

**MAGYARORSZÁG
EGÉSZSÉGÜGYI-ORVOSLÁSI
KÓDEXE
1000–1790**

**I/2. KÖTET
(1705–1790)**

Josef Károlyi József Salátiny

MAGYARORSZÁG EGÉSZSÉGÜGYI–ORVOSLÁSI KÓDEXE 1000–1790

I/2. KÖTET
(1705–1790)

LEGFENSÉGESEBB NEMRÉG ELHUNYT
JÓZSEF

CSÁSZÁRI ÉS KIRÁLYI ÖRÖKÖS FŐHERCEG, AUSZTRIAI FŐHERCEG
MAGYARORSZÁG NÁDORA
KÉPMÁSÁVAL ÉS ALÁÍRÁSÁVAL.

ÖSSZEÁLLÍTVA

M^D DR LINZBAUER XAV. FERENC

A SEBÉSZETI ELŐKÉSZÍTŐ TUDOMÁNYOK RENDKÍVÜLI KINEVEZETT
TANÁRA ÁLTAL

BUDA
CSÁSZÁRI-KIRÁLYI TUDOMÁNYEGYETEM NYOMDÁJA
1852–1856

MAGYAR TUDOMÁNYTÖRTÉNETI ÉS EGÉSZSÉGTUDOMÁNYI
INTÉZET
MAGYAR ORVOSTÖRTÉNELMI TÁRSASÁG
BUDAPEST, 2025

MAGYAR TUDOMÁNYTÖRTÉNETI SZEMLE KÖNYVTÁRA 143.

Megjelent a Magyar Tudományos Akadémia alapítása
200. évfordulója tiszteletére

A kiadást támogatta
a Magyar Tudományos Akadémia

Fordította latin, német, olasz és francia nyelvből
DR. BALÁZS PÉTER

ISBN 978-615-5365-46-1ő
ISBN 978-615-5365-48-5 I/2. kötet

© Dr. Balázs Péter, 2025
© Magyar Tudománytörténeti És Egészségtudományi Intézet, 2025
© Magyar Orvostörténelmi Társaság, 2025

Felelős kiadó:
DR. GAZDA ISTVÁN

Nyomdai gondozás: TORDAS és TÁRSA Kft.
Nyomdai munkálatok: BOCZ Nyomdaipari Kft., Győr
Felelős vezető: Bocz Emil

I. JÓZSEF CSÁSZÁR ÉS KIRÁLY URALKODÁSA 1705–1711

478.

Élelemhiány Kassán.

Krónika.

1706.

A Kuruczok Kassa táján mindeneket elégetnek, innét is származott ama nagy éhség és szükség Rabutin táborában, melly miatt az éhező emberek csak nem elevenen temettetnek el.

(Petthő Gergely – Spangár András: Toldalék IV. rész 80.lap..)

479.

A magyarság „szegényeinek atyja” gróf Kollonics Lipót, az ország főpásztora és bíborosa elhalálozott.

Közegészségügy.

1707.

Bécsben hal meg Gróf Leopold Kolloich Római Cardinál és Esztergami érsek, nyilván akit másképpen *Pater Pauperum* – a szegények Attyának hitták az ő bőv kezűsége miatt.

(Petthő Gergely, Spangár András: Toldalék IV. rész 81.lap.)

480.

Dögvész a lengyelországi Krakkóban és Szegeden, Magyarországon. – Ennek a betegségnek az elsődleges tünetei: hányás, izzadás, dögvészes daganatok (bubók) kifehélyesedése. Járványok.

1708–9.

A lengyelországi Krakkóban a dögvész 18.000 áldozatot szedett.

Magyarországon Szegeden volt dögvész.

Magyarország legnagyobb részét ez a borzalmas betegség gyötörte, a feljegyzések szerint.

A járvány természetét ennek a munkának a címe is jól jelzi:

Kanold Joh. *Von der wahren Beschaffenheit des Brechens und des Schweisses, auch der Pestgeschwüre sonderlich der Beulen und vom rechten Gebrauch der Vomitoriorum und Sudoriferorum.* Függetlenül együtt 1708-ban a Sziléziai Rosenberg-ben és 1709-ben a lengyelországi *Fraustadt*-ban elszennvedett dögvész alapján. – Breslau 1711. in 4.

(Paulus Adamus I. rész Valentic 154. o. – Lásd: Werlosching 1713-nál)

481.

Nagyon hideg tél – Dögvész Budán.

Időjárás.

1709.

1) Ama azon kívül is az emberek között lévő, sok és nagy háborúságot és nyomorúságot az Ég is nagyon szaporította, mind halhatatlan nagy hideggel, mind sok és nagy havok iszonyúságával, melynek mind a kettőnek mását az emberek olly könnyen nem látták, nem halották.

A többi között, minek utánna ez a nagy hideg Vizkereszt napján estve felé kezdődött, úgy annyira elterjedt; hogy amiatt... az égi madarak, hollók, varjuk, csókák és apró madárkák a fákról fagyva hullottak...

Magyarországban-is a hideg a szőlőknek és Diofáknak igen ártott.

Továbbá ebben, és a következő esztendőben Magyar- és Erdély országban nagy döghalál kezd uralkodni, és Új-Budán a Rácz Városban magát kimutatya...

Vak Bottyán az idén minek utánna Érsek Újvárból ki menvén Lengyel Ország felé indult volna, a hegyek alatt bor szüretnek idején pestisben meghal.

(Petthő Gergely, Spangár András: *Toldalék IV. rész 85-87. lap.*)

2) Ebben a most végződő évben a leghidegebb tél volt csaknem egész Európában, mint azt az alábbiak tanúsítják:

1) Bayer Joan. Guil. Prof. Med. Altorsini: *Dissertatio de frigore hyemali anni 1709.* (Sydenham munkájában II. kötet).

2) Ramazzini Bernard. *Oratio de frigore hyemali anni 1709.* (Sydenham művében, II. köt.)

Mindkét szerző kereste az okokat, ennek a nagyon hideg időjárásnak a hatását is a betegségekre, különösen a járványokra, amely hatás Rómában 1570-ben jelentkezett az akkori nagy téli hideget követően: elterjedt a nátha, köhögés, torokgyulladás, a mellhártya- és a tüdőgyulladás – amelyben *epidemia rheumatica* is megjelent – stb.

(Paulus Adamus I. rész Valentics 53. 54. o.)

482.

Égzengés Komáromban, február havában.

Időjárás.

1709.

Február 26-án Komáromban rémisztő égzengés volt. Th. Aurop.

(Pilgram I. rész 207. o.)

483.

A Duna és a Rába áradása.

Krónika, időjárás.

1709.

Márciusban a Duna és más folyók Ausztriában és Magyarországon nagy károkat okoztak. Egyedül a Rábában 400 ember és nagyon sok állat fulladt meg. Th. Eur.

(Pilgram, I. rész 153.o.)

**A dögvésszel fertőzött Magyarország lezárása, amelyet
Alsó-Ausztria kormányzata rendelt el, és a Magyar Királyi
Udvari Kancellária is közzétette, majd a királyság minden
vármegyéjét értesítette.**

Járványok.

1709. nov. 20.

Mi, József, Isten kegyelméből választott római császár, mindenkor király a birodalom több részében, Németországban, Magyarországon és Csehországban is, Ausztria főhercege, Burgundia, Stájerország, Karintia, Krajna és Württemberg, Alsó- és Felső-Szilézia hercege, Morvaország, Felső- és Alsó-Lausnitz örgrófja, Habsburg, Tirol és Görtz grófja, stb., kegyességünket küldjük az Enns-en inneni Alsó-Ausztriai Főhercegségünkben mindenkinek és minden előjárásnak a városokban, vásárhelyeken, falvakban és földbirtokokon, az összes egyháziaknak és világiaknak, legyenek bármely méltóságban, rangban és rendben, továbbá a tartományi bíróságoknak, bérlőknek, ügyintézőknek, gondnokoknak és bírónak, különösen azonban minden vám- és illeték tisztviselőnek, és egyébként mindenkinek, főként a magyar határon fekvő birtokoknak, városoknak, vásárhelyeknek, falvaknak és községeknek, akik ezt a rendeletet látják, hallják és olvassák. Ez úton a legkegyesebben ismertetjük, hogy örökös Magyar Királyságunkban, nevezetesen Kecskeméten, Kőrösön, Cegléden, Ófalun és Pándon, valamint Budán a Rácvárosban, továbbá Érsekújváron, a Garam menti Szokolán, az Ipoly menti Pilisen, Vácott, Hatvanban, Egerben, Gyöngyösön, Jászberényben, valamint a teljes Duna-Tisza közén, Szegeddel és Araddal együtt, a Maros-menti területeken, és Erdélyben a dögvész borzalmas járványa pusztít. Annak érdekében, hogy örökös Magyar Királyságunkban tovább ne terjedjen, és szomszédos örökös tartományaikba se törjön be, mindent, ami csak lehetséges, meg kell tenni, és a szabad közlekedést többször említett Magyar Királyságunk fertőzött helységei és az Enns-en inneni Alsó-Ausztriai Főhercegségünk között időlegesen, és további legkegyesebb intézkedésünkig meg kell szüntetni, mivel ezt a legsúlyosabb és elkerülhetetlen szükséghelyzet így követeli. Annak érdekében, hogy itt a további csapás elkerülésére minden elképzelhető elővigyázatossági és megelőző intézkedés megtörténjék, és semmi ne maradjon el, ami így vagy úgy hasznos lehet, mindenek előtt érett megfontolás tárgyát képezte, hogy a bűnök és káros szenvedélyek gyúanyagai és egyben okozói is Isten által a tartományra és az emberekre kimérendő büntetésnek. Ezeket tehát ki kell irítani, mindenkit a jobb életre figyelmeztetve. Az tehát legkegyesebb parancsunk, hogy alsó-ausztriai kormányzatunk az ausztriai tartományok tekintetében ne csak az itteni hercegségi *ordinarius* felé, de a hercegi passau *consistorium*, és a salzburgi érsek felé is nyomatékosan intézkedjen. Minden tekintetben azt erősítse, hogy mind a gyóntató atyáknak a gyóntató székekben, mind a prédikátoroknak a szószékeken, de a plébánosoknak és lelki gondozóknak a városokban és vidéken azt a parancsot adják, hogy a népet legbuzgóbban a bűnös életmódról való letérésre, a bűnöktől való megszabadulásra, és Istennel való kibékülésre intse. Így lesz majd lehetséges az Isten által küldendő büntetés elkerülése. Ami azonban az emberi esz-

közöket és előrelátást illeti, legkegyesebb parancsunkkal alsó-ausztriai kormányzatunkat arra utasítottuk, hogy ne csak Magyar Királyi Udvari Kancelláriánkat készítesse, hogy onnan letről, ahol a borzalmas járvány betörése elkezdődött, történjenek meg a szükséges intézkedések, a járvány alsó-ausztriai határokon való megállítására. Ezért alsó-ausztriai kormányzatunk és kamaránk az Enns-en inneni Alsó-Ausztriai Főhercegségünk leghűségesebb rendjeivel haladéktalanul tanácskozásra ült össze avégből, hogy az 1691-ben és 1692-ben kiadott rendelkezések, és ugyanazon évben november 26-án közzétett rendelet szerint, akkor is Magyarországon a dögvészes járvány miatt a határokon bevezetett intézkedések kapcsán, az ügyeket a nevezett Ausztriai Főhercegség megmentése érdekében, együttesen és egymás között, a legjobb szándékkal átgondolják és megtárgyalják. Leginkább az átkelő utak biztosítása érintett, innen az örökös Magyar Királyság irányába, őrzés és bebocsátás tekintetében azon idegenek kapcsán, akik örökös Magyar Királyságunkból szándékoznak ide utazni, illetve azok kapcsán, akik ebből a tartományból fentnevezett királyságba távoznak, a visszatérés szándékával. Ami az átkelőhelyek megevezését és meghatározását illeti, a döntések megszülettek, mindent a fent említett 1691. évi november 26-i rendelet szerint elrendezve. Így azokat a legalázatosabb előterjesztés alapján, az akkori körülményekre tekintettel, az alábbiak szerint hagytuk jóvá. Ezért tehát legkegyesebben megparancsoljuk, és azt akarjuk, hogy

Először, mindenki, aki a Dunán innen akar Ausztriába beutazni, vagy ebből a tartományból Magyarországra utazni, és onnan visszatérni, annak számára az útvonalon csak *Hainburg*, *Pröllenkirchen*, *Bruck*, *Männersdorff*, *Ebenfurth*, *Neustadt* és *Kirchschlag* tekintetében legyen nyitva. Azoknak viszont, akik Magyarországról a Morava túloldaláról érkeznek, a belépés csak *Hof an der March*-nál, *Marchegg*-nél és *Dürnkrut*-nál engedélyezett. Ezzel szemben,

2. minden más mellék- és kerülő utat azonnal el kell torlaszolni vagy árokkal elvágni, és a fentnevezett átkelőhelyek között az ilyen mellékutakon fekvő városok, uradalmak, vásárhelyek, falvak és községek tisztviselői, szolgálai és alattvalói, senkit és semmilyen ürgy előadásával, súlyos kegyvesztésünk és az elmaradhatatlan érzékeny, a dolgok állása szerint ténylegesen végrehajtandó testi és halálbüntetés terhe mellett, ide nem engedhetnek, és az áthaladáshoz sem adhatnak segítséget. Evégből az ilyen utakon kívül található hidakat a jelen rendelet megérkezése után három napon belül, 100 dukát *ipso facto contrario* bekövetkező büntetéssel, minden helység földbirtokosa haladéktalanul árokkal tegye járhatatlanná. Pozsony vámegyébe a Duna innenső oldalán az áthaladás Pozsony városa felé *Wolffstahl auf Hainburg*-on át, majd tovább lehetséges, a Duna túloldalán viszont csak *Marchegg an der March*-nál. Ezennel tehát minden szokásos innenső és túloldali, mind pedig egyébként nem szokásos átkelő használata tilos, és leállítandó.

3. Az innenső és túlsó dunaparti átkelőhelyeken, valamint a fentiekben jelzett útvonalakon meg kell tenni a megfelelő intézkedéseket. Idővesztés nélkül azonnal sorompókat kell létesíteni, nagy fekete táblákat kihelyezni, amelyekre jól látható betűkkel kell felírni a mindenkor tiltás alá eső helységeket, vagy azokat, amelyek csak időlegesen tartoznak ezek közé. Továbbá ki kell hirdetni a jogtalan be- és

kilépőkkel szemben a testi és halálos büntetést, és ahol még nem volnának főbenjáró bűnben ítélező bíróságok, ott azonnal intézkedni kell azok telepítéséről.

4. A fenti átkelőhelyeken és kijelölt útvonalakon örökös Magyar Királyságunkból ez idő szerint, és újabb legkegyesebb intézkedésünkig, senki sem kelhet át, legyen az bárki is, ha nem hoz magával tartalmilag az alábbi 9. § szerinti hitelt érdemlő bizonyítványt és útiokmányt arról, hogy a Répce és a Vág folyók innenső oldalán fekvő egészséges és fertőzésmentes helyről érkezik. Azok viszont, akik

5. mindkét folyó túlsó partjáról érkeznek, csak akkor engedhetők át, ha a magukkal hozott hitelesített útiokmányokkal igazolják, hogy az említett két folyó innenső oldalán a szokásos 40 napos karantént egészséges helyen letöltötték, és az itteni határig tartó útjuk során csupán egészséges helyekre tértek be. Ellenben,

6. rácoknak, koldusoknak és zsidóknak, jöjjenek bár a fentiekben nevezett folyók akár innenső, akár túlsó oldaláról, vagy bármely más helyről, útiokmányokkal vagy azok nélkül, számukra az átkelő helyeken való belépés nem engedélyezhető, hanem tilalom alá helyezett személyeknek tekintendők, és vissza kell utasítani őket. Valamint

7. a különféle, fertőzésnek kitett áruféleségek, mint szövetek, gyapjú és len anyagok, tollak, pokrócok, kenderkóc, bélések, prémek és más nyers áruk, valamint olyan ingóságok, mint különösen az ágyneműk, a csapást nagyon könnyen áthozhatják a tartományba, ezért ezeket mindenképpen tilos behozni, tehát az élelmiszereken kívül, a fentiekben említett Répce és Vág folyók innenső oldalán fekvő helyekről semmi mást nem lehet átengedni. Mivel,

8. előfordulhat, hogy bárki is a fenti 4-5-6-7. pontokban foglalt legkegyesebb és mértékadó parancsaink ellen cselekszik, és mellék- vagy kerülő utakon, veszélyes módon, hamis vagy valótlan tartalmú bizonyítványokkal, vagy bármi más úton akar ide belopakodni, az ilyen személyeket azonnal fel kell tartóztatni, és kellő őrizet mellett a legközelebbi tartományi bíróságnak átadni. Ezután fel kell jelenteni őket alsó-ausztriai kormányzatunknál, majd ellenük kellő szenvedést okozó, és a dolgok természete szerint testi, illetve halálbüntetést kell kiszabni, valamint az általuk hozott, és behozatali tilalom alá eső árukat azonnali elégetéssel kell megsemmisíteni. Továbbá.

9. mindezek gyors ügyintézése érdekében a legfőbb cél, és a szükség is azt követeli, hogy a nevezett átkelő helyekre tapasztalt, érdek nélküli és nyelvismerettel rendelkező albiztosok legyenek kihelyezve, melléjük adott, a sorompók őrzéséhez és a lovas járőrszolgálathoz megfelelő személyzettel, hogy az engedélyezett átkelő helyeken és utakon kívül senki se érkezhessen ebbe a tartományba. Ezért alsó-ausztriai leghűségesebb rendjeink úgy döntöttek, hogy nemcsak minden egyes sorompóhoz fognak albiztost küldeni, akik mindenre szorgosan ügyelnek, ami tevőlegesen szükséges a határok lezárásához, hanem ők állandóan helyben is fognak tartózkodni. Továbbá minden egyes albiztos mellé három lovasjárőrt adnak, és annak érdekében, hogy minden még buzgóbban és tudatosabban történjék, a tartományi gyűlés tagjai közül két főbiztost is kinevezésre ajánlottak, akik majd vigyázó szemmel követik a fentiekben megnevezett és alájuk rendelt albiztosokat és lovas járőröket, illetve saját maguk is gyakori határszemlét tartanak. Így a leg-

nagyobb szorgosságot tanúsítják, hogy minden, ami a jelen rendeletben foglaltatott, pontosan teljesítve legyen. Ezennel fenti leghűségesebb rendjeink által főbiztosnak javasolt személyeket, nevezetesen a Lajta innenső oldalán nemes és méltóságos számunkra kedves, hűséges gróf Frantz Ludwig von Kuffstein-t, a Morava túloldalán pedig a szigorú, nekünk hűséges, kedves Ferdinand Christoph Hayden von Dorff-ot állásukban legkegyesebben megerősítjük. Alsó-ausztriai kormányzatunk által felhatalmazzuk és teljhatalommal látjuk el őket, hogy az embereket személyválogatás nélkül, közösségi helyzetüktől függetlenül kezeljék, és a leghűségesebben kövessék mindenekelőtt a 4-5-6-7. és 8. pontban foglaltakat. Alájuk rendelt albiztosaik révén különös figyelmet fordítsanak a beutazókra, mindig a legnagyobb komolysággal tartsanak pontos vizsgálatot arról, hogy hoznak-e magukkal valamilyen gyanús holmit, tehát eljárásaikban ezt a rendeletet kövessék, így a fentiek szerint hiteles és alábbiak szerinti útiokmány nélkül senkinek az ügyeit ne intézzék. Nevezetesen

Az útiokmányok kötelező alakisága.

Ennek az okánynak a felmutatója, született — — — helyen, — — — országban, életkora — — —, foglalkozása — — —, haja vagy parókája — — —, amelynek — — — a színe, testalkata — — —, teste — — —, arca — — —, ruházata — — —, gyalog — — — vagy kocsival — — —, — — —, számú — — —, színű lóval, — — —, számú emberrel érkezett, célja — — —, útiránya — — —, útján a következő helységeket akarja érinteni — — —, a felmutatott hiteles — — — keltezésű bizonyítvánnyal nemcsak — — —ból, mint a Rába és a Vág túloldalán fekvő helységekből érkezett ide, hanem már a 40 napot is letöltötte a nevezett két folyó innenső oldalán fekvő egészséges helyen, tehát ennek alapján, és csakis így engedhető tovább, hogy azokon a helyeken, amelyeket átutazóban érinteni fog, minden egyes helység előjáróságától, vagy kihelyezett tisztviselőjétől aláírást szerez arról, hogy az adott helység egészséges és mentes a fertőzéstől. Ellenkező esetben a bemutatott útiokmány érvénytelen lesz, így a tovább utazás sem engedélyezhető.

A fenti bizonyítványt azonban

10. Az erődök parancsnokai, vagy a helységek előjáróságai, ahonnan és ameddig az utazás tartott alsó-ausztriai határunkig, kezelni és aláírni kötelesek. Továbbá,

11. Azt is kötelező tudomásul venni, hogy akik vízi úton érkeznek a fertőzött helyekről, azok esetében a kirendelt fő- és albiztosok, különösen azonban a *Hof an der March*-hoz rendelt albiztos szorgosan felügyelje, hogy senki se kössön ki, és egy félreeső, egyébként nem védett helyen ne szálljon partra, és így lopakodjon be a tartományba. Ezért a partokra külön lovasjárőröket kell rendelni, és a fertőzött helyről érkező utasokat, de hajósokat sem lehet engedni, hogy partra szálljanak.

12. Akik Pozsonyból vagy más, nem tiltott helyről vízi úton akarnak ide utazni, csak úgy engedhetők be a tartományba, hogy a magyar hajózó személyzetet Pozsonyban hátra hagyják, ausztriai hajósokat fogadnak fel, és velük fognak ide érkezni. Minekutána,

13. az ökörvásárt, a Lajtán túli *Bruck* városunknál megtartani szándékozunk,

ezért leghűségesebb és legalázatosabb rendjeink fő- és albiztosai minden buzgóságukkal arra törekedjenek, hogy a magyar marhakereskedők, és hajcsárjaik ide a tartományba ne léphessenek be, ellenben az itteni városi és tartományi mészárosok a megvásárolandó állatokat a Lajtán túl vegyék át az itteni szolgák által, akik azokat ide hajtják. Ezért határozott parancsot adunk *Bruck* városunknak, hogy minden szükséges támogatást adjanak meg a fő- és albiztosoknak. Előfordulhat azonban, hogy

14. egyes személyek fő és albiztosainkat hivataluk gyakorlásában akadályozzák, sőt erőszakkal akarnának betörni a tartomány területére, és ezt nem sikerül megakadályozni. Ekkor előjáróságaink és tartományi bíróságaink, a bejelentést követően, súlyos kegyvesztésünket és büntetésünket elkerülendő, fő- és albiztosainknak és a járőröknek is azonnal adjanak meg minden segítséget és támogatást, majd a főbiztosok haladéktalanul értesítsék leghűségesebb alsó-ausztriai rendi gyűlésünk küldöttjeit, akik az ilyen eseményt minden közvetítés nélkül alsó-ausztriai kormányzatunkhoz és kamaránkhoz jelentik a további intézkedések és a büntetés végett. Egyébként, amikor rendkívüli esemény nem történik, a főbiztosok hetenként tegyenek kötelező jelentést a fentiekben említett leghűségesebb alsó-ausztriai rendi gyűlésünk küldöttjeinek, akik a jelentést közvetlenül alsó-ausztriai kormányzatunknak és kamaránknak kötelesek továbbítani.

15. A záró keltezésről számítva, amennyiben egyesek saját maguk, vagy mások által titokban segítve, a fenti módon ide belopakodnának, azonnal le kell tartóztatni őket, kihallgatás után pedig a vallomásaik alapján a fenti úton továbbítandók ítélethozatal végett alsó-ausztriai kormányzatunkhoz, és velük szemben a tényállás szerint testi vagy halálbüntetést kell kiszabni. Amennyiben

16. végezetül valamennyi alárendelt előjáróságunk és tartományi bíróságunk nyomatékos parancsot kap arra, hogy ne csak a fenti kihágásokra fordítsák szorgos figyelmüket, elkövetőit letartóztassák, illetve adják át őrizetre a legközelebbi tartományi bíróságnak haladéktalan jelentéssel, hanem amennyiben az Enns-en inneni Alsó-Ausztriai Főhercegségünkben a ragály borzalmas járványa megjelenne (amitől a mindenható Isten mentsen meg bennünket) azt azonnal jelentsék alsó-ausztriai kormányzatunknak és kamaránknak. Ellenkező esetben annak a helységnek a bíróját, aki a bejelentést elmulasztotta, fájdalmas testi büntetésben kell részesíteni, az előjáróságokra és tartományi bíróságokra pedig nagyon súlyos pénzbüntetést kell kiszabni. Így szól tehát legkegyesebb és nyomatékos szándékunk és akaratunk, amelyet mindenki követni tartozik, ha óvni akarja magát a hátrányos következményektől. Kiadva székhelyünkön, Bécsben, 1709. november 20-án, római birodalmunkban uralkodásunk 20., továbbá Magyar Királyságunk 22., és cseh királyságunk 4. évében.

Ferdinand Carl Graff und Herr von Weltz

helytartó

(P. H.)

Joseph Joachim Alexander von. Schmidlin kancellár

választott császár urunk bizottságának tanácsában

Frantz Antoni Graff von Walssegg.

Wolff Wilhelm André von Blumenthal.

(Rendeletek I. könyve, 383. 39. szám, a magyar kir. Belügyminisztérium levéltárában.)

Rendeletek a Magyarországot átfertőző dögvész ügyében

Járványok

1709. dec. 27.

Mi, József, Isten kegyelméből választott római császár, mindenkor király a birodalom több részében, Németországban, Magyarországon, Csehországban, Dalmáciában, Horvátországban és Szlavóniában stb. Ausztria főhercege, Burgundia, Stájerország, Karintia, Krajna és Württemberg, Alsó- és Felső-Szilézia hercege, Morvaország, Felső- és Alsó-Laussnitz örgrófja, Habsburg, Tirol és Görtz grófja, stb., mindenek előtt a Magyar Királyság *in capite* katonai parancsnokainak, és alárendelt tábornokoknak, és valamennyi alárendelt katonatisztnek, parancsnoknak, erőd- és helyőrségi parancsnoknak, és *in summa* minden alakulatnak, lovas és gyalogos területi és megszálló katonai rendészetünknek császári és királyi kegyességünket küldjük, minden jót kívánva, legkegyesebben az alábbiakra hívjuk fel a figyelmüket. Sajnálattal vettük tudomásul különféle, hitelt érdemlő beérkezett hírekből, hogy a dögvész mérgező járványa a fentiekben nevezett örökös Magyar Királyságunkban, nevezetesen a Duna innenső oldalán *Neuhaussl*, a Garam menti Szokola, az Ipoly menti Pilis, Vác, Hatvan, Eger, Gyöngyös, Jászberény, Kecskemét, Kőrös, Cegléd területére, és a Duna-Tisza-közére az egész tájon lefelé, Szegeddel és Araddal együtt, valamint a Maros körzetébe, nem kevésbé Erdélyi fejedelemségünkbe is betört, továbbá az innenső magyar oldalon Tolna vármegyébe, és Budán is a Rácvárosba. Ezért üdvös egyházi és világi eszközökről rendelkezünk, egyfelől az ott lent betört csapás lehetséges tompítására, másfelől a német örökös tartományainkat fenyegető veszély távoltartására, így találván szükségesnek, hogy honatyai módon általános intézkedéseket vezessünk be. Ennek a munkának kellően érett megfontolásával, és az e tárgyban részünkre legalázatosabban előterjesztettek alapján, a legkegyesebben elhatároztuk és nyomatékosan adtuk ki parancsunkat, arra nézve, hogy

Először, a fertőzött vagy gyanús helyről ide érkezők elől az eddig szabad közlekedést elzárjuk, és a beutazást csak meghatározott, szervezettel pontosan betartandó elővigyázatossággal engedélyezzük. A három útvonal közül Magyarországon kettő a Dunán innen húzódik. Az első Esztergom, Székesfehérvár, Veszprém, Sümeg, Simontornya, Pécs, Sziget, Siklós, Eszék, Vukovár, Újlak, és Pétervárad nyomvonalát követi, a másik a Duna túloldalán a Komárom, Gúta, *Schellia*, Szenta, Mocsonok, Nyitra, Szentbenedek, *Löwenz*, Korpona, Kékkő, Gács, Losonc, Szenc és Vadkert vonalat. A második nyomvonal a Duna innenső oldalán: Magyaróvár, Győr, *Rabau*, Sárvár, Körmend, Szentgotthárd, Szombathely és Sopron, a Mura innenső oldalán Csáktornya és Légrád. A Dráva folyó másik oldalán Varasd, Kreitz és Verőce, a Duna inneső oldalán Pozsony, Szentgyörgy, *Pössing*, *Modern*, Nagyszombat, *Leopoldstadt*, *Neustättl*, Trencsény, Illava és a Vág mentén lévő helységek egészen *Slicin*-ig. Végül a harmadik vonal, osztrák területre a Dunának ezen az oldalán *Hainburg*-on keresztül, *Pröllkirrchen*, *Bruck*, *Männersdorf*, *Ebenfurt*, *Neustatt* és *Kirchschlag*. A Morava túloldaláról Magyarország felől ide csak *Hoff an der March*, *Marchegg* és *Dürnkrot* átjárható. Morvaország és Szilézia tartomá-

nyunk felől a fentiekhez hasonlóan csak néhány, a feltételeknek megfelelő átkelőhely van nyitva. Pozsony vármegyében a Duna innenső oldalán az útvonal Pozsonyon keresztül *Wolffsthall auf Hainburg* keresztezésével vezet tovább, a Duna túlsó oldalán *Marchegg an der March* engedélyezett, tehát az összes többi út használata tilos. Akik viszont Pozsonyból vagy más nem tiltott helyről folyásirányban felfelé akarnak közlekedni, másként nem engedélyezett Ausztriába érkezniük, csak úgy hogy a magyar hajósokat Pozsonyban hátra hagyják, Ausztriából másik hajósokat vesznek fel, és ide azokkal fognak megérkezni.

Másodszor, miután a legnagyobb betörés és veszély Magyarországon jelentkezik, leginkább arra van szükség, hogy vesztegzári épületek ott létesüljenek. Ezek helye az első vonal mentén, a Duna innenső oldalán: Esztergom, Székesfehérvár, Eszék és Péterevárad, a Duna túloldalán Senta és Korpona, a második vonalon a Duna innenső oldalán, Győr, Sopron és Szentgotthárd, a Duna másik oldalán, Varasd és Verőce, majd a Duna túloldalán Pozsony és Nagyszombat, és amennyiben Trencsényben kellő feltételek nem volnának, Illava és Szilein (ezek igazgatói teendőit és ellenőrzését végül is kiküldött katonai parancsnokainkra bízuk). Orvosok és sebész-mesterek, orvosságokkal együtt Budára lesznek küldve, az úgynevezett vesztegzári és járványkórházi épületekről a kamarai és a vármegyei hivatalok gondoskodnak, és mindenek előtt a különféle berendezési dolgokat, mint cserépedényeket, kályhákat, deszkákat, ládákat, zsindelyeket, szögeket, pokrócokat, szalmazsákokat, ágyneműt és ami még szükséges, udvari kamaránk biztosítja. Annak érdekében pedig, hogy a veszteglők fizetség ellenében tegyék lehetővé a saját fenntartásukat, a vármegyék az egyes helyszínek különbözőségei szerint, élelmiszereket, tűzifát és a lovaknak takarmányt fognak szállítani.

Harmadszor, a most meghatározott útvonalakon esküt tett saját biztosokat kell munkába állítani, az első két vonalon udvari kamaránk és a vármegyék által, az utolsó vonalon alsó-ausztriai kormányzatunk és tartományunk által, az utazók szigorú ellenőrzése végett, továbbá

Negyedszer, soha senkit sem lehet beléptetni fertőzött vagy gyanús területől az első útvonal mentén, ha teljes egészében nem töltötte le a 40 napos vesztegzári időt, és hiteles bizonyítvánnyal mindhárom útvonalon nem igazolná magát az együttműködő kötelességtudó és lelkiismeretes biztosok előtt.

Ötödször, az egészséges helyről érkezők (amikor ezek a rendelkezések Magyar Királyságunk alsó részein a fentiekben jelzett két első útvonalon az előírás szerint teljesen bevezetésre kerülnek, és miután felfelé az itteni Főhercegségünk irányában a nyomvonal a két folyó, a Rábca és a Vág között kijelölve vesztegzár köteles lett) Ausztriába nem engedhetők be hiteles és részletes útlevelek nélkül, amelyet katonai parancsnokaink látnak el igazolással az utazók által érintett helyeken, sőt

Hatodszor, lent Magyarországon állomásozó ezredeink és csapataink újonc-zása, felszerelése és más hadi ügyekben felutazni kénytelen parancsnokai ugyanúgy karanténra kötelezettek, miközben időarányos ellátmányukat élvezhetik, mint ahogyan minden onnan érkező katonatisztünk is, kivétel nélkül és nem kevésbé szigorúan, kötelezett a vesztegzárra. Aki azonban

Hetedszer, a meghatározott útvonalakon és sorompókon kívül, ezen pontos parancsunk ellenében, egyik vagy másik helyen Ausztriába, vagy német örökös tartományainkba fondorlatosan, vagy mások tiltott segítségével bújtatva akarna bejutni, az a körülmények szerint testi fenyítéssel vagy halálbüntetéssel sújtandó. Továbbá

Nyolcadszor, rácokat, koldusokat és zsidókat, jöjjenek bárhonnan is, okmányokkal vagy azok nélkül, mint korábban kitiltott személyeket, vissza kell utasítani. Végül

Kilencedszer, fertőzésnek kitett különféle holmikat mindenképpen tilos behozni, mint kelméket, gyapjú és lenszöveteket, tollat, pokrócot, kenderkócot, bélésanyagokat, prémeket és más feldolgozatlan áruféleséget, valamint ingóságokat, különösen pedig ágyneműt, amely a fertőzést nagyon könnyen felszívja és magában hordja. Kizárólag élelmiszereket lehet óvatosan behozni a fentiekben jelzett, nem tiltott helyekről. Ezért megparancsoljuk mindenkinek, akiket a bevezetőben köszöntöttünk, együtt és külön-külön is, hogy a fentiekben összeállított határozott rendeletünket minden részletében pontosan és engedelmesen teljesítsék (mint ahogyan az egyidejűleg katonai részről is így történik), hűséges buzgósággal törekedjenek a ragállyal szembeni megelőzésre és elhárításra, és evégből ne takarékoskodjanak az erőikkel és köteles teendőikkel. Végezetül, a kirendelt kamarai-tartományi és vármegyei biztosok, hivatali megbízásuk és teendők védelmében minden elképzelhető és lehetséges feladatot, mindenkor vonakodás nélkül és készségesen teljesítsenek. Ez a szándékunk és akaratunk, amelyek ellenzése esetén a legsúlyosabb kegyvesztés, súlyos felelősségre vonás mellett fog legkegyesebb és nyomatékos akaratunk és parancsunk érvényesülni.

Kiadva Bécs városunkban, 1709. december 27-én, római birodalmi uralkodásunk 20., Magyar Királyságunk 22. és cseh királyságunk 5. évében.

Joseph

Eugenius von Savoye.

(P. H.)

Szent császári felségének saját megbízásából
Johann von Tiell.

(Rendeletek I. könyve 393. o. 41. szám – a magyar cs. kir. Belügyminisztérium irattárából.)

486.

Megelőző és gyógyító szerek a Magyarországon ragályosan terjedő betegségek ellen. A bécsi közegészségügyi tanács joghatósága alapján.¹⁴⁰

Járványok.

1710.

A tapasztalat azt mutatja, hogy minden időben, amikor a dögvészes járvány számos szomszédos tartományt és királyságot megtámadott, senki sem fertőződött

¹⁴⁰ Cosmerovius-nál, Császári Őfelsége örökös udvari nyomdásza.

meg könnyen, hacsak nem gondatlanul bántak a fertőzött emberekkel, vagy nem érintették meg az általuk használt dolgokat.

Amikor egyes helyeken a fertőzött házakat, amelyeket nem zártak le, vagy azokat idő előtt újra kinyitották, az előzetesen kötelező tisztítás és a gyanús bútorok megsemmisítése nélkül, sok helyen hosszú idő után a kegyetlen dögvész újra feltámadt, és nyomorúságos pusztításba kezdett, nemcsak ugyanott, hanem más környező helyeken is.

Keresztényi szeretet ellen való, hogy egy ilyen halálos csapást tudatlanságból vagy gondatlanságból szabadjára engedjünk. Így módon nemcsak minden egyes ember saját élete, hanem egész közösségek és tartományok üdve szélsőséges veszélybe és nyomorúságba kerülhet.

A tudatlanság és hanyagság ellenszereként, általános vélekedés szerint, a hatóságok nem kevésbé üdvös, de komoly rendelkezéseit kell szembe helyezni. Nem kétséges, hogy a nagyobb városok, dögvész idején betartandó, nyomtatásban kiadott teljes körű bécsi rendeletek és szabályzatok példájára, és az orvosi tanácsoknak megfelelően a különféle helyi sajátosságokhoz igazított megfelelő eszközök és rendelkezések bevezetéséről döntöttek. Ezeket szükségtelen itt megismételni, ráadásul a számos kivétel és a pontos különbségek miatt úgy tűnik, hogy ez inkább zavart okozna, és a jelenlegi szükséghelyzetben késleltetné a gyors segítséget.

Annak érdekében, hogy a szegényebb vármegyéknek is rendelkezésre álljon, miként óvják meg magukat ettől a veszélyes csapástól, vagy mit tegyenek, ha már bekövetkezett, és Isten segedelmével hogyan lehet azt végül megsemmisíteni és kiirtani a szomszédos tartományokból, a nagyméltóságú bécsi közegészségügyi tanács, miután mérlegelte a városon belüli és kívüli különféle orvosdoktorok és közegészségügyi mesterek, az egész bécsi orvosi kar, nemkevesbé különféle orvosok jelentéseit és megfigyeléseit, mindenki üdvére külön-külön és az összes tartományoknak is, de az egész Magyar Királyság javára tette közzé ezeket a mindenki számára könnyen felfogható és csekély költségekkel bevezethető eljárásokat.

Először, Istennek ezen büntetése arra intsen valamennyiünket, hogy jámborrá, józanná és igazságossá tegyük az életünket. Legyünk jámborak azért, hogy jó cselekedeteinkkel elkerülhessük ezt a súlyos csapást, amelyet valójában megérdemeltünk. Legyünk józanok, hogy tartózkodjunk minden mértéktelenségtől. Legyünk igazságosak felebarátunk iránt, hogy azonnal segítségére siethessünk. Mindez a következőképpen történhet.

Másodszor, nemcsak az éppen fertőzöttek részére kell minden lehetséges eszköz megtartani, hanem elsősorban kellő és bölcs óvintézkedéseket kell tenni, hogy a többi ember, sőt az egész közösség se fertőződjön. Ezért ettől a dögvésztől mentes helyek, a fent említett bécsi rendeletek és utasítások példájára, a fertőzött helyekről távozók ellen szorgosan záróvonalakkal és őrséggel védekezzenek, és tiltsák be a nyilvános kocsmákat, játékokat és gyűléseket. De ha...

Harmadszor, bármely személy egy-egy házon belül ilyen betegséggel fertőződik, nem maradhat helyben, hanem át kell szállítani egy másik, erre a célra kijelölt házba, ahol a közösség által mellé adott emberek fognak róla gondoskodni. Azokat

viszont, akik egészségesek maradtak, olyan házba kell küldeni, amelyet veszteglés céljára hoztak létre, ahol 40 napon át kötelesek tartózkodni. De

Negyedszer, abban az esetben, ha kisebb falvakban nincsenek ilyen házak, minden olyan ház, ahol valaki fertőzött, amilyen gyorsan csak lehet, bezárandó az összes lakójával együtt, kivéve, ha akarják vagy vállalják, hogy máshová költöztessék őket. Ezután lesznek olyan emberek kijelölve, akik részükre biztosítják a szükséges ellátmányt. Az ilyen emberek az orvoságokat és életfenntartási eszközöket nagy távolságot tartva, az ablakon keresztül kérjék, majd azokat a ház kapujához rakva kapják meg, amikor a szállítók eltávoznak. Avégből pedig ellenőrök legyenek kijelölve, hogy gyakrabban körbejárják az ilyen házakat, és érdeklődjenek a bentlakók szükségletei felől.

Ötödször, ha bárki meghal a járvány miatt, a holttestét nem lehet felöltöztetni, hanem csak lenvászonnal letakarva, vékony és gyorsan korhadó deszkából készült koporsóba kell fektetni, égetett mésszel alaposan megszórva, és nem szabad az adott közösség temetőjébe, hanem csak egy távolabbi helyen, a lehető leggyorsabban és legmélyebben eltemetni.

Hatodszor, a papokat, orvosokat, sebészmestereket, sírásókat és mindenki mást, akik fertőzöttekkel foglalkoznak és őket szolgálják, gondosan távol kell tartani az egészségesek társaságától. Viseljenek jól látható jeleket, hogy amikor nincs szükség a segítségükre, az emberek elkerülhessék őket.

Hetedszer, különösen ügyelni kell arra, hogy a fertőzöttek házait, attól az időponttól számítva, amely után már senki sem betegedett meg, negyven nap előtt ne nyissák ki, majd azokat alaposan tisztítsák meg. Ha közvetlenül az adott ház mellett nincs másik ház, és az egészséges lakók máshová áthelyezhetők, akkor az a legjobb megoldás, ha azt minden berendezésével együtt felgyújtják és elégetik, de legalább a takarókat, ruhákat, szakadt ágyneműt és az ágyakat kell elégetni. A visszamaradó holmikat, amelyek kimoshatók, ruta- vagy borókabogyó-ecettel és maró lúggal kell tisztítani, dögvész ellenes füsttel megfüstolni, majd levegőre kitergetni. Az ablakok legalább tíz napig nyitva tartandók, és a falakat frissen oltott mésszel kell átmeszeln.

Nyolcadszor, aki dögvészes betegekkel foglalkozik, reggel éhgyomorra ne maradjon, hanem fogyasszon egy kis rántott levest, kevés fokhagymával, vagy bort kortyoljon. Napközben néha igyon meg egy-két kanálnyi dögvész elleni ecetet, és ugyanezzel az ecettel dörzsölje be az orrnyílását és a száját is. De mindenkinek a dögvész megelőzést teszi lehetővé, ha hetenként két alkalommal az alábbiakban előírt porokat kevés borban feloldva beveszi, és havonta kétszer, bármilyen módon, kilenc védő pilulát is. Akik fonticulust hordanak, mindig biztonságban lesznek a dögvésszel szemben.

Kilencedszer, amikor valaki dögvésszel fertőződik, és a betegség kezdetén közvetlenül hányásba hajló bőfögést, libabőrösséget és szorongást észlel, részére hat kanál oliva- vagy lenolajat nagyjából egy meszely langyos vízben kell elkeverni, és ezt vele megitatni, majd olajba mártott tollal a torkot izgatva, hányást kell kiváltani. Mindenek előtt azonban azt kell figyelembe venni, hogy amint a hányás befejeződött, vagy nincs jele hányási késztetésnek, minél előbb két drachma súlyú,

az alábbiakban előrt *electuarium antipestiale*-t vagy egy drachma mennyiségű *pulvis alexipharactus*-t benedekfű vagy más vizes oldatban kell bevenni, egy kanál *acetum antipestilientiale*-t hozzáadva. Ahol nincs aluszékonyosság, és diarrhoea vagyis hasmenés sincs, port kell adni, de nyugtalanság és hasmenés esetén, valamint várandósoknál a liktáriom részesítendő előnyben. Ezután a beteg legyen jól betakarva, de úgy, hogy a feje kilógjon a takaró alól, és ameddig csak lehet, gőzölödjön, hogy hamarosan izzadni kezdjen, ami reményt ad a teljes gyógyulásra. Elsődlegesen azonban arra kell gondolni, hogy az ilyen izzasztás sokaknak nem segít a gyógyulásban, ha túlságosan rövid idő után megszakítják, vagy nem eléggé gyakran ismétlik. Jóllehet előfordulhat, hogy a betegek átmenetileg megkönnyebbülnek az ilyen bőséges izzadásból, mégis mindenképpen gondoskodni kell arról, hogy az izzadás a lehető legtovább tartson. Mindenképpen szükséges és elengedhetetlen, hogy folyamatos legyen, és soha ne szakítsák meg, legalább is az első néhány napban. Evégből hatóránként ötször, de legfeljebb hatszor kell ismételni a liktáriomot vagy a *pulvis alexipharactus*-t a fent említett különbség szerint, amíg a kívánatos gyógyulás bekövetkezik, Isten remélt segedelmével. Izzadás közben a betegek a leadott folyadékot híg tyúkhúslevessel vagy vízi gamandor teaszerű főzetével pótolják.

Tizedszer, amikor a bubók kidudorodnak, azokra cserélgetve meleg *cataplasma alexitherium*-ot kell helyezni, amíg megérlelődnek. Ha maguktól nem fakadnak fel, azokat sebészi késsel kell felmetszeni, jól kinyomkodni, és a további kezelés *therebintina cum vitellis ovorum subacta*-val végzendő. Ha a kelések tartósan kemények maradnak, két harántujnyi hólyaghúzó szert kell rákenni, majd szokásos módon feltárni, és vadváposzta levelekkel bekenve átkötni. Amikor a bűzös és szederjes genny felfakad, folyamatosan *cataplasma alexitherium*-ot kell felhelyezni.

Tizenegyedszer, nagy tályogok megjelenésénél a legfelső hártájukat minél gyorsabban el kell távolítani, és az alapjukat képező, láthatóvá vált üszkös izomra *unguentum alexiterium*-ot kell kenni, amíg az így módon üszkösödött izomrész vagy var leválik, és végül a fekélyt *therebintina cum vitellis ovorum*-mal kell gyógyítani.

Tizenkettedszer, a szokásos ital készítéséhez két-két drachma szarvasagancs reszeléket, és scorzonera gyökeret kell forralni két mérő vízben, amíg másfél mérőre elpárolog, majd a főzés végén adjunk hozzá egy *medium pomum citrinum concisum*-ot, de megengedhető a forrásvíz is, kis mennyiségű ecet és cukor hozzáadásával. Ezt az italt azonban nem szabad nagyon hidegen fogyasztani.

Nem kell tiltani az ételeket, mivel a betegek amúgy sem kívánják, és a betegség természete sem engedi. Azonban nagy gonddal kell helyreállítani az ilyen betegeket húslevesekkel, szarvasagancs zselatinnal, árpa- vagy zabkrémmeel, és morzsolt, híg lére eresztett cipóval. Ha Isten is úgy akarja, hogy az első négy nap nagyon jó hangulatban vagy megkönnyebbüléssel teljen el, ettől kezdve kicsivel több étel is adható.

Következik azoknak az ajánlott szereknek a leírása, amelyek bármely patikában könnyen elkészíthetők.

Pulvis Praeservativus.

R. Cret. Coloniens.
Piperis longi aa. gr. V.
M. D. Pro una dosi.

Pilulae Praeservativae.

R. Gummi. Ammon.
in acet. Squill. solut.
Aloës soccotrin. aa. ʒj.
Extract. Myrrh. ʒj.
☐ri ⊕lat. ʒj.
c. Balsam Peruvian.
f. Pil. ex ʒj. N. IX.
Asperg. Pulv. rad. Zedoar.
D. Novem pro dosi.

Acetum Antipestilentielle.

R. Herb. Rut. Mij.
Rad. Zedoar.
Angelic. aa. ʒiij.
Cortic. Citr. rec. flav. ʒij.
Conscs. infund. in
Acet. Vin. ℥iij

Suffumigium Antipestilentielle.

R. Granor Juniperi ʒj.
☐ris ʒvj.

Myrrh. ʒij.
Oliban. ʒβ.
Camphor. ʒiij.
Grosso modo Pulverisentur.

Electuarium Alexypharmacum seu antipestilentielle.

R. Diascord. Fracast. ʒj.
Ol. still. succin.
Citr. aa. gt. X.
Camphor gt. V.
M.

Pulvis Alexypharmacus.

R. Myrrh.
☐ris.
☐tri depurat. aa. ʒj.
Camphor. gr. V.
M. D. Pro una dosi.

Cataplasma Alexitherium.

R. Fermenti Panis acerrimi ℥β.
Theriaca ʒβ.
Capit. Allii. Contus. N. iij.

Unguentum Alexitherium.

R. Ungti Aegyptiaci ʒj.

(Rendeletek I. könyve 397. o. 26, 27, 43. szám alatt, a magyar cs. kir. Belügyminisztérium irattárában.)

487.

Dögvész Magyarországon és Erdélyben, különösen pedig Komáromban, Budán, Trencsényben és Szokolcán, továbbá marhavész és sáskák. – gróf Szécsényi Pál érsek halála.

Járványok, állatvész.

1710.

Magyar- és Erdély Országban mind az emberek, mind a szarvasmarha között dög-halál szélleg, legfőképpen Rév-Komáromban, holott a pestis kilencz ezer embert emészt.

Nap kelet felől iszonyú sok sáskák érkezvén, Erdély és Magyar országban sok kárt tesznek.

Ez idén meg-hal Szécsényi Pál, Kalocsai Érsek.

Buda, Trencsén és Szokolca várossa választja magának Xavérius Szent Ferenczet a dög-halál ellen patronussává.

(Petthő Gergely, Spangár András: Toldalék IV. rész 38.o.)

Járványrendelet a Magyarországon uralkodó dögvészről.¹⁴¹

Járványok. Császári-királyi rendelet. 1710. aug. 14.

¹⁴¹ Magyarország vészterhes állapotával foglalkozó számos munka ajánlott emlékeztetőül az 1709-13-as évekből:

- 1) Loew Andr. *Historia epidemica Hungariae et speciatim : Constitutio epidemica Semproriensis duodecim horum annorum.* – a szerző fia C. Fr. Loewius által közölve Sehraeckio és Sydenham munkáinak II. kötetébe illesztve, ld. az 1726-ik évnél. –
- 2) Dögvész – Szegeden, Magyarországon. Werlosching a Perrenberg művében 1713-ban idézve.
- 3) Eggerdes Alardi Macer. Aforizmak – A dögvész lényegét és okát tartalmazza, valamint annak megelőzésére és kiirtására szolgáló jól bevált módszereket.
Ezek az aforizmak fogodztát adnak minden egészségrendészeti intézkedéshez, amelyeket ezután és mindaddig hoztak a különböző tartományokban ezen csapás ellen, őrizeti rendszerek, körülzárások és úgynevezett vesztégzárak tekintetében.
- 4) Benza F. Xr. *Relatio historica pestis, Austriam aliquanda vastantis*, Bécs 1717. 8. Azokat a szerző által végzett megfigyeléseket tartalmazza, amelyekre 1712-13 ban és 14-ben a pozsonyi és bécsi kórházakban, hétköznapi nyelven járványkórházakban tett szert.
- 5) Dögvész Bécsben. A városban és az elővárosokban 1713 januártól 1714 februárig, a kezdő és befejező hónapot is beszámítva, dögvészben 9565 ember betegedett meg, és közülük 8644-en haltak meg. – 1713 augusztusában volt a legnagyobb a betegek és a betegségben elpusztultak száma. Ezt követően legközelebb szeptemberben, július és október hónapokban. Májusban viszont minimális volt a halottak száma a betegekhez képest. Február vége előtt, 1714-ben magától eltűnt a járvány – talán a további terjedése ellen alkalmazott védekező módszerek hatására. – (lásd – az 1763-ban idézett gyűjteményt: *Pestbeschreibung und Infektion*. II. rész, 229 és a következő oldalakon) †).
- 6) Dögvész Alsó-Ausztriában, kezdetben a Bécshez közeli falvakban márciustól decemberig. Miután először egy faluban a dögvész megjelent márciusban, fokozatosan további falvakba is betört áprilisban, nagyobb erővel azonban májusban, júniusban, júliusban és augusztusban tört ki, majd szeptemberben is folytatódott. Máshol már augusztusban megszűnt, több helyen szeptemberben és októberben, továbbá novemberben, és egyetlen helyen még decemberben is fennállt. (lásd – járványügyi tabellák a Bécs körüli és fertőzött településekről – a nevezett gyűjtemény I. fejezetében) ††)
- †) ††) **Megjegyzés:** a zárójeles megjegyzések ennek a könyvnek a szerzőjétől származnak, és vonatkoznak a 438-as folyószámra, továbbá a 496, 497, 498. számokra ebben a kötetben. – a szerző –
- 7) Pozsonyi dögvész, amely olyan heves pusztítást végzett, hogy a lakosságnak több mint felét kiirtotta. Widisch Karl Gottlieb: *A Magyar Királyság földrajza*. I. rész 121. o.
- 8) Kranold Joh.: *Von den Beulen und Blasen in der dieses Jahr in Wien grassierenden Seuche.* – Breaslau 1713. in 4.
- 9) Genselli Jo. Ada.: *Constitutio epidemica inferioris Hungariae anni 1712 et 1713 cum Observationibus historicis et meteorologicis.* (Sydenham művei, II. köt.)
- 10) Peima L. B. de Beintema, főorvos: *Archiatr: Loimologia, sive historia Constitutionis pestilentis annis 1708, 9, 10, 11 et 13 per Thraciam, Sarmatiam, Poloniam, Silesiam, Daciam, Hungariam, Livoniam, Daniam, Sueciam, Saxoniam, Austriam variaque loca S. Rom. Imperii grassatae* – ennek alapján bemutatta, hogy a dögvész oka magában a szervezetben keletkezik, és olyan természetes, mint a himlőben, a kanyaróban és bármely más járványban, és ragályozódó anyagának nincs specifikus hatása, magyarázattal a járvány valódi természetéről, előrejelzéséről, általános és különös kezeléséről, végül ellenőrzéséről, stb. Bécs, 1714.
- 11) Werlosching a Perenberg Joan. Bapt. – et Loigk Ant.: *Loimologia seu Historia Pestis, quae ab anno 1708 ad 1718 inclusive Transylvaniam, Hungariam, Austriam, Pragam et Ratisbonam*

Mi, József, Isten kegyelméből választott római császár, a birodalom több országának, Németországnak, Magyarországnak, Csehországnak királya, Ausztria főhercege, Burgundia, Stájerország, Karintia, Krajna, Württemberg, Alsó- és Felső-Szilézia hercege, Morvaország, Alsó- és Felső-Laussnitz örgrófja, Habsburg, Tirol Is Görz grófja, stb. kegyes üdvözlétünket küldjük az Enns-en inneni Ausztriai Főhercegségünk minden elöljáróságának a városokban, vásárhelyeken, falvakban és birtokokon, továbbá egyháziaknak és világiaknak, legyenek bármely méltóságban, rendben és rangban, valamint a tartományi törvényszékeknek, földbirtokosoknak, ügyintézőknek, gondnokoknak és bírónak, különösen azonban minden vámosnak és jövedéki hivatalnoknak, egyébként pedig mindenkinek, elsősorban a magyar határon fekvő uradalmaknak, városoknak, vásárhelyeknek, falvaknak és községeknek, hogy ezt a rendeletet tekintsék meg, hallgassák meg és olvassák végig. Ez úton hozzuk legkegyesebben mindenki tudomására, miszerint az imént eltelt 1709. év november 20-án Magyar Királyságunkban pusztító, de Alsó-Ausztria határaitól akkor még távoli, mérgező járvány miatt kibocsátott és minden helységben kihirdetett rendeletünkben a világi intézkedésekkel együtt mindenek előtt megparancsoltuk, hogy mindenki a hitéletben is menedéket keressen, és a sajnálatosan elharapódzott bűnök és vétkek miatt a lelkipásztorok a városokban és vidéken is, a szószékekről és a gyóntató székekből is általános bűnbánatot hirdessenek, hogy ezáltal a Mindenható velünk szemben jogos haraggal és ítélettel előhúzott fenyítő vesszejét ne vegye kezébe. Most arról kell értesülnünk a napról napra beérkező szomorú hírekből, hogy a borzalmas járvány sok embert újból miként ragad magával nemcsak távoli helységekből és vármegyékben, ezzel egész telepü-

aliasque conterminas Provincias et Urbes progrediendo depopulabatur – boncolási jegyzőkönyvek és saját orvosi tapasztalatok alapján. Stájerország, 1716.

- 12) Dögvész Sopronban.
- 13) Genselli Jo. Ad. *Historia Pestis Hungaricae et Viennensis anni 1711*; – a *Miscellaneis Naturae Curiosorum*-ba illesztve. VI. és VII.-ben.
- 14) A Magyarországon már elmúlt dögvész a harmadik évben visszatért, elsősorban Zemplén és Abaújvár vármegyékben és azok szomszédságában. (Fucker: *De salubritate et Morbis Hungariae*, 43. o.)
- 15) Dögvész Alsó-Magyarországon, Vas vármegyében (Gensell, 1711-ben idézve)
- 16) Möller Károly Ottó (magyarországi neves orvos doktor) Orvosi értekezés a dögvészről stb. 1710-ben kéziratban, utána latinul 1738-ban és 1763-ban, Bécsben 1739-ben, majd a német változat alapján 1740-ben Pozsonyban kiadva, és ugyanebben az évben Budán is megjelent magyar nyelven nyomtatásban: „Orvosi oktatás, miképpen kellessék e mostani pestises és egyéb mérges nyavalyáknak bíró hatássokban Isten segítsége által őrizésképpen az embernek magáról gondot viselni és micsoda eszközök által lehessen kinek kinek magát azoknak elragadásában orvosoltatni“ stb., amely kiadás annál is jobb a többinél, mivel azokat gazdagítva, hozzácsatolták Perlici Dániel, nemes Nógrád vármegye *physicus*ának megfigyeléseit is.
- 17) Hales Steph. *Tractatus de optima methodo lustrandi res, naves, homines Smyrna cum Peste in Europam venientes* és
- 18) Ingram Dal., aki megkérdőjelezte Hales véleményét. – mindkettőt idézi Antonius Haen: *Praelectiones pathologicae ex recensione et cum animadversionibus Franc, de Wasserberg*. V. köt. 42. o. Bécs,

(*Paulus Adamus, I. rész, Valentis 51-58-61. o.*)

léseket elnéptelenítve, hanem Alsó-Ausztria tartományhoz közeli településekbe is fokozatosan beszívárog. Ennek szomorú példáját adja a Morava túloldalán Komárom, Szered, *Fratisch*, Nagyszombat és *Pössing*, innenső oldalán pedig Szombat-hely és majdnem az összes falvak körülötte, nem beszélve további más városokról, erődítményekről, és településekről, ahonnan naponként érkeznek a hírek. Mindez komoly figyelmeztetés arra nézve, hogy itt az ideje annak, hogy oly sok atyai figyelmeztetés és fenyegetés után bűnös életünket mindenben megváltoztassunk, és legmélyebből feltörő áhítatos buzgalommal, általános kérésünkkel és könyörgésünkkel a felhőket eloszlassuk, így a mindenható Istent úgy szólítsuk megbékélésre, hogy ellenünk és hazánk ellen már majdnem szabadjára engedett súlyos csapását ne hajtsa végre. Végezetül találtassunk méltónak arra, hogy ilyen nagyon közeli dögvészes helyzetben, amelynek kezelésére már nem elegendők a bevezetőben megnevezett emberi óvó és megelőző intézkedések, tehát közvetlenebbek szükségesek, hogy ezt a futótűzet lehetőleg megelőzzük, és még egészséges állapotban lévő örökös királyságainkat és tartományainkat megkímélve, megvédhessük. Ennek megfelelően Alsó-Ausztria tartományunk kormányának tárgybani jelentése és szakvéleménye alapján, majd ezt követően a legalázatosabban előterjesztett javaslatnak megfelelően, tartományunk iránti atyai gondoskodásból, és szívünkön viselve Alsó-Ausztria tartományunk nyilvánvalóan küszöbön álló veszélyhelyzetét, az imént eltelt július hónap 15. és 18. napján, valamint ennek a hónapnak 8. napján a legkegyesebben arról döntöttünk, hogy

I. az itteni főhercegi rendeletünkben szokásos elhárító kérések után, minden egyházi előjáróságot értesítve, parancsot adtunk arra, hogy Isten haragjának enyhítésére, és a szomszédos örökös királyságunkban Magyarországon pusztító járvány elhárítására, mind az itteni császári székhelyünk városában, mind pedig szer- te a tartományban, különböző könyörgő és bűnbánó napokat tartsanak. Ami pedig az emberi hatalmukban álló eszközöket és megelőző intézkedéseket illeti,

II. minden kapcsolatot megszüntettünk a többször említett örökös Magyar Királyságunk (mely alatt a Horvát és Szlavón királyság, az Erdélyi fejedelemség és minden további, a magyar korona alá tartozó királyság és hercegség is értendő) és az Enns alatti Alsó-Ausztria Főhercegségünk között, és ezek vonatkozásában további legkegyesebb rendelkezésünkig teljes zárlatot léptettünk életbe. Ennek megfelelően szigorúan be kell tartani, hogy Alsó-Ausztria határaihoz kirendelt járványbiztosaink és lovas járőreink mostantól fogva Magyarországról belépni senkit nem engednek, bárhonnan is származna és érkezne, bárki is volna, és bárhová igyekezne, hacsak nem bizonyítaná az alábbiak szerint, hogy a karantént a meghatározott helyeken letöltötte. Hasonlóképpen,

III. minden áruféleséget és ingóságot, az első rendelet 7.§-a szerint meghatározva, bármilyen néven megnevezve, és bármilyen eredettel jelölve, nem kevésbé az élelmiszereket, különösen pedig a juhokat, sertéseket és szárnyasokat (egyedül a szarvasmarhák kivételével, alábbiakban rögzített eljárás szerint) minden különbségtétel nélkül tiltás alá kell helyezni. Továbbiakban,

IV. a marhavásárokat az ilyen veszélyes dögvészes időkben, legkegyesebb parancsunk szerint meg kell fontolni a Duna innenső oldalán *Bruck an der Leitha*

mellett, a túloldalon pedig *Dürnkruth an der March* mellett, és azt akarjuk, hogy ezeket *Dürnkruth* és *Bruck* esetében a Morava és a Lajta folyók túloldalán, Magyarországon tartsák. Az így elrendelt marhavásárok tekintetében oda kell hatni, ahogyan ezt az összes itteni valamint tartományi hentesnek és mészárosnak legkegyesebben elrendeltük, hogy a túloldali Magyarországról érkezett mészárosokkal és marhakereskedőkkel ugyan bármelyik marhavásár helyszínén kapcsolatba léphetnek, de ez a magyar marhakereskedőkkel csak úgy történhet, hogy egymástól legkevesebb 15 lépés távolságban állnak, egy ide külön kirendelt biztos jelenlétében, és közöttük tűznek kell égnie, amíg a vágómarhák áráról tárgyalnak. Üzletkötés után a marhákat egy német szolga veszi át, de ez előtt az ide kirendelt ellenőrök a beteg állatokat elkülönítik az egészségesektől, majd átadás után először a Lajtában, utána pedig a *Vischament*-i Duna mellékágban, a túloldalon pedig *Dürnkruth*-nál a Moravában néhányszor átáztatják, és csak ezután hajthatják be őket a tartományba. Egyebekben pedig tartózkodni kell minden további állat, tehát a juhok, sertések, és szárnyasok behozatalától. A továbbiakban,

V. katonai levelezés és a Magyarországról érkező postai küldemények és levelek tekintetében alsó-ausztriai kormányzatunk és a főpostahivatal általunk jóváhagyott legalázatosabb módon úgy jár el, hogy a Sopronon keresztül érkező küldemények postástól való átvételére és továbbítására *Wimpassing*-hoz majd utána *Wämpersdorf*-hoz néhány lovat és postai állomást helyeztünk ki, a Pozsonyon át vezető útvonal esetében pedig a Duna innenső oldalán egy Pozsonytól nem messzire fekvő vendégfogadóhoz. Ezen fogadóhoz vezető úthoz kötelesek magukat tartani a Rábaközéből érkező futárok és postások is, akik különben Pozsony megkerülésével *Jarndorf*-on át Német-Óvárra vették az útjukat. Ezekről a futároktól és postásoktól a magukkal hozott küldeményeket a Pozsony melletti fogadóhoz, majd *Wämpersdorf*-hoz telepített postások veszik át, akik visszaengedik a kézbesítőket, és megfűstölés után engedik a posta továbbítását Ausztria területére. Ennek megfelelően ezennel a leghatározottabban és legkegyesebben megparancsoljuk a postásoknak, különösen pedig az evégből kihelyezett határőrizeti biztosainknak, hogy a legnagyobb szorgossággal a fentieknek megfelelően járjanak el a levelek átvételénél, a postásokkal, futárokkal, tisztekkel, és általában mindenkivel, aki az átmenő forgalomban a postahivatalhoz érkezik. Most

VI. egy ilyen veszélyes dögvészes járványban, különösen a rácokkal és zsidókkal szemben, gyanús kereskedésük, járás-kelésük, és többnyire tisztátalan életmódjuk miatt a legnagyobb biztonságra törekedve, elrendeljük a rácok tekintetében, hogy az előző dögvész-rendeletben foglalt megelőző intézkedések továbbra is hatályban maradnak, és azokat a legnagyobb szigorral kell betartani. Zsidókat illetően az a további legkegyesebb akaratunk és véleményünk, hogy itt Bécsben csak azokat kell megtérni, akik valódi udvari kiváltságokkal rendelkeznek, azokkal együtt, akikre a legnagyobb szükség van, és ezért nélkülözhetetlenek, de a többieket mindenképpen el kell távolítani. Egyebekben pedig azok a zsidó nők és férfiak, akiknek nincs udvari bizonyítványa, és bármely elképzelhető ürüggyel megpróbálnak belopakodni császári székesfővárosunkba, az elkerülhetetlen kiűzetés büntetésével kell, hogy szembe nézzenek. Mindenesetre ezt itt és a tartomány határain

szóbeli kihirdetéssel és a vonatkozó rendeletek kifüggesztésével már közhírré tettük. Hasonlóképpen

VII. a nagyon elharapódzott erőszakos koldulás miatt korábban a legnagyobb tiszteletben tartott elődeink által ebben a tárgyban kiadott legkegyesebb rendeletek mind hatályban maradnak. Tehát a koldulás minden egyes embernek, bármely kivétel nélkül tilos a városban, az elővárosokban, a város körül és annak környékén. Továbbá végrehajtandó testi fenyítés terhe mellett, haladéktalanul távozzanak az itt nagy számban található idegen és külhoni, valamint hazai tivornyázó, méltatlan koldusok. Különösen azonban azt kell elérni, hogy az életerős koldusok, és más gazdátlan csöcselék mind császári székesfővárosunkból és az elővárosokból, de a legközelebb fekvő falvakból kiűzessenek, ahol vidéki koldusok, szolgálatból kiöregedett katonák, és más, alamizsnára méltatlan emberek nagy tömegben húzzák meg magukat. Ha ezekre a helyekre visszatérnének, megfelelő eljárást kell ellenük indítani, mint ahogyan erről ők nyilvános kihirdetéssel a legutóbb már értesültek, és alsó-ausztriai kormányzatunk valóban elszánt abban, hogy eljárjon azokkal a méltatlanokkal szemben, akik a kihirdetés ellenére bejöttek a tartományba. Ezzel szemben a rászoruló külhoni koldusokat innen a honosságuk szerinti országokba fogjuk visszaküldeni. Egyebekben pedig

VIII. a fent említett legkegyesebben elrendelt teljes zárlat Magyarország örökös királyságunk és Alsó-Ausztria tartományunk között elkerülhetetlenül maga után vonja, hogy biztonságosabb vesztegzári intézményeket telepítsünk a karantén letöltésére. Akaratunk szerint tehát vesztegzár és járványkórház telepítésére a legkegyesebben a Duna túloldalán Pozsonyt, az innenső oldalán Magyaróvárt és Sopront nevezzük meg azt előirányozva, hogy amennyiben a nevezett vesztegzárat és kórházat magában a városban nem lehet felállítani, akkor efelől az elővárosokban vagy a legközelebbi biztonságos helyen kell intézkedni. Ezennel tehát

IX. azokat, akik a fentnevezett három helyen, tehát Pozsonyban, Sopronban vagy Magyaróváron a karantén idejüket ténylegesen letöltötték, a Mi tartományi határainkon nem lehet varakoztatni, amennyiben az alábbiak szerint kiállított bizonyítvánnyal érkeznek. Tehát ez az

a minta, amely szerint a vesztegzári helyek a bizonyítványt kiállítják majd kiadják.

„Ezen bizonyítvány felmutatója – – született – – ebben az országban – – életkora – – foglalkozása – – hajának vagy parókájának színe – – testalkata – –, ruházata – – gyalog, lovon vagy kocsival, utóbbi esetben ennyi – – és ilyen színű lóval, és hány kísérvével, ide – – -ba a vesztegzár letöltésére legkegyesebben kijelölt helyre – – évben, – – hónapban és – – napon megérkezett, ahol ezen a vesztegzári helyen 40 napot letöltött, itt helyben végig egészséges maradt, és semmilyen fertőzés jelét nem mutatta, és ezek után – – az útját – – helysége át tovább folytathatta. Nevezett személy a fentiekben jelzett vele utazókkal együtt akkor engedhető tovább, ha azon a helyen, amelyen át az útja vezet, az ottani előjáráságtól vagy kihelyezett tisztviselőktől ezt a bizonyítványt, miszerint az adott helyen a levegő friss és egészséges, aláírhatja.

Mindezzel felszerelve, még aláírást kell szerezni Pozsonyban Isten-atyánk

akarataból a főméltóságú hercegtől, titkos tanácsosunktól, kedves barátunktól és nagybátyánktól, továbbá főtisztelendő és méltóságos Keresztély Ágosttól a német-római birodalmi egyház bíborosától, szász hercegtől, esztergomi érsektől, stb., valamint az ott székelő kamarai biztostól és a városi magisztrátustól. Magyaróváron az aláírást az ottani katonai parancsnoktól, a városi magisztrátustól, és egyben az oda kihelyezett kincstári biztosunktól kell megszerezni, Sopronban pedig, ahol ez idő szerint nincs helyőrség, csak a magisztrátustól és az ottani harmincados főtisztviselőtől. Mindezek után, azon legkegyesebb megfontolásunkból, hogy a bizonyítványok helyes kiállítása és kezelése az egész vesztegzári rendszer lelkét adja, ezennel a kiküldött járványbiztosoknak nagyon határozottan és legkegyesebben megparancsoljuk, hogy súlyos testi fenyítés és halálbüntetés terhe mellett, a fentiekben szemléltetett minőségű bizonyítvány nélkül, bárki is legyen, senkit se engedjenek át a határon, hogy így minden veszélynek a még nagyobb gondossággal elejét vehessük. Továbbá arra is ügyeljenek, hogy a szabályosan kiállított bizonyítványok a kiadás napjától eltelt egy, de legfeljebb két nap múltán érvényességüket veszítik, és azokat a biztosok nem fogadhatják el. Tehát az ilyen bizonyítványt felmutatókat, mint járványgyanús személyeket, a határról vissza kell fordítani. Egyebekben, ha nincs aggály a bizonyítvánnyal kapcsolatban, a határátlépés csak a bizonyítvány birtokosára vonatkozik, nem pedig a szolgálóira, akik közül azok képeznek kivételt, akik a vesztegzári időt közösen töltötték le, és a bizonyítványban annak rendje és módja szerint szerepelnek, ahogyan azt a fenti mintapéldány tartalmazza. Az engedély semmiképpen nem érvényes a kocsihajtókra, fuvarosokra, hajósokra, marha- illetve ökör-kereskedőkre és hajcsárookra, akik mind kötelesek visszafordulni. Ugyanez érvényes az élelmiszerekre, kereskedelmi árukra és ingóságokra, hacsak nem a vesztegzárból, mint egészségesnek minősített helyről érkeztek. Amennyiben egy időben többen jönnének, és nincs mindenki beírva a fentiekben részletezett bizonyítványba, nemcsak azokat kell visszafordítani, akiknek nincs bizonyítványa, hanem az összes többieket is. Azokat a fuvarosokat, akik bizonyítvány nélküli embereket vettek maguk mellé, a legnagyobb szigorral, vasra verve kell visszatartani. Továbbá,

X. Egyetlen pontban sem módosítjuk a bevezetőben hivatkozott 1709. november 20-án legkegyesebb kiadott rendeletünket, és az abban foglalt megelőző intézkedéseket egészen addig, amíg nem változnak meg a fentiek szerint leírtak értelmében Magyarország örökös királyságunkra vonatkozó legkegyesebben megállapított zárlati és kirekesztési körülmények. Ugyanígy be kell tartani a szükség szerinti egymás után meghatározott átkelő és határőrizeti helyeken az összes mellékutak, országutak, hidak és gázlók elvágását és torlaszolását, és a bizonyítványokat annak megfelelően hozza mindenki magával, ahogyan azt a vesztegzári helyeken bármilyen veszély megakadályozására alakilag ugyanúgy, mint a megelőző szakaszban kiállították. Nemkevésbé ugyanúgy hatályban maradnak a tiltott árubehozatalra vonatkozó eljárások, valamint a tartományi bíróságoknak és elöljáróságoknak biztosított segítség és támogatás, és az engedetlen és vétkes személyek elleni büntetések is azokkal szemben, akik Magyarországról ezen legkegyesebb, komoly és arányos tilalmunk és parancsunk ellenében cselekednének. Ugyanakkor a szabályosan átengedett szemé-

lyekre csakúgy, mint az utazókra is szorgosan ügyeljenek a közeli városok, vásár-helyek és falvak előjáróságai. Végezetül, kiküldött biztosaink mindenkor indítványára, a már korábban megállapított 100 dukát büntetés terhe mellett az összes mellékutat haladéktalanul le kell zárni, árokkal elvágni és eltorlaszolni. A főutakon sorompókat kell állítani, és oda őrköt kirendelni az adott település lakói és alattvalói közül, saját biztonságuk és annak fenntartása érdekében. Ott helyben senkit nem szabad átengedni, csak azt, aki szabályosan igazolja, hogy határállomásról érkezett, ahol az oda kirendelt határőrizeti albiztos a bizonyítványát szabályosan aláírta, tehát ott valójában jelentkezett, és átengedték. Aki ezt nem igazolja, annak betérés és elszállásolás sem engedélyezhető, és azonnal vissza kell fordítani. Ha előfordulna, hogy valaki erőszakkal akarna áttörni, azonnal fel kell tartóztatni, és megfelelő őrizet mellett a legközelebbi tartományi bíróságra előállítani. Mindezekről és arról is, ha valamely helyen betegség ütné fel a fejét (amitől a mindenható Isten kegyelme mentsen meg bennünket), súlyos és megérdemelt büntetés terhe mellett, haladéktalanul jelentést kell tenni alsó-ausztriai kormányzatunknak, a további intézkedések bevezetése érdekében. És mindezek után,

végül a fenti szakaszok teljesítése és kivitelezése, valamint minden járványügyi esemény kezelése és a jövőben végrehajtandó intézkedések érdekében elrendelni kegyeskedtünk egy hatalommal felruházott udvari bizottság felállítását udvari és kormánytanácsosaink közül, méltóságos és Minékünk kedves báró és zászlósúr Johann Christoph von Oed, kamarásunk és alsó-ausztriai kormánytanácsosunk elnöklete alatt. Továbbá azt akarjuk, hogy akik jelen legkegyesebb rendeletünk, vagy bármilyen járványügyi rendelet ellen cselekednének, büntetőügyekben a pallosjog elismerése mellett, *cum derogatione omnium instantiarum* akadálytalanul és megkötöttségek nélkül kivégezhetők legyenek. Ezekre vonatkozik tehát legkegyesebb, határozott akaratunk és véleményünk, amelyhez mindenki igazodni tartozik, önmaga védelmének érdekében. Kiadva császári székesfővárosunkban Bécsben, augusztus hónap 14. napján, 1710-ben, római-birodalmi uralkodásunk 21., Magyar Királyságunk 23. és cseh királyságunk hatodik évében.

báró Johann Jacob von Kriechbaum

helytartó helyettes.

P. H.

Joseph Joachim Alexander von Schmidlin

kancellár

Választott Római császár urunk bizottságának tanácsában

Johann Georg von Metzburg

Carl Richard Joseph von Schmidlin

489.

A dövégsztől való félelem miatt a közvígasságok megtiltása.

Járványok.

1710.

1710-ben közvetlenül az év kezdetekor nyomatékosan tiltással tétetett közhírré, hogy a karneváli időszakban súlyos büntetés terhe mellett nem tarthatók bálók és összejövetelek, az... időszakosan megjelenő ragály miatt... Szeptemberben az egyes

helyeken észlelt ragály betörések miatt szintén elrendelték, hogy az elkerülhetetlen büntetés terhe mellett, tilos minden nyilvános komédiázás és színi előadás, hasonlóképpen a táncolás és zenélés a csapszékekben és vendégfogadóknban.
(Fuhrmann, II. rész, 3. könyv 18. fej. 1283. o.)

490.

I. József himlőtől megtámadva elhalálozott.

Krónika.

1711.

1) I. József császár és Magyarország 44. királya... 33 éves korában április hónap 17. napján, az Úrnak 1711. évében Bécsben himlő miatt fejezte be az életét.
(*Corpus Juris Hungarici*)

2) A császár kénytelen volt nyugalomba helyezni magát, mert a hátfájása és más panaszai nem engedték, hogy talpon maradjon. Néhány orvosság használata után megjelentek a himlő-hólyagok, amelyek eddig itt sok embert ragadtak magukkal...

Kezdetben még az állapotát nem rontották, amikor a kiütések megjelentek (április 16-án), és ezen a napon a császár még egészen jól érezte magát, estefelé azonban erős todulás és hőség keletkezett a fejében, ami veszélyes változás félelmét keltette. Orvosokat hívtak, akik közül Dr. Stockhammer a veszélyt azonnal súlyosnak értékelte, és ezért egy általa ismert titkos szert akart alkalmazni. A tanácskozás azonban majdnem egész éjszakán át tartott, míg végre döntés született arról, hogy a császárnak milyen orvosságokat fognak adni. Ezek azonban semmit nem használtak, a betegség egyre inkább elhatalmasodott, és a császár, aki ezt jól érezte, felkészült a halálra... A beteg császár végül április 17-én délelőtt, negyed 11 órakor adta vissza lelkét a teremtőjének... A következő napon, április 18-án a sápadt holttestet a szokások szerint felnyitották, és úgy találták, hogy a himlő a zsigereket is megtámadta.

(Fuhrmann, II. rész, 3. könyv 19. fej. 1286-88.. o.)

VI. KÁROLY CSÁSZÁR ÉS KIRÁLY URALKODÁSA 1711–1741

491.

VI. Károly közegészségügyi óvintézkedései, tekintettel a fenyegető dögvészre, és a bejelentett pozsonyi országgyűlésre.

Királyi rendeletek.

1712. febr. 25.

VI. Károly, Isten kegyelméből üdvözetünket és kegyességünket küldjük hűséges tisztelendő, tiszteletre méltó, tekintetes és nagyságos híveinknek, nagyságos

és nemzetes, nem kevésbé bölcs és tekintetes fő- és alispánjainknak, szolgabíróinknak, esküdt táblabíróinknak, továbbá a magas rangú egyházi uraknak, báróknak és grófoknak és a nemességnek, valamint fent említett Magyar, Horvát és Szlavón királyságunk vármegyéiben, szabad királyi városaiban bíráinknak, polgármestereinknek, esküdt polgároknak és szenátoroknak, továbbá fent említett Magyar Királyságunk és csatolt részeiben a karoknak és rendeknek és mindenki másnak, bármely rendben, rangban, tiszteletben, méltóságban vagy hivatali állásban, akikhez szól jelen értesítésünk. Kétségtelen, hogy a halálos ragályos dögvészt, amely régebben mindenütt tombolt fent említett Magyar Királyságunkban, mindenhol még nem irtották ki. Ennél fogva nemcsak egyes vármegyékben, hanem leginkább a köznép általános hanyagsága, és a járvány semmibe vétele miatt, ez a szörnyű betegség főként fertőzött ruhákkal, és házi eszközökkel terjed, még mindig ereje teljében van, és hol az egyik, hol a másik helyen újra felbukkan, de (ahogyan azt fájdalmasan vettük tudomásul a megbízható jelentésekből) a fent említett Horvát Királyságunk határait elérve is megjelent. Tartani kell attól, nehogy a beköszöntő tavasszal, máshonnan, a föld egészségtelen kipárolgása miatt, ez a fajta egészségtelen csapás (megfontolt óvintézkedések hiányában) súlyosabb lesz, mindenhol előtör és terjeszkedik. Magyarországon és Horvátországban a kölcsönös és szomszédos kapcsolatok, érintkezések és kereskedelem miatt megnő az átvehető fertőzés veszélye a fertőzött vagy gyanús helyekről. Ezért mindenfelől, az összes vármegyéből az elhatározott általános országgyűlésre szükségszerűen megjelenő gyülekezet, de maga a város is, a megtartandó országgyűlés helyének kijelölve, és az ugyanitt összegyűlő karok és rendek fertőzésnek lehetnek kitéve, és amit Isten kegyesen elhárítani méltóztassék, magát a betegséget is magukra vonhatják. Döntésünk szerint ezen az országgyűlésen személyesen fogunk megjelenni. Ezért tehát felséges személyünk, valamint a hűséges karok és rendek minden módon való biztonsága érdekében előrelátóan azt kívánjuk, és egyben eldöntöttük, hogy rokonunk, aki Minékünk Krisztus urunkban őszintén kedves és legtiszteltelemértőbb atyaként, a szent római birodalom bíborosa, Szászország legfelségesebb hercege, esztergomi érsek, Magyarország primása, valóságos belső tanácsosunk, amilyen gyorsan csak lehetséges, elnökként hívja össze a két évvel ezelőtt Pozsonyban Magyarország részére létrehozott közegészségügyi bizottságot¹⁴². Kezdjék meg a munkát, hogy fent nevezett Magyar és Horvát Királyságunkra nézve a szükséges értesüléseket beszerezve, bármely csapás fellépése esetén elrendeljék a megfelelő, mindig és mindenhol hatásos ellenintézkedéseket. Annak érdekében, hogy intézkedés történjék saját legfelségesebb személyünkről és udvarunkról, mind pedig a fentnevezett országgyűlésre érkező karok és rendek biztonságáról, kegyesen elrendeljük, hogy meghatározott helyeken vesztegzárak létesüljenek, Magyarország tekintetében pontosan megnevezve és jelölve, mind a Duna innenső, mind túlsó oldalán, ahol lehetséges, és ahol erre szükség lesz az utazók szolgálatában. Így Po-

¹⁴² Ez volt Magyarország első és legrégebbi, úgymond egészségügyi hatósága, melynek belső szabályzatát minden erőfeszítésem ellenére sem sikerült előkeresnem, mindazonáltal, ha a körülmények kedveznek, ennek a kötetnek toldalék részében igyekszem közölni. – a szerző –

zsony városának nem a közelében, hanem távolabb, a Duna túloldali részein a Vág folyón túl, a Duna innenső oldalán Sopron és Moson vármegyében, a Rába innenső oldalán, Vas vármegye területén, Horvátország tekintetében pedig Dérnye mezővárosban. A vesztegzári helyekre esküt tett biztosokat kell küldeni, a német és más tartományokban is ugyanazzal a hatósági jogosítványokkal, kölcsönös egyetértéssel, olyan utasításokkal, amelyeket részükre a fentemlített pozsonyi bizottság fog kiadni, orvosok, sebészmesterek és orvosságok biztosításával együtt. Ennélfogva Zala, Sümeg és Vas vármegye területéről, lévén Horvátországgal határosak, senkit sem engednek átutazni, csakis akkor, ha előzetesen az előírt és meghatározott veszteglő időt bizonyítványokkal igazolták. Ezeken a helyeken a fő egyházi méltóságok, bárók és küldöttek vagy követek és mások, akiket az országgyűlésre hívtak, és akik megjelenni tartoznak, Magyarország összes vármegyéjéből a kijelölt veszteglő helyeken fognak tartózkodni. A Dunán Pozsonynál lesz átkelő, a Vág folyó mentén pedig három helyen, Zentaviánál, Galgócznál és Trencsénynél. Az összes többi kompnál és gázlónál tilos az átkelés. Ezt megelőzően két hétig kell a vesztegzárban maradni, akik viszont Horvátországból keltek útra, ugyanezt a vesztegzárat a fent említett Dérnye mezővárosban három hétig kötelesek letölteni úgy, hogy minden élelmüket és a ragályt magukba szívó holmijukat maradéktalanul Horvátországban hagyják, ugyanis a vesztegzárba csak így vehetők fel. Azok számára, akik Magyarországon élnek, és veszteglésre kötelezettek, a kijelölt helyeken, az ellátásuk a Vág túloldalán Nyitra vármegyéből és azon túlról, és a vesztegzár helye szerinti szomszédos járásokból, de Bars vármegyéből is biztosítható, a Dunán innenieknek viszont a szükséges élelmet a vesztegzár helye szerinti szomszédos járásokból szabadon lehet hozatni és megvásárolni. Végül, akik a saját élelmüket akarják Pozsonyba vinni, gondoskodjanak arról, hogy azt mielőbb a vesztegzári helyre szállíttassák, ahol a szokásos módon, ha apró vagy lábas jószágról van szó, a folyókban előzetesen alaposan átáztatják, a szükséges megelőző intézkedések betartásával. Jóllehet jobb és biztonságosabb volna a hasonló dolgokat hosszabb ideig visszatartani, a hordós borok kivételével (amelyek szállítása, miután a fuvarosok a vesztegzári időt letöltötték, szabadon engedélyezett). Más szomszédos és néhány más vármegyéből, mint Zólyom, Liptó, Árva, Túrócz, Trencsény és Nyitra, a Vágon innen és a veszteglő helyek vonalán belülről, nem kevésbé a Duna túloldalán Pozsony vármegyéből, továbbá az innenső oldalán Moson, Sopron és Vas vármegyéből, a Rábán inneni területről, mivel egészségesek és mentesek, az országgyűlésre összesereglenek kellően elláthatják. Ezekből a vármegyékből érkező főurak és küldöttek nem kényszerülnek veszteglésre, és innen az ellátásukat szabadon magukkal hozhatják (kivéve, ha Isten ments, egyik vagy másik helyen váratlan ragály törne ki, akkor ugyanis erre Pozsonyban a bizottságnak haladéktalanul megoldást kell találnia). Ennek azonban az a feltétele, hogy Zólyom, Liptó és Árva vármegyékből egyetlen más vármegyét sem érinthetnek, csak a szomszédos Túróczot és onnan közvetlenül Terencsényen keresztül a Vágon innen Nyitrát és végül Pozsony vármegyét. A vas-vármegyeiek egyenesen Sopron és Moson vármegyén haladhatnak keresztül. A fentiekén túl mindazok, induljanak Pozsonyba akár egészséges, tiszta és szabad, vagy gyanús vármegyékből, illetve ha

közben Bécsbe is betérni szándékoznak, gondoskodjanak arról, hogy útiokmányuk legyen a korábbi előírásoknak megfelelően kiadva és hitelesítve, szokásos módon megnevezve az utazó személyeket, testalkatukat, öltözküket, arcukat, valamint az indulásuk helyét és napját. Továbbá, átutazóban az útjuk során láttamoztassák az útiokmányt, amennyiben lehetséges katonai személyekkel, azt igazolva, hogy a fertőzött és gyanús helyeket elkerülték. Fölös számú és szükségtelenül népes család, illetve szolgák ne utazzanak, és a ragályt magukra vonó holmikat, különösen gyapjúanyagokat, pokrócokat, ágyneműket, használt rongyokat, terítőket és régi ruhákat és más hasonlókat ne hozzanak magukkal, ezeket ugyanis a vesztegzárakhoz kirendelt biztosok nem fogják átengedni. Az utasok így szükségtelen költségektől kímélik meg magukat, illetve mind önmaguk, mind a közösség mindenkori egészségéhez fognak hozzájárulni. Fertőzött vagy a pozsonyi bizottság által jóváhagyott, a fertőzéstől nemrég megszabadult helyekről azonban senki se merészeljen az országgyűlésen megjelenni, hanem a saját nevében egészséges helyekről való helyettes követek küldéséről gondoskodjon. Végül azt akarjuk és elrendeljük, hogy az útiokmányokat, bárki is állítja ki a kiindulás helyén bármely főúrnak vagy küldöttnek, vagy a bizottságok adják ki, illetve a vesztegzári helyeken a biztosok, írják alá az út egyes megállóhelyein, mindez ingyenesen és mindenféle illeték nélkül történjék, nehogy szabálytalanság forduljon elő, illetve az utazók ezért kése delmet ne szenvedjenek. Ilyen természetű bármely panasz súlyos büntetést von maga után. Annak érdekében pedig, hogy minden egyes személy mindazt, amit a fentiekben elrendeltünk és megparancsoltunk, a vármegyei hatóságok kegyes és üdvös rendelkezéseinket, hogy azokról mindenki, aki az országgyűlésre igyekszik, gyorsabban értesüljön, haladék nélkül körlevélben hozzák nyilvánosságra, és amilyen gyorsan csak lehetséges, a vármegye-gyűléseken is ismertessék, hogy kegyes rendelkezéseinkről mindenki tudomást szerezzen, és illendően, azokat kötelező hódolattal azonnal és hűségesen kövesse. A vesztegzárral kapcsolatos előírásokat pedig kötelezően tartsák be a főpapok és a bárók, akik személyesen kötelesek megjelenni az összehívandó országgyűlésen, továbbá azok, akik szokásosan követeket és küldötteket állítanak, hogy ez ügyben személyesen, illetve a küldöttek révén az előre meghatározott időpontban (amelytől eltérni semmiképpen nem akarunk) rendelkezésre álljanak. Ebben a tekintetben kegyes akaratunkat így szándékozunk érvényesíteni. Kiadva Ausztriai főhercegségünk Bécs városában, az Úr 1712. évében, február hó 25. napján, római uralkodásunk első, spanyolországi uralkodásunk kilencedik, magyar- és csehországi, illetve további helyeken való uralkodásunknak pedig első évében.

Károly

gróf Illésházy Miklós
Hunyadi László

(Rendeletek I. könyve, 431. o. 46. szám, a magyar cs. kir. Belügyminisztérium irattárában.)

VI. Károly járványrendelete: Pozsony megfertőződött.

Járványok. Császári-királyi rendelet.

1712. nov. 25.

Mi, VI. Károly, Isten kegyelméből, választott római császár, mindenkor a birodalomban, Németország, Spanyolország, Magyarország, Csehország, Dalmácia, Horvátország, Szlavónia, stb. királya, Ausztria főhercege, Burgundia, Stájerország, Karintia, Krajna, és Württemberg hercege, Habsburg, Flandria, Tirol és Görtz grófja, stb. kegyes üdvözetünket küldjük az Enns-en inneni Ausztriai Főhercegségünk minden előjáróságának a városokban, vásárhelyeken, falvakban és birtokokon, továbbá egyháziaknak és világiaknak, legyenek bármely méltóságban, rendben és rangban, valamint a tartományi törvényszékeknek, földbirtokosoknak, ügyintézőknek, gondnokoknak és bíróknak, különösen azonban minden vámosnak és jövedéki hivatalnoknak, egyébként pedig mindenkinek, elsősorban a magyar határon fekvő uradalmaknak, városoknak, vásárhelyeknek, falvaknak és községeknek, hogy ezt a rendeletet tekintsék meg, hallgassák meg és olvassák végig, hogy értesüljenek arról, amit ezennel kegyesen tudomásukra akarunk hozni. A borzalmas és néhány év óta örökös királyságunkban Magyarországon és az Erdélyi Fejedelemségben hevesen dühöngő dögvész lángját Isten segedelmével alig lehetett elfojtani. Sőt, ismételten egyre veszélyesebbé vált, további örökös királyságainkat és tartományainkat aggályos módon fenyegeti, amennyiben félelmetes lángja nemcsak az ausztriai határ közelében Pozsonyt, szabad magyar királyi és fővárosunkat, hanem főhercegi tartományunkban *Bruck an der Leitha* városát is hirtelen hatalmába kerítette, és ott újból heves lángolásba kezdett. Azért, hogy ezt a mérgező csapást a mennyei seregek legjóságosabb ura felőlünk a legkegyesebben elhárítsa, és bűneinkkel nagyon is megszolgált szigorú ítéletét ugyanilyen végtelen irgalmassággal váltsa fel, áldozatul a legalázatosabban ajánljuk fel keserű könnyeink között imádkozva, kiengesztelésül megszámlálhatatlan bűneink miatt megbántott isteni fejedelmünknek bűnök által terhelt, de egyben legbensőbb, megtört bűnbánó lelkiismeretünket. A legnagyobb bizalommal azt is reméljük, hogy a mindenható Isten meghallgatja bűnbánó fohászainkat, és az erejüket veszített országokat és tartományokat gyengéd atyai jóságával megóvjá az eddig is elszenvedett kínoktól, háborúktól, szűkölködéstől, dögvésztől és további szenvedésektől. Evégből rendeltük el nyomatékosan, az ausztriai tartomány tekintetében, a Mi alsó-ausztriai kormányzatunk által nemcsak az itteni hercegi *ordinarius*-nak, hanem Passauban a hercegi *consistorium*-nak, és a salzburgi érseknek is, hogy a legnagyobb elszántsággal minden esetben mi legyen a tárgya törekvéseiknek. Parancsolják meg mind a gyóntató atyáknak a gyóntató székben, mind a szószékekről prédikálóknek, továbbá a plébánosoknak és lelkipásztoroknak a városokban és vidéken is, hogy a legbuzgóbb intelmekkel emlékeztessék az embereket arra, hogy térjenek le a bűn útjáról, és a bűnbánat által Istennel kiengesztelődjenek.

Egyidejűleg emberi erőinkkel sem akarunk takarékoskodni, de hitbéli ügyekben is úgy szorgoskodunk, hogy a hatalmunkban álló világi megmentő eszközökről sem akarunk lemondani. Ennél fogva, legkegyesebb parancsunkra kormány-

zatunk és kamaránk Alsó-Ausztriában, és leghűségesebb rendjeink az Enns-en inneni Ausztriai Főhercegségünkben, valamint megboldogult, Istenben nyugvó, leghőbbben szeretett bátyánk, legdicőségesebb emlékeztű I. József római császár, Magyarország és Csehország királya, Ausztria főhercege, stb. által az egészség ügyében elrendelt és megalapított, Miáltalunk is legkegyesebben megerősített udvari bizottságunk, haladéktalanul együttes ülést tartottak, hogy az ügyeket kétoldalúan, a megmentendő összes többi ausztriai örökös tartományunkkal együtt, egymás között átgondolják és megtárgyalják a következők szerint. Részletesen kidolgozták, hogy nemcsak *Bruck* városunk érintettségével, az ott erőteljesen terjedő ragály miatt, hanem Pozsony legszükségesebb biztosítására, illetve innen örökös Magyar Királyságunkba irányuló utak védelmében, milyen útiokmányokat kell előírni az onnan ebbe a tartományba utazó idegeneknek, vagy ebből a tartományból nevezett Magyar Királyságunkba távozóknak majd visszatérőknek. Végül az erről készített részletes jelentést és szakvéleményt legkegyesebb döntésünkre és jóváhagyásunkra a legalázatosabban előterjesztették. Ezt követően a részünkre legalázatosabban megtett javaslatok alapján, tartományukról atyai módon gondoskodva, és szívünkön viselve az örökös királyságunkra és tartományunkra leselkedő összes veszélyeket, a legalázatosabban tanácsolt és a részben már megvalósított segítő és védelmező intézkedéseket, mind többször említett magyar királyi fővárosunk Pozsony, mind ausztriai főhercegségi városunk, *Bruck an der Leitha* tekintetében jóváhagytuk, és jelen november hó 22-én az alábbiak szerinti határozatokat hoztuk.

Először: *Bruck an der Leitha* vonatkozásában a várost és az elővárost elláttuk egy orvossal, sebészmesterrel, betegápolókkal és a szükséges orvosságokkal, és egy albizottsággal is, hogy az elrendelt védekező rendelkezések ügyében a dolgok intézését a legpontosabban végezzék. A várost körben lezárták, ellátva minden ki- és belépés megakadályozására elegendő számú őrszemélyzettel és lovas járőrökkel, és minden megtörtént, ami még szükségesnek találtatott a város teljes és biztonságos elszigetelésére, és minden kapcsolatának megszakítására. Hasonlóképpen Pozsony városa is eltiltandó minden kapcsolattól Alsó-Ausztria örökös tartományunkkal, és többször említett Magyar Királyságunkkal is meg kell szakítani a kapcsolatot az Enns alatti Alsó-Ausztria Főhercegség felől (a Magyar Királysághoz értendő a Szlavón Királyság és az Erdélyi Fejedelemség, valamint a magyar királyi koronánkhöz tartozó további királyságok és fejedelemségek, a Horvát Királyság kivételével, amely jelenleg a Stájer hercegségen át érhető el). Ezért tehát a fenti két ország között teljes zárlat létesítendő, az utóbbi időben örökös Magyar Királyságunkban terjedő borzalmas dögvész miatt, és az 1709. november 20-án, illetve a következő 1710. év augusztus 14-én kiadott legkegyesebb dögvész rendeletünk szerint a határ innenső és túlsó oldalán az alábbiakban megnevezendő járványügyi felügyeletet és jelenlétet kell felállítani és megerősíteni, újabb legkegyesebb rendeletünk kiadásáig, megfelelő számú alárendelt biztosokkal, lovas járőrökkel és őrszemélyzettel. Tehát Alsó-Ausztria határain a hivatalba helyezett járványügyi biztosok és lovas járőrök a jövőben Magyarországról senkit nem engedhetnek be, érkezzen és származzon bárhonnan is, és legyen bárki is, ki-

véve abban az esetben, ha az alábbiakban részletezendő, járványügyi zárlatra kijelölt helyen a karantén időtartamát letöltötte.

Másodszor: mindenféle kivétel nélkül kizárandó az összes áruféleség és ingóság, mint szövetek, gyapjú és vászonárúk, tollak, pokrócok, kézműves termékek, bélésanyagok, prémek és más nyers áruféleségek, függetlenül attól, hogy mi a nevük és honnan érkeztek. Kizárandók továbbá az ingóságok, kiemelten az ágyneműk, nem kevésbé élelmiszerek és szemestermények, különösen pedig a juhok, sertések, szárnyasok, és minden, ami fertőződésre képes, egyedül a szarvasmarhák kivételével, hangsúlyozott elővigyázatosság mellett. Jelen legkegyesebb rendeletünk ellenében bármely behozott áruféleség és használati tárgy, amennyiben azok behozatala vagy beléptetése ismertté válik, minden további eljárás mellőzésével elégetendő.

Harmadszor: az előbbieket szerint, akik vesztegzárba küldhetők, nincsenek teljesen kizárva a tartományba való belépésből, jöjjenek akár Magyar Királyságunkból Ausztriába idefelé vagy innen odafelé, visszaúttal együtt, és valamennyien azok sem, akik Magyarországból az Enns alatti tartományba bejönni szándékoznak, ezért vesztegzárba a következő helyeken vonulhatnak: akik a Duna túloldaláról érkeznek, *Sommerein* községben *Schütt* szigetén vehetők fel karanténba, de csak azok akik a Dunán Nagy-Magyar-nál keltek át, és erről az oda kirendelt biztostól bizonyítványt hoznak. A Duna innenső oldaláról érkezők számára a karantént *Sankt Nicola* és Magyaróvár helységben, csakúgy, mint Sopron és Szentgottárd városában jelöljük ki a legnagyobb kegyességgel.

Negyedszer, a karantén letöltése után ebbe a tartományba belépni csak *Hainburg*, *Wolffstahl*, *Pröllenkirchen*, *Trautmanstorff*, *Männerstorff*, *Ebenfurth*, *Wamperstorff*, *Neustadt*, *Kirchschlag*, *Aspang* és *Schottwienn* községeknél lehetséges. A Morava folyó túloldaláról ugyanez *Hoff an der March*, *Marchegg*, *Dürnkrutt* és *Hohenau* községeknél engedélyezett, de csak akkor, ha a határon elhelyezkedő, fent nevezett vesztegzári helyekről, vagy őrhelyekről az alábbiak szerint kitöltött útiokmányt hoznak magukkal:

Útiokmány formula, a vesztegzári helyeken kiállítva,
amelynek kötelező a bemutatása

Nevezett egyén — — —, honossága — — —, ebből az országból — — —, életkora — — —, foglalkozása — — —, haja vagy parókája van — — —, bőrének színe — — —, testalkata — — —, gyalog, lovon, vagy kocsival, és hány lóval — — —, milyen színűvel — — —, hány fős kísérettel — — — érkezett ebbe a vesztegzár kitöltésére legkegyesebben kijelölt helyre — — —, melyik hónapnak hányadik napján — — —, majd felvétetett, és tovább nem engedve ezen idő alatt egészséges maradt, vagy nála fertőzésre utaló jelet nem mutatkozott, és ezután ekkor — — —, erről a helyről — — — az utazását tovább folytathatta.

Nevezett személy, a vele együtt utazó emberekkel akkor engedhető tovább, ha azon a helyen, ahol az útját folytatni akarja, az ottani előljárással, vagy kirendelt tisztviselővel ezt a bizonyítványt aláírattja, miszerint az érkezési helyén friss és egészséges a levegő. Ebben *Sommerein* helységben az oda vezényelt katonatiszt és a kirendelt járványügyi biztos illetékes, *Sankt Nicola*-ban az oda kihelyezett

dögvész-biztos, Magyaróváron a Miáltalunk odarendelt kamarai ügyinzész, valamint az ott parancsnokló katonatiszt, Sopronban, ahol ez idő szerint nincs helyőrség, viszont csak a városi helyhatóság és az ottani harmincados vámtiszt. Következésképpen az egyes helyhatóságok által a tartományi határokon a fentiek szerint kiállított okmányt a nevezett helyeken felállított határőrizeti pontokon kell bemutatni az oda kirendelt járványügyi albiztosnak. Ezek szerint annak mérlegelése, hogy az úti okmányoknak helyes a kitöltése, továbbá az érintettek ahhoz tartották-e magukat, az egész járványügyi eljárás központi kérdése, tehát az összes kirendelt járványügyi biztosnak legkegyesebben és a legnagyobb szigorral megparancsoljuk, hogy szigorú testi fenytetés és halálbüntetés terhe mellett olyan útiokmány felmutatásával, amely tartalmában eltér a fentiektől, senkit, legyen az bárki is, a tartományba ne engedjenek be. Továbbá, mindenféle veszély még fokozottabb gondossággal való megelőzése érdekében, nevezett útiokmányok érvénytelennek tekintendők, ha kiállításuk után egy, de legfeljebb két nap telt el, tehát ezeket a biztosok nem fogadhatják el. Következésképpen, az ilyen útiokmányt felmutató személyek gyanúsak minősülnek, és őket a határról vissza kell fordítani. Egyebekben, hogy ezen okmányok tekintetében kétség semmihez se férjen, a beléptetés csak annak felmutatójára vonatkozik, nem pedig az őt kísérő személyekre, kivéve, ha a vesztegzárát együtt töltötték le, és annak rendje és módja szerint kiállított formanyomtatványnak megfelelő leírással rendelkeznek. Ugyanakkor tilos a belépés a kocsisoknak, fuvarosoknak, hajósoknak, marha- és ökörkereskedőknek, és hajcsároknak, akik kivétel nélkül visszafordítandók. Ugyanez értendő a fenti 2. szakasz értelmében az élelmiszerekre, kereskedelmi áruféleségekre és ingóságokra, kivéve, ha azok egészségesnek minősített vesztegzári helyekről érkeztek. Amennyiben előfordulna, hogy egy szállítmánnyal vagy alkalommal többen érkeznek, mint ahányan a fentiekben részletezett útiokmánnyal rendelkeznek, azokat, akiknek nincs ilyen okmánya, el kell utasítani és vissza kell küldeni. Olyan szállítmányozókat viszont, akik útiokmány nélküli személyeket vettek fel, a legnagyobb szigorral, vásra verve kell letartóztatni. Továbbá:

Ötödször, a Duna innenső és túlsó oldalán, a fentiekben kijelölt határállomásokon kívül minden párhuzamos és mellékutat, csakúgy mint 1709-ben és 1710-ben is lezárással vagy keresztben ásott árokkal kell járhatatlanná tenni. Továbbá a fent jelölt átjárók közötti összekötő utak mentén fekvő városokba, uradalmakba, vásárterekre, falvakba és községekbe a tisztviselőkön, szolgákon és alattvalókon kívül senki és semmilyen ürüggyel nem engedhető be, és onnan tovább sem engedhető. Akik ezt megtennék, súlyosan kegyvesztettek lesznek, a dolgok mindenkori állása szerint ténylegesen végrehajtandó testi fenytetéssel, sőt halálbüntetéssel fenyegetve. Végezetül, az ilyen utakon túl a hidakat, jelen rendelet kézhezvételét követő három napon belül *ipso contrario facto* 100 dukát büntetés terhe mellett minden helység előljárósága lebontani és árokkal elvágni köteles. Nem kevésbé a Dunának mind az innenső, mind a túlsó oldalán a szokásos és időszaki hajójáratokat is, működésük letiltásával kell megszüntetni. Továbbá

Hatodszor, a fenti hajójáratok esetében a Duna innenső és túlsó oldalán, valamint a megnevezett átkelő helyeken késedelem nélkül kell a szükséges intézkedé-

seket végrehajtani és a sorompókat felállítani. Jelen legkegyesebb rendeletünket ki kell szögezni, és közhírré tenni a vétkesek elleni testi fenyítést és halálos ítéletet. Végül, ahol eddig ítélőszék nem működött volna, ott azt azonnal fel kell állítani. Egyebekben

Hetedszer, közembereknek és Magyarországra költözött sváboknak, rácoknak, koldusoknak és zsidóknak, jöjjenek bármely magyarországi helyről, útiokmánnal vagy anélkül, a belépést ebbe a tartományba a határátkelőkhöz kirendelt biztosok semmiképpen ne engedélyezzék, hanem mivel tilalom alatt állnak, őket a határról azonnal vissza kell fordítani. És amennyiben

Nyolcadszor, az ilyen veszélyes dögvészes időkben legkegyesebben megparancsoljuk a marhavásárok átgondolását a Dunának innenső oldalán *Pröllenkirchen*-nél és a túloldalon a Morava menti *Dürnkrutt*-nál. Ezeknél olyan óvintézkedéseket kell bevezetni, amelyek révén az itteni és a tartományi mészárosoknak is ezennel legkegyesebben megparancsoljuk, hogy jóllehet nevezett mészárosoknak és a kereskedőknek engedélyezett a marhavásár helyén az átlépés a határőrizeti pontok túloldalára, azonban a magyar kereskedőkkel a marhák áráról csak egy erre a célra külön kirendelt biztos jelenlétében tárgyalhatnak, legalább húsz lépés távolságból úgy, hogy a felek között tűznek kell égnie. A megvásárolt ökröket, miután az ide kirendelt ellenőrök a beteg állatokat elkülönítették az egészségesektől, egy német szolga veszi át, majd az innenső oldalon *Pröllkirchen*-nél a tóban és *Vischament*-nél a Duna mellékágában, a túloldalon a Morava menti *Dürnkrutt*-nál néhányszor a vízben átáztatják, és csak ezt követően terelik a tartományba. Ezeken a marhákon kívül szigorúan tilos bármilyen további állatot behozni, a fenti 2. szakaszban foglaltak értelmében. Ami

Kilencedszer, a katonai levelezés fenntartását, továbbá Alsó-Ausztria tartományunk és legfelsőbb postai hivatalunk postai forgalmát illeti a Magyarországról érkező küldeményekkel és levelekkel kapcsolatban, azt az alábbiak szerint kell rendezni, az általunk jóváhagyottak értelmében. Csakúgy, mint a legutóbbi dögvész idején Sopronon keresztül érkező küldöncnek a postai alkalmazott általi leváltására *Wimpssing*-ba majd utána *Wamperstorff*-ba kell néhány lovat kihelyezni, a Pozsonyból érkezőnek pedig *Teutschen-Altenburg*-ba, majd utána *Wolffsthal*-ba. Ezek szerint tartsák tehát magukat az útvonalhoz azok, akik Pozsony és a Rábaköz felől érkeznek, és szokásosan minden hírnök és futár, *Teutschen-Altenburg* felől is. Következésképpen, a futárok és postások által *Wolffstahl*-ban átadott küldeményeket egy oda külön evégből kirendelt biztos veszi át, *Wamperstorff*-ban pedig egy oda kirendelt postai alkalmazott, majd megfüstölik, ecettel gőzölik, és ezt követően hozzák be az Enns alatti ausztriai tartományba. Végül minden Magyarországról érkező postai küldeményt az itteni postahivatalban újra füstölésnek vetik alá. Amennyiben

Tizedszer, minden hasonló járványhullám idején, miután a rácok és a zsidók gyanús dolgokkal kereskednek, és többnyire tisztátalan életmódot folytatnak, a 7. szakaszban foglalt biztosítékok értelmében, ha Magyar Királyságunkból rácok és zsidók akarnának ide belépni, akkor a tartományi határookra kirendelt biztosok őket a legnagyobb szigorral tartóztatásuk fel. Hasonló módon rendeljük el, és

Tizenegyedszer, a nagyon elterjedt és erőszakos koldulás miatt még egyszer megerősítjük a legnagyobb tiszteletben tartott elődeink által kibocsátott legkegyesebb rendeleteket, és az ilyen erőszakos koldulást kivétel nélkül, az elővárosokban, a város körül, és magában a városban, valamint az Enns alatti Ausztriai Főhercegség egész területén a legszigorúbban megtiltjuk. Ennek következtében itt és az egész tartományban fellelhető nagyszámú idegen és külhoni részegeskedő és érdemtelen koldusok innen, végrehajtandó testi fenyítés terhe mellett, haladéktalanul távozzanak. Különben hathatós intézkedések lépnek életbe arra nézve, hogy a jó erőben lévő koldusokkal és a további gazdátlan csöcselékekkel szemben eljárás induljon, és nemcsak Bécsből, császári székesfővárosunkból, annak elővárosaiból, és a közeli falvakból lesznek kiűzve, hanem az egész tartományban minden helyről, ahol hasonló vidéki koldusok, obsitos katonák, és más alamizsnára érdemtelen személyek nagy tömegben élvezik azt, hogy ott tartózkodhatnak. Újabb belépés esetén ellenük a legnagyobb szigorral, méltó büntetéssel járó eljárás fog indulni. Ennek értelmében legutóbb mindezeket nemcsak nyilvános, szóbeli kihirdetéssel hoztuk mindenki tudomására, hanem egyidejűleg külön kiadva, legkegyesebb rendeletünkben parancsot is adtunk az itteni elővárosok uradalmi és birtokos előljáróinak arra nézve, hogy egyetlen birtokon és területen se adjanak tartózkodási engedélyt koldusoknak és más személyeknek, akik nem hajlandók az önfenntartásra, és még kevésbé vegyék őket rendes úrbéri állományba. Az ilyen vétkek elkövetőit, nevezetesen a háztulajdonosokat, az adott tárgyban kibocsátott korábbi rendeletünk értelmében haladéktalanul 12 birodalmi tallér büntetésben részesítjük. A felvett úrbéresekkal szemben viszont súlyos testi fenyítéssel, kíméletlenül kell eljárni. Mivel azonban

Tizenkettedszer, előfordulhat, hogy valaki ezen legkegyesebb súlyos és mértékadó parancsunk és tilalmunk ellenére, kerülő és mellékutakon vagy a Duna, a Morava és a Lajta átkelőin veszélyes módon, hamisított vagy valótlan tartalmú igazolással, vagy bármilyen más módon akarna belopakodni, vagy más személyt ide bejuttatni. Az ilyen embereket azonnal tartóztassa le a legközelebbi helyi előljáróság, és kellő őrizettel szállíttassa át a legközelebbi tartományi bíróságra. Ezt követően kap értesítést Alsó-Ausztria tartományunk kormányzata, és az ügy természetére szerint intézkedik a testi fenyítés vagy a halálos ítélet felől. A cselekmény kapcsán talált, behozni szándékozott tiltott áruk azonnal elégetendők, és eltakarítandók. Mindezeket bárhol és bármelyik előljáróságnak illetve tartományi bíróságnak ezennel nemcsak a legnagyobb komolysággal, hanem a rájuk nehezedő súlyos felelősség tudatával tesszük kötelezővé. Különben

Tizenharmadszor, hogy még inkább megelőzzük az ilyen belopakodást a tartományba, legkegyesebben megparancsoljuk, hogy Magyar Királyságunk határához legközelebb fekvő városokban, vásárhelyeken és falvakban minden helyi előljáróság szorgosan figyelje az utazókat, és kiküldött biztosaink mindenkor indítványára a mellékutakat a fentiekben megjelölt 100 dukát büntetés terhe mellett azonnal zárja le, árokkal vagy torlaszokkal. Továbbá a főutakra sorompókat állítsanak, amelyekhez minden település lakosai és alattvalói, saját maguk biztonsága és védelme érdekében néhány őrrel rendeljenek. Akinek az őrhelyekhez érkezvén

nem volna a kirendelt határőrizeti albiztosok által szabályosan aláírt útiokmánya, miszerint jelentkeztek a határon, és ott átengedték őket, az ilyen embernek belépést és áthaladást, még kevésbé befogadást és szálláshelyet sem lehet engedélyezni, hanem azonnal vissza kell fordítani őket. Amennyiben

Tizennegyedszer, a követelményeknek és körülményeknek megfelelően üdvösen kibocsátott minden rendeletünk gyors és megbízható fogantatásának fő célja, amit a szükség is minden tekintetben megkövetel, hogy a fent nevezett határátkelő helyekre tapasztalt, nem részrehajló, nyelveket beszélő albiztosok kerüljenek, és mindegyik mellett megfelelő személyzet szolgáljon a sorompóknál és a határok lovas őrzésénél, hogy jogtalanul senki ne jöhessen be a kijelölt utakon és átkelőknél. Ezennel is felkérjük Alsó-Ausztria leghűségesebb rendjeit, hogy egy-egy sorompóhoz ne csak albiztost küldjenek, aki állandóan a helyszínen tartózkodva a határzárlathoz mindenre tevőlegesen és szorgos gondot fordít, hanem minden egyes albiztos mellé olyan számban adjanak lovas járőröket, ahányat az adott hely környezete megkövetel. Továbbá, hogy minden még szorgosabban és biztonságosabban történjék, rendbéli társaik közül két személyt főbiztosnak nevezzenek ki, akik nemcsak éberrel figyelik az alájuk rendelt albiztosokat és helybeli lovas járőröket, hanem saját maguk is járnak a határokat, és a közegészségügyi bizottság elnökével hetenként kétszer, de szükség szerint gyakrabban is leveleznek, és a lehető legnagyobb szorgossággal törekednek arra, hogy mindennek végrehajtása pontosan történjék, ami ebben a rendeletben foglalva van, vagy a jövőbeli rendeletekben jelenik meg. Akaratunk szerint nevezett leghűségesebb rendjeink által főbiztosoknak javasolt személyeket, nevezetesen a Lajta innenső oldalán a szigorú, Minékünk hűséges kedves Johann Georg Scheller von Ungerhausen-t, a Morava túloldalán pedig az ugyancsak szigorú és Minékünk hűséges kedves Johann Bernhard Mechtel von Engelsperg-et járványügyi főbiztosi hivatalukban legkegyesebben megerősítjük, és őket alsó-ausztriai kormányzatunk révén hivatali teljhatalommal ruházzuk fel, hogy feladataikat a fentiekben felsorolt minden pontban személyválogatás nélkül, az érintettek rangjától és rendjétől függetlenül, a legalázatosabban teljesítsék. Alárendelt albiztosaikat jelen legkegyesebb rendeletünk teljes egészében való érvényesítésére serkentsék, és arra, hogy megbízatásaikat minden esetben a legnagyobb nyomatékkal teljesítsék. Továbbá minden olyan dolgról, ami szükségesnek mutatkozik vagy előnnyel járna a tartomány biztosa szempontjából, arról alsó-ausztriai tartományi kormányzatunknak haladéktalanul jelentést készítsenek. Amennyiben esetleg előfordulna,

Tizenötödször, hogy bárki is arra vetemedne, hogy olyan időben, amikor járvány van Pozsonyban vagy *Bruck an der Leitha* városában, a megtörtént visszautasítás ellenére erőszakkal törje át a védelmet, fent nevezett biztosaink és a lovas határőrök engedéllyel rendelkeznek arra, hogy ilyen esetben löfegyvert használjanak. Amennyiben az ilyen megátalkodott behatoló meghal a lövés miatt, minden vád alól mentesül az, aki a lövést leadta, és vele szemben büntetés sem szabható ki. Továbbá,

Tizenhatodszor, minden elöljáróságunk és tartományi bíróságunk, miután jelentést kaptak a fő- és albiztosoktól és a járőröktől, súlyos kegyvesztettségünket és

büntetésünket elkerülendő, ha kell, azonnal adjanak meg minden segítséget és támogatást, és az értesítéseket a főbiztosok haladéktalanul küldjék meg legengedelmesebb tartományi rendi képviselőinknek, továbbá alsó-ausztriai kormányzatunk azonnal kézbesítse azokat a közegészségügyi bizottság elnökének, a szükséges intézkedések és büntetések kiszabása végett. Amennyiben valamely rendkívüli esemény fordulna elő, a főbiztosok hetenként kétszer tartoznak jelentést tenni, de ha kell, többször is, alsó-ausztriai tartományi kormányunknak és a rendek legalázatosabb képviselőinek. Ezzel együtt

Tizenhetedszer, megparancsoljuk az Enns-en inneni Alsó-Ausztriai Főhercegségünkben minden előjárásnak és tartományi bíróságnak, hogy amennyiben a továbbiakban egyik vagy másik helyen ebben a tartományban valaki ilyen borzalmas járványban vagy ragályban vagy más gyanús kórságban megbetegednék, amittől a mindenható Isten kegyelme óvjon meg minket, arról azonnal jelentés küldjenek alsó-ausztriai tartományi kormányzatunknak és kamaránknak. Azt is haladéktalanul jelenteni kell, ha egy házban egyszerre több haláleset fordulna elő. Amennyiben a falu bírójának részéről a jelentés elmaradna, kapjon jól kiszabott testi fenyítést, az előjáróságokat és tartományi bíróságokat pedig ilyen esetben nagy összegű, súlyos pénzbírsággal kell terhelni.

Végezetül, először arra hívjuk fel a figyelmet, hogy a járványügyben hozott és a körülmények természetéhez igazított hatósági intézkedéseinkkel legkegyesebben felállított udvari bizottságunknak ezennel büntetőügyekben kezébe adtuk a pallosjog alkalmazását azokkal szemben, akik legkegyesebb rendeleteink és minden, a tárgyat érintő utasításunk ellenében cselekednének, így az ilyen személyeket *cum derogatione omnium instantiarum*, szabad döntésük alapján kivégeztethetik. Ennek felel meg legkegyesebb határozott szándékunk és véleményünk, amelyhez mindenkinek igazodnia kell, hogy a káros hatásoktól önmagát is megvédje. Kiadva Bécsben, császári székesfővárosunkban, november hónap huszonötödik napján, az ezerhétyszáztizenkettedik évben, római birodalmi uralkodásunk tizenötödik, spanyolországi uralkodásunk tizedik, magyar és cseh királyságunk tizenötödik évében.

Graf Sigmund Friedrich von Khevenhüller, helytartó

Joseph Joachim Alex. von Schmidlin, kancellár.

P.H.

Commissio Domini Electi Imperatoris in consilio

Johann Georg von Metzburg. Dr. Georg Christoph Kessler

493.

Árvizek, felhőszakadások; sáskák és dögvész Erdélyben; majd ezt követően Szatmár vármegyében.

Időjárás, állatvilág.

1712.

A nagy árvizek és felhő szakadások szörnyű kárt tesznek.

Erdélyben néhol a dögvész pestis megint kimutattya magát, és a sáskák nagy károokra elérkeznek.

E jelen való és következő esztendőekben a Római Császár engedelméből, és generál Károlyi Sándor rendelkezéséből sok száz Swábok jönnek Sveviából, jósza-

gokkal és csellyédgyekkel, kik is jobbára Szathmár Vármegyében, ugyan Gróf Károlyi Sándor jószágában lé telepednek, de kiket rövid idő múlva a döghalál megdézsmállya.

(Petthő Gergely. – Spangár András: Toldalék IV. rész 90. lap.)

494.

Óvintézkedések dögvész tekintetében.

Járványok.

1712.

1712. decemberében a nagyméltóságú kormányzat a szükséges elővigyázatosság okán, a beszivárgó ragályos járvány miatt, amelyről hallomásból és szóbeszéd-ből eddig is jöttek különböző értesülések, a határmenti területekre innen helyből járvány-biztosokat és tartományi megbízottakat küldött, hogy az összes, gyanús helyről érkező személyt részletesen ellenőrizzék, és azokat a karantén letöltése előtt tovább utazni ne engedjék.

(Fuhrmann, II. rész, 3. könyv 9. fej. 1324. o.)

495.

Esőzések és viharok Egerben.

Időjárás.

1713.

Június 30-án rémisztő vihar és felhőszakadás volt Egerben, Magyarországon. Th. Europ.

(Pilgram, I. rész 153. és 207. o.)

496.

Rendelkezők a Magyarországról Bécsbe átterjedő dögvész kezelésére.

Járványok.

1713.

Megtartó-, segéd- és védőszerek, elrendelve és rendszeresítve az 1713. évben Alsó-Ausztria egészségügyi tanácsa által, amelyek révén a tartomány teljes lakossága a küszöbön álló veszélyhelyzetben megelőző módon mentheti és őrizheti meg magát a belopódzó járványtól.

az 1713. évben

avagy

Ragályos járvány, amely ebben az 1713. évben belopódzott Alsó-Ausztria főhercegségbe. Megalapozott és részletes ismertetés, a tartományban szükséges segítő, megmentő és védőszerekkel együtt, Alsó-Ausztria egészségügyi tanácsának kiadásában.

Nyomtatva Bécsben, Johann Van Ghelen, cs. udvari nyomdász által, 1713-ban.

Ismeretes, hogy néhány hónappal ezelőtt veszélyes ragályos betegség tört be Alsó-Ausztria Főhercegségének területére, és máris számos helyen érezteti a hatását. Ezért vált szükségessé, hogy mindenkinek, de különösen az előljáróságoknak, városoknak, vásároknak, és minden községnek kezébe adjuk a szükséges segítő-,

óvó-, és mentőeszközöket, hogy a megfelelő módon eligazítva mindenki, akit a járvány megértett, a lehető legnagyobb segítséget kapja, az egészségesek őrizkedjenek tőle, az előjáróságok, városok, vásárok, és községek pedig megvédjék magukat. Ezért kellett tehát a közjó üdvén és hasznán buzgólkodva, mindenki javát szolgáló, részletes és hasznos ismeretként, nyomtatásba foglalva kiadni a jelenlegi, józan észre és tapasztalatokra alapozott szabályzatot.

Továbbá arra is szükség van, hogy mindenkinek tudomása legyen a betegség természetéről, annak sajátos tüneteiről, szokásos lefolyásáról, a szövődményekről, a gondozásról, az orvosságokról, a megmenekülésről és a védekezésről. Röviden tehát ebben a fontos eseményben, amely emberek ezreinek az életét és egészségét befolyásolja, könnyen megérthető és felfogható részletes tájékoztatást kell adni, és mindenki számára hasznosíthatóvá tenni.

A mérgező járvány valóságos jelei

Minden azon múlik, hogy ezt a betegséget pontosan felismerjük, és más betegségektől megkülönböztessük. Ezért tehát érthetően össze kell foglalni annak jeleit és valós természetét, és azt, hogy miként lehet elkülöníteni más betegségektől.

A betegség általában borzongással vagy hidegleléssel kezdődik, majd azt időnként nagyobb vagy kisebb hőhullám követi. Előfordul, hogy egy ilyen borzongás után vagy anélkül, felszálló zavarodottság és gyulladás keletkezik a fejben és az arcon, időnként légszomj és mellkasi szorítás kíséretében. A legtöbb beteg erős fejfájást érez. Egyesek rövid idő alatt nyugtalanná válnak, helytelenül viselkednek és eszüket veszítik. Másoknak fokozott és nehezen legyűrhető aluszékony-sága támad. Sokakat rettegés fog el, büfögnek és hánynak. Egyeseknek sehol sincs maradása, nem fekszenek nyugodtan, hanem szüntelenül az egyik oldalukról a másikra forgolódnak. Sokak csillapíthatatlan szomjúságot éreznek, de közben jellemzően nem repedt és nem száraz a nyelvük. A legtöbb betegnek hirtelen elmegy az ereje, és úgy érzik, hogy a végtagjaikban súlyos, érzésük szerint mozdulatlan bénaság keletkezett. Sokan szokásos hangulatuktól eltérően komorrá, zavarodottá és utálatossá válnak. Előfordul szédülés, orrvérzés, és időnként ájulás is. Időnként a beteget a rettegéstől kiveri az izzadság is. Többeknél a szokásosnál gyakoribb vizeletürítés vagy súlyos hasmenés jelentkezik. Mind az izzadságnak, mint a vizeletnek és székletnek is szokatlanul bűdös a szaga. Gyakori a vörös, kék, vagy barnás kiütések megjelenése, amelyek többnyire úgy néznek ki, mint a szokásos bőrfoltok, és így is nevezik őket, jóllehet azoktól valójában lényegesen különböznek. Többnyire korábban vagy később, egyeseknél azonban a kezdet kezdetén jelennek meg, észrevétlenül, különösebb rosszullet nélkül, mert még rendesen képesek közlekedni, más esetekben viszont a második, harmadik vagy negyedik napon, egyes előrement szövődményekkel együtt vagy azok nélkül a legkülönbözőbb testrészeiken csomók és hólyagok keletkeznek, amelyek az égési hólyagokra emlékeztetnek. Égető érzés mellett, néhány óra alatt kiboltosulnak, és megnyitásuk esetén sötétkék, de időnként víztiszta folyadékot ürítenek, alapjukon izomelhalás látszik, amely körkörösén terjed, nagyobb és mélyebb lesz, és végül az elpusztult részek kilökődnek, mint az égések esetében. Egyeseken csak csomók keletkeznek, máso-

kon csomók és hólyagok egyidejűleg. Előfordul azonban, ha különösen gyakori, heves és erős a betegség mérgének behatolása, akkor néhány órán belül halált okoz, mielőtt a csomók és hólyagok megjelentek volna. Ritkán előfordul, hogy csak hólyagok jelennek meg, amelyek mellett a test egyes részein hosszanti kékes, sárga és zöld véraláfutások keletkeznek. Amikor a beteg gyorsabban meghal, mintsem a csomók és a hólyagok megjelenének, a halállal egyidejűleg vagy közvetlenül utána úgynevezett fekete foltok, vagy sokkal inkább a méregtől elhalásos- és hullafoltok keletkeznek.

Tekintettel arra, hogy csomók más betegségekben is megjelenhetnek, sok minden függ attól, hogy ezeknek a szabályszerű különbségeit pontosan és megalapozottan azonosítsuk. Tudni való, hogy egy ilyen csomó szokásosan nem egymást követően nagyobbítja meg a mirigyeket a hónaljban, a gége mellett vagy a fülek alatt, hanem a mélyben, az izomzatban jelentkezik. Ezért a helyzetük és fekvésük alapján könnyen elkülöníthetők a fiatal emberek nyirokcsomóitól, amelyek a növekedés során keletkeznek. Orbáncos betegeknél kezdetben csekély duzzanat jelentkezik a lágyék irányában, és vörös csíkot képez a térd felé. Néhány óra múltán azonban, amikor az orbánc terjedni kezd, a duzzanat eltűnik, és jöllehet korábban borzongás és láz jelentkezett, a láz jól érzékelhetően mérséklődik az orbánc kifejlődésével, és az állapot egyértelművé válik. Az a csomó azonban, amely a járvány hatására, annak előjeleként keletkezik, kissé hosszúkás, mélyebben fekszik, és tapintással csak a fájdalom és az égető érzés miatt lehet felismerni. Egy közönséges kelés, de egy bevérzés is kerek, amely viszont a francia betegségben keletkezik, tartósabb és ugyancsak a lágyéki nyirokcsomókat foglalja el, azokat láthatóvá téve, ugyancsak hosszanti alakban, de félkörívesen kiemelkedve egy hosszanti fekvésű tojás alakjában.

Ennek a mérgező betegségnek a csomói azonban leginkább úgy különböztethetők meg a francia betegség csomóitól, a növekvésben lévő szervezet nyirokcsomóitól, vagy más kelésektől, hogy az ilyen mérges csomókat a fenti jellemzőkön kívül szükségszerűen még más jelenségek előzik meg, esetleg társulnak hozzá, vagy csak később jelennek meg. Másfelől a járvány által megtámadott betegek nem mind mutatják a fent jelzett szövődményeket vagy jeleket, eseményeket vagy tüneteket, de egyeseket bizonyosan megjelenítenek. Ezzel szemben a francia betegséget egészen más jelenségek előzik meg, vagy egyidejűleg jellemzik, amelyeket nagyon jól ismernek azok, akik ebben a betegségben szenvednek. Azt is tudni kell azonban, hogy a francia betegség által korábban megtámadott betegek ennek a ragálynak a mérgét is nagyon könnyen magukra vonhatják, és a már fennálló gyalázatos kórságuk mellett, a többi beteghez képest veszélyesebb helyzetbe kerülhetnek. Más kelések és a növekedési nyirokcsomók, jöllehet fájdalommal, hőemelkedéssel vagy borzongással járnak, a kialakult szemlélet szerint, bizonyos tünetek és körülmények alapján, különösebb nehézség nélkül felismerhetők és elkülöníthetők.

Amikor bárki is, a felsorolt nyilvánvaló jelek alapján azt sejti, hogy a mérgező járvány már megtámadta, tovább ne halogassa először is a hitbéli cselekményeket, a gyónást és az áldozást, de haladéktalanul ágyba feküdjön, és gondoljon arra, hogy a betegség lefolyását kezdettől fogva ne súlyosbítsa mértéktelen borivással

vagy nem illő ételekkel, meggondolatlan testmozgással, szélfúvásnak vagy állandóan mozgó levegőnek kitéve és más hasonlókkal, amelyek gyengítik a benne lévő természet erejét, hanem illendő életmód mellett, célirányosan és időben vegye igénybe és alkalmazza az alábbi természetes szereket.

Amennyiben nagyon gyors és rövid a betegség lefolyása, annak jó jele lesz, hogy a harmadik, negyedik, vagy legkésőbb a hetedik napon a csomók kidudorodnak, és megérlelődnek, a hólyagok tartalma kiömlik és elhalt részük kilöködik, különösebb szövödmények nélkül. De hasmenés, hányás, erős orrvérzés, nyugtalanság, hánykolódás, álmatlanság, elme-zavarodottság is jöhet, továbbá vörös és végül fekete, úgynevezett petechiák, majd kékes és zöldes csíkok a bőrön, amelyek életveszélyesek, sőt végzetesek lesznek.

Mindezekből világosan kitűnik a betegség természete, és a beteg saját maga is megítélheti, hogy fertőzött-e vagy sem. Kíváncos volna, hogy mindenki, aki szemlézi a beteget, az adott állapot pontos megítélésében mindig szem előtt tartsa a megjelenő tüneteket, nehogy más betegségben szenvedőkre fertőzöttként tekintsen, viszont ne hozza magát veszélybe, a valóban fertőzöttek között. Ez felelőtlen és gyilkos kezdő lépés, de a beteget szemlélők sajnos tudatlanságból vagy ártó szándékkal gyakran elkövetik ilyen kórságokban.

A pulzus és a vizelet elváltozásairól a tünetek szorgos felsorolásában semmi sem található. Részben azért, mert kevesen észlelik a különbségeket (azok kivételével, akik elmélyülten foglalkoznak az orvoslás tudományával). Másfelől ebben a betegségben a pulzus és a vizelet csalóka természetű, bizonytalan, változékony tüneteket ad, ugyanis gyakran csekély eltérést mutatnak a természetes állapothoz képest.

Milyenek ezek a járványok.

A tanulmányozott esetek alapján napnál világosabb, hogy ezek a járványok az emberi testben valójában mérgezést okoznak. Ugyanakkor, egy másik mérge hasonló hatású lehet, az egyik több, a másik kevesebb, ez egyik ilyen, a másik olyan tünettel járhat. Ez világosan kitűnik abból az értékes megfigyelésből, amelynek ismertetésétől itt nem lehet eltekinteni, miszerint, amikor egy ilyen járványos beteg enyvet vágna, és a tálban felfogott vérre szokás szerint a legyek rárepülnek, a vér felszívása után kivétel nélkül elpusztulnak. Így a tál körül koszorú alakban döglött legyek hevernek, mintha légmérge pusztította volna el őket.

Ennek a mérgeknél azonban sajátos tulajdonsága, amely másokhoz nem hasonlítható, hogy szokásosan a fentiekben leírt csomókban és hólyagokban gyűlik össze, amelyek révén, ha a betegség természetes lefolyása zavart nem szenved, mindig a testnedvekből választódik ki, végül is a megtisztulás céljából.

Sokan a legfontosabb kérdésnek azt gondolják, hogy ez a mérge az ember vérében, az aludttejhez hasonlóan megalvasztja, sűríti és megterheli, vagy ellenkezőleg, hígítja, elfolyósítja, szaporítja és habosítja, tehát (az ellene alkalmazott gyógyító módszerek tekintetében) ezeket kell figyelembe venni. Ez a kétféle jelenség azonban igen változékony, és az egyes emberek szervezetének adottságai szerint fog az egyik vagy a másik változat megjelenni. Tehát az egyik szervezetben a mérge a vért sűríti, más

esetekben folyékonyabbá teszi és habosítja. Miután a vér a többi testnedvvel a szervezet egyik vagy másik részében elkeveredik, egyes esetekben többet vesz fel azokból, amelyek sűrítik, más esetekben pedig azokból, amelyek inkább hígítják.

Az egyes emberek szervezetében különböző testi jellegzetességeik mellett is jól észlelhető a különbség, ugyanis a testnedvek veleszületett vagy szerzett tulajdonságaik révén az egyik vagy másik hatás könnyebben vagy nehezebben érvényesül.

A valóság az, hogy ez a méreg az egyik vagy a másik tulajdonságot is megjelenítheti. Többnyire azonban a hígító hatás érvényesül, különösen az epés, száraz emberek esetében. Jóllehet végül is a kezdeti heves habosodás után minden egy nehéz, kocsonyás és sűrű agyagszerű állapotban végződik. A vérnek és más testnedveknek ezt a habzása jól leolvasható a következő tünetekről: tűzpiros arc, csillogó szemek, álmatlanság, nyugtalanság, erőszakos zavarodottság, heves vérzés az orrból, vagy más testnyílásokból, hevesen égető láz, és bőrhólyagok, elhalással. Ezzel szemben a sűrűsödés jelei: aluszékonyság, durva viselkedés, mérsékelt láz, fehér zavaros vizelet, a beteg teste nehéz és nedves, hatalmas duzzanatokkal.

Állandó és bizonyos jelenség viszont, amelyet nem elég gyakran ismételni, hogy ez a méreg, miután a testnedvekben mindenhol elterjedt, a bőrön szárazságot és annak kialakulására való hajlandóságot gerjeszt, majd a továbbiakban, ha a betegség szabályos lefolyása zavart nem szenved, szokásosan és mindig, külső kelésekben jelentkezik, többnyire a lágyéki tájon, de a gége alatt vagy a fülek mögött is, vagy elhalásos hólyagokban, amelyek a test bármely részén megjelenhetnek, meggyűlnek, majd a méreg ezekbe a gyülemekbe fog kiválasztódni, elkülönülve a test minden folyékony részétől, így azok megtisztulhatnak.

Egyedül ez jelenik meg minden esetben a jelenlegi járványban, és állandóan megfigyelhető. Persze, a heves láz távolról sem minden esetben észlelhető. Sőt a pulzus és a vizelet gyakran természetes állapotban maradnak. Továbbá az összes többi szövődmény közül egyik vagy másik, az egyik vagy másik betegnél nem feltétlenül mutatkozik.

Elhalással járó hólyagok sem jelennek meg mindenkinél, annál inkább a dudorok vagy a csomók, amelyekből kevesebb van, ha a betegségnek gyors a kifejlődése, és elsősorban az életerőt nyomasztja, mintsem külsőleg mutatkoznék. Halál előtt a csomók még nagyon mélyen fekszenek, és ezeket a beteg csak feszülésként érzékeli.

Ennek a betegségnek a külső okairól

Teljes a bizonytalanság abban a tekintetben, hogy ez a betegség a csillagok természetellenes állásából, az állott vagy megromlott levegőből, ércbányákból, pocsolyákból, harmatból és más hasonlókból származna. Ebben a tekintetben olyan sok mondvacsinált és más dolgot lehet hallani és olvasni, hogy egyáltalán nem éri meg a fáradságot ezekben az alaptalan képzelgésekben elmerülni, még kevésbé azokat más dolgokkal összekapcsolni.

Az viszont bizonyos, hogy a jelenleg uralkodó járványban semmi más, csak az alábbi okok állnak fenn. Először is Isten igazságos sorscsapása, ahogyan az Isteni Szentírásban írva vagyon. Másodszor mindenki láthatja, hogy ebben az évben

az évszakok milyen rendellenesen és szabálytalanul váltakoztak. Tehát a levegő jöllehet nem mérgezett, bár egyesek erről más-mást gondolnak, a jelenlegi rendellenességek viszont az emberek testét nagyon is előkészítik arra, hogy utat nyissanak a méregnek. Harmadszor, nagyon sok ember nyomora és szegénysége az ok, amelynek hatására az emberek teste éppen belülről gyengítve indult romlásnak és pusztulásnak. Negyedszer, a fertőzés most Magyarországról érkezett ebbe a tartományba. Nem okozna nehézséget azoknak a különös körülményeknek a felsorolása, amelyek révén először egyes városok, majorságok és falvak itt a kezdet kezdetén megfertőződtek. A mérget egyik helyről a másikra valójában a titokban és lopva üzött kereskedés és közlekedés hozta magával, ruhákkal, ágyneműkkel, gyapjúkendőkkel, szőrmékkel, lenvásznakkal, egyszóval minden elővigyázatosság figyelmen kívül hagyásával.

A tapasztalat sokszorosán igazolta, hogy ahol csak egyetlen egy, méreggel átfertőzött ember kipárolgása megjelenik, vagy ott valamire rátapad, az áttérjed az egészséges emberre, ha ilyesmit megérint, megmelegít, megmozdít, vagy bármely más módon hozzá közeledik, és ha a testének állapota ezt elősegíti. Amikor valaki így megfertőződött, akkor szokás szerint, különösen kezdetben, mivel nem észleli a betegségét vagy nem hiszi el, sok más embert megfertőz, akik azt egy népes városban további, megszámlálhatatlan sokaságú embernek tovább adják.

Amikor ez a mérgezett kipárolgás már régóta kihűlt, az észlelések szerint mégis ott maradt, és hosszabb idő után is újraéled, melegítés és felgerjesztés következtében.

Téli időszakban a megtelepedési helyén a méreg, ahol az emberi kipárolgás által lecsapódott, mélyebbre hatol és ott is marad. De bizakodni soha sem szabad, akkor sem, ha sok ezer ember között csak egyetlen egy lesz beteg, és mindent meg kell semmisíteni, ami a mérget magában tarthatja. Különben a tavasz érkezével a járvány szokásosan terjedni kezd, majd elhatalmasodik a nyári hónapokban, egészen a hideg téli hónapok kezdetéig.

Ebben a betegségben a félelem vagy a remény mire alapozódik

A mindennapi tapasztalat szerint jól látható, hogy ez a betegség önmagában is igen veszélyes. A kezdet kezdetén, amint éppen megjelenik, ha azonnal nem fojtják el, több az új beteg, mint a halottak száma. Idővel azonban a méreg elhatalmasodik, és fokozatosan többen halnak meg, mint ahányan betegek lesznek, egészen addig amíg a járvány eléri a tetőpontját és magát kidühöngte. Ekkor ismét több lesz azok száma, akik visszanyerik az egészségüket. Végül, általában a hideg idő érkezével, legalább is ezekben az országokban, a járvány teljesen elenyészik.

A betegeknél egyedileg teljesen bizonytalan a kórlefolyás megítélése. Előfordul, hogy nagyon súlyos szövödmények és mellékkörülmények között mégis életben maradnak. Mások viszont, akiknek jobbak az előjelei, végül meghalnak.

Többnyire azoknak enyhébb a betegsége, akikben a csomók különösebb mellékkörülmények nélkül jelentkeznek, szokásosan növekszenek, és gyorsan megérnek. Másfelől gyakran megtörténik, hogy a csomók felpuhulás és kifakadás nélkül újra eltűnnek. Ezek az emberek viszont képesek újra megfertőződni.

Az elhalásos hólyagok, a csomókkal együtt vagy magukban veszélyesebbek, de nem a legveszélyesebbek.

A vöröses úgynevezett petechiák jól láthatóan fokozzák a veszélyt, de ha barnásak vagy feketék lesznek, akkor gyorsabban közeleg a vég.

Várandós nők egyáltalán nem könnyen viselik a betegséget. Először a magzat hal el, majd utána az anya is meghal.

A hasmenés nagyon veszélyes, de még veszélyesebb a tartós, folyamatos és nagy mennyiségű hányás, különösen akkor, ha ahhoz erős gyomorégés vagy hasi fájdalom társul. Ez ugyanis belső kelésekre, vagy elhalásos hólyagokra utal a gyomorban vagy a belekben.

Nehezen élük túl a betegséget azok, akik kezdetben kábult állapotba esnek, ami még az eszement viselkedésnél is veszélyesebb.

Sárga, barnás vagy kék illetve zöld csíkok, amelyek a nagy kelevényekből indulnak ki, vagy különböző testtájakon jelentkeznek, a legveszélyesebb jelnek számítanak.

A vérömlés az orrból vagy más testnyílásból veszélyes. Amennyiben azonban a negyedik vagy a hetedik napig nem lesz mértéktelen, és melléktünetekkel sem jár, hasznos is lehet a gyógyulás szempontjából.

Minden aszerint alakul, hogy a betegségnek kétféle lefolyása lehetséges, egy szokásos és egy nem-szokásos. Szokásos, ha a maguk idejében jelennek meg a csomók vagy a kelések, vagy mindkettő egyszerre, viszont hiányzik számos, még kevésbé heves kísérő jelenség. Nem-szokásos a kórlefolyás, ha annak során a fentiekben felsorolt kísérő jelenségek lépnek fel.

Ha a betegség megmarad a szokásos menetében, és semmilyen pusztítást vagy zavart nem okoz, a mérég felgyülemlik a csomókban és a hólyagokban, vagyis elválí az összes testnedvtől, akkor majdnem mindenki túléli a betegséget, és megalapozottan állítható, a későbbi tapasztalatok által is igazolva, hogy ilyen esetekben a betegek olyan nagyon könnyen nem halnak meg.

Amennyiben ez a szokásos lefolyás, vagyis a mérég felgyülemlése a csomókban és az elhalásos hólyagokban, tehát a kiválasztás és a tisztulás zavart szenved, a mérég megfeneklik a vérben és más testnedvekben, azokkal összekeveredve marad, akkor a következők jelentkeznek: petechiák, vérömlések, hasmenés, hányás, kábult alvás, elmezavar, mindenféle repedések, elhalások, gyomorégés, és rejtett belső kelések. Ezek a társuló tünetek az életerő elhalására utalnak, teljes pusztulásra, súlyos haláltusára, végül is a természet teljes vereségére. Mivel így a mérég felszabadul minden korlát és fék alól, elárasztja a teljes vérkeringést, felszaporodik a különböző belső szervekben, többnyire a fejben és az alhasban, és ezen részek természete és fogékonysága alapján rendszeresen előhívja a már jelzett és a halált megelőző állapotokat.

Annak célja és szándéka, hogyan kell elképzelni ebből a betegségből
a gyógyulás segítségét és elérését

Ez a cím mindent magában foglal, és eddig azért volt részletesen ismertetve a betegség és annak lefolyása, hogy mindenki számára világos legyen, miként kell

bánni az ilyen betegekkel, őket a legjobban a gyógyuláshoz segíteni, de legalább is nem ártani nekik az adott állapotukban.

Tisztán látható, hogy az a legbiztosabb út a gyógyuláshoz, amikor a méreg a csomókban vagy az elhalásos hólyagokban, vagy mindkettőben kellő időben felgyülemlik, és társuló kórállapotok nem jelentkeznek. Ezért tehát a legfőbb cél az, hogy ennek a folyadék-gyülemnek a kialakulása, és a méreg egyedül üdvös kiválasztódása semmiképpen, semmilyen úton és módon zavart ne szenvedjen. Másodszor, ezt lehetőleg korai szakaszban kell irányítani és előmozdítani. Harmadszor pontosan azt kell figyelembe venni, hogy amikor ez a megtisztulás megkezdődik, azt semmilyen társuló kórállapot ne zavarja és befolyásolja, így azt ilyen esetben vissza kell téríteni a természetes folyamatába, és a társuló jelenségekkel a megfelelő szerek segítségével kell szembe szállni. Negyedszer, amikor a méreg felgyülemlett a duzzanatokban és a hólyagokban, azoknak szabályosan ki kell várni a megérését, tisztulását és gyógyulását vagy eloszlását. Ötödször, mindig törekedni kell a természetes erők irányítására. Végül hatodszor, az ételeket és italokat az összes megfelelő gondozással együtt, a célt és mértéket betartva, a beteg állapotához igazítva kell elkészíteni és alkalmazni.

Belső használatú szerek

Vajon szükségesek-e ilyen céllal és szándékkal a költséges, drágaköből, gyöngyből vagy aranyból előállított orvosságok, vagy túlfinomult mívességgel elkészített esszenciák, tinktúrák vagy balzsamok? Felsóhajtván arra gondolhatunk, hogy amennyiben a betegség hatalmas, akkor a gyógyító szerek is ilyenek legyenek. Ebben ugyan van igazság, de a valóságban nem minden szert kell hatalmasnak nevezni, amelyet nagy költséggel a világ négy sarkából idehoztak, majd tűzzel és vízzel főzve, sütve, pirítva, és ki tudja még milyen elképzelhetetlen aprólékos-sággal állítottak elő. Ezzel szemben azok a szerek hatalmasak, akár a legsúlyosabb betegségben is, amelyek elsősorban a legegyszerűbbek és a legalkalmasabbak.

Legyetek hát megvigasztalva, mert mind a szegényeknek, mind a gazdagoknak a legjóságosabb Isten bocsátotta a legkiadósabb és legerősebb szert a rendelkezésére. Ez pedig maga a természet saját belső vagy önereje. Most egyértelműen világossá tehető, mindenki szeme láttára, hogy megfontoltan, a korábban kigondolt véleményektől lecsupaszított ítélettel, és tévelygésektől mentesen fogadjunk el mindent, ami ebben a betegségben valóságosan lejátszódik. Ennek megfelelően kell elismerni, hogy az összes elképzelhető szer közül az tekinthető elsődlegesnek és legjobbnak, amely egyedül gyógyít, viszont a hiányában senki sem képes meggyógyulni, ezért tehát az összes más segítő szer közül az a legkiadósabb, legnagyobb és legerősebb, amelyet a természet belső ereje irányít, vezet és annak hatalmával is rendelkezik.

A természet fogalmának teljessége alatt itt mindenféle folyékony és nem folyékony dolgok értendők, amelyek a lélek uralma alatt rendelkezésre állva az egész ember életét meghatározzák és befolyásolják.

Az emberi test folyékony és nem folyékony részekből áll. A folyékonyak állandó keringésben vannak, a nem folyékonyak viszont ehhez a hajtóerőt biztosít-

ják a bennük lakozó belső erő által, mint ahogyan a rugó működik az órában, vagy olyanok ezek, mint egy tör pengéje, amely a meghajlítás után, ha a külső behatás alább hagyott, magától visszatér egyenes állapotába.

A folyékony részeknek ez a folyamatos keringése, majd a nem folyékony részek nyomatéka a lélek uralma alatt, egy szóval emberi természetnek nevezendő.

Ezért tehát ismételten azt kell figyelembe venni, hogy ebben a most tárgyalt betegségben egyetlen más biztosabb, sőt külön út nem vezet a gyógyuláshoz, mint az, hogy a méreg amely a betegséget előidézi, a csomókban és a hólyagokban vagy mindkettőben egyszerre, felszaporodjon.

Ezt az világítja meg, hogy azok, akinek nincs szövődménye ebben a betegségben, csaknem bizonyosan és egyértelműen meggyógyulnak. Akiknél viszont van szövődmény, és mégis túlélik a betegséget illetve meggyógyulnak, azért gyógyulnak meg, mert végül is a csomók kidudorodnak, megérnek, vagy ha csekélyebb mennyiségű mérget tartalmaznak, akkor felszívódnak.

Mindezt számtalan, illetve csaknem valamennyi beteg bizonyítja, akik a betegséget orvosság nélkül, vagy valamilyen orvossággal nem másként, hanem csomókkal vagy hólyagokkal, illetve mindkettővel együtt, sikeresen átvésztették. Ezért kell tehát mindent bizonyítékkal igazolni, amit az ilyen betegek ellátásként és gyógyulásukra kaptak.

Itt azonban tudomásul kell venni, hogy azok között, akik ilyen csomókkal és hólyagokkal meggyógyultak, az egyik ilyen a másik olyan orvosságot kapott, például egyik vagy másik porféleséget, méreg elleni liktáriomot vagy izzasztó italt, amelyek összetevői egymástól teljesen eltérőek voltak, és nem a természetük, hanem egyesek különböző tudása és véleménye alapján, de ettől vagy attól mégis meggyógyultak. Ugyanakkor mindenki, aki újra egészséges lett, csomóktól és hólyagoktól, mindkettőtől együtt vagy csak a csomóktól szenvedett. Következésképpen biztonsággal nem tulajdonítható a gyógyulás sem a poroknak, sem a liktáriomoknak, vagy az izzasztó italoknak. Ugyanakkor egyetlen egy vagy csaknem egyetlen olyan beteg sem gyógyult meg, akinek csomói és hólyagjai nem voltak, ellenben sokan nyerték vissza az egészségüket csomók és hólyagok által, porok, liktáriomok, akármilyen izzasztó ital, vagy egyáltalán bármilyen elképzelhető szer nélkül. Ebből következik, hogy egyik vagy másik betegnek a porok, szirupok és italok sem ártottak, sőt esetleg használhattak is. Ugyanakkor ebből arra is lehet következtetni, hogy a gyógyuláshoz a porok, liktáriomok, vagy bármilyen más szerek sem feltétlenül járultak hozzá. Végül is különösen ezek nélkül, sőt egyáltalán ezek nélkül mindenki meggyógyult, de csak azok akinek a csomói vagy hólyagjai voltak, vagy a csomói és hólyagjai együtt jelentek meg.

Tehát visszavonhatatlanul állítható, hogy minden olyan szer, amely a csomók vagy hólyagok, vagy mindkettő együttes kialakulását segíti, ebben a betegségben az első, kitűnő és biztos szernek tekintendő.

Ami viszont a duzzanatok és hólyagok kialakulását, azokban a méreg felszaporodását, mint a tisztulás egyedüli és lehetséges útját segíti, nem más, mint a természet önereje, együtt a különböző szerek arányos adagolásával. Ugyanis egyetlen egy szer sincs a világon, amely csak a szaktudás alapján segítené a méreg

kiválasztását az élő testnedvekből, azt a csomókban és hólyagokban megszaportáná, majd azokat megduzzasztaná. Mindezt a legapróbb, belsőleg összerendezett részecskék rejtett mozgása irányítja, amelyek a folyékony testnedvek összetevői, és mindent a saját legbensőbb hatóerőik által szabályoznak.

Az emberi tudás egyedül nem büszkélkedhet azzal, hogy képes volna almát vagy körtét, egy fának egyetlen levelét, egy fűszálat egy limlomot előállítani, azok alakjával és illataival együtt, amely utóbbiak a növények szárában és leveleiben vannak, de azzal sem büszkélkedhet, hogy egy csomót vagy hólyagot a méreg kiválasztására és a következményes gyógyulásra, mint kívánatos eredményre készíthetett volna. Ezért tehát a tapasztalat bebizonyította, hogy ennek a méregnek a szervezetben való előlésére, vagy onnan való kiválasztására semmilyen más út nem lehetséges, mint megvárni annak sokszorosán említett kiválasztódását a csomókban és a hólyagokban.

Ezek szerint mindenkől az következne, hogy mindent rábízunk a természet nagyon is dicséretes önjelére? Mindent csak kívülről kellene szemlélni, anélkül hogy segédkezet nyújtanánk a betegeknek? De nem erre kell következtetni, hanem arra, hogy minden segítség forrása a természet szelíd és kötelező követése. A cél pedig az, hogy elősegítsük a duzzanatok és hólyagok gyógyító megjelenését, még pedig minden roncsolás és zavarkeltés nélkül. Ez pedig ugyanúgy történik, mint ahogyan télen a kertészek az üvegházban a különböző növényeket, gyümölcsöket és virágokat gondozzák. A kertészhez hasonlóan eddig és nem tovább terjed a szaktudás ereje a betegek gyógyításában. A legszebb, legelső és legfőbb segítséget a legjóságosabb Isten a természet hatalmába helyezte. Mivel a dolog így áll, ezt kell megérteni, és naponta elmondani a halottak barátainak, hogy egyetlen egy orvosság hatása sem bontakozhat ki a természet közreműködése nélkül. Másrésről az sem állítható, hogy a természet egyedül, szaktudás nélkül volna képes gyógyítani, fordítva viszont ez soha sem lesz lehetséges. Nagyon sok ember a kisebb falvakban, távol minden szakmai segítségtől, a duzzanatait és hólyagjait egyedül közönséges méztapasszal kezelte, és így vészelte át épségben ezt a nagy és heves betegséget. Sőt a betegség azoknál, akik annak lefolyását nem zavarták, a heveség nem jelentkezett, ellentétben azokkal, akik a természetes lefolyást hozzá nem illó és erős szerekkel megzavarták, ráadásul még társuló tüneteket is előidézték. Meg kell tudni, hogy akiknél hasmenés, orrvérzés, heves hányás, fekete bőrküütségek és más hasonlók jelentkeztek, vajon szedtek-e általában elterjedt orvosságokat, amelyek ilyen állapotban alkalmatlanok, károsak vagy túlságosan erősek voltak. Kellő tudakozással ezek kideríthetők.

Nem lehet elég gyakran elmondani, hogy minden attól függ, hogy a betegséget ne zavarjuk a maga természetes lefolyásában, hogy ne zavarjuk a méreg magától való célirányos kiválasztását, így annak felgyülemzése a csomókban és hólyagokban szabályosan történjék. Az is kívánatos továbbá, hogy Isten ezt a fő szándékot mindenkihez, akik ilyen betegek ellátásával foglalkoznak, kegyesen eljuttassa, és megvilágítsa. Az ilyen fő szándék ugyanis téves, ha a betegek olyan orvosságokat kapnak, amelyek egyenesen szembe mennek a gyógyulással. Tehát, amikor minden erre az eredményes szándékra irányul, a legtöbb ember Isten segédelmével

meggyógyul, ha nem szívta magába a mérget olyan túlzottan és súlyosan, hogy az már a kezdettől fogva mindent összezavart, rendetlenséget, romlást és pusztulást okozott.

Ezért tehát a sokszor és nyomatékosan elmondott szándéknak megfelelően, jó hangulat és nyugalom szükséges, és mindenki, minden körülmények között, nőszemélyek kivételével, akiknek a havi tisztulása éppen egybe esik a betegséggel, a következő szereket használhatja: először is enyhe por, amelynek összetevői: fehér pecsétés föld, rákkövek, vörös pecsétés föld, és köllni kréta, mindegyikből egy késhegynyi. Nőszemélyeknek a fentiek szerint: rákkövek, feldolgozott szarvasagancs, és elefántagyar reszelék, köllni kréta, mindegyikből egy késhegynyi. Ezeket a mérsékelt hatású porokat, benedekfü vagy madárberkenye párlatban vagy tiszta vízben, nyolc vagy tizenkét óránként lehet beadni. Röviddel ez után kőrissa levelet, orvosi tisztosfűt, zsályát vagy egy kevés nehézszagú rútot összetörve áztassunk egy ideig forró vízben, egy kiskorsó vízhez annyit számítva, amennyit négy ujjal fel lehet csípni. Ebből az oldatból, amilyen forrón csak lehet, naponta többször, mintegy hat vagy nyolc óránként annyit lehet szűröcsölni, amennyit a beteg erőlködés nélkül képes fogyasztani, alkalmanként többé-kevésbé egy kiskorsóval.

Tíz évnél fiatalabb gyermekeknek ezekből a porokból fele mennyiséget vagy még kevesebbet kell adni.

Ezek és más hasonló orvosságok nincsenek híján annak, hogy a méreg erejét csökkentse, a vért és más testnedveket rendes állapotban, a test nem folyékony részeit pedig képlékenyen és nyitva tartsák. Nem keltenek a vérben túlzott gerjedést, hanem szelíden egyengetik a természet útját. Egészen addig, amíg a természet jelentős mértékben nem térne el a szokásos működésétől és menetétől, nem szükséges, és haszonnal sem jár, jelentős izzadást erőszakosan előidézni, hanem a beteget mérsékelten melegen kell tartani, és megvárni az enyhe kipárolgást, amely zavar nélkül csökkenti a méreg mennyiségét.

Az is megfigyelhető, hogy a betegnek nagy szomjúságérzet mellett a szemei lázban és tűzben égnek, továbbá félelemtől és nyugtalanságtól szenved. Ilyen esetben édesített gállickő párlatból három vagy öt cseppet, egy kiskorsó friss vagy forralt vízhez adva, itathatunk a beteggel. Ez olyan különböző állapotokban, mint a szünni nem akaró hányás, hasmenés, orrvérzés stb., olyan kiváló szer, hogy a hatása kevésbé felfogható, mint amennyire hasznosan alkalmazható.

Időközben lehet a beteget bátorítani és élénkíteni egy kevés citromlével vízben oldva, vagy hevítés nélkül keverjünk el feldolgozott szarvasagancs reszeléket, kristályport, feldolgozott elefántagyart és egyszarvú reszelt szarvát, mindegyikből másfél latnyi mennyiséget, és fél lat konyhai cukrot egy kiskorsó *scorzonera*-ban vagy madárberkenye párlatban, vagy ha lehetséges, citromos vízben, amelyből gyakrabban lehet a betegnek egy-két kanállal adni. Amennyiben ez beszerezhető, és rendelkezésre áll, nem árt, ha elkeverünk *Alchermes*-likőrt lágyvízben vagy szegfű olajat citromos vízben vagy gránátalmalében, vagy citromszirupot adunk és más hasonlókat. Az sem árt, ha valakinek van ilyen és megengedheti magának, jöllehet nem nagyobb haszonnal, a fenti porok helyett vörös vagy szürke drágakőport, vagy *pulvis marchionis*-t adunk, különösen nőszemélyeknek. Amennyiben a

beteg nem nagyon forró természetű, de nincs kiszáradva, nem sárga és nem sovány, ellenben szendereg, a gyomra nagyon gyenge, de hozzászokott a borhoz, tiszta a feje és magánál van, akkor bizonyosan lehet neki adni egy vagy két kanál bort, vagy fele vízből és fele borból készített borlevest egy kis tálkával, ami javára válik. Jobb hatású inkább a vörös, mintsem a fehér ausztriai bor, de tartózkodni kell a túlzott használattól, és csak ritkábban, egy teli kiskanállal adható. Ellenben nagyon lázas állapotban egyáltalán nem adható. Többnyire akkor sem adható, ha egy enyhe láz, vagy inkább alacsony testhőmérséklet áll fenn. Ezért tehát nem kell tartani attól, hogy egy teli kanálnyi vörösbor hőhatást gyakorolna, mivel más szív-erősítő szer könnyebben hevülést okozhat. Egyébként a borhoz hozzászokott betegek esetében, más orvosságokhoz képest önmagában a bornak az illata is felélénkölést idézhet elő. Ha viszont semmi más nincs kéznél, akkor borecetet kell adni, kevés vízzel hígítva.

Amíg a dolgok a szokásos rendet követik, és nincs sok vagy heves szövődmény, általában elviselhető szinten marad a betegek étvágya és alvás iránti igénye. Ilyen állapotban a betegnek lehet mérsékelt mennyiségben, a természetét nem nagyon gyengítő ételt adni, például kenyérlevest, rántottlevest, zabból, árpából készült és lisztes ételeket, zöldséget, és annak, aki megteheti, sűrű rizsnyákot, darált rizst vagy más hasonlókat. Egyébként az legyen a biztonsági szempont, hogy ne terheljük túl a betegség által meggyengített és a mérge eltávolításán munkálkodó szervezetet. Abban az esetben ugyanis, ha több és súlyos szövődmény jelentkezne, akkor tartózkodni kell az első négy vagy hat, esetleg hét napban, vagy a dolgok állása szerint még később, a nagyon tartalmas levesek adásától, és bármilyen néven nevezhető ételből is kevesebbet kell adni. Ellenben a beteg csak híg árpa- vagy zabnyákot fogyaszthat, de legfeljebb egy híg kenyérlevest, nem nagyon tartalmas lével készítve, vagy híg rántottlevest, de csak vízzel készítve. Ha van citrom a háznál, egy kevés citromlét lehet hozzáadni, vagy néhány csepp ecetet, vagy főzetet, éretlen szőlőszemekből.

Ne hagyjuk szomjazni a beteget, friss vizet kaphatnak, forralás után szarvasagancs reszeléket vagy egy-két szelet citromot hozzáadva. Ha nincs állandó kábultság, hanem inkább nyugtalanság, és kezdődő zavartság, akkor gyűjtsunk meg egy kis darab kámfort, friss vízzel többször eloltva, végül belemerítve, és ebből a beteg annyit iszik, amennyit csak akar. Lehet továbbá forralt vizet készíteni, egy jó maréknyi kőrisfa fűrészport két mérő vízhez adni, majd addig forralni, amíg három korsónyi marad belőle, végül hozzá kell adni egy kevés édesköményt vagy ánizst, vagy egy szelet citromot, és így lehet a betegnek adni, de nem hidegen, nem is melegítve, hanem a szobában állni hagyni, és a beteg kedve és szomjúsága szerint így fogyaszthatja. Aki teheti, időnként szarvasagancs vagy elefántagyar kocsonyát fogyaszthat, kanalanként hidegen, citrom-, keserű citrom-, gránátalma- vagy ribizlilével savanyítva.

A fentiek szerinti, vagy hasonló módon mindenki jobban segíthet a betegein, mint eltúlzott gondoskodással, továbbá ugyan nem ismeretlen, de egyszerűen mellőzhető, körülményes, költséges, általában nagyon heves és erőszakos orvosságokkal. A kezelést a hetedik vagy a kilencedik nap elteltéig lehet folytatni, ha a beteg-

ség heveny kísérő tünetek nélkül, csak csomókat és hólyagokat eredményezett, és ebben az állapotban a betegek már nem egykönnyen fognak elpusztulni.

Amikor a csomók növekedésben vagy felszívódásban, és a kelések az elhatárolódás után a kilökődés szakaszában vannak, gyakran még hosszú idő, egy, kettő, három vagy négy hét is eltelik, amíg a csomók maguktól kifakadnak vagy felmetszhetők lesznek, vagy a kelések kilökődnek. Ebben az időszakban mérsékelt életmódot kell követni. Időnként olyan port lehet adni, amely a fenti leírásokban szerepel. A fentiek szerinti meleg növényi italok fogyasztását azonban a tetszés és az elviselhetőség határáig lehet folytatni. Különben időnként késhegynyi vörös mirrhát lehet adni benedekfű vízben, vagy állni hagyni egy gesztenye nagyságú mirrha darabot, egy-egy kiskorsónyi benedekfű, madárberkenye, és *scorzonera* párlatban jól eldolgozva, a konyhai tűzhely meleg részén a hamu felett, de forralás nélkül. Ezt követően bárhol el lehet helyezni, majd abból alkalmanként két vagy három teli kanállal adagolni, akár naponként, vagy a dolgok állása szerint csak minden második napon. Ha lepárolt víz nem állna rendelkezésre, akkor helyette a mirrhához tiszta kútvizet lehet használni. Amennyiben a beteg száraz és forró állapotban volna, akkor helyette csak a fentiek szerinti porokat és meleg gyógynövény italokat lehet adni. Időnként azonban adhatók a felsorolt erősítő szerek, vagy édesített gállickő párlat is, vagy nedves és párás testek esetében néhány csepp *elixir proprietatis*, friss vízzel elegyítve. A csomókkal és kelésekkel kapcsolatos kivárást az alábbiak tartalmazzák.

Mi a teendő szövődmények esetén

Tudomásul kell venni, hogy egyes általános szövődmények kétségtelenül megjelenhetnek, mint a rettegés, hányás, hidegrázás, láz, szomjúság, nyugtalan-ság, szorongás, álmatlanság, a végtagok tompultsága és erőtlensége, és a többiek, mégsem lehet mindettől, vagy enyhébb tünetek esetén a fentiekben leírt szerektől könnyelműen elfordulni, és szükséghelyzet nélkül erősebb hatású bármilyen orvosságokhoz nyúlni. Jóllehet, ezek hasznosak lehetnek, ha a betegség valójában a szokásostól eltérő lefolyást mutat, mielőtt azonban ez a szokatlan lefolyás kialakulna, az annak nyomán fellépő szövődmények erősebb orvosságokkal sem megelőzhetők, viszont mivel ezeket idő előtt alkalmaztuk, tartani kell attól, hogy a veszélyes szövődményeket így inkább felélesztettük és előmozdítottuk a kifejlődésüket.

Amikor azonban a súlyosabb és veszélyesebb szövődmények megjelennek, mint a fokozott hasmenés, szűnni nem akaró hányás, heveny zavartság, méregfoltok, súlyos vérzések, stb., akkor nemcsak lehet, hanem szükséges is más szerekhöz nyúlni, a tünetek fajtája és a beteg természete alapján, de akkor, amikor még időben vagyunk, tekintettel az ilyen folyamatok hevesességére.

Azért viszont, hogy a következő erősebb eszközöket ne idő előtt használjuk, üdvös mindenkit emlékeztetni arra, hogy jóllehet ezek a tünetek nagyon gyakran a méreg túlsúlya, és annak túlzottan heves ereje miatt lépnek fel, vagy a beteg féktelen és nem illendő magatartása következtében, azonban a méreg már a kezdet kezdetén belsőleg elárasztotta a beteg fejét vagy az alhasát. Ugyanakkor ezeket a

súlyos kísérő jelenségeket érvágás, hashajtás, az izzasztó szerek erőltetése vagy más mesterséges beavatkozások is előidézhetik, amelyek néha olyan veszélyesek lehetnek, mint maga a betegség.

Aluszékonyság és nyavalyatörés

Amikor a betegség első rohama kezelhetetlen aluszékonysággal indul, az érző és mozgató idegek remegni és rángatózni kezdenek, már sejthető, hogy a méreg a fejet és az agyat vette hatalmába. Így amikor a beteg már teljesen zavarodottá vált, és alig remélhető, hogy a betegség lefolyása szokásosan fog alakulni, vagy a természet képes lenne arra, hogy üdvösen hasson a méreg kiválasztására és összegyűjtésére, tehát nem olyan egyszerű bármit is elrontani, a betegről mégsem szabad lemondani, ugyanis a legrosszabb jelek ellenére egyesek mégis túlélnek ezt az állapotot. Ezért tehát a fent részletezett szerekek együtt vagy azok helyett, vegyünk porrá tört valeriana-, berkenye-, császár-, citvor- és angyalgyökeret, mind-egyikből három késhegynyi egy kiskorsónyi hársfavirágteába, majd jól befedve és eldolgozva tűzhelyen a teljes felforralást kerülve hevítjük, és a betegnek három egyenlő részre osztva, három óránként külön adagolva adjuk. Aki abban a helyzetben van, hogy a patikában *liquor cornu cervi succinatus*-t vásárolhat, abból 10-15 cseppet vízbe keverve adjon a betegnek, vagy adjon öt csepp *oleum laterum*-ot, vagy hód epéjének esszenciájából 15-20 cseppet, vagy keverjen el a fentiekben leírt közönséges porokban 10 vagy 15 szemer természetes cinóbert.

Helyezzünk a beteg talpára kovászt, borókapárlatot, konyhasót, nehézszagú rútot és borókát összetörve, ecettel sűrű péppé gyúrva, majd ismételjük, ha kihűlt és megszáradt. Ilyen betegnek *Zänger*-flastrom-ot is lehet a lábszár belső oldalára helyezni, de ha ez nem elérhető, vegyünk boglárkát, amelyet mocsári gólyahírnek is neveznek, két kő között törjük össze, és helyezzük fel a jelzett helyekre a *Zänger*-flastrom helyett.

Heves hányás ellen

Amikor a hányás folyamatossá válik, és semmi sem marad meg a beteg gyomrában, öntsünk fekete kenyér körben levágott héjára égetett szeszt, gyűjtsuk meg, és égessük, amíg a láng kialszik. Ezt a kenyeret kell a hasra helyezni. Lehet összetörni fehér ürmöt, mezei mentát, szerecsendió virágot, majd bevarrni egy alul átszurkált kis zacskóba, és meleg vörösbortban való átitatás után felhelyezni. Lehet még terjéket indiai balzsammal erős bortban jól felmelegíteni, és egy bőrlapra kenni, majd felhelyezni. A has bőrét egyébként lehet szerecsendió kenőccsel is kezelni.

Szorgoskodhatunk mezei menta párlatából 15 vagy több cseppet ivóvízben való feloldásával, vagy egy kevés *aqua theriacalis*-t is elvegyíthetünk ürömsziruppal. Erős gyomorégés esetén, amikor rejtett belső kelést kell kezelni, és a beteg száraz-meleg állapotban van, lehet egy kevés feketegyökeret és virágzó közönséges orbáncfűvet forralni, és abból időnként egy teli kanállal vagy többel, beadni. Ha indiai balzsam is volna a háznál, akkor ehhez a főzethez időnként néhány cseppet lehet hozzáadni. Ilyen esetekben az úgynevezett zöld seb-balzsam beadásának is jelentős gyógyhatása van, amelyből egy vagy két kiskanállal lehet adagolni. Lehet továbbá ilyen esetben egy kis rózsapárnát ecettel nedvesítve a hasra helyezni.

Hasmenés ellen

Heves és tartós hasmenésben egy késhegynyit használhatunk abból a vörös krétából, amellyel az ácsok dolgoznak, elkeverve a fentebb említett porokba. Amennyiben a beteg nem nagyon száraz és nem forró állapotban van, vegyünk kettő vagy három szerecsendiót, finomra reszelve, fél kvintel mennyiségben, barna mentát és fehérüröm tetejét, amennyit három újjal lehet felcsípni, és egy jó kanálnyi konyhai cukrot, majd mindezt forraljuk fel egy szűknyakú üvegben, egy kiskorsónyi vörösborban. Majd amíg forrásban van, gyűjtsuk meg a bort egy papírcsíkkal, és addig kell hagyni egy kevés parázson, amíg az égés befejeződik. Ebből kell adni a betegnek egy vagy két evőkanállal, amíg meleg. Nem kell tartani attól, hogy ez fokozná a forróságot, ugyanis bizonyos, hogy ennek a betegségnak a heveségét nem a forróság, hanem a méreg halálos hatása okozza. Ráadásul a bor minden hevítő hatását elveszíti a kiégetés következtében. Ezzel a módszerrel egyesek, akik ilyen körülmények között elpusztulnának, mégis életben maradhatnak. Ez a szer gyakori hányásban is hasznosítható, és akkor is, ha égető érzés van az alhasban, annak jeleként, hogy a hasban belső rejtett kelések lehetnek, de a hányással szemben keletkezett sebek hólyagjai ellen is. Mindkét ilyen esetben, nevezetesen hányásban és hasmenésben is leghatásosabb a kiváló *diascoridum Fracastori* használata azoknak, akik ezt megengedhetik maguknak. Vegyünk ebből egy fél latnyi mennyiséget, oszlassuk el fél kiskorsó barnamenta vízben. Ezt négy óránként kétszer kell beadni, vagyis először a felerészét az első négy órában, a maradékot pedig a következő négy órában. Használható továbbá ilyen módon a terjék, vagy mitridátum, vagy az *antidotum Matthioli*, vagy az *elect. de ovo orvietanum*, amelyet közönségesen méregellenes liktáriomnak neveznek. Ezekbe a liktáriomokba, különösen a *diascoridum*-ba öt, hat vagy akár hét csepp kámforbalzsamot lehet belekeverni, amely utóbbi három-három lat lepárolt aszfalt-olajból, citrom-olajból, és egy lat kámfor-olajból készül. Ezeket egymással összekeverve, langyos helyen jól bekötözve kétszer 24 órán át kell állni hagyni. Ekkor homokos üveg-retortákon át kell a lepárlást elvégezni, és így lesz úgynevezett kámforbalzsam belőle, amelyet kisméretű, hosszúnyakú üvegcsékben jól lezárva kell tárolni.

Az egész hasra és gyomorra a fenti, hányás ellen bemutatott zsákocskát és fehér ürmet, barna mentavirágot és szerecsendió virágot kell helyezni, vagy jóféle terjéket vörösborral és indiai balzsammal, kevés *aqua theriacalis*-szal is. Amikor bármelyik kihülne, az egészet felmelegítjük, és megismételjük.

Vérzések ellen

Vérzések esetén, akár az orrból, akár más testnyílásból, a fent említett vörös krétát kell a már leírt porokba keverni, és minél gyakrabban édes gálickő párlatot kell adni friss vízben. A tehetősebbek gyakrabban rózsza vagy búzavirág tinktúrát ihatnak. Vörös pecsét földet sóval egyenlő arányban elkeverve, ecettel péppé dolgozva kell a derékra vagy a talpakra helyezni, de ha a vérzés az orrból folyik, akkor a homlokra vagy a halántékra. De lehet közönséges zabkását is készíteni, ecettel.

Petechiák és elhalásos foltok ellen

Amennyiben vörös vagy sárgás felületes bőrelváltozások, kiemelkedő, fekete, borsszem nagyságú göbök, vörös, barna, kékes vagy fekete sima foltok, mint petechiák jelennek meg a mellkason, a háton vagy test szerte, minden használható, ami kéznél van a szíverősítő és méregellenes bevált szerekből. Ilyen tünetek alapján mindenki számára a napnál is világosabban látható, hogy a mérég túlzott mennyisége, vagy ereje, vagy a beteg már megromlott természete, vagy a betegség rossz kezdete, vagy a nem megfelelő orvosságok miatt, kevésbé várható a mérég kiválasztódása a csomókban és a hólyagokban. Ezért tehát az ilyen veszélyes állapotban arra kell törekedni, hogy a mérget más módon oszlassuk el, például erősítő és bevált méregellenes szerekekkel, izzasztó és vízhajtó orvosságokkal, és a vér keringését is hozzuk kedvezőbb állapotba.

Vegyünk porrá tört pestis-, angyal-, zitvorgyökeret, orvosi lestyán gyökeret, császargyökeret, bogáncsfű gyökeret, benedekfüvet, mindegyikből két késhegynyi, két kanál cukrot, majd kissé főzzük fel fekete gyökér-, vagy közönséges vízzel, majd ezt a betegeknek minden második órában, három egyenlő részre elosztva lehet beadni. Itatható a beteg, amennyit akar, a fentiekben leírt forró vízzel készített zsálya vagy benedekfű teából, és így biztosan jelentős izzadás keletkezik, amilyen mértékben csak akarjuk. Ezt az állapotot annyi ideig kell fenntartani, amíg csak lehetséges, de nem kell ágyneműt cserélni, hanem hagyjuk a beteget gőzölgögni, és az is kívánatos, hogy ilyen gőzölgős állapotban maradjon kétszer 24 óráig, vagy akár még tovább is. Ilyen esetben, ha hasmenés még nem jelentkezett, vagy még fennáll, az ismert port kell adni, egyenként 12 szemer kénvirágból, sóból, mirrhából, 5 szemer kámforral.

Ha módunkban áll, *diascoridum*-ot kell adni, kámfor-balzsammal, a fentiek szerint, de adható még angol-por, vagy az úgynevezett *Petra von Goa* fél kvintel mennyiségben, vagy alpesi bezoárkő por, vagy harminc csepp úgynevezett *mixtura simplex* szokásos ivóvízben. Ha nincs hasmenés, adható 20-30 szemer izzasztó piskloc-por, vagy a különösen előnyös 30-50 csepp piskolc-tinktúra, amely ásványi piskolc-ból készül, *liquor nitri fixi* segítségével. Erre a folyadékra, miután erősen elszíneződött, és hétszer volt ráöntve a friss ásványra, majd hagytuk 24 órán át érlelődni, végül *spiritus vini rectificatissimus*-t kell ráönteni, hogy ez az égetett bor a piskolc-tinktúrát a *liquor nitri fixi*-ből teljesen magába fogadja.

Ezeket és a hasonló szereket szakszerűen és a beteg természete szerint kell alkalmazni, viszont azoknak, akik forró és száraz természetűek, mindig csökkentett mennyiség adandó.

Elme-zavarodottság ellen

Elme-zavarodottság esetén, ha azt álmatlanság, dühöngés és nyugtalanság kíséri, a kezdet kezdetén leírt porhoz kámfort kell adni, három, négy vagy még több szemer mennyiségben. Lehet továbbá kámfor-balzsamot *diascoridum*-mal, vagy más, a fentiekben leírt szerrel használni, a szövödmények természete szerint, ha azok jelentkeznének.

Ilyen esetekben márványpor-tapaszt lehet helyezni a combra a térd belső olda-

lán, vagy a lábikra alá, sőt a karra és a tarkóra is. Vagy tört boglárkát tegyünk keserű mustárliszttel, tormával és ecettel, pontosan a fenti helyekre. A felmetszett hólyagot, amint az közismert, káposzta levéllel és vajjal kell kezelni. A talpakra ecettel készített zabnyákokat helyezünk, és ismételjük, ha kiszáradt.

Illendő tudni, és mindenkinek (ha kedves az élete) lelkére kell kötni, hogy a fentiekben részletezett veszélyes kísérő tünetek esetén az eddig felsorolt szereket lehet használni. Ellenben, amikor a betegség mérsékelt és rendes lefolyása során, a csomók és hólyagok folyamatos nagyobbodásával, járulékos tünetek nélkül zajlik, senki se engedje meg magának, hogy tapasztalatlan, pénzsóvár vándorokra hallgasson, azok haszontalan és általában kárt okozó liktáriomait, porait és más zugáruit használja. Senki ne gondolja azt, hogy a túlzott ürítő kezelés a dolgok ilyen állása mellett hasznos lehetne. A patak, amikor esős időben felduzzad, zavaros marad, ha gyors a víz folyása. Ellenben, amikor lassul, sáros tartalma kicsapódik, és feltisztul, mivel a gyors folyás miatt minden magával sodort dologtól ekkor tudott megszabadulni.

Amikor tehát hajszoljuk a vért az emberi szervezetben nagyon forró és erőszakos orvosságokkal, mindezt mesterségesen űzve a kiválasztás káros ürügyén, a vér nem képes megszabadulni a méregtől, amely a gyógyulás jeleként nem fog felgyülemelni a csomókban és a hólyagokban. Ezzel ellentétben, a méreg folyamatosan keringésben marad, amely a csomókban és hólyagokban való leülepedés helyett rövidesen a gyomor nyálkahártyában, majd a belekben, végül a fejben fog megfoganni. De lehetséges, hogy a vér úgy megzavarodik, hogy az erek nem tudják visszatartani, ezért heves vérömlenyek keletkeznek, vagy minden életerejét elveszíti és elhalásos lecsapódásokban fog szétesni. Ahol megáll a keringése, ott a bőr felületén a fentiekben már leírt veszélyes elhalásos foltokban és csíkokban jelentkezik, belsőleg viszont a gyomorban, a belekben és a fejben a már részletesen bemutatott, többnyire halálos szövödményeket fog okozni.

A betegek ebben a kórságban olyanok, mint a mérleg két serpenyője. Az egyikben a természet saját ereje van, a másikban pedig a betegség szabályos vagy szabálytalan lefolyása. Ezért tehát ügyeljünk arra, nehogy a mérleg nyelve a veszélyes oldalra billenjen, saját magunk vagy más, segítő szándékú emberek meg gondolatlan hibájából. Könnyelműen ne használjunk ismeretlen és igen erős szereket, amelyek nagyon könnyen minden összezavarnak, és a beteget elkerülhetetlenül halálba hajszolják. Sőt, a szövödmények ellen itt bemutatott szereket is kellő szerénységgel kell használni, és azokkal csak súlyos szükséghelyzetben kell élni. Hashajtás, érvágás és más gyengítő szereket úgy kell kerülni, mint magát a gonosz betegséget. Amikor azonban a fertőzés teli hassal éri a beteget, megengedhető, hogy néhány kanál oliva olajat vegyen be langyos vízzel, majd olajba mártott tollal lehet hányást előidézni. Ezt azonban csak a betegség legkorábbi szakában lehet végezni, később viszont semmilyen szín alatt.

Hogyan kell a csomókkal várakozni

Amikor a méreg a csomókban és az elhalásos hólyagokban felgyülemlik, ott elhal, a keringő vért szabaddá és egészségesé téve, sőt így gyakrabban egészsége-

sebb lesz, mint korábban volt. Megszokott jelenség, hogy általában azok az emberek, akik ebből a kórságból felépültek, jobban néznek ki, mint a betegségük előtt.

Ami a csomókat illeti, azokat nem nagyon kell kezelni. Sok beteg, sőt a legtöbb, jobban jár bármilyen külső használatú vagy nagyon csekély mennyiségű szer nélkül, mint mások, akik sokféle kezelést kapnak. Ha a csomó a mélyben van, és égető fájdalmat okoz, helyezünk rá meleg hamut, meleg kenyeret vagy kovászt, amelyeknek a melegség a lényege. Ezek a csomóban kiüledett nedvet, amely a mérget tartalmazza és előlte, erjedésre készítetik és gyorsítják a csomó érlelődését.

Ha a fájdalom szinte elviselhetetlen, vegyünk egy edényt egy marék zsemlemorzsával, kovászt hat teli kanállal, egy-egy maroknyi orvosi zilizt, mályvát, és kamillát. Ezeket feldaraboljuk és összetörjük, vízben pároljuk, és meleg pakolás-ként gyakran váltogatjuk.

Készíthetünk flastromot fél font sárga viaszból, hozzátevé egy-egy negyedfont szarvasagancs vagy kecskeszarv reszeléket, terpentint, annak hiányában szurkot vagy fekete kocsikenőcsöt, hat-hat latnyi szappant és ezüst-glétet. Tűzön olvasszuk fel a viaszt és a szarut, és állandó keverés mellett tegyük hozzá a terpentint, a szurkot vagy kocsikenőcsöt, majd utoljára a szappant és az ezüst-glétet. Ez egy különösen jó flastrom, amikor úgy tűnik, hogy a csomó inkább eloszlik, mintsem hogy kifakadna.

Ha valaki a *diachylon cum gummis* vagy *simplex* flastromot ajánlaná, az is használható. A *magneticum arsenicale* ugyan kárt nem okoz, de a mágnes és az arzén hatása sem használ, ezért jobb lemondani az alkalmazásáról. Más eloszlató és érlelő flastromok különösebb aggodalom nélkül használhatók.

Zenger-flastrom felhelyezését azonban semmiképpen nem lehet megengedi a csomók kezelésében.

Ha sokáig is tartana, amíg a csomó megéri vagy eloszlik, türelmesnek kell lenni, és nem kell fokozni a sok doktorkodást. Száraz köpölyözést sem szabad a csomóra helyezni, ugyanis a külső szívóhatás eredménnyel és haszonnal sem fog járni, ha a csomó a belső folyamatok hatására nem növekszik és nem emelkedik elő.

Amikor a csomó már elődomborodott, de semmi jelét nem mutatja annak, hogy eloszlna, vagy felfakadna, akkor mézflastromot kell felhelyezni, mézből, árpa- vagy rozslisztből, és egy tojás sárgájából. Ha egy mellék-duzzanat, kék folt vagy keménység is volna, arra két összetört sült hagymát kell helyezni.

Ritkán szükséges a csomó megnyitása sebészi késsel, hacsak nem akajuk a fájdalmat korábban megszüntetni, vagy a csomó inkább tovább duzzad, zsugorodás helyett. Hogy lehetővé tegyük a csomó tartalmának jobb kiürülését, megfelelő méretű nyílást kell metszeni. Másfelől a csomót nem lehet kinyitni, csak akkor, ha teljesen megérett, a közepe felpuhult, és a tartalma tapintással jól érzékelhető. Különben, ha a csomó megnyitása annak megérése előtt történik, sipolyok keletkeznek, vagy a végtagok zsugorodnak, vagy a fekete elhalás testszerte kiterjed és a beteg meghal.

A csomó felnyitása után mézflastromot, vagy valamelyik fentiekben leírtat kell felhelyezni a teljes gyógyulásig. A tályog tartalmát minden kötözéskor enyhén nyomással lehet segíteni az ürülésben, de a nyomkodás ne legyen erőteljes, ne-

hogy fájdalmat vagy szövődményeket okozzon. Ritkán szükséges, hogy fonalakat helyezzünk a nyílásba, amelyre akkor van szükség, ha nagy a tályog ürege, kicsi a nyílás, és nem lehet számítani a tályog magától való kiürülésére. Ilyen esetben sem kell vastag fonatot csavarni, de azt a behelyezés előtt mézfástrommal kell bekenni.

Hogyan kell a kelevényeket kezelni

A kelevényeket ollóval kell felnyitni, és körös-körül kámforos égetett szesszel kell áttörölni. Tehát olyan égetett szesszel, amelynek egy fél kiskorsónyi mennyiségében egy teli kanál kámfort oldunk fel vagy oszlatunk el. Ha kámfor nem volna kéznél, akkor önmagában az égetett szesz is használható.

A kelevényre ezt a főzetet lehet helyezni: négy kanál méz, két kanál kovász, két tojás sárgája, és egy lat szappan.

Nem szabad *Buthyrum antimonii*-t körbe kenni, és meggondolatlanul körül sem szabad vágni a kelevényt, vagy lecsapolni, ami inkább akkor megengedhető, ha az nagyméretű, vagy a test valamely fontosabb részének irányába terjedne.

Helyezzük fel a fenti leírt pakolást, és várjunk, amíg a kelés magától kifakad vagy leválik. Biztosabb megoldás a leválást kívárni, mint a kelést fájdalmat okozva kimetszeni. Ráadásul az ilyen kimetszés káros is lehet, ha az elhalt rész még nem vált le az alapjáról, és arról nem lehámozható. Amennyiben viszont ez felismerhető, az elhalt rész mentén a kelés leválasztható és kiemelhető. Viszont amikor a kelés kimetszése az alapjáról való leválás előtt történik, az alapján vadhús keletkezik, az elhalás mélyebbre terjed, orbánc lép fel, testszerte fekete foltokkal, és végül a beteg meghal.

Előfordul, hogy magától vagy a túlzottan korai beavatkozás következtében a kelés körül vagy annak alapján vadhús növekszik, és az elhalás mélybe hatol. Ekkor vegyünk két tojássárgáját, két kanál mézet, három késhegynyi hevített és porrá tört timsót, tárnics gyökeret és farkasalma gyökeret porrá törve, mindegyikből egy vagy két késhegynyi, és ezt helyezzük rá a leírt felületre, és várjuk meg, amíg az elhalt rész leválik az egészségesről. Ilyen esetekben egyébként *unguentum felicis wurz*, és *unguentum aegyptiacum* is használható.

Miután megtörtént a leválás, az így keletkezett mély üreget terpentinnel felvert tojás sárgájával lehet megfelelően és egyszerűen gyógyítani, vagy mézzel, árpaliszttal és tojás sárgájával, vagy a fentiekben leírt ezüst-gléttel.

Ilyen módon, Isten segedelmével, ahogyan az általában történt, sokkal többen gyógyulnak meg ebből a járványból, köszönhetően az isteni sugallatnak, hogy a betegeket vétkes és értelmetlen módon, nem káros és veszélyes szerekkel és módon kezelték, mint hashajtással, érvágással, erőltetett izzasztással, és más, őket kifárasztó és a természet erejét csökkentő eljárásokkal.

Amikor a terjék árusok, alkimisták és kuruzslók minden értelem nélkül azt jósolják, hogy a szereik már sok száz meg száz év óta milyen jól beváltak, akkor erre azt kell válaszolni, hogy a természet sokkal ősbibb, mint az összes szeretek, és annál régebbi vezérlő tantétel sincs, amely szerint a természet a betegségek gyógyítója. Ha a fenti személyek a megszámlálhatatlanul sok halott mellett egy-két

olyan emberre hivatkoznak, akik a meggondolatlanul alkalmazott kezelés révén mégis meggyógyultak, akkor inkább csodálkozzatok azon, hogy a természetnek olyan nagy volt az ereje, hogy még ezeknek a szereknek a hatását is képes volt legyőzni.

Ezeket az üdvös figyelmeztetéseket azért kell gyakran ismételni, hogy mindenki a lelkére vegye, mivel nagyon könnyű tévúton haladni és hibát elkövetni, ami az emberek életébe kerülhet. Ezzel szemben a legbiztonságosabb dolog Istenben bízni, és jósága által a természetnek adott hatalomra építeni, nem pedig azon túlterjeszkedni, és attól könnyelműen eltávolodni (ugyanis jobb azt szelíden irányítani és vezetni).

A megelőzés eszközei

Ezek arról szólnak, hogy egy egészséges ember miként védekezhet a járvánnyal szemben, hogy attól mentes maradjon.

Ezen a téren sem kevesebb visszaélés történt, mint az orvoságok és gyógy eljárások kapcsán. Legfőképpen arról van szó, hogy mindenki óvakodjon attól, hogy elővigyázatlanul vagy szükségtelenül fertőzött emberekkel kerüljön kapcsolatba. Nem kevésbé tartózkodni kell a fertőzött emberek által megérintett vagy használt ruhák, ágyneműk, ingek, vászonneműk vagy más ingóságok kézbevételeitől vagy használatától, és történjék az bármiképpen, tartózkodni kell a sok fertőzött ember közé keveredéstől, vagy az ilyen házakba való betéréstől.

A tapasztalatok szerint akár csak egy nyakba való kendő, sőt pénz, székek vagy asztalok, amelyeket fertőzött emberek érintettek, alapos tisztítás nélkül, de elsősorban az ágynemű, a ruhák és vászonneműk, másokat megfertőzhetnek.

Egyesek bármennyi orvosságot is vesznek be, nem lesznek védettek a fertőzéstől, ha olyan dolgot használnak vagy érintenek meg, amely az emberi kipárolgásban lévő mérget tartalmazza, legyen bármilyen is ez a dolog, és tartson az érintkezés hosszabb vagy rövidebb ideig. A lélegzet és a kipárolgás, amely a fertőzött embertől származik, nemcsak a szájból és az orrból eredhet, hanem őt testszerte körbe veszi az izzadságmirigyek nyílásaiból eredően, a közelség révén hatol be, és megfog a szervezetben.

Mindebből egyáltalán nem következik, hogy a betegeket magukra kellene hagyni nyomorúságukban, mindenféle segítségnyújtás és ellátás nélkül nézni, ahogyan elpusztulnak, még kevésbé lehet eltaszítani őket. Mindig a kereszténység fő tanítását kell a szemünk előtt és eszünkben tartani, és mélyen a szívünkbe vésni: amit szeretnétek, hogy az emberek veletek cselekedjenek, velük ti is ugyanazt tegyétek. Ha egy korty vizet a szükség idején felebarátotoknak adtok, a legjóságosabb és mindig a segítséget szenvedők mellé álló Üdvözítő megígéri, hogy azt nem hagyja jutalom nélkül. Az utolsó ítélet napján azzal fog mindenkit szembesíteni, és azt fogja kérdezni, hogy egy szegény embernek vajon azonnal ételt, italt és ruhát adtatok, amikor láttátok a szenvedését, vagy ezzel ellentétben magára hagytátok.

Vannak egyes dolgok, részben természetesek, részben velünk születettek, részben olyan szerek, amelyek mindenkinek a javát szolgálják, és melyek olyan

mértékben védhetnek a fertőzéstől, ahogyan azt az isteni gondoskodás és a balsors szabályozza. Az, hogy egyesek, természetüktől fogva a mérget másoknál könnyebben fogadják magukba, és így fertőződnek, ebben a betegségben sem jelentkezik világosabban, mint bármelyik ragályos sorscsapásban. Például azt mindenki saját maga tapasztalhatja a gyermekek, fiú- és lánytestvétek között, ha állandóan egy szobában együtt vannak, sőt időnként egy ágyban fekszenek, amikor a himlő megjelenik, egyesek a fertőzöttek között egészségesek maradnak. Nagyon nehéz valójában és egészében megállapítani, hogy mi az, ami az emberi természetben ezt a fertőzésmentességet lehetővé teszi. Ismeretes azonban, és a tapasztalat sokszorosán igazolja, hogy ez nemcsak a jelenlegi elhatalmasodott járványban, hanem a hozzá hasonlóknak is csaknem általánosan megfigyelhető. Először is, akinek a lába köszvényes, nem egykönnyen fertőződött meg ebben a járványban. Másfelől, az sem könnyen fertőződött, aki éppen ebben az időben vagy gyakrabban köveségtől szenvedett. Tüdőbajosok is viszonylag védettebbek. Negyedszer nem könnyen fertőződik az, aki fekete epés vagy melankolikus zavarban szenved. Ezzel szemben a nők könnyebben fertőződnek, mint a férfiak, a nők különösen akkor, ha a havi tisztulásuk idejében vannak. Jóllehet, egyetlen korcsoport sem jelent kivételt, egyéves gyermekek, sőt csecsemők, és a nyolcvan-, kilencven-, százéves agastyánok sem, de a járvány elsősorban a 10-35 éves korúakat támadja meg.

Aki védeni akarja magát valamilyen szer alkalmazásával ettől a járványtól, mindenképp előtte azt vegye figyelembe, hogy a természet előzőekben nagyra becsült hatalmát ne gyengítse. Következésképpen mellőzni kell a legtöbb olyan szokásosan használt védőszert, amely ezt gyengíti vagy elapasztja, legyen az hashajtás, hánytatás, érvágás vagy izzasztás. Sokszorosán megfigyelték ugyanis, hogy ezeknek a megoldásoknak a használata az egészséges embereket hajlamosabbá teszi a fertőződésre, és nehezíti a betegség átvészelését.

Ettől függetlenül szokásosan és időnként mindenki szedheti a frankfurti labdacsokat vagy az úgynevezett Ruffi-labdacsokat, vagy ezekhez hasonlókat, tehát ezt a szokását mindenki folytathatja.

Akinek kutacsa van, annak biztonságosabb a helyzete ahhoz viszonyítva, akinek nincs. Másfelől járványos időben kutacsot készíttetni nem annyira hasznos, mint a korábban létesítetteket a szokásos működésükben megtartani.

Aki hozzászokott valamilyen életmódhoz, amely mellett az állapota jó és egészséges, maradjon meg benne, és könnyelműen semmit ne változtasson.

Az alábbi szer senkinek sem árthat, és mégis sok esetben hasznosnak bizonyult. Tehát amikor a járvány egy házban vagy egy közösségben megjelenik, azok, akik ezzel a szerrel éltek, nem egykönnyen fertőződtek. Nevezetesen, vegyünk köllni krétát, tíz árpaszem súlyában, indiai hosszú paprikát öt árpaszem súlyában, ezt törjük porrá, majd korán reggel vízzel vegyük be, három nap egymás után, majd ezt hetenként kétszer kell ismételni.

A védelemre különösen is alkalmasak a balzsamok és *martialium*-ok, amelyek a vér erejét és legbensőbb hatását támogatják. Ehelyett a hétköznapi emberek igyának egy-két pohár jóféle óbort, amelyet úgy állítottak elő, hogy két csőbörnyi mennyiségbe, laza vászonba csomagolt két latnyi vasreszeléket függesztettek. De,

ha lehetséges, balzsamos és vas tartalmú tinktúrákat rendeljenek, mindenki a saját természete és szükséglete szerint. Nem könnyű jobb védőszert találni, mint azokat, amelyeket vasból és acélból készítettek, mindenkinek a természetéhez és szükségletéhez igazítva.

Ilyen időkben senki se távozzon könnyelműen otthonról üres gyomorral. Egyen legalább egy kis vajas kenyeret, és igyon egy kis pohár bort, vagy fogyasszon el egy kevés ecettel savanyított rántott levest.

Azoknak az embereknek, akik fertőzöttekkel foglalkoznak, pontosan el kell magyarázni, hogy éppen a fentiekben bemutatott enyhe és természetes szerekkel éljenek, ne pedig lázkeltő méregellenes liktáriumokkal vagy más ellenszerekkel. Ezzel szemben ecetbe mártva egy kis vászonzacskóba nehézszagú rútát, balzsamitát, zsályát, orvosi lestyánt, kerek repkényt, rozmaringot, majorannát vagy levendulát áztassanak, és gyakran szagoljanak bele. Nem elvetendő időnként citromot vagy keserű narancsot rágni, vagy szagolni.

Mindenkinek elsősorban az tanácsolható, hogy javítsa a hangulatát, és amennyire csak lehet, védekezzen a káros kishitőség és rémület ellen, és ennek érdekében mindenféle hasznos megoldásokkal éljen. Legjobb megoldás a teljes nyugalom és megbékélés Isten akaratával, mivel ha a fentieket elkerüljük, egy hajszálunk sem görbülhet, de azzal együtt valamennyiünk számára a betegség és maga a halál szükségzerű és elkerülhetetlen lesz a maga módján.

Ezzel szemben a mértéktelen falánkság és a hasunk megtöltése, főként pedig a túlzásba vitt nemi élet is bizonyosan mérséklendő, és kerülendő, ugyanis ellenkező esetben sokszorosan tapasztalt jelenség, hogy mindez nemcsak kiváló lehetőség a fertőződésre, hanem a természet erejét is lerombolja, olyan mértékben, hogy az ilyen emberek a betegséget aligha képesek átvészelni, majd legyőzni. Amikor valaki túltelíti magát ételekkel és italokkal, és a betegség a teljesen megzavarodott testet támadja meg, akkor a természet is lényegesen kevesebb erővel működhet, és a betegség már a kezdet kezdetén szokatlan irányba fordul, amint azt már kellőképpen mindenki megtapasztalta. Ilyen időkben egyáltalán nem segít az égetett szesz fogyasztása.

Ezzel szemben a füstölés igen üdvös, ha nem túlzottan gyakran, és panaszra okot adó módon alkalmazzák. Saját házában, de elsősorban a fertőzött házakban mindenki füstölhet lőporral vagy borókabogyóval, vagy ami még jobb, borókafenyő fájával. Akinek módja van rá, használjon mirhát, tömjént vagy fenyőgyantát, ami szintén hasznos, de óvatosan kell alkalmazni. Aki hozzászokott a füstölő dohányfogyasztáshoz, nem okoz kárt, ha az ilyen időkben is folytatja, vagy gyakrabban él vele.

Előjárósági intézkedések

Ugyanúgy, ahogyan a keresztény felebaráti szeretettel ellentétes, ha egy beteg segítségnyújtás és bátorítás nélkül magára hagyunk a fertőzéstől való félelem miatt, még inkább ellentétes a felelős szeretettel, ha az előjárói intézkedés és védelem hanyagságából, az egészségeseknek a betegektől való kötelező elválasztása, vagy a fertőzött ingóságok megsemmisítésének hiánya miatt, egy ember több má-

sik embert és ez által még további embereket megfertőz, így végül nem csak az egész község lesz beteg, hanem a fertőzés egyik helyről a másikba, egyik városból a másikba terjed, és ennek a vésznek megszámlálhatatlanul sok ember lesz elszenvedője, sőt végül a kaszás halál nyomorúságos áldozatai lesznek.

Egy ilyen csapás kiterjedésének a kivédése vagy megelőzése két fő intézkedésen alapul: az egyik az egészségesek elkülönítése a betegektől, a másik a méreg elpusztítása a megtámadott szervezetben, és mindenféle ingóságban, amennyiben azokat a fertőzött betegek megérintették vagy használták is.

Ennek a két célnak a megfelelő eléréséhez nem különösen nehéz a legkiadósabb és legbiztosabb szereket javasolni. Tekintettel azonban arra, hogy ezek hatalmas költséggel járnak, és az egész tartománynak csaknem elviselhetetlen terhet jelentenének, a továbbiakban könnyen megvalósítható megoldások következnek, amelyeken túl mások csak úgy alkalmazandók, amilyen mértékben azokat az emberek követelnék vagy elfogadnák.

Elkerülhetetlen, hogy azokon a helyeken, ahol ez a csapás a tartományba belopakodott, olyan emberek álljanak szolgálatba, akik a betegeket mindennel ellátják, és a gondjukat viselik. Legyenek tehát a betegek ellátva először is minden hitbéli segítséggel, másodsor természetes szerekkel is, továbbá a halottakat el kell temetni, az egészségeseket elkülöníteni és a fertőzött ingóságokat meg kell semmisíteni. Ezek az emberek, akármilyen sokan is vannak, semmiképpen és a legcsekélyebb módon sem foglalkozhatnak vagy érintkezhetnek az adott településen az egészségesekkel. Bizonyossá vált, és a tapasztalat is gyakran igazolta, hogy azok az emberek, akik fertőzött betegekkel vagy halottakkal foglalkoznak, jóllehet a betegséget a szervezetük sajátos természetes ellenállóképessége folytán nem kapják el, viszont a ruhájukra üledett mérget másoknak, akik erre jobban fogékonyabbak és képesebbek annak átvételére, tovább adják, és így őket megfertőzik. Ezért tehát a közösségben az orvosok, sebészmesterek, papok, betegápolók, zárlati örök és halottszállítók szabadon ne közlekedjenek, hanem külön lakásokba kell őket elhelyezni, és küldöncökkel az alábbiak szerinti megoldással kell az ellátásokat biztosítani.

Amikor egy lakásban valaki megbetegszik, ott nem maradhat, hacsak nem lesznek bezárva a velük maradó egészségesek is, akik így határozottak, és a házban mindenkit küldöncök fognak ellátni. Ilyen esetben a lezárt házban tartózkodók, ha szükségük van valamire, azt távolról, az ablakon át kérhetik, és ha a küldöncök meghozták és eltávoztak, akkor vehetik át a ház kapujába vágott nyíláson keresztül. Ezt az eljárást kell alkalmazni a többi házzal szemben is, ha a községben fertőzés történt.

Ha azonban, annak észlelése előtt több ház is megfertőződne, nehézséget jelentene ilyen sok betegápolót és másokat szolgálatba állítani, és ez a zárlati örökre is vonatkozik, minden felszerelésükkel együtt. Ilyen esetben a legjobb megoldás, ahol nincs járványkórház, legalább két nagyobb új épületet, egymástól legalább kétszáz lépésre felépíteni. Ezek közül az egyik lesz a járványkórház, ahol beszállítás után a betegeket ellátják, a másik viszont vesztegzárként fog működni, ahol azokat kell összegyűjteni, akik a megfertőzött beteggel egy lakásban éltek. Ezzel

a megoldással mind az egyik, mind a másik házban könnyebben lehet megoldani a szükséges őrzést és ellátást. Azokat a házakat viszont, amelyekből a betegeket beszállították, zárlat alá kell helyezni, és oda mindenkinek megtiltani a belépést.

A betegségben elhunytakat nem lehet felöltöztetni, hanem lepedőbe kell csavarni, egy vékony deszkából készített koporsóba helyezni, vagy koporsó nélkül egy deszkára fektetve oltatlan mésszel beszórni, és nem a rendes temetőbe vinni, hanem egy távolabb eső helyen, amennyire lehetséges, a szokásosnál mélyebben, és éjnek idején eltemetni.

Fertőzött házakban, ahol betegek és egészségesek maradtak bezárva, azt kell figyelembe venni, hogy ha ott senki nem lesz beteg, negyven nap előtt a zárlatot akkor sem lehet feloldani. Amennyiben viszont a betegeket és az egészségeseket külön erre a célra emelt épületben helyezték el, a beszállított beteg házát tizennégy nap után ki lehet nyitni, majd a szabályos tisztítást megkezdeni.

Egy távolabb, és külön álló ház, ha nincs különösebb értéke, elégethető, különösen a járvány kezdeti szakaszában, amikor még csak egy-két ház fertőződött. Ezzel a megoldással jelentős jövőbeli költséget lehet megtakarítani, és minden szomszéd nagy veszélytől szabadul meg, ha az intézkedések kellő időben történnek. Ellenkező esetben a károk nagyobbak lesznek, és az életveszélyes fenyegetés mindenkit közelebből fog érinteni.

Mindenképpen és hiánytalanul el kell égetni a rongyokat, a rossz fekvőhelyeket, takarókat, ruhákat, és mindenféle szövetanyagot. Ami mosással kezelhető, nehézságú rútával, borókaecettel vagy erős lúggal kell átdörzsölni, kiszellőztetni és megfüstölni. Az ablakok legalább tizennégy napig maradjanak nyitva, a ház kapuját pedig be kell zárni. Minden falat le kell kaparni, majd utána friss mésszel lemeszelní.

A zárlat feloldását, és a házak tisztítását, ami veszélyes eljárás, külön erre a célra kirendelt emberekre kell bízni, akiktől megfelelő távolságot kell tartani.

A betegek, ha meggyógyultak, még tizennégy napig maradjanak távol az elkülönített helyen, vagy egy erre a célra építendő harmadik épületbe áthelyezve. Ez úgy történjék, hogy becsületesen, elzárt helyen teljesen meztelenre vetkőznek, és az oda készített tiszta ruhát veszik fel a távozás előtt, majd letöltik az idejüket a vesztegzári épületben, de ahol ilyent nem építettek, ott a velük együtt lakó egészségesek számára elkülönített épületben.

Azok az egészségesek, akik valamely fertőzött házból kerültek az épületbe, ha náluk negyven napon át semmilyen gyanús tünet nem jelentkezik, akkor kibocsáthatók.

Papok, orvosok, sebészmesterek, betegápolók, zárlati örök, halottszállítók és mindenki más, biztonsági okokból a szabad közösségbe nem engedhetők, csak akkor, ha közülük mindenki, aki életben maradt, hat hetet elkülönítve letöltött, attól a naptól számítva, amikor új megbetegedés már nem történt.

Ahol az elkülönítésre külön épületeket emeltek, szükséges és megkerülhetetlen, hogy miután Isten kegyelme folytán azokra már nem lesz szükség, mindet felgyújtsák, és egészen az alapokig leégessék.

Ügyelni kell arra is, ha Isten akaratából minden kirendelt ember meghalna,

vagy a betegségtől olyan gyenge volna, hogy senki sem maradt a holtak temetéséhez, ehhez ne egészséges emberek legyenek kirendelve, és ne betegedjenek meg, viszont, hogy a csapás egyszer véget érjen, a halottakat egy hosszú horoggal kell a már kiásott sírgödörhöz húzni, és a temetés fentiekben leírt módján jó mélyen eltemetni.

Még azt is figyelembe kell venni, hogy amennyiben külön épületek létesülnek a fenti módon, azokat meglehetősen távol kell felhúzni úgy, hogy a helyben uralkodó széljárás iránya ne a település felé mutasson, hanem azzal ellentétes legyen.

Amíg Isten a települést megkíméli a veszélyes járvány csapásától, kellő számú őrt kell kirendelni, a mellékutakat árokkal kell keresztbe vágni, legyenek sorompók állítva, hogy senki ne jöjjön be egy már fertőzött helyről, bármilyen ürügyet is adna elő ennek érdekében. Meg kell győződni arról, hogy az utazók a visszafelé számított 6 hétben fertőzött helyen nem voltak, illetve igazoltan fertőzésmentes helyről érkeznek. Szilárdan hinni kell abban, hogy mindezt a legnagyobb mértékben szükséges elvégezni. Sőt további intézkedéseket is be kellene vezetni. Ezek azonban egyes településeken nevézségekbe ütközhetnek, de mindenki emlékezzen arra, hogy jóindulatú biztosítékok mindenki számára, és amennyiben a települések nem alkalmazzák, azt szomorú utólagos belátással, és nagyon súlyos következményeket elszenvedve fogják megbánni.

Végül valamennyien úgy vagyunk megalkotva, hogy végső célként és befejezőként visszatérünk a Teremtőnkhez, mert a halál biztos, de nem tudjuk, hogy melyik órában ér bennünket, és járványos időben egy pillanatra sem lehetünk biztonságban. Ezért tehát mindenki intve érezze magát arra, hogy az életét úgy alakítsa, hogy mindenkor készen álljon a halálra. Ugyanis egy ilyen gyors lefolyású, és az értelmünket is elrabló betegség általában nem hagy időt a szükséges előkészületekre. Ezért volt szükséges előzetesen bemutatni ennek a járványnak a borzalmait, hogy mindenkinek legyen egyértelmű az Istennel való megbékélés mielőbbi, sőt mindenek előtti jelentősége, a bűnöktől való elhatárolódás, a bűnbánat és a jó cselekedetek gyakorlása, és ezekre minél nagyobb buzgósággal mindenki, minden erejével törekedjék.

Senki nem lesz hiányában papnak, hitszónoknak és lelkipásztornak, és ha a plébániakörzet kicsi és szegény, az egész dékanátus segít egy pap odahelyezésében, hogy járvány idején mindenkit ellásson. A kolostorok is ilyen szeretetszolgálatlaltartoznak a papok helyettesítésében.

Időközben mindenki engedelmeskedjék a saját papjának, és éljen gyakrabban a gyónás és az áldozás szentségével. Szüneteltetni kell mindent, ami alkalmat adhat a bűnre és könnyelműsége, tiltani kell a nyilvános italméréseket, játéktermeket, és a szükségtelen összejöveteleket. Mindenki törekedjék a tisztaságra, ne fogyasszon disznóhúst és éretlen kukacos gyümölcsöt, igyon régebbi bort és ne újbort, legyen mértékletes, igazságos és szeretetteljes a felebarátaival, és kegyelemért imádkozzon Istenhez, hogy az életét a parancsolatok szerint Istennek tetsző módon rendezze és állhatatosan folytassa.

Minden családapá nagyon alaposan és teljes figyelemmel, nem csak egyszer, hanem gyakrabban és alaposan olvassa el ezt az iránymutatást, és mindent ve-

gyen a lelkére. Az előjáróságok hassanak oda, hogy a községekben az iskola-mester vagy az írnok mindezt gyakran felolvassa, és mindenkinek az értelmébe vesse, mert végül is így remélhető, hogy miután egyedül Isten dicsőségére és felebarátaik legfőbb javára készültek, így Isten segédelmével sok ezer embernek szolgálnak haszonnal és az életük megóvásával, mert teljes szívéből mindenki csak ezt kívánhatja.

497.

**A Bécsben pusztító, Magyarországról áttért dögvész
nyomorúságainak bemutatása, továbbá azok elhárítására
elrendelt intézkedések.**

Járványügy.

1713.

Második rész.

I. fejezet.

Milyen korai megelőző intézkedések történtek Alsó-Ausztria Főhercegségben
a ragályos járvány távoltartására

Ismeretes, hogy a borzalmas ragály néhány éven keresztül a Magyar Királyságban és az Erdélyi Fejedelemségben milyen erőszakosan terjedt, és Isten segédelmével is alig lehetett csillapítani, mert újra és akadálytalanul, még veszélyesebben ütötte fel a fejét, minden emberi ellenintézkedéssel szemben, és a felhasznált pénzeszközök ellenére (minden esetre az itteni városi főkincstári hivatal egyedül a magyar járványügyi költségek fedezeteként negyvenháromezer-hatvan aranyat kölcsönzött 5-százalékos kamattal). Megtámadta Pozsonyt, a magyar szabad királyi fővárost, majd 1713-ban elérte Alsó-Ausztria határát, és itt váratlanul megtámadta *Bruck an der Leitha* hercegi tartományi várost, ahol nagyon súlyosra fordult, és ezért az alábbi ellenintézkedéseket tette szükségessé. Most már egyáltalán nem kétséges, hogy ezek a büntetésként záporozó mérgezett nyilak, mint minden más esemény, amely a tartományt sújtja, a haragos és igazságos Istentől származnak és irányítása alatt is állnak, részben az emberek büntetendő engedetlensége miatt, mert szembeszálltak Isten és az előjáróságok parancsaival és tilalmaival, részben azért, mert más bűnök és káros szenvedélyek is megszorodtak és nagyon terjedni kezdtek. Ezért római császári, spanyol-, magyar, és csehországi királyi Őfelsége, örökös tartományunk hercege, akinek császári és tartományi hercegi hatalmában áll mindenek előtt a közhírré tett rendeletekkel mindenkit nemcsak a legnagyobb komolysággal, parancsokkal irányítani és kötelezni, hanem a legkegyesebben és atyailag figyelmeztetni is, hogy a jelenlegi ragályos járvány miatt olyannyira veszélyes időben hagyjon fel bűnös életével, és az így megsértett fel-séges Istenünket a bűnbánat könnyeivel és életének jobb útra térítésével újra ki-engesztelje. Isten ugyanis eddig félretette, de most újra kezébe vette haragjának büntető pálcáját, hogy a sok kín, háború és járvány miatt erejüket veszített országo-kat tüzes és jogos haragjával földig rombolja. Ezért tehát az alsó-ausztriai kor-mányszat az itteni hercegség egyházi tartományi vezetőjének, a passauai hercegi *consistorium*-nak és a salzburgi érseknek az ausztriai tartományokat illetően nyo-

matékosan meghagyta, hogy a legnagyobb komolysággal és szorgossággal parancsolják meg a gyóntató atyáknak, prédikátoroknak, plébánosoknak és lelkipásztoroknak a városokban és vidéken is, hogy a gyóntató székekben és a szószékekről a legnagyobb buzgalommal azon munkálkodjanak, hogy a mindenkiben aggodalmat keltő csapás elháruljon, és a népet arra intsék, hogy forduljon el eddigi bűneitől, és Istent igazi bűnbánattal kiengesztelje.

Az ilyen lelki eszközök mellett azonban, amelyek minden jószándék szilárd alapját képezik, ennek a csapásnak az enyhítésére a világi rendelkezéseket sem lehet elhanyagolni, az emberi képességek és lehetőségek határain belül. Ezért tehát a fentiekben hivatkozott császári Őfelsége legkegyesebben kiadott parancsára az említett alsó-ausztriai kormányzat és kamara, az Enns-en inneni alsó-ausztriai főhercegségi rendekkel valamint nevezett császári Őfelségének testvérbátyja, és néhai császári elődje, a legdicsőségesebb emlékezetű császári Őfelsége I. József által közegészségi ügyekben elrendelt, felhatalmazott és hagyományozott, azóta kivétel és megkülönböztetés nélkül az itteni szerepkörében újra és ismételten legkegyesebben megerősített udvari bizottság együttes megbeszélést tartott. Mindent nagyon alaposan megfontoltak, megtanácskozták, és kiderítették, hogy mi az, ami szükséges és hasznos volna az ausztriai örökös tartományok kívánatos védelme érdekében. Mi tehát a követendő eljárás nemcsak *Bruck* városának bezárásával és az onnan idefelé terjedve felülkerekedő ragállyal, hanem Pozsonnyal, a magyar királyi fővárossal, innen a Magyar Királyságba vezető átjárók nagyon is szükséges biztosításával és őrzésével, az onnan érkező utazók bebocsátásával, vagy ebből a hercegségből az imént említett királyságba távozó, majd onnan visszatérő személyekkel, továbbá az útvonalak kijelölésével és az úti okmányok előírásával. A megtanácskozott, és a haza, valamint az összes örökös tartomány általános jólétét célzó segítő és megóvó intézkedéseket római császári Őfelsége is mindenképpen alkalmasnak tartotta, legkegyesebben jóváhagyta, és egyben úgy döntött, hogy legelőször *Bruck an der Leitha* városát és elővárosait kell ellátni egy orvossal és sebészmmesterrel, betegápoló szolgálkkal és további járványügyi személyzettel, szükséges orvosságokkal, valamint egy rendkívüli albiztossal, aki az üdvös rendelkezések legpontosabb végrehajtását támogatja és ellenőrzi. Ezen kívül minden közösség, a más helységekkel és emberekkel szembeni lezárásra és körbe kerítésre, kellő számú őrséget és lovas járőröket vegyen szolgálatba. Ezután pedig, a következő legkegyesebb intézkedésig, az Enns alatti Ausztriai Főhercegség részéről mindenféle kapcsolattartás tilos a Magyar Királysággal, amelynek címén a Szlavón Királyság és Erdély is értendő, a magyar koronához tartozó országokkal és hercegségekkel együtt (kivétel a Horvát Királyság, amely a Stájer hercegségen át vezető hadi útvonalon érhető el). Evégből a határ innenső és túlsó oldalán járványügyi fő- és albiztosok kezdték meg működésüket, lovas járőrökkel és őrszemélyzettel együtt. Utasításuk értelmében Magyarországról ide senkit sem engedhetnek be, bárki is legyen az, és érkezzen bárhonnan is, kivéve, ha az alábbiakban megnevezendő vesztetzári helyeken az idejüket már letöltötték, és erről a hiteles bizonyítványt felmutatják. Mindenek előtt azonban tilos, a büntető elégetés terhe mellett, az összes könnyen fertőződő

holmi, áruféleség és ingóság behozatala. Ezek közé tartozik minden gyapjú és gyapot termék, valamint a vászonféleségek, tollak, pokrócok, késztermékek, nyers és forrázott szőrök, különösen pedig az ágyneműk és más hasonló, bármilyen néven is nevezve, és bárhonnan is származtatva. Hasonlóan tilos minden élelmiszer behozatala, mint a szemestermények, szárnyasok, és az ilyen időkben különösen gyanús juhok és sertések, stb., tehát ezek nem engedhetők át, kivételesek azonban a szarvasmarhák, amelyek átengedhetők a továbbiakban részletezett megelőző intézkedések mellett. Mindezeket túl a karanténba zárt és azt letöltő személyek Magyarországról Ausztriába és innen odafelé, majd vissza, átengedhetők. Karantén tartására a következő helyek lettek kijelölve: mindazoknak, akik Magyarországról ide az Enns alatti tartományba jönnek a Duna túloldaláról, *Sommerein*, *Schütt* szigetén (de csak azoknak, akik kizárólag Nagy-Magyaránál érkeztek a Dunához, és erről a kifejezetten oda kirendelt járványügyi biztostól tanúsítványt tudnak felmutatni). Azok számára, akik a Duna innenső oldaláról közeledtek, a kijelölt hely *Sankt Nikolai*, Magyaróvár, Sopron városa és Szentgotthárd. A belépés Ausztria területére azoknak, akik a karantént letöltötték, az előírás és engedély szerint ezen az oldalon a következő helyeken történtek: *Haimburg*, *Wolffsthal*, *Pröllenkirchen*, *Trautmansdorff*, *Mannerstorff*, *Ebenfurth*, *Wamperstorff*, *Neustadt*, *Kirchschlag*, *Aspang* és *Schottwienn*; a Morava túloldaláról érkezőknek pedig *Hof an der March*, *Maregg*, *Dürnkrutt* és *Hogenau*. Mindez azonban csak úgy lehetséges, ha felmutatják a vesztegzári helységekből hozott, az alábbiak szerint kiállított útleveleket. Ezekkel igazolják magukat az érkezők a járványügyi albiztos előtt. (Az útleveleken kötelezően szerepelnek a következő aláírások: *Sommerein*-ben az oda vezényelt katonatiszt és az ottani járványbiztos, *Sankt Nikolai*-ban szintén az oda kihelyezett járványbiztos, Magyaróváron az oda helyezett vezető tisztviselő, és a helyi parancsnokló katonatiszt, Sopronban viszont, ahol ez idő szerint nincs helyőrség, a városi magisztrátus és a harmincados fővámos, továbbá minden helyhatóság, amely a határ eléréséig útba esett.)

Járványügyi útlevél mintapéldánya

„Ezen irat bemutatója — — —, honossága — — —, ebből az országból — — —, életkora — — —, foglalkozása — — —, hajának vagy parókájának színe — — —, testalkata — — —, ruházata — — —, gyalog, lovon vagy kocsival, hány és ilyen színű — — — lóval fogatolva, és ilyen számú — — — emberrel, miután — — — legkegyesebben kijelölt helységben a karanténba megérkezett — — — hónap, — — — napján, ott megállították, tovább haladni nem engedték, de egész idő alatt egészséges maradt, illetve fertőzésre utaló jeleket nem mutatott, és ezért — — — helységen keresztül — — — irányába távozhatott. Ilyen módon a fentiekben jelzett embereivel együtt csak akkor engedhető tovább az úticélja felé, ha menet közben a helyhatóságok és kihelyezett tisztviselők ezt a bizonyítványt aláírják, miszerint helyben a levegő friss és egészséges.

Tekintettel arra, hogy a szabályosan kitöltött és betartott egészségügyi útleveleken nyugszik az országok biztonsága, továbbá ez képezi az egész járványügyi rendszer alapját, császári Őfelsége minden kirendelt járványbiztosnak a legnagyobb határozottsággal megparancsolta, hogy súlyos testi fenyt és halálbüntetést

terhe mellett, bárki is legyen az, senki sem léptethető be a tartományba, a fenti mintapéldány szerinti okirat nélkül. Annak érdekében, hogy minden veszéllyel szemben a védekezés tovább fokozódjék, még további elővigyázatosság is szükséges, ezért a bizonyítványok érvénytelenné válnak, ha egy de legfeljebb két nap már eltelt a kiállítás követően. Tehát ezeket a biztosok nem fogadhatják el, továbbá, akik a határon ilyen lejárt okmányt mutatnak fel, gyanús személynek tekintendők, és vissza kell fordítani őket. Egyebekben pedig a határon az átengedés csak az adott személyre vonatkozik, nem pedig annak szolgaszemélyzetére, kivéve, ha a karantént együtt töltötték le, és a fentiekben bemutatott útiokmányon is szerepelnek. Hasonlóképpen kell az országúti kocsisokat, fuvarosokat, hajósokat, marha és ökörkereskedőket illetve hajcsárokat, valamint az élelmiszereket, kereskedelmi árukat és ingóságokat is kezelni, hacsak nem egészséges és kijelölt vesztegári helyekről érkeztek. Tehát a fentiek szerint az áthaladásuk nem engedélyezhető, az ilyen személyek és dolgok visszafordítandók. Megeshet viszont, hogy egy kocsival többen érkeznek, mint ahányan az útiokmányban szerepelnek. Ilyenkor azokat is, akikre az útiokmány vonatkozik, és azokat is, akik abban nincsenek feltüntetve, el kell utasítani és vissza kell küldeni. Azokat a fuvarosokat pedig, akik menet közben útiokmány nélküli utasokat vettek fel, a legnagyobb szigorral, vasra verve kell letartóztatni. Azokat a főutakat kivéve, amelyek a Duna innenső és túlsó oldalán a határőrizeti helyekhez vezetnek, az összes mellék- és kerülő utat, illetve gyalogösvényt is, pontosan úgy, mint 1709-ben és 1710-ben, használaton kívül kell helyezni, elzárással, kereszt-árokka l és torlaszokkal. Következésképpen, a fenti átjárók és mellékutak mentén fekvő városokból, uradalmakból, vásárhelyekről, falvakból, és bármely településről a tisztviselők, szolgák és alattvalók senkit sem engedhetnek be, mivel elveszítik császári kegyességünket, és ennek következtében, a dolgok természete szerinti elkerülhetetlen, arányosan kiszabott testi fenyítéssel, sőt halálbüntetéssel fognak lakolni. Végül, a kijelölt utak kivételével, a többi utak hídjait, jelen rendelet kézhezvétele után három napon belül, száz dukát végrehajtandó pénzbüntetés terhe mellett, a települések vezetői haladéktalanul, a híd mindkét oldalán keresztezett árkokkal kötelesek elvágni. A Dunán az innenső és a túlsó oldalon is le kell állítani, és meg kell tiltani a szokásos és időszakos gázlókon való közlekedést. Továbbá a legnagyobb gondot a rácok és a zsidók okozák, gyanús kereskedésükkel és járás-kelésükkel, valamint tisztátalan életmódjuk miatt, de hasonló k a koldusok, és a Magyarországra települt sváb népesség is. Ezeket az embereket, érkezzenek bármely magyarországi helységből, útiokmány-nal vagy anélkül, az illetékes biztosok egyik határátkelőnél sem engedhetik be a tartományba, mivel úgy tekintendők, mint akik tiltólistán vannak, és azonnal vissza kell őket fordítani.

Miután az ilyen veszélyes dögvészes időkben az ökörvásárok legkegyesebb parancsra a Duna innenső oldalán *Pröllenkirchen*-nél, a túlsó oldalon *Dürnkru t*-nál tartandók, ezeknél elővigyázatosan kell eljárni, így az itteniek és a tartomány minden hentesé és mészárosá, illetve kereskedője is a legkegyesebb parancsba kapta a következőket. A hentesek, mészárosok és kereskedők engedéllyel átmehetnek a határállomások túloldalára, ahol a marhavásárokat tartják, ez azonban csak úgy tör-

ténhet, hogy a beszerzendő állatok áráról az ökrök magyar tulajdonosaival vagy kereskedőivel egy külön ide kirendelt biztos jelenlétében egyezkedhetnek, 20 lépés távolságból, és közöttük tűznek kell égnie. Vásárlás után az állatokat először az ide kirendelt ellenőrök vizsgálják meg, a betegeket elkülönítik az egészségesektől, majd az utóbbiakat a német szolgák vagy hajcsárok veszik át kellő elővigyázatossággal. Az itteni *Pröllenkirchen*-ben az állatokat a tóban, majd *Fischament*-nél a Duna mellékágában néhányszor jól átáztatják, a túloldalon pedig *Dürnkrutt*-nál a Moravában, és csak ezután hajthatják tovább a tartomány belső részeibe. A fentiek szerinti ilyen vásárlásból azonban minden további állat ki van zárva.

Ami a katonai levelezést és a Magyarországról érkező levelek és postai küldemények ügyét illeti, Alsó-Ausztria kormányzata az itteni postai főhivatalnak császári Ófelsége legkegyesebb jóváhagyásával a következőket rendelte el: a Sopronon át érkező küldemények átvételére a *Windpassing*-ban lévő postai hivatal rendelkezésére néhány lovat *Wampersdorf*-ba helyeztek ki, a Pozsonyon át érkező küldemények átvételére a *deutschhaltenburg*-i postahivatalnak pedig *Wolfstahl*-ba. Ide kell jönniük a Pozsonyon át és a Rábaközéből érkező, szokásosan *Deutschaltenburg* felé tartó futároknak és hírvivőknek. Következésképpen a futárok és postakocsisok által *Wolfstahl*-ban leadott postai küldeményeket az ide kirendelt biztos veszi át, *Wampersdorf*-ban pedig a postai személyzet, akik azokat megfűstölik és ecettel gőzölik, majd csak ezután engedik tovább az Enns alatti ausztriai tartomány belső területére. Végül minden Magyarországról érkező postai küldeményt az itteni postahivatalban ismét jól megfűstölnek.

A nagyon elszaporodott és bizonytalan eredetű koldus csöcseléket illetően, császári Ófelsége megboldogult és legnagyobb tiszteletben tartott elődei legkegyesebb általános intézkedéseit, rendeleteit és utasításait újra megerősíti és hatályban tartja. Jelen helyzetben Bécs székesfővárosban, annak elővárosaiban és a közelében fekvő falvakban nagy tömegben húzza meg magát ez a külhonos, életerős, tivornyázó és méltatlan vidéki koldusokból, kiszolgált katonákból, mindenféle gazdátlan és munkakerülő emberekből és más alamizsnára méltatlan személyekből álló csöcselék, akiket ki kell űzni a tartományból, és visszatérésük esetén a leghatározottabban, méltó büntetéssel kell eljárni velük szemben. Tehát a mindenféle engedély nélküli, panaszokat kiváltó, ez idő szerint nagyon veszélyes koldulást mindenkinek, még pedig kivétel nélkül, meg kell tiltani a városon belül, annak előterében és környékén, valamint az Enns alatti Ausztriai Főhercegség egész területén. Továbbá arra kell ügyelni, hogy egyetlen egy telken és földterületen a koldusok, de mások se maradhassanak vagy tartózkodhassanak, akik semmilyen kereső munkát nem tudnak felmutatni, viszont nem szabad őket rendes bérlőként sem szerződtetni. Ellenkező esetben a vétkesek, egyfelől a háztulajdonosok és szállásadók pénzbüntetésben, a béresek pedig elkerülhetetlen súlyos testi fenyegetésben részesülnek. Azok pedig, akik kerülő- és mellékutakon, vagy a Duna, a Morava és a Lajta gázlóin veszélyes módon, hamis vagy a valóságnak nem megfelelő tartalmú útiokmánnyal, vagy bármilyen más módon ide belopakodnak, vagy másokat ide bejuttatnak, azokat a legközelebbi helység előjárósága azonnal tartóztassa le, és kellő őrizet mellett adja át a legközelebbi tartományi bíróságnak. Őket

jelenteni kell Alsó-Ausztria kormányzatának, amely eljárást indít ellenük, és a dolog természete szerint testi fenytést vagy halálbüntetést kapnak, valamint az ilyen személyeknél talált és behozatali tilalom alá eső áruféleségeket tüzzel égetve fogják megsemmisíteni. Erre a legnyomatékosabb kötelezést kapja az összes előjáróság és tartományi bíróság, a rájuk nehezedő felelősség tudatosítása mellett. A belopakodások még biztosabb elkerülése érdekében a Magyar Királysághoz közeli területeken a városok, vásárhelyek és falvak előjárósága fokozott figyelemmel kövesse az utazókat. Annak érdekében, hogy a megfigyelés még alaposabb és pontosabb legyen, a kirendelt biztos mindenkor indítványára az összes mellék- és kerülőutat a vonatkozó 100 dukátos büntetés terhe mellett haladéktalanul le kell zárni, kereszt-árkokkal vagy torlaszokkal, a főutakon pedig mielőbb sorompók létesüljenek. Ezekhez a lakosság és alattvalók soraiból, saját biztonságuk és védelmük érdekében, őrség legyen kirendelve, akik senkit nem engednek át (kivételt képeznek azok az esetek, amelyekben az utazók olyan szabályosan aláírt útiokmányt hoznak, miszerint a határra kirendelt albiztos igazolta, hogy miután a határra megérkeztek, ott jelentkeztek, majd tovább engedték őket). Még kevésbé engedélyezhető a betérés és a szállásadás, mivel a kiutasítást közvetlenül és azonnal végre kell hajtani. Tekintettel arra, hogy a leginkább gyors és megbízható ügyintézés alapját a mindenkire érvényes, és a körülményekhez igazított üdvös utasítások képezik, a szükség is megkövetelte, hogy a fentiekben megnevezett határátkelőknél tapasztalt, nem részrehajló, a helyi nyelvet beszélő albiztosok legyenek kirendelve, akik mellé megfelelő személyzet adandó a sorompók őrzésére, és a határok mentén a lovas járőrözésre, nehogy az utakon és az átkelő helyeken bárki is bejöhessen. Alsó-Ausztria rendjeinek képviselői felajánlották, hogy minden egyes sorompóhoz albiztost küldenek, aki szorgosan felügyeli, hogy minden rendelkezésre álljon, ami a határok lezárásához valójában szükséges, és folyamatosan a sorompónál is fog tartózkodni. Alsó-Ausztria rendjeinek küldöttjei azt is megígérték, hogy minden egyes albiztos mellé annyi lovasjárőrt adnak, amennyit a helyi sajátosságok megkövetelnek. Továbbá annak érdekében, hogy minden még szorgosabban és biztosabban történjék, a tekintetes tartományi rendekből két főbiztost neveznek ki, akik állandóan nemcsak vigyázó szemekkel követik a fentnevezett és alájuk rendelt albiztosokat és lovas járőröket, hanem ők maguk is gyakran kijárnak a határra, a közegészségügyi tanács elnökével hetente legalább kétszer, de szükség esetén gyakrabban is tanácskoznak, és a csapások megelőzése érdekében a legnagyobb szorgossággal munkálkodnak. Minden eddigi parancsot, és a jövőben kiadandó parancsokat is szükségszerűen betartandónak kell tekinteni, ezért császári Öröksége ezekben a ragályos időkben a nevezett rendek által javasolt főbiztosokat hivatalukban megerősítette, és Alsó-Ausztria kormányzata által hatósági jogkörrel és teljhatalommal látta el őket annak érdekében, hogy az előzőekben rögzített pontokban a legalázatosabban járjanak el, tekintet nélkül arra, hogy az egyes személyeknek milyenek az életkörülményei és a származása, továbbá, hogy az alájuk rendelt albiztosokat a legnagyobb nyomatékkal, a legkegyesebben kiadott parancsok, és az eljárásokban a részükre adott utasítások követésére figyelmeztessék. Ha pedig bármi is szükségessé válna a tartomány biztonsága érdekében, azt hala-

déktalanul jelezni és kézbesíteni kell Alsó-Ausztria kormányzatának. Amennyiben minden reménykedés ellenére előfordulna, hogy különösen a jelenleg fertőzött városokból, mint Pozsony vagy *Bruck an der Leitha*, a megtörtént figyelmeztetés és visszautasítás ellenére valaki erőszakkal akarna betörni a tartományba, a biztosok és a lovas járőrök jogosan használhatják tűzfegyvereiket. Következésképpen az ellenszegülő személy halálesete miatt ők nem vádolhatók, és büntetéssel sem sújthatók. Mindezek mellett

Minden előjáróság és tartományi bíróság köteles a fő- és albiztosok valamint a lovas járőrök bejelentései nyomán, a súlyos kegyvesztést és a büntetést elkerülendő, azonnal megadni a szükséges segítséget, a főbiztosok pedig az ilyen eseményekről a jelentést azonnal továbbítják Alsó-Ausztria rendi gyűlésének képviselőihez és egyben Alsó-Ausztria kormányzatához, ahonnan a jelentést a közegészségügyi tanács elnökének kezéhez továbbítják, további intézkedés és büntetés elrendelése végett. Egyebekben, rendkívüli esemény hiányában, a főbiztosok hetenként kétszer tesznek jelentést, de szükség esetén gyakrabban is a többszörösen hivatkozott alsó-ausztriai tartományi kormányzatnak, és Alsó-Ausztria rendi képviselőinek. Végezetül pedig, ebben az Enns alatti Ausztriai Főhercegségben az összes előjáróság és tartományi bíróság a legnyomatékosabb parancsot kapta arra, hogy amennyiben ennek a tartománynak egyik vagy másik részén ragályos járvány vagy bármely gyanús betegség jelentkezne, miután érzékelték, azt azonnal jelenteni kell Alsó-Ausztria kormányzatának és kamarájának, és midőn egy-egy házban belül több haláleset történne, arról is haladéktalanul jelentést kell tenni. Ellenkező esetben a helység bíróját, ha elmulasztaná jelentési kötelezettségét, kellemetlenül fájdalmas testi büntetéssel kell fenyeíteni, az előjáróságokat és tartományi bíróságokat pedig jelentős és súlyos pénzbüntetéssel. Császári Őfelsége minden eljárás folytatására és kezelésére a járványügyekben eddig meghozott és a körülmények miatt ezután meghozandó intézkedések és megelőző szabályozás végett, teljhatalommal ruházta fel a hatósági jogkörrel ellátott és felhatalmazott, kezdettől fogva legkegyesebben megerősített udvari bizottságot, hogy azokkal szemben, akik a legkegyesebben kibocsátott rendeleteknek vagy más, a tárgyban kiadott utasításoknak büntetőjogilag ellenszegülnének, büntetőügyekben a pallosjog elismerésével, az udvari bizottság minden köztes bíróság kiiktatásával, azt jogszerűen alkalmazhassa.

Miután hitelt érdemlő hírek érkeztek arról, hogy a tartomány egyes helyein elharapódzó járvány ütötte fel a fejét, Alsó-Ausztria kormányzata a helybeli hivatalnokokat, ápolókat és bírókat arra figyelmezteti, hogy a zárlatukat egy fekete táblára írják ki (amelynek részletes leírása az alábbiakban történik), és egyben súlyos büntetés terhe mellett, tilalom alá esik más településekkel bármely kapcsolattartásuk és kereskedésük is. Nem kevésbé, az érintett települések parancsot kaptak arra, hogy a helyi egészségi állapotokról nyolcnaponként írásos értesítést küldjenek a kormányzatnak.

Továbbá a tisztelt kormányzat azokat a *consistorium*-okat is értesítette, amelyek egyházmegyéiben gyanús és bejelentett betegségek jelentek meg, hogy adják ki a megfelelő pásztorlevelet, és a sürgősségi helyzetbe került papságot értesítsék,

hogy erről miként gondolkodjanak, továbbá a plébániájuk alá tartozó kisebb egyházi közösségekben, ha ott a járvány megjelent, az emberek lelki üdvösségéről a káplánjuk vagy egy oda kihelyezett másik lelkipásztor révén gondoskodjanak. A helyben letelepült fürdősök és sebészmesterek is azonnal jelentsék, az adott területre a nagytekintélyű közegészségügyi tanács által már idejekorán oda kirendelt járványorvosnak, ha a dögvészes járvány elsősorban és a szükséges megfigyelés illetve jelek alapján jól azonosítható módon az emberek testén megjelent, majd azt a heti jelentéseikbe foglalják, és ha a valódi járvány jelei észlelhetők, annak természetéről haladéktalanul beszámolót készítsenek. Ezt viszont a járványorvos azonnal jelzi a nagytekintélyű közegészségügyi tanácsnak.

Amennyiben egy fertőzött területen enyhült a járvány ereje, és az adott helység az indítványában az alábbiakban részletezendő fekete tábla eltávolítását kéri, az adott helyről a fentevezett kormányzathoz érkező kérvényhez a vonatkozó rendelkezés szerint csatolnia kell az érintett körzetbe kirendelt orvos szabályos helyi szemléjének eredményét, és az ottani községi előljáróság írásos nyilatkozatát is arról, hogy sok héten át helyben senki sem betegedett meg, sőt haláleset sem történt. Ezt követően a kormányzat tanulmányozza az iratokat, majd kiadja a megfelelő rendelkezését. Annak érdekében, hogy a császári rendeletek és határozatok a megfelelő helyen kézbesítésre kerüljenek, a fogatolt futár parancsot kapott arra, hogy amennyiben vidékre kézbesítendő leveleket kell továbbítania, legyen nála egy jegyzék, hogy a címzettek közül senki se menthesse ki magát. Tehát minden biztos, igazgató, ápoló és bíró, saját aláírásával igazolja, hogy a megfelelő parancsokat a lovas küldönc részükre egyértelműen átadta. Erről viszont a visszatérő futár minden egyes alkalommal jelentést tesz, és a fenti, magával vitt jegyzéket értesítésként átadja Alsó-Ausztria kormányzatának.

Annak érdekében pedig, hogy a fentiekben hivatkozott főhercegi parancsokat és rendeleteket, illetve a nagyvásárokról szóló rendelkezéseket ebben a tartományban és Linzben, az Enns-en túli Ausztria fővárosában, továbbá a zsidók beutazásának tilalmát, amelyek szomszédos örökös tartományokra is vonatkoznak, mindenhol foganatosítsák, a következő intézkedések különösen Bécsre, a császári székesfővárosra vonatkoznak. Ezért mindenki azonnal hagyjon fel bűnös és akaratos életvitelével, legyen tiltva a vendégfogadóknak és más nyilvános összejöveteleken minden táncos rendezvény, továbbá mindenkit inteni kell arra, hogy bűnös cselekedetekkel Isten jogos haragját lángra ne lobbantsa, ellenben a jelenlegi vészterhes időkben, és oly sok helyen megjelent gyanús betegség árnyékában, lelke mélyéről és igaz bűnbánattal mindenki a mindenható Istenhez forduljon, hogy a szomszédságot sújtó és bennünket is fenyegető büntetését kegyesen visszatartsa, és bennünket bűnös embereket végtelen irgalmasságából a megérdemelt büntetés helyett kegyelmében részesítsen. A jelenlegi vészterhes időkben különösen a zsidókra kell ügyelni, és őket kell figyelemmel követni. Ezért már a jelenlegi járványos idők kezdetén, nevezetesen 1709-ben Magyarországon, Budától nem távol kitört dögvészes járvány idején, az itteni városban szétszórta letelepült zsidóság külön rendeletekben, de nyilvános szóbeli kihirdetéssel is parancsot kapott arra, hogy amennyiben nincs császári szabadságos levelük vagy udvari bizonyítványuk, akkor itt helyben jogta-

lanul tartózkodnak, így ebből a városból és az Enns alatti egész ausztriai tartományból három napon belül távozni kötelesek. Amennyiben bárki is, bizonyítvány nélkül visszalopakodna, azt azonnal, megvesszőzéssel kell kizavarni.

Azok a zsidók, akik itt és *Neustadt*-ban engedéllyel tartózkodnak, a leghatározottabban ahhoz tartsák magukat, hogy a háztartásokban és a lakásukban tisztaságot tartsanak. Ennek betartása érdekében, a vonatkozó határozat alapján, az itteni városi magisztrátus váratlan időpontban ellenőrzéseket fog végezni. Hasonlóképpen ismételt és határozott tilalom alá helyezték az ismert koldusokat és tivornyázó csöcseléket, hogy hagyjanak fel tisztátalan életvitelükkel. Az összes háztulajdonos a városon belül és annak környékén a szabad telkeken és a falvakban, pénzbüntetés és a körülmények természete szerint testi fenyegetés terhe mellett, ismételt határozott parancsot kapott arra, hogy ezeket a koldusokat és tivornyázó csöcseléket eltávolítsák és kiűzzék. Annak érdekében viszont, hogy az így eltávolított és kiűzött csöcselék ne lopakodjon vissza, a város kapuinál minden idegen és gyanús személyt is fel kell tartóztatni. Ezért az itteni városi magisztrátus a várakok biztonságos ellenőrzésére, a várfalak kapuihoz két, külön erre a feladatra felkészített járványbiztost rendelt, az alábbi utasításokkal:

- 1) Éjjel-nappal állandóan a számukra kijelölt kapunál tartózkodjanak, és onnan csak a polgármester úr engedélyével távozhatnak.
- 2) Legyenek józanok, és mindenkiel szemben szerényen viselkedjenek és intézkedjenek.
- 3) Mindenek előtt semmi szín alatt ne engedjék be a zsidókat, koldusokat, zarándokokat, betelepülőket, rácokat, görögöket, törököket, örményeket és más hasonló személyeket, bárhonnan és bármilyen útiokmánnyal érkezzenek is. Továbbá minden más személyt részletesen ki kell kérdezni arról, hogy honnan jöttek. Senkit sem lehet átengedni közhiteles útiokmány nélkül, amelyen a határőrizeti biztos aláírása is szerepel, viszont a külön fekete táblával jelzett tiltott helyekről egyáltalán senkit sem lehet beengedni. Őket és mindenki mást, akit a biztosok gyanúsaknak vagy kétesnek találnak, azonnal jelenteni kell a polgármester úrnak, és annak parancsát kell megvárni a további teendőket illetően.
- 4) Zsinórmérték szerint tartsák magukat a nagytekintélyű tartományi hercegi, alsó-ausztriai kormányzat kihirdetett rendeletéhez, és attól a legcsekélyebb mértékben se térjenek el. Amennyiben valamit mégis elnéznének, történjék ez fenyegetés, barátság vagy ajándékok hatására, ettől az elkerülhetetlen testi fenyegetés, és a körülmények szerint akár a halálbüntetés is tartsa vissza őket.
- 5) Mindenről, ami az őrhelyükön történt, három naponként tegyenek írásos jelentést, és azt minden külön parancs nélkül, biztonságosan és megbízhatóan küldjék meg a polgármester úrnak. Különben, ha bármilyen rendkívüli dolog történne, azt azonnal jelenteni kötelesek.
- 6) Pontosan kérdezzenek ki mindenkit arról, hogy az egyes helységekre telepített biztosok az érkezők útiokmányait maguknál tartották volna, vagy mikor és hová továbbították.

- 7) Annak érdekében, hogy a továbbiakban hozzájuk érkező parancsokat és rendeleteket ugyanolyan folyamatos alázatossággal és hűséggel kövessék, ahogyan azt a jelen rendelkezés is tartalmazza, munkájukat a biztosok a legnagyobb körültekintéssel és buzgósággal végezzék. Azok a pénzek, amelyeket Bécs városa az 1709-ben a Magyar Királyságban először észlelt járvány óta 1716-ig felállított határőrizeti biztosokra költött 20.733 aranyat és 56 krajcárt tettek ki.

A védvonalakhoz rendelt járványbiztosok értesítésére, valamint innen a tartomány különböző részeibe távozó utasoknak figyelmeztetésül azokat a helységeket, amelyeket járvány sújt a Magyar Királyságban, Alsó- és Felső-Ausztriában, továbbá Bajorországban, egy fekete táblán nagy betűkkel kell feltüntetni, és az itteni járványügyi védvonalak kapuinál kifüggeszteni annak érdekében, hogy a fentnevezett biztosok ezekről a helyekről érkező személyeket áthaladni ne engedjék. Másfelől ezeket a gyanús helyeket az innen vidékre utazó személyek is elkerülhetik, és az útvonalukat így kellő időben módosíthatják. Ezeket az elővigyázatossági intézkedéseket a várárok vonalában, az érkezők és útiokmányaik ellenőrzése tekintetében, miután ezek a veszély elhárításának legfőbb eszközei, Ófelsége nemcsak jóváhagyni kegyeskedett, hanem alkalmazásukat a továbbiakban is megparancsolta.

Amint az közzismert, a tisztaság és az egészség megtartása nem csekély mértékben járul hozzá a veszélyes járványok elhárításához, ellenben a tisztatlanság fokozott kockázatot jelent, és bármely veszélyes dolog forrása lehet. Ezért a tisztaságot mindenkor hasznos, és mostantól a legszükségesebb állapotnak kell tekinteni. Nyilvánosan parancsba kell adni, és minden helységben, mind az utakon és az utcákon, de különösen a házakban és udvarokban tudatosítani kell, hogy a tisztaság megőrzése az aggályos csapás könnyen lángra lobbanó gyújtózsínórját mindig elolthatja. Tekintettel erre, a gyepmestert a császári városi és a tartományi bíróság is arra figyelmeztette, hogy az elpusztult vagy döglődő állatot azonnal távolítsa el, és távolosó területre szállítsa. Így kell bánni az utcákon kóborló kutyákkal is, minden szokásos vagy nem szokásos napszakban és minden órában.

Az ilyen határozott parancsok és üdvös rendelkezések révén, mind a közügyek iránti buzgó gondoskodásból, mind a haza iránti tevékeny szeretetből, jóllehet minden emberi számítás szerint a leghatásosabbnak tűnő összes eszköz bevetésre került a csapások további menetének irányítására, sőt a teljes győzelemre, jelenleg egy átfogó elhárítás remélt célját mégsem sikerült elérni. Ráadásul a mostani csapás az összes ellene hozott intézkedéstől függetlenül, a határok felől akadálytalanul terjedt el ebben a tartományban, és végül Bécsset, a császári székesfővárost is elérte. Ezért tehát igaznak kell tekinteni, hogy *nisi dominus custoderit civitatem, frustra vigilat, qui custodit eam*, vagyis hacsak az Úr a várost nem őrzi, hiába őröködik felette az, aki felel az őrzéséért.

II. Fejezet.

Milyen megelőző intézkedéseket kell hozni, amikor a járvány már terjedni kezdett.

A járvány fentiek szerint isteni csapása úgy alakult, hogy annak csíráit ebbe a városba Tatáról, Magyarországról érkező Christina N. nevű, különben Svábor-szágból származó nősemély hozta, akit *Rossau*-ban, a Duna mellékágához közel fekvő településen egy kertben várandós állapotban tartóztattak fel, majd még 1712-ben az itteni városi kórházba szállítottak. Nevezett nősemély bal kezén rövidesen egy veszélyes folt keletkezett, majd a betegsége halálos fordulatot vett. Rövid időn belül az összes ott kezelt várandós nő megbetegedett ebben a fertőzésben. Ettől kezdve szükségszerűen intézkedni kellett a fertőződött személyek más helyre való szállítása felől, majd végül az úgynevezett *Beckenhaus*-t kellett minden szükséges dologgal felszerelni, hogy ott a dögvészben megbetegedett várandós nőket fogadhassák. Miután azonban ezeknek a betegeknek a száma egyre csak szaporodott, a szükséges ellátás érdekében vesztégzáratot kellett létesíteni, és járványkórházat nyitni a fertőzött betegek ellátására, ahol orvosdoktorokat, seborvosokat, borbélyokat és kötszerészeket is zárlat alá kellett venni, így az emberi erő és képességek szerint mindent megtenni, ennek a rohamosan terjedő csapásnak a kezelésére. Miután az emberek lelkük mélyéről a mindenható Istenhez fohászkodtak, mindenek előtt segítségért és támogatásért, rájöttek, hogy erre a támaszra van szükségük, és mindenki abban keresett menedéket, hogy először a lelki dolgokhoz folyamodtak, és ezekben az időkben különösen szükséges bűnbánatot gyakoroltak. Ennek következtében az ájtatosságok gyakoribbá és buzgóbbá váltak, oly módon, ahogyan korábban soha sem léteztek.

Az emberek általános bűnbánati és böjti napokat tartottak.

Harangok zúgásával naponta kétszer, nevezetesen reggel és este, egy negyedórán át adtak felhívást az általános imádkozásra. Így kivétel nélkül mindenki, a házakban, de a közterületek útjain és utcáin is térdre ereszkedett, és közös imádsággal, büntudattal és lelkük mélyéről szólították meg és kérték a mindenható Istent, hogy kegyelemmel hárítsa el az emberekre kiszabott büntetését.

Mivel röviddel a beöznlő vész kezdete után a szomszédos országok zárlatot rendeltek el, de ennek ellenére a császári székesfővárost teljes egészében megvédeni nem lehetett, így szükséges volt elrendelni, hogy azok, akik a városból a nagyobb biztonság érdekében menekülni akartak, a távozáshoz szükséges útlevelet, avagy egészségügyi bizonyítványokat beszerezhessék. Erre a feladatra egy kormánybizottság az itteni városi tanács két tagjának bevonásával a városházán kapott utasítást. A bizottság a városból távozni szándékozóknak térítés és illetékmentes nyomtatott bizonyítványt állít ki, a következő alakiság és tartalom szerint: Öfelsége, római császár, Spanyolország, Magyarország, Csehország királya, Ausztria főhercege, stb. legkegyesebb uralkodónk által, Alsó-Ausztria nagytiszteletű kormányának felhatalmazásával, mint megbízott tanácsosok és biztosok ezenel elismerjük és tanúsítjuk, hogy ennek a bizonyítványnak felmutatója — — — — innen — — — — ba szándékozik utazni, és ő maga, itteni tartózkodásának — — — — idejében egészséges lakásban tartózkodott, és maga is jó egészségnak örvendett, tehát

bármilyen fertőzésnek – – – – jelét nem mutatta, így ennek a leírásnak megfelelően, amennyiben az utazása során érintett helyeken a helybeli előljárásnak vagy kihelyezett tisztviselőnek az aláírását erre a bizonyítványra megszerzi az éppen fennálló egészségi állapotáról, a tovább utazása fenntartás nélkül engedélyezhető.

Kiadva Bécsben – – – –

N. N.

(P. H.)

N. N.

Mindenesetre, Bécsben, a császári székesfővárosban a lakók többsége a magatartását legfelségesebb urunkhoz, legkegyesebb császárunkhoz és tartományi főhercegünkhöz igazította, aki a járvány teljes időtartama alatt itteni biztonságát az isteni oltalom bizalmában kereste, és teljes legfenségesebb főhercegi házában népével együtt megmaradt kívánatos egészségi állapotában. Jól tudta azt, amit Dávid a nagy izraeli király mondott ilyen válságos időkben a 91. zsoltárjában (nevezetesen) „Aki a felséges rejtekében lakik, a Mindenható árnyékában pihen, az ezt mondhatja az Úrnak, oltalmam és váram, Istenem, akiben bízom, mert ő ment meg téged a madarász csapdájától, a pusztító dögvésztől. Tollaival betakar téged, szárnyai alatt oltalmat találsz, pajzs és páncél a hűsége. Nem kell félned a rémségektől éjjel, sem a suhanó nyíltól nappal, sem a homályban lopódzó dögvésztől, sem a délben pusztító ragálytól. Ha ezren esnek is el melletted, és tízezren jobbod felől, téged akkor sem ér el.”

Továbbá a nagytekintélyű tartományi főhercegi kormányzat más rendészeti eljárásokra is parancsot adott. Az alsó-ausztriai kormányzat által létrehozott közegészségügyi tanács minden nap ülést tartott a polgári szertár házában, ahol a járványügyben hivatalosan kirendelt, és ezért valószínűleg fertőzött személyekkel, az udvar adta lehetőségek révén, az ablakokon keresztül lehetett tárgyalni, hogy mindannak végrehajtása, amit a közösség hasznára elrendeltek, a továbbiakban hogyan történjék. Tekintettel arra, hogy a dögvész ügyében az összes korábban kihirdetett rendszabály a mindenkori polgármesterre és az itteni városi magisztrátusra és a közegészségügyi direktóriumra *cum derogatione omnium instantiarum* hagyatkozott, érthető, hogy sok más intézkedés mellett a legsürgetőbb közegészségi ügyekben nem akartak késlekedni. Ezért született olyan döntés, hogy a rend hatékonyabb fenntartása, és a jövőbeli esedékes intézkedések minél buzgóbb végrehajtása érdekében haladéktalanul egy albizottságot kellett létrehozni, mégpedig két belső tanácsos, a városi és tartományi bíróság három küldöttje, és két külső tanácsos bevonásával. Ez az albizottság folyamatosan, vasárnap, ünnepnapokon és hétköznap, délelőtt és délután is ülésezik, amelynek felügyeletét különösen a hivatalban lévő mindenkori polgármester, illetve a városi magisztrátus mint közegészségügyi direktórium gyakorolja.

Ez az albizottság az alábbiak felett rendelkezik:

- 1.) Haladéktalanul átülteti a gyakorlatba a nagytekintélyű tartományi főhercegi kormányzat és a közegészségügyi tanács járványügyi parancsait.
- 2.) Vigyázó szemmel követi a városnak és elővárosainak közegészségi és járványügyi állapotát, és amit szükségesnek tart a biztonság fokozása érdekében, azt haladéktalanul jelzi és továbbítja.

3.) Kötelességének tartja, hogy mind a fertőzésre gyanús, mind pedig a ténylegesen fertőzött települések lakosságának saját, a többiekétől elkülönített lelkipásztort biztosítson.

4.) Berendezi a járványkórházakat, a vesztegzári helyeket, a fertőzöttnek nyilvánított udvarokat, illetve szükség szerint a további házakat és helyszíneket.

5.) A fertőzéses ügyekben illetékes hivatali helyeket a járványkórházon belül és azon kívül is esküvel kötelezett megfelelő személyzettel látja el, és részükre kiadja a hatósági eljáráshoz, és a körülmények állása szerinti más dolgok intézéséhez szükséges utasításokat. Továbbá a leghatározottabban kötelezi a hivatali személyeket, hogy a ruhájukon megkülönböztető jelet viseljenek, írásban és szóban is buzgón és lelkiismeretesen teljesítsék a szolgálatukat és kötelességüket. Mindig szabályszerű leltárt követel tőlük a birtokukban lévő mindenkori használati eszközökről és ingóságokról, kihágásaikat büntetni kell, és szigorúan kell velük szemben eljárni, az általuk okozott kár mértékének megfelelően. Büntető ügyekben folytatandó kihallgatás esetén az eljárást egy külön kirendelt bizottság folytatja, továbbá kötelességük az összes járványügyi szolga felett szigorú felügyeletet gyakorolni.

6.) Szabályszerű jegyzőkönyvet kötelesek vezetni, és abban minden nap szorgosan rögzíteni kell a betegeket és elhaltakat, a gyanús házakat mind a városban, mind az elővárosokban, minden más cselekménnyel és történéssel együtt.

7.) Kirendelik a polgári negyedek, az utcák biztosait és a járványbiztosokat, akiktől

8.) mind írásbeli, mind a szóbeli jelentéseket fogadnak a város és az elővárosok egészségi állapotáról és járványügyi helyzetéről. Ezek tartalmát és bizonyosságát szembesítésekkel ellenőrzik, és ha nincs ellentmondás, elrendelik a kiadott parancsok végrehajtásának helyes módját, ellentmondások esetén viszont a mulasztásokat állapítják meg, majd nyomatékosan szorgalmazzák a feladatok mielőbbi helyes teljesítését.

9.) Bezáratják a nyilvános iskolákat.

10.) Megtiltják a vendégfogadókban a nyilvános összejöveleteket.

11.) A patikákat a városban és az elővárosokban is bezáratják, és elrendelik, hogy az igényelt orvosságok kiadását egy zárt ajtó kis ablakán keresztül végezzék.

12.) A leghatározottabban minden őszeresnek tiltani kell a használt ruhák, kiügyesztését, árusítását és eladását, továbbá a kereskedést is, minden gyanús és a ragályos fertőzés miatt aggályos ingóságokkal.

13.) Mindenhol ellenőrizni és követelni kell a tisztaság betartását.

14.) Határozott rendelkezéssel arra kell utasítani a város kapuihoz kirendelt biztosokat, hogy senkit, bárki is legyen az, fertőzött helyről ne engedjenek be a városba.

15.) Vízi úton érkező személyekre külön gondot kell fordítani, és evégből vízi járványbiztosokat kell kirendelni.

16.) Részben az elővárosokban, részben a várfalak vonala előtt rögtönítelő kínzóoszlopokat kell felállítani a belopakodó és ellenszegülő emberek elrettentésére.

17.) Haladéktalanul végrehajtandó a tiszták elkülönítése a gyanúsaktól, és az egészségesek elkülönítése a betegektől.

18.) Kellő időben kell kiadni a parancsot a fertőzött házak és lakások lezárására, illetve az engedély kiadását azok kinyitásához és tisztításához.

19.) Esküvel kötelezett és megbízható hordárokat kell azoknak biztosítani, akik a kezelést saját lakásukban akarják igénybe venni.

20.) Meg kell tenni a szükséges intézkedéseket a gyanús és fertőzött holmik járványkórházba való beszállítására, az ottani elégetésére, vagy megtartó kezelésére.

21.) Súlyosan büntetendők azok, akik a betegségüket időben nem jelentették.

22.) Szegény embereket, koldusokat és hasonló személyeket a *Spittelau* területén, az ott felállított házakba kell szállítani, és a kezelésüket is ott kell végezni.

23.) Minden gyanús helyre, ha szükséges, öröket kell állítani.

24.) Rendelkezést kell kiadni arról, hogy mi legyen a temetésekkel, a halottszállítással, a kriptákkal és a sírokkal, és a gyakran ismétlődő elföldelésekkel.

25.) Minden rendellenességet, és aggályos veszélyt meg kell előzni, és

26.) Minden lehetséges üdvös rendelkezésben, különösen pedig az elővigyázatosság tekintetében, atyai gondoskodást kell tanúsítani.

Minden eddigi és mostani elrendelt alsóbb és felsőbb szervek, bizottságok, parancsok, rendelkezések és fáradozások főként azt a célt szolgálták, hogy császári Őfelsége legfelségesebb személyének és az Udvarnak a megtartását és biztonságát szolgálják.

1.) Ennek érdekében, felsőbb parancsra a közegészségügyi tanács naponta érdeklődik az Udvarnál, hogy császári Őfelsége az adott napon hová akar távozni. Ezt megismerve, a biztosok és a lovas járőrök elrendezik, hogy azokon az utakon, ahol legfelségesebb császári Őfelsége oda- és visszautazni óhajt, egyetlen betegszállító hordszék, fertőzött kocsi vagy szekér se legyen látható. Azok pedig, akik az Udvarnál a szükséges értesítéseket átvették, tanúsítvánnyal rendelkezzenek arról, hogy nem gyanús helyről érkeztek.

2.) Lovagok, akik nem gyanús vagy fertőzött házban laknak, és nem ilyenből érkeztek, az Udvarba csak egy apróddal és egy szolgálóval jöhetnek, nagyobb létszámú összejövetelek elkerülése érdekében. Továbbá a régi szabályt most a szokásosnál is jobban kell alkalmazni, vagyis Ausztria tartományi lakosai közül az Enns-en innen és túl, az udvari lovagok és a nemesek sem engedhetők be kocsival a vár belső udvarára, hanem az udvaron kívül, a vár előtti nagy téren kell leszállniuk. Bérkocsisoknak sem engedélyezett, hogy lóval és kocsival, üresen vagy utassal a császári vár belső udvarára hajtsanak, kivételt az a kocsis képez, aki egy nemes lovag szolgálatában áll, és az ennek megfelelő libériát viseli.

3.) Az udvari szolgaszemélyzet tagjai, ha gyanús vagy még inkább, már megfertőzött házban laknak, az Udvarban egyáltalán nem jelenhetnek meg. Ennek mielőbbi kiderítése érdekében a kirendelt orvosok, sebészmesterek, szemlézők, zárlati felelősök, vagy más személyek, amikor először belépnek egy házba, a városon belül vagy kívül, ahol gyanús eset fordult elő, vagy egy ilyen beteg a saját lakásában akarná kezeltetni magát, először pontosan azt kell tisztázni, hogy az érintett sze-

mély vagy személyek udvari szolgálatban állnak-e vagy sem, illetve az adott házban udvari szolgálatot ellátó személy van elszállásolva, netán ott volna a lakása, és mindezt a napi jelentésbe kell belefoglalni. Végül is a teljes udvari személyzet tekintetében külön eljárásrend alkalmazandó. Amennyiben valahol egy ilyen személy megjelenik, azt azonnal fel kell jegyezni, majd jelenteni az albizottság útján az adott személy tekintetében illetékes udvari hivatalnak, amely utóbbi a főbizottság nevében megteszi a szükséges megelőző, illetve további intézkedéseket.

4.) Az elővárosokból érkező összes embernek tilos belépnie az Udvarba. Amennyiben viszont

5.) császári Őfelsége úgy döntene, hogy folytatja vadászati kedvtelését, akkor elkerülhetetlen, hogy a környékbeli falvakban lakó vadászok a hercegi tartományi fővadászmesternek szóbeli jelentést tegyenek, és megfelelő intézkedéseket kapjanak.

6.) Ezért tehát külön eljárásrend készült arra nézve, hogy ezeknek a vadászoknak a közlekedése a legnagyobb biztonsággal, és minden, esetleges hibalehetőség kizárásával történjék. Ennek érdekében nevezett hercegi tartományi fővadászmester úrral az eljárás úgy lett egyeztetve, hogy:

1.) a császári vadászati hivatal részére Alsó-Ausztria kormányzata részletes összeállítást készít valamennyi, a környező falvakban lakó vadászlól, azok állapotáról, nevük és lakóhelyük feljegyzésével, és azt megküldi a hivatalnak.

2.) A hercegi tartományi fővadászmester az összes vadásznak (lakjanak bár a továbbiakban egészséges vagy gyanús helyeken, amelyek hivatali ügyekben vele szóbeli kapcsolatot kötelesek tartani) teljeskörű felhatalmazást ad, saját kezű aláírásával, amelyet

3.) a város kapuin való minden egyes áthaladásnál az oda kirendelt biztosnak kötelesek felmutatni, és ennek révén bármely feltartóztatás nélkül ki- és bebocsátva, oda-vissza közlekedhetnek. Ezt a felhatalmazást azonban, és annak mindenkor láttamozását, a fővadászmester előtt megjelenve, minden egyes alkalommal kötelesek bemutatni. Ez

4.) a többször említett teljeskörű felhatalmazás nem terjed ki a vadászok asszonyaira és szolgálira, ugyanis a hatályos rendezés szerint ők kívül eső személyek, vagyis az asszonyok a férjüknek kiadott engedélyt semmiképpen nem használhatják. Tehát, ha nevezettek a városban akarnak közlekedni, a szokásos hatósági tanúsítványokat kötelesek beszerezni majd bemutatni, de ezek hiányában otthon kell maradniuk. Egyebekben,

5.) minden vadász vétkes lesz, ha visszaél a teljeskörű felhatalmazással, és valós hivatali ügyintézés hiányában jön a városba, sőt ez kifejezetten tilos, ha a borzalmas betegség a lakóhelyén elharapódzna, vagy abba a házban, ahol lakik, illetve azzal szomszédos házakba behatolna, amit azonnal jelenteni kell, ellenkező esetben ugyanis elesne szolgálati tevékenységének egyik vagy másik eseményétől. Evégből tehát

6.) a bejövő forgalomban a városkukhoz állított biztosok külön jegyzőkönyvet vezessenek, amelyben a többször hivatkozott teljhatalmú igazolás bemutatása mellett feljegyzik a beérkező vadászok nevét, de különösen az érkezésük idejét,

így a hercegi tartományi fővadászmester mindenkor ellenőrizheti, hogy egyik vagy másik vadász a városban szolgálati ügyekben mit intézett, és hogy ehhez valójában milyen gyakran kellett ide jönnie. Mivel pedig,

7.) a fuvarosok *Hieteldorf*, *Weidlings-Au*, *Laab*, *Möllersdorf* és *Purckerstorf* lezárt falvakból, továbbá a császári erdőkből és *Röchen*-ből szállítják annak a tűzfának a legnagyobb részét, amely a császári udvartartás, a haditanács, a kormányzat, a kamara, a kancellária és a könyvelőség fűtéséhez szükséges, a jelenlegi elégtelen készletek és beszállítás miatt, más falvakból kell rövid időn belül biztonságosan nagyobb tételt beszerezni. Mivel a jelenleg is kizárt falvak mellett továbbiak is érintettek lehetnek a járvány következtében, az összes községnek, Bécsnek, annak elővárosaival együtt a legnagyobb szüksége van arra, hogy a jelenlegi csapást csillapítsák, és mindent a legpontosabban betartsanak, és mindezeket túl még a fogyatkozó tűzifa készletekre is megoldást találjanak. Ennek érdekében a helyzet rendezésére, továbbá minden gyanús kapcsolatfelvétel és elvegyülés elkerülésére, Alsó-Ausztria nagytekintélyű kormányzata az erdészeti hivattal a helyzetet megtárgyalta, és megtalálta a legjobb és kivitelezhető megoldást, amely szerint

1.) A császári raktárak részére a tűzifát csak a *schönbrunn*-i, és egyetlen másik kapun át sem lehet szállítani.

2.) Alsó-Ausztria erdészeti hivatala a fenti városkapuhoz két lovas ellenőrt rendel ki, akik

3.) előzetesen esküt tettek a járványügyi albizottság előtt, majd

4.) a fenti kapunál dolgozó biztosok arra kaptak utasítást, hogy a császári erdőkből érkező, és a császári faraktárakba szállítandó tűzifát, abban a tekintetben különbségtétel nélkül, hogy azt a fuvarosok egészséges, egészségtelen, zárlat alá helyezett helységekből hozták, akadálytalanul továbbengedik, ha a fuvarosok felmutatják a többször hivatkozott erdészeti hivatal által kiállított tanúsítványt vagy bárcát arról, hogy a császári raktárakat feltöltendő fát szállítanak. Az imént említett lovas ellenőrök viszont

5.) parancsot kaptak arra, hogy mindig jelenjenek meg a helyszínen, ha a császári faraktárban leadandó szállítmány érkezik a fent említett tanúsítvánnyal ellátva, és azt egészen a raktárig kísérik. Ott várják meg, amíg megtörténik a rakodás és az állatok etetése, illetve esetleges ügyeiket a fuvarosok is elintézik, majd a szekereket visszakísérik a városnak az érkezés szerinti kapujához. A fuvarosoknak azonban semmiképpen nem szabad megengedni, hogy eltávozzanak a raktártól, vagy valamely házba betérjenek, de az ide- és visszavezető úton sem érintkezhetnek más emberekkel az elővárosokban, a kocsijukon kell tartózkodniuk a kijelölt útvonal követésével. Mindennek pontos betartásával, és felsőbb parancs szerint a biztosoknak a beérkező városkapunál részletes jelentést kell adni, és a lovas ellenőröket, akiket Alsó-Ausztria erdészeti hivatala alkalmaz, elő kell állítani, hogy esküt tegyenek a hivatalnak alárendelt bizottság előtt, miszerint küldetésüket pontosan látták el a fával foglalkozó parasztok tekintetében, illetve a faanyag szállítását a fentiekben leírt kísérettel biztosították az érkezéstől kezdve egészen a távozásig. Mindezek révén nemcsak a járványveszély ellenében, hanem az aggasztó tűzifa hiánnyal szemben is minden megelőző intézkedés megtörtént.

Azonos, ha nem nagyobb jelentősége volt azoknak az intézkedéseknek és szabályozásoknak, amelyek az élelmiszer behozatalát és szállítását rendezték.

Annak érdekében, hogy Bécs városa a szükséges élelmiszerekből hiányt ne szenvedjen, előzetes tárgyalások zajlottak arról, hogy a Cseh Királyságból, Sziléziából és Morvaországból milyen úton-módon lehet a behozandó élelmiszereket a legcélszerűbb eljárással átvenni. Nevezett országok azonban az Ausztriába szállítandó élelmiszerek kapcsán azon a véleményen voltak, hogy a lakosságukkal szemben a helyben pusztító ragályos betegség miatt ez számos nehézséget okozna. Ennek következtében császári és királyi Ófelségéhez Morvaország Királyi Helytartótanácsa a legalázatosabban így mutatta be a helyzetet, és az alábbiakat kérvényezte:

1.) az élelmiszer szállítást csak két szabad helyre engedélyezzék, *Nicolspurg* és *Kallendorf* mellett, osztrák területen, közel a morva határhoz,

2.) ahol az oda kihelyezett járványbiztosok a forgalmat minél alkalmasabban és pontosabban ellenőrizték, az alábbiak szerint.

3.) Először is az adásvételben érdekelt tárgyaló felek mindig olyan távolságban legyenek egymástól, hogy a hangosan kimondott beszédet meghallják és megértsék, továbbá

4.) közöttük tüzet kell gyújtani az osztrák fél költségeinek terhére, hogy a beszállítás eredményesen történjék, és csak ezt követően lehet

5.) az árakról tárgyalni. Amikor ebben

6.) egyezsége jutottak, az osztrák fél által fizetendő pénzürméket ecetben kell megtisztítani, és a tűz közelébe helyezni. Miután az osztrákok elhagyták a helyet, ahol a pénzt lerakták, az eladók csak akkor mehetnek oda annak átvételére, ahol egyben az álaik eladott árut is elhelyezik.

7.) Egyebekben pedig minden olyan dolgot kötelező betartani, amelyek idővel a nagyobb biztonságot szolgálják, és erre alkalmasnak tűnnek.

A Királyi Morva Helytartótanácsnak ez a javaslatát az élelmiszerek behozataláról, továbbá a Morva örgrófságnak a fertőzés minden agályos veszélyétől való megóvása érdekében szükségesnek találták, és végrehajtották a fentiek útján és módján.

A császári udvari mészáros, akinek feladata a császári udvar hús szükségletének biztosítása, legalázatosabban előadott kérelmére hivatalos útiokmányt kapott, amelynek birtokában az embereit egészen a stájer határig leküldhette, hogy ott a készletezésre összevásárolt szarvasmarhát átvegyék, és ide felhozzák.

Ami viszont a napi étkezéshez szükséges áru felhozatalát illeti, a város körüli falvaknak és községeknek a korábbi szabad közlekedés, kereskedelem és árusítás ugyan egyszer és mindenkorra tiltás alá került, de annak érdekében, hogy a szegény és szorongatott vidéki emberek napi létfenntartásához szükséges haszna és nyeresége veszélybe ne kerüljön, másfelől a felhozott árukban a városban hiány ne keletkezzék, a rendelkezések szerint

1.) a *Nussdorf*-i és *Mariahilf*-i városkapuk előtt szabályos sorompók létesültek,

2.) ahol az oda kirendelt piaci biztosok felügyelete és az őrség segítségével, a szükséges elővigyázatosság mellett, a sorompóktól kissé távolabb vásárok tarthatók, viszont

3.) tilos az összes további kapunál bármit is árusítani, következésképpen a rendeletekben előírt áruátvétel csak veszélyes közelség nélkül, és az ilyen esetekben szükséges elővigyázatosság betartásával lehetséges.

A jelenlegi csapás azonban minden rendelkezés bevezetésének ellenére napról napra egyre inkább elharapódzott, így katolikus császári és királyi Őfelsége, ahhoz hasonlóan cselekedett, ahogyan azt dicsőséges atyja ura I. Lipót az 1679-ben itt pusztító járvány emlékére megenyhült emlékezettel tette, és a *Graben*-en nagy emlékmű állítását rendelte el a legszentségesebb Szentháromság tiszteletére. Ennek kapcsán nagy fogadalmából és adakozásából minden vasárnap a Szent Péter templomból távozó hívek vesperás után egy pap jelenlétében, a legszentségesebb Szentháromság litániáját énekelték, zenei kísérettel. A pap a szokásos napi imát örök hálaadasként az egykor kegyesen elűzött dögvész emlékére kérve, a nagy néptömeggel együtt imádkozott. Őfelsége Istenhez fordulva fogadalmat tett egy teljesen új templom építésére, borromei Szent Károlynak, a pestis elleni legnagyobb védőszentnek a tiszteletére. Végezetül legalázatosabban említett császári Őfelsége ebben az évben, november 11-én legkegyesebben elrendelte, hogy a Szent István főtemplomban kora reggel harangozással jelezzék, hogy a polgárság céhes szervezetei, a papi testület, és a bíróságok, a Barnabiták szerzetesrendjének császári Szent Mihály plébániatemplomában gyűljenek össze, majd onnan ájtatosan Szent Istvánhoz fohászkodva, körmenetet indítsanak. Ekkor császári Őfelsége, a teljes udvartartás, és az egész kormányzat ehhez a Szent Mihály plébániatemplomhoz jönnek, majd onnan borromei Szent Károly szent ereklyéit a hercegi *ordinarius* kíséretében a barnabitákkal a Szent István templomhoz vitetik. Amikor császári Őfelsége megérkezik a többször említett Szent István katedrálishoz, saját maga a főoltár előtt térdet hajtva, a legnagyobb áhítattal az egész nép szeme láttára teszi meg vonatkozó fogadalmát, majd várakozik a szentmise kezdetéig.

A továbbiakban újabb és szükséges intézkedések jelentek meg a templomok és imaházak tekintetében, amelyek a járvány teljes időtartama alatt nyitva maradtak, és az istentiszteleteket változtatás nélkül bemutatták, egy kivétellel, mivel a templomokban megtiltották a szokásos vasárnapi és ünnepnap i prédikációkat. Ezeket szabad és alatt, emlékoszlopoknál tartották, így az Udvarban Mária szeplőtelen fogantatásánál, a *Graben*-en a Szentháromság emlékműnél, a főpiactéren Szent József és Mária eljegyzésénél, stb. Mindez a gyakorlat addig tartott, amíg a járvány enyhülésével a hívek visszatérhettek a templomokba, nevezetesen amikor újra engedélyezni lehetett a reggel hat órai, majd azt követően a tíz órakor tartott igehirdetést.

A körmenetek és a zarándoklatok többnyire tiltás alá estek, a sokadalmak kerülése érdekében. Az Úrnapi körmeneten a céhek nem vehettek részt, csak a papi rend tagjai, továbbá az egyetem és a városi magisztrátus. Ezen a napon a város kapuit korán zárták, és a körmenet alatt zárva tartották, ami az elővárosi lakosság távoltartását szolgálta. A körmenet befejezése után a papi rend tagjai, amint egyébként, nem várakozhattak a Szent István dómban, hanem közvetlenül hazamentek. A rendelet szerint az elővárosokat tilos volt ellátni a város három plébániájáról, de az említett plébániák az elővárosokba egy-egy papot helyeztek ki,

akik külön lakásban lakva látták el a járványos betegek szolgálatát, és a szentségek kiszolgáltatását nem a gyülekezetben, hanem egyénenként végezték. A kolostorokból hívott papnak addig nem engedélyezhető a beteg felkeresésére, amíg egy orvos vagy egy betegvizsgáló tanúsítványát megkapja arról, hogy a beteg nem járványgyanús betegségben dőlt ágynak. Az irgalmasrendi szerzeteseknek pedig nincs engedélyük arra, hogy ispotályos ellátásra kiütéses vagy más lázas betegségben szenvedő embert vegyenek fel.

A kripták utcára néző ablakait befalazták, és ott a misézést betiltották, amit leginkább a Szent Lőrinc apácakolostorban folytattak. Minden iskolát, a német és latin nyelvűt is, a városban és az elővárosokban további intézkedésig felfüggesztettek és bezártak. Ennek megfelelően kapta meg a rendelkezést a felfüggesztésről és bezárásról az itteni egyetem, a jezsuiták császári kollégiumának igazgatója, valamint a kegyesrendiek iskolájának főnöke, és a Szent Orsolya konvent, a polgári iskolák igazgatói, valamint a várostól kapott kiváltságos házakban az iskolamesterek. Továbbá a közegészségügyi igazgatóság is mindent elrendelt az elővárosokban a saját telkein és a városban is, amit a legpontosabban mindenkinek be kellett tartania.

Orvosi kar, orvosok, sebészmesterek, patikusok.

Az orvosi kar Alsó-Ausztria nagytekéntélyű kormányzatának kiadott rendeltére minden orvossal közölte,

1. hogy elveszíti a működési engedélyét az, aki a városból távozni akarna. Használóképpen

2. elrendelte részükre, hogy betegeiket már a legelső látogatásnál a szentségek felvételére figyelmeztessék. Továbbá

3. látogassák gyakrabban, különösen az elővárosi patikákat, hogy kellő készletekkel rendelkezzenek a jól bevált orvosságokból, mivel a vidéket körbejáró városári kikiáltóknak, és orvoslással házaló, stb. embereknek a részben romlott, részben hamis orvosságok eladását véglegesen megtiltották. A városi és elővárosi patikáknak már korábban is megparancsolták, hogy a kiszolgáló helységet zárva tartsák, oda embereket ne engedjenek be, hanem az ajtóknak egy kis ablakán keresztül adják ki az igényelt patikaszereteket.

4. Az orvosi kar minden orvosnak meghagyta a betegségek kutatásának szabadságát, sőt a járványkórházba is bejárhatnak, hogy onnan csökkentett vesztégzári idő letöltése után térhessenek vissza a városba.

5. A kar elrendelte a kormányzat előzetes parancsa alapján, hogy egyes tagjai, akik kimentek a járványkórházba, ott a közegészségügyi tanács irányelvei szerint egyes betegeket, csekély távolságból megvizsgáljanak, és tanácskozzanak az oda kihelyezett járványorvosokkal a betegek állapotáról, valamint arról, hogy milyen kezelést és orvosságokat, stb. alkalmazhatnának, és ezekről a döntésekről kötelesek a kart értesíteni. Az orvosi kar ezekből a beszámolókból, és a járványkórházba illetve a *Beckenhaus*-ba kihelyezett orvosoktól beérkező jelentésekből és bemutatósokból, a betegség természetéről és a jelentésben foglalt orvosságokról tudományos szakvéleményt készít, és további intézkedések céljából átadja a fent említett közegészségügyi tanácsnak.

6. Nevezett orvosi kar a dékán felügyeletével előzetesen vizsgáztatja azokat a sebézmestereket, fürdősokeket, és a szakmához értő további embereket, akiket majd járványügyi felügyelőként állítanak szolgálatba.

Császári városi és tartományi bíróság.

A császári városi és tartományi bíróság parancsba kapta, hogy a járványügyi bűnelkövetések tárgyalására öt városi bíróságot jelöljön ki, amelyek a császári rendeletek, parancsok és rendelkezések ellen vétkezőket súlyos büntetésben részesítik, sőt a tartományból való örökös kitiltásukat is elrendelhetik.

Ügyvédek

Ha egy olyan házban, amelyben ügyvéd lakott, valamilyen járványos esemény történt, az érintett ügyvéd a gyakorlatát a járványhelyzet javulásáig köteles felfüggeszteni.

Biztosok a városnegyedekben

A város négy negyedében nyolc, vagyis négyszer kettő biztos állt szolgálatba, hárman a belső tanácsból, öten a városi bíróságtól, akik alá kellő számú személyzetet rendeltek.

Utcai biztosok

Három, négy vagy öt házra, akár nagyok akár kisméretűek, azokban sokan vagy kevesen laknak, egy-egy polgári utcai vagy szemlélő biztos kapott kinevezést, a következő hivatali megbízással és teendőikkel:

1. saját területén naponta délelőtt és délután köteles kikérdezni a ház tulajdonosát vagy annak távollétében a házat felügyelő személyt, hogy ott tartózkodik-e beteg ember, és az értesülést azonnal továbbítani kell a közegészségügyi tanácsnak, további intézkedések megtétele céljából,

2. ügyelnie kell az utcák és a házak tisztaságára, továbbá

3. figyelmeztetni kell az idősebbeket, hogy gyermekeiket ne engedjék az utcán szaladgálni, így házon belül tartsák őket. Minekutána a betegek korai jelentésén, egészségesektől való elkülönítésén múlik leginkább a járvány terjedésének megelőzése, sőt mielőbbi csillapítása, a felnőtteket a dolog jelentősége által megkövetelve, nyomatékosan emlékeztessék a kötelességükre.

Az utcai és a fentemlített városi biztosok, továbbá a bírók küldöttjei az elővárosokban egyaránt szó- és írásbeli jelentéssel tartoznak a közegészségügyi bizottságnak, naponként reggel 7 órakor, az alábbi tartalommal:

1. Mi történt az előző napon az illetékességük szerinti körzetben?

2. Hány ember betegedett meg gyanús betegségben?

3. A betegeket járványkórházba szállították-e, illetve a velük együtt talált egészségeseket a vesztegzárba irányították-e, és vajon

4. eltávolították-e a fertőzött ember ágát és más könnyen ragályozódó holmikat?

5. A gyanús szobát mind a tulajdonos, mind a járványügyi felelős zárlat alá helyezte-e?

Ezeket a jelentéseket a közegészségügyi bizottság összeveti a járványkórház-

ból és a *Beckenhaus*-ból naponta érkező írásbeli jelentésekkel, és kideríti az igazságot arról, hogy minden megtörtént-e a csalárdságból és hanyagságból eredő fenyegetés megelőzésére.

Biztosok a városfalak mentén, a város kapuinál és a szokásos dunai kikötőknél, a hajósoknak és vízi utazóknak

A közegészségügyi igazgatóság még egyszer szabályosan tudatta a várfalakhoz és a város kapuihoz kihelyezett biztosokkal a már kihirdetett és a fentiekben hivatkozott utasításokat, miszerint az ismételt parancsok értelmében csakúgy, mint korábban, illetve jelenleg és a jövőben is, a tartományból ide kellő és hivatalos tanúsítvány nélkül érkezőknek meg kell tagadniuk a betérést. Tekintettel arra, hogy a vízi útvonalon érkezők esetében is azonos elővigyázatosság szükséges, nehogy ez úton is hátrányos következmények álljanak elő, vagy a már mérséklődő járvány újabb erőre kapjon, és így a veszély ismét előálljon, ezért

1. a szokásos dunai kikötőknél külön rendeletek lettek kifüggesztve, olyan tartalommal, miszerint

2. a hajósok súlyos és a körülményekhez igazított testi fenyítés illetve halálbüntetés terhe mellett, senkit sem vehetnek fel a hajójukra, hivatalos közegészségügyi bizonyítvány nélkül, és

3. az itteni partraszállás után a bizonyítványt a vízi úton ide érkező emberek megtekintés végett azonnal kötelesek bemutatni a kirendelt biztosnak. Továbbá

4. a hajót senki sem hagyhatja el, mielőtt nevezett biztos oda megérkezik, aki az utasok úti okmányait és tanúsítványait megvizsgálja, aláírja és érvényesnek nyilvánítja. Ha akár a legcsekélyebb kétség is felmerülne az okmányokkal kapcsolatban, az illetőt fel kell tartóztatni, majd értesíteni a közegészségügyi igazgatóságot, további megelőző intézkedések és vizsgálatok céljából. Mivel az utazók ellenőrzésének kivételes a jelentősége, és a járványkórház napi jelentései is azt igazolják, hogy a vízi úton érkezők néhány nap múltán már fertőzöttek lesznek, ezért a beutazási biztosok nemcsak ismételt írásbeli figyelmeztetést kaptak hivatali kötelességeikről, hanem a fentiekben többször hivatkozott közegészségügyi igazgatóság színe elé is rendelik őket, ahol szóban nagyon nyomatékos és komoly figyelmeztetést kapnak arról, hogy az egészséges helyekről érkezőktől minden alkalommal követeljék meg a megfelelő egészségügyi útlevét felmutatását, és ennek hiányában senki belépését ne engedélyezzék. A zárlat alá helyezett helyekről érkezőket, jöjjenek akár bizonyítvánnyal vagy anélkül, vissza kell utasítani, belépésük nem engedélyezhető, és ezt következetesen be kell tartani. Egyebekben azok az emberek is nyomatékos figyelmeztetésben részesülnek, akik fertőzésre gyanús helyről érkeznek, nehogy hamis névvel jelentkezzenek, vagy azt állítva, hogy tiszta helyről jönnek, mivel amennyiben a kiindulási helyük fertőzött volt, egyik vagy másik módszerrel sem juthatnak be a városba vagy az elővárosokba. Így kiteszik magukat a nyilvánosan kihirdetett rendeletekben foglalt testi fenyítésnek vagy halálbüntetésnek. Másfelől a biztosokat is az a veszély fenyegeti, hogy amennyiben hivataluk hanyag vagy hűtlen ellátásán rajtakapják őket, azonnali büntetésben részesülnek, vagy a tényállás szerint állásvesztésre ítélik őket, és mások lépnek a helyükre.

A kereskedelemről.

Alsó-Ausztria nagytekintélyű kormányzata a kereskedők három osztályból álló tagozatának határozatilag kihirdette, hogy miután az 1713. évre az egyébként szokásos Katalin-napi nagyvásárt helyben betiltotta, ezt megfelelő híradással a városon kívüli kereskedőknek is tudomására hozták.

Vendéglátóknak és fogadósoknak a városban és az elővárosokban

Amikor egy vendégfogadó megfertőződik, arra különös gondot kell fordítani, mindenek előtt az ottani összejövetelek és csoportosulások miatt. Ezért tehát minden vendégfogadás parancsba kapja, hogy

1. túlságosan sok vendéget ne fogadjon, és azoknak
2. este 9 óra után itallal ne szolgáljon.
3. Továbbá a fentiek miatt a kézművesek összes szálláshelyén,
4. valamint a helyiségükben szokásosan megtartott összejöveteleket is szüneteltetni kell.

5. Polgári vendégfogadósoknak a városban már többszörösen megtiltották, hogy amint az szokásos, későbbi vágás céljából, kisebb vágóállatot néhány napon át maguknál tartsanak. Még kevésbé dobhatják ki az utcára a hulladéknak számító zsigeri részeket (melyek a betegségek levegőben lógó veszélyét az elviselhetetlen bűz miatt tovább fokozhatják), minthogy az ilyen cselekmények szó szerinti szaporodását a felügyelet gyakrabban fogja ellenőrizni.

Hentesekről és mészárosokról.

Állatok vágása a legszigorúbban tilos a városon belül.

Háziurakról és a velük együtt lakókról

1. Háziurak a gyermekeiknek nem engedhetik meg, hogy az utcákon szaladgáljanak, ezért őket a házon belül kell tartaniuk.

2. Házaikban és lakásaikban a lehetséges mértékig, szorgalmazni kell a tisztaság betartását.

3. Családtagjaiknak és cselédjeiknek, de minden más lakónak is mondják meg, hogy ne menjenek a helyi járványkórház közelébe, még kevésbé, hogy esetleg az ott kezelt rokonukat vagy bármilyen ismerősüket meglátogassák. Amennyiben ilyesmi mégis megtörténne, azt kötelesek jelenteni a közegészségügyi igazgatóságnak.

4. Koldusokat és szegény embereket, súlyos büntetés terhe mellett, a házból ki kell tiltani.

5. Ha megbetegedés fordulna elő, azt azonnal jelenteni kell, de a fertőzött embereket, beutaló cédula nélkül is, a házukból közvetlenül a járványkórházba küldjék. Jelentés elmulasztása esetén ugyanolyan büntetést kapnak, mintha a beteg embert a házukból az utcára rakták volna. Azonos büntetésre számítsanak akkor is, ha valaki meghal a házukban, akinek a betegségét előzetesen nem jelentették.

Gyaloghintók tulajdonosainak.

Ezek a tulajdonosok határozatban kapták parancsba, hogy beteg embert, legyen az bármilyen rendben és rangban, gyaloghintóval nem szállíthatnak.

Azokról a hordárokról, akik a zárlat alá helyezett, otthonukban kezelt betegeket szolgálják

1. Ezeket a hordárokat eskü alatt kötelezték arra, hogy az állásukat ne hanyagol, hanem a lehető legnagyobb szorgossággal lássák el.

2. A zárlat alá helyezett személyeknek az általuk igényelt szükséges dolgokat, gyorsan és késedelem nélkül szállítsák ki.

3. A szükségletek beszerzésre átvett pénzből maguknak a legcsekélyebb összeget sem tarthatják vissza.

Hasonlóképpen esküt kell venni azoktól a hordároktól is, akik a járványkórházak alkalmazottjait és betegeit látják el, miszerint

1. a megbízásokat kellő szorgossággal teljesítik,

2. amit a járványkórházból igényeltek, azt úgy szállítják le, hogy abból maguk részére semmit nem tulajdonítanak el,

3. abból a pénzből, amelyet a szükséges dolgok beszerzésére kaptak, a legcsekélyebb összeget sem tartják meg maguknak,

4. a betegeknek csak a szükséges és engedélyezett dolgokat vásárolhatják,

5. így ártalmas ételt vagy italt nem vihetnek a járványkórházba, végül

6. a járványkórházi tisztviselők minden parancsát, súlyos testi fenyegetés és halálbüntetés terhe mellett, készséggel és hűségesen teljesítik, nemkülönben azzal a tudattal, hogy mindenért Isten előtt is felelni fognak.

A járványkórház orvosságos és gyógyító szereinek szállítóiról.

Esküvel legyenek kötelezve arra, hogy

1. szolgálatukat nem vonakodva, hanem mindenkor szorgosan és buzgalommal teljesítik.

2. Tevékenységük során útközben vagy egyébként sem hagyják magukat felháborítani,

3. minden dolgot, amelyet beszállítási céllal rájuk bízta, azonnal elintézznek.

4. A járványkórházból súlyos testi fenyegetés és halálbüntetés terhe mellett, a legcsekélyebb dolgot sem vehetik magukhoz, és hanyag munkát sem végezhetnek.

A levélhordókról

Ugyancsak esküvel kötelezendők arra, hogy

1. a rájuk bízott leveleket az előjáráságtól és más járványügyi hivatalnokoktól a járványkórházba, illetve onnan visszafelé, azonnal kézbesítsék a címzés szerinti helyre, továbbá súlyos büntetés terhe mellett a leveleket nem tarthatják vissza és nem tüntethetik el.

2. minden parancsot, amelyet kaptak, hűségesen végre kell hajtaniuk.

A rémhír-örségről

Az állomány tagjainak szigorúan és leghatározottabban tilos találkozni a feleségükkel, akik az elővárosokban tartózkodnak.

III. Fejezet.

Az úgynevezett *Spittalau* berendezéséről a koldusoknak és szegény embereknek, valamint a *Kloster-Neuburger Au*-ról.

Nyilvánosan kihirdetésre került, hogy mind a városban, mind az elővárosokban a koldusok és más szegény emberek, akiket a járvány miatt nem küldhettek vissza a szülőhelyükre, vagy nem tudták igazolni, hogy maguk és hozzátartozóik létfenntartását képesek volnának megoldani, önként vonuljanak be a kis faházakkal ellátott *Spittalau*-nak nevezett dunai ártéri szigetre, az erőszakos kitelepítés elkerülése érdekében. Ennek hírére a városban jelentős számú ilyen ember gyűlt össze, de közülük azokat, akik ellenálltak, a rémhír őrség katonái és a felügyelők telepítették ki, ahol társaikkal együtt tartózkodtak 1714. április 13. és július 17. között, egészen a járványveszély enyhüléséig, alapvető ellátásuk biztosítása mellett.

Ennek a jelentős számú tömegnek a rendes kezelése, és közöttük minden rendzavarás, illetve az ebből eredő veszély megelőzése érdekében, az intézkedések időben megtörténtek, a többi között egyházi személyek és más tisztviselők kirendelésével.

A két ide kirendelt papról és egyben gyóntató atyáról, valamint templomszolgáról és iskolamesterről

Nevezetteket, az ide tervezett és röviddel ezelőtt felépített kápolnában órával és haranggal kell ellátni.

1. Naponként rendes istentiszteletet kell bemutatni.
2. Pontosan be kell tartani a szokásos imaórákat.
3. Meg kell szólítani a halálos betegeket és gondoskodni kell a lelki üdvösségükről.
4. Az összes ott tartózkodó gyereknek biztosítani kell az iskolázását.

A főgondnok hivataláról.

Ennek a személynek parancsolta meg és adta át a közegészségügyi igazgatóság a *Spittal-Au*-ügyeinek intézését, azzal az eligazítással, hogy

1. nevezett igazgatóságnak naponként írásos és kimerítő jelentést kell küldeni a már ott tartózkodó és újonnan érkezett vagy hatóságilag kihelyezett személyekről, illetve arról, hogy mi szükséges a szegények, mind a felnőttek, mind a gyermekek ellátásához, továbbá bármilyen egyéb eseményről.

2. Egyszer már a *Spital-Au*-ba hozott embereket elbocsátani nem lehet, és tudomásukra kell hozni, hogy ez az előjáróság parancsa és akarata, és súlyos büntetésben részesülnek azok, akik mégis szökésre vállalkoznának.

3. Azoknak, akik megérkezésük után, valamilyen még számukra szükséges holmikat akarnának behozni, ez csak akkor engedélyezhető, ha a lakásuk az elővárosokban van, de egy kísért kell melléjük rendelni a szükségtelen járkálás megakadályozására. Akik a városban laknak, azoknak a szükséges holmikat az ismerőseik vagy bizalmi embereik hozzák be.

4. Szorgos figyelemmel kell követni, hogy az emberek a faházakból mellőzzék a szükségtelen ki-be járkálást, tehát bent maradjanak.

5. A *Spittal-Au* területére kitelepült kereskedők, kocsmárosok, hentesek, pékek, szakácsok, stb., ügyeljenek arra, nehogy ezeket a szegény embereket méltánytalanul vagy jogtalanul kezeljék.

6. Szegény várandós nőknek a szülésük előtt nyolc nappal, utána pedig hat héten át, dupla adagot kell adni.

7. Szigorúan be kell tartani a gyümölcsárusítás tilalmát.

8. Parancsba kell adni, hogy a faházakat szükség szerinti gyakorisággal takarítsák, és tiszta állapotban tartsák.

9. A fa és szalma raktárból szükség szerint kell anyagot kiadni, és

10. amikor egyeseket innen a telepről fertőzöttség miatt a járványkórházba szállítanak, az általuk használt ágyneműt és személyes holmikat félre kell rakni, minden mástól elkülönítve.

11. Ezen a telepen sokféle közönséges betegség fordult elő az emberek között, amelyek okát az orvosok az itteni kútvízre és a Duna vizére vezették vissza, ezért a főgondnok tiltsa meg ezek fogyasztását, és a telepről kellő számú embert bízson meg azzal, hogy méltányos fizetség ellenében, mind a *Kloster-Neuburger-Au* területén, mind itt tartózkodó emberek a szükséges vizet a főgondnok kútjából hozzák egészen addig, amíg a kutakat mélyebbre ássák, hogy azok jobb minőségű vizet adjanak.

A telepi ellenőrökről

A tekintetes közegészségügyi igazgatóság kilenc ellenőrt nevezett ki, négyet a *Spital-Au*-ban, négyet a *Kloster-Neuburger-Au*-vesztegzárban és egyet a kapun kívül. Az első nyolcat esküvel kötelezték arra, hogy

1. józanul és mérsékelten viselkedjenek, a rájuk bízott hivatalt pedig hűséggel és buzgósággal lássák el.

2. A kívülről szolgálatot teljesítő emberektől fegyelmet, jámborságot, ajtatósságot, és kellő rendet követeljenek.

3. Tiltsák meg az ártalmas ételek és italok fogyasztását.

4. A bejáratoknál akadályozzák meg a találkozásokat a kívülről jövő emberekkel.

5. Vigyázó szemekkel ügyeljenek arra, nehogy kieső zugokban és szegletekben titkos találkozók szerveződjenek.

6. Meg kell tiltani a *Spital-Au* telepen tartózkodók, és a *Kloster-Neuburger-Au* telepen vesztegzár alá helyezettek találkozását. Mindenki maradjon a számára kiutalt faházban, továbbá

7. az ott lakókat tisztaság tartására kell kötelezni.

8. Saját maguk észlelése, vagy mások bejelentése nyomán előfordult helytelen magatartásról, elkövetett kihágásokról vagy bűnökről, büntetés érdekében illetékes helyen feljelentést kötelesek tenni.

9. Gyakran ellenőrizték a faházakat, és

10. minden egyes faházban tartózkodó emberek számát naponta kötelesek jelenteni a főgondnoknak.

11. A rászoruló embereket megillető napi ellátmányt, egy apának 9 krajcár,

egy anyának 8 krajcár, általában a férfiaknak 6 krajcár, nőknek 5 krajcár, gyermekeknek kezdetben 3, később 4 krajcár értékben kell biztosítani, amiből semmit sem lehet visszatartani a szétosztás során, de többet sem lehet adni. A kapun kívüli kilencedik ellenőr naponta oda-vissza hordja a küldeményeket, és a pénzt hozza a tekintetes polgári kórházból.

A szatócsokról, fogadósokról, pékekről és szakácsokról

Miután az emberek nem kaphattak engedélyt arra, hogy a területet elhagyják a szükséges élelmiszerek beszerzése érdekében, valamint más szükségletek vásárlása és behozatala kapcsán sem érintkezhetek más emberekkel, egy olyan rendszer jött létre a dolgok alakulása folytán, hogy egyesek engedélyt szereztek itt a *Spital-Au* területén ellátóként való letelepedésre, hogy a napi létfenntartáshoz szükséges dolgokat a Dunán ide szállíttassák, és így a szegény embereknek napi ellátmányuk ellenében lehetővé tegyék a szükséges áruknak helyben történő beszerzését.

Ezekre tekintettel engedélyezte a közegészségügyi igazgatóság egy szatócsnak, hogy a telepen saját költségére egy faházat építsen, azzal a feltétellel, hogy miután ezért helypénzt nem kell fizetnie, ne csak jóminőségű és megfelelő árut tartson, hanem ugyanolyan kialakult áron, mint a városban és az elővárosokban árusítsa ezeknek a rászoruló embereknek.

A kocsmárosnak ugyancsak nem kell helypénzt illetve nyereségadót fizetnie, ellenben ezek alól mentesítve, jó bort és jól leülepített sört volt köteles beszerezni, és azokat jó áron árusítani.

A pék esetében is hasonlóan alakult a helyzet, aki mentesült a lisztadó alól, hogy nagyobb és jobb kenyeret süssön, a frissen sült kenyeret azonban a sütés napján nem, hanem csak a következő napon árusíthatta.

Az alkalmazásba vett polgári szakács, aki egy Dunára néző, és a lakását is magába foglaló faházban nyitott egy nagy konyhát, szintén adómentes maradhatott, hogy a rászorulóknak méltányos és megfizethető áron, egészséges ételt főzzön, disznóhús felhasználására azonban nem kapott engedélyt.

Annak érdekében, hogy a szegény emberek étellel és itallal jó ellátásban részesüljenek, és hellyel-közzel család se forduljon elő, Alsó-Ausztria nagytekintélyű kormányzatának közegészségügyi tanácsosai váratlan időpontban nemcsak kóstolót tartottak, a bort, kenyeret és sört megízelve, illetve parancsukra időnként ismeretlen személyekkel hozattak maguknak mintát, hanem ezekről a rászorulók véleményét is kikérték arra nézve, hogy jó ellátásban részesülnek-e a létfenntartásukhoz szükséges dolgokból.

A szemlélő ellenőrről

Annak érdekében, hogy azonnal kiderüljön, ha ebben a népességben valamilyen szokásos vagy gyanús betegség jelentkezne, egy külön ellenőr állt munkába, eskü alatt kötelezve, hogy új megbetegedés esetén a szemlélést elvégezze, és így az észlelés szerinti állapotnak megfelelő megelőző intézkedés mielőbb megtörténjék.

A bábáról.

A rászoruló várandós nők vigasztalására és támogatására külön egy bába is munkába állt, aki a szülő nőknek nyújt segítséget.

A porkolából

Annak érdekében, hogy az ellenszegülők és engedetlenek komoly büntetésben részesüljenek, egy porkoláb helyben hajtja végre a büntetéseket, amelyeket az általuk elkövetett bűn miatt kénytelenek elviselni.

A őrségről

A ki- és bejáratok ellenőrzésére, a *Spital-Au* szigeti helyszínen 1 hadnagy, 4-4 őrmester és 18 közlegény, *Kloster-Neuburg-Au* területén 1 őrmester és 13 közlegény szolgál. Napi ellátmányuk a hadnagy esetében 20 krajcár, az őrmestereknek 15, a közlegényeknek 12 krajcár, amelyet a polgári kórház biztosít, az őrszobák világításával együtt. Utasításuk szerint megakadályozzák az ide kihozott szegények rendetlen viselkedését és érintkezését részben a polgárokkal, részben más szegény lakosokkal, és az összeverődött gazdátlan csócselékkal, mint például a koldusokkal és munkanélküli ide-oda utazó mesteremberekkel. Továbbá nehogy a *Kloster-Neuburg-Au*-ban vesztegár alá helyezett személyek között egyik a másiktól megfertőződjön, azt is megakadályozzák, hogy a nyilvánvalóan fertőzöttek a járványkórháztól való félelmükben onnan elmeneküljenek, majd ez által további településeket és embereket betegítsenek meg. Végül az őrség külön parancsot kapott arra, hogy a két különálló járványtelepen tartózkodók között minden kapcsolati lehetőséget elvágjanak, és így előzzék meg a találkozásokat.

A járványveszély enyhülésével a hatóság arra is gondot fordított, hogy az intézkedés alá vont embereknek a városra és a tartományra veszélyes cselekedeteit elhárítsák. Ezért megfelelő helyen büntető póznákat állítottak, és egyidejűleg minden érintett személynek már a rendeletek kifüggesztése előtt előszóval kihirdették, hogy titokban senki ne távozzon a járványtelepekről, még kevésbé adja át elvitelre a ruháját és egyéb fertőzött dolgait, nyilvánvaló veszélyeztetésként az egészséges emberek számára, akikkel így a későbbiekben akarnak kapcsolatba kerülni, ugyanis ezért testi fenyítést és halálbüntetést is kockáztatnak.

További rendelkezésekről a *Spital-Au* és a *Kloster-Neuburger-Au* telephelyen, amelyek még függőben vannak, valamint a *Röztz-i* árvaházról.

Engedélyezhető 3-4 vagy 5 embernek, hogy közös főzésre álljanak össze, és erre a célra a faházak oldalában földbe ásott tűzhelyet alakítsanak ki, majd tűzifa és edény birtokában főzésbe kezdjenek. Különben az is gyakorlatba jött, hogy a telephely kapuin kívül a parasztok napi tűzifa piacot tartottak, és többnyire az történt, hogy a fát magukkal visszavitték, vagy a következő napra ott hagyták, de a maradék élelmiszert is odahordták a zöldségpiacról.

A rendeletek szerint vasárnap és ünnepnapokon külön szentmisét mutattak be a *Spittal-Au* területén, de ez a gyakorlat csak 1713. május 1-től június 10-ig tartott, amikor is a Duna mellékágánál a *Lichtenthal*-on kívül fekvő röztz-i árvaházat megnyitották, így ezeket a szentmiséket a *Spittal-Au* területéről oda helyezték át, és az

árvaház fennállásáig a továbbiakban is ott tartották. Ebben az árvaházban naponta a 4-5 árvát gondozó nőknek egy-egy árvára számítva 4-4 krajcárt adtak, ők maguk pedig 8 krajcárt kaptak, hogy a gyerekeket tisztán tartsák, öltöztessék, mossanak és főzzenek rájuk. Az árvaháznak volt egy férfi gondnoka is, aki a nők és az árvák ügyeit intézte, arra ügyelve, hogy semmiben ne károsodjanak, és a szükséges ellátásukat a gondozónők a gyermekeként járó 4 krajcárból szabályosan oldják meg. Ezért a felügyeletért a férfi gondnok 4 arany fizetést kapott a polgári kórháztól, a tűzifa ellátmánnyal együtt.

Egyebekben a *Spital-Au* területén hét faházat létesítettek, amelyek közül mindegyiknek hat részlege volt, és ezek közül mindegyikben 36 embert, de többet is elhelyezhettek. A *Spital-Au* és a *Kloster-Neuburger-Au* telephelyek között volt egy vizesárok, amely a két helyet egymástól elválasztotta, egy gyaloghíddal és egy írnoki bódéval. Itt jegyezték fel azokat, akiket miután az írnok átvette őket, a számozott vesztegzári faházakba vonultak. A gyaloghídnál egy őrszem is tartózkodott, nehogy bárki is kiszabaduljon, engedély és a szokásos szemle nélkül, a négy hét vesztegzár letöltése előtt.

Különben a vesztegzár *Kloster-Neuburger-Au* területén pontosan úgy volt berendezve, mint a *Spital-Au* telephelyen. A templom a faházak végében állt, a kút a házak között volt, a konyha és a gazdasági raktár pedig néhány ölnyire a faházaktól. A házak száma megegyezett a *Spital-Au*-ban emeltekkel, vagyis szám szerint hét volt, de 84 részleggel kialakítva, amelyekben egyenként tűzhelyek voltak, téglából és habarccsal építve, lábazattal és füstelvezető kürtővel, zöld vagy más színű csempével borítva. Tehát a *Spital-Au* és a vesztegzár *Kloster-Neuburg-Au* területén csaknem mindenben azonos kialakítással jött létre.

IV. Fejezet

Magukról a járványkórházakról

A járványkórház kialakítása szempontjából elengedhetetlen először megemlíteni azt a helyet, ahol a fenti beszámoló szerint Magyarországról érkező sváb asszony, Christina N. ellátása történt. Ez a hely *Rossau* területén kívül feküdt, egy kert közelében, a Duna mellékágánál, ahonnan a sváb asszonyt várandós állapotban szállították be az itteni polgári kórházba. Miután ott rövidesen meghalt, az első gyanú szerint ragályos fertőző betegségben, más fiatal nőszemélyek nemcsak súlyosan megbetegedtek, hanem az ő betegségük is ugyancsak hirtelen és gyors lefolyással, addig szokatlan módon, nagyon gyors halállal végződött. Mindezt egy úgynevezett egyházatya 1712 adventjének első vasárnapján egy külön evégből összehívott közegészségügyi bizottság előtt tárta fel és részletezte. Nevezett bizottságnak az volt az első rendelkezése, hogy mindenek előtt azt a gyanús területet, ahol *Rossau*-ban a fertőzött sváb asszony tartózkodott, a további csapások feltartóztatására és a közbiztonság fenntartása érdekében szigorúan le kell zárni, továbbá az ottani lakosok más elővárosokba nem térhetnek be, az elővárosokból viszont a lezárt körzetet senki sem keresheti fel, és az ott lakókkal semmilyen címen kapcsolatot nem létesíthet, ellenkező esetben ugyanis végrehajtandó testi büntetésnek, sőt a körülmények folytán halálbüntetésnek fogják magukat kitenni.

Mivel nevezett körzet lezárása oltalom és biztonság céljából a közösség, de különösen minden egyes ember továbbá a szomszédos területek hasznára történt, ezért minden előljáróság saját maga mérlegelje a hátrányokat, károkat és azokból eredően a szélesen kibontakozó következményeket. Továbbá ezen megfontolásból a legközelebb fekvő elővárosok, mint *Lichtenthal*, *Thury* és *Rossau* megkapták a szükséges utasításokat, hogy a legnagyobb szigorral ne csak a már kiadott rendelkezésekhez és a teljesen megszüntetett kapcsolatokhoz tartsák magukat, hanem a határozatokat is pontosan hajtsák végre, és az alájuk rendelt terület biztosítására, a veszélyes kétirányú lopakodások miatt őriztessék a tiltott körzetet. Az öröket fegyverrel lássák el, arra is parancsot adva, hogy azokra, akik az őrség előzetes figyelmeztetése ellenére nem engedelmeskednek, tüzet nyissanak. Minden parancs betartására és teljesítésére a nagytekintélyű hercegi tartományi kormányzat egy saját biztost, vagyis őrmestert rendelt ki azzal a megbízatással, hogy feltétlen engedelmességre figyelmeztesse a kirendelt öröket, a nagytekintélyű kormányzattól kapott határozati felhatalmazás mindenkor felmutatása mellett. Ezzel egyidejűleg a közhatalom mindenre határozottan és egyértelműen felfigyelt, aminek kapcsán a veszélyes szikra még lángra lobbant volna, ez által újabb veszélyhelyzetet teremtve. A rendelkezések szerint a várandós nőket, minden holmijukkal együtt a fentiekben megnevezett polgári kórházból át kellett helyezni a város előtti területen, a járványkórház közelében fekvő kórházba. Ezzel szemben azokat a betegeket, akiket az utóbbi kórházban elhúzódozó, de nem ragályos betegséggel ápoltak, át kellett helyezni a polgári kórházba, amikor ott a várandós és gyermekágyas szobákat rendesen kitakarították. Mindezek után, midőn a fenti kórházban a várandósoknak a szobákat alaposan megtisztították, és oda új ágyakat helyeztek el, őket 1712. december 4-én egymás után a kinyitott városkapuhoz szállították, bábákkal, gondozókkal és más segéderőkkel együtt, de közben ezen a napon közöttük két újabb haláleset fordult elő ugyanazon gyanús betegség miatt, akiknek az összes holmiját azonnal elégették.

Annak érdekében, hogy ezt a csapást minél jobban megelőzzék, az a döntés született, hogy a még egészséges várandósokat a már megbetegedettektől elkülönítsék, és 1712. december 6-án elrendelték, hogy a három vesztegzári udvarból (ahol összesen 124 szoba van) a 3-án elrendelt felmondási rendelet következtében a lakók, akik ezeket a nagyméretű és jól megépített udvarházakat lakbér ellenében bérelték, azonnal kiköltözzenek, mivel eleve azzal a feltétellel lakhattak ott, hogy szükség esetén ezzel a lehetőséggel számolniuk kellett, és így máshol kényszerültek lakást keresni. Ennek megfelelően a szükséges szobák három napon belül rendelkezésre álltak, így 1712. december 10-én és 11-én nemcsak az elkülönítés történt meg, hanem ezekbe a lakásokba az első átköltöztetések is, a különleges berendezés biztosítása mellett. A gyanús betegségben szenvedők viszont a fenti kórházban maradtak. Másfelől a járványban először megfertőződött és elhalt sváb asszonynak az első lakásában, amely a fenti beszámoló szerint *Rossau* területén kívül, a Duna egyik mellékága mentén feküdt, egyébként is lapályos, mocsaras területén, ragályos csírák maradhattak, ami egyszerűen következett abból, hogy helyben néhány ember gyanúsán megbetegedett. Tehát számítani kellett arra, hogy

a veszélyes terület megnagyobbodik, és a kórház közelében fekvő úgynevezett *Strudlisch-Kammermahlerisch* épületet is érinteni fogja.

Az a két orvos, nevezetesen Ruck és Schulz doktor urak, akiket kihelyezéssel a gyanúsan megbetegedettek mellé rendelték, a betegséget illetően teljesen eltérő állásponton voltak. Az egyik ennek a borzalmas járványnak a csapását azonnal a nevén nevezte, a másik viszont ezzel ellentétben nem így gondolkodott, még kevésbé vélte úgy, hogy ez a betegség a legveszélyesebb járvány része volna, de ő maga is rövid időn belül áldozattá vált, és eltemették. Annak érdekében, hogy a túlzott sietség gyanúja fel se merülhessen, a gyanú elkerülésére azokat a betegeket úgynevezett megfigyelő szobákba helyezték, akik bár aggályos jeleket mutattak, de náluk külsőleg és szabad szemmel láthatóan a tünetek még nem jelentkeztek. Nem kevésbé rendészeti intézkedések is történtek, és mivel a harmadik vesztegzári udvarban korábban egészséges emberek között gyanús esetek fordultak elő, a három vesztegzári ház közül az egyiket a még egészségeseknek rendezték be, és a gyanúsan megbetegedett várandósokat a korábbi udvarukban hagyták. Afelől is intézkedtek, hogy ne csak a szülés után 6 héttel elhaltak csecsemőit tartsák életben, hanem a magzatot az elhalt anyák méhéből is megmentésék. Egy rövid időre a rendészeti intézkedések hatására úgy tűnt, hogy ez a csapás, annak alattomosan tovakúszó természetében megakadályozható volna, sőt olyan látszat keletkezett, mintha teljesen elenyészett volna. Röviddel azután, ahogy április hónap első fele eltelt, a járvány a hamu alatti parázsból újra lángra lobbant, még pedig újra a már többször említett *Lichtenthal*-ban. Innen kiindulva, ismeretlen módon túlterjedt a védvonalakon, még pedig az itteni *Josephstadt*-ba, majd ezután egyik elővárosból a másikba. A dolgok ilyen állása mellett elkerülhetetlen volt fokozottabb és szélesebb körű intézkedéseket tenni. Ezért kellett 1713. március 25-én a *Wahringer*-utcán *Altersbachnál* fekvő úgynevezett nagy járványkórházat megnyitni a fenti napon négy női és két férfibeteggel, akik részben *Josephstadt*-ból, *Laimgruben*-ből, *Mariahilf*-ből, és részben *Lerchenfeld*-ből illetve *Szt. Ulrich*-ből érkeztek, kivétel nélkül bubókkal és magas lázzal. Mivel az ehhez a kórházhoz tartozó személyzet, mint a pap, az orvos, a sebészmeister és az igazgató a járványmentes egészséges időkben is, az orvoson kívül, bérleti díj nélkül állandóan az itteni lakásokban tartózkodott, ezeket rövid időn belül felújították, a kórházi követelmények szerint berendezve. Az első, a fentiekben leírtak szerint a városon kívül elhunyt kihelyezett városi tanácsos, nevezetesen a megboldogult Schulz doktor helyébe, aki ebben az időben a külső járványkórházban tartózkodott, kollégáját Ruck doktor urat állították, akinek a lakása egyébként is a vesztegzáron belül volt berendezve. Miután Ruck doktort április közepén, elővigyázatosan, hogy szükség esetén rendelkezésre álljon, mint kirendelt közegészségügyi tanácsost a városba visszahívták, Ausfelde doktor úr Magyarországról már itt tartózkodott, aki a járványkórházban Ruck doktor úr helyére lépett be. Időközben azonban az előírások szerint nemcsak Magyarországról, hanem Lengyelországból, Sziléziából és végül a Cseh Királyságból is orvosokat hívtak, akik a dögvész felismerését nemcsak könyvekből, hanem szemtől-szemben saját tapasztalatukból is megtanulták. Így a betegek az érkezésüktől kezdve minden testi és lelki támogatást megkaptak a megmentésük

érdekében. Időközben a járványról mindenki kialakította a saját véleményét, tudása és ítélőképessége alapján. Másfelől híre terjedt annak, hogy sok beteget szűkségtelenül és kellő ok nélkül szállítottak a járványkórházba, sőt ott nem megfelelő kezelésben részesültek. Ezért a tartományi hercegi kormányzat közegészségügyi tanácsosai úgy ítélték meg, hogy szükséges és hasznos volna az eseményeket alaposabban kivizsgálni. Így a nagytekintélyű közegészségügyi tanács 1713. májusának 23-24-25.-ik napján ülést tartott az úgynevezett *Kuefstein* kertben, amely a kórháztól az alsó tóig terjedt, a vesztegzári udvar közelében, ahol a lábadozók a vesztegzári idejüket töltötték, így a közegészségügyi tanácsos uraknak vizsgálatra a betegeket a legkényelmesebben lehetett előállítani. Itt nemcsak az ételek szemrevételezése történt, hanem a lelkészek meghallgatása után 193 személyt is kikérdeztek, mindenkit külön-külön, a szükséges elővigyázatossági távolság betartásával arról, hogy milyen ellátást kaptak, és milyen betegségben szenvednek. Ennek kapcsán a betegek kötelezően bemutatták a még látható tüneteiket, gyógyult csomók és tályogjaik nyomait is.

Végül a fenti hír, miszerint a betegek testi szükségleteinek ellátása nem megfelelően történt volna, hamisnak, lelkiismeretlenül és alaptalanul terjesztett vádaskodásnak bizonyult.

A bizottsági ülés után a járványkórház zárlati területét kiterjesztették. Először a *Wahringer* utcán az Arany Angyalhoz címzett háztól (amely ettől kezdve a járványkórház területéhez tartozott, a nevezett háztól felfelé húzott mellék-palánkolás által bezárva) a szemben fekvő falig, ahonnan addig a kertig vezet egy palánkolás, amelyben az itteni császári lerakat tagjainak vadászkunyhója van, majd onnan a *Rührn-Eselnek* nevezett vendégfogadóig, ahol a palánkon kívül egy húskimérés, befelé pedig egy kávézó van berendezve a zárlatban lévő emberek használatára. Továbbá ilyen palánkokat húztak fel az utcák bejáratánál, amelyeken át az említett vendégfogadó után a vesztegzári udvarokat lehet megközelíteni, majd újabb palánk következik a *Wahringer* utca végén, *Altersbach*-nál, és végül a *Beckenhaus*-nál. Mindegyiknek van ki- és bejárat kapuja és ajtója, amelyeknél esküvel kötelezett kapuőrök állnak, és helyben mindenkinek figyelmeztetésül, büntető póznákat állítottak.

Amíg azonban mindez megtörtént, a csapás egyre csak fokozódott, és a betegek száma is szaporodott, így május 24-én harminc gyanús beteg érkezett a járványkórházba, részben úgy, hogy őket a kirendelt szolgák kifejezetten erre a célra gyártott, teljesen zárt, számozott fekete hordszékekben szállították. A saját lábukon vagy hordszékekben érkezett betegekhez hasonlóan, a gyalog érkező vagy egészséges embereket (akik a behozott betegeket kísérték, és emiatt vesztegzárra kötelezetté váltak) a zárlat területére való belépésnél a kapuőr kikérdezte, hogy miért akarnak a járványkórház területére bemenni (mert ez után az egészségesek és gyanúsak sem közlekedhettek a kapun keresztül). Amennyiben a jelentkező személy bebocsátást kért, a nyilatkozatát igazolandó, a nagyobb biztonság érdekében köteles volt azt a szemlélő cédulát bemutatni, amelyet a lakóhelye szerint illetékes és ott működő járványügyi ellenőrtől kapott (miszerint őt előzetesen megvizsgálta, és arról értesítette, hogy a járványkórházba kell vonulnia). Gyengélkedő emberek

esetében, akiket hordszékkal hoztak, mindezt a hordárok vagy a szegényházi ápolók intézték, ugyanannak a szemlélő cédulának a bemutatásával.

A most említett hordszékekből ebben az időben számos teljesen új darabot készítettek. Ezeket mind a városban, mind annak környékén külön helyen raktározták, és mindenkinek oda kellett mennie, ha szüksége volna rá.

A bejelentett személyeket először közvetlenül a járványkórház mellett egy erre a célra épített szemlélő faházba irányították vagy vitték. Ebben az orvos egy sebészmesterrel, mint ellenőrrel és egy járványügyi szolgálattal együtt tartózkodott, ahol újra megnézték a beutaló cédulát, amelyet a betegek a lakóhelyükön kaptak. Az orvos ekkor ismételt kikérdezést és vizsgálatot végzett:

1. A beteg neve?
2. Szülőhelye szerint honnan származik?
3. Életkora?
4. Mi a foglalkozása?
5. Családi állapota?
6. Lakóhelye?
7. Mióta beteg?

8. Milyen panaszai vannak, és milyen jelenségeket észlelt a betegségének kezdetétől? Még további kérdések is felmerülhettek, a kérdések és válaszok alapján.

Ekkor a fentiekben jelzett sebészmester vagy ellenőr külső jelek után kutatott, hogy valahol a testen láthatók-e csomók, tályogok vagy foltok. Kétes esetben tanácsot kért a jelenlévő orvostól, és ha az távol volt, így éppen a rábízott betegeket látogatta, megvárták, amíg visszaérkezik, majd az orvos ezután végezte el a kétes eset vizsgálatát, és hozta meg döntését. A folyamat végén feljegyezték annak a hordszéknek a számát, amellyel a beteget behozták, hogy esetleg az elkövetett kihágások miatt a beteghordókat vagy a szegényházi ápolókat megbüntethessék. Ezután a felvett személyt az előző cédula visszatartásával és az új szemlézés eredményét mutató cédulával együtt először a járványkórház kijelölt helyére vitték, ahol a cédulát a járványkórház igazgatója aláírta, és azonosítás céljából a felvett beteg ágyára erősítették. A fentiekben említett orvos azonban minden egyes beteg esetében latinul feljegyezte a szóbeli beszámolókat, továbbá mind a külső, mind a belső jeleket és körülményeket, amelyeket észlelt, és az így elkészített napi jegyzéket átküldte a *Zeughaus*-ban ülésező közegészségügyi igazgatóságnak, további szükséges rendelkezések céljából, de a polgári kórháznak is elküldte a jegyzék egy példányát, hogy az itteni betegek ételmiszerrel való ellátása felől intézkedjenek, és a halotti jegyzőkönyveket is vezethessék. Fent nevezett közegészségügyi bizottság a listán feltüntetett személyek azonosításával egyidejűleg elrendelte a lakásuk lezárását, és holmijuk elszállítását, megsemmisítés céljából. Továbbá vesztégzárba küldte a beteggel korábban érintkezett személyeket, és szükség szerint megfelelő időben ismételt takarítást rendelt el. Előfordult azonban, hogy egyes betegek időnként (a háztulajdonost vagy barátait mentegelve) hamis, és olyan igazoló cédulát hoztak, amelyet nem a rendszerinti járványügyi szemlélők állítottak ki a valós helyzet alapján. Ennek következtében nem küldték őket a kihelyezett járványügyi biztosokhoz, és mindazt sem intézték el, amire a betegek felvételénél szükség lett

volna. Ezért a nagyobb károk megelőzése végett, az ilyen veszélyek elhárítása érdekében, fent nevezett járványügyi szemlélők időnként a közegészségügyi igazgatóság szokásos pecsétjével ellátott cédulákat kaptak, és ezekre kellett feljegyezni a beteg állapotát, az összes körülmények figyelembe vételével. Amikor azonban egy beszállított beteg nem egy ilyen pecsétetes cédulát hozott magával, a család azonnal kiderült, a beteget kikérdezték, hogy honnan kapta a hamis igazolást, és honnan szállították be. Ezt a cédulát az adott körülmények között, kivizsgálás érdekében, minden további nélkül át kell adni a közegészségügyi igazgatóságnak. Amikor a beutalt személyek megérkeztek a járványkórházba, nemük szerint a férfi, női vagy gyermekszobákba irányították őket (amelyek az itteni nyomtatott nevek alapján, az egyszerűbb megjegyzés érdekében férfiak esetében férfi szentek, nők esetében női szentek nevét viselték). A betegeket a szobákban kettő-kettő férfi vagy női ápoló levetköztette (bár erre a célra ott kezdetben öt irgalmasrendi szerzetes dolgozott, akik közül négyen rövid időn belül meghaltak), tiszta ágyat kaptak, amelyre a fentiekben leírtak szerinti magukkal hozott cédulát felerősítették, a ruházatukat pedig félretették. Ezt követően testi gyengeségük mértéke és tüneteik alapján inkább lelki támogatásra, mintsem orvosságokra szorultak. Ezért őket a szokásos időn kívül is jelentették a járványkórház papjának (egyebekben reggel és este is a pap, mint szorgos lelkipásztor az összes szobát felkereste, hogy a betegeknek gondját viselje, különösen pedig az újonnan érkezetteknek). A beteget ekkor azonnal ellátták a szentségekkel, és minden beteg részére egyébként is egy ide kirendelt előimádkozó vezette minden nap a reggeli és az esti imát, amelynek tartalma a betegek mindenkori állapotához és helyzetéhez igazodott. A testi kezelést az orvosok folytatták, akik a betegeket naponta kétszer, nevezetesen reggel és este a seborvossal és az ételmezési-gyógyszeres felelőssel együtt látogatták, az állapotuk iránt érdeklődtek, és minden egyéb szükségletüket egy cédulára jegyezték fel a beteg nevével és a szoba megjelölésével együtt. Ennek alapján látta el az ételmezési-gyógyszeres felelős a fekvőbetegeket, és azokat, akik még teljesen nem gyógyultak meg. Egyidejűleg a sebészmeister, vagyis seborvos gondoskodott a segédjeivel és a kötszereszekkel együtt nevezett orvosok szerint elrendelt külsődleges kezelésről. A szükséges orvosságot, flastromot, kenőcsöket, stb., a járványkórházi patika tárolta, ahol a kiadott mennyiségeket naponta vezették, és a jegyzéket naponta átküldték a polgári kórház patikájának. Onnan az előírt és igényelt mennyiséget egy erre a célra külön felesketett küldönc szállította a járványkórház zárlati palánkjához, ahol azt a zárlaton belül dolgozó emberek vették át, és azok a korsók, palackok és hasonló tároló edények is, amelyekben az orvosságok voltak, a zárlaton belül maradtak.

Arról, hogy minden szükséges és elrendelt dolog megtörtént a beteggel, az előírt és bevett orvosságok után hogyan érezte magát, továbbá valamilyen újabb esemény bekövetkezett volna, szemlélésnél az orvos tett fel kérdéseket.

A fentiekben jelezett járványkórházi szobákat úgynevezett gyengélkedő és javuló jelzőkkel osztályozták. Az előbbieket a földszinten voltak, a többiek az emeleten. A gyengélkedőkbe vették fel az újonnan érkezetteket, akik még válságos állapotban voltak, a javuló szobákba pedig azokat helyezték át, akiknek az állapota

kedvezőbbre fordult. A szobák és az ágyak tisztán és rendben tartása a női és férfi-ápolók feladata volt. Felügyeletüket, magatartásuk, életvitelük, szolgálati feladataik tekintetében a kórház igazgatója látta el, aki a készletek fogyását pokrócból, lepedőből és szalmazsákból és más szükségletekből folyamatosan figyelte, az illetékes helyen jelentette, és a szállítmányokat átvette. Felügyelte továbbá ugyanazt a betegellátási rendet, amely a polgári kórházban és az általános kórházakban volt szokásban. Ennek a következő volt a menete: minden reggel, miután egy órával korábban a betegek az ételmezési-gyógyszeres felelőstől az elrendelt orvosságokat megkapták, mindenkinek kiadták a szokásos levest, amelyet öreg tyúkokból, borbjú- vagy marhalábszárból főztek. Majd

Vasárnap déltájban, fél tizenegy órákor ugyancsak mindenki kapott marha- és más hús levéből főzött rántottlevest. A lábadozóknak és a már majdnem egészségeseknek, miután az állapotuk már megengedte, a levessel együtt fél- vagy negyedfont főtt húst adtak. Este viszont fél öt órákor különbségtétel nélkül mindenki ugyanazt a marhahús levest kapta, árpával felfőzve. Hasonlóan,

Hétfőn délben marhahús leves volt, utána pedig grízfeldfűjt ugyanilyen levesben. Este mindenki rántottlevest kapott és teljes kiőrlésű lisztből marhahús levében főzött metéltet.

Kedden mindenki marhahús levest kapott, és rizst ugyanebben a levesben felfőzve, este főtt árpa volt és marhahús leves.

Szerdán délben mindenki marhahús levest kapott és teljes kiőrlésű lisztből marhahús levében főtt kását. Este ugyanaz volt, mint hétfőn este.

Csütörtökön délben és este ugyanaz volt az étrend, mint vasárnap.

Pénteken délben mindenki rántottlevest kapott és rizst, este levest és grízfeldfűjtat.

Szombaton délben borsóleves volt és teljes kiőrlésű lisztből főtt kása, este pedig leves és árpakása.

Kenyérből az ágyban fekvő betegek fél szeletet kaptak annak puha részéből, a lábadozók naponta két szeletet, a javuló állapotban lévők pedig egy szeletet.

Az italok különbözők voltak, az orvos rendelése szerint. A legtöbb beteg izzó szénen forralt vizet ivott, mások rákkövekből készült oldatot, vagy égetett illetve égetés nélküli szarvasagancs levet, mások szarvasagancs reszelék oldatát, tövises iglice főzetét, és állapotuk szerint még további más italokat.

Öregek, nagyon betegek és gyermekek puha kenyér helyett finomlisztből készült zsemlét kaptak, valamint hetenként két vagy három alkalommal öreg és fiatal tyúkhúst, és bárányhúst, olyan fiatalon és minőségben, ahogyan csak lehetséges volt. Kaptak továbbá rizses zsemlegombócot, tojásos árpakását, finomlisztből készült metéltet, spenótot, kockatésztát, hússtésztás levesbetétet, és más hasonló ételeket, jól és alaposan megfőzve, valamint befőttés leveseket, mint szirupos brünni szilvát, és az egészen kicsi gyermekeknek csendesítésére kétszersültet. Egyebekben arra kellett törekedni, hogy a készletekből, amelyek mind a polgári kórházból származnak, inkább többlet, mintsem hiány legyen. Sőt a gyermekeket Mikuláskor és Karácsonykor, az itteni hazai szokás szerint különböző játékokkal

kellett megajándékozni, hogy minél jobban viseljék a betegségükkel járó fájdalmakat, és minél jobban tűrjék a szenvedésüket.

Az összes fenti étel főzése és készítése a járványkórház nagy rézüstjeiben és más fazekaiban történik. Amíg forrásban voltak, azokat egy erre a célra készített hordozó keretre helyezték, fedővel ellátva, biztosítva leesés illetve kiloccsanás ellen, majd erős emberek, amilyen gyorsan csak lehetséges, a megfelelő helyre továbbították, ahol minden beteg fatányérba kimérve kapta meg a saját adagját.

Amikor a betegek állapota olyan mértékben javult, hogy járóképesek lettek, áthelyezik őket a járványkórházból (hogy helye legyen az újonnan érkező betegeknek) a közelben lévő kórházba, hogy ott a további belszervi betegségeikkel és külső elváltozásaikkal tovább kezeljék őket a teljes gyógyulásig.

Nevezett kórházban mindent úgy rendeztek be, mint a járványkórházban. Itt ugyanúgy áll szolgálatban egy lelkész, egy orvos, sebészmesterek, kötszerészek, igazgató, étel- és gyógyszerosztó, ápolók és ápolónők, és minden további személyzet, valamint az ellátás is úgy történik, mint a járványkórházban. Amikor a betegek mind belszervi, mind külső betegségeikből felgyógyultak, tehát egészségesek lettek, és a betegség zárultával a szokásos hashajtó szert is megkapták, a sebészmesterek, akik ezeket a betegeket a leghosszabb ideig kezelték, jelentés tettek az orvosnak, utána a járványkórház igazgatójának, aki a polgári kórház igazgatóját értesítette, hogy a távozók ruháit előkészítsék. Mihelyt ezzel elkészültek, a polgári kórház költségeinek terhére leszállított ruhákat kifüggesztették egy külön erre a célra épített faházban. Ide kísérik azokat, akik átvándorlásra vannak kötelezve, majd a járványkórház gondnoka (illetve egy külön csoportban, nők esetében gondnoknője) megparancsolja, hogy a bejárat utáni első ajtónál a használt ruhájukat adják le, teljesen meztelenre vetkőzve, és a következő ajtónál a kijárat előtt az újat vegyék fel. Miután tetőtől-talpig átvándoroltak (és a régi ruhákat elégették), átvették őket oda, ahol a vesztégzári idejüket kellett letölteni. Ez a hely kezdetben az úgynevezett vesztégzári udvar volt, később azonban ugyanannak a dunai szigetnek egy árokkaal leválasztott része, vagyis a *Spitalau* egy része (amelyet a törvényhozás megkülönböztetés végett *Klosterneuburgerau*-nak nevezett el). Itt is minden rendelkezésre állt, vagyis az istentisztelet, a faházak, a rendtartás és minden más szükséglet, vagyis minden, ami a fentiek szerint a járványkórházban volt, egyébként ugyanúgy, mint korábban a szomszédos *Spitalau* területén is. Amikor itt a teljes járványügyi zárlat idejét letöltötték, feltéve, hogy senki sem betegedett meg a faházakban, megtörtént az elbocsátás, ami azt jelentette, hogy mindenki oda mehetett, ahová akart. Azok pedig, akik kezdetben a járványkórházi kezelésre saját lábukon érkeztek, de ott rövid időn belül meghaltak, vagy beszállítás közben haltak meg, azonnal a hullaházba kerültek. Amennyiben életükben ők maguk vagy haláluk után barátaik és rokonaik úgy rendelkeztek, hogy őket nappal temessék, külön sírba a járványkórház temetőjében, teljes vagy részleges szertartással, úgy ezt a kívánságot teljesíteni kellett, a szokásos díjtétel megfizetése ellenében. Másfelől, külön díjazás behajtása nélkül a halottakat éjjel (hogy bámészködő emberek ott ne legyenek, akik napvilágnál a környezet magasabban fekvő pontjáról nézték az eseményeket) erre a célra külön kirendelt szegényházi ápolók, fáklyás kísérettel

a fenti temetőben kialakított sírokhoz vitték, és égetett mésszel beszórva temették el. A halottak ágát, pokrócát, szalmazsákját és használati tárgyait tűzzel semmisítették meg. – A jelenlegi és korábban elrendelt intézkedések, jóllehet első látásra elegendőnek tűntek, és mindenre kiterjedtek, ami ilyen jelentős halálozás mellett a közösségi és személyes biztonság, illetve a betegek ellátására és megmentésére szükségesnek bizonyult, mégis foglalkozni kellett az időközben bekövetkezett egyes eseményekkel, részben megváltozott természetük, részben többféle és egészen új utóhatásuk miatt. Különösen azért vált ez szükségessé, mert a csapás a nyári hónapokban egyre több embert döntött ágyának.

A közegészségügyi igazgatóság rendelkezései és intézkedései ugyan a fentiekben közegészségügyi direktórium megnevezéssel legnagyobb részben már bemutatásra kerültek, jelen összefoglaló rendelet természete azonban megköveteli azoknak a részleteknek az ismertetését is, amelyek a fent említett hónapokban megváltoztak, vagy teljesen átalakultak. Közöttük említendő a *Wahringer* utcai, Arany Angyalhoz címzett ház már befejezett berendezése, amely azokat a fertőzött betegeket szolgálja, akik mint általában és sok emberhez hasonlóan utálattal viseltetnek a járványkórházzal szemben, és az ottani kezelés költségeit maguk is képesek megfizetni. Ezért a fentiekben említettek szerint, ezt a nagyméretű és jó fekvésű házat egy külön palánkkal hozzá csatolták a járványkórház zárlati részéhez, úgy intézve, hogy minden betegnek külön szobája legyen, egymást felváltó két ápolóval, és jobb élelmezéssel a járványkórházhoz viszonyítva. Külön orvos is rendelkezésre áll, akire szintén vonatkozik a zárlat, de személyében nem azonos a járványkórházi orvossal. Mindezek alapján kijelenthető, hogy mostantól kezdve egy olyan intézmény is igénybe vehető, amely az előkelőbb és középosztályi embereket szolgálja, nemcsak kielégítő, hanem minden igényt kielégítő módon, naponként 1 arany ellenében, amely a különszoba, az élelmezés, az orvosságok és az ápolás költségének fedezetét adja.

Ezen intézkedés előtt már kapcsolat létesült a járványkórház és a *Beckenhaus* kórház között, és ez utóbbit, a fentiekben részletezettek szerint, egy palánk révén csatolták hozzá a járványkórházhoz. Időközben azonban olyan mértékben sokasodott a betegek száma, hogy az elhelyezésüket az eredeti járványkórházban már nem lehetett megoldani. Ezért nevezett *Beckenhaus* kórház földszintjén négy kórtermet rendeztek be az újonnan érkezett fertőzötteknek, ahol időnként másfélszáznál kevesebb, máskor több beteget helyeztek el, az emeleti szobákat pedig a padlástérrel együtt a lábadozóknak alakították ki. Mivel helyben már korábban is mindent járványkórház módjára rendeztek be, és néhány orvost is oda irányítottak, ezek a változtatások gyorsabban mentek végbe. A berendezés is egyszerűbb volt, a betegek nem csekély vigasztalására, akik az első orvosi szemlélésnél azt kérték, hogy ezekbe a szobákba kerüljenek, amelyek jó körülményeiről és az ottani intézkedésekről más betegektől már dicsérő szavakat hallottak. Ennek a háznak a ki- és bejáratát, valamint a belső udvart felesketett kapuőrök felügyelték, hogy a betegek vagy a lábadozók ki-be járkálását megakadályozzák. Újabban a lábadozók számának szaporodásával az emeleti és padlástéri szobák már elégtelennek bizonyultak, ezért a *Beckenhaus* kórház udvarán három nagy faházat húztak fel, minden fel-

szereléssel ellátva, hogy a járványkórházból érkező további személyeket ott helyezték el (akik könnyebb és gyorsabb átszállítására az ugyanott húzódó útvonal magasságában egy külön gyaloghídat építettek). Az új helyen a betegek egyéb kényelmi körülmények mellett, tisztább levegőt is élvezhettek.

Mindezek mellett remélhetőleg a nyájas olvasót nem fárasztja, ha itt olyan dolgokról olvashat híreket, amelyek mostanában történtek és járványkórházi intézkedésekhez, különösen pedig az orvosokhoz kapcsolódnak, nevezetesen a ragály által elpusztított emberek holttestének boncolásáról szólnak. Erre az itteni orvosi kar kapott megbízást, amely azonban részletes jelentést készített arról, miszerint császári Őfelsége által a tartományi hercegi kormányzat útján elrendelt anatómiai boncolás, vagyis a holttestek felnyitása a legnagyobb veszéllyel járna, ráadásul abból a betegség természetére és gyógy módjára sem lehetne következtetni. Mindennek ellenére az Udvar arra adott utasítást, hogy amennyiben az itteni orvosi kar tagjai közül, méltányos javadalmazás ellenében, a ragályban elhalt emberek boncolásában egyetlen egy orvos sem akarna önként részt venni, akkor erre a szomszédságból hívnak egyet (aki különben már végzett ilyen boncolást). Erre jelentkezett az itteni orvosi karon kívüli Georgius nevű orvos, aki 1713. július 7-én a járványkórházban elhunyt három holttestet tanulmányozott, amelyek boncolását Fuchs sebész-mester végezte a legnagyobb elővigyázatossággal, égő fáklyák mellett a mérgező gőzölgések kivédése végett. Annak alapján, amit saját szemével látott, illetékes helyen jelentést tett, majd nevezett Fuchs sebész-mesterrel együtt, elkülönített helyen rövid vesztegzárba vonult, és őt a császári javadalmazással együtt, térítésmentesen felvették az itteni orvosi kar tagjai közé.

A fenti, már megtörtént boncoláson túl nem érdektelen más sebészi beavatkozásokkal is foglalkozni, ugyanis már a jelenlegi csapás kezdetén, elővigyázatosság okán is történt utalás arra, hogy a fertőzött és a szülés időpontjához közeli vagy valóban vajúdó, de szülés közben meghalt nők esetében, a méhben maradt magzat megmentésére, időben meg kell nyitni a holttestet, vagyis úgynevezett császármetszést kell végezni. Ezért tehát ezt az intézkedést határozatban kellett megismételni, különösképpen két kirendelt borbélymesternek, az egyiknek *Wieden*-ben, a másiknak *Altersgassen*-ben, hogy erre nagyon ügyeljenek, és az ilyen magzatokat minél előbb, annál jobb alapon, szorgosan mentsék meg. Így a magzatok nem halnak meg méhen belül keresztelezés nélkül, mert ha ez elmaradna, az ellentétes volna a keresztényi szeretettel, így Isten és az előljáróság ellőtt sem volna védhető.

Mindez ideig a különféle járványügyi alkalmazottak, a járványügyi tisztítóbiztos, a felügyelő a családjával és a cselédjeikkel együtt, és másokkal is a járványkórházi zárlaton kívül laktak. Ezért jelen időponttól kezdve a zárlaton belül kialakított lakásokba lesznek kötelesek beköltözni, házuk népével együtt. Miután hivatali teendőjük ellátása miatt kifelé és befelé is közlekednek, ami a házuk népének nincs engedélyezve, a vonatkozó rendelet értelmében, hogy minél könnyebben felismerhetőek legyenek, jelzésként és a polgári kórháztól való megkülönböztetés okán is kék színű, de kívül fekete ruházatot kell viselniük. Ha kimennek a vesztegzárból, testi fenyítés és halálbüntetés terhe mellett, állandóan ezt kötelesek hordani. Azonos ruházati szabály vonatkozik egyaránt az orvosokra, borbélyokra

és szemlélőkre, akik kilépnek a zárlatból, ha feladataik ellátására a városba vagy egyes körzetekbe rendelik őket, továbbá ugyanez érvényes a sorompóőrökre, a lovasjárőrökre és a gyalogos hírvivőkre is. A betegszállítók, és a takarítók is hasonlóan viselnek, kék színű vászonanyagból.

Egyébként az is megfigyelhető volt, hogy különböző emberek naponta, mind a városból, mind az elővárosokból a régóta kihirdetett rendeletek ellenére a járványkórház közelébe jönnek, és ott eldugott, veszélyes helyekre hivatják a bent lévő rokonaikat vagy ismerőseiket, hogy velük beszélgessenek. Ezután eltávozva visszamennek a szokásos környezetükbe, ahol minden félelem nélkül, egészséges és gyanútól mentes emberekkel érintkeznek. Mostantól kezdve a jelenlegi nagy hőség miatt, ennek a felelőtlenségnek, és aggályos fokozott veszélyeztetetésnek, újból elejét kell venni. A sürgősséggel ott forgolódo embereket egy külön erre a célra kirendelt alkalmazott fogja kiűzni a területről, és ügyeik intézésére a közegészségügyi igazgatósághoz irányítja őket.

A járványkórházon belül, ez idő szerinti újabb kétségek kapcsán a gyanú a belső kútra terelődött, mivel a járványban elhaltak sírjainak közelében helyezkedik el, pontosabban közvetlenül a járványkórház temetője mellett. Már határozat született arra, hogy a vizet a betegek ellátására a *Beckenhaus* kórházból fogják hozni, és a fent említett kutat végleg lezárják. Ez a rendelkezés nemcsak időt követel a vízhozadáshoz szükséges tartályok készítése miatt, hanem több szolgát és költségráfordítást is. Mindezekről függetlenül merült fel az igény a gyanús víz alapos vizsgálatára. A császári székesfőváros polgármesterétől és tanácsától Hölmann doktor úr, mint közegészségügyi igazgató 1713. augusztus 13-án az alábbi határozatot kapta kézhez:

„Jóllehet a legutóbb a helybeli gondnok parancsot kapott arra, hogy a közegészségügyi tanács határozata alapján a sírok közelsége miatt zárja le a járványkórház kútját, és a vizet a betegek szükségleteire a *Beckenhaus*-ból hozassa, azonban a zárás előtt nevezett járványkórházi víz jelenleg még használhatónak bizonyult. A rövid idővel ezelőtt elvonult nagy esőzés miatt sem volt beszivárgás a kútba, tehát nem kell attól tartani, hogy használhatatlanná vagy egészségtelenné vált volna. Szívélyesen említett Hölmann doktor úr véleményének megszerzésére ezennel azt kérjük, hogy tegye meg a szükséges előkészületeket, majd a vizsgálat zárultával, véleményét a legrövidebb időn belül ide közvetlenül továbbítsa.”

A megkeresés nyomán nevezett orvos rövid időn belül nemcsak ennek a kútnak a kiürítését végeztette el, hanem további kutatást is végzett, és az egész környéket, más körülményekre való tekintettel együtt, alaposan megvizsgálta, majd a mindezekről készített írásbeli jelentésében a következőket állapította meg. Kétségtelen, hogy a kút a temető közelsége miatt meglehetősen okot szolgáltatott a gyanú keletkezéséhez, azonban ez a közelség önmagában nem veszélyes, viszont csak a temető nevének emlegetése is sok emberben kimondhatatlan iszonyatot képes kiváltani. Ezzel szemben az a valós helyzet, hogy a járványkórház melletti temető hosszúsága negyvenhárom öl, a szélessége harminckilenc és fél öl, ráadásul a lejtő alsóbb részén helyezkedik el. A legközelebbi sír távolsága a járványkórházi épülettől tizenhét és fél öl, és maga az épület öt ölnyi szélességű, amelytől a kút köze-

pes távolsága kettő és egyharmad öl, tehát a kút és a legközelebbi sír teljes távolsága huszonöt és egyharmad öl. A kút teljes mélysége kilenc és fél öl, és a víz a fenéktől számítva másfél ölnyi mélységben tölti fel. A kút alján undorító szag, a víz felszínén úszó zsírfolt, a kút falán lent és fent tapadó zsírbevonat, olajos vagy kénes kigőzölgés sem észlelhető, viszont a kút falának nedves kövei enyhe salétromos szagot árasztanak.

Ezzel szemben a temető felső és középső részén a kiásott sírok mélysége csak két öl volt, az alsó részeken, közel az *Altersbach*-hoz, a patak vize miatt azonban ez csak egy és egyharmad öl volt. A felső sírokat felül többnyire kavicsos homok töltötte fel, alul pedig folyami homok, a temető közepe táján a felső réteg mintegy öt-lábnyi mélységben kavicsos homok volt, lent pedig teljes mélységben agyagos homok. Ezzel szemben az alsó sírok agyagosak voltak, a mélyben pedig homokosak.

A kiásott sírgödrök esőzés utáni szemlélésénél jól látszott, hogy a temető alsó részén, az *Altersbach*-hoz közel felgyülemlett esővíz tetején nemcsak egy vékony zsíros hártya úszott, hanem olajfoltok is voltak, amelyek undorító, áthatoló bűzt árasztottak. Ezzel ellentétben, a felső sírgödrökben ugyanekkor ilyesmi nem képződött, amiből arra lehet következtetni, hogy a fenti sírokból az esővíz, ha bármit is kimosott volna, az lefelé és oldalirányban szivárgott a kavicsos homokrétegen keresztül.

A fentiekén túl a vizsgálat a kút vizének minőségére is kiterjedt.

- 1.) Enyhe párologtatással az edény alján csak kevés, úgynevezett kútvízi só maradt, ugyanolyan, mint a zárlaton belüli összes vizekben.
- 2.) Összehasonlítás is történt más víznyerő helyekből származó vizekkel, és
- 3.) a zárlati kútvízben különböző sók feloldásával is, továbbá
- 4.) más folyadékok hozzáöntésével.

Az adott helyszín természete alapján szemlátomást egyszerű volt a vizsgálo orvos véleményéből eredő következtetés, amennyiben a nehéz, zsíros tartalom a terep lejtése szerint az *Altersbach* felé szivárgott a kavicsos talajon keresztül, tehát nem felfelé a lejtőn, a nagyon kötött talajon át, még kevésbé egy nagy és hosszú épület alapjai alatt. Ráadásul, oldalirányban a talaj állaga agyagos és savas vegyhatású, ami kizárja, hogy a zsírosság a domboldalon felfelé folyt volna.

A kút vizének szokásos színe hosszabb idő alatt és a legcsekélyebb mértékben sem különbözött más vizektől, akár derült és szép napokon, akár esős időjáráskor történt a vizsgálata. A fertőzésben meghalt betegekben a kórlefolyás tartama alatt a heves bélmozgások miatt az átmeneti kénes és ártalmas erjedésre utaló folyamatokat sikerült részben leállítani, részben kihajtani, és csak a nehéz, sűrű, ragályozásra alkalmatlan salakanyagok (*capita mortua*) maradtak vissza az elhunytak testében. Mivel a *particulae salino-volatiles oleosae*, amelyeket a miazma egyébként is finomított és ártalmasabbá tett, hosszú időn át lebomlás nélkül nem maradnak meg az élő szervezetben, tehát onnan eltávoznak, így az esővíz sem moshatott ki veszélyes anyagokat, hogy azok abból máshol kiüledjenek. Mindezekén túl, a temetéseknel a sírba szórt égetett mésznek sincs káros hatása, sőt inkább felemészti a káros anyagokat.

Ezek és más okok alapján született meg a döntés (nevezetesen az említett sírokban sokkal inkább *sal salsum*, avagy *hermaphroditicum* keletkezett a *nitrum*-mal ellentétben, és a kevés és csekély mennyiségű esővíz nem volt képes az agyagos talaj mélyén átfolyani, még kevésbé bármilyen anyagot kimosni, ezzel ellentétben a nevezett zsírosság ebben még inkább akadályozta volna, de feltéve, hogy valami mégis átszivárgott a kútba, akkor annak vize nem fertőződik, hanem a középső rétegekben a *nitrum terreum* avagy *pluviale* nemcsak az erejét veszi el, hanem abból ártalmatlan anyag képződik, mint az arzénból a *nitrum* által). Alsó-Ausztria nagytekinélyű kormányzata alá rendelt közegészségügyi tanács úgy vélte a dolgok állása szerint, hogy a kutat minden fertőzéstől és annak gyanúja alól is mentesíti, használatát pedig a korábbi gyakorlat szerint engedélyezi.

Hölmann doktor úr írásbeli jelentése ugyanakkor hangsúlyozta, hogy valóban észlelhető a járványkórházi sírokból átmeneti kigőzölgés, különösen pedig eső után erős bűz észlelhető. Tanácsa szerint, ugyan nem mértékadó vélekedés alapján, a sírok feltöltését alaposabb tömörítéssel kellene végezni, ugyanis egy hirtelen esőzés, majd azt követően egy jelentős hőhullám után azokból széles és mély tölcserék keletkeznek. Ezt a javaslatot azonban azonnal átültették a gyakorlatba, így a horpadásokat és tölcseréket homokkal feltöltötték és betakarták, és szükség esetén ezt ismételten is elvégezték.

Többek között hallomásból olyan hírek is elterjedtek, hogy amikor a szolgáknak gyanús betegeket kellett a járványkórháztól távol eső külvárosból beszállítani, a betegek különösen a nagy forróság idején út közben végzetesen legyengültek, sőt akár meg is haltak, jóllehet az állapotuk megkövetelte, hogy kezelés céljából minél gyorsabban a megfelelő helyre érkezzenek. A helyzet megoldására újabb járványkórházakat létesítettek a vezető járványkórház mintájára, saját orvossal ellátva, azonban a személyzet további tagjait, mint a sebészeket, élelmezési dolgozókat, szemlézőket, írkokokat, ápolókat és másokat, a vezető járványkórházból vettek át, akik már gyakorlottak voltak a járványhelyzet kezelésében. Túléltek a fertőzést, és vélhetőleg a kitartásuk is jobb volt, hogy feladataikat kellő tapasztalattal végezzék. Az alájuk beosztott embereket is így irányították, és olyan rendet tartottak, amilyenre a vezető járványkórházban voltak kötelezve. Azokról pedig, akik a legalkalmasabbak voltak egyik vagy másik feladat ellátására, valamennyi járványkórházi orvos szakmai minősítést állított ki.

Két ilyen új járványkórház létesült, az egyik *Leopoldstadt*-ban a dologháznál, szeptember 15-én, a másik pedig a Wien patak mentén a pénzérmék vizsgáló házánál, 1713. október 3-án. Mivel azonban sok beteget a város törvényhatóságán kívüli területekről hoztak, mint például *Szt. Ulrich*-ből, amely a skót apát úrhoz tartozott, és az út nagyon hosszú volt, parancsra ezen a területen is saját járványkórházat létesítettek, de annak befejezése előtt a járvány helyben már megszűnt, így valójában erre a épületre már nem volt szükség.

Miután a fenti két új járványkórház érthető okokból, különösen pedig azért, mert olyan helyen épült, amelyet az elővárosok jobban is hasznosíthattak volna, temetővel nem rendelkezett, ezért minden éjjel, külön erre a célra kialakított zárt kocsikkal onnan az égetésre szánt holmikat, és a halottak lepedőbe varrt testét is

átszállították a nagy járványkórházba. Itt a beérkező holmikat azonnal elégették, vagy zárt helyen, jobb időkre várva, elraktározták. A holttesteket pedig megfelelően kiásott sírokba helyezték, és itt is egyes módosított eljárásokkal mindent a javított szabályok szerint intéztek.

Annak érdekében, hogy a fenti járványkórházakban létszámhiány soha ne keletkezzék, újabban felfigyeltek arra, hogy egyes fürdős segédek nyilvánosan tivornyázva és léha módon viselkedtek. Mivel a folyamatos járványveszély miatt ezekre az emberekre szükség van a betegek ellátásához, ezért a bíró elsősorban *Leopoldstadt*-ban, ahol többnyire tartózkodnak, parancsot kapott, hogy gondoskodjon arról, hogy őket, mint tivornyázó személyeket előállítsa és őrizetbe vegye. Az innen érkező hírek alapján a közegészségügyi igazgatóság az is elrendelte, hogy a személyzeti hiány elkerülésére a kötözös szolgákat az itteni fürdősmesterek közvetítésével kell toborozni, és más helyekről is itt kell végezni az összeírásukat.

Előre gondolva a jövőbeli eseményekre, a járványkórházban elhaltak hagyatékát illető jogi és örökösödési ügyek egyszerűbb intézésére és lezárására, az intézményen belül jegyzőkönyv vezetői állást kell létesíteni. Ez az alkalmazott a napi gyakorlat szerint felvett betegeknel, az ott elhaltaknál, és a máshonnan holtan beszállítottak esetében is szabályos jegyzőkönyvet vesz fel. Rögzíteni kell a családi és keresztnévet és azt, hogy honnan történt a beszállítás, a városból, az elővárosokból, és onnan melyik házból. Feljegyzendő továbbá minden eseményt a betegekkel kapcsolatban, és erről minden reggel külön jelentést kell küldeni. Az ügyintézés érdekében, tekintettel a mielőbbi járványkórházi bevezetésre, a szemlélő állomás közvetlen közelében külön faházat kell emelni, és amennyiben egyik vagy másik betegnél bármilyen gond felmerülne, az 1713. augusztus 31-én kiadott határozat értelmében, fentnevezett Hölman doktor úrnál kell érdeklődni, és a helyzet javítása érdekében csakis az ő rendelkezéseit kell követni.

Időközben az imént említett szemlélő állomás valóságos járványkórházi cancelláriává alakult át, és megfontolás tárgyát képezte, hogy a szemlélő tevékenysége ezen a munkaterületen alapvető fontosságú, de egyben fáradtságos és veszélyes is, elsősorban önmagában a szemlézés miatt, mivel a betegek teste a szállítás vagy saját testmozgásuk következtében terhelésnek volt kitéve, és ezért a ragályos kigőzölgésük is fokozódott.

Fáradtságos is a szemlézés ügymenete, és a további dolgok szintén, amelyekben többféle szempontra kell tekintettel lenni, nem beszélve az éjjel-nappali folyamatos munkamenetről. Fontos az *inquisitor* munkája is, aki az intézkedések végrehajtását ellenőrizte, különösen azonban arra ügyelt, hogy a beosztottak hibáit kijavítsa. Ezért időközben az orvos és a szemlélő mellé is három írnokot rendeltek. A kirendelt orvos a hivatalát, a közegészségügyi igazgatóság jóváhagyásával, a saját lakásában látta el, ami saját maga, mind pedig beosztottjai és a betegek, különösen az éjjel beszállítottak miatt egyszerűbb eljárást jelentett, és ez a rendelkezés egyben már a rövidesen bekövetkező hűvös őszi és hideg téli időszakot is figyelembe vette. Közeledett ugyanis az az évszak, amikor az éjszakák hűvösebbek lettek, mintsem hogy azt a betegek és a lábadozók kellemesen elvi-

selték volna. Ezért született rendelkezés arról, hogy az ebből származó ártalmakat hogyan kell elhárítani. Már augusztusban is előrelátó gondoskodás történt a járványkórházi betegekről, amennyiben a megsemmisítő biztos parancsot kapott arra, hogy azokat az ágyneműket, vászonlepedőket és ruhákat, amelyeket a betegek nyolc nappal a betegségük kezdete előtt használtak, egy erre a célra kialakított targoncával a városba hozassa, ahol azokat egy mély gödörben gyűjtötték össze. Innen egy nagy, szintén zárt kocsival (amelyhez a járványkórházi őrmester, ha sok volt az anyag, még egy másikat is rendelt) a szállítmányt ugyancsak éjjel a járványkórházba vitték. Ott a legjobb, legtisztább és leginkább használható darabokat kiválogatták, amelyekről jegyzéket küldtek a közegészségügyi igazgatóságnak, majd a holmikat a járványkórházi gondnok nyugta ellenében átvette. Végül a parancs értelmében ezeket átadták a betegeknek, akik számára a hűvös éjszakák miatt nagyon hasznosak voltak.

Időközben a lábadozóknak újabb elszállásolást kellett biztosítani, amiért is a kihelyezett orvosok és a járványkórházi gondnok tanácsára és jóváhagyásával a következő szükségszerű intézkedés történt. Állományba vették a *Rossau*-ban található úgynevezett *Hammerisch* házat, és ide hozták az egyik vesztegzári udvarban tartózkodó várandós asszonyokat. A másik két vesztegzári udvarból pedig a közönséges betegeket a *Bäckenhaus*-tól nem messzire fekvő *Prunnisch* házba és a *Kammermahler* lakásba, amelyeket szintén állományba vettek, és cölöpkerítéssel választották le a járványkórház zárlati részről. Így három vesztegzári udvar szabadult fel, ami hatszáz ember elhelyezését tette lehetővé. A már fertőzöttek a *Bäckenhaus*-ban és a mellette lévő részlegekbe illetve faházakba kerültek, így az összes újonnan fertőzöttet a járványkórházban helyezték el, a javulófélben lévők pedig a faházakból, részlegekből és padlásokról, megóvándó őket a beköszöntő hidegtől, a *Bäckenhaus*-ba kerültek. A rövid időn belül egészségesnek nyilvánítandók vagy a még nem teljesen egészségesek az egyik kiürített vesztegzári udvarba vonultak, a másik két udvart pedig a *Bäckenhaus*-ból távozott teljesen egészséges emberek, illetve azok foglalták el, akik addig a *Kloster-Neuburger-Au*-ban tartózkodtak. Ezen túl még abban is különbségtétel történt, hogy az erősebb és kitartóbb személyek a vesztegzár letöltésére a nevezett *Au*-ba kerültek, a gyengébbek és esendőbbek pedig a fenti vesztegzári udvarokba, hogy mindig is szabad helyek álljanak rendelkezésre.

Az orvosok is más beosztást kaptak. Dr. Pensa úrnak, aki a legidősebb volt, átadták a járványkórházat. Dr. Hölman úr a szemlézési igazgatói teendők ellátása mellett *Bäckenhaus*-t és az Arany Agyalt kapta, valamint mindhárom vesztegzári udvar felügyeletét. Harmadikként Dr. Wallich úr gondoskodott a *Kammermahler*- és *Bildermahler*-házban a közönséges betegekről, azzal a megbízatással, hogy ezeket a betegeket, amennyire csak lehetséges, tartsa távol minden további fertőzéstől, tartózkodjon a fertőzött betegek, a járványkórházi gondnok látogatásától, és minden olyan helytől, ahol fertőzötteket kezelnek. Továbbá ne kerüljön kapcsolatba járványügyi tisztviselőkkel, nehogy ő maga közvetítse a fertőzést a betegeknek, és ezáltal vélhető okozója legyen az ebben a körben előforduló gyanús eseteknek. Tekintettel arra, hogy egy idő óta a vesztegzári idejüket töltő, fentiekben

említett személyek között néhány összetűzés fordult elő, ezért a jelenlegi és jövőbeli helyzetre tekintettel, az ilyen eseményeket elkerülendő, a gondnok határozott parancsot kapott a szigorú eljárásra annak érdekében, hogy

1. a vesztegzári idejüket töltő emberek délelőtt szentmisén vegyenek részt, délután pedig rózsafüzért imádkozzanak, a lábadozók pedig, akik még teljes gyógyulásuk előtt állnak, és ezért nem mehetnek misére, illetve közös rózsafüzérezésre, délelőtt és délután ugyanezekben az órákban abban a szobában, ahol tartózkodnak, a többi imádkozóval együtt, a rózsafüzért hangosan imádkozzák.

2. A gondnok parancsot kapott arra, hogy a vesztegzári férfiakat a nőktől elkülönítsék, hogy így elkerülhetők legyenek az esetleges botrányos és bűnös események.

3. Tegye meg a szükséges intézkedést, hogy egy-egy szobába csak annyi embert helyezzenek el, hogy ott kényelmesen tartózkodjanak, de el kell kerülni a faanyag elherdálását, miszerint korábban majdnem mindenkinek, ha úgy akarták, külön házat építettek.

4. Játékok és más elfajzott és visszataszító életvezetés sem engedhető meg, ezért úgy kell rendet tartani, hogy a vesztegzárban este hét óra tájban mindenki a saját helyén térjen nyugovóra, továbbá hét óra után, kellő elővigyázatossággal az összes világítást meg kell szüntetni, és nyílt láng sehol sem égethető.

5. Nagyon ügyelni kell arra, nehogy a vesztegzárba utaltak bemenjenek a lábadozók és még kevésbé a fertőzöttek részlegeibe. Ennek elérése végett legyen zárva az úgynevezett várandós és lábadozó udvar, hogy az újonnan érkező vesztegzári személyek az egyik vagy a másik helyre se léphessenek be, továbbá ebben a tekintetben elővigyázatlan vagy hanyag vesztegzári személyzetnek, mint az öröknek, az ajtónállóknak, a háziszolgáknak, stb. vonják meg a fizetését.

6. Mivel jelentős érdek fűződik a lábadozók gyógyulásához, és a vesztegzárba utaltak egészségének megőrzéséhez, így ártalmas ételek és italok fogyasztása egyikük részére sem engedélyezhető.

7. Ügyelni kell arra, hogy az ételét mindenki megkapja, külön-külön a saját adagja szerint, mindenféle kedvezményezés nélkül, az előírások szerint és a nap megfelelő órájában.

8. Miután minden egyes intézkedés, amely a megfelelő rend bevezetéséhez és fenntartásához szükséges, részleteiben előre nem szabályozható, ezért a gondnok mindig a józan megfontolás és a saját legjobb szándéka szerint cselekedjék.

Végül ezeket a pontokat olyan szigorúan kell betartani és alkalmazni, hogy az előforduló vonakodás esetében, a dolgok állása szerint, a gondnok nemcsak az állását veszíti el, hanem ezen túl még súlyos büntetéssel is számolnia kell. Azokkal a vesztegzári személyekkel szemben, akik nem követik a fenti parancsokat, azok közül bármelyiknek ellenállnak, vagy a gondnok mindenkor jószándékú utasításait engedelmesen nem követik, erről a gondnok érdemi és elkerülhetetlen büntetés terhe mellett, tegye meg a jelentését. Amikor elérkezett annak az ideje, hogy a vesztegzári személyek a részükre előírt időtartamot letöltötték, és abban a szobában (akár a *Klosterneuburg-Au*-ban akár a faházakban) 4 héten át gyanúsán senki sem betegedett meg (ellenkező esetben az érintettek a körülmények szerint fele

időtartamra, részben újra a teljes idő letöltésére lesznek kötelezve), az elbocsátás alkalmával az orvostól írásbeli bizonyítványt kapnak. Ezzel ott, ahová távozni akarnak, igazolhatják magukat, miszerint a vesztegzár teljes időtartamát kitöltötték, következésképpen mentesültek minden ragály gyanújától, tehát az adott helyre ismét beengedhetik és befogadhatják őket. A távozók jövőbeli településének nevét, és ott a házukat, valamint életvitelüket és foglalkozásukat, amivel kenyerüket keresték, kötelesek a kibocsátásnál végzett vizsgálat kapcsán megnevezni, hogy azt hivatalosan feljegyezzék, és ezt a nyilatkozatot a távozók személyi leírásával a közegészségügyi igazgatóságnak továbbítsák, későbbi vizsgálat céljából, amennyiben a megadott helyen gyanús eset jelentkezne. Ekkor a kivizsgálás ennek alapján végezhető, azt tisztázandó, hogy a megbetegedést esetleg a vesztegzárból kicsempészett holmi okozta, vagy amennyiben egyes helyiségeket a dögvész természetes úton megtámadna, azt ne a vesztegzári idejüket kitöltőkkel hozza kapcsolatba, ha ott egyetlen egy ilyen személy sem tartózkodna.

Azok a személyek viszont, akik nem tudták megmondani a távozásuk célját, és azt sem közölték, hogy később miből fogják magukat eltartani, akaratuk ellenére is hivatalosan szegénynek minősítendőek, nehogy a koldusok számát szaporítsák, és további gondok okozói legyenek. Ezeket az embereket a *Spittal-Au*-ba kell vinni, ahol mindenből ellátmányt kapnak a létfenntartásukhoz. Továbbá még időben, a *Spital-Au*-ban tartózkodó szegények, és a *Klosterneuburger-Au*-ban időző vesztegzáriak miatt olyan intézkedéseket hoztak, hogy ott a faházakat felkészítsék a közelgő hideg időszakra. Ezért tűzifa és szalma tárolására nagy pajtákát építettek, ahol egy külön alkalmazott, vagyis a fa- és szénaelosztó szolga adta ki a szükségletek szerinti fűtőanyagot. A faházak számát megduplázták, az oldalfalakat sárral betapasztották, a padlót behintették, és Márton naptól György napig a nagy hideg miatt napi szükségletként minden háznak 4, 5, 6, 7 sőt 8 fahasábot adtak.

A tél kezdetén a borzalmas járvány ereje gyengülni kezdett, és annak nemcsak a belszervi következményei gyengültek, hanem a külső tünetek is elhúzódóvá váltak, sőt egyes esetekben egyáltalán nem jelentkeztek.

Ezekben az időkben okkal merült fel az a gondolat, hogy az enyhe lefolyású eseteket ne azonnal a járványkórházba küldjék, hogy ott veszélynek tegyék ki őket, mert egyáltalán nem biztos, hogy járványos betegségben szenvednek. Másfelől az sem tanácsolható, hogy ezekkel a betegekkel szemben a rokonok és az ismerősök minden elővigyázatosságot mellőzzenek, nehogy a járvány újabb fellángolását tegyék lehetővé. Mindezek mérlegelésével a járványügyi zárlaton belüli és a kórházi orvosok javaslata szerint mind a járványkórház, a közönséges betegek kórháza, mind a szemlélő hivatal közelében megfigyelő szobát létesítsenek, ahová kizárólag azokat küldenek, akiknek csak belső tünetek jelentkeztek, de azok sem voltak meggyőzőek. Ha a megfigyelés alatt a jellemző külső tünetek megjelennek, a betegek a járványkórházba kerülnek, de ha külső tünetek nem jelentkeztek, a közönséges kórházba szállítják őket. Miután meghallgatásra talált az orvosok javaslata, a megfelelő szobákat azonnal kitakarították, az ágyakat és a berendezési tárgyakat eltávolították, és tisztával helyettesítették, majd a beérkező betegeket a napi jelentésekben külön rovatban vezették. Ezek a betegek a bizony-

talanság időszakában, mielőtt a ragályra jellemző külső tünetek megjelentek, látogatás és ellátás szempontjából a járványkórházi zárlat orvosához tartoztak, továbbá orvosságok és azok felhasználása tekintetében is, élelmezésük pedig a *Spital-Au* és a járványkórház szabályai szerint történt.

Az időknek valamint a járválynak imént említett változása kedvező előjele volt a várva várt jólétnek, amely egyébként rövidesen bekövetkezett. A gyanús új betegek száma napról-napra jól érezhetően csökkent, ugyanolyan ütemben, mint ahogyan korábban emelkedni kezdett. Következésképpen 1713. decemberében *Leopoldstadt*-ban járványkórházzá átalakított dologházat, és 1714. januárjában *Münz-Wardein*-ben a *Wien* patakmenti járványkórházat is bezárták (miután azokban a zárlat alatt álló, és még ott tartózkodó személyeket átszállították a zárlati udvarokba a karantén teljes tartamának letöltésére), megfelelő időben kitakarították, majd utána, mint a járvány előtt, a helyiségeket bérleti díj ellenében lakásként adták ki. Még 1714 februárja előtt a járvány teljes egészében befejeződött.

Borzalmas hatását mind Bécsben, a császári székesfővárosban, mind annak elővárosaiban és vidéken is legjobban a következő listák szemléltetik.

1713-ban a betegek és halottak száma:

Hónap	Betegek	Halottak
Január	52	23
Február	28	16
Március	169	126
Április	365	317
Május	694	484
Június	891	701
Július	1656	1201
Augusztus	2107	2178
Szeptember	2032	1992
Október	970	1029
November	391	418
December	121	105
Az 1714. évben		
Január	72	54
Február	17	–
Összesen	9565	8644

JÁRVÁNYÜGYI TÁBLÁZAT
 Bécs városában és a környezetében fekvő fertőzött helységekről
 1713 januárjában

Helységek	Házak száma	Ezek közül fertőzött	Személyek		Járvány kezdete helyben	Járvány vége helyben
			halottak	gyógyultak		
Pentzing	70	22	83	18	máj. 12.	nov. 26
Breiten-See	22	11	24	18	máj. 8.	okt. 8.
Hietzing	14	9	30	4	júl. 26.	nov. 2.
Laintz	39	8	27	10	jún. 16.	szept. 12.
Speising	35	7	22	1	júl. 26.	dec. 16.
St. Veit	87	49	208	128	júl. 12.	nov. 14.
Laab	34	15	35	15	júl. 24.	szept. 28.
Baumgarten	44	1	4	2	aug. 12.	aug. 20.
Hüteldorf	60	4	9	4	jún. 4.	aug. 24.
Weydling in Au	20	8	34	16	jún. 10	aug. 25.
Purkerstorrf	43	29	94	29	máj. 3.	szept. 27.
Neu-Lerchenfeld	45	25	152	75	ápr. 15.	szept. 11.
Otterkhling	49	23	105	65	ápr. 6.	szept. 26.
Währing	41	12	27	17	ápr. 5.	szept. 30.
Hernals	95	59	134	62	máj. 14.	szept. 6.
Dornbach	60	32	131	40	jún. 19	okt. 4.
Ober-Döbling	31	5	13	6	júl. 16.	szept. 7.
Unter-Döbling	40	22	52	23	máj. 14	nov. 9.
Unter-Siffering	34	32	135	76	máj. 24.	szept. 11.
Ober-Siffering	32	30	132	70	júl. 22.	szept. 21.
Salmansdorff	18	18	74	44	júl. 21.	okt. 25.
Grüntzing	70	38	129	96	jún. 11.	nov. 12.
Weydling	64	16	70	11	szept. 7.	nov. 11.
Aztgersdorff	66	4	15	4	aug. 24.	okt. 24.
Perchtoldsdorff	240	1	6	–	aug. 13.	szept. 19.
Mödling	169	5	20	2	júl. 23.	aug. 24.
Neudorff	60	8	19	6	jún. 12.	okt. 15.
Möllersdorff	28	4	15	3	júl. 20.	okt. 29.
Träuskirchen	80	16	46	8	júl. 25	okt. 29.
Laxenburg	27	4	12	3	okt. 10.	nov. 9.
Leopoldsdorff	15	7	22	16	jún. 16.	okt. 18.
MariaLantzendorff	19	5	22	9	jún. 10.	okt. 8.

Unter Lantzenndorff	19	2	5	3	júl. 20.	aug. 18.
Intzersdorff	70	5	5	2	aug. 30.	szept. 5.
Simmering	106	30	87	36	jún. 27.	okt. 5.
Rauchenwarth	52	10	27	8	júl. 11.	szept. 20.
Schwaadorff	70	4	13	8	júl. 18.	aug. 18.
Fischament	75	3	12	1	szept. 22.	okt. 27.
Wülffersdorff	65	7	13	7	júl. 6.	szept. 6.
LangenEntzendrff	90	22	64	39	jún. 17.	okt. 29.
Stockerau	208	28	102	34	máj. 27.	okt. 29.
Ertsbrunn	70	4	23	3	szept. 28.	nov. 23.
Pergau	36	6	21	6	júl. 22.	szept. 29.
Hollabrunn	161	39	185	20	ápr. 20.	nov. 13.
Weyerburg	31	25	104	51	máj. 22.	szept. 3.
Zellerndorff	185	22	82	12	márc. 1.	okt. 21.
Hirschstätten	20	6	15	3	júl. 22.	okt. 12.
Kagran	45	1	5	5	júl. 16.	szept. 25.
Ebenthall	72	12	36	9	júl. 18.	nov. 1.
Pockflüss	80	7	26	12	júl. 26.	nov. 10.

A dolgok ilyen állása mellett a második járványkórházi orvos, a többi már nem szükséges hivatali állásban lévő személlyel együtt a *Lichtenthal*-i közösségi házban maradt – ahol rangban az első-és másodosztályú járványügyi szolgálatot ellátó személyek töltötték a vesztegzári idejüket – egészen a karantén végéig (de a személyzet számát egy idő óta már fokozatosan csökkentették, és az első vesztegzári orvost, Ausfeld doktor urat saját kérésére, a közegészségi állapotok már mutatkozó javulása folytán már 1713. októbere végén elbocsátották). A harmadik orvost, Hölman doktor urat, elővigyázatosságból még megtartották, és a lakását az első számú járványudvarban rendezték be, hogy ott a még nem teljesen meggyógyultakat addig kezelje, amíg egészségesek lesznek, és a még ott tartózkodó veszteglőket és azok egészségi állapotát is kellő éberséggel ellenőrizze.

A járványügyi tisztviselők lakásait is kitakarították a járványkórházban, és miután ezt a járványkórház teljes zárlati területére nézve az előírásoknak megfelelően elvégezték, megkezdték a zárlat miatt felállított palánkok lebontását és elszállítását, és az úgynevezett *Wahringer* utcai szakaszt szokásosan ismét megnyitották.

A fenti leírásban összefoglalt intézkedések mellett, az alábbiakban részletezett személyzet tagjai közül egyenként mindenkinek a következő nyomtatott utasítást adták.

Eligazítás a járványkórházi papnak, ugyanott a szerzetesrendi lelkészeknek és az előimádkozóknak.

Feladatuk szerint

1. naponta megtartják a szokásos istentiszteletet a járványkórházi kápolnában.
2. Naponta kétszer, vagy szükség szerinti gyakorisággal, minden beteget meglátogatnak, érdeklődnek a testi és lelki állapotuk felől,
3. a betegeket türelemre intik és vigasztalják, és amennyiben szükséges, szükségükre a szentségeket kiszolgáltatják.
4. Akik erről úgy rendelkeztek, azok temetésén részt vesznek.
5. Az előimádkozók kötelessége, hogy a betegeknek megfelelő időben vezessék a reggel és az esti imát, a nagyon súlyos, sőt haldokló betegekkel pedig együtt mondják a haldoklók imáját.

Különösen azonban a rendesen kihelyezett járványkórházi papnak, nevezetesen Huber Casparus-nak a feladata (aki mellé különböző szerzetesrendi lelkészeket osztottak be, ha közöttük halálozás történt) a szegény fertőzött betegek lelki üdvének biztosítása. A betegek gyónása, mint az egészséges emberek esetében, titkosan történik, részben a beteg ágyánál, részben a padlóra fektetett szalmazsákjánál, amelyre a pap leül, de térdelhet is, a körülmények szerint. Minden beteg a saját elhatározása szerint tisztítja meg a lelkét, sőt életgyónást is végezhet, ha ezt lehetővé teszi a pap előtt álló feladatok sokasága. Az áldoztatás közvetlenül a szájba történik, minden eszköz igénybevétele nélkül. Érintéssel adják fel az utolsó kenetet is, kézi kenéssel a megfelelő testrészekben, mint a szemeken, füleken, orrnyílásokon, az ajkakon és mindkét kézen. Ezt a pap és a segítségére adott szerzetesrendi lelkész végzik, amint a szükség megköveteli, és általában akkor, amikor a fertőzöttet a betegszállítók a szemlélő faházból a betegszobába viszik, vagy magában a szemlélő helyiségben, amikor a betegek nagyon gyengék, és a szemlélés nem korán reggel, 8 óra előtt történt. Ez a lelki szolgálat július, augusztus és szeptember hónapban korán reggel 6 órától este 9, de 10 óráig is tarthatott, és egyetlen egy személy gyóntatását és áldoztatását sem halasztották másnapra, kivéve ha hányás miatt a beteg nem kapott ételmezt. Nagyon kevés beteg halt meg gyónás és áldoztatás nélkül, kivéve azt az esetet, amikor a beteget eleve eszméletlen állapotban szállították be a járványkórházba, így érzékeinek már nem volt birtokában, vagy a papot nem kellő időben hívták az ápolók, mivel helytelenül ítélték meg a beteg állapotát. Egyébként a pap is törekedett arra, feladatának biztos elvégzése, és Isten színe előtti mentségként is, hogy délidőben, amikor nincs szemlélés, végig járja a járványkórházi szobákat arra figyelve, hogy fokozódott-e egyes betegek gyengesége, mert ilyen esetben a szentelt olajjal el kell végezni az utolsó kenet feladását. Mint ahogyan az is megtörtént, hogy egyszerre egy szobában 14 beteg vette fel ezt a szentséget.

A halottak temetési menetére általában reggel 9 órakor és délután 2 órakor, de később és korábban is sor kerülhetett, ha azt az elhunytak barátai és hozzátartozói a járványkórházi temetőhöz közel fekvő, *Alsterbach* menti magasabb területről látni akarták. Minden nap, az utolsó temetés után áldották meg azokat, akik ebben a temetőben találtak végső nyugalomra. Mivel ezekben a sorokban csak azokról

a lelkészekről esett említés, akik a járvány alatt folyamatosan munkát végeztek, röviden meg kell emlékezni azokról is, akiket a legkülönbözőbb helyeken felállított járványkórházakba kihelyeztek, illetve ott feladataik ellátása közben vesztették az életüket.

A városban voltak kihelyezve: Sandshuster atya, a Jézus Társasága hitvalló házból.

Alexius és Rochus atya az obszerváns ferencesektől a Szt. Jeromos templomból.

Bonifacius atya a Skót apátságából.

Placidus atya a *Wahringer* utcában, a fentevezett apátságból,

Három kapucinus atya, és egy renden kívüli pap *Szt. Ulrich*-ban.

Florianus, Ambrosius, és István atya, a Barnabita rendből, *Mariahilf*-ből.

A *Lazaret an der Wien*-ben: Gerardus és Emmeranus atya, karmeliták *Laimgruben*-ből.

Benedictus Augustinianus, Discalceatus, és Timoteus atya a szervitáktól.

N. Minorita és N. Augustinus atya, *Landstrassen*-ből

A *Leopoldstadt*-i járványkórház-ban: Jacobus atya, a sarutlan karmelitáktól, Ludovicus atya az obszerváns ferences rendiektől.

Leopoldstadt-ban N. papnak egy káplánja

Landstrasse-ban egy nem szerzetes pap.

Matzelstorff-ban: Michael Hütter, Sigismundus Gregoritsch, és N. N. N., három nem szerzetes pap.

Spittal-Au-ban: N. Wagner és N. Weinhäppel, nem szerzetes papok.

Liechenthal-ban egy nem szerzetes pap.

A fentiek közül, akik meghaltak, és akiket a fent nevezett járványkórházi pap kísért utolsó útjára a járványkórház temetőjében:

Három kapucinus atya *Szt. Ulrich*-ből, és Florianus, Ambrosius atya a Barnabita rendből.

Gerardus és Emmeranus atya, a sarutlan karmelitáktól.

Augustinus és Discalcetus atya.

Thimoteus atya, a szervitáktól.

Jacobus atya, sarutlan karmelita.

Michael Hütter és Sigismundus Gregoritsch *Matzelstorff*-ből.

A járványkórházi orvosokról

Ezeket az orvosokat csakúgy, mint az elővárosokba kihelyezetteket, esküvel kötelezték arra, hogy munkájukat lelkiismeretesen, tudásuk és képességeik szerint lássák el.

1. Vezessék a rájuk bízott hivatali munkafolyamatokat.

2. A járványkórházban időben intézkedjenek mind a gazdag, mind a szegény fertőzöttek szemléléséhez, látogatásához és kezeléséhez szükséges eljárásokról.

3. Írják fel a betegek mielőbbi gyógyulásához szükséges orvosságokat.

4. A betegeket naponta ne csak háromszor látogassák, hanem lelkiismeretes meglátásuk alapján ahányszor az állapotuk megköveteli.

5. Figyelmeztessék a járványkórházi sebésmestereket, patikusokat, és gyógyszer- illetve ételosztókat hivataluk gondos ellátására,

6. szorgosan és hűséggel teljesítsék mindazt, amire a tanácstól illetve a közegészségügyi igazgatótól megbízást kaptak, amint az egy jámbor és hűséges orvoshoz illik, mivel ezekért az utolsó ítélet napján a mindenható Isten előtt fognak felelni.

A járványkórházi irodáról és a szemlélő hivatalról.

Itt kell megvizsgálni

1. állapota szerint minden beérkezett vagy beszállított beteget, feljegyezve a nevét, életkorát, honosságát, családi állapotát, foglalkozását, lakását, stb., majd a betegségét illetően azt, hogy mikor kezdődött, milyen belső és külső tünetekkel.

2. Parancsot kell adni az állandó készenlétben álló belső betegszállítóknak, hogy az adott állapotának megfelelő helyre vigyék a betegeket.

3. Mindezekről korán reggel kétpéldányos napi jelentést kell küldeni a *Zeughaus*-ba és a közegészségügyi igazgatóságra, valamint egy napi jegyzéket is a polgári kórházba, az ellátmány és a jegyzőkönyvezés miatt.

4. Ki kell állítani az előírt bizonyítványokat a vesztegzári időt letöltő és távozó embereknek.

5. Továbbítani kell a jelentéseket a nevezett közegészségügyi igazgatóságra, illetve értesíteni kell azokat, akik nevezett igazgatóságtól bármilyen parancsot vagy kivitelezési engedélyt kaptak.

A járványkórházi gondnokról.

A gondnokot parancssal nevezik ki, esküre kötelezve.

1. Megbízott gondnoki állását a járványkórházban hűséggel kell ellátnia.

2. Mindenkor józan legyen, és minden intézkedést szakszerűen teljesítsen.

3. Mindent jó állapotban tartson.

4. A betegek a szükséges ételt és italt a meghatározott időpontban kapják, de semmit ne adjanak nekik, amitől károsodnának.

5. Kellő éberséggel ügyelni kell arra, hogy az orvos az alárendeltjeivel együtt, mind pedig a betegek szolgálatára rendelt további személyzet, a feladatait az előírásoknak megfelelően lássa el.

6. Szolgák, betegek és lábadozók között semmilyen aggályos vagy gonosz összetűzés ne forduljon elő, ezért

7. a vétkeket illetékes helyen jelenteni kell a megfelelő büntetés kiszabása végett.

8. A betegen elhalt vesztegzári személyzetről és szolgákról napi jelentést kell készíteni, és azt szabályosan felszerelve az illetékes helyre továbbítani.

9. Mindenkinek ki kell adni a járandóság szerinti fejadagját, és a kiosztásnál senkinek és semmiben nem lehet kedvezményezni.

10. Pontosan követni kell a vesztegzárból távozó személyek levetkőzését és átöltözését, nehogy a járványveszélyes ruházati holmikat bármilyen módon eltalajdonítsák, vagy eltüntessék.

11. A fenti rendszeres feladatokon túl, korán reggel végig kell látogatni a betegek szobáit, ellenőrizendő, hogy a halottakat a megfelelő helyre időben eltávolították, a szobákat kitakarították, jól megfüstölték és megtisztították, nehogy ott

valamilyen hátrányos vagy tisztátalan dolog maradjon, ami ellen a lelkész úr vagy más kihelyezett papok, a szentségek kiszolgáltatása során, vagy a doktor urak az orvosságok rendelése kapcsán panasszal élhetnének.

12. Elsősorban azonban minden éjjel, amikor már mindenki nyugovóra tért, meg kell győződni arról, hogy a járványkórházban minden egyes beteg, különösen a betegápoló nők és férfiak a részükre kijelölt helyen tartózkodnak, nehogy valami szabályellenesség történjék, vagy egyébként a kályhák és a konyhai tűzhelyek miatt tűzkár keletkezzék. Egyebekben pedig,

13. a gondnok hivatalának ellátása során olyan szorgosságot és gondosságot tanúsítson, hogy mindezekért majdan Isten színe előtt kell felelnie.

A járványkórházi seborvosról.

A kinevezettek esküvel kötelezendők arra, hogy

1.) mértékletesek és józanok maradjanak, hogy szükség esetén a betegellátásban a kötelező feladataikat elvégezhessék, és segítő munkájukban hiányt soha se keletkezzék.

2.) Azonnal vegye át a járványkórházba utalt és beszállított betegek kezelését és gondozását, és az orvos által felírt, valamint saját maga által rendelt flastromokat illetve orvosságokat a segítségül adott kötözös szolgák munkájával együtt híven fordítsa a betegek kezelésére, gyógyításukban tanult mesterségét és tudományát az általa tett eskü szerint, a legnagyobb szorgalommal és buzgósággal hasznosítsa.

3.) A szokásos órákban naponta kétszer, de szükség esetén többször is, a rábízott betegeket a fenti kötözös szolgálkkal együtt rendszeresen látogassa és kezelje.

4.) Alárendelt kötözös szolgálait a munkájuk végzése közben figyelemmel kövesse, velük szemben elnéző ne legyen, és az általuk elkövetett vétségeket, a megfelelő büntetés kiszabása végett, jelentse a közegészségügyi igazgatóságnak.

5.) Kezelés során a betegeken észlelt tüneteket és elváltozásokat jelentse az orvosnak.

6.) Mindig arra törekedjen, hogy elősegítse a betegek minél előbbi és gyorsabb gyógyulását, hogy teljes egészségüket visszanyerhessék.

7.) Jelentse a sikeres gyógyulásokat a gondnoknak, hogy időben mindent összehajrássanak, ami az ilyen felépült betegek kibocsátásához szükséges.

8.) A rábízott orvosságokból, súlyos testi fenyítés terhe mellett, a legcsekélyebb mennyiséget sem veheti el, hanem azokat a betegek szükséglete szerint hűséggel használja, és a maradékokat a gondnoknak szolgáltatassa vissza.

Sebész mesterekről, fürdős segédekről avagy kötözös szolgákról.

Személyes esküjük révén arra vállalkoztak és arra kötelezték magukat, hogy

1.) külön előjárásági engedély nélkül nem hagyják el a járványkórházat, és nem mehetnek külső emberi társaságba.

2.) Az orvosok és a járványkórházi seborvos által gondjaikra bízott betegeket erejük és képességeik szerint hűséggel kezelik, kötözik a sebeiket, egyebekben pedig

3.) foglalkozásukat úgy gyakorolják, hogy annak módjáról Isten színe és az előjáróság előtt fognak felelni.

Patikusokról

Eskü alatt kötelesek

1.) a járványügyileg rájuk bízott patikában teljes erejükkel és képességükkel, valamint tudományukkal helytállni.

2.) Mindent, amit az orvos részükre járványügyekben elrendelt, úgy kell teljesíteni, hogy azért Isten színe és az előjáróság előtt fognak felelni.

Egyebekben itt kell megjegyezni, hogy egyedül a polgári kórházból a járvány-kórházba átszállított orvosság értéke önmagában negyvenötezer arany volt.

A betegeket gyógyszerelőkről

Esküvel kötelezték magukat arra, hogy

1.) hivatalukat legjobb képességeik szerint, a megszerzett tapasztalataik birtokában fogják ellátni.

2.) Hűséggel kezelik a rájuk bízott orvosságos szereket.

3.) Ezeket a szokásos órákban, vagy az események alakulása folytán külön időpontokban, a betegeknek a legnagyobb szeretettel és illendőséggel adják át.

4.) Munkájukban nem késlekednek és vonakodni sem fognak.

5.) Mindent hűséggel elvégeznek, amire feladataik körében az orvosoktól utasítást kaptak.

6.) Az általuk kezelt orvosságokból, súlyos testi fenyítés és halálbüntetés terhe mellett, a legcsekélyebb mennyiséget sem tulajdonítják el, hanem

7.) azokat az orvosi utasítás szerint osztják ki a betegeknek, minthogy mind-ezért Isten színe és az előjáróság előtt fognak felelni.

A bábáról

A bába esküt tesz arra, hogy

1.) hivatalát a fertőzött nőszemélyeknél a járványos területeken legjobb tudása, tapasztalata és lelkiismerete szerint látja el, majd feladatainak elvégzése után

2.) nem megy a fertőzés gyanújától mentes emberek közé, és ott a legkevésbé sem fog bábaként dolgozni.

A járványügyi szemlélőről a városon kívül.

Feladatai szerint

1.) a részére kijelölt körzetben az egymástól különálló lakásokat ellenőrzi.

2.) Kötelessége, hogy állandóan az otthonában tartózkodjon, hacsak szemlézésre nem hívják.

3.) Szolgálatának teljesítésétől eltekintve, távol tartja magát minden gyanún felül álló és tiszta személytől, azok társaságától és látogatásától, mind a városon belül, mind azon kívül.

4.) A lakhelyéről értesíti a körzet szerint illetékes bírót.

5.) A rendes hivatalos szemlélő felhívására és utasítására, vagy az adott körzet bírójának és lakónépességének indítványára haladéktalanul rendelkezésre áll a gyanús megbetegedett, ágyban fekvő emberek szemlélésére, vagy a gyanús betegségben már elhaltak kémlelésére.

6.) Midőn valami gyanúsat észlel, arról lelkiismeretesen, kötelességtudóan és

esküjéhez méltó módon, a vonatkozó rendelkezések szerint leletet ad, az észlelt körülmények leírásával együtt. Mikor azonban

7.) a szemlézésre kijelölt egyik vagy másik betegnél gyanús betegségekre utaló jeleket nem talál, erről nem kell szemlézési cédulát kiállítani, hanem az ilyen beteget a járványmentes időkből szolgálatot teljesítő rendes szemlézőhöz küldi, de amennyiben az eset gyanúsnak tűnik, az alábbi rendelkezés értelmében, további intézkedés végett illetékes helyen jelentést kell tennie.

8.) Halottkémlés előtt először érdeklődni kell, hogy mióta volt beteg az elhalt személy, voltak-e olyan tünetei mint lázas hidegrázás, felhevültség, félelem, szívtáji szorítás, zavarodottság a fejében, hátfájások, fájdalmak a vállakban vagy a lábakban, nagy fáradtság vagy minden végtag bénulása, orrvérzés, hányás, hasmenés, vagy további más gyanús tünetek. Ezt követően

9.) mindenkit kiküld a helységről, a halottat meztelenre vetkőzteti, minden testrészét alaposan megvizsgálni, hogy egyes helyeken esetleg duzzanatok, tályogok, súlyos hólyagok, kicsi és nagy foltok, sávós vagy foltos elszíneződések volna láthatók. Ezt követően

10.) a halottkémi jelentést az elővárosnak, utcának, háznak és azon emberek megevezésével, akik környezetében a halott lakott, annak életkora és neme megjelölésével kell kiállítani, külön és részletesen kiemelve, hogy a holttest milyen állapotban volt és milyen tüneteket mutatott, és a halál előtt milyen hosszú ideig tartott a betegsége. Ezek után

11.) a szemléző halottkém a cédulát abban az elővárosban, ahol a szemlézés történt, azonnal átadja a helyben tartózkodó járványügyi biztosnak. Továbbá

12.) betegek szemlézésénél, ha kihívták őket, ott tartózkodva mind a beteget, mind a környezetben tartózkodó embereket ki kell kérdezni a betegség lefolyásáról. Nem lehet azonban

13.) a fennálló kötelességek és eskü miatt egyetlen gyanús jelet vagy állapotot sem elhallgatni. Ezzel éppen ellentétben pedig

14.) testi fenytés és halálbüntetés terhe mellett, egyetlen embert sem lehet gyanúsaknak vagy ragályosnak feltüntetni, ha az állapota nem erre utalna. Viszont, ha

15.) bármilyen támpont vagy kétség jelezné, hogy a betegnek ragályos kórja van, vagy a halál oka ez lett volna, a szemléző halottkém köteles jelentés tenni pontosan evégből az adott körzetbe kihelyezett biztosnak, hogy felülvizsgálati szemle történjék a közegészségügyi igazgatóság rendelkezése alapján, amelyet a szokás szerint kirendelt orvosok, név szerint Zebriak doktor úr, Ruck doktor úr, Jordán doktor úr, Widmann sebész-mesterrel együtt végeznek.

16.) A tartományi hercegi elöljáróság elrendelte, hogy a papok egyetlen egy beteghez sem mehetnek ki, mielőtt annak állapotáról és betegségéről a tanúsítványt megkapták volna. Ez azt tartalmazza, hogy az illető ragályos-e vagy sem, és vajon az állapota alapján indokolt-e, hogy a kirendelt lelkész, vagy másik társa a helyszínen megjelenjen. Mindehhez azonban előzetesen az szükséges, hogy a szemléző a beteget megnézze, és annak állapota alapján a betegségéről a tanúsítványt kiállítsa. Végül pedig

17.) súlyos büntetés terhe mellett tilos bármely szemlézés illetve halottkémlés

lés kapcsán a beteg vagy a halott tulajdonából bármit elvenni, ami akkor sem lehetséges, ha erre nézve önkéntes felajánlás történt volna.

Járványügyi képviselőkről, segédjeikről és zárlati felelősökről

1.) Ezek a személyek eligazításuk, felügyeletük, függelmük és kötelességeik tekintetében az egyes körzetek kirendelt járványügyi biztosai alá tartoznak.

2.) A fertőzöttek iránti kötelességből azonnal közlik a végrehajtandó és teljesítendő zárlati intézkedéseket. Arra is parancsuk van,

3.) hogy józan életmódot és becsületes magatartást tanúsítsanak, szolgálati teendőiket pedig hűséggel, buzgón és gondosan teljesítsék. Továbbá

4.) mindig megtalálhatók legyenek a számukra kijelölt lakásokban (kivéve, ha a feladataikat teljesítik), és szentmisén is csak azokon a helyeket vehetnek részt, ahol azt a kihelyezett papok bemutatják. Továbbá

5.) szigorúan tilos, hogy más, nem járványgyanús emberek társaságában tartózkodjanak. Amennyiben viszont

6.) a járványügyi biztostól, gyanús betegség vagy ilyen haláleset miatt, parancsot kapnak a szükséges teendők elvégzésére, minden további nélkül kiszállnak a helyszínre, ahol a beteg vagy a halott található. Kikérdezik azokat az embereket, akik a fertőzött személlyel kapcsolatban álltak, a nevüket feljegyzik, hogy az érintettek tiszta lakásba vagy szobába költözzenek, vagy a szokásos kijelölt vesztegzárba vonuljanak. Végül lezárják a helyszínt, majd

7.) parancsot adnak arra, hogy a beteg embert az általa használt ágyneművel együtt, a kirendelt beteghordók a járványkórházba szállítsák. Továbbá

8.) a fertőzésben elhaltakat a róluk kiállított halottkémi szemlélő cédulával együtt, a helyszínre rendelt halottas kocsival ugyancsak a járványkórházba szállítsák.

9.) Nyomatékos parancsot kaptak annak ellenőrzésére, hogy a fertőzött szobából a beteg- vagy halottszállítók semmi mást ne vigyenek el, csak azt, ami a beteg ágyneműje volt, amelyen feküdt vagy meghalt, szalmazsákkal és ágybetéttel együtt, továbbá a szennyes fehérneműt és ruházatot, amelyet a beteg magán viselt, vagy az utóbbi tíz napban hordott, mindezt jegyezzék fel, és az őrzésre kijelölt helyre szállíttassák.

10.) A betegszállítóknak a békés rend fenntartása érdekében, nem engedik meg, hogy jelenlétük nélkül belépjenek a fertőzött szobába, és azt sem engedik, hogy szolgálatukért pénzt követeljenek. Másfelől, ha bármelyik betegszállító valamit eltulajdonítana vagy bűnt követne el, és tetten érik, a járványügyi képviselő, annak segédje és a zárlati felelős is az elkövetővel azonos büntetést fogja kapni.

11.) Fertőzött vagy fertőzésnek kitett használati tárgyakat, miután azokat a fertőzött személy szobájából a megőrzése kijelölt helyre szállították, a járványügyi biztosnak egy ezekről készített leltári jegyzéket kell átadni. A megsemmisítendő holmik szállításához rendelt kocsi esetében ugyancsak szabályos leltárt kell készíteni, majd a rakodás után a kocsit le kell zárni, és a fuvar a kijelölt helyre kell irányítani, ahol megérkezés után a megsemmisítendő anyagot az ottani intézőnek a legcsekélyebb darab visszatartása nélkül, az összeállított jegyzék aláírása ellenében kell átadni, végül nevezett jegyzéket a biztos részére kell kézbesíteni. Amint pedig

12.) a beteg személyt vagy a halottat az összes gyanús holmival együtt a fertőzött szobából az arra kijelölt helyre elszállították, a szobát azonnal le kell zárni. A zárlati felelős a szobát a közegészségügyi igazgató pecsétjével zárolja, a kulcsra egy pergamen cédulát erősít, amelyre feljegyzi, hogy a szoba kihez tartozik, és ezt haladéktalanul átadja vagy a biztosnak, vagy oda helyezi el, ahová a biztostól utasítást kapott. Az is előfordulhat, hogy

13.) számos ember, akit a járvány hatalmába kerített, helyzete és lehetőségei alapján magát a saját szobájában szándékozik kezeltetni. A vonatkozó szabály szerint ez a biztos előzetes értesítése alapján engedélyezhető, feltéve, hogy

14.) Egy ápolót vagy ápolónőt kell a beteg mellé adni, és a szobát külön előzárral kell ellátni (amelyhez három kulcs tartozik, az egyik a lelkipásztornál van, a második az orvosnál vagy a borbélynál, a harmadik pedig a zárlati felelősnél). Az ajtón legyen egy alkalmas méretű nyílás kialakítva, amelyen át a beteg által megbízott hordár a napi szükséges dolgokat átadja, a beteg pedig átveszi, de azt a járványügyi képviselő, a segédje, vagy a zárlati felelős szorgosan ellenőrzi, hogy a hordár olyan dolgokat hozott, amelyek valóban szükségesek, majd mindezekről jelentést készít a biztosnak. Tilos továbbá

15.) testi fenyegetés és halálbüntetés terhe mellett, az igazgató közvetlen vagy a biztos által közvetített parancsa hiányában a zárat kinyitni, vagy bármit önkényesen cselekedni, hanem minden ilyen dologban az igazgató vagy a járványügyi biztos parancsát kell megvárni, majd azt hűséggel és szükséges következetességgel végrehajtani.

A járványügyi lovasfutárokról

Ezek az alkalmazottak

1. utasításokat illetően minden tekintetében, teljes engedelmességgel a járványügyi biztos alárendeltségébe tartoznak, és

2. feladataik rugalmasabb ellátása érdekében a számukra kijelölt szolgálati körzetben kötelesek egy megfelelő lakásban tartózkodni.

3. Szolgálatuk gyorsabb ellátása érdekében, saját hátaslovat tartanak, folyamatosan a legjobb ellátással.

4. A közegészségügyi igazgatóság elrendelte, hogy más emberek ruházatától való megkülönböztetés végett mindig kék színű egyenruhát viseljenek, és ha ezt nem teljesítenék, minden mentség nélkül azonnal elveszítik az állásukat.

5. Folyamatosan józan állapotban legyenek, nehogy a túlzott italozás miatt alkalmatlanná váljanak szolgálatuk ellátására, továbbá a részegség folytán illetlenül viselkedjenek azokkal, akikkel hivatali ügyeik intézése során kapcsolatba kerülnek, ne civakodjanak, és tettelegesség se forduljon elő.

6. Elöljáró járványügyi biztosuk által olyan gyakran, ahogyan arra parancsot kapnak, lovukkal együtt álljanak a közegészségügyi igazgatóság rendelkezésére, délelőtt és délután is, és onnan addig el nem távozhatnak, amíg az üzenet anyagát a kiadmányozás felelőse össze nem állította, és kézbesítés végett részükre átadta. Amikor viszont a parancsot megkapják, a rájuk bízott postai küldeményt figyelmen kívül és haladéktalanul juttassák célba, a parancsba adott eljárási rendet követve,

továbbá a kézbesítésre átadott írásos parancsokat és határozatokat, az illetékes helyen kötelezően tiszta állapotban és sértetlenül kézbesítsék.

7. A lovasfutár összegyűjti a járványügyi szemlélők saját körzeteikben naponta kétszer, délelőtt és délután kiállított céduláit a járványban megbetegedettek-ről és elhaltakról, továbbá a rendes szemlélőktől a cédulákat a közönséges betegségek által sújtottakról, és ezeket átadja az előljáró járványügyi biztosának, és intézkedik arról, hogy a nem járványgyanús betegségben elhaltakról kiállított szemlélő cédulákat a haláleset szerinti házban lakó emberek a városban az úgynevezett *Heilthum Stuhl* épületben adják le.

8. Minden nap érdeklődik a saját körzete szerinti elővárosi bírónál, és egy-egy alkalommal közvetlenül más helyeken is, hogy egyes betegek esetleg valahol meghúzták magukat, vagy egyes házakban bejelenés nélkül tartózkodnának, és hogy volnának olyanok, akik fertőzött ágyneműt, ruházatot vagy más gyanús holmikat titokban rejtegetnének. Kideríti, hogy bárki is a kitört járvány miatt lezárt házakba beköltözött volna, vagy esetleg valamilyen más ártalmas dolgot követett el. A gyanús eseményekről szerzett értesüléseit azonnal jelenti az előljáró biztosának, aki továbbítja azokat a közegészségügyi igazgatóságnak. Hasonlóképpen,

9. ügyel arra, hogy saját körzetében az emberek betartják-e a tisztaságot a házakban, utakon és utcákban, disznókat tartanak-e a házaknál, és megszűnt-e a betiltott házalás a használt ruhaneműkkel, továbbá az emberek annak rendje és módja szerint mindent betartanak-e azokból az üdvös intézkedésekből, amelyek ennek a járványnak mielőbbi csillapítását szolgálják. Másfelől, az engedetlen és hanyag embereket feljelenti a saját biztosánál, további intézkedések foganatosítása végett.

10. A körzetében kóborló koldusokat feljelenti az illetékes bírónál, hogy őket őrizetbe vegyék, és ezt követően a *Spital-Au*-ba szállítsák.

11. Hivatali teendőiktől nem hagyják eltántorítani magukat rábeszéléssel, ígérekkel és felajánlott ajándékokkal sem, még kevésbé hagyják magukat arra rávenni, hogy ragályos dolgokat leplezzenek vagy rejtegessenek. Ellenben mindent, ami ebben a felsorolásban foglaltatott,

12. nem kevésbé mindazt, amit a közegészségügyi igazgatóság vagy a saját biztosuk ad parancsba, pontosan és lelkiismeretesen teljesítik, ugyanis ha tévesen cselekednek, vagy hanyagságot követnek el hivatalos munkájuk során, nemcsak a szolgálat alól lesznek felmentve, hanem a dolgok állása szerint testi fenyítést vagy halálos ítéletet is kaphatnak.

A járványügyi kísérőről

Esküvel kötelezik arra, hogy

1. mindig józan maradjon, és a rábízott szolgálatot hűséggel teljesítse.

2. A járványban elhaltak holttestét, a megsemmisítésre rendelt fertőzött holmikkal együtt, az oda rendelt kocsira a járványügyi szolgálak a felügyelete mellett rakodják fel, és közben arra kell ügyelnie, nehogy valamit ellopjanak vagy elleplezzenek. Amikor a rakodás befejeződött, a kocsit lezárja, személyesen kíséri el a *Wahringer* utcai nagy járványkórházig, és a kijelölt helyen elrendeli a holttestek lerakását, a holmikat pedig átadatja a megsemmisítést irányító biztosnak.

3. A szállító kocsit a legkisebb idővesztés nélkül visszakíséri a kiindulási helyére, és a fuvarosnak semmilyen mozgási szabadságot nem engedélyez. Végül

4. a továbbiak tekintetében a közegészségügyi igazgatóság és a közegészségügyi pénztárnok, valamint a járványkórházi gondnok részéről az utasításokat úgy kell teljesíteni, nehogy a súlyos testi fenyítés és halálbüntetés terhe mellett valamilyen dolgot helytelenül végezzen, ugyanis tetteiért és mulasztásaiért a mindenható Isten színe előtt ezek szerint felel az utolsó ítélet napján.

A megsemmisítési biztosról.

Ezt a biztost ugyanúgy esküvel kötelezik, mint az összes többi tisztviselőt, hogy

1. ragályos betegség idején, mint megbízott megsemmisítési biztos a szabályok szerint járjon el. Ennek során

2. legyen mindig józan, továbbá

3. ne hagyja el a járványkórház zárlati területét.

4. Szolgálatát szorgosan és hűséggel végezze.

5. Vegye át az összes fertőzött holmit, amelyet a járványkórház területére beszállítottak.

6. Ügyeljen arra, hogy a fentiekben jelzett holmikat beszállító kocsik zártan érkezzenek, és ha nem volnának zártak, azonnal vizsgálatot indítson annak kiderítésére, hogy ez miként fordulhatott elő. Egyben azonnal jelentse fel a közegészségügyi igazgatóságnál azt a járványügyi kísért, aki a kocsi lezárását elmulasztotta.

7. A fertőzött ruházat tartozékai, amelyek nem ragályozódnak, és azokat a szegényebb házbeliek az elvégzett tisztítás után később még használhatják, mint például az arany és ezüst gombok, stb., a jelenlétében leválaszthatók a megsemmisítendő holmiról, majd azokat nyugta ellenében átadja a járványkórházi gondnoknak, aki azokról leírást készít, és ezt továbbítja a közegészségügyi igazgatóságnak.

8. Fertőzött ingóságok és használhatatlan holmik megsemmisítésénél mindig jelen kell lennie, a leggondosabban ügyelve arra, nehogy valamit eltüntessenek, így minden használhatatlan dolog a tűzben maradéktalanul elégjen. Feltéve, hogy

9. bárki is ezekben a létfontosságú folyamatokban valami vétséget követne el, azt azonnal jelentenie kell a közegészségügyi igazgatóságnak, ugyanis ellenkező esetben arányos testi fenyítés, sőt halálbüntetés terhe mellett, vele szemben, mint megsemmisítési biztossal bűnsegédként kell eljárni, legenyhébb esetben mulasztási tényállás alapján. Amennyiben

10. előfordulna, hogy naponta több beteget és halottat szállítanának be, mint amennyi ágyat és fertőzött holmit, azt azonnal jelenteni kell az igazgatóságnak, és várni kell a visszaküldött rendelkezésre.

11. Munkája végzése során személyes hasznót ne keressen, és ezt másoknak se engedje meg, továbbá

12. az összes elrendelt intézkedést, a fentiekben jelzett testi fenyítés és halálbüntetés terhe mellett, a leggyorsabban és a legnagyobb buzgalommal hajtsa végre.

A járványkórházi portásról, vagyis a kapuőrrel.

Ezt az alkalmazottat esküvel kötelezik arra, hogy

1. szolgálatát hűséggel az alábbi pontok szerint lássa el.

2. A járványügyi tisztviselők kivételével, akik a teendőiket látják el, az előjáróság vagy a mindenkori gondnok előzetes utasítása nélkül, a ki- és bejárást senkinek nem engedheti.

3. Betegek, lábadozók, vagy más személyek társaságától, sőt teendői során más, gyanún felül álló személyektől is lehetőleg tartsa távol magát, és barátaival illetve ismerőseivel se kerüljön ártalmas és veszélyes kapcsolatba, a szokásos érintkezések kapcsán.

4. A legnagyobb figyelmet fordítsa arra, hogy fertőzött holmikat ne vigyenek ki a vesztetgzárból, vagy oda egy és más ártalmas ételt és külső holmit hozzanak be. Végezetül,

5. olyan hűséggel teljesítse a közegészségügyi igazgatóság által részére kiadott parancsokat, hogy azokért Isten színe és az előjáróság előtt fog felelni.

Betegszállítókról a városban és a járványkórházban

A városba kihelyezett betegszállítók kötelesek

1. beszállítani az ott megbetegedett embereket a járványkórházba, vagy onnan egyeseket az elővárosokba kivinni, ezért a városban munkájukat ellátó betegszállítók részére a Skót-kapunál egy külön faházat építettek, amelyben az alvási idejüket tölthetik, és megvárhatják a kapunyitást, amennyiben késésbe kerültek a járványkórházi betegek szállítása kapcsán.

2. Ezeket a járványkórházi betegszállítókat kezdetben minden más alkalmi munkára befogták, sírokat ástak, amelyekbe az ápolók és ápolónők által előzetesen zsákba varrott holttesteket fektették, majd égetett mésszel beszórták és eltemették, de fokozódó hőség idején ismételten beszórták, továbbá fertőzött holmikat hoztak el és rakodtak le, és minden mást is végeztek, ami a járványügyekben adódott. Végül azonban a munkák szaporodása miatt külön sírásót állítottak szolgálatba (a részben vizes talaj miatt vízálló csizma biztosításával), aki mellé további munkásokat adtak a feladataik elvégzéséhez.

Végezetül, ezen a helyen kell arra a néhány esetre emlékeztetni, ami azokkal a szolgálkával történt, akik a fertőzésre gyanús holmikat kezelték. Ugyanis egyes szolgálkák által elkövetett kihágások és a korábban elkövetett lopások kivizsgálása kapcsán kiderült, hogy ezeket a holmikat és ingóságokat egymás között eltüntették, és ennek következtében nem lehetett mindent részletet feltárni, pontosabban azt, hogy ki volt, aki az elveszett dolgokat eltulajdonította. Ezért, (hogy a jövőben könnyebb legyen az ilyen tettesek elfogása, és megérdemelt büntetésük kiszabása) erre vonatkozóan külön rendelkezés történt.

1. Minden tényleges szolgálatban álló biztosnak, zárlati ellenőrnek, szemlézőnek, hírvivőnek, lovas futárnak, betegszállítónak, és a további járványügyi szolgálknak tudomására kell hozni, hogy a valóságnak megfelelően, haladéktalanul szabályos leltár készül az adott időpontban birtokukban lévő, vagy asszonyaiknál fellelhető holmikról és ingóságokról, és azt a közegészségügyi igazgatóság által kirendelt biztos kezeihez kell eljuttatni.

2. Mindezeket az összes újonnan felvett járványügyi szolgál tudomására kell hozni, és

3. lelkükre kötni, hogy minden olyan holmit, amelyet a jövőben vásárlással vagy más jogszerű úton akarnak beszerezni, azt a fentiekben megnevezett biztosnak jelentsék be, hogy így az általuk újonnan vásárolt, vagy más tisztességes úton megszerzett holmikat az említett leltárhoz hozzáírják. Következésképpen ezt a jegyzéket, avagy leltárt azért kell időnként frissíteni, hogy amennyiben egyik vagy másik szolgánál a jövőben leltárilag nem rögzített holmit vagy ingóságot találnának, azok eredetéről őket szigorúan kérdőre vonhassák, így feltárva annak módját, ahogyan azok a birtokukba kerültek. Feltéve, hogy nem adnak hitelt érdemlő választ, ezeket az embereket a járványügyben előforduló bűncselekmények felderítésére kirendelt bizottság fogja kihallgatni, és ellenük a tényállás szerinti büntető eljárást megindítani.

V. Fejezet.

Milyen intézkedések következnek a járvány enyhülése kapcsán

Közeledik immár az a nagyon várt időszak, amikor ennek a járványnak az ereje fogyatkozni kezd, ezért ezt az isteni kegyelmet fogadja mindenki hálaadással, lelke mélyéről feltörő imával, továbbá bűnbánat és áhítat gyakorlásával, hogy ennek a csapásnak a végső kiirtása mielőbb bekövetkezzék. Ezt elérendő azonban a vallás gyakorlásán kívül, rendészeti intézkedések is szükségesek, ezért törekedett a tartomány atyai gondoskodással arra, hogy a csapás széles körben úgy mérséklődjék, hogy gyúanyag ne maradjon vissza, amely a jövő tavasszal a járvány lángját újra fellobbantaná, még pusztítóbban, mint az elmúlt időszakban, ahogyan az hosszú éveken át a szomszédos királyságokban történt, csillapítás nélkül, szomorú és elhúzódozó, tartós következményekkel. Úgy találta ezért a tartomány hercegi gondoskodása a megelőzés eszközeit illetően, hogy mindent úgy kell követni, ahogyan az korábban a császári városi székhely, sőt az egész tartomány üdvét szolgálta. Tehát mereven és szigorúan kell követni a korábban kiadott járványrendeleteket és általános utasításokat. Ezek pedig a következők: elsősorban a gyanús betegek mielőbbi bejelentése, a gyanús és valóban beteg személyek gyors elkülönítése és határozott zárlat alá helyezése, a fertőzött szobák haladéktalan lezárása és megtisztítása, nem kevésbé a gyanús holmik megsemmisítése, mindenek előtt azonban a város körül zárlat alá helyezett falvakkal a kapcsolat biztonságos megszakítása szükséges, illetve annak határozott végrehajtása. Evégett születtek az alábbi rendelkezések:

1. Az orvosi kar nyomatékosan parancsot kapott arra, hogy az összes orvost a következőkre figyelmeztesse. A járvány megjelenése nem úgy, mint korábban és kezdetben, külső jelekről volna felismerhető, hanem újabban különböző lázas betegségekben a bőrön vörös foltok keletkeznek, majd később válnak a korábbi áthúzódozó járvány jeleivé, és a szokásos tünetek egyeseknél a halál előtt, de többeknél csak a halál után lesznek észlelhetők. Ebből kifolyólag okkal lehet tartani a további fertőzések veszélyétől, ugyanis mielőtt a rejtett ragály napvilágra kerülne, a barátok és ismerősök ezekkel az emberekkel szabadon érintkezhetnek és barátkozhattak, sőt ezzel még nagyobb veszélyt okozva, a halál bekövetkeztével, még a halottkém megérkezése előtt a ruhákat, ingóságokat és holmikat szétosztották, és így önmaguk és mások fertőződését is okozták. Ezzel szemben az ilyen

betegek kezelését mielőbb meg kell kezdeni, különösen arra gondolva, hogy vajon a megjelent és kezdetben heves tünetek alapján esetleg rejtett kór lehet a háttérben, amely idővel aggasztóan ragályos állapotba fordulhat. Ezért a vonatkozó parancsnak engedelmességre, ezeket az eseteket az orvosok az érintett ház pontos megnevezésével haladéktalanul jelenteni kötelesek a karnak, amely a maga részéről azt továbbítja a közegészségügyi tanácsnak, a megelőzéshez szükséges egyes intézkedések fogatosítása végett. Továbbá

2. határozat született egy újabb rendelet szövegezésére, illetve annak a városban és az egész tartományban való közzétételére. Mielőtt azonban ez nyilvános szóbeli módon és a rendelet kifüggesztésével a köz tudomására jutna, minden egyes ember a következő parancsokhoz tartsa magát:

1. Az összes eddig kiadott kegyes járványrendeletet, rendelkezéseket és parancsokat minden tekintetben a legszigorúbban kell betartani.

2. A gyanúsan megbetegedett emberek illetékes helyen és mielőbb jelentendők, majd a tartományi falusi és elővárosi bírók a legnagyobb szigorral követeljék meg, különösen pedig az elővárosi bírók, hogy illetékességi területükön a kihelyezett utcai biztosok a részükre kijelölt házakat naponta ellenőrizzék, és ha bárhol beteget találnak, azt az illetékes helyen azonnal jelentsék.

3. Az elővárosi bírók, és a helyhatóság zárlati felügyelője azt a szobát, amelyben a beteg feküdt, köteles lezárni, nehogy onnan bármit is eltulajdonítsanak, a végrehajtandó járványügyi zárlat ideje alatt.

4. A tartományban, és az itteni záróvonalak kapuinál, előljárósági tanúsítvány és bizonyítvány nélkül, bárki is legyen az, senkit nem lehet átengedni, és az oda kivezényelt biztosok folyamatosan ehhez tartsák magukat.

5. A köznép fertőzött tagjai közül senki se próbálkozzon a belépéssel a császári székhely városába, vagy az elővárosokba.

6. A vesztegárba vonulásra kijelölt személyek ott szabályosan jelentkezzenek, akik viszont a veszteglés idejét a saját otthonukban töltik, az adott ház járványügyi szabályait kötelesek betartani.

7. Nemcsak a fertőzöttek által közvetlenül használt és ragályozódó holmikat kell haladéktalanul kiadni megsemmisítésre, hanem a máshol elfekvő ingóságokat is be kell jelenteni, és azokból bármely ürüggyel a legcsekélyebb darabot sem lehet visszatartani vagy elleplezni, vagyis mindent, ami megsemmisítésre kötelezett, hűséggel és lelkiismeretesen ki kell szolgáltatni.

8. A fenti pontokban összefoglalt dolgokat, és azt, amit a korábban kiadott legkegyesebb járványrendeletekben és rendtartásokban nyilvánosan kihirdettek és parancsba adtak, bizonyosan és a legalázatosabban kell betartani. Ellenkező esetben, kivétel és megkülönböztetés nélkül, minden egyes elkövetővel szemben, a fent említett rendeletek és rendtartások értelmében kell eljárni, a mindenki számára komoly figyelmeztetésként megfogalmazott példás és egyénileg súlyosan érzékelhető büntetéssel, amely a körülmények természete szerint a testi fenyítéstől akár a halálbüntetésig is terjedhet. Mindenki tehát ehhez tartsa magát, önmaga és az egész tartomány megóvása érdekében, lelkiismeretét súlyos dolgokkal ne terhelje, és őrizkedjen az ártalmaktól, valamint a testi fenyítéstől és a halálbüntetéstől.

Az elővárosi bírók és az ottani közösségek részére júliusban küldött rendelkezések ismét megújításra kerültek, határozottan jelezve, hogy mivel Isten kegyességéből ez a csapás olyan mértékben enyhült, hogy a legjobb reménységgel lehet annak teljes kiirtására várakozni, az elővárosi bírók és közösségek az alábbiakhoz tartásuk magukat.

1. Azokat az intézkedéseket, amelyek ennek a csapásnak mielőbbi kiirtását szolgálják, a továbbiakban is be kell tartani, nehogy bárki hanyagságából a járvány újra fellángoljon.

2. A bírók ismételten parancsot kaptak arra, hogy ne csak a legpontosabb értesítéseket szerezzék be az utcai biztosoktól arra nézve, hogy a területükön lévő házakban esetleg betegek feküdnek, hanem ilyen betegek esetében azonnal intézzék a szükséges szemlézést, mindig a törvényhatósági zárlati felügyelő jelenlétében. Amennyiben a kórállapot fertőzőnek bizonyul, a betegeket a kijelölt helyre kell szállíttatni, a vele érintkezett személyeket pedig vesztégházba kell küldeni. Egyidejűleg a beteg használt ágyneműjét és más holmikat nem az utcára kell kivenni, hanem a kijelölt helyre szállíttatni, a későbbi megsemmisítés céljából. Végül ezekből a dolgokból semminek sem szabad eltűnnie.

3. Minden háztulajdonosnak jelentős büntetés terhe mellett kell megparancsolni, hogy a házuk előtt és a házban belül betartsák a szükséges tisztaságot, senkit se fogadjanak be a házukba, amíg arról bizonyosságot szereznek, hogy egészséges és gyanú felett álló helyről jöttek, de főként azt nem lehet megengedni, hogy a házba bárki is ágyneműt vagy más használati tárgyakat hozzon.

4. Akiknek a házában a járványügyi szolgálatukat már letöltött személyek egyedül vagy családosan laknak, azokat pontosan ki kell kérdezi afelől, hogy háztartási felszerelésüket a szolgálatuk alatt, vagy elbocsátásuk után ágyneművel vagy más használati tárgyakkal gyarapították volna. Ha ez igazolódik, a felszerelés lehetséges veszélyes eredete miatt azonnal bejelentést kell tenni az elvégzendő vizsgálat érdekében, hogy ezzel az elővigyázatossággal a járvány minden gyúlpontja eltávolításra kerüljön.

5. A kihelyezett lelkészeknek, szemlélőknek, zárlati felelősöknek, és betegszállítóknak arra az időre, amíg ez a csapás teljes egészében elhárítható lesz, minden helységben biztosítani kell a tűzfát és a világítást, és a költségek fedezetére az összes házra egyenlő mértékű különadót kell kivetni.

6. A korábban kiadott rendeletek és felhívások minden egyes üdvös rendelkezését a legteljesebb mértékben végre kell hajtani, betartva a bennük foglaltakat, az összes elővigyázatossági szabály legteljesebb mértékben való alkalmazásával, a járványos csapás teljes kiirtása érdekében.

Mivel Isten kegyelméből az elhúzódó ragályos csapás olyan mértékben enyhült, hogy nagyon remélhető annak mielőbbi teljes elmúlása, a városfalak kapuihoz kihelyezett forgalmi biztosok egyidejűleg eligazítást és parancsot kaptak arra, hogy ennek minél gyorsabb elérése érdekében az isteni segedelem mellett milyen emberi segítség szükségeltetik. Ezért a járvány csillapítására üdvösen elrendeltek, folyamatos kitartással kövessék, nehogy a tartomány legkülönbözőbb részei

ből érkező emberek annak fellángolását okozzák. Következésképpen, a befelé irányuló forgalom tekintetében a biztosok feladatai ezek lesznek.

1. Szolgálati helyük szerint alaposan kikérdezik a befelé igyekvő személyeket, hogy honnan jöttek, és kérjék el a helyi előjáróság vagy bíró által kiállított tanúsítványt, majd győződjenek meg a tanúsítvány hitelességéről és arról, hogy illik-e az utazó személyéhez, és tartalmazza-e hogy nem gyanús, hanem egészséges helyről érkezett. A belépés csak ez után engedélyezhető. Ellenben azt, aki a fekete táblára felírt helyről érkezett, vagy más, egyébként köztudomásúan fertőzött helyről, függetlenül attól, hogy olyan papírt mutatott be, miszerint a kiindulási helye egészséges volna, semmiképpen nem lehet a városba engedni, hanem el kell utasítani és vissza kell fordítani. Ambár

2. azoknak az embereknek, akik egészséges helyről, szabályos tanúsítvánnyal érkeztek, a belépés nem engedélyezhető, ha ágyneműt, gyapjúanyagot, vagy a rendeletek szerint bármilyen ragályozódó holmit hoznak magukkal, hacsak erre a közegészségügyi igazgatóságtól külön engedélyük nem volna. Továbbá,

3. a város körül fekvő egészséges helyekről, a piacra felhozott árukkal hetenként többször megjelenő embereket sem lehet beengedni, csakis akkor, ha a bíró a tanúsítványukat minden egyes újabb alkalommal aláírta.

4. Koldusoknak, függetlenül attól, hogy a tanúsítványuk szerint egészséges helyről érkeztek, a belépés semmiképpen nem engedélyezhető. Abban az esetben viszont, ha

5. hamisított bizonyítvánnyal, vagy más úton lopakodtak be a városba, és rajtakapták őket, az eset azonnal jelentendő a fentnevezett közegészségügyi igazgatóságnak a szükséges intézkedések foganatosítása végett. Továbbá

6. minden kétes esetben, mielőtt idegen személyeket a használati tárgyaikkal együtt beengednének, érdeklődjék meg a nevezett igazgatóságnál, hogy az illetők eddig milyen magatartást tanúsítottak. Végül pedig

7. minden vonatkozó írásos és szóbeli rendelkezést, valamint a közzétett rendeleteket szabályosan és pontosan kötelező betartani. Ellenkező esetben, ha kiderül, hogy a kapunál a biztos hanyagságból vagy ajándék ellenében, egészséges helyekről tanúsítvány felmutatása nélkül, vagy zárlat alá helyezett helyekről tanúsítvánnyal vagy anélkül, embereket és tiltott holmikat engedett be a városba, cselekménye szerint nemcsak az állását veszíti el, hanem ezen túl a kötelező és elkerülhetetlen testi fenytéssel, sőt halálbüntetéssel is szembe kell néznie.

Mindezeken túl, a járványügyi szolgálat összes tagja nyomatékosan parancsba kapta, hogy hivatali ügyeinek intézése során, mind a fertőzött szobák lezárásánál és tisztításánál, mind pedig az elégetésre kijelölt holmik felderítése, szállítása és égetése kapcsán a legnagyobb alázattal kövesse az utasításokat és az esküjében foglaltakat, ugyanis a legnagyobb biztossággal csak így óvhatja meg magát az ellenkező esetben elkerülhetetlen testi fenytéstől vagy halálbüntetéstől.

Amit egyebekben ezekben az időkben a *Klosterneuburger-Au* és a *Spital-Au* vonatkozásában egyaránt kihirdettek, azok az alábbiakban következnek.

Mivel ezekre a napokra esik a Szent Mihály napja körüli időszak, amikor a lakásokat átrendezik, továbbá a ki- és beköltözések történnek, amelyek szintén kü-

lönös intézkedésekkel járnak, ennek megfelelően az alábbiak szerint a kiadott szigorú parancsok, és nyilvános kihirdetés alapján

1. a városi háztulajdonosok azokból az elővárosi házakból, ahonnan bárkit is betegként szállítottak el, vagy ahol valaki fertőzötten meghalt, a házukba (függetlenül attól, hogy arra előfoglalót fogadtak el) senkit sem vehetnek fel, mint ahogyan a nevezett helyekről semmilyen holmit vagy ingóságot sem lehet a városba hozni. Továbbá

2. egyetlen városon kívüli háziúr sem jogosult olyan személyeknek felmondani a lakását, amelyben ilyen eset fordult elő ugyanebben az időben. Ellenben akkor is fenn kell tartani és tűrni kell az ilyen személyeket, ha a lakásbérletüket különben jogszerinti idővel már felmondta.

Tekintettel a küszöbön álló szüreti időszakra, nagyon is szükséges a kellő éberség, hogy a tartományban itt-ott még észlelhető járványból nehogy valamit a városba hurcoljanak. Tehát a lehetséges távoltartás és védekezés érdekében kellően ügyelni kell arra, hogy

1. az itteni polgárok és lakónépesség, akiknek szőlőskertje van, amelyek nem egymás mellett, hanem elszórtan fekszenek, a várható idei rosszabb termésre tekintettel, ne személyesen menjenek ki a szőlőskertekbe, így a távollétük következtében esetleg keletkező károk miatt aggódva magukat életveszélynek ne tegyék ki, hanem amilyen mértékben lehetséges, a szőlő őrzését a vincellérekre, vagy a környéken lakó ismerősükre bízzák. Amennyiben

2. bárki is elháríthatatlan és nyomatékos okból mégis kénytelen volna kimenni a szőlőskertbe, tartsa kötelességének, hogy a leginkább még aznap visszatérjen, továbbá egyszer és mindenkorra a teendőket a cselédjeire vagy bizalmi embereire hagyja, és mindenek előtt kellő előrelátással önmagát védje, nehogy valamely gyanús helyre menjen, még kevésbé maradjon ott, vagy magába a gyanús házba se térjen be. Ezzel szemben

3. senki sem jár el gondatlanul, ha olyan helyen, amelyet a járvány nem támadott meg, és ott háztulajdona volna, a szüreti termést oda viteti, de gyanús helyen nem fordulhat meg, és ilyen helyről érkező emberrel közvetlen kapcsolatba sem léphet. Mindezek okán, amikor visszatér a fertőzésmentes helyről, a bíró által kiállított hiteles tanúsítványt hozzon magával, ugyanis ennek hiányában nem térhet vissza a városba.

4. Senki sem vehet fel munkára olyan szüreti munkást vagy fuvarost, akinek nincs tanúsítványa a háziurától, vagy a tartományban a bírótól, amely tartalmazza a személyleírását, továbbá azt, hogy egészséges lakásból érkezett, ahol ragályos esemény nem történt, illetve olyan helyről, amellyel szemben semmilyen gyanú sem merülhet fel. Evégből

5. minden egyes háztulajdonos és bíró parancsot kapott arra, hogy a bejelentkező személyeknek az ilyen tanúsítványokat haladéktalanul kiállítsa. Annak érdekében viszont, hogy a ragály a valóban fertőzött helyeken ne terjeszkedjen, így a székesváros környezete veszélyesebbé és aggályosabbá ne váljék, nevezett tanúsítványokban legyen feltüntetve, hogy

6. a dögvész által valóban sújtott helyeken a szőlő szüretelését egészséges, és

ebben a járványban még nem érintett alattvalók a saját embereikkel, vagy ahol ilyenekből hiány volt, az adott helységről más emberek segítségével végezték, akik egészséges házakban laknak. Azok viszont, akiket a ragály miatt zárlat alá helyeztek, személyesen nem szüretelhetnek, tehát ezt a munkát a kertjükben mások végzik, természetesen az ő költségeikre, a helybeli bíró és esküdtek felügyelete mellett. Majd amikor a szőlőt biztonságos helyre szállították, ott kipréselték, és a mustot megbízhatóan raktározták, akkor azt a keletkezett költségek megtérítését követően átadják az érintett és a vesztegzári idejét kitöltött tulajdonosnak. Azért lettek

7. a bírók és az esküdtek részesei ennek a legkegyesebben és határozottan keresztényi szeretetben fogant megoldásnak, hogy az ilyen szorult helyzetben lévő településeken saját esküjük által is kötelezve, kellőképpen intézkedhessenek, ha halogatást, hanyagságot, vagy bizonyított hűtlenséget észlelnének az esküszegők részéről.

8. Egyes telkeknek olyan a fekvése, hogy megközelítésükhöz elkerülhetetlen a határos települések érintése, azonban korábban ezeken a településeken a tizedet beszedő sorompóknál őrseget állítottak, arról gondoskodva, hogy oda senki se térjen be, még kevésbé foglaljon szállást, vagy bármely házba lépjen. Ámde, amikor ezekben a helységeken akár szükséghelyzetben is, az átutazás halaszthatatlan és elkerülhetetlen volt, az ott felállított őrsegek megfelelő helyről származó tanúsítványt kellett felmutatni. Ezért

9. a helybeli földesurak és előjáróságok, hivatali kötelességük és lelkiismeretük okán maguk is gondoskodnak arról, hogy minden vészt elhárítsanak. Így kaptak parancsot arra, hogy a fertőzött helyeken ne engedélyezzék olyan szüretelők közlekedését, akiknek nincs a fentiek szerinti hiteles írásos bizonyítványa. Egyes helyeken

10. az jött szokásba, hogy ilyen időkben a tized beszedői és a hegybírók a must és a bor összeírását a pincékben végzik, viszont ez a jelenlegi körülmények között számos káros következménnyel járna, ezért erre az évre ezt a gyakorlatot felfüggesztették, és az összeírás a szőlőskertekben történt. Ehhez azonban hozzáfűzték, hogy ennek következtében még véletlenül sem sérülhetnek az érintettek jogai vagy az eljárás méltányossága.

11. A mustnak és az elkészítendő ürmösbornak a kimérése azonban ez idő szerint, további intézkedésig, nemcsak szünetel, hanem tiltás alá is esik. Jóllehet a szüreti időszakban itt és a tartomány többi részén is a szerzetesek rendházaiból kiküldött egyháziak már megkezdtek a must begyűjtését, végül is

12. ezt a jelenlegi körülmények miatt veszélyesnek és kerülendőnek kell minősíteni, ezért az egyháziak ezt a tevékenységet nem gyakorolhatják. Következésképpen a begyűjtést ebben az évben ilyen módon nem folytathatják, azzal a megfontolással, hogy minden egyes helység bírója, vagy az adott szerzetesrend megbízottja mindenkit emlékeztethet a keresztényi adakozásra, és az ilyen alamizsnát mustban vagy azzal egyenlő értékben bárki átadhatja az erre megbízott személyeknek, és a beszállítását is kellő gondossággal elvégezheti.

Olyan körülmények között, amelyek aggályosak abból a szempontból, hogy okot adhatnak a járvány fellángolására, számolni kell az elővásárlásokkal is. Evég-

ből kaptak nyomatékos eligazítást az egészségügyi úti passzusok kiállítására jogosult tanácsos urak, hogy a kereskedőknek vagy úgynevezett vásárolóknak (akik itt korábban nagy számban jelentek meg, de különösen az elővárosokban) további intézkedésig egyetlen egy passzust se adjanak ki. Következésképpen, nevezett kereskedőket nemcsak a káros elővásárlásban, hanem a nagy tételekben való alkudozásban is korlátozták (mellesleg a szokásos hetipiacok felhozatala és árukínálata egyértelműen bizonyította, hogy az ilyen tevékenységre egyáltalán nincs szükség). Ráadásul ez a tevékenység nemcsak általános drágulást okozott, hanem veszélyforrás is volt a jelenlegi járványos időkben. Ismeretes, hogy haszonleső foglalkozásuk miatt az egész tartomány minden helységét bejárták, így a ragályt a már megfertőzött helyekről, gondatlan magatartásuk következtében nemcsak a még egészséges helyekre vitték át, hanem az elővárosokba és magába a városba is behozták. Következésképpen így folytonossá tették ennek a csapásnak a ragályozódását (amely most a Mindenható kegyelméből éppen jelentős enyhülésben van), és újabb járványhullámot indíthattak.

Hollenburg-ban a folyami hajósmesternek a szállítást legkegyesebb módon a következőképpen engedélyezték. Azoknak a piaci és más szállítmányoknak az átvételét, amelyeket Bécsben szándékozik leadni, nem *Holleberg*-ben, hanem *Wagram*-ban kell intézni, és minden gyanú elhárítására az idegen hajós szolgákat *Krems*-ben vagy más egészséges helyen kell felfogadni, és az árut velük leküldeni. Maga a mester viszont összes *holleburg*-i szolgájával együtt otthon marad, és uszályait idegen hajósmesterrel köteles a folyón visszahozatni.

A parasztok, viszont, akiknek a piaci felhozatalt az országutakon is engedélyezték, parancsot kaptak arra, hogy a saját piaci ellenőrüktől vagy a falu bírójától olyan tanúsítványt mutassanak fel, miszerint az a hely egészséges, ahonnan az árut hozzák, és ezt a tanúsítványt minden általuk érintett egészséges helyen láttamoztatták.

Azok az uraságok, akik innen a városból biztonsági okokból elvonultak a saját uradalmukra, visszautazáshoz a tartományi hercegi kormányzattól nyílt császári útlevelet kötelesek beszerezni, amelyet akkor adnak ki részükre, ha járványmentes helyen tartózkodtak. Ugyanakkor, a város körüli védvonalakon és más bejáratok kapuknál szolgálatukat teljesítő biztosok ügyeljenek arra, hogy az ilyen beérkező személyek esetében a munkájukat kellő kötelességtudattal végezzék, és főként arra ügyeljenek, hogy az úti okmányokat vajon az utazás által érintett minden helységben aláírták-e, a napok száma megfelel-e a tényleges időtartamnak, az indulástól az érkezésig, és a felrakodott holmik és a kísérők száma egyezik-e azzal, ami az úti okmányon szerepel. A határozott utasítások szerinti eljárást a biztosok szigorú testi fenyegetés, sőt a körülmények szerint akár halálbüntetés terhe mellett semmiképpen ne kíséreljék meg egyszerűsíteni vagy enyhíteni.

VI. fejezet

Hogyan kell viszonyulni ilyen időkben a szokásos betegségekhez

Esetleg úgy tűnhet, mintha a szokásos betegségekkel kapcsolatos eljárások leírása nem tartozna ehhez a rendelethez, azonban ezt a kételyt közvetlenül eloszlathatja annak a mérlegelése, hogy az egyébként nem gyanús betegségeket ilyen veszé-

lyes időkben sem lehet minden gyanú felett állóként kezelni, ugyanis a ragályos kór nagyon is gyakran közönséges betegségek álcája alatt jelenik meg, és az emberek erre kisebb félelemmel és borzalommal tekintenek, így viszont lényegesen fokozottabb annak a veszélye, hogy éberség hiányában halálos áldozatokká válnak. Evégből ilyen betegségekben sem lehet kisebb az éberség és a gondosság az egyébként szokásos mértékhez képest. Szükséges tehát a közösség biztonsága érdekében a közönséges betegségben szenvedő betegeket olyan helyre összevonni, ahol senkit sem veszélyeztetnek, közel vannak a járványkórházhoz, és ugyanolyan ellátást kapnak, mint a saját lakásukban és településükön volnának. Pontosan ilyen helyek a városban a polgári kórház, és az elővárosban az úgynevezett *Bäckenhaus*. Közel fekszenek a járványkórházhoz, és egyébként szokásos elhelyezést adnak a várandós nőknek, a szegényeknek, és beteg embereknek, ahol folyamatos ellátást kapnak, testi és lelki gondozással, illetve orvosi szerekkel és kezeléssel. Mivel azonban ez a város, amennyire csak lehetséges, mindig is szabadulni akart a veszélyes elemektől (akik közé azért nem indokolatlan a várandósokat számítani, mert a jelenlegi járvány először közöttük jelent meg), őket először a járvány kezdetén a *Beckenhaus*-ba szállították, azonban rövid időn belül egy vesztegzári udvart létesítettek, amely ugyan része volt a járványkórház zárlati területének, de azzal a szükséges kapcsolatokon túl nem érintkezett, és magától a járványkórházi zárlati területtől is elkülönítették.

Idővel azonban a közönséges betegeket átszállították a vesztegzári udvarokba, ahol elkülönített szobákat kaptak. Rendszeresen beosztott lelkész is volt mellettük, aki szintén az udvarban lakott, és minden nap megtartotta az istentiszteleteket, és amennyiben erre szükség volt, lelki vigaszt nyújtott és kiszolgáltatta a szentségeket. A szintén ott lakó orvos és sebészmeister pedig az orvoslást végezte. Ők valamennyien a polgári kórházból kapták a szükséges ellátmányukat. A helyben beosztott és följük rendelt gondnok pedig afelől intézkedett, ami szükséges volt a mindennapi ellátásukhoz. Temetés céljából ugyancsak elkülönített és felszentelt hely állt rendelkezésre, palánkokkal bekerítve, a járványkórházi temető közelében.

Ebben a kórházi udvarban alkalmazott szemlélőkről

Annak érdekében, hogy az újonnan érkezett betegek fogadása kellő óvatossággal történjék, ebben az immár általános betegudvarban egy esküvel kötelezett szemlélő kezdte meg a működését.

1. Kötelessége, hogy a rábízott hivatali tudása és lelkiismerete szerint, szűnni nem akaró buzgósággal gyakorolja.

2. Minden beérkező beteg vizsgálatát a legnagyobb óvatossággal végezze.

3. A vizsgálati cédulát a megmutatkozott és általa észlelt betegség szerint állítsa ki.

4. Különös gondot fordítson arra, hogy gyanús tüneteket mutató beteget az udvarba ne engedjenek és ne szállítsanak be, ugyanis azokat kötelezően a járványkórházba kell irányítani.

5. Az ide beosztott orvossal naponta vizitелjen a betegszobákban, és annak utasítására azoknál a betegeknél, akik egyes új és gyanús tüneteket mutatnak, ismételtén végezze el a szemlét.

6. Azokat a betegeket, akiknél a ragály szempontjából aggályos tünetek jelentkeztek, a legcsekélyebb halogatás nélkül, a fertőzés által érintett holmijukkal együtt azonnal át kell helyezni a járványkórházba.

7. Mindent meg kell tenni a szükséges azonnali elkülönítéssel és elővigyázatossággal az újabb ragályozódás ellen.

8. A közönséges betegségben elhaltaknál el kell végezni a halottkémlést, az észlelt betegség részletes leírásával, és az így kiállított cédulát a gondnoknak kell megküldeni. Továbbá

9. ellenőrizni kell, hogy bárkinek az utasítására is, helyben fertőzött beteget tartottak vagy kezeltek volna.

A fenti szemlélőn kívül, a közönséges betegek miatt alkalmazott szemlélőket ugyanúgy esküvel kell kötelezni arra, hogy

1. a számukra kijelölt körzetben maguknak megfelelő lakást találjanak, és azt

2. a helyi bírónak bejelentsék.

3. Hivatali teendőjükön kívül folyamatosan a házukban tartózkodjanak.

4. A bíró indítványára vagy az érintett ház lakóinak kérésére, saját körzetében szemlélje az otthonukban fekvő közönséges betegeket, vagy az elhaltaknál végezze el a halottkémlést.

5. Ilyen szemlézések alkalmával először magát a beteget és a környezetében tartózkodókat kell kikérdezni a betegség körülményeiről, és különösen arról, hogy már hosszabb ideje ágyhoz kötötten feküdt volna.

6. Amennyiben az előadott körülményekből úgy vélhető, hogy gyanús betegség nem áll fenn, viszont szükség volna a szentségek felvételére, szemlélő cédulát állít ki számára, amelynek alapján attól a paptól fog részesülni vallási gondozásban, akit a közönséges betegek szolgálatára állítottak.

7. Elhunytak esetében a halottkémlés kezdetén a hozzátartozóktól meg kell kérdezni, hogy milyen volt a halott korábbi állapota, és milyen hosszú ideje volt beteg. Amennyiben a kikérdezésből az következik, hogy a betegség nem volt járványgyanús, a halottkémlés az elhunyt testén azonnal elvégezhető.

8. Ha vizsgálat közben nincsenek gyanús jelek, olyan cédulát kell kiállítani, amely pontosan megjelöli az elővárost, az utcát és a házat, valamint a háziurat vagy a ház úrnőjét, ahol a halál bekövetkezett. Amennyiben viszont

9. a fentiekben jelzett közlésekből az derülne ki, hogy a betegnek hidegrázása, magas láza, szív táji fájdalma, zavarodottsága, háttáji fájdalma, jelentős tom-pultsága, végtagjainak petyhüdsége, orrvérzése, hasmenése vagy hányása volt, és nagyon rövid idő telt el a halálig, sőt megállapítható, hogy csomói és tályogjai vagy gyanús bőrkiütései voltak, azonnal közölni kell a hozzátartozókkal, hogy üzenjenek a járványügyi szemlélőnek, vagy maga a halottkém hívja a járványügyi szemlélőt, mivel a körülmények ezt követelik meg a fokozott biztonság és további bonyodalmak elkerülése végett. Amennyiben

10. az eset gyanús volna, súlyos büntetés terhe mellett, nem lehet a szemlélő cédulát kiállítani, és a halottkém a saját felelősségére sem mondhat ítéletet, így a járványügyi szemlélőt kell hívni, vagy az ilyen esetet szabályszerűen a közegészségügyi igazgatóságnak kell jelenteni, a felülvizsgálati szemlézés elvégzése érdekében.

11. Súlyos testi fenyítés terhe mellett, halottkémlésnél vagy a betegek szemlészénél semmilyen ellenszolgáltatást nem lehet elfogadni, még kevésbé kezdeményezni egy ilyen szolgáltatás juttatását.

Portásokról vagy örökről a betegudvarokban.

Esküjük arra kötelezi őket, hogy

1. szolgálatukat hűséggel lássák el, és

2. a teendőjüket ellátó hivatalnokokon kívül senkit sem lehet a kapukon ki- és beengedni, csakis akkor, ha erre az előjáráságtól vagy az illetékes gondnoktól előzetes értesítést kaptak.

3. Betegeknek, lábadozóknak, vagy vélhetően gyanús személyeknek a kapuknál semmilyen szabados viselkedés nem engedélyezhető a barátaikkal vagy ismerőseikkel szemben.

4. Gondosan ügyelni kell arra, nehogy bárki is fertőzött holmit, vagy a betegek számára káros ételt hozzon be a zárlati területre.

5. Minden parancs hűséggel teljesítendő, amely a közegészségügyi igazgatóságtól érkezik, mivel mindezekért Isten színe és a saját előjáráságuk előtt fognak felelni.

VII. fejezet

Egészségrendészeti és orvosi intézkedésekről, és mindezek alapján a jövőre nézve hasznos megfigyelésekről.

Első rész

Általában az 1713-ik évi dögvészes járvány megfigyeléseiről

I.§. Egy tartomány vagy helység megvédéséhez a dögvészes ragály ellen egyaránt szükségesek a közpolitikai intézkedések, és a részben rendészeti, részben csakis orvosi teendők, ha a járvány közeledik vagy már a behatolása is megkezdődött. Ezért, minekutána eddig a rendészeti intézkedések (amelyek jelentős részben orvosi természetűek) az 1713-ik és 1714-ik év tekintetében már a fentiekben tárgyalásra kerültek, a keresztényi szeretet és a szükségszerűség is megköveteli annak teljes nyilvánosságát, hogy a járvány idején milyen módszerek, valamint külső és belső kezelésre alkalmas megelőző és gyógyító szerek álltak rendelkezésre. Ennek következtében, ha a tartományt újból ilyen csapás éri, ezt a tudást az orvosok és sebészmesterek, mind pedig a hiányukban maguk a községek is, szükség esetén haszonnal alkalmazhatják. Mielőtt azonban sor kerülne a részletekre, nagyon hasznos lesz áttekinteni az általános ismereteket, kellően megalapozva az annak idején evégből kirendelt és közegészségügyi tanácsnokként munkába bevont Ruck és Penza úr tapasztalatai által, ugyanis ezek előzetes ismertetése egyszerűbbé teszi a részletek megértését.

II.§. A fentiek szerint főként azt kell részletezni, hogy mi a feladata annak az orvosnak, aki a dögvészes járvány előtt, alatt és utána a nagyközönség vagy egy-egy település szolgálatát teljesíti. Az ilyen orvos ugyanis, ha még a megjelenő dögvész előtt nem kellően éber, vagy éppen megijedne, a közérdekkel szemben részben a felsőbb szervek előzetes figyelmeztetésének elmulasztásával, részben pedig a szükségtelen és idő előtti riadalom keltésével, jelentős károkat okozhat.

III.§. Azért, hogy az orvos a kötelessége szerint lássa el a hivatalát, kövesse figyelemmel a környezetét, ha nagyon távoli, vagy a szomszédos határokon általános csapás jelentkezne, és észlelje, hogy az ide hogyan hatol be, majd lendül támadásba és dühöngésbe, és sokan vagy kevesen esnek áldozatául. Mindezeket a nyilvánosság és a közpolitika felé is idejekorán jelezze, hogy a szükséges előkészületek megtörténjenek, és a legközelebbi határokat a támadás felkészülten érje.

IV.§. Elfogadom, hogy az előrelátó orvos akár nagyon pontosan is, kötelező figyelmet fordít a dögvészes leírásokban szereplő elváltozásokra a levegőben, a vizekben, a földben és az arra hajlamos állatokban. Másfelől, amikor ezek a jelek megjelennek, a csapás már helyben van, így az előkészületekkel már elkéstek akár az egész ország vagy egy-egy település védelmében. A hosszabb ideje felhalmozott tapasztalatok szerint, legalább is az európai országokban, a dögvész gyakorlatilag kivétel nélkül a ragály érintkezéses átvitelével keletkezett, utazó emberek, áruk és más ragályozódó ingóságok közvetítésével, különösen akkor, ha a beléptetést vagy behozatalt Törökországból, Egyiptomból vagy más hasonló országokból, részben elővigyázatosság hiányában, részben haszonlesésből, a szükséges szellőztetés és vesztégzár megkerülésével engedélyezték.

V.§. Ami az isteni, asztrológiai és varázslati eredetű dögvészeket illeti, amelyekről újra meg újra beszámolók jelennek meg, úgy gondolom, hogy ezen a helyen értekezni nagyon messzire vezetne, de elegendő a büntetést csak Istentől eredeztetni, aki meglátja egy-egy közösségben a figyelem és a hit hiányát. Így semmi szükség arra, hogy a levegőt csodás események vagy asztrológiai hatások fertőzzék, ugyanis éppen elegendő az emberek és tárgyak által átvitt és közvetített szikra a ragályozódás elindítására.

VI.§. Még élénken él emlékezetünkben, hogy miként terjedt át a dögvész Magyarországból szeretett Ausztriánkba, mielőtt tartományainkban a levegő a legcsekélyebb változást is mutatta volna. Következésképpen, ha annak idején a Magyarországról visszautazó, a betegségtől és szegénységtől inkább már halott, mintsem élő sváb nőszenélyt a határainknál feltartóztatták volna, ez a tartomány ugyanolyan fáradhatatlan erőfeszítéssel, mint 1709-ben, 1710-ben, 1711-ben és 1712-ben, Isten segédelmével, önmagát kellően megvédhette volna.

VII.§. Az orvosnak tehát távoli csapás esetén is kötelessége akár az ottani helyeken terjedő betegséget alaposan tanulmányozni, hogy az valóban dögvész-e, vagy csak fertőző lázas állapot volna, és a nyilvánosságot nyomtatékosan figyelmeztesse arra, hogy a határokon a megelőző intézkedések haladéktalanul megtörténjenek.

VIII.§. Ennek kapcsán azonban arra is ügyelni kell, nehogy olyan betegségek jelentkezzenek, amelyek a fenyegető dögvészt általában megelőzik, mint a *morbus difficilis iudicii*, gutaütés, hirtelen és többeket érintő eszméletvesztés, forró és fertőző láz, kiütésekkel vagy anélkül, gyermekek mérgező himlője és más kiütések. Továbbá az állatok egyes betegségei, és más jelenségek is gyakran megelőzhetik a dögvész kitörését, amint az néhány évvel 1713 előtt történt a bennünket megtámadó dögvész előtt Lengyelországban, Magyarországon és Ausztriában. Ilyen körül-

mények között a közszolgálatban álló orvos, mintegy figyelmeztetésként, a felettes előjáróságot tapintatosan és csendben értesítheti.

IX.§. Amikor a dögvész már megjelent, feltétlenül szükséges, hogy az orvos, a lehetőségek szerint annak fajtáját, tulajdonságát és okait felismerje, hogy mind a megelőző, mind a gyógyító szerek gyorsan és kellő mennyiségben álljanak rendelkezésre. Ennek érdekében ki kell vizsgálni, hogy a csapás jellege változékony vagy fokozatosan súlyosbodik. Minél változékonyabb és továbbtűnőbb a méreg, annál inkább szükségesek mérsékelő szerek, minthogy az 1713-ban alkalmazott ilyen szerek elegendőnek bizonyultak. Tehát a terjékek és más forró orvosságok, amelyek 1679-ben jó szolgálatot tettek, most nem bizonyultak olyan hatásosnak, mint a mérsékelő szerek. Ezért függ egy tapasztalt orvos józan ítéletétől és érett megfontolásától, tehát a *juvantibus et nocentibus*, különösen ilyen általános betegségben a legbiztosabb gyógymód alkalmazása. Ezekben a szükséghelyzetekben nem szükségszerű a kezdet kezdetén különböző szerekkel kísérletezni, mivel úgyis kiderül, hogy melyik szer arányos vagy sem az előidéző okhoz képest. Tehát a józanul gondolkodó orvos inkább előbb, mint utóbb, felismeri a mindenkori dögvésszes csapás vezető okát.

X.§. Annak tekintetében, mint más járványos betegségekben, az orvosok nincsenek egységes állásponton, hogy szükséges-e alkalmazni az olyan általános gyógymódokat, mint az érvágás, a hánytatás és a hashajtás. Ugyanakkor tartományainkban a tapasztalat kellőképpen igazolta, hogy rosszindulatú lázas állapotban, de még inkább dögvészben, az érvágás és a hashajtók magánál a dögvésznel is ártalmasabbnak bizonyultak. Részben azért, mert ezek a kezelések ugyan nagyon is szükségesek a szervezet szilárd és folyékony összetevőinek egyensúlyához, de ezt az ilyen betegségekben nagyon hirtelen felboríthatják, és magát a betegséget inkább mélyítik, mintsem csillapítják. Másfelől ezek a betegségek ravasz róka módjára lopakodnak, később pedig mint dühöngő oroszlánok tombolnak a szervezetben. Következésképpen, a betegek a kórt már csak akkor észlelik, amikor az a nedvek legbelsőbb rendszerét és az értelmet is megtámadja és romlásba dönti, tehát a fentiekben jelzett egyensúlyt már felborította. Ilyen helyzetben hogyan mérészelne egy orvos még több kárt okozni? Pontosan ez az oka annak, hogy miért olyan nehéz kezelni ezt a betegséget. Ezért halnak meg többen, mint ahányan meggyógyulnak, de nem maga a romlást okozó betegség miatt. A fertőzött emberek a betegség kezdetén talán attól félve, hogy megvetik vagy kiközösítik őket, a gyomorrontással vagy más tünetekkel inkább alakoskodnak vagy elleplezik azokat, vagy borivással illetve más helytelen módon teszik tönkre a szervezetüket. Ezzel szemben a tapasztalatok azt bizonyítják, hogy amikor az emberek rosszul érezték magukat, és valamilyen enyhe szert vettek be, majd nyugalomba helyezkedtek, és diétás étrendet tartottak, azonnal meggyógyultak, vagy a későbbi kezelés során szerencsés eredményre számíthattak.

XI.§. A *vomitorium*-okat az orvosok többsége, különösen a betegség kezdetén az *universalis* szerek között a legjobbnak tartotta, amennyiben a betegek nemének, életkorának, és erőnlétének megfelelően adagolták. Ennek némi alapja is volt, mivel a ragály közvetítése során a környezetünket adó fertőzött levegő vagy légkör

és annak belégzése legelőször a szájban képződő, majd lenyelt nyálát támadja meg. Következésképpen, a nyál megrontja a gyomrot, a benne lévő természetes nedvekkel és a lenyelt étellel együtt, és így okoz zavart az emésztés kezdeti szakaszában. Amennyiben, és amilyen gyorsan csak lehetséges, ezt az erjedésnek indult rosszindulatú folyamatot a gyomor teljes tartalmának kiürítésével együtt megszakítjuk, a kóros állapot nem csaphat át olyan könnyen másodlagos emésztésbe, és nem éri el a testnedveket, így kevesebb izzasztó szert kell majd alkalmazni.

XII.§. Ami pedig a gyógykezelő megoldásokat illeti, mint például az izzasztást és más hasonlókat, azok a méreggel arányosan alkalmazandók. Különbözik az ésszerű megfigyelések azt bizonyítják, hogy a módszerek erősségét igazítani kell az évszakok változásához is. Télen erősebb orvosságok szükségesek, tavasszal és nyáron viszont enyhébbek és mérséklő hatásúak. Sőt, az összes betegség időbeli szakaszaiban, mint a kezdeti, fokozódó, beálló, és lefelé ívelő szakaszokban, (bár ezek betartása a legtapasztaltabb orvosnak is nehézséget okoz), a szerek között különbséget kell tenni. Tehát a beteg a kórság kezdeti szakaszában, amikor már megmutatkozik a nedvek kiválasztása, valamivel erősebb szereket vesz be, ezek viszont a beálló szakaszban a legkárosabbak, sőt inkább a beteg halálát okozzák. Végül is a kezelésben fajtájuk szerint különböző enyhébb és erősebb, korábban már kipróbált szereket kell alkalmazni.

XIII.§. A dögvész okának kutatásában, és az alkalmazandó szerek feltalálása érdekében egyesek szorgos kémiai vizeletvizsgálatokat végeztek, azonban ezek az eljárások és elemzések mind eredménytelenül végződtek, amennyiben a dögvész ritkán hagy nyomot a vizeletben. Következésképpen, a kevés dögvészes tartalomból a vizeletben kevés vagy semmi sem található, tehát a vizelet csakúgy, mint más súlyos betegségekben, nem tér el a természetes állapotától, amiből arra lehet következtetni, hogy a kóros anyag nem a húgyutakon, hanem más módon ürül ki a szervezetből.

XIV.§. Dögvész idején a halottak testének felnyitása is jelentős haszonnal járhat a betegség okainak vizsgálatában, és az ellene használható szerek hatásának megértésében. Egyesek ugyan ezt veszélyes eljárásnak tartják, és jöllehet minden ok nélkül, nem akarják engedélyezni, a dögvészes kigőzölgéstől való félelmükben. Ezzel szemben tagadhatatlan, hogy a halál után, amikor a test már kihűlt, a nedvek, különösen pedig a dögvészes mérge hatástalanná válik, tehát a boncolás minden szentségtörés nélkül, biztonságosan elvégezhető. Másfelől nem szabad addig várni, amíg megkezdődik a test rothadása, majd a dögvész halál utáni lappangó szikrája újabb erjedéssel hatékonyává válik, és ragályt okozhat a környező levegő megrontása által.

XV.§. A holttestek felnyitásának a dögvész kezdetén, nem pedig annak tetőpontján van értelme, tehát késő az okokat akkor kutatni, amikor a halálesetek tömegessé válnak, így az itt vagy máshol végzett késői kórboncolás nem fog különösebb eredményt adni, ugyanis csak üszkösödött szerveket és többnyire besűrűsödött fekete epét tesz láthatóvá. Ezekből kétségtelenül adódik a következtetés a dögvészes mérge maródásos természetére, de semmilyen támpontot nem ad az alkalmazandó orvosságokra nézve.

XVI.§. Csomós vagy tályogos dögvészben szükségtelen a test felnyitása, más ragályos esetekben viszont igen előnyös, mivel külső jelek hiányában ezen az úton lehet az igazi okot kideríteni.

XVII.§ A rovarok megfigyelése jelentős hozzájárulás lehet a kiváltó ok felismeréséhez. Már 1713-ban bizonyossá vált, hogy a vizekben vagy pocsolyákban élő rovarok, mind pedig a sokféle hüllő, semmilyen jelet nem mutatott, ellenben nagy tömegben fordultak elő csípős és sokféle színt mutató szúnyogok, legyek és más szúnyogfajták, mind pedig pókok is, szokatlan színben és méretben, mintegy jelezve az illékony mérge fokozott jelenlétét. A kezelésben is többszörösen megmutatkozott, hogy hűvösebb időszakokban a nyákos és sűrűsödött testnedveken kívül inkább a mérsékelő és kicsapódást előidéző szerek bizonyultak hasznosabbak, nem pedig a forróító és illékony orvosságok. Ráadásul többnyire a magasabb, szellősebb és egyébként egészségesebb elővárosok és helyek fertőzöttek, nem pedig a nedves, mocsaras és egyébként egészségtelen vidékek. Ezzel szemben 1679-ben a dögvészt leginkább éppen az utóbbi helyeken lehetett észlelni, tehát aligha tagadható, hogy a legutóbbi dögvész oka inkább illékony mintsem szilárd természetű volt.

XVIII.§. A korábbi dögvészekben megfertőzött házak ugyancsak kézzel fogható bizonyítékai annak, hogy azok, amelyek 1679-ben járványkórházként voltak használatban, vagy ahol sokan meghaltak, most a betegséget legelőször jelezték. Ez minden kétséget kizár arra nézve, hogy a dögvész fertőzött levegő által terjedő szikrái ezekben a házakban a hamu alatt szunnyadó dögvészt saját maguk keltették életre, és arányos formában (szimbolizáció módján) végeztek pusztítást. Ezért tehát, amikor felmerül a ragály behurcolásának gyanúja a szomszédos országokból és helyekről, és ezek a házak megfertőződnek, semmi kétség sem merülhet fel, hogy ez a káros és hívatlan behatolás az adott helyen magát befészkelte. Tehát semmiképpen nem lehet késlekedni az elkülönítéssel és más védekező intézkedésekkel, még kevésbé azokat feltartóztatni egyesek neveinek inkább káros, mintsem hasznos keresgélésével. Ezzel szemben, mivel sokan azonos módon fertőződtek, és többen már meghaltak, mint ahányan meggyógyultak, ha kezdetben a tünetek csomókkal és tályogokkal és más hasonlókkal jelentkeztek, szemben a korábbi lázas kiütésekkel és krízissel, azonnal be kell vezetni az összes rendészeti és egészségügyi intézkedést.

XIX.§. Ilyen körülmények között elsősorban a gyors és könnyen elvégezhető elkülönítésre kell összpontosítani. Azért, hogy ez idejében történjék, mivel minden ettől függ, és az emberek is együttműködjenek, olyan járványkórházakra van szükség, amelyek a betegségnél is nagyobb nyomásnak ellenállnak. Ezért tehát kívánatos, miután a járvány korai szakaszában nincs fontosabb eljárás az elkülönítésnél, olyan helynek a felszabadítása, ahol csekély az ellenállás, és a magasabb szintű előljárásság a parancsokat személyválogatás nélkül, az ellenszegülők büntetésével hajthatja végre. Amennyiben mindez némi határozatlansággal történik, általában véve inkább hátrányosnak, mintsem előnyösnek fog bizonyulni, mert a középút előnyöket nem hoz, de hátrányokat sem fog elhárítani. A kezdet kezdetén, másokat elrettentve, különösen a betegek elrejtését és a holmik leplezését kell szigorúan

büntetni. Ugyanakkor a nagyon szegényeknek pótolni kell az ágyakat és a ruhákat, mivel ők semmilyen más vagyontárggyal nem rendelkeznek, és ezek megtartása érdekében mindent képesek elkövetni, ami viszont a közösségnek hatalmas károkat okozhat, a szegénység ugyanis eleve hajlamosít a turpisságra. Mindezen káros gyakorlat megelőzésére, mivel a dögvész kezdetben kisebb egyedszámmal az alacsonyabb néposztályokat támadja, véleményünk szerint nem okozna jelentős költségterhet ezen jellemzően rossz minőségű holmik pótlása, miáltal ezek az emberek könnyebben elállnának a dolgok leplezésétől. Másfelől a közösség, ha a dögvésznek nem is minden, de több gyúanyagától is megszabadulna, tehát ezt a megoldást, terjedő járvány esetén a már bekövetkezett kár ellenszerének tekinthetnénk. Ugyanis a tapasztalatok 1712 végén és 1713 elején azt jelezték, hogy amennyiben akkor az emberek lemondanak a dolgok leplezéséről, Isten segédelmével Béccsel együtt az egész tartomány mentesülhetett volna a járványtól. Akkor a mérgezettség csökkent szintje mellett, amint az a téli hónapokban különösen a mi éghajlati viszonyaink között szokásos, a tavaszi napéjegyenlőség idejéig ez a gonosz betegség valamelyest mérséklődött, de valójában nem szűnt meg, sokakban viszont mind káros, mind pedig felelőtlen hiedelmet keltett, ami az üdvös elővigyázatosságot jelentősen mérsékelte.

XX.§. Amennyiben a dolgok ilyen állása mellett, a kezdet kezdetén, még a lopakodó betegség idején létesülnek a járványkórházak, az emberek oda gyorsan és önkéntesen bevonulnak, és térítést kapnak a megsemmisítendő holmik után, a dögvész éppen csak parázsló gyújtózsínórját eltaposva, a betegség jól kiirtható. Mindenki korábban szabadult volna, a jelentős, de elkerülhető kiadások megtakarításával együtt. Mindezek kellő időben való bizalmas és biztonságos közlése a felsőbb előljárósággal, a lelkiismeretes és kötelességtudó, a közösségnek, és a szakmájában járatos elkötelezett orvosnak hivatalbeli kötelessége.

XXI.§ Elkülönítés alkalmával szükséges a betegség elől való menekülésről is beszámolni, többnyire ugyanis ennek az a lényege, hogy a menekülésre akkor került sor, mielőtt a csapás ismertté vált, vagy közvetlenül utána. A tapasztalat ugyanis kellőképpen és sokszorosan bizonyította, hogy semmi sem károsabb annál, mint amikor az emberek a már kitört és dühöngő járvány idején távoznak valamilyen másik helyre. Ilyen időszakban ugyanis már az összes holmi, mint az ágyak, ruhák és más ingóságok is megfertőződtek, és nagyon könnyen megfertőzik azokat a helyeket is, amelyek a menekülés célpontjai. Valójában a menekülők idegen helyeken, úgyszólván saját kezdeményezésükkel fognak hatalmas kárt okozni, ráadásul biztonság helyett saját magukat is veszélynek teszik ki. Pontosan ez az oka annak, ahogyan egész országok megfertőződnek, mivel a menekülők, folytonosan biztonságot keresve, az egyik helyről a másikra vándorolnak.

XXII.§. Következésképpen, aki félelmében elfutni akar a dögvész elől, azt idejében tegye meg, amikor a járvány éppen kezdődik, még nem annyira ragályos és kevésbé kiterjedt, viszont a távoli és jobb levegő gyorsan ellensúlyozza. Így tehát a menekülők biztonságosabb helyzetbe kerülnek, érkezésük helyén pedig kevesebb kárt okoznak.

XXIII.§. Felmerül viszont a kérdés, hogy az orvosok tanácsolják-e a menekü-

lést vagy sem? A kérdésnek az a valódi háttere, hogy amikor a menekülés elkezdődik, az emberek követni fogják egymást, és mivel ez nem csendben történik, az ilyen helyet gyanússá kell minősíteni, a kereskedelem és az utazások leállításával. Egyébként pedig előrelátható ennek a csapásnak a természete miatt, hogy hideg időben nem mérséklődik, majd nyáridőben kifejezett dühöngésbe csap át, amint azt a tapasztalatok 1713-ban megerősítették. A járvány januárban és februárban kissé mérséklődött, de nem szűnt meg, márciusban erősödni kezdett, és a következő hónapokban az év végéig tovább dühöngött. Mindezek tudatában bátran lehet ajánlani a menekülést, mivel így a sűrűn lakott városokban csökken a népesség száma, gyorsabban szabadulnak a dögvésztől, több lesz a túlélő, és a helyben maradóknak könnyebb lesz az ellátása.

XXIV.§. Az is kívánatos volna, hogy a többnyire nincstelen, rossz és tisztátlan körülmények között élő emberek (akik leginkább lángra lobbanják ezt a betegséget), minél távolabbra menjenek, és eredeti lakóhelyüket a súlyosabb ragálytól így mentesítsék. A tapasztalatok azt is bizonyították, hogy 1000 szegény emberrel szemben a gazdagok közül csak 10 betegszik meg, de nem azért, mert a magasabb társadalmi állású és módosabb emberek kevésbé fertőződnek, hanem azért, mert ezeknek az embereknek a tisztább életmódja mintegy ellenméregként hat, és a köznép közé sem keverednek. Akik viszont ezeket a körülményeket nem élvezhetik, azok miatt nevezi a köznyelv a dögvészt a koldusok betegségének.

XXV.§. Ezért az egyes közösségekben igen előnyös volna, ha a kezdet kezdetén, a költségek kímélése nélkül, ezekről a nincstelen emberekről elkülönítéssel és létfenntartásuk biztosításával gondoskodnának, ugyanis így a csapás ereje mérséklődne, a kisebb számú fertőzöttet könnyebben lehetne elhelyezni, sokan megmenekülnének a betegségtől, és jelentős költségmegtakarítás keletkezne, végül gyorsabban lehetne a járványt kordában tartani.

XXVI.§. Isten parancsa is úgy szól, hogy a szegények mindig velünk lesznek, ők egyébként eszközök hiányában nagyon távolra amúgy sem utazhatnak, mégis nehéz ilyen előnyös helyzetet teremteni. Továbbá a közérdek is azt kívánja, hogy az előkelőbb és a rendi társadalomhoz tartozó emberek biztonságosabb és egészségesebb helyre távozzanak, részben azért mert ott jobban védhetik magukat, részben azért, mert ebben a biztonságos helyzetben félelem nélkül várhatják a közösségi és kormányzati rendelkezéseket.

XXVII.§. A menekülésnek viszont nem közeli, hanem távoli helyre, sőt távoli országokba kell irányulnia, a közismert szólás szerint *cito, longe, tarde*, de annak súlyos oka legyen, ugyanis a menekülésre jellemzően azért kerül sor, hogy a gyorsan ragályozódó, bennünket körülvevő és folyamatosan belégzett levegővel közvetített dögvészes ártalmat megsemmisítsük, amit a legjobban egy teljesen különböző légkörben lehet elérni. Egyébként a szellőztető karanaténok is bizonyították, hogy a ragályozódó anyagok, mint a gyapjú és más hasonló, háló és füstölés nélkül, egészséges idegen levegővel is megtisztíthatók, arról nem beszélve, hogy a nagyobb távolság hozzájárul ennek a borzalmas csapásnak az elfeledéséhez, sőt az ártalmas félelmet és szomorúságot is elűzi.

XXVIII.§. Azt, hogy miért kell minél gyorsabban menekülni, a fentiek már

bemutatták, de a visszatérés lassúbb legyen, vagyis ne 3 vagy 4 hét múlva történjék, hanem akár egy évet is szükséges távol maradni a tapasztalatok alapján. Következésképpen, ha egy adott helyen a dögvész szikráját nem sikerült teljesen kioltani és megsemmisíteni, a korán visszatérő emberek az előző állapotukhoz képest fogékonyabbak lesznek a ragály mérgével szemben. A testnedvek, a vér és a szellem az emberi testben a *sex rerum non naturalium*, különösen pedig a levegő gyakori változásai által keltett zavarban inkább hajlamosak arra, hogy ebbe a betegségbe essenek, és a félelem valamint a szomorú emlékek sem tűntek el teljesen, tehát a hangulati állapot nem kap elegendő biztonságot és vigaszt, ami jelentős megelőző tényező volna.

XXIX.§. Menekülési helyként nyilvánvalóan olyan terület választandó, amely magasabb fekvésű, nem ködös, nincsenek pangó vizek, mocsarak, és hasonló adottságok. Azonban ezek vérmérséklet szerint nem minden embernek egyaránt alkalmasak, tehát az orvos tanácsa alapján figyelembe kell venni a helyi szokásokat és kényelmi szolgáltatásokat is, de leginkább azokat a területeket kell célba venni, ahol ritkák a betegségek, dögvész ritkán vagy egyáltalán nem fordult elő, hogy minden *symbolisatio* elkerülhetővé váljék.

XXX.§. A menekülésnek, mint a legjobb megelőzésnek a megbeszélése után, szükséges a megelőzési szereket is megtárgyalni, hogy rendelkezésre állnak-e, ami sokak számára lényeges szempont, jóllehet a tapasztalatok szerint nem minden tekintetben állták ki a próbát, belső használatban és külső alkalmazásban, mint az amuletek és füstölőszerek esetében.

XXXI.§. Ami egyes dolgok, vagyis az amuletek testünkre helyezését és viselését illeti, azokból olyan sokféle áll rendelkezésre, amilyen sokan azok vannak, akik haszonlesésből az amuleteket kitalálják, önmagukban azonban csak hamis magabiztosságot kölcsönöznek az általuk okozott aránytévesztéssel. Ez helyenként és időnként addig terjedhet, hogy az ilyen amulettekkel felszerelt emberek magukat a legnagyobb veszélynek is kitették, és többnyire megfertőződtek, és úgy jártak, mint a bécsi kutyaáldással, és az úgynevezett Passau-cédulákkal, amely utóbbiak csupán csalóka szavakat tartalmaztak, így azokban csak a babonás emberek bízhattak. Ezeket, és nem kevésbé más megelőzési szereket részletesen a megfelelő további szakaszok tárgyalják. Egyebekben pedig a megelőzés legbiztosabb eszköze a szív Istennel való egyesítése, a jó lelkiismeret, rendezett életmód, és a találkozás kerülése fertőzött emberekkel, különösen akkor, ha egyeseket semmi nem kötelez arra, hogy magukat így veszélyeztessék. Másfelől, akiknek ez a kötelessége, így Istentől és az előjáróságtól elhivatottan gyakorolják foglalkozásukat, azokkal káros dolog nem történik, feltéve, hogy nem megengedhető szentségtörő módon viselkednek.

XXXII.§. A füstölő szerek, avagy *suffimigium*-ok a megelőző szerek jelentős hányadát adják, mégpedig nyomós okból kifolyólag. Ugyanis lehetetlen, hogy a bennünket körülvevő és belégzett levegő, avagy a légkör járványos helyen önmagától fertőződjön, lankadt és úgyszólván hajlama van a rothadásra, és ha nem szelöltetik, még nagyobb romlásba vált át, és könnyebben fertőződik. Ezzel szemben a füstölő szerek áthatoló kénes és illatos jellegükkel nemcsak helyreállítják a leve-

gő minőségét, hanem mozgató és eloszlató hatással is rendelkeznek. Füst nélkül azonban önmagában a tűz és a lángok, esetleg nagyobb mértékben is, ugyanilyen tulajdonságokkal rendelkeznek, és éppen ennek okán a nagyon kellemetlen szagú és még inkább átható kénesek tulajdonságú anyagokat nem kell feltétlenül a füstölés során alkalmazni.

XXXIII.§. Ami az orrvédő szippantó szereket illeti, egyáltalán nem szükséges, hogy nagyon kellemesek és illékonyak legyenek, sokkal inkább olajosak és savasak, hogy az amúgy is gyenge lelket és a nedveket ne károsítsák, és az érzékeny agyburkokat avagy *meninx*-eket az idegekkel együtt ne izgassák. Ugyanez a helyzet a szájon át használt megelőző szerekekkel, amelyek az emésztést segítik, és megakadályozzák a rothadásra nagyon hajlamos gyomorrontásokat. Mindezekkel részletesen az utolsó szakasz foglalkozik.

XXXIV.§. A röviden összefoglalt megelőző szerek után a leginkább igényelt gyógyító szerek következnek, amelyek kapcsán nézetünk szerint a következő általános megjegyzéseket kell tenni. Ezeknek olyan nagy a száma, hogy vége-hossza nincs a felsorolásuknak, különösen az úgynevezett titkos szerek tekintetében, amelyek végül is nagyon sok ember számára elérhetetlenek, és miután a dögvész ritkán támad ugyanolyan módon, amint azt a fentiekben az 1679. évi és az 1713-as járvány összehasonlítása világosan jelezte, alkalmatlanok arra, hogy önmagukban egy szokásos módon terjedő dögvésszel felvegyék a versenyt, még kevésbé legyőzzék azt. Továbbá a kipróbált dögvész ellenes szerek esetében a józan gondolkodású, felebaráti szeretetet gyakorló orvos kötelezően figyelembe veszi az adott év jeleit és a betegség tüneteit. Bizonyossá vált ugyanis, hogy egyes orvosi titkok-gazdák valójában olyan módon bíznak a titkos szereikben (amelyeket megelőző és kezelő szerként is az egekig dicsérnek), hogy amikor részükre próbát ajánlanak, nem a járványkórházban, hanem elkülönített házakban fekvő fertőzöttek esetében, mindig visszakoznak, és inkább lemondanak a titkos szereik híreszteléséről, mintsem, hogy a próbára vállalkoznának. Így válik tehát nyilvánvalóvá, hogy saját szereikkel szemben csekély vagy semmilyen bizalommal nem viseltetnek. Ezek után egy másik orvos vagy beteg azokban hogyan bízhatna?

XXXV.§. Ezért tehát dögvész idején minden egyes kezelésnek a körülmények, az adott időszak és a járvány természete szerint megalapozott módszerhez kell igazodnia, majd a kezelő szereket külön-külön az alábbiakban részletesen kifejtettek szerint kell összeállítani és alkalmazni.

XXXVI.§. Más betegségekben, és a legkevésbé ilyen borzalmas állapotban, a legjobb módszerek és eszközök sem elegendőek, ha a betegek nem kapnak megfelelő ellátást, amint az a későbbiekben lesz részletezve, tehát ezt kellően és egyaránt hasznos módon szükséges megszervezni, mind a fertőzöttek, mind a nagyközönség számára.

XXXVII.§. Mindenek előtt arra van igény, hogy ezen legborzalmasabb betegség kezelésére a megfelelő helyeket és lakásokat úgy kell berendezni, hogy a beteg az orvossággal és más szükségleti szerekekkel együtt vigasztalást és jó közérzetet élvezzen, minden feltételnek megfelelő és egyben a lehetőségek szerinti biztonságot és kényelmet jelentő környezetben. Ezért tehát helyénvaló a kérdés felvetése,

hogy vajon ez a leginkább ragályos betegség a kórtermek tekintetében igényel-e valamilyen megkülönböztetést a többi kórházhoz hasonlóan.

XXXVIII.§. Ebben a vonatkozásban legfőbb szempont a szükséges tisztaság és rendesség, amit minden betegségben mintegy ellenszerként kell betartani, különösen pedig ebben az önmagában tisztátalan és bűzlő kórságban. Hogyan volna remélhető tisztaság egy olyan kórteremben, ahol 20 vagy 30 beteg fekszik, ráadásul ketten sőt hárman is egy ágyban? Ahogyan azt 1713-ban a tapasztalatok, mint a legfőbb okot, folyamatosan bizonyították, a társadalom legalsó rétegeiből származó emberek is undorodtak attól, hogy járványkórházba vonuljanak, aminek csak a legnagyobb erőszak alkalmazására engedelmessé váltak. Helyette inkább azt választották, hogy segítség nélkül, nyomorultan fejezzék be az életüket. Ez bizonyára nem így történt volna, ha az intézkedő közhatalom a lovas és gyalogos hírvivők által, nem nagy költség ráfordítással, az elkerülhetetlen elkülönítést gátló tényezők szabályozásával, a fertőzött embereket a járványkórházba, a velük együtt lakókat pedig a vesztegzári helyre küldte volna. Másfelől a legelszántabb ember is bizonyosan megrémült és utálatot érzett, amikor belépett a járványkórházba, ahol azonnal meglátta a lelküket vesztett, haldokló embereket, és olyan ágyat kellett volna elfoglalnia, amelyről a halottat éppen elvitték, és mellette olyan ember fektetett, akibe már csak hálni járt a lélek. Mindez véleményünk szerint súlyosabb csapás, mint maga a halál vagy a betegség. Ugyanis, különösen ebben a borzalmas kórságban a gyógyuláshoz nagyon jelentősen, akár a legnagyobb mértékben is, a vígasszal teli lélek járul hozzá, amelynek hiányában a legjobb orvosságok is hatástalannak bizonyulnak.

XXXIX.§. Ami azonban az elborzadást még inkább fokozza, az a számos, egymás hegyén-hátán fekvő sokféle beteg által, ugyanabban a kórteremben árasztott izzadság, fekélyek és ürülék bűze. Mivel ezek mind a fertőzött testekből kiáramló kipárolgásból keletkeznek, még nagyobb ártalmat okoznak, és a sokféle keveredés által a légkör még súlyosabb romlását idézi elő. Ennek következtében nemcsak a súlyos betegek kénytelenek több kellemetlenséget elviselni (mivel a saját bűzét mindenki jobban viseli az idegen eredetűvel szemben), hanem a fokozottan romlott és mindenkit körülvevő, de amúgy nélkülözhetetlen levegő belégzésével, nagyon csökkenni fog, sőt teljesen megszűnik a legkiválóbb orvosságok hatása, ami gyakran a betegek késői beszállítása mellett azt is okozza, hogy nagyon kevesen gyógyulnak meg ebből a járványos betegségből.

XL.§. Valójában a fertőzöttekre a sokféle ellentétes és különféle eredetű kipárolgások által megrontott levegő nagyon káros hatást gyakorol, így a még egészséges gyóntató atyáknak, orvosoknak, sebészmestereknek, és ápolóknak, a közegészség rovására még nagyobb kárt okozhat, mivel a dögvésznek az a tulajdonsága, hogy mindig tovább terjeszkedik, és ritkán támad helyben azokra az emberekre, akik már kiállták a betegséget, hanem új helyeket szokott magának keresni. Így kerül sor arra, hogy az elvégzett takarítás és a fertőzött holmik elégetése után a csírák ragályozódás útján újra megjelenhetnek. Ebből viszont levezethető, hogy akik egészségesek maradtak, később mint újabb célpontok válnak áldozatokká.

XLI.§. Ezért nem kell csodálkozni azon, hogy különösen az orvosok, sebész-

mesterek és ápolók, akik nemcsak belégzik a dögvészes párákat, hanem a betegeket gyakran és szükségszerűen megérinteni kénytelenek, egy pillanat alatt veszélybe kerülnek, amint azt 1713-ban a tapasztalatok bizonyították a sok elpusztult orvos, sebésmester és ápoló, az ismert és jelentős kiadások, és a nagyközönség által közismert tisztességes emberek elvesztése által. Amennyiben ezekben a dolgokban változás nem lesz, a jövőben kitörő járványban (amelytől a mindenható Isten mentsen meg bennünket) még súlyosabb események fognak bekövetkezni.

XLII.§. A fertőzöttek és a járványügyben dolgozó emberek egymás közötti érintkezése olyan nagy károkat okoz, hogy az szélesebb kiterjedésben és fertőzésben fog megnyilvánulni a rothadás felvételére nagyon is hajlamos levegő által. Ugyanis, minél több rothadó kigőzölgés keletkezik, az annál ragályosabb és mérgezőbb lesz, különösen melegebb időszakokban, ráadásul a járványkórházak egyébként is mélyebb területeken fekszenek, ahonnan a kilélegzett levegőből keletkezett pára-gomolyagok egyenesen a bennünket körülvevő légkörbe emelkednek, és onnan könnyebben fognak szétszóródni.

XLIII.§. Következésképpen, a fertőzött emberek számának halmozódása az adott helyen a fokozottabb rothadáshoz nagyobb lehetőséget teremt, tehát a legtöbb járványkórház a hasznos és egyszerűbb elkülönítéssel ennek ellenpéldáját szolgáltatja, ugyanis minél kevesebb beteg van egy helyen, annál nagyobb tere van a kigőzölgések felszívódásának. Az egységes gyakorlat tehát erényt szül, a szétszórt cselekvéssel szemben. Füstöléssel a miazmákat is gyorsabban és könnyebben lehet elpusztítani. Az 1713. évi járvány tapasztalatai szemléltetést ezt bizonyították. Tehát, amikor egy már létező járványkórház mellé egy újabbat építettek, a haldoklók száma jelentősen, majdnem a felére csökkent, ezért közérdekből nagyon előnyös volna, ha egy időben több járványkórház létesülne.

XLIV.§. Ennek megfelelően nagyon is fontos kérdés merül fel az ilyen intézmények telepítését illetően. Elhelyezésük szerint legjobbak a távoli, és az emberek közötti érintkezés által legkevésbé terhelt helyek, ellentétben a szokásos gyalogos és közlekedési utakkal, másfelől ezek a megjelenő csapás idején azonnal elzárhatók, a kényelmes közlekedés megakadályozásával. Továbbá jó időkben is, a gyengébb lelkületű embereknek nemcsak a dögvész, hanem minden más betegség pusztá látványa is erős benyomást, megrázkódtatást, rémületet és más behatásokat is okozhat, és éppen elegendő lökést adhat a borzalmas és szomorú kedély-hajlamok betegséghez való hozzájárulásához. Mindez azonban ismeretlen az orvosoknak és minden más, különböző életkorú és természetű ember számára.

XLV.§. Annak tekintetében, hogy a járványkórházak mélyebben vagy magasabban fekvő helyeken legyenek, megoszlanak a vélemények. Ami bennünket illet, az a szilárd véleményünk, hogy magasabb helyen legyenek, azonban a szokásos közlekedési utaktól nagyobb távolságra, először is a fertőzött és a betegeket ellátó emberek miatt, másfelől azért, mert így a dögvész gomolygó részecskéi könnyebben eloszlanak, ugyanis a magasabban fekvő helyeken jobban jár a levegő, és a dögvész gomolygását is jobban szétszórja. Ennek következtében a kigőzölgések nem maradnak egy helyen, és nem adnak nagyobb lökést a levegő fokozottabb romlásához. Így mind a kórtermek, mind a levegő gyorsabban megtisztul,

ami a járványkórházban bezárt embereknek, mind a nagyközönségnek nagyobb hasznot és gyorsabb szabadulást eredményez. Ezzel ellentétben, a mélyben többnyire nehéz, alig mozgó, áporodott és bűdös levegőt a dögvészes részecskék fokozottabban rothasztják, a betegek pedig a kórtermekben kevés vigaszban részesülnek a levegő meggátolt mozgása következtében.

XLVI.§. Most pedig annak a tárgyalása következik, hogy járványkórházakat hogyan kell berendezni, mind a betegek és a személyzet, mind a közjó érdekében, a nélkülözhető költségek megtakarításával. Ezeket nagyon is szükséges megbeszélni, amikor a betegségnek megfelelő helyet keresünk, különösen ebben a legsúlyosabb és legborzalmasabb helyzetben. Következésképpen a fertőzöttek vigasztalására és könnyebb gyógyulására nagyon is előnyös, ha minden egyes betegnek külön fekvőhelye volna, ami mentesítené a fenti nehézségektől. Ha a levegő elkerülhetetlen rothadása nem következne be a fertőzöttek különböző kigőzölgése által, a személyzet nem olyan könnyen fertőződne, a csapás gyorsabban elmúlna, és a nagyközönség korábban szabadulna a járványtól. Továbbá így jelentős költségmegtakarítást lehetne elérni, mindenek előtt azonban különösen a betegek felé áramló, elvárható keresztényi szeretetet jobban érvényesülhetne, ami által a fentiekben bemutatott körülményekkel ellentétben, a betegekkel, az orvosokkal, sebészmesterekkel és a személyzet többi tagjával szemben úgyszólván nem ez a barbár borzalom uralkodna. Az 1713-as év kellőképpen igazolta a jelentős veszteségeket az orvosok, sebészmesterek és ápolók körében, amennyiben 11 orvos halt meg, és nagyon sok ember a többiek közül is. Az pedig, hogy a halottak után az örökösöknek kifizetett havi díjazás milyen költségtelherrel járt, még élénken él a közpénztár vezetőinek emlékezetében. Véleményük szerint azonban ez a járványkórházak jobb elhelyezésével (különös tekintettel arra, hogy most is nagyon rossz helyen létesültek) bizonyosan elkerülhető lett volna, és a nagyközönségnek nagyobb haszonnal járt volna.

XLVII.§. Miután általában minden újítás, úgy ez a nagyon meggyőző javaslat is támadásokba és ellenérvekbe ütközhet, de nem lehetetlen, hogy a költségek halmozódása szorgos és értelmes elemzéssel még féken tartható lesz. Következésképpen azokat az újításokat kellene elvetni, amelyek csak kiadással járnak, viszont semmilyen hasznot nem hoznak, és köz- és magánérdekből sem volnának előnyösek. Ha a javaslatok mégis valóra válhatnának, annak békeidőben kellene történnie, vagyis amikor járványmentes nyugalom van, elkerülendő a viszolygást és gyanakvást egy ilyen üdvös munka kivitelezésében.

Második rész.

A dögvészről és annak jellemző gyógyító illetve megelőző szereiről.

Ami az 1713. évben szétterjedő kártékony járvány természetét és tulajdonságait illeti, az nem volt más, mint az emberi nemet sújtó legsúlyosabb és legnagyobb károkat okozó ragályos betegség. Valójában olyan áthatoló és gyorsan terjedő mérgezés, amely az emberi szervezetet olyan közvetlenül és gyorsan romlásba döntötte, hogy annak hatására, a szövödmények különbségéből adódóan a betegek hirtelenül és rövid időn belül, kettő, három, négy nap múltán meghaltak, de a mérgezések egyidejűleg másokat is megtámadtak és megfertőztek, amint azt sajnos a tapasztalatok sokszorosan bizonyították.

II.§. Mindenek előtt azonban egy nyilvánvaló és szükséges különbséget kell tenni a dögvész és az alábbhagyó vagy állandóan fennálló, rosszindulatú, fertőző láz között, amely nálunk Ausztriában is gyakran előfordul, és a testnedvek szokatlan, de egészséges időjárás és életmód által okozott rothadására és erjedésére vezethető vissza. A betegek fej- és gyomorfájásokra, vagy az egész testre kiterjedő fájdalomra panaszkodnak, gyengeségre a végtagokban, időnként a hónaljban, a nyakon, a fülek mögött és a lágyéktájon (jóllehet külsőleg a legcsekélyebb domborulat vagy duzzanat sem észlelhető). Ez az állapot azonban gyógyító és alkalmazatos szerek használatával (amikor csak elérhető) jól kezelhető. Midőn azonban dögvész esetén ezek a tünetek csoportosan, a legsúlyosabb módon jelentkeznek, és nagyon hirtelen elhatalmasodnak, az orvosságok már alig használnak, még kevésbé várható azok kívánatos hatása. Ezzel szemben külsőleg csomók, tályogok, apró pontszerű bevérzések vagy csíkok mutatkoznak, és mellettük vörös, barnásvörös, sötétkékre és feketébe átváltó bőrfoltok, amelyek a dögvészt más, rosszindulatú lázas állapotoktól egyértelműen elkülönítik.

III.§. Ennek a legnagyobb mértékben súlyos betegségnek az okait nehéz kideríteni és meghatározni, és ezt a maga idejében már Hippokratész és beismerte, hozzátevé, hogy valamilyen isteni, az értelmünket meghaladó eredetre vezethető vissza. Másfelől bizonyos, hogy láthatatlanul terjedő, nagyon erősen rothasztó és az emberi életre nézve a legártalmasabb mérgező miazmák, avagy ragályos párák és gőzök okozzák, amelyek elkeverednek a testnedvekkel és az életerővel, majd a fertőzött szervezetből kiválasztódva, a halál után eltávoznak.

IV.§. Számos szerzőnek az a véleménye, hogy Isten haragjával együtt az isteni behatás a levegőt rothadásra bírja, ami annál inkább hihetőbb, mert a gonosz életmód az emberekben ilyen rothadást okoz, amely közvetlen ragályozódással, vagy a fertőzött testből kiáramló párákkal való érintkezéssel terjed. Különösképpen az az ember, aki dögvésszel fertőzött beteg körül vagy közelében tartózkodik, annak ruháit, ágyneműjét vagy más dolgait megérinti vagy használja, a fertőződés közvetlen veszélyébe kerül, az orron és szájon át belélegzett levegő közvetítésével, amely a testnedveket és a vért, megfelelő hajlam esetén gyors belső erjedés vagy tajtékozás révén rothadásra kényszeríti. Végezetül az összes testnedvek és az életerő gyors egymásutánban olyan mértékben fertőződnek és rothadnak, hogy a következő tünetekben jelentkeznek. A mérge ereje széttepi a hajszálereket, majd a pangó mérgezett vér tályogokban, apró pontszerű bevérzésekben, foltokban, a fültőmirigyekben és a *bubo*-kban gennyes savóként jelenik meg, ami a környező szövetekben rövidesen üszkösödéshez, vagyis elhaláshoz fog vezetni.

V.§. Mindezek következtében a fertőzött emberek a 2-3-4. napon, de legkésőbb a 7. napon meghalnak (annak ellenére, hogy a legjobb méregellenes szereket kapják). A holttest röviddel a halál után puffedtté válik, undorító módon barnásan és kékesen, sőt egészen feketén elszíneződik, a habzó vér az orron és a szájon keresztül szivárog, amit sokszoros megfigyelés igazol az ilyen esetekben.

VI.§. A rothadás általában a gyomorban és a belek kezdeti szakaszán jelentkezik, ahol a nyál, a gyomornedv, az epe és a nyálka is együtt vannak, amelyek (ha nem tiszták) a mérge természetét először veszik át, ami a vért megalvasztja, sűríti,

és amikor a folyamat fokozódik, elosztja, hígítja, szétteríti, feloldja, és a beteg így megtámadván, bármely behatásra fogékonyra és előkészítetté válik.

VII.§. Ez a csapás a beteget, a fentiekben említettek szerint, borzongással és hidegrázással támadja meg, majd ezt rövid időn belül követi a forróság, fejfájás, nyomás a mellkasban, keresztcsont- és háttáji fájdalmak, tompultság érzése a végtagokban, amely jelek *nota bene* rendszerezsek és többnyire minden esetben jellemzőek. Ezt követően a legkülönbözőbb testtájakon, többnyire a lágyékban, a hónaljban, a fülek mögött, a nyakon és a gégefő alatt fájdalmas és égető, hosszanti duzzanat keletkezik, amely napról napra növekszik, előtte azonban a betegek a fenti helyeken szűrő fájdalmat éreznek. Ezt követően egy, de 2-3-4 csomó is megjelenhet, különböző nagyságú tályoggá alakulhat, amelyek midőn kifakadnak egy birodalmi tallér átmérőjű, de gyakran nagyobb üreget hagynak hátra. Rövidesen külsőleg és belsőleg is a torokban vagy a gyomorszájban, belső égető érzéssel nyelési képtelenség, majd állandó hányás keletkezik. Másoknál azt észlelték, hogy a csomók vagy tályogok mellett erős orrvérzés indul, heves fejfájással, a szemekben égő érzéssel, és a kezdet kezdetén hasmenéssel. Néhány esetben a hányás erős gyomorégéssel jár, súlyos legyengüléssel, egyeseknél a bubók és a tályogok mellett vörös és fekete bőrfoltok jelentkeznek, másoknál szagató érzés keletkezik a végtagokban. Néhányan csillapíthatatlan szomjúságra panaszkodnak. Másoknál olyan téveszmék jelentkeznek, hogy le kell kötni őket. Egyesek folyamatosan ébren vannak, mások megszakítás nélküli álomba merülnek. Előfordul, hogy csak csomók jelennek meg, másoknak a csomók mellett 2-3-4 tályogja van, de észlelték egyes helyeken fehér foltot is, erős égető érzéssel, amelynek körkörösén a pereme kékesebb színű volt, majd kidomborodott, és felnyitás után kevés, kékes színű vízszzerű folyadékot ürített. Az üreg láthatóvá vált alapján fekete, üszkös izom mutatkozott, amelynek átmérője fokozatosan növekedett, amíg a sebészmeister eltávolította, vagy magától kilöködött, erős bűz kíséretében. Máskor a testi erő nagyon gyors hanyatlásával együtt jellemző módon a beteg hirtelen meghalt, anélkül, hogy bármilyen külső elváltozás megjelent volna, majd a fekete foltok, tályogok vagy kék csíkok csak a halál után jelentek meg. Időnként egyeseknél testszerte átlátszó hólyagok keletkeztek. Mindezeket a tüneteket számos megfigyelés és eset igazolta mind a járványkórházban, mind itt a városban is. A fentiekben túl ez a kór rejtve és más betegségekkel társulva jelentkezett, mint szűrő érzés a beteg oldalában, hurutok, nyaki fájdalmak és lázas állapotok, míg végül az igazi kórállapot megjelent, csomókkal és tályogokkal. Az összes itteni megfigyeléssel együtt a fenti különböző tüneteket és történéseket az emberek eltérő természetének, életmódjának, az idők és az időjárás változásának és más egyebeknek kell tulajdonítani, amelyeket hallgatólagosan megkerültünk.

VIII.§. A dögvész olyan betegség, amely minél inkább belopódzik, annál károsabb lesz. A csomó kevésbé veszélyes, mint a tályog, viszont a kiütések a legveszélyesebbek.

1. Azok a betegek, akiknek a csomója a nyakon vagy a hónaljban jelentkezett, nagyobb veszélyben voltak a lágyéki csomós esetekhez képest.

2. Azok a betegek, akiknél a csomók gyorsan megjelentek, gyorsabban gyógyultak azokhoz képest, akiknek csak egy csomója volt, elhúzódó kifejlődéssel.

3. Korábban gyógyultak azok, akiknek a feje kezdetben barnás-feketésen elszíneződött, és orrvérzésük volt, amelyet megkönnyebbülés követett.

4. Ellenben nagy veszélyben voltak azok, akik a forróság enyhülése nélkül, zavart elmével erősen véreztek, és a csomók bár láthatóvá váltak, nem változtak és nem emelkedtek ki a környezetükből.

5. Többnyire túl voltak a veszélyen azok, akiknek a *bubo*-i megértek és kifakadtak.

6. Kedvező fordulatban reménykedhettek azok, akiknek csökkent a mellkasi nyomó fájdalma.

7. Ezzel szemben veszélyben voltak azok, akik a kezdet kezdetén beszédképtelenné váltak, nyelvük kiszáradt, és hidegen verejtékeztek.

8. Ugyanígy jártak azok, akik a mellkasi nyomás mellett szív táji szorítást is éreztek, majd a csomókat és tályogokat fekete kiütések követték.

9. Ritkán maradtak életben azok, akik betegsége hasmenéssel kezdődött, csillapíthatatlan hányással, és szív táji égő fájdalommal. A legnagyobb veszélyben azonban azok voltak, akiknek a csomói a mellkasfalán, a szemek és az orr körül jelentkeztek.

10. Eleve vesztett helyzetben voltak azok, akiknek a fekélyei gyorsan megnyíltak, és kék színű folyadékot ürítettek.

11. Ritkán menekültek meg azok, akik belül a mellkasukban égő fájdalmat éreztek, annak jeleként, hogy ott fekély keletkezett.

12. Veszélyben voltak azok, akiken vörös bőrkiütések helyett nagy vörös foltok jelentek meg, mint a orbáncuk lett volna, és a halál után annak helyén bőr alatti elnyúló vizenyő vált láthatóvá.

13. Nem volt teljesen veszélytelen a helyzet, ha a tályogok közelében a bőrfoltok kékesek vagy barnásvörösek voltak.

14. Kevés betegnek volt túlélési esélye, akiknek a csomók mellett 2-3-4, vagy több fekélye volt, különösen ha azok érző vagy idegi részeken, illetve csontos helyeken keletkeztek.

15. Elveszítettnek kellett azokat tekinteni, akik ide-oda hánykolódtak, nem sikerült izzadásra bírni őket, és a nyugtalanság után azonnal fekete kiütéseik jelentek meg.

16. Csalókának bizonyult a kórjóslat abban az esetben is, amikor azt lehetett hinni, hogy a beteg már túl van a veszélyen, minden tünete visszafejlődőben volt, de hirtelen változás állt be, és nagyon gyorsan elhalálozott.

17. Az emberi vérmérsékletek és a *corpus cacoehymicum* szerint, ennek a csapásnak a megjelenése különbözőnek találtatott. Megfigyelések szerint akik kitisztították a testüket, azoknak könnyebb és enyhébb tünetei voltak. Leginkább azonban azt kell megjegyezni, hogy

18. ez a csapás számos különféle tünetekkel támadta meg a betegeket. Egyeseket a kezdet kezdetén enyhe hideglelés és fejfájás után, következményes hevülés és láz nélkül, csomók és tályogok támadtak meg, de nem estek ágynak, rendszeren

étkeztek, dolgoztak, mintha mi sem történt volna, ami a környezetüket félrevezette, és talán sokan arra gondoltak, hogy ezek csak egyszerű, egy és más jelek szerinti venerikus csomók volnának. Nem tudták azonban, hogy a dögvész is kezdődhet láz nélkül, és (amiről *Barbette: de differentia morbor.* művében és másokban is lehet olvasni) végül azonban előbújt a farkas a báránybőről, a beteg ereje rohamosan fogyatkozott, előjöttek a csomók és a tályogok, hirtelen halál következett be, és utána a fekete foltok is megjelentek. Ilyen különböző megfigyelések itt is történtek.

19. Az ilyen ragály másokat hirtelen és egyszerre támadott meg, a beteg az erejét gyorsan elveszítette, hatalmas forróság támadta meg, a szemei lázban égtek, az arca és a nyaka egészen vöröses-feketére színeződött, a hangja elment, a nyelve pedig teljes érzéktelenség mellett kemény és száraz lett.

20. Mások viszont hangtalanul összezsuklottak, anélkül, hogy külsőleg a rosszindulatúság jeleit mutatták volna, majd a testükön haldoklás közben vagy halál után fekete foltok és tályogok jelentek meg.

21. Egyesek kezdetben erősen véreztek, majd enyhültek a tüneteik, másoknál azonban szaporodtak és súlyosbodtak.

22. Néhány betegnél kezdetben hányás és hasmenés jelentkezett, nagyon súlyos elesettséggel és ájulásokkal, másoknál viszont a hányás és a hasmenés enyhülést eredményezett.

23. Egyeseknél a kezdet kezdetén a csomók a hidegrázással együtt jelentkeztek, és rövid idő alatt megértek, másoknál nem duzzadtak tovább, hanem kicsik és kemények maradtak, majd jelentős fordulattal visszafejlődtek.

24. Néhány betegnél csak egy csomó jelent meg, másoknál ellenben 2 vagy 3, sőt 4 is, és volt, akinek csak csomói jelentkeztek, mások viszont a csomók mellett 1-2-3-4-vagy több tályogtól szenvedtek, a fentiekben említettek szerint.

25. Mindezek mellett egyeseknek csak tályogjaik voltak, csomók nélkül, másoknál a csomókból tályogok nem keletkeztek.

26. Egyes tályogok gyorsan kifakadtak és kiürültek, más tályogok tokosodása viszont hosszabb ideig tartott.

27. Néhány beteg folyamatosan aludt, mások állandó ébrenlétre panaszkodtak, olyan zavarodottsággal, hogy meg is kellett kötni őket.

28. Egyesek a ragályt azonnal magukra vonták, mások viszont úgy betegedtek meg, hogy fertőzött emberrel érintkeztek, és még 10, 12, sőt 14 nap után is egészségesen járkáltak, majd a betegség annál hevesebb tünetekkel támadta meg őket, és az ilyen véletlenszerű tünetek a legnagyobb veszély jeleként hirtelen erőtlenséget okoztak.

IX.§. A pulzusból és a vizeletből megállapítható jeleket és tüneteket járványos időkben kevesen vizsgálták. Nagyon változatosak voltak, és többszörös megfigyelés alapján félre vezetőek is, ámbar a pulzus általában gyors, száguldó és elnyomható volt, de olykor lassuló is. A vizelet általában vörös és lángszínű volt, időnként zavarossá vált, a halál előtt sötét- vagy ólomszínű lett, így annak idején a vizelet megtekintése a városban és az elővárosokban sem hozott különösebb előnyt vagy biztonságot a betegeknek.

X.§. Miután az ellenség már a kapuk előtt állt, szükség volt a jelenlegi orvos-ságokra gondolni aszerint, hogy ezek közül melyek tekinthetők és tarthatók a leg-jobbnak és legkiválóbbnak.

1. Ebben a betegségben az esetek különbözősége szerint a rosszindulatúságot kezdetben a tapasztalatok alapján legjobban az izzasztó szerekkel lehet kiűzni, 8 vagy 12 órás időközökben megismételve.

2. A betegek szorongatott vagy űzött helyzetében a különbségek szerint kell eljárni.

3. A *confortantia alexipharmacis mixta*, vagyis az erősítő szerek, izzasztó sze-rekkel együttesen, gyakrabban adatók.

XI.§. A dögvész kezelésében két szempontot kell figyelembe venni. Először azt, hogy az egészségeset megelőző szerekkel védjük, másodsor pedig a betege-ket orvosságokkal kezeljük.

XII.§. Egyes megelőző megoldások, másképpen a *theologicum*-ok, Isten irán-ti őszinte bizalom által, bűneink igaz beismerésével, és életünk megjavításával együtt hatnak, ugyanis Hippokratész nem véletlenül nevezte a dögvészt isteni be-tegségnek, mivel azt gyakorta Isten szabadítja ránk, tévelygéseink megfékezésére.

XIII.§. Más rendészeti és orvosi eszközök mind azt szolgálják, hogy a házakat a szeméttől kitakarítsuk, az utcákat kisöpörjük, és a gyanús helyről érkező idege-neket ne engedjük be, stb., de ezekkel azért nem foglalkozom, mert a legjobb és egyáltalán kigondolható intézkedéseket és rendelkezéseket Alsó-Ausztria kor-mányzata és a városi tanács igazgatósága hozza.

1. A megelőző megoldások közül határozottan a legbiztonságosabb és legjobb, amennyire az állapotok és feltételek lehetővé teszik, az adott helyről útra kelni és eltávolozni, majd hosszabb idő után visszatérni, a közismert közmondás szerint:

Mox, longe, tarde, cede, recede, redi.

2. Lehetőleg kerülni kell a fertőzöttek közelségét, de elborzadni sem szabad a látványuktól.

3. A megelőzés legfőbb eszköze a fertőzöttek egészségesektől való minél korábbi elkülönítése. Mindenki számára nyilvánvaló, hogy ez a legszükségesebb tennivaló az egészségeseknek nemcsak itt, hanem számos más helyen is hatalmas haszonnal járt. Ugyanis csökkent a ragály terjedésének hevessége, amit va-lójában és egyedül nem lehet annak tulajdonítani, hogy visszaesőben lett volna a járvány rosszindulatúsága, amely időközben hol mérséklődött, hol fokozódott. Ezzel szemben egyedül és kizárólag (Isten után közvetlenül) a folyamatos szor-gos elkülönítésnek volt ilyen hatása. Ezt azokon lehetett észlelni, akik a veszteg-zárban maradtak, vagy azokban a házakban, ahol valaki megfertőződött, de el-titkolták, majd egyesével váltak fertőzötté, és gyakran senki sem maradt, akire a ragály nem ragadt volna. Ilyesmi annál gyakrabban történne, minél kevésbé esne tilalom alá, hogy az emberek egymással érintkezzenek, és ne külön legyenek. Úgy vélem, hogy az elkülönítésnek ezt a mozzanatát minden körülmények kö-zött gyakorolni kell, amikor például a ragályt egyik vagy másik helyen még tel-jesen nem számolták fel. Az emberek ugyanis titokban találkoznának, eltitkol-

nák a betegségüket, másokat megfertőznének, de az elkülönítéssel a járvány akadályokba ütközik a gyors terjedésében és elhatalmasodásában, tehát sok ezer ember menekül meg, de ha akár csak egy 14 napos szünet következne, a járvány újra és újra fellángolna.

4. A megelőző szerek külsőleg és belsőleg is a következők: legfontosabb a lakásokban a levegő tisztántartása, biztonságos tüzelő és füstölő szerekkel. Előkelőbb és gazdagabb körökben igen hasznos a kandallókban lobogó lángot szítani, vagy pedig az összes dögvészes iratokban található módon, mindenki természetének megfelelően adagolt füstölést végezni. Így az egész szoba levegője és minden tisztátalanság az állandó mozgás következtében eloszlik és védve lesz a rothadástól. Akiknek viszont nincs engedélye, vagy a helyzetük és az üzleti ügyeik nem teszik lehetővé, hogy az adott helyről eltávolozzanak, azok időnként, különösen *corpus cacochimicum*-okkal könnyen megtisztulhatnak, hogy a téves nedvek olyan könnyen ne keveredjenek idegen gyújtó anyagokkal, vagy a járvány gyúanyagával. Azonban az ilyen megtisztulást a legnagyobb elővigyázatossággal, nem hevesen és erősen, hanem óvatosan kell végezni, amennyiben a *Benonis* pilulákat 3 vagy 5 alkalommal, az *Imanualis, pestilent. Ruff.*-ot 9 vagy 11 darabban, hetenként kétszer, reggel és este lehet bevenni. Aki viszont nem juthat hozzá a pilulákhoz, enyhe hashajtó port vagy folyadékot használhat, példának okáért

**R. Rhabarb. Elect. ʒiβ.
Myrobolan. ʒβ.
Arcan. duplic. gr. vij.
Detur pro Dosi.**

Sig. Lazierpülverlein alle 8 bis 14

Előírat: Egy hashajtó adagot 8 vagy 14 napon át egyszer bevenni.

**R. Fol. Senn. Sist. ʒij.
Rhei elect. ʒiβ.
Crem. ʒ ri ʒβ.
Infund. C. ▽ q. s. mane ebulliant.
Colat. ʒij. adde Syrup. de Cich. ʒij.
▽ Cinamom. ʒj. M. f. potio.**

Előírat: Hashajtó folyadékot egyszerre bevenni

Ezek mellett jó és szabályos étrend tartandó, mind mennyiségileg, mind az ételek különbözősége szempontjából.

Kerülendők a nagyon heves kedély-ingadozások, ezzel szemben mindig vidáman kell viselkedni.

A testet nyitva kell tartani.

Otthonról üres gyomorral soha sem szabad távozni, hanem mindenki a természetének és a szokásainak megfelelően valamit vegyen magához, például marhahús levest vagy rántott levest, citromlével, *Camph.* vagy *Theriac*, és *Electuarium diascordii* elkeverve ugyancsak bevehető. Egyes esetekben a *Coffée*-t használták megelőző szerként, más doktorok a *Campf.*-t ajánlották, 3-4 cseppet reggel lenyelve, mielőtt az emberek betegekkel találkoznának.

A szájüregeben, amikor az emberek kimennek a közterületre, vagy fertőzöttekkel kell beszélniük, friss citromhéj tartható, vagy *Trachisci sublinguales ex Angelica*, és hasonló *Alexipharmacum*-ok, közben azonban a termelődő nyálát nem szabad lenyelni, hanem ki kell köpni.

További ismertetésként néhány összetett orvosságot közlünk, gazdag embereknek:

R. Extract. Angelicae ʒij.
Spec. cordial. ʒiβ.
☿ rad. ireos florent. ʒj. 9ij.
Trochisc. de gall. mosch. 9j.
☉ stillat. Zedoariae gr. iv.
Santali albi ʒvij.
Mosch. gr. iv.
Ambr. gr. iv.
Mucilag. gum. tragacanth. c.
▽rosar. odorat. extract. q. s.
Fiant trochisci sublinguales.

Előírat: labdacsot a szájba venni.

Kevésbé tehetős embereknek

R. ☿ Angelic. Carlin.
Contrajerv. Zedoariae.
Cortic. citri flav.
CC. phil. ppt. aa. ʒβ.
Flor. Sulphur. ʒiβ.
Croc. orient. ʒj. =

Item für Reiche :
R. Cortic. Citri sicc. ʒiβ.
Cubeb. ʒj.
Zedoar. 9iv.
Cass. lign. acut. ʒij.
☉ destill. angelic.
Citri aa. gr. vij.
Sacch. albiss. ʒiβ.
Mucilag. gum. tragacanth.
c ▽ bezoard. extract. q. s.
M. f. trochisci. linguales.

Előírat: Labdacsot a nyelv alatt tartani.

= Nuc. Moschat. ʒiβ.
Extract. Scorzon. ʒj.
Succi citri depurat. ʒvj.
C. s. q. Sacch. albiss. in ▽ Car-
dui B. solut. F. l. a trochisci.

Előírat: megelőző labdacsot szájba venni

Az amulettek, jóllehet nem a valóságban, hanem csak a hitvilágban hatnak, ebben a tekintetben nem lebecsülendők, feltéve, hogy nem ártalmasak a szervezetre nézve.

Mások nyakukban a következőket hordják: *magnes arsenical.* – *Angel.* – *Sal. cum Camph.* Mások *Mercur. per fumum Saturni coagulatum.* Mások varangyos békát a fején átfúrva, vagy annak csontjait. Mások *Saccul. ex seric. rub. et sexcenta*, ismét mások, ha nem babonásak, legalább *anilia*-t.

XIV.§. Ami a megelőzési sorrendet illeti, először a levegőt kell megjavítani, legjobban füstölés segítségével, példának okáért

R. ☉tri ʒβ.
Sulphuris ʒiβ.
Benz.
Styrac. aa. q. s.
M. f. Trochisci pro fumo.

Előírat: A füstölő labdacsot szobákban vagy házakban kell használni.

R. Rament. lign. Junip. ʒvj.
Fol. lauri ʒiβ.
Bacc. Junip. ʒiij.
Thuris ʒij.
M. f. ☿

Előírat: füstölőpor szegényeknek.

Vagy pedig:

R. **Mastich.**
Oliban. aa. ʒiβ.
Sandarac. arab. ʒj.
Styrac. calamit. ʒvij.
Lign. aloes ʒj.
Benz. ʒj.

Füstölésre jól használható három rész fenyőgyanta és egy rész dohánylevél, durván porrá eldolgozva

Előírat: füstölőpor.

Külsőleg balzsamot lehet használni, ezekből **ꝰꝰNucista, Scorpion.** és **Camph.** összekeverve, és a pulzust azzal bekenni. Vagy

R. **ꝰꝰ destill. Junip. ʒij.**
Citri.
Succin. aa. ʒj.
Camph. gr. xxv.

Előírat: a balzsamot a pulzusra, a halántékra és az orra kellkenni.
M. Sig.

R. **ꝰꝰ destill. angelic.**
Citri aa. ʒβ.
Rutae ʒj.
Lavendul.
Caryophill. aa. gr. vij.
Cinnamom. gr. iv.
Lign. Rhod. gr. xv.
Confect. Alkerm. ʒj.
Essent. croc. ʒβ.
Mosch.
Ambr. c. ▽ros. solut. aa. gr. iij.
M. f. Balsamum, Sig. ut supr.

XV.§. Élelmet illetően a táplálék elsősorban ecettel vagy citromlével készüljön, a húsok közül kerülendő a disznóhús, a bor legyen jóízű, vagy a sörféleségek ízesítve legyenek a következőkkel: *Absynth. Cardu, B. Helen.* stb. Kerülendő a szomorúság és a rettegés, a továbbiakban pedig mindenben mértéket kell tartani.

Kerüljék a kellemetlen és hirtelen változó korai levegőt azok, akiknek ez alkaltilag árthat, ugyanis az ilyen hirtelen változó levegő gyakran melegebből hidegbe csaphat át, és jelentős változást idézhet elő a testnedvekben és az egész szervezetben, ami számos betegségnek lehet a forrása.

XVI.§. A dögvész kezelésének vagy gyógyításának elsődleges célja abban áll, hogy a mérgező miazmát, amely kívülről a testnedvekbe és az életerőbe hatol, a kezdet kezdetén kiűzzük, még pedig enyhe izzasztással, vagy erősebb izzasztószer szabályos használatával és alkalmazásával. Továbbá a következő gyógymód találtatott a legjobbnak. Midőn a beteg hidegrázásra, majd lázra, fejfájásra, mellkasi nyomásra, a végtagok tompultságára panaszskodik, nem kell várakozni a további tünetekre, hanem a lakásában el kell különíteni a környezetétől, és izzasztószert kell neki adni. Ezt 8 óra múltán ismételni kell, majd erre csomók, bőrkiütések vagy tályogok fognak megjelenni, és akkor idővesztés nélkül újra 8 vagy 12 óránként kell a kezelést *alexipharmacum*-okkal folytatni. Ennek okán a gyógyító orvosságok közül első sorban az enyhe méreghajtó és izzasztó szerek részesítendőek előnyben. A rendelkezésre állók közül ugyanazon hatás kiváltásában egyesek

részben enyhék, részben közepesen erősek, és a szervezetben enyhe változásokat idéznek elő, részben viszont hevesebbek és erősebb a hevítő hatásuk, ezért közöttek válogatva, mindegyiket óvatosan kell kezelni. Tehát:

Hevítő szereket nem lehet adni szangvinikus és cholerikus alkatúaknak, még kevésbé gyermekeknek és várandósoknak illetve gyermekágyasoknak.

Ezzel szemben a hevítő szerek csak melankólikus és flegmatikus alkatúaknál, alvási hajlamnál, és hideg természetűeknél, tehát a nyálkásaknál stb. a fentiek szerint alkalmazhatók.

Ajánlatosak a *bezoardica temperata fixa, absorbentia, praecipitantia, demilcentia, béande acida, terrea et ex his mixta*, de ezek közül csak a legelőnyösebbeket és legjobbakat fogjuk bemutatni, amelyek az itteni ragály ellen voltak használatban.

Következzenek tehát a mérsékelt izzasztó szerek a példa kedvéért.

R̄. ☿ bez. Sennert. gr. xv. ad 9j.
CC. phil. ppt.
☉ Crj. ppt. aa. 9β.
M. pro dos. f. dos. iv.

Sig. *Schwitzpülverlein*.

R̄. ☿ bezoar. Ludovic. 9j.
☉ ☿ ppt. gr. xv.
Flor. ☿ is gr. vj.
M. pro dosi, f. dos. iv.

Sig. *Pülverlein auf 4 mal*.

R̄. ☿ rad. Contrajer.
Terr. Lemn.
Unicorn. fossil.
Succin. alb. pp. aa. 9β.
Cinnab. nativ. gr. v.
M. pro dos. f. iv.
M. Dr. Sig. *Schwitzpülverlein*.

R̄. ☿ pann. rub.
Terr. Sigil. alb.
CC. S. ▽ ppt. aa. 9β.
Specif. Ceph. M. gr. v.
M. pro dos. f. dos. vj.
Sig. ut supra.

Flor. ☿ tri ppt. gr. v.
M. pro dosi f. dos. iv.
Sig. *Schwitzpülverlein*.

Hi ☿ res praescripti possunt sumi in
▽Ceras. nigr. fumar. galegae, Cardui,
B. Scorzon. scabios. flor. til. etc. vel
mixta cum Syrupo appropriato v. g.
Syrup. flor. tunic. papav. errat. etc.

2-do. Calida alexipharm.

R̄. ☿ bez. Dri^s Mich. 9j.
March. ep.
CC. phil. ppt. aa. 9β.
Specif. ceph. M. gr. v.
M. pro dos. f. iv.

Sig. *Schwitzpülverlein auf 4 mal*.

Vel:

R̄. ☿ destil. camph. heinis. gt. viij.
pro Dosi.

Vel:

R̄. Liq. CC. succin. gt. xv.

Vel:

R̄. ▽ Scorzon.
Cardui B. aa. 3iβ.
Syrup. de Scord. 3β.
Elect. diascord. Frac. 3β.
☉ volat. CC. gr. vij.

M. Dr. Sig. *Schwitztränklein auf 1mal*.

R. Spec. liberant. Ic. xv.
 Corall. rub. ppt.
 ☉ ☿ ppt. 9β.
 Camph. gr. iij.
 M. pro dosi, f. dos. ij.
 Sig. *Pülverl. auf 2 mal zum Dünsten.*

R. ♂ anglic. 9j.
 Terr. sigil. ppt.
 Unicorn. fossil. aa. 9β.
 Cinnab. nativ. gr. v.
 M. pro dos. f. dos. iv.
 Sig. *Pülverlein auf 4 mal zu nehmen.*
Absonderlich diente dieses denen
Armen.

R. CC. phil. ppt.
 Terr. sigil. alb. ppt.
 ☉ c. ☿ ppt.
 Cret. Colonien. aa. 9β.
 Terr. sigil. ppt. aa. gr. xv.
 Camph. gr. iij.
 M. pro dos. f. dos. vj.

Dr. Sig. *Schwitzpülverl in ∇ ut supra.*

R. ∇ Cardui B.
 Scorzon.

R. ♂ alexiph. Dris Sorb. gr. xv.
 CC. S. △ ppt.
 ☉ ☿ ppt. aa. 9β.
 M. pro dos. f. dos. vj.

Sig. *Pulverlein auf 6 mal zum Dünsten.*

R. ∇ ae typh. Cerv. 3iiβ.
 Elect. diascord. 3iβ.
 Spec. liberant. 9l.
 ☉ volat. CC. gr. iv.
 Confect. alkerm. incompl. 3j.

M. Sig. ut supra.

R. Spec. de hyacinth.
 Unicorn. fossil.

Fumar. aa. 3j.
 ♂ pann. rup.
 Spec. qem. gem. frig. 9j.
 Elect. diascord. frac. 3j.
 Tinct. bez. Mich. 9β.
 Syrup. acetos. citri. 3β.

M. Dr. Sig. *Schwitztränklein auf 2 mal*
aufgeführter zu geben.

Ezekből a szerekből az orvosok úgy választottak, hogy azok minden egyes betegnek önmagukban véve, vagy más szerekkel keverve az adott személy vérmérsékletéhez és a természeti körülményekhez igazodjanak, pl. gyermekeknél *pann. rub. bez. Ludovic* stb.

XVII.§. Ha a betegek szomjaznának, hasznos az *infusum fol. scabios. chellid. galegae, herb. Scord.* Annak érdekében, hogy ezeknek a szereknek kellő ereje legyen a miazma kihajtására, a hólyaghúzó szerek hasznosnak találtak.

XVIII.§. Amikor a beteg kimerültté vált, mint a várandósok vagy a nagyon sovány emberek, akkor az izzasztás után erősítő szerek adhatók, mint pl.

R. ∇ Cord. frigid. Saxon. 3iij.
 Confect. de hyacinth.
 Alk. incompl. aa. 3β.
 Smaragd. ppt. 9j.
 Unicorn. fossil.
 Lapid. bez. or. aa. gr. iv.
 Syrup. Contrajerv. 3β. M.

Sig. *Herzstärkung nach dem Schwitzen*
zu nehmen.

R. ∇ perlat. usitat.
 Cordial. temp.
 Borag. aa. 3j.
 Corall. rubr. ppt.
 CC. ust. ppt.
 Margarit. or. ppt. aa. gr. iij.
 Lap. bez. or. gr. iij.
 Syrup. acetos. citri 3β.

M. Dr. Sig. *Herzstärkung Löffelweis zu*
geben.

R̄. ∇ confort. usitat. ʒij.
 Confect. alk. incompl. ʒj.
 M. ad vit.

Sig. Herzsstärke Löffelweis zu geben.

R̄. Gelatin. vel sine sacch. et succo
 citri grati sap. fact. ʒvj.
 D. ad vitr. lati orificiū.

Sig. Stärkende Suls in einer guten Rind- oder Hühnersuppen zu geben.

Nagyon jó hatású volt a hírneves Diembrocks zacskó, az orr elé helyezve, tehát: *Ex. Cortic. Cirti, Cinam. carophyl. gran. cardamom. mac. Δ ros. acet. bez. et vino gereros. immergendus – cor insigniter recreans.*

XIX.§. Ezek után kóros alvással járó esetek is előfordultak, amelyekben lélek-erősítő szereket lehetett alkalmazni, tehát: *Spirit. Θ volat ∅∅ sum. Θ volat. Succin. it.* A Zenger-flastromot ilyen esetben a nyakszirtre, a kezekre és a lábakra kell helyezni, ellenkező esetben ugyanis a terjékes szerek hatástalanok maradtak.

XX.§. Nagyon erős fejfájás esetén, és dühöngő állapotban valamint állandó ébrenlétben károsak a hevítő szerek, a mérséklőek azonban hasznosak:

R̄. ♂ bez. Ludovic. ʒj.
 ⊙ ⊙ ppt. ʒβ.
 Cinnab. nativ. gr. v.
 M. pro dosi, f. dos. iv.

Sig. Pülverlein auf 4 mal zum Dünsten.

Absonderlich aber Folgendes :
 R̄. ♂ bez. Sennert. ʒj.
 Unicorn. fossil.
 Rad. contrajerv. aa. ʒβ.
 ⊙tri ♂ lati gr. v.
 M. pro dos. f. dos. vj.
Sig. Schweißpülverlein.

XXI.§. Külsőleg használható a kenyérmorzsa, borókabogyóval keverve, és ecettel frissítve, a homlokra helyezve. Ez pedig egy másik borogatás:

Ex ⊙tro crudo, One, et bol. armen. cum ♂ ros. vel sambuc.

XXII.§. Továbbá fokozott szomjazás esetén, ha a nyelv és a garat a nyelést akadályozza, a következő szer adható:

R̄. Mucilag. Sem. psyll.
 Cydon.
 c. ∇ Ros. vel totius citri.
 Extract. ʒj.
 Dr. ad fictil.

Sig. Schleim zur Zunge.

Vel :
 ∇ fact. ex lapide prunell., syrup. acetos. citri, rub. idaei, gelatin. CC.
 item ⊙tri dulc. vel infusum Thée
 aut fol. ut supra.

XXIII.§. Tartós és jelentős hasmenésben és véres hasmenésben belsőleg adható:

R. Elect. diascord. frac. ʒj.
Terr. sigill. ʒj.
Rad. contrajerv. gr. v.
M. pro dosi. f. dos. iij.

Sig. *Auf 3 mal zu nehmen.*

R. ∇ plant.
Burs. past. aa. ʒiβ.
Cinnamom. Cydon. ʒβ.
✱ ros. ʒiij.
Trochisc. de Carab.
de terr. sigill. aa. ʒβ.
⊙ ☉. ppt. ʒij.
Syrup. Corall. ʒvj.

M. Sig. *Mixtur Löffelweis zu geben.*

R. Trochisc. de Carab.
Bol. armen.
Terr. sigill. ppt.
⊙ ☉. ppt. aa. ʒij.
M. divid. in 4 part. aequales.

Sig: *Anhaltendes Pülverchen auf 4mal.*

Aeusserlich
Theriac. diatesseron. cum ʒ nuc. moschat. conspers.

Vel :

R. Theriac. diatesseron.
pan. Cydon. aa. ʒiij.
ʒ rad. tormentil. ʒj.
C. s. q. vini rubr. f. Cataplasma saepius
iterandum, etc.

NB. Ilyen tünetek mellett leginkább a salétromos szerek kerülendők, ellenben XXIV.§. Székrekedés esetén az ötödik nap előtt még nincs teendő, vagyis a bélrendszert nem kell megnyitni erős hashajtókkal vagy beöntésekkel, viszont ilyen esetekben a végbélkúpok nagyon hasznosak lehetnek.

XXV.§. Szívtáji szorítás és mellkasi fájdalmak, hányás, gyomorégés, esetén, amelynek alapja egy belső kelés lehet, minden kezelés hiábavaló, amennyiben viszont más ok van a háttérben, belsőleg a következő szert használtam:

Elect. diascord. frac. crystall. mont. ʒ ii diaphoret. ♂ tial. essent. myrrh. cum menstruo ∇so alcalino paratum, vel mixtur. theriac. Diemerbrock, aut Spirit. ♂tri dulc. vel ☉li.

Külsőleg jónak bizonyult a *cataplasma contra vomitum, cum balsamo stomachio et nodulo Doctoris Diemenbrock, Ω cam ph.*, ha kiütések nem jelentkeztek.

XXVI.§. Heveny orrvérzésben, vagy női vérzésekben.

R. ∇ plantag. ʒiij.
✱ stillat. ʒiij.
Corall. rub. ppt. ʒij.
Terr. sigil. ppt. ʒj.

R. Tinct. catechu. ʒiij.
D. ad vitrum.

Sig. *Anhaltende Tinctur 30 Tropfen
auf einmal zu geben.*

Laud. opiat. gr. iij.
Syrup. myrtin. ʒiij.

M. Dr. Sig. *Löffelweiss zu geben.*

Aeusserlich :

Cataplasma. ex ☉to. crud. One, bol. armen. et acet. mixt.

XXVII.§. Bőrkiütéseknél a fentiekben jelzett izzasztó szereket használták. Mindenképpen megjegyzendő azonban, hogy kiütések esetén nem szabad a termésetet hevítő szerekkel megzavarni, amit egyébként a bubókkal és nyálmirigyekkel kapcsolatban is megfigyelhettek. Szívdobogás esetén a fentiekben jelzett sze-

reket használták. Hurutos és heveny száraz köhögésben az orvos ne tévedjen abban, hogy nem hagyatkozik a rejtett társjelenségekre. Végtagok remegésében vagy a véredények görcsében adható:

R. ♂ March. ep.
Crystall. mont. ppt.
Unicorn. fossil. aa. ʒβ.
Specif. Ceps. M. gr. vij.

M. pro dos. f. dos. iv.
Dr. Sig. *Pulver auf 4 mal das Haupt zu stärken.*
in ▽ ceras nigr. galeg. vel flor. til. etc.

XXVIII.§. Csípős vizelet esetén

R.s. Sem. napi.
Violar. aa. ʒij.
Milii folis ʒiij. f. c.
q. ▽ Scorzon. Emuls.
Cui adde
Ocul. ☿ ♂ sat.

Matr. perlar. ppt.
♂ diaphoretic. aa. ʒβ.
M. Sig. *Auf 3 mal zu gebrauchen.*
Aeusserlich:
Rad. petroselin. contus. et imposit.
Item ☿ Scorpion. in loco vesicae illitum.

XXIX.§. Végül pedig, ami a seborvoslást, vagy kétkezi orvoslást illeti, azokra a módokra és eljárási rendre kell hagyatkozni, amely a csomókra, tályogokra és más szükséges dolgokra vonatkozott.

Ami a dögveszes mirigyeket illeti a nyakon, a hónaljokban, mindkét lágyékhajlatban és a test legkülönbözőbb tájain, ide értve a fültőmirigyet is, a legtöbb kezelés arra irányult, hogy ezek minél előbb beérjenek, és elgennyedjenek, tehát a bubó minél gyorsabban megjelenjen, ezért kezdetben, a legelső izzadásnál ezek megnövelésére *emplastrum magneticum arsenicale*-t helyeztek. Amikor a csomók megnagyobbodtak, és kellően elődomborodtak közvetlenül *emplast. emolliens ac maturans ex diachyl. cum gum. vel meliot*-ot *emplast. magneticum*-mal keverve helyeztek fel a felpuhítás érdekében. Miután észrevették, hogy a mérgező anyag felgyülemlett a csomóban, és gennyedésnek indult, megszüntették a *magneticum arsenicale* alkalmazását, és másik *mixtum emolliens*-re váltottak. Amennyiben viszont a csomó továbbra is kemény maradt, a *cataplasma emolliens*-t melegen helyezték fel az érlelődés gyorsítására. Amikor a csomó nagyméretű lett, és gyakran fájdalmassá vált, ☿☿ *scorpion*-nal kenték be, így a bubó vagy a fültőmirigy kellően megérlelődött, és akkor egy sebészi késsel megnyitották. Megnyitás után a gennyet kiengedték, egy lapoccal a nyílásba olyan tisztító szereket kentek be, mint az *ung. digestiv. et ung. apostolor.* elkeverve, és az *ung. aegypt. cum digestiv. myrrh. mixt.*, vagy az *F. Würz-féle digestiv. ung.*, hogy azok a fekély alapját feltisztítsák, majd azután a *balsamum vulnerarium Burmani*-val tisztán felsarjadjon, végül az *epmplas. stypt. croll. alb. camphorat.* vagy a *lapis calaminari* segítségével teljesen feltelődjön. NB. Amennyiben a bubó az eloszlás vagy az érlelődés semmilyen jelét nem mutatta, belsőleg nyugtató izzasztó szereket kellett adni, külsőleg pedig *emplastr. diaph. myns.*-t, amíg fokozatosan felszívódtak.

XXX.§. Amikor a csomó teteje kifekélyesedett (amit az itteni környezetünkben gyakran tapasztaltunk), a csomót tályogként kellett kezelni, a következők sze-

rint. Tályogok tekintetében azon kellett szorgoskodni, hogy minél előbb felfakadjanak, vagy körben elhatárolódjanak, és így lassan begyógyuljanak, miután a mérges gennyet kieresztették. Hajlamosak voltak a felfakadásra és érlelődésre, így azokat kezdetben a *spirit. vini camph. calx viva*-hoz adva, lassú melegítő érleléssel kezelték. Legelőször azonban, amikor a fehéres-kékes mérgező hólyagok megjelentek, parázsló égő fájdalommal, és alattuk az izomrétegig terjedő keménységgel, azokat egy hegyes ollóval felnyitották, és belőlük kékes-rothadó folyadék távozott, az üreg alján pedig fekete üszkös izom vált láthatóvá, amely körkörösén terjeszkedett, gyulladásos jelekkel. Ekkor annak peremét *butyrum* ⚭-vel kellett bekenni, meggátolandó, hogy a tályog tovább terjedjen, így inkább elhatárolódjék. A megnyitott hólyagra azonnal *empl. magnet. arsen.*-t kentek, megjegyzendő azonban, hogy amikor a nevezett flastrom a mérget kellően magába szívta, azt lecserélték *emplast. de Fuligine*-re, az elhatárolódást pedig kevert *aegypticum*-mal és *digestivum*-mal mozdították elő, és ezt egészen addig folytatták, amíg az *eschara*, vagyis a rothadt izomrész magától kilökődött. Ezt követően a fekélyre *ung. aegypt.*-t önmagában vagy *myrrh.*-val és *balsamum*-mal keverve helyeztek, annak feltisztítása céljából. Más hasonló védőszerek sokféle jó hatást gyakoroltak, és így lehetett elérni, hogy *ung. alb. camphor. de liquirit*-tel és a Russ-féle flastrommal a tályog felfakadjon, majd utána óvatosan kezelhetővé váljon. Ekkor egy kis sebészi késsel, a fentiek szerinti teljes felnyitás vált lehetővé. Ezt követően a területre *balsamum vulnerarium*-ot helyeztek, *de fuligine* flastrommal.

XXXI.§. Amennyiben azonban a környezetben jelentős izomduzzanat keletkezett, annak peremét gyakran *vitriol. de cypro*-val kenték be, és az eredeti károsodást *emplastrum alb. oct.*-val vagy *stipt. crol.*-mal fedték le, fültőmirigyek esetében viszont idejében belső fecskendezést kezdtek, és külsőleg meleg pépes borogatást használtak. Amikor azonban a duzzanat vagy a csomó gyulladásos tüneteket mutatott, szorgosan használták a *spirit. vin. camphor.*-t vászonkendők segítségével. Megjegyzendő, hogy bubó esetében a *spirit. vin.*-t nem használták, kivéve akkor, ha üszkösödésnek indult.

XXXII.§. Alváshiány, elmezavar és heves főfájások esetén helyben, amikor szükséges volt, a fentiek szerint nagyon hasznosan alkalmazták a hólyaghúzó szereket. Ami viszont az érvágást, az egyébként legjobb és legmegfelelőbb módszert illeti, a véreztetés alkalmas volt arra, hogy annak segítségével sok esetben alábbhagytak a tünetek, ezért egyes esetekben használták is a kezelésben. Azonban a betegek nem mindig a folyamat kezdetén jelentkeztek, hanem akkor, amikor a csomók vagy gyulladásos gócok és foltok már megjelentek kezelésre, de ilyenkor az érvágás már gondokat okozhatott, ezért attól eltekintettek.

Végezetül, ami az étrendet illeti, annak előírása a betegség időszaka és a naptári év szerint történik, marhahús- vagy tyúkhúslevesből, vagy köménymagos levesből, esetleg árpa-nyákból áll, kevés citromlé hozzáadásával. Akiknél a tünetek enyhülnek, megengedhető a marhahús levében főtt árpa vagy rizs. Akiket elkülönítettek, a fentiekén kívül hetenként olykor főtt borjúhúst vagy tyúkhúst is ehetnek. Napirend szerint minden beteg a járványkórházban és a *Becken-Häussl*-ban minden reggel meleg levest kap, délben 11 óra körül a szokásos diétát, délután

4 óra tájban ismét egy kevés levest, és este fél hatkor ismét a szokásos étrendet. Italként nyers árpából, *scorsonera*-gyökérből, égetett szarvasagancs reszelékből és édesgyökérből készített főzet állt rendelkezésre. Lábadozás végén a betegek időnként egy pohár bort és kenyeret is kaptak.

Ez pedig minden, amit teljes őszinteséggel, fölösleges szófecsérlés nélkül, az elterjedt orvosi elméletek tapasztalati megfigyeléséről mondhatunk a veszélyesen átélt időszakok alapján, azonban a nyájas olvasó még megtekintheti D. Bensa latin nyelvű dögvész leírását, és 1713-ban a járványkórházban dolgozó orvosok írásait. Adja a jó Isten, hogy ez a ragály legyen az utolsó! Amennyiben Isten akaratából egy ilyen szomorú időszak a mi hazánk területén mégis megismétlődne, csak azt kívánhatjuk, hogy a tartományt és embereket sújtó ilyen csapást, a nagyközönség részben a megelőzés vagy a mielőbbi kiirtás eszközével, az ismeretek teljes birtokában fogadhassa.

Függelék a ragályban elhaltak boncolásáról

Mindenekelőtt röviden le kell írni, hogy tulajdonképpen mi is a bécsi betegség, amely miatt sok hónapon át súlyos gondjaink és munkálataink voltak, hogy a fertőzött holttestek felnyitásából és boncolásából hasznos és jól alkalmazható segítséget merithessünk. Négy órakor, kora hajnalban a boncoláshoz szükséges eszközökkel felszerelve, nehogy bármiből is hiány legyen, a járványkórházba siettünk. Miután láttuk a két sorba rendezett holttesteket, a borzalmas halottas kocsikat és a körbezárt temetőt, bementünk a halottas kamrába, ahol a bűz az ornyílásokat súlyosan megviselte és jelentősen izgatta. Három holttestet választottunk ki, egyet az elővárosból, egyet a városból és egyet a járványkórházból. Elsőként egy élete virágjában lévő nőszemély került a boncoló asztalra, aki a szabad ég alatt halt meg a vesztégzár közelében, kócos hajjal, nyitott szemekkel, borzalmasan kinéző ajkakkal, kissé kinyújtott nyelvvel, egyébként nem eltorzult testtel. Külsőleg csomók, kelések és foltok sem voltak láthatók, egyedül a bal arcfélen voltak itt-ott zöldes foltok vagy makulák, és a fülcimpán egy nagyobb vörös folt, de felületesen, amint azt a bemetszés igazolta. A hájas hasfal megnyitása után a cseplesz elzáródást nem mutatott, természetes helyén a gyomor falát tágult vérerek borították, de gyomor-tágulat nem keletkezett, kimeneti nyílásánál, vagyis az alsó gyomorszájánál és a patkóbélnél epés-zöldes elszíneződés jelent meg. A *pancreas*, vagyis a hasnyálmirigy állománya a patkóbél alatt érintetlen maradt. A bélrendszer további része és a zsigeri szervek megtartották természetes színüket. Az éhbél, vagy üres bél felületét fekete foltok borították, a vastagbél, vagyis a remese teljesen üres volt, a léptájon és a felszálló vastagbélből egészen a végbélig ráncokba rendeződött. A máj petyhüdt és szikkadt volt, a teli epehólyag zöld epét tartalmazott. A lép színe természetellenesen vörös volt, a vesék kitágultak. A húgyhólyag ráncos és zsugorodott volt, a vizelet és a méh természetes állapotot mutatott. Mindkét tüdőfél betegségtől vagy természetes okból kifolyólag a *pleura*-val vagy mellhártyával, amely a bordákat belülről és a mellkasi szerveket borítja, összenőtt vagy összetapadt. A szívburok, vagyis a szívhártya felmetszése után a benne lévő folyadékkal együtt a szív petyhüdtnek és tágultnak mutatkozott. A jobb és bal szívfél üregeiben alvadt vér volt, szívós fehér anyaggal a fekete vérhez keveredve, mintha az puha szurok volna. A *pleura*, vagyis fali mellhártya a balolda-

lon, a rekeszizmon és a gátorban apró foltokat mutatott vagy teljesen sima felszínű volt. A koponya ürterét a fejbőr lehúzása után fűrészszel megnyitva váltak megtekinthetővé a *meninx*-ek vagyis az agyhártyák, amelyek közül a kemény burok érintetlen volt, a lágyburok, mint köztes rész és a pókháló-hártya erezte hasonlóan nézett ki, mint a szív koszorúerei. Az agyburkok lefejtése után az agyállomány jobb és bal félre való kettémetszésével megtekintettük az agykamrákat, amelyek összeesett és üres állapotban voltak. Az agyállomány és az idegek a koponya és gerincvelői burkokon belül, mint a szívben is, petyhüdtek voltak. Ennyit a városon belüli holttestről. – Ezután az elővárosi halott következett, aki életében kocsmáros vagy vendégfogadós volt, természetes testalkattal. Mindkét vállát, fél mellkasát és arcát fekete sávok borították a bőr teljes mélységéig, amit annak felmetszése igazolt egészen az izombőnyéig. A jobb comb szikkadt izomzatán egy borzalmas nagyméretű csomó ült, már tapintással is észlelve, amelynek eredetét keresve és kutatva, látható volt, hogy a *psoas*-izom felére terjedt, gennyesedés nélkül, de rothadással, amely az egész duzzanatot és annak környezetét is megtámadta és megmérgezte. A jobb láb belbokáján egy jól látható kelés, folyamatos gyulladásos jelekkel a bőr minden rétegén áthatolt, de a környezetben lévő idegeket, verő- és visszereket érintetlenül hagyta. A gyomor külső és belső felületét mindkét oldalon számos fekete folt borította, a kimeneti nyílás és a hasnyálmirigy a patkóbél alatt ép volt. A patkóbél zöld színű epét tartalmazott, a máj satnya és petyhüdt volt, az epehólyagban zöld és fekete epés tartalommal. A lép természetes állapotú volt, a vastagbelet és az éhbelet a léptájon fekete csíkok borították és rothasztották. A cseplesz ép volt, a máj és a vesék viszont gyengék és petyhüdtek. A húgyhólyag mereven állt, vizelettel telve, mint egy kifüggesztett boros céger. A jobboldali mellkasfél zöldes-epés folyadék gyülemet tartalmazott, a baloldalon a tüdő és a fali mellhártya között a nevezett nedvesség vastagabb hártya között volt, a szívburok mellkasfali részén ilyen hártya nem volt, így az észlelésünk szerint eltért az előző felület merevségétől és vastagságától. A szív nagyon megviselt állapotban volt, az üregeit nem fekete alvadt vér, hanem folyékony vér töltötte ki, ellentétben az előző tetemmel kapcsolatban leírtakkal. Az előző test valamennyi erét felmetszve, kifolyó anyag vagy folyadék nem jelentkezett, itt viszont a vér még folyékony állapotban volt. – A járványkórházi halott esetében a jobboldali lágyékhatiban csomó mutatkozott, de annak gyökerei nem terjedtek be a hasüregbe, és gennyképződést sem mutatott. A belek, a máj, a lép és a vesék puffedtek voltak, különösen a tüdő, a szív gyenge és rossz állapotú volt, a vér pedig folyékony.

Végezetül még azt szükséges megjegyezni, hogy a boncoló kés alapos tisztítás után rövid ideig még csillogott, utána viszont kékes színt vett fel a gyors hatású dögvészes mérge jeleként, mintha a leghatásosabb maró folyadékba mártották volna, hasonlóan a nagyon maró hatású *acidum sulphureosum arsenicale*-hoz, vagy közönségesen *napello*-hoz.¹⁴³

¹⁴³ Itt ebben a tarktátusban – mintegy a VII. fejezet folytatásaként – az a tartalom következik, amely ebben a kötetben a 496. folyószám alatt külön beiktatva található, mint ahogyan az a terjedő betegség idején a falusi környezetben élő emberek számára megfogalmazva, külön nyomtatványban került terjesztésre – a szerző –

VIII. fejezet

A fertőzött szobák tisztításáról

Midőn gondos és fáradságos intézkedések után Istennek ez a büntetése felőlünk ismét elfordulni látszik, más hasonló fáradozások mellett arra is gondot kellett fordítani, hogy tisztítással és takarítással milyen úton és módon lehet azokat a szobákat biztonságos lakhellyé tenni, amelyekből fertőzött betegeket szállítottak át a járványkórházba, ahol részben meghaltak, részben az alkalmazott kezelés és vesztégzár után visszanyerték korábbi egészségüket. Ezt a célt egy külön erre a célra átalakított kocsi szolgálta, amelyekre felrakodták a tisztításhoz szükséges anyagokat és eszközöket, majd ezzel érkeztek a helyszínre, hogy a felesküdt tisztítási felügyelő utasításai szerint a fentiekben jelzett fertőzött szobát megtisztítsák.

A tisztító kocsira felrakodott alkalmatosságok a következőkből álltak: 4 vízforraló rézüst, 4 vaskályha, 4 serpenyő, parázshoz, hosszú fanyéllal, 4 szenes lapát, 4 kaparó vas, 4 fűjtató tömlő és 2 kőműveskanál, 4 vas-ösztöke erős drótból, 2 függőlakat a kocsinhoz, 1-1 fuvar szén és égetett mész, 1 darab erős Hofner-vászon, szenes, homokos, meszes zsákokhoz és mosórongyokhoz, 400 vászon szennyves zsák, 460 csutak, 2 ½ dögvész elleni füstölő, 12 fehér gyapjútáska, 30 szál kötöző zsinór, 12 kötél, 18 kőműves- és vizes serpenyő, 4 fehér kötözőrúd, 60 takarító seprű, 1 nagyméretű hordó, 1 poroló, 10 font kén, 8 font salétrom, 3 teli doboz dögvész elleni füstölő szerrel, salétrommal és kénnel.

Ezek a tisztítási felügyelőnek adott eligazítások

1. A tisztítási felügyelő felkeresi és jegyzékbe veszi azokat a szobákat és házakat, ahonnan a betegeket vagy halálosan fertőzötteket a járványkórházba szállították.

2. Tartózkodjon minden más ember társaságától, és maradjon a részére kiutalt lakásban, teljes családjával és cselédjeivel együtt, amíg onnan a kötelessége el nem szólítja.

3. Az általa letett eskü erejénél fogva, önmagát és a tisztításra mellé adott munkásokat és munkásnőket köteles, az elkerülhetetlen testi fenyítés és halálbüntetés terhe alatt, távol tartani minden hűtlenségtől, lopástól, hanyag munkavégzéstől, és őriznie kell a megsemmisítendő vagy tisztítandó ingóságokat. Ezért szorgos felügyeletet gyakoroljon, és tettenérés esetén az elkövetőt vetesse őrizetbe, és azonnal jelentse fel az illetékes hatóságnál.

4. A tisztításhoz szükséges és használatba adott szerszámokat és eszközöket jó állapotban köteles tartani.

5. Tisztítást bármely házban és szobában csak akkor rendelhet el, ha erre utasítást kapott a közegészségügyi tanácstól a tisztítási biztos által közvetítve. Saját kezdeményezésre, súlyos testi fenyítés és halálbüntetés terhe mellett, tisztítást egyetlen egy házban vagy szobában sem végezhet.

6. A tisztítás korán reggel, napfelkeltekor, vagy este, de semmi esetre sem délből, a nagy hőség idején végzendő.

7. Ne kezdje éhgyomorral a munkanapját, hanem előtte fogyasszon kevés bort, kenyeret vagy rántottlevest, illetve meleg sört fokhagymával ízesítve, és az alá-

rendelt munkásait is ennek megfelelően utasítsa, majd mindezek betartását is ellenőrizze. Miután ez rendben megtörtént, megkezdődhet a tisztítás.

8. A tisztítási felügyelő az előzetesen ide rendelt és lezárt tisztító kocsit a megfelelő házhoz vagy szobához irányítja, majd amikor a zárlati felügyelő a szobát kinyitotta,

9. a tisztítási felügyelők, miután minden tisztításnál két felügyelőnek kell jelen lennie, egyeztetnek egymással, és felváltva ellenőrzik egyfelől, hogy a tisztítás a szobában az előírás szerint történjék, másfelől viszont a szobán kívül semmilyen rendellenesség ne forduljon elő. Tehát, idegen emberek csalárd módon ne lopakodjanak be a fertőzött házakba, és a megsemmisítendő dolgokból semmit ne vegyenek magukhoz, ellenben a munkások a kocsira mindent felrakjanak, annak érdekében, hogy azok valóban elégetésre és megsemmisítésre kerüljenek.

10. A fertőzött szobába belépve a két felügyelő egyike, vagy az egyik alájuk rendelt tisztító munkás, tehát végül is az, aki először lép a szobába, égő fáklyát tartson maga elé. Azonnal vigyék utána a kályhát vagy a parázsos serpenyőt, és a szoba közepén fahasábokkal tüzet gyújtsanak, arra dögvész elleni füstölő szert szórjanak, hogy az a szobákat nagyjából 1 óra időtartam alatt kellően átjárja. Ezután

11. minden ablakot és ajtót ki kell nyitni, és a zárlati ellenőr által megjelölt ágyneműt, valamint a fertőzött személy használt szalmazsákját, szennyes ruháit, a ruhák bélésanyagát vagy szőrméket, öltözeteket, amelyeket a beteg vagy elhunyt személy 10 nappal korábban használt, a székek üléséből a párnázó szőroket vagy más párnázó anyagot a szolgák a kocsira rakodják. Egyidejűleg az egyik ellenőr minden megsemmisítendő holmiról jegyzéket vesz fel, és ennek során ellenőrzi, hogy minden kijelölt holmit felrakodtak, tehát azokból semmit nem vettek el. Végül a kocsit a zárlati felügyelő lezárja, amelyek szállítmányát a járványkórházba irányítás után ott lerakodva elégetik és megsemmisítik. A kocsit a szobán kívüli felügyelő gyalogosan kíséri, és előírásosan ellenőrzi a megsemmisítés teljes elvégzését, majd ezután a kocsit az újabb rendeltetési helyére irányítja. Időközben

12. a tisztításra rendelt munkások másik része a házon vagy a szobán kívül várakozik, a felügyelő pedig az összehordott és fent nevezett ingóságokat, egy földre helyezett vagy egy másik szobába állított ládában, ahol betegek nem voltak, részletesen jegyzékbe veszi, és pontosan rögzíti, majd ezeket a leírásokat, leltárakat minden nap átadja a felettes tisztítási biztosának. Az összeírás után léphetnek be

13. a tisztítók és munkások a szobába, hogy megkezdjék ezen holmik kezelését. Nevezetesen a nem használt ágyakat, és minden további más dolgot, amelyeket nem lehet lúgba mártani és lemosni, néhány napra kihelyezik a szabad levegőre és napsütésre. A tollakat és a matracokból a lószőrt, a felső- és alsó huzatok tartalmát kiürítik, és óvatosan megfüstölik, a külső és belső huzatokat viszont erős lúgban áztatják, majd ezt követően alaposan megfüstölik. A ruházatot, mint minden szőrmét, bármilyen legyen is az, feltétlenül ki kell mosni, majd szárítás után megfüstölni.

14. A fából, cserépből, vasból, rézből, ezüstből, cinből és sárgarézből való tárgyakat, valamint a képeket, ablakokat és minden további mást, lúggal többszörösen át kell mosni és dörzsölni, majd amit lehet, megfüstölni. Főszabályként azokat

a tárgyakat, amelyek név szerint itt nem szerepeltek, de nagyobb károsodás nélkül lúggal nem lehet lemosni, többször és alaposan meg kell füstölni, majd a mosott holmikat amennyire lehetséges, a napsütésre szabad levegőre kell kihelyezni.

15. A szobák mennyezetét lúggal háromszor kell átdörzsölni, magába a helységbe pedig égetett meszet és sok lúgot kell locsolni.

16. A falakat, amennyiben lehetséges, kőműves kanállal kell levakarni és lúggal alaposan átmosni, majd frissen oltott mésszel befesteni.

17. A fentiekben jelzett, tisztításhoz szükséges mosási munkákat nem a nyílt utcán, hanem a szobákban vagy a konyhákban kell végezni. Ezen munkák közelébe a tisztítási felügyelő, súlyos büntetés terhe mellett, a bámészkodókat és más oda sereglő embereket semmiképpen nem engedheti. Egyebekben,

18. a tisztítás teljes időtartama alatt a füstölést, annak helye szerint a szobákban vagy a konyhában, folyamatosan fenn kell tartani.

19. Tilos a mosásból visszamaradt vizet az utcákra kiönteni, de víznyelőkbe vagy olyan vizekbe sem, amelyekből csöveken át nyerik a használati vizet, ellenben amennyire csak lehetséges, folyóvízbe kell önteni, vagy legalább is nagyon távoli, szabad és nyílt terepen kilocsolni. Köteles továbbá a

20. tisztítási felügyelő úgy eljárni a szobák tisztításánál, hogy azt nem egy munkamenetben végzi, hanem az alárendelt tisztítókkal és munkásokkal ismételtén kiszáll a helyszínre, többször lemosatja a padlót, a mennyezetet és a falakat, majd a lakást csak ez után fogja átadni.

21. A házakat vagy szobákat kívülről ugyan újra bezárják, és a biztonság kedvéért mind a külső, mind a belső felügyelő lepecsételi, azonban az ablakokon és a belső ajtókon keresztül, amennyire csak lehetséges, levegőt kell beengedni, hogy ezáltal a véglegesen befejezett tisztítás után még 8 napig folyamatos legyen a szellőzés, míg végül a lakás újra beköltözhetővé és lakhatóvá válik. Végezetül,

22. a tisztítási felügyelő, mint előjáróját, a fentnevezett tisztítási biztost értesítve, teljes jegyzéket ad át a megtisztított szobákról és házakról, annak a napnak megjelölésével, amelyen a tisztítást befejezték, és egyben a megtisztított szobák kulcsait is átadja. Amennyiben

23. egy megtisztított ház vagy szoba ismét megfertőződne, a tisztítást a maga idejében, az érvényes szabályok szerint újra el kell végezni. Mindezen munkálatokért

végezetül fizetségként a felügyelőt heti 6 költségvetési arany illeti meg, amelyet Bécsben az illetékes helyen fog átvenni.

Miután a fertőzött szobákat és házakat, a városon belül és az elővárosokban, a legnagyobb gondossággal megtisztították, a gyógyult emberek, annak a tanúsítványnak birtokában, miszerint a vesztégzarat valóban kitöltötték, 14 nap múltán visszaengedhetők a lakásaikba. Miután végre ez a borzalmas büntetés Isten kegyelme folytán végéhez érkezett, a tisztítási munkálatokban résztvevők az akkor viselt ruhájukat levetik, azokat megsemmisítik, majd tetőtől talpig újra felöltöztetik őket, és nemkülönben a szokásos, a maga idejében 4 hétre mérsékelt vesztégzári időt is letöltik.

Tehát, nagyon fáradságos, éjt nappallá tévő gondoskodó intézményekkel és

intézkedésekkel, Isten kegyelméből megmenekültünk és megszabadultunk ennek a dühöngő borzalmas dögvésznek a testünket és életünket veszélyeztető uralmától. Így a császári udvar, valamint az egész város és a körülötte fekvő elővárosok boldogan visszatérhettek az oly erősen vágyott egészséges állapotokhoz. Császári Őfelsége ezért rótt le háláját a mindenható Isten előtt. Körmenetben többször járult az ágostai mezítlásos barátoktól vezetve az itteni Szt. István érsekségi székesegyházba, a teljes papsággal, a felső és alsó néprétegekkel együtt, ahol a *Te Deum laudamus*-t énekelték, és további istentiszteleteken is részt vett, teljes udvarnépével együtt. Azt tartotta szemei előtt, hogy jóllehet minden legfelsőbb intézkedéssel, és azok következtében a hivatalok különös buzgóságával nagyon sok minden történt a teljes egészség helyreállítására, azonban mindez Isten végtelen kegyelméből és irgalmából, így Őfelsége egész udvartartásával, és a teljes népesség mind a városban, mind az elővárosokban és szerte a tartományban visszatérhetett a korábbi életének élvezetéhez. Végül, Te nyájas olvasó, tedd mérlegre ennek a hatalmas uralkodónak az állhatatos hősiességét, aki Dávid királlyal együtt rettenthetetlen jelenlétével adta tudomásunkra, hogy milyen mélységesen bízik a mindenható Istenben, aki végtelen jóságával és irgalmával a tartományt és annak népességét kegyesen megszabadította és életét megtartotta.

498.

Dögvész rendeletek.

Járványok.

1713. szept. 11.

Mi, VI. Károly, Isten kegyelméből, választott római császár, mindenkor a birodalomban, Németország, Spanyolország, Magyarország, Csehország, Dalmácia, Horvátország, Szlavónia, stb. királya, Ausztria főhercege, Burgundia, Stájerország, Karintia, Krajna, és Württemberg hercege, Habsburg, Flandria, Tirol és Görtz grófja, stb., kegyes üdvözlétünket küldjük az Enns-en inneni Ausztriai Főhercegségünk minden előljáróságának a városokban, vásárhelyeken, falvakban és birtokokon, továbbá egyháziaknak és világiaknak, legyenek bármely méltóságban, rendben és rangban, valamint a tartományi törvényszékeknek, földbirtokosoknak, ügyintézőknek, gondnokoknak és bíróknak, különösen azonban minden vámosnak és jövedéki hivatalnoknak, egyébként pedig mindenkinek, aki látja, hallja és olvassa jelen rendeletünket. Mindenkinek kegyeskedünk tudomására hozni, aki még jól őrzi emlékezetében, hogy mindenek előtt miként kértük a mindenható Istent, hogy Alsó-Ausztria határához közeli magyar királyi szabad fővárosunkat, Pozsonyt, majd főhercegi tartományunk *Bruck an der Leitha* városát még az utóbbi évben belopakodott, és az egész tartományt fenyegető ragályos betegségtől, mint ettől és más szigorú büntetésektől, legalázatosabb imáink és bűnbánatunk hatására megkímélje. Továbbá megparancsoltuk minden emberileg lehetséges rendészeti megelőző intézkedés bevezetését, amint azt legkegyesebben 1712. november 25-én kibocsátva, az egész tartományban közhírré tettük. Az isteni igazságosság, bűneink miatt azonban egy még súlyosabb figyelmeztetést küldött számunkra, hogy valóban áttérjünk életünk megjavítására, ugyanis bánatunkra ezt a veszélyes ragá-

lyos betegséget mélyen a tartomány belső részeire is rászabadította, ott különböző falvakat és közösségeket is megfertőzve.

Ezért tartományi hercegi atyai gondoskodásunkkal, megvédendő hűség és legalázatosabb hűbéreseinket és alattvalóinkat, nem különben örökös királyságaink és tartományaik megóvására, hirdettük ki folyó év július 20-án a honi közjó érdekében az egész tartományra kiterjesztett, legkegyesebb rendeletünket. Ebben nyomtatásban foglaltuk össze a segítő, megelőző és megmentő eszközöket, befoglalva és megismételve minden, ilyen zavaros időkben szükséges rendfenntartási és előjárósági intézkedést is (amelyek kapcsán a legkegyesebben és ismételten mindenki lelkére kötöttük, hogy azok követése és betartása, elkerülhetetlenül súlyos testi, és a körülmények szerint akár halálbüntetés terhe mellett kötelező). Mindenek előtt azonban az oly sok szenvedéstől, háborútól, szűkösségtől és betegségtől régóta sújtott örökös királyságainkat és tartományainkat a legalázatosabban az Úr és az Ő mennyei seregeinek végtelen jóságára, védelmébe és oltalmába bíztuk. Következésképpen nemcsak császári székesfővárosunkban rendeltük el a mindenható Isten jogos haragjának kiengesztelésére megkezdett ájtatosságok legnagyobb bűnbánattal való folytatását, hanem minden prédikátornak és lelkésznek itt a városban és a tartományban ismételten a legkegyesebb akaratom szerint parancsoltuk a következőket. Bűnbánó igehirdetéssel nyomatékosan figyelmeztessék a köznépet, hogy szabaduljanak meg bűneiktől és a káromlásoktól, rendezzék újra életüket a keresztyénységhez méltó életvitelük által, hogy mindezek után a haragvó Istent töredelmes, bűnbánó kéréseikkel és imáikkal, a legjámborabb módon bírják kiengesztelésre. Azonban ilyen szomorúan veszélyes és nagyon kiterjedt csapások közepette, biztonságuk és fennmaradásuk érdekében, gondoskodtunk a tartományunkon kívüli leghűségesebb örökös királyságainkról és tartományainkról is. Kezdetben ennek a csapásnak a megelőzésére az Enns alatti Ausztriai Főhercegségünk legalázatosabb zárlat alá helyezését indítványoztuk, és ahhoz a legkegyesebben hozzájárultunk. Továbbá legkegyesebben elrendeltük egy hivatalos udvari bizottság felállítását, amely közegészségi ügyekben is közvetítő szerv lesz alsó-ausztriai kormányzatunk és kamaránk, illetve leghűségesebb és legalázatosabb tartományi rendjeink között. Ennek legalázatosabb feladata lesz, összességében és egymás között egyeztetve, többek között a biztonsági intézkedések bevezetése az említett környező tartományokkal szemben, nem kevésbé annak megelőzése, hogy a tartományban és Bécsben, a császári székesfővárosban élelmiszerekből és más szükségletekből aggályos hiány keletkezzék. Rendeznie kell, hogy miként történjék az Enns-en inneni Ausztria tartomány lezárása a környező örökös királyságokkal és tartományokkal szemben, és milyen legyen a határokon az áruk behozatala és átvétele a nevezett tartományokból, illetve ezen a tartományon belül a lerakati helyek hogyan működjenek. Meg kell nevezni minden tartománnyal szemben a vesztégzári és beléptetési helyeket, hol legyenek a határátkelők, milyen hosszú legyen a vesztégzári idő, amelynek letöltése után a külhoni vesztégzári személyek beléptethetők lesznek. Mindezt alaposan meg kell tanácskozní, majd utána javaslatokat tenni. Ezt követően készüljön el az a jelentés és szakvélemény, amely a legalázatosabb előter-

jesztés után legkegyesebb határozathozatalra és aláírásra fog elénk kerülni. Végül az általunk megtekintett javaslat alapján, atyai gondoskodással és a fennálló körülmények szerint, az örökös királyságainkra és tartományaikra leselkedő veszélyre tekintettel, a fent említett célból és nevezett tartományok biztonsága érdekében legalázatosabban javasolt megelőző intézkedéseket jóváhagytuk, és folyó év augusztus 21-én legkegyesebben az alábbiak szerint határoztunk.

Először: az Enns-en inneni Ausztria tartományunkból, legyen az bárki is, bizonyítottan és az alábbiakban megnevezett, vesztegzárként kijelölt helyeken letöltött kellő vesztegzári idő nélkül, Csehország örökös királyságunkba és Morvaországba, az Enns-en túli Ausztria tartományba és Stájerországba át nem engedhető. Evégből azok számára, akik az Enns-en inneni tartományból a Cseh Királyságba, a Morva örgrófságba utaznak, kijelölt helyek lesznek *Hohen-Rupperstorff*, *Pollstorff*, *Laa*, *Rötz*, *Drosendorff*, *Weydhofen* és *Weytra*, akik az Enns-en túli Ausztria tartományba tartanak a Duna túloldalról, azoknak szintén *Weytra* illetve *Marbach*, a Duna innenső oldalról pedig *Hag* és *Aspach*. A Stájerországba utazók kijelölt helyei *Sauberstorff* és *Neukirchen am Steinfeld*. A továbbiakban mindenkinek megparancsoljuk, hogy akik Bécsből, császári székesvárosunkból a fentiekben megnevezett örökös tartományokba vagy örökös Magyar Királyságunkba utaznának, úti okmányukat az egészségügyi igazolványok kiállítására rendszeresen létrehozott bizottságtól szerezzék be, akik pedig a tartomány más részeiről jönnek, a helyi előjáráságtól hozzanak tanúsítványt arról, hogy egészséges helyről érkeztek. Az előjárások ezeket a tanúsítványokat térítésmentesen, ingyen kötelesek kiállítani, és nem tagadhatják meg azok aláírását. Ilyen tanúsítványok hiányában nevezett vesztegzári állomásokra az utazókat ügyintézés céljából nem lehet beléptetni, és velük szemben az előírások szerinti veszteglést kell elrendelni.

Másodszor. Akik bemutatják a vesztegzári helyeken létesített biztosi hivatalok által a letöltött veszteglési időről az alábbi formanyomtatvány szerint szabályosan kiállított útlevelüket, és a határra érkezésükig azt minden helységben ahol átutaztak, vagy ahová betértek, az ottani előjárósággal vagy telepített tisztviselővel látamoztatták, miszerint ezek a helyek tiszták és egészségesek voltak, azok számára a csehországi királyi tartományokba a beutazás *Lundenburg*, *Nicolspurg*, *Dürnholtz*, *Joslowitz*, *Kattendorff*, *Fratting*, *Zlabing* és *Neuhauss* helységeken át lehetséges. Az Enns-en túli Ausztriába, a Duna túloldaláról *Freystatt*-on át, az innenső oldaláról *Enns*-en és *Steyer*-en át utazhatnak. Stájerországba az útvonal *Aspang* és *Schott-Wien* helységeken át vezet. Mindezek viszont

Harmadszor, nem érvényesek azokra a portékákra, árucikkekre és holmokra, főként a kenderre, lenre, tollakra, bőrre, kelmékre, pokrócokra, ágyneműre, szerszámokra, kócokra, prémekre és más nyers áruféleségekre, valamint általában minden gyapjú és vászonruhára, mint minden más holmira, amelyek ragályozódásra képesek, a vést könnyen magukba szívják, viszont ezeket különös mentesítő eljárásoknak kell alávetni. Ellenben, ami Magyarország örökös királyságunk és az Enns-en inneni Ausztria között létesítendő zárlatot illeti,

Negyedszer, a rendszer Miáltalunk legkegyesebben engedélyezve úgy épült fel

Pozsony- Győr- és Moson-vármegyében, és nevezett Magyar Királyság más területein is, ahol ilyen ragályos betegség terjed, hogy azok számára, akik a Magyar Királyságból ebbe a tartományba szándékoznak utazni, vesztegzári helyek a királyság területén Pozsony- és Moson-vármegyében létesültek. Az ide telepített biztosok a fertőzött helyekről érkezőknek, előjárósági tanúsítvány birtokában, miszerint egészséges házból jöttek, a körülmények állása és úticéljuk szerint három vagy négy hetes veszteglést írnak elő. Így tehát az érintettek, nevezett és helyben telepített biztos által elrendelt veszteglés után, személyleírást tartalmazó, alábbiakban részletezett okiratot kaptak. Amíg Alsó-Ausztria határát elérték, ezt azokon a helyeken, ahová betértek, a helyi bíróval vagy előjárósággal láttamoztatni kellett, annak igazolásával, hogy nevezett település tiszta és egészséges. Minden más helyről érkező utazó, aki mielőtt elérné ennek a tartománynak a határát, olyan útlevelet mutat fel, amelyet az indulási helyén illetékes előjáróság, továbbá betérésük vagy éjszakai szállásuk szerinti helyek láttamoztak, veszteglés nélkül beléptethető. Ugyanez az eljárás azokra nézve, akik az Enns alatti Ausztria tartományból a Magyar Királyságba utaznak, mind a veszteglési idő, mind a járványügyi útlevél tekintetében. Ezért tehát azok a személyek, akik ebből a tartományból így kelnek útra, egészségügyi útlevélként szabályosan előírt passzusokat szerezzenek be az itt helyben létrehozott bizottságtól, a tartomány minden további helyén pedig előjárósági tanúsítványt vagy bizonyítványt kérjenek. Egyebekben a Magyarországra utazóknak a Duna túloldalán *Lasse* és *Drösing* a kijelölt vesztegzári hely, ezen az oldalon pedig *Götzendorff* és *Hohen-Wolkerstorff*, valamint *Ob-Unter-Eckendorff*. A befelé irányuló forgalom kijelölt helyei a Duna túloldalán Nyitra és Pozsony vármegyével átellenben *Dürnkruth*, *Angern* és *Marchegg*, a Dunának ezen az oldalán Moson vármegyével átellenben *Pröllenkirchen* és *Bruck an der Leitha*, Sopron vármegye tekintetében pedig *Ebenfurth* és *Wissmath*. Vas-vármegyével szemben *Pinkafeld* van név szerint megjelölve. Egyebekben királyi fővárosunkba, Pozsonyba érkező postai küldemények tekintetében legkegyesebben elrendeltük, hogy azokat *Neudorff*-ba továbbítsák, majd innen *Schloss-Hof*-ba, és még tovább *Teutsch-Altenburg*-ba. Minden más útvonal torlaszokkal van lezárva, lebontott hidakkal, így megszüntetve a forgalmat, tehát a fentiekén kívül egyetlen más útvonal használata sem lehetséges. Minthogy azonban

Ötödször elsődleges célkitűzés, hogy mindenféle elővigyázatossággal biztosítva, de akadálymentes legyen az élelmiszerek illetve más áruféleségek felhozatala a tartományon belül, de kívülről is, Bécsbe, császári udvarunkba és székesfővárosunkba. Ezért ennek előmozdítására az Enns-en inneni Ausztria tartomány és határos örökös királyságai illetve tartományai tekintetében olyan biztonsági intézkedések történtek, amelyek egy útvonal rendeletben többszörös utasítással a környező tartományokból egyértelműen egészséges helységeken át vezető, minden gyanú felett álló nyomvonalakat jelöltek ki. Tehát a külső tartományokból ide irányuló kereskedelembe érintett, és a tartományon belüli városok, vásárhelyek és falvak, amennyiben tiszták és járványra nem gyanúsak, arra kaptak utasítást, hogy a kiindulási helyeken mindenki külön passzust igényeljen, azt tartsa magánál, majd a nevezett útvonalat követve, faluról-falura, ahol a nappalt vagy éjsza-

kát töltötte, az ottani bíróval vagy előjárósági tisztviselővel láttamoztassa. Így hozhatók fel az áruk egy lerakati helyre, Bécs, császári székesvárosunk közelébe, vagyis a Duna túloldalán *Eypoltau*, *Stammerstorff*, *Jetlstorff* és *Dutendorff* helységeikig, a Duna innenső oldalán pedig *Intzerstorff*, *Bertholdstorff*, *Ober- und Unter-Laa* és *Nussdorff* helységeikig. Ott mindenki lerakodhat egy külön evégből kiendelt biztos által ellenőrizve, és megkezdheti az árusítást, tehát nem jöhet Bécs városának vagy elővárasainak közelébe. Mindezekért az itteni városi tanács felelős, továbbá a fentnevezett biztosok kirendeléséért úgyszintén a legkegyesebb rendelkezések minden elővigyázatossággal való betartásáért. Egyebekben a tartományi és külhoni fuvarosok azon az útvonalon, amelyeken passzusaik aláírásai szerint érkeztek, kötelesek visszatérni, külön-külön mindenki, a saját tartományának megfelelő irányban, vesztegzári idő letöltése nélkül. Ennek megfelelően a földesurak és alárendeltjeik az Enns-en inneni tartományban, a fentiekben megnevezett lerakodó helyekre való oda-vissza közlekedést, az ottani kereskedést, az óvintézkedések és elővigyázatosság betartása esetén, az elkerülhetetlen súlyos büntetés terhe mellett, semmiképpen nem akadályozhatják. Ugyanakkor, annak érdekében, hogy amíg a fentiekben említett útvonalak kijelölése megtörténik, és az úti passzusok szerinti eljárás közismertté válik, császári udvarunk és székhelyünk Bécs a felhozatal csökkenését és a drágulás veszélyét elkerülje, az alábbiak szükségeltetnek.

Hatodszor. A tartományok ahhoz tartsák magukat, hogy az ide szállítandó áru-féleségek a tartomány határáig, ahol császári vámházaink és behajtó helyeink létesültek, rendben megérkezzenek. Onnantól kezdve az Enns-en inneni tartományban mindenki fogadása a szokásos óvintézkedésekkel történik, majd utána szabadon vásárolhatnak és eladhatnak, miután a meghatározott lerakodó helyekre megérkeztek. Az itteni városi tanács a saját embereit küldi ki a fentnevezett átvételi helyekre, akik a felhozott árukat felvásárolják, majd kellő óvintézkedések mellett császári udvarunkba illetve Bécs polgári városába szállítják. Mindezen kereskedelmi üzletkötések azonban méltányos árakon történjenek, mind a vásárlók, mind az eladók érdekeinek megfelelően.

Hetedszer. A körülményekhez igazodó, a fentiekben megnevezett és később meghozandó minden üdvös szándékkal kiadott rendelkezés megbízható végrehajtása főként attól függ, ebben a tekintetben elkerülhetetlenül, hogy azok követésében és betartásában minden vesztegzári helyen tapasztalt, elfogulatlan, kellő utasításokkal ellátott biztosok működjenek, akiket tartományunk leghűségesebb rendjei állítottak ki, és akik a rájuk bízott feladatok teljesítéséhez minden támogatást élvezhetnek polgári őrségünktől, amint azt ők a legkegyesebb parancsban megkapták. Ezért tehát legyen köztudomású, és az intézkedések teljesítéséhez azt akarjuk, hogy a körülmények szerinti további parancsok nélkül is a biztosok, akik a vesztegzári helyre beérkező passzusokat átveszik és ellenőrzik, senkit se vegyenek fel a vesztegzárba ilyen passzus vagy uradalmi tanúsítvány nélkül. Szorgosan jegyezzék fel a vesztegzári érkezések és távozások időpontját, és ezeket önhatalmúlag ne változtassák. Ezzel szemben a zárlati idő letöltése után a távozóknak személyleírással együtt, szabályosan kiállított útlevelet adjanak ki, az alábbiak szerint.

Járványügyi útlevél formula, a vesztegzári helyeken kitöltve és kiadva

Ennek az igazolásnak felmutatója — — —, született — — — országban, életkora — — —, foglalkozása — — —, haja vagy parókája van, illetve annak színe — — —, testalkata — — —, ruházata — — —, gyalog lovon vagy kocsival érkezett, utóbbi esetben hány lóval, amelyeknek a színe — — —, kísérő személyeinek száma — — —, akikkel erre a veszteglésre kijelölt helyre érkezett, az — — — év, — — — hónapjának — — — napján. Ezen a vesztegzári helyen maradt, tovább nem utazott, az itteni idő alatt egészséges maradt, és fertőzésnek semmilyen jelét nem mutatta, majd ezután — — —, ezen a helysége — — — át távozott. Köteles azonban a vele együtt utazó emberekkel egészen a tartomány határáig, azon a helyen ahol átutazott, vagy ahová betért, a helybeli előjáróságtól, vagy kihelyezett tisztviselőtől erre az igazolásra aláírást kérni, miszerint nevezett helység levegője friss és egészséges.

Továbbá Magyarország és Csehország örökös királyságainkból, valamint az Enns-en túli Ausztriai Főhercegségünkől, a Stájer hercegségből és a Morva örgrófságból szabályszerű passzus nélkül senkit sem lehet beléptetni, akik viszont királyi fővárosunkból Prágából, és a Magyar Királyságból olyan helyekről jönnek, amelyek fertőzöttek a fekete tábla szerint, csak akkor léptethetők be, ha a három- vagy négyhetes vesztegzári időt már letöltötték. Egyébként a vesztegzári idejüket letöltött utazók számára az útjukba eső helységek kényelmes szálláshelyről gondoskodjanak, és olyan élelmiszer illetve más szerekkel való ellátásról is, amelyet a helyi adottságok lehetővé tesznek. Ezennel a környező uradalmak és falvak nyomatékosan és a legkegyesebben parancsot kapnak arra, hogy élelmiszerekből és más szerekből, fizetség ellenében olyan felhozatalt biztosítsanak, hogy a vesztegzári telepek hiányt és szükségét ne szenvedjenek. Amennyiben a vesztegzáron belül gyanús betegség jelentkezik, a biztosok azonnal és a leghatározottabban rendeljék el az elkülönítést és minden mást, ami az ilyen esetekben szükséges. Nemkülönben fenn kell tartani a tartományi határokon a pontos rendet az élelmiszerek és más szükséges áruk átvétele kapcsán, és a polgárőrség segítségével minden rendeltetést le kell állítani. Csakis arra kell tekintettel lenni az élelmiszerek és más szükséges áruk tekintetében, hogy olyan átvétel történjék, ami a vesztegzári hely jobb működéséhez járul hozzá. Ami pedig a biztosokra bízott vesztegzárban és annak környezetében az egészségi állapotokat illeti, azokról a legalázatosabban tegyenek jelentést, és kézbesítsék az illetékes helyre. Evégből alsó-ausztriai kormányzatunknak és leghűségesebb tartományi rendjeinknek, valamint a tartomány egyes részeiben kinevezett, illetékes főbiztosnak és kapitányoknak szorgosan heti jelentést küldjenek, de ha kell, a körülmények szerint ennél gyakrabban is, majd az ezeket követően a *pro re nata* kiadott rendelkezéseket haladéktalanul és a legpontosabban hajtsák végre, és általában a kiadott rendkívüli intézkedéseknek és azok teljes tartalmának a legnagyobb buzgósággal és alázattal engedelmeskedjenek. Ezek mellett

Nyolcadszor, hogy senki se hivatkozhasson a tájékozottság hiányára, korábbi legkegyesebb rendeleteinkben minden nagyobb létszámú összejövetelt betiltottunk, az ilyenek kapcsán természetesen előálló ragályozódás miatt, a csapás elhá-

rítása érdekében, továbbá betiltottuk a körmeneteket is, itt a városban és a tartomány többi részén is. Mindezek után rosszallással vettük tudomásul, hogy a rendelkezéseink kijátszásával itt az elővárosokban és máshol is a tartományban az emberek, zászlós vezetés vagy pap nélkül is csoportosulni kezdtek, csapatokba rendeződtek és zárandoklatokat tartottak a korábbi szokások szerint. Mindezekkel azonban nyílegyenesen a fentiekben leírt cél ellenében cselekedtek, nemcsak mások legfőbb érdekeinek, hanem saját maguk megóvásának rovására is. Ezek alapján a legkegyesebben ismételt megparancsoljuk, hogy mindenki tartsa magát a tilalmakhoz, ne csatlakozzon ilyen összejövetelekhez és csoportosulásokhoz, zászlókkal vagy anélkül, a városon belül vagy máshol a tartományban, és így óvja meg magát a veszélyes ragályozódástól. Ugyancsak elgondolkodtató, és Isten elleni felelőtlen dolog

Kilencedszer, hogy nemcsak azok, akik gyanús betegekkel foglalkoznak, hanem azok is, akik ezen borzalmas csapás által valóban érintettek lesznek, vagy érzékenységük miatt rémülődznek, utána gond nélkül mennek az egészséges emberek közé, továbbá a testükben már jelenlévő betegséget amíg csak lehet, eltitkolják, így módon más, mit sem sejtő embereket álnok módon megfertőznek, és ezáltal sokak halálát okozzák. Ez nagyon komoly lelkiismereti kérdés, és súlyos felelősséget terhel az ilyen emberekre. Tehát legkegyesebb tartományi hercegként az a kötelességünk, hogy a legnagyobb elszántsággal gondoskodjunk legalázatosabb hűbéreseink és alattvalóink védelméről. Továbbá az is határozott és legkegyesebb akaratunk, hogy mindazokat, akik a fertőzöttek szolgálatában állnak, vagy maguk is megfertőződtek ettől a súlyos betegségtől, vagy állandó rettegésben élnek, maradjanak az otthonukban, de haladéktalanul jelentkezzenek, hogy minden védekező szert és szükséges dolgot megkapjanak, viszont semmiképpen ne menjenek az utcákra vagy a templomokba az emberek közé, ugyanis az ilyen veszélyes és óvatlan tettesekkel szemben, az adott körülmények szerinti tapasztalatok alapján, testi fenyítéssel vagy halálbüntetéssel kell eljárni. Amennyiben

Tizedszer, különösen a jelenlegi zavaros körülmények között, borzalmas betegségekkel terhelve, gyakrabban előfordul, hogy halottak találhatók a szabad ég alatt, és ezeket a holttesteket a helyben vagy a közelben működő fürdősök illetve borbélyok szemlézték abban a tekintetben, hogy természetes halállal vagy erőszak által haltak meg, és a közhírré tett tartományi rendtartásunk szerint a temetés csak az így elvégzett halottkémlelés után történhet. Jelenleg azonban gondolni kell arra is, hogy a halál esetleges fertőző oka miatt a fürdősök és borbélyok vonakodnak a halottkémléstől, és ez a halogatás vagy a feladattól való alaptalan tartózkodás borzalmas büzt és más káros következményeket is okozhatott. Ezért tehát akaratunk szerint a legkegyesebben megparancsoljuk, hogy ilyen esetekben minden tekintetben követni kell a fentiekben említett tartományi rendtartásunkat és további kiegészítő rendeleteinket. Tehát a szokásos halottkémlelésben a helyi vagy oda kirendelt fürdős vagy borbély illetékes, és azt köteles is elvégezni. Ellenkező esetben azokkal a fürdősökkel vagy borbélyokkal szemben, akik ezt a kötelezettségüket nem teljesítették, tehát így módon mulasztást követtek el, a büntetőjog szabályai szerint kell eljárni.

Végezetül legkegyesebben ismételtlen megparancsoljuk jelenlegi és összes korábbi, a járványügyben kibocsátott legkegyesebb rendeletünk minden részében általában és különösen elrendeltek végrehajtását, és azt akarjuk, hogy hűbéreseink idejekorán és haladéktalanul jelentsék nemcsak a magukat és alattvalóinkat érintő, hanem a szomszédságukban is megjelenő nyilvánvalóan járványos eseteket alsó-ausztriai kormányzatunknak, mint olyan szervnek, amely az egyedüli és leghatásosabb eszköz az aggályos és gyorsan terjedő járvány gyors megfékezésére, tehát mindent a legalázatosabban kövessenek. Továbbá a folyó év július 20-án kiadott legkegyesebb rendelet folytán beiktatott falusi és uradalmi bírókat ezen rendelet legszigorúbb betartására kell kötelezni, ellenkező esetben ugyanis az abban foglalt nagyon fájdalmas, valóságos és megkülönböztetés nélküli büntetéssel kell szembenézniük. Ennek megfelelően viselkedjék tehát mindenki, hogy megóvja magát a károsodásoktól. Kiadva Bécsben, császári székesfővárosunkban, szeptember hó 11. napján, 1713-ban, Római birodalmi uralkodásunk harmadik, spanyol királyságunk tizenegyedik, magyar és cseh királyságunk harmadik évében.

Sig. Fried. gróf Kevenhüller,
helytartó,
Joseph Joach. Alex. v. Schmidlin, (P. H.)
kancellár.

választott római császár urunk tanácsadó bizottságában

Johann Randolph E. H. v. Ludwigstorff.

Dr. Georg Chritph Mayeditsch.

(Rendeletek I. könyve, 433. o. 47. szám – a magyar királyi Belügyminisztérium levéltár ában)

499.

Útlevelek a dögvész idején Magyarországon.

Járványok. Egészségrendészet.

1713.

A legszentségesebb római császári, Németország, Spanyolország, Magyarország és Csehország stb., királyi felségének, a mi legkegyesebb urunknak nevében, általában és külön-külön, minden méltóságban, rangban, tisztségben és állapotban lévő Karoknak és Rendekeknek, továbbá, a méltóságos Magyar Királyság összes vármegyéjének, nemkülönben a szabad királyi városoknak, és a további helységek magisztrátusainak, a honos és a helybéli lakosságnak, valamint a hágók és átkelőhelyek biztosainak és őreinek kegyesen hozzuk tudomására az alábbi iratmintát.

Jelen okiratot felmutatva, megfelelően hiteles tanúsítvánnyal bizonyította, hogy Isten kegyelméből egészséges és minden fertőzéstől mentes házból, ... általában és külön-külön is megfelelt a fentemlített legszentségesebb Őfelsége legkegyesebb nevében megkövetelteknek, amennyiben nevezett (ha külhoni személyt, vagy bármely dolgot, amely a járvány mérgét magára vonja, magával hozni, és a Magyar Királyság területére be-

vinni nem merészelt, ... , és a jelen okiratot minden egyes helyen, ahol átutazott, ... helyének egészséges állapotáról az ottani helyhatóságtól, vagy az oda kihelyezett felügyelőtől tanúsító aláírást szerzett, és az adott veszteglő helyen, amely a veszteglési idő letöltésére volt kijelölve, ezt időben a megkövetelt módon letöltötte, és az erről szóló szükséges tanúsítványt helyben, az oda kihelyezett biztosoktól megszerezte) számára engedélyezte, hogy bármely helyen, akár szárazon, akár vízen, minden akadályoztatás nélkül biztonságosan közlekedjen, áthaladjon vagy járjon-keljen, és az érdekelt felekkel érintkezzen. Szentséges Őfelségének legkegyesebb és egyben legkomolyabb rendelkezése alapján, Magyarország királyának szokása szerinti titkos pecséttel ellátva és jelen állapotában megerősítve. Elfogadva a fentiek szerint.

Szent császári-királyi Őfelsége által
az Úr évének havában napján.

(Rendeletek könyve. I. köt. 473. o. 49. szám – a magyar császári királyi Belügyminisztérium irattárában)

500.

Rendeletek nyomatékos ismételése, fertőzött emberekkel vagy ruhákkal való óvatlan érintkezés elkerülésére.

Járványok.

1713. nov. 24.

Mi, VI. Károly, Isten kegyelméből választott római császár, mindenkor a birodalom több részén Németország, Spanyolország, mindkét Szicília, Jeruzsálem és az Indiák, valamint Magyarország, Csehország, Dalmácia, Horvátország, Szlavónia, stb. királya, Ausztria főhercege, Burgundia, Stájerország, Karintia, Krajna, Württemberg, Alsó- és Felső-Szilézia hercege, Morvaország, Felső- és Alsó-Laussnitz örgrófja, Habsburg, Flandria, Tirol és Görtz grófja, stb. kegyes üdvözlétünket küldjük mindenkinek Bécsben, császári székesfővárosunkban és a környező elővárosokban, az összes egyházi és világi személynek, polgári és polgárjog nélküli lakosoknak, legyenek bármely rendben és körülmények között, bármely kifogással senkit sem kivéve (tehát Alsó-Ausztria kormányzatának főfelügyelete és igazgatása alatt álló, az itteni városi tanács direktóriumára járványügyi intézményeinek is, *cum derogatione omnium aliarum instantiarum*), továbbá minden járványügyi tisztviselőnek és szolgának a városban és az elővárosokban, bármilyen néven is neveztesse, hogy jelen legkegyesebb rendeletünket megtekintsék, meghallgassák és elolvassák. Az a mindenki számára végtelen irgalmasság, amellyel a mindenható Isten a jelenleg jól láthatóan enyhülő, de röviddel ezelőtt annyira borzalmas, naponta számtalan új fertőzöttel és hirtelen halálességgel megnyilvánuló, rémületesen megjelent borzalmas járványt Bécsnek, a császári székesvárosnak a legjámborabb módon annyiban mégis a javára fordította, hogy bűnbánó és hálás lelkülettel a már említett csapás újabbán észlelhető enyhüléséért majd attól való végleges és teljes megszabadulásért a naponta szokásos áhítatokat az emberek nem csak folytatták, hanem a saját maguk által vá-

lasztott bűnbánatot és ájtatosságot hozzáadva, lelkük mélyéről ismételték, sőt megkettőzték meg a közös imákat és könyörgéseket. Azért, hogy eleget tegyünk legalázatosabb hűbéreseinkkel, polgárainkkal és alattvalóinkkal szemben összességében ellátandó teendőinknek, és a rendészeti feladatoknak is, a tartományért viselt atyai gondoskodásunk folytán elkerülhetetlennek tartjuk, hogy a korábbi, különféle járványügyi rendeletekben, rendtartásokban és általános felhívásokban, és különösen a hatóságoknak utasításokban, parancsokban és határozatokban kiadott üdvös óvintézkedéseinket jelen nyílt rendeletünkben legkegyesebben megújítsuk, és mindenkinek, de különösen azoknak, akiknek ez előjárósági vagy hivatali kötelessége, megfontolásra újra élővé, és nyomatékosan napra késszé tegyük. Tapasztalatok alapján, de a napi valóságban közvetlenül is észlelhető, hogy ezeket sokan kevésbé vagy egyáltalán nem követték. Tekintettel kell lenni arra, hogy a korábbi ragályos esetek többnyire az egykor már fertőzött lakásokban jelentek meg, főképpen azon okból kifolyólag, hogy ott a megsemmisítendő holmikat visszatartották, gondatlanul fogdosták, használták és továbbadták, így a vétkesek és ártatlanok is megfertőződtek, így módon felelőtlenül ennek a nagyon erős méregnek a hatásosságát bűnös módon további és elhúzódozó kiterjedéssel életben tartották. Továbbá olyan rendbontás is észlelhető volt, hogy a borzalmas járvány által megtámadott helyekről az ottani lakosok szabadon, minden korlátozás nélkül, széltében-hosszában járkáltak a tartományban, és ahová megérkeztek, sok emberrel találkoztak, így kifejezetten bűnös módon viselkedtek, sőt a többszörösen elrendelt előjárósági útlevelek igénylését és használatát is semmibe vették. Az ilyen bűnös és büntetendő hanyagság azonban nemcsak az összes így okozott halálesetért volt felelős, és még további, következményes borzalomnak részesévé is vált, hanem a teljes népességnek is pótolhatatlan károkat okozott, háborúk és más csapások nélküli időkben is. Sőt, amikor ez a csapás a küszöbön álló téli időszak előtt, Isten segedelemével az oly irgalmas csökkenését sem mutatja, és a még fennmaradt csekély gyúanyaga révén tavasszal újra támadásba lendül, Isten óvjon meg bennünket attól, hogy még veszélyesebb fordulatot vegyen. Nem minden alap nélküliek az óvintézkedések, ugyanis a Lengyel Királyság teljes 10 éven át szenvedett a borzalmas dögvész-től, és örökös Magyar Királyságunkat pedig már az 5. éve uralja. Nem kétséges, hogy mindez azért történt, mert a dolog fontossága és a csapás hevesége által megkövetelt mentőeszközöket és elővigyázatosságot nem alkalmazták, de leginkább figyelmen kívül hagyták a fertőzött lakások megtisztítását, és a fertőzött emberek által használt holmik megsemmisítését, illetve azt nem kellő nyomatékkal és megbízhatósággal végezték. Ebből az következik, hogy a járvány tűzfészket és eredetét soha sem számolták fel, ezért feléledt és terjedni kezdett, a kártékony módon elhanyagolt tisztítás és megsemmisítés miatt, amely különben a legjobb és legerőteljesebb eszköz a csapás gyors enyhítésére, de ezt a leghatározottabban soha sem alkalmazták.

Ezért tehát ne csak más királyságok és tartományok hosszan tartó és szomorú példája sarkaljon mindenkit ennek a csapásnak az előttünk álló telet megelőző kiirtására, hanem azok a járványos körülmények is, amelyek Bécsben, székes váro-

sunkban uralkodnak. Ennek folyományaként már az elmúlt év decemberének végén a járvány jeleit sokan eltitkolták, és kezdetben mérsékelt hevességét semmibe vették, így a gyanús esetekben a ruhákat és az ágyneműt visszatartották, és felelőtlenül tovább használták. Végül a hamu alatt a parázs egyre jobban izzani kezdett, majd néhány hónap után lobogó lángok csaptak ki belőle. A járvány azonban a jelek szerint a Mindenható legszelídebb jótékonyága folytán jelenleg enyhülőben van, de a parázs még mindig izzik, és a lángok újra felcsaphatnak, még szélesebb körben terjedhetnek, mielőtt hamvukba holtak volna, ezért egy ilyen terjedést erőteljes ellenintézkedésekkel kell megakadályozni.

Igen sajnálatos fordulat volna, ha ezt a hála Istennek kevés parazsat a dögvész újra felélesztené, és a lángok felcsapnának. Ezért tehát, hogy a Város és a tartomány ne süllyedjen vissza a korábbi állapotok közé, nincs más lehetőség, mint ennek a csapásnak még ezen a télen elejét venni, a legerősebb és legkeményebb intézkedésekkel, és teljesen kiirtani a Mindenható segedelmével. Ennek minél hatásosabb elvégzéséhez azonban be kell tartani az összes korábban kiadott járvány-rendeletünkben, rendtartásokban és felhívásokban és további utasításokban leírtakat, amit a körülmények szerint komolyan, fájdalmas testi, sőt halálbüntetésig terjedő fenyegetéssel, mindenkinek a legkegyesebben lelkére kötöttünk. Tehát, azonnal jelenteni kell azokat akik megfertőződtek, vagy annak csak gyanúja alatt állnak, majd biztonságosan el kell különíteni a gyanúsakat illetve azokat a személyeket, akik fertőzöttek környezetében tartózkodtak. Vesztegzári helyek létesítendőek, ahol az oda küldendőek elzárhatók, majd a tartományban és a Városban meg kell szüntetni az érintkezés minden lehetőségét a gyanúsak és az egészségesek között. Mindenek előtt meg kell semmisíteni a fertőzöttek által használt ruhákat, ágyakat és más ingóságokat, mivel ez az egyedüli rendelkezésre álló lehetőség, amelynek betartása nélkül a csapás természetes menetét egyáltalán nem vagy csak nagyon lassan lehet befolyásolni. Ezennel tehát mindenkivel szemben kinyilvánítjuk, hogy a jelen legkegyesebb rendelet erejénél fogva, amely mindkét királyságban, Lengyelországban és Magyarországon is utal az elhúzódó és elszenvedett nyomorúságra, ilyen esetben, amelyet Isten atyai jóindulatával hárítson el tőlünk, mindenki megfontolva, a legnagyobb alázattal vegye szívére a nyomor, az elnéptelenedés, és a pusztulás egymást követő eseményeit, és ennek a honnak, illetve császári és hercegi érdekeinknek nagyon hátrányos következményeket. Ezért tehát nemcsak felebaráti szeretetből, önvédelemből, legértékesebb hazánk és az általános jólét védelmében, nem kevésbé legfelségesebb uralkodói személyünk iránti kötelező buzgóságból, hanem saját lelkiismerete által is ösztönözve mindenki, aki vétségeket venne észre, nevezetesen a fertőzésnek bármely éppen jelentkező vagy bizonyosan ismert jelét önmagán vagy másokon észlelve, azt eltitkolná, és a bejelentést elmulasztaná, vagy felelőtlenül magára vállalná a fertőzöttek által hordott ruhák és ingóságaik eltüntetését vagy továbbítását, és minden ezekből következő, már említett haláleseteket, továbbá a Város és a tartomány káreseményeit, mindezekben bűnrészsé válna és azok ellenében már semmit nem tehetne. Ezért tehát mindenki alaposan ismerje meg, mérlegelje, majd a legpontosabban tartsa be jelen és több-

szörösen hivatkozott korábbi, legkegyesebben kiadott járványrendeleteinket és rendtartásainkat, valamint más úton kiadott utasításainkat, hogy a mindenható Isten ezt a bennünket és a tartományt még mindig nyomasztó csapást felőlünk elhárítsa.

Mindezeknek megfelelően megismételjük és megparancsoljuk a bevezetőben megszólítottaknak általában, de egyenként is mindenkinek, túlradó kegyességgel és a leghatározottabb akarattal, hogy ezután

1. Mindenki a legpontosabban és minden tekintetben tartsa be az általunk legkegyesebben kiadott járványrendeleteket, rendtartásokat és parancsokat, elsősorban pedig

2. illetékes helyen idejekorán és haladéktalanul jelentse be a gyanúsan megbetegedett személyeket. Evégből ebben a tárgyban folyó év július 20-án kiadott legutóbbi rendeletünk tartalmához a tartományi falusi és uradalmi bírók a legnagyobb pontossággal tartsák magukat, az itteni elővárosokban pedig a bírók a fent nevezett, és a hónap 24. napján¹⁴⁴ kiadott rendelethez. Ebben a tárgyban kiadott határozatok értelmében az itt kinevezett utcai biztosok a részükre kijelölt házakat az előírt zsinórmérték szerint, naponta látogassák, és a fellelt betegeket az illetékes hatóságuknak jelentsék. Tehát

3. nevezett uradalmi bírók azonnal helyezték a helybeli joghatóság folytán zárlat alá azt a szobát, amelyben a beteg fekszik, hogy oda az elrendelendő járványügyi zárlat kezdetéig senki ne menjen be, továbbá

4. általában a tartomány területére, itt pedig a városfalak kapuinál senki sem engedhető be a korábbiakban elrendelt bizonyítványok és tanúsítványok nélkül, és mindezt a helyben kirendelt biztosok a legpontosabban kövessék, valamint

5. senki se merészeljen a megfertőződött helységekből Bécsbe, császári-királyi székes városunkba jönni, ellenben

6. akik vesztegárba kötelesek vonulni, ott hiánytalanul jelentkezzenek, másfelől azok is, akik a veszteglés idejét saját otthonukban töltik, egyaránt a járványügyi rendtartás szerinti felügyelet hatálya alatt állnak. Mindenek előtt azonban

7. nemcsak azok, akik a fertőzöttek által használt, és a ragályt fokozottan magukba szívó holmikkal rendelkeznek, hanem azok is, akiknek tudomása van ilyen ingóságokról, azokat megsemmisítés végett haladéktalanul jelentsék be és szolgáltatassák ki, de azokból bármilyen ürüggyel semmit nem vehetnek el vagy azokat nem rejtegethetik. Akik a megsemmisítéssel foglalkoznak, a holmik közül semmit nem emelhetnek ki, hanem kötelességük szerint mindent meg kell semmisíteniük. Végezetül

8. mindent, ami a fenti szakaszokban és a többszörösen hivatkozott legkegyesebben kiadott járványrendeletekben és rendtartásokban kihirdetve és megparancsolva megjelent, pontosan és a legalázatosabban betartva kell teljesíteni. Ellenkező esetben kivétel nélkül minden vétkessel szemben, a többszörösen hivatkozott rendeleteinkben és rendtartásainkban foglaltak szerint, erre mindenkit figyelmeztetünk.

¹⁴⁴ Ezeknek a rendeleteknek a szövegét 497. folyószám alatt, pontosabban a 465. oldalon a jelen kötet tartalmazza – tehát ezért ezeket itt mellőztem. –

tetve, jogosan megállapított példás és fájdalmas, a körülményekhez képest haladéktalan testi fenytéssel vagy halálbüntetéssel kell eljárni. Ezért tartsa magát mindenki ezekhez, az egész tartomány és saját maga megóvása érdekében, lelkiismeretét súlyos felelősséggel ne terhelje, hogy ne károsodjék, és önmagát megmentse és megőrizze az elkerülhetetlen testi fenytéstől vagy halálbüntetéstől. Kiadva Bécsben, székesfővárosukban, 1713. november havának 24. napján, Római birodalmi uralkodásunk harmadik, spanyolországi uralkodásunk 11., magyarországi és csehországi uralkodásunk harmadik évében.

Sig. Fried. gróf Kevenhüller,
helytartó,
Joseph Joach. Alex. v. Schmidlin, (P. H.)
kancellár.

választott római császár úr tanácsadó testületében
Johann Randolph E. H. v. Ludwigstorff.
Dr. Georg Chritph Mayeditsh.

501.

Dögvész ügyében hozott óvintézkedések összefoglalása.

Járványügy

1713.

Miután 1713-ban a járvány különböző helyeken és hosszabb ideje pusztított, és ez a csapás már az ausztriai határok közelében, sőt magában a tartományban is észlelhető volt, Alsó-Ausztria nagytekintetű kormányzata a helyben illetékes intézőket, ügygondnokokat és bírókat emlékeztette a fekete táblák tiltó feliratainak kezelésére, továbbá arra, hogy súlyos büntetés terhe mellett lemondandó és tiltott minden további érintkezés és üzletelés a közelben és körülöttük fekvő településekkel. Nem kevésbé azt is parancsba kapták, hogy a helyi egészségi állapotokról nyolc naponként írásbeli jelentést küldjenek a kormányzatnak.

Január 31-én nyilvánosan közhírré tétetett, hogy egyébként a korábbiaknak megfelelően az újabban behatoló járványhullámban mindenki, aki ide Bécsbe akar utazni és itt ügyeket intézni, kérjen azokon a helyeken, ahol átutazott, a földbirtokosok, városok, vásárhelyek által aláírt úti tanúsítványt. Továbbá egyidejűleg a határos cseh, sziléziai és morva örökös tartományokkal megbeszélés és egyeztetés történt abban a tekintetben, hogy nevezett tartományok a beutazásokat Alsó-Ausztriából csak abban az esetben engedélyezzék, ha az utazók megfelelő úti okmányokkal rendelkeznek az itteni nagyméltóságú közegészségügyi bizottságtól, városi tanácsosoktól, tartományi előljáróságoktól vagy falusi bíróktól, annak igazolásával, hogy a kiindulási helyük vagy az útjuk során érintett helységek mentesek a fertőzéstől, illetve nem állnak fertőzés gyanúja alatt.

Továbbá számításba kell venni a járványügyben hozott tartományi hercegi parancsokat és intézkedéseket, amelyek tiltják a nyilvános nagyvásárokat, mind ebben a tartományban, mind pedig Linz-ben, Felső-Ausztria fővárosában, a zsidók bebocsátásának tilalmával együtt. Mindezek Alsó-Ausztria Főhercegség és a szomszédos örökös tartományok érdekeit szolgálják, és a következő intézkedése-

ket vonták maguk után, mindenkinek előtt a fővárosban, Bécsben. Le kell állítani minden szórakoztató rendezvényt, továbbá szigorúan tilos a vendégfogadókban és az összes nyilvános összejövetelnek keretében rendezett minden táncos mulatság. Mindenki vegye figyelemzésnek, hogy bűnös cselekedetekkel Isten jogos haragját lángra ne lobbantsa, hanem az ilyen vészterhes időkben, és olyan sok helyen megjelent gyanús betegségek miatt forduljon lelke mélyéről bűnbánattal a mindenható Istenhez, hogy már ennek a Városnak a környezetét is fenyegető büntetését távol tartani kegyeskedjék, és a bűnös embereket, végtelen irgalma folytán, a megérdemelt büntetés helyett kegyelmében részesítse. Ilyen vészterhes időkben különösen a zsidókra kell figyelmet fordítani, és velük szemben pontosan olyan alapos felügyeletet gyakorolni, amelyet röviddel a járvány kezdete után alkalmaztak Magyarországon a Budától nem messzire kitört 1709. évi dögvész idején. Ennek megfelelően az ebben a Városban szétszórta élő zsidóság külön parancsba kapta, mindenki számára nyilvánosan kihirdetve, hogy mindazok a zsidók, akik császári szabadságjogokat nem élveznek, és udvari passzussal sem rendelkeznek, tehát helyben jogtalanul tartózkodnak, mind ebből a Városból, mind pedig egész Alsó-Ausztria területéről három napon belül távozzanak. Amennyiben közülük egyesek igazoló okmány nélkül itt újra üzletelni akarnának, azokat a megjelenésük után haladéktalanul súlyos fenyítést követően kell kiutasítani. A zsidóságnak azonban az a része, amely mind itt, mind Újhelyen tartózkodási engedéllyel rendelkezik, nagyon fegyelmezetten ahhoz tartsa magát, hogy lakásaikban a legnagyobb tisztaság uralkodjon. Ennek betartása érdekében a zsidók lakásait az itteni városi magisztrátusnak egy külön bizottsága fogja váratlanul ellenőrizni.

Minden más feltétlenül szükséges intézkedés mellett minden utcára, különösen pedig az itteni városhatár kapuihoz járványügyi biztosok lettek kirendelve, és mindenki figyelmeztetésére, aki innen a tartományba utazik, nagy betűkkel a város kapuinál kifüggesztett fekete táblán láthatók azok a helységek, amelyek Magyarországon, Alsó- és Felső-Ausztriában és Bajorországban megfertőződtek. Ennek megfelelően a fent nevezett biztosok ezekről a helyekről érkező utasokat nem engedik be a Városba, de ezek a táblák arról is tájékoztatják az innen távozókat, hogy mely gyanús helyeket kell elkerülni, hogy még időben az útvonalat más irányba folytathassák. Amint ismeretes, a tisztaság nem csekély szerepet játszik az egészség megóvása és a járványveszély távoltartása érdekében, ellenben a tisztátalanság annak kockázatával jár, és könnyen veszélyes folyamat forrásává válhat. A tisztaság egyébként is hasznos dolog, mostantól kezdve azonban a legszükségesebb védekezésnek tekintendő, tehát nyilvánosan mindenki parancsba kapta, hogy az összes településen erre kell törekedni, helyben különösen az utakon és az utcákon, a házakban és az udvarokban, nehogy a szemét a fenyegető csapás útját egyengesse, különösen pedig annak parazsát lángra ne lobbantsa.

Jelen rendelkezés, továbbá a közjó érdekében kifejtett buzgó óvatosságból illetve különösen az egész hazáért érzett szeretetből kiadott nyomatékos parancsok és üdvös rendeletek ugyan az összes eszközt felsorolták, amelyek emberi számítás szerint leghatásosabbnak tűntek ezen csapás terjedésének megakadályozására sőt

felszámolására, ez idő szerint sajnos nem érték el a vész távoltartását. Sőt, a csapás mindezen intézkedések ellenére tovább terjedt, a határ felől kiindulva a tartomány belső részei felé, és végül Bécset, a császári székesfővárost is elérte.

Isteni sorscsapásként ennek a ragályos kórnak a csíráit ebbe a Városba Magyarországról, Tatáról érkező Christina N. nevű, Svábföldön született nőszemély hozta, akit az előző évben várandós állapotban tartóztattak fel *Rossau*-ban egy, a Duna mellékága mellett fekvő kertben, majd az itteni polgári kórházba szállították. Ennek a nőszemélynek a bal kezén rövidesen veszélyes kiütések keletkeztek, és a betegsége rövid idő alatt végzetessé vált. Ezt követően a környezetében lévő várandós nők is megfertőződtek, minek következtében a beteg és más egészséges emberek megóvása érdekében szükséges intézkedéseket kellett bevezetni. Végezetül az úgynevezett *Becker-Häusel* lett minden szükséges berendezéssel ellátva, ahová a fertőzött várandós nőket elhelyezték. Miután azonban az ilyen betegek száma szaporodni kezdett, vesztégzárát állítottak fel és járványkórházat nyitottak, ahol a fertőzött betegek gyógyítására kirendelt és kihelyezett orvos-doktorok, orvosok, borbélyok és kötözős szolgák is zárlat alá kerültek, hogy emberi számítás szerint minden lehetséges intézkedés megtörténjék ezen csapás nagyon gyors terjedésének megelőzésére. Ennek ellenére a vész tovább terjedt, ugyanis a fentiekben megnevezett sváb nőszemély, Christina N. nemcsak a városi polgári kórházat fertőzte meg, hanem *Rossau*-t is, ugyanis a betegség egyes csírái az első lakásában is visszamaradtak és először az elővárosi, úgynevezett *Strudlisch-Cammermahlerisch* épületet érték el. A gyanúsán megbetegedett személyek rendelkezésére kirendelt orvosok, Ruck doktor úr, és Schulz doktor úr a betegség természetét illetően teljesen ellentétes nézetten voltak. Az előbbi a borzalmas járvány csapását azonnal néven nevezte, az utóbbi viszont nem tulajdonított neki nagyobb jelentőséget, még kevésbé tartotta egy nagyon veszélyes járvány jelének, de végül maga is a fertőzés áldozatául esett, amely a sírba is vitte. A szorgos és különféle rendszeti intézkedések azonban ennek a lopakodó betegségnek a terjedését úgy meggátolták, hogy rövid időre úgy tűnt, mintha nagyon jelentősen visszaszorult volna. Rövidesen azonban, április hónap első felének múltán, a hamu alatti parázs újra lángra lobbant, először *Lichtental*-ban, onnan azonban, ki tudja miként, de a Várost kikerülve *Erdberg*-ben jelent meg, majd röviddel utána ismét közelebb jött, pontosabban az itteni *Josephstadt*-ba. A következőkben viszont fokozatosan terjeszkedett, egyik előváros után a másikat vette hatalmába, ami valójában magának a Városnak a fertőződését is jelentette.

Mindezek után, jöllehet a veszély már nagyon közelinek tűnt, a Városból nagyon kevesen távoztak, ellenben a lakosság túlnyomó része, közöttük a legelőkelőbbek is, legfőbb urunk, a legkegyesebb császár példáját követték, aki a teljes vesztégzári időszak alatt bizalmát Isten oltalmába vetve a teljes főhercegi udvartartásával együtt megőrizte kíváncsi egészségét. Biztonsági okokból a közegészségügyi igazgatóság naponta érdeklődött az udvarnál, hogy Őfelsége az adott napon hol kíván tartózkodni, majd az ismeretek birtokában biztosok és lovas hírnökök vitték a hírt, hogy minden útvonalon, ahol Őfelsége oda és vissza közlekedni szándékozik, az adott időpontban betegszállító hordszékek vagy járvány-kocsik és

targoncák se látszódnak. Azok a személyek, akik az udvarnál az értesítéseket beszerezték, olyan tanúsítványokkal voltak ellátva, amelyek azt igazolták, hogy nem gyanús vagy fertőzött házban laknak, azonban az udvar közelébe csak egy apród vagy szolga kíséretében mehetek. Ezen kívül az udvari személyzet is pontos és nagyon szigorú szabályokat volt köteles betartani, nehogy ők maguk szabaddítsák rá a betegséget az udvartartásra.

Időközben a betegség kezdett elharapódzni, és sokasodott a betegek száma, így május 24-én a beteghordók 30 gyanús beteget szállítottak be erre a célra külön készített, számozott fekete hordszékek segítségével a járványkórházba. Ezért további, szükségesnek tartott intézkedéseket kellett bevezetni. Minden nyilvános iskolát bezártak a Városban és az elővárosokban. A vendégfogadóknál minden szokásos összejövetelt betiltottak, a patikákat a Városban és az elővárosokban bezárták, az orvosságokat az ajtóba vágott kis ablakon keresztül adták ki. Az ószereknek a legnagyobb szigorral megtiltották a használt ruhák és más ingóságok kirakodását, árusítását és eladását. Minden helyen ellenőrizték és megkövetelték a tisztságot. Az elővárosokban és a városfalak kapunál figyelmeztető büntető oszlopokat állítottak. Az egészségeseket elválasztották a betegektől. Jóllehet, a járvány teljes időtartama alatt a templomok és imaházak nyitva tartottak, így az emberek részt vehettek a rendszeres istentiszteleteken, ugyanakkor a templomokban a szokásos vasárnapi és pénteki igehirdetések szüneteltek, és azokat az oszlopoknál, az udvarban, a *Graben*-en vagy a főpiactéren tartották. A *processio*-kat és zárándoklatokat az emberek csoportosulásának elkerülésére többnyire leállították. Az Úrnap körmenetre nem hívták meg a céheket, és azon senki más nem vehetett részt csak a klérus tagjai, az egyetem, a városi magsztrátus, és a város kapui ezen a napon kora reggeltől a körmenet ideje alatt zárva tartottak, hogy az eseménytől az elővárosok lakóit távol tartsák. A körmenet végeztével a klérus tagjai, a korábbi gyakorlattal ellentétben, nem a Szent István dómban várakoztak, hanem közvetlenül az otthonukba távoztak.

További intézkedések között, a borzalmas járvány miatt a vezető járványkórház mellett a *Währinger* utcában még két további járványkórházat létesítettek, a kettő közül ez egyiket *Leopoldstadt*-ban, az ottani dologházban, szeptember 15-én. A másikat a *Wien* patak mellett, a pénzverdei fémfelügyelet házában, október 3-án. Nyilvánosan kihirdették, hogy mind a Városban, mind pedig az elővárosokban tartózkodó koldusok, és más szegény emberek, akik nem képesek saját maguk és az övéik eltartására, önként vonuljanak az egyébként erre a célra berendezett, *Spittal-Au*-nak nevezett intézmény faházaiba, hogy a súlyos intézkedéseket elkerüljék. Amennyiben egy helyen több ilyen embert találtak, akik ellenálltak, azokat a rendészeti katonák és örök a *Spittal-Au*-ba szállították, ahol valamennyien folyó év április 13-tól 1714. július 17-ig, tehát a járványveszély jelentős csökkenéséig kapták meg a szükséges mértékű ellátásukat.

Ugyanott minden szükséges intézkedés megtörtént, amennyiben ott helyben 2 lelkeszt, akik egyben gyóntató atyák is voltak, egy sekrestyést és egy iskolamestert telepítettek. Továbbá egy főgondnok, néhány beszállító, szemlélők, egy porkoláb, egy szatócs, egy kocsmáros, pék, szakács, bába és őrség adta a személyi

állományt. Hat faház épült, mindegyikben 6 részleggel, egyenként 36 vagy esetleg több személy befogadására. A teleppel átellenben helyezkedett el a *Kloster-Neuburger-Au*. A két telepet vízesárok választotta el egymástól, azon át egy híddal, ahol egy írnoki szoba létesült, azoknak összeírására és átvételére, akiket a számozott vesztegzári házakba kellett áthelyezni. Mindezekén túl őrség is volt, hogy senki se szökjön el a letöltendő négy hetes veszteglés befejezése előtt, és az azt lezáró szemle nélkül.

Egyebekben a *Closter-Neuburger-Au*-ban telepített vesztegzár ugyanúgy volt kialakítva, mint a *Spittal-Au*. A kápolnák a faházak végén álltak, a kút a házaktól körülvéve, a főzőkonyha és az italkimérés néhány ölnyire volt a házaktól. A házakból annyi készült, mint a *Spittal-Au*-ban, nevezetesen hét, amelyekben 84 részleg volt, és mindegyik részlegben téglából, habarccsal falazva építettek egy kandallót vagy kályhát, kémény kürtővel, és a berendezés csaknem mindegyikben azonos volt.

November 11-én, vagyis borromei Szent Károly napjának oktavján tartottak újra ígehirdetést a Szent István dómban és a többi templomban. Mivel az idő egyre hűvösebbre fordult, a járvány is némileg mérséklődött, de teljesen nem múlt el, hanem egyes helyeken még a következő évben is megjelent.

A beköszöntő hideg ennek a télnek a kezdetén letörte a borzalmas járványt, még pedig oly módon, hogy nemcsak a belszervi esetek száma csökkent, hanem a külső tünetek is lassabban mutatkoztak a korábbi időszakhoz képest, sőt egyes esetekben akár meg sem jelentek. Ezért méltányolható volt az a gondolat, hogy az ilyen kétes eseteket nem kellene járványkórházba küldeni, mivel ott az állapotuk bizonytalansága miatt éppen hogy veszélynek volnának kitéve. Azonban nem tűnt tanácsosnak, hogy minden óvintézkedés nélkül otthon lehetne hagyni őket, rokonaik vagy ismerőseik körében, nehogy ez a járvány további terjedésének útját egyengesse. Mindezek megfontolásával a járványkórház zárlati részében és a kórházakban dolgozó orvosok azt javasolták, hogy mind a járványkórház, mind a rendes kórházak és szemlélő állomások közelében megfigyelő szobák létesüljenek, és oda azok kerüljenek, akiknek csak belső tünetük van, vagy ezen túl csak kétes jeleket mutatnak. Innen azonban ezeket a beteget, az egyértelmű külső tünetek megjelenésével a járványkórházba kellett átszállítani, ha ilyen tünetek viszont nem jelentkeznek, akkor a rendes kórházba. A javaslat kedvező fogadtatásra talált, és az erre alkalmas szobákat azonnal kitakarították, onnan az ágyakat és az összes holmit eltávolítottak, majd ott új, járványmentes berendezést helyeztek el. Az érkezőket a napi jelentések megfelelő rovataiba jegyezték fel, és ezeket a betegeket a bizonytalanság időszakában, mielőtt a ragály sajátos külső tünetei megjelentek volna, a járványkórházban dolgozó orvos gondjaira bízta, orvosságokkal és azok használatával együtt, a költségek fedezete pedig a kórházi és járványkórházi gyakorlat szerint történt.

(Fuhrmann, II. rész, 3. könyv 19. fejelet 1325–1343. o.)

502.

A dögvész enyhülése Bécsben és Ausztriában.

Járványok.

1714.

Az idő, valamint a járvány változásának első észlelése kedvező előjele volt az igencsak vágyott jólétnek, amely rövidesen bekövetkezett. A gyanúsán megbetegedettek száma jól észlelhetően mérséklődött, mégpedig napról napra, és számos-ság tekintetében folyamatosan úgy csökkent, mint ahogyan korábban fokozódott. Ennek következtében az imént elmúlt december során *Leopoldstadt*-ban a fegyházból átalakított járványkórház, és a folyó év januárjának végéig a járványkórházat *Münzwardein an der Wien*-ben (miután az ott időző néhány vesztegzári személyt áthelyezték a vesztegzári udvarokba a karantén teljes időtartamának kitöltéséig) bezárták, a szükséges időtartamban megtisztították, majd, mint korábban, újra bérbe adták és használhatóvá tették. Február vége előtt pedig a járvány magától megszűnt.

Március 22-én a méltóságos tartományi elöljáróság, kegyes rendelkezésével mindenki tudomására hozta, hogy a mindenható Isten a ragályos betegségek borzalmas csapását Bécsben és ennek a tartománynak számos helységében ez idő szerint a legnagyobb könyörületességgel megszüntette. Isten dicsőségére! hosszabb ideje egyetlen ragályos megbetegedés sem történt, a járványkórházak bezártak, a megfertőzött lakásokat és házakat alaposan megtisztították, és a megtartott hálaadó ünnep után, innen a határos császári örökös királyságokba és tartományokba utazókat felszabadították az eddig érvényes nyolcnapos karantén alól. Levették a városfalak vonalában kihelyezett fekete járvány-táblákat, így ezután ennek a tartománynak minden helységéből, és innen bármely vidéki területre szabadon lehet oda-vissza utazni, kereskedni és közlekedni, eladni és vásárolni. Azt azonban mindenki szem előtt tartotta, és ügyelt is arra, hogy használt ruhával, ágyneművel és más hasonló veszélyforrásokkal foglalkozva, az elmúlt csapás fel ne éledjen, hogy azután újra elhatalmasodjék.

(*Fuhrmann, II. rész, 3. könyv, 19. fej. 1343–1351 o.*)

503.

Magyar katonai szabályzat.

Császári királyi rendelet.

1714. febr. 15.

Mi, Károly stb... elrendeljük:

Harmadszor. Az alsóbb rangú és rendű tiszteknek, vagyis a listavezetőknek... egyben a legénységi állománynak...a következő természetbeni élelmezés és pénzösszeg jár: fejadagként két font kenyér, amilyent a helyi lakosság eszik, de emberi fogyasztásra alkalmas, és egy font marhahús, vagy ennek hiányában birka- illetve disznóhús, vagy ami egyáltalán beszerezhető, a helyi lakosság kínálatából. Mindkét fajtára havonta egyenként 1 forintot, és mindkettőre 2 forintot kell kiszámolni.

<i>Lovasságnál: vértések, könnyű- lovasság és magyarok:</i>	Járandóság		Kiadandó		és kész- pénz forint
	emberek	lovak	kenyér és hús	lovak adagja	
	Porciója	természetben			összegben
1 sebészmesternek	2	1	1	1	6
1 kovácsmesternek	1	1	1	1	2–3
<i>Gyalogságnál:</i>					
1 sebészmesternek	2	–	1	–	6
<i>Tüzérségnél:</i>					
1 helyettesítő sebészmesternek	3	2	1	2	7
1 alárendelt kovácsnak	3	–	1	–	7
1 helyettesítő kovácsmesternek	2	–	1	–	4
<i>Szekeres szállítóknál</i>					
1 sebészmesternek	–	15	1	1	10
1 kovácsmesternek	–	12	1	–	10
1 a mester segédkovácsának	–	8	1	–	6

Azonban, ha hiányozna öt, négy, vagy három forint az összeg kiegyenlítéséhez, az esedékes összeget azonnal ki kell fizetni.

stb. stb. Kelt a Mi városunkban, Bécsben 1714. február hó 15. napján.

Károly s. k.

(Rendeletek könyve, I. 475. o. 50. sz.)

504.

Pusztító forgószelek Magyarországon.

Időjárás.

1714. febr. 27.

Február 27-én borzalmas viharos időjárás dühöngött majdnem mindenhol Európában. Magyarországon ez számos helyen károkat okozott. The. Eur.

(Pilgram, I. rész 189. o.)

505.

Hernyók elszaporodása Erdélyben.

Krónika. Állatvilág.

1714.

Erdélyben példa nélkül való kártévő hernyók széllednek.
(Petthő Gergely – Spangár András: Toldalék VI. rész, 92. lap)

506.

Magyar katonai szabályzat.

Császári-királyi rendelet.

1715. január 15.

Mi, Károly VI. stb.

Táblázat, amely az ezredeknek... az elmúlt 1714-ik év november 1-ről a téli eltartásra alkalmazandó:

	Tartozás		Lovaknak
	Kenyér és hús természetben havonta 2 forint értékben	kész- pénzben havonta 2 forint	termé- szetben havonta 3 forint
<i>Gyalogos ezred</i> rendes századában:			
Sebészmester	1	1	–
<i>Gránátos</i> században:			
Sebészmester	1	1	–
<i>Vértes</i> ezredek egy zászlóaljában:			
Sebészmester	1	1	1
Kovácsmester	1	–	1
(Ugyanez érvényes a magyarok vegyes gyalogos/lovas, és csak lovas ezredekben)			
<i>Főtitizti rangban</i>			
Erődítményi orvos	5	11	10
Sebészmester a testőrségben, vagy általánosan	6	18	18

Kiadva Bécs városában, 1715. január 15-én. Károly s. k.
(Rendeletek I. könyve, 641. o. 69. sz.)

507.

VI. Károly császár és király I. dekrétuma.

Törvény.

1715. június 10.

Mi VI. Károly, Isten kegyelméből mindig felséges római császár, és Német, Spanyol, Magyar, Cseh, Dalmát, Horvát s Szlavónországek stb. királya, Ausztria főhercege, Burgundia, Brabant, Styria, Karinthia és Krajna hercege, Morvaország örgrófja, Habsburg, Tirol és Görz grófja stb. adjuk emlékezetül, ezeknek rendében jelentvén mindenknek, kiket illet

1. § Hogy miután a néhai fenséges fejedelem József úr, római császár és Magyarország királya, dicső emlékü legkedvesebb bátyánk s elődünk... az összes főpap, báró és mágnás urak s nemesek, és mondott, Magyarországunk többi karai és rendjei részére..., hogy az ezerhétszáznyolcadik évi február hó huszonkilence-

dik napjára szabad királyi Pozsony városunkba közönséges országgyűlést hirdetett s a nevezett karoknak s rendeknek alázatos kiválmái felett a köztárgyalások megkezdése után, azokra jóságos királyi elhatározásait ismételten is közölte volna..., de az országban itt-ott elszórtan elterjedt gyászos ragály¹⁴⁵ veszélye miatt az országgyűlés folytatását elhalasztani nem kellett volna; végre pedig a fenntisztelt fejedelem, József császár és király bátyánknak s elődünknek véletlen és kora halála, ... bekövetkezett:

2. § Kinek gyászos elhunyt után¹⁴⁶, ... mi öröklött Magyarországunk kormá-

¹⁴⁵ Lásd az alábbiakban:

¹⁴⁶ Ennek a kormánynak a közbeiktatott időszakában, 1711-ben kiadott, a magyarországi, addig már megenyhült dögvész és az útiokmányok ügyében közzétett rendeletek – itt – érhetők el:

Császári-királyi rendelet.

1711. július 5.

Eleonora Magdalena Therezia, Isten kegyelméből római császári özvegy, és Magyarország, Dalmácia, Horvátország és Szlavónia megkoronázott királynője, ugyanígy anyja és anyakirálynője legfelségsébb fiunknak III. Károly úrnak, a legméltóságosabb és leghatalmasabb uralkodónak, aki Isten kegyelméből a Spanyolország, az Indiák királya, valamint Magyarország, Csehország, Dalmácia, Horvátország, Szlavónia, stb. királya, üdvözlétünket és kegyességünket küldjük hűséges tisztelendő, tiszteletreméltó, tekintetes és nagyságos híveinknek, ugyancsak nagyságos, nemzeti és nemes, bölcs és körültekintő fő- és alispánjainknak, szolgabíróinknak és törvényszéki ülnökeinknek, továbbá a főpapok, bárók, főnemesek és nemesek összességének, fentnevezett magyar, horvát, szlávón királyságainkban és vármegyékünkben, nemkülönben a szabad királyi városokban, mezővárosokban, községekben és falvakban a polgármestereknek, bírónak és polgári esküdteknek, végül is mindenkinek, rendtől, rangtól és helyzettől függetlenül, aki jelen rendeletünket látni, olvasni vagy hallgatni fogja. Hitelt érdemlő jelentések-ből, és levelezésekből úgy tűnik, és megerősítést is nyert, hogy a ragályos dögvész, amely némely idő óta a fenti Magyar Királyságban és Erdélyben pusztított, a mindenható Isten végtelen irgalmából és kegyelméből (néhány alábbi helytől eltekintve) teljes egészében megszűnt. Másfelől a fent említett Magyar Királyság és Erdély, de még inkább a Horvát és Szlávón Királyság, amely folyamatosan mentes volt ettől a csapástól, valamint a határos tartományok is az átjáró utak megnyitását és a szabad személyi közlekedés illetve áruforgalom helyreállítását kérvényezték más örökös királyságokkal és tartományokkal. Mérlegelvének ennek az eldöntetlen és veszélyes ügynek a természetét, a legkegyesebben elrendeltük a helyzet megvitatását a legiámborabb emlékezetű, nemrég elhunyt cs. kir. Ófelsége által alapított közegészségügyi bizottságban, majd a bizottság jelentése és véleménye alapján kormányzatunk azt megvizsgálta, és részünkre a jelentését előterjesztette. Miután megkaptuk az előbb említett kormányzatunk jelentését, és kellően mérlegelt véleményét, kegyesen az alábbiakról határoztunk:

Először: Minden átvezető utat a további örökös tartományokból, amelyek eddig zárva voltak Magyarországon, Horvátországon, Szlavónián és a szomszédos tartományok irányában, fel kell szabadítani és ki kell nyitni, a személyek és dolgok szabad forgalmának helyreállításával. Másfelől a fertőzött helyek, különösen Győr vármegyében és magában Győrben, Pest vármegyében és Pest városában, Vas vármegyében, Felsőőr faluban, nemkülönben Sopron vármegyében, a Rábaköz teljes területén, ahol meglehetősen sok falu fertőzött, időközben egészen addig, amíg Istent kiengesztelve ettől a járványos csapástól mentesülnek, fertőzöttek nyilvánítandók, és kizárandók minden szomszédos területtel való kapcsolattartásból és érintkezésből, még inkább egyértelműen a kereskedelemről. Továbbá kegyesen elrendeljük, hogy ezeket a helységeket most és ténylegesen, minden kapcsolatot megszakítva, a csapás terjedését megelőző intézkedésként, a legszigorúbb zárlat alá kell helyezni, és katonasággal körbe zárni. Mindenesetre, de Isten kegyesen hártsa ezt felőlünk, ha bármely más helyen, ennek a betegségnek bármilyen gyanúja felmerül, sőt jelei is mutatkoznak, az elzárás azonnal elrendelendő, és az illetékes hatóságok záros határidőn belül akadályozzák meg, hogy a területről bárki is távozzon, vagy oda betérjen. Ezért büntetés terhe mellett határozottan megköveteljük egész járások vagy akár vármegyék kizárását a közlekedésből. A nagyobb és végső biztonság érdekében, ha Isten kegyelméből szűnően van a járvány, annak visszatérését elkerülendő, kegyesen hasonló, szigorú eljárást rendelünk el.

Másodszor, Magyarországról és a fent említett királyságokból illetve tartományokból, árukkal vagy azok nélkül, és más élelmezési anyagokkal való közlekedésre országos útvonalak lesznek kijelölve és előírva, hogy a gyanús helyek kizárásával, vagy különböző csatlakozásokkal, a kijelölt és előírt utakról letérni senki se merészeljen. Nem kevésbé

Harmadszor, minden utazó lássa el magát hiteles tanúsítványokkal a katonai parancsnokoktól, helyhatóságoktól, vagy a helyi földesuraktól, hogy ahonnan érkeznek, a nyilatkozat szerint „ott semmilyen ragályos betegség nem áll fenn”, továbbá az úton lévő személy gyanús helyen az elmúlt egy hónapon belül nem tartózkodott, és gyanús dolgot nem érintett, továbbá a holmikat vagy árukat, amelyeket magával visz vagy lovaskocsin szállít, nem gyanús helyen vásárolta. Az ilyen utazók ne érintsék a gyanús városokat vagy mezővárosokat, fentemlített tanúsítványaikat vagy úti passzusaitkat mindenhol legyenek kötelesek felmutatni és egyben láttamoztatni. Ilyen megelőző eszközökkel az előíráson módon ellátva, amikor az utasok az Ausztriai Főhercegség és a vele szomszédos tartományok határát elérik, az ott lévő vámházakban önmagukat igazolandó, a tanúsítványt felmutatva kötelesek jelentkezni, hogy az előírt feltételek fennállása esetén a belépési engedélyt megkapják. Akik másként cselekszenek, megsértik az előírt törvényeket és rendelkezéseket. Őket a körülmények szerint, különösen abban az esetben, ha közvetlenül gyanús helyekről vagy ilyenek érintésével érkeztek, vagy ott bármit is vásároltak, és így akarnak az örökös tartományokba bejutni vagy a holmikat bevinni, testi, sőt halálbüntetéssel kell sújtani. Továbbá

Negyedszer, akik a Horvát és Szlavón Királyságból útnak indulva, mivel ezekről ismeretes, hogy a ragályos dögvész gyanújától is mentesek, de még inkább a valós járványtól, rendelkeznek a fenti pontban előírtaknak megfelelő hiteles tanúsítvánnyal, amikor az örökös tartományokba árukkal és állatokkal kereskedve szándékoznak belépni, akár a Stájer hercegségen, vagy *Radkesburgon* át, és Vas vármegye Rábán inneni területéről érkeznek, szabad belépésben fognak részesülni. Nem esik tilalom alá az utazóknak Sopron vármegye, a Rábaköz kivételével, Vas vármegye a Rábán túli terület és Felsőőr kivételével, és az egész Moson vármegye, ugyanis ezek is egészségesek, és innen nyitott az út a szomszédos Ausztriába és Stájerországba. Azonban, hogy időközben a szomszédos, és a Duna túloldalán fekvő járásokból és vármegyékből (mivel ezekben nem kevés hely fertőzött, kirekesztve a nyilvános kereskedelemről és érintkezésről) Isten irgalmával a dögvész teljesen eltűnjön, minden szükséges intézkedést meg kell tenni, és az általunk kinevezett felügyelőkkel és biztosokkal kölcsönös egyetértésben, folytatni kell a szükséges munkálatokat, ennek a függőben lévő csapásnak az elhárítására, és a fertőzött házak megtisztítására. A Duna túloldalán fekvő vármegyékből (a tiltott Pest város kivételével, és néhány hellyel együtt, mivel kismértékben, de mégis gyanúsítottak) egyaránt a fentiekben idézett törvények és rendelkezések és óvintézkedések betartásával, a korábban kiadott ismételt császári-királyi rendeletekkel együtt, nyitva áll az út a többi örökös tartományba. Továbbá

Ötödször, a Dunán inneni néhány vármegyéből (Győr vármegye kivételével, mivel gyanús és jelenleg ki van zárva) a további tartományokba a beléptetés csak vagylagosan lehetséges, a fentiek szerint előzetesen Sopron és Moson vármegyékben letöltött veszteglés után.

Azt akarjuk, hogy a fentiekben összefoglalt kegyes rendelkezéseink és utasításaink nyilvánosan és mindenkinek megismerhetők legyenek, nehogy jogsértés közben bármely elkövető azok ismertetének hiányára hivatkozva akarja magát mentesíteni. Ezért kegyesen és nyomatékosan hatályba léptetjük és megparancsoljuk, hogy összességében és egyesével is mindenki a korábban már gyakori felszólításokkal megvalósítandó rendeletek legpontosabb betartásán és a szükséges óvintézkedéseken buzgólkodjon, és minden szorgosságát bevetve hárítsa el ennek a ragályos csapásnak a visszatérését. Nehogy a most megnyitott átkelő helyek a dögvész miatt (amelyet Isten a legkegyesebben hárítson el felőlünk) az ország lakosainak és helyhatóságainak gondatlansága, hanyagsága és elmulasztott ébersége következtében újra lezárásra kerüljenek, a közösség üdve megköveteli, és szükségszerűen nyomatékosítja, hogy minden ilyen vétkesség őket magukat terhelje. Kiadva Bécs városában, Ausztriában, az Úr 1711. évében, július hó 5. napján.

Eleonora Magdaléna Terézia

(P. H.)

gróf Erdődy László Ádám
nyitrai püspök
Hunyadi László s.k.

nyára léptünk, ... a mi szerencsés felavattatásunk, mint az előbbi országgyűléseken már tárgyalt ügyek befejezése végett, ugyanazon Magyarországunk és csatolt részei összes karainak és rendjeinek ezerhétsházszázötvenkettedik év Fehérvárnapijára, s utóbb a jelentkező s ezerhétsházszázötvenharmadik évben szélesen elterjedt, sőt az országgyűlés helyén Pozsonyban is dühöngő ragály veszélyességének bekövetkezése, ... folytatólag az ezerhétsházszázötvennegyedik év szeptemher hó nyoccadik napjára, ugyanazon szabad királyi Pozsony városunkba hasonlóképen közönséges országgyűlést hirdettünk, végre bevégezvén a kölcsönös tárgyalásokat s befejezvén az országgyűlést, ugyanazon főpapok, báró és mágnás urak és nemesek s mondott Magyarországunk és kapcsolt részeinek többi karai és rendjei, ... ugyanazon országgyűlésen az ő közegyetértésükkal és szavazataikkal, egyhangú és egyetértő megegyezésünkkel s jósaágos helybenhagyásunk hozzájárultával alkotott cikkelyeket:

11. törvénycikk: *a tizedek előbéléséről*

3. § S mivel a tizedelők, a törvényesen kitűzött idő alatt is, a termények tizedelését teljesíteni igen gyakran elmulasztják, s a miatt a learatott gabona hosszas ideig a szántóföldeken hevervén, esőzések és rossz időjárás folytán, nemcsak a szegény nép, hanem a közjó igen nagy kárával is el szokott romlani: ezért az 1622-ik évi 70-ik törvénycikket a határidőre nézve (melyben a tizedelésnek végződnie kell) vonatkozással az 1569-ik évi 30-ik törvénycikkre, megerősítik, egyébiránt mindkettő, mostantól jövőre megtartandó.

27. törvénycikk: *a végrendeletekről*

A karok és rendek a végrendelkezők nagy sérelmével, vették észre, hogy azok, a kiknek szabad végrendelkezési joguk van, az egyházi és polgári törvények sokféle követelményei miatt (melyek szerint az országlakók végrendeleteit ekkor vizsgálni s vitatni szokás volt) szándékaik megghiúsulását tapasztalták.

1. § Ezért az efféle sérelem kikerülése végett rendelték, hogy mostantól jövőre, azok a végrendeletek, a melyeket a szabad rendelkezés alá tartozó javakra s dolgokra nézve olyan végrendelkező, a kinek végrendelkezési joga van, a hiteles helyeken kívül is, milyenek a káptalanok, conventek, az ország rendes bírái, s az ítélőmesterek (s nem ezeknek titkárai, sem a hites jegyzők) előtt alkotott és a melyeket maga a végrendelkező, s a végrendelkező részéről megkeresett őt, együtt jelenlévő, még pedig nemesi vagy azzal egyenértékű kiváltságot élvező vagy szükség esetében más tisztességes állású tanúk is aláírásukkal s pecsétjeikkel megerősítettek, törvényes erőjűek legyenek.

2. § Az írni nem tudó végrendelkező helyét s aláírását, s pecsétjét pedig hatodik, szintén megkeresett s jelenlevő tanú pótolja.

3-4. § ...

5. § A mely előre bocsátott ünnepélyességek azonban a kiváltságos végrendeletekben, úgymint a kegyes hagyományoknál, a katonai, a szülők és gyermekek közt, s a döghalál idején alkotandó végrendeleteknél nem szükségesek, hanem elegendők a végrendelkezők saját kezével irt s aláírt vagy két tanú előtt tett szóbeli végrendeletek is. Stb.

57. törvénycikk: *... a vármegyék összeírásáról*

2. § ... a közterheknek az ország fenntartására szükséges, méltányosabb vise-

lése végett, a karok és rendek Ő felsége helybenhagyásával elhatározták, hogy ama terv szerint, melybe a jelen országgyűlés folyamán beleegyeztek, az egész országot összeírják.

Stb.

59. törvénycikk: *a katonai, közigazgatási s közgazdasági ügyekre vonatkozó rendszer kidolgozására bizottságot neveznek ki, mivelhogy a közigazgatási, katonai és közgazdasági ügyekben rendszer kidolgozása s sikeres keresztülvitele üdvös és az egész országra hasznos és első sorban szükséges munka:*

1. § Ezért, Ő felsége kegyelmes helybenhagyásával, az említett munka kidolgozására kineveztetnek: Csáky Imre gróf ur, kalocsai érsek, ... stb.

3. § A királyi felség továbbá a maga részéről más biztosokat is ki fog nevezni, kik amaz országos biztosokkal munkájukat, s tanulmányaikat egyesíteni s aztán a legközelebbi országgyűlésen munkájukat Ő felsége s az ország felülvizsgálata s elhatározása alá terjeszteni tartoznak.

4. § A törvénykezési rendszer kidolgozására már a 24. törvénycikkben más biztosok lévén kinevezve.

83. törvénycikk: *Győr városában gyógyszerár felállítását megengedik*

Ő legszentségesebb felsége, értesülvén, hogy a győri vár gyógyszerészenek magán nyeresége miatt, ottan a polgári gyógyszerár felállítása eddig gátolva volt:

1. § A közszükség s közjó tekintetéből annak felállításához kegyelmes beleegyezését nemcsak megadta, hanem fenntartását is legkegyelmesebben elrendelni méltóztatott.

Stb.

Mi tehát... az összes fenn leirt törvénycikkeket, ... királyi hatalmunkkal helyeseltük, elfogadtuk, jóváhagytuk s megerősítettük.

Kiadva a Mi Laxemburgi kastélyunkban, június havának 10. napján az Úrnak 1715. esztendejében.

(*Corpus Juris Hungarici*)

508.

Égzengés Eperjesen.

Időjárás.

1715.

Nagy égzengéses vihar volt Eperjesen augusztus 12-én. Th. Eur.
(*Pilgram, I. rész, 207. o.*)

509.

Magyar katonai szabályzat.

Császári-királyi rendelet.

1716. január 1.

Mi, Károly stb.

Táblázat, a császári rendben álló ezredeknek, mind a lovasságnak, mind valamennyi nemzet gyalogságának, valamint a főtiszteknek és más katonai személyzetnek készült, a jelenlegi 1713. évi november 1.-i szabályzat téli időszakra (Magyarországon) való kiegészítésével.

	Porciók			Havonta összesen		Amiből a porciókat kiosztják		Amit havonta készpénzben kell kiadni		Ami a teljes elszámolásnál megmaradt, és pénzben kell kifizetni.	
						embereknek, kenyérben, húsban	lovaknak természetben				
	emberek	lovak	ft.	kr.	2 ft.-ra	3 ft.-ra	ft.	kr.			
	4 ft.	5 ft.	3 ft.	ft.	kr.	2 ft.-ra	3 ft.-ra	ft.	kr.		
<i>Gyalogos ezredék rendes századai:</i> Sebészmeisternek <i>Gránátos században:</i> Sebészmeisternek <i>Vértések ezredében egy zászlóaljban:</i> Sebészmeisternek Kovácsnak <i>Lovas-gyalogos ezredék egy zászlóaljában:</i> Sebészmeisternek, kovácsnak, mint fent <i>Magyar lovasezredében egy zászlóaljban:</i> Sebészmeisternek Kovácsnak <i>Főlötszti rangban:</i> Erődítményi orvost 100 ft. rendkívüli fizetés mellett ez illeti meg Testőrségi sebészmeisternek vagy magasabb rangban stb. stb.	2	–	–	8	–	1	–	2	–	6	–
	2	–	–	8	–	1	–	2	–	6	–
	2	–	1	11	–	1	1	5	–	6	–
	–	1	1	8	–	1	1	5	–	3	–
	2	–	1	11	–	1	1	5	–	6	–
	1	–	1	7	–	1	1	5	–	2	–
	16	–	10	194	–	–	10	30	–	164	–
	24	–	18	150	–	–	18	54	–	96	–

Kiadva Bécsben, a Mi városunkban, 1716. január 1-én.
Károly s. k. Eugenius a Sabaudia.
(Rendeletek I. könyve, 493. o. 53. szám, a magyar cs. kir. Belügyminisztérium levéltárában.)

510.

A Duna áradása.

Időjárás.

1716.

1716-ban... a Duna kiáradt. Th. Europ.
(Pilgram, I. rész 153. o.)

511.

Magyar katonai szabályzat.

Császári-királyi rendelet

1716. nov. 9.

Mi. Károly stb.

Táblázat, amely szerint a császári gyalogos, lovassági és huszárezredekben, valamint a törzskari és más katonai személyzet tekintetében kiadandó mellékelt ellátmányi utasítás vagy tervezet mentén kell elszámolni, 1716. november 1-től 1717 áprilisának végéig. (A táblázatot lásd a 621. oldalon.)

Kiadva Bécsben, a Mi városunkban, 1716. november 9-én.

Károly s. k.

Eugenius a Sabaudia.

(Rendeletek I. könyve, 533. o. 55. szám, a magyar cs. kir. Belügyminisztérium levéltárában.)

512.

Marhavész és dögvész Erdélyben.

Járványok és marhavész.

1717.

1) Albrecht brassói orvos: *Pestis coronensis* 1717. és 1718.

(– a kézirat D. Chenot birtokában –)

(Paulus Adamus I. rész Valentics 40. o.)

2) Magyar és Erdély országban a marha igen döglök

Fogaras földén néhol: úgy nyárta kelve Medgyesen és a Vidéken imitt amott a Pestis uralkodik és

Nagy-Szebenben is magát ujonnan kimuttya.

(Petthő Gergely – Spangár András: Toldalék VI. rész 95. 96. lap)

513.

Nagy nyári hőség apasztja el a korábban buzgó forrásokat és patakokat Brassó vármegyében *epidemia, pestis* (?) tört ki.

Időjárás. Járványok.

1716–19.

1) Csaknem egész Európában figyelemre méltó szárazság volt az év első 9 hó-

	Porciók				Havonta pénzben kifizetve		Eszerint kiutalt porciók		Ezek az összegek havonta pénzben		A járandóság kiegészítésére készpénzben kifizetve	
	Emberek		Lovak		ft.	kr.	Embereknek kenyérben, húsban	Lovaknak termék-szetben	ft.	kr.	ft.	kr.
	4 ft	5 ft	6 ft	3 ft.								
<i>Gyalogos ezred: gránátos század</i>												
1 felser	2	–	–	–	8	–	1	–	2	–	6	–
<i>(ugyanígy a szokásos ezredekben)</i>												
<i>Nehézlovassági ezred: karabélyos század.</i>												
1 felser	–	2	–	1	13	–	1	1	5	–	8	–
1 kovács	–	–	1	1	9	–	1	1	5	–	4	–
<i>Szokásos század</i>												
1 felser	2	–	–	1	11	–	1	1	5	–	6	–
1 kovács	–	1	–	1	8	–	1	1	5	–	3	–
<i>Dragonyos ezred: gránátos század</i>												
1 felser	–	2	–	1	13	–	1	1	5	–	8	–
1 kovács	–	–	1	1	9	–	1	1	5	–	4	–
<i>Szokásos század</i>												
1 felser	2	–	–	1	11	–	1	1	5	–	6	–
1 kovács	–	1	–	1	8	–	1	1	5	–	3	–
<i>Huszárezred</i>												
1 felser	2	–	–	1	11	–	1	1	5	–	6	–
1 kovács	1	–	–	1	7	–	1	1	5	–	2	–
<i>Törzskar</i>												
1 tábori orvos, havi zsoldja 150 ft.	16	–	–	10	244	–	–	10	30	–	214	–
1 tábori orvos, havi zsoldja 100 ft.	16	–	–	10	194	–	–	10	30	–	164	–
1 ugyanilyen, csatlakozva 100 ft.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
1 törzskari sebészmeister	24	–	–	18	150	–	–	18	54	–	96	–
1 tábori patikus, havi zsoldja 170 ft.	28	–	–	24	354	–	–	24	72	–	282	–

napjában... Források és a folyók apadtak el. A következő év az előzőhöz nagyon hasonló nyarat hozott egész Európában. Bilderssal. Thoaldo.

(*Pilgram, I. rész, 176.*)

2) Magyar, Erdély és más sok országokban a tavaszi s a nyári halhatatlan szárazság miatt mait minden vetések, vetemények, füvek, elveszvn, és sok folyó vizek s tók kiszáradván (némelly Havasi tartományokon kívül) sok faluk szélllel bujdosnak...

Brassóban s vidékén is dög-halál és pestis támad.

(*Petthő Gergely – Spangár András: Toldalék VI. rész 97. lap*)

3) Erdélyben a Pestis, kiváltképpen Brassóban és a Székelységben többet száz ezer embernél meg emészt. Hasonló dög-halál Török és Tatár Országokban, Török havasföldében és Moldvában uralkodik.

Karácson havának 23. napján éjeli rémítő égi jel veres tűz formában éjszak felől Erdélyen át Magyar és Lengyel ország felé megyen.

(*Petthő Gergely – Spangár András: Toldalék VI. rész 98. lap*)

514.

Adriai tengerparti vesztegzárak létesítése: Fiume és Trieszt.

Járványok.

1719. március 18.

Mi, VI. Károly, Isten kegyelméből, stb. ... közöttünk és az Ottomán Porta között korábban kötött béke értelmében, mindkét fél számára a legnagyobb mértékben kölcsönösen előnyös, a kereskedés és a hajózás ügyét szolgáló szerződés kötött a megelőző esztendő, 1718. július 27-ik napján. Ezt megelőzően, 1717. június 2-án és folyó év illetve hónap 15-én¹⁴⁷ kiadott kegyes rendeleteinknél fogva, a fenti kereskedés bevezetésére és előmozdítására fentnevezett örökös királyságainkban és tartományainkban illetve a hajózás révén belső-ausztriai Tengeremellünkön is, legkegyesebb szándékunkat és akaratunkat mindenkinek tudomására hoztuk és kihirdettük. Bővebb tájékoztatás céljából és az ügyet előmozdítandó, a továbbiakat kegyeskedünk elrendelni:

Negyedszer: a nagyobb biztonság elérése és a kereskedelem növelése céljából, sajátosan létesítendő és állandósított helyszínt, amint azt nevezik, vesztegzárat hozunk létre a megfelelő rendelettel, amelyet egyben közhírré is teszünk annak pontos betartása érdekében. Így döntésünk szerint, fentnevezett két szabad kikötönket, Fiumét és Triesztet az alábbi különös előjogokban részesítjük...

Kelt, a Mi főhercegi székhelyünkön, az ausztriai Bécsben, 1719. március hó 18-ik napján.

(*Rendeletek könyve I. 627. o. a magyar cs. kir. Belügyminisztérium levéltárából*)

¹⁴⁷ A német és latin nyelven kiadott tengerparti rendeletek tartalma megegyezik az idézett 1717. június 2-án kiadott rendelettel; – Lásd a jelen kötetben ezen túl még az 1725. dec. 19-én kelt császári-királyi rendeletet. – a szerző –

515.

Magyar katonai szabályzat.

Császári-királyi rendelet.

1720. jan. 2.

Mi. Károly stb.

Táblázat, a császári rendben álló lovas és gyalogos ezredeknek... az elmúlt 1719. év november 1-én kibocsátva, a folyó 1720. év áprilisának végéig, téli használatra alkalmazva. (A táblázatot lásd a 624. oldalon.)

Kiadva Bécsben, a Mi városunkban, 1720. január 2-án.

Károly s. k.

(*Rendeletek I. könyve, 659. o. 70. szám.*)

516.

Az egerek és hörcsögök Erdélyben elpusztították a termést.

Állatvilág. Krónika.

1720.

Erdélyben a töméntelen egerek és hörcsökök a búzákat és gabonákat lában, mint a tavali asztagokat és sok határokat meg emésztenek.

(*Petthő Gergely – Spangár András: Toldalék VI. rész 98. lap*)

517.

Fagyok pusztították a gyümölcsfákat, szőlőskerteket és szántóföldeket Magyarországon és Erdélyben.

Időjárás.

1720.

Szent György havának peniglen huszon hatodik napján Magyar Országban és másutt, kivált Erdélyben a fagy a szőlőket és gyümölcsösöket elrontya: Úgy a Sovány idő jég esők és Októberi hidegek miatt a gabonák elromlanak.

(*Petthő Gergely – Spangár András: Toldalék VI. rész 98. lap*)

518.

Zivatarok és földrengés.

Időjárás.

1720.

November 9-én, szombaton éjjel keletkezett viharos idő (mellyel egyidőben különböző helyeken földrengést is észleltek), mind itt, mind pedig vidéken is... nagy károkat okozott, és ráadásul különböző fákat és töveket tépett ki stb.

(*Fuhrmann, II. rész, 3. könyv, 20. feje. 1404. o.*)

519.

Skorbut pusztít a katonák között Temes vármegyében, amely lassan alakult ki a váltólázból.

Kórleírás.

1720.

Esetleírás. Nem fogom itt leírni ezen nagyon széles körben elterjedt betegség jeleit és tüneteit, amelyeket Plinius gyomorfájás vagy reszkető végtagbénulás né-

	Porciók			Havonta pénzben kifizetve	Eszерint kiutalt porciók		Ezek az összegek havonta pénzben	A járandóság kiegészítésé- re készpénz- ben kifizetve				
	Emberk		Lovak		Embereknek kenyérben, húsban	Lóvaknak természet- ben						
	4 ft	5 ft	6 ft	3 ft.	ft.	kr.	2 ft.	3 ft.	ft.	kr.	ft.	kr.
<i>Gyalogos ezredek, ezred állományában:</i> Ezred-sebészmeister és 10 társa, vagyis közönséges sebészmeisterek	34	–	–	3	145	–	12	3	33	–	112	–
<i>Gránátos ezredek, ezred állományában</i> Ezred-sebészmeister és 6 társa, vagyis közönséges sebészmeisterek	22	–	–	9	155	–	8	9	43	–	72	–
<i>Egy zászlóalj ágyúsok vagy lövészek</i> Kovács	–	–	1	1	9	–	1	1	5	–	4	–
<i>Egy zászlóalj közönséges lovasok</i> Kovács	–	1	–	1	8	–	1	1	5	–	3	–
<i>Lovas-gyalogos ezredek, egy zászlóalj gránátosok (mint fent az ágyúsoknál)</i> <i>Egy rendes zászlóalj</i> (mint fent a rendes lovasoknál)												
<i>Magyar lovasezredek:</i> Az ezred állománya a császári német gránátosok normája szerint, de az ezred sebészmeistere mellett négy társa, vagyis közönséges sebészmeister dolgozik <i>Egy zászlóaljnál:</i> Kovács												
	10	–	–	68	640	–	61	68	326	–	314	–
<i>Törzsakar</i> 1 tábori orvos, havi zsoldja 150 ft 1 tábori orvos, havi zsoldja 100 ft 1 ugyanilyen másik 100 ft 1 testőrségi vagy törzskari sebészmeister 1 tábori patikus, havi zsoldja 170 ft	1	–	–	1	7	–	1	1	5	–	2	–
	26	–	–	10	244	–	–	10	30	–	214	–
	16	–	–	10	194	–	–	10	30	–	164	–
	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
	24	–	–	18	150	–	–	18	54	–	96	–
	28	–	–	24	354	–	–	24	72	–	282	–

ven írt le, és amely egykor nagyon gyorsan elpusztította a római katonákat Belgium tengerparti részein. Azokat a jeleket sem említem, amelyekről azt mondják, hogy Lucretius ír a hatodik könyvében, vagyis amelyek egykor a szerencsétlen athéniakat kínozták, továbbá a Párizsban 1699-ben járványszerűen tomboló eseményt sem, amely D. Pompart megfigyeléseinek 158. oldalán olvasható, vagy azokat, amelyeket Eugaleus, a kora ókori orvos nagyon pontosan jellemzett a *De Scorbuto* fejezetben. Mert bár ezen csapásoknak nagyon sok a közös vonása, mind egymás között, mind pedig a mi esetünkhöz képest, az ott leírt összkép és a tünetek egyenként sem hasonlítanak a miénkre, és mindez ideig a mi betegségünk ragályosnak sem bizonyult. Akkor sem sikerült ezt megfigyelni, ha a keveredés úgy történt, hogy valaki evés közben másnak a kanalát használta, vagy a nyálával közvetlenül szájától szájig érintkezett, vagy egészségtelen embert megcsókolt, stb.

A mi betegségünk sokkal kevésbé elsődleges, mint az előbbiek, sőt bizonyos megfigyelések alapján mindig másodlagos, amint ezt a többi között az alábbiakban szemléltetem, vagyis más váltakozó, tartós és rosszindulatú, több nap után kiújuló lázzal jelentkezik, amely az orvos által elrendelt, többé-kevésbé sovány étrend figyelmen kívül hagyása miatt következik be.

Először. A nyár elmúltával a láz itt is, mint mindenhol, járványszerűen terjed, mivel több ezred az említett étrendet oly mértékben hagyta figyelmen kívül, hogy a váltakozó láztól a szokásosnál hosszabb ideig szenvedtek. Kezelésem a lázat illetően bizonyosan tévedhetetlen volt, mert amikor utána a katonák rövid idő múltán visszatértek a tiltott étrendhez, minden egyes esetben ugyanaz a láz vagy más betegség újult ki, például heveny, majd tartóssá váló véres hasmenés, vagy más egyéb, amely a megelőzőhöz képes súlyosabb állapotot idézett elő. A teljes tisztí állomány tanúsítja, hogy a skorbutot – mily fádalom! – a legutóbbi tavaszi időszakban ugyanúgy, mint most is, csalhatatlanul előre megmondtam. Ellenben

Másodszor. Ugyanezt bizonyítom egy másik ezred példáján, amely a többiekkel együtt ugyanabban a körzetben tartózkodott, és az elmúlt nyáron annyi tartósan lázas emberrel érkezett, hogy egy század sem volt közöttük, amelyben legalább 24 negyednapos lázas beteg ne lett volna. Ezek közül 14 napon belül mindenki felépült, visszaesés vagy skorbutos kísérő betegség nélkül (kivéve négyet, akik mind a mai napig skorbutosak, és közülük egy vagy kettő már gyógyulóban van). Így ettől az időszaktól kezdve az egész ezredből ritkán van legfeljebb hét vagy nyolc betegem, akik közül kettő vagy három jelenleg is mellhártyagyulladásban szenved.

Ennek az ellentmondásnak a mélyebb, és a szokásokra visszavezethető okát csakis abban látom, hogy ennek az ezrednek a személyi állományát többségükben inkább más főtt ételekhez hozzászokott svábok adták, akik következetesen más étrendet tartanak, mint a csehek a fent említett más ezredek közül. Ez viszont a kiosztott orvosságokkal nem csak a visszaesésektől, hanem mind a mai napig a halálos skorbuttól is megmentette őket, és egészen bizonyos, hogy a jövőben is védelmet fognak élvezni.

Úgy összegezem tehát a fentieket, hogy ez a nálunk pusztító betegség abban különbözik Plinius, Lucretius, Eugalenius és Pompart leírásától, hogy

Először: az általuk leírt tünetek itt nem észlelhetők,

Másodszor: nem ragályosak,

Harmadszor: nem elsődlegesek, hanem következményesek, *ύσεώηνης* és másodlagosak annyiban, hogy egyértelműen a szabálytalanul összeállított étrendből erednek, és valójában a legkevésbé sem más előzetes körülményekből. Felvethető azonban, hogy a betegséget a párásabb és mocsári levegő talán nagyobb mértékben befolyásolja és erősíti. Ennek bizonyítására és az igazságot alaposabban bizonyítandó, fordulok az összes tábori orvoshoz, akikhez remélhetőleg eljut ez az írásom. Kérem, hogy bármely ezredből nevezze meg nekem a skorbutos betegeket, akiket, nehéz hivatalomat erre szánva, esetleg megvizsgálhatnék, kiderítendő, hogy ki az, akit a skorbut következményes és többszöri visszaesés nélkül támadott meg, ráadásul hazai születésű is, vagy ki az, akit a hazai skorbut más, hosszan tartó betegség mellett támadott meg. Ebben a közjóra nézve leginkább fenyegető szükséghelyzetben azt a felajánlást teszem, hogy az ilyen esetek szemlészésére és vizsgálatára nem akarok takarékoskodni a posta költségekkel. Feltéve, hogy amennyiben egy lehetséges skorbutost így minősítek, én állom a költségeket, de ha ennek az ellenkezője bizonyítható, a költségek megtérítése a küldő felet fogja terhelni. Ennek biztosítékeként a költségek felét előzetesen a közjó érdekében mindkét fél nemzetes, tekintetes és nagyméltóságú uramnál fogja letétbe helyezni.

Azok a tünetek, amelyek ezt a csapást kísérik, elsődlegesen a következők: a fogíny égető érzés és duzzanat mellett érintésre vérezni kezd, többé-kevésbé sötétlila színű lesz, majd rövidesen rothadásnak indul és elgennyesedik, ami az íny, sőt magának az állkapocsnak a kiterjedt pusztulását okozza, a fogak meglazulnak és kihullanak, a szájából hullaszaghoz hasonló bűz árad, végezetül pedig a végtagok kisebb-nagyobb erőtlensége is megjelenik, tehát

A második szakaszban többnyire a lábszárak, legritkábban pedig a karok merev zsugorodása következik be, így a beteg nem tudja kinyújtani a lábszárát, és ugyanúgy, mint a zsugorodott területen, a többi még mozgékony ízületekhez is hasonló ♀ szörnyű, lüktető fájdalmak társulnak. Az ilyen zsugorodásoknak mindig kísérő jelensége a zsugorodott ízület súlyos kemény duzzanata, az inak hihetetlen merevsége és fájdalma, valamint a bőrfelület testszerte kékes foltos elszíneződése, amelyhez elszórtan kölesszemnyi kiütések társulnak. A kékes elszíneződés igen gyakran egy éjszaka alatt is megjelenhet a betegek szemfehérjén vagy a szemhéjain is, mintha ökölcsapás utáni állapotban volnának, de a foltok más testrészeken is nagyon gyakran észlelhetők, minden fájdalomérzet nélkül. Az összes izomban, de elsősorban a lábszárakon a sípcsont mellett és az arcizmokban nagyon kemény nagyméretű csomók keletkeznek, amelyek a fent említett kékesen elszíneződött foltokkal együtt soha sem gennyesednek, viszont egészen a halálig megmaradnak, sőt növekedhetnek is, vagy a lábadozóknak, az alábbiak szerint teljesen visszafejlődhetnek. A pulzus mindig, még az enyhe betegség kezdeti szakaszában is szaporább, gyorsabb, gyengébb és peckelőbb, egyszóval lázas típusú: azonban annival szaporább, gyorsabb, gyengébb és peckelőbb, amennyivel a tünetek súlyosabbak és veszélyesebbek. A vizelet is lázas típusú lesz, azaz vörös színű, és sűrű zavaros üledékkel. Végül is, ha rossz étrend miatt (amit Magyarországon nem le-

het megakadályozni a hadsereg legénységi állományában a szervezett kórházak hiánya következtében) a betegség elhatalmasodik, következik a

Harmadik szakasz: az eves fogíny a pofákkal együtt a teljes felületen hihetetlenül megduzzad, áttérjed az állcsontok üszkösödésébe és szuvasodásába. Ebben az állapotban a betegek már menthetetlenek lesznek. Az elhatalmasodó kórhoz nehézlégzés is társulhat, olyan súlyossággal, hogy a betegeknek a legkisebb mozgásra légszomja lesz, majd ennek következtében igen gyakran azonnal megfulladnak. Ilyen tünetekről panaszkodnak a haldokló betegek néhány nappal a haláluk előtt, jóllehet egyáltalán nem köhögnek és köpetet sem ürítenek.

A fent nevezett betegek, akiken a leírt kór egyre jobban elhatalmasodott, tehát a harmadik szakaszba kerültek (ami egyben kórjóslatként is szolgál), mindenféle vízkórtól és vizenyős duzzanattól szenvednek olyannyira, hogy egyre súlyosbodó állapotukban az arcuk akár fél órán belül annyira megduzzad, hogy a szemüket sem képesek kinyitni, de a duzzanat gyakran rövid időre eltűnik, majd újra megjelenik. Továbbá az ilyen vizenyős vagy senyvkóros betegeknel nem ritkán igen súlyos orrvérzés is kezdődhet. Ezekben a kétségbe ejtő estekben gyakran lép fel hasmenés és vérhas is, de ezek nem halálosak. A betegség kezdetén természetesen megmarad a szomjúságérzet és az étvágy is, ha inkább hiszünk a betegek beszámolójának, mintsem a fentiekben leírt körülményeknek. A végső szakaszban, vagyis a harmadikban, minden étvágy elhal, a szomjúság viszont egyre fokozódik.

A további tünetek közül, amelyeket más szerzők jegyeztek le, jelenleg egy sem észlelhető, de ezeket csak nagyon kevés szerencsétlen betegünk mutatja, így összesen kettő vagy három hónap alatt, de inkább három vagy négy héten belül, ahogyan az idő eltelik és a nyár beköszönt, a betegek ritkábban halnak meg, viszont kezelhetetlen idült kórságuk marad vissza. Így ez a skorbutnak nevezett betegség nem más, mint a vér és más testnedvek félig eves helytelen keveredése, felszívódása és sűrűsödése, mélyebben a mozgató rostok erőtlensége, bénultsága vagy merevsége, a nedvek keringésének mérséklődése, és kiválasztandó mennyiségének csökkenése, ami többféle endémiás láz mindenféle kiújulásából keletkezhet, és a fentiekben megnevezett tüneteket okozhatja.

Ebből a meghatározásból először is az első szokványos ok válik nyilvánvalóvá, nevezetesen a testnedvek eves és akadályozott, természetellenes keringése, amelynek lassulása miatt megszűnik a természetes kiválasztódás, vagy inkább csökken és akadályozottá válik. A második ok külön nem kezelhető anyagi hatásokból származik, nevezetesen a teljes vérmennyiség lassan, vontatottan és sűrűn folyik, tehát keringésre és kiválasztásra is alkalmatlan, így a legvékonyabb, majd a halál előtti állapotban, a nagyobb véredényekben is feltorlódik, evesedik, ugyanígy az idegek, inak, csövecskéiben és mirigyeiben, és más elválasztású szűrő és nyirokedényekben. A harmadik megnevezhető távoli ok a visszatérő láz hihetetlen változatossága, amint fentebb említettem, a napok számát illetően. A negyedik távoli anyagi ok, a nyers ételek fogyasztásából származik, különösen a lázrohamok idején, ami itt Magyarország teljes területén a mocsári és nedves éghajlat miatt járványos és endémiás természetű, és mindig változékonyan terjed. Az élelmezésben elsősorban a húsok és lisztes ételek nincsenek kellően megfőzve, maga a hadseregben rendszeresített

kenyér is nyers, tömör állagú és keletlen, amelyet másként komiszkenyérnek neveznek. A csehek egyféle lepényt esznek, amelyet ők kalácsnak neveznek, minden másnál jobban kívánják, és a legjobb fogásnak vélik a szegénységük miatt. Ezen ételeken kívül, amelyek fogyasztását szokatlannak mondják lázas állapotban, vagy annak leghevenyebb időszakában, más természetellenes dolgokat is felhozhatnék, különösen a fent említett levegőt és bizonyos embertípusokat is. Ezeket itt mellőzöm, és az igazi okokra nézve csak járulékos vagy hajlamosító természetűnek tekintem, amit az alábbi két mondatban bizonyítok.

Először, ha a magyarországi nedves, mocsaras és változékony levegő volna az ok, miért nem betegszik meg mindenki skorbutban, vagy legalábbis néhány tehetősebb ember, akik a helytelen étrendtől, ha nem is olyan rossz, mint a fent említett, tartósan lázasak és gyakran visszaesnek?

Másodszor, Itáliában, különösen Piemontban, ahol a levegőt és a vizet a leginkább egészségesnek gondolják, a skrobotot számúzték a lakosság köréből, ugyanakkor a császári hadsereg legénységi állománya mégis ettől szenved, amint azt a híres, egykori királyi, ma wales-i ezred is bizonyítja, stb.

Ugyanez az érvelés vonatkozik a vízre vagy az italokra, az alvásra vagy ébrenlétre, a mozgásra és a nyugalomra, a lelkiállapotra, egyes anyagok kiválasztására és visszatartására.

Megismétlem tehát a fentiek alapján összegezve, hogy a leírt betegség másból nem származhat, mint a sokféle láz minden fajtájából, amelyek endémiások és ismétlődnek, mint Itáliában, ugyanúgy Magyarország csillagászati égövében, és elsősorban a németeket, de előttük is a cseheket érintik (akik nincsenek hozzászokva a gyengébb étrendhez és a levesekhez). Amint azt ma nemzetes, tekintetes és nagyméltóságú uraimnak szemmel láthatóan bizonyíthattam, ha itt volnának, és látnának néhányat a mai 60 skorbutos betegem közül, akik között csak egy volt csehországi, jóllehet szintén német nemzetiségű, jól emlékeznének fent említett szavaimra, valamint arra is, hogy milyen ennek a lázak a természete.

Miért és hogyan történik ez? Másképpen nem, csakis úgy lehetséges, hogy a nedvek folyása egyfelől külső okból lassulhat, mint amilyen ok a múlt évben észlelt párás és délies állapot volt, így a magyarországi levegő a mocsarak és a hely fekvése mind a mai napig csaknem változatlan maradt. Másfelől belső okból lassulhatnak, ami miatt a szív gyorsabban ver, hogy a nedvek ne pangjanak, evesedjenek, viszont a mozgó rostok mozogjanak és összehúzódnak, és az erek folyadékot továbbítanak. Az erek tehát lüktetnek, beltartalmuk mozgásban van, és ez addig folytatódik, amíg a hő vagy az ütközések hatására folyékony marad, így keringésre és kiválasztásra alkalmasabbá válik. Ilyen módon a káros vagy lázkeltő anyagok az erek révén szokásos módon kiválasztódnak, és a természetes kiválasztódás is újra lehetővé válik, majd ezt követően visszatér a szervezet nyugalma, míg nem a betegség újra jelentkezik.

A következőkön is érdemes az Uraknak elgondolkodni. Milyen gyakran válnak folyamatossá, sőt rosszindulatúvá az időszakos rohamok, ha az emberek gyengébb minőségű ételeket fogyasztanak a roham alatt? Vagy rendkívüli mértékben mennyire szabadul el és hosszabbodik az időszakos roham, ha alatta elsősorban

csak híg húslevest szolgálunk fel, Hippokratész 65.§ 7. bekezdés, és 10.§ 2. bekezdés, stb. szerinti tilalma ellenére? Ezeket mérlegelvén, következtessenek arra, hogy mi ne történjen a jövőben, ha ez gyakrabban fordul elő? Vajon a nedvek mozgása nem fog tovább lassulni, és nem lesznek hajlamosabbak a pangásra? Honnan ered a krónikus láz, a senyvedés, a vízkór vagy akár csak a lábdagadás? Nem gyengül-e a gyomornyirok is ezektől a lassú nedvektől az emésztésben, nem válik-e a nyirok nyerssé, amikor a gyomortartalom a belekbe ürül, majd onnan a nyirokerekbe, ahol pang, viszket, gyullad és marja azokat? Innen ered a legvékonyabb és legfinomabb csatornák éves zsugorodása és keringési képtelensége? Mivel ez ismétlődik, a dolgok illetén legyengült állása mellett, ettől kezdve a véreredényekben nagyobb részben éretlen, húgyvérűségre jellemző, félig éves vértömeg fog keringeni? A verőerek a jelentős mennyiségű nyirok miatt annyira kitágulnak, hogy a lüktetésük szükségszerűen akadályozott vagy inkább szaporább legyen? Ennél fogva az említett lázas pulzus, a nehézlégzés stb., vajon nem jár-e azzal a következménnyel, hogy a vérkeringés lassulása miatt a hajszálerekben és magukban a kiválasztási csatornában a beteg vére hajlamos lesz a pangásra és az alvadásra? Innen erednek maguk a duzzanatok, az inak merevsége a táplálkozási hiányosságok illetve a híg és édes nyirok hiánya következtében a merevség és a vízkór, a nyirok éretlensége és nagyon csökkent keringési képessége miatt, mivel ezek a nedvek tömörebbek, húgyvérűséggel terheltébbek, és fokozottan fertőzöttebbek lesznek? Nem ez az oka a fent említett lüktető fájdalomnak, a fáradtságnak stb., stb.?

De az íny megduzzadásának, vérzésének, fekélyesedésének stb., és annak az okát, hogy a szervezet minden más részét megelőzve leginkább ez sérül, a Lister-féle okon kívül a következőkben látom. A híg nyirkot a beteg képes elválasztani a sűrűsödő vértől, viszont a nyirokerek fent említett károsodása miatt a verőerek ezt a külső elválasztású nyálmirigyek felé hajtják, ahol belőle sűrű és sós nyál keletkezik, amely nem igazán alkalmas a kiválasztódásra. Ezért felhalmozódik az ínyben, azt a fokozódó rothadás miatt megduzzasztja, evesedve kifelé kifelé, majd üszkösíti. Történik ez azért a szervezet minden más részét megelőzően, mert az ínyben a kis erek vékonyabbak, ráadásul természetes állapotban a vér színe itt átűnik, ezért pirosabb az íny a szervezet minden más részénél. Ezen feltételezésből kiindulva az összes fent említett tünetet a magam részéről nagyon egyszerűen elmagyarázhatnám, ha nem törekednék a rövidsége, és nem bíznék az Önök gyors megértő képességében.

Emlékeztetnék arra a különös tényre, hogy ez a betegség Magyarországon a teljes nyári, őszi és téli időszakban sem mutatkozik, a tavasz beköszöntével azonban szokásosan megjelenik, de mindez milyen okból történik?

Ehhez hozzáfűzöm, hogy a dolog mindenki számára érthető a Föld forgását figyelembe véve. Közelebb kerülünk a Naphoz, ami minden állatot és növényt ismét mozgásra ösztönöz, különösen a délies időjárással egyidejűleg, amely az esős és meglehetősen nedves és ritkás déli levegő miatt az izomrostok tartását meglazítja, ennél fogva a nedvek keringése lassúbb lesz, és a salakanyagok ettől függő kiválasztása is, majd a fentemlített éves betegség is súlyosabbá válik. Nagyon is

igaz az, amit Hippokratész mond a természetről (18.§), hogy *a betegségek részben az ételeinkből, részben a magunkba szívott levegőből keletkeznek.*

Áttérek azokra a kezelésekre, amelyeket eddig részben velem együtt, mások is hiába alkalmaztak. Előre bocsátom azonban, hogy senki sem kényszeríthetett arra, hogy Belgrád mellett, a Szerémségieknél, a tisztek többségének nyomására, higanynos szerekkel serkentsem a nyáleválasztást. Mindig is emlékeztem Hartmannra és Lister Anglusra, valamint a fenti saját feltevéseimre, miszerint a higany a nyirokereket, idegeket és inakat fokozottan legyengíti, így a nyirok a skorbutos betegekben sűrűbb és lassúbb folyású lesz, mintsem hogy a nyál a mirigyek vezetékein kifolyhatna, amit a végzetes események is megerősítettek. A fent nevezett Szerémségben két évvel ezelőtt 400 skorbutos császári gyalogos halt meg a nyáleválasztás miatt. Ezért további javallatokat állítottam össze a betegség gyógyítására, nevezetesen:

Először is, a nyirokkeringés szakszerű kezelése érdekében, a kétségtelenül ott keletkezett lerakódásokat kell eltávolítani úgy, hogy az orvosságok azokat minél alaposabban a szokásos módon átjárják, a sűrű és nehezen folyó vért mozgásba hozzák, felhígítsák, hogy szabadon keringjen a szerteágazó erekben, a szokásos váladékok megtisztuljanak és kiürüljenek, és így megszabaduljanak a további eve-sedéstől, a természetes állapotuk helyreállításával.

Ezen célok elérésére, a fent említett okokból kifolyólag megtisztítottam az akadályozott nyáleválasztást, de mindig különféle szokásos hánytatókat adtam, és semmilyen különbséget nem hagytam figyelmen kívül.

Ezért használtam retek, torma, gyermekláncfű, foltos kontyvirág, kapotnyak, sárga tárincs, ginzeng, napfényvirág, kálmus, szárcsa, kína, fehér kurkuma, galangál gyökeret, illetve leveleket és szárított növényi részeket (mivel ezek zölden itt nem elérhetőek) ezekből a növényekből: forrásveronika, vizitorma, eletzke, orvosi kanálfű, sóska, aranyvesszőfű, vízi gamandor, keserűfű, kövi fodorka, kerti rozmaring, zsálya, benedekfű, földi epe, guajakfa, orvosi szasszafrász, továbbá az *Ephemeris Germanicusban*, Ann. 6. observ. 22., a skorbut ellen lefejtett kevés üledéket, ahogyan azt ott előírták.

Ugyanígy kísérleteztem simafenyővel, kőrisfa kéreggel, fehér fahéjjal, guajakkal, narancsfélékkel, borókabogyóval és babérrel, mindezek minden elképzelhető változatában, ahogyan az alábbiakban idézendő szerzőknél is megtalálható.

Item adhibui ☉ ac omnis generis Volatilia et fixa in specie : ☉ vol. C. C. quotidie bis in Vino. Arcanum duplicatum. ☉ ♀ fix. 3a. ☉ lia. ☉ ✕ cu. crem. ♀ cum chalybeatis omnis generis, ☿. ☉ lis ✕ ci. ☉ vol. ☉ sa ☿. ♀ Tinct. ejusdem Tinct. bez. M. mixtur. simpl. ☿. cochlear. ordin.

Skorbut elleni levek helyett az itt egyébként meglehetősen ritka citrusfélék, gránátalma és citrom lefejtett üledékét adtam, és Listerrel egyetértésben vagy terjék ecetet, vagy olyan ecetet használtam, amelyhez a fent említett önteteket adtam, különösen a csípős torma levét, amelyet sörrel erjesztettem.

Nem kíméltem a *tinctura ☿ ♂ Lunae Helvetiane*-t, stb. sem, bár ezek voltak a legrágábbak, azonban ah mily fájdalmas!, mindezek hiábavalónak bizonyultak.

Szó szerint a klasszikus szerzők, Dolaeus, Willis, Lister, Barbette, Biblioth, Mangetta, Waldschmid, Weinhard, Zwinger, Blancard, Musitanus, Etmüller, Michaelis Valentinus, Bonettus, Juuken, Wedelius, Lentilius, stb. műveiben semmi olyan nem található, amivel ne kísérleteztem volna, kivéve a legújabb skorbutellenes gyógynövényekből készített nedvet, és annak kvintesszenciáját, amelyet emlékezetem szerint a *braunschweig*-i a híres patikus, May úr 1713-as kiadványában láttam, kalán levelű füvekből készítve, amelynek egyetlen cseppje egy egész adag fehérbort vagy vizet a legfinomabb illatúvá, ízűvé, és színűvé változtatott. De ki ér fel őhöz ezek elkészítésében és beszerzésében, ráadásul elegendő mennyiségben? Amint már említettem, itt nem tudjuk elkészíteni a leveket, mert nem teremnek meg a skorbut elleni növények, kivéve a sárga hangát és a mezei rekenyőt, de ki fog ezekből annyit gyűjteni, hogy elegendő legyen ilyen sok skorbutos betegnek?

Tejet is féltem adni az tekintettel az első ételfogások megemésztésére, a következményes enyhe láz és az eves skorbut iránti hajlamosítása miatt. Ráadásul ilyen sok betegnek nem lehet elegendő mennyiségű tejet vásárolni, és a tejsavóra is ugyanez vonatkozik.

Tekintettel a fenti javallatokra, ebben az évben néhány héten át a szokásos folyadék fogyasztásra a következő fafőzetet adtam:

R̄. Sumitat Pinastr.

Strobil. Pin.

rad. chin. a Țj.

M. et incis. coq. in aq. com. Țb. 4. ad medietatem. colat. d. s. darvon Morgens

Előírat: reggel és este 1-1 ital.

Az alábbi orvosság erősebb:

R̄. ras. lign. Sassafr.

guajac. a Țij.

Hb. incis. Rosmarin.

Salv. aa. M. j.

Bacc. lauri.

Junip. cont. aa. Țij.

M. coq. in

vin. alb. et

▽ com. aa. Țb. 5.

In vase bene tecto ad consumpt. Țb. 1. colat.

Adde

℞. Theriac. Țiv.

⊖. ✕ci. Țiβ. .

Syrup. de menth. Țb. j.

Előírat: minden nap 2-szer egy-egy ital az izzasztáshoz.

Huic colaturae etiam addi, loco dictorum ℞tum. v. ℞. cochlear. ordinarium. v. Tinct. Bez M., v. mixtur. simpl. rectif. cum vel sine ℞. ⊖. ✕ci. simpl. v. anis. ast iterum iterumque incassum!

Item

Használtam még az *antichronicum helmontianum*-ot is, vagyis kapotnyakgyökér, benedekfűvel vagy földi epével, a következő módon.

**R. hb. C. B. (Cardui benedicti) M. ij.
rad. asari. ʒj.**

M. incis. coq. in ▽. fontan. ʒb. IV. ad consumptionem ʒb. 1. d. S. Alle

Előirat: minden nap kétszer, reggel és este izzasztásra. Kiváló orvosság, Rulandus is ajánlja, jóllehet alapjában véve gyógyítja a legmakacsabb váltakozó lázat, a teljes sorvadást, és a vízkórt is, azonban hatástalan a skorbuttal szemben.

Így végül, miután mélyebben megvizsgáltam a fent említett tüneteket és a megelőző okokat, mivel a betegséget elhúzódó lázas állapot vezette be, és az enyhe láz a betegség alatt is tartós maradt, végül is perui fakéregből készített orvosságot írtam elő, forrázatként vagy liktáriomként elkészítve.

R. ʒ. cort. peruv. subtiliss. ʒj.

ʒ diaphor ʒij.

Arcan. 2plic. ʒβ.

⊖. absynth. ʒj.

Conserv. ros. ʒiβ.

Syrup. de acetos. citr. q. s.

Előirat: a liktáriomból egy dió nagyságú mennyiséget naponta háromszor bevenni, a fenti főzettel együtt.

Az igazságot bevallva a mindentudó Isten előtt, kielégítő eredmény volt számomra, két évvel ezelőtt a híres Bagniani ezredben, hogy hatvan vagy még több másodfokú skorbutos beteg esetében kieszközölt és alkalmazott szigorú diétával, a lázas betegek csupán az egyszerű leves mellett néhány napon belül teljesen felépültek. Minderre tanúként idézem, bárhol is legyen most a világban, a fent nevezett alakulat alezredesét, Schulz báró urat, viszont ezt a szigorú diétát attól az időtől fogva napjainkig másoktól nem tudom kieszközölni, mert ebből a szempontból egyenlőtlenek a mai lehetőségek, ugyanis itt hiányában vagyunk a kórházaknak és egyéb ehhez szükséges dolgoknak, ezért ma minden tekintetben csalódott vagyok, bár jobbára három vagy négy beteget ebben az évben is meggyógyítanék, a fent nevezett liktáriommal és terjékkel kezelve.

És ezért ma ismét mustármagot használok tárnicsgyökérrel és kőrisfa kéreggel, ⊖ abszinttel, földibodza lekvárral, liktáriomként elkészítve. Azt mondják erről a magról, hogy kiváló és csodálatos módon mentette meg a skorbuttól La Rochelle védőit és lakóit a legszörnyűbb ostrom alatt, itt azonban hiábavalónak bizonyult.

Külsődleges orvosságokat nincs szándékomban javasolni, mivel azokról úgy kell gondolkodni, amint mondtam, vagyis ha jelentős a belső hatástalanságuk, külsőleg milyen hatást gyakorolnának a skorbutos szervezetre?

Csupán annyit jegyzek meg, hogy számos neves császári ezred, különösen a Sickingeni ezred, de a Nagyvárad és Budai ezred által használt fürdők sem segítettek, de nincs tudomásom arról, hogy savanyúak volnának, mert ilyenek itt nin-

csenek, jöllehet nemrég egy rövid jelentés jutott el hozzám néhány ilyenről itt a Bánságban, amelyekkel még nem próbálkoztak.

Különböző javaslatok lehetnek és halmozódhatnak fel az Önök birtokában ennek a hatalmas betegségnek a kezelésére és megelőzésére, tehát a legalázatosabban kérem, hogy részemre eligazítást méltóztassanak adni, ha esetleg Önök között valaki bármely más *arcanum* vagy *panacea* birtokában volna az alábbiakhoz képest. Ilyen orvosságok, mint például a *mercurium fixum* a mozdulatlan nyálképződésre, amelyet Helmontius és Dolaeus hozott nyilvánosságra a skrobutról szóló fejezetben, vagy valamilyen kénes ásványi anyag, vagy kén, vagy Θ légneműsítve vagy Θ valamely fémes alakban, elsősorban higanyosban, amelyet a Halle-Magdeburgi kórházban beszerezhető, Künstelius által előállítva, vagy ignác bab, és *lapis porcinus*, meglehetősen drágák és ritkák. Ezekkel ez a betegség kezelhető és megelőzhető, anélkül, hogy szigorú diétát kellene elrendelni (ami különben is lehetetlen, jól felszerelt kórházakon kívül). Ezeknél maradok, a leírásoknak megfelelően.

„Ezt a császári hadseregére vonatkozó orvosi tudósítást a Szerb Királyságból, Temesvárról és Belgrádból Kramer doktor úr, ottani császári tábori orvos küldte nekünk, mint a Bécsi egyetem méltóságos orvosi kara dékánjának. Ezennel továbbítom az orvosi kar minden tagjának, hogy arról három napon belül készséggel, írásos szakvéleményt adjanak, és továbbítsák azt a dékáni hivatalba.”

Johannes Franciscus Faber

Dr. phil. et med., a méltóságos orvostudományi kar választott dékánja.

(Az Egyesített cs. kir. Udvari Kancellária irattárából, P. I. iratcsomó, 54. sz. a cs. kir. Belügymenisztérium irattárában) – Lásd még, Weszprémi István: *Succinta medicorum Hungariae et Transylvaniae biographia*. IV. köt. I. II. száz 171. o. III. –

520.

Zivatarok és égzengés január havában.

Időjárás.

1721. január 15.

Január 15-én itt korán heves szél támadt, és ez alatt jelentős hófúvás is: közben háromnegyed hét órakor fényes villámlást lehetett látni, majd közvetlenül utána hangos égzengés volt hallható.

(Fuhrmann, II. rész, 3. könyv, 20. fejelet. 1402. o.)

521.

VI. Károly császár és király II. dekrétuma.

Törvény.

1723. június 19.

Mi, VI. Károly, Isten kegyelméből stb. stb. adjuk emlékezetül ezeknek rendében, jelentvén mindenknek, kiket illet:

1. § Hogy miután Mi, érintett Magyarországunknak legközelebb befejezett, ezerhétsháztizenötödik (1715) évi országgyűlésén, ... azonnal mindazoknak, ország régi jólétének helyreállítására, úgy az igazságszolgáltatás, mint a közigazgatási, katonai és gazdasági ügyek rendezése tekintetéből szükségéseknek mutatkoz-

tak, kidolgoztatását kegyelmesen elrendeltük; és azután a szerencsésen bevégzett legújabb török háború alkalmával, két év alatt két rendben folytatott általános hadjáratban az ellenség szétverése és megszalasztása után, fentebb említett Magyarországot a török járom alul egészen felmentettük, ... nevezett karokat és rendeket az ország s ahhoz csatolt részek közönséges új országgyűlésére szabad és királyi Pozsony városunkba a legközelebb múlt ezerhét százhuszonkettedik év június havának huszadik napjára kegyelmesen meghívtuk, és ... előterjesztettek felségünknek bizonyos, ugyanazon az országgyűlésen, közakarattal és szavazattal s egyértelmű megegyezésükkel, s jóságos helybenhagyásunk hozzájárulásával alkotott cikkeket.

2.§ Alázatosan kérjük Felségedet, hogy az összes törvénycikkelyt... királyi hatalmánál fogva méltóztassék elfogadni, jóváhagyni és megerősíteni...

3.§ mely törvénycikkek az alábbiak:

24. *törvénycikk: a felebbvitt ügyek felülvizsgálatára a nádorispán úr, mint egyszersmind királyi helytartó mellé, bírákat neveznek*

Kegyelmesen megengedi Ő legsz. felsége, hogy az 1715. évi 24-ik törvénycikk értelmében, a hét férfiún kívül, a fentemlített királyi hét személyes táblához, az ország nádorának s egyszersmind királyi helytartónak elnöksége alatt, még más nyolczat és pedig: kettőt a főpapok, kettőt a mágánok közül és végre négyet a nemesi rendből, az ország minden részeiből a mondott hét személyéhez hasonló szavazattal és fizetéssel rendeljenek, s az igazságszolgáltatásra mindnyájan egyenlő esküvel legyenek kötelezve:

1. § ...

2. § Az ily bírák pedig háromnapos időközben, 100 forint büntetés terhe alatt, a törvényszék tartásakor jelen lenni tartozzanak, ha csak súlyos betegség, vagy valamely törvényes akadály ki nem menti őket.

Stb., stb.

31. *törvénycikk: a kerületi táblák helyéről s a törvényszékek tartásáról*

(kerületek: dunáninnen, dunántúli, tiszáninnen, tiszántúli)

9. § A hol pedig a táblák elnöke netalán beteg, vagy másképpen törvényesen akadályozva volna és távol lenne: annak távollétében az elnöki tisztet az első ülők lássa el.

32. *törvénycikk: a határidők kitűzéséről, a perlekedők megjelenéséről, a szóváltások rövidségéről s az ítéletek végrehajtásáról*

Továbbá a határidők kitűzésénél a kerületi táblák bírái, és más megyei bírák is, (magától értetődően, mire legyenek tekintettel)

1. § ...

2. § Az alperesek pedig úgy, a miképpen idézve vannak, az értesítés értelmében tartozzanak megjelenni,

8. § Minthogy pedig a perlekedők gyakran vízáradások, betegségek, s más a II-ik Rész 59-ik címében kifejezett törvényes és világos okokból, akadályozva lévén, meg nem jelenhetnek s ezért őket, szokás szerint, a megjelent félnek egész keresetében elmarasztalják s az így elmarasztaltak javait végrehajtás alá vonják; ezért továbbá rendelik, hogy az ekképpen marasztaltak s a törvényszék helyén

meg nem jelentek ellen hozott ítéleteket a tizenötödik törvénykezési napig végre ne hajtsák.

9. § Kik ha időközben megérkeznek s meg nem jelenésüknek elegendő és törvényes okát adják, a miatt semmi teherrel sem sújthatók.

Stb., stb.

46. törvénycikk: ...a vértagadásról

Jóllehet ... stb.

4. § Ellenben azok, a kik a törvényes vérséget, bárminő szín alatt, akár a javak öröklésétől megfosztani akarják, s rajta vesztenek, akár a családból kitagadják, vagy az örökség elnyerése céljából a szülőket, fivéreket vagy nővéreket eszteleneknek, örülteknek, holdkórosoknak, örvöngőknek, s a birtokok kormányzására képteleneknek hazudják, s e miatt azokat saját javaik uralmából s haszonvételeből kizárni törekednek, az említett Hármaskönyv 38. címe és az I. rész 38. címe büntetésével lakoljanak.

67. törvénycikk: ... az ország összeírásáról

A közterhek méltányosabb viselése, s a nyomorult nép szükséges fenntartása céljából, az ország karai és rendjei, részükről a jelen országgyűlésen elfogadott s legalázatosabban Ő legsz. felsége elé terjesztett terv szerint történt összeírás végrehajtását tartják szükségesnek.

1. § Mire nézve, ha Ő legsz. felsége némelyeket hozzáadandóknak, elveendőknak vagy módosítandóknak látna, közöljék azokat a királyi helytartó tanáccsal bővebb kidolgozás végett, a jövő országgyűlésen pedig terjesszék elő, hogy felettük országgyűlésileg végezni lehessen.

2. § Időközben pedig, azokhoz képest, a miket Ő legsz. felsége az átküldött tervben helyesel, az említett összeírást vigyék keresztül, s a porták arányát is ehhez képest állapítsák meg.

96. törvénycikk: a verescsillagos-keresztes ispotályosok rendjét Magyarországra s az ahhoz kapcsolt részekbe, az alábbirt rendekkel együtt befogadják.

Miután a tapasztalás bizonyítja, hogy a veres csillagos-keresztes ispotályosok szent rendje, a kórházaknak és betegápoló intézeteknek több országban s tartományban buzgón gyakorolt szorgalmas gondozásával s kezelésével a keresztyén kegyelet gazdag gyümölcseit létesítette...

1. § Ezért az Ő császári és királyi felségéhez előlegesen benyújtott legalázatosabb esedezésükre, mihez az ő jóságos beleegyezése is hozzájárult és egyszersmind ugyan e célból a karok és rendek elé terjesztett alázatos folyamodására s a főmagasságú és a főméltóságú bíbornoknak, szász hercegnek, esztergomi érseknek s az ország primásának s Magyarország tisztelendő papságának buzgó közbenjárására, határozták:

2. § Hogy ugyanezt a szent rendet az országba, s ennek kapcsolt részeibe, (de minden szavazat nélkül) felvettnek és megalapítottnak kell tekinteni és hogy az ispotályok s betegápoló intézetek alapítványait kellő módon és rendben, s az alapítók részéről megszabott óvatossággal kezelhesse, nemkülönben más, tisztán világi és az alapítók szabad rendelkezésének alávetett alapítványi javakat is, de csak zálogos joggal és címmel birtokolhasson, s a hazai nemesség fiait s más magyar

nemzetiségűeket a rendbe felvegyen, s az alkalmasakat és arravalókat a rend javadalmaiban is részesítse.

3. § Úgyszintén a kapucinusok, irgalmas barátok, ... valamint a sarus és mezitlábas karmeliták ... rendjeit 1715-ik évi 102-ik törvénycikkely hasonlatosságára, e Magyarországba s annak kapcsolt részeibe befogadják.

Stb., stb.

97. törvénycikk: a magyar királyi tanács szervezetéről

Ő legszents. felsége királyi helytartó tanácsot állított föl a nádorispán elnöklete alatt, a királyi felségtől most és jövőre kinevezendő huszonkét tanácsossal, a főpapok, mágnások és nemesek rendéből s az ország minden részéből.

1. § A tanácsosok helyeinek bekövetkezendő megüresedése esetében pedig az említett tanács Ő szent felségéhez nemcsak az összes emez üres helyekért folyamodóknak kérvényeit fölküldendi, hanem más ügyes és alkalmas egyéneket is, a körülményekhez képest véleménnyel kísérve, alázatosan előterjeszt, s a további királyi jószágos rendelkezést bevárandja.

2. § Ugyan e tanácshoz, Ő szent felsége belátásához képest, a mágnások s nemesek rendéből esküvel kötelezendő számfeletti ifjakat is (de szavazat és fizetés nélkül), tapasztalás-szerzés végett, kell fölvenni:

3. § S a királyi jövedelmekből díjazandó, többször említett tanácsot, mihelyt lehet, az ország középpontjára fogják áthelyezni; addig pedig Pozsonyban marad.

4. § S egyik tanácsosnak sem szabad, az elnöknek mindenkor bejelentendő törvényes ok nélkül, a tanácsból távol lenni; és pedig úgy, hogy legalább tizenketten az elnök mellett folytonosan jelen lenni tartozzanak.

5. § A nádorispán törvényes távollétében pedig az országbíró fog ugyanebben a tanácsban elnökölni.

98. törvénycikk: a magyar királyi tanács irodájáról és számvevőségéről

Az iroda-igazgatót a tanácsosok és egyszersmind titkárok közül Ő legsz. felsége fogja kinevezni.

1. § A lajstromozót, számvevőt, kiadót, s egyéb alantas hivatalnokokat pedig maga a tanács, a szavazatok többségének figyelembe vételével alkalmazza.

2. § A kiadványokat pedig az elnök az iroda-igazgatóval s egyik titkárral írandja alá.

3. § A tanács Ő császári királyi felsége pecsétjét használja, sast mutató körfogattal, közepén pedig az ország címerével, mint ez a többi örökös országokban, s tartományokban is minden időben szokásban volt.

101. törvénycikk: a királyi tanács hatóságáról, s a módról, a mely szerint azokat, mik a császári királyi felség elhatározásától függnék, Ő felségének felterjeszti

A mondott tanács nem függ semmi udvari kormányszéktől, hanem (mint királyi tanács) Ő legsz. felségétől.

1. § S a mi Ő legsz. felségéhez felterjeszteni valója van, azt saját alázatos levelével terjeszti fel.

2. § S Ő legszents. felsége a maga jószágos elhatározását (a dolgok és ügyek különféleségéhez képest) vagy leírat vagy királyi rendelet útján tudatja ugyanazzal a tanáccsal.

3. § Ha bővebb értesítés végett Ő legsz. felségéhez tanácsosok küldése látszik szükségesnek, ezeket Ő legsz. felsége, a tanács előleges felterjesztése s Ő felsége jóváhagyása után, fogja meghívni.

4. § A mi pedig a szomszéd országokkal, s tartományokkal való érintkezést illeti, miután az ugyanezen országokban s tartományokban létező kormányzati és közigazgatási hatóságok a közállamot illető dolgokban egymással nem leveleznek, hanem Ő legszents. felségéhez alázatos felírásokat intéznek: ezért ugyanez lesz megtartandó e királyi tanácsban is.

102. törvénycikk: a királyi tanács működéséről általában.

Egészen igazságos, hogy ez a királyi helytartó tanács az ország tételes törvényei ellen semmit se határozzon;

1. § S az országgyűlési végzéseket azokkal, kiket illet, foganatosíttassa.

2. § Ezen kívül, hogy azt, a mit a tanácsban a szavazatok többségével elhatároztak, tanácson kívül megváltoztatni senkinek se legyen szabad.

103. törvénycikk: az ország benépesítéséről

Ő legszents. felsége jószágosan meg fogja engedni, hogy bármely szabad embert, hat éven keresztül, minden községi fizetéstől való mentesség feltétele mellett, az országba hívhassanak, és hogy e szabadságot országszerte kihirdethessék.

1. § Hogy pedig ez iránt a nyíltparancsokat a római szent birodalomban s Ő legsz. felsége szomszéd országaiban és tartományaiban is kihirdethessék: ezt az említett szent birodalom s a szomszéd országok és tartományok rendjeivel kell elhatározni.

Stb., stb.

109. törvénycikk: a tűzvészek megelőzéséről.

A királyi helytartótanács feladata lesz, hogy a tűzvészek megelőzésére a megyék és városok részéről minden gondosabb óvintézkedés megtörténjék.

112. törvénycikk: a helytartótanács által a megyéktől és városoktól nyerendő értesítésekről.

A köz- és országgyűlési végzések foganatát késleltető bármilyen akadályok megszüntetése végett a megyék és városok a királyi helytartó tanácsnak értesítéseket küldendének.

1. § Amit, ha tenni elmulasztának, a helytartótanács Ő felségéhez előterjesztést fog intézni, hogy a megfelelő orvoslást elrendelhesse.

118.§ a kiváló borok meghamisításának meggátlásáról.

Igazságos, (nehogy némelyek magán csalárdsága miatt a közönség szenvedjen), hogy azokat, a kik a kiváló borokat bármi módon meghamisítják, vagy azokat silányabb szőlőkből helyettesítik s ezek neve alatt elárusítják, s így a vevőket megcsalják, s a közkereskedést megakadályozzák, az illető megyék hatóságai azonnal s tetteleg összes boraiknak elvesztésével büntessék.

119.§ a marhakereskedés szabályozásáról és a külföldi kereskedőknek az országba szabad bebocsátásáról

Ő szents. felsége a karoknak e kívánságát az ő szomszéd örökös országaival, s tartományaival is jószágosan közölni fogja.

1. § S azokkal mind azokról, a mik a marhakereskedés elmozdítására vonat-

koznak, meghallgatván ez iránt a királyi helytartótanácsot is, a karokkal és rendekkel leendő előleges közlés után, kegyesen határozni fog.

Mi tehát... a fentiekben megnevezett, egyetértéssel meghatározott törvény-cikkeket... helyeseltük, elfogadtuk, jóváhagytuk s megerősítettük.

Adatván a Mi főhercegi városunkban, Bécsben az 1723-ik évben június hónap 19. napján.

(*Corpus Juris Hungarici.*)

522.

Magyar katonai szabályzat.

Császári-királyi rendelet.

1723. aug. 2.

Mi, Károly stb.

(Sebészmesternek és kovácsnak ugyanazokat a személyes porciókat kell juttatni, amelyeket az előző szabályzatok irányoztak elő.)

Magasabb rangban:

Miután törzskari helyzetben mind a magasabb, mind az alacsonyabb rangú létszámkeret vagy egyes tagok... (mivel ezek közül jelenleg csak néhányat fizetnek a Magyar Királyság hozzájárulási összegéből), a természetbeni ellátmányt akár személyes fogyasztásra, akár a lovaknak való porcióból most az államkincstár jelenlegi pénzügyi fedezete alapján kapják – szükségtelen indokolni, hogy a megfelelő havi ellátmányukat ebbe a táblázatba illesszük, tekintettel azonban arra az esetre, hogy a jövőben a törzskari létszámkeret vagy tagok az említett királyságból kerülnének kijelölésre, készpénzes ellátású juttatásukat így láttuk jónak megjelölni.

Erődítményi orvos	244 ft.	– kr.
Erődítményi orvos	194 ft.	– kr.
Hasonlóan még egy másik	100 ft.	– kr.
Testőrségi vagy törzskari sebészmester	150 ft.	– kr.
Tábori patikus	354 ft.	– kr.

Kiadva Prágában, a királyi várunkban, 1723. aug. 2. napján.

(*Rendeletek I. könyve, 717. o., 76. szám*)

Ezennel véget ért a legrégebbi – a királyság bölcsőjétől kezdődően – ebben a hazában az egészség ügyében megalkotott, mind történelmi, mint jogalkotási tartalmak kidolgozott sorozata! –

Magyarország kormányzására és közügyeinek intézésére a legfőbb kormány szerv létrehozásával – végre bekövetkezett és valósággá vált saját alapvetésével megvalósult szabályzata a teen-dők pontosabb végzésére, és a közpolitikai ügyek gondos hivatalos intézésére; miután megszületett az új rendszer erre a szigorúbb működésre, lépésről lépésre jelentek meg a legüdvösb utasítások és rendeletek, melyek sorozatát a következő kötetek tartalmazzák.

Minthogy azonban a II. kötet nyomtatása Magyarország egészségügyének II. korszakáról most van folyamatban, és a jelen lezárandó kötet több mindent előre vetített, azért hogy egynémely részben törvényi és hivatalos, részben említésre méltó hivatali ténykedés ebből a korszakból máris olvasható legyen, ezeket itt kiegészítésként az 1724.-ik és 1790.-ik évek közötti időszakra csatolva teszem közzé –

TOLDALÉK

523.

Tüzes meteor Erdélyben.

Időjárás.

1724. augusztus 23.

Kis Asszony havának 23-ik napján reggeli 7 és 8 órakor Erdélyben széllel és a Partiumban egy időben sok Égi tüzes Meteorum (*Draco volans* – röpülő Sárkány) mintegy röpülve Napkelet felé hol hosszabban két ölnyire, hol rövidebben szivárvány színekkel és szikrázással láttatnak.

(*Petthő Gergely – Spangár András: Toldalék VI. rész 100. lap*)

524.

Alapos vizsgálat a dögvész természetéről.

Körleírás. Járványok.

1725.

Deidier A. *Oratio de natura pestis contagiosa* (latinról francia nyelvre fordítva része ugyanezen szerző következő munkájának: *Consultations et observations medicinales*. III. köt. Párizs, 1754. 12.).

Ugyanebben az értékes kis műben a középút jelenik meg Chicoineavius-sal szemben, aki teljes egészében tagadja a dögvész contagiosus természetét, és azt közli, hogy a rémület útján terjed; szemben Astrucius véleményével, aki ezt a betegséget csakis ragályosnak nyilvánítja. Valójában Deidierius középutas állásponton van a dögvész ragályosságát illetően, de ezt csakis a beteg közvetlen érintésére vagy ruházatának használatára korlátozza, és nem ad helyt a levegő általi terjedésnek. —¹⁴⁸

(Paulus Adamus I. rész Valentics 33. o.)

525.

Trieszt és Fiume szabad kikötők, vesztegzári intézettel és közegészségügyi bizottsággal.

Császári-királyi rendelet

1725. dec. 19.

Mi, IV. Károly, stb.

Mindenki értésére és tudomására hoztuk 1717. június 2-án, hogy mindkét belső-ausztriai tengeri kikötőnket, Triesztet és Fiumét *porti franchi*-vá nyilvánítottuk, majd ezt követően kegyes rendelkezésünket 1719. március 15-én és 18-án¹⁴⁹ kiadott rendeletünkben megerősítettük, felújítottuk, és kiterjesztettük. Tettük ezt annak érdekében, hogy minden kereskedőnek, gyáriparosnak és más mesterembernek, amennyiben említett tengeri kikötőinkben letelepedni kívánnak, kedvező körülményeket teremtsünk. Egyidejűleg ígéretet tettünk arra, hogy mindenféle ragályos betegség távoltartására állandó vesztegzárat vezetünk be, hogy a tengeren érkező vagy a tengeren tovább szállítandó áruk tekintetében a szabad behozatalt és kivitelt biztosítsuk.

Ennek megfelelően az a legkegyesebb akaratunk és véleményünk, hogy mindenki engedelmesen kövesse mindazt, ami a rendeleteinkben foglaltatott.

Először...

Másodszor. Triesztben és Fiumében a vesztegzári állomás és a veszélyes áruk tisztítására és szellőztetésére rendelt raktárak létesítése hibátlanul történjék. Minekutána a vesztegzárról rövidesen szabályos rendeletet hirdetünk ki és nyilvánosan nyomtatásban is terjesztjük, arra törekszünk, hogy Isten segedelmével és az

¹⁴⁸ Tehát – Deidierus kóroktani alapelvét – a legkezdetibb időszakról, az ausztriai tartományoknak kiadott járványutasításokban 1521-től – már évszázadok óta hatályban tartották – és a tapasztalatok mind a mai napig igazolták, és Ausztria vesztegintézeti utasításai a gyakorlatban megerősítették! – a szerző –

¹⁴⁹ A jelzett rendeleteket itt mellőzöm, mivel az egészség ügyében érdemi tartalmakat nem közölnek – a szerző –

összes elővigyázatossági szabály betartásával belső-ausztriai tengeri kikötőinket és tartományainkat mentessé tegyük bármely ragályos kórtól és dögvészes betegségtől. Végezetül legkegyesebben gondoskodunk arról, hogy egy állandó közegészségügyi bizottság létrehozásával és a szükséges veszteglő intézeti személyzet, úgy is, mint lelkészek, orvosok, borbély-sebészek, felügyelők és vesztegzári rakodómunkások biztosításával a vesztegzár alá helyezett áruk és személyek, utóbbiak testileg, lelkileg és ellátmány tekintetében is, kellő kiszolgálásban illetve őrzésben részesüljenek, stb., stb.

Kiadva székes városunkban, Bécsben, 1725. dec. 19-én.
(*Rendeletek könyve I. 793. o. a cs.-kir. Belügyminisztérium irattárában*)

Utasítások

annak megfelelően, ahogyan parancsnokaink és tisztviselőink a Mi belső-ausztriai tenger melléki szabad kikötőinkben, Triesztben és Fiumében, kihirdetett rendeleteinket legalázatosabban követve, az egyes ügyekben mindenkivel szemben eljárni kötelesek.

11. szakasz. Főpénztárnokaink és Főellenőreink... valamint raktárkezelőink is ahhoz tartásuk magukat, hogy a vesztegzári pénzforgalmat szabályszerűen folytassák...

12. szakasz. Ennek megfelelően Főpénztárnokaink sem kezelhetik a vesztegzári pénzeket azok rendeltetése ellenében...

31. szakasz. Parancsnokaink és küldöttjeink határozottan ügyeljenek arra, hogy a vesztegzári intézetek ügyében kiadott utasításainkat mindenki pontosan kövesse és hajtsa végre...

32. szakasz. A vesztegzári intézet főpénztárnoka csakúgy, mint az ott szolgáló őrpapancsnok és annak helyettese, továbbá a felügyelők és rakodómunkások a fentiekben többszörösen megnevezett parancsnokunk joghatósága alá tartoznak.

33. szakasz. Amennyiben panasz merülne fel a felügyelőkkel és rakodómunkásokkal szemben, a rögtönítélő eljárást parancsnokaink kezdeményezik és folytatják le és a tényállásnak megfelelően a Közegészségügyi Bizottságot, az őrpapancsnokot vagy a főpénztárost és a főellenőrt hallgatják meg.

34. Mindaddig, amíg a vesztegzári őrpapancsnok és a szabad kikötők tisztviselői ténylegesen szolgálati viszonyban állnak, javadalmazásukból bármely okból vagy adósság címén, azok elsőbbségétől függetlenül, semmilyen letiltás nem lehetséges.

38. szakasz. Parancsnokaink nem engedhetik meg, hogy bármely okból vagy adósság címén... azokból az árukból és értéktárgyakból, amelyek karantén hatálya alatt a vesztegzárban fekszenek, lefoglalás történjék, vagy azokat bárki visszatartsa, feltéve, hogy azokat már a hajókra átrakodták volna. Azonban azok az esetek kivételt képeznek, amelyek az alant következő további vesztegintézeti utasításokat¹⁵⁰ tárgyalják, és a gyakorlati előírásokat tartalmazzák... stb. Bécsben, k.m.f.

¹⁵⁰ Lásd a járványkórházakról szóló különös rendelkezéseket, 1731. október 3.-i keltezéssel.

526.

**A leghidegebb tél az utána következő legforróbb tavasszal és
nyárral; a vetések és a vizek kiszáradása; bőséges szőlőtermés;
marhavész.**

Meteorologia. Marhavész.

1725-26.

Az elmúlt esztendői igen erős nyárat és őszt nagy havas tél követvén, sok Országokban arra rekkenő heves száraz tavasz és nyár fordul, melly miatt Erdély eitszaki nagyobb részében, a Szilágyságban, Magyarországban is mait mindenütt (egyebütt is) a vetések, vetemények, füvek, némelly folyó vizek, tóók és kutak kiszáradván, mind az emberek, és barmak elései igen el szükülnek. Ellenben a szőlők, az előbbi sok nedvesség miatt bő termést vévén fris meg éresre jutnak.

A Székely földén és más némelly helységekben is a szavas marhák igen döglenek.

(*Petthő Gergely, Spangár András: Toldalék VI. rész, 102. lap.*)

527.

Nagyon nagy havazás, élelemhiány.

Időjárás, krónika.

1726.

Február elején borzalmas havazás volt, amely a távolabb eső helységek, vagy a vidéken egymagukban álló házak között a közlekedést részben súlyosan vagy teljes egészében megakadályozta, így egyes emberek élelem hiányában vagy az országúton a hó fogságában lehelték ki a lelküket.

Következésképpen, a szegények és szükségét szenvedők száma, a tartósan zord téli időjárás miatt, jelentősen megnövekedett stb.

(*Furmann, II. rész, 3. könyv 20. fejezet 1434. o.*)

528.

**Magyarország járványtörténete: különös tekintettel
a mostani soproni járványra.**

Kórleírás – Járványügy.

1726.

Loew A. Magyarország járványtörténete ezekben az években: 1688, 1697, 1699, 1700, 1701, 1702, 1703, 1704, 1705, 1706, 1707, 1708, 1709 (– amint azt elsősorban az utóbbi tizenkét év soproni járványtörténete mutatja) a szerző fia, Carolus Frid. Loew által, 1726-ban közölve Lucas Schroeckius az *Acad. Caes. Natur. Curios.* által és felvéve Sydenham műveinek II. kötetébe.

(*Paulus Adamus I. rész. Valentics 23. o.*)

529.

Járványtan.

Járványok.

1727.

Dögvész leírás és járványrendelet, amelyek korábban külön értekezésekben jelentek meg, ezennel egyetlen könyvben összevonva, az 1713. évi Bécsben,

Ausztriában lezajlott ragállyal együtt, az ellene hozott és írásba foglalt intézkedésekkel, közhasználatra a legalkalmasabb módon nyomtatásban kiadva. A legfelsőbb engedély birtokában. Bécs, Ausztriában. Nyomtatva és elérhetően, Andreas Heyinger-nél, az Egyetemi Nyomdában. 1727. in. fol.

(*Lásd még Paulus Adamus II. rész Valentics 33. o.*)

Ez a mű, amelynek nyomtatása legfelsőbb engedéllyel 1727-ben történt, utánnomással 1763-ban – számos tartalmat dolgoz fel, amelyek jelen kötetben 438. folyószámon a 304–309. oldalon találhatók. Továbbá ugyanennek a traktátusnak az előszavában 1679-ből ezen cím alatt: Különböző gyógyhatású szerek, amelyek fertőzés és dögvész idején hasznosan alkalmazhatók (lásd a jelen kötet 305. oldalán), de ezeket a különösen megnevezett évben ebben a munkában hiába keresnénk. – Ugyanez a traktátus a fent nevezett évben külön falusi használatra nyomtatásban is megjelent – a „Járványrendelet kelt 1780. október 1-én” munkában ezzel a címmel „Rövid eligazítás a szegény vidéki községeknek” stb. – Lásd ezt a jelen kötetben 441. folyószám alatt a 311. és 325. oldalon (tévesen 225). – a szerző –

530.

Ispotály létesítése Érsekújváron, hadirokkantak háza Pesten.
Katonai kórházügy. 1728.

Érsek-Ujvár ez idén elrontatik, és annak el hanyatott szerszámából nagy Ispital építtetik.

Úgy Pestben is nagy roppant Ispital építtetik a meg nyomorodott Német katonák táplálására és szállására, mely végre is, – a Hanoverai gazdag Herczeg Bécsben meg halván – jó somma pénzt hágy.

(*Petthő Gergely, Spangár András: Toldalék VI. rész, 103. lap.*)

531.

***Febris catharralis* járvány szerte Európában.**
Kórleírás. 1729.

Loew C. V. A lázas hurut története, amely Európában járványként pusztított 1729. november és december hónapjában. – Sydenham II. kötet.

(*Paulus Adamus I. rész. Valentics 32. o.*)

532.

Súlyos fagy, nagyon bőséges havazás, majd áradások; farkasok nagy tömegben; égzengés kora tavasszal.
Időjárás. Állatvilág. 1729.

Miután az év kezdetén a korábbi esőzések időszak nagy havazásba és fagyokba fordult... vidéken a gyakori havazás miatt az utak csaknem használhatatlanná váltak... és számos szerencsétlenségről lehetett hallani, mind az embereket, mint az állatokat illetően.

Január 11-én... ebben a hónapban olyan kemény hideg volt, és a hóréteg olyan vastag volt, hogy a farkasok vidéken imitt-amott állatokat és embereket is megtámadtak és megették őket... A nagy mennyiségű hó, amely az utakat csaknem folyamatosan használhatatlanná tette, és 5 héten át tartó fagy után, február elején

olyan gyorsasággal érkezett az esővel vegyes olvadás, hogy nemcsak szinte a teljes hóréteget tüntette el, de a Duna is oly mértékben megduzzadt, hogy az innenső és a túloldali árteret is teljes egészében beborította. Ez után a jég, mivel újabb súlyos fagy következett, újra úgy megvastagodott, hogy ismét a Duna jegére lehetett menni. A megelőző váratlan áradás (számos) helyen súlyos károkat okozott.

Április 23-án mindenki legnagyobb csodálkozására, a tovább folytatódott hűvös napokon, olyan súlyos égzengéses vihar volt, mintha csak a nyár közepén történt volna, és hosszabb ideig tartott.

(Fuhrmann, II. rész, 3. könyv, 20. fejezet, 1447-49. o.)

533.

Járványhelyzet: *febris petechialis* Ausztriában és Magyarországon, Pozsonyra különös tekintettel.

Körleírás.

1730.

Loew C. V. igen alaposan írja le az 1730. évi járványt, amely egész Európában – a nevezetesebb, de számos közepesen ismert városban, kikötőben, mezővárosban, és vidéken a királyságokban, köztársaságokban, nevesebb tartományokban – uralkodott: Thomas Sydenham: Opera medica II. kötet.

Ugyanaz. Levél Franc. Frid. Possinger, császári főorvos részére az 1683-ban Pozsonyban pusztító *febris petechialis*-ról, amelynek leírása ismét megjelent az *Adversariae paternae*-ban (Andreas Loew) Bécsben, Ausztriában, 1730. febr. 7-én – és Sydenham művének ugyanabban a fenti kötetében is szerepel.

(Paulus Adamus I. rész, Valentics 32. o.)

534.

Állandó közegészségügyi bizottság, vesztegzári rendtartás és vesztegzári állomás Triesztben.

Császári-királyi rendelet.

1730. november (2.?) 11-én.

Mi, VI. Károly, stb, stb. Kegyességünket és jókívánságainkat nyilvánítjuk, mindenkinek legyenek bármely méltóságban, rendben és állapotban, különösképpen azonban minden kereskedőnek, utazónak, mesterembernek és gyártulajdonosnak.

Megelőzően mindenkinek értesülnie kellett arról, hogy valamennyi örökös tartományunkban és királyságunkban, az általános kereskedelem bevezetésére és fejlesztésére, különös tekintettel a tengeri kereskedelemre, tengeri kikötőnk, Triesztet szabad kikötővé nyilvánítottuk. Nemcsak különös kiváltságokban és mentességekben részesítettük, hanem saját kincstári érdekeltségünkre is tekintettel, az oda utazó kereskedőknek időről időre számos kedvezményt és könnyítést adni kegyeskedtünk, és mindezeket nyilvános rendeletekben is közhírré tettük. Nem kevésbé mind saját, mind külhoni kereskedőink állandó kérésére, fentnevezett tengeri szabad kikötőnkben, Triesztben, minden év augusztus havában nyilvános nagyvásár tartását engedélyeztük és ezeket a vásárokat felkereső utazóknak és kereskedőknek a korábbiakban kiadott rendeletekben rögzített mentességeken és

kedvezményeken túl még további előnyöket és könnyítéseket biztosítunk és parancsot is adtunk ezek betartására.

Amint azt korábban a helyszínrre kiküldött udvari bizottságunk legalázatosabban jelezte, a kereskedelem és a forgalom növelése céljából, továbbá az utazók részére juttatandó további előnyök érdekében, a megelőzően augusztus hó első napjára hirdetett nagyvásár időtartamát néhány nappal növelni kellene. Ezen túl tengeri kikötőnkben, Triesztben a kölcsönös kül- és belföldi kereskedelem fokozására még további intézkedéseket kell hozni, valamint szükséges volna a korábban kiadott és közhírré tett rendeleteinkben foglalt, a kereskedőknek és a kereskedelemnek is hasznos tudnivalókat pontos vezérfonálként és a jobb betartás érdekében megismételni.

Ennek megfelelően, az előadott indokok alapján, a kereskedelmi ügyekben felállított udvari főbizottságunk meghallgatása után és annak egyetértésével, legkegyesebben elhatároztuk, hogy: stb., stb.

Hetedszer: a Triesztben létesített járványügyi állomást és a gyanús áruk tisztítására és szellőztetésére létrehozott raktárakat tökéletes minőségben felépítettük, és a vesztegzár alkalmazására megfelelő rendelkezést is hoztunk, továbbá a közegészségi ügyekben, Triesztben felállított bizottságot ennek a rendelkezésnek megfelelően kellően elővigyázatos tevékenységre utasítottuk. Következésképpen arra törekszünk, hogy isteni segedelemmel és az összes szükséges óvintézkedés betartásával a ragályos járványt és pestises betegségeket belső-ausztriai tenger-melléki kikötőinktől és országainktól is távol tartsuk. Végezetül a legkegyesebben arról is gondoskodunk, hogy az állandó közegészségi bizottság létrehozásával a személyek illetve áruk kezelése mind testi-lelki, illetve minőségi tekintetben is jó kiszolgálással és őrzéssel történjék...

Ezennel valamennyi egyházi és világi hatóságnak és helyi szerveiknek, továbbá a vámszedőknek is legkegyesebben elrendelve azt akarjuk, hogy engedelmesen teljesítsék a kereskedelem meghonosítására és fejlesztésére a belföldi és külhoni kereskedőknek és utazóknak fokozatosan és újabban adományozott kedvezményeinket és könnyítéseinket. Különösen tegyék ezt a jelen rendeletünkben legkegyesebben kiadott, Triesztben érvényes vám- és felár mentesség tekintetében mindenkor, az évenkénti nagyvásárokon és azokon kívül is a fentieknek megfelelően. Mind ezek legengedelmesebb betartásával tehát az utazókat és vásári árusokat semmilyen ürüggyel ne zaklassák, áruikat ne tartsák vissza, hanem mindent a legengedelmesebben teljesítsenek, ugyanis ellenkező esetben kegyvesztetté válnak, és az elkövetett cselekményeknek megfelelően mindenképpen büntetésben részesülnek. Ez tehát a Mi legkegyesebb és legnyomatékosabb akaratom és véleményünk.

Adatván Bécsben, fő- és székes városunkban november havának 11. (2.?) napján, 1730-ban, Római birodalmi uralkodásunk 20., Spanyolországi uralkodásunk 28., Magyar és Cseh királyságunk 20. évében. Károly s.k.

Marhavész rendelet.**Császári-királyi rendelet.****1730.**

Ausztriai állattartási rendelet, azon jelentések alapján, amelyek az uradalmi gazdálkodóktól 1729-ben és 1730-ban pusztító állat-elhullásokról érkeztek, mind megelőzési, mind kezelési szerekkel együtt.

Az uradalmak és alattvalók használatára a jövőbeli járványok vagy úgynevezett marhavészek idején, a hercegségi tartományi főhatóság kiadásában.

Bécs, nyomtatva 1730-ban, Johann Peter Ghelen császári-királyi Őfelsége udvari nyomdájának műhelyében.

Bevezetés és a marha-rendelet keletkezésének okai

I. A mérhetetlen bölcsesség az állatokat az emberi nem szolgálatára és hasznára, különösen azonban táplálására nemcsak megteremtette, hanem Isten úgynevezett kiválasztott népének a gondozásukat és élvezetüket is meghagyta, majd az özönvíz után az emberekkel együtt Noé által gondosan életben tartotta. Nem kevéssel ezután Ábrahámnak és utódainak, áldott örököseinek hasznára, javára és szolgálatára kiválogatta. Egyidejűleg minden népnek elrendelte a föld művelését, avagy a szántóföldi és gyümölcstermesztést, sőt az Ószövetségben a neki tetsző áldozatokat is megnevezte, amelyek között nem minden ok nélkül jelölte meg különösen a szarvasmarhákat úgyis, mint kérődzőket, mint amelyek tisztábbak és egészségesebbek. Sőt, hatalmas kegyességével azok szaporodását mindenekelőtt a pásztoroknak hozta tudomására, akiket ezekhez az állatokhoz rendelt, kétségtelenül azért, hogy a következő nemzedékeket a lehető legjobban megtanítsa arra, miként kell ezeket az állatokat az emberek szolgálatára tovább tenyészteni és szaporítani.

II. Ezért megkerülhetetlen szükségszerűség, hogy az állatokra tekintettel minden lehetséges módon, elsősorban a jó gondozás mellett mégis fellépő állat-elhullás vagy járványok idején gondos és vigyázó tekintetünkkel azt mérlegeljük, hogy amennyiben a kezdet kezdetén nem állunk ellent egy ilyen csapásnak, az részben a tudatlanság, részben hanyagság következtében egyre inkább elhatalmasodik, legnagyobb hátrányára az uradalmaknak, az alattvalóknak és a szükséges táplálékot is magával ragadja.

III. Minekutána az elháríthatatlan szükségszerűség kényszere miatt, az emberek elhalása esetén, mielőtt a csapás elhatalmasodnék, a közjó érdekében üdvös rendelkezéseket kell kidolgozni annak idejekorán való megelőzésére, ez nem kevésbé kötelező az emberi nem számára hasznos és szükséges, szolgálatot és előnyöket biztosító, továbbá nélkülözhetetlen és általános táplálékot adó teremtmények esetében, hogy így hasonló üdvös és közismertté tett rendelkezésekkel elejét vegyük a korábban gyakran elszenvedett és a jövőben is lehetséges károknak. Mérlegelve, hogy irgalmasság és szomorúság okán az emberek elragadása dögvész idején a gondokat növeli és borzalmas is, nem kevésbé szívügyünknek kell tekinteni az állatok megromlott állapotát, mint a csapás előjelét, és az alattvalók romlásba döntését, valamint a táplálék talán veszélyessé váló elvesztését.

IV. Mindezek következtében a nagyméltóságú tartományi főhercegi előjáróság a közjó iránti atyai gondoskodásból és a szorongatott helyzetű alattvalók iránti szeretetéből, a jövőben estlegesen előforduló állati kórságok és járvány megelőzésére kellően megalapozott szabályzatot szándékozott megalkotni és kihirdetni.

V. Azonban egy ilyen fontos és szükséges szándék szilárd alapvetéséhez a fentnevezett nagyméltóságú tartományi főhercegi előjáróság minden uradalmi tisztviselőnek, gazdálkodónak és gondnoknak körlevelet küldött ki, hogy az arra visszaküldött jelentésekből tudomást szerezzen az imént elmúlt állapotpusztulás kezdetéről, lefolyásáról, és az állatok boncolásának eredményeiről. Ezek ismeretében lehet majd megfigyelésekre és tapasztalatokra épülő szabályzatot alkotni.

VI. A beérkezett jelentések csaknem megegyeznek abban a tekintetben, hogy az állatok füle elernyed, a takarmányt nem fogyasztották el, harákkoltak, váladékozott az orruk és a szemük, és végül hasmenésük keletkezett. Mindezek mellett egyes testtájakon különböző dudorok jelentek meg, amelyekből megnyitás után bűzös folyadék távozott. A megbetegedett állatok boncolásakor a beleken gyulladás és sorvadás látszódott, továbbá nagy hólyagok és sebfelületek, változatos tüdőfekélyek, nemkevésbé a csontokban a csontvelő elfolyósodása. Mindezek keletkezésének hátteréről, okairól, a megelőző és gyógyító szerekről részletesebben a következő fejezetek adnak tájékoztatást.

Első rész

Az állatok elhullásának okai

I. Az állatok elhullásának okait összességében taglalni vagy túlzottan nagyívűnek, vagy nehéznek tűnhet, kivéve, ha azt felületesen csak egy terjengő fertőző felhőre vagy miazmákra akarnánk alapozni. Mint ahogyan az emberek között minden egyes dögvész oka és keletkezése különböző lehet az év, évszak, időjárás, egészségtelen táplálék és rossz ellátás miatt, hasonlóképpen azok az eszközök, amelyek az előző dögvészek idején elegendőek voltak, a következő dögvészben nem bizonyulnak hasznosnak, amit kellően tanúsított az itteni 1713-as járvány, az 1679-ben pusztító dögvésszel szemben. Kétségtelen, hogy a mindenkori eltérő körülmények miatt, ugyanez érvényes az állatokra is, szükség lesz tehát arra, hogy elhullás esetén vigyázó tekintettel szemléljük a különös és együttesen jelentkező ismeretlen körülményeket, csakúgy, mint az elhullott jószágok felnyitásánál a megtámadott belső szerveket, hogy az okokat időben megismerve, rátaláljunk a segítséget adó megfelelő szerekre.

II. Tekintettel az előző – csaknem mindegyik császári örökös tartományban elterjedt állatvérszre, az elsősorban nem a csillagok állása, hanem a takarmány miatt keletkezett, amennyiben az elsődleges okot 1729-ben egy nagyon kemény és hosszantartó tél szolgáltatta, amely alatt a hosszú ideig bezárt jószágot a takarmány általános fogyása miatt annak rosszabb minőségű fajtájával, vagy akár annak hiányában kellett életben tartani. Mindennek okán a téli időszakban nagyon sok jószág éhen pusztult. Amikor a későn végződött tél után kihajtották a jószágot, az állatoknak a metsző ködben, a harmattal és dérrel borított mezőkön kellett magukat nyomorúságosan eltartani, ami az emésztést már a gyomorban megzavarta.

III. A kissé megkésve beköszöntő tavaszi időben, az amúgy is rossz emésztéssel megkárosított jószág olyan mohón esett neki a még éretlen termésnek és a gyorsan megromló fünek a mezőkön, hogy végül a többféle nyers vagy megromlott takarmány összegződött hatása a téli éhezés miatt egyébként összeszűkülő zsigereket felpuhította és elfolyósította, ez által úgy meggyengítette, hogy a megfelelő anyagok nem juthattak át a vérbe és az emésztőnedvekbe. Ezért a jószág külső és belső részei is jelentős sorvadásnak indultak, ami ahhoz vezetett, hogy amikor valamely betegség megtámadta, arra az állat nagy tompultsággal, lógó fülekkel és lehorgasztott fejjel válaszolt. Nem kell tehát csodálkoznunk, hogy sok állat hasmenés miatt pusztult el, valamint számos külső és belső fekélyeket lehetett megfigyelni. Ugyanakkor a legtöbb jószágnál túlzott mennyiségű sűrű epe termelődött, csakúgy, mint dögvészes időkben az embereknel. Kétségkívül, így az egészséges folyékony állapottal szemben, epepangás keletkezett, az alvadást és sűrűsödést kiváltó *acidum contagiosum* vagyis a ragályos savasság miatt. Ez meggátolta az epe lefolyást a belekbe, és a vérben illetve más testnedvekben való torlódása révén többféle, a fentiekben leírt jelenségek kiváltó oka lehetett.

IV. A mindeddig taglalt okok végül is nem vezethettek volna a marhaállomány ily nagymértékű veszteségéhez, különösen a tehenek között, ha a nagyon taplós legelői takarmányra és a megromlott illetve legyengült belső szervekre egy hirtelen, szikkasztó szelektől és hűvösségtől kísért szárazság nem következik, amely egyébként augusztus kezdetéig tartott. Ennek hatására az egyébként is legyengült állatok többnyire kevés, vagy homokkal, porral fedett és pókhálóval átszótt mezőn találták magukat, ahol az éhségtől űzve kóboroltak, ami lehetőséget adott a további és számos elhulláshoz. Különben pedig a mezei kutakban és a patakokban a vízhozam jelentősen csökkent, következésképpen víz hiányában a marha-gulyák nem öblíthették le a már említett maró vagy szétmálló takarmányt, és a fenti tapló-szárazsággal együtt egy sós és savas állapotot is magukra szabadítottak. Ennek kapcsán azt sem lehet megkerülni, hogy a homokos, poros legelők, minden kétség kizárásával, a jelentős lehűlés miatt megérni képtelen *semen verminosum* által fertőződtek, ami elősegítette a rothadás további terjedését, és a nagyon mérgező hatás megjelenését.

V. Mind ezekhez azonban leginkább a tiszta víz megfogyatkozása járult hozzá. A jószág szükségből és szomjúság miatt csak poshadt, vagy hosszú ideig semmilyen vizet nem ihatott, vagy hosszú kiszáradás és kóborlás után a száraz legelőn, ha elegendő mennyiségű vízhez jutott, azt mohón lenyelte. Így megfázva, felhevült belső szerveit hirtelen lehűtötte, a vér és testnedvek pangásnak indultak, a szervekben gyulladás és sorvadás kezdődött, különösen a tüdőben, és a kelésekben, majd az epe besűrűsödése ezekkel együtt az összes fent nevezett állapothoz vezető utat készítette elő.

VI. Az eddig felsorolt okok bár közősek a marhabetegségekben, de nem egy ilyen súlyos helyzet kialakulásában. Hátra van tehát, hogy mi okozta ezt az általános, ragályos fertőzést, amely a megfertőzött állat bűzös kipárolgásból, leheletéből, vizeletéből és ürülékéből, továbbá fertőző, savanyú és metsző kigőzölgéséből áll, amely belégzéssel jut a még egészséges állat szervezetébe, ahol először meg-

rontja a nyálat és az első emésztőnedvet, majd nagyon gyorsan az összes takarmányt megfertőzi. Ehhez nagyban hozzájárul, ha a fertőzött állatot a többiekkel azonos istállóban hagyják, és nem különítik el azonnal az egészségesektől. Így az egészséges jószág a már dögvészes vagy döglött kipárolgástól olyan erős undor és benyomás hatása alá kerül, hogy szinte egy pillanat alatt megfertőződik. Hogy nemcsak az emberre, de még inkább az állatokra az ilyen benyomások és erős undorérzések milyen hatást gyakorolnak, azt bőven elégséges megfigyelés támasztja alá, mégpedig elsősorban a gondolkodni nem képes állatoknál, amelyek (miután a megrémült ember értelme és önmaga vigasztalása révén ezekről menekülni képes) közvetlenül viselik a következményeket, és a dolgok természetes menetének utat engedve további legyengült állatokat fertőznek meg. Ennek következtében végül nemcsak a már fertőzött istálló, hanem a további állatokba hasonlóan beférkőző járványcsírák révén egész községek és a környező települések is megfertőződnek, különösen abban az esetben, ha kellő előrelátással nem vették elejét a közös legelő miatt az állatok keveredésének. Nem beszélve arról a gyakorlatról, miszerint az elhullott állatot hanyag módon azonnal nem távolítják el, és nem ássák el, hogy elnyomják annak rothadó kigőzölgéseit.

Második rész

A megelőzés vagy a megóvás eszközei

I. Hasonlatosan az emberi dögvész időszakaihoz, amikor a megelőzésnek mind lelki, mind rendészeti, mind orvosi eszközei egyaránt előnyösek lehetnek, állatok elhullása idején ezekben különbséget kell tenni, ugyanis az ájtatosság és az orvosságok csak az emberi nemet szolgálja. Másfelől a beérkező jelentések olyan tapasztalatokat jeleztek, hogy egyes helységek egyedül az ájtatosság révén úgy megóvták magukat, hogy a körös-körül fertőzött falvak között vagy mentesek maradtak a járványtól, vagy attól gyorsabban megszabadultak. Hasonlóan az *ars veterinaria*, vagyis az állatgyógyászat is kapcsolatban áll az emberi orvoslásával, mivel lovak, lábas és aprójószágok és további állatok esetében az emberek orvosságai, jóllehet nagyobb adagban ugyancsak használhatók. Ezeket az állatokat az emberek részben táplálkozásra, részben más hasznosságuk miatt tartják, és nélkülözhetetlenek, tehát ez a különbségtétel nem fog összeütközésekhez vezetni, különösen arra való tekintettel, hogy az állatok elhullása többnyire a dögvész és más emberi járványok előjele volt és lesz is, így ezeket erőteljesebben és hasznosan lehet majd kezelni.

II. Együttesen a tartományi főhercegség előjáróságának kétségkívüli reményével, miszerint minden egyes település a legnagyobb mértékben az isteni segedelembe veti a bizalmát ezekben az uradalmaknak és alattvalóknak is pusztulást okozó esetekben, egészségrendészeti megelőzést és intézkedéseket is foganatosítani kell, ugyanis ezek kezdeti elmulasztása miatt az ártalom már befészkelte magát, és akkor nagyon nehéz lesz kiűzni, minden elképzelhető segítő eszköz alkalmazásával együtt.

III. Mivel az összes dögvészes időszak tapasztalata azt mutatta, hogy a korai elkülönítés és minden káros hatás megszüntetése a legelviselhetőbb eljárás, az ál-

latok elkülönítéséről egészen részletes értesítéseket kell küldeni: nevezetesen, hogy az mikor, hogyan és hol történt, mégpedig

IV. Az elkülönítés időpontját illetően a józan ész és a tapasztalat azt mutatja, hogy minél korábban történik, annál előbb lehet az amúgy is gyorsan beözönlő vésszel szembeszállni. Mindaddig azonban, amíg ez felismerés megszületik, egy-két jószág elpusztul, mivel a ragály ugyan már megfertőzte, de még veszélytelennek tartották az állapotát. Ilyen esetben a beteg állatot az istállóban hagyják, vagy a többieket nem különítik el, jóllehet helyeselni kellene, ha megakadályoznák, hogy a beteg állatok veszélymentes időkben is az istállóban álldogáljanak, hanem fokozódó, és a gondozók által könnyen felismerhető gyengeség esetén onnan kitereljék azokat, hogy a még egészségeseknek undort ne okozzanak, ami a még nem felismert, de már jelenlévő ragály esetén, véleményem szerint biztonságos megelőzés volna.

V. Amikor ilyen elővigyázatosság mellett is néhány jószág hellyel-közzel megbetegszik és elpusztul, nem kétséges, hogy az istálló már megfertőződött, tehát gyorsan el kellene rendelni a teljes elkülönítést, mivel az előrelátó és hasznos intézkedés volna. Jóllehet ilyen elkülönítések már a korábbi állatvétszek idején is történtek, a beérkezett jelentések szerint a tapasztalat azt mutatta, hogy nagyon keveset vagy egyáltalán nem segített, kétségtelenül azon okból kifolyólag, mert mindez későn történt, ugyanis az állatok és az istálló már megfertőződött, így a megkésett elkülönítés a rossz és helytelen megoldás miatt a kór terjedéséhez még inkább hozzájárult.

VI. Ennek következtében pontosan és részletesen meg kell tárgyalni az elintézés módját. Ebből adódóan először soha sem a beteg állatot az egészségestől, hanem mindig az egészségeset a betegtől kell egy kényelmes, egészséges helyre elkülöníteni, mivel fertőzött istállótól az egészséges állatok is szenvednek,

VII. Evégből tehát nagyon elővigyázatosan kell cselekedni, hogy amikor bármely házban vagy településen, egészséges időkben is, az állatokat nagyobb arányban és tömegben az istállóktól távoli helyekre tereljék, és szükséghelyzetben ott is gyorsan elvégezthessék a beteg és egészséges állatok igen hasznos elkülönítését.

VIII. Hasonlóképpen szükséges volna minden községben folyamatosan egy jó legelővel borított területet elkülöníteni, amelyet ritkán vagy soha sem használnának legeltetésre, kivéve, ha járvány közeledtét éreznék. Így azután, ha egy már megfertőzött állat járt a közösségi legelőn, ott a ragály az egészségeset is megfertőzheti, legalább is addig, amíg az eső, az egészséges harmat vagy a szél a fertőzött közlegelőt némiképpen megtisztítja. Majd ezután lehet oda az állatokat kihajtani, miközben a legnagyobb gondossággal kell megakadályozni, hogy az egészséges állatokat ne etessék abból a takarmányból, amelyet a fertőzött és padlás nélküli istállóban tároltak, ugyanis a ragályos kigőzölgések arra is képesek, hogy a takarmányt megfertőzzék, és így az elkülönített egészséges állatokat is megbetegítsék. Ahhoz, hogy a tartalékolt legelő a jószág számára dús és kényelmes legyen,

IX. Ne feküdjék túlságosan távol a településtől, mert a megerőltető és hosszantartó hajtás miatt az állatok felhevülnek, és fáradtak lesznek a hosszú terelestől. Kiváltképpen a már megmutatkozó elhullásnál az állatokat egyáltalán nem

lehet hosszú ideig a legelőn hagyni, és a kiterelésnél illetve behajtásnál is tekintettel kell lenni a mértékletes időtartamra.

X. Mivel sok múlik azon, hogy mikor történik a jószág kiterelése és behajtása, a kiterelés soha se történjék napkelte előtt, nehogy fertőzés keletkezzék a káros harmattól, dértől és ködtől. Így az állatok már a nap által teljesen megtisztított és felszárított legelőre érkeznek, ahol a nagy hőségben csak a 9. vagy 10. óráig maradjanak, hogy még a déli hőség előtt hazatereljék őket. Délután a kihajtás ne legyen a 3. vagy 4. óra előtt, és a visszaterelés napnyugta előtt történjék. Főként azonban arra kell ügyelni, hogy a terelés lassú legyen, de nem kevésbé arra is vigyázni kell, nehogy az állatok bűzlő áporodott pocsolyákból igyanak.

XI. Evégből elővigyázatosan a jószágot a kihajtás előtt egészséges vízzel kellene itatni csakúgy, mint beterelés után, ugyanis így nem érezné szükségét annak, hogy a legelőn igyon, ráadásul akkor, ha a legelő nagyobb távolságra van, és nagy a hőség is, ez esetben ugyanis meg kell követelni, hogy

XII. Ott több és tiszta kút álljon rendelkezésre, vagy amennyiben a hely szárazsága miatt ez nem lehetséges, legalább a közeli falvakból és településekről rendszeren megtisztított tartályokban a lakosság felváltva tiszta vizet szállítson, hogy az állatok a poros mezőkön a nagy hőségben ne szenvedjenek, majd a jelentős és hosszú szomjazás után a vizet ne hirtelen szívják fel, így a felhevült zsigereiket megtámadják és lehűsék. Az eddigi tapasztalatok ugyanis azt bizonyítják, hogy a jószág elhullása leginkább forró és száraz nyári időben, semmint más évszak során, vagy nedves években következik be. Kétségtől a kiszáradt legelőn a szükséges itatás és a por leöblítésének hiánya, és talán a mérges por lenyelése miatt fokozott és nyomatókos gondot kell fordítani arra, hogy aggályok nélkül milyen módon lehet a gyakori marhavészt megelőzni. Függetlenül attól, hogy a marhavész többnyire száraz nyári időben keletkezik, mégsem tagadható, hogy a járványok kiadós, hirtelen érkező tartós esőzések után, különösen a többszöri áradások által fövennyel borított mezőkön és legelőkön, a visszamaradt pocsolyákban, a kezdődő, különösen rideg és hűvös őszi időszakban is támadhatnak, jóllehet ritkábban, de hevesebben. Ezek következtében az állatokat nem lehet kihajtani, összezsúfolódnak az idő előtt bezárt istállókban, de ha mégis kihajtják őket, semmit sem találnak a nagyon haramatos, deres, ködös, vagy akár hóval borított legelőkön. Mind ezek a hűvösség miatt nagyon gyorsan megakadályozzák az állatok kigőzölgését, így belsőleg még további károkat okoznak, és hozzájárulhatnak a marhavészek kialakulásához. Ráadásul úgy, mintha az előző járványban kellő elővigyázatossággal meg sem történt volna az elföldelés, az általános óvintézkedések, az emberek és állatok illetve használati tárgyak kötelező elkülönítése, valamint az istállók tisztítása.

XIII. Mielőtt azonban reggel kihajtanák és megetetnék a jószágot, nagyon jó volna alaposan megtisztítani a helyileg előírt szerrel a nyelvét és szájpaddását, ez után az arra való szerrel az orrát bedörzsölni, továbbá éjjel a nyelven és szájpaddon kialakult káros lepedéket az etetés előtt eltávolítani. Kihajtás során, különösen ködös időben, az állatok orrát a rossz, fertőző kipárolgástól és levegőtől kell megóvni.

XIV. Mindezekkel együtt, nem kevésbé előnyös a déli hazaterelés után a jószágnak (különösen nagy szárazságban és hőségben) azonnal vagy jó friss füvet,

vagy más nedvesített konyhakerti növényt adni, vagy árpalisztból, korpából és hasonlókból álló hőszabályozó vizes keveréket, hogy a felforrósodott zsigerek valamelyest felfrissüljenek.

XV. Mindenek előtt azonban mind az itató helyeken, mind az istállókban gyakran és alaposan kell takarítást végezni, hogy az itatókban a szennyeződés és kártevők ne szaporodjanak el, az istállókban pedig ilyen időszakokban a gyorsan rothadó alom további romlást és bűzt ne gerjessen. Ilyen alkalommal az állatgondozóknak határozottan lelkére kell kötni, hogy a beteg és egészséges állatok trágyáját ne keverjék, hanem egymástól alaposan elkülönítsék. Mind az egészséges, mind a fertőzött istállókban biztonságos helyen téglával kibélelt gödröket kell kialakítani, és vasráccsal lefedni, hogy az ezekből áramló állandó füstölés lehetővé tegye a megromlott levegő javítását.

Így lehet a gyakorlatban kellően, pontosan és gyorsan végrehajtani az egészséges jószág rendészeti elkülönítését és megtartását.

XVI. Beteg jószágot a valódi fertőzéstől tisztaságon, jóltartáson és a döglődő vagy már elpusztult állatok sürgős elkülönítésén kívül ennél jobb megelőzéssel nem lehet kezelni, és azt, hogy ennek során mit kell tenni, a következő rendelkezések tartalmazzák, úgymint

XVII. Amennyire csak lehetséges, jó időkben se pusztuljon el jószág az istállóban, de ha ez megtörténne, onnan azonnal el kell távolítani, különösen, ha fertőzött volna. Amennyiben ezt a nagy távolságban tartózkodó gypmester saját maga azonnal elintézni nem tudná, a várakozás viszont nagyon hátrányos volna, az állatot a majorosgazda vagy a gondozók vigyék ki azonnal az istállóból, hogy a még egészséges vagy már fertőzött jószágot azt körbe ne állja, és így a belőle való kiáramlás, vagyis a kipárolgás nagyon könnyen fertőzést okozzon. Az elpusztult jószágot az istállótól kissé távolabbra kell vinni, hogy a gypmester amilyen gyorsan csak lehetséges, elföldelje, mégpedig

XVIII. Nyúzás nélkül, tehát szőröstül-bőröstül, és ilyen esetben a gypmestereknek nagyon súlyos, sőt halálbüntetés terhe mellett kell megtiltani, hogy marhavész idején nyúzást végezzenek, ellenben az állatokat úgy földeljék el, ahogyan elpusztultak. Azt pedig elkerülendő, hogy a bőrből bárki is hasznot húzzon, vagy eszébe jusson a már elföldelt állatot kiásni, vagy azokat még elföldelés előtt megnyúzni, az ilyen eredetű bőrt azonnal apró darabokra kell szabdalni.

XIX. Egyidejűleg az elpusztult jószágot alomból keletkezett trágyát azonnal egy elkülönített helyre kell vinni, és semmilyen módon nem adható hozzá a többi egészséges állattól származó trágyához, ugyanis a kettő keveredése nemcsak nagyobb rothadást eredményez, hanem hátrányos lehet a trágya további földművelési felhasználásában. Ezért tehát helyes volna annak elégetése egy távoli és másra nem használható helyen, amilyen gyorsan csak lehetséges, ugyanis az égetés az egyébként fertőző gőzöket és füstöt is felemészti, miközben nem ártana a szélre is ügyelni, hogy az ne a falvak felé irányuljon.

XX. Ami az elpusztult jószágot elföldelését illeti, a fenti utalásnak megfelelően, a kiásott gödör a lehető legmélyebb legyen, a betemetéshez pedig kellő mennyiségű kővel kevert földet kell használni, égetett mész hozzáadásával, hogy az ilyen

helyet az üregi állatok és a ragadozó madarak ne kaparják ki, és a döglött állat ide-oda vonszolásával a járványt ne terjeszthessék, evégből tehát

XXI. Az elföldelés helyét kerítéssel kell körbe venni, vagy más módon biztosítani. Továbbá, a száraz és kissé magasabban fekvő helyek sokkalta alkalmasabbak, mint a lapos és nedves, sőt mocsaras területek, ugyanis a magasabb helyen a gödör mélyebbre ásható, és a száraz földben elhantolt állat gyorsabban, nagyobb rothadás nélkül fog lebomlani.

XXII. Nagyon jó volna, ha az ilyen gödrökre, különösen ősszel és tavasszal gyakrabban friss földet terítenének, így azok kiemelkednének, és bogáncs valamint egyéb, a jószágnak alkalmatlan gazok a magjukat ott szétszórják, különösen pedig erős gyökeret vernének, így mint a szúrós növények, például a tövises iglice és más hasonló, onnan a legelésző állatokat elriasztanák, és ezen túl a talajt is jobban megkötnék. Ezeket a gödröket azonban semmilyen módon nem lehet felnyitni, fokozott jószág-elhullás, súlyosabb szükséghelyzet vagy az elföldelési helyek megfogyatkozása miatt, de ha erre mégis sor kerülne, és a gödörben egy nem teljesen lebomlott állat feküdne, azt elégetéssel kell megsemmisíteni, ennek kapcsán a falvak vagy a legelők felé a szélirányt is figyelembe véve.

XXIII. Az elhantolás helyszínei mind a szántóföldektől, mind a legelőktől a lehető legtávolabb legyenek, erre a célra az amúgy legeltetésre alkalmatlan területek kijelölésével. Jóllehet, úgy tűnik, hogy a fentiekben jelzett mélység és szárazság a mocsaras falvakban és területeken aligha lehetséges, de gyakorlatilag nincs olyan mocsaras vidék, ahol valamivel szilárdabb, homokosabb terület ne volna, így ezen adottságok mellett nem lehetetlen a szándékot valóra váltani, csupán buzgóság, szorgalom és gondosság kell hozzá.

XXIV. Ismeretes, hogy az elhullott jószág idejekorán való eltávolításától húzódoznak a majoros-gazdák és az állatgondozók, mintha ez a gyepmestereknek fenntartott munka részükre tisztességtelen, szidalmazandó vagy hátrányosan megkülönböztető tevékenység volna, így viszont az egyébként üdvözlendő gondoskodást fogja megakadályozni. Tekintettel arra, hogy az általános szükséghelyzet törvényt bont, ilyen esetekben senki sem vonakodhat, és az ellenvetése sem származhat felsőbbbségi érzésből, tehát a feladatot végre kell hajtani. Megelőzendő azonban bármilyen ellenszegülést, erre a tevékenységre nyilvánosan kihirdetett rendeletekkel kell időszakosan vagy állandóan is az alattvalókat nyomatékosan kötelezni, annak egyidejű biztosításával, hogy kiterjedt állatjárványok idején senki se hivatkozhatson ennek a munkának a tisztességtelen, szidalmazandó vagy hátrányosan megkülönböztető voltára, lett légyen bármi is a foglalkozása.

XXV. A tapasztalatok sokszorosan bizonyították, és ezekkel együtt a józan ész is jelzi, hogy az állatgondozók a már fertőzött istállóban a tapadó ragályt vagy *contagiumot* könnyelműen szerteszórják. Így amikor meggondatlanul más egészséges jószághoz közelítenek, azokat megfertőzik, miután a ruházatukat akadálytalanul és tartósan átíttatták a beható mérges kigőzölgések, következésképpen a legcsekélyebb aggodalom nélkül adják át a fertőzést az érzékeny jószágnak. Szükszerű követelmény lesz tehát ezekkel az állatgondozókkal közölni, hogy maradjanak távol az egészséges helyszínektől, istállótól, és a legelőkre se menjenek

ki a fertőzéstől még mentes állatok közé. Ezt a rendelkezést azonban már az állatok elhullásának kezdetén megfelelő intézkedésekkel kell bevezetni és betartatni, mivel kétség sem férhet ahhoz, hogy éppen a mellőzött elővigyázatosság járul hozzá leginkább a széles körben terjedő és hosszan elhúzódó marhavészhez. Ilyen esetben nem kell meglepődni azon, hogy az állatok elkülönítése nem mindig járt eredménnyel, ugyanis a még nem fertőzött jószág ellátásában éppen a gondozókat senki sem különítette el következetesen egymástól.

XXVI. Amikor végezetül Isten segedelmével és az alkalmazott módszerek révén elmúlt az állatvész, a legkevésbé sem engedhető meg az elkülönített még egészséges jószágot a korábban megfertőzött istállókba terelni, ugyanis ott előzetes alapos tisztításra van szükség, és hosszabb idővel az azonos módon elhullott több vagy kevesebb állat után szellőztetést és megfüstölést kell elrendelni.

XXVII. Takarítást különben a következő módon kell végezni: először a jószágállásokat kell teljesen átrendezni, vagy kicserélni, de legalább is az istállóból mindegyiknek a korlátját ki kell vinni és a levegőn hosszabb ideig állva hagyni. Ezt követően a felületüket vastagon le kell gyalulni, majd meleg ecettel és vízzel átmosni, és a kiszáradás érdekében néhány napon át újra nyitott, de esőtől védett helyen hagyni.

XXVIII. Ahol az istállók padlását pallókkal vagy szárfákkal alakították ki, ott teljes visszabontást kell végezni a faanyag kicserélésével, vagy a kibontott pallókat illetve szárfákat levegőn kell kiszáritani, átforgatni és legyalulni. Miután az istálló ürüléktől rothadó földjét legalább fél láb mélységben kiemelték és eltávolították, a helyét friss földdel kell feltölteni, majd alapos ledöngölés után lehet újra padozatként használni. Az eljárás általában azonos a kikövezett istállókban, avval a különbséggel, hogy a kőlapokat vagy téglákat ecettel és meleg vízzel kell átdörzsölni, a levegőn átforgatva kiszáritani, majd a frissen feltöltött földalapra visszahelyezni.

XXIX. Amennyiben az istállónak nem volna padlása, a földet a fentiekhez képest mélyebben kell kiásni, majd újra friss és jól ledöngölt földdel feltölteni. A ki-termelt földet egy nagyon távoli helyen, mély gödörbe kell helyezni, majd az ottani földdel és kövekkel feltölteni, utána pedig a fentiek szerinti dög-temetőknek megfelelően a bogáncsnak magvával meghinteni.

XXX. Falazott istállókat sűrű, ecetben és vízben oldott égetett mésszel kell kifesteni, majd utána 8 napig szellőztetni, és a helyileg előírt módon néhány napon át megfüstölni.

XXXI. Lécekből és faanyagból ácsolt istállókat, különösen, ha azokat sok állatnak készítették, hántolás és a lécek gyalulása után azonos lemosással kell megtisztítani, és amennyiben erre mód és lehetőség adódik, bemeszelni, majd a falazott istállókhoz képest hosszabb megfüstölés után újra berendezni.

XXXII. Mind a kőműves munkával, mind az ácsmunkával készült széna- és takarmány-padlást ugyanígy kell megtisztítani, de oda friss takarmányt a befejezett tisztítás előtt nem lehet elhelyezni, viszont a járvány alatt ott tároltat ugyan-csak a fálvaktól távol kell elégetni.

XXXIII. Az istállók és szénapadlások takarítására vonatkozó rendelkezések egyesek számára feleslegesnek, az alattvalók részéről pedig költségesnek és ne-

hézkesnek tűnhetnek. Tekintetbe kell venni azonban, hogy az elhullott állatok helytelen elföldelése, a már rothadók kiásása és bőrének lenyúzása miatt a vész újból, a korábban egészségben megtartott helyeken és jószágok között is felütheti a fejét. Sőt, a kitörő járványban az eddig beérkezett jelentések szerint a korábbi eszközök kevésbé vagy egyáltalán nem lesznek hatásosak, amint azt eddig ebben az évben Morvaország tapasztalatai is bizonyították. Szükségesek tehát a fenti megelőző tisztítási intézkedések, csakúgy, mint az embereket sújtó dögvészek ismétlődő hullámai esetén, mindenféle válogatás és kifogások nélkül. Ráadásul, az egészségben megtartott állatállomány az esetleg így keletkező károkat és költségeket bőségesen pótolja, összevetve azokkal, amelyeket a járvány előtti vagy közbeni, többnyire hatástalan intézkedések okoznának. Különben semmilyen körülmények és eshetőségek között sem lehet az elővigyázatosságot mértéktelennek vagy túlzottnak tekinteni. Továbbá nincsenek olyan körülmények és események, amelyek között túlzott az elővigyázatosság, sőt mindenek előtt előnyös és hasznos, éppen más országok könnyen felmerülő gyanakvása esetén, mintha a mi részünkről mindez kevés vagy felületesebb volna.

XXXIV. Amennyire az istállóban, szénapadlásokon és ládákban szükséges tisztítást végezni és a ragályt kiirtani, ugyanúgy meg kell követelni a fertőzött állatok itató edényeinek elkülönítését és megfelelő tisztítását. A köteleket és a beteg állatok körül használatos további szerszámokat is el kell égetni. Ezzel szemben a láncok és más vasárúk ecetes lemosással kezelendők. A beteg állatok ellátását végző emberek szalmazsákját, fekvőhelyét és ruházatát is el kell égetni, ugyanis a tapasztalat szerint a járványt leginkább az terjeszti, ha ezek az emberek egészséges helyeken egészséges állatokkal érintkeznek. Nem csupán látszat, hogy a ragályos felhő vagy *contagium*, miután az egyik helyen a vészt csaknem visszaszorították, egy ilyen elővigyázatlan átvitel révén más megkímélt helyeken szinte egy szempillantás alatt még nagyobb erővel fog kitörni és károkat okozni.

Harmadik rész a megelőző orvosságos szerekről

I. Az úgynevezett rendészeti megelőző intézkedések és általános tartományi óvintézkedések egyáltalán lehetséges részletező tárgyalása után szükségszerű követelmény, hogy a védekezés orvosságos szereit is átnézzük, jóllehet ezeknek olyan nagy a száma, hogy a leírásukra és számbavételükre az itt rendelkezésre álló oldalak elégtelenek bizonyulnának. Ezek közül a leginkább beváltakat Cholerus és Hochberg füves és házikönyvei is jelentős számban tartalmazzák. Jóllehet, az állatok közönséges kórságaiban jól kiállták a próbát, nagy állatvészben mindaddig kevésbé voltak sikeresek vagy hatástalannak bizonyultak, különösen akkor, ha a járványok széles körben és megelőző rendészeti intézkedések nélkül törtek ki, és dühöngve pusztítottak.

II. A megelőző orvosságos szerek, alkalmazás szempontjából részben külsőlegeseek, részben belső használatúak. Ugyanakkor emlékezni kell arra, hogy ezekre a szerekre az előző fejezetben elrendelt megelőző intézkedések nélkül kevésbé vagy egyáltalán nem lehet hagyatkozni. Ami a belső használatú szereket illeti,

III. Ezek elsősorban a jószág jó emésztéséhez járulnak hozzá, hogy a rosszin-dulatú harmattól, dértől, ködtől, vagy káros esőzéstől és portól megromlott takar-mány és a legelőn a fű közvetlenül nagy kárt ne okozzon. Evégből előnyös lesz az állatok elhullásának legkezdetibb szakaszában, hogy a még egészséges jószágot (tekintettel arra, hogy a betegeknek megelőzésre már nincs szüksége) reggelente soha ne hajtsák ki éhgyomorra, hanem mindig etessék meg az emésztést segítő valamilyen megelőző szerrel.

IV. Eközben a jószágnak előtte a nyelvét, szájpadját és fogínyét sóval tisztít-sák meg, mert az éjszaka folyamán a fent nevezett helyeken leülepedett nyálka gyorsan bomlásnak indul, és a rothadással kezdődő folyamat olyan körülményeket teremt, amelyek között a megelőző szerekből

V. legjobb volna a jószágnak az alábbiakban leírt módon egy ecetbe áztatott szelet kenyeret adni, de ha ez nehézséget okozna, a kenyér hiánya vagy annak drá-gulása miatt egy kevés takarmányt ecettel kell átítani, és azt megetetni, vagy meg-hinteni az ecet összetevőiből készített porral.

Ecetes megelőző szer

Vegyünk 6 maroknyi cickafarkot és körömvirágot, 4 maroknyi benedekfüvet, 3 latnyi kis ördöggyökeret, kissé összezúzott 8 maroknyi borókabogyót, 4 latnyi álla-toknak való mithridátumot, majd ezeket apróra vágva jól összekeverjük és 6-8 mérő borecetben legalább 8 nappalon és éjjelen át pácoljuk, és ezt követően a fenti haszná-latra megfelelően tároljuk. A tárolt készítményhez az ecetet gyakran utántölthetjük.

VI. Köztudomású, hogy az ecetnek a ragályos emberi betegségekben önmagá-ban is ereje és hatása van, különösen akkor, ha azt a mérgező gőzök felhőjével szemben hatásos szerekkel együtt alkalmazzák. Ezért az ecet a mindennapi hasz-nálatban minden más izzasztó port, liktáriomot és hasonló szereket különösen mellőzve, hasznosabbnak nevezhető, amennyiben kiadós szer nemcsak az emész-téshez, az étvágy gerjesztéséhez, a rothadás megelőzéséhez és az összes ragályos csíra elpusztításához, amint azt úgymond az egész világon megtapasztalták.

VII. Emellett a különféle eddig hasznosan adott liktáriomok időnként alkal-mazhatók az esti etetés után, de a helytelen használatot megelőzendő, ezzel heten-ként egyszer lehet élni, vagy az állatok gyakoribb, illetve ritkább elhullásához igazítva. Az ilyen liktáriomok közé lehet, és kell is számítani a régtől fogva hasz-nált jószág-mithridátumot vagy *Diatheseron*-terjéket. Ha ezt valaki nem a patiká-ból akarná beszerezni, jóllehet onnan biztonságosabb a hosszabb és gondosabb elkészítés miatt, akkor házi elkészítésének leírása a következő:

Állatoknak való mithridátum

Vegyünk egyenként 4 latnyi tárnics-gyökeret, kerek orvosi füstikét, babérbo-gyót, mirrhát, 2 font finomított mézet, majd a növényeket apróra dörzsöljük, szél-ben tisztítjuk vagy átszítáljuk, hozzáadjuk a mézet, és jól összekeverjük. A készít-mény cserép- vagy ónedényben, jól lezárva tárolandó. Ügyelni kell arra, hogy ez a liktáriom minél öregebb, annál nagyobb a hatása, kisebb mennyiségekben is. Ezt a mithridátumot, a fentiekben említettek szerint, az ecetes megelőző szerrel átita-tott kenyérhez is hozzáadhatjuk.

A bécsi új patikai szabályzatban leírt, úgynevezett jószág-por vagyis *pulvis pecorum*, ugyancsak nagyon üdvös hatású, megelőző és gyógyító szerként is használható, amennyiben kihajtás előtt másnaponként adjuk az egészséges állatoknak ecettel és sóval dörzsölt kenyérszeletre szórva.

A *Cronwett-Beer-Salzen* ecettel, sóval és fokhagymával vegyítve és kenyérre kenve nem kevésbé előnyös a jószágnak a reggeli kihajtás előtt.

Krétát és nyers kendarabot zúzzunk apróra, majd az állatoknak reggel és este adjuk, kenyérszeletre szórva. Az előző járvány idején ez igen hasznosnak bizonyult.

Bevált por még a következő: síkpor, máriaüveg, kénvirág, üveggallusz, vöröskő, vasvirág, egyenként azonos mennyiségben porrá zúzva. Két szelet kenyér között naponként kétszer adva hasznosnak bizonyult, mind az egészséges, mind a fertőzött állatoknak.

Azonos hatása van a hosszúborsnak, krétával vegyítve, azonban különösképpen a friss és kifejlett heringeknek, mind megelőző, mind gyógyító szerként adva, oly módon, hogy a beteg állatoknak egyet adunk, naponta kétszer, az egészségeseknek viszont reggel és este egy-egy fél heringet, de mindig az etetés előtt.

Tárnicspor, babérbogyó, salétrom és kén, trágyalével végzett locsolás, vércsapolás és az istállók megfüstölése után, egyes helyeken megóvta az állatokat a fertőzéstől.

Sűrű ködben, különösen a télbe hajló őszi időben, a következő port igen hasznosnak találták: veszünk két font *Cronwett*-bogyót kissé megpirítva, porrá zúzva, majd egyenként egy fontnyi kénvirágot, rézgálicot, nyers timsót, babérbogyót, szárított zsályát. Mindezt összetörjük, majd jól megszeleljük, ezután kétszer annyi sót adunk hozzá, és a teljes mennyiségből hetenként néhányszor nyalásra adjuk az állatoknak, a takarmány kirakása előtt.

Bevált szer a megelőzéshez: állati mithridátum, hozzáadott aszandkóróval, kassziával, mirrhával és fokhagymával összekeverve. Hetenként egy-kétszer adva, huzamosabb ideig sok jószág és számos helység mentes maradt a fertőzéstől.

Nyers dárdany, vagyis ásványi piskolc apróra zúzva és a takarmány közé keverve, mind a szarvasmarháknak, mind a lovaknak hatásos megelőző szer, csakúgy mint a *crocus metallorum* és a *hepar antimonii*, különösen akkor, ha az állatokon késztetés látszik a hányásra. Az utóbbival azonban kissé óvatosabban kell bánni, és csak a patikákban végzett megfelelő elkészítés után használható.

A járulékos porok egészséges és beteg állatok esetében jó hatást gyakorolhatnak. Vegyünk 4-4 lat nyers kén és salétromot, fél lat angyalgyökeret, 1-1 lat vérontófű-gyökeret és császargyökeret, 4-4 lat aland-gyökeret és babérbogyót, egyenként 12 és fél lat borókabogyót, bodzabogyót, diófa- és nyírfalevelet, zsályát, kerti rutát, benedekfüvet, a leveleket és gyökereket előzetesen megszáritva, majd mindent összedörzsöljük, szélben tisztítjuk és egymással összekeverjük, miközben hozzáadunk fél-nyolcad sikért és félfont sót. Ebből a beteg állatoknak reggeli etetés előtt adunk ecettel áztatott kenyérszeletre hintve annyit, amennyit 4-5 ujjal összecsíphetünk, az egészségeseknek pedig minden második vagy harmadik napon.

Ezek tehát a sokféle belső használatú megelőző szerek, amelyek leginkább beváltak, a beérkezett és kézhez vett jelentések szerint.

VII. Ami már most a külső használatú megelőző szereket illeti, azok vagy az állatok és az istállók megfüstölésénél, vagy érvágásban és más esetekben használatosak. Ezeket illetően a farok alatti érvágás teszi a legnagyobb szolgálatot, mind megelőző, mind gyógyító célzattal, mint ahogyan az embereknél az aranyérből a besűrűsödött vér lecsapolása történik, ami a csökkentett vérmennyiségnek szabad keringést vagy mozgást enged, tehát számos fent említett állapot keletkezését meggátolja. Egyidejűleg az állatok fejét is megkönnyíti, így határozottabbak lesznek, és nem olyan gyorsan kezdenek szokatlanul viselkedni és megrémülni. Sok jelentés igazolta, hogy a levágott állatok különböző testrészeiben jelentős mennyiségű, részben alvadt, részben besűrűsödött vér gyűlt össze, így ebből a szempontból az ilyen lecsapolási eljárások jó szolgálatot tesznek. Tehát az érvágást nem kell hosszasan halogatni, hogy későbbi időpontban végezve utat egedjen az állapot további romlásának és a javulás akadályozásának. A lebecsátott vér mennyiségét az állat erejére és színére figyelemmel kell meghatározni, így a fekete vagy sötétbarna állatból bizonyosan többet lehet leengedni, mint a fehérből, szürkéssárgából vagy halvány rótszínűből.

VIII. Érvágás mellett nagyon hasznos a méreggyökér-húzás, különösen megelőző célzattal, nem véletlenül, mivel ez a módszer igencsak rokonságban van a fonálhúzással vagy kutacsolással. Amint azt nem az összes, de a legtöbb leírás igazolta, ez utóbbiak az embereknél dögvész és más betegségek esetén, megelőző célzattal hasznos szolgálatot tettek. Ráadásul mindezt az elmúlt állatvész igazolt tapasztalatai is kellően alátámasztották. Megjegyzendő, hogy ezeket az eljárásokat többnyire még egészséges és nem fertőzött állatok esetében kell bevezetni.

IX. A füstölő szerek, az istállók levegőjének és kipárolgásának szabályozására, szintén nagyon jók és hatékonyak. Az istállók bejárata előtt földbe ástott cserépedényeket lehet elhelyezni, kevés parázssal megtöltve és vasrostéllal lefedve. Erre helyezve a zöld boróka ágak állandóan füstölögjenek, hogy a füst a huzat révén az egész istállót átjárja. Az edényeket hellyel-közzel a nap folyamán megszórhatjuk a folyamatos füstöléshez. Erre a célra vegyünk 1 font tört borókabogyót, fél font dohánylevelet, egynegyed font nyers kendarabot és közönséges kátrányt, 2 lat angyalgökeret, majd mindezt apróra zúzzuk. Ugyanennek a szernek egy izzó serpenyőből keletkezett füstjével naponta többször áthaladhatunk az istállón, hogy azt teljesen átfüstöljük, különösen az állatok kihajtása előtt, amikor is az egész teret zárva kell tartani, hogy a füst az állatokat teljesen átjárja.

X. A füstölést az istállók tisztítására, a fentiekkel együtt, következőképpen kell végezni: vegyünk fél font ráspolyozott görögszénát, 1 font nyers kendarabot, negyed font angyalgökeret, elegendő mennyiségű száraz tehén- vagy ökorlepényt a mezőnek arról a részéről, ahol egészséges állatok legeltek, majd ezt zúzzuk össze, hogy durvaszemcsés por keletkezzen belőle. Ezt magában vagy a fenti füstölő szerrel vegyítetten használva, a fertőzött istállókat járvány alatt és utána is többször meg kell füstölni.

XI. Egyesek azt állítják, hogy az elhullott állatok felnyitása után azok fertőzött részei, mint a tüdő, a telt epehólyag és más többnyire károsodottan talált szerv a kéményekben kiszáritva, majd elszáradt fák alá temetve megbízható eljárás volna

mind az állatok egészségben tartására, mind a betegek javulásának elérésére, és a marhajárványok gyorsabb átvészelésére. Ezt, amint azt a természetes *sympathia* némiképpen igazolja, nem kell elutasítani, és vele mindenki kísérletezhet.

Negyedik fejezet a gyógyító szerekről

I. Jóllehet, jelentős számú könyvet írtak tele az állatok orvosságairól, ezek többnyire csak a közönséges kórságokat tárgyalják, nem pedig a tömeges elhullásokat. Ha az utóbbival mégis foglalkoznának, az orvosságok a járvány kitörésekor a tapasztalatok szerint nemcsak az uradalmi tisztviselők jelentései, hanem a helyenként és időnként beérkező beszámolók alapján is nagyon kevésbé vagy egyáltalán nem használnak. Végül, amikor a járvány kitombolta magát, és egész csordákat ragadott magával, majd az ereje magától meggyengült, csak akkor mutattak hatást és hatékonyságot, kezdetben viszont a járvány dühöngése idején semmit nem segítettek. Így tehát, hogy a fentiekben tárgyalt rendészeti és általános tartományi védintézkedések nélkül miként kell gondolkodni a gyógyító szerekről, azt rá kell bízni a józan gazdálkodásban és állattenyésztésben jártas emberekre. Ezzel együtt

II. ezek a szerek, amennyiben tapasztalatilag jónak bizonyultak, ne merüljenek feledésbe, és amelyik közülük a leghasznosabb volt, azt közismertté kell tenni, hogy a később beküldött jelentések révén további megalapozott és részletes tapasztalatokkal szolgáljanak.

III. Ami a külsőleg alkalmazott módszereket illeti, kérdéses, hogy a méreggyökér-húzás és az érvágás a kezelésben csak olyan mértékben hatásosak, mint akkor, amikor azokat a betegség kezdetén alkalmazzák, de a betegség elharapódzása idején vagy később, inkább kárt okoztak, mintsem haszonnal járnak. Így megfontolandó, hogy amikor a vérben és a testnedvekben szétterjedt méreg már túlsúlyba került, sőt úgy tűnik, hogy teljes romlást okozott, akkor ebben az állapotban a megkésített lecsapolás a jószágnak a még fennmaradt erejét is felemésztí, és gyorsítja a pusztulását. Sőt, akadályozza a méreg kiűzését, ennél fogva, ha csak lehetséges, különösen az érvágást kell elvégezni, és még az áthúzás is végül hasznosnak bizonyulhat, arra szolgálván, mint az embernél a később alkalmazott hólyaghúzó szerek. Az érvágás azonban, mint a leghasznosabb beavatkozás, a faroktáj alatt történjék, talán azért, mert az aranyerekhez hasonlóan az ott besűrűsödött, és a cirkulációra, vagyis a keringésre alkalmatlan vért kiüríti. Ennek révén ugyanaz történik, mint az embernél, tehát a vér folyékonyabbá válik, és lehetővé teszi a szükséges elválasztást illetve kiválasztást, ugyanis erre van a legnagyobb szükség az ilyen esetekben.

IV. Az állatok megfüstölése az első füst révén nagy segítséget jelenthet, és a módszer a természetét tekintve a külsődleges gyógyító szerekekhez számítható, mivel megnyitja az izzadás apró nyílásait és elindíthatja a szükséges kipárolgást, különösen akkor, ha a jószágot ennek érdekében alaposan és hosszasan átdörzsöljük, így erre a vastag bőrt alkalmassá tesszük.

V. A belső használatú szereknél igen előnyös volna, ha a betegség támadása-

nak kezdetére, ami a legcsekélyebb kétség nélkül a gyomorban zajlik, nem hagy-nánk lehetőséget, történjék ez akár mérgezett legeléssel, vagy a fertőzött nyál le-nyelésével. Ezek révén nemcsak a vér, hanem a takarmány emésztését szolgáló összes testnedv a gyomorban és a belekben való hosszabb pangás és visszatartás miatt romlásnak indul, így a kezelés legnagyobb akadályává válik, sőt azt egyene-sen lehetetlenné teszi; következésképpen igen előnyös volna

VI. az állatok gyomrát kiüríteni, mégpedig dögvészes időszakban az emberek-nél is használt hánytató szerekkel, amelyek a kérődző és úgynevezett kisnyomású gyomorral rendelkező állatoknál gyorsabban fognak hatni, és nemcsak a gyomrot tisztítják, hanem a hányás által kiváltott mozgások révén a zsigereket is. Így külö-nösen a besűrűsödött epét rázzák fel, amely felhígul, vagy a zsigerekbe korábbi ürítés történik, ami nagyon előnyös az orvosságok hatásának kifejtéséhez.

VII. A hánytató szerek különfélék lehetnek, azonban a növények közül leg-biztosabb hatással a kapotnyak rendelkezik, mivel az illata meglehetősen fűszeres, illóolajokban gazdag, és az íze is ilyen, tehát igen előnyös a mérgező betegségek-kel szemben, és különféleképpen lehet elkészíteni. Hánytatáshoz az eljárás a kö-vetkező: vegyünk 6, 8, esetleg 12 friss levelet, vágjuk apróra, és egy éjszakán át áztassuk fehér borban vagy vízben, majd korán reggel kipréseljük, és beöntés he-lyett adjuk a jószágnak. Azonos hatása van a gyökerének is, finom porrá dörzsöl-ve, és borban vagy vízben feloldva, az állatnak azonos módon beadva.

VIII. Az ásványi anyagokból, mint például az antimón kristályból készített hánytató szerek jöllehet erősebbek, mint a növényi eredetűek, de nem mellőzhe-tők, akár antimón kristályból, akár az úgynevezett *croco metallorum*-ból készül-nek. Utóbbit, 20, 30 sőt 40 szemernyi adagban porrá törve vagy borban áztatva lehet az állattal megitatni. Az antimón kristályt borban vagy annak hiányában híg sörrel lehet feloldani, és abból a jószágnak 2, 4, sőt 6 unciát adni, de hangsúlyozni kell, hogy az antimónból csak kis darabot kell beáztatni vagy felönteni, hogy ha-tásos legyen, ráadásul az oldatok különbözők lehetnek, elsősorban a bor vagy a sör mennyisége miatt.

IX. A hánytató szer beadásának idejére és körülményeire a betegség kezdetén nagyon kell ügyelni, ugyanis amennyiben az később történik, több kárt, mintsem hasznot okoz, továbbá nagyon könnyen és következményesen, hasmenés veszé-lyével is járhat. A betegség kezdeti tüneteire akkor kell figyelni, ha az állat ma-gától kezd el hányni, vagy a gázokat felbűfögi, különösen akkor, ha gyanú merül fel a legelő vagy a víz romlásával kapcsolatban.

X. A hashajtó szerek ugyanúgy, mint az emberi dögvészben és más mérgező betegségeken, állatoknál még nagyobb óvatossággal kezelendők, mivel a végül és egyébként is társuló hasmenést (amely a legtöbb jószágot magával ragadja) ma-guk okozhatják, de ilyen esetekben, arányos mennyiségben igazi-rebarbarát kell adni, különösen akkor, ha a betegség hasmenéssel kezdődik. Ami a további gyó-gyító szereket illeti,

XI. itt a legkevésbé hozzáférhetők következnek, ezért a rövidség kedvéért, csak azok szerepelnek, amelyek a jelentések szerint többféleképpen eredménnyel

jártak. Közéjük kell sorolni a megelőző szerek között már említetteket, különbségként azzal, hogy ezeket a gyógyításban fokozottabban és gyakrabban adják.

XII. A jól alkalmazható gyógyító szerek közé tartoznak a hordókban tárolt heringek, lemosás nélkül, amelyek olyan sokszor mutatkoztak hatásosnak, hogy mind megelőző, mind gyógyító céllal jól hasznosíthatók, ha az állatok az életkorukkal arányosan egy fél vagy egész heringet kapnak, reggel és este az etetés előtt. Amint azt minden más gyógyító szernél megfigyelték, a jószágnak kevesebb vizet kell adni, jó okkal, ugyanis beteg állatokban a mértéktelen vízfogyasztás többféle módon rosszindulatú hasmenést okozhat, amelyhez a sózott szerek a testben való eloszálással többnyire kiváltó okot adtak. A heringek hatásosságát az magyarázhatja, hogy a sónak az állati szervezet mindenféle állapotában jelentős a megtartó és megelőző hatása. Különösen ilyen a tengeri só a maga nyers állapotában. Tűz által nem kiszárítva, kevésbé okoz romlást, így mind a testnedveket, mind a zsigereket megvédi a gyors és következményes rothadástól, hozzájárulva a megelőző és gyógyító kezeléshez. Az ilyen só révén a halak, ha azokat a tengerben fogják, vagy az után, hogy a tengerből más vizekbe átúsztak, eddig lényegesen jobb és egészségesebb tápláléknak bizonyultak.

XIII. Ezzel a szerrel együtt nagyon jól bevált az emberi bélsár, vizelettel együtt (értelemszerűen egészséges szervezetből) az itatóvízbe keverve, és naponta kétszer adva, különösen azért, mert a beteg állat más szerekhez képest hajlamosabb annak a felvételére. Ennek talán az lehet az oka, hogy a húsból és kenyérből álló emberi táplálék, csakúgy mint a bor és a sör, múmia-minőséget kölcsönöz ezeknek az anyagcsere végtermékeknek, így az egészség fenntartásához és a javuláshoz jelentős előnyt biztosít. Továbbá, ezek a végtermékek többnyire nagyon átható szagú és illanó ammónia-sót tartalmaznak, amely a rothadás megelőzéséhez igen nagy erővel rendelkezik, igen hasonlatos a tengeri sóhoz, sőt annál hatásosabb is lehet. Ennek a kissé idegenkedve fogadott megoldásnak a hatásosságát különféle utalások is alátámasztják, különösen a kikérdezésekkel szerzett értesülések, miszerint nem kevesebb, hanem több ember is a dögvész járványok alatt, megelőző szerek helyett a saját vizeletét hasznosította. Az emberi bélsár pedig a lovak úgynevezett tüsszögésében olyan előnyös, és szinte azonnal láthatóan gyógyhatású, hogy ezt a lehetőséget nem lehet figyelmen kívül hagyni, különös tekintettel arra, hogy az embereknél fordítva az állati vizelet és bélsár számos esetben igen hasznos, jóllehet távolról sem olyan múmia-minőségűek, mint az emberi végtermékek.

XIV. Ezekhez a gyógyító szerekhez kell még sorolni a biztos hatású *Wiskovskij*-port, amely az eddigi állat-elhullásokban, különböző megbízható beszámolók alapján nagyon hasznosnak bizonyult, és a gyártóktól illetve tulajdonosoktól szerzett értesülések alapján errefelé is beszerezhető.

XV. Tekintettel arra, hogy a hasmenés, más társult állapotokkal együtt, a leginkább pusztította az állatokat, mindenek előtt a kemencékben kifőzött enyv, állati mithridátummal vegyítve, naponta 2-3 alkalommal adva igen hatásosnak bizonyult, és hosszú kifőzési idő után elérheti a *bolus armeneus* minőségét, és talán azért előnyösebb, mert a sült kenyér kigőzölgésének is nagy hatást lehet tulajdonítani.

Ötödik fejezet.

Elővigyázatosság az állatok vágásánál.

I. Minthogy az eddigi részek nagy óvatosságról tanúskodtak az állatok megóvása és gyógyítása tekintetében, és minden rendelkezés is ezt célozta, nem kevésbé az állatok járványai idején azt is meg kell követelni, hogy az emberek egészsége az állati eredetű táplálék miatt ne károsodjon, függetlenül azoktól az állításoktól, hogy az emberek járványai az állatokhoz, és fordítva az állatvészek az emberekhez nem kapcsolódnak, nem hasonlóak vagy éppen nem azonosak. Másfelől biztosan állítható, hogy a természet mégis a hasonlóságot erősíti, miszerint a beteg állatban zajló folyamatok, nem beszélve a járványok általános okairól, és arról, hogy az állatok fertőzött részei a belőlük készített táplálék révén egyben az emberre is romlást hozhatnak, ha nem is azonos állapothoz vezetnek, különböző betegségek okozói lehetnek, evégből tehát

II. Nagyon szükséges, hogy ezekről a körülményekről és eshetőségekről kimerítő tájékoztatás álljon rendelkezésre, nevezetesen arról, hogy ilyen alkalmak és veszélyek idején az állatok vágásánál milyen eljárást kell követni.

III. Ennek a szándéknak a gyakorlatba való minél biztonságosabb átültetéséhez az állatok közötti különbségeket kell figyelembe venni. Nevezetesen tehenek esetében a tejelválasztás megszűnése és a takarmány úgynevezett mohó fogyasztása elegendő jel arra, hogy az állat megbetegedett, ami önmagában megtiltja a vágását. Másfelől a tejelés megszűnése az elsődleges biztos jele a közönséges vagy ragályos betegségnek, ilyen esetben viszont nem kell aggódni a tej és a vaj miatt, mivel azokat nincs miből készíteni. Amennyiben viszont, mivel nincs szabály kivétel nélkül, az ilyen tehen mégis tejet adna, azt az igen csekély mennyisége vagy gyanút keltő színe miatt kellene megsemmisíteni. Ahhoz képest, hogy a teheneknél a betegség könnyen felismerhető, és a vágás egyértelműen megtiltható,

IV. Ökrök esetében mindehhez nagyobb elővigyázatosság szükséges, ezért járványgyanú esetén vágás soha nem végezhető, ha nem kezesen viselkednének. Egészséges időszakban viszont a húst addig nem lehet forgalomba hozni, amíg nem történt meg a belső szervek, különösen a zsigerek, sőt magának a húsnak a vizsgálata. Felismerhető eltérés esetén haladéktalanul tiltást kell elrendelni, és azonnal elvégezni a fentiek szerinti elföldelést.

V. Minden községben idősebb, tapasztaltabb, lelkiismeretes férfiakat kell megbízni, hogy jelenlétük és az általuk végzett alapos vizsgálat nélkül a hentesek a levágott állat húsát addig ne árusítsák, amíg a nevezett férfiak tanúsítványát bemutatni nem tudják, illetve a lakosság a húsból ne vásárolhasson. Ezek a férfiak a kisebb helységekből a nagyobb településen működő húslátók helyett dolgoznak, akiknek hivatalbeli kötelessége, hogy arányos, sőt halálbüntetés terhe mellett a levágott állatot egészséges időkben jól és alaposan megvizsgálják, és bármely kóros elváltozás esetén az előljárást értesítsék. Megjegyzendő azonban, hogy nemcsak az egészséges állatnál kell a szakértőknek megjelenni, hanem a marhavész esetén elpusztult jószágánál is, hogy annak minden testrészét jól ismerve megvizsgálják, majd a nyilvánosságnak és más községeknek erről alapos jelentést adjanak. Mindeközben a hentesek és a lakosság is büntető eljárás alá vonandó, ha titkolt

vágást végeznének, vagy a szemlét akadályoznák. Következésképpen így nem lenne kellő biztosíték arra, hogy a levágott állatok esetleg betegek voltak, ami a közegészségre tekintettel a lakosságnak és a községeknek is helyrehozhatatlan kárt okozna, és egyben arra is okot szolgáltatna, hogy a marhavészt emberi dögvészek kövessék. Ha tehát a nagyobb lábas jószágok körében ilyen elővigyázatosság szükséges, akkor

VI. Arra még nagyobb szükség van a vágóborjak esetében, mivel ezek puhább részei még inkább fertőződhetnek. Legnagyobb azonban a szükség a juhok és disznók vágásánál, mivel ezek az állatok számos és gyorsan kifejlődő betegségnek vannak kitéve, és táplálékuk is szivacsosabb illetve kevésbé egészséges. Végezetül pedig annak érdekében, hogy

VII. a vizsgálat szabályos legyen, minden község és kisebb település is kellő oktatásban részesüljön, így az illetékesek a helyi rendelethez mellékeljék a vámszedőknek és húslátóknak Bécsben kiadott utasításokat és a formanyomtatványt is.

Rendelet másolat.

Bécs városának polgármesterétől és tanácsától, mint a Császári Pénzügyintézet ügyintézőjétől a Szt. Márk védvonal állomására telepített tekintetes vámszedőnek ezennel ide csatolva. A beérkezett hírekből arra kell következtetni, hogy Magyarországról és Ausztriából ide különböző mértékben fertőzött szarvasmarhákat hoztak, amelyeket így is azonosítottak (annak alapján, hogy váladékozott a szemük, szájuk körül erős habzást láttak, véres hasmenésük volt, továbbá úgy állt fel a szőrük, mintha házisertések volnának, és nem nyúltak a takarmányhoz). Jóllehet a felsőbb hivatalok ezeknek a fertőzött állatoknak a határon át történő behozatali tilalmáról a szükséges megelőző intézkedéseket már meghozták, a városi tanács további intézkedéseket hozott a következményes járvány elhárítására. Ezennel tehát nyomatékosan elrendeli a vámszedőnek, hogy az ökor-tőzsérek, hentesek és más emberek megbízásából ide terelendő szarvasmarhát a legalaposabban vizsgálat alá vegye, és amennyiben a fentiekben jelzett tünetekből akár csak egyet vagy többet észlelne, az így kiemelt állatot azonnal elkülönítse, és a behozatalát ne engedélyezze. Mindazonáltal, a további megelőző intézkedések érdekében gyorsan jelentést tegyen a városi tanácsnak, és a továbbiakban innen várja a szükséges elvégzendő teendőkhöz az utasításokat.

Hatodik fejezet

az elővigyázatosságról az állatok behozatala kapcsán.

I. Mivel elkerülhetetlenül szükséges a napi élelmezéshez, és más okokból is, hogy a levágottak helyére új állatok érkezzenek, ugyanúgy nagy szükség van az elővigyázatosságra és óvatosságra a behozatalnál az állatok származási helyének, behozatali módjának, és fajtájának tekintetében. Evégből tehát

II. Fertőzött helyről, részben élelmezési részben tenyésztési céllal, semmilyen lábas vagy aprójószágot nem lehet behozni, gyanús helyről pedig csak fokozott éberséggel. Következésképpen, az elővigyázatosság hiánya ilyen esetekben nemcsak élelmezési szempontból hátrányos, hanem a tenyésztés miatt is, ezért a behozatal a jó egészségre megtartott, de korábban fertőzött helyekről is nagyon káros

lehet, mintha egy tűzvész eloltása után újabbat lobbantanánk lángra. Tehát, hogy e tekintetben minden rendben történjék,

III. Vigyázó szemmel kell követni az állatokkal kereskedő helyeket, mind a közvetlenül határos, mind a távolabbi területeken, mégpedig a jószágigazgatóktól, a bíróktól és más előjáróktól folyamatosan beérkezett híradások révén, jelezve minden egyes szomszédos községnek, hogy mindenkor időben és a valóságnak megfelelően jelentsenek, hogy a károktól időben önmagukat is megvédhessék.

IV. Ezért igen előnyös volna a fertőzött és gyanús helyeket részletesen megjelölni, és segítséget adni a helyi egyházközségeknek, tanácsoknak vagy magánházaknak, hogy a lakosok folyamatosan és biztosan gondoljanak egy új helyszín mindenkori megjelenése esetén arra, hogy azt a fentiek közé sorolják. Történjék ez mindaddig, amíg kellően alátámasztott és megbízható hírek érkeznek arról, hogy az adott helyet a járványtól valóban megtisztították, és a tisztítás érdekében a fentiekben jelzett összes teendőt elvégezték.

V. Mindezek elvégzéséhez pontosan be kell tartani az alábbi előírásokat, nevezetesen a legcsekélyebb mértékben felmerülő gyanú esetén a lehetséges mértékben és amennyire a körülmények megengedik, mindenkor meg kell tenni a megelőző intézkedéseket, mind a gyanús, mind a fertőzött helyekkel szemben, annak érdekében, hogy a határfolyók és vizek mentén az alábbi rendelkezések végrehajtásra kerüljenek.

VI. A még gyanús helyen tartott vagy tereléssel közelítő állatokat egészségükre nézve, a felesketett férfiak alaposan vizsgálják meg, a húslátók részére mellékelt rendelet-másolat alapján. A legcsekélyebb egészségkárosodást mutatók eladását semmiképpen ne engedélyezzék, és a hajtókkal együtt 14, 20, 30 vagy akár 40 napig is feltartóztassák, amely idő alatt megfigyelhető, hogy kevés vagy sok állat pusztult el vagy betegedett meg. Egyebekben

VII. A fertőzött helyről érkező állatokat, ha egészségesek is, minden további nélkül, az emberekkel együtt a megfelelő vesztetzárba kell küldeni, ahonnan addig nem engedhetők ki, amíg az állatok (különösen a juhok) fűrésztését bőséges és mélyebb folyóvízben el nem végezték.

VIII. Ezt a fűrésztést úgy kell végezni, hogy a víz sodrása szemben legyen a szörzet szálirányával, így a gyapjú erőssége és tömörsége ellenére a víz egészen a bőrig hatoljon, ahol a ragály csírái leginkább rejtőznek, hogy így legyen teljes a tisztítás.

IX. Az emberek többnyire visszaengedhetők, különösen a jelentős marhavész-szel sújtott helyekre, mivel rájuk már nincs szükség az állatok átvétele után, azokat ugyanis az átvevő hajcsárok fogják tovább terelni. Ha

X. a felhajtott állatok származási helyén dögvész vagy más súlyosan ragályos betegség terjed, nemcsak szigorú vesztetzárt és a gyakori fűrésztést kell elrendelni, hanem az állatok hajtóit és mindenki mást is vissza kell küldeni, a legnagyobb szigorúsággal, elsősorban és kivétel nélkül a dús gyapjúval rendelkező juhok esetében.

XI. Vám- és harmincad hivataloknál egyetlen egy állat sem engedhető át, megfelelő és felesketett férfiak által kiállított marhalevél bemutatása nélkül, ame-

lyeket a hivatalnokok rendre minden vámszedő állomásnál ellenjegyezni kötelesek a nagyon egyszerűen kivitelezhető, de súlyos károkat okozó csalások elkerülése és megelőzése végett.

XII. Bármely állat átvételénél főként arra kell ügyelni, hogy a fenti elővigyázatosság mellett a szemlére olyan állat nem engedhető, amelynek váladékos a szeme és az orra, lógnak a fülei, hasmenése van vagy bizonytalan a járása, továbbá az ökröknél különösen a szőrükre kell ügyelni, hogy az természetesen puha legyen, és nem olyan merev, mint a sörte. Az ilyen szőrzet kellő bizonyíték arra, hogy a bőrt és azon belül a szőrszálak gyökereit rühesség vagy más kórság fertőzte meg, amely elősegítheti bármely ragályos betegség kialakulását. Amennyiben azonban több ilyen állat található a csordában, az már veszélyes ragályra utal. Az ilyen csordából tehát egyetlen állatot sem lehet átvenni, hanem a kísérő emberekkel együtt azonnal vissza kell küldeni. Végül is,

XIII. Ami a nyilvános marhavásárokat és azok helyeit illeti, mivel oda nagy tömegben hajtanak állatokat, ezeket szintén nagy, sőt még fokozottabb gondossággal kell kezelni, a fenti megelőző intézkedések betartása érdekében, ugyanis az állatok egyik helyről a másikra való terelésével károsodás kizárólag az egyik vagy a másik községet érheti. A nyilvános állatvásárokon ellenben akár egy egész tartomány jóvátételten károkat szenvedhet, de a fentiekben leírt segédlettel ez biztonságosan megelőzhető.

XIV. Tekintettel arra, hogy a szarvasmarhákkal együtt juhok, sertések és fertőzésnek kitett további állatok is szükségesek az emberek táplálásához, továbbá a földbirtokosoknak és az alattvalóknak másként is hasznára lehetnek, ezért tehát a következő, de leginkább a jelen marharendeletben lefektetett, mind rendészeti, mind más előírásokat, különösen pedig az állatok átvételére és behozatalára vonatkozókat, a lehető legpontosabban be kell tartani. Ezek révén a szarvasmarhák és más állatok, az isteni kegyelemmel és gondviseléssel együtt, minden lehetséges és kivitelezhető megoldással megóvhatók és megtarthatók a nagyon káros és váratlanul bezúduló, nagy állatállományok elhullásával igen súlyosan végződő járványokkal szemben.

536.

Zivatarok és a Duna áradása Magyarországon.

Időjárás.

1730–31.

Magyarországon a Csallóközt a víz elárasztotta zivatar és felhőszakadás következtében. Bildersaal. A megelőző évben, amikor március 1-én Bécsben a jégzajlás megindult, Budát a víz elárasztotta. Bildersaal.

(Pilgram, I. rész, 154. o.)

Ispotályokban és szegényházakban betartandó szabályok és házirendek.

Császári-királyi rendelet

1731. szept. 22.

Szabályok és házirend arról, hogy
a szegények miként viselkedjenek az ispotályokban, alapítványi otthonokban, és
tekintetükben melyek a kötelező teendők, a Bécsben 1713. szeptember 22-én
kiadott legkegyesebb császári határozat alapján.

Az ispotályokat eredetileg azért alapították, hogy a szegény, idős betegek és esendő emberek olyan ellátást kapjanak, hogy Istentől és a természettől terhelt szegénységüket és esendőségüket a keresztény jótékonyág ellensúlyozza. Így a bentlakókat erre mindig emlékeztetni kell, hogy egyfelől a szegénységüket és esendőségüket kellő türelemmel viseljék, másfelől az általuk élvezett jótékony gondoskodást Istennek és jótevőiknek őszinte istenfélő módon és jámbor életvitellel hálálják meg. Annak érdekében viszont, hogy különben mindez megállapodott körülmények között, és minél szabályosabban történjék, az alábbi rendelkezéseket kell betartani.

Először, minden Istennel kezdődik, ezért elsősorban gyakori gyónással és áldozással kell a lelkiismeretet megtisztítani, és a lelkiületét mindenki Isten akaratahoz igazítsa. Ezért az ispotály lakói saját ájtatosságukkal álljanak készen az ünnepnapokra, Húsvétkor, Pünkösdkor, Karácsonykor, minden fontos Mária ünnepen, mindenszettekcor, és az apostolok napjain. Tehát nevezetesen ezeken a napokon soha se mulasszák el felvenni az egyházi szentségeket, hacsak ebben súlyosan akadályoztatva nem volnának.

Ennek megfelelően minden vasárnap és ünnepnapon rendszeresen vegyenek részt a szentmisén és az igehirdetésen, majd onnan térjenek vissza, miután egyébként napi rendszerességgel járjanak (hacsak előjáróik másként nem foglalkoztatnák őket vagy akadályoztatva nem volnának) a szentmisékre.

Továbbá házon belül a napi imákat kellő ájtatossággal végezzék, reggel, este és napközben, étkezés előtt és után, valamint úgy, ahogyan engedelmességüket az alapítványok érdemben megkövetelik. Imáikkal forduljanak az alapítványt létesítők illetve más jótevők és segítők felé, de különösen császári Ófelségéhez és Ausztria legfelségesebb főhercegéhez.

Másodszor, mindenki köteles az ágyból felkelni nyáron reggel 6 órakor, télen 7 órakor, amikor világos lesz, este viszont nyáron 9 órakor, télen pedig 8 órakor kell nyugovóra térni, miután előzetesen az előírt imát elmondták. Reggel az előírt órában kelnek fel, feltéve, hogy gyengeségük miatt nincsenek felmente, felöltöznek, és készen állnak a reggeli imára, majd a szentmisére. Ennek meghallgatása után, minden káros viselkedés elkerülése érdekében, készen állnak az esetleges házi- és más munkákra, erejüknek és gondozóik parancsának megfelelően, a legkisebb ellenállás tanúsítása nélkül. Egyebekben pedig hűséggel gondoskodjanak a betegekről úgy, amint azt saját betegségük esetén ők maguk is szívesen vennék másoktól, így a gyengéket és esendőket, ellenszolgáltatás nélkül mozgassák, és

keresztényi szeretetből tartozzanak mindenkinek a szolgálatára állni, elkerülendő, hogy méltánytalansággal vádolják őket.

Harmadszor, az ispotály lakói gondozóik előzetes értesítése és engedélye nélkül eltávozásra nem mehetnek, és amennyiben meghatározott rövid időre engedélyt kaptak a kimaradásra, vendégfogadóba nem térhetnek be, bort és sört saját magukkal nem hozhatnak és másokkal sem hozathatnak az intézménybe. Még kevésbé

Negyedszer, az ispotály lakói minden kényszert, irigységet, és kellemetlenséget elkerülendő, kötelesek a jótévedők által beküldött ételeket és italokat egymás között jóindulatúan és illendően elosztani, ellenkező esetben ezt a ház gondnoka vagy annak felesége fogja végezni, az egyenlőség figyelembe vételével.

Ötödször, a gondozók mindig kellő figyelmet fordítsanak arra, hogy veszeke-dés, viszály, irigység és gyűlölködés ne keletkezzék a bentlakók között, hanem egymással úgy viselkedjenek, amint az istenfélő, engedelmes keresztény emberekhez illik azok között, akik ilyen intézményekben laknak. Éljenek tehát egységben, tisztességben, fegyelmezetten, békésen, és mindenek előtt mentesen minden könnyelműségtől, szitkozódástól, civakodástól, játékoktól, istenkáromlástól, zugházasságtól és hasonló, megengedhetetlen, súlyosan büntetendő dolgoktól. Amennyiben mégis viszálykodás támadna közöttük, a bentlakók legyenek kötelesek egymást figyelmeztetni, hogy álljanak el ettől és béküljenek ki egymással. Ha ez sem volna elegendő, az ispotály gondnoka vagy annak házastársa vegye át az irányítást, hogy az ilyen viselkedést haladéktalanul befejezzék, és tettelegesség ne keletkezzék. Amennyiben erre mégis sor kerülne, büntetés és felelősségre vonás terhe mellett, a gondnok vagy az ispotály előjárója, midőn a felek újra összevesznének, azonnal feljelentést köteles tenni.

Hatodszor, nevezett gondnok és felesége a bentlakókat elsősorban tisztaságra szoktassa, főként azon a helyen, ahol tartózkodnak, tehát a szobákban, a közlekedő folyosókon és az udvarban felváltva söprögessenek, és tisztítsák a környezetet, délelőtt és délután boróka bogyóval mindent ki- és megfűstöljenek, az ágyakat a szobákban rendben tartsák, a házaspárokat függönnyel vegyék körül, mindent tart-sanak tisztán, és irtsák az élősködőket. Mindenkinek csak egy kis láda engedélyezett a saját holmija őrzésére, továbbá a legszigorúbban tilos a férfiaknak, hogy a szobákban dohányt fűstöljenek, a szag meg a falak és a mennyezet elszíneződése miatt. Amikor azonban ennek a megrögzött szokásnak nem tudnak ellenállni, men-jenek ki az udvarra, a szabad levegőre, egyébként pedig a tűzveszélyre is kellő módon ügyeljenek.

Hetedszer, mivel az ispotály gondnoka vagy előjárója mindig és mindehol nem lehet jelen, parancsot kell adni a bentlakók közül a legértelmesebb és legalkalmasabb embernek, hogy szorgosan kövesse figyelemmel a többiek cselekedeteit és mulasztásait az előírásokra való tekintettel, és ő maga jó példával járjon elől, amennyiben békességre és egységre figyelmezteti őket, de feltéve, hogy nem megengedhető dolgok fordulnak elő, azokat azonnal jelentse a gondnoknak vagy az előjárónak.

Nyolcadszor, a bentlakók a gondnoknak és házastársának vagy más előjárójuknak minden tekintetben engedelmességgel és tisztelettel tartoznak, tehát telje-

sítsék a parancsaikat, sőt a kiszabott büntetést is kötelező engedelmisséggel viseljék. Amennyiben mégis előfordulna, hogy közülük valaki a gondnokkal vagy az előljárával vagy bárki mással szemben súlyos panasszal élne, vagy a nehézségeire hivatkozna, ezt kellő módon és szerénységgel, először nekik kötelesek előadni. Ha így nem járnának sikerrel, segítséget nem kapnának és a helyzetük nem javulna, további lehetőségként császári Őfelségének tartományi biztonsági ügyekben illetékes udvari bizottságához fordulhatnak, amely méltányolható panasz esetén nem fog késlekedni a segítség nyújtásával.

Kilencedszer, az ispotályba való felvételnél elsősorban a szegénységre és a rászorultságra kell tekintettel lenni, tehát, akik nincsenek rászorulva, azokat más szegény emberek rovására nem lehet felvenni. Minden férfi és nőszemély, akiket felvettek az ispotályba, és gyermektelenek, a felvételnél azonnal írásos biztosítékot kötelesek átadni a gondnoknak, hogy mindent, amit magukkal hoztak, vagy a későbbiekben örökségként illetve ajándékként fognak kapni, vagy bármely más módon jogszerűen megszereznek (feltéve, hogy az ispotályt nem szándékoznak elhagyni), ezek a dolgok halálukig birtokukban maradnak, majd miután meghaltak, az alamizsnák értékének kiegyenlítéseként, az ispotályra fognak átszállni. Időközben azonban nem állhat módjukban a saját javaikat léhán és haszontalanul elveszíteni. Amennyiben az ispotályba felveendő férfiaknak és nőszemélyeknek egy vagy több saját gyermeke volna, lehetővé kell tenni, hogy a vagyonukból nem többet, mint 50 aranyat, végakaratak szerint gyermekeikre hagyjanak, a fennmaradó rész azonban az ispotályt fogja illetni. Ezt a gondnok, mint további vagyont időben és szabályosan veszi át, elszámolást végez, és a hagyatékából arányosan az elhaltak lelkéért misét fog mondanti.

Emlékeztető arról, hogy milyen módon kell büntetni azokat, akik vétének a fenti rendelkezések és szabályzat ellen.

Amennyiben bárki is arra vetemedne, hogy az előírt rendelkezéseket és házi rendet áthágja, azt először, és enyhe esetben szóbeli figyelmeztetésben kell részesíteni. Ismétlődés esetén csökkenteni kell a fejadagját, de ha harmadik előfordulásnál elzárás legyen a büntetés, egy teljes napra, csak kenyér és víz mellett. Ha valaki a bentlakók közül a részére kiosztott és elvégzendő munkát vonakodna véggezni, de amúgy módjában állna megtenni, addig kell megvonni a fejadagját, amíg a munkát nem teljesíti.

Aki káromkodik, istenkáromlást követ el, vagy tettelesen verekedésbe keveredik, azzal szemben az első alkalommal az elzárás és a fejadag megvonása alkalmazandó. Amennyiben az ilyen ütlegetés és verekedés során vér folya, vagy más veszélyes körülmények állnának elő, a tetteseket azonnal őrizetbe kell venni, egyidejű jelentéstétellel az udvari bizottság részére.

Ugyanez a teendő abban az esetben is, ha valaki paráználkodik, lop vagy más súlyos bűncselekményt és terhelő dolgot követ el, vagy ellenszegülne a gondnoknak illetve előljárának, a büntetés végrehajtása kapcsán.

Annak érdekében, hogy senki se védekezzen a kellő tájékozottság hiányával, a fenti rendelkezéseket és házi rendet, és annak áthágása esetén a kiszabott bünte-

téseket, minden ispotályban kinyomtatva, hirdető táblára kell kiszögezni, hogy mindenki szeme előtt legyenek, és az év folyamán négyszer, nevezetesen minden negyedév első böjti napján, a szentmise meghallgatása után az ispotályban tartózkodó összes személy jelenlétében jól és érthetően kell felolvasni.

538.

Utasítás az áruk, levelek és személyek vesztegzári tisztítására.

Az udvari egészségügyi bizottság szabályzata.

1731. okt. 3.

Vesztegzári és tisztítási rendelet arról, hogy mi a teendő mind a személyekkel, mind a vesztegzárba érkező árukkal valamint levelekkel, és a zárlat időtartamával a határok innenső oldalán, Magyarországon, Erdélyben, Havasalföldön, Szerbiában, Szlavóniában, Horvátországban, és továbbá Belső-Ausztriai tartományokban illetve tengeri kikötőkben, a török területekkel és a velencei Dalmáciával szemben.

Kiadva az udvari egészségügyi bizottság által. Bécs, 1731. október 3.

Balthasar v. Semilern

(Bécs, nyomtatva 1730-ban, Johann Peter Ghelen császári-királyi Őfelsége udvari nyomdájának műhelyében.)

Ez a tisztítási rendelet másfelől megtalálható a lakhelyekről és járványkórházakról szóló hasonló rendeletek között, 1738. május. 10.-i keltezéssel.¹⁵¹

(A cs. kir. Udvari Kancellária egyesített levéltára Fasc. P. F. 54 a cs. kir. Belügyminisztériumban – valamint a Rendeletek II. könyvében, 5. o. 91. szám.)

539.

Eligazítás igazgatóknak az ispotályokban, árvaházakban és a szegényházakban.

Az udvari bizottság határozata.

1731. nov. 14.

Eligazítás, amelynek hatályánál fogva a tartomány ispotályaiban, árva- és szegényházaiban kinevezett igazgatók az 1731. szeptember 22-én császári Őfelsége által legkegyesebben kiadott rendelet szerint eljárni és igazgatni kötelesek.

Grác, nyomtatva a Widmanstätter örökösöknél, 1731.

Először, az ispotály igazgatója, ispotályos és házi ügyekben, a szegény emberek eltartásában szorgos, tejes és illendő hűséggel szolgáljon, őket jó ellátásban részesítse, egyben segítsen előmozdítani az általa igazgatott alapítvány hasznát és jámborságát, hárítsa el az összes károkat és hátrányokat. Igyekezzen, hogy az is-

¹⁵¹ Az eredeti tisztítási rendelet a fenti napon önmagában lett kiadva és közzétéve – később valóban hasonló rendeletek részét képezte: a lakóhelyek és járványkórházakra tekintettel, 1738. május 10.-i keltezéssel pedig – újból közzétették.

Mindkét német nyelvű tartalom (lásd az imént idézett helyen, természetesen a jelen kötetben 1738. május 10.-i keltezéssel) Magyarországon külön használatra latin nyelven olvasható: mégpedig az előbbi a II. kötetben 93. folyószám alatt a 79. oldalon – az utóbbi viszont itt jelezve (az 1738. évben ismételtlen megemlítve) ugyanebben a II. kötetben 132. folyószám alatt a 110. oldalon – a szerző.

potály gazdasági vezetője semmit ne mulasszon el a konyhában és általában a háztartás körül, és a szakácsnő se tegye ezt a további beosztott személyzettel a főzést, kenyérsütést, fonást és mosást, és más hasonló dolgokat illetően. Mindent szorgosan és rendben intézzenek, mindenre figyeljenek, a szegény emberekkel szemben hátrányos következmények nélkül viselkedjenek, fenntartásukat nap, mint nap biztosítsák, tiszta és jól elkészített ételt adjanak, a betegeket pedig amennyire lehetséges, az egészségesektől elválasszák.

Másodszor, súlyos büntetés terhe mellett, minden tekintetben tartózkodjanak attól, hogy az ispotályban vendéglátást és fogadásokat rendezzenek.

Harmadszor, az ispotály igazgatójának a kötelessége, hogy ételt, italt, tűzfát és minden házilag szükséges dolgot a maga idejében, amennyire csak lehetséges, a legcsekélyebb kiadás mellett megvásároljon, majd a saját raktárában őrizze, és onnan adja ki. Továbbiakban a házastársukkal együtt szorgosan ügyeljenek arra, hogy a raktárban és a pincében semmi ne menjen kárba, és a jól vezetett háztartás mellett mindenhol rend uralkodjon. Az igazgató a bevételeiről és kiadásairól minden negyedévben megbízható, részletes kivonatot küldjön a tartományi biztonsági ügyekben megbízott tekintetes udvari bizottságnak arról, hogy minden nap és héten mi történt, majd ennek alapján készítsen az év végén teljes és szabályos számadást, amely szerint őt magát is elbírálják.

Negyedszer, azoknál az ispotályoknál, árva- és szegényházaknál, amelyeknek szolgálai vannak, továbbá földtulajdonnal, szőlőskertekkel és erdőkkel rendelkeznek, szorgos gondossággal és figyelemmel különösen arra kell ügyelni, hogy az intézői helyeket, amennyire csak lehetséges, jó és tehetős emberekkel töltsék be, az adókat buzgón hajtsák be, az értékebecslést lelkiismeretesen és méltányosan végezzék, hogy igazságosan gyűjtsék be a tizedet, a harmadot vagy más illetéket. A vitatott földeket, mezőket és szőlőket is szorgosan műveljék, nemkülönben az erdőket is, ahol csak annyi fát vágjanak ki, hogy az károkat ne okozzon. A tapasztalat azt mutatja, hogy az ilyen birtokok nem sok hasznot hajtanak a kegyes alapítványoknak, a hozamuk gyakran csökken, értékesítés esetén jobb a pénztőkét kamatozásra befektetni, tehát

Ötödször, amikor egy ispotály igazgatója nyilvánvaló veszteségeket észlel, és látja, hogy nincs hozama az alapítványi birtoknak, erről a veszteségről és a hozam hiányáról tegyen jelentést az udvari bizottságnak, amely az ügy gondos kivizsgálása után, és *visis omnibus circumstantiis*, azt szakvéleményezésre átadja a belső-ausztriai titkos hivatalnak, eldöntendő, hogy a hasznot nem hozó ilyen birtokokat hogyan lehetne értékesíteni, de ebben a tekintetben meg kell várni a további döntéseket.

Hatodszor, amennyiben a fent említett *bona immobilia* nem kerülnek eladásra, és az ispotály kezelésében maradnak, a beérkező természetbeni hozam saját szükségleteket meghaladó része értékesíthető, de csak valós áron, és nem könnyelműen, áron alul eladva. Nem lehet azonban saját haszonra dolgozva, például óvadékról paktálni, vagy bármilyen más módon ilyesmire törekedni, hogy az ilyen árúk értéke összességében többet adjon ki, ellenben mindig beleegyezést kell kérni, és annak megérkezését megvárni.

Hetedszer, amennyiben a kórházigazgató és házastársa olyan helyen, ahol a munkájukért fizetést, vagy jövedelemszerzésre engedélyt kapnak, ez a továbbiakban is folytatható, de csak olyan alapon, hogy erről a beérkező jelentések alapján tudomást lehessen szerezni. Olyan helyeken azonban, ahol az ügyvezetés semmilyen, vagy csak csekély hasznossággal működik, teljes egészében nem ellenezhető, hogy amennyiben a szükséges ispotályos kiadásokon túl valami maradvány keletkezik, az év végén, a megfelelőnek talált ügyintézésért, az méltányos és arányos jutalomként kiadható. Olyan ispotályokban viszont, amelyeknek nincs vagyona, és az év végén sem tudnak többletet felmutatni, az ügyvitel a továbbiakban is csak *ex pietate*, Isten iránti és felebaráti szeretetből történhet, és a jutalom csak a mennyekből várható, és onnan is fog érkező.

Nyolcadszor, szolgáló személyzet tekintetében a létszám annyi legyen, ami feltétlenül szükséges, de csak olyan emberek vehetők fel, akik tiszta életűek, és más helyeken már becsülettel és hűséggel szolgáltak. Ellátás és fizetés szempontjából azonban mindenhol a helyi gyakorlatot és szokást kell követni.

Kilencedszer, amennyiben valamely ispotályban lelkész is rendelkezésre áll, feladatai a következők legyenek. A szegény bentlakóknak, amilyen gyakran csak szükséges, de legalább karácsonykor, húsvétkor, pünkösdkor, a legnagyobb Mária ünnepeken, és más ünnepnapokon gyónást biztosítson, és részesítse őket a legfelségesebb oltári szentségekben. Az alapítványi miséket és imákat pontosan intézze, és a bentlakókat erre a kötelességükre figyelmeztesse. Vezesse az előimádkozást, és a hívekkel együtt a mindenható Istent ájtatossággal kérlelje, különösen azonban szorgosan és komolyan álljon a haldoklók mellett, a feszület felmutatásával intse, vigasztalja, kérlelje és bírja rá őket, hogy gyűlölet, irigység nélkül, tiszta lelkiismerettel, hittel, szeretettel és Isten végtelen kegyelmét és irgalmát remélve, boldogan, mint jámbor keresztények távozzanak az életből. Gyónás után a mi üdvözítőnk Jézus Krisztus testét adja nekik, és adja fel a végső kenetet is, de senkit ne rövidítsen meg, Isten ígéjével intse őket, és tanítsa, hogy amit ő nyújtott, azt a legnagyobb hálával fogadják, és általa a mindenható Istent dicsőítsék és tiszteljék, mert ez a kötelességük. A pap ne vállaljon át semmit a világi és az igazgatói feladatokból, a bentlakóknak ezekkel szemben igazat ne adjon, engedetlenségi ügyeikbe ne avatkozzon be, még kevésbé foglalkozzon azok vizsgálatával. Ezzel ellentétben az esetleges kihágásokról vagy helytelen cselekedetekről az előjáróságot *in privato* értesítse, és a bentlakóktól elrejtés céljából ne vegyen át kisebb vagy nagyobb pénzösszegeket, végrendelet készítésében ne vegyen részt, sőt ezen túl önmagát hagyatéki kedvezményezettként se helyezze előtérbe. Előfordulhat azonban, hogy a fentiekben jelzett vallási ügyeket nem kellő szorgossággal intézi, de ekkor az ispotály igazgatója erre figyelmeztesse őt, és ha ez ismétlődik, az ügyet, mint azonnal *denunciando*-t jelentse. Egyebekben a lelkész arra is kötelezett, hogy a bentlakók szobáit felkeresse, figyeljen az életvitelükre, ellátásukra, sőt az egész ispotály állapotára. Amennyiben illetlen és könnyelmű dologgal találkozik, azt közvetlenül és azonnal jelentse, hogy még idejében elejét vegyék mindenféle rendbontásnak.

Tizedszer, ami a szegényeket illeti, csak helyben lehet őket az ispotályba felvenni, azonban erre az ispotály igazgatója és az ottani előjáróság tesz javaslatot,

így ezzel a javaslattal kizárható, hogy olyanokat vegyenek fel, akik egész életüket italozással vagy más könnyelműségekkel és bolondozással töltötték, így nyomorúságukat maguk okozták, tehát méltatlanok a segítségre és irgalmasságra, és ezt mindenkivel szemben érvényesíteni kell. Akik viszont ragályos betegségekkel, kiütésekkel, szifilisszel vagy más betegséggel terheltek, vagy eszüket veszítették és futóbolonddá váltak, de nagyon szegények, és minden segítséget nélkülöznek, azok támogatását és elhelyezését a mindenkori intézmény elkülönített helyén kell megoldani. A javaslatok leadásánál legkevésbé mások ajánlásait kell tekintetbe venni, de amennyiben a fentiekben jelzett körülmények nem állnak fenn, egyedül a szükséghelyzetet és rászorultságot kell figyelembe venni, így egyébként a városi vagy vásárhelyi ispotályokban az adott város szegényei mindig előnyben részesítendőek másokkal szemben. Ha volnának az ispotálynak alapítói vagy fejlesztői, vagy állandó jótévedői a szegények ellátásában, akik jó szokásrendet alakítottak ki az eddigi befogadásoknál és felvételeknél, akkor ne vegyék el tőlük az őket megillető lehetőséget és jogos eljárást, amelyet a fentiek szerint alkalmaztak azoknál, akik az ispotályos helyüket egyszeri befizetéssel váltották meg, vagy rászorultságból szereztek jogosultságot.

Tizenegyedszer, az ispotály igazgatója és házastársa ügyeljenek arra, hogy a bentlakók között, széthúzás, viszálykodás, irigység vagy gyűlölet ne keletkezzék. Amennyiben ilyesmi mégis előfordulna, azonnal állítsák le, szüntessék meg, de rosszindulatot se tűrjenek meg, hanem az érintettek között őszinte szándékkal teremtsenek egyezséget. Érték el, hogy ne ütközzenek ellenállásba, és az emberek istenfélő módon, nagyon becsületesen, jó magaviselettel, és békességben éljenek. Így teljes egészében tartózkodjanak minden könnyelműségtől, istenkáromlástól, italozástól, civakodástól és veszekedéstől, nem kevésbé a zugházasságtól, és más tisztességtelen dolgoktól. Nem megengedhető, hogy az ispotályból előzetes értesítés, beleegyezés és engedély nélkül távozzanak és borospincékbe menjenek, továbbá minden tekintetben, szavakban és tettekben is tartózkodjanak a fajtalanokdástól. Amennyiben bármely bentlakó az ispotály igazgatójának jótékony tiltása ellenére sem állna el ezektől, és ha büntetés után mindez először, másodszor és harmadszor is megismétlődne, tehát semmilyen javulás nem történne, akkor erről jelentést kell tenni, hogy az ilyen büntetendő, önfejű és fékezhetetlen személyt, megérdemelt büntetésként, másoknak példát állítva, azonnal tiltsák ki az ispotályból, úgy hogy soha többé ne vegyék fel ilyen intézménybe. Mivel azonban

Tizenkettedszer, a bentlakók élelmezésének és ruházkodásának megoldásában egy és más dolgot az eddig szokásos módon kell folytatni, azonban újabban az ispotályokban megszűnőben van a saját házigazdaság fenntartása, és a földbirtokokat is eladták. Ezért jobbnak tűnik, hogy a természetbeni ellátás helyett a fejadagok értékét pénzben állapítsák meg. Így nemcsak az ügyvezetés egyszerűsödik, hanem a bentlakók panaszai és nehezítései is csökkennek. Egyébként, amilyen mértékben csak lehetséges, az ispotályok arra törekedjenek, hogy az étkezéseket közösen rendezzék, de amennyiben egyik vagy másik ember gyengeség vagy más oknál fogva az ágyából nem képes felkelni, az étkezését ott kell biztosítani. Az ebédet és a vacsorát is mindig a nap azonos időpontjában kell adni, és annak átvétele előtt és utá-

na is úgy kell rendelkezni, hogy a bentlakók térdre ereszkedve imádkozzanak, Istennek hálálkodjanak és köszönetet mondjanak, valamint imáikat az ispotály alapítóiért, jótévőikért és az egyetemes kereszténységért mondják. Az étkezésnél mellőzzenek minden fecsegést, fegyelmetten és tisztességesen viselkedjenek.

Tizenharmadszor, ha valaki beteg lesz és gyengélkedik, annak az ispotály igazgatója és házastársa is különösen gondját viselje, részére, amennyiben lehetséges külön kell főzni, és minden szükségletét biztosítani kell, nehogy ebben bármilyen mulasztás történjék.

Tizennegyedszer, amikor egy bentlakó meghal, akit szegénysége okán és Isten iránti jószándék alapján fogadtak be, és szűkölködő gyermekei nem maradtak utána, minden magával hozott ingóságát és más értékes dolgait az ispotály és a bentlakók javára fogják bekebelezni. Amennyiben kiderül, hogy a vélt szegénysége miatt felvett egyik bentlakónak jelentősebb vagyona volt, vagy később jutott valamely örökséghez, amelynek értéke az 50 forintot meghaladja, akkor az ilyen ispotályt arra kell utasítani, hogy az 50 forintnyi értéket meghaladó vagyonrészt azonnal vegye tulajdonba, mint az illető addigi ellátásának fedezetét, mivel valójában nem volt méltó és jogosult az alamizsnára. Ötven-forintnyi vagy annál kevesebb érték-rész viszont az ilyen embernél maradhat, akár jövedelmező javakban is, de az ispotályt illeti meg, ha az illetőnek nincsenek saját szűkölködő gyermekei, akik végül is erre jogosultak volnának. Az ispotályra jutó részből azonban halál esetén gondolni kell az elhunyt lelki üdvére, és ezért néhány szentmisét kell mondatni érte.

Tizenötödször, végezetül az ispotály igazgatója, a biztos büntetést elkerülendő, ügyeljen arra, hogy mindenki tartózkodjon a bűnöktől, szándékosságtól, istenkároklástól, részegségtől, játékoktól, hegedüléstől, táncolástól, civakodástól, zugházasságtól és könnyelműségtől, tehát hirdessen rendet, annak fenntartásával együtt. Gondoskodjon nem levésbé az ispotály időben való zárásáról, szorgosan vizsgálja a tetőzetet, kéményeket és általában az épület további részeinek állapotát, és időben rendelje el a szükséges javításokat. Szorgosan ügyeljen a lehetséges tüzesetekre, és az esetleg keletkező tüzek miatt minden egyes ispotályban teli vizes dézsákat, létrákat, tűzi csáklyákat, vizes edényeket, locsolókat és más hasonlókat kell beszerezni, majd használható készenléti állapotban tartani, hogy a tüzet minél gyorsabb elfojtsák és eloltsák. Az ispotály igazgatója, továbbá az ispotályon belüli vagy annak szolgálatában álló személyzet tekintetében, vagy a kegyes alapítványok tulajdoni ügyeiben a helyhatóság és törvényszék a legkevésbé sem illetékes intézkedni vagy rendelkezni, erre csak egyedül az itteni tartományi biztonsági ügyekben kirendelt bizottság jogosult, illetve annak felettes, tartományi hercegi szerve. Következésképpen, ha bárki ilyen ügyekben akarna beavatkozni vagy erőt alkalmazni, azt azonnal jelenteni kell, hogy az ispotály belső rendjébe és fennhatóságba semmilyen módon, a legcsekélyebb beavatkozás se történjék, bárkinek a nevében nyilvánosan vagy hallgatólagosan engedélyezve. Amennyiben mégis előfordulna, hogy egy gonosztevő, aki helyben a pallosjog birtokosának kezére tartozna, de az illető az ispotályban tartózkodik, vagy bármely úton-módon oda akar bejutni, annak nem lehet menedéket adni a jog szerint eljáró bíró ellenében, mivel kötelező a kiszolgáltatása, ugyanis az ispotályban a *jus asyli* senkit sem illet meg.

Az összes ilyen ügyekben még kellő előrelátással és intézkedésekkel sem lehet minden szükséghelyzetet előre elrendezni, mivel a különböző hiányosságok csak akkor mutatkoznak meg és derülnek ki, amikor ezek kezelése ténylegesen elkezdődik. Ezért a jövőben a császári Ófelsége által kirendelt udvari bizottság, amely az ispotályok hasznára és fenntartására működik, és a szegények javának szolgálatára, nem késlekedik, hogy az elkészített jelen utasítást minden esetben megváltoztassa, tartalmát csökkentse vagy növelje, amennyiben ez szükségesnek és előnyösnek fog mutatkozni. Ez tehát a fentiekben hivatkozott császári Ófelsége legkegyesebb szándéka és akarata. Grác, 1731. november 14.

Nomina nominandum, Római császári, Spanyolország, Magyarország és Csehország királyi, katolikus Ófelsége, legkegyesebb urunk, örökös tartományi herceg stb. nevében, a tartományi biztonsági ügyekben és a kegyes alapítványok felügyeletére kirendelt udvari bizottság elnöke és tanácsosai.

540.

Katonai szabályzat.

Császári-királyi határozat.

1732. január 2.

Mi, Károly stb.

Harmadszor... emberi fogyasztásra alkalmas kenyér...

Állománytáblázat (A táblázatot lásd a 675. oldalon.)

Az 1706. évi rendelet értelmében előfogatolás, mint ami a betegek szállításához szükséges, nem kérhető és nem kiállítható stb. Vonulási útvonalat... ami a betegek előfogatolásával való szállításához szükséges... mint ilyen... kötelezően a hadbiztosi tisztviselő fogja kijelölni.

stb. stb. Kiadva császári székesvárosunkban Bécsben, m. f.

541.

Kézművesek, avagy mesteremberek szabályzata: dögvész, sebészmesterek, állatjárványok, udvari szabadságosok.¹⁵²

Császári-királyi rendelet

1732. április 19.

Mi, VI. Károly stb.

Legkegyesebb döntésünk szerint, kézműiparosok ügyeiben, pontos betartás céljából az alábbi szakaszokat állítottuk össze, és azokat nyilvánosan közzétenni rendeltük el, nevezetesen:

Először... Összejöveleteket csak az illetékes előjáróság előzetes tudomásával lehet tartani, és minden esetben egy oda... kirendelt biztos jelenlétében.

Másodszor... amennyiben egy mestersegéd arról a helyről, ahol utoljára munkában állt, távozni akarna, szándékolt útra kelése előtt a mesterrel ezt legkevesebb

¹⁵² Udvari közegészségügyi bizottsági szabadságosok (*Hofbefreite*): sebészmesterek és patikusok, akik egy céhnek sem tagjai, és megszerzett oklevél nélkül kaptak engedélyt a mesterségük gyakorlására. –

	Porciók					Havi ösz- szegek pénzben		Erre kiutalandó por- ciók			Havi ösz- szegek pénzben		A járandóság teljessé tételére még készpénz- ben fizetendő			
	Emberek				lovak	3 ft.	ft.	kr.	2 ft.	3 ft.	ft.	kr.	ft.	kr.		
	4 ft.	4½ ft.	5 ft.	5½ ft.												
<i>Gyalogos ezred törzsében:</i> 1 ezred-felcser 13 al-felcser 3 személyenként	4	–	–	–	3	25	–	–	–	3	9	–	16	–		
	39	–	–	–	–	150	–	–	–	–	–	–	156	–		
<i>Vértess ezred törzsében:</i> 1 ezred-felcser 8 al-felcser	4	–	–	–	3	25	–	–	–	3	9	–	16	–		
	24	–	–	–	8	120	–	–	–	8	24	–	96	–		
1 kovács stb.	–	–	–	1	1	8	30	1	1	1	4	–	4	30		
<i>Szoba és további tartozékok a lakáshoz:</i> <i>Ezred törzskarban:</i> Ezred-felcser Keményfa, 3 láb hosszú <i>Ezred törzskarban:</i> <i>Ezred-felcser</i> 5 alfelcser, mindegyiknek 5 öl	Szoba												Kamra	Konyha		
	2												–	1	13 évenként 140 öl	
															25	

nyolc nappal korábban kell közölnie, de néhány foglalkozás és kézműipar tekintetében, mint például a borbélyoknál... ez az időtartam több napot, sőt negyed- vagy félévet is jelenthet.

Nyolcadszor... a pénzbüntetéseket jótékony célokra, mégpedig a szegények támogatására kell fordítani.

Tizenkettedszer... hasonlatosan a Mi udvari szabadságosaink és kamarai borbélyaink, nem kevésbé azok a mesterek, akik magukat egy céhbe vagy iparos egyesületbe bevásárolni akarják, a műremek elkészítése alól felmentést élvezzenek.

Tizenharmadszor... helytelen magatartás, ha egy kézműves döglött állatot érint meg... vagy a bíróságok által nyilvánvalóan kinyilvánított búskomorság miatt a saját élete ellen fordult és ezért meghalt személyt a kötélről levágja, elviszi vagy sírba helyezi; továbbá... dögvészes időszakban, gyepmester hiányában nagyobb állat-járványok idején az elhullott állatokat az istállókból kihordja és elföldeli. ... 2) Helytelen magatartás a kézműveseknek az a szokása, hogy amit az egyik mester elkezdett, azt egy másik nem fejezheti be, és különösen az is helytelen, ha a fürdősök és seborvosok nehézségeket támasztanak a kötések feloldásánál, vagy egy sebesült kezelését, amelyet egy másik mester kezdett el, a sérült kezdeményezésére átveszik, és így fejezik be, továbbá a borbélyokat és a fürdőöket nem lehet megszólítani azért, ha kínvallatáson átesett bűnözőket vesznek kezelésbe.

Kelt, mint fent, császári fő- és székesvárosunkban, Bécsben

542.

Hurutos járvány.

Kórképek.

1732–33.

Hurutos járvány csaknem az egész Európában. Reaumur: *Mem. pour l'hist. des Infect.* – Mem. X. 435. o.)

(*Paulus Adamus I. rész Valentics 31. o.*)

543.

Rendelkezések a járványos betegségeket okozó halakkal való kereskedés ügyében.

Császári-királyi rendelet.

1733. febr. 13.

Mi, VI. Károly, Isten kegyelméből választott római császár, minden időben a birodalom több részén, Németország, Spanyolország, Magyarország, Csehország, Dalmácia, Horvátország, Szlavónia stb. királya, Ausztria főhercege, Burgundia, Stájerország Karintia, Krajna és Württemberg hercege, Habsburg, Flandria, Tirol, Görz és Gradiska st. stb. grófja, ezennel kegyes üdvözetünket küldjük minden egyes alattvalónknak, egyháziaknak, világiaknak az Enns-en inneni Alsó-Ausztriai Főhercegségünkben, különösen azonban a vámosoknak, adószedőknek, ellenjegyzőknek, lovasjárőröknek, hivatali embereknek és mindenkinek, akik Magyarországról és más helyekről székesvárosunkban Bécsben halakkal kereskednek, vagy az ittenieknek, akik ezzel foglalkoznak, és legkegyesebben ezennel hozzuk tudomásukra a következőket. Sajnos a tapasztalat azt mutatja, hogy ezekben az ügye-

ben korábban kiadott megfelelő rendeleteket egyesek figyelmen kívül hagyják, ugyanis a Magyarországról és más helyekről székesvárosunkban Bécsben vizát és más halakat forgalmazó halkereskedőket *Schwechat*-nál és más vámházaknál az ide szállítandó halak tekintetében alaposan át kellene vizsgálni, és a már bűdös halakat súlyos büntetés terhe mellett, miután eladásra tovább nem szállíthatók, azonnal a Dunába vetve kellene megsemmisíteni. Ennek ellenére némelyek mégis arra vetemednek, hogy a különböző fatájú romlott halakat nemcsak vidéken, hanem az itteni elővárosokban is, a haszonleső és szűkölködő embereknek csekély áron eladják, akik viszont így járványok és betegségek áldozatául esnek.

Ezennel honatyai gondoskodásunk folytán ezt a csapást megelőzni és az ilyen kereskedést a leghatározottabban leállítani szándékozunk, hogy mindenkit megóvjunk a lehetséges károsodástól.

Tehát, még egyszer legkegyesebb és határozott parancsunkkal mind az idegen, mind az itteni halkereskedőket eltiltjuk attól, hogy állott, sőt bűdös és romlott halat kínáljanak eladásra a városon belül, annak környezetében vagy bárhol más helyen. Ennek megfelelően a határokon, a vámházaknál és a nyilvános piacokon külön erre a célra kiküldött tisztviselők fognak pontosan ügyelni arra, hogy azok, akik jelen rendeletünket arcátlanul áthágják, ne csak annyiban bűnhődjenek, hogy az emberi egészségre ártalmas árujukat elkobozzák és megsemmisíték, hanem alsó-ausztriai kormányzatunk további érzékeny és elmaradhatatlan büntetéssel is sújtsa őket. Tehát ezek után mindenki ehhez igazodjon, hogy megóvjá magát a károk elszenvédésétől. Ez tehát mostantól fogva a határozott szándékunk és akaratunk. Kiadva Bécsben, császári székesfővárosunkban 1733-ban, február 13. napján, római birodalmi uralkodásunk 22., spanyol királyságunk 30. magyar és cseh királyságunk 22. évében.

(A nagyméltóságú Egyesített Ausztriai Udvari Kancellária irattára a cs. kir. Belügyminisztériumban, P. F. iratköteg, 54. szám.)

544.

A köznép eligazítása a terjedő járványos betegségek tekintetében: *morbilli és variola.*

Egészségrendészet.

1737.

Rövid, ámbar alapos eligazítás arról, hogy miként kell védekezni a jelenleg terjedő járványos láz és más események ellen, és amennyiben valaki megfertőződik, milyen biztonságos szerek használhatók. Mindenkinék, de leginkább az egyszerű vidéki emberek használatára nyomtatásban kiadva, 1737-ben.

Isteni csapásként az előző évi nagy áradás jelentős mennyiségű nedves, és esőtől rothadt szénát, avart és szántóföldi gyomot sodort magával, majd a bekövetkező hőség miatt a rothadás tovább fokozódott, így a víz a folyókban egészen barnára színeződött, és egyes napokon bűzössé vált, ami azután a mezőkön erjedésben és rothadásban tovább fokozódott. Miután az emberek és az állatok ilyen vízben kényszerültek járkálni, a lábakon foltok, hólyagok és kiütések jelentek meg. Különösen pedig ez a bűzös víz, miután a földben felgyülemlett, idén tavasszal,

amikor a földek felengedtek, szükségszerűen nagy mennyiségű ártalmas kigőzöl-gésként szállt a magasba. Majd a változékony és enyhe, az évszaknak nem meg-felelő időjárás miatt egyre jobban elterjedő szegénység és szűkölködés keletkezett, az élelem egyre fogyatkozott és rosszabb lett, a szegény emberek egészen szokat-lan dolgokat is kénytelenek voltak megenni. Sokan a tűzifa hiánya miatt a hideg lakásaikba szorultak vissza. Amikor azonban a tavasz beköszöntött, és március elején, néhány meleg nap után a vér és a testnedvek áramlása is megélénkült, hir-telen szeles, hideg esős időszak következett, majd tartóssá vált. Így az izzadság nyílásai újra eldugultak, és vidéken, mind pedig itt Boroszló városában mindenhol lázas-hurutos betegség lépett fel.

Ennek a csapásnak a terjedését megelőzendő, és azokon segítettő, akik meg-betegedtek, de távol laknak a városoktól és az orvosoktól, a kellő időben nyújtott segítség céljából a főméltóságú királyi főhivatal szükségesnek látta, tapasztal or-vosok bevonásával egy külön bizottság összehívását. A köznép védelmére, hogy magukat miként védjék meg vagy kezeljék, a bizottság ezt a rövid eligazítást állí-totta össze, majd rövidesen nyomdába adta. Ebből mindenki megtudhatja, hogy amennyiben magához veszi a javasolt megelőző és segítő szereket, egyszerűen megvédheti magát, és mentes maradhat a betegségtől. A jelenleg terjedő heves, lázas betegség jelei és természete (amelyek minden egyes beteg természetes adott-ságai folytán változhatnak) jellemzően a következők. Kezdetben, néhány nappal a betegség teljes kitörése előtt, levertség, tompultság jelentkezik a végtagokban, fé-lelem, rossz étvágy, gyomortáji nyomás és rosszullét, szorító érzés a szív táján. Ezt követően jönnek a hidegrázások rohamok, váltakozó izzadással, de esetenként tar-tós és magas lázzal, ami számos esetben estefelé vagy éjjel tovább fokozódik, lég-zéskor száraz torok, mellkasi nyomás és szájszárazság lesz jellemző, szúró érzés-sel a test mindkét oldalán és a mellkasban. Fokozott erőtlenség, szívtáji szorító érzés, fej- és háttáji fádalom, szaggató érzés és remegés a végtagokban, álmatlan-ság vagy arra való szokatlan hajlam, zavartság a fejben, orrvérzés, szomjúság és barnás elszíneződés a torokban, egyeseknél vörös és barna, vagy kék foltok, vörös és fehér kiütések jelentkeznek, amelyek időben elszórtan és lassan követik egy-mást, a körülményeknek és a beteg kedvezőtlen természetének vagy viselkedésé-nek megfelelően. Mindezekhez gyakran még ájulás, zavartság a fejben, erőtlen-séggel járó izzadás, végtagok remegése, csuklás, az idegek feszülése, rángások és görcsös rohamok társulhatnak.

Az ilyen kórállapotokban nemcsak jelentős *putrefactio* vagyis rothadás jön létre, hanem a testnedvek is romlásnak indulnak, ami különösen az idegeket tá-madja meg, világos jeleként az ilyen rohamok gyakoriságának. Tehát az ilyen ese-mények ellen mindenkinek időben védekeznie kell, és megelőzendő a jelentős és sürgősségtelen rettegést (ugyanis ez a betegség, Istennek legyen hála, semmiben nem hasonlít a dögvészre), szívből jövő keresztény lelkiülettel, elmélyült imádko-zás is szükséges.

Reggel, a ház elhagyása előtt meleg levest kell fogyasztani, pipából dohány-füstöt szívni, és néhány falat kenyeret vajjal és rúzával megenni. Hasznos dolog angyal-, citvor-, kálmos-, és örménygyökeret, vörös mirtuszt, citromhéjat, ribizli

bogyókat vagy tetszés szerint hasonlókat a szájban tartani. Legfőbb eszköz azonban a megelőzésre és kezelésre a kipárolgás, ezért minden más szer közül az alábbiakat, mint elméletben és gyakorlatban megalapozottakat, és legjobban beváltakat kell alkalmazni. A gazdagabbak ezeket patikákban szerezhetik be, a szegényebbek egyesével, nagyon hasznosan, mint bevált háziszereket használhatják, de a díjszabás szerint kevés pénzért is beszerezhetik.

I. szám. Megelőző keverék, amelyből megelőző és gyógyító célzattal reggel 40 cseppet kell bevenni, bodza vagy benedekfű ízesítésű vizes oldattal.

II. szám. Bezoár-oldat, amelyből erős emberek mind megelőzés, mind gyógyítás céljából 35 cseppet vegyenek be, reggel pozdor- vagy ördög szem vizes oldatában.

III. szám. Csillapító esszencia, amelyből fokozódó láz, fejfájás, képzelgések és zavartság esetén délelőtt 11 órakor és délután 3 órakor 35 cseppet kell bevenni a fent említett vizes oldatban.

IV. szám. Izzasztó por, amelyből egészséges napokon 3 késhegynyi kell bevenni, reggel, fokhagymás vagy pozdor vízben.

V. szám. Bezoáros szív- és erősítő por, amelyből 3 késhegynyi kell a fent említett vízben bevenni.

VI. szám. Hashajtó por, egyszeri használatra, hús- vagy zab, illetve grízlevesben, súlyos székrekedés esetén.

VII. szám. Nyugtató por, izgatottság, ijedtség, végtag-görcsök, reszketés vagy súlyos szükséghelyzet esetére, 2 késhegynyi mennyiségben, hárssteában vagy fekete vadcsersznye teában bevéve.

VIII. szám. Édesség, amelyből hasmenés, hányás és tartós álmatlanság esetén délután és este egy késhegynyi adható.

IX. szám. Nyugtató por súlyos lázas állapotban, amelyből 4-óránként 2 késhegynyi hasznosan adható, cseresznye párlatban.

X. szám. Édesség, amelyet külsőleg kell használni, a gyomor fölé helyezve, hasmenésben és hányásban.

XI. szám. Párlat, külső használatra, szagoltatásra, ájulás esetén, élénkítés céljából az ornyíláshoz tartva.

Házi használatra a következő ital készíthető: 1 maroknyi tisztára mosott árpa, 2 lat kigyógyóké, reszelt szarvasagancs 1½ lat, friss citromhéj 1 lat, és félmaroknyi szárított meggy, apróra törve. Ezeket itálnak kell felfőzni, három kvartnyi vízben, majd abból nagyobb mennyiséget meginni.

Csuklás esetén egy darab kovászt ürmőssel, fodormentával, szerecsendióval, és gyömbérrel borban kell felfőzni és a hasra helyezni.

Tartós fejfájás esetén, szédüléssel, zavartsággal, végtag-rángásokkal, merevséggel és súlyos szükséghelyzetben, erős testalkatú emberekben, a lapockák közé és mindkét karra csípős spanyol légyflastrom (*vesicatorium*) helyezendő, és utána a hólyagokat néhány napig nyitva kell hagyni. Másfelől a fenti hólyaghúzó flastrom, vagyis *vesicatorium* helyett kevés, apróra zúzott fehér mustármagot ecetben kell megfőzni, majd két vászonkendő között a tarkóra, lábszárra és a karokra felhelyezni.

Mivel azonban itt az a legfőbb szempont, hogy ezen *consilium* révén a hétköznapi emberek kapjanak segítséget, néhány kevésbé hatásos háziszser is ajánlható, amelyekkel sürgős esetben vagy egészségtelen levegőben, magukon mind a vagyontalanok, mind a gazdagok is segíthetnek.

Keserű bor.

Hozzávalók: 1 lat ezerjófű, 1 lat ürmös bimbó, 1 lat benedekfű bimbó, 1 lat angyalgyökér, 3 lat örménygyökér, 2 lat keserűnarancshéj, 1 maroknyi borókabogyó, 2 lat bibircsók gyökér, és egy marék *scordium*.

Ezeket apróra vágjuk, majd tiszta vászonzacskóba kötve egy korsóba helyezzük, amelyre jóféle bort öntünk, majd 24 órás állás után ebből minden reggel egy pohárnyi mennyiség fogyasztható. Akinek az ilyen bor elkészítése túlságosan drága volna, annak a következő ajánlható.

Sör, növényi ízesítéssel.

Hozzávalók: ezerjófű, ürmös, benedekfű, egy-egy maroknyi mennyiségben, 1 lat angyalgyökér, 3 lat örménygyökér, 2 lat citromhéj, egy maréknyi borókabogyó, egy maroknyi *scordium* vagy fokhagyma gerezdek.

Ezeket apróra vágjuk, zacskóba kötjük és egy kis csobolyó friss sörbe lógatjuk, majd ebből, miután megérlelődött, minden reggel, az előzetesen elfogyasztott leves után egy jókora mennyiséget lehet meginni. Továbbá az alábbi italt lehet használni.

Növényi ízesítésű ecet elkészítési módja.

Hozzávalók: 2 maréknyi friss kerti ruta, 1 maréknyi bibircsók gyökér vagy fokhagyma gerezdek, bodzavirág, amennyit öt újjal összefoghatunk, 1 lat lestyán-gyökér, és egy friss citrom héja.

Ezekre egy vagy másfél kvartnyi jóféle ecetet kell önteni, majd állni hagyni. Megelőzősként ebből az ecetből minden reggel egy vagy két kanálnyit lehet bevenni.

Ez tehát minden, ami a szegény hétköznapi embereknek a javára leginkább elérhető és javasolható. A Mindenható azonban áldja meg ezeket a javaslatokat az ő dicsőségére és szeretett hazánk jólétére, és hárítsa el felőlünk megérdemelt büntetésünket.

Num. I.
 Rec. Mixt. Simpl. S. Camph. ʒvi.
 Essent. Scordii. ʒii.
 M. S.
Präservirende Mixtur zu 40 Tropfen.
 6 Silbergr.

II.
 Rec. Tinct. Bezoardic. ʒs.
 Essent. Pimpinell.
 Scordii. aa. ʒii.
 M. S.
Bezoardische Tinctur zu 35 Tropfen.
 8 Silbergr.

III.
 Rec. Essent. Alexipharm.
 D. Stal. ʒv.
 Spirit. Nitr. D. ʒiii.
 M. S.
Temperirende Essentz zu 35 Tropfen.
 6 Silbergr.

IV.
 Rec. Pulv. Diaphoret. nov. ʒi.
 D. S.
Schweistreibendes Pulver zu 3 Messer-Spitzen voll auf einmahl.
 12 Silbergr.

V.
 Rec. ʒ Bezoard. D. Ludovici. ʒs.
 Unic. mar.
 Ungul. alc. ʒb.
 ʒ Diaphoret.
 Bezoard. animal. aa. ʒii.
 Nitr. depur. ʒi.
 Cinnabar. nativ. depur. ʒi.
 M. F. ʒ
Bezoardisches Herz- und Stärck-Pulver zu 3 Messer-Spitzen voll auf einmal.
 10 Silbergr.

VI.
 Rec. Arcan. duplic. ʒi.
 S.
Eröffnendes Pulver auf einmahl in etwas Fleisch-Brühe.
 1 Silbergr.

VII.
 Rec. ʒ Marchion. antepil. ʒs.
 Antispasmod. nov. ʒi.
 Succin. alb. ʒb.
 Dent. Hypop. ʒb.
 Lumbr. terrestr. aa. ʒii.
 Sach. Cand. ʒi.
 M. F. ʒ
Besänftigendes Pulver zu 2 Messer-Spitzen voll.
 16 Silbergr.

VIII.
 Rec. Diascord. Fracastor. ʒs.
 S.
Confect davon 1 Messer-Spitze voll auf einmahl.
 2 Silbergr.

IX.
 Rec. Matr. perlar. ʒb.
 Antimon. Diaphoret.
 Lap. Cancr. acido. Citri Saturat.
 Nitr. Scordiat. aa. ʒii.
 M. F. ʒ
Temperirendes Pulver 2 Messer-Spitzen voll alle 4 St.
 6 Silbergr.

X.
 Rec. Theriac. Andromach. ʒvi.
 ʒ dest. Menth. ʒi.
 M. S.
Confect äusserlich auf den Magen zu legen.
 5 Silbergr.

XI.
 Rec. Liqu. Corn. C. Succinat. ʒiii.
 Sal. volat. oleos. Sylvii. ʒi.
 M. S.
Äusserlicher Liqueur zum riechen.
 6 Silbergr.

XII.
 Rec. Hordei. Mundati. Mi.
 Rad. Scorzon. ʒvi.
 Ras. Corn. C. ʒs.
 Cort. Citr. rec. ʒs.
 Ceras. Sicc. contus. Mß.
 M. S.
Species zum Tranck zu 3 Quart Wasser.
 2 Silbergr.

(A nagyméltóságú Egyesített Császári Udvari Kancellária irattára. Belügyminisztérium, P. F. iratcsomó, 54. szám.)

Tisztítási szabályok fertőzött házakban és járványkórházakban.
Járványok. Császári-királyi rendelet. 1738. május 10.

Tisztítási szabályzat a fertőzött házakra és lakásokra, valamint járványkórházakra, ahogyan azt itt Bécsben és a tartományban 1713-ban előírányozták. Továbbá vesztegzári és tisztítási szabályzat a vesztegzárba érkező személyek, áruk és levelek kezelésére.

Az udvari közegészségügyi bizottság összeállítása.

Bécs, 1738. május 10. – Franz Anton Wimmer¹⁵³

(Bécs, nyomtatva Johann Peter v. Gehlen, római császári és katolikus királyi

Őfelsége udvari könyvnyomdájában 1738).

A tisztítási felügyelőről.

A tisztítási felügyelő illetve alárendeltjeinek kötelessége és feladatai.

Azoknak a szobáknak és házaknak a tisztításánál gyakorol eskü alatt kötelezett felügyeletet, ahonnan a fertőzötteket élve vagy holtan járványkórházba szállították.

Először. Tartózkodik az egészséges és gyanú felett álló emberek társaságától.

Másodszor. A számára kiutalt lakásban köteles a házanépével együtt folyamatosan tartózkodni (kivéve a hivatali kötelességeinek ellátását).

Harmadszor. Saját magát és a tisztításra felügyelete alá kirendelt férfi és női takarítókat is óvja mindenféle hűtlenségtől, lopástól, hanyag hivatali munkától, illetve szorgosan ellenőrzi, nehogy a takarítók túlzottan kíméletesen bánjanak a megsemmisítésre vagy tisztításra kerülő holmikkal.

Negyedszer. Amennyiben bárkit is szabálytalan munkavégzésen érne, azonnal vegye őrizetbe, és haladéktalanul jelentse fel az illetékes hatóságnál.

Ötödször. Tisztítás céljából a részére átadott szükséges anyagokat és eszközöket jó állapotban köteles tartani.

Hatodszor. A házak és szobák tisztítását a közegészségügyi igazgatóság tisztítási biztosa által átadott leírás szerint végezze, de a saját feje után tisztítást, testi és halálbüntetés terhe mellet, egyetlen egy házban vagy szobában sem végezhet.

Hetedszer. A tisztítás reggel, napfelkelte után vagy este, de nem délidőben, a legnagyobb hőségben végzendő.

Nyolcdszor. Semmi esetre se éhgyomorral kezdje el a tisztítási munkákat, hanem előtte kevés bort, kenyeret, rántottlevest vagy meleg sört fogyasszon fokhagymával, és beosztott munkásait is erre utasítsa. Ilyen előkészületek után

Kilencedszer. a tisztításra kirendelt zárt lovaskocsit a ház vagy a szoba elé irányítja, és a zárlati felügyelő a kocsit, a házat és a lakást csak ezt követően fogja kinyitni.

Tizedszer. A tisztítási felügyelő (miután minden tisztító csapat mellett ketten dolgoznak) egyeztet a társával, és az ellenőrzést váltakozva végzik, hogy a szobák tisztítása az előírások szerint történjék. A szobán kívüli másik felügyelő (nehogy

¹⁵³ Grácban közzétéve, 1738, október 3-án. Lásd erről a tárgyról mondottakat megelőzően 1731-ben, 538. folyószám alatt.

rendzavarás keletkezzen, vagy idegen emberek kíváncsiságból bemenjenek a fertőzött házakba, és a megsemmisítésre kihelyezett holmik és tárgyak se tűnjenek el, hanem a kocsira kerüljenek) szorgosan ügyel az elégetés vagy megsemmisítés tényleges elvégzésére. Ezeken túl

Tizenegyedszer, parancs szerint a fertőzött szobába való belépéskor az egyik felügyelő, vagy a tisztításra kirendelt egyik munkás, aki először lép a helyiségbe, égő fáklyát tartson a kezében, és azonnal kérje a kályhát vagy az égető serpenyőt, majd a szoba közepén óvatosan aprófából és forgácsból tüzet gerjeszt, majd ráhelyezi a füstölőszert, illetve a dögvész elleni füstölő port, hogy az így keletkező füst egy órán át mindent kellően átjárjon, és átítasson. Ezután

Tizenkettedszer, a további utasítás szerint minden ajtót és ablakot ki kell nyitni, és a zárlati felügyelő irányításával az ártalmas betegség által megtámadott ágyneműt kell megfüstölni. Utána következik a szalmazsák, a mosatlan fehérnemű, durva, használt bélések vagy szőrmék, ruhák, amelyeket a beteg vagy a halott tíz nappal korábban hordott, lószőr és más párnázó anyag a székekből. Ezeket a szolgák a kocsira rakodják. A felügyelő közben mindezen megsemmisítendő holmokról jegyzéket készít, gondosan ügyelve arra, hogy minden egyben maradjon, és a kocsira kerüljön. A kocsit a zárlati felügyelő lezárja, és a járványkórház közelében lévő égetőhelyre továbbítja, ahol mindent megsemmisítenek és elégetnek. Végezetül a szobán kívüli felügyelő utána megy a kocsinak és megnézi, hogy valóban elvégzik-e a megsemmisítést. A kocsit ezt követően újabb tisztító csapatnak lehet átadni. Közben

Tizenharmadszor, a tisztításra rendelt többi munkás a házban és a szobán kívül várakozik, a felügyelő a további, nem érintett tárgyakat, amelyek ládában voltak, vagy a padláson, vagy másik szobában, ahol beteg ember nem tartózkodott, részletesen leírja és híven jegyzékbe veszi, majd ezt a leírást vagyis *inventarium*-ot, minden egyes napon átadja a tisztítási biztosnak. A tárgyak leírása után azonban

Tizennegyedszer, a tisztító munkások minden tárgyat a szobában gyűjtenek össze, majd a nem használt ágyakat, és a többi használt holmit, amelyet nem lehet lúgban áztatni és kimosni, néhány napra kiviszik a napra és a levegőre. Eltávolítják a tollakat a huzatokból, vagy a lószőrt illetve kenderkócot a matracokból, többször kiporolják és dögvész elleni füsttel óvatosan átjáratják. A cihákat és huzatokat viszont erős lúgban átmossák, majd utána jól megfüstölik. A ruhákat, valamint a szőrméket, legyenek bármilyen fajtájúak, különbség nélkül mossák át, majd miután kiszáradtak, többszörösen megfüstölik.

Tizenötödször. Fa, cserép, vas, réz, ezüst, cinn és sárgaréz tárgyakat, képeket, ablakokat és más hasonlókat lúggal többször, dörzsölve kell lemosni, majd jól megfüstölni. Közben azt az általános szabályt kell szem előtt tartani, hogy az itt nem megnevezett tárgyak, amelyeket nagyobb károsodás nélkül lúggal nem lehet kezelni, gyakori és alapos füstölésre kerüljenek, a mosott holmit pedig amilyen tartósan csak lehetséges, napsütésnek és áthatoló levegőnek kell kitenni.

Tizenhatodszor. Az árnyékszékek ülőkéjét háromszor lúggal kell átmosni, a gödörbe viszont égetett mész és lúg öntendő.

Tizenhetedszer. A falakat, amennyire csak lehetséges, kőműves kanállal kell lekaparni, lúggal átmosni, majd frissen oltott mésszel átmeszelni.

Tizennyolcadszor. A fentiekben jelzett mosnivalóval nem az utcán kell foglalkozni, hanem a mosást a szobákban és a konyhában kell végezni, és ennek kapcsán a felügyelő, súlyos büntetés terhe mellett, ügyeljen arra, hogy bámészkodók vagy más idegen emberek ne legyenek a helyszínen.

Tizenkilencedszer. Abban az időben, amíg ezek a tisztítási munkálatok zajlanak, folyamatosan fenn kell tartani a dögvész elleni füstölést a szobákban vagy a konyhában, ahol a tisztítás történik.

Huszadszor. A lemosó vizet nem lehet az utcára kiönteni, vagy a víznyelőkbe, illetve olyan vízbe, ahonnan közhasználatú csöves vezetékek indulnak ki, ellenben amennyire csak lehetséges, folyóvízbe kell önteni, de legalább is távoli helyen, nyitott területre, és erre külön figyelmet kell fordítani.

Huszonegyedszer, a szobák tisztítása úgy végzendő, hogy az összeset ne azonos időben fejezzék be, hanem a felügyelőhöz beosztott tisztító munkások időben ütemezve jöjjenek, a falakat és a padlót többször mossák le, és a falakat csak utána meszeljék át. Időközben viszont

Huszonkettedszer. A házakat és a szobákat kívülről újra le kell zárni, és a két felügyelő közül az egyik, aki a tisztítandó szobán kívül tartózkodott, ezt pecsétjével igazolja, a levegőt azonban, amennyire csak lehetséges, az ablakokon és a nyitott belső ajtókon hagyják szabadon áramolni, és a teljesen befejezett tisztítás után ezt a szellőztetést még nyolc napig kell fenntartani, mielőtt a rendes használatra való átadás megtörténne. Evégből

Huszonharmadszor. A tisztítási felügyelő, értesítés és tájékoztatás végett, a fellettes tisztítási biztosnak megbízható jelentést adjon a megtisztított házokról és szobákról, azt a napot megjelölve, amikor a munkát befejezték, és adja át a megtisztított helyek kulcsait. Amennyiben

Huszonnegyedszer, egy megtisztított ház vagy szoba ismét megfertőződné, a tisztítást a maga idejében, a jelen utasítás szerint még nagyobb szorgossággal kell elvégezni.

A tisztítás lovas rendészei.

A lovas rendész kötelezettségei.

Ezek a rendészek, esküvel kötelezve, ugyancsak a tisztítási biztosnak tartoznak engedelmességgel.

Először. Az alábbi parancsokban foglalt szolgálatát hűséggel lássa el, és mindig józanul viselkedjen.

Másodszor. Tartsa távol magát minden egészséges és fertőzés gyanújától mentes közösségtől.

Harmadszor. A tisztítások végzése közben kellően és a szükséges mértékben figyelje az eseményeket.

Negyedszer. A tisztítást végző munkásokat szorítsa kellő szorgalomra, és a feladat pontos teljesítésére.

Ötödször. Jól figyeljen, hogy a megsemmisítésre kijelölt, valamint a további holmikból senki semmit ne lopjon el.

Hatodszor. Haladéktalanul teljesítse mindazt, amit a közegészségügyi igazga-

tóság és a lovas rendészek közvetlen előljáró biztosa a továbbiakban megparancsol, ellenkező esetben ugyanis elmaradhatatlan testi fenyítéssel, sőt halálbüntetéssel kell számolnia, ha valamilyen helytelen cselekmény kapcsán tetten érik.

Vesztegzári illetve tisztítási szabályzat, a vesztegzárba érkező személyek, áruk és irományok kezelésével kapcsolatos eljárásokról.

Először. Álljon rendelkezésre elegendő férő- és tárolóhely az érkező utasok illetve áruk számára. A beérkező személyek elkülönítve kezelendők, azonban azoknak, akik már bizonyos ideje bent tartózkodnak, az érintkezés szabadon engedélyezhető, ugyanis kevésbé kell tartani a fertőződéstől. Mindenképen azonban

Másodszor, azokat a személyeket, akik betegség jeleit mutatják, nem lehet felvenni a vesztegzárba, hanem azonnal vissza kell utasítani őket. Ezért minden vesztegzárban orvos legyen szolgálatban, vagy legalább is egy kellő tapasztalattal rendelkező sebész-mester. Amennyiben a már megkezdett vesztegzári időszak alatt keletkezik valamilyen betegség, a beteget azonnal járványkórházba vagy kórházba kell áthelyezni, viszont a vesztegzárban tartózkodó további személyek tekintetében a veszteglési idő számítása újra kezdődik. Ezért tehát

Harmadszor, külön személyzetet kell felvenni az emberek szolgálatára, illetve az áruk tisztítására, és ezek csak azokkal a személyekkel állhatnak kapcsolatban, akik szolgálatára lettek rendelve, minden más kapcsolat szigorúan tilos, illetve ugyanazon felügyelő ellenőrzése és utasítása alatt dolgozzanak. Nemkevéské

Negyedszer, az irományok tisztítására külön személyzetet kell rendelni. Azokat a leveleket, amelyek esetében az ecetes nedvesítés nem bizonyul elegendőnek, mivel a szárítás után az eredeti *miasma* belül rejtve maradhat, fel kell bontani, majd jól felmelegített ecet fölé kell tartani, hogy a *volatilis acetosus* gőze megtisztítsa. A művelet után a leveleket újra le kell zárni. Másfelől, a levelekben szövet- vagy más áruminták is lehetnek, amelyek biztonságos tisztítása így nem lehetséges, tehát a közösség védelme érdekében az ilyen minták továbbítását nem lehet engedélyezni. Ami

Ötödször, általában az árukat illeti, közöttük egyesek inkább, mások kevésbé kitéttek a fertőződésnek. Az utóbbiak tekintetében minden *fructus aridus*, mint kávé, rizs vagy további ilyen áruk (azok kivételével, amelyek külső része rostos, mint a mogyoró és a csöves mogyoró, amelyeket mosni kell) a göngyölegből kiöntendők, hogy azokat a szabad levegő jól átjárja. Ezt a tisztítást három héten át kell végezni, ügyelve arra, hogy kellő takarás alatt legyenek, és a szabad ég alatt az eső vagy a rossz időjárás a romlásukat ne okozza. Az olyan göngyöleget, mint például a zsákokat, amelyek moshatók, többszörösen vízzel kell kezelni, a vízzel nem kezelhetőket pedig égetéssel kell megsemmisíteni, ami általában az összes göngyölegre érvényes. Friss gyümölcsök, mint a keserű narancs, citrom és más hasonló, kimosott zsákokban vagy ládákban azonnal kiadhatók.

Hatodszor. A nyers gyapjú vagy szőttes áruféleségek, gyapotból, lenből, szőrből, teve- és kecskeszőrből, vagy bármilyen fonalak, tehát a nyers-selyem, fonalként feldolgozva vagy eredeti állapotában, különösen a hulladékselyem szövet, mind eltávolítandó a csomagolásából, és hat héten át kell szellőztetni, közben

gyakran átforgatva. Ugyanez a tisztítás értendő a gyapjú és félselyem szövetekre, továbbá a vásznakra, az abaposztóra, szőrből és más, gyapjúból készített anyagokra, azután a muszlinra, a gyapotból és másból készült szövetekre. Ezzel szemben

Hetedszer, a tiszta selyemszövetek három héten át, de ugyancsak az előírt módon szellőztetve tisztítandók.

Nyolcadszor. Nyers bélésanyagok, mint például a szőrmék, továbbá a kikészített vagy erre váró nyers vagy sima bőrök mind kicsomagolandók, és azokat hat héten át kell szellőztetni. A ruhaneműkre ugyanez értendő, de azokat, amelyek az anyaguk szerint moshatók, ilyen eljárással kell tisztítani.

Kilencedszer. *Corpus solidum*-ok közül a pénz a legveszélyesebb, amely sok ember kezén fordul meg, érintés kapcsán átveszi az izzadságot, tehát fertőzésveszélyes, vagyis ezen az úton a borzalmas járvány nagyon egyszerűen és észrevétlenül megjelenhet a tartományban. Ezért a pénzt sós és szappanos vízben átmosva kell megtisztítani. Az összes további újonnan készített fémtárgy, rézből, ólomból, cinből és sárgarézből, veszteglés nélkül átengedhető, ugyanakkor a széna, szalma vagy sás, amibe csomagolták elégetendő, a göngyöleget pedig a fenti 5.§-ban leírtak szerint kell megtisztítani.

Tizedszer. Azokat a folyadékokat, mint az olaj vagy a balzsam, stb. és egyebek, amelyek tömlőben érkeznek, új tároló edénybe kell áttölteni, de ha eleve hordóban vannak, mindenféle külön csomagolás nélkül, akkor egyszerűen tovább engedhetők.

Végezetül, ezt a szabályzatot személyek tekintetében újabb rendelkezésig kell alkalmazni. Áruk között azok, amelyek *tanquam in prima classe* kitettek a fertőzésnek, mint a prémek, az irha és simított bőr, gyapotfonál, nyers gyapot, gyapjú, gyapjúfonál, gyapjú- vagy más takaró, kelmék, abaposztó, gyapjú és más szőrből készült anyag, félselyem és hulladékselyem kelme, len, szőrök, teve- és kecskeszőr valamint a muszlin folyamatosan megfigyelés alatt tartandók. Végül ezeket megfelelő úti okmánnyal kell kibocsátani. Amennyiben a vesztegzári helyen ragály vagy fertőző járvány lép fel, sőt terjeszkedik, azt azonnal jelenteni kell, és meg kell várni a további parancsokat.

Kiadja a közegészségügyi bizottság.

Füstölő por a fertőzött lakások tisztításához, valamint az áruk, úticsomagok és vesztegzári lakások tisztításához.

Szobákhoz és tároló edényekhez.

Salétromból fél font.

Kénből 3 lat.

Spanyolviasz 9 lat

Sztórax gyanta 9 lat.

A fentiek apróra törve, és jól elkeverve.

A következő füstölőpor a vesztegzárban az áruk és az úticsomagok tisztításához alkalmazandó

Boróka tűzifa, 1 font

Babérlevél, 8 font.

Borókabogyó 12 lat.

Tömjén 4 lat.

Kén, 8 lat.

Bakkecske szarva reszelve, vagy más szaruféleség, például lópata.

A fentieket összetörve, egymással elkeverve kell használatra készen tartani.
(Rendeletek II. könyve 141. o. 104. szám.)

546.

Járványügyi védőintézkedések Erdélyben és a Bánságban pusztító dögvész ellen.

Császári-királyi rendelet.

1738. aug. 12.

Mi, VI. Károly, Isten kegyelméből választott római császár, mindenkor a birodalom több részében, Németország, Spanyolország, mindkét Szicília, Jeruzsálem, az Indiák, továbbá Magyarország, Csehország, Horvátország, Szlavónia, stb. királya, Ausztria főhercege, Burgundia, Stájerország, Karintia, Krajna és Württemberg, Felső- és Alsó-Szilézia hercege, Morvaország, Felső- és Alsó-Laussnitz örgrófia, Habsburg, Flandria, Tirol és Görz grófja, stb., stb.

Mindenkinek kegyességünket küldjük az Enns-en inneni Alsó-Ausztriai Főhercegségünkben lévő városoknak, vásárhelyeknek, falusi és birtokos előjáróságoknak, egyháziaknak és világiaknak, legyenek bármely rendben, rangban és méltóságban, továbbá az összes tartományi bíróságnak, bérlőknek, jószágigazgatóknak, gondnokoknak és bírónak, különösen azonban a vám- és illetékszedőknek, és egyébként mindenkinek. Különösen küldjük azonban a magyar határhoz közel fekvő birtokokon, városokban, vásárhelyeken, falvakban és községekben azoknak, akik ezt a rendeletünket látják, hallják vagy olvassák. A dögvész borzalmas járványa folyamatosan terjed örökös Magyar Királyságunkban, nevezetesen Szegeden a Tiszánál és Szabadkánál, Bács területén, nemkülönben az egész Temesi bánságban, és magában Temesvár erődjében, majd Új-Arad felé az Erdélyi Fejedelemségben, onnan pedig a Bánság és Havasalföld felé, különösen Hunyad vármegyében és annak környékén, de már az ottani fővárosban, Nagyszebenben, Gyulafehérvárott és Déván is megjelent. Tehát annak érdekében, hogy nevezett örökös Magyar Királyságunkban a járvány ne terjedjen át a Duna innenső oldalán fekvő vármegyékbe, még kevésbé közvetlenül határos örökös tartományaikba, minden eszközt meg kell ragadni a távoltartására. Ezért leginkább szükséges és elkerülhetetlen, hogy a szabad közlekedést megszüntessük fent említett Magyar Királyságunk fertőzött helyei és az Enns-en inneni Alsó-Ausztriai Főhercegségünk között, és azt további legkegyesebb intézkedésünkig fentartsuk.

Annak érdekében, hogy mostantól kezdve a további csapások kivédésére minden lehetséges megelőző és óvintézkedés megtörténjék, és semmi ne maradjon el, ami ebben a tekintetben bármiképpen hasznos volna, mindenk előtt azt kell érdeemben mérlegelni, hogy végső okként a bűnök és a káros szenvedélyek adnak gyűanyagot Isten minden büntetésének az emberek között. Következésképpen ezeket kell kiirtani, és hívni az embereket a jobb életre. Ezért utasította legkegye-

sebb parancsunkra alsó-ausztriai kormányzatunk nemcsak az itteni hercegségi *ordinarius*-t, hanem a hercegség passauai *consistorium*-át és a salzburgi érseket is az ausztriai tartományokat illetően, és nyomatékosan elrendelte a következőket. Minden tekintetben és komolyan ügyeljenek arra, hogy utasításukra mind a gyóntató atyák a gyóntató székekben, mind az igehirdetők a szószékeken, továbbá a plébánosok és lelki gondozók a városokban és szerte a tartományban, a népet arra intsék a legszorgosabban, hogy szabaduljanak meg bűnös életmódjuktól, és bűnbánattal törekedjenek arra, hogy Istennel megbékéljenek, fenyegető büntetésének elkerülésére. Ami a megelőzés emberileg használható eszközeit és óvintézkedéseit illeti, ugyancsak legkegyesebb parancsunkra alsó-ausztriai kormányzatunk minden szükséges intézkedést megtett, nemcsak a Magyar és Erdélyi Udvari Kancelláriával együtt a lenti vidékre vonatkoztatva, ahonnan ez a borzalmas járvány kiindult, hanem különösen Lengyelország irányába is, hogy a járványt alsó-ausztriai tartományi határainkon feltartóztassa. Alsó-ausztriai kormányzatunk és kamaránk haladéktalanul tanácskozást hívott össze az Enns-en inneni Alsó-Ausztriai Főhercegségünk leghűségesebb rendjeivel, hogy együtt és egymás között a legalaposabban átgondolják és megtárgyalják a következőket. Először is, legszükségesebb az átkelőhelyek biztosítása innen az örökös Magyar Királyság irányába, továbbá onnan visszafelé azok átengedésének tekintetében, akik többször említett Magyar Királyságunkból, az Erdélyi Fejedelemségből és a Temesi bánságból idefelé utaznak, mint a hadsereg idegen tisztjei, és a futárok. Másfelől ebből a tartományból is utaznak egyesek fentnevezett Magyar Királyságunkba, Erdélybe és a Bánságba, majd onnan vissza is jönnek. Azt kellett megnevezni és meghatározni, hogy ehhez milyen útiokmányok szükségesek, majd miután mindezt megoldották és elrendezték, a tervezetet legalázatosabban élénk terjesztették, az akkori körülményeknek megfelelően legkegyesebben, akarattunk szerint parancsoljuk az alábbiakat.

Először. Mindenki számára, aki Magyar Királyságunkból a Duna innesső oldalán Ausztriába akar jönni, vagy ebből a tartományból Magyarországra távozni, majd onnan visszatérni (ha nem lépte át a Duna vonalát), a közeledésre csak *Hainburg, Pröllenkirchen, Bruck, Mannersdorf, Ebenfurt, Neustadt és Kirschschlag* van nyitva, azoknak pedig akik a Moraván átkelve érkeznek, csak *Hof an der March, Marchegg, Dürnkrut, Hogenau és Anger*. Ezzel szemben

Másodszer, akik Magyarországról a Duna túloldaláról érkeznek, vagy egyenesen a Bánságból illetve az Erdélyi fejedelemségből jönnek Ausztria határára, legyenek bár katonatisztek, futárok vagy más utazók, bármely rendben és rangban, csak akkor léphetnek be, ha felmutatják az úti okmányukat, miszerint Kecskeméten, Szolnokon és Péterváradon a 42 napos vesztegzárát letöltötték, és az általuk hozott holmikat az intézményben szabályosan megtisztították. Nevezett okmányt a fenti helyeken a vesztegzári tisztviselők töltik ki, de az is szükséges, hogy a parancsnokok és vesztegzári biztosok Pesten, Budán és Eszéken ellenjegyezzék (ezeket a helyeket ugyanis érinteni kell az idefelé vezető úton). Ezért tehát,

Harmadszor, az ausztriai határokon minden más mellék és kerülő utat azonnal el kell torlaszolni vagy árokkal átvágni. Tehát a fentnevezett átkelő helyek melletti utakon fekvő városokon, uradalmakon, vámházakon, vásárhelyeken falvakon és

községeken keresztül a tisztviselők, szolgák és más alattvalók, súlyos kegyvesztésünk és az elmaradhatatlan, nagyon súlyos büntetés terhe mellett, amely a körülmények szerint valóban kiszabott testifenyítés, sőt halálbüntetés is lehet, senkit és semmilyen ürüggyel nem engedhetnek át, illetve ehhez segítséget sem adhatnak. Végezetül, jelen rendelet megérkezése után az említett utakon kívüli hidakat, gyaloghidakat és kompokat három napon belül, 100 dukát *ipso facto contrario* kiszabandó, az adott helység földesurát sújtó büntetés terhe mellett, haladéktalanul le kell bontani vagy árokkal elvágni, és a fenti átkelőhelyeknél a partokról a kompokat, hajókat és jelzőtáblákat is el kell távolítani, majd biztos őrizet alá helyezendők a partra vontatva, valamely vásárhely vagy falu határában. Ezekkel ellentétben Pozsony vármegyének megmarad az átjárás *Wolfstahl auf Haimburg*-nál, és a Duna túloldalán *Marchegg an der March*-nál, viszont minden más innenső és túloldali, egyébként nem szokásos folyami átkelés tilos és teljes egészében leállítandó. Továbbá

Negyedszer, az innenső és túloldali dunai átkelőhelyeken, valamint a fent említett határállomásoknál, minden szükséges munkálatot el kell végezni, így a sorompók hadéktalan felállítását, mellettük nagy fekete táblával, amelyen jól olvasható betűk jelezzék az adott időben zárolt, vagy időlegesen zárolt településeket, és mellettük még ismertetni kell a törvénysértőkkel a testi és a halálbüntetést is. Ahol a főbenjáró ügyekben ítélező bíróságok még nem volnának, néhány kínzó oszlopot kell felállítani, nem nagy távolságra az átkelőhelyetől.

Ötödször. A fenti átkelőhelyeken és kijelölt átjáróknál Magyarországról csak azokat lehet ez idő szerint és újabb intézkedésig átengedni, akik hiteles bizonyítványt hoznak magukkal ennek a rendeletnek a végén közölt iratminta szerint kiállítva arról, hogy a Duna innenső oldalán fekvő, egészséges és nem fertőzött helyről érkeznek. Azok viszont, akik

Hatodszor, a Duna túloldaláról jönnek, csak akkor engedhetők át a magukkal hozott hiteles útiokmány birtokában, ha Kecskeméten, Szolnokon vagy Péterváradon a szokásos 42 napos vesztegzári időt letöltötték, és a magukkal hozott holmik előírásos tisztítása is megtörtént. Azon az útvonalon, amely Budán és Eszéken át húzódik, előzetesen a fenti vesztegzári helyeken kiállított úti passzust Budán vagy Eszéken a katonai parancsnokkal láttamoztatni kell, azt igazolva, hogy az országhatárig tartó úton csak egészséges helyet érintettek. Ellenben,

Hetedszer, rácok, havasalföldiek, koldusok és zsidók, jöjjenek a Duna innenső vagy túlsó oldaláról, vagy bármely más helyről, úti passzussal vagy anélkül, nem léphetnek át a határon, és úgy kezelendők, mint azok, akik tiltás alá vannak helyezve.

Nyolcadszor, a fertőzésre fogékony áruk, mint kendők, gyapjú és lenvászon, tollak, pokrócok, szőrmebélés és más nem feldolgozott áruk, valamint háztartási ingóságok, különösen az ágyneműk olyanok, amelyekkel a csapás nagyon könnyen megérkezhet, ezért tilos a behozataluk, tehát ez idő szerint a Duna túloldalán fekvő helyekről semmi mást, csakis élelmiszert lehet behozni. Amennyiben viszont

Kilencedszer, előfordulna, hogy valaki jelen kiadott legkegyesebb és pontos parancsunk ellenére, különböző kerülő és mellékutakon, veszélyesen, koholt vagy valótlan tartalmú tanúsítvánnyal, vagy bármilyen más módon akarna ide belopa-

kodni vagy belépni, azt azonnal fel kell tartóztatni, és kellő őrizet mellett a legközelebbi tartományi bíróságnak átadni, majd ezután következik a feljelentés alsó-ausztriai kormányukhoz. Ekkor indul az eljárás, a végén megérdemelt testi fenytéssel vagy a körülmények súlya szerinti, halálbüntetéssel. Az ilyen személyek esetlegesen magukkal hozott tiltott áruit égetéssel azonnal meg kell semmisíteni. Továbbá

Tizedszer, az összes intézkedés gyors bevezetését a szükséghelyzet is mindenképpen indokolja, így a nevezett határátkelőkön külön érdekeltségektől mentes és nyelvismerettel rendelkező albiztosok dolgozzanak, saját személyzettel a sorompók őrzéséhez, illetve a határokon a lovas járőrözéshez. Így lesz elérhető, hogy az engedélyezett helyeken és útvonalakon kívül senki nem közlekedhet, és nem léphet be a tartományba. Leghűségesebb alsó-ausztriai rendjeink felajánlották, hogy egyfelől nemcsak egy-egy albiztost küldenek mindegyik sorompóhoz, hogy mindenre szorgosan ügyeljenek, ami a határzár tényleges bevezetéséhez szükséges, hanem minden egyes albiztos mellé még három lovasjárőrt is adnak. Másfelől, annak érdekében, hogy minden még buzgóbban és biztosabban bevezetésre kerüljön, a tartományi gyűlés tagjai közül két főbiztost neveztek ki, akik vigyázó szemmel nemcsak a fentnevezett albiztosokat és lovasjárőröket követik, hanem a határokat saját maguk is gyakran ellenőrzik. Minden szorgalmukat arra fordítják, hogy a jelen rendeletben lefektetett parancsokat pontosan alkalmazzák a gyakorlatban. Ezért akarattunkkal egyezően legkegyesebben megerősítjük a leghűségesebb rendjeink által főbiztosnak javasolt személyeket, nevezetesen az *Unter-Wiener-Wald* negyedben a Lajta mentén méltóságos és nekünk kedves Frantz Ehrenreich Freiherr von der Ehr-t, a Moravánál pedig *Unter-Manhardsberg* negyedben a kérlelhetetlen, nekünk hűséges Bernhard Mechtel von Engelsberg-et. Nevezettek, alsó-ausztriai kormányzatunk révén arra kapnak felhatalmazást, hogy az előzőekben felsorolt pontokban foglaltak szerint mindenkivel szemben a leghűségesebben járjanak el, függetlenül az érintettek tekintélyétől és társadalmi helyzetétől, a beutazókat melléjük adott albiztosaik révén különös figyelemmel kövessék, pontosan vizsgálják át és szemlézzék őket, hogy semmilyen gyanús dolgot ne hozzanak be a tartományba. Minden időben a legnagyobb szigorúsággal a jelen rendelet utasításai szerint járjanak el, és senkinek ne adjanak engedélyt hiteles útiokmány nélkül, amelyet az alábbiak szerint kell kiállítani.

Útiokmány minta.

Ennek az iratnak felmutatója....született....országból, foglalkozása hajának vagy parókájának színe testalkata ruházata arcvonása, érkezett gyalog vagy lovon vagy kocsival számú színű lóval számú emberrel célból igyekszik ezeket a helyeket akarja útja során érinteni a felmutatott hiteles tanúsítvány alapján, amelyet állítottak ki....időpontban, és nemcsak-ból érkezett, a Duna túlsó oldalán fekvő helységekből, hanem a 42 napos vesztegzári időt is letöltötte Kecskeméten, Szolnokon vagy Péterváradon, és Buda vagy Eszék érintésével csakis egészséges helységeken fordult meg. Csak abban az esetben folytathatja az útját, ha utazása során az általa érintett helyeken a helyi

előjáróságtól vagy a kihelyezett tisztviselőtől aláírást kapott arról, hogy ezek a helyek mentesek a fertőzéstől. Ellenkező esetben a bemutatott útiokmány érvénytelen, és nem ad alapot a beutazásra. Ezt az okmányt tehát

Tizenegyedszer, a kiindulási helytől számítva Alsó-Ausztria határáig, az útutazás szerinti összes helyen az erődítmény parancsnokával vagy a helység előjárójával kell aláíratni.

Tizenkettedszer, egyesek úgy dönthetnek, hogy a fertőzött helyekről vízi úton akarnak érkezni és partra szállni egy félreeső, egyébként nem szokásos partszakaszon, így belopakodva a tartományba. Ezért mind az albiztosok, mind a főbiztosok, különösen a Morava mentén telepített albiztosok, vigyázó tekintettel ügyeljenek mindenre, nehogy a fenti útiokmány nélkül érkező utasok vagy hajósok partra szálljanak. Különben pedig

Tizenharmadszor, akik Pozsonyból vagy más, nem tiltott vagy gyanús helyről vízi úton felfelé haladva érkeznének, csakis abban az esetben léphetnek a tartomány területére, ha a magyar hajózó személyzetet Pozsonyban hátrahagyják, Ausztriából érkezett új személyzetet vesznek fel, és velük fognak ide megérkezni. Általában

Tizennegyedszer, az itteni marhakereskedők illetve hentesek és mészárosok leginkább Szegedre utaznak, vagy a megbízottaikat küldik oda tárgyalásra. Most azonban kétségtelen, hogy nevezett város, Szeged és annak környéke megfertőződött. Tehát a fentiekben többször említett albiztosaink és főbiztosaink a legagyobb szorgossággal ügyeljenek arra, hogy a magyarok ne jöjjenek, de az innen Magyarországra távozott osztrák marhakereskedők vagy megbízottaik se térhessenek vissza ebbe a tartományba, hacsak nem mutatják fel a szabályos és a budai katonai parancsnok által aláírt útiokmányukat, miszerint a Duna vonalát nem lépték át, hanem levelezés útján a Szeged körzetében felvásárolt szarvasmarhát, nem messzire a várostól, a dögvészt elűzendő, az ottani folyóban néhányszor átáztatták. Ezt követően az ökörhajcsárok hátrahagyásával a marhák ide átengedhetők, a többször említett folyó innenső oldalán való átvétellel. Mivel azonban

Tizenötödször, előfordulhat, hogy egyesek a hivatalukat ellátó főbiztosainknak vagy az albiztosoknak ellenállva, akár erőszakkal is betörnének ebbe a tartományba. Ha ezt nem sikerül megakadályozni, minden egyes előjáróságunk és a tartományi bíróságok is az albiztosok és főbiztosok vagy lovasjárőrök által tett bejelentés után, súlyos kegyvesztésünket és a szigorú büntetést elkerülendő, minden segítséget azonnal adjanak meg az elfogáshoz, továbbá a főbiztosok és az albiztosok lovasfutárral haladéktalanul üzenetet küldjenek alsó-ausztriai kormányzatunknak és egyidejűleg a tartományi gyűlés küldötteinek is. Abban az esetben, ha rendkívüli esemény nem történik, a főbiztosok hetenként tartoznak jelentést küldeni alsó-ausztriai kormányzatunknak, leghűségesebb alsó-ausztriai rendjeinknek, és a küldötteknek. Mivel pedig

Tizenhatodszor, a rendelet záró keltezésétől számítva, ha bárki is saját maga akarna belopakodni ebbe a tartományba, vagy másoknak ehhez segítséget nyújtana, azonnal le kell tartóztatni, és a legközelebbi tartományi bíróságnak átadni, majd az ügyet alsó-ausztriai kormányzatunk fogja kivizsgálni, és a vallomás alap-

ján a fentiek szerint az ítéletet alsó-ausztriai kormányzatunk fogja meghozni, a tényállásnak megfelelően testi fenyítés vagy halálbüntetés kiszabásával. Tehát

Tizenhetedszer, és végezetül ezennel minden alárendelt eljáróságunknak és tartományi bíróságunknak megparancsoljuk, hogy szorgos figyelmüket ne csupán az ilyen kihágásokra fordítsák, és az elkövetőket őrizetbe véve a legközelebbi tartományi bíróságon, majd utána haladéktalanul a fentiek szerint folytassák az eljárást, hanem amennyiben az Enns-en inneni Alsó-Ausztriai Főhercegségünk egyik vagy másik helyén ezen borzalmas járvány miatt fertőzöttség keletkezne (melytől a mindenható Isten mentsen meg bennünket), azt azonnal és egyértelműen jelentse alsó-ausztriai kormányzatunknak. Ellenkező esetben, ha a helyi bíró ezen kötelezettségét elmulasztaná, testi büntetést kapjon, az eljáróságok és a tartományi bíróságok viszont nagy összegű, súlyos pénzbüntetést fizessenek. Ez tehát legkegyesebb, nyomatékos szándékunk és akaratunk, amelyhez mindeki igazodni köteles, hogy megvédje önmagát a hátrányos következményektől. Kiadva Bécsben, székesvárosunkban 1731. augusztus 12-én, római birodalmi uralkodásunk 27., spanyol királyságunk 35., illetve magyar és cseh királyságunk 28. évében.

(Az Egyesített Császári Ausztriai Udvari Kancellária irattára, a cs. kir. Belügyminisztériumban, P. F. iratcsomó, 54. szám.)

547.

Rendeletek dögvész ügyben.

Császári-királyi rendeletek. Járványok.

1738. aug. 26.

Lásd a II. kötetben 111. folyószám alatt a 91. oldalon lévő mellékletet.

(Magyar Királyi Kancellária. Rendeletek könyve. II. 155. o. 105. sz. – a cs. kir. Belügyminisztérium levéltárában)

548.

Dögvész Magyarországon és Erdélyben: gyógyító szerek.

Császári-királyi rendeletek. Járványok.

1738. nov. 3.

Mi, VI. Károly, Isten kegyelméből választott római császár, mindenkor a birodalom több részében, Németország, Spanyolország, mindkét Szicília, Jeruzsálem, az Indiák, továbbá Magyarország, Csehország, Horvátország, Szlavónia, stb. királya, Ausztria főhercege, Burgundia, Stájerország, Karintia, Krajna és Württemberg, Felső- és Alsó-Szilézia hercege, Morvaország, Felső- és Alsó-Laussnitz örgrófja, Habsburg, Flandria, Tirol és Görz grófja, stb., stb., mindenkinek kegyességünket küldjük az Enns-en inneni Alsó-Ausztriai Főhercegségünkben lévő városoknak, vásárhelyeknek, falusi és birtokos eljáróságoknak, egyháziaknak és világiaknak, legyenek bármely rendben, rangban és méltóságban. Továbbá ugyanígy kegyes üdvözetünket küldjük az összes tartományi bíróságnak, bérlőknek, jószágigazgatóknak, gondnokoknak és bíróknak, különösen azonban a vám- és illetékszedőknek, és egyébként mindenkinek. Különösen küldjük azonban a magyar határhoz közel fekvő birtokokon, városokban, vásárhelyeken, falvakban és községekben azoknak, akik ezt a rendeletünket látják, hallják vagy olvassák. Mindenki

legyen meggyőződve, különösen Erdélyi Fejedelemségünkben, a Bánságban és a Magyar Királyság egyes részein, hogy az oda betört borzalmas járvány eredetéről, terjedéséről és mindenkor helyzetéről, az ellene alkalmazott előírt, és kezdetben bevetett megelőző intézkedések kedvező hatásáról, kellő értesülésekkel rendelkezünk. Továbbá innen a székhelyünkről semmit sem mulasztottunk el, ami ennek a csapásnak a tompításához szükséges és alkalmas volna. Ezt bizonyítja az előző év októberében a török Havasalföldről Erdélybe behurcolt járvány is, miután az udvari közegészségügyi bizottság által javasolt pontosan végrehajtott intézkedéseikkel, Erdélyben parancsnokló tábornokaink a ragály hatását jelentősen mérsékeltek. Újabban azonban ez a járvány ugyancsak Havasalföld felől a Bánságba, és Temesvár erődtáborába is betört, majd onnan Erdélyben is egyre jobban terjeszkedett. Ehhez kezdetben a járvány önfejű lebecsülése és bűnös leplezése is hozzájárult, nemkülönben a járvány ellen rendelt pénzeszközök megkésett érkezése, és nem egészen rendeltetésszerű felhasználása is. Továbbá nem történt meg ez évben az augusztus 12-én kiadott rendeletben foglalt átkelőhelyek, útvonalak, és vesztegzári helyek kijelölése, és utóbbi helyeken a vesztegzári épületek elrendelt elővigyázatossági szabályok szerinti létesítése. Az is súlyosbította a helyzetet, hogy a parancs szerint nem végezték el az utasok holmijainak és poggyászainak szabályos tisztítását sem. Mindezek következtében a járvány hadseregünk ezredeit egymás után fertőzte meg, és Belgrádot is megtámadta. Másfelől, ahol a jó szabályok szerint jártak el, ez a csapás többnyire már mérséklődött, Károlyváros azonban a vontatott lezajlás miatt még kifejezetten fertőzött, ennél fogva Pétervárad erődjét is gyanúsítania kell minősíteni.

A fentiek miatt a legkevésbé sem áll szándékunkban a dolgok előbbieken jelzett állását és természetét rejtegetni a nagyközönség előtt, és egyben a továbbiakban alkalmazandó védekező szereket fajtájuk szerint is bemutatjuk, viszont a tagadhatatlan szükséghelyzet miatt azt is figyelembe kell venni, hogy az elkövetett bűnök megtorlás nélkül ne maradjanak, tehát a jövőbeli vétségek kíméletlen szigorral fognak szembesülni. Ezeket a célokat szolgálja az alábbi szigorító rendelet közreadása.

Először. Ha a jövőben örökös tartományaikban, hadseregünkben, erődtáborainkban, a kihelyezett vagy téli szállásra vonult katonai egységekben a szokásos betegségeken kívül, ragályra gyanús betegség lépne fel, a korábbi intézkedéseknek megfelelően a tábori orvosok és sebész-mesterek, nyomatékos esküjük által kötelezve nemcsak a helyi tábornokot vagy vezénylő tisztet értesítik részletes jelentésükkel, hanem az itteni közegészségügyi bizottságot is a betegek között észlelt tünetekről és körülményekről, tanácsokat tartalmazó véleményükkel együtt. Ellenkező esetben a legsúlyosabb felelősségre vonásnak és elkerülhetetlen büntetésnek lesznek kitéve. A szakemberek jussanak egyetértésre abban, hogy valódi dögvész vagy más közönséges betegség jelent meg. Elvárható bölcsességgel, a betegek elkülönítésén túl, haladéktalanul alkalmazzák azokat a segítő szereket, amelyeket a *status morbi* és a jelenlegi veszélyes idők megkövetelnek, és amelyek a korábbi rendeletekben, mind pedig a kéznél lévő utasításokban szerepelnek, így azokat a tartomány összes seborvosa vagy fürdőse, nem kevésbé a helyi magisztrátusok, bírók és más előljáróságok is betartani kötelesek. Mint ahogyan

Másodszor, a katonai parancsnok azokkal szemben, akik rosszhiszeműen palástolják a ragályos betegséget, súlyos rendkívüli büntetést alkalmazzon, ugyanakkor a jövőben az ilyen kihágások elkövetőivel szemben, legyenek bármilyen rendfokozatban, a halálbüntetést hosszas vizsgálódás nélkül, *inspecta solum et summariter cognita rei veritate* kell kiszabni. Másfelől

Harmadszor, a betegek minden rászorultságát és nyomorúságát a szükséges pénzzel és más eszközökkel kell enyhíteni, akkor is, ha azokat csak fele-, harmad-, vagy negyed-részeiben lehet biztosítani. Továbbá az illetékes eljáróságok a tartomány városaiban, vásárhelyein és falvaiban a szükséges rendelkezéseket azonnal, a legcsekélyebb idővesztés nélkül hajtás végre. Ellenkező esetben súlyos felelősségre vonásban fognak részesülni, mint ahogyan a vonatkozó óvintézkedéseket a hadseregünkben már megtettük. Miután

Negyedszer, a fentiek szerint ez a borzalmas járvány a hadseregünket bizonyos mértékben már megtámadta, így a vonatkozó ügyintézéseket a jelen közegészségügyi eljárásban érvényes belső katonai szabályzatban rögzítettük. Másfelől megszálló csapataink jelenlegi és jövőbeni ellátásáról, szolgálati helyükre való vonulás közben és téli elszállásolásukban, a parancsnokló vezérkar fog gondoskodni, saját alárendelt belső szolgálata által. Ami viszont

Ötödször, mind a katonaságot, mind a polgári lakosságot érinti a követendő intézkedések tekintetében, jelen nyomatékos parancsunkkal további rendelkezéseket adunk ki. Megparancsoljuk tehát, hogy azok a tisztek és közkatonák, akik a hadsereg katonai tevékenységében, a megszállásban, kihelyezésben vagy téli szállásokon tevékenykednek, vagy más természetű engedélyekkel rendelkeznek, amelyeket a vezérkar értesítésként már megkapott, és a maga részéről végrehajtás végett már továbbított, az alábbi részleteket a legnagyobb pontossággal vegyék figyelembe. Így a vesztegzári átkelő és belépő helyeknél a kirendelt biztosok, becsületük és hírnevük elvesztésének terhe mellett, súlyos felelősségük tudatában a következőkre törekedjenek. Először, az átutazni szándékozó tiszteknél és közkatonáknál legyen olyan passzus, amelyet a vezénylő tábornok vagy a helyben parancsnokló tiszt sajátkezűleg adott ki, és amelyet helységről helysére az illetékesek ellenjegyeztek. Másodszor, legyen a részükre kiadott parancs vagy engedély világosan megnevezve. Harmadszor, saját személyük és az általuk vezetett emberek számára kevés holmi engedélyezett, amelyet magukkal hozhatnak, és értelemszerűen ezek csak olyanok lehetnek, amelyek nem fertőződnek, és az útiokmányon az időpont legyen megnevezve, amikor megérkeztek, valamint a kiindulási hely, illetve az érintett helységek is, pontosan külön-külön bejegyezve. Negyedszer, az így kiállított útiokmányban a vonulás útvonala, a következő vesztegzári hely, majd ezek után a leendő tartózkodási hely is legyen egyértelműen feltüntetve. Ötödször, a tiszt és az általa vezetett legénység a nyomtatásban kiadott vesztegzári rendelet szerinti előírányzott teljes vesztegzári időt töltsék le, erről a vesztegzár igazgatója vagy parancsnoka szabályos igazolást adjon, és erre a papírra helységről helysére az ellenjegyzéseket is be kell szerezni. Mindezek alapján, amikor a tiszt az embereivel és a felszereléssel együtt megérkezik, miután a helybeli biztos ellenvetés nélkül a pontokba foglalt összes fenti feltételt teljesítve találja, a továbbhaladást engedélyezheti.

Mindezek a fenti második pontban foglalt katonai rendtartás kivételével értelmezendők.

Hatodszor, a hadsereg részéről vagy más gyanús, sőt fertőzött helyről útra kelő polgári személynek sem lehet az úti passzusba bejegyzett, a vezérkar vagy a helyhatóság által alaposan megvizsgált és jelentős ok nélkül engedélyt adni, de a hadsereg által küldött polgári személynek vagy más fertőzött helyről felutazónak sem, hanem csakis az előbbieken elrendeltek szerint. Másfelől

Hetedszer, az úti passzust a legcsekélyebb illeték vagy más ellenérték nélkül, tehát *gratis* kell kiállítani és ellenjegyezni. Végezetül elrendeljük, hogy mindenféle díjszabást és az úgynevezett lejegyzési illetéket, vagy nevezék bárhogyan is, mint rossz gyakorlatot megszüntetjük, ugyanakkor az ezzel foglalkozó személyzetet megfelelő fizetségben részesítjük, azonban velük szemben a legcsekélyebb hiba, hanyagság vagy kihágás miatt a legsúlyosabb büntetést alkalmazzuk. Így a továbbiakban

Nyolcadszor, ha bárki is a fentiekben meghatározott és az úti passzusokhoz szükséges összes feltételt csak részben nem teljesítené vagy útiokmányt sem mutatna fel, annak nemcsak meg kell tiltani az áthaladást az átkelő és beléptető helyeken, hanem egyenesen vissza kell küldeni arra a helyre ahonnan érkezett. Ha ebben a tekintetben nem engedelmeskedne, hanem erőszakkal akarna behatolni, személyétől és rangjától függetlenül, mint parancsaink megtagadóját, és a közösség üdvére vonatkozó szabályzatok és rendeletek elleni veszélyes bűnelkövetőt, az adott helyen felállított katonai vagy tartományi őrség közvetlenül a bűncselekmény helyszínén lőfegyverrel végezze ki. Azokat viszont, akik gyanús vagy fertőzött helyről érkeztek, és titokban osontak a tartomány területére, ahol rajtakapták őket, ott kell az illetékes tartományi bíróságnak átadni, hogy az elrendelt statárium alapján kötél általi ítéletet kapjanak. A rögtönítélő bíróságnak legalább öt törvényszéki tagja vagy közöttük olyan szakértője legyen, aki járatos az ilyen ügyekben. A fenti akasztásos kivégzést azokkal szemben is végre kell hajtani, akik segítséget adtak a belopakodóknak, vagy állásuk szerint éppen az ilyen embereket kellett volna távol tartaniuk és elfogniuk, de nem így cselekedtek, hanem haszonlesésből vagy más indítékból még segítséget is adtak. Legyenek azonban

Kilencedszer, a vesztegzári helyek közül a legutóbb eldöntöttek a legkisebb idővesztés nélkül, intézmény szerűen berendezve, a következő helyszíneken: Erdély tekintetében Debrecen, Ilay és Karike, a Bánság tekintetében, az északra vezető utakon Törökszentmiklós, Cegléd és Kecskemét, a déli utak mentén pedig Belgrád, Károlyváros, a Berzétémonostor melletti Osztrava és Vinkovci.

Időközben azonban a vesztegzári helyek szükség szerinti későbbi megjelöléséig, amint azt az illetékes hatóság már elrendelte, Szekszárdnál a Duna innenső oldalán legyenek, ahol az utak Buda és Székesfehérvár felől találkoznak, és az északra utazók ezt elkerülhetetlenül használják, tehát semmilyen mellékút nem létesíthető. Továbbá Kanizsára egy közegészségügyi biztos került, katonai őrség kíséretében, aki az érkező utasok passzusait ellenőrzi, hogy letöltötték-e a vesztegzár teljes idejét, és minden mást is ellenőriz, ami északabbra már az előírás szerint kötelező az átkelő és áthaladási helyeknél. Nevezett Szekszárd és Kanizsa terüle-

tén átmeneti vesztegzár létesítendő, és a délebbi részek katonai parancsnokai által oda küldendő emberek, a kirendelt biztos felügyelete alatt fogják a vesztegzár teljesítését ellenőrizni. Újabb óvintézkedések érdekében

Tizedszer, az illetékes hatóságok már elrendelték, hogy nemcsak Pest, Buda és Eszék, illetve más átkelő és beléptető helyek esetében, hanem Győrnél se engedélyezzék a belépést annak, aki jogszerű útiokmánnyal nem igazolja, hogy a vesztegzári időt letöltötte, így az utasok is ehhez kötelesek magukat tartani ezeken a helyken. Azonban

Tizenegyedszer, a már kiadott rendeletekkel és szabályzatokkal ellentétben egyes tisztek, illetve gyanús helyekről érkező más személyek, útiokmány felmutatása és vesztegzár teljesítése nélkül, az embereikkel és csomagjaikkal északra, sőt az osztrák határig is megérkeztek, ahol számukra a belépést, teljesen jogosan, nem engedélyezték. Ezért a poggyászok tisztítására elrendelt korábbi előírásainkat a hatóságok közvetítésével tovább módosítottuk. Tehát, lehetséges, hogy ezekkel az emberekkel és poggyászaikkal szemben egészen a megérkezésükig semmilyen gyanú nem merült fel, mégis az osztrák határra érkező fenti katonai és más személyek, a magukkal hozott holmikkal és poggyászokkal együtt 42 vesztegzári napot kötelesek letölteni, külön lakrészekben, más emberekkel való érintkezés és kapcsolat nélkül. Ezen idő alatt pedig a magukkal hozott holmikat és poggyászokat, amint azt a nyomtatott és részükre átadott tisztítási rendszabály tartalmazza, alaposan át kell szellőztetni és tisztítani. Ennek valóságos elvégzését a helybeli bíró és esküdtek tanúsítják, és a bíró az így érkezett személyeket a saját költségükre szolgálatba állított emberekkel naponta ellenőrizteti. Amennyiben ennek során a ragályos betegség bármely gyanúja felmerülne, azt azonnal jelenteni kell az itteni udvari bizottságnak, megvárva annak további intézkedését. Amikor azonban a 42 nap és a tisztítás szabályosan eltelt, és közben gyanús dolog nem történt, majd ezt a helyi bíró és az esküdtek eskü alatt megerősítik, a karantént teljesítő személyek a külön feljegyzett szolgálkával együtt, a megtisztított holmikkal és poggyászokkal tovább engedhetők. Azonban az itteni útvonalakon a kiküldött biztosok a már meghatározott tartalmú bizonyítványukat alaposan átnézik, és csak akkor engedélyezik a tovább haladást, ha aggályos dolgot nem észleltek. Különben magától értetődő, hogy azokban a házakban és lakásokban, amelyekben a fenti személyek tartózkodtak, azonnal tisztítást kell elrendelni.

Remélhetőleg a jövőben, jelen szigorított rendelkezések és szabályok hatására, a törvénysértések maguktól eltűnnek, és nem kell számolni azzal, hogy bárki is arra vetemedne, hogy a már kijelölt és a továbbiakban kijelölendő vesztegzári helyeken teljesen letöltött karantén, illetve a fenti jogszerű útiokmányok nélkül Ausztriába illetve annak határára érkezzen. Nem is említve az erőszakos behatolást, vagy a titokban való belopakodást, ugyanis az ilyen kihívó magatartás a fentiekben elrendelt halálbüntetést fogja maga után vonni.

Tizenkettedszer, végezetül helyben hagyjuk ennek az évnek augusztus 12. napján kiadott rendeletünket, kiegészítve a fenti újabb módosításokkal. Nyomatékosan megparancsoljuk alárendelt előljáráságainknak és tartományi bíróságainknak, hogy a fentieket pontosan kövessék, és a kihágások elkövetőire különösen

ügyeljenek. Elkövetés esetén azonnal vegyék őket őrizetbe, és fogvatartás végett szállítsák be a legközelebbi tartományi bíróságra, ahonnan haladéktalanul jelentést kell küldeni alsó-ausztriai kormányzatunknak. Továbbá, amennyiben az Enns-en inneni Alsó-Ausztriai Főhercegségünk bármely helységében a borzalmas járvány megjelenne (amitől a mindenható Isten mentsen meg bennünket), azt azonnal és érdemben jelenteni kell a fentiekben jelzett kormányzatunknak. Ellenkező esetben a helyi bíró, aki ezt elmulasztotta, fájdalmas testi büntetésben fog részesülni, az előljárásságok és tartományi bíróságok viszont súlyos pénzbüntetést kapnak, végül a járvány eltitkolói halállal fognak lakolni. Ez tehát legkegyesebb és határozott véleményünk és akaratunk, amelyhez mindenki igazodni tartozik, hogy megvédje magát az ártalmakkal szemben. Kiadva székesvárosunkban, Bécsben 1738. november 3-án, római birodalmi uralkodásunk 27., spanyol uralkodásunk 35., magyar és cseh uralkodásunknak pedig 28. évében.

gróf Johann Christopf von Oedt

helyettes helytartó

Christoph Frid. Schmid. von Mayenberg,

kancellár.

(P. H.)

valaszott császár urunk tanácsadó bizottságában

Ehrenreich von Pinell.

Frantz Carl Gahr.

∕ Dögvész Magyarországon és Erdélyben.

A bécsi közegészségügyi bizottság ebben az évben, amikor a dögvész heves támadással Trákiából a határainkig nyomul előre, közjogilag érvényes leírást készített annak felismeréséről és kezeléséről.

Rövid bevezetés a jelenlegi aggályos dögvész felismeréséről és kiirtásáról, római császári, katolikus királyi Ófelsége legfelsőbb parancsára kijelölt udvari bizottság által azoknak a kezére adva, akik ezzel hivatalból foglalkoznak.

Bécs 1738.

Előszó.

Soha sem tört ki olyan hirtelenül és olyan erővel a dögvész, hogy kezdetben a tudósok és a hétköznapi emberek se kételkedtek volna annak valós természetét illetően. Ennek következtében a gyakori, heves és elhúzódó viták miatt (arról, hogy a megjelent csapást vajon minek kellene nevezni) a közösségre nézve legártalmasabb járvány olyan mértékben elharapódzott, hogy kellő időben rendészeti eszközökkel, és járulékos megfelelő segítő kezeléssel a beavatkozás végbe mehetett volna. Valójában ez az értekezés azért került nyilvánosságra, hogy a jelenlegi borzalmas járvány miatt mulasztások ne történjenek, és a magas szintű rendelkezésre bevezetett, lehető legjobb megelőző intézkedésekkel, a még nem érintett tartományok védelmet élvezzenek. Továbbá, ha orvosok és tapasztalt seborvosok helyben nem állnak rendelkezésre, azok számára, akik nincsenek ennek az üdvös tudásnak birtokában, az alapos átolvasás lehetővé tegye, hogy szükséghelyzetben a felebarátaik segítségére siessenek.

A szenvedő és segítségre szoruló emberek azonban legkevésbé sem igénylik,

hogy mélyreható tudást szerezzenek vagy oktatásban részesüljenek ezen betegség tulajdonságairól, természetéről és okairól. Így a nagyobb zavar elkerülése végett, a betegség bemutatása kapcsán a köz hasznára csak röviden (az átlagemberek számára is világosan) kell a török határok mentén terjedő betegség jeleit és tüneteit bemutatni, valamint a kimenetét, és végül azt, hogy ha már megjelent, miként lehet ellene védekezni majd attól megszabadulni. Ezt a vállalkozást kísérje annak a végtelen kegyelme, aki az orvosságok mindentudó feltalálója és egyben megteremtője.

Első rész.

A kitörő járvány jeleiről.

Ez a legveszélyesebb betegség első tüneteként borzongással és hidegrázással kezdődik, majd közvetlenül magas láz, fejfájás, szomjúság és mellkasi szorító érzés jelentkezik, ezek után pedig az első, második vagy harmadik napon a test különböző helyein, mint szeméremtest melletti lágyékhajlatban, a hónaljárokban vagy a fülkagylók mögött egy, kettő, vagy több fájdalmas hosszúkás csomó vagy mirigy jelenik meg, égető érzéssel, jellemzően napról-napra növekedve. Környezetükben időnként, több szőrtüsző tályogból összeolvadó kelés, vagyis karbunkulus keletkezik, amely időnként csomók nélkül, külsőleg és belsőleg is megjelenhet. Úgy ismerhetők fel, hogy először fehéres felületű kiütés keletkezik, égető érzéssel, amelyet idővel jól szembetűnő sötétvörös udvar vesz körül, majd rövidesen felfakadnak, kékes színű nedvet eresztenek, és alapjukat fekete üszkös izomzat képezi. Ez utóbbi egyre jobban terjeszkedik, végül a természet és az alkalmazott szerek segítségével elhatárolódik és kilöködik. A fentiekben említett történésekkel vagy azok nélkül, sokszínű, vörös, hamuszürke vagy fekete bőrkiütések jelennek meg, kis kerek foltok képében, majd belőlük nagy fekete foltok keletkeznek, amelyeket a beszámolók többféleképpen írnak le, mások viszont hosszanti halvány vagy vörös csíkokká alakulnak, de kerek, kiemelkedő duzzanatok is felléphetnek.

Minden beteg nagyon erős levertségre panaszkodik, amelyhez a kezdet kezdetén erős orrvérzés társulhat, égő szemekkel, egyesek viszont erős hányásról vagy hasmenésről számolnak be, illetve szaggató érzésről a végtagokban, a nyelvük száraz lesz, és olthatatlan szomjúságot éreznek.

Sokan össze-vissza beszélnek, egyeseket állandó ébrenlét kínoz, mások viszont szokatlanul hosszú alvási időszakokról számolnak be.

Egyesek a levertségtől eltekintve semmi másra nem panaszkodnak, viszont a gyorsan bekövetkező halál után testszerte fekete vagy sötétkék foltok jelennek meg.

Végezetül ez a súlyos betegség kezdetben gyakran egyszerű hurutnak álcázza magát, mint torok- vagy mellüregi gyulladás, szúró oldaltáji fájdalom, egyszerű vagy véres hasmenés, vagy magas láz is jelentkezhet, de végül is a betegség igazi képe csomókkal, tályogokkal vagy foltos kiütésekkel bontakozik ki.

Második rész.

A betegség kimeneteléről.

Miután ezt a ragályos és az emberi életre nagyon veszélyes betegséget a fenti leírás alapján mindenki egyszerűen megítélheti, annak jobb megértéséhez és

értékeléséhez a kimenetét is ismerni kell. Mindenki tudja, hogy ez a csapás időről időre az időjárás és a szelek fúvása szerint az embereket jobban vagy kevésbé támadja meg, ennek következtében a betegek kisebb vagy nagyobb segítséget igényelnek.

Leginkább azok járnak jobban, akiknek a csomói vagy tályogjai gyorsan megjelennek, megérnek és felfakadnak, vagy amikor a kiütéseik vörösek vagy rózsaszínűek, nem halmozottan jelentkeznek, mivel a kezdeti szakban megfelelően irányított ápolással és orvosságokkal enyhe izzadás érhető el, melynek hatására a magas láz, a szorongás és mellkasi nyomás alábbhagy, vagy közepes erősségű orrvérzés után a kezdetben fenyegető panaszok jobbra fordulnak.

Azok viszont veszélyesebb helyzetben vannak, akik erős orrvérzés után megállapodnak, de a forróságuk fokozódik, vagy elveszítik a beszélő képességüket, a nyelvük száraz lesz, hideg izzadás, ájulás és az idegek rángása is megjelenhet.

Nem kevésbé kell attól tartani, hogy kezdetben ugyan a csomók és az összeolvadó szőrtüsző gyulladások már láthatóvá válnak, de nem emelkednek elő, sőt inkább visszahúzódnak. Ilyen betegeknél a nagyon erős szorító érzés és a szív táji fájdalom állandósul, amelyet követően általában fekete foltok jelennek meg, és ezek valójában a betegek elvesztését jelentik.

Ugyanez történik azokkal, akiknél a karbunkulusok a mellkason, orron, a szemek körül, csontos alapú, idegekben dús tájakon jelentkeznek, előemelkednek, majd a csomókhoz hasonlóan összeeszenek, és elkékelnek.

Nem alakul másként a lefolyás, amikor a betegek állandó és mértéktelen égető érzésre panaszkodnak a mellkasukban, gyomrukban, a hasukban vagy a törzs oldalsó részén, ami rendszerint a belső karbunkulusok megjelenését jelzi, különösen akkor, ha mindez erős hányással, hasmenéssel, nehéz és csípős vizeléssel társul.

Azonos módon azok is veszélyeztetettek, akiknél a betegség hamuszürke vagy fekete foltokkal, valamint számos elődomborodó vörös kiütéssel illetve csíkokkal kezdődik, amelyek végül kékes-feketére színeződnek.

Ilyen kimenetel várható azok esetében is, akik nem izzadnak, vagy éppen mértéktelen és csillapíthatatlan módon izzadnak, és a vizeletürítésük is fokozódik.

Végül azok is nagy veszélyben vannak, akik a fertőzés kezdetén a járvánnyal együtt járó más tünetek mellett, elméjükben megháborodnak, állandóan ébren vannak, vagy folytonosan alszanak, az ujjai és a többi idegeik rángatóznak, ami biztos előjele a testszerte rövidesen bekövetkező általános görcsös rángásoknak.

Miután ez a járványos betegség az embereket nagyon különböző módon és egymásnak ellentmondó tünetekkel támadja meg, a jelenségnek ez a természete valójában az emberi alkattal, a vérral és a testnevekkel magyarázható. Ezekre nézve az emberek korábbi életük során, a levegő, az ételek, italok, mozgásuk, és kedélyállapotuk szerint az életerőt és szervezetük mind folyékony, mind kocsonyás részeit, valamint idegeit és más szilárd részeit tekintve is, egyik vagy másik irányba különböző hajlamokat alakítottak ki.

Harmadik rész.

A megelőző és megtartó szerekről.

Az eddig szerzett ismeretek alapján ez a súlyos betegség és annak kimenetele a megelőzésétől függ.

Tehát sok minden függ attól, hogy az ember a testét tisztán tartsa, más káros nedvességektől mentesen, amelyek erjedésre adhatnak lehetőséget.

Ezért tehát kerülendő, hogy étellel és itallal, azok minősége vagy túlzott mennyisége által, bárki bármilyen hibát is elkövessen.

Mindezek mellett a testet, ha nem is naponta, de legalább másnaponként nyitva kell tartani az újabb táplálék felvételére.

Ezekkel együtt mellőzni kell minden hangulati terhelést, tehát vigasztaló és reményteljes vidámsággal kell élni.

A nap kezdetén, a ház elhagyásakor az alábbi teát vagy levest kell fogyasztani. Mindegyikben legyen egy kevés citromlé, vagy annak hiányában dögvész elleni ecet, viszont, hogy ennek savanyúsága alig vagy egyáltalán ne érződjön, a következőt lehet tenni. Pácoljunk a dögvész elleni ecetben boróka vagy áfonya bogyót, vagy az utóbbiakból készített lekvárba keverjük néhány csepp citromlét illetve dögvész elleni ecetet.

Ezzel szemben kerülni kell minden más hevítő ételt és italt, mint például a sok és erős bort, égetett szeszt, gyümölcs-likőrt, kávé, fűszereket, fokhagymát és vöröshagymát, továbbá mindenféle ilyen hatású orvosság is kifejezetten káros. Különösen abban az esetben, amikor fertőzött emberekkel kell foglalkozni, hasznos lehet a tapintható verőerek tájékát dögvész elleni ecettel vagy kámmal bedörzsölni. Ilyesmit az emberek gyakran az ornyílásukhoz is tarthatnak, a magunknál hordott, fentiekkel nedvesített szivacs segítségével.

A szájüregben mindig lehet egy darab citromhéjat vagy angyalgökeret rágni, ami fokozza a nyáleválasztást, de lenyelés helyett mindenki köpje ki a felgyülemelő nyálát.

Miután az időjárás hirtelen változásai a legtöbb betegségben jelentős hatást gyakorolnak, nem kevésbé a járványos betegségek többségében is, ezért az ilyesmivel szemben védekezni kell, részben öltözködéssel, részben másféle segítség igénybe vételével.

A szobák naponta többször megfüstölhetők borókafenyő fájával, kevés lóporral vagy dögvész elleni ecettel. Nem kevésbé hasznos a kandallóban lobogó lángon tüzet égetni, aki viszont hozzászokott a füstölő dohányzáshoz, azt is használhatja.

Attól sem lehet senkit eltanácsolni, hogy hasznosnak tartsa a nem minden alap nélkül dicsért kutacsolást, mint a természet által létrehozott tisztítási lehetőséget.

Végül a legjobb megoldás a közösségtől való távolmaradás és elkülönülés, menekülve nemcsak a fertőzött emberektől, hanem mindenféle ruházattól, ragályra fogékony holmitól és háztartási eszközöktől, de a ragály hatalmába kerített helyektől is, vagy az ilyen körülmények elfogadásától. Nemcsak a fertőzött betegeket kell a házból eltávolítani, hanem az óvatos és egészségüket féltő emberek messzire kerüljék el az ilyen házakat, oda ne lépjenek be, amíg nem került sor az előírások szerinti tisztításra.

Következnek azok a fentiekben említett gyógynövények, amelyekből tea készíthető.

Rp. Közönséges cickafark virága.
 Kecskeruta.
 Vízihagyma.
 Ördög szem vagy

Ezerjófű, mindegyikből azonos mennyiségben.

A fentieket apróra vágva kell összekeverni, majd egy evőkanálnyi mennyiséget a tűzről éppen levett forró vízbe önteni. Lehűlés után a tea kevés cukorral vagy mézzel édesíthető, és a fentiek szerint fogyasztható.

Dögvész elleni ecet ugyan minden patikában beszerezhető, de mivel nem mindenki élhet ezzel a lehetőséggel, az alábbiak szerint is elkészítheti.

Rp. Angyalgyökér.
 Méreggyökér
 Vörös acsalapu gyökér. Mindegyikből 2 lat.
 Citvorgyökér, 1 lat.
 Vízihagyma.
 Kerti ruta.
 Lándzsás útifű.
 Közönséges cickafark virága.
 Orvosi körömvirág.
 Bodzavirág, mindegyikből 2 maréknyi.
 Borókabogyó, 4 maréknyi.
 Citromhéj, 2 lat.

A fenti apróra vágott növényi részekre 4 mérő borecetet kell önteni, és állni hagyni, kiteve a napsütésre vagy más enyhén langyos helyre, majd utána fogyasztható.

Negyedik rész

A gyógyító szerekről.

Jóllehet az összes borzalmas járványban, azok betegségeinek gyors lefolyása miatt az orvosságok nagyon sok segítséget nem nyújtanak, mégsem (amint a tapasztalat sokszorosan megmutatta) kell bennük kételkedni, ugyanis Isten áldásában bízva mégis ezek a szerek nyitják meg az utat, hogy az egyébként erőteljes természet előtt, amely ezekben a betegségekben is tevékenykedik, a célját minden akadálytól mentesen végül elérje. Az ilyen szerek végtelen sokaságából azok javasolhatók, amelyek egyfelől beváltak, másfelől a legegyszerűbben elérhetők. Mivel egészen bizonyos, hogy ennek a betegségnek a hajtóereje mindig az elégtelen kipárolgásban keresendő, senki sem vonhatja kétségbe, hogy az emberi természetre és életerőre ható legveszélyesebb eseményekre vagy jelenségekre kell elsősorban figyelni ennek a csapásnak a kezelésénél. Az ilyen segítségnyújtás követeli a legnagyobb szakértelmet, mert az említett jelenségek vonják el az életerőt, és ilyen esetekben a természet segítsége, amelyek hiányában a szervezetben az orvosságok hatás nélküliek és erőtlének maradnak, megszűnik létezni. Következésképpen, en-

nek a betegségnek a kezelést úgy kell irányítani, hogy a tünetek megjelenésével mindegyik ellenszer azonnal elérhető legyen.

Miután kezdetben a fertőzötteknél többnyire csak enyhe borzongás, majd ezt követően láz, fejfájás, szomjúság, mellkasi nyomásérzés, és nagyon fokozott levertség jelentkezik, azonnal gyanítani lehet, hogy a beteg az éppen dühöngő járvány áldozatául esett.

Tehát nem kell további tünetekre várni, hanem a beteget ágyba kell fektetni, a testalkatának megfelelő izzasztó szerek azonnali alkalmazásával.

Amennyiben a beteg nedves és inkább hűvös természetű, az angol Kenti vagy vörös izzasztó porból 6, 8, vagy 12 óránként vegyen be egy-egy adagot.

Aki viszont ezt a port a patikából nem tudja beszerezni, az alábbi szert készítheti el saját magának.

Rp. Vörös pecsétföld.
Örmény bolus, mindegyikből 1 lat.
Cítvorgyökér.
Zergevirág.
Méreggyökér, mindegyikből $\frac{1}{4}$ latnyi.
Fehér borostyán. Tiszta mirrha, mindegyikből $\frac{1}{4}$ latnyi.
Keserű narancs belseje, citrom, mindegyikből fél lat.
Elkülönített citrommagok.
Kerti ruta magok.
Jóféle sáfrány.
Szerecsendió virág, mindegyikből $\frac{1}{4}$ latnyi.
A fentieket porrá törjük és jól elkeverjük.

Ebből vagy a fentiekben megnevezett porokból 40-50 gran, vagy borsszemnyi súlyú mennyiséget (amelyhez mindig 1 gran kámfort adunk) keverünk el piros pozdor, benedekfü, római terjék oldatban vagy ivóvízben.

Amennyiben a beteg közepes testalkatú, a sárga izzasztópor lesz megfelelő, az alábbiak szerint elkészítve.

Rp. Finom mirrha.
Kénvirág.
Salétrom, piskolccal elkészítve, mindegyikből 1 lat.
Kámfor, $\frac{1}{4}$ latnyi.

Finom porrá történt elkeverés után, vízben oldva, a fentiek szerinti 30-40 gran mennyiség adható.

Amennyiben a beteg heves és italos természetű, és ehhez még a betegség magas testhőmérséklete is hozzájárul, a leírtak szerinti fehér izzasztó por adható, 40 vagy 50 gran mennyiségben.

Rp. Fehér pecsétföld.
Szarvasagancs reszelék, hőkezelés nélkül.
Köllni kréta, mindegyikből 1 lat.
Salétrom-kivirágzás fél lat.
Kámfor, 20 gran.

Finom porrá történt elkeverés után, a fentiek szerint alkalmazandó.

Ezekre az izzasztó porokra, egy órával a bevételük után az előző szakaszban ismertetett teából kell inni néhány csészével, vagy ennek hiányában enyhén felfőzött, inkább a sima vízre hasonlító marha-, borjú, vagy tyúkhúslevest, a kipárolgás elősegítésére.

Amennyiben a beteg röviddel a betegség támadása előtt arra panaszkodik, hogy túlterhelte a gyomrát, nyomást érez, és büfögése van, nem lesz előnytelen részére kezdetben (ha természetesebb) 50-60 gran hánytató gyökeret adni, a hányást előidézendő, különösen abban az esetben, ha a beteg magától nem hányna, vagy elviselhetetlen gyomorégése volna. Minden egyes hányás után a fenti levestől egy nagy tányérnyi mennyiséget kell itatni.

Amennyiben a betegség, mindezek hatására, néhány órán vagy egy-két napon belül nem enyhül, és újabb tünetek jelentkeznek, az izzasztó szereken kívül további segítséget kell adni. Amikor piros foltok válnak láthatóvá, tovább folytatható a kezelés a fenti fehér izzasztó porral.

Amennyiben a foltok hamuszürkék, kékesek vagy egyenesen feketék lesznek, sárga izzasztó por adható, naponta még két-három alkalommal 30 csepp *mixtura simplex*-el kiegészítve.

Rp. Kámforral elkészített terjék párlat.
Ismételten lepárolt borkő oldat, mindegyikből másfél lat.
Gálickő párlat, fél lat.

és a fenti összetevőket használat előtt össze kell keverni.

Amennyiben csak enyhén elődomborodó piros kiütések vagy fájdalmas csíkok jelennek meg, amelyek idővel bíborvörössé vagy kékessé színeződnek, azonnal fel kell függeszteni a belső kezelést a foltok színéhez igazítva. Külsőleg azonban ezekre a foltokra vagy csíkokra bodzavirágot vagy rozslisztet (kevés kámfort hozzákeverve) egy kis vászonkendőben vagy zacskóban a beteg által még elviselhető forrósággal kell felhelyezni, amit gyakran újra melegítve, mirrhával megfűstölve kell borogatásként ismételni.

Amikor a fentemlített foltokkal, kiütésekkel vagy csíkokkal együtt, vagy azok nélkül csomók jelennek meg, tovább kell folytatni a belső kezelést a beteg természetéhez igazított, az előzőekben előírt izzasztó szerekekkel. Külsőleg azonban, amíg a csomók a mélyben vannak, mágnes-flastromot kell felhelyezni, és amikor a csomó láthatóvá válik, vegyesen vagy egyedül használható a *diachilon simplex* vagy *cum gummatibus*, valamint az orvosi somkóró, illetve a nyálkaflastrom.

Amennyiben ezek a flastromok nem elérhetők, az alábbi szer házilag is elkészíthető.

Rp. *Foenum graech.* vagy görögszéna magja.
Rostlen magok.
Orvosi ziliz gyökér, mindegyikből 4 lat.

Ezeket össze kell zúzni, majd egy mérő, forrásban lévő vizet ráönteni. Ezt követően meleg helyen álljon, majd a nyákot lenvászon kendőn kell átnyomni. Ekkor következik

Rp. Oliva vagy lenoljából fél font.
Finom porrá őrölt arany- vagy ezüst-glét, háromnegyed font.

Az utóbbi két összetevőt forralás után folyamatosan, fakanállal keverve kell hozzáadni a fenti nyákhoz, ismét felfőzni, amíg a nedvesség elpárolog, és amikor flastrom állagúra sűrűsödött (amit a lehűtött próbából lehet megállapítani), késznek tekinthető.

Ha a csomó nem lesz puhább, hanem változatlanul nagy és kemény maradt, a következő flastrom használható.

Rp. Sült hagyma leve.
Lenmag nyák, mindegyikből fél font.
Méz egy font.

Ezeket együtt kell felforralni, amíg a belőle vett próba lehűlve megkeményedik, és akkor a következőket kell hozzá keverni.

Rp. Szétdörzsölt viasz 4 lat.
Terpentin 2 lat.
Apróra dörzsölt sáfrány, fél lat.
Kámfor, kevés lenolajban feloldva, $\frac{1}{4}$ lat mennyiségben.

Ez utóbbi a hozzávalókkal melegítés nélkül addig keverendő, amíg hideg és sűrű lesz.

Mivel lehetséges, hogy a csomók mindezek alkalmazása ellenére sem puhulnak fel, hanem állandó fájdalom mellett kínozzák a beteget, szokásosan hasznos lehet a főzetek alkalmazása, és ezeket napközben folyamatosan kell váltogatni, amikor már kihültek. A főzet tejben áztatott kenyérmorzsából készíthető, kevés sáfránnyal, tojás sárgájával és lenolajjal, vagy következőképpen

Rp. Kamilla por
Orvosi ziliz gyökér.
Rostlen magok, mindegyikből azonos mennyiség.

Ezeket lenolajban kell felfőzni, néhány sült hagymát, kevés sáfrányt hozzákeverve. Amikor a csomók eloszlanak, vagy megérnek, a láz csökken és a betegség enyhül, akkor kell a fenti füllesztő flastromot ráhelyezni.

A csomó a közepén is felpuhulhat, ami ujjal tapintva is jól érezhető. Ilyen állapotban sebészi késsel, vagy annak hiányában éles és hegyes közönséges késsel is, teljes hosszában felnyitható.

Amikor a bennéke kifolyt, a keletkezett üreget lenvászonból kihúzott fonalakkal kell a pereméig kitömní, majd az alábbiakban leírt emésztő illetve érlelő kenőccsel bekenni.

Rp. Tisztított terpentin 1 font.
Tojás sárgája, amennyit a fenti olaj felvesz, hogy kenőcsös sűrűségű anyag készüljön belőle.

Ennek a tetején folyamatosan flastrom legyen, részben azért, hogy a behelyezett lenfonalakat megtartsa, részben, hogy a még fennálló keménységet megszüntesse.

Amikor kevés idő, illetve néhány nap után az üregek belül nem tisztulnak fel, illetve szalonnásnak látszanak, akkor a fenti érlelő kenőcshöz több-kevesebb egyiptomi kenőcsöt kell keverni, a feltisztulás hiányának megfelelően. Midőn a

csomókban és a környezetükben a keménység eltűnik, és a feltisztulás is észlelhető, az üreg feltelődéséig a kötözésnél csak száraz lenfonalakat kell használni.

Karbunkulusokat, amikor a felületükön már hámlás van, fel kell nyitni, majd az alapjukat képező üszkös izmot sebészi késsel vagy valamilyen éles eszközzel többször bemetszeni, végül érlelő kenőccsel és arra helyezett mágnes- vagy fenyőkorom flastrommal befedni.

Megelőzendő az üszkösödés tovaterjedését, az egész karbunkulust a már egészségesnek tűnő szövet határáig kell mélyen és szélességében kimetszeni, ha olyan helyen keletkezett, ahol a környezet ezt lehetővé teszi. Olyan esetekben viszont, amikor a környezetben nincs elegendő lágyrész vagy idegek vannak, ezeket piskolc-olajjal kell bekenni. Amikor a karbunkulus elpusztult szövete úgy tűnik, hogy leválik, a megnevezett kenőcshöz kevés egyiptomit kell keverni, amíg az üszkösödött részek leválnak és kiürülnek. Ezt követően elegendő száraz lenfonalakat a sebbe helyezni, és az üreget a teljes záródásig hűsítő tapasszal befedni. Előfordulhat, hogy maga a karbunkulus egy csomó tetején helyezkedik el, de ilyen esetben is a többi karbunkulussal egyezően kell kezelni.

Az eddigiekben tárgyalt jelenségekhez továbbiak is társulhatnak, amelyek külön ellátást igényelnek. Először az orrvérzésre kell gondolni, figyelembe véve, hogy ilyen esetben a pulzus gyorsul és gyengébb lesz, az arc elhalványodik, roszszullét és ájulás is felléphet. Ezért nem lehet elmulasztani az érelzáró szereket, így a csuklón a pulzus helyére és a homlokra bodzás ecetet és némi kámfort lehet helyezni, előzetesen égetett szeszen való feloldás után. Ha ez nem segítene, magyarországi szulfátot kell lándzsás útifüves vízben feloldani, és azt a szemek között az orra helyezni, de szükség esetén ezt az oldatot a beteggel az orrüregébe kell szívatni. Egyidejűleg a talpakra fazekas nyákot lehet kenni, bodzás ecetben felőfőzve és felferve. Ugyanakkor belsőleg a szokásos izzasztó por adását sem lehet szüneteltetni.

Amikor a betegnél képzelgés és elmezavar jelentkezik, hasznosnak tekinthető a fentiekben említett fehér izzasztó por mellett a talpakra a most említett borogatást helyezni (amelybe hámozott fekete retek is keverhető). Előnyös lehet (amennyiben a beteg nem nagyon sovány, forró vagy epés természetű, vagy nincs véres vizelete, illetve túlzott mennyiségű vizelet-kiválasztása, viszont nedves és testnedvekkel telített) *vesicatoriumot* vagy németül élénkítőt a törzs oldalára, a lábszár legvastagabb részére, vagy tenyérynivel a térd feletti részre helyezni. Ugyanez használható szükséghelyzetben a karon, négy harántujjal a pulzus helye felett, a könyökönél vagy a tarkótájéon. Az élénkítő flastromot használat során kevés spanyol szúnyogporral lehet összekeverni. Azt a helyet, ahová a tapasz kerül, kettévágott vöröshagymával lehet bedörzsölni, amíg a bőr kissé piros lesz. Élénkítő flastrom hiányában kovász is használható, keserű mustárliszttel, fokhagymával, és spanyol szúnyogporral keverve, flastrom helyett használva. Orrvérzés esetén előírt és fejre helyezett borogatás az utóbbi használata mellett is kifejti a hatását.

Mivel a fentiekben felsorolt esetekben álmatlanság is előfordulhat, nagyon hasznos estefelé a beteggel az alábbi tejet itatni, 1-2 korsónyi mennyiségben.

Rp. Benedekfű magvak.
 Közönséges harangláb magvak, mindegyikből ¼ lat.
 Dinnye magok.
 Uborka magok.
 Fehér libatop magok, mindegyikből fél latnyi.
 Citrommag *Num. 9.*

A fentieket apróra kell zúzni, és egy korsó benedekfű meg piros pozdor oldatban vagy friss vízben tejszerűen kipréselni, és valamilyen hűtő oldattal vagy kevés cukorral kellemessé tenni, és így megitatni a beteggel.

Ezt a tej különösen akkor használandó, ha a beteg a húgyhólyagjában égető érzésre panaszodik, de ilyen esetben orvosi zilizzel felfőzött levesnek is jó lesz a hatása.

Az előbbieken említett tünetekkel éppen ellentétes a folyamatos alvás vagy aluszékonyság, amikor az említett élénkítő szerekkel nem takarékoskodva, azokat 4-6 sőt 7 alkalommal is mindig a test más részeire kell helyezni.

Talpakra borogatás helyezendő, 1 font kovászhoz kevert apróra tört kerti rutával, mustár liszttel, és sóval, mindegyikből egy maréknyit véve, majd elegendő mennyiségű ecettel főzetet kell készíteni.

Belsőleg ilyen esetben 6-óránként piros hashajtó port kell adni, 5-6 csepp reszelt szarvasagancs párlattal, de ezt a párlatot gyakran az orr alá és a halántékokra is lehet kenni.

Miután a dögvész mérge gyakran jelenik meg a nyálban, és nyelés következtében a gyomorban gyűlik össze, ismételt és erős, folyamatos hányást okozhat. Ellenszerként belsőleg vörös hashajtó porból és méreg-liktériumból 20-30 gran mennyiség adható, fél evőkanálnyi citromlével, vagy ennek hiányában néhány csepp dögvész elleni ecet vehető be 6-8 óránként, külsőleg azonban a gyomor fölé az alábbi borogatást kell helyezni.

Rp. Kovász, 1 font.
 Apróra tört fodormenta.
 Ürmös, mindegyikből egy maréknyi
 Vörös parlagirózsa, 2 marékkal.

Rózsa és kerti ruta vízzel főzetet kell készíteni, majd azt két vászonkendő között felhelyezni.

Hasmenés esetén külsőleg a hasra *mithridatum* vagy terjék helyezhető, némi dögvész elleni ecettel keverve. Belsőleg viszont 8 óránként vörös hashajtó por majd méreg-liktériom adható, mindegyikből 30 gran mennyiségben. Egyebekben nagyon erős hányás és hasmenés esetén a salétromtól mindenképpen tartózkodni kell.

Hasonlóképpen túlzottan bőséges vizelet kiválasztás esetén (amelynek egészen vízszzerű a kinézete) a méreg-liktériom fehér pecsétfölddel vagy pirított szarvasagancsossal adható, a fentieknek megfelelően.

Ezzel szemben, ha semmi ilyesmi nem áll rendelkezésre, a nyelv szárazságát vagy fekete lepedékét gyakran közönséges gyíkfű oldattal vagy más vízzel, amelyben salétrom pogácsa lett feloldva, eredményesen lehet öblögetni.

Miután ez a betegség is kezdetben gyakran más kórképeknek álcázva jelenik

meg, de mégis felismerhető a fentiekben már megnevezett szokatlan bágyadság miatt, így egészen addig, amíg a többi, egyébként a sajátos jelek nem lépnek fel, hasznos az egyes emberek természetének megfelelően elrendelt izzasztó szerek alkalmazása.

Ugyanakkor mindegyik kezelés során étrendet és életmódot kell előírni, és ebben a tekintetben a betegség időbeli lefolyásához igazítva, de elsősorban azt kell látni, hogy annak a szobának a levegőjét amelyben a beteg fekszik (nem túlzottan, de melegen betakarva) gyakran borókafenyő fájának égetésével vagy más füstöléssel kell tisztítani.

Ételként, különösen az első napokban marha-, borjú- vagy tyúkhúsleves adható, híg árpa- vagy zabkásával. Viszont annak érdekében, hogy az étel egyben orvosság is legyen, a levesekbe minden alkalommal néhány evőkanál kocsonyát lehet adni (szarvasagancs reszelékből, elefántcsontból, vagy bárány patájából vízben felfőzve). Italként forraltvíz adható piros-pozdor gyökérből, pirított szarvasagancscsal, vagy ezek hiányában egyszerű kenyérmorzsa fehér pecsétfölddel, de pirított szarvasagancsot is lehet forralni, majd megitatni. Nagyon magas láz esetén előnyös lehet a felfőzött piros búzavirág, kevés cukorral, és néhány csepp kénsavval (a savanyú íz megjelenéséig).

Mindezek mellett a betegnek, amennyire csak lehetséges, testi és lelki nyugalom is ajánlott, rendszeres de nem elhúzódó alvással.

Vizelet és széklet esetében a következőket kell figyelembe venni. Az első elapadását észlelve, orvosi ziliz gyökeret és sült hagymát lehet lenolajban áztatni, majd egy kevés skorpió olajjal elkeverni, és a hólyag fölé helyezni.

Amennyiben a székletürítésben már a betegség előtt néhány nappal kimaradás észlelhető, kezdetben szélhajtó labdacsokkal valamint végbélkúpokkal lehet hatást elérni, de ha ezek nem állnak rendelkezésre, felforralt méz és só is alkalmas erre. A betegség megjelenése után azonban jobb a bélrendszert nem mozgatni, amíg kiderül, hogy a természet elvégzi-e ezt a dolgot, utána azonban minden harmadik napon a fenti szerekkel kell beavatkozni.

A fentiekben már említés történt arról, hogy a betegek menekülnek a szorongástól, a félelemtől, és mindenféle kedélyingadozástól, másfelől Isten iránt bizalomtól eltekintve, türelemmel várakoznak a betegség alatt, ezért ezek után még inkább remélhető, hogy a Mindenható a jelenlegi vélemények alapján alkalmazott segítő szereket áldásban fogja részesíteni.

549.

Rendeletek a téli dögvészes időszakban.

Császári-királyi rendelet. Járványügy.

1738. nov. 10.

Lásd.: – II. kötet 131. sorszám, 106. o. Csatolmányként % jelezve
(*Rendeletek könyve II. 167. o. 106. sorszám.*)

Óvintézkedések a Magyarországon terjedő dögvész tekintetében, Csehországban, Morvaországban és Sziléziában való használatra. A Cseh udvari tanács rendelkezései. 1739. jan. 5.

Mi, N. N. római császári ... felség, illetve valóságos titkos és más tanácsosok, kamarások, kinevezett királyi helytartók és felfelsőbb tartományi tisztviselők a Cseh királyságban...

Ezennel tudatjuk mindenkivel, bármely rendben, rangban és méltóságban, hogy a dögvész borzalmas járványa egyre tovább és tovább terjeszkedik, és amint már egyébként ismeretes, nemcsak az Erdélyi Fejedelemséget támadta meg, az egész Temesi bánsággal együtt, hanem a Magyar Királyság egy részét is, és csaknem bizonyos, hogy a Lengyel Királyság is megfertőződött. Tehát annak érdekében, hogy nevezett csapást ne engedjük betörni a Cseh Királyságba, szükség lesz minden megelőző intézkedésre. Ezért

Először, ennek a közeledő ragályos csapásnak a megelőzésére az itteni királyság öt alábbi határmenti körzetének egyes helységeiben intézkedéseket vezetünk be. *Buntzlau-i körzet: Reichstadt, Zwitrau, Gabel, Grottau, Friedland, Reichenberg, Eysenbrod, Hochstadt, Smail és Turnau. Königrätz-i körzet: Marschendorf, Kolben, Satzler, Trautenau, Königshann, Wehelsdorf, Johannesberg, Ottendorf, Nachod, Reichenau, Robilnilz, Lichtenau, Grulich, Hohen-Elbe, Adlersbach Braunau, Senfflenberg és Gegersberg. Chrudin-i körzet: Gabel, Landes-Cron, Tribitz, Leutomischl, Teutsch-Biela, Smojanow, Bysrra, Politschka, Sirrat. Czaslau-i körzet: Chotinbarsch, Creutzberg, Wogwow-Mieséetz, Perzimislau, Polna, Teuschen-Brod, Strecken, Windig-Jeinikau. Végül a Bochnia-i körzet: Neu-Reichenau, Pilgramb, Unter- und Ober-Czenkowitz, Patschaken, Serowitz, Tremles, Neuhaus, Königseck, Altsadt bey Landstein, Neu-Fistritz, Chlumetz, Platz, Suchenthal, Gratzen és Stolmitz.* Az intézkedések a következők: saját biztosok kinevezése az egész királyság jólétének érdekében a határok mentén, egyértelműen avégből, hogy a részükre ismételten kiadott utasítások értelmében, az előljáróságok, magisztrátusok, továbbá a törvényszékek támogatásával, az átutazó vagy itt tartózkodó idegen embereket folyamatosan megfigyeljék. Továbbá, amennyiben ezek a személyek Magyarországról, Morvaországból, Ausztriából vagy Sziléziából érkeznek, a bemutatandó úti okmányukat ellenőrizték, díjtalanul ellenjegyezzék, és mindenkitől megköveteljük, hogy ezek a passzusok a zavartalan továbbhaladás érdekében hitelesen, az alábbi követelményeknek megfelelően legyenek kiállítva. Ilyen passzus hiányában, vagy ha azok valamely ok miatt gyanúsak tűnnek, az érintett személyeket azonnal vissza kell fordítani. Mint ahogyan

Másodszor, az említett biztosok mellé minden egyes állomáshelyen, a település nagyságához mérten, a földesúri birtokok vagy városok a gondozásukban álló obsitos katonák közül egyet vagy többet kötelesek kirendelni, akik a fallal körbevett városok kapuinál az őrséget adják, a nyitott vásárhelyeken és falvakban viszont az utak és folyami átkelők őrházaiban tartózkodnak. Megvizsgálják a beérkező idegeneket, és az ott szolgálatot teljesítő biztos elé vezetik az úti okmányaikkal együtt. Ezek a biztosok

Harmadszor, senkit sem engednek be Morvaországból, Sziléziából és Alsó-Ausztriából, ha a mindenkire nézve kötelező passzust nem mutatják fel, kivéve azt az esetet, ha ezek a személyek a tartományi határtól számítva egy-két mérföldnyi távolságban élnek, és mindenki ismeri őket. Így a kölcsönös kereskedelem érdekében, a köztudomásúan helyben előállított terményeikkel szabadon közlekedhetnek. Azok viszont, akik távolabbi helyekről vagy tartományokból származó könnyen fertőződő árukat hoznak magukkal, például szőrméket, nyers vagy simított bőröket, nyers vagy fonálként feldolgozott gyapotot, gyapjúholmikat, fonalat, gyapjuszövetet vagy lenvásznat, abaposztót, gyapjas szőroket, hulladék selymet, lent, teve- és kecskeszőrt vagy más szőroket, vagy muszlint, idegenként kezelt dörk a megnevezett áruikkal együtt. Tehát azok az utazók, akik ebbe a királyságba akarnak belépni, személyi okmányaikat a megnevezett árukkal, ruhákkal és holmikkal együtt kötelesek bemutatni. Ezen passzusok között az alábbiak szerint kell különbséget tenni.

Negyedszer, azokat, akik Alsó-Ausztriából, Morvaországból és Sziléziából érkeznek, azért is kell intézkedés alá vonni, nehogy közöttük a közvetve Magyarországból érkezők is beléphessenek. Tehát csakis a magukkal hozott hiteles passzust kötelesek felmutatni, miszerint a fent nevezett országokból jönnek, és a magukkal hozott holmikat az árukkal együtt ott rakodták fel, vagy helyben állították elő. Ezt követően az újtukat minden kötelező várakoztatás nélkül folytathatják, miután a magukkal hozott passzusra az aláírást megszerezték. Ezzel szemben a Magyarországról érkezőkkel az eljárás a következő.

Ötödször, akik Alsó-Magyarországról érkeznek, vagy Bécs felől nézve a Duna innenső oldaláról, mivel jelenleg ezeken a helyeken ebből a borzalmas járványból semmi nem észlelhető, az *ex loco domicilii vel discessus* szerinti passzust kell felmutatniuk, amelyet az újtuk során érintett minden helységben, a náluk lévő holmikkal együtt, de különösen az Alsó-Ausztria felől létesített határátkelőkön íratnak alá. Ezek a következők: *Hainburg, Pröllen-Kirchen, Prága, Mannersdorff, Ebenfurt, Neustadt* vagy *Kirschschnag*. Azok tekintetében,

Hatodszor, akik Bécs helyzetéhez viszonyítva a Duna túloldaláról érkeztek, és Alsó-Ausztriából a Morava folyón keltek át, *Marcheg, Krut, Hogenau* és *Angern* állomásoknál, azonos eljárás alá esnek. Azok esetében viszont,

Hetedszer, akik a Temesi Bánságból, Erdélyből, vagy azzal határos vármegyéből érkeznek, arra való tekintettel is ébernek kell lenni, hogy az alábbi helyeken a 42 napos karantént letöltötték, és ezt a tanúsítványuk szerint az ottani tisztviselők igazolták. Ezek a helyek a következők: Erdélyből Debrecen, Ilay és Karike, a Bánságból északra vezető utak mentén, Törökszentmiklós, Cegléd és Kecskemét, a Bánságból délre vezető utak mentén, Belgrád, Károlyváros, Vukovár, a Nustar menti Osztrava és Vinkovci, vagy mint átmeneti vesztegzári hely, Szekszárd vagy Kanizsa. Akiknek az útja Pestet, Budát és Eszéket érintette, az ottani katonai parancsnok vagy vesztegzári biztos bizonyítványát kötelesek beszerezni. Viszont azok

Nyolcadszor, akik Ausztria érintése nélkül érkeztek, és a fenti 5. illetve 6. §-ban megnevezett alsó-ausztriai határállomásokat nem érintették, vagyis az újtuk

a Magyar Királyságból vagy Erdélyből Morvaországon vagy Szilézián át vezetett, külön ellenőrizendők, de jogszabály szerinti belépő helyek még nincsenek megjelölve, így a *Brünn* körzetben csak *Göding* és *Lautenburg*, *Hradisch* körzetében pedig csak *Razinka*, Magyar-Mezeritz és *Wesely* állnak rendelkezésre. Egészen addig, amíg újabb intézkedés nem történik, és a belépő helyek nincsenek kijelölve, az utasoknak, ha nincs a 7.§-nak megfelelő tanúsítványuk, és nincs aláírva a passzusuk Pest, Buda, Eszék vagy Győr felől indulva a nap, mint nap érintett helységekben, továbbá a magukkal hozott áruk, holmik és ruhák előírások szerinti tisztítását a fenti tanúsítványokon a vesztegzári biztosok nem igazolták, *sine consideratione personae vel militaris*, bárkik is legyenek, a legsúlyosabb felelősségre vonás terhe mellett, ebbe a tartományba nem léphetnek be. Kivételt képeznek azok az esetek,

Kilencedszer, amelyekben az érintettek hitelesen igazolják, hogy a három tartomány, tehát Alsó-Ausztria, Morvaország vagy Szilézia területén megelőzően két hónapot már eltöltöttek. Továbbá

Tizedszer, a Lengyelországból érkezők másként nem engedhetők be, csak akkor, ha azt igazolják a helyben aláírt és igazolt passzussal, hogy naponként közlekednek a Sziléziai hercegségbe. A többieket viszont először enyhe figyelmeztetéssel, de ha ez nem elegendő, kifejezett erőszakkal kell visszautasítani. Ami viszont a lengyel és más zsidókat illeti, bárhonnan is érkeznek, ha nem igazolják, hogy mi az utazásuk oka, vagy valamely üzlet illetve tárgyalás miatt kell beutazniuk, és nincs az itteni rendelkezések szerint szükséges úti okmányuk, hiteles tanúsítványval, semmiképpen nem engedhetők be, tehát mindenképpen és azonnal vissza kell utasítani őket. Mivel azonban

Tizenegyedszer, az összes mellékutak, ösvények és gyaloghidak zárva vannak, amelyeken át különben a szokásos forgalom zajlik a Cseh Királyság irányába úgy, hogy azok lezárását a határőrizeti biztosok és a melléjük adott obsitosok kelldőképpen biztosítják, mégis előfordulhat, hogy egy és más személyek a fenti bizonyítványok nélkül, valamely egészen kieső helyen, titokban akarnak átkelni. Ezért szükséges, hogy az ilyesmi megelőzésére minden lehetséges intézkedés megtörténjék, tehát a határmenti előjáróságoknak és magisztrátusoknak, illetve falusi bíróknak és az alájuk rendelt parasztoknak és kieső helyeken lakó embereknek a legnyomatékosabban és fájdalmas testi büntetés terhe mellett kell megparancsolni, a bírának pedig a hivatali irodákban ezt a *paragraphus*-t el kell magyarázni, őket egyben kötelezve, hogy az ilyen kerülő utakon közlekedő személyeket azonnal őrizetbe vegyék. Ezt követően az utóbbiakat a legközelebbi biztosnak kell átadni, de ha a biztos nem a határnál tartózkodna, hanem onnan 5-6 mérföldnél nagyobb távolságra volna, akkor a határsértőket megfelelő kísérettel a határig kell kísélni, majd a kiutasítás előtt jóindulattal figyelmeztetni őket, hogy a jövőben ne lépjenek ennek a királyságnak a területére. Ilyen személyeket azonban semmiképpen, bármely *praetextus*-sal vagy ürüggyel, legyenek bárhol is, testi és halálbüntetés terhe mellett, különösen az itteni zsidó hitközségek vagy szétszórta élő zsidók sem fogadhatnak be, nem titkolhatják vagy rejtegethetik őket. Ezért az itteni prágai és a közeli *lieben*-i zsidóság is országos tiltás alá fog esni, tehát ennek hatálya

lépése esetén, és azt követően bármi ilyesmi történik a csavargók és más emberek előírt rendszabályának megsértésével, az engedetlenek csak magukra vethetnek ezen visszavonhatatlan büntetés tekintetében.

Tizenkettedszer, egyebekben az uratlan csavargó csöcseléknek itt ebben a királyságban minden időben tilos lesz tartózkodni. Éppen ezért a kihelyezett határ-biztosok erre külön figyelmet fordítsanak, és az ilyen személyeket a határokon utasítsák vissza, akik között elsősorban a zsidók értendők, közülük ugyanis senkit sem lehet beengedni, akkor sem, ha az összes követelmény teljesítése mellett még valós okuk is volna a beutazásra. Külhoniak tekintetében pedig

Tizenharmadszor, ami az itteni kereskedőket és ebből a királyságból Magyarországra utazókat illeti, kötelesek a szándékozott kiutazás napját és helyét feljegyeztetni, és azt is, ahol az egyes időközökben a tartományon kívül tartózkodtak, és ahol a holmikat és árukat felrakodták, és a holmik tekintetében ugyanúgy, mint az idegenek, a szükséges úti passzusokat jogosítani kötelesek. Mint ahogyan

Tizennegyedszer, meg kell követelni, hogy ebből a királyságból kiutazó minden egyes személy gondoskodjon a szükséges passzusokról mind saját maga, mind áruai tekintetében, ahogyan ezt biztonsági okokból más országok is elrendelik, és a belépést csak akkor engedélyezik, ha a szükséges okmányokat az utazók felmutatják. Ezek hiányában az utazás nem folytatható, továbbá az is megkövetelendő, hogy országon belül minden nap és minden helyen az okmányokra igazolásokat kérjenek. Annak érdekében pedig, hogy senki se védekezhessen az ismeretek hiányával a ragályos csapás ellen hozott megelőző rendelkezések és szabályzat tekintetében, különösen akkor nem, amikor aláírt passzusok hiányában egyes embereket, legyenek akár zsidók, akár keresztények, az itteni határ-biztosok nem engednek belépni, a következő fog történni. Ez a rendelkezés ezennel nyílt paranccsal kihirdetve mindenki tudomására lesz hozva a pontos jogkövetés érdekében, hogy az uraságok és tartományi lakók is ehhez igazodjanak, továbbá ezzel ellentétes magatartás esetén magukat a következményektől megvédjék, illetve a körülményekhez képest a testi fenyítést és halálbüntetést elkerüljék. Ezek szerint lesz a bevezetőben hivatkozott legfelségesebb római császári és királyi Ófelségének szándéka és akarata a legaláztatásában teljesítve. Kiadva Prágában, a királyi várban, 1739-ben, január hónap 5. napján. (P. H.) Anton Constantin von Praschek.

(Rendeletek II. könyve 217. o. 109. sorszám, a nagyméltóságú Magyar Királyi Udvari Kancellária irattárában, a cs. kir. Belügyminisztériumban.)

A Cseh Tanácsnak ezeket a rendelkezéseit, hivatalos értesítésként, a nagyméltóságú Magyar Kir. Helytartótanács közölte. – a szerző –

551.

Kereskedelmi rendeletek: vízi szállítás az erődítményekhez.
Császári-királyi rendelet. 1739. április 18.

Lásd: – II. kötetben, 154. sorszámon, a 126-129. oldalon, csatolmányként / jelezve.

(Rendeletek könyve, II. 225. o. 110 sz.)

Rendelkezők a Magyarországon felállítandó vesztegzári intézetekről.

Az udvari egészségügyi bizottság szabályzata.

1739. július 8.

Utasítási részletek a vesztegzári házak berendezéséhez és működtetéséhez.

Kelt 1739. július 8-án.

Először. Vesztegzári célra kijelölt helyen 12 lakás számára kell helyet biztosítani! Evégett azonban,

Másodszor, úgy történjen a házak kialakítása, hogy egy csoportba rendeződjenek, de nem mezőgazdasági területen, és egyszerűen őrizhetők legyenek. Ennek kapcsán

Harmadszor, a házak tulajdonosainak jelezni kell, hogy a vesztegzári idejüket töltő személyektől méltányos szobapénzt kérhetnek, a vesztegzári igazgató mérlegelése alapján, és kártalanításban is részesülnek.

Negyedszer, a vesztegzári házak közé, mindenféle kapcsolat megakadályozására, legalább hét láb magas deszkapalánkot kell emelni, oldalfalakkal ellátva úgy, hogy a házak közötti távolság, ha a körülmények megengedik, legalább 12 láb legyen.

Ötödször, mindegyik háznál a palánkon bejáratot kell kialakítani, és ezt, mind pedig a ház bejáratát külön előkapuval kell ellátni, majd mindkettőnek a kulcsát egy külön felesketett zárlati biztos fogja őrizni.

Hatodszor, a vesztegzár igazgatója senkit sem engedhet be a zárlat területére az itteni közegészségügyi bizottság írásos hozzájárulása nélkül. Amikor jelentést készít a Rábán túli vesztegzári házakról, ez mint hivatali hetijelentés részletesen térjen ki minden körülményre, különösen arra, hogy a beérkező utazó honnan jött, milyen útiokmánya van, kinézete alapján beteg-e vagy egészséges, az orvos mit állapított meg, eddigi útja során hol szállt meg vagy milyen helyeket érintett, végül is hol volt vesztegzárban, mennyi ideig és milyen módon.

Hetedszer, egy házban több személy is elhelyezhető, ha a veszteglést ugyanazon időben kezdik és fejezik be. Amennyiben rövid átmeneti időre nem volna elegendő vesztegzári lakás, egyfelől türelmet kell kérni a várakozóktól, másfelől több lakás is berendezhető, amennyiben ez lehetséges a körülmények szerint. Azonban

Nyolcadszor, nyomós ok nélkül senki sem kötelezhető vesztegzárra, és mindenki csak a legszükségesebb szolgáló személyzetét, illetve öltözékét viheti magával.

Kilencedszer, amikor valaki belép a vesztegzárba, a nevét és kíséretét, és minden más körülményt részletesen jegyzőkönyvbe kell foglalni, és az érintett személlyel a vesztegzár főszabályait szóban vagy írásban is közölni kell.

Tizedszer, nevezett szabályok elsősorban arra vonatkoznak, hogy az időt mindenki, másoktól elkülönítve tölti, így annak előírt tartama alatt más emberekkel minden társaságot és érintkezést kerülni köteles, ellenkező esetben csak saját magát hibáztathatja, ha ismételt vagy még hosszabb vesztegzári időre fogják kötelezni. Tehát

Tizenegyedszer, a kinevezett vesztegzári igazgató és a zárlati biztos saját maga, vagy mások által éjjel-nappal ellenőrzi, hogy a veszteglők pontosan betart-

ják-e az elkülönítést, a lakások zárt területén tartózkodnak, vagy éppen ellenkezőleg, nem engedélyezett társaságban mutatkoznak, vagy titkos találkozót szerveznek. Bármely kihágás esetén az igazgató, saját súlyos felelősségének tudatában és a lehetséges büntetés terhe mellett, erről haladéktalanul jelentést köteles tenni a közegészségi ügyekben illetékes udvari bizottságnak, a körülmények pontos leírásával, és a további tennivalók ügyében köteles megvárni a bizottság parancsát. Annak érdekében, hogy

Tizenkettedszer, a veszteglő személyek méltányos áron jussanak élelmiszerhez, külön élelmészeti felelőst kell kinevezni, aki nemcsak az élelmiszereket, hanem mindenféle főtt ételleket, továbbá bort és sört is vásárolhat, hogy azokat a bezárt családokhoz nagyobb árdrágítás nélkül eljuttassa. Utóbbira az igazgató köteles nagyon gondosan ügyelni. Evégből

Tizenharmadszor, a házak száma szerinti embert kell szolgálatba állítani, akik naponta délelőtt és délután a palánkon kívül állva, megkérdezik a benti személyeket, hogy milyen ételt és italt, illetve más szükséges dolgot igényelnek, majd azt készpénzes fizetés ellenében részükre odaszállítják. Nem kevésbé

Tizennegyedszer, délelőtt és délután is, meghatározott órában a zárlati biztos házanként személyesen megjelenik, és kinyitja a külső ajtót. Amikor a hordárok a kért dolgokat a palánkon belül lerakták, kinyitja a belső ajtón lévő lakatot, majd ezután visszavonul, a külső ajtó bezárásával. Rövid idő múltán azonban ismét megjelenik, és a lakatot visszahelyezi a belső ajtóra. Abban az esetben,

Tizenötödször, ha egy házban többféle időben érkezett személyek volnának az egyes szobákban, külön zárlati felügyelőt kell kirendelni, súlyos büntetés terhe mellett tudatva, hogy a leggondosabban ügyeljen az elválasztásra, találkozást és beszélgetést se engedélyezzen a felek között. Amikor a friss levegő miatt a házhoz tartozó kertbe kimehetnek, az csak váltott napokon és órákban történhet, hogy a kertet részekre osztva élvezhessék, és a vesztegzárba különböző időben érkezett, majd azt befejező személyek ne keveredjenek egymással. Ami viszont

Tizenhatodszor, a ruházat és más holmik tisztítását illeti, azok írásbeli beleegyezéssel a veszteglőknél maradhatnak, de ehhez egy külön tisztító mestert kell munkába állítani, akinek a lakása szellős telken legyen, palánkkal körülvéve, ahol az egyes veszteglő csoportok egymás közötti érintkezését szigorúan tiltva, minden csoportnak külön-külön egy kisebb kifelé nyitott helység áll rendelkezésére, ahol az előírt tisztítást az előírt szabályokat betartva kötelesek elvégezni.

Tizenhetedszer. Minden egyes karanténban saját pap, továbbá egy orvos és sebészmester legyen szolgálatban. Közülük a sebészmester köteles a vesztegzárba belépő és onnan távozó személyeket alaposan megtekinteni, továbbá a karantén ideje alatt minden eseményt kivizsgálni. Amennyiben a legkisebb gyanús dolgot észlelné, súlyos felelősségre vonás terhe mellett, egy pillanatnyi késlekedés nélkül azonnal jelentés tesz az igazgatónak, aki a gyanús személyt elkülöníti, hogy minden lehetséges és rendelkezésére álló eszközzel megakadályozza a méreg terjedését. Egyidejűleg az események teljes menetéről készített jelentését, saját futárszolgálatával, haladéktalanul továbbítja.

Tizennyolcadszor. A vesztegzári igazgató a szabályzatot személyválogatás

nélkül alkalmazza, függetlenül egyesek tekintélyétől vagy méltóságától. Munkája során a legfelsőbb szempontokat úgy érvényesíti, hogy mindenkiel szemben, akik ellene vagy beosztottjai ellen akár csak szóban is bármit tesznek, vagy a jelen tartományi hercegi parancsokkal szembe szegülnek, elmaradhatatlan, és mások számára is súlyos, példás büntetést fog alkalmazni. Továbbá

Tizenkilencedszer, a vesztegzári működési rend támogatására, a szükséges őrizet biztosítására, és a kellő erő felmutatása érdekében, minden egyes vesztegzári állomásra egy katonatiszt alá rendelve, 23 főből álló gyalogos katonai egység lesz kihelyezve. Részükre megfelelő körletet kell kialakítani, és az egyes őrhelyeket velük egyeztetve kell meghatározni.

Huszadszor. Mindenki tisztelettel és engedelmességgel tartozik a vesztegzári igazgatónak, a zárlati biztosnak és a tisztítómesternek, mint ahogyan a beszerzőknek és hordároknak is. Ezen túl, azok a települések, ahol karantént létesítettek, készséges együttműködést tanúsítsanak.

Huszonegyedszer. Az igazgató mindegyik egymás követő nyolcadik napon az összes eseményről jelentést tesz a közegészségügyi udvari bizottságnak, melléltétként egy táblázattal, amely kötelezően az alábbi adatokat tartalmazza.

1. Személy szerint ki tölti a vesztegzári idejét.
2. Mikor kezdődött az időszak.
3. Mikor ér véget.
4. Ki jelentkezett vesztegzári felvételre.

Huszonkettedszer. Amikor egy-egy utas a vesztegzári idejét letöltötte, az igazgató által kiállított írásos tanúsítványt kap arról, hogy az szabály szerint történt ugyanúgy, mint a magával hozott, részletesen leírt holmik tisztítása. Ezen tanúsítvány birtokában igényelheti szabályszerűen a közegészségügyi passzust az itteni udvari bizottságtól.

Huszonharmadszor, és végezetül, minden egyes vesztegzári tisztviselő, ha a vesztegzáron kívül lakik, tehát az igazgató, a zárlati biztos, a bevásárlók, illetve mindenki más, a legcsekélyebb érintkezéstől is tartózkodjon a veszteglő személyekkel vagy másokkal, a vesztegzári házakban illetve tisztító helyiségekben. Ellenkező esetben úgy fogják kezelni őket, mint a nem tisztákat, és ugyancsak veszteglésre lesznek kötelezve.

Kiadva az udvari közegészségügyi bizottság által

Bécs, 1739. július 8.¹⁵⁴

Franz Anton Wimmer.

553.

Rendeletek a járványügyi záróvonalak és a vesztegzár tekintetében.

Császári-királyi rendelet.

1739. július 15.

Lásd – a II. kötetben 187. folyószám alatt a 155. oldalon. Csatolmányként / jelezve. (*Rendeletek könyve II. köt. 235. o. 112. sorszám.*)

¹⁵⁴ Közzétéve ebben az évben, augusztus 3-án és 8-án.

**Bécsben foganatosítandó vesztegzári óvintézkedések
a Magyarországon pusztító dögvész miatt.**

Császári-királyi rendelet.

1739. július 28.

Mi, VI. Károly, Isten kegyelméből választott római császár, mindenkor a birodalom több részében, Németország, Spanyolország, Magyarország és Csehország, Horvátország, Szlavónia, stb. királya, Ausztria főhercege, Burgundia, Stájerország, Karintia, Krajna és Württemberg hercege, Habsburg, Flandria, Tirol és Görz és Gardiska grófja stb., stb., mindenkinek kegyességünket küldjük, akiket ez a rendelet illet, és az alábbiakat hozzuk tudomásukra. A Magyarországon uralkodó jelenlegi járványügyi viszonyok miatt semmi mást nem viselünk jobban a szívükön, mint Ausztriai Főhercegségünk és a többi német örökös tartomány, összes lakónépességünk és alattvalóink megóvását a fertőzés veszélyétől, a megfelelő elővigyázatossági intézkedések által. Reménykedünk abban, hogy ezt a célunkat a Mindenható segítségével úgy érjük el, hogy ne csak a Duna innenső oldalán fekvő vármegyék maradjanak teljesen egészségesek, hanem a csapást ezektől a lehetséges legnagyobb távolságban tartva, már jelentős személyzettel tényleges záróvonalat építettünk fel a Rába folyó mentén, és ezek mögött, még további előrelátással, az ausztriai tartományok határán is egy szigorúan ellenőrzött újabb kordont létesítettünk, amelynek tiltott átlépésére halálbüntetést rendeltünk el.

Amilyen mértékben ezen megelőző rendelkezések bevezetését szükségesnek tartottuk a borzalmas járvány elhárítására, ugyanilyen gondossággal ügyelünk arra, hogy idejében felderítsük azokat, akik legjobb szándékaink ellenére arra vették, hogy éjnek idején, a határokon át ide belopakodjanak. Azonos szándéktól vezérelve az említett határvonal mentén minden előjárásnak és községnek a legszigorúbb parancsot adtuk, hogy vigyázó szemekkel kövessenek minden idegen személyt, nyilatkozataikat, úti okmányunkat és minden más körülményt összességében figyelembe véve, a kordon megsértésének a legkisebb gyanúja esetén is azonnal letartóztatást rendeljenek el, majd az illetékes hatóságnak az ügyről jelentést tegyenek.

Továbbá azt is figyelembe vesszük, hogy különösen az itteni székesvárosunkban jelentős számú népesség gyűlik össze, akik között az idegenek halmozott számában fordulnak elő, következésképpen pontosan itt, az elővárosok vonalában szükséges a legnagyobb óvatosság a legveszélyesebb belopakodással szemben. Ennek mérlegelésével hasznosnak, sőt szükségesnek tartjuk az alábbiak elrendelését.

Először: minden egyes városkapuhoz külön biztosokat kell rendelni, elegendő számú őrséggel megerősítve, hogy

Másodszor, minden idegen személyt, aki más országokból érkezik, kikérdezzenek a kiindulási helyükről a magukkal hozott passzus alapján, és tisztázzák, hogy milyen útvonalon érkeztek. Amennyiben aggályos körülményeket nem állapítanak meg, engedélyezhető a belépésük, ellenkező esetben viszont a fennálló gyanút azonnal jelenteni kell az udvari közegészségügyi bizottság elnökének, és amíg ez utóbbi nem intézkedik, a gyanúsított személy beléptetése semmi szín alatt nem engedélyezhető. Ami viszont

Harmadszor, ennek a tartománynak a lakosait illeti, akik az áruikat a piacra hozzák, vagy más ügyben érkeznek, kötelesek a lakóhelyük szerinti földesúrtól vagy a helybeli bírótól hiteles tanúsítványt hozni arról, hogy valóban az adott helyen laknak. Ezt mutatják fel a fentemlített biztosnak, nehogy élelmiszer felhozatal leple alatt csavargók, koldusok vagy más gyanús személyek léphessenek be a városba. Mindenesetre, hogy az előjáróságok, bírók és tisztviselők munkáját egyszerűsítsük, nyomtatott iratminta készítését rendeltük el, ingyenes szétosztással. Annak érdekében viszont,

Negyedszer, azokra gondolva, akik ebből a városból és az elővárosokból folyamatosan ki-be közlekednek, meggátolandó, hogy ilyen ürüggyel mindenféle csöcselék ezt kihasználja, a vonatkozó rendelkezés szerint augusztus 15-től kezdődően azok, akik a védővonalakon rövid időre haladnak át, gyalogosan, kocsival vagy lovon közlekedve, szabályos bilétát kapnak, amelyet visszatéréskor fognak leadni. Ezen szabály alól azonban minden tekintetben kivételt képeznek azok a jól ismert előkelőbb személyek, akik saját hivatali öltözkükben közlekednek, és egyébként is minden gyanú felett állnak. Amennyiben viszont előfordulna, hogy

Ötödször, bárki is a kijelölt beléptető kapukon kívül, az oda kirendelt biztosok megkerülésével hágná át a falakat, azokkal szemben a körülmények szerint, másokat elrettentő módon, a legsúlyosabb testi büntetést kell alkalmazni.

Parancsot adunk tehát mindenkinek, aki ennek az Ausztriai Főhercegségnek a lakója, vagy székesvárosunkba szándékozik betérni, különösen azonban az előjáróságoknak és községeknek hívjuk fel a figyelmét arra, hogy magatartásukat jelen rendeletünkhöz igazítsák, alattvalóikat pedig megfelelően figyelmeztessék, és a fenti úti passzussal illetégmentesen lássák el, urasági vagy községi pecséttel hitelesítve. Ezeket a passzusokat négyhetenként frissíteni kell, de senki másnak nem engedhetők át, hogy azt a legveszélyesebb törvénytelen közlekedésre használják, vagy bármilyen más módon, azzal a rendes ügymenettől eltérő visszaélést kövesse el. Ilyen esetben a legnagyobb határozottsággal, fájdalmas büntetést kell elrendelni. Ez tehát legfelsőbb szándékunk és akaratunk. Kiadva Bécsben, székesfővárosunkban, 1739. július 28-án, római birodalmi uralkodásunk 28., spanyol királyságunk 36. évében, magyar és cseh királyságunknak pedig 28. évében.

gróf Johann Christoph von Oedt,

helyettes helytartó

Joh. Jos. von Mannagetta und Lerchenau,

kancelláriai hivatali ügyintéző

(P. H.)

választott császár urunk tanácsadó bizottságában

Ehrenreich von Pinell.

Carl Cetto von Kronstorf.

(A nagyméltóságú Egyesített Ausztriai Kancellária irattára, a cs. kir. Belügyminisztériumban. P. F. iratcsomó, 54. szám – nemkülönben a Rendeletek II. könyvében 237. o. 113. szám.)

555.

Rendeletek a dögvészről a Stájer fejedelemségben.

Császári-királyi rendelet.

1739. szept. 5.

Ezek a rendeletek – nevezetesen azok, amelyeket f. év július 9-én Bécsben adtak és hirdettek ki – a fentiekben 553. folyószám alatt jelezve – külön a Stájer fejedelemségben a Görögök használatára, a fenti napon kerültek ismételt kihirdetésre.

(Rendeletek könyve, II. 239. o. 114. sorszám)

556.

Vesztegzár és útiokmány a Magyarországból Ausztriába utazóknak.

Császári-királyi rendelet.

1740. ápr. 16.

Mi, VI. Károly, Isten kegyelméből választott római császár, mindenkor a birodalom több részében, Németország, Spanyolország, mindkét Szicília, Jeruzsálem, az Indiák, továbbá Magyarország, Csehország, Horvátország, Szlavónia, stb. királya, Ausztria főhercege, Burgundia, Stájerország, Karintia, Krajna és Württemberg, Felső- és Alsó-Szilézia hercege, Morvaország, Felső- és Alsó-Laussnitz örgrófja, Habsburg, Flandria, Tirol és Görz grófja, stb., stb.

Mindenkinek kegyességünket küldjük az Enns-en inneni Alsó-Ausztriai Főhercegségünkben a városoknak, vásárhelyeknek, falusi és birtokos előjáróságoknak, egyháziaknak és világiaknak, legyenek bármely rendben, rangban és méltóságban. Továbbá ugyanígy kegyes üdvözlétünket küldjük az összes tartományi bíróságnak, bérlőknek, jószágigazgatóknak, gondnokoknak és bírónak, különösen azonban a vám- és illetékszedőknek, és egyébként mindenkinek. Különösen küldjük azonban üdvözlétünket a magyar határhoz közel fekvő birtokokon, városokban, vásárhelyeken, falvakban és községekben azoknak, akik ezt a rendeletünket látják, hallják vagy olvassák. Mindenki előtt ismeretes, hogy a borzalmas dögvész örökös Magyar Királyságukban, és Szlavóniában, valamint az Erdélyi Fejedelemségben, és a Temesi bánságban az utóbbi három év során jelentős pusztítást végzett, időről időre egyre inkább errefelé húzódott, és sok ezer ember halálát okozta. Közvetlenül és kezdetben, az egész tartományt romba dönteni képes csapás feltartóztatására, az intézkedés szerint nemcsak a Duna innenső oldalán, a folyó partján fekvő Szőnytól egészen a Dráváig, és a Duna túloldalán a Vágig, létesült záróvonal, hanem a nagyobb biztonság érdekében alsó-ausztriai határainknál a Morava és a Lajta mentén is, kizárva a kordon túloldalán fekvő, jóllehet egészséges, és soha nem fertőzött vármegyéket, így biztosítva a legszorosabb védelmet. Tehát az alsóbb, fertőzött vármegyékből felutazók kettős vesztegzárral találkoznak, egy távolabbi és a közelebbi záróvonallal, ami legfőképpen az isteni segedelem révén teszi lehetővé a borzalmas dögvész megelőzését. Ennek megfelelően alsó-ausztriai tartományunk és a külső záróvonal által ide csatolt vármegyék is fertőzésmentesek maradnak, ráadásul az innen bevezetett, túlsó vármegyékben alkalmazott mentőszerekkel végzett eljárások a kordonon kívüli fertőzött helységekből és járásokból is jelentősen mérsé-

kelték a járvány hatását. A nevezett kordonon kívüli kevés, még mindig fertőzött falvakban, lezárással és körbezárással, a méregre fogékony holmik megsemmisítésével, valamint a további óvintézkedésekkel együtt a járvány csapdahelyzetbe került, így nem kell félni az újabb betörésektől. Sőt, reménykedni lehet abban, hogy a már említett néhány faluban, amelyek a kordonon kívül fekszenek, az isteni segítség mielőbb lehetővé teszi a járvány felszámolását.

Miután a fentiek szerint a bevezetőben említett borzalmas ragályos csapás betört a fenti királyságba és tartományokba, folyamatosan távoltartható volt a Duna innenső oldalán Moson, Sopron, Vas, Győr, Veszprém, Zala és Sümeg vármegyében, illetve a Duna túloldalán Pozsony városában és a Csallóközben, továbbá Pozsony, Nyitra és Bars vármegyében, valamint a Horvát Királyságban. Itt csak néhány helység fertőződött az alkalmazott jó gondoskodás mellett, és a tökéletes közegészségügyi állapotokat már régen helyreállították. Továbbá a fent említett kordonon kívüli alsó vármegyékben, a Duna innenső és túlsó oldalán a járványt részben már teljesen kiirtották, részben pedig olyan mértékben meggyengült, hogy jelenleg (Istennek hála!) a külső kordonon belül fekvő és Ausztriával határos fent-nevezett vármegyékben a korábbi járványveszély teljesen megszűnt.

Ezért tanácskozást tartottunk udvari közegészségügyi bizottságunkkal, hogy a dolgok jelenlegi állása szerint ugyan a Morava és a Lajta mentén húzott védvonalat ha nem is teljes egészében, de az eddigi szigorú lezárás enyhítésével lehetne kezelni, nevezetesen *Männersdorff*, *Bruch* és *Neufeld* állomások megszüntetésével, illetve a vonal mentén örökdő területi alakulatok, lovas járőrök és albiztosok számának csökkentésével. Ezzel párhuzamosan az állandó katonaság néhány alakultata áthelyezhető volna mindkét folyó, tehát a Morava és a Lajta őrzésére, néhány gyalogos egységet pedig a továbbra is fenntartott átkelőhelyek őrzésére, az ide kihelyezett albiztos vezetése alá kellene helyezni. Kereskedelem tekintetében pedig nyitást lehetne engedélyezni az Ausztriával határos, fentiekben többször megevezett vármegyékkel. Említett udvari közegészségügyi bizottságunk azt mérlegelte, hogy Ausztriai Főhercegségünkkel szomszédos, és a Duna innenső oldalán fekvő vármegyék, mint ahogyan Pozsony városa és a Csallóköz is folyamatosan egészségesek maradtak, és a jelenlegi járvány idejében ezekben a járásokban, de a további szomszédos vármegyék járásaiban a ragályos járvány legcsekélyebb jelét sem lehetett észlelni, Ausztria részéről az eddigi kizárás csak a fokozott biztonság végett történt. A tanácskozás legalázatosabban megtárgyalta a kordon korlátozását és a kapcsolatok megnyitását Ausztria és a határos vármegyék között. Ennek értelmében a Duna innenső és túlsó oldalán húzott záróvonal, és őrzése jól működött, és részben annak mentén részben attól két órányi távolságban fekvő helységekből a járvány teljesen visszaszorult, mégis fenntartandó a tiltott belopakodás elleni védelem érdekében. A hadseregnek pedig azért van szükség, hogy akik a vonalakon átkelni szándékoznak, azok a négyhetes vesztégzárát szabályosan letöltsék. Ezt a javaslatot örökös tartományaink védelme érdekében arányosnak találtuk, és elfogadtuk. Mostantól kezdve az illetékes hatóság által az előző év március hónap 17. napján kiadott parancs értelmében a többször említett külső záróvonalat a Duna innenső oldalán a tartományi őrség továbbra is a legszorgosabban ellenőrizze, mi-

vel ők ismerik pontosan a kerülő utakat és a gyaloghidakat. Továbbá, a biztonság fokozása érdekében a Győr, Komárom, és Sümeg vármegyében állomásozó Battyány és *Württemberg-Neustadt*-i dragonyos ezred, közöttük a két ezredparancsnok és gróf Esterházy János királyi közegészségügyi biztosunk egyezsége alapján létrehozott felosztásban, a saját területén folyamatosan és szorgosan járőrözzön. Mindkét ezredet a szolgálat minél célszerűbb ellátása érdekében a kordon innenső oldalán a legközelebbi falvakban állomásoztatjuk, és mindezekén túl, a főútvonalak és átkelőhelyek biztonságos ellenőrzésére a Komárom vármegyében egyébként is elszállásolt *Max Stahremberg* ezred segítsége is igénybe vehető. A Duna túlsó oldalán viszont Váctól kiindulva, Nógrád, Pest és Heves vármegyék záróvonalát a helyi őrség jól ellátja, de annak mentén a Nógrád és Gömör vármegyében állomásozó Lubomirsky és Pálfi Károly nehézlovassági ezredek is folyamatosan járőröznek, és ennek fenntartása érdekében mindkét ezredparancsnok jó együttműködést alakítson ki Balassa Pál királyi közegészségügyi biztossal.

Miután megérkeztek a hírek arról, hogy az általunk elrendelt intézkedéseket az említett helyeken már bevezették, nincs akadálya annak, hogy mérsékeljük az itteni kordon szigorúságát, és újra engedélyezzük a kapcsolatokat a fentiekben megnevezett egészséges vármegyékkel és a Horvát Királysággal.

Legkegyesebben elhatároztuk és jelen rendeletünkkel mindenkinek tudomására hozzuk az alábbiakat. A többször említett belső záróvonal szigorúságát úgy kell enyhíteni, hogy a korábban 14 napos, majd nyolc napra csökkentett vesztégzárattal teljesen megszüntetjük. A lovas járőrök, a tartományi őrség és egyes már nem szükséges határbiztosok is elbocsáthatók. Egyedül csak az országutak és a fő átkelőhelyek őrzésére maradt két század a *Königsegg*-i ezredből. A biztosok a beutazók passzusának ellenőrzésére és a bebocsátásra továbbra is a helyükön maradnak, az okmány nélkül érkezőket pedig visszafordítják. Magát a záróvonalat azonban az *Althaniai* dragonyos ezred járőrszolgálatára továbbra is ellenőrzi. Az átkelőhelyek ellenőrzésére és azok beléptetésére, akik többször említett Magyar Királyságunkból, az Erdélyi Fejedelemségből, és a Temesi Bánságból, valamint Szlavóniából és a Szerémségből érkeznek, vagy akik ebből a tartományból nevezett Magyar Királyságukba, Szlavóniába, Erdélybe és a Bánságba távoznak, majd onnan visszatérnek, az úti passzus meghatározása tekintetében udvari közegészségügyi bizottságunk minden intézkedést megtett és elrendelt. Ezeket a magunk részéről, az adott körülményeknek megfelelően, Mi is helyeseltük, és legkegyesebben az alábbiakat rendeltük el.

Először. Mindenki, aki Ausztriába akar utazni, beléptethető, ha örökös Magyar Királyságunkból a Duna innenső oldalán érkezett, de csak a külső záróvonalon belül fekvő Moson, Sopron, Vas, Győr, Veszprém Zala és Sümeg vármegyék-ből, valamint Horvát örökös királyságunkból, továbbá Pozsony városából, a Csalólóközből, a Duna túloldalán pedig Pozsony és Nyitra vármegyéből. Itt az ausztriai határok a Morava mentén a hegyekig húzódnak, illetve a Pozsony alatti részekig, így akik Pozsonynál igazolják magukat, ott beléptethetők, ha Ausztriába akarnak utazni. Az alábbiakban megevezendő átkelőhelyeken viszont azok közelekedhetnek, akik valamely vármegyei tisztviselőtől, nevezetesen az alispántól, a szolgál-

bírótól vagy (amennyiben alattvalók) a lakhelyük szerinti vármegyei vagy előljárósági tisztviselő által kiállított, és az útjuk során minden érintett helyen az előljáróság által ellenjegyzett közegészségügyi passzussal igazolják magukat, miszerint visszamenőleg legalább négy héten át nem hagyták el a fentemlített vármegyék területét, tehát folyamatosan ott tartózkodtak. Hasonlóan

Másodszor, akik innen Magyarországra távoznak, és onnan (amennyiben a fenti vármegyék területét és a Csallóközt nem hagyták el) visszajönnek, és ezt az innen magukkal vitt, Magyarországon a nagyobb helyeken ellenjegyeztetett passzussal igazolták, azok a szokásos átkelőkön keresztül, veszteglés nélkül, minden aggálytól mentesen, beléptethetők. Mindennek feltétele, ha

Harmadszor, a közegészségügyi passzus kiállítása az alábbiak szerint történt.

Ennek a tanúsítványnak a felmutatója, név szerint , ... vármegyéből, rendje vagy foglalkozása szerint , haja vagy parókája testalkata , ruházata , arcvonása , gyalog, lóháton vagy lovas-kocsival, a következő számú és foglalkozású emberrel érkezett, ezekkel az élelmiszerekkel , és (hála Istennek!) egészséges területen tartózkodott négy héten át. Ilyen passzus ellenében az utas beléptethető, ha a nagyobb településeken átutazva a helyi előljáróság vagy kirendelt tisztviselő rájegyezte, hogy az adott hely egészséges.

Negyedszer, azok esetében, akik Magyarországról a Duna innenső oldalán érkeznek az ausztriai határokra, de a külső kordon mögötti területekről, viszont nem a bevezetőben felsorolt vármegyékből vagy járásokból, vagy a Duna túlsó oldaláról, a Vác felett húzott kordon túloldaláról, hanem a Bánságból, az Erdélyi Fejedelemségből, vagy a Szerémségből, illetve Szlavóniából, legyenek akár katonatisztek, futárok vagy más utazók, bármely rendben, rangban és méltóságban, a beléptetés csak a következőképpen történhet. Felmutatják a tanúsítványt, miszerint a külső kordonon áthaladva, Mór, Kisbér vagy Szentlőrinc községek vesztegzári állomásain a négy hetet letöltötték, és a magukkal hozott holmik szabályos tisztítása is megtörtént. Nevezett tanúsítványt mindegyik helyen a vesztegzár igazgatója készítteti el, és valamelyik vármegyei tisztviselő írja alá, majd arra az út során érintett nagyobb településeken a helyhatóságtól (a fentiek szerint) ellenjegyzést kell kérni.

Ötödször, azok az átkelő helyek, ahol az önmagukat fentiek szerint igazoló személyek Ausztria területére léphetnek, a következők:

A Duna innenső oldalán: *Wolfsthal, Prellenkirchen, Bruck an der Leytha, Götzendorf, Wamperstorf, Ebenfuhrth, Neustadt és Kirchschlag*, a Duna túlsó oldalán: *Marchegg, Dierenkruth és Drösing*. Akik máshol akarnak belépni a tartományba, legyen akár jogszerű úti passzusuk is, az őrzőket adó katonai egységek mindenképpen feltartóztatják, és a fent megevezett átkelőhelyekere kísérik őket. Ezért

Hatodszor: az ausztriai határokon minden mellék- és kerülő út további intézkedésig eltorlaszolja vagy árokkal elvágva marad, a fentevezett átkelőhelyek közötti mellékutakon fekvő városok, uradalmak, vámházak, vásárhelyek, falvak és községek esetében is, amelyek tisztviselői, cselédjei és alattvalói, súlyos felelősségre vonás és elmaradhatatlan fájdalmas, a körülmények szerint halálig terjedő

testi büntetés terhe mellett, senkit se kíséreljenek meg átengedni vagy átsegíteni. Végül is az átkelő helyeken csak az eddig lezárt hidak lesznek kinyitva, vagyis ezeken az útvonalakon kívül minden híd, gyaloghíd vagy gázló zárva marad. Következésképpen a lefoglalt hajók és tájékoztató táblák továbbra is biztos őrzésben maradnak. Ezzel szemben azok használhatók, amelyek Pozsony alatt, de a Csallóközön kívül vannak, és kizárólag a túloldali Pozsony, és a Morava mentén a fenti átkelőhelyek forgalmát biztosítják. Így az egyébként szokásos átkelés a Lajta és a Morava két oldala között szigorúan tilos, és leállítandó. Ámbár

Hetedszer, a fentiekben jelezett határátkelésből a koldusok, zsidók és csavargók mindenképpen ki vannak zárva, jöjjenek akár a külső kordon innenső vagy túlsó oldaláról, vagy az Ausztriával határos egészséges vármegyékből, vagy bármely más helyről, passzussal vagy anélkül. Tehát belépésük Ausztria területére semmiképpen nem engedélyezhető (hacsak nem mutatnak fel egy külön erre a célra kibocsátott engedélyt), tehát úgy kezelendők, mint a más okból kizárt utasok, és vissza kell őket fordítani.

Nyolcadszor. A fertőzésnek kitett holmikat, mint gyapjúkelme, lenvász, tollak, pokrócok és kender, teljesen új, még nem viselt szőrmék, és további nyers, még nem használt, de hasonlóan ragályra fogékony kereskedelmi portékák behozatala Ausztria területére csak az alábbiak szerint engedélyezhető. Először *Geyering-nél Diernkruth*-tal szemben egy külön telepített tisztító házban kell a kezelést elvégezni, vagy *Bruck-an-der-Leitha* esetében egy külön tisztító intézményben. Az itt megszerzett, és a tisztítási biztos által kiállított tanúsítványt kell az átkelőhelyeken felmutatni. Egyebekben csakúgy, mint korábban, változatlanul tilos a régi házi ingóságok, a használt ágyneműk behozatala (azon kívül, amelyet az emberek az úton saját használatukra hoznak magukkal), ami az elnyűtt ruhákra is vonatkozik, még akkor is, ha azokat megtisztították.

Kilencedszer. Élelmezési anyagok behozatala, mint szemestermények, széna, szarvasmarha és más állatok, továbbá tojás, vaj, szalonna, szárnyasok és vágott marha, nem kevésbé olyan anyagok behozatala, mint a fa, mész, kő, szén, pala és hasonlók, azoknak engedélyezhető, akik a Duna innenső oldalán Ausztriához közel fekvő hét vármegyében, továbbá a Horvát Királyságban, valamint (a Városba behozott áruk tekintetében) Pozsony városában és a Csallóközben, illetve az osztrák határon a Morava folyó mentén a hegyekig terjedően laknak. Megjegyzendő azonban, hogy ezek az élelmezési anyagok csak a fentnevezett átkelő helyekre szállíthatók. Ott azonban az utasok olyan okmányokkal igazolják magukat, amelyeket a magisztrátusok, a szabad királyi városok, vagy vármegyei tisztviselők, mint az alispán vagy a szolgabíró állított ki, a további alattvalóknak pedig a kiindulási helyük szerinti uradalmi tisztviselők. Ezt az általuk érintett nagyobb helységeken, ahol átutaztak, vagy tartózkodtak, ellenjegyeztetni kell, miszerint legalább négy héten át folyamatosan az engedélyezett vármegyékben maradtak. Ilyen esetben a fenti anyagok vesztégár nélkül, mind az alsó-ausztriai határokon, mind az itteni elővárosi vonalakon átengedhetők. Továbbá

Tizedszer, azoknak a személyeknek, akik kénytelenek a záróvonalat átlépni, hogy a túloldalon fekvő mezőjükre, szántóföldjükre vagy szőlőjükebe menjenek, és

még ugyanazon a napon visszatérnek, nincs szükségük úti okmányra. Ellenben, amikor az éjszakán túl is tartózkodtak, visszatérésnél tanúsítványt kötelesek felmutatni, hogy nem voltak a külső kordon túloldalán, és ebben az esetben aggály nélkül visszajöhetnek.

Tizenegyzedszer, az itteni marhakereskedők, illetve hentesek és mészárosok a legtöbb szarvasmarhát Szegeden vásárolják, ahová személyesen utaznak, vagy a megbízottjaikat küldik, de Ausztriába csak úgy engedhetők vissza, ha felmutatják azt a szabályos passzust, amelyet a Duna itteni oldalán kinevezett királyi közegészségügyi biztosunk, gróf Esterházy János írt alá, miszerint a külső kordon vonalát nem lépték át, hanem a Szeged környékén levélváltással felvásárolt szarvasmarhát a Dunáig hajtva, Pest városától nem nagy távolságra, a vízben átáztatva és az itteni oldalra áttérve vették át. Erről a budai közegészségügyi bizottság tanúsítványát kötelesek felmutatni, és az állatok átvételénél az ökörhajcsárokat fentiekben jelzett külső záróvonal túloldalán kell hagyniuk. Mivel pedig

Tizenkettedszer, előfordulhat, hogy egyesek ellenállnak a hivatali teendőiket gyakorló fő- illetve albiztosainknak, sőt akár erőszakkal akarnak behatolni ebbe a tartományba, és azt megakadályozni nem sikerült, az utóbbi esetben a bejelentés után minden előjárásunk és tartományi bíróságunk, súlyos kegyvesztésünk és jelentős büntetés terhe mellett, segíteni és támogatni köteles fő- és albiztosaink tevékenységét. Ugyanakkor fő- és albiztosaink haladéktalanul saját lovasfutárt küldjenek alsó-ausztriai kormányzatunkhoz és a tartományi gyűlés küldöttjeihez. Mindezen túl, amennyiben rendkívüli esemény nem történt, a főbiztosok hetenként kötelesek jelentést küldeni fentnevezett alsó-ausztriai kormányzatunknak és leghűségesebb alsó-ausztriai rendi gyűlésünk küldöttjeinek.

Tizenharmadszor, amennyiben bárki is saját maga ebbe a tartományba belopakodna, illetve erőszakkal behatolna, vagy másoknak ehhez segítséget adna, és ezt a tettet végrehajtotta, azonnal őrizetbe kell venni, és a legközelebbi tartományi bíróságra szállítani. Itt kihallgatják, és a vallomásával együtt átadják alsó-ausztriai kormányzatunknak az ítélet meghozatala végett, amely a körülményeknek megfelelően testi vagy halálbüntetésig is terjedhet. Tehát,

Tizennegyzedszer, és végezetül, valamennyi alárendelt előjárásuknak nyomtatékosan megparancsoljuk, hogy a kihágások lehetséges elkövetőire szorgosan figyeljenek, és ha a tetteket véghez vitték, őket azonnal letartóztassák, a legközelebbi majorsági központba szállítsák, és haladéktalanul feljelentést is tegyenek. Ez tehát legkegyesebb szándékunk és akaratunk. Kiadva székhelyükön, Bécsben, 1740. április 16-án, római birodalmi uralkodásunk 28., spanyol királyságunk 36., magyar és cseh királyságunknak pedig 29. évében.

gróf Johann Christoph von Oedt,
helyettes helytartó
Christoph Friedrich Schmied von Mayenberg

kancellár

(P. H.)

Válaszott császár urunk bizottságának tanácsában
Ehrenreich von Pinell.
Carl Cetto von Kronstorff.

Megjegyzés: Ezeket a rendelkezéseket magyarországi alkalmazásra f. év április 8-án tették közzé – és csatolmányként / megtekinthetők a II. kötetben, 226. folyószám alatt a 171. oldalon.
(*Rendeletek II. kötete, 253. o. 117. sorszám.*)

557

Halálbüntetés a járványügyi záróvonalakon áthatolóknak.
Császári-királyi rendelet. 1740. június 16.

Lásd – II. kötet, 216. folyószámon, 168. o. Mellékletként / jelezve
(*Rendeletek könyve II. kötet, 251. o., 116. folyószám*)

558.

Salétrom termelése és eladása.
Császári-királyi rendeletek. 1742. május 5.

Mi, Mária Terézia stb.

5. fent nevezett salétromfőzők a lelőhelyet bármely birtokosának vagy tulajdonosának sértetlen állapotban szolgáltatassák vissza, azaz azt a helyet, amelyet salétrom kinyerésére felástak, ismételten feltöltsék...

6. kegyesen elrendeljük, hogy... akiknek a Mi lerakatainkból saját használatra vagy viszonteladás céljából salétromra van szüksége, azok a már 50 évvel ezelőtt bevezetett szabályok szerint... külön edényekben... oldat formájában jussanak hozzá.

Bécsben k.m.f.

(*Rendeletek könyve II. 217.o. 121. sorszám*)

559.

Bőséges havazás; a Duna áradása.
Időjárás. 1744.

Februárban a hótakaró Magyarországon nagyon vastag volt... Bécsben március 8-án és 9-én olyan jelentős volt a Duna áradása, hogy az elővárosokban az emberek kénytelenek voltak a padlásokra menekülni. Bildersaal.
(*Pilgram, I. rész 154.*)

560.

Földrengés Erdélyben.
Időjárás. 1747.

Földrengés Erdélyben. Bildersaal.
(*Pilgram, I. rész 190.o.*)

561.

Sáskák Erdélyben.

Állatvilág-Gazdálkodás.

1747–48.

Ebben az évben jelentős számú sáska érkezett Havasalföldről Erdélybe. Billedsaal. Nagy pusztítást végeztek, és ismételten (mint 1730-ban) Frisch közölte a leírásukat. Comment. Linné
(*Pilgram, I. rész, 314. o.*)

562.

Királyi leirat, kiküldve a Morva törvényszéknek és a Magyar

Királyi Udvari Kancelláriának a sáskák irtásáról.

Császári-királyi rendelet.

1749. ápr. 25.

Ez a leiratot – annak érdekében, hogy kellő időben végrehajtásra kerüljön, a nagyméltóságú Helytartótanács a fenti napon tette közzé; – kiadása valójában f. év március 20-án történt. –

Mária Terézia, stb.

Hűségés Kedveseink, szomorúan vettük tudomásul jelen hónap 4-én küldött jelentésekből, hogy az előző év során helyben megjelent sáskák a beköszöntő hideg miatt részben a földeken, részben az erdőkben tömegesen elpusztultak, azonban a hátrahagyott petéikből még romlatlanabban és még nagyobb tömegben újra elszaporodtak.

A jelenlegi évben várható, és gondot okozó, az egész tartományt romba dönteni képes csapás ellen csak helyeselhető, hogy a jóságos és irgalmas Isten szándékát enyhítendő, hozzá mindenki buzgó imádsággal forduljon.

Jóllehet hatalmas a belső bizalom, hogy Isten az imákat meghallgatja, egyidejűleg az is szükséges, hogy az emberileg lehetséges összes eszköz elővételre és bevetésre kerüljön, hogy a főregirtással ezek a kártevők elpusztuljanak, mielőtt a petéikből kikelve az enyhe és melegebb időjárás révén teljesen kifejlődnek, különösen pedig repülésre képessé válnak. Megjegyzendő azonban, hogy minden eddigi lehetséges *remedium* eredménytelen maradt, amely a legszomorúbb következmények elhárítását szolgálta volna.

A történeti feljegyzések szerint 1547-ben és előtte is néhány évvel, a sáskák más területekről olyan nagy számban érkeztek az itteni Ausztriai hercegségbe, hogy a legtöbb helyen pótolhatatlanul károsították a gabonátlákat, és a táplálék hiánya miatt hatalmas ínséget okoztak.

Néhai, legjámorabb keresztényi emlékeztető I. Ferdinánd császári Őfelsége evégből a következő 1548. évben nagyon bölcsen, az egész itteni tartományban nyilvános rendeletet / bocsátott ki, és a mellékelt leírásban foglalt részletes utasításai révén, Isten segedelmével együtt, sikerült győzelmet aratni a csapás felett.

/ I. Ferdinánd, stb.

Mindenkinek, minden egyes alattvalónknak és hívünknek, legyenek bármely rendben, hivatalban és méltóságban az Enns-en inneni Alsó-Ausztriai Főhercegségünkben, akiket ezzel az általános rendeletünkkel megkerestünk és emlékeztettünk, kegyességünket és minden jókívánságunkat

küldjük. Ismeretes, hogy a sáskák néhány év óta nagyon elszaporodtak az Enns-en inneni Alsó-Ausztriai Főhercegségünkben, és a nehezen és csekély mértékben megtermelt gabona növényeket illetve a mezőket letarolva jelentős károkat okoztak. Ennek következtében éreztünk indítást arra, hogy a további pusztulást megelőzendő, ebben a tartományban nyílt, általános rendelkezést adjunk ki. Mindenkinnek megparancsoltuk, hogy minden lehetséges eszközzel irtsa a sáskákat. Ez a fáradozás és szorgosság, amelyet az elmúlt 1547. évben mindenki tanúsított a sáskák irtásában, annyira hasznos volt, hogy a fentnevezett évben a gabonát számos helyen jelentős mennyiségben sikerült megmenteni a kártevőktől. Mivel azonban a sáskák elmúlt ősszel lerakott petéi azóta már életre keltek, és számos helyen megjelentek, gondoskodni kell arról, hogy idén bevezetendő megelőző intézkedések idejekorán megtörténjenek, így ezek a kártevők ne szaporodjanak el, és ne tarolják le a nehezen megtermelt gabonát és a mezőket. Ha ez bekövetkezne, súlyos drágulás és ínség támadna. Most viszont a sáskák illetve a lárváik a forróság hatására még nem fejlődtek ki, és repülni is kevésbé képesek, tehát éretlenek és erőtlenné, így Isten kegyelméből a legegyszerűbben és különösebb fáradság nélkül nagy tömegben elpusztíthatók.

Ennek érdekében az Enns-en inneni Alsó-Ausztriai Főhercegségünk mind a négy negyedében néhány hazai emberünket biztossá neveztek ki, az egyes negyedek biztosainak nevét az alábbiakban közölve, és őket a következő paranccsal láttuk el. Amennyiben az adott negyed területén sáskák vagy azok lárvái megjelennek, vagy megtalálták őket, haladéktalanul, ugyanabban az órában jelentést kell tenni az egyik vagy több kinevezett biztosunknak, lehetőség szerint a sáskák tömegének megjelölésével. Majd a biztosok törekedjenek arra, hogy a sáskákat lárváikkal együtt minden úton és módon elpusztítsák, hogy ezt a csapást a tartományból elhárítsuk, és a termés, amelyben a mindenható Isten bennünket táplálékkul részesíteni kegyeskedett, a szántóföldeken megmaradjon.

Ezért általában javasoljuk, és külön-külön mindenkinnek megparancsoljuk, hogy amikor fentnevezett biztosaink jelen rendeletünk értelmében a sáskák és lárváik pusztítására és kiirtására a megfelelő felhatalmazással megjelennek, mindenki, külön-külön, legyen férfi vagy nőszemély, fiatal vagy öreg, munkába álljon. Tartozhatnak akár a Mi szolgálatunkba, vagy más uraságok szolgálatába bármely rendben és méltóságban, a városokban, vásárhelyeken vagy falvakban, vagy csak a vendéglőkben ülnek, és többféle uraságoz tartoznak. Tehát amikor nevezett biztosaink vagy valamely hely előjárósága parancsot ad, késelem és vonakodás nélkül mindenki azonnal álljon rendelkezésre a megnevezett helyen, és ronszolják, irtsák, pusztítsák a sáskákat vagy azok lárváit. Ássanak árkokat vagy gödröket és a repülésre még nem képes lárvákat ezekbe gyűjtsék össze és földdel alaposan takarják be. Lehetséges persze a pusztítást egyenként felszedve, eltaposva vagy elégetve is végezni, vagy bármilyen más módon, a helyi adottságok szerint, olyasmint kitalálva, ami emberileg egyáltalán lehetséges.

Azt is akarjuk, hogy akinek a földjén nincsenek sáskák, gondoljon arra, hogy az ő földjét is megtámadhatják, és ott károkat okozhatnak, tehát azoknak a szomszédjaiknak, akiket a sáskák vagy a lárvák megtámadtak, adjanak meg minden lehetséges segítséget és támogatást, amire szükségük lehet ezeknek a kártevőknek az irtásában. Amikor bárki is tudomást szerez a sáskák lárváiról, azokat derítse fel és legyen gondja arra, hogy még abban az órában jelentést tegyen fentnevezett biztosainknak, vagy azok feletteseinek. Ezt senki és semmilyen módon ne mulassza el, ne mellőzze, vagy mostantól kezdve az uradalmában se késlekedjen, hanem legyen tudatában annak, hogy ez a hasznos és legszükségesebb munka saját magának, asszonyának és gyermekeinek is javára válik, tehát legyen engedelmes és fáradhatatlan. Nem akarjuk legkegyesebb véleményünket visszafogni, miszerint biztosainkat külön felhatalmaztuk arra, hogy amennyiben tudomásukra jut, hogy egyesek, legyenek bármely rendben és méltóságban, nyomatékos parancsunkkal szemben engedetlenséget tanúsítanak, azt figyelemmel kövessék, és feljegyezzék. Majd az ilyen engedetlenséget még abban az órában jelentésük alsó-ausztriai tartományunkban a helytartónknak, kancellárunknak, a régensnek és kamarás tanácsosainknak. A feljelentett személyt haladéktalanul nevezett kormányunk és kamarás tanácsosaink elé idézzük, és a körülmények tisztázása után, arányosan megbüntetjük. Ez alól senki sem menekülhet, tehát mindenki ehhez igazodjon, hogy mentesüljön a hátrányos következményektől.

Ez tehát a leghatározottabb szándékunk és akaratunk, 1548. május 7.én.

Ebből kitűnően mindennek előtt az derül ki, hogy a legjobb alkalom ezeknek a kártevőknek a kiirtására az évnek az az időszaka, mielőtt a hőség hatására, a lárvákból kikelve a sáskák érette és repülőképesse válnak. Ilyenkor ugyanis még fejletlenek és egyben erőtlenekek is.

Annak érdekében, hogy ez a művelet minél alaposabban történjék, akkoriban a tartomány mindegyik negyedében tekintélyes emberek és biztosok lettek kinevezve az adott terület nagysága szerint négy, hat vagy tizenkét főben meghatározva, és pontos eligazítást kaptak a végrehajtandó teendőikről.

Eligazítás a sáskák pusztítására és kiirtására a Morva őrgrófságban kinevezett biztosok részére.

Ezeknek a kártevőknek a pusztítására és irtására, az egyes évszakoknak és fejlődési életszakaszuknak megfelelően, tehát a peték lerakásakor, majd hernyó és szökdécselő illetve repülő állapotukban, három vagy négyféle megoldást lehet alkalmazni.

A vonatkozó rendeletek már megemlítették, hogy a sáskák minden évben ősszel, a lehülés kezdetén, ahol éppen vannak, ott maradnak, és a selyemhernyóknak megfelelően elpusztulnak, előtte azonban lerakják a petéiket. Ezek élettelen állapotban úgy néznek ki, mint összefüggő kukoricaszemek vagy hántolt zabszemek, jellemzően kis lyukakban, repedésekben vagy hasonló kis üregekben lerakva, a földben és többnyire üreges járatokban, homokos helyeken, felfelé irányulva, ahol azokat valami alom, tüskés bokor, száraz trágya vagy fű, illetve széna vagy szalma fedi be, de odvas fákból is megtalálhatók, hogy védve legyenek az esővíztől vagy a havazástól.

Amikor azonban életre kelnek, úgy néznek ki mint a hangyák vagy vakondok halmai, mint kis fekete férgek, egy csomóban, száraz tövises bozótok alatt vagy trágya által takarva.

Annak érdekében, hogy ezeket a kártékony petéket tavasszal felderítsék, amikor erre legjobb az idő és leghatásosabb az eljárás, a biztos kérje, hogy mutassák meg neki azokat a helyeket, ahol az előző ősszel a sáskák tartózkodtak és ott is maradtak. Ezt követően az önként jelentkező emberek a biztos körzetében a szántóföldeken, mezőkön minden trágyahalmot, bozóttal, tövisekkel benőtt területet, vízpartot és lyukakat, valamint az erdőkben az odvas fákat alaposan átkutatják. A megtalált petéket a bokrok vagy az ősszel már kihelyezett trágya elégetésével semmisítik meg, vagy az adott helynek leginkább megfelelő módon, fakalapáccsal, vagy lécekkel törik zúzák össze, illetve az odvas fákból füstöléssel, vagy bármilyen más eszközzel, amelyet a munkába bevont gazdatisztek a kezükbe adnak.

Amikor azonban ezek a peték a meleg vagy hő hatására érettebbek lesznek, és belőlük a hernyók kikelnek, majd mászni és később szökdécselni kezdenek, a gabonátáblákat illetve a mezőket megszállják, amint ez májusban vagy júniusban történik, már csaknem lehetetlen a kiirtásuk. Ellenben az a legjobb megoldás, jóllehet nem a teljes kiirtásra, hanem az érezhető számbeli csökkenésre, hogy az emberek egy olyan helyet fognak körbe, ahol sok sáska gyűlik össze, azokat csengőkkel, harangokkal, dobokkal, vagy másféle hangkeltéssel és kiabálással összetereleik, amikor a reggeli harmattól nyolc vagy kilenc óra körül már megszáradtak (ugyanis addig a kalászosok szálain vagy a fűben a földön fekszenek). Az összeterelést elsimitott földfelületre vagy árokba végzik, majd a körben felálló emberek, amikor a sok sáska már egymás hegyén-hátán ugrál, azokat cséphadarókkal vagy hasonló szerszámokkal agyonverik, majd szalmával vagy szárított trágyával elégetik, vagy az árokban földdel betemetik őket. Arra azonban ügyelni kell az árkok készítésénél, hogy azok túloldalán emberek örködjének, akik az árokból kimászó vagy szökdécselő sáskákat egy erős söprűvel visszaterelik, hogy az összes példány egyszerre pusztuljon el a fenti módon.

Miután sok sáska marad vissza a gabonátáblákban, és a hosszas szárazság miatt a földön elkezdett repedésekbe is visszahúzódhatnak, a fenti műveletet két vagy három alkalommal meg kell ismételni. Talán az sem volna haszontalan dolog, ha ebben az időben az emberek fiatal *Moracken* vagy indiai tyúkokat hajtának ismételtén a gabonátáblákra vagy a füves területekre, ugyanis a tapasztalatok szerint ezek a szárnyasok ilyen rovarokkal táplálkoznak, és vadásszák azokat. Ami-

kor azonban ezek a férgek már nagy tömegben gyűlnek össze, szökdécselnek, sőt már repülni kezdenek, az jellemzően június végén és júliusban következik be. Ebben az időszakban a gabonátáblákhoz és a szomszédos területekhez lovas őrséget kell állítani, akik azt észelve, hogy valahol egy nagyobb raj, vagy akár csak néhány példány megjelenik, a közelben fekvő faluban vagy észlelőhelyen erről jelentést tesznek. Ezután férfiak és nők, a helység apraja-nagyja a fentiekben említett zajkeltő eszközökkel kivonulnak a földekre, és ezzel a riasztással elüldözik az ott leereszkedett sáskákat. Előfordul az is, hogy nappal a repüléstől elfáradnak, és valahol éjjel letelepednek, és talán üres szántóföldet vagy alacsony bokros, tüskés területet szállnak meg.

Ilyen esetben napkeltekor, vagy amikor még rajtuk ül a harmat, vagy késő este, napnyugta után, vagy hideg és esős időben (amikor helyben maradnak, mert nem képesek repülni) lehet a sáskákat mindenféle cséplő szerszámmal agyoncsapni, eltaposni vagy összezúzni.

Ősszel, a fentiek szerint, amikor már beköszönt a hűvösebb, esős időjárás, a sáskák nem vándorolnak többé, hanem lerakják a petéiket vagy tojásaikat, majd elpusztulnak. Ebben az időszakban, amikor minden jól áttekinthető az aratás utáni földeken, a sáskákat, amint azt a legfelsőbb parancs is tartalmazza, az összesereglett alattvalók agyonverhetik, vagy zsákokba gyűjtve mélyen a földbe elássák. Másfelől a disznókat is kihajthatják a mezőkre, hogy a sáskákat felfalják, így az egész sáskarajt meggritkíthatják, vagy akár teljesen kiirthatják, még mielőtt a petéiket vagy tojásaikat a környezetet beszennyezve lerakhatták volna.

Ezeket az alkalmazható módszereket a sáskák irtására, a kártevők szokásait figyelembe véve, a kirendelt biztosok rendelik el az egyes évszakokhoz igazítva. Erre az alkalomra az adott körzet egy mérföldes környezetében élő férfiak és nők, fiatalok és öregek is kötelesek megjelenni, mindez azonban az egy mérföldnyi távolságon túl csak a férfiakra vonatkozik. Amikor azonban a biztos felhívására a várható sikert akadályozva a tartomány lakói, a körzethez tartozó gazdatisztekkel együtt, akiket a körzeti hivatal rendelt a biztos mellé, ellenszegülnek, engedetlenül viselkednek, és a rendelkezéseket nem teljesítik, erről a biztosok a nyolc naponként küldendő jelentésükben számoljanak be. Ezeket a körzeti hivatal a további szükséges intézkedések és az engedetlenekkel szemben elrendelendő büntetések és eligazítások végett a legfelsőbb helyre fogja továbbítani.

Azokon a helyeken, ahol a sáskák az előző évben megjelentek és petéiket lerakták, ezt súlyos büntetés terhe mellett mindenki jelenteni köteles. Ezt követően a tartomány minden lakója, legyen férfi vagy nő, öreg vagy fiatal, parancsba kapja, hogy a férgek elpusztítása és kiirtása végett az érintett helyeket felkeressék, és a már kikelt, de repülni még nem képes sáskákat kiásott hosszú árkokba tereljék, jól elföldeljék, darabonként agyonverjék, illetve elégezzék, vagy a lehetőségek szerint bármilyen más módon megsemmisítsék.

Ehhez az irtáshoz azonban korábban sem csak azokat vonták be, akiknek a földjén a tenyészet kialakult, hanem az összes szomszédot is.

Amikor ezen előírás nyomán, és a csatolt rendelet tartalma értelmében, minden munkára fogható ember megjelenik, Isten segedelmével együtt remélhető, hogy ez az aggályos, az egész tartományt romba döntő csapás magától elmúlik, így a tartomány minden egyes lakója, károkozás nélkül élvezheti majd fáradozásának és munkájának a gyümölcsét.

Tudatában vagyunk annak, hogy ezek a kártevők az előző évben számos más tartományban, különösen örökös Magyar Királyságunkban és örökös Morva örgrófságunkban is gyakran és többszörösen megjelentek, és ott a petéiket is lerakták. Tehát ennek következtében Morvaországban a leggondosabb intézkedések is hiábavalók lesznek, amennyiben egyidejűleg a nevezett Magyar Királyságban, és további örökös tartományaikban az alábbi úton és módon nem történnek meg a szükséges intézkedések.

Ezért cseh és magyar királyi kancelláriánk, továbbá ausztriai udvari kancelláriánk a mai napon a fenti rendelet közlésével arra törekedett, hogy a szükséges intézkedések még időben megtörténjenek.

Hasonlóképpen királyi helytartónk és hivatalunk Sziléziában is rendelkezésre áll a legfelsőbb utasításunk következtében.

Minden intézkedés sorsa különben attól függ, hogy az adott tartományban mindenki, együtt is külön-külön is, a legüdvösebb rendelkezéseket a legpontosabban, komoly szándékkal és határozottan teljesítse.

Tehát határozottan azt akarjuk a legkegyesebben felétek fordulva, hogy az általatok tanúsított hűséges köteleességtudat révén azonnal, midőn legkegyesebb leiratunkat megtekintitek, ezen bölcs rendelkezést az egész tartományban közhírré tegyék. Kövessék ezt határozott cselekedetek minden körzet lakosságának arányában munkába állított egy vagy több biztos révén, akik ezt a megbízatást *amore publici* és önmaguk megóvása érdekében ellenállás nélkül vállalják. Eligazításuk a fentiek szerint történjék, és amennyiben szükséges, azonnal álljanak szolgálatba, hogy ennek a jelenlegi aggályos csapásnak a megfékezésével egy még ennél is nagyobb elhárítsanak.

A továbbiakban azonnal, de időnként a későbbiekben értesítést akarunk kapni arról, hogy milyen intézkedéseket hoztatok és rendeltetek el, ezek milyen sikerrel jártak, és mi volna az, amit még kigondoltatok, és amelynek alkalmazása a jövőben hasznos lehetne. Itt, stb. Bécsben, 1749. március 20-án.

(A Cseh Királyi Kancellária ezen utasítását a Morva Királyi Bíróság tette közzé 1749. április 15-én.)

563.

Koldusok és csavargók rendszabályozása; – külön udvari bizottság felállítása a közbiztonság ügyének tekintetében.

Császári-királyi rendelet.

1749. szept. 20.

Mi, Mária Terézia stb.

Kegyességünkkel üdvözlünk az Enns-en inneni Alsó-Ausztriai Főhercegségünkben minden uraságot, falusi és földbirtokos előljáróságot, valamint az egyházi és világi felső és alsóbb rendű személyeket, mint ahogyan minden városban és vásárhelyen a polgármestereket és bírót, továbbá a Mi szolgálatunkban és mások szolgálatában álló tiszteket, vámosokat és tisztviselőket, és egyébként mindenkit, akik jelen legkegyesebb rendeletünket olvassák, vagy annak tartalmát hallják, így ezennel adjuk közre az alábbiakat. Nagyon kedvünket szegve vettük tudomásul, hogy mind cs. kir. székhelyünkön, Bécsben, mind pedig az egész tartományban, korábban soha nem látott mértékben szaporodott meg a honi és külföldi koldusok és tivornyázók száma, ami azért következett be, mert megboldogult, szeretett atyánk, császári Őfelsége ebben a tárgyban kiadott sokféle általános és eseti rendelkezéseit egy idő óta senki sem követi úgy, mint ahogyan arra szükség volna. Ezért tehát tartományunk iránti anyai gondoskodásból, ezt a városokat és a vidéket egyaránt sújtó rendetlenséget a továbbiakban nem tűrjük, tehát

a közérdek szempontjából oly sok káros csapást előidéző nyilvános koldulást szándékunkban áll a leggyorsabban felszámolni. Evégből mindenekelőtt röviden megemlítjük, hogy Ófelségének, szeretett atyáknak biztonsági, toloncolási és gondozási ügyekben közzétett általános és eseti rendeleteit, de különösen az 1724-ben kiadott utasításokat és hatályos toloncolási rendeletét teljes tartalmában megújítjuk, és annak pontos betartását mindenkinek a legnyomatékosabban kötelezővé tesszük. (Nevezett rendeletek újrayomását udvari nyomdászunknál Johann Peter van Ghelen-nél megrendeltük, és elviselhető áron kívánjuk terjeszteni). A közügyekben valóságos és titkos tanácsosunk, kamarásunk és alsó-ausztriai kormányzatunk elnöke, gróf Adam Philipp von Losymthal által *cum derogatione omnium instantiarum* létrehozott közbiztonsági udvari bizottság legfőbb feladatának tekinti ezen rendelkezések megfelelő végrehajtását és azt, hogy minden további más megoldást kellő időben bevezessen, ami ennek a munkának az előmozdítását szolgálja. Minden jövőbeli ügyben, ami a biztonságra, toloncolásra és gondozásra vonatkozik, a továbbiakban közvetlenül a fenti udvari bizottsághoz kell fordulni.

Mindezek mellett megtettük a szükséges lépéseket, hogy a közbiztonsági intézkedéseknek megfelelően cs. kir. székhelyünk városában a gondozást igénylő szegények, amennyiben erre méltónak találtnak, a szükségleteik szerint ellátást megkapják. Ellenben az életerős, méltatlan és testi fogyatékoság nélküli koldusokat Ebersdorf-ban az újonnan létrehozott dologházba kell szállítani, vagy Leopoldstadt-ban, az itteni dologházba, ahol csekély bérezés és étkeztetés mellett munkára kell fogni őket.

Ami viszont a tartományt illeti, változatlanul hatályban vannak a korábbi általános és eseti rendeletekben foglalt rendszabályok, amelyeket a tartományi bíróságok, a városi, vásárhelyi, falusi és majorsági elöljáróságok is jól ismernek. Ezek értelmében az egyes helységek méltónak tartott szegényeinek ellátását férfiak esetében 4 krajcárból, nők illetve gyermekek esetében pedig 3 illetve 2 krajcárból kell megoldani, vagy ezek helyett egyszerű házi étellel és más, testileg szükséges dolgokkal kell ellátni őket. Magunk részéről azonban a legkegyesebben megparancsoljuk, hogy az uraságok az ilyen ellátáshoz ruházattal vagy valamilyen más módon, méltányos hozzájárulást adjanak.

Mivel vidéki körülmények között a szegények ügyintézése nagyon nehézkes volna olyan esetekben, amikor nem kapják meg a nekik járó ellátmányt, és ezért ide kellene segítségért folyamodniuk, a jövőre nézve elrendeljük, hogy a tartományi bíróságuk ügyintézőinél jelentkezzenek. Utóbbiak az előterjesztett panaszokat azonnal kivizsgálják, arra törekedve, hogy azokat méltányossági alapon kezeljék. Amennyiben az elöljáróság vagy a község a mulasztását nem ismerné be, az esetet haladéktalanul jelenteni kell közbiztonsági udvari bizottságunknak, azonban a felmerült eljárási költségeket elkerülhetetlenül a vesztes fél fogja viselni.

Sajnos az is előfordul, hogy az itt és a tartományban jelenlévő koldusok és haszontalan emberek az utazgatásnak jelenleg kedvező időkben mind ide csoportosulnak, így maga a vidék az ilyen, közösségre nézve káros emberek terhelésétől lényegében mentesülhetett.

Ezért tehát megparancsoljuk, hogy nevezett külhoni koldusok, mint ahogyan az összes többi tivornyázó ember, jelen legkegyesebb rendeletünkről számított négy héten belül legyen kitakarítva székhelyünk városból, Bécsből, nemkevésbé az elővárosokból és az egész tartományból. Továbbá így kezeljék azokat is, akik munkát keresve jönnek ide, de nekik megfelelő, és tisztességes szállást sem találhatnak, ezért koldulásra adják magukat. Továbbá így kell kezelni a szellem ide betévedő vándorló embereit, illetve a betelepülőket és a zarándokokat, valamint az összes további, mindkét nembeli munkanélküli és uratlan csöcseléket. Ne kíséreljenek meg újra tivornyázni, koldulni és gyülekezni, ugyanis ebben az esetben ösztögyűjtik őket, viselkedésüket részletesen kivizsgálják, és a tényállás szerinti büntetésben részesülnek. Amennyiben ilyen esetekben koldulást és tivornyázást sem lehet megállapítani, és más gyanú sem merül fel velük szemben, az ilyen külhoniakat első alkalommal huzamosabb időre dologházban kell elhelyezni, majd a szokásos toloncolással eltávolítani a tartományból. Bűnismétlés esetén még hosszabb időre tartandók a dologházban, vagy valamely határmenti erődítményben kell munkára fogni őket. Harmadik alkalommal, eskü alatt tett lemondó nyilatkozáttal, örökre kitiltandók a tartományól.

Egészen azonos módon lesznek kezelve az itteni honos koldusok is, akik a nekik járó ellátást, bár egyébként megszolgálhatnák, mégsem teszik ezt, így alimizsnát követelve terhére lesznek a közösségnek. Tehát minden tekintetben tartózkodjanak ettől, ellenkező esetben ugyanis súlyos büntetést fognak kapni. Azokat viszont, akik ezután akár a tartományban, akár itteni székhelyünk városában vagy annak elővárosaiban koldulásra adják magukat, azonnal le kell tartóztatni, és velük szemben arányos módon, kíméletlenül kell eljárni.

Fentiek szerinti jelen határozott parancsunk a bevezetőben említett összes személyre, bírókra és elöljáróságokra, és általában mindenkire vonatkozik, miszerint legkegyesebb rendelkezéseinket minden tekintetben, a legengedelmesebb módon követni tartoznak. Ellenükben nem cselekszenek, és nem akadályozhatják azok végrehajtását, ellenkező esetben ugyanis a kihágást elkövetők, a vonakodók és engedetlenek a fentiekben megnevezett, és *cum derogatione omnium instatiarum* létrehozott udvari közbiztonsági bizottságunk elé lesznek idézve, és a körülményeknek megfelelő büntetést kapnak. Ez tehát legkegyesebb és nyomatékos véleményünk és akaratunk, amelyhez önmagát a hátrányoktól megvédendő, mindenki igazodni tartozik. Kiadva a Mi városunkban, Bécsben, 1749. szeptember 20-án, birodalmi uralkodásunk kilencedik évében.

gróf Niclas von Stella,
közügyekben kinevezett elnök.

(P. H.)

Császári és királyi Öfelségének bizottsági tanácsban

Jos. Fr. Edler von Reichmann.

Johann Gottlieb Ferd. Püchler.

564.

Földrengés Fiumében.

Időjárás.

1750.

Március 19-én nagy földrengés volt Londonban. Fiumében is néhány nagyon erős rengés volt, ahol sok épület dőlt össze. A tenger egy közeli szigetet elárasztott: 1500 ember halt meg. Th. Eur.

(Pilgram I. rész, 290. o.)

565.

Általános óvintézkedések a marhavész ellen.

Császári-királyi rendelet.

1753. jan. 21.

Mi, Mária Terézia stb.

Kegyesen üdvözljük az összes egyházi és világi előljáróságot, alkalmazott ügyintézőket, városi, vásárhelyi, falusi és földesúri bírókat és közösségeket, alattvalókat és tartományi lakosokat, egyébként pedig mindenkit, aki jelen rendeletünket olvassa vagy meghallgatja. Közismert a szomorú tapasztalatok alapján, hogy a borzalmas marhavész járvány már több év óta pusztít az Enns-en inneni Alsó-Ausztriai Főhercegségünkben, és számos helyen nagyon súlyos károkat okozott, mindek előtt a többnyire szarvasmarhákkal foglalkozó alattvalóink körében.

Ennek a csapásnak az elhárítására, valamint a terjedését megelőzendő, eddig is többszörösen bevált előírások voltak forgalomban, különösen pedig az 1730. évi, nyomtatásban kiadott marhatartási szabályzatban. Ezeket minden helységben nyilvánosan kihirdették, de az emberek általában nem fogták fel a nagyon ártalmas csapás részletes leírásnak jelentőségét. Másfelől az általunk kérdőre vont hatóság a legalázatosabban jelentette, hogy nem mindenhol alkalmazták az előírások szerinti gondosságot a járvány kezdetén, sőt a már elterjedt járvány idején sem.

Ezért a további csapásokat megelőzendő, és az egész tartomány, valamint az egyes emberek javára tekintettel, különösen szükségesnek tartjuk, hogy az alábbi marhavész szabályzatot, azonnal betartandó és kötelező zsinórmértékként adjuk közre. Nevezetesen,

Először, a tapasztalat azt parancsolja, hogy a szarvasmarhák adásvétele révén a járvány az egyik helységből a másikba terjed, ugyanis a gazdák a saját kárukat megelőzendő, egy már beteg vagy fertőzött istállóból származó állatot igyekeztek eladni. Ennek elkerülésére, az állatvásáron az adásvételt, az állatok összeterelését és keveredését nemcsak ott tiltjuk meg az eladót és a vevőt terhelő büntetés mellett, ahol a járvány már dühög, vagy éppen elkezdődött, hanem olyan helyen is, ahonnan még távol van. Egyebekben pedig az összes fellelhető eladásra felhozott vagy megvásárolt ilyen állatot az előljáróság, megsemmisítés végett a gyepmesternek köteles átadni. Annak érdekében, hogy a nagyon távoli helyeken, ahová csak egyetlen egy állatot rendelnek vagy visznek eladásra, károk az egyik félnél se keletkezzenek, az adott helység előljárósága ügyeljen arra, hogy ahonnan az állat származik, uradalmi jótállással tanúsítványt hozzanak arról, miszerint az adott környéken nincs állat-elhullás, és ott más helyről állatot nem vásároltak illetve fo-

gadtak be. Ahol azonban nem elkerülhető a marhák nyílt országutakon való terelése, ott a községek, de az egyes udvarházak vagy házak gondoskodjanak arról, hogy a közösségi vagy a saját állatok ezekkel ne keveredjenek, de a hajcsárokkal, azok gazdáival vagy más emberekkel se kerüljenek érintkezésbe.

További elővigyázatosság érdekében, a terelési útvonalak mentén fekvő előjáróságok és községek, ahol éjszakára gyakran pihentetik az állatokat, ezennel azt a megbízatást kapják, hogy az állatokat a magánházakba nem engedhetik be, hanem azokat a szokásos fizetség ellenében egy távolabb fekvő helyen, karámban őrizték.

Másodszor. Hogy az ismeretek hiányával senki se védekezhessen, mindenkinek tudnia kell, hogy hol van az a ház vagy hely, ahol a járvány kitört. Ezért minden egyes házigazda, amikor bármely helyen megjelenik a fertőzés (ha ott csak egyetlen egy legelő is volna), súlyos felelősségének tudatában, és az elleplezőket sújtó, a körülményekhez igazított testi büntetés terhe mellett, nemcsak az adott helységi előjáróságának köteles bejelentést tenni (ha az személy szerint akár csak egy falusi bíró volna), hanem haladéktalanul a feletteseinek is, ahonnan alsó-ausztriai képviselőtüntet és kamaránkat is értesítik. Ezen túl az ilyen helyre vagy házra jól látható jelet kell szögezni vagy kifüggeszteni, hogy azt a mellette gyalog vagy kocsival elhaladók is jól láthassák. Egyidejűleg a hely előjárója, a tisztviselők, bírók vagy esküdtek, közvetlenül a járvány kezdetén, a korábban kiadott legfelsőbb rendeletek értelmében, kötelesek egymástól elkülöníteni az egészséges és beteg állatokat. Továbbá beszerzik a több tartományi hercegi rendeletben, de elősorban a fentiekben említett marharendeletben közzétett segítő szereket és más hasznos háziszereket, amelyekkel a beteg vagy még egészséges állatokat kezelhetik, hogy a még egészséges helyet minden lehetséges módon megóvják a fertőzéstől.

Harmadszor. Minden egyes földesúr vagy előjáróság, az őket terhelő súlyos felelősség tudatában, a tisztviselőit vagy más alárendeltjeit, valamint a bírókat, községeket és alattvalókat figyelmeztesse arra, hogy az állatok legcsekélyebb elhullását, vagy a járvány kitörését haladéktalanul jelentsék a helységi és a ház megjelölésével. Ekkor a földesurak és előjáróságok a tisztviselőik révén a legkisebb késlekedés nélkül minden előírt intézkedést kötelesek lesznek megtenni, és jelentést is küldenek alsó-ausztriai képviselőtünteknek, illetve kamaránknak, a körülmények megbízható megjelölésével és azzal, hogy milyen ellenintézkedéseket vezettek be. A már valójában kitört járványról a szomszédos helységeket is nyílt levélben értesítsék, hogy azok a hírt az egyik helyről a másokra továbbadják, így végül a járvány az egész tartományban közismert lesz. Azért, hogy

Negyedszer, abban a helységben, ahol már járványos viszonyok uralkodnak, megelőzendő az állatok fertőződésének további terjedését, arányos büntetés terhe mellett mindenkinek tilos az egészséges állatot a fertőzött házból vagy udvartól az utcákon vagy az utakon terelni, még kevésbé a saját legelőjére kiengedni.

Ötödször. Minden eddigi tapasztalat azt mutatta, hogy azok az emberek, akik a fertőzött állatok közelében tartózkodnak, vagy kezelik őket, a ruhájuk révén elveszik a már fertőzött állatok ragályos kigőzölgését, így a ragályt a még egészséges állatokra is képesek átvinni. Mindenki tehát tekintse figyelmeztetésnek, hogy fertőzött házból való emberekkel találkozva különösen óvakodjon azoktól, akik

az állatok gondozását végzik. Utóbbiak folyamatosan a házban tartózkodjanak, és kerüljenek minden kapcsolatot a szomszédsággal, különösen amikor azt a ruhát viselik, amelyben az állatokat gondozzák. Ez mindaddig érvényes, amíg az állatok elhullása folytatódik, és az istállókat nem tisztították meg. A beteg állatok gondozására kirendelt embereknek, vagy olyanoknak, akik egyáltalán az ilyen állatokkal foglalkoznak, mint az állattartók, gyepmesterek és hasonlóak, az egyes helységek előljárói kellő gondossággal hozzák tudomására, hogy vasárnap és az egyházi ünnepeken tartandó ájtatosságra a templomba friss lenvászon vagy más anyagú ruhákban menjenek, amelyekben nem fordultak meg a beteg állatok környezetében. A templomban, amennyire csak lehetséges, különüljenek el a hívők tömegétől, sőt egyházi engedéllyel akár otthon is maradhassanak.

Hatodszor. Olyan községekben, ahol ugyan megjelent a járvány, de a házak többségét még nem érintette, illetve a bevezetett korlátozások miatt súlyos károkat nem okozott, és helyben az ellátás és az utánpótlás sem akadályozott, az igavonó állatokkal rendelkező lakosoknak, akiknél még nincs fertőzés, legyen engedélye arra, hogy a helyi előljáró, uradalmi tisztviselő vagy bíró által kiállított úti passzussal, amely azt igazolja, hogy az igavonó állata nem fertőzött, és a járvány a házat is megkímélte, egy másik helységbe fuvarozást vállalhasson. Ámbár az ilyen passzus birtokában nyomatékosan emlékeznie kell arra, hogy a nagyobb biztonság érdekében az állatait sehol sem kötheti be az istállóba, és más állatoktól elkülönítve kell tartania.

Hetedszer. Arra is szükség lesz, amint azt a korábban közzétett rendeletek is tartalmazták, hogy minden egyes előjáróság vagy község, ahol kitört a járvány, a házaktól nagyobb távolságra elkülönítve mély árkot készítsen az elpusztult állatok elhantolására. Ezeket nyúzás nélkül, a bőrüket össze-vissza szabdalva kell az árokba vetni, égetett mésszel beborítani (ha ez lehetséges) majd több lábnyi vastagságban földdel befedni. A földet viszont alaposan tömöríteni kell, nehogy az oda sereglő vaddisznók, rókák és kutyák feltúrják vagy kikaparják. Végül is, az állatokat tilos az egyes házaknál elföldelni, és ezt a tisztviselők minél gyakrabban ellenőrizték. A továbbiakban

Nyolcadszor. A gyepmesterek a fentiekhez és még továbbiakhoz is tartják magukat, hogy az elhullott állatokat azokból a házakból, ahonnan bejelentés érkezett, azonnal elszállítsák, ne hagyják ott elheverni, és elégedjenek meg azzal a fizetéssel, amelyet részükre az előjáróság megállapított. Egyebekben erre a munkára minden más felbérelhető napszámos is igénybe vehető, tisztességének sérelme nélkül.

Kilencedszer. Ezennel mindenki vegye tudomásul, hogy fájdalmas testi fenyítés terhe mellett a legalázatosabban kövesse a fenti előírásokat. Továbbá azok az előljárók, tisztviselők, bírók és esküdtek, akik jogellenes cselekményeket lepleznek vagy elnéznek, és azokat haladéktalanul nem jelentik, jelentős pénzbüntetést vagy a körülmények szerint elmaradhatatlan testi büntetést fognak elszenvedni.

Tizedszer. Meggyőző és jól azonosítható bizonyítékok igazolják, hogy a marhavész újabban nemcsak fertőzött istállók és itató edények terjesztik. Ezért rendeletileg mindenki gondosan ügyeljen arra, hogy minden egyes udvarban, házban vagy lakásban, ahol a járvány által megfertőzött állat előfordult és ott elpusztult, a

falazott istállókat frissen kimeszeljék. A fából épült istállókat, ha teljes újraépítésüket az anyagi lehetőségek nem engedik, borókával, örömmel vagy más erős illatú növényel többször meg kell füstölni, minthogy erre a célra a bevezetőben hivatkozott állattartási rendelet is javaslatot tartalmazott, de ügyelve arra, nehogy tűz keletkezzék. Használható az éles vonókéssel való hántolás is, lúgos vagy ecetes lemosással, de hosszabb időt kell hagyni az újabb állatok bekötéséig. Ugyanez a hántolás használható az elválasztó rudak vagy a jászolok esetében, ellenben a fából készült kisebb és csekélyebb értékű dolgokat, amelyek a fenti módon nem tisztíthatók, a helyiség előjárója által kirendelt felügyelő jelenlétében kell elégetni.

A bevezetőben említett egyházi és világi előjáróknak megparancsoljuk és egyben azt akarjuk, hogy pontosan kövessék ennek a nagyon ártalmas marhavésznek a megszakítására, de lehetséges megelőzésére kiadott zsinórmértéket, tartsanak ki mellette, és alárendeltjeiket is erre ösztönözzék, az ellenszegülőket pedig elkerülhetetlen büntetéssel sújtsák. Mindenről, ami megtörtént vagy mulasztásként merült fel, jelentést küldjenek alsó-ausztriai képviselőtünknek és kamaránknak. Annak érdekében pedig, hogy senki se hivatkozhatson az ismeretek hiányára, jelen legfelsőbb rendeletünket a megtartandó hivatali napokon többször is olvassák fel a község összesereglett lakosainak, tartalmát alaposan magyarázzák el, és mindenki lelkére kössék annak kötelező betartását. Végül a rendelet egy-egy nyomtatott példányát minden helyen állandóan tűzzék ki a tanácsházára és a hivatali helyiségekben is.

Zárásként, annak érdekében, hogy az összes gazdatiszt vagy tisztviselő, bíró, és a községek is a feladatok teljesítésében saját felelősségük szerint járjanak el, kötelezően és a legengedelmesebben mindent egyaránt kövessenek és gyakran ellenőrizzenek. Továbbá erre az alattvalókat is folyamatosan emlékeztessék, és a pontosabb ismeretek érdekében zsinórmértéknek tekintsék az 1730. évben kibocsátott, az itteni udvari nyomdában újranyomott állattartási szabályzatot, és mindenki tekintse kötelességének annak méltányos áron való beszerzését.

Általánosságban a mindenki által vállalt felelősség és büntetés tekintetében ez a legfelsőbb, nyomatékos véleményünk és egyben akaratunk is. Kiadva a Mi városunkban, Bécsben, 1753. január 21-én, birodalmi uralkodásunk 13. évében.

566.

Hivatali szabályzat a közegészségügyi hatóság részére az Ausztriai Tengeremelléken.

Császári-királyi rendelet.

1755.

Általános közegészségügyi szabályzat és utasítások a Belső-ausztriai Tengeremellék közegészségügyi tisztviselői részére¹⁵⁵

Bevezetés

Az élénkülő kereskedelem és a hajózás terjeszkedése is szükségessé teszi, hogy a *Littorale Austriaco* területén az egészség ügyének nagyon jelentős rendsze-

¹⁵⁵ Trieszt, nyomtatva Frantz Joseph Zents, cs. kir. udvari nyomdász által 1755-ben és Újranyomtatva Triesztben 1801-ben a cs. kir. kormányzati nyomdában.

re a jelen keretbe foglaltassék, melynek révén a leghűségesebb császári-királyi örökös tartományok megszabadulnak bármely kiterjedt betegség károkozásától és az attól való legcsekélyebb félelmektől is. Ezt a célt azonban igazán alkalmas módon csakis a vonatkozó szabályok legszorgosabb és legmegbízhatóbb betartásával lehet elérni. Ezért helyezte Ő császári-királyi Felsége leghűségesebb kereskedelmi intendatúrája a közegészségügyi hivatalok alábbi felépítési és működési szabályzatát a legnagyobb alázattal Őfelsége lábai elé, amelyet Őfelsége a legmagasabb szinten nemcsak engedélyezni kegyeskedett, hanem egyben elrendelte, hogy tudomásulvétel és pontos betartás végett nyomtatásba adassék, nemcsak a nagyközönség, hanem különösen a közegészségügyi tisztviselők számára.

I. fejezet

Közegészségügyi elővigyázatosság és eljárási rend a hajók fogadásánál

Hajók befogadásáról, és horgonyzó helyük kijelöléséről csak közegészségügyi nyílt levelük vizsgálatát követően lehet rendelkezni.

Ezeknek az igazolásoknak, illetve nyílt leveleknek, négyféle változata lehetséges:

Patente libera,
Patente netta,
Patente sospetta e tocca,
Patente brutta.

Patente libera, vagyis szabad közegészségügyi nyílt levél azokat a hajókat kíséri, amelyek közismerten egészséges és nem tiltott helyről érkeznek.

Patente netta, vagyis tiszta nyílt levél a megnevezés, ha annak a helynek a jó közegészségi állapotát tanúsítja, ahonnan a hajó szabad forgalomban elvitorlázott. Mindazonáltal az ilyen hely a közegészségügyi magisztrátus általános vagy eseti határozatával gyanúsnak vagy tiltottnak minősülhet.

Patente sospetta e tocca, vagyis gyanús az a nyílt levél, amely szerint annak a helynek a közelében, ahonnan a hajó elindult, pestis gyanúját vagy kezdetét észlelték, vagy azt is jelentheti, hogy oda egy hajó fertőzött területről érkezett.

Patente brutta-t, vagyis fertőzéses nyílt levelet olyan helyen állítottak ki, amely ténylegesen pestissel fertőződött, vagy ahol gyanús esetek fordultak elő.

Erkezzék azonban a hajó bármely helyről, és bármilyen nyílt levéllel, helybéli lakosok, illetve idegenek sem léphetnek kapcsolatba a kapitánnyal, vagy a hajó személyzetével, vagy bármely módon a hajóhoz sem közelíthetnek, amíg azt megfelelően nem azonosították, szemlézték és szabad forgalomba nem engedték.

Még kevésbé teheti meg a kapitány vagy a hajó tulajdonosa, hogy partra engedje a személyzetét és az utasokat, vagy a rakományát, mielőtt a közegészségügyi őrházban jelentkeznek, ahol folyamatosan tisztviselők tartózkodnak, ugyanis csak a *constituto* után szerezhető engedély a kirakodásra és a szabad közlekedésre.

Egyetlen hajónak sem adható ki *pratica*, amely nem mutatja be annak a helynek a közegészségügyi nyílt levelét, ahonnan érkezett. Azok a hajók, amelyeknek nincs nyílt levele, vagy hamisított illetve hiányos példánnyal érkeztek, olyan vesz-

teglést kötelesek tudomásul venni, amelyet a közegészségügyi magisztrátus jogosnak nyilvánított, és az ilyen elővigyázatossági illetve büntető vesztegzár alól semmilyen okra, mentegetődzésre vagy az események különös összjátékára hivatkozva sem mentesíthetők.

Hadihajók és hadigályák elé, saját eljárási szabályai szerint, a *capitano del porto* fog kihajózni, de az előbbieket nyílt levelet nem hoznak, hanem a parancsnok nyilatkozata és becsületszava alapján engedhetők szabad forgalomba.

Minden alkalommal, amikor bizonyos távolságon belül nagy hajók válnak láthatóvá, azokat egy közegészségügyi tisztviselő vagy ellenőr csónakkal fogja megközelíteni, azonosítás és kikérdezés végett, nevezetesen honnan, milyen nyílt levéllel, és rakománnyal érkeztek.

Amikor a hajó szabad, nem tiltott helyről szabad nyílt levéllel érkezik, a tisztviselő vagy az ellenőr a kapitány értésére adja, hogy a mólón belülré hajózhat. A kapitány azonban, mielőtt a hajó horgonyt vetett, egy *batello*-val köteles a *casino*-t felkeresni és ott szóbeli constituto-ra jelentkezni. Itt történik a nyílt levél szabályszerű vizsgálata, majd a személyzeti jegyzékkel való összevetése, végül a rakomány visszaigazolása, és csak ezeket követően adják ki az őrházban a szabadforgalmi és kirakodási engedélyt. Ennek előtte a kapitány senkivel nem beszélhet, és a legkevésebbé sem találkozhat vagy tárgyalhat.

Amikor a hajó tiltott vagy gyanús helyről érkezik, lett légyen akár *patente netta* vagy *tocca* birtokában, a közegészségügyi tisztviselő vagy az ellenőr figyelmezteti a kapitányt, hogy nem közelíthet a mólóhoz ott, ahol a szabad hajók állnak, hanem kissé távolabb vessen horgonyt, majd hajójának kísérő csónakjával azonnal keresse fel a közegészségügyi őrházat, hogy ott *constitutum*-ot tegyen és átadja a nyílt levelet, más szükséges iratokkal együtt.

Amennyiben a hajó fertőzött helyről *patente bruta*-val távozott, a közegészségügyi tisztviselő vagy felügyelő köteles tudatni a kapitánnyal, hogy saját hajójának csónakjával sem közelíthet a közegészségügyi őrházhoz, hanem az evégből létesítendő *scogliera*-n kell kikötnie. Személyesen a királyi közegészségügyi kancellár fog ide érkezni a *capitano del porto* kíséretében, hogy kellő távolságból fogadja a *constitutum*-ot és a nyílt levelet a jelen szabályzatban előírt elővigyázatossági és eljárási rend alapján.

Az ilyen hajók a mólótól és más, *fede netta*-val és *tocca*-val érkezett hajóktól a lehető legtávolabb kijelölt helyen kötelesek horgonyozni.

Constitutum kapcsán a kapitányt részletesen kikérdezik arról, hogy milyen volt azoknak a közösségeknek és helyeknek a közegészségi állapota, amelyeket útja során érintett, találkozott-e tengeri rablókkal vagy más hajókkal, kikérdezik továbbá a legapróbb részletekről is, amelyek a közegészségügyi megelőzés szabályszerű és világos alkalmazásának szolgálatába állíthatók. Különösen azt kell kifürkészni, hogy a kapitány némely elhagyott árukat vagy dolgokat a tengerből, a szárazföldről vagy gazdátlan hajókról felvett és magánál tartott volna. A *constitutum*-ot nemcsak a kapitány és a személyzet, hanem az utasok esküjével is meg kell erősíteni.

A nyílt levelet és minden más irományt egy nádszál felhasított végébe tűzve kell átvenni, majd bármilyen érintés és olvasás előtt kénnel megfüstölni.

Patente netta-val vagy *tocca*-val érkezett hajókhoz, a *constitutum* után egy vagy két közegészségügyi ellenőrt kell kirendelni, egyet magához a hajóhoz, a másikat a rakományhoz (az őrzés folyamatossága érdekében utóbbi ellenőr az árukkal együtt vonul át a veszteglő intézetbe). A hajó ellenőre a veszteglés teljes ideje alatt a fedélzeten marad, és éjjel-nappal ügyel arra, nehogy titokban kapcsolatfelvétel, egyesek partraszállása vagy áruk kirakodása történjék.

Fertőzőses nyílt levéllel érkezett hajókhoz, ha egyébként nem aggályosak a körülmények, ugyanilyen számú, megfigyelő ellenőrt is ki kell kirendelni, akik folyamatosan, a horgonyt jelző bójához kikötött kisebb hajón tartózkodnak. A megfigyelő ellenőrök a hajó saját őrségével és egyáltalán a hajón tartózkodó személyekkel sem léphetnek közvetlen kapcsolatba.

Kis hajójukkal addig maradnak a szolgálati helyükön, amíg a rakomány kibontása és kirakodása zajlik, majd ezt követően a hajók oda irányíthatók, ahol a *patente netta*-val vagy *tocca*-val érkezettek tartózkodnak, mivel nincs szükség a további megfigyelésükre.

Ha a nyílt levél nagyon fertőzőses volna, és a helyzetet súlyos körülmények is terhelik, megtörténik ugyan a megfigyelő hajóval az ellenőrök kirendelése, de mára a hajóra ellenőr csak a közegészségügyi magisztrátus határozatával telepíthető. Felelős döntéseihez a magisztrátus folyamatos hírszerzéssel tájékozódik a személyzet és az utasok egészségi állapotáról.

Amikor a hajón valószínű pestis észlelhető vagy gyanítható, az ilyen hajót kíséret mellett kell elűzni, de akár felégetése is elrendelhető.

Miután az ellenőrök megérkeztek vesztegzár alá helyezendő hajóra, a kapitány engedélyt kap arra, hogy kötelező kénes megfűstölés végett a közegészségügyi őrházban leadja az irományait annak a kereskedőnek, akihez beajánlották, vagy akinek a rakományt szállította.

Arra a hajóra, amely nem kér *pratica*-t, és vesztegzárba sem akar vonulni, nem kell ellenőröket telepíteni, ellenben amíg a *porto*-ban tartózkodik, két megfigyelő ellenőrt kell kirendelni melléje.

Magánleveleket a közegészségügyi szolgáltnak kell átadni, kötelező kénes megfűstölés végett, kézbesítésnél viszont az alábbiakban elrendelt eljárás követendő.

II. fejezet

Közegészségügyi elővigyázatosság és felügyelet a hajók kirakodásánál

Patente netta-val érkező hajóknak akkor engedélyezhető az utasok és az áruk áthelyezése az első számú veszteglő intézetbe, miután az ellenőrök a hajóra érkeztek.

Az egyik ellenőr a hajón marad, a másik a *batello*-n kíséri az árukat és az utasokat a veszteglő intézetbe.

Gyanús nyílt levéllel érkező hajóknak nem korábban, hanem csak akkor engedélyezhető a kirakodás az első számú veszteglő intézetbe, ha néhány napon át a hajón az előtisztítást elvégezték.

Fertőzőses nyílt levéllel érkezett hajókon, a hajószemélyzet és az utasok utazó illetve kézi poggyászait 3 vagy 5 napon át kell szellőztetni a hajó alsó részeinek

felnyitása előtt, és ha új fejlemény nem észlelhető, az utasok engedélyt kapnak arra, hogy a legszükségesebb ruházatukkal és egyetlen egy utazó ládával átköltözzenek a második számú veszteglő intézetbe.

Ezt követően nyitható ki a hajó alsó része, ahonnan sorjában a legveszélyesebb árukat kell felhozni a felső fedélzetre, majd kicsomagolni és kibontani, minden nap meglazítani, átkeverni, átforgatni, és kézzel karnyi mélységig átfúrni, hogy azokat a levegő átjárhassa. A munka alól a vasárnap és az ünnepnapok sem lehetnek kivételek. A szellőztetés tíz napon át, vagy a körülmények szerint még tovább is folytatandó.

Miután eseménytelenül telt el az előtisztításra rendelt időszak, a közegészségügyi orvos kellő távolságból és a szokásos közegészségi óvintézkedések mellett megsejlel a hajón tartózkodó személyeket, és ha ennek nem lesz akadály, a fentiek szerint kibontott áruk átrakodhatók és beszállíthatók a második veszteglő intézetbe.

Nevezett intézetbe az átszállítás a fentiek szerinti rendszerességgel és elővigyázatossággal történjék, és a fokozottabb biztonság érdekében az árukat nemcsak a tengeren kíséri a hajó ellenőre, hanem a partra helyezéstől egy szabad, tehát vesztegzár alatt nem álló ellenőr is.

Miután az áruk egy részének szellőztetése és átszállítása befejeződött, ismétlen azonos mennyiségű áru hozható a fedélzetre, majd itt kell kibontani, átkeverni, átforgatni, és karral benyúlva fellazítani, és amikor a szabad levegőn a körülményekhez képest 10, vagy ennél is több napon át mindez megtörtént, a fentiek szerinti elővigyázatosság és rendszer betartásával engedélyezhető az újabb átrakodás és beszállítás a második veszteglő intézetbe.

Mindezt addig kell azonos módon és elővigyázatossággal folytatni, amíg befejeződik az összes áru kiszellőztetése és átrakodása.

Amikor egy hajó a legfertőzöttebb állapotot tanúsító nyílt levéllel érkezik, de még inkább akkor, ha a tengeri út során aggályos jelenségeket is előfordultak, hosszabb szellőztetési időszakot kell elrendelni, illetve az árut még nagyobb óvatossággal és körültekintéssel kell kinyitni és átkeverni.

Minden vesztegzár alá helyezendő hajó addig marad a helyén, amíg az elrendelés szerinti tisztításnak alávetett rakományát teljes egészében átszállítják a veszteglő intézetbe. Csak akkor engedélyezhető, hogy betérjen a mólón belüli területre, ha még további 10 napot várakozott a teljes átszállítás végétől számítva. Feltéve, hogy nyilvánvalóan hajótöréssel fenyegető helyzet állna elő, a hajó a mólón belül is horgonyt vethet, de csak a védett kikötő legtávolabbi részén, és kétszeres megfigyelő őrség kirendelése mellett.

Amennyiben egy veszteglésre rendelt hajó szabad, tehát nem vesztegzári árut akar berakodni, de *fede bruta*-val érkezett, vagy tisztításra rendelt rakományát még nem szállította át a veszteglő intézetbe, az új rakomány felvétele a *scogliera*-n, vagy egy csupasz *batello* igénybevételével történhet, amelyet ugyancsak vesztegzár alá kell helyezni. Amennyiben a hajó nem fertőzőes levéllel érkezett, vagy rakományát már áthelyezte a veszteglő intézetbe, vagy veszteglési ideje a végéhez közeledik, kátránnyal átitatott kötelekkel szabad forgalmú árukat emelhet

a fedélzetére, a művelet azonban csakis szabad személyekkel való érintkezés nélkül, és közegészségügyi tisztviselő vagy ellenőr jelenlétében engedélyezhető.

Feltéve, hogy egy veszteglő hajó a *quarantana* vége előtt javításra szorulna, vagy bekenést és átfestést igényelne, a szükséges anyagok és eszközök külső forrásból is igénybe vehetők, de a munkát a hajó mellett felállított állványzatról kell végezni anélkül, hogy az ott dolgozó emberek vesztegzár alá esnének. Mindazonáltal a hajóra telepített ellenőrökön kívül ide külön felügyelőket kell állítani, a vesztegzár típusát és az eltelt időt is figyelembe véve. Ilyen engedély egyébként csak akkor adható, ha vesztegzár teljes idejének nagyobb része már eltelt, bármilyen gyanúra okot adó esemény nélkül. Korlátozásként az is közölni kell, hogy a munkálatok csak az elrendelt órákban, körbezárt helyen, és megbízható ellenőrök állandó felügyelete mellett végezhetők, akik megakadályozzák, hogy a vesztegzári személyek a munkásoknak akár csak a közelébe is kerülhessenek.

Egyebekben magától értetődő, hogy ilyen munkálatoknál, vagy bármilyen más hasonló alkalommal, azok a munkások vagy ellenőrök, illetve bárki más, aki vesztegzári személyt, ragályozódásra fogékony árut vagy bármely más dolgot, akár csak egy szempillantásra is megérintett, ipso facto azonos vesztegzárra lesz kötelezve. Sőt, maga a közegészségügyi orvos vagy a *chirurgus* sem lehet kivétel, ha elmulasztaná a vonatkozó közegészségügyi óvintézkedéseket.

III. fejezet

Közegészségügyi elővigyázatosság és rend a hajón és a veszteglő intézetben, nem ragályozódó áruk átvétele, tisztítása, és kiadása kapcsán.

Gabona, rizs, és más hasonló élelmészeti anyagok, valamint a valónia vagy a tölgyfa gubacsa, egy közegészségügyi tisztviselő jelenlétében, különösen erre a célra, fából készített és szabad forgalomban lévő csatorna használatával átönthetők az átrakodásra érkezett *batello*-ba, miután ezeket a hajóra rendelt *guardiano*-k a betöltés kapcsán kiszellőztették és megtisztították.

A sót egy közegészségügyi tisztviselő jelenlétében erre a célra rendelt úgynevezett *peata*-ra kell átrakni, átadni és átvenni úgy, hogy az átdadó és átvevő személyek egymással ne érintkezzenek.

Fa- és rézárut, illetve más hasonló, nem kötegelt és nem ragályozódó portékákat először a nyitott fedélzeten, egy közegészségügyi tisztviselő jelenlétében, tengervízzel kell leöblíteni, majd ezután aggodalom nélkül kiadhatók.

A viaszt és szivacsokat, az összes csomagoló anyag eltávolítása után kétszer huszonnégy órán át csurgó vízben kell áztatni, majd a veszteglő intézeti *prior* vagy *guardiano* jelenlétében, az intézetben lehet átvenni.

Minden további áru, akár ragályozódik akár nem, átszállítandó a veszteglő intézetbe. A nem ragályozódók tisztítása a *prior* vagy a *guardiano* jelenlétében történik. Először a legnagyobb gondossággal a ragályozódó külső és belső csomagolást kell eltávolítani, amely lehet papír, pamutszövet, zsinegek és más hasonló, majd a fát és a fémeket, a ládákat és hordókat, amelyekben az áruk voltak, vízzel kell lelocsolni, majd ez után minden szabadon kiadható.

Mazsolát és hamuféleségeket úgy lehet az intézetből kiadni, hogy a tároló zsá-

kot vagy csomagot a sarkain felmetszik, majd a metszett területet bekenik kátránnyal, a szállító ládákat és hordókat viszont, (ha a fenti árukat ömlesztve tartalmazzák) csupán vízzel kell átöblíteni.

Nem ragályozódónak tartott árufajták tételes megnevezése

Timsó, áloé, mandula, affione, piskolc, higany, ambra, angelica, arsenicum, assafetida, hering, archifolium, keményítő, ánizs.

Gabonafélék, kétszersült, tisztított borax, hal-ikra, vaj, bádoglemez, puszpángfa, ólomfehér.

Élelmiszerek, kálmos-gyökér, sózott és szárított hús, fa-hamu, kasszia-héj, ciocolata, fahéj-rudak, feldolgozatlan viasz, köménymag, kámfor, curcussu, cacao, caffè, méreggyökér, korállok, kubéba-bors, cardamomum, kátrány, kaviár, indiai cocus, *calpa*, kátrányozott kötelek, cremor-tartari, *catto*, kapri bogyo,

Fűszerek, datolya, gyémántok, elefántagyar.

Zöldbab, sajtok, fémhuzalok, szárított füge, üres palackok, lóbab, liszt, folium indicum.

Szemes termények, giugolena, gumi, szegfűszeg, mindenféle drágakő.

Tölgyfa makkja, tömjén.

Faárúk, hüvelyes termények, lazúrkő, citrusfélék.

Fémek, masztix, méz, pézsma, fehér rebarbara, muschiami, pomádé, márvány.

Szerecsendió, fenyőkorom, hánytató-dió.

Olajok, aranysárga festékpör, lámpa-szaru, halcsont, sárgaréz, opium, osztriga, halolaj, strucctojás.

Pékárúk, halféleségek, pignoli, bors, szilva, porcellán, igazgyöngy, pilatro, palánták, apró szemű szőlőbogyó, héjazott pisztácia.

Rizs, rebarbara, festő buzér.

Sózott hal, csiszoló-vászon, szappan, gyümölcszörp, storax, halenyv, sal amoniacum, sal nitri, *scialappa*, selyemhernyó-peték, mellbogyó, lenolaj kence, scagliola, kelvirág-magvak, spárga, cink, bene-magvak, smaragd, só, szalma-kosarak, sublimatum, *sottemachio*, spanyol hamu, táblás lakk.

Tonina, borkő, tőzeg, talcum, tucia, vörös föld, teraglio, tamarindfa, terra di Ombra, terra arianna, kék festék.

Gubacsok, gálickő, grünspon, mazsolabor, brazilai fa, madárenyev.

Cukor, safflósárga festék, citvorgyökér, közönséges gyömbér, nagy szemű spanyol mazsola, cibet, sáfrány.

Mindezek, és másféle, ragályozódásra nem fogékony árufajták, ha nem is szerepelnek a jelen jegyzékben, kiadhatók az előírt óvintézkedések betartása mellett, feltéve, hogy azokat *patente netta*-val vagy *tocca*-val érkező hajók szállították. Amennyiben az áruk fertőzőes nyílt levéllel, vagy fertőzött helyről érkeztek, ugyancsak a fenti előírások követendők, de a körülményekhez képest nagyobb gondossággal és elővigyázatossággal.

A tölgyfagubacshoz hasonlóan, amelyről azt tartják, hogy nem ragályozódik, hasonló terményként, mindenféle más gubacs is így minősítendő. Mivel az indigó repcéről és más festékekről is azt tartják, hogy nem ragályozódnak, ezért sokan

úgy gondolják, hogy a kokcsinella és a szenna-levelek se legyenek ilyenek. Ezzel szemben, általános szokás szerint mind az egyéb gubacsokat, mind a kokcsinellát, és a szenna-leveleket is vesztegzári kezelés alá kell venni, tehát a jelen szabályzat is így alkalmazandó.

Többen is azt állítják, hogy a fűszereknek olyan ereje van, amely megtisztítaná az elsődleges csomagolást, tehát mellőzhető volna ennek az eltávolítása.

Mások azt állítják, hogy az élelmiszereket – a kereskedés terheinek enyhítése és szabadsága érdekében – ha azok *patente netta*-val közlekedő hajón érkeztek, a göngyöleg eltávolítása nélkül kellene engedélyezni. Hasonlóképpen lehetne kiadni a fémeket, huzalokat, sózott halat, és más hasonló, tiszta nyílt levéllel érkezett árukat, szállító hordóik és ládaik tisztítása és kiöblítése nélkül.

Mindezek ellenére, a biztonság fokozása érdekében, a fentiekben előírt elővigyázatossági rendszabályokat kell követni.

Az áruk továbbítását a hajóról a partra a hajó személyzetének tagjai végzik.

Itt azokat a közegészségügyi *fachino*-k veszik át, és beszállítják a veszteglő intézetbe.

Amde az egyik hajó szállítmányát a vesztegzári rend megőrzése érdekében egy másikkal nem lehet együtt kezelni, következésképpen minden szállítmányt a saját elkülönített helyén kell kinyitni, tisztítani és vesztegetetni.

Miután az árucikkek a fedett raktárakba kerültek, az alábbiak szerint végzendő a bálák és ládák felnyitása, halomba helyezése, átkeverése, és forgatása.

IV. fejezet

Közegészségügyi elővigyázatosság és eljárási rend az intézetben az áruk kibontásánál és vesztegzári kezelésük során

Selyem- és kecskeszőr báláknál a külső borítás eltávolítása után a belsőt a sarkokon keresztezett irányban kell felmetszeni majd a bálákat naponként átforgatni, hogy azokat a levegő minden irányból átjárhassa.

Gyapjú, len, gyapot, és hasonló báláknál a csomagolást felül kell megnyitni, majd tartalmukat visszatolható mértékig kell csak kihúzni, hogy ne legyen szükség újra csomagolásra. A bála közepén egy kar behatolásához elegendő méretű lyukat kell vágni, majd az árut olyan helyre kell állítani, ahol állandó a levegő járása. A *fachino*-k minden nap benyúlnak a bála közepébe, majd azokat folyamatosan átrakodják, de egymásra helyezve nem halmozhatják 4 lábnaál magasabbra.

Gyapotból, teve-, és hódyszőrből font fonalat, illetve hasonlókat tartalmazó bálákról és csomagokról minden kötözés eltávolítandó, csak a középső kötés marad érintetlenül, hogy a bála alakja ne változzék. Ezután a bálazsákot az egyik végén teljes szélességében ki kell nyitni, majd minden nap egy erre külön megnyitott lyukon át karnyi mélységig kell benyúlni a bála közepéig. A vesztegzár félidején túl a zsák nyitott vége bevarrható, majd a bála megfordításával a másik végét kell hasonlóképpen megnyitni, és az előbbieket szerint karnyi mélységig benyúlva, naponként átszellőztetni.

Vásznak, paszmányok, durva pamutszövet, és általában minden gyári készítésű selyem-, gyapjú-, len-szöttes esetében az árut a csomagolásból, zsákokból és

ládákból ki kell emelni, darabonként kézbe véve egymásra helyezni, majd naponként és darabonként átforgatni, ráadásul karnyira benyúlni a közepébe, ámde kellő gondot fordítva arra, hogy az áru ne károsodjék, és főként a hajtogatása ne változzék. Ha az áru zsákokban van, minden zsinór és heveder eltávolítandó, és külön kezelendő.

Madártoll bokréták kioldása után a kötöző anyag külön őrizendő. A bokrétákat egymás fölé rakva, helyüket naponként váltogatva, a veszteglési idő teljes tartamában szorgosan át kell forgatni, ügyelve arra, hogy a tollak ne sérüljenek és az alakjuk se változzék.

Nedves, nyüzött bőrök az intézet egyik udvarában ötvenesével vagy százasaival rakhatók egymásra, majd a vesztegzár félidejében darabonként átforgatva ugyanígy halomba helyezendők.

Ökör- vagy más bőroket, kiterített vagy tekercselt alakban, darabonként kell egymásra helyezni, és a rakhelyet naponként váltogatva, minden egyes darabot, vagy tekercset külön-külön kézbe véve átforgatni.

Leveles dohányt a bálazsák felnyitása nélkül 4-6 láb magasságig lehet egymásra helyezni az intézeti raktárakban, feltéve, hogy a zsák lószőrből vagy lenvászonból készült. Más anyag esetén kötelező a felnyitás a külső hevederek felbontásával, de a belsőket érintetlenül kell hagyni, hogy az áru megőrizhesse az eredeti alakját. Amennyiben a tulajdonos hozzájárul minden csomagolás és kötés eltávolításához, a leveleket felfűző zsinórt és minden más kötést is ide értve, majd jóváhagyja a kötegek teljes szétszedését, és azt is, hogy a levelek 7 napon át oda-vissza legyenek forgatva és egymásra helyezve, a dohány mentesül a *quarantana* hátralévő ideje alól és a fenti 7 napos szellőztetés és tisztítás után közvetlenül kiadható. A teljes göngyöleg, így a kötelek, spárgák, és az összes többi heveder is elégetésre kerülnek, vagy az intézetben maradnak a vesztegzár teljes időtartamára.

Vad- és minden más állatot láncra kell fogni, és a nagyobb biztonság érdekében még kalitkába illetve ketrecbe is zárandók.

Minden ragályozódó áruajtát, amelyet a jelen utasítás név szerint nem említett, azonos szorgosság, óvatosság és rend szerint kell megtisztítani és az állagát jól megőrizni, azt is szem előtt tartva, hogy a közegészségügyi eljárások következtében károkat csak a legcsekélyebb mértékben szenvedjenek.

Amennyiben a veszteglő intézetbe felvett áru *fede bruta*-val érkezett, a legnagyobb szorgossággal és egyben kétszeres elővigyázatossággal kell eljárni a szállítmány megnyitásánál, kibontásánál, szellőztetésénél, és teljes kezelési ideje alatt, abban az esetben is, ha a bálák, vagy egyes darabáruk némely elkerülhetetlen károkat szenvednének.

Egyebekben pedig tudatosítani kell az összes közegészségügyi eljárásban, hogy a vasárnapok és az ünnepnapok sem maradhatnak ki a munkavégzésből.

V. fejezet

Közegészségügyi elővigyázatosság és eljárási rend a vesztegár lefolyása és időtartama tekintetében

A hajókra kiszabott vesztegár azon a napon kezdődik, amelyen befejeződött a ragályozódó áruk átrakodása a veszteglő intézetbe.

Ha a teljes rakomány nem ragályozódó árukból állna, mint pl. gabonafélék illetve más egyebek, vagy a hajó carico nélkül érkezett, a vesztegár attól a naptól számítandó, amelyen a közegészségügyi ellenőr a fedélzetre lépett.

Az összes nem ragályozódó áruféleség a *quarantana* sérelme nélkül a veszteglő hajón maradhat, azonban a közegészségügyi ellenőr adjon bizonyosságot arról, hogy azok közé semmilyen más áru nem keveredett.

Az árukra kiszabott vesztegár attól a naptól kezdődik, amelyen a teljes rakomány utolsó báláját is felnyitották a veszteglő intézetben.

Ezzel ellentétben az utasokra nézve pontosan attól a naptól indul, amelyen bevonultak az intézetbe.

Amennyiben az utasok rakomány nélküli vagy nem ragályozódó árut szállító hajóval érkeztek, vesztegári idejük attól a naptól számítandó, amelyen a közegészségügyi ellenőrök a hajó fedélzetére léptek.

Feltéve, hogy az utasok nem költöznek át a veszteglő intézetbe, tehát a hajón maradnak, vagy annak veszteglése alatt lépnek a fedélzetre, szükségszerűen a hajóra kiszabott *quarantana* alá sorolandók.

Ha az utasok, a hajó kapitánya, vagy tulajdonosa, vagy a hajóírnok meztelenre vetkőznek, és szabad forgalmú ruházatba öltöznek, 5 nap jóváírást kaphatnak a hajóra kötelező *quarantana*-ból, vagyis 5 nappal korábban szabadulnak a vesztegár alól.

A *marinari* részére semmilyen indítványra nem adható engedmény a vesztegár időtartamából.

Fenti kedvezmény a királyi hadi- és kereskedelmi tengerészet tisztjeinek is biztosítandó.

Fede netta-val vagy *tocca*-val érkező hajók, a nyílt levél többé-kevésbé aggályos tartalma miatt, illetve kiindulási kikötőjük különbözősége szerint, 7-től 40 napig terjedő vesztegárat kötelesek letölteni.

Fertőzéses nyílt levéllel érkező hajóknak soha sem adható 40 napnál rövidebb vesztegár, amely azonban tetszőlegesen hosszabbítható a *Quarantena* alatt bekövetkezett események függvényében.

Árukra nézve a hajóhoz képest 5 vagy 10 nappal hosszabb *Quarantena* kötelező, ez azonban az időközben észlelt jelenségek miatt, jószerével tovább növelhető.

Vad- és más állatok a hajóval megegyező vesztegár alá esnek.

A hajóra és az árukhoz kirendelt ellenőrökre az előbbivel illetve az utóbbival azonos *quarantena* kötelező.

Amennyiben a kapitány, egy utas, *marinero*, közegészségügyi ellenőr, vagy teherhordó a vesztegár ideje alatt megbetegszik a hajón vagy a veszteglő intézetben, a közegészségügyi orvos lesz a kezelője. Ha a beteg másik orvost igényelne,

kívánságát a veszteglő intézeti prior, vagy egy másik intézeti tisztviselő közvetítésével, a közegészségügyi magisztrátus elé kell terjeszteni. Utóbbi az eltelt időre, a beteg állapotára és körülményeire tekintettel, különösen pedig az igényelt orvos hűségének és szakmai jártasságának érett megfontolásával hozza meg jóváhagyó vagy elutasító határozatát. Az ilyen módon bevont külső orvos azonban nemcsak a betegség tüneteiről és lefolyásáról, hanem az általa alkalmazott kezelésről és az előírt orvosságokról is naponta köteles írásban jelentést tenni a közegészségügyi magisztrátusnak.

VI. fejezet

Közegészségügyi elővigyázatosság és eljárási rend a hajók, utasok és áruk zárlatának feloldása kapcsán

Először az utasok szabadulhatnak a vesztegzárból, ha szemlézésüket a közegészségügyi orvos a részére adott eligazítás szerint elvégezte.

A hajó zárlatának feloldása előtt az odahelyezett *guardiano*-k jelentést tesznek a személyzet jó egészségi állapotáról és arról, hogy ott semmilyen ragályozódó áruféleség nem maradt hátra. Ezután a hajót két másik, külön évégből kirendelt *guardiano* is átvizsgálja, és ha semmi gyanúsat nem észleltek, végezetül az orvos szemlézi a hajó személyzetét a szokásos óvintézkedések mellett, és ha nincs ellenvéleménye, mind a hajó, mind a személyzet feloldható a zárlat alól.

Áruk tekintetében először az oda kirendelt ellenőröket kell kikérdezni.

Ezt követően az orvos a *fachino*-kat szemlézi, a prior pedig az egyeztetés érdekében átszámolja a bejelentett, és az intézetbe szállított árukat. Amikor ez megtörtént, és nincs minőségi illetve mennyiségi különbség a tényleges és a bejelentett árukészlet között, továbbá az orvosnak és a *fachino*-knak sincs mit jelenteniük, az utóbbiak és az áruk is feloldhatók a zárlat alól.

A zárlat feloldása azonban mind az utasok és a hajó, mind az áruk tekintetében csakis a közegészségügyi kancellária végrehajtási utasítása alapján történhet, amint az egyértelműen kitűnik az intézeti prior és a többi közegészségügyi tisztviselő részére adott alábbi eligazításból.

VII. fejezet

Közegészségügyi elővigyázatosság és eljárások hajótörés esetén, illetve a hajó, az áruk, és személyek mentése és tisztítása tekintetében.

Amikor egy hajó, érkezzék akár gyanús vagy valóban fertőzött helyről, vagy egy másik fertőzött illetve gyanús hajóval érintkezett volna, és egy kitörő vihar nyilvánvaló veszélye elől menekülván engedélyt kér arra, hogy betérhessen a *porto*-ba, inkább engedni kell a kérésének, nehogy ellenkező esetben a szükségstől szorongatva titokban vagy erőszakosan kirakodjék, és ennek legszomorúbb következményeivel kelljen foglalkozni. Ilyen esetekben a közegészségügyi magisztrátus nyújtson inkább gyors segítséget mind a hajónak, mind a személyzetének, természetesen a kellő óvintézkedések betartásával. Következésképpen a szükséges élelmiszereket és italokat olyan lakatlan külső helyszínre kell vinni, amely mentes a ragályozódásra fogékony anyagoktól, majd azokat a hajó személyzete onnan

fogja elszállítani, de az is megoldható, hogy a csomagokat egy tiszta helyről átvetik a segélykérők *batello*-jába, vagy *chaloupe*-jába. Nevezett élelmiszerek és italok egy csupasz vízi alkalmatossággal is átküldhetők, emberek, vitorlák, kötélzet vagy más, ragályt felvevő dolgok nélkül. Magát a járművet az esemény után kétszer is víz alá kell meríteni, és legalább három napon át elárasztva tartani, hogy azoktól a legapróbb ragályos részecskéktől is megszabaduljon, amelyek mégis rátapadhattak volna. Egyébként, maga a hajó, amíg a vihar vagy annak kockázata fennáll, szalmából font, vagy alaposan kátrányozott kötelekkel a parthoz kötve maradhat.

Ilyen eseménynél, és a jelen fejezet további rendelkezései kapcsán a közegészségügyi óvintézkedések és a kirendelt *guardiano*-k száma is megkettőzendő. Utóbbiak az eseményekhez és körülményekhez szabott fizetség ellenében éjjel-nappal őrseget állnak a közegészségügyi magisztrátus által kinevezett tisztviselő, vagy más személy felügyelete alatt.

Amennyiben a hajó teljesen használhatatlanná vált, és a kapitány a személyzettel együtt helyben másik hajót igényelne, a magisztrátus köteles azt előteremteni (előzetes üzleti egyezkedés után, és az előző fejezetben elrendelt óvintézkedések szerint átvett ellenérték fejében), mind az emberek, mind a szállítmány megmentése érdekében. Feltéve, hogy a kapitány nem akar, vagy nem képes másik hajót igénybe venni, azt is kérheti, hogy partra szállhasson az elkerülhetetlen hajótörés veszélye miatt. Kérése szélsőséges szükséghelyzetben egy egészen távoli partszakaszon saját magát és további személyeket illetően is teljesíthető. Mindazonáltal az ilyen hely körül dupla *cordon-t* kell húzni, és minden eshetőségre tekintettel még ez is megkettőzhető. Ilyen védvonallal körülvéve őrzi a helybéli lakosság éjjel-nappal a partra szállt embereket mindaddig, amíg azt a közegészségügyi magisztrátus szükségesnek tartja. Mielőtt felvételre kerülnek a veszteglő intézetbe, kötelesek levetni a ruházatukat, újat felvenni, és a régit azonnali elégetésre átadni, ha fertőzött helyről érkeztek, vagy útjuk során fertőzött hajóval érintkeztek volna.

Ha a hajó személyzete egyáltalán nem képes fizetni a mentésért és az ellátásért, a költségeket a közegészségügyi pénztár viseli, majd visszatérítési igényét szabályos szolgálati úton az intendatúrához fogja bejelenteni. Ha egy hajó kalóznak elől menekülve kér oltalmat és menedéket, az már nemcsak közegészségügyi ügynek tekintendő, hanem egyidejűleg a *governo* is érintetté válik, így a közegészségügyi magisztrátus az engedélyezés vagy elutasítás tekintetében az intendatúra parancsaira köteles hagyatkozni, azonban azok teljesítése közben a szükséges közegészségügyi óvintézkedéseket mindenkor szem előtt kell tartania.

Időnként előfordulhat, hogy egy fertőzésre gyanús, vagy fertőzött hajó, teljesen nyilvánvaló veszélytől szorongatva, előbb teszi partra az embereket, mintsem hogy a közegészségügyi magisztrátus intézkedhetett volna. Ilyen esetekben a magisztrátus a körülmények által megkövetelt módon rendelkezik az emberek elhelyezéséről, és a vesztegzár időtartamáról. Elsődlegesen azonban a fentiek szerint a helybéli lakosság által kiállított kétszeres vagy többszörös *cordon*-nal folyamatos őrzést kell biztosítani. A veszteglési idő elteltével kerül sor a hajó kényszerű el-

hagyásának kivizsgálására, az események és a körülmények alapján, de az életükkel játszanak azok, akik titokban partra szálltak, akik pedig ellenszegülnek a közegészségügyi magisztrátus rendelkezéseinek, a legsúlyosabb büntetést fogják elszívni. A kordon fenntartásának ideje alatt a magisztrátus napi rendszerességgel köteles a legújabb híreket beszerezni a helyzet mindenkor alakulásáról.

Hasonló kordont kell minden terület köré húzni, ahol bárki is fertőzésre gyanús, vagy fertőzött hajóról a partra lépett. Ezt követően a közegészségügyi magisztrátus intézkedik az élelmiszerek és más szükségletek helyszínre szállításáról. Szabad döntésén múlik egyes különös esetekben, hogy érett megfontolással, valamelyest enyhítsen az óvintézkedések előírt szigorúságán.

A teljesen használhatatlanná vált és sorsára hagyott hajótestet, ha fertőzött, vagy fertőzésre gyanús helyről érkezett, a tengerbe kell süllyeszteni. Ezt megelőzően azonban a személyzet szerelje le a vitorlákat, köteleket, és más ragályozódó anyagokat, ezeket ugyanis gondosan el kell égetni. Azonos eljárás követendő a személyzet nélkül, vagy akár személyzettel, de nyílt levél nélkül partra sodródott hajókkal, továbbá azokkal is, amelyek fertőzött vagy gyanús helyről érkeztek, illetve kiindulási kikötőjük teljes bizonyossággal nem azonosítható. Ha bizonyossá válik, hogy a sorsára hagyott hajó nem fertőzött, vagy nem gyanús helyről érkezett, a megkövetelt ellenőri létszámon túl kellő számban *marinari*-t kell kirendelni, hogy a hajót közlekedésre képes állapotba hozzák. Ezt követően a közegészségügyi magisztrátus saját belátása szerint határozza meg a *quarantena* időtartamát, tekintettel a hajó elhagyásának körülményeire, kiindulási kikötőjére és rakományának természetére. Egyébként minden ilyen esetben, a hajó és a rakomány honosságát, visszaszolgáltatását és értékbecslését illetően a hatályos tengerjogi szabályozás irányadó, természetesen a keletkezett bér- és dologi költségek levonása mellett.

Azokról a hajókról, amelyek a kikötőben vagy a nyílt tengeren váltak gazdátlanná, és a hajó fertőzött helyről vagy nyílt levél nélkül, gyanús helyről érkezett, vagy ismeretlen a kiindulási kikötője, az összes ragályozódó áruféleséget hajó legénysége vagy annak hiányában a közegészségügyi ellenőrök kötelesek gondosan elégetni és a hamut a tengerbe szórní. A nem ragályozódó árukról minden csomagolás és kötöző anyag eltávolítandó, majd az ezt követő szellőztetés és tisztítás után őrzés alatt maradnak a tengerjog szerinti átadásig.

Amennyiben csaknem bizonyos, hogy a kikötőben vagy a nyílt tengeren elhagyott hajón szállított áruféleségek szabad, de legalább is csak gyanús helyről érkeztek, nem kötelező az elégetés, viszont huzamos és gondos szellőztetés illetve kezelés végzendő. Evégből a hajó személyzete is igénybe vehető, illetve annak hiányában a munkát közegészségügyi ellenőrök és a rakodómunkások végzik. Ezután a közegészségügyi magisztrátus által elrendelt tisztítás és *quarantena* teljesítésére az árut átszállítják a veszteglő intézetbe. Partra sodort áruk és azok mentése tekintetében is azonos elővigyázatosság szükségeltetik.

Amikor egy holttest partra vetődik, vagy a tengerből húzzák ki, először kellő távolságból bírósági illetve közegészségügyi orvosi szemle történik. Megbizonyosodván arról, hogy a halál nem pestis miatt következett be, és a holttest nem fertő-

zött vagy gyanús helyről származik, egyházi szertartás szerinti temetés végezhető. Minden értesülés hiányában, miután fennáll a gyanú, hogy netán a szerencsétlenül járt hajó, amelyen az elhunyt személy tartózkodott, fertőzött vagy gyanús helyről indult volna útnak, a közegészségügyi magisztrátus a közelben egy mély gödröt ását, amelybe a hullát kampók vagy vasból készült más eszközök segítségével kell belevetni és elföldelni. A temetés mindenféle érintés nélkül történjék, és a holttestnek a felbomlást elősegítő égetett mésszel való betérítése után a gödröt alaposan feltöltve kell betakarni.

Minekutána ilyen ügyekben bármely körülmény és megfontolás az egész esetet alapjaiban átértékelheti, következésképpen az alkalmazandó óvintézkedések is ennek megfelelően alakulnak. Ezért a közegészségügyi magisztrátus teljhatalommal rendelkezik arra nézve, hogy az eszközök kiválasztásában a vész mértékéhez igazodjék, így ez úton a közjó szolgálatának oly fontos szempontjait a lehetséges legegyszerűbb módon érvényesítse.

VIII. fejezet

A közegészségügyi magisztrátusról

Bármely törvény a maga teljes erejét csakis akkor érvényesítheti, ha pontos követéséhez és a törvényszegők megbüntetéséhez alkalmas eszközök állnak rendelkezésre: szükséges tehát a közegészségügyi magisztrátust kellő tekintéllyel és a megfelelő végrehajtó hatalommal felruházni. Evégből elrendeltetik, hogy

Először: nevezett magisztrátus álljon egy *praeside*-ből, három valóságos tanácsosból, kettő városi küldöttből, két *adjunctus*-ból, és egy kancellárból.

Másodszor: a közegészségügyi magisztrátus közvetlenül az intendatúra alárendeltsége révén a bécsi székhelyű legfelső kereskedelmi *directorium* alá is tartozik.

Harmadszor: hatalmában áll felügyelőket, ellenőröket, és más alsóbb rendű személyzetet saját belátása szerint elbocsátani és alkalmazásba venni.

Negyedszer: a *praeses* dönti el, hogy milyen tevékenységek illetve megbízások tartoznak az egyes valóságos *provisor*-okhoz.

Nevezetesen különös feladatként az egyik a *porto*-t, a másik a veszteglő intézetet, a harmadik pedig a *casino*-t felügyeli.

Mindazonáltal a valóságos *provisor*-ok vigyázó szemüket általában és különösen is oda vessék, és arra ügyeljenek, hogy a közegészség ügyéhez tartozó valamennyi hivatal ellátása kellő szorgalommal és hűséggel történjék. Jóllehet mindhárman egy-egy rájuk bízott ügyosztály élén állnak, különös felügyeletük és elkötelezettségük nem zárja ki az általános felügyeletet és elkötelezettséget.

Ötödször: a *praeses* havonta kétszer, a közegészségügyi magisztrátus teljes ülésén, rendes *commission* keretében veszi sorra a megelőző időszak ügyforgalmát az esedékes határozatok meghozatala érdekében. Olyan események kapcsán, amikor *periculum in mora* fenyeget, vagy különös körülmények állnak elő, rendkívüli *sessione*-t kell összehívni. Különös körülményeknek azok tekintendők, amelyekben a kancellár, a *capitano del porto*, a veszteglő intézet *prior*-ja vagy a közegészségügyi őrház felügyelője a helyszínen szóban nem intézkedhet, így a közegészségügyi magisztrátus bölcsessége és határozata válik szükségessé. Ebbe

az ügykörbe tartoznak azok az esetek is, amelyekben a magisztrátus még nem hozott általános vagy eseti döntést.

Hatodszor: mindenki számára nyitott a lehetőség, ha a magisztrátus egyes tagjaival vagy intézkedéseivel szemben kifogása volna, hogy azt előszóban vagy írásban titkosan a *preside* tudomására hozza, aki az értesülést úgy fogja kezelni, hogy a bejelentő neve soha ne kerüljön nyilvánosságra.

Hetedszer: a közegészségügyi magisztrátust értesíteni kell az Intendatúra levantei és nyugati császári-királyi főtisztviselőkkel és consul-okkal folytatott levelezésében foglalt közegészségügyi tartalmakról, hogy a magisztrátus elrendelhesse a mindenkor szükséges intézkedéseket.

Minden levelet, értesülést és határozatot a magisztrátus akár rendes, akár rendkívüli, de teljes ülésén kell előadni és megfogalmazni.

Nyolcadszor: minden közegészségügyi esemény és ügykezelés kapcsán, ha azokat a szabályzat előrelátó módon és határozottan rendezte, a legnagyobb pontossággal a vonatkozó előírásokat és utasításokat kell követni.

Ezek hiányában a közegészségügyi magisztrátus legalázatosabb szakvéleményt terjeszt elő, amelyet az *intendanza* továbbít a legfelső hatósághoz.

Kilencedszer: minden közegészségügyi tárgyban és eljárásban, előterjesztés és körültekintő megfontolás után, a magisztrátus szótöbbséggel hozza meg döntését. Szavazat-egyenlőség esetén a döntés joga a *votum des presidis* révén érvényesül.

Tizedszer: a helybéli nemesség, mint hallgatóság vehet részt a bizottsági üléseken.

Tizenegedszer: az év végén a közegészségügyi magisztrátus összes tisztviselője teljes ülés előtt ad számot az éves tevékenységéről. Jelentésüket a magisztrátus a valóságos tanácsosok havi *extract*-jaival veti össze.

A magisztrátus ugyancsak köteles a saját munkájáról összegző jelentést készíteni. Továbbá...

Tizenkettedszer: a többszörösen megnevezett közegészségügyi magisztrátus saját testületi költségeire és tagjai életvitelének biztosítására, Ő császári-királyi Felsége által legkegyesebben megállapított *fundum* és *cassa* felett rendelkezik.

IX. fejezet

A valóságos és a címzetes tanácsosokról

Valóságos tanácsosok fizetést vagy más, külön juttatást sem élveznek.

1. Egyetlen egy valóságos tanácsos, vagy városi küldött tanácsos, és legkevesebb a címzetes tanácsosok jogosultak a közegészségügyi magisztrátus előzetes tudomása, engedélye, és döntése nélkül, szóban vagy ideiglenesen utasításokat adni és intézkedni, vagy bárkit valaminek az elintézésére felhatalmazni, kivéve, ha a késlekedés miatt igen súlyos veszélyhelyzet keletkeznék.

2. Rendes bizottsági üléseken mindegyik valóságos tanácsos beszámol saját ügyosztálya eseményeiről és arról, hogy a hivatalnokok kellő hűséggel és gondossággal teljesítik-e a magisztrátus rendelkezéseit, szabályzatait, és parancsait. Bejelenti a visszaéléseket és a hivatali rend megsértését, és javaslatokat tesz ezek

kezelésére. Röviden tehát mindent összefoglalva, a valóságos tanácsosok a legnagyobb buzgósággal teljesítsék szolgálati kötelességeiket.

3. Valóságos *provisor*-ok nem távozhathatnak el a *preside* engedélye nélkül. Ilyen engedélyt azonban csakis a legnyomósabb okokra hivatkozva szerezhethetnek, de így sem kapják meg, ha valamelyik *provisor* eleve távol lenne és saját ügyeinek intézése miatt nem térhetne vissza.

4. Ilyen távollét után a kancellár értesíti a *provisor*-okat az időközben történt összes eseményről.

5. Valóságos és városi tanácsosok csakúgy, mint a címzetesek, amilyen gyakran csak akarják, kikérhetik bemutatásra azokat a jegyzőkönyveket vagy jegyzékeket, amelyek a közegészségügyi magisztrátus testületi előterjesztéseit, elfogadott határozatait és hatósági eljárásait tartalmazzák, így szerezhvén bizonyóságot arról, hogy a kancellár mindent kellő hitelességgel és gondossággal rögzített.

6. A folyó hó utolsó, vagy a következő hónap első napján, a veszteglő intézeti, a közegészségügyi őrházi és a kikötői ügyosztály élére állított *provisor*-ok kötelesek a saját részlegeik pénztárát ellenőrizni, és annak állományát a közegészségügyi főpénztárnak átadni.

Bármelyikük távolléte vagy akadályoztatása esetén a pénztárt a kancellár ellenőrzi.

7. Városi tanácsosokat csakúgy, mint a címzeteseket a közegészségügyi magisztrátus összes ügyének tárgyalásán *votum consultivum und decisivum* illeti meg. Ezzel csak akkor nem rendelkeznek, sőt jelen sem lehetnek, ha személyük ellen érkezett nyilvános vagy titkos bejelentés kerül tárgyalásra.

8. A *provisor*-ok, ha korábban nem álltak volna esküre kötelezett szolgálatban, az *intendanza* színe előtt kötelesek letenni a hivatali esküt.

9. Valamennyi valóságos, városi és címzetes *provisor*, jogosult megjelenni a *constitutum*-ok felvételénél, és más jelentős közegészségügyi eseménynél.

10. fejezet

A városi tanácsosokról és a hallgatóságról

A városi tanácsosok szorgalmasan látogatják a közegészségügyi magisztrátus *sessio*-it, hogy elevenen tartsák a megszerzett elméleti és gyakorlati ismereteiket, sőt továbbiakat is szerezzenek. Mindegyiküket *votum decisivum* illeti meg a közegészségi ügyekben hozandó döntésekben.

Ő császári-királyi Felsége hangsúlyt fektet arra, hogy hűséges alattvalói a kormányhivatalok rendszeres látogatása révén fiatal éveikben szerezzenek gyakorlatot a legfelső szolgálatra. Ezért a fiatal, jó neveltetésű és képességű ifjaknak engedélyezhető, hogy hallgatósággként vegyenek részt a magisztrátus tanácskozásain, miután esküt tettek a *presidis* előtt. A rájuk bízandó ügyeket köteles buzgalommal, hűséggel és titoktartással kezeljék, ugyanis Ő császári-királyi Felsége a jövőben betöltendő álláshelyeknél mindezeket a legkegyesebb megfontolással veszi majd figyelembe.

11. fejezet

A közegészségügyi kancellárról és az alkancellárról

1. A kancellár felügyeli és irányítja a kancelláriát, az ide tartozó könyvek és nyilvántartások vezetését, és gondoskodik arról, hogy ez utóbbi munkát az alkancellár pontosan és hűséggel végezze.

2. A legnagyobb pontossággal jegyzőkönyvezi közegészségügyi magisztrátus előterjesztéseit, utasításait, végzéseit és határozatait, és egyáltalán minden hivatali eljárását és iránymutató intézkedését.

3. Szükség szerint alkancellári feladatkörben egy segéd adható melléje, aki minden intézkedésben és megbízatásban a keze alá fog dolgozni.

4. A kancellár és segédje jegyzékben rögzítik a közegészségügyi magisztrátus levelezését más helyeken működő közegészségügyi előljárásságokkal csakúgy, mint az intendatúra által közvetített leveleket, amelyeket a külhoni uralkodói udvarokhoz kiküldött császári-királyi diplomata és a konzulok írtak, miután azokról beszámoltak a magisztrátus színe előtt. A beérkező eredeti irományok, legyenek azok jelentések vagy határozatok, nemkülönben a kimenő levelek másolatai, a kancellárián gondosan megőrzendők.

5. Minden közegészségi esemény és ügymenet kapcsán, ha azokkal a legfelső határozatok, a jelen szabályzat, vagy a közegészségügyi magisztrátus állásfoglalásai korábban már foglalkoztak és azokat érdemben elrendezték, a kancellár jogosult kiadni a végrehajtási utasításokat.

Olyan esetekben viszont, amelyekben még nem született a fentiek szerinti állásfoglalás vagy döntés, a kancellár, és még kevésbé a segédje, szóbeli utasítást még ideiglenesen sem adhat ki a közegészségügyi magisztrátus előzetes határozata és jóváhagyása nélkül.

6. A kancellár személyesen fogadja a gyanús helyről érkező hajók tulajdonosainak *constitutum*-át a közegészségügyi *casino*-ban. Ott helyben adja ki az általános rendelkezésekkel összhangban álló *mandatum*-okat a vesztégzár időtartamáról és a telepítendő ellenőrök számáról. Amennyiben utólag kétségek merülnének fel a *constitutum*-okat illetően, azok tartalma, a nyilatkozók személye, illetve előre nem látható, és az általános szabályzatokban nem rendezett események miatt, különösen akkor, ha a körülmények megfigyelő ellenőrök telepítését követelnék, a kancellária semmilyen újabb intézkedést nem tehet, a közegészségügyi magisztrátusnak készített jelentés és az annak nyomán meghozott határozat nélkül.

7. Fertőzött helyekről érkező hajókkal a kancellár személyesen, a *capitano del porto* társaságában, nyílt vízen köteles találkozni, majd a vonatkozó elővigyázatossági szabályok szerint szólítja fel a kapitányt a nyílt levél felmutatására és a nyilatkozat megtételére.

8. Ugyancsak a kancellár veszi át a fenti, vagy csak gyanús helyekről érkezett hajóktól a magánleveleket, majd egy közegészségügyi ellenőrrel továbbítja a megadott címekre.

Amennyiben a küldemények között külhoni egészségügyi hatóságtól, konzultól vagy követtől a közegészségügyi magisztrátushoz címzett levelek is érkeztek,

magánlevelek kézbesítése csak az utóbbi hatóság előzetes és egyértelmű engedélyével történhet.

9. A kancellár törekedjék arra, hogy amilyen gyorsan csak lehetséges, megtörténjék a *constitutum*-ok felvétele, mielőtt a hajó tulajdonosa bárkivel is tárgyalhatott volna.

Nevezett hivatali eljárásnál csak a kancellár, a valóságos, a városi és a címzetes tanácsosok jogosultak megjelenni.

A *casino* tisztviselői azonos figyelemmel járnak el, ha *patente libera*-val érkezett hajó *constitutum*-át veszik fel, az alábbiakban következő részletes eligazítás alapján.

A *constitutum*-ok írásba foglalásánál a kancellár, szintúgy a hajón tartózkodó személyeket megszámláló és szemlélő közegészségügyi őrházi tisztviselők kötelesek ügyelni arra, hogy minden megegyezzek a nyílt levél tartalmával.

A fentiek ellenőrzését a *constitutum*-ba egyértelműen bele kell foglalni.

10. A kancellár, hogy megbizonyosodjék arról, miszerint a nem fertőzött és nem gyanús helyekről érkezett hajók előszóban tett *constitutum*-ait a *casino* tisztviselői a saját nyilvántartó könyvükben az előírtak szerint és a szükséges gondossággal megfogalmazva rögzítették, ismételten köteles elrendelni ezeknek a könyveknek a bemutatását.

11. Gabona, és más nem ragályozódó áruk kirakodásához a *casino* és a veszteglő intézetek tisztviselői az utasításokat a közegészségügyi kancelláriától kapják, és az előbbiek, de a veszteglő intézeti prior se merészkedjék a kancelláriától érkezett utasítás előtt ilyesféle kirakodást engedélyezni, vagy elvégeztetni, egyebekben pedig minden kirakodásról jelentést kell tenniük a kancelláriának.

12. Azokat az utasításokat, amelyek alapján a vesztegzár alá helyezendő hajók, kirakodás előtt vagy annak végeztével, a mólón belülré jöhetnek, ugyancsak a kancellária adja ki, azonban a közegészségügyi magisztrátus előzetes és egyértelmű utasítása alapján.

13. Az áruk veszteglő intézetbe való átrakodásánál, illetve az utasok átvonulásánál a veszteglő intézeti *prior* köteles egy pontosan összeállított jegyzéket átadni a kancelláriának, amelyet az ellenőrök vettek fel az áruk mennyiségéről, minőségéről, és fajtájáról, továbbá az egyes személyekről.

Nevezett *prior* a hivatali rend szerint saját magának is megőriz egy példányt a fenti jegyzékekből.

Egy másodpéldányt az ellenőrök az áruk tulajdonosának is kötelesek átadni.

14. Amikor véget ért a közegészségügyi magisztrátus általános, vagy eseti határozatai szerinti vesztegzár a hajók, az utasok, és az áruk tekintetében, feloldásra az utasítást a kancellária adja ki a veszteglő intézet és a *casino* tisztviselőinek az ellenőrök előzetes beszámolója és az orvos jelentése alapján.

Amennyiben a vesztegzár ideje alatt bármely rendkívüli esemény történt, illetve az ellenőrök nyilatkozata vagy az orvos jelentése aggályos volna, ezt a kancellária haladéktalanul jelenti a közegészségügyi magisztrátusnak, majd a végrehajtással várakozik a vonatkozó határozatokra és rendelkezésekre.

15. A zárlat feloldása előtt a kancellária a veszteglő intézeti igazgató útján

kapja meg az ellenőrök tanúsítványát arról, hogy az árukat és a személyes holmikat az előírások szerint nyitották fel, szellőztették és tisztították. Csakis az igazgató tanúsíthatja, az összes áru és az utasok hiánytalanságát.

Amennyiben az utasok és áruk tekintetében a jelentett és a valós állapot között akár a legcsekélyebb különbség is mutatkoznék, a kancellária nem állíthatja ki a *pratica* engedélyt, ellenben a kancellár kötelező jelentést tesz a közegészségügyi magisztrátusnak, amely saját belátása szerint rendelkezik a továbbiakról.

16. Minden távozó hajó, akár szabadon közlekedik, akár nem, a kancelláriától köteles nyílt levelet illetve a rakományról *fede*-t beszerezni.

Nyílt levelekben a kapitány, a hajótulajdonos, de az utasok és a matrózok kérésére is rögzíteni lehet a nevüket, életkorukat, és külső megjelenésüket.

Rakományi levelekben a legpontosabban jelölendő az áruk darabszáma, fajtája és minősége, a kancellárián leadott nyilatkozatnak megfelelően. Kérés esetén az utasok is külön egészségügyi tanúsítványt kapnak.

Összességében a kancellária a *mandati di carico* kiadása és a *fede* felüljegyzése tekintetében a felmutatott bárcákra és tanúsítványokra hagyatkozik.

17. Mindaddig azonban a kancellária nem zárja le a *fede*, a *mandato di carico*, és a közegészségügyi nyílt levél ügyintézését, és hátoldali jegyzetet sem vezet a felmutatott tanúsítványra, amíg a *capitano del porto* által kiadott számlával a kapitány nem igazolta az *anchoraggio* és a *dazio di nochiero* befizetését.

Hasonlóképpen a Szent Miklós testvériség által kiállított nyugtákat is kéri a kancellária, hogy azokat az irattárában megőrizze.

A kancellár és segítői teljes felelősséggel tartoznak az alábbiakban részletezett hanyagságokért.

18. Amennyiben egy szabadon közlekedő hajó egy nem szabad, de nem is gyanús helyre távozik, és egy szabad *guardiano*-t igényel kíséretnek, ezt a kérését a kancellária egy, a *casino*-tól kirendelt ellenőr révén teljesíti, miután ellátta a megfelelő utasításokkal, és azok betartására halálbüntetés terhe mellett feleltette.

Az ilyen hajók a visszaérkezésnél, nevezett *guardiano* kizárólagos *constitutum*-a alapján szerzik meg a *pratica*-t.

19. Amikor egy zárlat alatt álló személy megbetegszik, sőt elhaláloznék, a kancellár azonnal helyszíni szemlét tart, rögzíti az orvos illetve a *guardiano consultum*-át, nyilatkozatát és beszámolóját, majd a maga részéről is jelentését küld a közegészségügyi magisztrátusnak.

20. Azonos elővigyázatosság szükséges az állatok kimúlása vagy járványos betegségei esetén, amelyekről a kegyelmes Isten óvja meg a szerencsés tartományokat!

21. A kancellár személyesen köteles megjelenni a közegészségügyi magisztrátus valamennyi rendes és rendkívüli ülésén, így nem jelenthet távollétet jogszerű ok, és a *praeside* kifejezett engedélye nélkül.

Távollétében segédje, vagyis az úgynevezett alkancellár helyettesíti.

22. A kancellár egyszersmind rangban az első számú címzetes tanácsos.

Ezzel szemben az alkancellár, amennyiben a közegészségügyi magisztrátusban a kancellárt helyettesíti, a legutolsó helyet foglalja el.

23. A kancellár, és nem kevésbé a segédje, a közegészségügyi magisztrátusnak, *mediate* pedig az intendatúrának van alárendelve.

24. Egyikük sem fogadhat el bármely ürüggyel a hajó személyzetétől, az utasoktól, az ellenőröktől, és más alsóbb beosztású szolgálótól jutalékot, díjazást, vagy ajándékot a fáradozásaiért, vagy a már teljesített, illetve teljesítendő szívésségi szolgáltatokért, még kevésbé utalhat arra, hogy ezeket készséggel elfogadná.

25. Jóllehet, mindketten személyesen gyűjtik be a kancelláriai illetékeket, amelyeket Ő császári-királyi Felsége kegyeskedett elrendelni, azokból saját maguknak levonást nem tehetnek, így kötelesek a teljes összeget havonta átadni a pénztárnoknak.

26. Amennyiben valamelyik valóságos tanácsos indokolt távollét miatt nem vett részt a magisztrátus ülésén, a kancellár köteles őt tájékoztatni a megtárgyalt ügyekről.

27. A kancellária hivatal napkeltétől délig, és délután két órától napnyugtáig tart nyitva. Ebben a két időszakban, különböző mentségekre hivatkozva, a kancellár illetve a segédje sem lehet távol, hogy a hajók és utasaik ügyeit minél gyorsabban intézhessék.

28. A kancellária az alsóbb hivataloknak és tisztviselőknek írásban továbbítja a közegészségügyi magisztrátus összes végzését és határozatát, és szüntelenül gondoskodik azok legpontosabb betartásáról.

A kancellár különösen ügyeljen arra, hogy a saját feladatait mindenki maradéktalanul teljesítse, ellenkező esetben pedig gondoskodjék a magisztrátus értesítéséről.

29. Helybéli és jó képességű személyek a *praeside* előzetes hozzájárulásával belépési engedélyt szerezhetnek a kancelláriára, hogy ott jóllehet mindenféle intézkedési jogkör nélkül, gyakorlatot szerezzenek a különféle hivatali ügyek intézésében.

Egyebekben Ő császári-királyi Felsége betölthető állások tekintetében nevezett személyekre különös kegyességgel fog emlékezni.

12. fejezet

Eligazítás és feladatok a *capitano del porto* részére.

Minthogy a *capitano del porto* teendői szoros kapcsolatban állnak a közegészségi ügyekkel, a személyében leginkább alkalmas arra, hogy ilyen dolgokra és eseményekre is pontos rálátása legyen, ezért Ő császári-királyi Felsége ennek a tisztségnek és viselőjének a legkegyesebben címzetes közegészségügyi tanácsosi rangot adományozott.

Következésképpen a *capitano del porto*, eredeti szerepkörén túl még az alábbiakban felsorolt előírásoknak is köteles megfelelni.

1. A *capitano del porto*, mint címzetes tanácsos, szabad bejárással, hivatalból tagja a közegészségügyi magisztrátusnak. Törekedjék tehát arra, hogy ügybuzgalma és teljesítendő szolgálatai révén az alábbiak szerint tegye magát méltóvá a legmagasabb helyről kinyilvánított kegyességre.

2. Valahányszor a kikötőben vagy annak látókörében olyan események történ-

nek, amelyek a közegészség ügyét közvetlenül vagy közvetve érintik, a *capitano* ezeket kötelezően jelenti a közegészségügyi magisztrátusnak, majd pontosan annak rendelkezéseihez kell igazodnia.

3. Kötelességeiből eredően a kikötőben kényelmes horgonyzó helyet jelöl ki a *patenta libera*-val érkező hajóknak, de ügyeljen arra, hogy a hajók horgonyaikat egymástól kellő távolságra vessék ki, parti köteleiket jól rögzítsék, kölcsönösen ne vádaskodjanak és egymásnak károkat se okozzanak.

4. Címzetes tanácsosként kötelező bejelentést kell tennie a közegészségügyi magisztrátusnak vagy az intendatúrának is, ha közegészségügyi szabályzatba ütköző magatartást észlelne a beosztott hivatalnokok, különösen pedig a veszteglő hajókra telepített ellenőrök, vagy azok részéről, akik nevezett hajóknak élelmiszert és más szükségleti cikkeket szállítanak.

5. A *capitano* főként arra ügyeljen, hogy a veszteglésre rendelt hajók a szabad közlekedésűektől távol vessenek horgonyt, és az utóbbiakkal semmilyen ürüggyel, akár csak a legcsekélyebb érintkezésbe vagy kapcsolatba se kerülhessenek.

6. *Fede bruta*-val érkezett hajókat a *capitano* a számukra kijelölt helyen horgonyoztatja, és másokkal, akár ha *patente sospetta*-val érkeztek is, semmilyen kapcsolatfelvételt nem engedélyez.

7. Amennyiben egy veszteglő hajó *savorra*-t akar rakodni, a *capitano*, mint címzetes közegészségügyi tanácsos arra ügyeljen, hogy mindez kellő elővigyázatossággal és szabad személyekkel való érintkezés nélkül történjék.

8. Fenti hivatali minőségében a *capitano* jelen lehet a kapitányok, a hajótulajdonosok, illetve az ellenőrök beszámolójánál és *constitutum*-ánál. *Fede bruta* birtokában érkezett hajók *constitutum*-ánál viszont a kancellárral együtt köteles személyesen megjelenni.

9. Végezetül, a közegészségügyi magisztrátus egyértelmű parancsa nélkül egyetlen egy veszteglő hajónak, még kirakodás után sem adhat engedélyt arra, hogy befuthasson a mólón belüli területre.

13. fejezet

A veszteglő intézeti prior-ról, helyetteséről, az ellenőrökről,
és a *fachino*-król

A *prior* a veszteglő intézet vezetője, segédje pedig a *guardiano*. Alárendeltségükbe tartoznak a közegészségügyi ellenőrök és a *fachino*-k, olyan számban, hogy elegendőek legyenek az áruk felnyitásához, tisztításához, és őrzéséhez. Miután bizonyos tekintetben a prior és valamennyi alárendeltje közvetlenebb megbízatással rendelkezik a közegészség állapotának oly fontos megőrzésére, mint maga a közegészségügyi magisztrátus, még fokozottabb mértékben kötelesek a legnagyobb szorgossággal és figyelemmel követni az utasításokat és teljesíteni a kötelezettségeiket.

1. A veszteglő intézeti igazgató és a *guardiano* kinevezése és leköszönése, szolgálati úton az *intendenza* közvetítésével Bécsben a legfelső kereskedelmi directorium hatáskörébe tartozik, mindazonáltal a jogkört *provisionaliter* a közegészségügyi magisztrátus elnökeként az intendáns is gyakorolhatja.

2. A közegészségügyi ellenőröket és *facchino*-kat a közegészségügyi magisztrátus alkalmazza és bocsátja el az állásukból.

3. Az igazgatóhelyettes a *prior* alárendeltségébe tartozik, mindkettőjük alá pedig a közegészségügyi ellenőrök és a *facchino*-k, tehát mindketten szorgosan ügyeljenek arra, hogy alárendeltjeik tudatában legyenek a kötelességeiknek. Következésképpen az ellenőrök, a *facchino*-k és a *guardiano* is követni tartozik az igazgató rendelkezéseit és utasításait, előbbiek azonban az igazgatóval és helyettesével szemben is teljes tiszteletet és alázatot tanúsítsanak. Az ellenőrök és utasok kölcsönösen és illendően becsülik meg egymást, a vétkesek viszont azonnal elveszítik az állásukat, és példás büntetésben is részesülnek.

4. A *prior* és a *guardiano* is szorgalmazza az ellenőrök és a további intézeti szolgák, valamint az utasok körében az előírt rend és a kellő egyetértés fenntartását illetve előmozdítását. Ennek megfelelően csillapítsák és számolják fel a felmerülő nézetkülönbségeket és viszálykodásokat. Evégből az igazgató személyes felhatalmazással rendelkezik arra, hogy bármely esetben, időben és körülmények között, amikor minden késlekedés veszélyekkel járna, *provisionalis* intézkedéseket foganatosítson. Egyidejűleg azonban köteles a magisztrátust értesíteni, és megvárni a további utasításokat.

5. A *prior* és helyettese is az intézetben lakik, és onnan nappal, még kevésbé éjjel sem távozhatnak, kivéve, ha ezt valamilyen közegészségi vagy intézeti ügy indokolná, vagy a közegészségügyi magisztrátus hívatná őket. Utóbbinak a *prior* havonként küld jelentést az intézeti ügyek állásáról. Távolléte esetén intézeti ügyekben a hatalmat és az általános felügyeletet a *guardiano* gyakorolja.

6. Amikor a *prior* személyes okokból vagy más hátráltatás miatt saját maga nem képes ellátni a tennivalóit, helyét a közegészségügyi magisztrátus előzetes döntése alapján a *guardiano* foglalja el. Amennyiben azonban az igazgató teljesen alkalmatlannak találtnék hivatalának ellátására, vagy leváltották a szolgálatból, azonnal új igazgatót kell kinevezni, és ennek kapcsán Őfelsége előnyösen bírálja el a *guardiano* korábbi szolgálatait és hivatali magatartását.

7. Az intézeti *prior* és helyettese közegészségi és vesztegzári ügyekben *immediate* a mindenkori intendáns, mint a közegészségügyi magisztrátus elnöke alárendeltségébe tartozik. Ezért az utóbbtól érkező parancsokat, továbbá az illetékeségük szerinti végzéseket és határozatokat áthághatatlan rendelkezésnek és zsinórmértéknek kell tekinteniük.

8. Mindketten tekintsék legfőbb feladatuknak a szolgálati kötelek teljesítését, következésképpen tartózkodjanak minden más elfoglaltságtól, iparűzéstől, szenvedélytől és időmúlástól, ezek ugyanis elvonnák a figyelmüket a számukra oly fontos szolgálat ellátásától.

9. Hasonlóképpen álljanak ellen minden ajánlattevésnek, illetve saját hajlamaiknak és önös érdekeiknek, nehogy eltávolodjanak a kötelezettségeik teljesítésétől. Leghatározottabban tilalmas tehát bármely ürüggyel jutalmat, díjazást, részesedést, ajándékot, még ha élelmiszerből is állna, elfogadniuk veszteglő személyektől, ellenőröktől, vagy *facchino*-któl, és még kevésbé utalhatnak arra, hogy ilyesmit készséggel elfogadnának. A vétkesek azonnal állásukat veszítik, majd az

elkövetett bűn természetéhez és körülményeihez igazítva, pénzbeli vagy testi büntetésben is részesülnek.

10. A *prior* saját magánál tartja az összes ajtó, védőrács, és lakrész kulcsát. Nevezett helyeket napkelte előtt tilos kinyitni, napnyugtakor pedig azonnal kulcsra zárandók.

A *prior* a kulcsokat senki másnak nem adhatja át, csakis a *guardiano*-nak, ennél fogva minden nyitásnál és zárásnál valakinek kettőjük közül jelen kell lennie.

11. Nemcsak a *prior*, illetve a *guardiano*, de senki más sem tarthat szabadon szaladgáló kutyát, macskát, illetve repkedő madarat vagy más állatot az intézetben, ezért azokat láncra kell kötni vagy ketrecbe illetve kalitkába zárni.

12. Amikor az intézetben javítási vagy építési munkákat kell végezni, a *prior* értesíti a közegészségügyi magisztrátust, és várakozik a vonatkozó utasításokra.

13. A *prior*, a *guardiano*, és az ellenőrök a vesztegzár alatt és feloldása után sem kereskedhetnek az intézetben fellelhető árukkal, még kevésbé használhatják azokat saját fogyasztásra.

14. A *guardiano* és az ellenőrök az igazgató előzetes tudomása nélkül senkit nem engedhetnek be az intézet területére. Másfelől az igazgató nem adhat engedélyt komolytalanul ténfergő személyeknek, még kevésbé az ellenőrök és *fachino*-k asszonyainak és rokonságának, illetve labdajátékot sem engedélyezhet. Következésképpen külső személyek kizárólag akkor tartózkodhatnak az intézetben, ha a vesztegzári árukat akarják megtekinteni, vagy más közegészségi ügyben valamilyen intéznivalójuk volna. Tartózkodásuk teljes ideje alatt, a *guardiano* vagy egy ellenőr szem előtt nem tévesztve kíséri őket, de ezért tilos akár a legcsekélyebb díjazást is elfogadni.

15. A *prior* a legnagyobb igyekezettel köteles tájékozódni a vesztegzárba felvett személyek és a *fachino*-k egészségi állapotáról és viselkedéséről, és a közegészségügyi magisztrátusnak haladéktalanul jelentést tesz magát az intézetet, továbbá általában a közegészség ügyét érintő összes eseményről.

16. A *prior* külön jegyzéket vezet a közegészségügyi magisztrátus általános és eseti végzéseiről illetve határozatairól. A közegészség vagy az intézet ügyében hozott mindenkor újabb határozatokat felveszi vagy felveteti a jegyzékbe, a legnagyobb biztosítékként arra, hogy mindig szem előtt tartsa a teendőire vonatkozó előírásokat.

17. A vesztegzárban dolgozó ellenőrök beosztása szabályos *rollo* szerint történik, nehogy bárki is kedvezményezett vagy hátrányos helyzetbe kerülhessen. Nevezett *rollo*-t az intézetben kifüggesztett táblán kell ismertetni.

18. Veszteglő időszakban az ellenőrök és *fachino*-k munkába állítása, az áruk tisztítása, valamint az utóbbiak és a személyek feloldása a zárlat alól, teljes egészében a közegészségügyi magisztrátus utasításainak és rendelkezéseinek van alárendelve. Önhatalmúlag tehát e tekintetben a *prior* és a *guardiano* sem cselekedhet, következésképpen nevezett közegészségügyi magisztrátus általános és eseti határozataihoz kötelesek a legpontosabban igazodni.

19. A *prior* a közegészségügyi kancellária írásbeli utasítása nélkül, vesztegzár

végett személyeket és árukat sem vehet fel az intézetbe. Nevezett utasításokat egy külön *fasciculus*-ban köteles megőrizni.

ha van ilyen, a ragályozódó tokot vagy csomagolást elkülöníteni. A fegyverekről leltár készül, és a veszteglés végéig biztonságos helyen őrizendők. Igény esetén a tulajdonosoknak átvételi elismervényt kell kiállítani.

21. A *prior* és a *guardiano* kötelesek személyesen jelen lenni az áruk és utasok kihajózásánál és intézeti befogadásánál. Kíséretként, illetve a rakodáshoz ellenőröket és *fachino*-kat kell kirendelniük. A személyeknek és áruknek is alkalmas helyet kell kijelölni, és a *prior*, amennyire azt a közegészségügyi elővigyázatosságok megengedik, a kereskedőkkel szemben illő tisztelettel viseltessék, továbbá arról is gondoskodják, hogy áruikat a *fachino*-k ne károsítsák, hajtogatásukat és formájukat se változtassák.

22. Az áruk kihajózása és intézeti elhelyezése után, a *prior* és a *guardiano* az alárendelt ellenőrökkel hárompéldányos *nota*-t készíttet az árukészlet mennyiségéről és minőségéről. Egy példányt magánál tart, a másodikat a közegészségügyi kancelláriának továbbítja, a harmadikat pedig átadja az áruk tulajdonosának.

23. Az igazgató személyesen, vagy valamely alárendeltje segítségével, még egy kettős jegyzéket, vagy más néven vesztegzári naplót is vezet. A legnagyobb gonddal elkészítve, az egyik a veszteglő személyek neveit, a másik az áruféleségeket tartalmazza. Mindkét jegyzék a kiküldött formanyomtatványok alapján készíthető. Emlékezzék arra is az igazgató, hogy a vesztegzári idő nem korábban, hanem csakis attól a naptól kezdődhet, amelyen az utolsó bálát kinyitották, és annak göngyölegét eltávolították.

24. A *prior* és a *guardiano* a tulajdonos által adott írásos *ordre* nélkül senkinek nem engedélyezheti a vesztegzári áruk megtekintését, de a nevezett írással is csak akkor teheti, ha legalább néhány nap már eltelt a bálák kinyitása után. A tulajdonosok által adott bilétákat a *prior* önmaga igazolására gondosan megőrzi.

25. Az igazgató, a kancellária és a *proprietarius* írásbeli engedélye nélkül, az átömlesztett árukat részben sem engedheti ki az intézetből. Nevezett átömlesztést saját maga vagy helyettesének jelenlétében kell elvégezni. Ennek végeztével írásban jelentést tesz a kancelláriának, majd az utóbbi által adott írásbeli utasítást és a tulajdonos írásos engedélyét megőrzi a saját biztonsága érdekében.

26. A fentiekben hivatkozott átömlesztésnél, vagy a zárlat alól feloldott bármely áru kiadásánál a *prior* az őrzési bizonylatot visszakeri a tulajdonostól, annak ellenjegyzését követően.

27. A *prior* és a *guardiano* a *fachino*-k kirendelésével köteles az intézet udvarait és átjáróit szorgosan tisztíttatni a ragályozódó anyagoktól, hogy nevezett helyeken a veszélytelen közlekedést biztosítsa.

28. Mindkettőjük megkövetelt kötelessége szerint, szüntelenül és a legnagyobb gondossággal ügyelnek arra, hogy az ellenőrök és a *fachino*-k maradéktalanul szolgálatkészséggel végezzék a munkájukat. Nevezetesen, utóbbiak lankadatlanul szellőztessék, rakodják, forgassák és tisztítsák a vesztegzári árukat, kiváltképpen pedig az utasok alsó és felső ruházatára fordítsanak gondot, és azokat a szabad levegőn kötelekre függesztve kezeljék. A *prior* naponta többször személyesen is el-

lenőrzi az előírással rendelkező és elővigyázatosság betartását, miközben önmagát illetően is a legnagyobb óvatossággal cselekszik, hogy minden érintkezést elkerüljön a vesztegár alá helyezett árukkal és emberekkel.

29. Amikor az intézetben áruk vagy személyek tekintetében, a ragály némely jelei észlelhetők, a prior a vész terjedésének megelőzésére azonnal elkülöníti a gyanús személyeket és árukat, majd szabályos jelentést küld a közegészségügyi magisztrátusnak, hogy a testület gondoskodjék a szükséges utasításokról és intézkedésekről.

30. Ha egy utas, ellenőr, *fachino*, vagy bárki más megbetegszik, a prior azonnal jelentést küld a közegészségügyi magisztrátusnak, és kötelessége megvárni az utasításokat a szentségek kiszolgáltatását és a betegek kezelését illetően. Halasztást nem tűrő vészhelyzetben, a vonatkozó közegészségi elővigyázatosságot betartva, *provisionalis* intézkedéseket is foganatosíthat.

31. A *prior* külön könyvet vezet az utasok, ellenőrök, *fachino*-k *testamentum*-airól és más, utolsó rendelkezéseiről. A végakarát ilyen kinyilvánításának és feljegyzésének azonban legalább három tanú jelenlétében kell történnie, és a *testator* kérésére mindezeket túl még egy *notarius* bevonásával is törvényesíthető.

Ha a tanúk járattanok volnának az írás készségében, ezt mindkét nevükkel együtt külön is hangsúlyozni kell a végrendeletben.

A *prior*, a *guardiano*, az ellenőrök és *fachino*-k a végrendeletben örökösök, hagyományosok, és *executor*-ok sem lehetnek, így ezek a felhatalmazások vagy megbízások teljes egészen semmisnek tekintendők, kivéve, ha az elhalt személy ezt saját kezével, rábeszélés és kényszer nélkül vezette volna rá a végrendeletre. Veszteglő intézeti halálozás esetén, végrendelettel vagy annak hiányában, a *prior* a *guardiano*, továbbá kettő vagy három tanú bevonásával *inventarium*-ot készít az elhalt személyes tárgyairól, pénzéről, és ingóságairól és bármi más hozzá tartozott dologról.

Az *inventarium* eredeti példányát átadja a közegészségügyi magisztrátusnak, de előtte a fentiekben jelzett könyvbe is bejegyzi, majd megvárja a további utasításokat a végrendelet végrehajtását, a hagyatéki tárgyak kiárusítását illetve továbbküldését illetően.

Egyebekben minden halálesetnél a hagyatékból 2 *zecchino*-t kell levonni az intézeti kápolna fenntartására és a szentmisék céljára.

32. A *prior* haladéktalanul köteles értesíteni a közegészségügyi magisztrátust bármely veszteglő utas, ellenőr vagy *fachino* haláláról, és senkinek nem engedélyezheti, hogy a holttestet megérintse, elmozdítsa, vagy áthelyezze, mielőtt a közegészségügyi orvos a szemlét elvégezte volna.

Ha a közegészségügyi orvos aggályos jelet nem észlelt, a prior elrendeli a holttest elszállítását az elhunyt vesztegári fokozatának megfelelő temetőbe, majd egy legalább két-könyöknyi mélységű sírgödörbe temeteti, ruházat nélkül, a szokásos közegészségügyi óvintézkedések betartása mellett.

Amennyiben a holttesten ragály jelei mutatkoztak, a prior a legnagyobb gondal ügyeljen arra, hogy oltatlan mésszel borítsák, és a sírgödört tömörített földdel töltsék fel.

33. Az árukra kivetett vesztegzár utolsó napján a *prior* vagy a *guardiano* a ki-rendelt ellenőrtől két, egyező tartalmú bizonylatot kér mind a mennyiségről, mind a minőségéről, de azok valóságtartalmáról, mind a feljegyzett mennyiség, mind a minőség tekintetében személyes szemrevételezéssel köteles meggyőződni. Az egyik bizonylati példányt az igazgató magánál tartja, a másikat átküldi a közegészségügyi magisztrátusnak, és egy saját tanúsítványt is mellékel a feljegyzettek helyességéről.

34. Egyértelmű magisztrátusi *ordre* nélkül személyek és áruk sem szabadíthatók fel a zárlat alól, és az igazgató ezeket az írásos parancsokat külön *fasciculus*-ban őrzi, továbbá a szobákat és raktárakat minden tisztátalanságtól mentesíteti, majd elrendeli az összesöpört szemét elégetését.

Egyebekben mind a *prior*, mind a *guardiano* köteles gondosan ellenőrizni, hogy az utasok netán károkat okoztak volna az ajtókon, ablakokon, a padlón, és zára-
kon, vagy bármely más felszerelésen, majd kárbecslést végeztet, és kártérítés-re kötelezi a rongálókat. Ellenszegülés esetén az érintettektől megvonják a zárlat feloldását, a közegészségügyi magisztrátus egyidejű értesítése mellett.

35. Amennyiben a hajóskapitány, a tulajdonos, a hajóírnok, vagy bármely utas átöltözik az intézetben, hogy öt nappal csökkentse a veszteglés idejét, ez csak az igazgató vagy a *guardiano* jelenlétében történhet. *Patente bruta*-val érkezett személyek azonban semmilyen címen nem élvezhetnek kedvezményt a veszteglés idejéből.

36. Élelmiszer és más szükségleti cikkek a veszteglő személyeknek naponta délelőtt 11 órakor, és délután 4 órakor, de az igazgató döntése szerint bármely más órában is szállíthatók az intézetbe. Átadásnál a *prior* vagy a *guardiano* személyesen köteles megjelenni és gondot fordítani arra, hogy mindez egy hosszú rúd végére erősített kosárban történjék, és a pénzt is ide kell leszámolni, de átvétel előtt ecetbe vagy sós vízbe kell vetni. Vesztegzári utasokkal, ellenőrökkel és *fachino*-kkal szabad személyek közösen nem étkezhetnek. Egyébként a fenti időpontokban az igazgató és a *guardiano* jelenlétében a hajóskapitánynak engedélyezhető, hogy betérjen az intézetbe és friss vízzel töltsse fel a készleteit, azonban a munkát végző emberek senki mással nem érintkezhetnek.

37. Azokat a leveleket, amelyek árumintát, vagy más ragályozódó anyagot tartalmaznak, a közegészségügyi *casino* átadja az intézetnek, ahol ezekről a *prior* jegyzéket készít, majd az anyagmintát ugyanazon a hajón érkezett azonos fajtájú árukkal együtt szellőztetik és tisztítják, a leveleket viszont átadják a közegészségügyi kancelláriának.

38. A *prior* és a *guardiano* köteles gondot fordítani arra, hogy szentmisék alkalmával az utasok, ellenőrök, *fachino*-k és mások, ne vétsenek a közegészségügyi elővigyázatosság szabályai ellen.

39. Szabadon közlekedő személy levelet vagy papírt sem vehet át a veszteglés alatt állóktól, kivéve, ha azokat előzetesen kénnel megfüstölték.

Utóbbi eljárásnál a *prior*, a *guardiano*, de legalább egy ellenőr köteles megjelenni. A levelek átadását egy felhasított vessző végébe húzva kéri, fáradozásaiért azonban a legcsekélyebb fizetségre vagy ajándékra sem tarthatnak igényt.

40. A *prior* vagy a *guardiano* bizonyítványokat állíthatnak ki a hajóskapitány vagy az utasok kérésére, de minden tekintetben csakis a valóságnak, a jogszerűségnek és a közegészségügyi előírásoknak megfelelően. Bizonyítványonként 3 trieszti lírát kérhetnek. Jóllehet Ő császári-királyi Felsége Triesztben és Fiumében is elengedte a jelenleg hivatalban lévő *prior* és a *guardino* egyébként szokásos óvadékát, szolgálataik, bizonyított tapasztalatuk, szorgalmuk és hűségük alapján, ezennel viszont azt akarjuk, és nyomatékosan elrendeljük, hogy önmaguk és a tulajdonosok biztonsága érdekében a jövőben kinevezendő *prior in natura* egyezzen, a *guardino* pedig ötszáz gulden óvadékot helyezzen letétbe, kezességi vagy zálogjogi biztosítással.

XIV. fejezet

Kiegészítés a trieszti *prior* és *guardiano* részére az előzőekben adott utasításokhoz és kötelezettségekhez, a veszteglő intézetbe vezényelt katonai őrség tekintetében

Minekutána Ő császári-királyi Felsége elrendelni kegyeskedett, hogy a trieszti veszteglő intézethez egy kisebb katonai őrség vezényeltessék, erre való tekintettel a közegészségügyi magisztrátus az intendatúra engedélyével még néhány különös kiegészítő rendelkezést bocsátott ki a *prior* és a *guardiano* részére.

1. A kivezényelt egység központi körletét, amely a szükséges számú ágygal rendelkező szobából és egy főzőkonyhából áll, az igazgató lakása alatt kell berendezni.

2. Jelen szabályzat a szoba falára legyen kiszögezve, így az őrvezető, de a legénységi állomány sem használhatja mentségül, hogy nem ismeri a tartalmát.

3. Nevezett egység zsoldja hétről hétre a közegészségügyi pénztártól érkezik, a *prior* viszont kövesse figyelemmel, hogy annak kiosztása az őrvezető által szabályosan és meghatározott időpontban történjék.

4. Az őrvezető és az alárendelt legénységi állomány a legszigorúbb tiltás miatt utastól, ellenőrtől, vagy *fachino*-tól a legcsekélyebb ajándékot vagy díjazást sem fogadhatja el, és ennek betartását a *prior* és a *guardiano*, tekintettel a saját felelősségére is, különös gonddal felügyelje.

5. A katonai egység az igazgató alá van rendelve, parancsainak minden tekintetben engedelmeskedik, és kifejezett engedélye nélkül tagjai közül senki sem hagyhatja el az intézet területét. Ilyen engedély kiadásánál az igazgató mérlegelje az eltávozás szükségességét, és azt, hogy ne okozzon hátrányt a legfelső szolgálat teljesítésében.

6. Az őrvezető úgy irányítsa a legénységi állományt, hogy önmagukat, a körletüket, egyenruhájukat és fegyverüket is tisztán tartsák, és e tekintetben ő maga járjon elől a legjobb példával.

Az egységet az őrvezető naponta, az igazgató és helyettese pedig hetenként egyszer szemlézi. Utóbbiak kötelessége, hogy bármely rendellenesség esetén a kancellária útján jelentést tegyenek a közegészségügyi magisztrátusnak. A vétkek csökkentett zsoldot kapnak, és a visszatartott összeg lesz a fedezete a körletben, a felszerelésben, vagy a fegyverben esett kár megtérítésének.

7. Az őrzető minden reggel, napkeltekor jelentkezik az igazgatónál a napi parancsok átvételére, majd azokat a legnagyobb igyekezettel teljesíti és alárendeltjeitől is ezt követeli, mivel közegészségi ügyekben kis figyelmetlenségek is halálbüntetést vonhatnak maguk után. Napnyugtakor jelentést tesz az igazgatónak a nap folyamán végzett, és hatáskörébe tartozó tevékenységekről.

8. Nagyobb hatalma van az alá rendelt legénység felett, mint általában az őrzetőknek az *ordinari* szolgálatban. Az ellenszegülőkről jelentést tesz az igazgatónak, aki azt továbbítja a közegészségügyi magisztrátusnak, kemény büntetés kiszabása érdekében.

9. Az őrzető, és a legénység tartózkodjék minden viszálykodástól, veszekedéstől, és egyéb zavarkeltéstől, különösen pedig az ittasságtól. Az őrzető szemmel tartja a rendbontókat, figyelmezteti, majd végül feljelenti őket az igazgatónál. A katonák tehát, ha egymással szóváltásba keverednének, kíséreljék meg azt békésen rendezni, de az igazgató részére ettől függetlenül jelentést kell tenni, akinek viszont a hivatalára vonatkozó utasítás 4. *articulosa* szerint hatalmában áll, hogy ilyen esetekben *provisionalis* intézkedéseket foganatosítson.

10. Az őrzető és alárendelt legénysége végzi azok őrizetbe vételét, akik cselekményükkel erre okot adtak az intézetben, illetve akiket letartóztatás céljából adtak át az egységnek. Őrzésüket a katonák, de a körülményektől függően maga az őrzető is végezheti. Ha a letartóztatottak veszteglő személyek, maguk a katonák is vesztegzárba vonulnak, hogy pontosabban figyelemmel követhessék azokat, akik gondos őrzéséért felelősek. Ehhez azonban, különösen akkor, ha maga az őrzető is vesztegzárba kényszerül, a közegészségügyi magisztrátus egyértelmű parancsa szükségeltetik. Ezzel szemben az igazgató szabadon közlekedő személyeket is letartóztathat, mindenféle különös parancs nélkül.

11. Az őrzető minden nap, meghatározott szolgálati *rollo* szerint, a katonái közül egyet, teljes felszereléssel és lőfegyverrel, a veszteglő intézet főbejáratához köteles kivezényelni. Az őr a nap folyamán végig a szolgálati helyén marad, és senkit nem enged be az igazgató vagy helyettese engedélye nélkül. Kutyak, macskák, és más állatok sem jöhetnek az intézetbe, az őr elűzi, de ha másként nem lehetséges, lelövi őket.

12. Az őrzető és a katonák az igazgató által előírt órákban és módon járőröznek az intézetben, felfigyelnek minden rendbontásra, jelentést tesznek, és különösen azt akadályozzák meg, hogy a különböző vesztegzári időtartamokba sorolt személyek egymással, és még kevésbé a szabadon közlekedőkkel érintkezzenek.

13. Lehetőség szerint az igazgató és helyettese átadhatja az őrzetőnek az intézetben vizet vételező személyek felügyeletét, előtte azonban mindketten kötelesek meggyőződni arról, hogy az őrzető ténylegesen tisztában van az ide vonatkozó közegészségügyi szabályokkal.

14. Az igazgató és helyettese elsősorban azt vegye figyelembe, hogy különösen közegészségi ügyekben, az őrzetőnek, de a katonáknak se adjanak olyan parancsot vagy feladatot, amelyek a teljesítéséhez szükséges magatartásról nem adtak pontos és részletes eligazítást.

15. Szükséges szükséghelyzetek kivételével, az őrzetőnek és a katonáknak

semmi sem adható át az igazgatói hatáskörből, ugyanis a vonatkozó feladatokat az igazgató és helyettese kötelesek teljesíteni.

16. Amennyiben, Isten ments, tűz ütne ki az intézetben, az őrzető és a katonák kötelesek azonnal a helyszínre sietni, hogy folyamatos vízhordással, a tetők és falak bontásával, erejüket és saját személyüket sem kímélve járuljanak hozzá a lángok megfékezéséhez. Munkájuk során a legpontosabban kötelesek betartani az igazgató utasításait és intézkedéseit. Szükséghelyzetekben az is előfordulhat, hogy a bevetési helyük miatt ők maguk is vesztégzárba kényszerülnek.

17. Ha a katonai egységből bárki megbetegednék, azonnal értesíteni kell az igazgatót, aki jelentést tesz a közegészségügyi magisztrátusnak, utóbbi pedig a körülmények szabta lehetőségek és követelmények szerint intézkedik egy másik katonai szolgálatba állításáról.

XV. fejezet

A casino di sanita felügyelőiről és ellenőreiről

1. A kikötő közegészségügyi őrházának felügyelőit, az úgynevezett *ministri del casino*-t, Bécsben a legfelső kereskedelmi *directorium* veszi alkalmazásba az *intendenza* közvetítésével, és elbocsátásuk is azonos úton történik, azonban az intendáns provisionális intézkedéseket is hozhat.

Az ellenőrök felvétele és elbocsátása a közegészségügyi magisztrátusra tartozik.

2. Utóbbiak a *ministri del casino* alárendeltjei, így velük szemben kötelesek kellő tiszteletet, alázatosságot, és engedelmességet tanúsítani.

3. A *ministri del casino* felelőssége, hogy a *casino*-ban és a hajókon megőrizték a nyugalmat és az egyetértést, tehát lehetőleg minden vitának és civakodásnak gátat vessenek, és azokat haladéktalanul felszámolják. Evégből hatósági jogkörük van arra, hogy az idő és a körülmények szorításában átmeneti intézkedéseket fogantatosítsanak, de ezekről azonnal jelentést kell tenniük a közegészségügyi magisztrátusnak.

4. Az egyik felügyelő állandó lakása a közegészségügyi őrházban van kijelölve, ahonnan napközben vagy éjjel sem távozzhat, kivéve, ha ezt a nappali hivatali ügyintézés feltétlenül megkövetelné. Így a hivatal soha nem maradhat gazdátlanul, vagyis az egyik felügyelőt a távolléte alatt, az étkezési szüneteket kivéve, a másik helyettesíti. Egyébként az a *ministro*, akinek a *casino*-ban van a kijelölt lakása, étkezési szünetekben sincs távol, így ha időközben bármi is történne, a közelben fog tartózkodni.

5. A *ministri del casino* közegészségi ügyekben az intendáns alárendeltjei, aki egyben a közegészségügyi magisztrátust is elnökli. Tengerészeti és kikötői ügyekben azonban a *capitano del porto*-val kötelesek jó egyetértésben dolgozni.

6. Tartózkodjanak a szokványostól eltérő hajlamoktól és magatartástól, és teljes figyelmüket a kiemelt jelentőségű kötelességeik felé fordítsák.

6. Még kevésbé engedhetik meg maguknak, hogy részrehajlás, barátság, vagy önös érdek térítse el őket ezektől a kötelességektől.

Ezért kifejezetten tilalmas számukra bármely ürüggyel a vesztéglő hajók kapitányaitól, az utasoktól vagy az ellenőröktől akár a legcsekélyebb részesedést, díja-

zást, vagy ajándékot, még ha az csak némi élelmiszer is volna, elfogadni és még kevésbé követelni. A vétkesek hivatalvesztésen túl, a jogellenes cselekmény természetéhez és körülményeihez igazítva, pénz- és egyéb büntetéssel is sújthatók.

8. A *ministri del casino*-nak és az ellenőröknek sincs engedélyezve, hogy a vesztegzár alatt, vagy annak végeztével, egyes áruféleségekkel kereskedjenek, még kevésbé használhatják azokat személyi fogyasztás céljára.

9. A *casino*-ban lakó felügyelő a hivatalt rendszeresen napnyugtakor zárja, és napkeltekor nyitja, a kulcsokat pedig saját magánál tartja.

10. Ha javítási munkákat kellene végezni a lakásban, a hivatalban, vagy az őrház kerítésén, arról a közegészségügyi magisztrátusnál kell bejelentést tennie.

11. A felügyelők egy ellenőr kirendelésével figyeltetik a kikötői őrház be- és kimenő forgalmát, nehogy szabad személyek lépjenek kapcsolatba a vesztegzár alá helyezendőkkel, vagy bármely áruk, legyenek ragályozódók vagy sem, illetve irományok, a közegészségügyi óvintézkedések megkerülésével kerüljenek átadásra. A kirendelt ellenőr senkitől nem fogadhat el fizetséget vagy ajándékot.

12. A *ministri del casino* szorgosan érdeklődjének a hajón tartózkodó személyek és odatelepített ellenőreik viselkedése és egészségi állapota felől, továbbá azokról az eseményekről, amelyek a közegészség ügyét, a *casino*-t és a közegészségügyi magisztrátust érintenék, majd ezekről a magisztrátust a kancellár útján haladéktalanul értesítsék.

13. Hivatali kötelességük, hogy a legnagyobb pontossággal kövessék a közegészségügyi magisztrátus általános és eseti utasításait, elsősorban azokban az ügyekben, amelyek közvetlenül vagy közvetve a hivatali teendőiket érintik.

14. Különösképpen és szüntelenül ügyeljenek arra, hogy a közegészségi előírásokat mindenki a legnagyobb pontossággal kövesse, és amennyiben előfordul, hogy egy ellenőr, hajóskapitány, utas, vagy kereskedő, hanyagságból vagy egyéb okokból ellenük szegülne, azt a kancellária útján azonnal jelentsék a közegészségügyi magisztrátusnak.

15. A veszteglő hajókra telepített ellenőrök rendszeres *rollo* szerint dolgoznak, amelynek rendjét a *casino* falára szögezett táblán kell kihirdetni, hogy a szolgálat ellátása kivételezés vagy panaszkodás nélkül történjék.

16. Nagyobb hajó közeledését észlelve, a *casino* egyik felügyelője vagy ellenőre a hajót csónakon fogja megközelíteni, hogy azonosítsa és kikérdezze, nevezetesen honnan, milyen nyílt levéllel és rakománnyal érkeztek.

17. A *ministri del casino* minden beérkező hajóról írásos jelentést tesznek, Trisztben az intendánsnak, más helyeken a helytartónak, a *castellano*-nak, *etcetera* arról, hogy mi a hajó neve, ki a kapitánya, mi a rakománya, célállomása-e kikötő, vagy csak érinteni akarja.

18. Az előző fejezetek részletesen meghatározták a követendő közegészségügyi óvintézkedéseket és eljárásokat az alábbiak kapcsán: hajók fogadása, *constitutum*-ok felvétele, ellenőrök hajóra vagy melléje telepítése, mólón belüli helyfoglalás, áruk és más dolgok átszállítása a veszteglő intézetbe, szabadforgalmi áruk felvétele a veszteglő hajók által, nem ragályozódó áruk átadása és tisztítása, és végül a *quarantana* lefolyásának és tartamának meghatározása, majd a zárlatot

feloldó határozat kiadása. A casino felügyelői a legpontosabban kövessék ezeket a szabályokat, nemkülönben a legnagyobb kötelességtudattal hajtsák végre a közegészségügyi magisztrátus korábban kiadott és a jövőben kiadandó rendelkezéseit és utasításait.

19. A hajó *constitutum*-ának *casino*-ban való rögzítése, és szabad közlekedésének engedélyezése előtt a hajóhoz egyetlen egy szabad *barque* vagy személy sem közelíthet, és a hajó személyzetével szóba nem elegendhet. Még kevésbé lehetséges az árukat kirakodni vagy az utasokat és a személyzet bármely tagját a partra engedni.

20. *Patente libera*-val érkező hajóktól a *constitutum* fogadása szóban, *patente netta* esetében viszont írásban történik. Nyilatkozattétel előtt azonban a *ministri del casino* lankadatlan figyelemmel kötelesek megakadályozni, hogy a hajóskapitány vagy a tulajdonos előzetesen bárkivel is szóba elegendjék.

A *constitutum* felvételénél senki más nem lehet jelen, csakis a valóságos, a városi és címzetes közegészségügyi tanácsosok, valamint a nyilatkozók, és a kikérdezendő személyek. A *constitutum* része a hajón tartózkodók átszámlálása, ellenőrizendő, hogy az így nyert adat egyezik-e az úti okmányban rögzítéssel, és ennek elvégzését a jegyzőkönyvben külön kell igazolni. Egyébként az összes *constitutum* a *giornale de' i constituti* című könyvbe kerül szorgos bejegyzésre, a hozzá csatolandó külön tételes jegyzékkel együtt.

21. Ha a hajóskapitány *prova dei fortuna* okán saját nemzetének konzulját igényelné, vagy egy jegyzőt kérne, a *ministro del casino* haladéktalanul intézkedik a nevezettek helyszínre hívásáról, de mindenben gondoskodik a közegészségügyi óvintézkedések betartásáról.

22. Az őrház felügyelői a veszteglő hajókról pontos *journal*-t vezetnek az előírt formanyomtatvány alapján.

Hasonló naplót vezetnek a *patente libera*-val érkezettekről, feljegyezve a hajók nevét, nemzeti hovatartozását, az érkezés napját, a kiindulási kikötőt, a *carico* mennyiségét és minőségét, és azt, hogy mennyit rakodtak ki a szállítmányból.

23. A felügyelők, vagy az ellenőrök kötelesek jelen lenni a nem ragályozódó áruk kirakodásnál és átömlesztésénél. Előbbi műveletek azonban nem engedélyezhetők a közegészségügyi kancellária egyértelmű utasítása nélkül, majd a kancelláriának jelentést kell tenni az eseményről.

Nevezettek kötelessége, hogy pontosan ellenőrizzék az átömlesztést, és minden a fentiekben rögzített közegészségügyi előírások szerint történjék, különös tekintettel arra, nehogy egy ilyen művelet során titokban valamely ragályozódó anyagot bárki is átküldjön a fogadó oldalra.

24. A *ministri del casino* folyamatosan emlékeztessék az ellenőröket a kötelességeikre, ismertessék a teendőiket, és vigyázó szemmel kövessék a szabályok maradéktalan és pontos betartását. Nevezett ellenőrök különös feladata, hogy a vesztegzárra kötelezett hajókat soha ne tévesszék szem elől, és a *casino* kerítésén belül a legnagyobb gonddal előzzék meg a személyek és az áruk felcserélését és összekeverését.

25. Ha a hajókon valóságos ragály vagy annak akár a gyanúja is mutatkoznék, a

ministri del casino erről, illetve minden más, közegészségi eseményről a kancellár útján haladéktalanul jelentést kötelesek tenni a közegészségügyi magisztrátusnak.

26. Ha egy ellenőr, utas, vagy a hajó személyzetének bármely tagja megbetegednék, azt kötelezően és azonnal jelenteni kell a kancellár útján a közegészségügyi magisztrátusnak. Ezt követően mind a szentségek kiszolgáltatása, mind az ellenintézkedések kapcsán a felügyelők a legpontosabban tartsák magukat a részükre kiadott utasításokhoz. Olyan esetekben, amelyekben a halasztás veszéllyel járna, a *ministri del casino* a vonatkozó közegészségügyi előírások betartásával jogosultak *provisionalis*-an intézkedni.

27. Amennyiben egy utas vagy a hajó személyzetének bármely tagja végrendelkezni szándékoznék, azt saját hazájának törvényei szerint teheti, és a *ministri del casino* tartsák magukat távol ettől az eseménytől. Amikor azonban a *testator* nagyobb hitelesség végett tanúkat vagy közjegyzőt kívánna hívatni, vagy rendelkezéseit a törvényhatóságnál illetve más úton akarja bejegyeztetni, kérései teljesíthetők a vonatkozó közegészségügyi rendszabályok betartása mellett.

28. Ellenőr, utas, vagy a hajószemélyzet bármely tagjának halála esetén a *casino* felügyelői azonnal jelentést küldenek a kancellár útján a közegészségügyi magisztrátusnak, majd a közegészségügyi orvosi szemle, a holttest elszállítása és temetése tekintetében megvárják a magisztrátusi utasításokat, és azokat maradéktalanul végrehajtják.

29. A vesztegár utolsó napján, általános szemle végett, a *ministri del casino* egy új ellenőrt küldenek a hajóra. Utóbbi megtekinti, hogy kinyitották-e a kézi ládákat és a *coffre*-ket, elvégezték-e a hajó szerelvényeinek tisztítását, maradt-e valamilyen ragályozódó holmi vagy áruféleség a fedélzeten, vajon az ellenőrök, utasok, és a személyzet jó egészségnek örvendenek, és a hajón valóban olyan számú személy tartózkodik, amennyit a nyílt levél és a *constitutum* jelzett. Mindezeket az ellenőr jelenti a *ministro del casino*-nak, aki viszont a közegészségügyi kancelláriának tesz jelentést, de annak eseti utasítása nélkül a hajót illetve az embereket sem engedheti szabad forgalomba.

30. A hajó szabad forgalomba bocsátása kapcsán a *ministri del casino* felhívják a kapitány vagy a tulajdonos figyelmét, hogy jelentkezni kötelesek a *capitano del porto*-nál, hogy a saját nyilvántartásába ő is bejegyezhesse a hajó nevét és rakományát. A *capitano del porto* erről bizonylatot állít ki a hajóskapitány vagy a tulajdonos részére, és ezt a *ministri del casino* fogják irattározni, önmaguk igazolására.

31. Nem kevésbé őrzik, tájékozottságuk és biztonságuk érdekében, külön fasciculus-okban a kancelláriából küldött utasításokat, *mandatum*-okat és feljegyzéseket.

32. Ha egy vesztegár alá helyezett személy levelet, vagy más papírt akarna átadni, azt a *ministri del casino* egy behasított pálca végére tűzve személyesen veszik át, vagy egy ellenőrré bízzák, aki ezért nem fogadhat el, még kevésbé kérhet fizetséget vagy ajándékot.

Levelek kénes megfüstölésénél majd átadásánál az alábbi rend követendő.

Ha egy külhoni közegészségügyi magisztrátus vagy magas rangú tisztviselő

irata volna közöttük, azt a *ministro del casino* azonnal továbbítja a közegészségügyi magisztrátusnak, majd a többi levelet egészen addig visszatartja, amíg engedély kap azok kiadására.

A felügyelők, a kapitány és az utasok által ismert személyeknek címzett, vagy őket illető magánlevelek, okiratok és üzleti levelek közvetlenül átadhatók.

További vagy jelen nem lévő személyeknek egy ellenőr viszi házhoz a leveleket, darabonként 1 *soldo* ellenében.

A szárazföld belsejébe továbbítandó leveleket át kell adni a postahivataloknak.

Árumintát vagy bármely más ragályozódó anyagot tartalmazó leveleket a veszteglő intézetnek kötelező átadni.

33. Kereskedők, hajóskapitányok és utasok kérésére kiadott közegészségügyi bizonyítvány, vagyis *fede* esetében ellenszolgáltatás nem követelhető, tartalmukat az igazság, a törvényesség és a közegészségügyi szabályok szerint kell megfogalmazni.

34. Végezetül, a *ministri del casino* nem engedélyezhetik a *casino* területén szabad és vesztegzár alatt álló személyek közös étkezését. Arra is rendszeresen ügyeljenek, hogy az élelmiszer, ivóvíz és más dolgok átadása kellő távolságból, a rendelkezések szerinti óvintézkedések mellett történjék, és az értük járó pénz átvétel előtt ecetben vagy sózott vízben legyen beáztatva.

16. fejezet

Utasítások a közegészségügyi orvos részére

1. A közegészségügyi orvost Bécsben a legfelső kereskedelmi *directorium* veszi fel, és bocsátja el a szolgálatból. Mindazonáltal az *intendente* mindkét esetben *provisionalis* intézkedéseket is hozhat.

2. Az orvos közvetlenül az intendáns alárendeltje, aki egyben a közegészségügyi magisztrátust is elnököli.

3. A közegészségügyi orvosnak *provisionaliter* sincs hatósági és intézkedési jogköre, kivéve, ha ezek elkerülhetetlenek a közegészségügyi magisztrátus által átruházott intézkedések és szemlézések végrehajtásához.

4. Kizárólag akkor jelenik meg a közegészségügyi magisztrátus ülésén, ha hívatják, de ilyen esetekben is csak *votum informativum* és nem *votum decisivum* illeti meg.

5. Ragályos időkben és járványos betegségek terjedésekor a közegészségügyi magisztrátus rendelkezésére írásban adja át a megfigyeléseit és orvosi szakvéleményét.

6. Nyomós ok, és a közegészségügyi magisztrátus egyértelmű engedélye nélkül nem hagyhatja el a város területét.

7. A közegészségügyi orvos segédet választhat maga mellé, ezt azonban csak a közegészségügyi magisztrátus előzetes értesítésével és jóváhagyásával teheti, illetve a javaslatba hozott *subjectum*-ok elméleti tudásának és gyakorlottságának vizsgálatát követően. Nevezett segédorvos által elkövetett hibák kivizsgálásában a közegészségügyi magisztrátus illetékes, és hatalmában áll őt *ab officio* felfüggeszteni, illetve leváltani.

A segédorvos, hivatalát közvetlenül vagy közvetve érintő ügyekben a közegészségügyi orvosra érvényes előírásokhoz igazodik, és osztozik annak teendőiben és megbízatásaiban. Amennyiben a közegészségügyi orvos állása üressé válnék, érdemei és szolgálatai különös megfontolással vétetnek majd tekintetbe.

8. Mindketten, tehát a közegészségügyi orvos és segédje, betegség esetén fizetség nélkül kötelesek ellátni a közegészségügyi magisztrátus tagjait, valamint a közegészségügyi hivatalnokokat és az ellenőröket is. Ugyanakkor nincs megtiltva a fizetség elfogadása, ha annak felajánlása a betegség alatt vagy utána, önként és tisztán nagylelkűségből történt.

9. Azonos szorgossággal, és ugyancsak fizetség nélkül köteles a közegészségügyi orvos ellátni a *Confraternita di S. Nicolo* teljes tagságát, egy korábban kiadott előírás alapján.

10. Az orvos a közegészségügyi magisztrátus és a kancellária utasításait, időt és módot illetően, a legpontosabban és a legnagyobb éberséggel kövesse a vesztégzár alatt és annak feloldása kapcsán az ellenőrök, az utasok és a hajószemélyzet szemlélésénél, mind a hajókon, mind a veszteglő intézetben. Mindezek során a legnagyobb igyekezetet és elővigyázatosságot tanúsítsa, hogy a biztonságos szabályozás keretei között vizsgálja a betegeket és kutassa a betegségek természetét. Végezetül, elvégzett teendőiről és a szemlézett emberek egészségi állapotáról a kancellária útján küld jelentést a közegészségügyi magisztrátus részére.

11. Amikor a hajón vagy az intézetben bárkinél a pestisnek akár a legcsekélyebb kezdeti jele vagy gyanúja mutatkoznék, a közegészségügyi orvos és segédje naponta kétszer köteles szemlét tartani, és a legnagyobb gondossággal megfigyelni a betegek állapotát csakúgy, mint a betegség *symptoma*-it. Minden intézkedésnek, amely a betegség féken tartására és terjedésének megakadályozására irányul, a jelenlétükben kell történnie. A közegészségügyi magisztrátus parancsára egyiküket, de akár mindkettőjüket is veszteglés alá kell vetni, amennyiben ez szükségesnek találatik a közegészség állapotának biztonságosabb megőrzése érdekében.

Egyebekben az orvos a kancellária útján mindenről gyors és valóságghű jelentést küld a közegészségügyi magisztrátusnak, mellékelve hozzá a saját szakvéleményét, majd a végrehajtandó parancsokat a kancellária vagy maga a magisztrátus, a testületi ülésen adja át részére.

12. Az orvos a közegészségügyi magisztrátus vagy a kancellária parancsára köteles a holttesteket az intézetben vagy a *casino* körzetében alaposan megvizsgálni, megfigyeléseit rögzíteni, majd szóban vagy írásban a közegészségügyi magisztrátus elé terjeszteni.

13. Általánosságban az orvos illendőséggel teljesíti a közegészségügyi magisztrátustól közvetve vagy közvetlenül érkező utasításokat, a mindenkori jelentéstétellel együtt.

14. Az orvos és segédje is a legnagyobb buzgósággal végezzék szolgálatukat a közegészségügyi magisztrátus és a publikum javára. Kiváltképpen a környezet romlása, vagy emberek és állatok járványos betegségei esetén, minden erejüket és tudásukat a vész megelőzésére, elfojtására és terjedésének megakadályozására használják. Ilyen események kapcsán nemcsak arról tartoznak számadással a köz-

egészségügyi magisztrátus és a publikum előtt, hogy mennyiben követték az előírt rendelkezéseket, hanem arról is, hogy nagyobb bölcsességgel ők maguk hatékonyabb megelőzést és kezeléseket is alkalmazhattak volna.

Mint ismeretes, a szorgos megfigyelésnek igen nagy a haszna, kiváltképpen a természeti tényezők romlásából eredő járványos betegségek megelőzésében, szintűgy a közönséges betegségekben, ezért a közegészségügyi orvos évenként köteles részletes jelentést tenni a közegészségügyi magisztrátusnak mindarról, amit a levegő, a vizek, a szántóföldi és kerti termények és a marhalegelők kapcsán megfigyelt és megállapított.

12. Végezetül, a közegészségügyi orvos és segédje is az *intendenza* előtt kötelesek hivatali esküt tenni. Amennyiben kötelezettségeik teljesítése során hanyagság, önös haszonkeresés vagy hűtlenség válnék bizonyossá, csakis a legsúlyosabb büntetésre számíthatnak.

567.

Oltás pestis ellen.

Járványok.

1755.

Veszprémi István. (orvos Pannóniában) Kísérlet a pestis elleni oltásra. London 1755. Ennek a könyvecskének a kivonatát közli Vogel. Neue mediz. Bibliothek. B. 2. St. 5. S 430.

(*Paulus Adamus I. rész. Valentics 23. o.*)

568.

A vámpírokról szóló babonák felszámolása.

Császári-királyi rendelet.

1755. március 17.

Megjegyzés: Eredeti források hiányában, amelyek bemutatnák a babonás emberek megvetendő és szármalmas példáit – a mi hazánkra is tekintettel –, nem marad más hátra, mint az előző korok szerzőitől átvett értekezéseket csatolni ehhez az anyaghoz.

I. Magyarországi eset.

1) Történelmi-irodalmi művek.

A) Kramer Johann. Georg. Henricus: Megállapítások különböző bölcsészeti és orvosi érvelésekről – a *Commercium Littetarum Noricum* anyagában:

2. számú megfigyelés: Gondolatok Magyarországon a szerbiai vámpírokról. – 1732. 73. heti füzet, 291-292. o.

Az elmúlt 1731. évben egy Magyarországon már ismételt előfordult régi történetet élesztettek újjá Belgrádtól távol, Szerbiában, a helyi rác lakosok által Meduega-nak nevezett faluban. Az emberek, képzeletük által megbabonázva, makacsul hittek abban, hogy az általuk eltemetett halottak éjjel kikelnek a sírokból, megtámadják az alvó embereket, a vérüket szívják, így rövid időn belül a halálukat okozzák. Majd miután ezek a halottakat eltemették, azok ugyancsak kikelnek a sírjaikból, és újabb emberek halálát okozzák. Mivel ezt jelentették a polgári, majd röviddel utána a katonai hatóságnak, az ügy megérkezett a bécsi haditanácshoz, az illetékesek vizsgálatot rendeltek el, és megállapították, hogy egyes meg-

rémült, bortól megrészegült, félénk és riadt emberek, álmukból felébredve mindenféle csodálatos dolgokról meséltek. Ezt követően a temetőbe kirendelt királyi biztosok intézkedése (nyomozása) során egyes felnyitott koporsókban a holttesteket az élőkhöz hasonlóan romlatlannak találták. Az egyszerű koporsókat, az öltözetet és alsó ruházatát a vér átítatta, amely az orrnyílásokból, a szájból, a szemekből és a szeméremtestből szivárgott, a körmöket pedig a kézen és a lábon az eltelt időnek megfelelően növekedve találták. Továbbiakban a jelenlévő bírák ítélete szerint, a nálunk Lidértz-nek nevezett vámpírok fejét levágták a testükről, majd a holttestekkel együtt elégették, a hamvakat pedig a közeli Morava folyóba szórták. Mindezek után a történeteket maradéktalanul a nyilvánossá elé tárva, közölték az újságokban. A fentiekben idézett Kramerünk, mivel az orvosok és bölcsészek társasága az ilyen jelenségek magyarázatában különböző következtetésekre juthat, saját gondolatait Magyarország vámpírjairól, helyes érveléssel közölte, és megfelelő módon hozta nyilvánosságra, vitathatatlan ésszerű bizonyítékok bemutatásával. „Az említett jelentésben semmi sem található, amelyet a józan ész elvei alapján, akár a legegyszerűbben ne lehetne megmagyarázni, ugyanis az összes bemutatott jelenség megfelel mindannak, ami a járványos dögvészben tünetként jelentkezett, így azokat nem lehet a vámpírizmus téveszméinek, vagy népi babonának tulajdonítani.” A tapasztalat szerint tehát a teljes rác lakónépesség, vagy ha úgy tetszik az oroszok és az oláhok, akik Magyarország különböző részein, Budától Szerbiáig, a Dunán innen, le egészen Konstantinápolyig, a régi *Dacia Ripensis* területén, a hegyeken túli Havasalföldön, Moldáviában (Dacia Mediterraneában) és Erdélyben, következetesen előnyben részesítették a halálról és a halottakról babonás hiedelmeiket. Tették ezt elsősorban azokban az időkben, amikor körükben a halál különös kegyetlenséggel aratott. Egyeseket, és pogány szokás szerint, öregasszonyok közvetítésével nemcsak a járványos dögvész miatt elhunytakat kérdezték, hanem a vérrokonokat és családi barátokat folyamatosan éjjel-nappal arról faggatták, hogy az övéik miért haltak meg, milyen vagyonuk volt szarvas- és aprómarhában, pénzben és terményekben – leginkább azonban, ahol valamely járványos betegség terjedt, annak halottairól a rácok azt gondolják, hogy az ő vérüket szívják. Az ugyancsak babonás havasalföldiek szerint az ő testüket is emésztik, amint azt a mi Köleserius-unk tanúsítja *Scrutinium Pestis Daciae* című művének Nagyszebenben 1709-ben megjelent 16. kiadásában, aki az egész vámpírizmust a III. oldalon az ördög csábításának és játékának nevezte. – Eltekintve minden orvos és bölcselkedő okoskodásától, amelyekkel a kihantolt vámpírok holttestén észlelhető jeleket nagy képzelőerővel magyarázni igyekeztek, nem győzők csodálkozni azon, hogy miközben Magyarországon olyan hírneves orvosok működtek, mint Crusius, Torkos, Perbeg, Hermann, Salieri, Fischer, Komáromi, Neuhold, Loew, Raymann, Hambacher, Moller, Milleter, Perlitz, Köleserius, Alkrichius, Borosnyai, Patabius, Segner János András, Debrecen városi orvosa, közülük senkit sem hívtak meg szakértőnek. Ők az ilyen holttestek anatómiai boncolásánál, kémiai elemző módszerekkel alaposan megvizsgálhatták volna a fejek állapotát, a nemezebb hasi zsigereket, az artériás és vénás ereket, azok rugalmasságát, tartalmuk folyékonyságát és hőmérsékletét, továbbá az epe és a zsírszövet temetés utáni el-

változását. Nem kevésbé alaposan észlelhetnék volna a bőr leválását, a kezek és lábak kérges részének és a körmöknek leválását és visszánövését. Sőt, kivizsgálhatták volna ennek a barbár és babonás népségnek az étrendjét, a szokásait és gyakori betegségeit, de magát a talaj természetét és még sok más tényezőt is. Mindez azonban már csak örökös kívánság marad a belgrádi vámpírizmus rejtélyének megfejtésében.

Időközben, sok tanult külhoni férfiú az adott időszakban, amint arra azonnal felhívtam a figyelmet, nagy igyekezettel vetette rá magát a vámpírok és az általuk okozott jelenségek értelmezésére. Világosan kitűnik azonban, hogy leginkább és csaknem kizárólag a *Commercium Litterarium Noricum* 1732. évi kiadásából merítettek. Másfelől, véleményünk szerint, senki sem tárgyalta alaposabban Magyarországnak ezeket a vámpírjait, mint az alábbi szerzők:

Marquis d'Argens: *dans les Lettres Juives* V. köt. 125. levél – mindenképpen érdemes elolvasni. –

B) Gregor Buchholtz: *Obseravtiones partim medicae partim philisophicae rerum naturalium* – az *Annales physico-medicae Vratislaviensis*-ben megjelentetve:

6. számú megfigyelés: Dögvészben meghalt nő holttestéről, amelyet a hóhér elégetett, mivel vámpírizmussal gyanúsították. 27. számú vizsgálat, 635. o.

Amint azt minden tudós írásában általában olvashatjuk, a vámpírizmus szégyenébe hozott holttesteket, a tanulatlan nép hite miatt, a velünk szomszédos tartományokon kívül a mi Magyarországnak területén is kihantolták, majd elégették. Ezt a jelenséget nagy elszántsággal és szélsőségesen kiélezve vitatták meg az orvosok és a filozófusok ennek az évszázadnak a 32. évében, mivel a Magyarország vámpírjairól szóló történetek nagy hangzavart okoztak, amikor is ezek nyomtatásban megjelentek elsősorban a *Commercium Litterarium Noricum* 1732. évi számaiban, „a vámpírizmusról, vagyis a csámcsogó holtakról”, amint azt egyébként mindenki olvashatta. A torz képzeletnek ezt a betegségét, oly sok férfiú után, a halhatatlan Swieten magyarázta meg, legutóbb Bécsben 1755-ben kiadott kiváló művében, és mindehhez üdvös tanácsokkal is szolgált: a királyi hatalom tekintélyével a tanulatlan emberek károsodott elméjéből olyan sikeresen kell az ilyen téves eszméket kigyomlálni, hogy a haszontalan ostobaságok hangzavara eltűnjön az ország területéről.

A legnagyobb tudású Calmet, engedtesse meg itt közbevetni, először 1745-ben kiadott „A vámpírok története” című művében az állította, hogy a vámpírok történetei, – akiket a magyar köznyelv Lidértz-nek nevez – Magyarországon, Lengyelországban, Sziléziában és Morvaországban csak az utóbbi 60 évben kezdtek elterjedni. Ennek azonban az ellenkezője bizonyítható, amit fájdó lélekkel állapítunk meg a jeles Méliusz Juhász Péter debreceni református püspök Debrecenben 1570-ben in 8. plag. 8. kiadott „Krisztusnak, Sz. Péternek, Sz. Pálnak és Pápnak egymással való beszélgetései”-ben. Ilyen kérdést olvastam, tisztelendő püspökünk megfogalmazásában, a hozzá csatolt válasszal, mindkettőt a kor szokásos beszéd és írásmódjában rögzítve:

P. Vagyon azért Lidércz, megtestesült ördög, ki vétkezik az emberekkel paráznál?

Ch. A Sátán lelki alkat, teste nincsen, soha ő élő testet szaporodó természetet fel nem vehet, soha ördögtől nem foganhatnak az asszonyok, mert nincs arra való teste, bele bújjik az emberbe, baromba, de akkor, mikor én engedem: Azért a Sátán csak a buja és parázána természetűeket gerjeszti az ő tüzes nyilaival a parázna-ságra, tetti, mintha valami személlyel bujálkodnának, de csak csalárdkodik. 2. Cor. 12. Eph. 6.

A Lidércz azért isten ostora, bujaságnak büntetése, a vérnek és bujaságnak megindulása az emberben, az szaporodó magnak traduxnak megáradása, nem ördöggel való koslatás, hanem ördög által istentől való büntetés, bujaságra indító gonosz kívánságok által, kit meggyógyíthatsz böjttel, imádsággal, az az igaz penitenciával, hittel, Krisztus érdemével, orvossággal, érvágással, purgációkkal.

Arról, hogy a lidércnyomásról a korabeli köznép hogyan vélekedett, ebben a kérdésben a tisztelendő szerző így nyilatkozik:

P. Boszorkány vagyon azért ki megnyomja az embert?

Ch. Az hitetlen fiakban hatalmas az ördög akkor, amikor én akarom, győrti, nyomja, csúfolja, az hitetleneket.

De az Boszorkány – is betegség az éltető ereken vérnek megállása, és az éltető Spiritusnak vérből lett meleg szellemnek az fülben (fejben) való megrekedése, az enyves és nyálas nedvességtől az embernek szívében a vér, a lehellet a tüdőben megszorul. Ördögi hitetlenség azt hinni, hogy éjjel járó baba nyom meg, noha úgy tetszik, mintha megnyomtanak, mert az nedvességek nyomnak és nehezítik még embernek tüdejét és szívét.

Mit lehetne itt helyesebben és érthetőbben mondani, hogy a kevésbé tapasztalt hallgatók, a felhozott érvektől meggyőzve, elhagyják a hiedelmeiket, miszerint a betegségeket ezek a gonosz szellemek, bűbajos asszonyok és kísértetek okozzák, jöllehet azokat csak a vének hiszékenysége hagyta rájuk. De szegyenkezzenek csak azok, akik majd az eljövendő évszázadokban élnek, ha ezeket a mi korunkban szállongó hiedelmeket a vámpírokról, gonosz szellemekről, és kísértetéről, a halandókat veszélyeztetve, védelmezni szándékoznak. Valójában ezek az emberek szégyelni fogják az elődeiket, akiknek fülei ezeket a dolgokat valaha is befogadták. – – Dr. Stephanus Weszprémi.

(Weszprémi István: Succincta Medicorum Hungariae Transylvaniae Biographia. Centuria II. 45. o. Centuria III. 173. o.)

C) Vérszívók, vámpírok, kísértetek.

Már fél évszázada uralkodik az a babonás örület a havasalföldiek között, Erdélyben, a Bánságban, Horvátországban és a Szerémségben, hogy a nagyszámú haláleset a karácsonyi böjt végén annak tulajdonítható, hogy a korábban elhaltak közül egyesek, akiket a sírjukban az ördög táplál bizonyos növényekkel, képesek az élő emberek vérért szívni, ez által őket elpusztítani. Ilyen ügyekben az Udvar és a tartományi kormányzatok számos vizsgálódást végeztek, míg végül a Bánságban a cs. kir. tartományi hatóság 1756-ban, vizsgálóbizottságot küldött ki, egy Georg Tallar nevű seborvost megbízva az ügy kivizsgálásával, aki megelőzően sok éven át folytatott gyakorlatot a havasalföldiek körében, és mentes volt mindenféle előítéllettől. Erről a megbízatásáról ő maga, szemlélő szemtanúként, 1784-ben nyom-

tatásban számolt be, amelyet jelentős terjedelme miatt, itt nem lehet ismertetni. Ennek ellenére nem kell lemondani egy rövid kivonat összeállításáról, amely az érdemi megállapításokat tartalmazza, tekintettel arra, hogy a vizsgálat cs. kir. parancsra történt, és a cs. kir. alattvalók életének és egészségének javítását szolgálta.

A babonát az alábbi vélekedések támogatták:

1. az elmondások szerint a sírokon kerek lyukak keletkeztek, és a vérszívók sírból ezeken át távoztak. – A vizsgálat azonban ilyen nyílásokat nem talált, és amennyiben ilyenek valaha is léteztek, annak a fiatal fiúnak tulajdoníthatók, aki temetések alkalmával vagy máskor, a karvastagságú kerek karóját nyomta bele a sírhantok földjébe.

2. Kihantolásoknál a holttestek szájából, orrából és füléből állítólag vér folyt, ami azonban – a vizsgálat során habzó barnás fakadéknak bizonyult, és olyan halottaknál is megtalálták, amelyekkel kapcsolatban fel sem merült annak a vádja, hogy ártó szellemek volnának.

3. Állítólag a vámpírok, amikor kihantolták őket, sokkal testesebben és hájasabbak voltak, mint a temetés idején. – Valójában nem testesebbek voltak, hanem felfúvódtak, amit a kezdődő belső rothadás okozott.

4. Állítólag a föld alatt új bőrt növesztettek, aminek a cáfolatát az előző két pont adta.

5. A halottak fakadékaival megkent betegek meggyógyultak volna, – ami minden tekintetben téves állítás.

6. Úgy gondolják, hogy nincs olyan fekete csődör, amelyet át lehetne vezetni a vámpír sírja fölé. – Elképzelhető, hogy bármely sírból a kiáradó bűz minden bátor csődört elriasztana, de az átvezetés ettől függetlenül sikerrel végződött.

Amikor helyben a beteges tünetek terjedni kezdtek, az embereknél mindenféle panasz jelentkezett, úgy is mint rosszullét, levertség érzése a végtagokban, és csak vonszolták magukat az egyik sarokból a másikba. Sőt azok is, akik egészségesnek tűntek, olyan erőtlenné lettek, hogy a böjti időszak végére minden munkára alkalmatlanná váltak. Akik így nem betegedtek meg, azoknál farkasvakság jelentkezett, amely rövidesen elmúlt, amikor 2-3 héten át újra húst fogyasztottak.

A betegség hidegrázással kezdődik és hányást nem okozó hányingerrel. Röviddel ezt követően fájdalmak jelentkeznek a gyomorban és a bélrendszerben (úgy gondolták, hogy a szívükben), a vesékben, a hát felső részén, a lapockák táján, szúrással a mellkasban, többnyire a baloldalon és erős fejfájás is megjelenik, különösen a tarkótájon. A szemek zavarosak és gennyesek lesznek, tompul a hallás, félelemérzés és félrebeszélés következik. A nyelv kezdetben fehéres-sárgás, fényevesztett, a második napon barnásvörös lesz és nagyon száraz. A pulzus gyors, de elnyomható, viszont rövidesen megváltozik, peckelővé válik, gyengül, majd a beteg még ugyanazon éjjel, vagy a következő napon meghal. Halál után a testek a lágyéktájon, a nyak mindkét oldalán, a kulccsontok felett és alattuk egy arasszal kékesen elszíneződnek, a test többi részei azonban nem lesznek olyan sárgák, mint általában a halottak esetében, az ízületek mozgathatók, és a merevség csak 7-8 óra múltán jelentkezik.

A nyári böjti időszakban ez a betegség nem jellemző, mivel az emberek a szabad ég alatt mozognak és dolgoznak. Télen viszont, amikor az emberek kevésbé

mozognak, sokat alszanak és felfűtött szobákban tartózkodnak, a betegség jobban terjed, és ezért sokasodik a karácsonyi böjt vége táján.

Télen a déli órák levegője erőteljesen fokozza a betegséget. Nyáron nyomasztó búskomorság és terheltség jelentkezik, szorító érzéssel, különösen a mellkasban, ami nehézlégzést okoz.

A betegség ilyen helyi sokasodásának az okai egy kifejezetten sajátos böjtölésben keresendők, amely egészen rendkívüli, de folyamatosan megfigyelhető. Évente öt alkalommal böjtölnek, akár 3-4-5 de 6-hetes időtartamban is, és ezen túl még minden héten kettő vagy három napon. Étrendjük a következő:

Ételeik növényi eredetűek, mint nyers hagyma, fokhagyma, torma, nyers káposzta, sózott tök, édes káposzta és kelkáposzta. Kenyérként leforrázott kukorica darát esznek, miután a kása megszilárdult, csaknem naponta, zsír nélkül készített babbal. További étel a hidegen erjesztett cibere leves, sörecet, vízben pépesre főzött vadalma, nyers savanyúkáposzta leves, amelye a fenti kukorica kását belefőzik. Aki eléggé tehetős, pálinkát szerez be, legalább egy meszely mennyiségben. Általában a fentieket fogyasztják a gyermekek, felnőttek, várandósok, gyermekágyasok és az öregek is, de a szegényeknél mindez rosszabb minőségű, mivel a sónak és olajnak is híján vannak. Amikor a böjtöt befejezik, éjjel-nappal főznek, és szinte folyamatosan sült disznóhúst esznek.

Annál nagyobb bizonyítékot arra, hogy a betegséget ez az étrend, és nem valamiféle égi jelenség vagy légköri változás okozza, az szolgáltatja, hogy helyben egyetlen német vagy külhoni katona sem látott kísérteteket, és soha nem szenvedett ilyen betegségtől. Sőt, a rációk, akik csaknem azonos szigorú böjtöt tartanak, nem szenvednek ettől a betegségtől, ugyanis az ételeiket gyakran fűszerezik őrölt piros török paprikával, amely másfelől viszont a körükben gyakori rühességet okozza.

A havasalföldiek kezelési módja.

A kúra kezdetén a vénasszonyok 5 vagy 6 alkalommal áldásokat mondanak. Megolvasztanak egy darab cinket, és vízzel teli edénybe öntik. Ahány tüskéje lesz a megdermedt cinknek, annyi kórsága van a betegnek. Ezután valamilyen kotyvaléket készítenek, amivel bekenik a beteget, és meg is itatják vele.

2. Közvetlenül a beteg fölött elsütnek egy golyó nélküli, de rendes fojtással megtöltött pisztolyt. Ha ez nem segít, 2-3-szor megismétlik, amíg végül rángógörcsök és hidegrázás jelentkezik.

3. Mézet adnak borban vagy pálinkában. Ez egy darabig hatásos lesz.

4. A beteget hátára fordítva egy nagy saroglyára fektetik, bekenik oliva olajjal, az altesténél fogva felfüggesztik, ami a kinyújtás miatt többnyire káros hatást gyakorol.

5. Megitatják a beteget a templomi lámpa oliva olajával. Ha erre a beteg hányni fog, akkor hatásos volt a kezelés.

6. A havasalföldi sebész-mesterek a beteget hátára fektetik, lábukat a nap irányába fordítva, majd a cigányok által nem túl finoman kidolgozott horoggal a sértetlen mandulát megragadják, és kimetszik egy éles kenyérvágó késsel, meglehetősen ügyesen, a jelentős vérzés ellenére. A vérbő emberek ettől megkönnyebbül-

nek. Később azonban mindenkinél rekedtség lép fel, és a tüdők kiszáradása, ami átlagban 3 éven belül halált okoz. Nagyon erős vérzés esetén sűrű káposztalevest használnak segítségül. Ennek az egész műveletnek 17 krajcár az ára.

7. A betegek testét szorgosan bekenik a kihantolt vámpír vélelmezett vérével, a vámpír testét azonban, miután a fejét levágták, errefelé újra eltemetik, máshol viszont elégetik. Havasalföldön azonban a halottat kocsira rakják, a falu kijelölt helyére viszik, levágják a fejét, követ nyomnak a szájába, feldöglöztetik a testét, forró borban kifőzik, karóval átszúrják a szívét, és az egész testet eleségül vetik a kutyáknak és a madaraknak.

Tallar seborvos gyógymódja

A kúra kezdetén a legjobb hatást valamilyen hánytatószer gyakorolja. A feloldó szerek kevésbé segítenek, az izzasztók pedig még kevésbé, hasonlóan a lehűtésre használt szerekhez. Minden savanyú, telítő hermetikus mészfajta, különösen a rákszemek, mérsékelik a hevülést, kimentik a beteget a veszélyes helyzetből, és néhány napon belül újra egészségesé teszik. Olyan esetekben viszont, amikor a baj már elhatalmasodott, minden igyekezet hiábavaló lesz.

Ennyit Georg Tallar seborvos *visum repertum*-áról

(Johann Dionis John. *Lexicon der k.k. Medizinalgesetze. Prága, Johann Gottfried nyomdájában, IV rész és folytatás, II rész 1790-1798. kl. 8. – Lásd I. rész 214-220. o.)*

II. Sziléziai eset

1. Legfelsőbb császári-királyi rendelkezés – a sziléziai vámpírizmus esete kapcsán.

A) Gróf von Haugvitz főkancellár részére:

„Van Swieten-től kell egy sebész mestert kérni, aki meggyőzi ezeket a babonás... (embereket) a valóságos helyzetről, – így nagy szolgálatot tehet a közvélekedésnek. Neki (a sebész mesternek) napidíjat kell adni.”

Bécs, 1755. február 8. Mária Terézia.

B) A cseh-sziléziai képviselőnek és kamarának.

Mária Terézia stb., Főkancellárunk által neked, mint elnöknek tegnap küldött leiratból már értesültél arról a kifejezett törekvésünkről, hogy a legrészletesebb beszámoló érkezzon hozzánk az úgynevezett *hermersdorf*-i vámpírokról, vagyis vérszívókról.

Evégből, a valós helyzet felderítésére Johannes Gosser anatómust és Christian Vabst tábori orvost küldjük a helyszínre, akiknek nemcsak az lesz a feladata, hogy szemlézzék a kihantolt holttesteket, hanem az is, hogy minden szóba jöhető körülményt tisztázzanak, *visum et repertum*-ot készítsenek, és egyébként is mindent elkövessenek, amit a természettudományok lehetővé tesznek, hogy a valós eseményekről ítéletet alkossanak, és azt a világ nyilvánossága elé tárják.

Fordítsatok ezért ott helyben gondot arra, hogy a fent nevezettek érkezése kapcsán a helyhatóság előljárója nyomatékos parancsot kapjon, hogy a helyszínen haladéktalanul velük együtt jelenjen meg. Továbbá a szükséges dolgok, mind *assistendo*, mind *protegendo* álljanak szolgálatára, és ő maga is rendelkezésre álljon.

– Ettől kezdve az előjáró mindkét fentnevezett kiküldött biztos bevonásával és jelenlétében, mindenki közreműködésével szabályos *protocollum*-ot készítsen, amelyet *in originali* ide kell beküldeni. A legnagyobb szorgossággal kivizsgálva, a valós okokat kell feltárni: tehát az úgynevezett vámpírok vagy vérszívók egyeseiket miképpen és milyen módon, mióta, milyen időszakokban, és milyen gyakran zaklattak, az érintetteket név szerint megnevezve. Továbbá milyen alakban jelentek meg, következésképpen hogyan és miért fordulhatott elő, hogy a meggyötört emberek és mások számára valóságosnak tűnhettek? Végezetül minél gyorsabban, minden dologról ilyen részletes és megbízható értesülést akarunk kapni. Bécs, 1755. február 9. – Mária Terézia s.k.

Az elrendelt vizsgálat eredményét, annak befejezése után, a Legfelsőbb helyre továbbított, ide % csatolt jelentés, pontról pontra megvitatva tartalmazza.

% A köz- és kamarai ügyek igazgatóságának jegyzőkönyve
Kelt, Bécsben, 1755. március 17-én.

**Jelentés az udvari bizottság által elrendelt és elvégzett vizsgálatról
a Hermersdorf-ban (Szilézia) megjelent állítólagos vámpírokról**

„A jelenség minden tekintetben botrányos.....”

Ítélet:

„A dolgok eredetét tekintve, a vizsgáló bizottság által immár teljes egészében feltárt folyamat, mind az egyházi, mind a világi törvényszék szerint nem más, mint megrontott képzelet és bűnös előítéletek által keltett megvetendő babonák és felelőtlen rendbontás szüleménye.”

„Ebben az eljárásban azokat az alapvető indítékokat kell figyelembe venni, amelyekből a halottakat vádoló *magia posthuma* következett, és amely miatt ezekről a halottaktól az egyházi törvényszék méltatlanságra hivatkozva azonnal megvonta azt a jogot, hogy megszentelt földben nyugodjanak. Majd a világi törvényszék elégetésre ítélte őket. Annak rendje és módja szerint, ahogyan a halottakkal bántak, abból egyfelől borzalmas tudatlanságra kell következtetni, másfelől inkább olyan bűncselekményre, hogy minél nagyobb ártalmat okozzanak az egyszerű parasztoknak. Ami pedig az egyháziakat illeti... hivatásbéli szabályaik szerint... kötelességük lett volna ennek a meggyökeresedett örületnek a kiirtása, mivel ellentmondott a józan észnek és a vallás sziklaszilárd alapjainak is.”

„Az első dologról, ami a testek romlatlanságát és az izületek hajlíthatóságát illeti, majd az élők megfélemlítését és zaklatását, Freyherr van Swieten udvari orvos és *protomedicus* a vonatkozó tanulmányában... következtetéseket vont le, és cáfolhatatlan bizonyítékokkal támasztotta alá, hogy a holttestek enyészettől való mentességét a föld alatt, hosszabb-rövidebb időtartamra, egészen természetes és szükségszerű okok teszik lehetővé. Ezek pedig a következők: a betegség természete, a levegő forrósága vagy hűvössége, a talaj minősége, és még további okok, amelyek következtében azt észlelhették, hogy a kihantolt 19 holttest közül néhány romlatlan volt, és a testrészei is mozgathatók voltak. Mindebből a vámpírizmus a legkevésbé sem következik, de más, nem gyanúsított további holttestekből sem, amelyeket célzottan a vizsgálat miatt hantoltak ki, és amelyekben Wabs és Gasser

biztosok néhány romlatlan részt találtak, és az egyiken egy kevés vért is. Ugyanakkor az eskü alatt kihallgatott emberek vallomásaiból éjszakai félelem és nyugtalanság derült ki, amelynek vélt nyomás és képtelen álom volt az oka, és ezek eredete részben a napközben hallott elbeszélésekre, képzelgésre, és ezek által keltett borzalmas rettegésre volt visszavezethető, részben pedig mellúri betegségekre, amelyekről a két biztos által végzett vizsgálat szerint sokan szenvedtek a megnyomott személyek közül, ami egyben a félelmeiket is megmagyarázta. Mindezekből világosan kitűnik, hogy milyen hamisak és csalárdak a *magia posthuma* indítékai. Arról nem is beszélve, hogy a vizsgálati iratok szerint mi derült ki bizonyos Marianna Saligerin és Richter Wenzlin esetéről, akiket 18 héttel korábban temettek el, és akiket minden rontás okozóinak tartottak. Ugyanis az őket vádoló *superstitio*-k jog szerint nem adtak *indicium ad inquerendum*-ot, még kevésbé jogszerű alapot a *condemnandum*-hoz. Ennek a borzalmas és utálatos vizsgálatnak az útját és módját tekintve, ... megvalósult a varázslás tényállása, ami nem hitbéli tévelygés, hanem szövetség egy gonosz ellenséggel, tehát nem olyan bűncselekmény, amelynek kivizsgálása a *consistorium*-okra tartozna, vagyis vitán felüli a világi törvényszék illetékessége. Ebben a vonatkozásban viszont a csehországi örökös tartományokban a legcsekélyebb kétség sem merülhet fel, ugyanis a helyben hatályos törvény, a Józsefi büntetőjogi kódex, cél és mérték tekintetében is, megjelöli a *crimen magiae* esetében az eljárás módját. Ezért tehát..... az állítólagos *magia posthuma* miatt végzett vizsgálat és tényfeltárás.... és annak kapcsán kihantolt holttestek ügyében, mielőtt az elhunytakat az illetékes világi bíróság az eljárási szabályok szerinti perben varázslás miatt elítélné, a *sepultura in loco sacro* joga függőben tartandó..... (és a temetést nem lehet elvégezni)”

„Leginkább azon kell csodálkozni....., hogy az egész eljárásban milyen sok babonás újítás történt. Ilyen a holttestek felnyitásához eredetileg elkészített hasító horog, a temető falán egy nyílás készítése, amelyeken keresztül a holttesteket kivitték, a saját gyermekek és barátok kényszerített visszatartása, nehogy elrabolják őket, a ravatal, a halotti lepel, a sírok földjének, a köteleknek és kereszteteknek az elégetése. További hiedelmeket meg sem említve, hogy azok alapján... az előjárósági közigazgatásban inkább a büntetendő babonák és varázslatok gyanúja merüljön fel, mintsem olyan emberek holttesteivel foglalkozzanak, akiket életükben a legcsekélyebb dologgal sem vádolhattak, így *ex hoc capite* nem azok az ártatlan emberek tekintendők bűnösnek, akiket holtukban elégettek, hanem azok, akik elégették őket.”

„Freiherr van Swieten mindezekből arra következtet, hogy ez a viselkedés valószínűleg nyílt szentségtörésnek és a sírok meggyalázásának tekintendő, és az ilyen visszaéléseknek haladéktalanul megálljt kell parancsolni.”

„Minthogy az ilyen rendbontás ellen a folyó évben március 1-én kiadott általános szabályzat¹⁵⁶ már megfelelő rendelkezést tartalmazott, a helybéli hatóságon mű-

¹⁵⁶ „.... a rendelkezés szerint az egyházak a jövőben a rendészeti szervek bevonása nélkül semmit ne tegyenek, és amennyiben bármikor szellemjárás, boszorkányosság, kincskeresés, vagy bárkinek ördög általi megszállottsága merülne fel, azt azonnal jelentsék a helyi rendészeti szerveknek, hogy azok egy tapasztalt hatósági orvos bevonásával az eseményeket kivizsgálják, majd értékeljék, arra tekintettel, hogy a fentiek lelpe alatt milyen csalás történt, majd pedig a csalókat megbüntetessék.”

lik, hogy jelen esetben a bűnös magatartás miatt vétkes személyekkel szemben nyomozást indítsanak, továbbá az adott környezetben az ilyen babonák által megszállott embereket az előítéletektől megszabadítsák, és helyes útra tereljék őket.”

„Az örület és a babonásság a helybeli falusi emberek között már olyan mértékben elterjedt, hogy *Breithensdorf* lakossága nemcsak azt kérvényezte, hogy a *Hermersdorf*-al közös temetőjükről válasszák le őket, hanem azt is kérték, hogy a betegeket és várandós nőket a fenyegető legsúlyosabb életveszély miatt elszállíthassák, nehogy a *magia posthuma* miatt megfertőződjenek, és így az elégetett holttestek sorsára jussanak.”

„Erre megfelelő válaszként nemcsak az ilyen kéréseket kell megtagadni, hanem a helyi előjárónak lelkére kell kötni, hogy a legszorgosabban lássa el a feladatát, és a megfelelő büntetés végett jelentse fel azokat, akik nem teljesítik a parancsokat.”

„Miután csak ilyen módon nem lehet gátat vetni a mélyen begyökeresedett esztelenségnek, további megoldások szükségesek, amelyek egyfelől felvilágosítják a helybelieket eddigi tévelygéseikről, és felszámolják a rájuk telepedett félelmet, másfelől képesek lesznek a biztosok jelentése szerinti korábbi rémséges szokásaiktól nyilvánvalóan legyengült egészségi állapotukat megváltoztatni.”

„Ezen cél elérése végett Szilézia tartományi képviselőjének kezdeményezésére Troppau-ból a jezsuita *collegium* egy vagy kettő olyan papot küldjön a helyszínre, akik alkalmasak arra a feladatra, hogy a helybelieket megfelelő tanításaikkal, és a legnagyobb buzgósággal, a tévelygéseiktől eltérítsék, és a helyben felmerülő szükségletek szerint ott négy vagy hat hetet eltöltsenek. Ezeknek a papoknak, a tévelygések helyes megítélése végett, kezébe kell adni Freiherr van Swieten vonatkozó művét, nem kevésbé a bíborosnak is. Így minden segédlet és támogatás rendelkezésre áll majd ahhoz, hogy a helybeli papok is pontosan bemutathassák a népnek, hogy a téveszméik valójában mennyire utálatosak, és a nép így fog megismerkedni a józan ész és a vallás valódi alapjaival. Másfelől, meg kell parancsolni Szilézia császári képviselőjének, hogy ne csak az oda kirendelt miszcionáriusokat támogassa lélekmentő munkájukban, hanem a legrövidebb időn belül arról is gondoskodjon, hogy a helyszínen a tartomány hatósági főorvosa is megjelenjen, és a beteg embereket ellássa a szükséges gyógyszerekkel, ami a papi küldetés előre haladtával együttesen járul hozzá a sikerek eléréséhez. Mindenek előtt mind Szilézia tartományi képviselőjének, mind a bíboros-püspöknek, mind Morvaország tartományi képviselőjének küldendő értesítéshez csatolni kell báró van Swieten nagyon alapos munkáját :/, hogy a világnak a tévelygést bemutassák, és az embereket a józan ész gondolkodásának megfelelő jobb útra térítsék. Ennek a munkának az előzetes latin fordítása után, német és latin nyelven a nyomtatott változatát is el kell készíteni.” – „*placet*” – Mária Terézia s.k.

∕∕ Vámpírizmus¹⁵⁷ Gerhard van Swieten báró úr szerzőségével, francia nyelvből németre fordítva, függelékként a kísértetek létezéséről szóló értekezéshez csatolva.

Előszó

Az ezt megelőző írás a kísértetek létezéséről, amelyet tudós barátom nekem a nyomtatott kiadás támogatása végett adott át, a kérdést a legvilágosabban, a legnagyobb rendszerességgel és tudományos alapossággal foglalja össze. Ez a néhány ív terjedelmű értekezés a szerzőnek nagyobb megbecsülést és a hazának nagyobb hasznot hoz annál, mintha izzadságos munkával vastag könyvet írt volna skolasztikus, tomista, szkotista, molinista, és ki tudja még, milyen „-ista” szellemiségben. Ennek a munkának a szerzője már több, hasznos témáról szóló értekezést adott közre a tudományos világban, és már két év óta nyomdakészen rendelkezik egy másik tudományos művével, amelyet részben megtekinthettem, olvashattam és megcsodálhattam. Ámde sanyarú helyzete nem teszi lehetővé, hogy azzal napvilágra lépjen. Nagyon sajnálatos, hogy tekintet nélkül arra, hogy a mi Bajorországunk nem sok tudós hazafit képes felmutatni, egy ilyen csodálatos elmét a múzsákat kedvelő helyeken homályban képes hagyni, nem pedig lázas gondossággal keresni. Korlátozott lehetőségei és őshonossága talán az igazi ok, amely miatt, ha ismert is lenne, legalább nem megvetéssel, hanem csak hideg közönyösséggel kellene szembenéznie. Végezetül ez a becsületes ember nem hibás abban, hogy a képességeivel nem szolgálja az államot, és mások sem érdeklődnek utána.

Homérosz, jöhetsz te magad is a múzsák kíséretében,

Ha semmit sem hoztál, Homérosz, úgy is távozol.

Csak hercegeknek, királyoknak – mondja Corneille Horáciusok című drámájában – csak a földkerekség nagyjainak, csak emelkedett szellemeknek adatik meg, hogy a hazát legjobban szolgáló emberek igaz dicséretét kiragadják az örökös feledésből, nem szenvednek hiányt semmiből, hogy legcselekedteikben az erény nagyságát felmutassák.

C'est aux Rois, c'est aux Grands, c'est aux Esprits bien faets,

A voir la vertu, en fes moindres effets.

C'est d'eux feuls qu'on reçoit une veritable gloire;

Eux seuls des vrays heros assûrent la memoire.

Miután ez a tudós ember a kísértetek létezését ilyen alaposan megtárgyalta, indítatva érzem magam, hogy vámpírizmus címen néhány észrevételt tegyek a halottak általi varázslástól, ugyanis ez utóbbi téma nagyon hasonlít a kísértetekhez.

Ezek az észrevételek a halottak által gyakorolt varázslásról, latin nevén *magia posthuma*-ról szólnak, amelyek 1755 márciusában francia nyelven jelentek meg

¹⁵⁷ Az eredeti nyomtatvány hiányában – az értekezésnek ez a munka a forrása: „*Abhandlung des Daseyns der Gespenster, nebst einem Anhang vom Vampirismus*” nyomtatásban kiadva Augsburgban 1768 in 4. – amely a Bécsi cs. kir. udvari könyvtárban található, a szerző nevéhez pedig tintával Andreas Mayer Capellanus az értekezés végéhez ezt írta: „Aki nem hisz a vámpírokban, azt újabban senki sem fogja ateistának tartani, és napjainkban bárki tagadhatja a létezésüket, saját kereszténységének sérelme nélkül”. – a szerző –

Bécsben, nyomtatásban¹⁵⁸, az egyik leghíresebb ferfiútól Európában, aki nem más, mint Gerard van Swieten báró úr, császári Őfelségének személyi orvosa és udvari könyvtárosa, és akit egyre gyarapodó sikerei a legfelsőbb címhez, tekintélyhez és dicsőséghez juttattak. A művet rövidesen, 1756 februárjában, egy hasonlóan alapos ember, németre fordította.

Itt most mellőzőm ennek a szép és nagyon hasznos műnek a méltán megérdemelt dicséretét, azt inkább átengedem a pártatlan olvasóknak. A szerő dicsősége (amelyet a tudásra szomjas hálás utókor haló poraiban is örökre elismer majd), már most is olyan jelentős, hogy ahhoz csekély dicsérő szavaimmal bármit is aligha tehetnék hozzá. A tudós fordító nevét azonban nem közlöm, mert ezt nekem, általam ismeretlen okokból nem engedélyezték, de tudományos körökben a fordító mégis jól ismert, hatalmas műve révén, amelyben sok hasznos felismerést és tudományosságot mentett át az ókor homályából, és halhatatlanná is válik egy még nagyobb műve révén, amelyre a szépművészet műzsáinak kedvelői már valóban rajongva várakoznak.

A fenti 1756. év októberében ezt a művet franciából olaszra is lefordították, Roveredo-ban kiadva, a fordító tudós megjegyzéseivel együtt. A fordítás címe a következő: „*Considerazione intorno alia pretesa Magia Postuma presentata al supremo Directorio di Vienna dal Signor Barone Gerardo van Swieten Archiatro*

¹⁵⁸ 1755. január 30-án, a nép teljes megdöbbenésére érkezett a hír Bécsbe egy bírósági eljárásról, amelyet egy faluban Morvaország Magyarországgal és Sziléziával határos védékén folytattak, halott személyek ellen, és a bíró ítéletének végrehajtását ezen halottakkal szemben néhány kevésbé felvilágosult, így annál veszélyesebb pap is támogatta. Amikor ennek híre cs. kir. apostoli Őfelségének, mint a leginkább előrelátó uralkodónak a fülébe jutott, az egyébként amúgy szelíd természetét úgy felháborította, hogy haladéktalanul elrendelte Wabst úrnak, a cs. kir. hadsereg főorvosának, és Gassner anatómus professzornak, tehát a két legtapasztaltabb természettudósnak a helyszínre küldését, hogy tájékozódjon az események és körülmények természetéről. Számos alapos vizsgálattal, pontos téjázódás és szemlézés után, a fent említett két férfiú tudományos alapon arra a következtetésre jutott, hogy az egész felbolydulásnak lényege tulajdonképpen egy alaptalan félelem volt a nép körében, babonás hiszékenység, sötét és élénk fantázia, együgyűség és tudatlanság következtében. Ezek után került sor a két természettudós bizonyítékainak átgondolásra, majd felülvizsgálták a nevetségessé, de egyben barbár jogi eljárást is, amelyet az elhunytakkal szemben folytattak. Van Swieten báró úr, aki az egyik legtudósabb férfiú Bécsben, és már kitűnt nagyon bölcs művei által, melyek érdemeit nem lehet eléggé túlhangsúlyozni, cs. kir. Őfelségének szakvéleményt készített ezekről az eseményekről, időszerű megjegyzésekkel, francia nyelven összeállítva, de ezt itt németül mutatjuk be, *Vampyrismus* címmel. Legdicsőségesebb uralkodónk méltóságos és igazságos lelkülete, amellyel minden körülmények között és mindig alattvalóinak javát akarja, ennek az eljárásnak kíméletlensége miatt a legnagyobb kegyvesztésbe csapott át. Ezeknek az ősrégi babonának a kiirtására erőt és határozottságot kell felmutatni. Őfelsége tehát azonnal nyomatékos parancsot adott, hogy a leghatározottabb leiratokat kell kiküldeni minden cs. kir. örökös tartományba, minden magisztrátusnak, minden rendőrfőnököknek és minden kormányzatnak. Ezek hatályánál fogva az ilyen babonás nézeteket nemcsak visszaszorítani és büntetni szükséges, hanem azokat teljesen fel kell számolni. Ha valahol gyanús eset fordulna elő, amelynek természetes okát nem lehet kideríteni a tudomány mindenkori állása szerint, senki se merészeljen önkényes cselekvéssel beavatkozni, mielőtt erről Őfelsége értesítést kapott volna. Ezek után Őfelsége majd elrendeli, hogy milyen eszközökkel kell beavatkozni, amelyek az adott helyzetben tisztességesnek, hasznosnak és méltányosnak minősülnek.

delle Cesaree Maesta, e Prefetto della loro Bibliotheca. Dal Francese nell'Italiano recata con annotazioni del traduttore. Roveredo ai 26. Ottobre 1756".

Az idegen nyelvű megjegyzéseket németre fordítom. Magát a német művet úgy fogom bemutatni, ahogyan a tudós fordító tollából származott. Annak oka, hogy a címet „Megjegyzések az elhaltak általi varázslatról” nem tartottam meg, jöllehet mind a francia, mind az olasz változatban ez olvasható, egyszerűen az, hogy ebben a tekintetben is a német fordítót követtem, aki a mű címének a *Vampirismus* nevet adta.

A vámpírizmus babonájának latinul *magia posthuma* a neve, azaz az elhaltak varázslata. Ezzel szemben maguk a vámpírok olyan elhalt emberek, akik esetleg később, vagy már rövidesen a sírból kiszállva, megjelennek az emberek előtt, a vérüket szívják, a házak kapuján féktelenül dörömlönek, a házon belül zajokat keltenek, és halált is okozhatnak. Azért érkezett nagyon sok határozott cs. kir. parancs az örökös tartományokba, hogy a hiedelmeknek a terjedését korlátok közé szorítsa, ugyanis ilyesmi csak a barbárok, a tudatlanok és a gonoszok körében észlelhető. Ezek a káros nézetek minden más keresztény országban teljesen ismeretlenek. Csak Magyarországon, Morvaországban, Lengyelországban és Sziléziában vannak követői. Ennek a csapásnak az eredete kétségtelenül arra vezethető vissza, hogy a nem egyesült görögkatolikus együgyűek azt hiszik, hogy az ördög a lélek mellett az ember testét is megszállhatja.

Egy ilyen rövid ismertető után csak azt mondhatom az olvasóimnak, hogy a legnagyobb odaadással ajánlom magamat a jóindulatukba és a barátságukba.

Vámpírizmus)¹⁵⁹

1.§ Általában a vámpírizmusról.

Amikor az emberek rendkívüli dolgokat észlelnek, és azok okát nem ismerik fel, a jelenségeket olyan fölöttük álló erőkből vezetik le, amely a képességeiket meghaladja. Ennek történelmi nyomait minden évszázadban megtalálhatjuk.

Az viszont bizonyos, és a Szentírás is megerősíti, hogy a mindenható Isten végtelen hatalmával közvetlenül, vagy az angyalok, próféták, apostolok és más szentek által csodálatos dolgokat képes művelni.

Az egyház története a legkevésbé hívő embereket is meggyőzi arról, hogy ilyen csodák a kereszténység kezdeti időszakában számtalan esetben megtörténtek. Tudósok és elkötelezett protestánsok sem tagadhatják, hogy az indiánok szent apostola nyilvánvaló csodák művelésével teljesítette a küldetését. Az is bizonyos, hogy a gonosz szellem, Istentől nem akadályoztatván, olyan dolgokat cselekedett, amelyek a természet erőit meghaladják. Mindaz, amit Üdvözítőnkkel tett, amikor a pusztában megkísértette, erre önmagában is elegendő bizonyíték. Egyetlen keresztény hívő sem tagadhatja, hogy voltak olyan emberek, akiket a gonosz szellem megszállott, tehát a Gonosznak hatalma lehet az ember teste fölött.

Mint ahogyan az is igaz, hogy az ördög az embereket rettegésbe kergetheti, fondorlattal, rettenetes elvakítással, és sok minden mással. Maguk a protestánsok

¹⁵⁹ Van Swieten értekezésének kezdete, – a szerző –

is elismerik, hogy a pogányok, akik Indiában bálványokat imádtak, átkozott mesterüknek, akit szolgáltak, a gonoszságát valamennyien megtapasztalhatták. Amint azonban a keresztség szentsége által megszabadultak az ördög fogságából, és az egyház tagjaivá váltak, vége szakadt ördögi elvakultságuknak, ami sok pogányt indított el a megtérés útján.

Ezért tehát itt nem az a kérdés, hogy előfordulhatnak-e bizonyos rendkívüli hatások, hanem az igazi nehézség abban áll, hogy bizonyossá váljék valamely esemény tényleges előfordulása, és amennyiben megtörtént, olyan volt-e, hogy a természet erőinek hatalmát meghaladta.

Amióta a tudomány elmélete és gyakorlata új lendületet vett, kiderült, hogy számos jelenség, amelyre korábban a tudatlanok rácsodálkoztak, valójában a legtermészetesebb okokra vezethető vissza. Ennek példáját adják a napfogyatkozások, amelyek korábban egész népeket, akik ezt csodának hitték, kergettek borzalmas rettegésbe, szorongásba és félelembe. Ez a látványosság, amely korábban oly nagy rettegéssel járt, ma már nem kelt semmilyen félelmet. Teljes nyugalommal szemléljük a Teremtő mindenhatóságát, amely hatalmas testeket mozgat a végtelen űrben, hosszú évszázadokon keresztül olyan pontossággal, hogy az emberek gyarló elméje is képes volt egy ilyen esemény visszatérését kiszámítani az elkövetkező évszázadokra, egy adott időpontra vonatkoztatva.

A lőpor, az elektromosság, a tükörrel való elvakítás és más optikai mutatók ilyen természetűek, és képesek azokban az emberekben a legnagyobb csodálatot kiváltani, akik ezeket nem ismerik. Sok csaló használta ki ezt a lehetőséget, és győzte meg hiszékeny közönségét arról, hogy ők a legnagyobb varázslók volnának.¹⁶⁰

Az is helyes és bizonyos, hogy amilyen mértékben fejlődnek az elméleti és gyakorlati tudományok, úgy csökken a csodás események előfordulása. A halottaknak tulajdonított varázslat (*magia posthuma*), amelyet ez az értekezés tárgyalt, ennek egy újabb bizonyítéka¹⁶¹. Ugyanis ezek olyan vidékeken fordulnak elő, ahol még mindig tudatlanság uralkodik. Valószínű az is, hogy az egyházszakadással levált görögkeletiek mindennek a fő forrásai¹⁶².

¹⁶⁰ Ezeknek a csalóknak ilyen eseményei és mutatói olvashatók a világhírű Hermann Boerhaave felejtethetetlen értekezésében *Elementa chemiae* cím alatt. 1. könyv, 2. rész, Velenec, 1737.

¹⁶¹ A tudós P. Augustin Calmet a „Vámpírok története” című írásában, amely „A szellemjárások természete” című könyvének második részét adja, és annak 1751. évi német nyelvű augsburgi kiadásában látott napvilágot, megerősíti, hogy közel 60 éve annak, hogy a vámpírok híre elterjedt Magyarországon, Lengyelországban, Sziléziában és Morvaországban. Calmet a kísértetekről és vámpírokról szóló művét 1745-ben írta, és való igaz, hogy ilyen történeteket a Mercurius újság 1693, és 1694. évfolyamaiban lehetett olvasni, Lengyelország és különösen Kelet-Poroszország kapcsán.

¹⁶² Amit Görögországban és a szigetvilágban a *Brucholach*-okról mesélnek, valójában ugyanazt jelenti, amit máshol vámpírnak mondanak. Megjelenésükről Langlet apát így számol be történelmi-dogmatikai értekezésének előszavában: a vámpír, *brucholach* vagy *timpanit* teljesen azonos jelenségű szavak. Ennek a műnek második kötetében a 173. oldalon azt olvashatjuk, hogy a *brucholach* eredete a görög βοερχος szóra vezethető vissza, amely bélsárt jelent, illetve egy másik λάαχος szóra, amely a gödör vagy a csatorna neve. Az emberek ugyanis megfigyelték, hogy azokban a kriptákban, ahol ezek a lények a halottakat harapdálták, mindenhol bélsárt találtak.

Tournefort tudós és felvilágosult udvari orvos volt, ugyanakkor a legügyesebb és a gyógynövényekhez legjobban értő botanikus a saját évszázadában, akit XIV. Lajos, Franciaország királya Ázsiába küldött, főként azért, hogy Görögországban keresse meg azokat a növényeket, amelyek leírása többnyire pontatlan volt az ókori szerzők műveiben. Tournefort maga is jelen volt, és közelről megnézhetette azokat a halottakat, amelyeket halál utáni varázslattal (*magia posthuma*) vádoltak. Láta azokat az eszközöket, amelyeket azért használtak, hogy az ördögöt megakadályozzák, hogy többé ne költözhessen a halottakba, majd így félelmet és rettegést okozzon az élőkben¹⁶³. Az esemény leírása a *Voyage au Levant par Mr. Tournefort* című könyvben található. Mivel a könyv levélgyűjteményként íródott, a hivatkozott történetet a 3. levél tartalmazza.

Ezek a körülmények magyarázatot adnak arra, hogy miként gondolkodjunk azokról az emberekről, akikkel bizonyos események a hajdúvárosokban, túl a Tiszán és Erdélyen innen, 1732-ben történtek¹⁶⁴. Nevezett környéken akkor kezdtek elterjedni a halottak által elkövetett varázslatok (*magia posthuma*). A gonosz halottakat vámpírnak nevezték, és úgy hitték, hogy az emberek és az állatok vérért szívják¹⁶⁵. Azok az emberek pedig, akik egy ilyen vámpír húsából akár csak valami keveset is megettek, annak rendje és módja szerint, szintén vámpírrá változtak. Ez pedig úgy történt, hogy akik így módon váltak vámpírrá, életükben nem voltak tevőlegesek, (*passiv*-ak voltak), viszont a haláluk után cselekvővé (*activus*) váltak. Kivétel akkor fordult elő, ha haláluk előtt egy vámpír sírjának földjét a szájukba vették, és magukat a vámpír vérével bekenték.

Számomra ez a történet azért ismerős, mert úgy gondolom, hogy a szóbeli eljárás (*processus verbalis*) jegyzőkönyvét a történetekről 1732. elején az illetékes helyre eljuttatták¹⁶⁶.

A helyben megfigyelt szertartásokat a *Hadnagy*, vagyis a helyi előljáró rendelte el, aki vámpír ügyekben vélhetően nagy tapasztalattal rendelkezett. A vámpírok mellkasába egy tűhegyesre kifaragott karót döftek, és így az egész testet átszúrták. Ezután következett a fej levágása. Végül mindent elégettek, és a hamut a sírgödörbe szórták.

Különben bárki nagyon gyorsan vámpírrá válhatott, mivel a vámpírizmus olyan ragályos, mint a rühesség. Sőt, az emberek azt is gondolták, hogy egy vámpír holtteste rövid időn belül azokat is vámpírrá változtatja, akik ugyanabban a temetőben nyugodtak, kivéve, ha magát a vámpírt időben elpusztították.

Mivel azonban nincs minden eseményről pontos értesülésem, kénytelen vagyok azzal megelégedni, hogy néhány megjegyzést teszek azokról a történetekről,

¹⁶³ Az eset 1701. január 1-én történt Micon szigetén. Calmet apát a történetet a fent említett művének 32. fejezetében adja elő, ugyanúgy, ahogyan arról Tournefort által értesültünk.

¹⁶⁴ Több hasonló történet található egy hollandiai bíráló íratban, amelyet mi *Le Glaneur*-ként, francia néven ismerünk, 1732-ből. Még továbbiak olvashatók az 1738-ban megjelent, úgynevezett zsidó küldeményekben, és Calmet apát fentiekben említett könyvének 8. fejezetében.

¹⁶⁵ A vámpír vagy Upyr szláv eredetű szó, és vérszívót jelent.

¹⁶⁶ VI. Károly (megboldogult emlékü) római császár az ügyet Alexander von Winterberg hercegre bízta, aki akkor a Szerb királyságot kormányozta.

amelyek vizsgálatát a közelmúltban olyan férfiak végezték, akik mentesek voltak minden előítéllettől, mindent tisztán látnak, és tévútra egykönnyen nem vezethették őket¹⁶⁷.

Tényszerűen igaz, hogy a mi vámpírajaink 1755-ben még a legkevésbé sem számítottak vérszívónak, jóllehet ehhez az előfeltételek már adva voltak. A hóhér, a szakmájában kétségtelenül tapasztalt ember, azt állította, hogy amikor az elégetésre ítélt holttesteket feldarabolták, azokból gyakran jelentős mennyiségű vér ömlött ki, jóllehet röviddel utána beismerte, hogy ez a mennyiség legfeljebb egy evőkanálnyi lehetett. Ez mindenképpen más színezetet ad a történetnek.

A rendkívüli események, amelyeket megfigyeltek, a következő két pontban foglalhatók össze. Először: a varázsló halottak, vagyis a vámpírok teste nem romlik, hanem teljes egészében megmarad. Másodszor: a vámpírok az élőket megjelensükkel, forgolódásukkal és megnyomással nyugtalanítják. Erről a két pontról készíték, amennyire csak lehetséges, rövid összefoglalást.

2.§. Vajon romlandók-e a vámpírok testei

A holttestekről közismert, hogy romlásnak vannak kitéve, amelynek következtében minden testrész, a lábak kivételével, csaknem teljesen elusztul, és a könnyű föld kevés maradványt hagy hátra. A romlás azonban a sírban lassan, és nem erőszakosan történik.

Ezt az bizonyítja, hogy amikor egy koporsót 15 évvel a temetés után felnyitnak, és azt látják, hogy az nem roppant össze, úgy gondolhatnánk, hogy a holttest érintetlenül fekszik benne. Láthatók volnának az arcvonások, a halotti lepel, és minden más egyéb. Ezzel ellentétben, a koporsó a legcsekélyebb mozgítás hatására porrá válik, és csak a csontváz marad hátra.

Miután idővel a halottak az utánuk következőknek is helyet adnak a sírban, sok helyen 15 évben határozták meg azt az időtartamot, amely alatt a sírásók a sírokat nem bolygathatják. Néhányszor részt vettem olyan sírok felbontásánál, amikor a sírásók a kérésemre egészen lassan nyitották fel a koporsókat. Ekkor győződhettem meg arról, hogy halálunk után a fűregek nem eszik meg a testünket, legalább is nem mindig, ugyanis különben nem maradnának meg az arcvonások.

Kihaltolásnál vannak olyan sírok, amelyekben a holttestek nem bomlanak le, hanem inkább kiszáradnak, barnásan elszíneződnek, és az izomzatuk is megmarad, anélkül, hogy bármilyen balzsamozás történt volna. Egy sírásó elmondta, hogy száz halott közül egyszer fordul elő, hogy a holttest csak kiszárad és nem bomlik le. Ebből arra következtettek, hogy minden természetfeletti erő beavatkozása nélkül, a testek romlatlanok maradhatnak.

Tudomásom van arról, hogy egyesek szerint a vámpírok teste nemcsak rom-

¹⁶⁷ Egy ilyen eset Morvaország egyik falujában történt, az első jegyzetnek megfelelően. Calmet apát fent említett könyvének 57. fejezetében azt mondja, hogy Tusseng (Touissaint) báró Lotharingiából, aki az uralkodóját mindenhová elkísérte, 1746. augusztus 3-án Bécsből a következőket írta: császári Őfelsége, Toscaná nagyhercege 1732-ben különböző törvényszéki jegyzőkönyveket kért megtekintésre a morvaországi vámpírok ügyeiről. Ezeket a jegyzőkönyveket helyben Szentírás-ként kezelik, jóllehet az igazság árnyékát sem tartalmazzák.

latlan, hanem az izomzatuk is megtartja eredeti állagát, és a végtagok is rugalmasak maradnak. Ez is minden csodátétel nélkül történik.

Amikor a Büsszelben meghalt két főhercegnő holttestét Bécsbe hozták, én is jelen voltam a koporsók felnyitásánál. Az arcok sértetlenek maradtak, és az orr hegye is mozgatható volt, stb. Kétségtelen, hogy balzsamozás történt, de az illatos növényeknek, amelyeket használtak, már a legcsekélyebb illatát sem lehetett érezni. A holttestek megtartottságát mindenek előtt a légmentesen lezárt ólomkoporsók tették lehetővé, amelyek így minden rothadást megakadályoztak.

Következésképpen, amikor a koporsót jól lezárják, a temető talaja pedig nagyon kötött, és fagyos is a temetés után, illetve a levegő behatolását más tényezők akadályozzák, akkor nincs rothadás, vagy csak igen lassan megy végbe¹⁶⁸.

Néhány hónappal ezelőtt olvastam egy rövid angol értekezést, amely nyomtatásban 1751-ben Londonban látott napvilágot, és amelyben egy nagyon figyelemre méltó és bizonyított esetet találtam. Anglia Devonshire grófságában 1750-ben felnyitották egy régi család sírját, és a sok csontváz és korhadt koporsó között egy teljes emberi testet találtak, amelynek az izomzata még nem pusztult el, sőt a tapintása is természetes volt, továbbá a testrészek, mint a váll, a könyök és az összes ujj is mozgathatók voltak. Az arc bőrét ujjal benyomva, mélyedés keletkezett, de a

¹⁶⁸ A fentiekben említett holland kritikus előadja, hogy Tolos-ban egy kolostor templomában olyan temető látható, amelyben a több, mint kétszáz évvel korábban elhaltak teste is olyan maradt, mintha még élnének. A halottak álló helyzetben vannak a falak mentén, szerzetesi ruházatukban. Ugyanakkor az a csodálatos, hogy ugyanazon a helyen a romlatlan testekkel átellenben elhelyezett halottak két vagy három nap alatt bomlásnak indultak.

A halhatatlan Muratorius, amikor itáliai régiségekről szóló írásában Hektor vicomté egyik pénzverdéről ír, ezeket adja elő: „Ő egy házasságon kívüli gyermek volt Vernabo-ból. Milánóban 1412-ben ragadta magához a hatalmat, de bevándorlónak számított. Amikor Milánó hercegét, Philip Maria-t Monza városában bekerítették, Hektor egy követőből súlyos találatot kapott, amely szétzúzta az egyik lábát. Görcsök között halt meg, egészen fiatalon. Amikor 1598-ban Monza látványos környékén jártam, láttam, hogy a holttestét kiásták egy ház átalakítása során. Gyenge minőségű, fából készült koporsóban feküdt, romlatlanul, azaz a kezei épek voltak, és a lábán látni lehetett a törött csontot. Ha a másik lábán álló helyzetbe hozzák, egyenes maradt volna. És ez nem egy szent holtteste volt, hanem egy istentelen emberé.

A tudós Langlet apát „Történelmi-dogmatikai értekezés különös eseményekről, arcokról és kinyilatkoztatásokról” című, már említett művének előszavában ez olvasható: „Engedtesse meg nekem, hogy itt beszámoljak egy tapasztalatról, amely Palermo-ban Szicíliában a kapucinusok szerzetesrendjéhez kötődik. Ez a tapasztalat azt mutatja, hogy amikor az ember szervezete mentes minden szennyeződéstől, nehezebben indul meg a test erjedése és rothadása. Az atyák közül valaki (kétségtelenül egy természettudós) olyan megoldást talált, amellyel az emberi test halál utáni rothadását hosszú évekre, talán évszázadokra is megakadályozta. A titok, vagyis a *secretum*, ahogyan ezt tette, nem üdvözlendő eljárás. A holttestet egy lyukas székre ültette, majd a gáttáját körben felmetszette, hogy ezen a nyíláson keresztül minden nedvesség és tisztátalanság kiürüljön, ami a rothadást okozhatná. Az ürítés végeztével bezárta a nyílást, és a testet olyan helyzetbe hozta, amelyet az emberek előre kértek, hogy úgy maradjanak. Ebben az állapotban a test megmarad, ha nem is évszázadokra, de mégis hosszú évekre. Ezeknek az atyáknak a földalatti kamrái teli vannak ilyen holttestekkel, mellettünk pedig az életükben viselt nevük van felírva. Ez a szomorú eljárás, ami valójában az emberiesség megalázása, mégis egy nagyon különleges dolog, és csodálatosnak tűnhet azok számára, akik nem ismerik a hátterét.”

nyomás megszüntetése után újra kisimult. Ezt a jelenséget különben a test egész felületén észlelték. A halott szakálla fekete volt, négy hüvelyk hosszúságban. Balzsamozás nem történt, továbbá a halotton semmilyen bemetszés vagy más nyom nem látszódott. A parókia feljegyzései szerint az adott helyen temetés 1669 óta nem történt. Valójában itt van előttünk egy angol vámpír, aki 80 éven át nyugodtan pihent a sírjában anélkül, hogy bárkit is zaklatott volna.

Ebben az értekezésben még több ilyen eset is található, különösen olyan helyeken ahol a sírok kellő mélységűek és szárazak voltak. Másfelől általában megállapítható, hogy amikor az ilyen holttestek szabad levegőre kerülnek, a rothadás azonnal megkezdődik. Mindez elegendő bizonyíték arra, hogy a rothadás nem mindig következik be, és általában lassan zajlik, ha a föld hideg és kötött, vagy a koporsó kizárja a külső levegő behatolását.

Tehát vizsgáljuk meg az előttünk fekvő ügyeket a vámpírizmus szempontjából.

Rosina Polakin 1754. december 22-én halt meg, majd 1755. január 19-én kihantolták, miután az elégetendő vámpírok közé sorolták. Az anatómusok a testeket télen, szabad ég alatt hat hétig, sőt két hónapig is tarthatják, rothadás nélkül. Ehhez még hozzá lehet tenni, hogy helyben ez a tél igen kemény volt. A többi holttestet a rothadás már nagy részben elemésztette, és ez elegendő volt ahhoz, hogy a nem rothadókat tűzre vessék. Micsoda tudatlanság! Borzalmas butaság! olvasható az olmtüzi *consistorium* irataiban, amelyek arról szólnak, hogy a vámpírok holttestén állítólag milyen jeleket és tüneteket találtak. Sajnos a leírásuk sehol sem található¹⁶⁹. Két fürdősmester, akik felnyitott holttestet soha sem láttak, és fogal-

¹⁶⁹ Johann Christoph Herenberg 1733-ban írt egy könyvet „Phylosophiae et christianae cogitationes de Vampyris” címmel. A szerző állítása szerint a vámpírok nem nem ölik meg az élőket, ellenben minden hamis híresztelést, amely róluk szól, zavaros és súlyos képzelgésnek kell tekinteni. Különböző példákat hoz arra, hogy milyen ritka jelenségek lépnek fel az embereknél a képzelgések hatására. Fentnevezett holland kritikus azt is állítja, hogy amikor saját maga a vámpírizmus áldozatainak a halálát átgondolja, akkor megtalálja a nyomokat, amelyek az adott környék képzelgéstől sújtott betegekhez vezetnek, és világosan látja, hogy a haláltól való rettenetes félelem milyen hatást gyakorol az ilyen népességben. A szerző erre példaként egy történetet ad elő.

A hírneves Tartarotti, mint felkészült filozófus mondja „Congresso notturno delle Lamie, I. 2. c. II.” művében, hogy „miért tartjuk hitelesebbnek azoknak a történetét, akik abban hisznek, hogy őket a vámpírok éjjel megtámadják, megnyomják, és emiatt rövid időn belül meghalnak, amikor valójában ezek a legjobb esetben is csak éjszakai álmok, amelyeket a félelem és a rettegés okoznak”. Ugyanezen a nézetben volt a tudós XIV. Benedek pápa, az egyház feje, a 3. kötet 5. tanulmányában, amelyben egy rövid történetet tárgyalt a magyar, morva és sziléziai esetekről.

Calmet apát, többszörösen említett művét ezekkel a szavakkal zárja: „mindazok a mesék, amelyek a magyar, morva és lengyel vámpírokról szólnak, nézetem szerint egy zavaros és erőteljes fantázia keverékének szüleményei, annak ellenére, hogy ezeket a történeteket a bíróságok szorgosan megvizsgálták, és a véleményükben jóváhagyták.”

Ami a lengyel vámpírokat illeti, bemutat egy levelet 1745. február 3.-i keltezéssel, amelyet részére P. Slivyski, mint a lengyelországi atyák missziójának szemlélője írt, aki beismerte a következőket. Minden gondosság és szorgosság ellenére, hogy a hátteret és az igazságot kiderítse, és annak ellenére, hogy többször beszélve és kikérdezve tárgyalt azokkal, akiket közvetlen tanúknak tartottak, senkit sem talált, aki bátorkodott volna azt állítani, hogy az emberek szóbeszédéből a valóságban bármit is láttak volna. Ebből azt a következtetést vonta le, hogy a terjedő szóbeszéd üres rémület, csupán csak beképzelés, amelynek valós oka a félelem ezeknek az embereknek a körében.

muk sem volt az emberi test felépítéséről, a kiküldött biztos előtt beismerték, hogy ők voltak a tanúk, akiknek az indítványára az „elégetni” ítéletet meghozták.

Való igaz, hogy Olmütz-ben a biztosnak nem mindig állt kellő jártassággal rendelkező főbíró a rendelkezésére. Egyébként csak két egyházi biztos dolgozott az ügyön, akik libertinus módra nyilatkoztak, és az tűnik ki az iratokból, hogy 1723-ban egy 13 nappal korábban elhunyt ember holttestét azért égették el, mert az ítélet szerint a nagyanyjának nem volt jó híre a helyi közösségben.

Egy másik ember holttestét 1724-ben égették el, 18 nappal a halála után, mert barátja volt a fent említett embernek. Önmagában az is elegendő volt, ha valaki egy állítólagos vámpírral barátkozott, és az ügyet máris gyorsan lezárták.

Egy ember holttestét két nappal a halála után csak azért égették el, ráadásul minden tanúvallomás nélkül, mert a teste még épek mutatkozott, és a végtagjai is mozgathatók voltak.

Minden fentiekben ismertetett történetből világosan kiolvasható, hogy a holttest romlatlanságát teljesen természetes okok is előidézhetik. A rothadás általában hosszabb időt igényel, amely függ a halálhoz vezető betegség természetétől, a levegő meleg vagy hideg állapotától, a talaj tulajdonságaitól, és még sok más további tényezőtől. Olmütz-ben a *consistorium* nem számolt a holttestek rothadásához szükséges idővel, így teljesen helytelenül a rothadás hiányát a halottak varázslatának minősítette.

Ebből a téves alapvetésből vontak le tarthatatlan következtetéseket. Például úgy döntöttek, hogy egy állítólagos vámpír gonoszsága minden halottra áterjed, akiket utána ugyanabban a sírkertben temettek el. Ugyanis azoknak a teste kevésbé rothadt el azokhoz képest, akiknek a temetése a vámpírét megelőzte.

Ugyanakkor azok testének megkegyelmezték, akiket a vámpír előtt temettek el, jöllehet Wabst és Gosser kiküldött biztosok kimutatták, hogy a gyanú felett állók testén is voltak olyan részek, amelyek még épek voltak, és az egyik holttestben még vért is találtak. Azt is feltárták, hogy a fentiekben említett két tudatlan főbíró bizonyíthatóan hazudott.

3.§. Vajon a vámpírok a megjelenésükkel stb. zaklatják-e az élőket?

Most az következik, különböző szempontok szerint, ami a részben vagy teljesen romlatlan testű vámpírok megjelenésére vonatkozik.

Először azt kell kijelenteni, hogy egyetlen egy tanú sem állította, miszerint a holtak az élők előtt megjelentek volna. Csak arra utaltak, hogy az érintettek félelmet és szorongás éreztek, ami alvásra kényszerítette őket.

Arra gondolok, hogy ezek a jóemberek, akik már a szellemekről hallott napi történetek és más érzéki csalódások hatalmába kerültek, miért ne féltek volna az ágyban, éppen elalvás előtt.

A biztosok vizsgálata alapján kiderül, hogy a félelmek csak akkor jelentkeztek, ha kinyújtott testhelyzetben feküdtek, de javult az állapotuk, ha felültek az ágyban. Azt pedig mindenki tudja, hogy a rettegés milyen borzalmas szorongást képes kiváltani.

Mások azt hitték, hogy egy kutyát, borjút, disznót vagy egy borjúfejet stb. lát-

tak és hallottak. Valójában mi szüksége lett volna az ördögnek arra, hogy miután egy halottat felélesztett, azt kutya vagy borjú képében jelentesse meg. Itt az ok és az állítólagos okozat között a legkisebb összefüggés sem fedezhető fel.

Egy kutyáról vagy egy macskáról, különösen ha még fekete is, és éjjel látták, azonnal azt gondolják, hogy maga az ördög vagy egy szellem, aki a temetőben vagy máshol kóborol. Sőt egy disznót is vámpírnak tartottak (egyes tanúvallomások szerint), ha egy ház előtt rőfögött. Szégyenkezni kell, amikor ezeket az együgyűségeket ismétlem, amelyek a tanúvallomásokban olvashatók.

Itt az ideje annak, hogy ezeknek a dolgoknak az eredetéről írjak. Egy bizonyos Sallingerin vagy Wenzel Richterinn nevű személyt 18 hónappal korábban temettek el. Újabban azt állítják, hogy boszorkány volt, egyben minden rossznak az okozója. Hol vannak azonban a bizonyítékok arra, hogy boszorkány lett volna? Ez a jó-asszony orvosságokat osztogatott, és az *arcanum*-okat a fia fedezte fel. Ezek rák-szemek voltak, amelyek vízben feloldódnak, meg néhány növény illetve gyökér, stb., a babona legcsekélyebb nyoma nélkül. Egyszer azonban, hogy a kezelés jelentőségét felnagyítsa, és a titokzatosságot tovább fokozza, megparancsolta az egyik betegnek, hogy az egyik ingébe varrjon bele négy tallért, és küldje el neki, mivel csak így juthat hozzá az orvossághoz.

Erre az emberek azt állították, hogy ez a beteg boszorkányosság hatása alá került, a biztosok azonban megvizsgálták, és megállapították, hogy egy nehéz, de amúgy teljesen természetes betegségben, *colica pictorum*-ban szenved, amely miatt a végtagok izületeinek mozgása beszűkül, összehúzódnak és zsugorodnak. Éppen most kezelünk egy ilyen beteget a polgári kórházban.

Ugyanez a nőszemély egy másik alkalommal megnevezte azt a napot, amelyen egy beteg majd meggyógyul. Nos, ezek a bizonyítékok arra, hogy boszorkány volna. Ezeket azonban még az életében nem találták érvényes és kizáró oknak arra, hogy betegként felvegye a szentségeket, és az egyház kebelében távozzon az élők sorából. Keresztény szertartás szerint temették el, de 18 hónap múltán elégetésre ítélt boszorkány lett belőle.

Ilyen alapokra építették az egész történetet, hibát hibára halmozva, sőt (mondhatnám) szentségtörést elkövetve.

Megsértették a szabadságot, a biztonságot (*asylum*) és a sír nyugalomát. Meggyalázták a halottnak és családjának jó hírnevét, és a családtagok is hasonló sorsra juthattak volna, ha nem szűnnek meg ezek a visszaélések. Ártatlan gyermekek holttestét, akiknek lelke az örök boldogságot élvezheti, adták át a hóhérnak. A fiúkat arra kényszerítették (ami borzalmas dolog), hogy a saját anyjuk holttestét ők maguk adják át a hóhérnak. Sőt magukat a sírkereszteket (amelyek az emlékezés és a megváltásunk jelei, az egyház által oly nagy tiszteletben tartva), mondom, a kereszteket is ítélet alá vonták. Ezeket a fejfékat szégyentelenül és csak azért égették el, mert a tudatlanság és a babonák ezen szerencsétlen áldozatainak a sírjába voltak tűzve.

Milyen ordító igazságtalanság van ezeknek az embereknek az elítélésében, akik mintaszerű életet éltek, és csak azért váltak szerencsétlenné, mert olyan sírkertben nyugodtak, ahol korábban egy állítólagos boszorkányt temettek el, és

ezért ők maguk is boszorkányok és varázslók lettek. A sintérnek adták át őket, hogy a testüket elégesse. Sőt az ítéletben még azt is kimondták, hogy ha még életben volnának, sokkal súlyosabb büntetést kaptak volna. A testüket gyalázkodva és szegyenben égették el, hogy ezzel példát állítsanak azoknak, akik esetleg őket követnék¹⁷⁰.

Hol vannak azok a törvények, amelyek egy ilyen ítéletet igazolnának? Valójában ilyen törvények nincsenek, ellenben az emberek hidegvérrel csak annyit mondanak, hogy ez a szokás¹⁷¹.

Milyen sok szerencsétlenség következett ebből? Sok szegény beteg, és asszonyok, akik már szüléshez közeli állapotban voltak, elmenekültek és az országutakon lelték halálukat. Egyedüli vigaszuk az lehetett, hogy haláluk után velük ilyen szegyeinteljes dolgok nem történtek.

A helybeliek, állandó rettegéstől űzetvén, arra is elszántak voltak, hogy a házukat és udvarukat elhagyják, és másik községbe távozzanak. Egy szóval, minden végletesen felbolydult.

Azon nem csodálkozom, hanem inkább szálnalmat érzek, hogy a nagyon jellemzően tanulatlan köznép ilyen kicsapongásoknak esik áldozatául. Az viszont minden képzeletemet felülmúlja, hogy olyan emberek, akiket vallástudósnak tartanak. mint L..... C....., ilyen borzalmas visszaéléseket, amelyek teljes egészében szemben állnak a józan ésszel, méltányolni és igazolni képesek. Ez egyben olyan haragra gerjeszt, hogy kötelességemnek tartom a tollat letenni a kezemből, nehogy kitörjek a kötelező tisztelet korlátjai közül, amelyeket vele szemben tartozom betartani¹⁷².

¹⁷⁰ Összesen 28 holttest nyugodott az állítólagos boszorkány temetőjében, akiket 18 hónap alatt ugyanarra a helyre temettek. Mindegyiket kihantolták. Kilencnek megkegyelmeztek, a többiek viszont, miután a temető falán vágott nyíláson onnan eltávolították, átadták a hóhér kezébe, aki azokat egy szekéren a falutól egy órányi távolságban fekvő erdőbe vitte, ahol 200 lábnyi fát használt fel az elégetéshez. A halottakkal együtt azonban a szekeret, a szeszmokát, és minden mást, amit használt szintén el kellett égetni.

¹⁷¹ A csodálatos történetek, jelenségek, és az okozott károk, amelyeket (amint az emberek terjesztették) Morvaországban állítólag a vámpírok okoztak, Carl Ferdinand von Scherz urat arra ösztönözték, hogy ezekről *Magia posthuma* címmel egy könyvet írjon. Ezt a művét a szerző az olmtüzi Károly herceg püspöknek ajánlotta, és 1706-ban nyomtatásban is megjelent. Különös dolgokat adott elő, amelyekben egy bizonyos falu lakói hittek (úgy tűnik ugyanarról a faluról van szó, amelyben a fentiekben hivatkozott újabb és különös események történtek). Ezeket állítólag egy helyben meghalt másik asszony okozta, aki szintén felvette a szentségeket. Zárszóként a szerző felveti a kérdést, hogy amennyiben a károkat (amelyeket így minősítenek) a nevezett asszony okozta volna, akkor vajon megengedhető-e, hogy őt a további gyanúsított holttestekkel együtt hantolják ki, és égessék el.

¹⁷² Lásd XIV. Benedek pápától a szentek kanonizációjának vagy az értekezéseknek a kivonatát a nevezett művekből. Velence 1752. Lásd a 3. kötet 5.§ 4. értekezését *Vanitate Vampyrorum* címmel. Továbbá a 14. értekezést a 3. kötetben *Incorruptio cadaverum* címmel. Lásd még Calmet és Langlet *de apparitione spectrorum* írását, továbbá d'Argens *Lettres Juives* írását.

569.

**Vesztegzári szabályzat Zengg és Karlobag városok
közegészségügyi hivatalai részére.**

Császári-királyi rendelet.

1757. dec. 15.

Szabályzat és eligazítás a közegészségügyi hivatalok részére, kötelező alkalmazással Zengg, szabad királyi és kereskedővárosban és Karlobag, királyi kereskedővárosban.

Kivonatolva a teljes ausztriai Tenger melléken hatályos általános szabályzatból.

Trieszt, nyomtatva Giovanni Tomaso Trattner nyomdájában, 1759-ben.

I. Fejezet

**Hajók fogadásánál követendő közegészségügyi óvintézkedések
és az eljárás rendje**

Kereskedelmi vagy teherhajók befogadása, és horgonyzó helyük kijelölése ügyében csak akkor hozható döntés, ha megtörtént a közegészségügyi nyílt levélük átvizsgálása.

Négyféle nyílt levél létezik:

Szabad nyílt levél,

Tiszta nyílt levél,

Gyanús vagy érintett nyílt levél, és

Fertőzőes nyílt levél.

Szabad közegészségügyi nyílt levéllel azok a kereskedelmi hajók folyamodnak kikötési engedélyért, amelyek egészséges és nem tiltott helyről érkeztek.

A tiszta nyílt levél úgy értelmezendő, hogy jó közegészségi állapotokat tanúsít magán a hajón és a környező vidéken is, azon a helyen, ahonnan a hajó kiindult, ámde az ilyen helyet, ha a közegészségügyi magisztrátus általánosan vagy esetileg úgy határoz, gyanúsak vagy tiltottnak kell tekinteni és elfogadni.

Gyanús vagy érintett nyílt levél a neve annak, amely arról tudósít, hogy azon a helyen, ahonnan a teherhajó érkezett, vagy azzal szomszédos területen, pestis jelent meg, illetve annak bármely kezdeti jeleit vagy gyanúját észlelték. Gyanús vagy érintett nyílt levélként kell értelmezni azt is, amely arról tudósít, hogy a teherhajó olyan helyen kötött ki, ahol fertőzött területről érkező másik hajót is fogadtak.

A fertőzőes nyílt levelet olyan helyen állították ki, amelyet egyidejűleg pestises betegség támadott és fertőzött meg, vagy ahol egymást követően pestisre gyanús esetek fordultak elő.

Érkezzenek a teherhajók bármely területről, és bármilyen nyílt levéllel, honi és külhoni személyeknek sem engedhető meg, hogy kapcsolatba lépjenek a kapitánnyal vagy a személyzettel, és bárkáikkal vagy bármely más módon a hajó mellé álljanak, mielőtt azt a hatóság nem azonosította, szemlélte, és a hajó szabad kikötését engedélyezte volna.

Érkezzenek a teherhajók bármely területről, és bármilyen nyílt levéllel, a ka-

pitányok vagy a hajótulajdonosok nem tehetik szárazföldre a személyzetet, az utasokat és a rakományt sem, amíg előzetesen nem jelentkeztek és nyilatkoztak a közegészségügyi őrházban, ahol folyamatos szolgálatban van az őrház tisztviselője. Itt szerzik meg az engedélyt a szabad kikötésre illetve a kirakodásra.

Egyetlen egy teherhajó sem szerezhethet szabad kikötési engedélyt, ha nincs közegészségi nyílt levele arról a helyről, ahonnan érkezett. Azok a teherhajók, amelyeknek nincs ilyen levele, vagy jogszerűtlen illetve hiányos levelet mutatnak be, azonnal visszautasítandók. Ha a levél hiánya vagy hiányosságai valamely, alapjában véve nem súlyos gyanút ébresztenének, és komoly következményekre sem utalnának, a kikötés engedélyezést fel kell függeszteni avégből, hogy a levél helyzete tisztázódjék, és hasonlóképpen a kapitány vagy a hajótulajdonos is köteles tisztázni magát a bizonyítvány hiánya vagy hiányosságai miatt.

Nincs olyan megfontolás, indokolás vagy eljárásközi esemény, amely ezeket a hajókat felmenthetné az elővigyázatossági és büntető vesztegzár alól.

Hadihajóktól és hadigályáktól nyílt levél nem követelhető, és szabad kikötési engedélyt kaphatnak parancsnokaik nyilatkozata és becsület szava alapján. A révkapitány úgy lép velük kapcsolatba, ahogyan arra saját különös előírásai utasítják.

Amikor a kikötő bizonyos látótávolságán belül keresztvitorlás hajók vagy teherbárák jelennek meg, a kapcsolat felvételére a közegészségügyi őrház tisztviselője, vagy egy közegészségügyi ellenőr fog egy csónakkal kihajózni, hogy azonosítsa őket, és megtudakolja, honnan, milyen nyílt levéllel és rakománnyal érkeztek.

Amennyiben a teherhajók szabad nyílt levéllel, szabad és nem tiltott helyről érkeztek, a tisztviselő vagy az ellenőr közli a kapitánnyal, hogy behajózhat a kikötőbe. Horgonyzás után a kapitány saját hajójának csónakjával köteles a jelentkezni és nyilatkozatot tenni a közegészségügyi őrháznál, vagy egy másik erre a célra kijelölt helyszínen. Miután megtörtént a szóbeli nyilatkozattétel, a nyílt levél azonosítása és adatainak a személyzettel való összevetése illetve a szállítmány jegyzéki azonosítása, a kapitány engedélyt kap a szabad kikötésre és kirakodásra, ennek előtte azonban senkivel nem tárgyalhat, még kevésbé érintkezhet vagy üzletelhet.

Ha a teherhajók tiszta nyílt levéllel érkeznek olyan helyekről, amelyeket a Nagyméltóságú Trieszti Magisztrátus eseti vagy időleges határozattal tiltás alá helyezett, vesztegzár alá minősítendő és helyezendő, maradéktalanul alárendelve a nevezett határozat valamennyi óvintézkedésének és rendelkezésének.

Tiszta nyílt levéllel érkező teherhajók olyan helyekről, amelyekre nézve általános tiltó határozat érvényes, Zenggben kiköthetnek, Karlobagban viszont nem.

Tiltott helyről gyanús, de még inkább fertőzött helyről fertőzőes nyílt levéllel érkező teherhajók feltétlenül elutasítandók, nyílt levelüket sem lehet átvenni, és hozzájuk közelíteni sem lehetséges. Nagyobb biztonság kedvéért bizonyos távolságból kíséretet kell adni melléjük, ha sürgős szükség estén, kötelező elővigyázatosság mellett élelmiszerek és felszerelési anyagok pótlására szorulnának, majd értésükre kell adni, hogy az útjukat Trieszt vagy Fiume felé folytassák.

Nyilatkozattétel során a kapitányokat ki kell kérdezni az utazás körülményei-

ről, az emberek és a tengeri úton érintett helyek közegészségi állapotáról, kalózzal vagy más teherhajókkal történt találkozásról, és minden más részletről, amelyek a közegészségi elővigyázatosságok révén a helyzet tisztázását és a szabályosságot szolgálják. Különösen kivizsgálandó, hogy a kapitányok felvettek vagy maguknál tartottak-e bármilyen sorsára hagyott áruféleséget vagy más dolgot a tengerből vagy a szárazföldről, vagy elhagyott illetve hajótörött teherbárákról. Végül a nyilatkozatot nemcsak a kapitány, hanem a személyzet és az utasok eskütételével is hitelesíteni szükséges.

Azoknak a teherhajóknak a nyílt levelei és irományai, amelyek tiszta nyílt levéllel érkeztek olyan helyekről, amelyek általános vagy időszaki határozat miatt ugyan tiltás alatt állnak, Zenggben és Karlobagban is elfogadhatók és átvehetők egy nádszál felhasított végére tűzve, kénnes megfüstölés végett. A befogadható teherhajók fedélzetére egy közegészségügyi ellenőrt kell telepíteni, majd ennek megtörténte után, a kapitány engedélyt kap arra, hogy a közegészségügyi őrházban kénnes megfüstölés céljából leadja a nála lévő és a kereskedelmi hajóügynöknek vagy a hajót bérlő kereskedőnek szóló iratokat.

Nem kell őrköt telepíteni azokra a hajókra, amelyek nem akarnak kikötési engedélyért folyamodni, vagy vesztegzárba vonulni, melléjük azonban a kikötői tartózkodásuk teljes időtartamára, két megfigyelő őrt kell kirendelni.

A magánleveleket közegészségügyi tisztviselőkre kell bízni, akiknek az a kötelessége, hogy azokat kengőz felett egyenletesen megfüstöljék. Kézbesítésük tekintetében a jelen szabályzat alábbi rendelkezéseit kell követni.

II. Fejezet

Közegészségügyi óvintézkedések és eljárási rend, teherhajók kirakodásánál

Jóllehet Zengg és Karlobag városában a jelen állapotok szerint nincsenek veszteglő intézetek az áruk és az utasok megtisztítására, mindazonáltal mérlegelhető azon teherhajók áruinak tisztítása, amelyek a Nagyméltóságú Trieszti Közegészségügyi Magisztrátus eseti vagy időleges határozatával tiltó jegyzékre tett helyről érkeznének, de ezen határozatok erejénél fogva mégis kiköthetnek és vesztegzár alá vethetők.

Zenggben ezután azoknak a teherhajóknak az áruit tisztíthatók és vehetők vesztegzár alá, amelyek ugyan tiszta nyílt levéllel érkeztek, de folyamatosan felüggesztett helyekről. Érthető okokból egy és másféle áruk és használati eszközök tekintetében nem azt a módszert kell alkalmazni, amely jelenleg használatos a teherhajók nyitott fedélzetén való kitergetésnél egy ellenőr közreműködésével, akit megfelelő utasításokkal kell ellátni a kitergetés szorgos felügyeletéről.

A továbbiakban mind Zenggben, mind Karlobagban engedélyezhető borok, só és szemes termények átöntése, és az összes nem ragályozódó áruféleségé, de minden esetben egy ellenőr vagy más közegészségügyi tisztviselő közreműködésével.

Ezen felül Zenggben igen, de Karlobagban nem engedélyezhető a nem ragályozódó áruk áttöltése, ha gyanús nyílt levéllel közlekedő teherhajóval érkeztek, avval a megkötéssel, hogy a rakományban más fogékony áru nem fordulhat elő,

minthogy ez utóbbi esetben nem köthetnek ki, hanem teljes rakományukkal Triestbe vagy Fiumébe kell távozniuk.

A nem ragályozódó áruk fentiek szerinti átömlesztés kirakodása után, ha más, gyanús nyílt levéllel közlekedő és ragályozódó árut szállító hajóval semmilyen keveredés nem történt, a hajónak távoznia kell, de az átömlesztést és újabb rakomány felvételét a szárazföldről egy naponta leváltott, és a hajóskapitány vagy az átömlesztett áruk tulajdonosa által fizetett ellenőr felügyeli, napi 24 órára számított 2 líra és 5 soldo ellenében.

Valamennyi közegészségügyi óvintézkedésnek eljárási rendnek a kereskedelemre nézvést előnyös összehangolása érdekében Zenggben igen, de Karlobagban nem engedélyezhető a Török-birodalmi Albániából származó dohány kirakodása. Minthogy ez az áruféleség nem veszélyes, és ha gyanús nyílt levelet felmutató hajóval is érkezett, az eddigiek szerint kezelendő, szokásosan a városon kívüli rakárak egyikében, a vonatkozó és eddig is alkalmazott óvintézkedések mellett, amelyek túl a közegészségügyi magisztrátus arra is ügyeljen, hogy oda megbízható hűsleges, dolgos öröket és munkásokat küldjön.

A továbbiakat illetően megismétlendő, hogy kirakodás után a teherhajók elbocsátása a fentiek szerint történik, és ennyiben a fedélzetre telepített ellenőrön kívül éjjel-nappali megfigyelésükben egy szárazföldi ellenőr is részt vesz.

Ha Zenggben tartózkodó, tiszta vagy gyanús nyílt levéllel vesztegzár alá vett hajó szabadforgalmú árut akarna felvenni, a rakodás egy felszerelés nélküli, vesztegzárban tartott bárkával engedélyezhető. A vesztegzár előre haladtával, kölcsönös megegyezéssel, a szabadforgalmú árut kátrányozott kötelekkel, szabad személyekkel való keveredés nélkül, egy közegészségügyi tisztviselő vagy őr jelenlétében lehet berakodni.

Előfordulhat, hogy a veszteglési időszak vége előtt a teherhajón javítás céljából mázolás vagy vízvonal alatti kezelést kellene végezni. Ez úgy engedélyezhető, hogy külső tartógerendás állványzatról történjék, így dugacsoló munkások nem veszítik el szabad mozgásukat. Őket a hajóra egyébként is kirendelt örön kívül, külön a tartógerendákra és az állványzatra állított örök is felügyelik. Tekintettel a vesztegzár fajtájára és annak még hátralévő idejére, olyan feltételekkel és akkor kell megegyezni az engedély kiadásáról, amikor a vesztegzári időszak nagyobbik része már eltelt, bármely gyanús jelenség nélkül. Egyebekben a munkálatok csak a nap megfelelő óráiban, és félreeső helyen végezhetők, olyan megbízható örök jelenlétében, akik gondoskodnak a vesztegzár alá helyezett személyek távoltartásáról.

Az ilyen munkálatoknál, vagy bármely hasonló alkalommal, a rakodómunkások, örök, vagy más személyek, ha csak megérintettek volna valamely utast, áruféleséget vagy ragályra fogékony tárgyat, ipso facto elveszítik szabadságukat, és az adott személyekre, árukra és megérintett dolgokra kivetett veszteglési időt kötelesek kitölteni. Ugyanilyen vesztegzárba köteles vonulni szintúgy ipso facto az orvos vagy a sebészmeister is, ha egy megbetegedett veszteglő személy látogatása kapcsán nem tenne eleget a fentiekben jelzett óvintézkedéseknek és eljárási szabályoknak.

III. fejezet

Közegészségügyi óvintézkedések és eljárási szabályok
nem ragályozódó áruk fogadása, tisztítása és raktári kezelése kapcsán,
a hajó fedélzetén és a veszteglő intézetben.

Gabonafélék és tartalékolható élelmiszerek, rizs, és valónia-tölgyfa gubacs, ha a fentiek szerinti hajón érkeztek, áttöltésre engedélyezhetők, kibontásuk, átvételük és kiadásuk egy közegészségügyi megbízott vagy az őrház tisztviselőjének jelenlétében és közreműködésével történik, ugyanannak a hajónak a fedélzetéről, egy szabad forgalomban lévő, fából kivájt csatorna használatával. A kisebb hajó nevezett csatornájába való beöntés előtt azonban a felügyelők az árut mindenféle ragályozódó anyagtól megtisztítják és mentesítik.

Só kibontása, átvétele és kiadása mindig a közegészségügyi őrház egyik tisztviselőjének jelenlétében történik, egy külön evégből kirendelt teherbárkán, mindenféle személyi érintkezés nélkül.

Fa, réz, és más hasonló, fertőzésre nem fogékony darabáru kibontása, átvétele és szabad forgalomba helyezése úgy történik, hogy a jelzett áruféleségeket tenger-vízben átmoszák a teherhajó fedélzetén egy közegészségi megbízott vagy az őrházi tisztviselő fentiek szerinti jelenlétében.

A viaszt és a szivacsokat úgy lehet átadni, majd szabad forgalomba engedni, hogy először ki kell bontani a kötöző és csomagoló anyagokból, majd folyó vízben illetve a tengerben 48 órán át áztatni, egy közegészségügyi megbízott vagy őrházi tisztviselő jelenlétében.

Az összes további, ragályra nem fogékony árut, amelyek olyan teherhajón érkeztek, ahol a fentiek szerinti II. fejezet értelmében fertőzésre fogékony más áruajtát nem szállítottak, egy osztályvezető jelenlétében és közreműködésével lehet kiadni a szabad forgalomba, miután az óvintézkedéseknek megfelelően megtisztították és megfosztották mindenféle kötöző anyagtól és göngyölegtől, amely azokat körülvette, és amelyek fogékonyak voltak a ragályra, mint a papír, pamutszövet, zsinegek és más hasonló. Egyidejűleg a fenti árukat tároló, fából és fémből készített ládákat és hordókat víz alá merítve kell átmosni az előírt óvintézkedések alapján.

Mazsola és hamuféleségek is átadhatók és szabad forgalomba bocsáthatók a magisztrátus által kijelölt helyeken. Először a csomagok vagy a zsákok leffentyűjét kell felmetszeni, vagy bemetszeni azoknak sarkait, és kátránnyal bekenni, illetve vízzel lemosni a tároló ládákat vagy hordókat, ha az áruk ömlesztve csak ezekben lettek volna elhelyezve. A visszamaradó göngyöleget, zsinegeket és minden más, a nem ragályozódó árukat körülvevő, de ragályra fogékony csomagolást végleges megsemmisítés céljából, egy elkülönített helyen kell elégetni, és a hamut a tengerbe szórni, amennyiben a ragályt nem felvevő áruajtákat gyanús nyílt levéllel közlekedő hajók szállították. Ha az áruk tiszta nyílt levéllel rendelkező hajókkal érkeztek, a ragályozódásra fogékony göngyöleget helyben lehet megtisztítani, a fentiekben jelzett óvintézkedések közepette.

Betűrendes jegyzék
a nem fogékonyak minősített árufajtákról

Timsó, áloé, mandula, finom levantei kelme, antimón, higany, ámbra, angyalgyökér, arzén, búzaszat mézgája, hering, archil-levelek, keményítő, ánizs.

Gabonafélék, kétszersült, tisztított bórax, hal-ikra, vaj, bádoglemez, puszpángfa, ólomfehér.

Élelmiszerek, kálmos-gyökér, sózott hús, szárított hús, fa-hamu szódakészítéshez, fahéj, csokoládé, canella, nyers viasz, köménymag, kámfor, curcussu, kakaó, kávé, méreggyökér, korállók, kubéba-bors, kardamómum, kátrány, kaviár, indiai kókuszdió, Calpa, kátrányozott kötelek, borkósavas kálium, Catto, kapri bogyo,

Fűszerek és ajzószerk, datolya, gyémántok, elefántagyar.

Zöldbab, sajtok, vashuzalok, szárított füge, szalmafonatos üres öblös üvegpalackok, lóbab, lisztféleségek, szennalevelek.

Szemes termények, kínai datolya, gumi, szegfűszeg, drágakövek.

Tömjén, tölgyfa makkja

Faáruk, hüvelyes termények, lazúrkő, citrusfélék.

Fémek, masztix, méz, pézsma, mecciacam pomádé, szárított halfilé féleségek, márvány.

Szerecsendió, fenyőkorom, hánytató-dió.

Olajok, aransárga festépor lámpa-szaru, bálnacsont, sárgaréz, ópium, oszt-riga, halolaj, strucctoías.

Baromfi takarmány, halféleségek, fenyő mandula, bors, szilva, porcellán, igazgyöngy, orbáncfü, palánták, ribizli, héjazott és hámozott pisztácia.

Rizs, rebarbara, festő buzér.

Töltött húsáruk, csiszoló-vászon, szappan, gyümölcsszörp, kemény sztórax-gyanta, állati hulladékból főzött enyv, ammóniumsó, salétromsó, csodatölcsér, fehér üröm, mellbogyó, szandrak-gyanta, szelenit, kelvirág-magvak, spárga, cink, olajos magvak, smaragd, só, szalma-kosarak, szublimát, sottomachio, barilla szóda, táblás lakk.

Tonhal hát, borkő, tőzeg, talkum, cinkoxid, pecsétöld, kerámia edények, tamarindfa, umbriai föld, arriana-festék, kékítő.

Valónia-tölgy gubacs, gálickő, rézrozsa, mazsola, bor, brazíliai fa, madár-lép.

Cukor, szaflórsárga festék, kurkuma-gyökér, gyömbér, mazsola, cibet, sáfrány.

Mindezek az árufajták, és mások is, amelyek nincsenek a jelen katalógusban, feltéve, hogy nem fogékonyak a ragályra, akkor vehetők kezelésbe és a fentiek szerinti tisztításra, ha befogadható teherhajókon érkeztek. Amennyiben ezeket az árukat fertőzőes nyílt levéllel közlekedő hajóval hozták, vagy pestissel fertőzött helyről származnak, a fentiek szerint Fiume vagy Trieszt veszteglő intézeteibe irányítandók.

Nem érdektelen felhívni a figyelmet arra, hogy miután a vallónia-gubacsokról mindenki azt gondolja, hogy nem ragályozódnak, így kellene tekinteni az összes gubacsféleségre, minekutána a fák ugyanazon fajtájához tartoznak. A festőbuzér és más festékek is a nem fogékonyak közé kerültek, sokan viszont úgy akarják, hogy ugyanígy a kokcsinella és a szenna-levelek se legyenek fogékonyak. Ezzel szem-

ben az általános szokásrend szerint a gubacsokat, a kokcsinellát, és a szenna-leveleket is veszteglő intézeti kezelés alá kell venni, következőképpen az ausztriai Tengermelléken ugyanezt a szokást kötelező betartani.

Többek akarata szerint a fűszereknek olyan hatása volna, amely megtisztítaná a külső csomagolást, tehát szükségtelen lenne a belső csomagolás eltávolítása.

Mások azt követelik, hogy a kereskedelem előmozdítása és nagyobb szabadsága érdekében a zsákos élelmiszerek a zsákok tisztítása nélkül legyenek átvehetők, ha azok tiszta nyílt levéllel közlekedő teherhajón érkeztek. Hasonlóképpen lehetne átvenni, a szállító hordók és ládák tisztítása és vizes öblítése nélkül, a vashuzalokat, a töltött húsárukat, és más hasonló áruféleségeket, amennyiben azokat a fentiek szerinti tiszta nyílt levelet felmutató hajókon szállították.

Másfelől, tekintet nélkül a megnevezettekre és a hasonló kétségekre, kötelezően a fenti rendet kell betartani, a nagyobb óvatosság és biztonság érdekében.

Ugyanilyen szorgosság tanúsítandó a teherhajó fedélzetén a használati tárgyak és áruk szétterítése kapcsán, és az ellenőrt úgy kell eligazítani, hogy naponként rendelkezze el azok átmozgatását, mindent kiteve a szabad levegőnek és a szellőzésnek.

A nem ragályozódó áruk átfertésére alkalmas és elkülönített helyet kell kijelölni.

Zenggben a legaprólékosabb óvintézkedéseknek is eleget kell tenni a dohány átszállításánál a hajóról a veszteglő intézeti raktárakba.

Az áruk kirakodása a hajóról a rakpartra a hajó matrózainak keze munkájával történik.

Olyan áruk, mint a dohány átszállítását a rakpartról a raktárakba vesztegzári teherhordók végzik, akik kirendelése arra is vonatkozik, hogy a dohány ismételt kezeléseit elvégezzék.

Ügyelni kell arra, hogy az egyik hajó dohányárúja a másikéval ne keveredjék, tehát ezt és a vesztegzári besorolás összezavarását elkerülendő, minden egyes hajórakománynak a vesztegzár teljes időtartamára, kitergetés és a tisztítás végett külön helyet kell kijelölni.

Miután az árut beszállították és átvették a fedett vesztegzári épületekben, az alábbi módon kezdődik a kitergetés a bálák kezelésével és átforgatásával.

IV. fejezet

Közegészségügyi óvintézkedések és eljárási rend az áruk kibontásában és vesztegzári kezelésében

Minthogy Zenggben és Karlobagban sincs veszteglő intézet, így a fogékony áruk kirakodása nem engedélyezhető. Egyedüli kivétel a dohány Zenggben, amelynek kezelését az alábbi szorgossággal kell végezni.

A leveles dohányt, miután kijelölt helyére került a raktárban, a bálák kinyitása nélkül 4-6 láb közötti magasságban lehet egymásra rakni, amennyiben a bálazsákok lószörből vagy lenfonálból készültek. Ha posztóból készültek, a göngyöleg felnyitandó, de a belső zsinórok megkímélésével, hogy a bálák eredeti alakja ne változzék. Ha a tulajdonosok úgy akarják, a bálák a zsákok, valamennyi kötél, illetve a levélkötegek zsinórjainak és spárgáinak eltávolításával teljesen felnyitha-

tók, majd ha a dohányáru levélkötegenként való teljes szétbontásával is egyetértenek, és ez után hét napon át ilyen állapotban történik az átforgatás és a szellőztetés, a fenti óvintézkedéseknek köszönhetően a dohányáru feloldható a veszteglés hátralévő ideje alól, és 7 napos tisztítás után szabad forgalomba engedhető. A zsákokat, zsinórokat és más kötöző anyagot az előírások szerint el kell elégetni, de a raktárban is maradnak a vesztegzári időszak végéig.

V. fejezet

Közegészségügyi óvintézkedések és eljárási rend a vesztegzár folyamatára és időszakára nézve

Tiszta vagy gyanús nyílt levéllel érkezett hajók veszteglésének tartama attól a naptól számítandó, amikor befejeződött az átrakodás a dohányáru raktárakba. Amennyiben a teljes hajórakomány nem vesztegzárköteles árukból áll, mint pl. gabonafélékből vagy másból, vagy a hajónak nincs rakománya, a veszteglés akkor kezdődik, illetve akkor indul a napok számlálása, amikor az közegészségügyi ellenőrök a hajóra érkeznek.

Vesztegzárra nem kötelezett áruajták a veszteglő hajók fedélzetén maradhatnak, és azok vesztegzári időtartamát nem befolyásolják, de a közegészségügyi örök kötelesek meggyőződni arról, hogy azok semmilyen vesztegzárra kötelezett áruval nem keveredtek.

Olyan áruknak, mint például a dohánynak a vesztegzári időszaka akkor kezdődik, így attól a naptól számítódik, amikor a raktárakban az utolsó bálát is kibontották.

Utasok tekintetében akkor indul és számítódik a vesztegzári időszak, amikor a hajót elhagyva átvonultak az intézetbe.

Amennyiben az intézetben elhelyezett utasok üres vagy nem ragályozódó áruval megrakott teherhajóval érkeztek, vesztegzári idejük attól a naptól kezdődik és számítódik, amelyen a közegészségügyi ellenőrök a hajó fedélzetére léptek.

Ha az utasok a teherhajó fedélzetén akarnának maradni, vagy a vesztegzár tartama alatt visszatérnének a hajó fedélzetére, akkor vesztegzár futamideje és számítási módja a hajóéval fog megegyezni.

Ha az utasok, a kapitány, vagy tulajdonos és a hajóírnok meztelenre vetkőznek, és vesztegzár alól mentes ruhákba öltöznek, öt napos kedvezményt kapnak, így a hajóhoz képest 5 nappal korábban szabadulnak a vesztegzárból.

Hasonló kedvezmény matrózok részére semmilyen megfontolásból vagy indíttatásból sem adható.

A fenti kedvezmény a Királyi Hadi- és Kereskedelmi Tengerészet teherhajóin szolgáló tiszteknek is biztosítandó.

Tiszta nyílt levéllel közlekedő teherhajóknak a vesztegzárat a Trieszti Legfelső Közegészségügyi Magisztrátus általános rendelkezéseinek megfelelően kell kiszabni.

Állatok általában, vagy a vadállatok, legyenek bármilyen fajtájúak, magával a teherhajóval azonos vesztegzár alá esnek.

Teherhajók ellenőreinek a hajóra, az áruk ellenőreinek az árukra kiszabott vesztegzár kötelező.

Ha bárki is megbetegednék a vesztegzár ideje alatt a fedélzeten vagy a veszteglő intézetben, tehát kapitány, utas, matróz, közegészségügyi őr, vagy teherhordó, ellátását és kezelését, szakmai illetékességéből a városi orvos vagy sebész-mester végzi, aki írásban naponta részletes jelentést tesz a magisztrátusnak, nemcsak a betegség menetéről és tüneteiről, hanem a betegnek adott kezelésről és orvosságoiról is.

VI. fejezet

Közegészségügyi óvintézkedések és eljárási rend, teherhajók, utasok és áruk zárlatának feloldása kapcsán

Először is, utasok csak akkor engedhetők ki az intézetből, ha alapos szemlézésüket a közegészségügyi orvos vagy sebész-mester a vonatkozó eligazítások szerint elvégezte.

A teherhajó zárlatának feloldásakor az ellenőrök előzetesen jelentést kötelesek tenni a teljes személyzet kifogástalan egészségi állapotáról, és az áruk illetve használati eszközök átvizsgálásáról, továbbá arról, hogy a hajón ragályozódó áruk nem maradtak. A jelentés után másik két ellenőr jelenik meg a hajón, felügyeleti vizsgálati megbízatással. Amikor a második jelentés megérkezik az újabb két ellenőrtől, és mindkét jelentés a legteljesebb mentességet igazolta, az orvos vagy a sebész-mester is kiszáll, hogy biztonságos távolságból megsejmelje a személyzetet, és ha az orvos jelentése is teljes mentességet igazol, csak abban az esetben adható feloldó végzés a teherhajónak és a személyzetnek.

Áruk feloldó végzésének tekintetében az odarendelt őrök teszik meg a jelentésüket.

Az orvos vagy a sebész-mester újra szemlézi a raktárakban dolgozó rakodómunkásokat, a közegészségügyi őrház hivatalsegédje pedig újrászámllja a bejelentett, kirakodott és az intézetben elhelyezett árukat. Ha a rakodómunkások beszámolóí, és az orvos vagy a sebész-mester jelentései a legtisztább viszonyokat jelzik, és az ellenőrzött árucikkek minőség, fajta és számosság tekintetében megfelelnek a befogadó leltárban foglaltaknak, kiadható a feloldó végzés mind a rakatári szolgálkra, mind az árucikkekre nézve.

Az utasokra, valamint a teherhajóra és az árucikkekre is vonatkozik, hogy csak a közegészségügyi kancellária jogosult a zárlatot feloldó végzés kiadására.

VII. fejezet

Közegészségügyi óvintézkedések és eljárási rend hajótörés és a megmentett árucikkek, teherhajók és személyek tisztítása tekintetében

Amikor egy teherhajó, amely gyanú alatt álló, vagy fertőzött helyről érkezik, vagy kapcsolatba lépett és érintkezett más gyanús vagy fertőzött teherhajókkal, bebocsátást kér a kikötőbe, hogy valamely, villámlással és égzengéssel járó szélvihar elől meneküljön, kérését nem lehet visszautasítani, különösen azon szomorú következmények megakadályozása érdekében, amelyek a reménytelen helyzetben egy titkolt és erőszakos kikötésből származnának. A magisztrátusnak arra is legyen gondja, hogy a hajóknak és személyzetüknek a leggyorsabban és legrövidebb

úton adjanak élelmiszereket és készletfrissítéseket, vagy azokat egy elkülönített helyen hagyják, amely mentes a ragályra fogékony személyektől és anyagoktól, majd onnan az érintett hajó személyzete fogja elszállítani azokat, vagy a tiszta helyről biztonságos távolságból átvethetők a teherhajó saját csónakjába vagy dereglyéjébe. Utóbbi megoldás helyett, áttaszítva egy szabad közlekedésű bárka is használható, amelyen senki nem tartózkodik, és mentes minden fogékony kötélzettől és vitorlázattól és az összes ilyen anyagoktól. Ezt a bárkát azonban ismételtén vízbe kell meríteni, és miután megtelt tengervízzel, legkevesebb három napig elárasztva kell hagyni, hogy megtisztuljon azoktól a ragályozódó anyagoktól, amelyek esetleg benne lettek volna.

A teherhajónak engedélyezhető, hogy villámlásos és mennydörgéses szélvihar és az általa okozott vészhelyzet idején a szárazföldre kikötve maradjon, eszpartóból font, vagy kátránnyal alaposan átitatott más kötelekkel.

A fenti műveletek alkalmával, továbbá minden más esetben, amelyekről a jelen fejezet rendelkezik, meg kell kettőzni a közegészségi intézkedéseket, a felügyeleti ellenőrök pedig éjjel-nappal őrködjenek azon áruféleségek felett, amelyekre az adott esetnek és körülményeknek megfelelően megbízatást kaptak. Legyen mindig személyesen a segítségükre a közegészségügyi őrház tisztviselője, vagy másvalaki, akit a közegészségügyi magisztrátus ideiglenesen nevezett és rendelt ki erre a feladatra.

A szélvihar és a veszély elmúltával, ha a kikötőben menedékre talált hajó képes volna a távozásra, vagy a nevezett kikötőben nem vehető vesztégzár alá, mivel nyílt levele gyanús, érintett, netán fertőzőes, megbízható kísérettel tovább kell küldeni Fiume vagy Trieszt vesztéglő intézetébe, az első fejezetben foglaltaknak megfelelően.

Amennyiben a hajó nem tehető használhatóvá, és a kapitány illetve a személyzet egy helyi teherhajót igényelne, a Magisztrátus gondoskodhat erről és át is adhatja (a megfelelő vételár ellenében és az előző fejezetben foglalt óvintézkedések mellett) annak érdekében, hogy az új teherhajó megmenthesse a személyzetet és a rakományt is. Ha a kapitány nem akar, vagy nem képes élni az új hajó igénybevételével, viszont azt kéri, hogy a hajótöréstől közvetlenül fenyegetett személyzet a hajót elhagyhassa, a partraszállás egy elhagyatott helyen engedélyezhető, azonban a hely köre egy vagy több védvonalat kell húzni, és éjjel-nappal védeni kell a helybéli emberektől, a magisztrátus szerint engedélyezett és előírt időtartamra. Mindez azért történik, mert vesztéglő intézet hiányában nem lehetséges a személyzet befogadása, ha fertőzött helyről jöttek volna, vagy fertőzött teherhajóval léptek volna kapcsolatba, és ez után kötelesek lesznek a helyiektől egy olyan bárkát vásárolni vagy bérbe venni, amelyen megfelelő kísérettel biztosítva áthajózhatnak a fiumei vagy trieszti vesztéglő intézetbe, vagy más intézetekbe, a többé vagy kevésbé súlyos előzményeknek megfelelően.

A kereskedelmi közpénztár (a személyzet teljes fizetőkép telensége esetén) kötelezően folyósítja az élelmezési és utazási költségeket, majd az illetékes hatósági szerv közbejöttével teljes körű alázatos jelentést tesz a Nagyméltóságú Legfelső

Igazgatóságnak, amely rendelkezik arról, hogy kinek kell állnia és kapnia a megfelelő költségterítést.

Olyan alkalommal, amikor egy gyanús vagy fertőzött helyről érkező teherhajó kérne menedékét és oltalmat a kikötőben, valamely kalózkapitány támadása elől menekülve, jóllehet ez az ügy nemcsak közegészségügyi, hanem részben állami természetű is, a magisztrátus a folyamodott menedék vagy oltalom megadása illetve elutasítása tekintetében a helytartóság illetve a várkapitány rendelkezései és parancsai alá van rendelve. Mindig vegye azonban figyelembe a végrehajtás során az államhatalmilag illetékes szerv utasításait, és a közegészségügy szabályait, továbbá Zenggben a helytartóság köteles minden esetről jelentést küldeni a Nagyméltóságú Legfelső Igazgatóságnak.

Időnként az is előfordulhat, hogy egy fertőzésre gyanús, vagy ténylegesen fertőzött teherhajó, a hajótörés közvetlen veszélyétől szorongatva, úgy teszi partra az embereket, hogy a nem szerzett magisztrátusi engedélyt a kikötés módját és helyét illetően. Ilyen esetben a magisztrátus olyan intézkedéseket fog hozni, amelyek leginkább elviselhetőek lesznek, és nemcsak a személyek megfelelő és biztonságos kimentését, hanem átirányításukat is lehetővé teszik Trieszt vagy Fiume veszteglő intézetébe, miközben az embereket mozgásukban korlátozzák, és együtt tartják a helybéli lakosság által felállított egy vagy több záróvonal révén. A magisztrátus igyekezzék kivizsgálni a hajó elhagyásának okait és körülményeit, és halálbüntetésig kiterjeszthető ítélettel lesznek perbe fogva azok a bűnösök, akik a hajót titokban hagyták el, és nem kevésbé súlyos büntetés sújthatja azokat, akik vétének a magisztrátus intézkedései és parancsai ellen. Védővonalak felállítása esetén a magisztrátus ügyeljen arra, hogy a mindenkori helyzetről naprakész, pontos értesülésekkel rendelkezék.

Ugyanilyen egyszeres vagy többszörös záróvonalat kell húzni és fenntartani a járványtól mentes tartomány minden olyan körzete köré, ahonnan bejelentés érkezett fertőzésre gyanús vagy fertőzött hajószemélyzet valamely tagjáról, amennyiben az adott körzet a város területi illetékességébe tartoznék. Ha a partraszállás katonailag igazgatott területen történt, azonban az illetékes parancsnok nincs abban a helyzetben, hogy azonnal intézkedjék a közegészség szempontjából ilyen lényeges és fontos ügyben, mivel az adott hely lakatlan tengerpart vagy távol esik a parancsnokság székhelyétől, a magisztrátus köteles minden szükséges óvintézkedést megtenni. Ezek után veszi fel a kapcsolatot a legközelebbi ezred parancsnokával, hogy segítségét kérje, és az ezred személyi állományával együtt működnek közre a közjó érdekében. Továbbiakban a magisztrátus feladata lesz, hogy olyan intézkedéseket hozzon a fenti személyekről, amelyek leginkább alkalmasak arra, hogy hozzájussanak az élelmiszerekhez és elviselhető életkörülmények közé kerüljenek. Végezetül a magisztrátus képességeire van bízva, hogy ilyen esetekben a közegészség biztosítása érdekében kíméletesebb és kevésbé erőszakos eljárásokat alkalmazzon.

Minden fertőzött, vagy fertőzésre gyanús helyről érkezett teherhajót, amelyet a személyzete sorsára hagyott, és alkalmatlanná vált a közlekedésre, meg kell fosztani a vitorlájától, kötélzetétől, és a személyzet mindenféle, ragályozódásra al-

kalmás holmijától, majd ezekkel együtt tűzben kell véglegesen elemésztetni a vitorlákat, kötélzetet, és minden más ragályozódó anyagot, és végül az egész hajótestet a tengerbe kell süllyeszteni. Azonos felégetést és elsüllyesztést kell alkalmazni minden fertőzésre gyanús vagy fertőzött helyről érkező teherhajóval kapcsolatban, amely személyzet nélkül vetődött partra, vagy a hajó személyzetének nincs nyílt levele, illetve a kikötő nem azonosítható, ahonnan a hajó érkezett. Amennyiben bizonyos, hogy a személyzete által sorsára hagyott hajó nem fertőzött, vagy nem gyanús helyről érkezett, a magisztrátus nemcsak őrséget vagy közegészségügyi ellenőröket, hanem kellő számú tengerészt is rendel a hajóra a biztonságos őrzés és hajózás érdekében, majd olyan vesztegzári időt fog elrendelni, amelyről úgy véli, hogy biztonságos és igazodik a körülményekhez. Másfelől a hajót Trieszt vagy Fiume veszteglő intézeteibe is irányíthatja, tekintetbe véve az elhagyás körülményeit, a rakományt képező áruk természetét, és a hajó kiindulási kikötőjét. Az ilyen teherhajók visszaszármaztatása tekintetében a tengerjogot kell alkalmazni, a felmerült költségeket és a munkadíjakat is felszámítva. A kikötőben, vagy a nyílt tengeren gazdátlanra vált teherhajó fertőzésre fogékony áruféleségeit a személyzet segítségével, vagy annak hiányában közegészségügyi ellenőrök igénybe vételével, végső megsemmisítésként tűzbe kell vetni, majd a hamut a tengerbe szórni. Ha a hajó fertőzött vagy fertőzésre gyanús helyről érkezett, de nyílt levele nem fellelhető vagy semmi nem deríthető ki a kiindulási kikötőjéről és az általa megtett útvonalról, a nem ragályozódó áruféleségekről minden kötöző anyagot és göngyöleget el kell távolítani, majd tisztítás és szellőztetés után kerülnek állagmegőrzésre és kezelésre a tengerjog szerinti gazdátlan javak raktárában.

A kikötőben vagy a nyílt tengeren elhagyott teherhajó rakományát, amennyiben feltételezhetően vagy bizonyosan gyanús illetve folyamatosan tilalom alatt álló helyről érkezett, nem kötelező elégetni, ellenben hosszú és szorgos kezelés és szellőztetés alá kell venni (a legénység, vagy annak hiányában közegészségügyi ellenőrök vagy rakodómunkások által). Minekutána Zenggben és Karlobagban sincs veszteglő intézet, az ilyen árukat, megfelelő kísérettel, Trieszt vagy Fiume intézeteibe kell továbbítani. Ugyanezen rendelkezéseket kell betartani a tengeri mentésben vagy a kidobott és partra sodort áruk esetében.

Partra vetődött vagy tengerből kihúzott holttesteket a közegészségügyi előírások szerinti óvintézkedések mellett, biztonságos távolságból kell azonosítani, igazságügyi személy és közegészségügyi orvos közreműködésével. Ha biztonsággal megállapítható, hogy először is a holttest mentes és érintetlen minden fertőzéstől, továbbá nem fertőzött vagy gyanús helyről származik, kiadható, és gondoskodni kell a kánonjog szerinti temetésről.

Amennyiben a holttest nem azonosítható, és kétséges lehet, hogy esetleg olyan hajótörésből származik, amely talán gyanús vagy fertőzött helyről érkező teherhajóval történt, a magisztrátus rendelkezése nyomán a helyszíntől csekély távolságra mély gödröt kell ásni, majd a holttestet odahúzni, belevetni és eltemetni. Mindez vasból készült kampóval vagy más hasonló eszközzel történjék, a halott érintése nélkül úgy, hogy azt mésszel kell borítani a felbomlás gyorsítása érdekében, majd a gödröt kellő alapossággal kell betemetni.

Az alábbiakban olyan dolgok tárgyalása következik, amelyek esetében az összes körülmények és az azokra adott válaszok is változhatnak, következésképpen az intézkedéseknek és utasításoknak is változniuk szükséges, ezért a közegészségügyi hatóságnak olyan képességekkel kell rendelkeznie, hogy a csapások ellen alkalmazandó védelmet az előjáróságok tudtával és beleegyezésével a mindenkori helyzethez igazítsa és a közegészség ügyét a legnagyobb szolgálatkészséggel és a legkevésbé megterhelő módon szolgálja.

VIII. fejezet

A közegészségügyi magisztrátusról

A törvények teljes erővel akkor érvényesülnek, ha rendelkeznek a betartásukhoz szükséges eszközökről, és büntetik az áthágásukat: a kétféle célt eléréséhez Zenggben és Karlobagban a közegészségügyi magisztrátusok ne csak az együttműködésre kötelezett alattvalók, hanem saját hivatali szervezetük teljes támogatását és tekintélytisztelőtét is élvezzék. Evégből pedig elrendeltetik, hogy

I.: a közegészségügyi magisztrátust Zenggben elnökként a helytartó vezesse, továbbá legyen tagja két valóságos tanácsnok és a révkapitány, utóbbi címzetes tanácsnoki minőségében. Karlobagban a várnagy legyen az elnök, továbbá a magisztrátus tagja legyen két valóságos tanácsnok, akik közül az elsőt tisztújítás alkalmával Zengg helytartóságának várnagya javasolja, majd a helytartóságon keresztül a Trieszti Intendatúra által felterjesztve az uralkodó erősíti meg tisztségében, és több éven át hivatalban maradhat, évenkénti megerősítéssel, ha ahhoz méltóan viselkedik, és nem vonakodik azt a közjó javára gyakorolni. A második tanácsnokot évenként a helybéli közösség választja. Mindkét magisztrátusban egy-egy közegészségügyi kancellár is álljon alkalmazásban.

II.: Zenggben a közegészségügyi magisztrátus a nagyméltóságú Trieszti Közegészségügyi Magisztrátustól függ, illetve a helytartóságtól. Utóbbitól, illetve annak közegészségügyi magisztrátusától függ Karlobag magisztrátusa, és ezen a hivatali úton fogadja a Trieszti Közegészségügyi Magisztrátus határozatait.

III.: A közegészségügyi magisztrátusnak hatalmában áll kinevezni és elbocsátani az őrzési feladatokat végző embereket, mint az ellenőröket, és más alárendelt személyeket.

IV. A magisztrátus elnöke saját belátása szerint jelöli meg a valóságos tanácsnokok állandó vagy ideiglenes megbízatásait, mindig szem előtt tartva az eseti körülményeket, illetve a király és a nagyközönség készséges szolgálatát.

Mindkét valóságos tanácsnok általában és esetileg is együttesen ügyel arra, hogy a magisztrátus teljes hivatali szervezete kellő figyelemmel és hűséggel működjék. Másfelől a valóságos tanácsnokok, mint osztályvezetők különös éberséggel és felelősséggel vigyázzák a saját ügyosztályuk munkavégzését, nehogy az eseti ügyekben hivatali munkájuk és felelősségük ellentétbe kerüljön a munkavégzés általános szabályaival és felelősségével.

V.: Az elnök havonta egyszer köteles összehívni a közegészségügyi magisztrátus testületi ülését, amelyen ismerteti az előfordult ügyeket, és a vonatkozó határozatokat, továbbá felolvastatja a magisztrátusi jegyzőkönyveket, és az osztály-

vezetőknek általános és világos ismertetést ad a közegészségi ügyekről, és a közegészségügyi helyzetről. Olyan ügyekben, amelyek halasztása veszélyekkel járna, vagy súlyos kérdésekben, rendkívüli ülések tartandók. Minden közegészségi ügy súlyosnak tekintendő, amelyben a kancellár, a révkapitány vagy a közegészségi őrház beosztottja, saját hatáskörében még ideiglenesen sem intézkedhet, illetve eljárást sem folytathat, következésképpen ezek csak magisztrátusi szinten és határozattal intézhetők. Továbbá minden ügy súlyosnak tekintendő, amely előzmény nélküli, vagy amelyre nem alkalmazhatók a magisztrátus korábbi általános illetve eseti határozatai.

VI. Titkos bejelentések és figyelmeztetések is előadódhatnak, magisztrátusi eljárásokat vagy személyeket illetően. Ezeket a bejelentéseket és figyelmeztetéseket előszóban vagy írásban az elnöknel kell előadni, aki azokat megfelelő módon hasznosítani fogja, a bejelentő személyének nyilvánossá tétele nélkül.

VII. Karlobag közegészségügyi magisztrátusa Zengg magisztrátusával áll levelezésben, utóbbi pedig a Triesztivel, és ezen az úton kell azonnali és valósághű beszámolókat küldeni a tudomásukra jutott újabb közegészségi eseményekről.

A Nagyméltóságú Trieszti Magisztrátus utasításait és határozatait, a bejövő és kimenő jelentéseket mind elő kell terjeszteni és fel kell olvasni a magisztrátus rendes és rendkívüli ülésein.

VIII. Minden felmerülő és előforduló közegészségi ügyben kifejezetten és körültekintően a Nagyméltóságú Trieszti Közegészségügyi Magisztrátus határozatait valamint a korábban már meghozott rendelkezéseket, utasításokat és szabályzatokat kell követni, értelmezés és ügyintézés kapcsán.

Előzmény nélküli ügyekben a közegészségügyi magisztrátus javaslattal él, pontosabban javaslatot készített a számára leginkább megfelelőnek tűnő megoldásról a Trieszti Magisztrátus részére, és megvárja annak végső döntését.

IX. A magisztrátus minden eljárásában a javaslattétel, a tárgyalás és határozathozatal szavazattöbbséggel történik. Szavazategyenlőség esetén a döntés az elnök szavazatához igazodik.

X. Nemesi származású illetve kellő jártasságú tartományi alattvalók részt vehetnek a magisztrátus ülésein, és ha hozzászólással akarnak élni, kérhetik a meghallgatásukat.

XI. Év végén a közegészségügyi magisztrátus minden ügyosztályának tisztviselője közvetlenül beszámolni köteles az összes megbízatásáról, és számadással tartozik az adott éves hivatali tevékenységről, majd a magisztrátus ezeket összeveti az osztályvezetők havi jelentéseivel.

XII. Minden hónap végén, a közegészségügyi címen befolyt teljes közvetlen bevételt az illetékes kereskedelmi kincstárnak kell jelenteni. Minden év végén azonban összesített kimutatás készítendő a közegészségügyi bevételekről, és azt a helytartóságon keresztül a Nagyméltóságú Trieszti Legfelső Igazgatóságnak kell felterjeszteni.

IX. fejezet

Az osztályvezetőkéről és helyetteseikről

I. Kinevezett osztályvezetők kebelbéli módon még ideiglenesen sem adhatnak utasításokat, rendelkezéseket vagy megbízásokat saját ügyosztályuk hivatalának vagy tisztviselőinek a közegészségügyi magisztrátus előzetes tudomása, jóváhagyása és határozata nélkül. Ez alól kivételt csak a legsürgősebb esetek képezhetnek.

II. Kinevezett osztályvezetők a magisztrátus rendes ülésein számolnak be saját ügyosztályuk hivatalának és hivatalnokainak munkájáról, továbbá arról, hogy hűséggel és pontosan betartják-e a magisztrátus utasításait, szabályzatait és megbízásait, feltárják-e a visszaéléseket és rendellenességeket, majd javasolják ezek orvoslását és javítását, összességében tanúságot tesznek a feladatok elvégzéséről illetve a köteleességeikről.

III. Kinevezett osztályvezetők nem lehetnek távol az elnök kifejezett engedélye nélkül. Az elnök következetesen nem ad ilyen engedélyt, hacsak valamilyen méltányolható ok elő nem fordulna, és még kevésbé ad akkor, ha a két osztályvezető közül az egyik már távol lenne vagy akadályoztatva volna.

IV. Ha bármelyik kinevezett osztályvezető akadályoztatva volna, a közegészségügyi kancellár ügyeljen arra, hogy megbízhatóan értesítse a bizottságban tárgyalókról.

V. Az osztályvezetők élhetnek azzal a lehetőséggel, hogy megtekintsék azt a könyvet vagy azokat a könyveket, amelyek a határozati javaslatokat, és a magisztrátus összes eljárási cselekményét tartalmazzák, meggyőződve arról, hogy a kancellár az intézkedéseket a valóságnak megfelelően és pontosan rögzítette a közegészségügyi bizottság jegyzőkönyveiben.

VI. Minden hónap utolsó, vagy a következő hónap első napján, az elnök által kijelölt osztályvezető ellenőrzi a teljes számvitelt azokon a helyeken, ahová a közegészségügybe folyó közvetlen bevételek érkeznek, majd ezt követően a pénzt átutalja a kereskedelmi közpénztárba.

Amennyiben a fentiekben jelzett bevételek elszámolására kijelölt osztályvezető távol lenne vagy akadályoztatva volna, a kancellár teljesíti a feladatot a pénztárak elszámolása és egyenlegének megállapítása tekintetében.

VII. Az osztályvezetők a közegészségügyi magisztrátus minden ülésén, az ott tárgyalt anyagokban és ügyekben tanácskozási és szavazati joggal rendelkeznek. Kötelezően kizárandók azonban a szavazásból és jelen sem lehetnek azokon az üléseken, amelyeken saját személyüket érintő nyilvános vagy titkos bejelentések kerülnek tárgyalásra.

VIII. Kinevezett osztályvezetők, abban az esetben, ha előzően esküt egy másik hivatalban nem tettek volna, azt Zengben a császári-királyi helytartóságon, Karlobagban pedig a városi kapitány előtt kötelesek letenni.

IX. Valamennyi osztályvezető részt vehet és közbe is avatkozhat a nyilatkozatok felvételénél és minden lényeges közegészségi intézkedésnél.

X. fejezet A hallgatóságról

Mivelhogy Ő császári-királyi Felsége szívén viseli annak gondját, hogy szeretett és hű alattvalói az Ő nagyméltóságú hivatalaiban forgolódva már fiatal koruktól készüljenek az állam szolgálatára, ezért Őfelsége legkegyelmesebb hozzájárulását és engedélyét adta ahhoz, hogy a magisztrátus üléseire Zenggben nemesi rendű és jól nevelt alattvalók, Karlobagban pedig az arra alkalmas és régtől honos családokból származó alattvalók hallgatóságként bebocsáttassanak. Nevezettek esküt tesznek a magisztrátus elnöke előtt és a részükre adott megbízatásokat köteles buzgósággal, legjobb képességeik szerint, és titoktartással fogják el látni annak reményében, hogy szentséges Ő császári-királyi Felsége valamely hivatali hely betöltésére megnyíló alkalom adtán a legnagyobb kegyességgel tekint majd a személyükre.

XI. fejezet A közegészségügyi kancellárról

I. A kancellár a közegészségügyi magisztrátus kancellári hivatalának, könyvitelének és nyilvántartásainak első számú vezetője.

II. Pontosán jegyzőkönyvezi a közegészségügyi magisztrátus által kiadott javaslatokat, határozatokat és végzéseket, az összes eljárási cselekményt és az összehangolt műveleteket. Továbbá arra is kiterjed a felügyeleti jogosítványa, hogy a nevezett könyveket és nyilvántartásokat a szükséges hűséggel és pontossággal vezesse.

III. A kancellár feladatait, betegsége vagy bármely akadályoztatása, netán szükséghelyzet vagy az ügyterhelés fokozódása esetén, az egyik kinevezett osztályvezető veszi át az elnök kirendelése alapján, az általa szükségesnek ítélt megbízatásokkal és eligazítással.

IV. A kancellár vagy az őt helyettesítő hivatalnok feladata lesz a közegészségügyi magisztrátus kimenő és beérkező leveleinek nyilvántartása, amennyiben a kancellária őrzi a kimenő levelek hiteles másolatát, és az értesítéseket vagy végrehajtási utasításokat tartalmazó beérkező levelek eredeti példányait.

V. Minden közegészségi szükséghelyzet, váratlan esemény vagy vészhelyzet kapcsán, amelyek kellő előrelátás és gondoskodás folytán a jelen császári-királyi rendeletben foglaltatnak, vagy a magisztrátus határozatai között már előfordultak, a kancellárnak rendelkezési joga van, és utasításokat adhat ki a helyzet minősítésére és a végrehajtásra.

Másfelől olyan közegészségi szükséghelyzet, váratlan esemény vagy vészhelyzet kapcsán, amelyeknek nincs előzménye a császári-királyi határozatokban, az általános szabályzatban vagy a magisztrátus végzéseiben, a kancellár vagy helyettese semmilyen kebelbéli vagy ideiglenes tevékenységbe nem kezdhet, és kebelbéli vagy ideiglenes rendelkezéseket illetve megbízatásokat sem adhat ki a közegészségügyi magisztrátus jóváhagyása vagy határozata nélkül.

VI. Személyesen a kancellár fogadja a közegészségügyi őrházban vagy más,

erre kijelölt alkalmas helyen a teherhajók kapitányainak vagy tulajdonosainak nyilatkozatait, amennyiben azok befogadásra engedélyezett helyről érkeztek, majd a magisztrátus általános határozataival összhangban kibocsátja az eseti határozatot a vesztegzár időtartamáról és az örök számáról.

Amennyiben a nyilatkozat gyanúsnak tűnik, annak tartalma vagy a nyilatkozó személye miatt, vagy az adott ügyben illetve sürgősségi esetben nincs általános előzményi határozat a magisztrátus részéről, és esetileg megfigyelő őrség kiküldése válnék szükségessé, a kancellária saját utasításokat nem adhat ki anélkül, hogy előzetesen jelentés tett volna a magisztrátusnak és megvárná annak esetileg kibocsátott határozatát.

VII. A kancellár személyesen érkezik a megbeszélésre, a révkapitány társaságában, hogy az előírt óvintézkedések mellett átvegye a nyílt levelet és rögzítse a gyanús helyről érkezett hajóskapitány vagy a hajótulajdonos nyilatkozatát.

VIII. A kancellár veszi át azokat a leveleket, amelyeket az eljárás alá vett teherhajók gyanús helyről hoztak, és az egyes levelek szorgos kézbesítését egy közegészségügyi ellenőrre bízta. A szolgálati vagy hatósági természetű levelek a kézbesítését a kancellária visszatartja avégből, hogy saját maga végezze azok hivatali kézbesítését.

IX. A kancellár gondoskodik arról, hogy a nyilatkozatok felvétele kellő szorgossággal történjék, mielőtt a kapitány vagy a tulajdonos bárkivel is kapcsolatba léphetett volna.

Fenti nyilatkozattételnél senki más nem lehet jelen, csakis a nyilatkozó és a magisztrátus valóságos osztályvezetői.

Azonos figyelem szükségeltetik a szabad nyílt levéllel érkező teherhajók nyilatkozattételénél az őrház tisztviselője vagy a közegészségügyi megbízott részéről, amint azt a részletes utasítások tartalmazzák.

A nyilatkozatok fogadása kapcsán a kancellár vagy a közegészségügyi tisztviselő megszámolja vagy megszámoltatja a hajó személyzetét és azt kötelezően összeveti a nyílt levéllel.

Az összevetést a nyilatkozatban kell rögzíteni.

X. Szabad helyről, szabad nyílt levéllel érkező teherhajók szóbeli nyilatkozatot tesznek az őrház tisztviselője vagy a közegészségügyi megbízott előtt. Nevezett tisztviselők ezt egy külön erre a célra rendszeresített könyvben rögzítik, így a kancellár figyelemmel követheti, meggyőződhet és megbizonyosodhat arról, hogy a nyilatkozattétel és annak fogadása a szükséges alakiség és előírt feltételek szerint történt.

XI. A magisztrátus adja a felhatalmazást az őrháznak, vagy ezzel a feladattal megbízott személynek, gabona és más, ragályozódásra fogékony áruféleségek áttöltésére. Ilyen engedélyt az őrház tisztviselője vagy a megbízott személy semmiképpen nem adhat, még kevésbé léphet közbe a magisztrátus említett felhatalmazása nélkül, az áttöltésről pedig a feladat végeztével írásos beszámolót köteles készíteni.

XII. Tiszta nyílt levéllel érkezett teherhajók fedélzetén a használati eszközök és árucikkek szellőztetése esetén, és a nem szabad helyről érkezett dohányáru rak-

tárakba való kirakodása előtt, a kancellár az ellenőröktől olyan jegyzéket köteles beszerezni, amely megjelöli a mennyiséget és a minőséget, a használati tárgyak fajtáit, a teherhajón szellőztetett áruféleségeket, és a raktárakba befogadott dohányleveleket. Utóbbiakról a tulajdonosoknak is kötelező egy másolatot átadni.

XIII. Miután letelt a közegészségügyi magisztrátus általános vagy eseti határozata által a teherhajóra, az utasokra és az árukra elrendelt vesztegzári időtartam, és miután az örök beszámoltak, és az orvos vagy a sebészmester is megtette a jelentését, a kancellária továbbítja a zárlatot feloldó engedélyt az őrháznak illetve a raktárakhoz telepített megbízottaknak.

XIV. Amennyiben a vesztegzár tartama alatt bármely váratlan esemény történt volna, vagy az örök beszámolója, illetve az orvos jelentése nem a legnagyobb tisztaságot igazolná, a kancellária nem adhatja ki a feloldó engedélyt, ezzel szemben jelentést tesz a magisztrátusnak az eseményekről, a beszámolókról és a jelentésekről, majd várakozik, és a magisztrátus legutóbbi rendelkezéseit és határozatait fogja végrehajtani.

XV. A zárlatot feloldó engedély kiadásakor a kancellária az őrházi hivatalsegéd vagy a raktárakhoz kirendelt megbízottja útján kap igazoló jelentést az őrségtől az árucikkek és használati tárgyak tisztításáról, osztályozásáról és kezeléséről, továbbá az árucikkek illetve utasok adott időpontban fennálló részletes állapotáról.

Amennyiben az utasok és az áruk állapota nem tökéletesen egyeznék a jelentésben foglaltakkal, a kancellária felfüggeszti az engedély kiadását, majd a kancellár a magisztrátushoz fordul, hogy az döntést hozzon a végső rendelkezéseket illetően.

XVI. A kancellária fogalmazza meg és bocsátja ki a közegészségügyi nyílt leveleket és a szállítmány tanúsítványait minden távozó teherhajónak, akár szabadként akár gyanúként hagyják el a kikötőt.

A nyílt leveleken, amennyiben a kapitány vagy a hajótulajdonos ezt kezdeményezné, rögzíteni kell a kapitány, a tulajdonos, a személyzet és az utasok nevét, életkorát és testalkatát is.

A rakomány tanúsítványa az igazság fényében igazolja a kirakodott vagy berakodott áruféleségek mennyiségét, minőségét és fajtáját, vagy a hajó rakományát a vonatkozó nyilatkozatban foglaltaknak megfelelően. Ugyanakkor a kancellária foglalja írásba és adja ki az utasok egyedi közegészségügyi bizonyítványát.

A kancellária a rakomány árujegyzéki hátirata, és rendeltetése tekintetében kizárólag azokra a címjegyzékekre hagyatkozik, amelyeket a teherhajó tulajdonosa bocsátott a rendelkezésére.

XVII. A kancellária mindaddig nem bocsátja ki a közegészségügyi nyílt leveleket, az árujegyzéki hátiratokat, a rakomány bizonyítványait és tanúsítványait, amíg igazolást nem kap a révkapitánytól a horgonyzási és kikötői használati illeték befizetésének teljesítéséről.

A kancellár vagy a helyette eljáró személy teljes mértékben felelős az esetlegesen elkövetett hanyagságért vagy figyelmetlenségért.

XVIII. Amikor egy szabad közlekedésű hajó tiltott de nem gyanús kikötő irányába távozik, kapitánya és tulajdonosa kérvényezheti egy közegészségileg sza-

bad ellenőr felvételét, és ekkor a kancellária az őrház vagy a közegészségügyi megbízott révén engedélyt ad a behajózásra, valamint az ellenőrnek megadja a szükséges utasításokat, aki ezekre a halálbüntetés terhe mellett fog esküt tenni.

Egy ilyen ellenőrrel ellátott teherhajó visszatérésekor elegendő lesz az ellenőr nyilatkozata a szabadforgalmi engedély megszerzéséhez.

XIX. Vesztegzár alatt álló személyek megbetegedése, de még inkább halála esetén a kancellárnak legyen gondja, hogy szorgalmazza, és egyben bekérje az orvos vagy a sebészmeister látleteit, feljegyzéseit, tanácsait, és jelentéseit, és az ellenőr jelentéseit, hogy a legteljesebb helyzetjelentést és tájékoztatást továbbíthassa a magisztrátus részére.

XX. Azonos elővigyázatosság szükséges a kancellár részéről állatok érintettsége vagy járványos betegsége esetén, és Istennek tetsző legyen, hogy ezekről mindenkor megóvja Legfelségesebb Uralkodónőnk összes és így legszerencsésebb országait és tartományait.

XXI. A kancellár személyesen vesz részt a közegészségügyi magisztrátus valamennyi rendes és rendkívüli ülésén. Távolmaradása csak jogszerű okkal és az elnök kifejezett engedélyével lehetséges.

Távolléte vagy akadályoztatása esetén az elnök a helyettesítéséről a fenti III. bekezdésben foglaltaknak megfelelően rendelkezik.

XXII. A kancellár hivatalból a helytartóságnak és a közegészségügyi magisztrátusnak van alárendelve.

XXIII. Hivatali rangsorban az utolsó helyet foglalja el.

XXIV. A kancellár vagy helyettese nem fogadhat el, nem követelhet, még kevésbé tanúsíthat ráutaló magatartást arra nézve, hogy a hajósoktól, utasoktól vagy hivatali tisztviselőktől bármilyen jutalékot, elismerést, illetve ajándékot kapjon, teljesített vagy teljesítendő szolgálatai vagy hivatali teendői ellenében.

XXV. Semmit nem tulajdoníthat el a kancellária illeték bevételeiből, viszont maradéktalanul beszedi azokat, amelyeket Őfelsége vetett ki, és havonként továbbítja a kereskedelmi közpénztárba, miután az elnök elrendelése alapján az osztályvezetők számláit kiegyenlítette.

XXVI. Amennyiben valamelyik valóságos osztályvezető akadályoztatva volna, a kancellár kötelessége, hogy tájékoztassa őt mindazon ügyekről, amelyekről a magisztrátusban tárgyaltak.

XXVII. A kancellária napkeltétől délig, és délután két órától napnyugtáig tart nyitva, és az épületet semmilyen okra hivatkozva nem hagyhatja el a kancellár és a helyettese sem, hogy a munkavégzés zavartalan legyen, és még szorgosabban történjék a teherhajók és a hajósok ügykezelése. Ha valamilyen tárgyalásra a kancellár lakóhelyének egyik kijelölt helyiségében kerülne sor, erre azonnal felajánlást kell tennie.

XXVIII. A kancellária a közegészségügyi hivataloknak és hivatalnokoknak írásos anyagban továbbítja a magisztrátus határozatait és végzéseit, majd öröködi azok maradéktalan betartásán.

Örködik továbbá a kancellár a vonatkozó utasítások betartása felett is, elhárítva ezzel a magisztrátustól a hanyagság és visszaélések előfordulásának lehetőségét.

XXIX. Nemesek, mint hivatalon kívüli honi lakosok, gyakornokként dolgozhatnak a kancelláriában, de olyan eljárási cselekményben nem vehetnek részt, amelyek az elnök külön hozzájárulását igényelnék.

Az ilyen gyakornokokra Ő Császári-királyi Felsége kegyes megfontolással fog tekinteni, üressé váló állás betöltésének esetében.

XII. fejezet

Utasítások és megbízatások a révkapitánynak

Minthogy a révkapitány teendői közvetlenül vagy közvetve kapcsolódnak a közegészségi ügyekhez, és az is a feladata, hogy különös gondossággal őrkdjék a közegészség állapotát érintő dolgok és történések felett, illetve azokról jelentést is készítsen, Ő császári-királyi felsége a révkapitányoknak Zenggben és Karlobagban legkegyesebben helyettes osztályvezetői rangot adományozott.

A révkapitány feladataihoz és megbízatásához társulva, fenti hivatalánál fogva, továbbá eredeti teendőit illetően, az alábbi felügyeleti jogokkal és kötelezettségekkel rendelkezik.

I. A közegészségügyi magisztrátusban címzetes tanácsnökként van hivatali helye és bejárása. Ügybuzgalma és szolgálatai révén arra törekedjék, hogy kiérdemlje új hivatali rangját.

II. Midőn a kikötőn belül vagy annak látóterében bármely esemény történék, amely közvetlenül vagy közvetve a közegészség ügykörébe tartoznék, arról a révkapitány kötelező jelentést tesz a közegészségügyi magisztrátusnak, majd végrehajtja annak rendelkezéseit és határozatait.

III. A révkapitány felügyeleti jogkörének része, hogy a kikötőbe betérő, szabadon közlekedő teherhajók megfelelő helyét kijelölje, és ügyeljen arra, hogy miközben horgonyt vetnek és a parthoz rögzítő köteleiket megfeszítik, a helyet és távolságot illetően önmagukat és egymást se zavarják vagy veszélyeztessék.

IV. Mint közegészségügyi helyettes osztályvezető, kötelezően jelenti a közegészségügyi magisztrátusnak vagy a helytartóságnak a beosztott hivatalnokok összes közegészségi törvénysértését, különös tekintettel a veszteglő teherhajókra kirendelt ellenőrökre, továbbá azokra a törvénysértésekre, amelyek a veszteglő teherhajók és azok ellenőreinek élelmezési ellátmányozása kapcsán történhetnek.

V. A révkapitány mindenek felett álló és legelső felügyeleti teendője, hogy a vesztegzár alá rendelt hajók a szabad hajóktól elkülönített helyen horgonyozzanak, továbbá az előbbiek és utóbbiak között semmikor és semmilyen indokolással kereskedés vagy érintkezés se keletkezhessék.

VI. Ugyanilyen felügyeleti joga a révkapitánynak, hogy amikor valamely teherhajó gyanús nyílt levéllel érkezik, Zenggben horgonyt csak a kikötő bejáratánál vethessen, kellő távolságban a tiszta nyílt levéllel érkezettekől, és így közöttük semmikor és semmilyen indokolással kereskedés vagy keveredés ne történhessék. Amennyiben bármely, gyanús nyílt levéllel közlekedő hajó Karlobagba érkezik, a révkapitány gondoskodjék arról, hogy kellő távolságból hozzá közelítve és felszólítva, a hajó Trieszt vagy Fiume felé folytassa az útját.

Mint közegészségügyi helyettes osztályvezető azon is őrkdjék, hogy ameny-

nyiben a veszteglő teherbárák holt súlyokat rakodnának, a rakodás az előírások szerint történjék, a különböző engedéllyel rendelkező hajók és személyek közötti mindenféle kereskedés vagy keveredés nélkül.

VIII. A révkapitány, mint a közegészségügyi magisztrátus helyettes osztályvezetője jelen lehet és segédkezhetsz a hajóskapitányok és tulajdonosok beszámolójánál és nyilatkozat tételénél, csakúgy, mint az ellenőrök jelentéstételénél és nyilatkozatánál, de tartsa magát ahhoz, hogy jelen legyen és segédkezzék azoknál a nyilatkozatoknál, amelyeket Zenggben a kancellár előtt tesznek a gyanús nyílt levéllel érkező teherhajók, ez esetben ugyanis köteles a kancellár mellett megjelenni.

XIII. fejezet

Utasítások annak a valóságos tanácsosnak, aki Zenggben a dohánylevelek raktárakba való átrakódását ellenőrzi

I. Zenggben egy valóságos tanácsnok személyesen ellenőrzi a dohánylevelek kirakódását, beléptetését és raktárakban való fogadását, továbbá a a veszteglő személyeket, és ellenőrzi, hogy utóbbiakat a mellékük rendelt ellenőrök kísérték-e végig a teherhajótól a kijelölt helyükre. Miután az utasok és az áruk a közegészségi óvintézkedések és szabályok betartásával a megfelelő helyre kerültek, a kereskedőkre is a legnagyobb gondossággal kell tekintettel lenni, nehogy az egyes árufajtákban a rakodómunkások károkat okozzanak, következésképpen azokban minőségre, hajtogatásra illetve préselésre nézve hátrányos elváltozások vagy károk ne keletkezhessek.

II. A dohányáru kirakódása és raktári elhelyezése után, a valóságos tanácsos három tanúsítványt készítet a kirendelt vesztegzári ellenőrökkel a felügyeletére bízott raktárakba kirakodott és ott fogadott dohányáru minőségéről, mennyiségéről és fajtájáról. A három tanúsítványból egyet magának tart vissza, a megfelelő iratcsomóba helyezve, egyet átad a közegészségügyi királyi kancelláriának, egyet pedig a dohányáru tulajdonosának.

III. A raktárakkal megbízott valóságos tanácsos vesztegzári napló címén két könyvet köteles vezetni. Az egyik könyvben pontos és a valóságnak megfelelő jegyzéket vesz fel és rögzít a veszteglő személyekről, a másik könyvben pontos és a valóságnak megfelelő jegyzéket vesz fel és rögzít a vesztegzár alá helyezett áru-féleségekről, amelyek vesztegzári futamideje attól a naptól kezdődik és számíto-dik, amelyik napon a raktárakban a hajó rakományának utolsó csomagját kibontot-ták és kitergették. Nevezett jegyzékek a már korábban előírt iratmintáknak meg-felelően vezetendők.

IV. Az ügyosztály révén illetékes valóságos tanácsos csak akkor engedélyezi a vesztegzári áruk megtekintését, ha néhány nap már eltelt a szellőztetés megkezdé-sétől, és ahhoz a külön engedélyt a tulajdonos is megadta.

V. A valóságos tanácsos nem vehet át és nem fogadhat, és még kevésbé adhat ki a raktárakból vagy a hajókról dohányt vagy átömlesztéses árukat a közegészségügyi kancellária és a tulajdonos rendelkezése nélkül, és az ezekről szóló irato-kat külön kötegben köteles megőrizni. A raktározási átvételnél személyesen kell megjelennie, az elvégzett átömlesztésről pedig a közegészségügyi kancellária ré-

szére elkészíti és átküldi az igazolást, összevetve azt a bejelentési jegyzékben szereplő mennyiségekkel, minőségekkel és darabszámokkal.

VI. A raktárakból vagy a hajóról szabad forgalomba átengedett áruk, vagy az áttöltések során a megbízott valóságos tanácsos ügyeljen arra, hogy a tulajdonostól visszatartsa az áruknak az örök által hátjegyzettel ellátott listáját, vagy ugyan-ezen tulajdonos áruátvételi elismervényét.

VII. A raktárakhoz rendelt valóságos tanácsos nagyon is szorgos legyen éberség tekintetében, és győződjék meg arról, hogy az örök és a rakodómunkások is teljesítik a kötelességeiket. Különös éberséget tanúsítson az áruk folyamatos és pontos rendszerezését, tisztítását és kezelését illetően, ugyanígy az utasok és a matrózok használati tárgyait illetően is, amelyeket kötélre függesztve a szabad levegő hatásának kell kitenni. Ennek érdekében a valóságos tanácsos naponként körbejárja és ellenőrzi a raktárakat, hogy személyesen győződjék meg az előírt rendeletek és óvintézkedések betartásáról, kellő figyelemmel szem előtt tartva azt a veszélyt, amely az áruk és személyek közötti bármely kapcsolatból vagy keveredésből keletkezhet. Végül a legnagyobb gondja legyen arra, hogy a raktárak előtt a közlekedő utakat naponta söpörtesse a kellő tisztaság érdekében, és a szemetet a munkások gondosan elgéssék.

VIII. Amennyiben (Isten ments) a hajókon vagy a raktárakban a ragálynak bármely jelei mutatkoznának, akár a személyek akár az áruk tekintetében, a valóságos tanácsos azonnal különítse el a ragályozódásra gyanús árukat és személyeket a betegség továbbadásának elkerülése végett. Tegyen jelentést a közegészségügyi magisztrátusnak, az pedig a helytartóságnak, utóbbi pedig a trieszti legfelső közegészségügyi magisztrátusnak, majd mindig a legutolsó visszaérkező utasításokat és rendelkezéseket kövesse, de addig is olyan átmeneti rendelkezéseket hozzon, amelyeket tanácsos bevezetni a körülmények ismeretében.

IX. Amikor bármely utas, matróz, vagy rakodómunkás a vesztegzárban megbetegednék, a valóságos tanácsos erről jelentést tesz a magisztrátusnak, mert annak rendelkezésétől függ mind a Szentségek kiszolgáltatásának módja, mind pedig az emberbaráti segítség nyújtása. Azonnali vészhelyzetben ideiglenesen a valóságos tanácsos is intézkedhet, de mindig legyen tekintettel a közegészségi eljárásokra és óvintézkedésekre.

X. A valóságos tanácsos olyan könyvet is vezessen, amelyben az utasok és a rakodómunkások végakarataival kapcsolatos rendelkezéseket és utasításokat rögzíti. Legkevesebb három tanú jelenlétében meghallgatja, majd írásban rögzíti az örökhagyó végakarátát, és gondoskodik arról, hogy mindez egy közjegyző által készített okiratba foglalassék, amennyiben az örökhagyó ezt kifejezetten igényelné.

Az okiratot a tanúk is aláírják, és ha írástudatlanok volnának, elő- és utónevüket is rögzíteni kell a végrendeletben.

Valóságos tanácsos, ellenőr vagy rakodómunkás sem lehetnek a hagyaték kedvezményezettjei, és végrendeleti megbízottak vagy végrehajtók sem. Az ilyen hagyomány és a bizomány semmis lesz, azon eset kivételével, amelyben az örökhagyó, fent nevezettek javára, saját akaratából és saját személyében hagyományozna. Az örökhagyó halálát követően, vagy amennyiben a halál végakarata nyil-

vánítása nélkül történt, a valóságos tanácsos egy ellenőr igénybe vételével és segédletével, illetve kettő vagy három tanúval együtt, leltárt készít az ingóságokról, a készpénzről és a használati tárgyakról, majd mindezeket letétbe helyezi.

A leltár másodpéldánya a végrendelezések könyvébe kerül, az eredeti példányt pedig át kell küldeni a közegészségügyi magisztrátusnak, majd ennek rendelveitől és megbízatásaitól függően alakul a végrendelet végrehajtása vagy az abban foglalt tárgyak elidegenítése illetve kiadása.

Amikor bármely személy meghalna a veszteglés alatt, a valóságos tanácsos a végrendelettel vagy annak hiányában, az elhunyt tehetőségétől függően köteles egy vagy kettő *zecchino*-t visszatartani a szentmise céljára.

XI. Bármely utas, matróz, ellenőr, vagy rakodómunkás halála esetén a valóságos tanácsos jelentést tesz a közegészségügyi magisztrátusnak. Nem engedélyezheti, hogy a halott orvosi vizsgálata előtt a holttestet bárki is elmozdítsa, kézzel megfogja, vagy akár csak megérintse.

Amikor az orvos a vizsgálat után erre engedélyt ad, a valóságos tanácsos a holttestet elszállíttatja és eltemetteti két ölnyi mélységben, mindenféle halotti lepel nélkül, a várostól távol egy elkülönített helyen, mindig a bevált közegészségi rendszabályok és óvintézkedések betartásával.

Feltéve, hogy a halott fertőzött vagy fertőzésre gyanús volna, a valóságos tanácsos megfontoltan intézkedik, és egyben meggyőződik arról, hogy a holttestet oltatlan mésszel borították be és a sírgödört földdel alaposan feltöltötték.

XII. A dohányárúk és más, nem ragályozódó áruajták vesztegzári idejének utolsó napján a valóságos tanácsos két példányban pontos jelentést kér az ellenőröktől a raktárakban illetve a teherhajókon lévő áruféleségek mennyiségéről, minőségéről és fajtájáról, majd ezt követően saját maga is meggyőződik azok állapotáról. Ellenőrzi, hogy az általa észlelt állapot megfelel-e a jelentésnek. Amennyiben egyezést talál az áruk jegyzéke és az áttöltésnél történtek között, az ellenőrök egyik példányát szabályosan átküldi a közegészségügyi kancelláriának, hozzá csatolva az általa végzett ellenőrzés tanúsítványát is.

XIII. Valóságos tanácsos vesztegzári személyeknek és árukra sem adhat zárlatot feloldó engedélyt a közegészségügyi kancellária egyértelmű utasítása nélkül. Ez utóbbit önigazolásként külön iratcsomóban őrzi, és felügyeli a szobák és raktárak mindenféle szeméttől való megtisztítását, és a szemét elégetését.

A valóságos tanácsos vagy az ellenőr igen körültekintően látogatja a raktárakat, és ha úgy találják, hogy a veszteglő személyek bármely károsodást okoztak volna az ajtókon, ablakokon és a padlón vagy más helyeken, illetve bármely más előforduló károkozás esetében, kötelezően felszólítják az érintetteket az összes okozott kár megtérítésére. Vonakodás esetén fel kell függeszteni a zárlatot feloldó engedélyek kiadását, és az esetről szabályos jelentést kell tenni a magisztrátus részére.

XIV. Amennyiben bármely kapitány, tulajdonos, írnok vagy utas hajlandó a ruházatát kicserélni a hajó fedélzetén vagy a raktárakban, hogy a veszteglés idejéből öt nap kivételes kedvezményben részesüljön, a valóságos tanácsos köteles megjelenni és figyelemmel kísérni a ruházat cseréjét.

XV. Szabad közlekedésű személyek, így a rokonok sem ülhetnek egy asztalhoz az utasokkal, matrózokkal, ellenőrökkel vagy rakodómunkásokkal.

XVI. Ha olyan levelek kerülnének elő, amelyek anyagmintát vagy más ragályozódó anyagot tartalmaznak, avégből, hogy a kereskedők se szenvedjenek károkat, tiszta vagy gyanús nyílt levéllel érkező teherhajók esetében engedélyezhető a minták kezelésbe vétele a valóságos tanácsos irányításával, (aki erről külön feljegyzést készít). A mintákat ugyanolyan szellőztetés, tisztítás, és veszteglés alá kell helyezni, mint a hajó bármely más rakományát, mindezt magán a hajón vagy a raktárak valamelyikében, a megfüstölt leveleket pedig a közegészségügyi kancelláriához kell továbbítani.

XVII. Raktárakban, vagy veszteglő személyektől bármely más helyen, szabadon közlekedő emberek iratokat nem fogadhatnak el anélkül, hogy azokat előzetesen kénes füstöléssel nem kezelték volna.

A valóságos tanácsos, az ellenőr vagy segédje, a megfüstölendő papírokat először egy felhasított nádszál végére kéri rátűzni, de a munkájukért nem fogadhatnak el semmilyen díjazást vagy ajándékot.

Azokat a tanúsítványokat, amelyekért a kapitány vagy az utasok folyamodhatnak, az osztályvezető vagy az ellenőr adja ki, mivelhogy ezek jogi és közegészségügyi szempontból is közhitelesnek számítanak, és 2 lírát fogadhatnak el minden egyes tanúsítvány ellenében.

Továbbiakban Karlobagban a közegészségi megbízott a veszteglendő személyek, áruk és fogadható teherhajók tekintetében a jelen fejezetben foglaltakhoz tartja magát és ezek szerint fog eljárni, mindig szem előtt tartva azokat a lehetséges megoldásokat is, amelyek az ezt megelőző fejezetekben foglaltattak.

XIV. fejezet

A közegészségügyi őrház tisztviselőjéről illetve ellenőreiről

I. Az őrházi tisztviselő érvényes kinevezése és elbocsátása a Nagyméltóságú Legfelső Kereskedelmi Igazgatósághoz tartozik, Zenggben a helytartóság felterjesztésére, azonban ideiglenes kinevezés és elbocsátás tekintetében a helytartó is intézkedhet.

Ellenőrök kinevezésében és elbocsátásában a helyi közegészségügyi magisztrátus illetékes.

II. Az ellenőrök, rendelkezés és utasítások tekintetében nevezett őrházi tisztviselő alá tartoznak, akivel szemben tiszteletet, alávetettséget és alárendeltséget kötelesek tanúsítani.

III. A tisztviselő kötelező feladata, hogy előmozdítsa, fenntartsa és ápolja a nyugalmat és az egyetértést, mind az őrházban, mind pedig a hajókon, oly módon, hogy megakadályozza, lecsendesíti és elfojtja a vitákat és a veszekedéseket. Ennek érdekében közhatalmat gyakorolhat, hogy olyan esetekben, időkben és körülmények között intézkedhessék, amelyekben minden időhúzás veszedelemmel járna, azonban mindenről azonnali jelentést kell tennie a magisztrátus részére.

IV. Nevezett tisztviselő az őrházban köteles tartózkodni napkeltétől tizenegy óráig, és két órától, ebédjének elfogyasztása után a nap lenyugvásáig.

V. Függőségét illetően, közegészségi ügyekben a helytartó, mint magisztrátusi elnök és a teljes magisztrátus alá van rendelve, tengerészeti és rév kikötői ügyekben pedig köteles egyetértésben és tiszteletadással, a rév kapitánnyal együttműködni.

VI. Az őrházi tisztviselő tartsa távol magát minden szenvedélytől és időmúlástól, amelyek elvonják a figyelmét a legfontosabb hivatali teendőik gyakorlásától.

VII. Nem engedheti meg magának, hogy részrehajlás kerítse hatalmába, vagy ösztönök illetve érdekek vezéreljék.

Ezért tehát semmilyen címen vagy magyarázattal nem fogadhat el bármely vizsontszolgálatot, kedvezményt, jogelőnyt vagy ajándékot, és még kevésbé követelheti ezeket az ellenőröktől, a veszteglő kapitánytól vagy az utasoktól, még akkor sem, ha a juttatás csak valamilyen csekély élelmiszerfőleség volna. Mindezt megelőzendő, az ilyen eset azonnali hivatalvesztéssel jár, és pénzbeli vagy testi büntetéssel, amelynek mértékét a jogellenes cselekmény természete és körülményei fogják meghatározni.

VIII. Az őrházi tisztviselő és az ellenőrök, saját maguk vagy mások hasznára, közvetlenül vagy közvetve egyetlen árufőléssel sem kereskedhetnek, még kevésbé fogyaszthatnak azokból, sem a vesztegzári időszakban, sem pedig az áruk feloldását követően.

IX. Amikor az őrházi tisztviselő elhagyja a hivatali helyét a fenti 4.§ szerinti órában, gondja legyen arra, hogy azt kulcsra zárja, és a kulcsot magánál tartsa.

X. Amikor a hivatalban, a lakóépületekben, vagy az őrház kerítésén bármely javítás vagy helyreállítás válnék szükségessé, az őrházi tisztviselő erről a magisztrátust értesíti.

XI. Mindig legyen gondja arra, hogy egy felügyelő állandóan figyelje a hivatalba belépőket és távozókat, továbbá semmilyen kereskedés vagy keveredés ne történjék a veszteglő személyekkel, még kevésbé cseréljenek gazdát fogékony vagy nem fogékony árufőlések vagy irományok a szükséges közegészségi szabályok megkerülésével. Az ellenőr ezért a munkájáért semmilyen díjazást vagy ajándékot sem követelhet.

XII. Az őrházi tisztviselő minden szorgosságával arra törekedjék, hogy tudomása legyen a kirendelt ellenőrök, továbbá a veszteglő személyzet és a kapitány viselkedéséről és állapotáról, így a kancellár útján minden eseményt és történetet jelentsen a magisztrátusnak, ha azok hatással volnának a közegészség állapotára, a magisztrátusra vagy a közegészségi őrházra.

XIII. Mindig legyen tekintettel a magisztrátus valamennyi eseti és általános határozatára, különösen pedig azokra a szakaszokra, amelyek végrehajtása közvetlenül vagy közvetve a saját hatáskörébe tartozik.

XIV. Különösen örökdjék azon, hogy a közegészségi óvintézkedések és eljárások következetesen vétessenek számításba és alkalmazásba, és a kancellária útján jelentse a közegészségügyi magisztrátusnak azokat a hanyagságokat és törvényellenes cselekedeteket, amelyek elkövetői ellenőrök, kapitányok vagy éppen a kereskedők is lehetnek.

XV. Vesztegzári munkára értelmes és alkalmas ellenőröket küldjön a forgó munkarend szerinti szolgálatra, hogy a munkavégzés előnnyel vagy hátránnyal

senkinek ne járhasson. Ennek érdekében a forgó-rendszer táblázatát az őrház egyik falára kell kifüggeszteni.

XVI. Keresztvitorlás teherhajók észlelésénél (minden esetben, ha a pontos azonosítás nem lehetséges) az őrházi tisztviselő vagy egyik ellenőre egy csónakkal elébe megy a hajónak, azonosítás és tájékozódás céljából, hogy honnan érkezik, milyen nyílt levéllel és milyen rakománnyal.

XVII. Minden hajó érkezésénél azonnali írásbeli jelentést tesz a helytartónak a szokásos jegyzék útján, jelezvén a hajó és a kapitány nevét, a rakomány természetét, továbbá azt, hogy az adott kikötő a végcélja vagy csak átmenő állomása.

XVIII. Hajók fogadásának rendje és eljárása, nyilatkozatok felvétele, ellenőrk fedélzeti vagy megfigyelői telepítése, teherhajók kikötői befogadása, dohány-áru raktárakba szállítása, vesztegzári hajókról a rakomány szabad forgalomba helyezése, fertőzésre nem fogékony áruknak a fedélzeten való tisztítása és átvétele, a vesztegzár tartama, lefolyása, és a zárlat feloldása tekintetében az őrházi tisztviselő a személyére nézve kötelező utasításokat és megbízatásokat tartalmazó közegészségügyi óvintézkedések és eljárások paragrafusait vegye figyelembe. Várja meg és hajtsa végre a magisztrátus általános és eseti végzéseit, és azokat a parancsokat, amelyeket a magisztrátus a jövőben ad ki vagy korábban adott ki a részére.

XIX. Az őrházi tisztviselő egyetlen egy szabad forgalmú bárkának sem engedélyezi a beérkezett teherhajó megközelítését vagy a vele való tárgyalást, csak akkor, ha az utóbbi nyilatkozatot tett az őrházban, és a szabadforgalmi engedélyt is megszerezte. Még kevésbé engedi meg a nyilatkozat megtétele előtt az áruk kirakodását, az utasok és a személyzet partra szállását.

XX. A legnagyobb szorgossággal fogadja a szabad nyílt levéllel közlekedő teherhajók szóbeli nyilatkozatát, de előtte a kapitánynak vagy a tulajdonosnak se adjon lehetőséget arra, hogy bárkivel is értekezzenek.

Nyilatkozattételnél senki más nem lehet jelen, csak nyilatkozó személyek, és a kinevezett osztályvezetők. A felvételénél az őrházi tisztviselő vegye számba a személyzetet és vesse össze a nyílt levélben foglaltakkal. Ezt a számbavételt és összevetést a nyilatkozatban is meg kell jeleníteni. Valamennyi nyilatkozatot egy különálló nyilatkozási napló című könyvbe kell bejegyezni, és azt számozott tartalomjegyzékkel ellátva a legnagyobb pontossággal kell vezetni.

XXI. Amennyiben bármely hajóskapitány vagy tulajdonos jegyző, biztosítási szakértő, vagy a kancellár jelenlétét igényelné sorscsapásszerű eseményre hivatkozó nyilatkozat felvételénél, annak írásbeli rögzítése és megfogalmazása érdekében az őrházi tisztviselő kellő előzékenységgel intézkedjék. Összehívja a jegyzőt, a biztosítási szakértőt vagy a kancellárt, hogy közülük egyik vagy másik vezesse a sorscsapás szerű esemény rögzítését, azonban folyamatosan ügyeljen arra, hogy mindenki betartsa a közegészségügyi szabályokat és óvintézkedéseket.

XXII. Az őrházi tisztviselő „veszteglő hajók naplója” címmel valóságúen és pontosan vezet egy könyvet a számára előírt alakiságnak megfelelően.

Vezet továbbá ugyancsak pontosan és valóságúen egy külön könyvet „szabad közlekedésű hajók naplója” címmel, amelyben feljegyzi a kapitány elő- és utóne-

vét, érkezésének napját, a helyet ahonnan érkezett, továbbá a rakomány mennyiségét és minőségét.

XXIII. Az őrházi tisztviselő vagy az ellenőrök jelen vannak a kirakodásnál, vagy a nem ragályozódó áruk fedélzetről való átömlesztésénél, de egyetlen egy kirakodást vagy átömlesztést sem engedélyeznek a közegészségügyi kancellária egyértelmű utasítása nélkül. Utóbbi részére jelentés küldendő, mind a kirakodás, mind az átömlesztés befejeztével.

Az őrházi tisztviselő és az ellenőrök kellő éberséggel és bizonyossággal ügyeljenek arra, hogy minden átömlesztés a kötelező eljárási rend szerint és azokat betartva történjék. Az óvintézkedéseknél és eljárási rend szerinti tisztításnál még inkább szükséges az éberség és a bizonyosság fenntartása, hogy az ilyen kirakodások és átömlesztések során titokban nehogymeg történjen valamilyen ragályozódásra fogékony anyag bekeverése és átjuttatása.

XXIV. Az őrházi tisztviselő kellő figyelemmel emlékeztesse az öröket kötelező teendőikre, folyamatosan utasítsa őket kötelességeik még pontosabb teljesítésére, és éberén figyelje, hogy teendőiket hibátlanul és közmegelegedésre végezzék, különös gondja legyen arra, hogy a veszteglő teherhajó soha ne kerülhessen ki az örök látóteréből, és hogy az őrház kapujánál vagy kerítésénél, személyek és áruk tekintetében semmilyen zavaros helyzet, keveredés vagy közösködés ne jöhessen létre.

XXV. Amennyiben a teherhajón bármely ragály jelentkeznék, vagy csak a gyanúja is felmerülne, illetve közegészséget érintő esemény történne, a tisztviselő a kancellár útján azonnal jelentést küld a közegészségi magisztrátus részére.

XXVI. Amikor bármely utas, matróz vagy ellenőr megbetegszik, a tisztviselő, kötelességéhez híven ezt azonnal jelenti a kancellárnak, majd megvárja és végrehajtja a magisztrátus által kibocsátott illetve kibocsátandó utasításokat és rendelkezéseket, mind a Szentségek kiszolgáltatása, mind az emberbaráti segítség tekintetében. Sürgős és veszélyes esetekben az őrházi tisztviselő átmeneti intézkedésekre is jogosult, de mindig köteles betartani a közegészségi óvintézkedéseket és eljárási rendet.

XXVII. Amennyiben bármely matróz vagy utas végrendelkezést akar készíteni vagy készíttetni, a tisztviselő ebben nem akadályozhatja, és engednie kell, hogy az örökhagyó az akaratát teljesen szabadon és az előírások illetve a vonatkozó alapelvek szerinti alakiságnak megfelelően kinyilváníthassa. Olyan esetekben viszont, amelyekben a végrendelkezés érvényességének nagyobb nyomatéka végett az örökhagyó tanúk, közjegyző vagy a kereskedelmi cégjegyzék vezetőjének bevonására tartana igényt, az őrházi tisztviselő készséggel igyekezzék teljesíteni a végrendelkező jogos kérését, és gondoskodják a tanú vagy a közjegyző jelenlétéről, mindig betartva a vonatkozó közegészségi eljárásokat és óvintézkedéseket, hogy az örökhagyó rendelkezését az általa igényelt hivatalos személyek hitelesítsék.

XXVIII. Utas, matróz vagy ellenőr halála esetén az őrházi tisztviselő a kancellár útján azonnal jelentést tesz a közegészségügyi magisztrátusnak, majd megvárja és végrehajtja annak utasításait, egyfelől a közegészségi orvos által végzendő halottvizsgálat, másfelől a holttest eltávolítása és eltemetése tekintetében.

XXIX. Teherhajók veszteglésének utolsó napján az őrházi tisztviselő gondja

legyen, hogy új ellenőrt jelöljön ki és küldjön a hajó fedélzetére, aki pontos általános szemlét végez a matrózok és az utasok használati tárgyai tekintetében, meggyőződve arról, hogy a kisebb és nagyobb ládákat mind felnyitották és a tárgyakat kiszellőztették. Szemlézi továbbá, hogy a fedélzeten olyan áru nem maradt hátra, amely fogékony volna a ragály felvételére, valamint a teljes személyzet, az utasok és az örök is jó egészségnek örvendenek, végül pedig az általa megszámlált személyek száma megegyezik a nyílt levélben illetve a nyilatkozatban foglaltakkal.

Miután az őrházi tisztviselő fogadta az ellenőr beszámolóját, ő is jelentést tesz a közegészségügyi kancelláriának, amelynek eseti utasítása nélkül a hajót és az utasokat sem lehet feloldani a zárlat alól.

XXX. Amikor a hajókat feloldották a zárlat alól, az őrházi tisztviselő kötelessége figyelmeztetni a kapitányokat és a tulajdonosokat, hogy jelentkezzenek a révkapitányi hivatalban, hogy a hivatal jegyzékbe vegye az egyes hajókat és azok rakományát. Az őrházi tisztviselő a figyelemfelhívásról igazoló tanúsítványt vesz át az érintettektől és azt meg is őrzi a saját érdekében.

XXXI. Önmaga igazolására és a tények bizonyítása céljából külön iratcsomóban őrzi a közegészségügyi kancellária összes parancsát, jegyzékét és rendelkezését.

XXXII. Személyesen vagy egy ellenőr közbejöttével, egy nádszál felhasított végére tűzve fogadja az összes levelet és iratot, ha azokat a veszteglő személyek átadni szándékoznak. Az eljárásért az ör nem kaphat, még kevésbé követelhet bármely ajándékot vagy áruféleséget.

A levelek és iratok kénnel megfüstölendők, majd kiadhatók, de az eljárás során az alábbi rendelkezéseket kell követni.

A főhatósági vagy magisztrátusi leveleket az őrházi tisztviselő azonnal átadja a közegészségügyi magisztrátusnak, és a további leveleket egészen addig visszatartja, amíg megérkezik a magisztrátus hozzájárulása.

A tisztviselő, a kapitányok, vagy az utasok által ismert személyeknek címzett levelek, beszámolók, és iratok személyesen vagy az ő képviselőinknek közvetlenül átadhatók.

Jelen nem lévő személyeknek az őrházi tisztviselő egy ellenőr kiküldésével kézbesíteti a leveleket vagy iratokat, és a címzettek levelenként vagy iratonként az ellenőrnek 1 *soldo*-t fizetnek.

A tartomány más részeibe címzett leveleket és iratokat a postahivatalnak kell átadni.

Azokat a leveleket, amelyek valamilyen anyagmintát, vagy más, ragályozódásra fogékony anyagot tartalmaznak, a tisztviselő visszatartja, és további teendőit illetően a szükséges eligazítást a kancelláriától kapja.

XXXIII. Az őrházi tisztviselő vagy az ellenőrök térítésmentesen adják ki azokat a tanúsítványokat, amelyeket a kapitányok, utasok és kereskedők igényelhetnek, és ezeket a valóságnak megfelelően, jogszerűen és a közegészségügyi szempontok szerint kötelesek kiállítani.

XXXIV. Az őrházi tisztviselő nem engedélyezheti, hogy szabad emberek a vesztegzár alatt állókkal közösen étkezzenek az őrház kerítésén belül. Élelmiszerek és ivóvíz szállításakor a veszteglők részére, a tisztviselő különösen figyeljen

arra, hogy az átadás kellő távolságból történjék, megfelelő óvintézkedések mellett, és pénzürmék átvétele csak sós vízben való áztatás után történhessék.

XVI. fejezet

Utasítások Zenggben a közegészségügyi orvosnak, és Karlobagban a közegészségügyi sebészmesternek

I. Zenggben a városi orvoson kívül más nem lévén, szükség esetén ő látja el a közegészségi teendőket, Karlobagban pedig, orvos hiányában a sebészmester, olyan javadalmazás ellenében, amely arányos az általa végzett szolgáltatással.

II. Egyik és másik is a vonatkozó ügyekben a helytartó és a közegészségi magisztrátus alárendeltségében dolgoznak.

III. Közegészségi ügyekben hivatali hatalommal, alanyilag és ideiglenesen sem rendelkeznek, szintűgy a magisztrátusban sem, kivéve azt a hivatali hatalmat és azokat az intézkedéseket, amelyekkel akkor élhetnek, ha a felhatalmazást a magisztrátustól kapták egyes hatáskörök átvételére és gyakorlására.

IV. Az orvos illetve a sebészmester azokon a magisztrátusi üléseken és megbeszéléseken vehet részt, amelyekre meghívták őket, de ilyen alkalommal az üléseken illetve megbeszéléseken csak tanácskozási és nem szavazati joggal rendelkeznek.

V. Magisztrátusi megkeresésre az orvos vagy a sebészmester írásba foglalja az észrevételeit és tanácsait, mind ragály, mind pedig járvány idejében.

VI. Bármely váratlan esemény kapcsán az orvos vagy a sebészmester, kellő jogosultság és a magisztrátus kifejezett engedélye nélkül, nem távozhat a város területétől.

VII. Az orvos vagy a sebészmester, felszólítás esetén a legnagyobb éberséggel és pontossággal végzi és gyakorolja a közegészségügyi magisztrátus vagy a kancellária által kiadott vagy kiadandó rendeleteket a szemlézések és megfigyelések idejét és érdemét illetően, a hajó személyzete, az örök és az utasok körében, a raktárakban és a teherhajókon a vesztégzár időszakában, vagy a zárlat feloldása előtt. Ennek során cselekedeteiben minden szorgosságát és elővigyázatosságát leginkább arra fordítja, hogy észlelje és jelentse a betegségeket és a megbetegedetteket. Ezt követően a kancellária útján írásbeli jelentést tesz a közegészségügyi magisztrátusnak a vizsgálatairól és megfigyeléseiről, amelyben feltárja az egyidejű közegészségi helyzetet a személyzet, az ellenőrök és az utasok körében.

VIII. Amennyiben a pestisnek bármely tünete vagy gyanúja jelentkezne ellenőröknél, a rakodómunkásoknál vagy az utasoknál, akik a vesztégzári időt a hajó fedélzetén vagy annak belső terében, illetve a raktárakban töltik, az orvos vagy a sebészmester naponta kétszer tart szemlét, hogy minél részletesebben összegezza a felismeréseit és megfigyeléseit, mind a betegséget, mind a betegeket illetően. Személyesen segédkezik továbbá mindazon rendelkezések végrehajtásában, amelyek leginkább alkalmasnak mutatkoznak a betegség elfojtására vagy szomorú következményeinek megelőzésére. Amennyiben a közegészségügyi magisztrátus ennek szükségét látná, vagy ettől előnyöket remélne, az orvos vagy a sebészmester is köteles a vesztégzárhoz vonulni, hogy közvetlenebbül és helyben, nagyobb erőfeszítéssel munkálkodjék a közegészségi helyzet javításán.

Az orvos vagy a sebészmester a közegészségügyi magisztrátusnak a kancellária útján teszi meg a mindenkori valóságű, tájékoztató és tanácsadó jelentéseit, majd visszafelé ugyanezen az úton, vagy a testületi üléseken előszóban kapja meg a magisztrátustól az utasításokat és a parancsokat.

IX. Az orvos vagy a sebészmester a közegészségügyi magisztrátus által kiadott vagy kiadandó rendelkezéseket hajtja végre és ezekről köteles jelentést tenni.

XI. Az orvos vagy a sebészmester ahhoz tartsa magát, hogy minden erejével a magisztrátust és a közösséget szolgálja. Minden közegészségi esemény, vagyis emberek és állatok járványa vagy környezeti veszélyek kapcsán mindketten a legjobb képességeinek bevetésével és felajánlásával, és kellő együttérzéssel munkálkodjanak a közegészség megőrzésén vagy a járvány elfojtásában. Ilyen esetekben az orvos vagy a sebészmester nemcsak a magisztrátusnak és a nagyközönségnek tartozik elszámolással saját figyelmetlenségét és hiányosságait illetően, hanem sorolja fel azokat a sérénységeket, előrelátást és cselekedeteket is, amelyeket képességeik szerint kifejthettek volna, de mégsem éltek velük a közegészség előmozdítása és állapotának javítása érdekében.

Minthogy a megfigyelések, különösen pedig a természeti környezetből eredő tényezők észlelése, jelentős mértékben segítik a járványok megelőzését, másfelől az ilyen szorgosság és megfigyelések a közönséges betegségek megelőzéséhez is nagyban hozzájárulhatnak, a közegészségi orvos arra is köteleztessék, hogy minden évben részletes jelentést terjesszen a közegészségügyi magisztrátus elé saját megfigyeléseiről a levegőt, a vizeket, a legelőket, és a termőföldek hozamát illetően.

Szentséges Ő császári királyi felsége meghatalmazásával, a Legfőbb Kereskedelmi Igazgatóság Tanácsában, valamennyi ausztriai tengerpartot illetően, Triesztben, 1757. december 15-én.

Gioseppe Marino Voxilla

570.

Hurutos láz és dysenteria járvány Magyarországon.

Kórleírás, járványok.

1761-63.

1) Hurutos lázas járvány Ausztriában, egész Németországban, Itáliában, Magyarországon. – Mertens Carolus: *Observationes medicae de febribus putridis et de Peste*. Bécs, 1778. II. kötet.

2) Mertens C.: *Dissertatio exhibens epidemias Viennae observatas: febris catarrhalis anni 1762 et Dyssenteriae anni 1763*.

3) Lauter Franciscus Jos. *Historia medica biennalis Morborum ruralium, qui an. 1761 Laxenburgi et in vicinis locis dominati sunt*. Bécs, 1868 8.

4) Hasenorl de Lagusius Joh. Georg.: *Historia medica trium morborum, qui an. 1760 frequentissime in Nosocomio hispanico viennensi occurrebant*. Bécs, 1761 8.

(Paulus Adamus I. rész, Valentics 5, 18, 19, 20. o.)

571.

Járványrendeletek.

Járványok-betegségleírás.

1762–3.

1) A dögvész leírása és járványrendelet, korábban külön traktátusokban kiadva, újabban egy műben összefoglalva, az 1713-ban Bécsben, Ausztriában jelentkezett ragállyal, az ellene tett és írásba foglalt intézkedésekkel.

Bécs, 1763. fol.¹⁷³

A korábbi császári-királyi rendeletek és a fontosabb felvilágosító orvosi munkák kétrészes kötetében, azok legdurvább nyomdai hibáit, különösen az évszámokat, a helyeket és a szerzőket illetően, összesítve jeleztük ezekre az évekre vonatkoztatva: 1714, 1713, 1692, 1681, 1680, 1676 –.

2) Seredi V. *Dissertatio de peste*. Bécs 1763. 8.

(*Paulus Adamus I. rész. Valentics 18. o.*)

572.

Földrengés Magyarországon; kénes forrásvíz feltörése Komáromban.

Időjárás.

1763.

Ez a földrengések éve volt; a malakkai szigeteken... Bengáliában. A legfel-tűnőbb azonban június 27-én Magyarországon volt, Győrben, Pesten, Budán, de főként Komáromban, ahol július 1-ig tartott. Bildersaal. Azonban még ennél is tovább tartott. Károk... Az erődítmény védműveiből előtörő kénes forrás mutatta meg ennek a rettenetes földrengésnek az okát.

(*Pilgram, I. rész, 292. o.*)

573.

Szabályzat és utasítások az Ausztriai tenger mellék közegészségügyi hivatalainak.

Császári-királyi rendelet.

1764. március 18.

Megelőzési rendszabályok és vonatkozó utasítások közegészségi hivataloknak, megbízottaknak, adószedőknek, hivatalsegédeknek, és öröknek, helybélieknek és katonáknak az ausztriai Tenger mellék sík és domborzatos szakaszain.

Kizárás és eltiltás különös eseteiben ugyanazon Tenger mellékkal határos vagy ahhoz közeli tartományok részére.¹⁷⁴

Giambattista Nob. de Dengelmann.

Mi, Mária Terézia, Isten kegyelméből a Római császárné, Németország, Ma-

¹⁷³ Nevezett járványrendeletek ebben a kötetben sorba rendezve, az egyes éveknak megfelelően találhatók. Továbbiakban hivatkozva a 431–438. folyószámra. (elsősorban a 306.–441.–464. oldalakon) – a szerző –

¹⁷⁴ Nyomtatva Triesztben, Franc. Mattia Winckovitz, cs. kir. nyomdász által 1764-ben
Második kiadás:
Triesztben, a nagyméltóságú kormányzó cs. kir. kiváltságos nyomdájában. 1789.

gyarország, Csehország, Dalmácia, Horvátország, Szlavónia stb. királynője, Ausztria stb. főhercegnője, Toscana, stb. nagyhercegnője, stb, stb.

Ezennel részesítjük császári-királyi kegyességünkben ausztriai Tengermellékünk valamennyi és minden hűséges és engedelmes lakosát és alattvalóját, legyenek bármely méltóságban és rendiségben, és legkegyesebben az alábbiakat hozzuk tudomásukra.

Egészségügyi Főbizottságunk Bécsben, Trieszti Kereskedelmi Intendatúránk és Közegészségügyi Magisztrátusunk segédletével, azon szorgoskodik, hogy mind hatékonyabban vegye elejét azoknak a nem kívánatos eseményeknek, amelyek ausztriai Tengermellékünk sík és domborzatos részein jelentkezhetnek. Nem kevésbé tesznek így alattvalóink kereskedelmi, katonai, és pénzügyi törvényhatóságainknál, Krajna tartományban, illetve Gorizia és Gradisca hercegségben, hogy szorgos őrizetet és valódi védelmet hozzanak létre ugyanezen a partszakaszon annak érdekében, hogy amennyire csak lehetséges, minden szándékos cselekményt megelőzzenek, amelynek elkövetése károkat okozna a közegészség ügyének, közvetkezésképpen így óvják a Tengermelléket mindenféle baljós eseménytől. Összeállítván és előterjesztvén a szabályzatot, amely különböző óvintézkedéseket és vonatkozó utasításokat tartalmaz az alábbi sík és domborzatos tengerparton létesített és létesítendő közegészségi hivataloknak és azok hivatalnokainak, azt kegyesen jóváhagytuk és megerősítettük, majd köztudomásul vétel végett és betartandó szabályként közhírré tettük, egyszerűen azért, hogy a követendő szabályokat mindenki közvetlenül megérthesse, együttesen a törvénysértőkkel szemben kihirdetett, jelen szabályzatban foglalt büntetésekkel.

Ennek megfelelően hirdetjük ki, rendeljük el és parancsoljuk az alábbiakat.

1. Jelen szabályzatot pontosabban tisztázandó, elsődleges tengeri kikötőkkel Trieszt, Fiume, Zengg, Buccari és Karlobag rendelkezik. Másodlagosak azok a kikötők, ahol közegészségi hivatal vagy vámház sem működik, azok a kikötők pedig, amelyekben egyik sem található, holt tengeri kikötőknek értendők.

2. Mint ahogyan az elsődleges kikötőkre az általános közegészségügyi szabályok vonatkoznak, amelyek módosulhatnak a körülmények, mindenkor feltűnő gonddal kiadott uralkodói leirataink, vagy a Trieszti Közegészségügyi Magisztrátus határozatai által, jelen szabályzat hatálya csak a másodlagos és a holt tengeri kikötőkre terjed ki.

3. Holt tengeri kikötőkben hajókat semmilyen okkal nem lehet fogadni, és részükre kikötési engedély semmilyen címen nem adható, akkor sem, ha honi illetékességűek, és szabad nyílt levéllel, szabad kikötőből érkeznének! Azokat a hajókat, amelyek tulajdonosai vagy kapitányai arra vetemednének, hogy önkényesen kikötési engedélyt követeljenek, ha semmilyen körülmény nem áll fenn, amely a közegészséget befolyásolná vagy fenyegetné, el kell kobozni, és átadni közegészségügyi pénztár javára, vagy az illetékes eljárásnak. Ilyen esetben, függetlenül a hajó elkobzásától, a teljes személyzetet büntető jogilag kell eljárás alá vonni és elítélni.

4. Ezért minden bárka először valamely másodlagos kikötőben köteles nyilatkozatot tenni, ahol bemutatja nyílt levelét a közegészségügyi megbízottnak vagy a

hivatalsegédnek, aki kiadja az érvényes befogadási és kikötési engedélyt, majd ezt követően a hajó holt tengeri kikötőbe is betérhet, ott kiköthet, és erről elismervényt is kaphat.

5. Ha egy bárka közvetlenül nem térhet be egy másodlagos kikötőbe, túrnie kell, hogy holt tengeri kikötőben találjon menedékre, és egészen addig ott marad, amíg az időjárás megengedi, hogy áthajózzon és nyilatkozatot tegyen egy másodlagos kikötőben.

6. Ilyen tartózkodás ideje alatt, a veszélyes időszak folyamán és annak végéig a hajót éjjel és nappal örök vigyázzák. A veszély elmúltával, amely indokolta vagy indokolhatta az őrség állomásoztatásának rendkívüli körülményeit, az őrzés megszüntethető, és az őrség visszavonható, azonban a hajó személyzete a második pontban foglalt büntetés terhe mellett nem szállhat partra, és kapcsolatot sem vehet fel a helybéliekkel, mielőtt a jogszerű kikötési engedélyt ténylegesen megszerezte volna.

7. Azért, hogy az ilyen kikötők az érintett alattvalók nyelvén is érthetők legyenek, ezek név szerint a következők: *Buccarizza, Porto Ré, Volosca, Lovrana, Moschienenze, Czerpueniza, Novi, San Giorgio* és *Jablancz!* Az illetékes hatóságok vagy magisztrátusok ennek megfelelően adjanak részletes utasításokat a közegészségügyi megbízottaknak, hogy a jelen szabályzatban e tekintetben foglaltakat nincs és nem is lehet módjuk másként értelmezni.

8. Magától értetődik, hogy a fentiekben körülírt kikötőkbe csak szabad nyílt levéllel szabad helyről érkező teherhajók térhetnek be, arra azonban nincs mód, hogy ezt olyanok tegyék, amelyek bármely, netán ideiglenes korlátozás vagy amint mondják, megfigyelés alatt állnának, ezeket ugyanis az elsődleges kikötőkbe kell tovább küldeni.

9. A Tenger mellék elsődleges kikötőibe kell azonos módon átirányítani és elutasítani azokat a hajókat is, amelyek jóllehet szabad nyílt levéllel közlekednek, mégis valamilyen gyanút ébresztenének, vagy olyan jeleket mutatnának, amelyek miatt tanácsos volna rendkívüli fenntartásokkal élni.

10. Gyanút ébreszthet vagy gyanús lehet az a hajó, amely tengeri útja során ellentmondó kikötési engedélyeket kapott, de az is, amely személyi és dologi állapotában nem tökéletesen egyezik a nyílt levelekben és közegészségi tanúsítványokban foglaltakkal. Következésképpen ilyen hajót nem lehet és nem is szabad fogadni a fentiekben jelzett másodlagos kikötőkben, ezért kell távozniuk és betérniük az elsődleges kikötőkbe.

11. Minden egyes másodlagos kikötőnek van közegészségi megbízottja és felasketett hivatalsegédje, aki a megbízott alá van rendelve, és akit a megbízott átmenetileg felmenthet vagy mással helyettesíthet, természetesen az illetékes közegészségi magisztrátus értesítését és hozzájárulását követően.

12. A hivatalsegéd és a megbízottak csakúgy, mint az örök nyomatékosan felelősek minden olyan törvényszegésért, amelyre hanyagságuk, sőt hallgatólagos egyetértésük vagy összejátszásuk miatt került sor, általában a közegészségi szabályok ellenében, és különösen azokkal az óvintézkedésekkel szemben, amelyek kifejezetten vagy értelemszerűen a jelen szabályzatban foglaltatnak. Megemlítendő,

hogy a törvényszegés önmagát nem az eset csekélyisége alapján méri, és a büntetés, egészen a halálbüntetésig terjedően, a körülményekhez és a következményekhez fog igazodni.

13. Közegészségi megbízottak és hivatalsegédek nem engedhetik meg teherhajók és komphajók kikötését sem, lettek legyen akár honi illetékességűek vagy érkezzenek is bármely szabad helyről, egészen addig, amíg a teherhajón alapos vizsgálatot nem végeztek, és nem szemlélték meg annak személyzetét és rakományát.

14. Közeli vagy közvetlenül határos tartományok kizárása vagy gyanú alá helyezése esetén, nyílt levelek átvételénél akkor is szorgos füstölést kell végezni, ha a bárkák honi illetékességűek és szabad helyről érkeztek. Veszélyes időszakon kívül a nyílt levelek az előírt füstöléses óvintézkedés nélkül is átvehetők.

15. Nevezett óvintézkedés végrehajtása a következőképpen történik: ki kell nyújtani egy nádszálat a végén felhasítva, majd a hajó személyzetének egyik tagja a nyílt levelet és a rakomány papírjait teljesen kiterítve a hasítékba helyezi, és azokat a közegészségi megbízott vagy hivatalsegéd, miután ez megtörtént, elő- és hátoldalunkon is, kénes szalmaláng füstjében forgatja, amíg a füst a papírt kellően átjárja.

16. Miután a közegészségi megbízott vagy hivatalsegéd befogadta a nyílt levelet, és a rakomány papírjait, élszóban nyilatkoztatja a tulajdonost, majd a személyzetet is arról, hogy honnan érkeztek, milyen mennyiségű és minőségű a rakományuk, út közben hol kötöttek ki, találkoztak-e más teherhajókkal, azoknak milyen papírjaik voltak, vettek-e át bármit is más hajókról, illetve felvettek-e olyan dolgokat, amelyek gazdátlanul úsztak a vízben vagy heverték a tengerparton.

17. A tulajdonos vagy a kapitány nyilatkozata aggálytalan és így is kell értékelni, ha közvetlen tengeri útját váratlan esemény nem zavarta, sehol nem kötöttek ki, senkivel illetve semmivel nem érintkeztek, és amennyiben ugyanezeket és a körülményeket a teljes személyzet is igazolja, a nyilatkozat szóban is elfogadható.

18. Ámde, ha a kapitány és a tulajdonos nyilatkozata olyan személyi vagy dologi történésre utalna, amely vizsgálatot követel, vagy úgy tűnnék, hogy nem egyhangú vagy ellentmondásban van a személyzet nyilatkozatával, a közegészségügyi hivatalsegéd veszélymentes időszakban a megbízotthoz köteles fordulni, aki a tulajdonostól és a személyzettől alakilag szabályos írásos nyilatkozatot köteles felvenni.

19. Az ilyen nyilatkozatokat sorszámozva kell iktatni, és minden évben külön iratcsomóban megőrizni.

20. Minden egyes nyílt levél, amelyet holt tengeri kikötőkben bármely személy bármely időben, vagy másodlagos kikötőkben erre nem felhatalmazott személy adott ki, jogellenesnek minősül, így hitelesnek semmiképpen nem tekinthető. Azok a személyek, akik a hivatalosság látszatát keltve ilyesmit mégis kiadnának, számítsanak arra, hogy nyílt levelenként ötven forintos büntetésben részesülnek, feltéve, hogy a szándékosság, mint körülmény vagy veszélyes utóhatások nem jelentkeztek, ugyanis ennek büntetőjogi eljárás és ítélet a következménye.

21. Napnyugta után teherhajóktól nyílt levelet és nyilatkozatot sem lehet elfogadni, és kikötési engedély sem adható, különös sürgősségi esetektől és egyes minősített személyektől eltekintve.

22. Hivatalsegédek nem lehetnek távol a megbízottak előzetes értesítése és

engedélye nélkül. Utóbbiak ilyenkor, és nemcsak távollét, hanem jogosan igazolt akadályoztatás esetén is, alkalmasság szerint gondosan kiválasztva, a rendes hivatalsegédek helyett ideiglenes hivatalsegédet neveznek ki. Eligazítják őket és hivatali illetve hűségesküt vesznek tőlük. A megbízottak emlékezzenek arra, hogy az ilyen ideiglenes hivatalsegédek felett közegészségi szükséghelyzetekben és a hivatali ügyintézésben is különös gondossággal őrködjének.

23. Közegészségügyi megbízottak, minthogy a közegészségügyi magisztrátus alárendeltségébe tartoznak, munkájuktól nem lehetnek távol annak előzetes értesítése és engedélye nélkül. Ilyen esetekben, vagy például betegségük illetve más indokolt akadályoztatásuk miatt, kötelesek maguk helyett egy alkalmas személyt javaslatba hozni az illetékes magisztrátusnak vagy a hivatali előjárásnak, ugyanis tőlük függ a helyettes kinevezése.

24. Nyílt levelek kibocsátása a közegészségi magisztrátus vagy hivatali előjárás alárendeltségébe tartozó megbízott által történik.

25. A megbízott, horgonyzás címén a hajózási jegyzékben szereplő minden bárkától fél lírát szed be, a latin vitorlásoktól és a keresztvitorlásoktól pedig egy illetve két lírát. Ugyanez a járulékos jövedelem érvényesíthető a rakományra nézve, amennyiben kereskedelmi portékákról van szó, de ezek hiányában a megbízott ezt a pénzt nem szedheti be. Mentések az ilyen terhektől a honi halászbárkák és katonai helyeken a hadi naszádok. Utóbbiak kötelesek mindig maguknál tartani az illetékes századparancsnok vonatkozó tanúsítványát.

26. Mind a megbízott, nemkülönben a hivatalsegéd felfüggesztheti a kikötési engedély vagy a nyílt levél kiadását azoknak a teherhajóknak, amelyek nem tesznek eleget a fentiekben előírt juttatás megfizetésének, amelyről egyébként díjmentes nyugtát is kaphatnak, ha követelnék.

27. Veszélyes időszakokban, és veszélyesnek minősítendő bármely szomszédos tartomány kizárása vagy felfüggesztése is, halászbárkák tekintetében az alábbi felügyeletet kell alkalmazni.

1) Nem honi illetékességű bárkáknak halászat nem engedélyezhető a megjelölt területhez tartozó vizekben.

2) Honi bárkák olyan helyekről, amelyek határosak vagy közeliak a kizárt vagy gyanús területtel, az örség látóterén kívül nem távolodhatnak el a szárazföldtől. Evvel a megszorítással napvilágnál halászhatnak, és közegészségi nyílt levél nélkül is kiköthetnek. Másfelől közegészségügyi levéllel sem dolgozhatnak a szárazföldtől távol, az örök látókörén kívül, és kiváltképpen nem az éjszaka folyamán. Ez esetben bárkájuk elkobzásra kerül, és testi fenytést kapnak a közegészségi magisztrátus mérlegelése alapján.

3) Honi bárkák olyan területről, amelyek távol esnek a kizárt vagy gyanús tartományoktól, nyílt levél nélkül halászhatnak napvilágnál és az örök látókörében. Amennyiben eltávolodnának a szárazföldtől vagy éjszaka akarnak halászni, közegészségügyi nyílt levelet kell beszerezniük. Ez előírja az órák számát, arányosan a kizárt vagy gyanús területtől való távolsággal, következőképpen figyelembe veszi a kikötés és a veszélyeztetés lehetőségét is. Az engedély határidejének lejártával a levél újra érvényesíthető és hitelesíthető, de a határidő után és érvényesítés

nélkül a bárka gyanúsna minősül, másodlagos kikötőkbe sem térhet be, és az elsődleges kikötőkhöz kell fordulnia.

4) Nagyobb elővigyázatosság érdekében az egyik halásznak ideiglenes hivatalsegédi megbízást kell adni, felesketve arra, hogy nem engedi a bárkát tiltott parton kikötni, a tengeren nem lép kapcsolatba egyetlen teherhajóval sem, és visszatéréskor a való igazat fogja előadni.

28. Veszélytelen időszakokban nagyobb türelem tanúsítható.

1) Nyílt tengeren hazai és külhoni bárkák is halászhatnak.

2) Kikötőbe visszafogadva egyiket vagy másikat, ha nincs nyílt levelük, arról kell nyilatkozniuk, hogy távollétük nem haladta meg a 24 órát.

3) Másfelől követelni kell a nyílt levelet azoktól a halászbárkáktól, amelyek átlépték a fenti teljes nap időhatárát.

29. Közegészségi törvényszegések bejelentői, lettek legyen az elkövetők hajósok, megbízottak vagy hivatalsegédek, az illetékes felettes hatóság vagy előljáróság pénztárától veszik át 6-tól 50 forintig terjedő jutalmukat, a bejelentés kisebb vagy nagyobb jelentőségének arányában, a bejelentő titkosításának gondos fenntartása mellett.

30. Veszélyes időszakban a tengerpart őrzését és védelmét az adott tartomány vidéki lakossága látja el, a kikötésre alkalmas partszakaszon vagy olyan helyeken, ahonnan a part teljes hosszában uralható, az örök rendszeresített állomásokra való szétosztásával, és időszakos leváltásával. Ezeknek az állomásoknak a láncolata és elhelyezése azt a rendszert szolgálja, amelynek telepítése és alkalmazása jelenleg is hatályban van, ha pestis jelenne meg Dalmácia területén.

31. Eltekintve Trieszt és Fiume elsődleges kikötőinek állomásaitól, felsoroljuk azt a 26 területi állomást, amelyek a *Buccari* uradalomhoz tartoznak az alábbiak szerint.

1. *Fortino*, 2. *Pechina*, 3. *Martinschisa*, 4. *Surcowo*, 5. *Sesagn*, 6. *Rupiza*, 7. *Urign*, 8. *Suhimiri*, 9. *Crascowo*, 10. *Serschiza*, 11. *Lipizza*, 12. *Tichovo*, 13. *Dresnewo*, 14. *Dumboche*, 15. *Rosinosello*, 16. *Perfin*, 17. *S. Giacomo*, 18. *San Giacomo és Casiach közötti rész*, 19. *Casiach*, 20. *Sant Elena*, 21. *Zinquiniza*, 22. *Selce*, 23. *Valleslana*, 24. *Jesenowo*, 25. *Novi*, 26. *Zernoniza grande*.

Az a 14. állomás és területi egység, amely *Castua* kapitánysághoz tartozik.

1. *Plotshe*, 2. *Riasboine*, 3. *Perluca*, kettőzött őrséggel, 4. *Volosca*, 5. *Drasiza*, 6. *San Giacomo*, 7. *Punta di Damovich*, 8. *Iciki*, 9. *Madonna di Crai*, 10. *Santa Marina*, 11. *S. Giovanni*, 12. *Dubocca*, 13. *Malinsko*, 14. *Punta di Bersez*.

Az a 12. állomás, amely *Pisino* város körül terül el.

1. *Ika*, kettőzött őrséggel, 2. *S. Maria Madalena*, 3. *Lovrana* felső kikötője, 4. *Lovrana* kikötője, 5. *Pecarowa*, 6. *Medveja*, 7. *Cesara*, 8. *Bersez* kikötőjétől balra, 9. *Bersez* kikötőjétől jobbra, 10. *Bersez és Stupova közötti szakasz*, 11. *Stupova*, 12. *Bersez* kikötője.

Harminc állomás, amely a Károlyvárosi Katonai Körzethez tartozik.

1. *Povile*, 2. *Klenova*, 3. *S. Ilia Cerdach*, 4. *S. Elia Bunicza*, 5. *S. Elena*, 6. *S. Salvador*, 7. *Vlasca*, 8. *S. Giorgio*, 9. *Dumboka*, 10. *Lukovo*, 11. *Vlasca*, 12. *Klada*, 13. *Starigrad*, 14. *Ivancza mala*, 15. *Stinicza*, 16. *Lablancz*, 17. *Rakovicza*, 18.

Vragniak, 19. Baczvicza, 20. Prisna, 21. Celo Vino, 22. Cesaricza, 23. Tatignia, 24. Vidovac, 25. Cernicza, 26. Skockobila, 27. Lukovo, 28. és 29. Lukovo és Ters-teniza közötti két állomás, 30. Terstenicza.

Zengben három állomás.

1. a kikötőben, 2. *S. Ambrogio*, 3. *S. Maria d'Ert*.

Karlobagban két állomás

1. a *San Carlo* foknál, 2. *Macelli*.

32. Veszélyes időszak kezdetén a közegészségi megbízottak, katonai kikötőkben pedig a kirendelt századok súlyos felelősséggel tartoznak azért, hogy az öröknek a fenti állomásokhoz telepítéséhez és elosztásához megfelelő eligazításokat és intézkedéseket adjanak. Ugyanez a felelősség terheli a Mi ügyosztályainkat, bíróságainkat és elöljáróinkat, az illetékes hivatalnokokat és törvényhatóságokat is, ha nem teljesítenék vagy késleltetnék a szükséges őrség kiállítását.

33. Az öröket 24 óránként kell leváltani, forgó rendszerű vezénnyelssel, nehogy a rendszerrel illetve az emberekkel szemben panasz vagy részrehajlás ne keletkezzék. Katonai kikötőkben, katonai rend szerint, a parancsnokok a polgári lakosságból is felvehetnek helyettes öröket a közegészségügyi megbízott előzetes értesítése és beleegyezése alapján, de a parancsnokok nem kötelesek az ilyen helyetteseket elfogadni, ha azok korábban nem voltak csapatszolgálatban, kiskorúak, és testileg vagy szellemileg valamilyen fogyatékoságtól szenvednének.

34. Az öröket puskákkal, löporral és golyókkal, valamint egy lámpással kell felszerelni.

35. A feladatok ellátása minden díjazás vagy kedvezmény nélkül történik, azonban az illetékes hatóság vagy elöljáróság minden állomás részére tűzifából napi ellátmányt fog kiosztani, különösen a téli időszakban.

36. Éjjel-nappali éberséggel kell megakadályozni, hogy egyetlen bárka se köthessen ki a holt tengeri kikötők partján, még kevésbé léphessen bárki is a személyzetből a szárazföldre. Így tehát a személyzet és a bárka is távol tartandó, kéréssel, felszólítással, de ha kell, erőszak alkalmazásával.

37. Annak érdekében, hogy a kihelyezett állomások hatásosabban védekezzenek a mindenkori behatolások ellen, az első hangjelzésnél, de még inkább az első puska lövésnél az örök a két szomszédos állomásról siessenek át a veszélyeztetett állomás megerősítésére.

38. Amennyiben egyik vagy másik állomás olyan távolságra volna, hogy odáig nem hallatszanék a kiáltás vagy puska lövés, fényjelzést kell adni az órallomás tetejéről. Ámde abban az esetben, amikor szükségesnek vagy hasznosnak találják a különleges módszerek alkalmazása, a közegészségügyi megbízott illetve egy katonatiszt is harangozást rendelhet el, és a helybeliek külön csapatával is a helyszínre siethet.

39. Minden állomáson egy-egy őrszem látja el a mindenkori feladatokat, az időrendi beosztásnak megfelelően.

40. Az emberiség szellemében megfontolandó, hogy a szélvihar hatalmába került bárkák, ha segítségért könyörögnek, menedéket kapjanak, nehogy titokban vagy erőszakosan érjenek partot, amire kétségbeesett helyzetükben gondolnának,

vagy így is cselekednének. Az örök nem tehetik meg, hogy szembe szegüljenek ezeknek a bárkáknak a befogadásával, legyen az akár a másodlagos, akár a holt tengeri kikötőkben, azonban ilyen esetekben puskalövésnyi távolságból őrség vigyáz rájuk éjjel-nappal, amint azt a jelen szabályzat 6. pontja tartalmazza. Az érintett állomást, ha menedéket adott valamely bárkának, a nagyobb biztonság érdekében a szomszédos állomások őreivel kell megerősíteni, akik a szükséghelyzet múltán azonnal visszarendelendők.

41. Ha valamely tilalom és kizárás alatt álló bárka menedéket kapott holt tengeri vagy másodlagos kikötőben, és hiányt szenvedne vízből, borból és kenyérből, és azt kérné, hogy készleteit feltölthesse ezekből a mindennapi szükségleteket szolgáló élelmzési anyagokból, a portékák megfelelő ára és a szolgáltatási költségek ellenében a közegészségügyi megbízott úgy rendelkezik, hogy a jelenlétében megtörténhet az átadás és ellentételezés a következő óvintézkedések mellett. A partra egy tengervízzel teli edényt kell kihelyezni, és ebbe szórja bele a hajótulajdonos a pénzürméket, majd azokat onnan két órás áztatás után a hivatalsegéd fogja kiemelni, mivel így tisztultak meg minden lehetséges ragályozódó anyag bevonatától. Nevezet hivatalsegéd egy kis mólóra vagy asztalra helyezi az adott partszakaszon az ellátmányt, és ennek elviteléhez a hajó személyzetének kizárólag egy tagja partra szállhat, amennyiben ez elkerülhetetlen volna.

42. Ha valamely tiltott vagy kizárt bárka hajótörés által fenyegetvén, vagy a hajótest sérülése miatt segélyként révkalauzt, horgonykötelet vagy kötélvontatást illetve más egyebet igényelne, a közegészségügyi megbízott gondja legyen, hogy a veszélybe került bárka megmentését összevesse a vonatkozó előírásokkal. Amennyiben bizonyossá válnék, hogy a bárka beszennyezi a mentésnél segédkező személyeket és dolgokat, vagy kikötési engedélyre volna szüksége, a megbízott a mentés minden szakaszában személyesen köteles részt venni. Ha vita keletkeznék a megbízott, illetve a segélykérők között a munkadíjakról és a további juttatásokról, az illetékes magisztrátusok vagy előjárók hozzák meg a döntést az arányosságnak megfelelően. Sürgős szükség esetén, ha a személyzet arra kényszerül, hogy a teherhajót sorsára hagyja, és a partra meneküljön, megfelelő távolságban, tűzfegyverrel ellátott örök veszik körül őket, mindenféle személyes érintkezés elkerülésével, és a közegészségügyi megbízott gyors jelentést továbbít a legközelebbi elsődleges kikötőnek, hogy a szükséges utasításokat megszerezze.

43. Amikor egy tiltott és kizárt bárka hajótörést szenvedne, vagy más hajóval összeütköznék, holt tengeri illetve másodlagos kikötőben vagy a kikötő előterében a hajót, a rakományt és a személyzetet egy nagyobb csónakból a hivatalsegéd tartsa szemmel, halálbüntetésig is kiterjedő büntethetőségének terhe mellett, hogy a hajóról a legcsekélyebb dolgot se lehessen eltávolítani, és személyek illetve dolgok között keveredés se keletkezzék. A közegészségügyi megbízott viszont kifejezetten gondosan összeállított jelentést küldjön a legközelebbi elsődleges kikötő parancsnokának, az általános közegészségügyi szabályzatban már előírt további rendelkezések és óvintézkedések hatályba helyezése érdekében.

44. Ha valamely holttest a partra vetődne, és bizonyosan veszélytelen volna, megszentelt földbe temethető, azonban mindenféle szertartás mellőzésével. Ameny-

nyiben a holttest felől bizonyosság nem szerezhető, vashoroggal a szárazföldre húzva, végső megsemmisítésként elégetendő, majd a hamvakat a tengerbe kell szórni. Amikor a holttest ilyen kezelése megoldhatatlan a szükséges tűzifa hiányában, a partról el kell vontatni és hatlábnyi mélységű gödörbe vetés után égetett mésszel kell beszórni, így elfojtván és elpusztítva az ártalmas csírák terjedését. A vashorgot izzítással kell megtisztítani, a temetéshez használt köteleket pedig tűzben kell elégetni.

45. Az a város vagy eljáróság, amelynek alárendeltségébe az állomások és az örök tartoznak, összeírja valamennyi nemesi rendű vagy művelt polgárát, akik forgórendszerben, éjjel-nappal, váratlan órákban ellenőrzik az őrséget, így szerezvén bizonytságot annak hűségéről és éberségéről. Katonai kikötőkben ugyanezt a feladatot a tiszti állomány végzi. Az illetékes közegészségügyi megbízottak és a katonai parancsnokok pedig soha nem lankadó szorgossággal vigyázzák az ilyen ellenőrzéseket.

46. Hanyagságon kapott örök büntetése 25 botütés lesz, azonban a visszaesők még fájdalmasabb büntetést kapnak. Sőt, a hűtlenség még súlyosabb büntetést von maga után, amely a körülményekre tekintettel egészen a halálbüntetésig terjeszthető.

47. Mivelhogy az állomások szabályszerű távolságban vannak egymástól, az egyik állomás őrsége a másik őrségnek, majd így tovább az utolsó állomásig, a híreket egyszerűen és megbízhatóan továbbíthatja bármely eseményről vagy gyanújelről. Egyfelől az örök olyan eligazításban részesültek, hogy a fontos híreket a javasolt módon továbbítsák a közegészségügyi megbízottnak, különösen azokat a híreket, amelyek kifejezetten valamely teherhajó megmeneküléséről érkeznek. Másfelől az érintett megbízott emlékezzék arra, hogy személyesen igyekezzék a helyszínre, ha valamely gyanús körülmények állnának elő, a nem szabad helyről érkezett és megmenekült teherhajót pedig eleve gyanúsnak tekintse.

48. Amikor valamely ismeretlen személy a szárazföld felől érkezik, különösen akkor, ha nincs úti levele vagy más megfontolásból gyanúsak a körülmények, illetve egy ismeretlen személy hajótörést követően a tenger felől ér partot, az örök a szárazon vele semmilyen kapcsolatba nem léphetnek, ellenben körbe veszik és töltött fegyverrel a legközelebbi veszteglő intézetbe kísérik. Amennyiben az intézet nagyobb távolságra volna, és az ilyen bekísérés veszélyesnek mutatkoznék, a legközelebbi közegészségügyi megbízotthoz kell fordulni, akinek gondja lesz arra, hogy más módon intézkedjék valamely elkülönített veszteglő helyről és a gyanús személy hűségés őrzéséről.

49. Veszélymentes időszakokban a másodrendű kikötőkben a közegészségügyi hivatalsegéd végzi az örök ellenőrzését, és arra is legyen gondja, hogy időnként a körzetébe tartozó holt tengeri kikötőket is meglátogassa, bizonytságot szerezvén arról, hogy azokban egyetlen egy teherhajót sem fogadtak be, és még kevésbé adtak kikötési engedélyt a részére.

50. Minden területi egység partszakaszán lehetnek holt tengeri és másodrendű kikötők, amelyek más területi egység joghatósága alá tartoznak, így ha az ott szemlélő hivatalsegédek megfigyelnek vagy megtudnak valamely elkövetett tör-

vényszegést vagy hanyagságot, azokat kötelesek jelenteni a megbízottnak, függetlenül attól, hogy értesülésüket jelzés útján vagy egyéb módon szerezték.

51. Minden híradást, megelőző intézkedést, és valamennyi közegészségi szükséghelyzetet illetően, amelyben a késlekedés veszéllyel járna, kijelentjük és megparancsoljuk, hogy egyik hivatal a másiknak, és egyik megbízott a másiknak a legnagyobb felelősséggel adjon kölcsönös és szorgos segítséget illetve munkavégzést, eltekintve mindenféle előzetes ítéletalkotástól és még inkább nehezteléstől. Tegyenek félre mindenféle szempontot a közjó megőrzésére irányuló kifejezett akaratunkkal szemben. Az ilyen együttműködés semmilyen hátránnyal nem jár a felek részére, és egyedül a Mi korlátlan teljhatalmunk folyománya.

52. A közegészségi megbízott, pontosan és kellő rendszerességgel, két naplót köteles vezetni. Ezek egyikében a kikötött teherhajókat veszi jegyzékbe, a másikban a távozókat, és mindkét esetben feljegyzi az érkezés és a távozás keltét, a hajó típusát, nemzeti illetőségét, a tulajdonos vagy a kapitány nevét, és a rakomány fajtáját.

53. A megbízott, függetlenül a jelen szabályzatban foglalt eligazításoktól, emlékezzék arra, hogy pontosan és senki másra nem áthárítható módon kövesse a mindenkori legutolsó utasításokat, amelyek az alárendeltsége szerinti közegészségi magisztrátustól vagy előjáróságtól érkeznek.

54. Minthogy veszélyes időszakokban a veszélynek leginkább kitett kikötőkben felfegyverzett naszádot kell állomásoztatni, nevezett naszád és a naszádosok is a közegészségügyi megbízottnak rendelkezései és parancsai alá lesznek rendelve, akit erre az előjáróságok felhatalmaztak.

55. Ezek a naszádok a part mentén járőrözve különösen a teherhajókat fogják feltartóztatni, és olyan vizek felé terelni, ahol miután kiderítették, hogy honnan jöttek, távozásra bírhatják őket, ha nem fogadhatók, így eltávolítják őket a kikötő előteréből. Arról a közegészségügyi megbízottnak kell szorgosan gondoskodnia, hogy nevezett naszádok a számukra elrendelt munkát folyamatosan végezhessék.

56. Veszélyes időszakokban a helyi emberekből álló őrseget katonákkal kell megerősíteni, akik minden művelet kapcsán és a közegészséget érintő megelőző rendelkezéseket illetően a megbízottnak ugyanolyan engedelmességgel és függetlemmel tartoznak, mint saját tisztjeiknek, és súlyos felelősségük van abban, hogy ennek az engedelemnek és függetlemnek szorgos tanúsításával vegyenek részt az együttműködésben.

57. Ugyanezek a tisztok a legsúlyosabb büntetés terhe mellett nem engedhetik és nem is engedik meg maguknak, hogy kikezdzék a közegészségügyi megbízott tekintélyét, beleártván magukat annak feladataiba és működésébe, és ezt a legénységi állomány sem teheti meg a hivatalsegéddel szemben, még kevésbé tehetik ezt a nyílt levél átvételének különösen jelentős eljárásában és a kikötési engedély kiadásánál.

58. A megbízottak tartsák köteles feladatuknak, hogy kölcsönösen jó egyetértést és kapcsolatokat ápoljanak nemcsak saját hivatalaikkal, hanem a határos külhoni országok hivatalaival is, és egymást úgy támogassák, hogy az a közegészségügyi szabályok szorgos és közös betartására, továbbá a törvénysértések leleplezésére és megbüntetésére irányuljon.

59. Nevezett megbízottak ahhoz tartásuk magukat, hogy az állomások hálózata keresztül azonnali jelentést küldjenek minden érdemi eseményről illetve cselekedetről a magisztrátusnak vagy annak a bíróságnak, amely alá rendeltettek. A körülmények összefoglalásával pedig havonta és részletesen jelentsék az adott időszak veszélyforrásait, és a megelőző intézkedéseket, utóbbiak hatásával együtt.

60. A magisztrátusok, a bíróságok és a tartományi előjárók tekintsék feladatuknak az Intendatúra vagy a Trieszti Közegészségi Magisztrátus szorgos értesítését a jelentősebb eseményekről, nemcsak azért, hogy nevezettek ezekről tudomást szerezzenek, hanem a legmagasabb szintű, hasznosnak és alkalmasnak ítélt intézkedések végett is. Ezért a fentnevezett Trieszti Magisztrátus is ahhoz tartsa magát az értesülések birtokában, hogy azokat kellő szorgossággal rendszerezze, majd továbbítsa Legfelsőbb Bécsi Közegészségi Bizottságunk részére.

61. Avégből, hogy senki se hivatkozzék a jelen szabályzatban foglaltak ismeretének hiányára, és így vonja ki magát annak általánosságában és egyes szakaszaiban foglaltak maradéktalan és elkerülhetetlen betartása alól, a szabályzatot nyomtatva kell közhírré tenni és kifüggeszteni. Hangsúlyozandó azonban, hogy törvénysértések tekintetében, mind a hűtlenség, mind a hanyagság előfordulása esetén, nemcsak a megbízottak, hivatalsegédek, örök vagy bármely alattvalók, de külhoni személyek sem hivatkozhatnak az elkövetés tárgyi csekélységére.

62. Ezért tehát az illetékes szervek könyörtelenül járnak el minden törvényszegővel szemben, és alapvető szabályként a megvalósult cselekményt veszik figyelembe, mindenféle jogi formalitások ellenében.

63. Ezennel illetékes szervnek nyilvánítjuk Trieszt, Fiume, Zengg és Buccari magisztrátusát a közegészség elleni törvénysértések kivizsgálása és elbírálása tekintetében. Törvénysértő katonai személyek ügyében a közegészségügyi magisztrátusok illetékesek nemcsak az elkövetők letartóztatásában, amelyben teljes támogatást élveznek a katonai bíróságok részéről, hanem a tényállás rögzítésében is. Majd csak ezt követően kerülnek kiadatásra az elkövetők a legközelebbi ezrednek az eljárásilag szabályos per lefolytatása és a büntetés kiszabása érdekében.

64. A büntetések kiszabásának, következképpen a törvénysértéseknek a megelőzésére az illetékes bíróságoknak és közegészségügyi megbízottaknak legyen a gondja, hogy a közegészségi ügyek gyanúsítottjainak vallomásait, és nyilatkozatait közhírré tegyék, és a köznépnek bemutassák a törvénysértés súlyosságát, miszerint igen nagy vétek az, amelyet a törvénysértők Istennel szemben elkövettek, túl azon a felelősségen, amellyel világi uraiknak és a nagyközönségnek tartoznak.

65. Minden közegészségügyi területi egységben, de különösen azokban, amelyek gyakrabban esnek a járvány gyanúja alá, büntető oszlopok állíttassanak, mintegy jeleként az elrettentésnek és a büntetés eszközének, és melléjük egy póznát kell állítani, ráerősített fekete táblával, amely helyi nyelven, fehér betűkkel hirdeti a büntetés okát, hogy senki ne hivatkozhatson arra, hogy nem volt tisztában a közegészség ellen elkövetett törvénysértések súlyosságával.

66. Jelen szabályzat hatálya és betartási kötelezettsége nemcsak a Dalmáciában feltámadó pestis esetére terjed ki, hanem minden más hasonló jelenségre, és a

szabályzat akkor is hatályban marad, ha a pestis gyanús jelei szünetelnének, vagy teljes egészében eltűnnének.

67. A Mi Friuli Tengermellékünkön, megfelelő módosításokkal, ugyancsak a jelen szabályzat alkalmazandó.

Különbségtétel nélkül tudja meg az összes magisztrátus, bíróság, elöljáróság, közegészségügyi megbízottak, hivatalsegédek, örök és mindenki más is, hogy folyamatosan szem előtt kell tartaniuk a jelen szabályzatban kifejtett szándékainkat, akaratunkat és parancsainkat, szó szerint és értelemszerűen is, hogy kegyességünket kiérdemeljék, és uralkodói felháborodásunkat elkerüljék.

Bécs városunkban kiadva, 1764. március 18-án.

Mária Terézia

P.H.

Gian Cristoforo Bar. de Bartenstein

Ő szentséges, császári, királyi apostoli fensége
saját rendelkezésére

574.

Kötél általi halál a vesztegzári rend ellen vétőknek.

Császári-Királyi rendelet.¹⁷⁵

1766. aug. 25.

Mi, Mária Terézia stb., stb.

Császári királyi és fejedelmi kegyességünkkel és összes jókívánságunkkal köszöntjük valamennyi hűbéresünket, országaink lakóit, és alattvalóinkat, minden örökös királyságunkban, fejedelemségünkben és tartományunkban, legyenek bármilyen méltóságban, rendben, hivatalban vagy tevékenységben: A különböző veszteglő intézetek létrehozásával kettős célt tűztünk Magunk elé, amelyek közül az egyik arra irányult, hogy a szárazföldi és tengeri *Commercium* útja folyamatosan nyitva álljon, a másik viszont azt célozta, hogy a közegészségügyi állapotok minden lehetséges járvány betörésének veszélyével szemben megőriztessenek.

Túlmenően az ismételten nyilvánosságra hozott egészségügyi rendtartásokon, különös tekintettel azokra, amelyek az 1755. és az 1764. évben a Belső Ausztriai *Littorale*-ra vonatkoztak, világos rendszabályok írják elő további királyságainkban és tartományainkban is, hogy mi állhat a közegészség megőrzésének szolgálatában.

Ezért annak érdekében, hogy ebben a veszélyekkel körülvett tárgyban minden, emberileg még egyáltalán lehetséges óvintézkedést megtehessünk, és a sajnálatos csapásokkal szemben örökös királyságainkat és tartományainkat még inkább megóvhassuk, indítatva éreztük Magunkat arra, hogy a kiadott rendelkezések megszegőivel szemben a legsúlyosabb büntetéseket alkalmazzuk, és joggal elvárjuk, hogy jelen rendelkezésünk az egész Tengermelléken érvényesüljön, tartozzék az különböző bírósági rendszerek alá, továbbá a Görzi és Gradiskai grófságokban, hasonlóképpen a német és magyar örökös tartományokhoz, különösen azonban olyan területeken, ahol pestis-védőzár létesült, vagy ilyen a jövőben kerül kialakításra. Akaratunk szerint tehát:

¹⁷⁵ Ugyanez a rendeletet külön magyarországi használatra, latin nyelven – lásd II. kötet 571. folyószámon.

Először: minden eddig kiadott, és a fentiekben hivatkozott szabályzatunkat a kihirdetés helyén megújítva, ezennel törvényesen elrendeljük, hogy mindenkivel szemben, aki saját maga hamis *Attestata*-t, útlevelet, *Fede*-t, *Prattica*-t, vagy hasonló, az egészségi állapotra vonatkozóan szabad mozgást engedélyező *Falsa*-t szándékosan előállít, illetve ilyen okmányokat rendel meg, vagy más úton jut azok tulajdonába, majd ezekkel kísérletet tesz a vesztegzár megkerülésére, rövid úton halállal, mégpedig kötél általi halállal büntetendő, evégből tehát az alábbiakban részletezett személyeket *ad processandum* át kell adni a legközelebbi büntetőbírósnak, nemesi rangúakat, vagy más előjogokkal rendelkezőket pedig a saját illetékes bíróságainak, mégpedig a legcsekélyebb személyválogatás nélkül, legyenek azok egészségügyi tisztviselők vagy alárendeltek, idegenek vagy alattvalók. Hasonlóképpen azon akaratunkat is kinyilvánítjuk, hogy a fenti büntetés minden egyébre való tekintet nélkül sújtson le azokra a tisztviselőkre is, akik felismerten hamis bizonyítvánnyal, személyek és áruk tovább haladását engedélyezik, nem kevésbé azokat is, akik az előírt határidő előtt személyeket és árukat engednek ki a vesztegzárból, de azok a beosztott hivatali szolgák is büntetendők, akik tudomást szerezvén az ilyen visszaélésekről, azt 24 órán belül nem jelentik a legközelebbi katonai parancsnokságnak, vagy polgári eljáráságnak, amely szervek az ilyen vétkesekkel szemben lefolytatandó eljárást lehetőség szerint gyorsan bevégzik, és rendelkeznek a meghozott ítélet kegyelmi kérvény benyújtásának engedélyezése nélküli, közvetlen végrehajtásáról.

Másodszor: azt akarjuk, hogy a hamis bejelentés a származási helyet illetően, ahonnan a személyek és az áruk érkeztek, hasonlóképpen halálbüntetést vonjon maga után, amennyiben a hajók és a szárazföldi szállítmányok olyan vidékekről érkeztek, amelyek vesztegzár kötelesek, így a valótlan adatok közlése a vesztegzár elkerülését célozta.

Harmadszor: minden beérkező személynek tilos, az elkerülhetetlen fenti halálbüntetés terhe mellett, a *Prattica* kézhezvételét, és a vesztegzár letöltését megelőzően más személyekkel érintkezni, szabad hajókhoz közelíteni, árukat és egyéb értékeket kirakodni, hacsak nem rendelkezik kifejezetten erre szóló engedéllyel, és kísérettel egy egészségügyi tisztviselő részéről.

Negyedszer: egészségügyi záróvonal melletti területen, vagy a Tengermelléken élő alattvalóinknak, különös tekintettel a kocsmárosokra és vendégfogadósokra, két évig terjedő várerődítési kényszermunka, és iparendélyük elvesztésének terhe mellett, nyomatékosan tilos vendégül látni idegen, gyanús, vagy ismeretlen személyeket, akik nem rendelkeznek érvényes, az átlépés helyének őrsége és előljárósága által láttamozott, és az új normatívák szerint aláírt útiokmányokkal. Hasonlóképpen tilos

Ötödször: idegenekkel együtt, az előírásoknak megfelelő *Prattica* nélkül bármilyen árut átvenni, vagy tovább szállítani, ezúton előnyben részesítve ezeket az árukat, és a *Prattica* nélkül beutazó személyeket, továbbá tilos segíteni a továbbjutásukat, vagy a vezetésüket elvállalni, illetve velük bármilyen kapcsolatba lépni.

Azon a helyen azonban, ahol bárki vétkessé válik az előző szakaszokban részletezett büntetések értelmében, az érintett személyek, de azok az alattvalók is, akik

nyomatékosan megerősített rendelkezéseinket megszegték, a legcsekélyebb késedelem nélkül feljelentendők a hatóságoknál, vagy a község előljárójánál, az ellenük folytatandó szabályszerű eljárás megindítása érdekében.

Azok az alattvalók, akik a jelen törvény értelmében bűnt követtek el, azonnal eljárás alá vonandók az illetékes büntetőbírószágon, és a fenti előírások szerinti rendben büntetendők.

Hatodszor: a már kihirdetett rendelkezések egyes tengeri fő, és mellék kikötőket jelöltek meg, hasonlóan a záróvonal által érintett szárazföldi helységek és tartományok útvonalainak kijelöléséhez, és minden belépés csak ezeken keresztül engedélyezett az előzetesen kézhez vett *Prattica* birtokában, tehát ezeknek a rendelkezéseknek a tartalma jelen időponttól kezdve teljes terjedelmében hatályban marad a következők szerint:

Senkinek nem engedélyezhető, hogy a megjelölt helyeken kívül lépjen be az ország területére, tehát csakis akkor folytathatja az útját, ha a kijelölt helyeken az előírások szerinti veszteglést teljesítette, a magával hozott értékek szabályos, intézeti fertőtlenítésével együtt, majd erről útiokmányt kapott, amelyet a vesztegintézeti tisztviselők állítottak ki a megjelölt helyeken, és amelyet az illetékes felettes veszteglő állomás parancsnoka, illetve *commissario*-ja látott el kézjeggyével; egyidejűleg minden mellék- és kerülőutat le kell zárni, vagy elárkosítani, hogy ezután a legsúlyosabb testi fenyegetés vagy halálbüntetés terhe mellett egyetlen tisztviselőnek vagy alattvalónak se álljon módjában bárkit is beengedni az ilyen mellékutak mentén fekvő helységeken keresztül, még kevésbé vízi úton keresztül fogadni bármely tiltott terület felhasználásával.

Tekintettel arra, hogy fertőződő áruféleségek, és háztartási ingóságok révén a járványos betegségek nagyon könnyen áterjedhetnek, az ilyen dolgok behozatala szigorúan tilos, ha a határ túloldalán pestis pusztít, így a tilalom betartására a legapróbb részletekig ügyelni szükséges.

Amennyiben előfordulna, hogy szállítmányozók és utazók, vagy bárki más, bármilyen náció tagjaként, járvány kitörésekor és egyben a legnagyobb veszély esetére elrendelt veszteglési időtartam idején behatolna az ország területére valamely tiltott mellékúton keresztül, *porti morti*-nál, vagy más kikötő helyen keresztül, illetve a parthoz kikötési szándékkal közelítene, a helyszínen leadható halálos lövés terhe mellett azonnal figyelmeztetendő, hogy haladéktalanul forduljon vissza a kijelölt főútvonalra, és az előirt vesztegintézeti helyen jelentkezzen, ha azonban a figyelmeztetés ellenére bárki is erőszakkal akarna áthatolni a védvonalon, engedély nélküli *porto*-ban, vagy kikötési helyen szándékoznék partra szállni, vagy a határon egyéb fondorlattal akarna belopakodni, az ilyen személyekre azonnal tüzet kell nyitni, célzott halálos lövéssel, minden egyéb szempontra való tekintet nélkül, a holttestek pedig a helyszínen elégetendők és eltakarítandók.

Ilyen esetben a halottak hajóját, közlekedési eszközeit, minden rakománnyal és áruval együtt, szárazföldi forgalomban a társzekereket és a felszerszámozott lovakat, a rakománnyal és árukkal együtt haladéktalanul, minden várakozás nélkül, ügyelve a szükséges óvintézkedésekre, fertőtlenítés céljából le kell adni az illetékes vesztegintézetbe, ahol minden további különbségtétel és mérlegelés nélkül az

egész készlet a lovakkal együtt elkobzásra fog kerülni. Előfordulhat azonban, hogy

Hetedszer: olyan időszakban, amikor bárhol pestis járvány észlelhető, következőképpen vesztegzári intézkedések lépnek életbe, valaki ide érkezvén egy vesztegzárra kötelezett területről, *Prattica* vagy *Fede* nélkül, nem az engedélyezett útvonalon, vagy tiltott mellékutakon lopakodik be az országba, illetve a *littorali* mentén a hatályos tilalom ellenére, engedély nélküli kikötőben, vagy illegális kikötőhelyen rakodik ki, és innen szárazföldi úton akar továbbhaladni; az ilyen személyt vagy személyeket azonnal át kell adni a legközelebbi büntető bíróságnak, amely egy egészségügyi, és két másik magisztrátusi tisztviselőnek, vagy utóbbiak helyett más közszolgálat két tisztviselőjének, és egy *actuarius* -nak a bevonásával az *examen* -t az közegészség fenntartása érdekében a legnagyobb körültekintéssel *summarissime* elvégzi a tekintetben, hogy a belopakodás miként, kinek a segítségével, és milyen útvonalon történt, majd az említett hivatalos személyek rögtönítélő bíraskodással, a szabályos büntetőeljárási rend mellőzésével, a fenti cselekmény bizonyítását követően a behatoló személyeket a helyszínen végrehajtható, golyó általi halálra ítélik, majd a holttest megsemmisítése a már említettek szerint történik.

Ugyancsak a fentiek szerint kell eljárni a társzekerekkel, járművekkel, hajókkal, árukkal, rakománnyal, és a lovakkal is. Egyebekben a behatolókkal azonos módon azok is halállal büntetendők, akik szándékosan járultak hozzá a *prattica* nélküli behatolás cselekményének befejezéséhez, vagy megkezdéséhez azáltal, hogy szállást adtak, szállító járművet biztosítottak, mutatták az ösvényeket vagy az utakat, illetve bármilyen segítséget vagy támogatást adtak, de a hatósági személyek, mint elkövetők ugyanígy büntetendők, akiknek hivatalból kellett volna mindezekről tartózkodniuk: Amennyiben azonban bárkit

Nyolcadszor: a tenger felől vihar, vagy más elháríthatatlan ok kényszerít arra, hogy engedély nélküli helyen, vagy *porto-morto*-ban érje el a partot, akkor a fentiekben leírt magatartást tanúsítók büntetésén túl úgy kell eljárni, ahogyan azt az 1764. március 18-án kiadott rendelet előírta, a következőképpen:

Ha egy hajó, vesztegzar köteles időszakban, a szél vagy a hullámverés által kényszerítve, engedély nélküli kikötőbe, vagy úgynevezett *porto-morto*-ba fut be, ezt az őrség megengedheti, olyan óvintézkedés mellett, amely szerint a hajó éjjel-nappal puskalövésnyi távolságon belül marad, és megkettőzött őrség áll szolgálatban, de senki nem szállhat partra, és semmilyen érintkezésbe nem kerülhet a helybeli emberekkel, azonban a veszély elmúltával a hajó kötelesek ismét kifutni a tengerre, ellenkező esetben ugyanis a maradása jogsértésnek minősül, aminek következtében minden további indoklás nélkül a fenti büntetéseket kell alkalmazni.

Kilencedszer: minden tartósan, vagy időszakosan alkalmazott egészségügyi tisztviselő, illetve beosztott, bármilyen tevékenységében ezennel nyomatékos és törvényhozói figyelmeztetésben részesül, hogy kötelességét, illetve a kapott utasításokat, munkájában a legcsekélyebb különbségtétel nélkül teljesítse, ugyanis ha egy egészségügyi tisztviselő vagy beosztott nem is követ el egyetlen, fentiekben

részletezett vétséget sem, de rábizonyítják, hogy hivatalát hanyagul látja el, vagy összejátszik az ügyfelekkel, büntetésként öt évi, de minősített esetben tízévi vár-erődítési kényszermunkára ítéltető.

Tizedszer: Minden tekintetben jogosnak tartjuk, hogy a fentiekben körülírt vesztegzári vétségek azokban az időszakokban is a jelen előírások szerint büntet-tessenek, midőn pestis járválynak ugyan semmilyen híre nem kél, viszont a na-gyobb biztonság kedvéért egyik vagy másik területen helyi vesztegzár került el-rendelésre.

Annak érdekében, hogy ezután senki ne mentesse magát az ismeretek hiá-nyával, ezennel elrendeljük, hogy az összes német és magyar örökös tartomá-nyunkban és országunkban, minden alárendelt hivatalos hely, minden jogszolgál-tatónk, hatóságunk, és eljárónk részére, jelen legfelsőbb rendelkezésünket a he-lyi szokványos nyelven nyomtassák ki, és késedelem nélkül, majd később megismételve, de első alkalommal a helyi szokásoknak megfelelően tétessék köz-hírré, majd a lenyomatokat juttassák el minden települése, és minden helyen, kü-lönösen a határmenti térségekben függesszék ki, és a továbbiakban, hatósági fele-gyületük révén, az érintett vám- illetve harmincad-hivataloknak is tudomására hozzuk, hogy jelen legfelsőbb rendelkezésünket maradéktalanul tartsák be az álta-luk kezelt személyek és áruk tekintetében. Hasonlóképpen ahhoz a magatartáshoz, amelyre Mi is kényszerülünk, hogy uralkodói-anyai legkegyesebb gondoskodá-sunkból eredően hű alattvalóinkat minden királyságunkban és örökös tartomá-nyunkban, a mindenható Isten segedelmével, amelyért ezúton is könyörgünk, elő-relátással és időben megoltalmazhassuk a pestises vész kitörésétől, ezen szigorú, de minden tekintetben igazságos rendelkezéseink által.

Ezért tehát úgy tekintünk minden alárendelt hivatalunkra, jogszolgáltatónkra, hatóságunkra, városi és községi vezetőinkre, továbbá hűséges alattvalóinkra, rend-jüktől, méltóságuktól, és helyzetüktől függetlenül, hogy az iszonyatos járványt el-hárítandó, Velünk egyetemben ne csak imádkozzanak a végtelenül könyörületes Istenhez, és példás életmódjukkal ne csak kerüljék a bűnösök útjait, hanem az összes vonatkozó rendelkezést a jelen törvényes előírással együtt, mindenkor a legpontosabban tartsák be, különben kegyeinket elveszítvén, súlyos büntetésben részesülnek.

Ez tehát legkegyelmesebb szándékunk és akaratunk; kiadva Bécsben, főváro-sunkban és uralkodói székhelyünkön, augusztus hó 25. napján, 1766-ban, uralko-dásunk 26. évében.

Mária Terézia

P. H.

gróf Chotek Rudolf,

Csehország, Alsó- és Felső Ausztria udvari kancellárja

Joh. Christopf Freiherr v. Bartenstein.

Ő Szent Császári Királyi Felsége megbízásából
Florian Perdacher

**Császári-királyi törvény a babonáság kiirtására, illetve ésszerű
büntetőjogi ítéletekre a varázslatról és jóvendőlésről.**

Császári-királyi rendelet.

1766. nov. 5.

A) Jogi alapok

Mi, Mária Terézia, Isten kegyelméből özvegy római császárné, Magyarország, Csehország, Dalmácia, Horvátország, Szlavónia, stb., királynője, Burgundia, Stájerország, Karintia és Krajna hercegnője, Erdély nagyfejedelem, Morvaország örgrófja, Brabant, Limburg, Luxemburg és Geldern, Württemberg, Felső- és Alsó-Szilézia, Milánó, Mantova, Párma, Piacenza és Guastalla hercegnője, Svábország fejedelme, Habsburg, Flandria, Tirol, Henngau, Kyburg, Görz és Gradiska fejedelmi rangra emelt grófnője, Burgau, Felső- és Alsó-Lausnitz Szent Római birodalmi örgrófnője, Namur grófnője, a Windischer Mark és Mecheln nagyasszonya, stb., Lotharingia és Barr özvegy hercegnője, Toscana nagyhercege, stb., stb.

Császári, királyi és tartományi hercegi üdvözlétünket küldjük Cseh királyi, valamint Alsó-, Belső- és Elő-Ausztriai örökös tartományaink felsőbb és alsóbb törvényszékeinknek, városi és tartományi bírácoknak, pallosjogú bíróságainknak, tartományi bíróságok vezetőinek és ügyintézőinek, egyébként minden leghűségesebb alattvalóinknak, és lakosoknak, ezennel tudatva mindenkivel a következőket. A *pro compilatione codicis*, itt legkegyesebben összehívott udvari bizottság által, valóságos és titkos tanácsosunk, az aranygyapjas rend lovagja, legfőbb törvényszékünk alelnöke, gróf Michael Johann von Altmann elnöklete alatt a második részben különösen részletesnek és fontosnak találtatott a kidolgozandó pontszerinti törvényszéki eljárásrend az *articulum de magia* tekintetében, így ezért terjesztették elő legalázatosabban a Mi részünkre ebben a tárgyban elkészített fogalmazványukat, eldöntendő, hogy az eredeti szöveg megtartandó volna.

Minekutána a *de crimine magiae* nagyon alaposan és előrelátóan megfogalmazott artikulusait minden tekintetben elfogadtuk és megerősítettük, azonnal elrendeltük, hogy a teljes joganyag összeállítása után, azt örökös tartományaink, mostantól fogva *in vim legalis universalis* bevezessék, és mindenhol közhírré tegyék annak legalázatosabb betartását.

Megparancsoljuk tehát minden egyes alsó és felsőbb törvényszékünknek, pallosjoggal rendelkező és kiemelt ügyekben ítélező bíróságunknak, továbbá valamennyi leghűségesebb alattvalónknak és lakosunknak, legyenek bármely rendben, rangban, méltóságban és állapotban, hogy határozottan azt is akarjuk, miszerint bármely felmerülő ügyben, varázslás, boszorkányosság és jóvendőlés kapcsán, törvényes eljárásunkat a legnagyobb hűséggel és töretlenül kövessék, a súlyos, rájuk háruló felelősség terhe mellett. Továbbá mindegyik alsó- és felsőszintű elöljáróságunk mindent erős kézzel irányítson a végrehajtás teljes folyamatában. Mindenki tehát ehhez igazodjék, hogy megóvja magát a hátrányos következményektől.

Kiadva Bécsben, a Mi székesfővárosunkban, november 5-én, az 1766. évben, és uralkodásunk 27. évében.

Mária Terézia
gróf Chotek Rudolf
Cseh királyi, Alsó-Ausztriai tart. kancellár.
Johann Christoph Freiherr von Bartenstein

(P-H.)

Szent cs. kir. Őfelsége saját megbízásából
Tobias Philipp von Gebler.

A varázslásról, boszorkányosságról, jövendölésről
és más hasonló dolgokról
Tartalom

A varázslat és jövendölés bűnéről

1. és 2.§. Mi értendő általában a varázslás vádja alatt?

3.§. A hiszékenység örülete, varázslat és boszorkányosság kapcsán, a régebbi időkben nagyon helytelenül, a végletekig fokozódott.

4.§. Így az igazság és a valótlanosság elválasztása nem történhet különbségtétel nélkül. Eldöntendő tehát, hogy a varázslatnak tűnő cselekmények csalásból, esze-lősségből, vagy egyszerűen csak próbálkozásból erednek, vagy pedig valódi va-rázslat és boszorkányosság jeleit mutatják?

5.§ Ez legyen tehát a fő szempont ennek a bűnnek a felderítésében.

6.§. Bizonytalan, és részben önmagukban is babonás eljárásoktól azonban mindenképpen tartózkodni kell ebben a folyamatban.

7.§. Amennyiben az ilyen jelenségek, ha kivételesen egyházi vonatkozásúak, akkor ezeket az eseteket felsőbb hatóságokhoz kell irányítani.

8.§. Iránymutatás a nyomozáshoz.

9.§. Iránymutatás az eljárás indításához.

10.§. Iránymutatás a kínvallatáshoz.

11.§. Különös kérdésfeltevések.

12.§. Büntetés tekintetében gonosz szándék, vagy varázslati cselekményekre tett egyértelmű előkészület esetén, a valóban varázslónak vagy boszorkánynak bi-zonyultak ügyében, csakis tartományi hercegi döntés alapján lehet eljárni.

13.§. Súlyosbító körülmények.

14.§. Enyhítő körülmények.

15.§. Közöséges babona, vagy elterjedt babonás cselekményekben a hely-béli hatóság dönt a büntetéséről és annak megszüntetéséről.

16.§. Zárókövetkeztetés arról, hogy milyen eljárás követendő az állítólagos kísértetek, szellemek és megszállottak kapcsán.

Általában mi értendő varázslat vagy jövendölés fogalma alatt.

1.§. A varázslat, fekete mágia, boszorkányosság és más hasonló dolgok mind bűnnek minősülnek, és akkor fordulnak elő, ha valaki az ördöggel társul, vele kö-zösséget vállal, nyílt vagy titkos szövetséget köt, majd így megalapozottan, az ördög segítségével az emberi hatalom és erő fölött álló cselekedetekre lesz képes, másoknak okozott kárral vagy anélkül, majd arra vetemedik, hogy ezeket valóban elkövesse.

Szokásosan a varázslathoz tartozik az elátkozás, ráolvasás, elbűvölés, jövőmondás, megnyomás, szentségtörés, rossz orvosságok keverése, viharokeltés, kecskebakon repülés, és bármi más, ami mágikus természetű.

2.§. A gonosz emberek ilyen fajtájához a következők tartoznak a cselekmények és azok hatásának különbözőségei alapján. Az úgynevezett szellem-hívők vagy ördögűzők, babonás áldásosztók, kecskebakon lovaglók, jövődölők, torz alakok, babonás vénasszonyok, és így tovább, mindenki, aki az ördög segítségével tudatosan olyasmit tesz, ami a természet rendje és eseményei szerint nem fordulhatna elő, vagy akadályozza a dolgok természetes lefolyását, illetve bármilyen cselekményt elkövetni merészel, amelyhez az ördögöt hívta segítségül.

A varázslók és boszorkányok létezésébe vetett meggyőződés az utóbbi időkben jelentősen növekedett, sőt a babonássáig fokozódott.

3.§. Általánosan ismert jelenség, hogy az utóbbi időkben a varázslók és boszorkányok létezésével kapcsolatos tévelygés az elviselhető mértéken túl növekedett. Az együgyű és egyszerű köznép hajlandósága arra alapozódott, hogy az ostobaság és tudatlanság, mint a csodálkozás és babonásság szülő anyja, ezeket olyan mértékben fokozta, hogy az emberek már képtelenek voltak különbséget tenni az igaz és hamis dolgok között, és a köznép körében ebből származott a hiszékenység. Minden olyan eseményt, amely önmagában nehezen érthető, ámde mégis természetes, illetve mesterségesen vagy ügyességgel előidézhető, továbbá olyan egészen természetes jelenségeket, mint a viharokat, az állatok elhullását, a testi betegségeket, stb. az ördögnek és az ő segítőinek, nevezetesen a varázslóknak, boszorkányoknak, stb. tulajdonítottak.

Ezeket a zagyvaságokat a varázslókról és boszorkányokról az egyik korszak a másikra hagyományozta, sőt a gyermekeknek szinte már a bölcsőben tudatába vették, félelmet keltő történetekkel és mesékkel, majd miután ez az örület általánosan elterjedt és folyamatosan erősödött, megjelent a jogi eljárásokban is, és lényegében kivonta magát a tételes jogszabályok hatálya alól.

Ahhoz, hogy az igazat a hamistól megkülönböztessük, mindig ügyelni kell a különbségekre. Vajon a jövődölés csalásból, vagy gyengeelméjűségből eredt, pusztán kísérlet volt, vagy valóságos mágia történt?

4.§. A leghelyesebb módon azon kell munkálkodnunk, hogy Isten tiszteletét minden erővel megerősítsük. Ezzel szemben minden olyasmit, ami ennek ellene hat, különösen a varázslásokat pedig kiirtsuk. Ezért tehát semmiképpen nem engedhetjük, hogy ilyen vád esetén régi tévelygésekből, mondvacsinált módon és alaptalan gyanúsításból, alattvalóinkkal szemben bármilyen jogtalanság történjék. Ellenben azt akarjuk, hogy olyan személyekkel szemben, akiket varázslással vagy boszorkánysággal gyanúsítanak, a jogszabályoknak megfelelően járjanak el, kellő alapossággal és jogilag alátámasztott bizonyítékokkal, a figyelmet elsősorban a következő különbségekre irányítva. Tisztázni kell, hogy az eljárás alá vont személy terhére rótt varázslat vagy boszorkányság gyanúja, illetve a vonatkozó cselekmények és történések miből erednek. 1) téves állításból, képzelgésből vagy

csalásból, 2) búskomorságot, érzéki csalódásból vagy elmezavarból, netán különös betegségből, továbbá 3) Istenről és a saját lelkiüdvéről megfélemedezett személy azokat a dolgokat, amelyek az ördöggel kötött szövetségét célozták, szándékosan, de minden eredmény nélkül művelte, vagy végül is 4) arra kell tekintettel lenni, hogy vitathatatlan jelei mutatkoznak-e a valódi varázslói és ördögi segítség-ből származó garázdálkodásnak.

Az első dolog akkor áll fenn, ha egy Istentől elrugaszkodott személy haszonlesésből vagy más veszélyes szándékkal, arcátlanságból vagy más gonoszságból, de akár kétségbe esve, jövendőlőnek, varázslónak, bakkecskén lovaglónak, boszorkánynak, szörnyetegnek adja ki magát. Azzal is dicsekedhet, hogy varázslói képességek és cselekedetek birtokosa illetve végrehajtója, szövetséget kötött az ördöggel, varázslatos módon képes károkat okozni, amelyek meg sem történtek, vagy akár természetes módon is megtörténhetek volna. Azt is állíthatja, hogy mérgekkel és más önmagukban is kártékony anyagokkal okozta a károkat, valójában a kivizsgálás során elhangzott pusztá állításon kívül azonban semmilyen bizonyíték nem kerül elő a varázslatra vagy a boszorkányságra.

A második lehetőségben nincs semmi rendkívüli, és a tapasztalat szerint búskomor, érzéki csalódásos és más különleges betegségtől szenvedő emberek, különös képzelgések folytán önmagukra hatást gyakorolnak, nemlétező dolgokat hisznek magukról, és ilyen zavaros lelkiállapotban, mindenféle bolondságot képesek elkövetni.

A harmadik esetet illetően a tapasztalat kellően bizonyította, hogy Istentől elrugaszkodott emberek, úgy vélekedve és abban reménykedve, hogy az ördög segítségükre fog sietni, és az általuk kért dolgokat teljesíti, hívásuk és esküvésük révén, illetve írásos és szóbeli elköteleződéssel, testüket és lelküket felajánlva, így mindent megtesznek, ami egy igazi varázslat műveléséhez, illetve az 1.§-ban leírtak bekövetkeztéhez szükséges. Mindezen buzgó törekvésük ellenére mégsem részesülnek a remélt segítségben, így istentelen próbálkozásuknak nem lesz hatása, és tettük csupán a varázslat megkísérlésére fog korlátozódni.

A negyedik esetben, valódinak tűnő varázslat, boszorkányosság és más hasonló dolgok kapcsán, a kikérdezett személy szóbeli nyilatkozatából, miszerint szövetséget kötött az ördöggel, vagy olyan dolgokból, mint a levegőben való röpködés vagy boszorkánytánc, vagy csupán gyanúból és sejtetésekből, és más dolgokból, amelyek akár a tettes gonoszsága miatt természetes is bekövetkezhettek, közvetlenül és egyszerű módon nem lehet következtetni az ördöggel való kifejezett szövetségre, igazi varázslatra vagy boszorkányosságra. Ezzel ellentétben, kétes esetekben arra kell gondolni, hogy az ilyen beismerések, vagy az így beállított események csalásból vagy gonosz elferdítésből, vagy a körülmények szerint esze-lősből és érzéki tévedésből vagy csupán hatástalan igyekezetből születtek.

A fentiekkel szemben csak olyan körülmények között, amikor a gyanúsított által elkövetett dolog vagy okozott gaztettek az értelem határait meghaladják, és természetes okok híján vannak, állhat meg annak gyanúja, hogy egy ilyen bűncselekmény, amelyet a természet törvényei szerint közönséges ember képtelen lett volna előidézni, a Sátán kifejezett hozzájárulásával és támogatásával, isteni sorscsapásként kelet-

kezett. Következésképpen annak a személynek a tekintetében, aki ezt a gatzettet elkövette, valódi varázslást és boszorkányságot kell feltételezni. Ebben a vonatkozásban az alábbi 7.§. és 12.§. 4. bekezdés tekintendő irányadónak.

Milyen különbségek mentén kell mindenféle jövőndölést kideríteni.

5.§. Amikor egy varázslattal gyanúsított cselekmény akár csalásból, akár eszelősből vagy rosszindulatú kísérletből történt, vagy olyan körülmények között, amikor a dolog nem mutat természetes vonásokat, így valódi varázslat vagy boszorkányosság gyanúja merül fel, törvényszéki kezdeményezésre mindenképpen szükséges először az állítólagos cselekmény igazságtartalmát, különös körülményeit és természetét a legalaposabban kideríteni. Ennek menete a következő. A dolog természetesen megtörténhetett volna vagy sem? Milyen volt a gyanúsított korábbi életvitele, kedélyállapota és természete, személyisége gátlástalan, túlhajtott, tréfás, gonosz, vagy elfajzott volna, elkövetett-e csalást vagy cselszövést, vagy ezekkel ellentétben együgyű, egyébként jó viseletű, ostoba, eszelős, testi és lelki betegségekkel vagy heves érzelmekkel sújtott beteg volna? Ezt követően a legalaposabban tisztázni kell minden észlelést és a cselekményt megelőző, alatta fennálló, majd azt követő körülményeket, és feltűnés nélkül figyelni kell a gyanúsított cselekvését és mulasztásait. Továbbá, testi és lelki állapotát illetően nagyon tapasztalt orvosokat és természettudósokat kell bevonni a vizsgálatba.

Csaló és babonás vizsgálatokat és bizonyítást nem lehet elfogadni jövőndölések esetében

6.§. Ezennel nyomatékosan megparancsoljuk a bírónak, hogy akaratunk szerint ennek a bűnnek a tisztázásában, a legsúlyosabb büntetéstől fenyegetve, tartózkodjanak a bizonytalan és csalóka felderítési módszerek alkalmazásától. Ilyenek például az ördögök által megjelölt helyek vagy boszorkányok helyeinek felkeresése, és ennek kapcsán titkos helyszínek megtekintése és vizsgálata, a test felületéről minden szörzet leborotválása, varázssital itatása, vagy az egész test bekenése valamilyen kenőccsel az ördög által okozott gátlások feloldására, vagy annak megakadályozása, hogy a varázslattal gyanúsított személy zöld földterületre lépjen, vagy a kikérdezés hideg vízzel, és még további más haszontalan és részben babonás ellen-varázsszerek alkalmazása.

Nagyobb biztonság végett, az ilyen ügyekben mikor kell az eljárást felsőbb bírósághoz áthelyezni.

7.§. Közvetlenül uralkodásunk kezdetén arra az észrevételre, hogy ezekben az ügynevezett varázsló és boszorkány-perekben alaptalan előítéletek miatt sok szabálytalanság történt, minden örökös tartományunkban elrendeltük, hogy az ilyen eljárásokban az ítélet kihirdetése előtt az iratanyagot legfelsőbb betekintésre és határozathozatalra, a Mi részünkre megküldjék. Ezen üdvös rendelkezésünk hatására az ilyen vizsgálatok a legnagyobb óvatossággal történnek, és uralkodásunk alatt mindez ideig egyetlen igazi varázslót, boszorkány-mestert vagy boszorkányt sem találtak. Ezzel szemben, ha az ilyen peres eljárásokban kiderült valamilyen

gonosz csalás, a vizsgált személy butasága vagy elmezavaros módja, vagy valamilyen más elítélendő cselekmény, mindezek a csalók vagy más elkövetők megérdemelt büntetésével, vagy az eszelősök börtönbe zárásával végződtek. Azon legigazságosabb szándéktól vezérelve, hogy ezekben a nagyon aprólékos dolgokban további szabálytalanság és hiszékenységek se fordulhasson elő, a 21. cím 5.§-ában, az ilyen eljárások felsőbb szintű bíróságokhoz helyezésével megtettük a megfelelő óvintézkedéseket. A jövőre nézve pedig azt a további kiegészítést tettük, hogy amennyiben pallosjoggal rendelkező törvényszékeink az adott esetet valódi varázslatnak vagy boszorkányságnak minősítik, miután a tényállást teljes egészében tisztázták, az egész eljárást ítélethozatal nélkül, valamennyi ügyirat csatolásával a legfelsőbb bírósághoz helyezték át. Ezt követően nevezett bíróság, véleményének csatolásával, jelentés tesz a Mi részünkre, majd ezután legfelsőbb döntésünkre és rendelkezésünkre kell hagyatkozniuk.

Indítékok a vizsgálatához

8.§. Azok az indítékok, amelyeknek helye lehet a fentiekben részletezett különböző fajtájú gonosz módon elhíresült vagy híresztelt, vagy sikertelenül csak vélelmezett, vagy mindenképpen valósnak tűnő varázslat vagy boszorkányság kapcsán, a következők.

Először: amikor bármely személy, aki bizonyítottan varázslati cselekményeket követett el, másokat bűntársként vagy bűnsegédként nevez meg, és ezt hitelt érdemlő gyanúsítással vagy bizonyítékkal tette.

Másodszor: amikor általában gyanúsítható bármely személy kapcsán, hogy embereknek vagy állatoknak, gonosz eszközökkel, mint méreggel vagy más hasonlóval kárt okozott, a kár napnál is világosabb, és feltételezhető a gyanúsítottról, hogy mindezeket elkövette.

Harmadszor: amikor különböző, gyanú felett álló emberek kijelentik, hogy a gyanúsított személy tiltott mesterkedéssel és jóslással foglalkozik.

Indítékok a fogságba vételhez.

9.§. Indítékok a gyanúsított személy elfogásához. Amikor a nyomozás során kiderül, hogy a vád tárgyát képező cselekmények, károk és más körülmények, ahogyan azokat leírták, megfelelnek a valóságnak, a bíró a gyanúsított személyt a fenti és más bejelentések alapján elfogathatja. Egyidejűleg azonban ügyeljen arra, hogy az elfogatással együtt a ruházatát, házát és lakását is átkutassák. Olyan bizonyítékok keresendők, mint például mérgek, férgek, vagy más tisztátalan dolgokkal teli szelencék, emberi csontok, ostya, átdöfött szentképek, igazmondó tükör, varázslatra tanító könyvek, feljegyzések az ördöggel megkötött vagy megkötendő szövetségről, és más ilyen dolgok.

A kínvallatásról

10.§. Kínvallatás megalapozottsága csakis akkor áll fenn, ha egyidejűleg jelentős károk keletkeztek az emberek, állatok között és a szántóföldi terményekben, vagy egyébként halálbüntetéssel sújtandó cselekmény történt. Ilyen bűncse-

lekmények természetét és körülményeit kötelezően figyelembe véve, amikor ezek bűnelkövetésre elegendő bizonyíték áll rendelkezésre, és ha az elkövető tagadásban van, akkor kell a kihallgatás menetében áttérni a kínvallatásra. Amikor azonban a vád csupán vélelmezett varázslatról vagy boszorkányságról szól, az ügy jelentősége miatt nem engedélyezzük, hogy varázslattal vagy boszorkánysággal vádolt személyekkel szemben (bármennyire is jelentősek volnának az indítékok) az alsóbbrendű bíróságok saját hatáskörükben kínvallatást rendeljenek el, ellenben az ügy teljes kivizsgálásáról, az összes körülmények ismertetésével együtt, a legfelsőbb bíróság útján kötelesek a Mi részünkre jelentést tenni, a fenti 7.§-ban elrendelték értelmében.

A kikérdezés különös esetei.

11.§. Különös kérdéseket a varázslással vagy boszorkánysággal gyanúsított-nak olyan körülményekkel kell feltenni, hogy azok igazodjanak a cselekmény természetéhez és annak esetenként eltérő körülményeihez. Mindenképpen azonban az alábbi kérdések kötelezők.

1. Csalárd tettetés esetén.

Először, mikor történt a gonosz elváltoztatás:

Milyen okokból és szándékból cselekedett?

Kitől kapott segítséget és eligazítást?

Tették végrehajtásában voltak-e társai, segítői? Ha igen, akkor kik voltak?

Miben jutottak egyetértésre és milyen megegyezést kötöttek, amikor találkoztak?

Hogyan, milyen módon, és alkalommal, mikor, hol, milyen gyakran, és kinek a jelenlétében végezték ezeket a helytelen cselekményeket?

Keletkezett-e valamilyen kár, és ha igen, milyen mértékben? További szükséges kérdések is lehetségesek, egyébként a cselekmény és annak körülményei által indokolva.

A válaszok után a pallosjogú törvényszék mindenhol tisztázza, hogy az előadottak valóban megtörténtek, és a cselekmény, illetve a kár, amely az emberek között és az állatokban, stb. keletkezett, a vallomásnak megfelelően következett be, ugyanis olyasmire nem lehet hagyatkozni, ami csakis beismerésen, nem pedig valós eseményeken alapul.

2. Önkívületi állapot esetén.

Másodszor, amikor valószínűsíthető, hogy a megtörtént dolgok eszelősség, testi vagy lelki betegség következményei, a kérdéseket ügyesen úgy kell irányítani, hogy milyen mértékű az esztelenséget, képzelgést vagy érzéki csalódást okozó betegség, tehát nem gonoszság vagy véttség, állt fenn a cselekmény elkövetése idején. Evégből akár ismételve is azt kell megvizsgálni és kideríteni, hogy volna-e alakoskodás a háttérben, és a gyanúsított valós állapotát kell tisztázni, tapasztalt orvosok bevonásával. Amennyiben azonban

3. Csupán kísérlet történt

Harmadszor, a kihallgatott személy eredménytelenül próbálkozott a gonosz ellenség megidézésével vagy más úton való kapcsolatteremtéssel, segítséget és támogatást kérve tőle szándékai megvalósításához. Ilyen esetben elsősorban azt kell kideríteni, hogy milyen úton, módon történt a kapcsolat felvétele, vagy az ördög megidézése, ez a folyamat milyen szavakkal, tettekkel, szertartásokkal, és kifejezésekkel ment végbe, és ennek következtében a bűnös szándék gonoszsága milyen mértékben fokozódott, és esetleg istenkáromlás is történt volna. Amikor végül

4. Igazi varázslat esetében

Negyedszer, úgy tűnik, hogy varázslat révén, természetfeletti dolgok történtek, ekkor igen hasznos kikérdezni, hogy miként és milyen módon, milyen előkészületek után, kinek a segítségével és hozzájárulásával lehetett azokat véghezvinni, és a gonosz ellenséggel megkötött szövetség hogyan jött létre?

A jóslás büntetése

12.§. Ami valóban a varázslat, vagy a varázslati és boszorkányos jelenlét vonásait magán viselő cselekmények vagy azok másolásának esetét illeti, azt akarjuk, hogy ebben a tekintetben a fenti 4.§-ban rögzített különbségek legyenek irányadóak.

1. Azokról, akik csalárd módon varázslatot színlelnek

Először, előfordulhat, hogy valaki gonoszsággal és álcázással, a tényektől függetlenül úgy viselkedik, mintha varázsló, jövőmondó, ördögös, boszorkánymester vagy boszorkány volna, vagy ilyen kifejezett dicsekvés nélkül hajt végre gonosz cselekedeteket, amelyek varázsló vagy boszorkányos képesség gyanúját kelthetik (például ördögidézés, babonás áldásosztás, szándékos mulasztás vagy tevélegesség emberek, állatok vagy szántóföldi termények károsítására alkalmas eszköz vagy esztelenség alkalmazásában, és más további dolgok). Továbbá aki haszonlesésből vagy más veszélyes indítékból szándékosan, és egyidejűleg ebben a második részben felsorolt, az életet veszélyeztető cselekményt, mérgekeveréssel vagy más emberölési móddal, tűzgyújtással stb. vitt véghez, arra az ilyen cselekményekre előírányzott halálbüntetést kell kiszabni. Ezen túl a gonosz módon gyakorolt ördögösség, a kiszabott büntetést a körülmények szerinti kemény mellékbüntetésekkel, tovább súlyosbíthatja. Amennyiben azonban nem történt olyan bűncselekmény, amely halálbüntetést vonna maga után, az ilyen veszélyes csalót, gonoszságának mértéke szerint, kellően súlyos testi fenyítésben kell részesíteni, ha pedig külhoni volna, perlekedésről való lemondó nyilatkozattal, minden örökös tartományunkból ki kell utasítani.

2. Azokról, akik nem teljesen átgondoltan, de mégis rosszindulatúan és bűnösen cselekszenek.

Másodszor: amikor a dicsekvés, az önjelöltség vagy a tett elkövetése, vagy a varázslás szabad beismerése búskomor képzelgésből, rosszirányú képzelőerőből, elmeháborodásból, vagy ilyen irányú betegségből származik, az ilyen nyomorúsá-

gos ember nem maradhat büntetés nélkül. Amennyiben teljesen megbolondult volna, örültek házába kell zárni, vagy kórházba szállítani, amikor a zavarodottsága valamilyen betegségből eredeztethető. Ennek megfelelően, mind az egyik, mind a másik esetben, keresztényi lelkülettel kell ellátni a szükséges segítő és gyógyító szerekkel. Feltéve, hogy a tettes ilyen állapotban, cselekménye közben alapjában véve tudatában volt jogellenes magatartásának, és annak, hogy gonoszság és károkozás történik, amennyiben alkalmas a büntetésre, annak mértékét megfelelően kell kiszabni. Továbbá

3. Azokról, akik istentelen módon, de sikertelenül kísérelnek meg varázsolni.

Harmadszor: egy Istentől elrugaszkodott ember, nagyon komoly elszánással, az ördöggel szövethetve, vagy tőle a szándékához segítséget és támogatást kérve, varázslatban végződő cselekményre tehet előkészületet. Ilyen lehet az, amikor valaki arra vetemedik, hogy a sátánt szándékosan hívja és segítségül kérje, vagy a vele írásban lefektetett szövetséget kössön, majd a maga módján mindent elkövetett, amiről azt gondolta, hogy szükséges az ördöggel kötött szövetséghez. Az ilyen gonosztevő, akkor is, ha gonosz szándéka és igyekezete a legcsekélyebb eredménnyel sem járt, a legsúlyosabb testi fenyítésben részesítendő, de ha nem örökös tartományaink lakosa, a részére kiszabott kiutasítással kell büntetni. Amikor egyidejűleg más, életellenesnek minősíthető bűncselekményt is elkövetett, ezzel a bűnnel arányos, és a tényállásnak megfelelően, még fokozottabban halálbüntetéssel sújtható. Abban az esetben viszont, mikor a szövetségről írásos bizonyíték áll rendelkezésre, vagy az elkövető közvetlenül istenkáromló kijelentéseket mondott, máglyán kell elégetni. Végezetül

4. Azokról, akik valóban magukra vonták a varázslat vádját.

Negyedszer: amikor ésszel fel nem érhető, természetfeletti körülményekből és adottságokból szükségszerűen valódi ördögi varázslatot vagy boszorkányságot kell vélelmezni, akaratunk szerint, ilyen rendkívüli esemény kapcsán Maguknak tartjuk fenn a büntetés módját az ilyen gonosztevőkkel szemben, evégből tehát a fentiek szerint az ügy tárgyalását a Mi hatáskörünkbe kell áthelyezni.

Súlyosbító körülmények

13.§. Súlyosbító körülmények az alábbiak:

Először: a gonoszság többszörös megnyilvánulása,

Másodszor: hosszabb ideje tartó tevékenység,

Harmadszor: súlyos károk, különösen szegény embereknek, egész közösségeknek, előjáróságoknak, a véneknek és uraságoknak okozott károk.

Negyedszer: ha valaki más embereket, azok bevonásával, is felhasznált tetteinek végrehajtására.

Enyhítő körülmények

14.§. Az enyhítő körülmények, amelyek általában a fenti 11. szakaszban már szerepeltek, elsősorban a büntetés mérséklését szolgálják, például akkor, ha valaki

varázslatra gyanús cselekményeket végzett, majd azok beismerését követően le-
tartóztatják, de bűnbánatot gyakorol, és azt követően keresztényi életmódra tér át.

*Közönséges jövendőmondásokat, mint babonás bolondságokat, amelyek a köznép
körében szokásosak, a rendes helyhatóságok büntetik, amennyiben azonban ezek
rosszindulatúvá válnak, a büntető törvényszékek hatáskörébe utalandók.*

15.§. Határozottan meg akarjuk szüntetni többnyire a vidéki lakosság körében
szokásos jövendőelő éjszakákon végzett jövendőmondásokat, illetve más balga bu-
taságokat és értelmetlenségeket, amelyeknek nincs hatása a természetben előfor-
duló dolgokra, ellenben tisztán babonás természetűek, együgyűségből, butaságból
és elferdített szokásokból erednek. Ezeket nem a tartományi bíróságok, hanem az
illetékes helyhatóságok fogják büntetni és felszámolni.

Előfordulhat azonban ilyen cselekmények kapcsán gonosz szellemek megidé-
zése vagy segítségül hívása, vagy más emberek becsapása, továbbá ezekhez veszé-
lyes és gonosz körülmények is társulhatnak, így kincskeresés és más kezdeménye-
zés történne, babonás ígérekkel, jelekkel és szertartásokkal, hiedelmekkel átszőtt
imákat mondanának, mint a Szent Kristóf imádság, továbbá összehívják az embe-
reket tévhitekre alapozott mesterkedéssel és dolgokkal végzett találkozásokra. Az
ilyen gonosztevőket azonnal át kell adni a pallosjoggal rendelkező bíróságoknak,
ahol a fentiekben részletezett alapos eljárást folytatnak velük szemben, majd a ve-
szélyeztetés, csalás és gonoszság mértékével arányos büntetéssel sújtják őket, va-
lamint az általuk birtokolt babonás irományokat és könyveket elkobozzák, és a
nyomozati eljárás befejeztével megsemmisítik.

*Végezetül ide kell sorolni azt, hogy mi a teendő, ha a holtak látomásban, szellem-
vagy árnyalakban bárhol megjelennek, vagy démonok szállják meg az emberek
lelkét.*

16.§. Megjegyzendő még, hogy tartományaink egyes lakosai hiszékenységük-
ben úgy elragadtatják magukat, hogy mindazt, amit álmukban láttak vagy maguk
elé képzeltek, vagy azt, amit csaló emberek nekik előadtak, szellemjárásnak vagy
boszorkányságnak gondolják, majd feltétlenül hisznek a magukat megszállottnak
tettető embereknek, és így többszörösen gonosz tévhitek és csalások áldozatává
lesznek. Mi azonban a legkevésbé sem szándékozunk megtérni az országaink né-
pessége elleni ilyen gonosz csalásokat és népbutításokat, így elrendeljük, hogy
amikor bárhol ördögtől való megszállottság, szellemjárás vagy lelkek kísértése
fordulna elő, azt azonnal jelenteni kell felsőbb törvényszékeinknél, vagy a körül-
mények szerint évégből külön kiküldött tanácsosainknál, vagy az ő rendelkezésük
szerint az alsóbb pallosjogú bíróságoknál. A választás attól függ, hogy milyen a
csalás természete, mi van a háttérben, és maga a gyanúsított személy esetleg el-
meháborodott volna. Tapasztalt hatósági orvosok bevonásával ezeket nagyon kö-
rültekintően kell vizsgálni, majd szabályszerűen folytatott vallatás során mindent
nagyon alaposan tisztázni szükséges. Amikor fény derül a csalásra, a csalót a tény-
állás szerint megfelelő testi fenyítésben kell részesíteni. Amennyiben azonban a
történetek és a cselekmény képzelgésre és bolondságra volna visszavezethető, az

elmeháborodott személyt bolondok házába vagy kórházba kell elhelyezni. Feltéve, hogy a felsőbb bíróság szerint a megjelenő szellem, a szellemjárás, vagy az ördögtől való megszállottság valósnak bizonyulna, vagy kétesnek minősülne, a fentiekben jelzett 7.§ és 12.§. 4. bekezdése szerinti rendelkezés értelmében az ilyen eseteket kivétel nélkül, legfelsőbb állásfoglalás végett, a Mi részünkre kell átutalni.

B) Jogtörténeti iratok

Szeged, szabad királyi város

Boszorkányperek. Szeged történeti bemutatása kapcsán nem mellőzhetjük azokat az eseményeket, amelyeket ennek a városnak az évkönyveiben jegyeztek fel, jóllehet a vonatkozó oldalak a város sötét foltjait mutatják, de a kor műveltségi szintjét és a korabeli embereket is jól jellemzik. Ha hallgatnánk ezekről, vétenénk a történetírás legfőbb szabályai ellen. De vétenénk egy régi magyar várossal szemben is, ha elfogultságból, nem mutatnánk be a tényeknek valóban megfelelő helyzetet, mert akkor továbbra is teret adnánk olyan hamis nézetek diadalmenetének, miszerint ezek a „jogi gyalázatosságok” – ahogyan az úgynevezett boszorkányperekre a külföldi irodalomban hivatkoztak – egyedül és kizárólagosan a mi hazánkban, nagyon távol az európai civilizációtól, fordulhattak volna elő. Ezzel ellentétben, amint az rövidesen nyilvánvalóvá válik, maga a gyakorlat a világnak éppen abból a részéből ered, amelyet a civilizáció bölcsőjének tartanak, és ott még akkor is megtörténtek az emberi nemhez méltatlan ilyen események, amikor hazánkban nagy és lelkes királynőnk szavára azokat már régen felszámolták.

Vessünk egy rövid pillantást Európa vonatkozó történetére.

Amint az emberiség történetének oly gyakran vérrel írt évkönyvei tanúsítják, az emberek az érzékelést meghaladó világon túl, nagyon könnyen téves eszmék hatalmába kerültek, hittek a földöntúli szellemek létezésében, amelyek segítségével a természet erőit megzabolázhatták, és a felsőbb hatalmakat legyőzhették. Az ókornak voltak saját mágiai és vénei, akik szinte kizárólag a varázslatok titkaival foglalkoztak. Perzsák, káldeusok és egyiptomiak terjesztették ezeket a népi bölcsességeket. Egyidőben a Kelet jó és gonosz szellemekről szóló hitvilágával, ezek a varázslatok és hitek Nyugaton is elterjedtek, és a hiszékeny emberek száma egyre csak szaporodott. A tanítások szerint a gonosz szellemeknek ártó hatalma van, és a velük létesített kapcsolat révén az emberek részesévé válnak ennek az áldatlan hatalomnak. – Amint később a keresztény tanok elterjedtek a pokolról, annak uráról, az ördögről, megjelent a hit szikrája a pokolfajzatokkal való kapcsolatáról, a boszorkányosság és a boszorkányok létezéséről az emberek keblében, amelyet egy csapásra még nem járt át az üdvös hívás a keresztény hitre, és ez szikra rövidesen lángokba csapott át. – Végül is Németországban a kereszténység terjedése ledöntötte Freya istennő oltárait, akit az év bizonyos éjjelein, különösen Walpurgis éjszakáján, a varázslatok tudásának őrzői ünnepeltek, és ezeket a papnőket, akik a mesterségüket titokban üzték, az ördög szövetségesének tekintették. – Különösen a Karoling korban uralkodott az a nézet, miszerint ezek a varázsló asszonyok képesek volnának vihart és zivatart támasztani, és az emberek lelkét megrontani. Az

egyház kénytelen volt kellő nyomatékkaal bevetni a hatalmát a pokol általi, a népek gyermetezségét kihasználó kísérletek és ármánykodás miatt. Ehhez a világi bíróságok büntetőjogi hatalmát is segítségül hívta. „A rémületben a legrémületesebb maga az ember, a saját örületével”, mondja a költők királya. Elkezdődtek a boszorkányperek: IX. Gergely pápa 1454-ben adta ki azt a bullát, amely Németországban a boszorkánypereket szabályozta, és Marburgi Konrád inkvizitort korlátlan hatalommal ruházta fel, aki ennél fogva az ítélszéke elé idézhette a boszorkánysággal gyanúsított személyeket. Az első után következett VI. Ince pápa 1484-es bullája, amellyel Miksa császár uralmát 1486. november 6-án Brüsszelben elismerte, és a császárnak, valamint birodalma népeinek kötelezővé tette, hogy az inkvizitor minden szabadságjogot és kiváltságot mellőzve, korlátlan hatalommal idézhesse a sáttán szövetségeseit az ítélszéke elé.

A világi hatalommal kéz-a-kézben járt az egyház is, hogy kiirtsa az emberek természetes méltóságát oly nagymértékben meggyalázó kórságot! Találóan jegyezte meg az egyik hazai írónk: „a hiszékenység is olyan, jóllehet az ember legbelsőbb érzéseinek bonyolult megjelenése, amely az érzékeink feletti világgal való kapcsolatunkat mutatja. Amennyiben azonban kilép a polgári életmód keretei közül, az állam üldözni fogja”¹⁷⁶. Vajon ki merészelné ebben a tekintetben a katolicizmust vádolni, amely – ahogyan a protestáns Kölcsey mondja – minden műveltség letéteményese¹⁷⁷. Maga a reformáció pedig, amely a szellem szabadságáért harcolt¹⁷⁸ vajon ellene szegült ennek a „korszakos ijesztgetésnek”? Éppen, hogy nem! Sőt, azonos készséggel hozott áldozatot, és ébresztette fel a hiedelmek hatalmassá duzzadt örületét a saját hívei körében¹⁷⁹. Például azt olvashatjuk, röviddel a reformáció születése után, hogy a saját hazájában, Szászországban boszorkányokat égettek¹⁸⁰. Így 1579–1679 között csak néhány helységben 197 boszorkányt vetettek máglyára, 1611-ben pedig nem kevesebb, mint 22 boszorkányt¹⁸¹. Drezdában, 1586-ban kettő, boszorkánysággal vádolt nőszemélyt égettek el¹⁸². „Valójában arra kellene gondolni – mondja ennek kapcsán Thomasius¹⁸³ a reformációról –, hogy az emberek a lutheri reformáció révén – az ördöggel kötött varázslói szövetségtől is megszabadultak, de a legkevésbé sem ez történt. Sőt, ezzel ellen-

¹⁷⁶ Ld. Fessler „Die Geschichten der Ungern” I. köt. 592. o.

¹⁷⁷ Ld. összes művei, IV. köt. 1842. 70. o.

¹⁷⁸ Érdekes, amit ezzel kapcsolatban Kölcsey imént említett művében (68. o.) a következőképpen olvashatunk „– Luther fellépésével az ellenségeskedés fellángolt, és a felvilágosodás, a reformáció, pusztító forradalomba csapott át, amely csaknem egész Európát, mint örvjngő angyal felforgatta. Ez nekünk ablakot nyitott arra, hogy kételkedjünk elhíresült kedvező következményeiben, arra gondolva, hogy a katolicizmus talán az emberiség javát jobban szolgálta volna, ha senki nem háborgatja.”

¹⁷⁹ Erre megfelelő példa egy ma már ritkán fellelhető könyv, a következő címmel: „*Neun auserlesene und wohlbegründete Hexenpredigten etc.* Herman Samsonius, rigai főigazgató, Riga. 1626. (21 Bg. in 4-o).

¹⁸⁰ Ld. Bötticher: *Geschichte des Kurstaates und Königreich Sachsen.* Hamburg 1830. I. köt. 548. o. és 1831. II. köt. 150. o.

¹⁸¹ Ld. Schlözer: *Staatsanzeigen.* II. köt. 166-168. o.

¹⁸² Ld. Hasche: *Diplomatische Geschichten von Dresden.* II. köt. 369. o.

¹⁸³ „Rövid tantételek a varázslás bünéről” 55-56- o.

tétben ezt a fajta vélekedést Ágost választófejedelem uralkodása idején, a korábban íratlan szokásjogból a választófejedelemség alaptörvénybe emelték, a következő világos szövegezéssel: Aki keresztény hitétől eltévelyedve szövetségre lép az ördöggel, így viselkedik, vagy cselekszik is, az akkor is, ha a varázslattal korábban soha sem hozták kapcsolatba, tűz általi halálos ítélettel sújtandó.”

Lássuk a többi államot: – *Würzburg*-ban 1627–1629 között 157 személyt, közöttük 10-12 éves fiúkat ítélték máglyahalálra. De 1729-ben ismét *Würzburg*-ban, Renátát, a helybeli apácázárda főnöknőjét vádolták az ördöggel kötött szövetséggel, és elevenen elégették. – *Braunschweig*-ben a XVI. század folyamán előfordult, hogy naponként 10-12 szerencsétlen ember pusztult el. Ugyanebben az évszázadban Christian Rantzau *Holstein*-ben a saját birtokán egyszerre 18 boszorkányt égetett el. – A német államok közül különösen Bajorország tűnik ki. Legyen elegendő csak egy példa erre. Az akkoriban leginkább szabadelvű *Wardenfels* grófságban, 1589 és 1592 között lefolytatott boszorkányperben 48 asszonyt elevenen égettek el a máglyán, miután a vádlottak közül egyesek már korábban meghaltak a kínvallatások miatt. „Sőt – mondja Hornmayr¹⁸⁴ – fejedelmi és hercegi asszonyokat is varázslással és boszorkánysággal gyanúsítottak, és nagyon komolyan foglalkoztak a letartóztatásuk, kínvallatásuk majd kivégzésük kérdéseivel.” – Még 1754-ben is, tehát az úgynevezett bölcshévszázad második felében, boszorkányként fejeztek le egy 13 éves lányt, majd két évvel később egy 14 éves lányt vádolták meg, hogy fajtalankodott az ördöggel, és mivel az embereket elvarázsolta, és vihart támasztott, az életét szintén a hóhér bárdja alatt fejezte be. – 1782-ben Glarus kanton református részében fejeztek le egy lányt, mivel földesurának gyermekét – amint az ítélet mondja – „rendkívüli és felfoghatatlan erővel”¹⁸⁵ elvarázsolta. Azt pedig mindenki tudja, hogy a civilizált franciák az orleans-i Szűzt, minz a Sátán szövetségesét, máglyára vetették! Itáliában – különösen *Como*-ban – 1485-ben nem kevesebb, mint 14 embert égettek el. Végül, úgy kell tekintenünk az eseményekre, hogy a nagy Thomasius¹⁸⁶, – aki 1698-ban a boszorkányperek egyik jelentéstevője volt, és a vádlottak elítélése mellett szavazott, majd csak az egyik társa által ébresztett kétely hatására jutott ellentétes meggyőződésre – határozott fellépéssel végül leállította a boszorkánypereket. Korábban a jezsuiták nagyon gyűlölt rendjéből, egymást felváltva, még két szerzetes fellépésére is szükség volt a boszorkányok létezésének tagadására. A nem kevésbé határozott Tanner atyával együtt teljes szellemi és érzelmi erővel lépett fel Friedrich Spee, aki 1631-ben kiadott „*Cautio criminalis de processibus contra Sagas*” című művében, számos megfigyelésének tapasztalata alapján a következőket merészelte kijelenteni.

„Nem titkolhatom, hogy az áldatlan kínvallatás nálunk Németországban halálatlan mértékben szaporította a boszorkányok számát, és Isten nevére esküszöm, hogy jóllehet erre már senki nem gondol, az úgynevezett boszorkányoktól olyan sok meggyőző védekezést hallottam, hogy legyen bár jártas a skolasztikus vi-

¹⁸⁴ Lásd, *Taschenbuch für die Vaterlandische Geschichte* 1831. 331–333. o.

¹⁸⁵ Lásd Schlözer: *Staatsanzeigen*, II. köt. 273–277. o.

¹⁸⁶ „Rövid tantételek a varázslás bűnéről 55–56. o.

tákban, bennem a legcsekélyebb kétség sem maradt a teljes ártatlanságuk tekintetében”.¹⁸⁷

Lássuk most, hogy mit találhatunk a mi hazánk évkönyveiben?

Szent László királyunk uralkodása előtti időkben a varázslónak tartott nőszemélyt, ha mesterkedése közben rajtakapták, először a templomba vitték, ahol a papoktól oktatást kapott a hitbéli dolgokról, és böjtölés után felmentették. – Viszsaesőként ismét egyházi bünbánatot kellett gyakorolnia, és mivel az első esetben alkalmazott enyhébb büntetésnek nem volt kellő elrettentő hatása, a templom kapujának izzó kulcsát égették a homlokára, mellére és a vállára. – Végül, harmadik alkalommal, amikor a remény már elveszett a megjavulására, az elvakult személyt átadták a bírónak, hogy halálos ítélet mondjon felette, mivel mindenkit ki kell irítani, aki ilyen betegség terjesztőjeként a többi ember hitét és erkölceit végletesen összezavarja¹⁸⁸. Nevezett Szent László királyunk uralkodása alatt a varázslókat és boszorkányokat, mint a gonosz szellem szövetségeseit, az erkölcstelen nőkkel együtt kezelték, és velük együtt kísérték őket a püspök ítélőszéke elé¹⁸⁹. Végül Kálmán király törvénye szerint – amely dicséretére válik a majdnem egy évezred alatt természetes úton kialakult magyar törvénykönyvnek – a következő olvasható: „*de strigis quae non sunt, nulla questio fiat*”¹⁹⁰, vagyis „boszorkányokról, mivel nem léteznek, egyetlen említés se essék”. Íme, egy törvény, amely méltó egy államfőhöz, aki amint Szalay mondta¹⁹¹ a korából kiemelkedett! Schwartner, a saját korának műveltségét messze megelőző Kálmán királynak erről a rendelkezéséről megjegyezte, hogy „a törvény jobb volt a saját koránál, ezért is merült feledésbe”, amit csak helyeselni lehet, teljes őszinteséggel.

– Az, hogy mindez hogyan történhetett, valójában rejtélynek tűnhet a mélyebben gondolkodók számára, ha nem találjuk annak kulcsát a fentiekben említettek között. Hasonlóan ahhoz, hogy ezeréves törvénykönyvünkben egyetlen egy erre vonatkozó betűt sem találunk, még a betelepülők miatt bevezetett drákói szellemiségű városi törvényeiben sem, ami egyértelműen a felvilágosultság jeleiről tanúskodik. Drákói törvény volt, hogy az anyákat, nem egyszer, mint csecsemőgyilkosokat (valójában a tettük borzalmassága miatt) máglyahalálra ítélték, vagy az ártatlanokat behálózó kerítőnőket zsákba varrták és a folyóba vetették. A házasságtörőket elevenen eltemették, a saját testüket áruba bocsátó asszonyokat lófarakra kötve vonszolták körbe, vagy az orrát levágták azoknak, akik három dukát

¹⁸⁷ Ld. Rotteck Staats-Lexicon II. köt. 750. o.

¹⁸⁸ Ld. Szent István II. törvénykönyve. 131.

¹⁸⁹ Ld. Szent László I. törvénykönyve. 134.

¹⁹⁰ Ld. I. törvénykönyv. 157.

¹⁹¹ *Geschichte Ungarns*. Lipcse, 1852. I. köt. 221. o. Nem tudjuk megkerülni, hogy igazat adjunk az alapos szerző ide vonatkozó megjegyzésének. „Nem nagyon régen – mondja a szerző – több írónk azon fáradozott, hogy Kálmánnak ezt a törvényét addig csűrjék-csavarják a középkori glosszátorok segítségével, amíg leválasztják a nagyon is egyértelmű jelentéséről, majd utána erre következtessenek: azokat, akik nem boszorkányok, nem lehet kínvallatás alá vonni. Ámde a szöveg mögöttes tartalma egyfelől azt bizonyította, hogy a glosszák nem erre irányultak, másfelől a gyarló emberek tudománya, ha kicsúszik az ellenőrzés alól, tévutakra fog vezetni.”

értékben valamit elloptak, azonban – hogy az elmúlt idők ilyen szomorú dolgainak további felsorolásával ne fokozzam az olvasó haragját az ilyen tettekkel szemben – négy dukát értékű lopásért az életükkel fizettek¹⁹². Egyebekben az ilyen tettek említése nemcsak azoknak az együttérző hajlandóságát erősítheti, akik ezeket a kegyetlenül megtorolt bűnöket mentegetni szándékoznának a hidegvérű törvényhozók büntetést osztó hatalmával szemben, de azokat a természetes hangokat is felerősíti, amelyeket a történelem elátkozó ítélete mond ki a legnagyobb bűnösökkel szemben, akik a maguk részéről a jámborság adósai maradtak az emberiség legszentebb érzéseivel szemben. Pontosan ez a történelem tiltja meg számunkra, hogy a városainkban, a többi között Szegeden előfordult dolgokat feltáratlanul hagyjuk, mint az elvakultság ilyen, az emberi nemhez méltatlan, a külföldi irodalomból kölcsönzött szavakkal élve, „jogi gyalázatosságait”. Mindezt azért kell megtenni, mert amint említettük, a külföldi irodalmi termékekben szélteben-hosszában, és nem minden torzítástól mentesen terjednek. Éppen ezért a valóság feltárása nemcsak elengedhetetlen, hanem egyben érdekünk is. Tehát erről a következőket olvashatjuk¹⁹³. Szegeden, 1728. július 22-én hat boszorkánymestert (közöttük egy 82 éves aggastyánt, aki egy évvel korábban városi bíró volt) és hét boszorkányt, összesen tehát tizenhárom embert égettek el a Tisza közelében felállított három máglyán, miután nem állták ki a vízpróbát (mint egy fapapucs, lebegniük kellett volna a Tisza vizén), de a mérlegpróbát sem (például egy magas növésű kövér asszony súlya nem lehetett volna több másfél latnál). Az egyik ártatlan személlyel szemben, aki bábaként dolgozott, a vád az volt, hogy egyes állítások szerint kétezer újszülöttet keresztelt meg az ördög nevében. Egy suszterinast pedig azzal vádoltak, hogy a szegedi szőlőskertekben jégverést okozott, amivel elverte a termést. Ezzel a váddal különben az egyik inastársa illette őt.

Lássunk valós helyzetet, a túlzásba esés mellőzésével!

Az Úr 1728. évében Szeged szabad királyi városa, a polgárság városházáján, kiváltságai és pallosjoga folytán, a tekintélyes, bölcs és körültekintő megnevezett bíró urak, továbbá nevezett város tanácsának tagjai által az alábbi kihirdetett, felülvizsgált, eldöntött és végül határozatba foglalt ügyekről döntött a következők szerint:

Tárgybeli ügyben Szeged, szabad királyi város helyhatóságának tekintetes urai, mint felperesek és hatósági személyek, Rozsa Dániel boszorkánymesterrel szemben és ellenében, a megfelelő módon, mint nevezett város polgártársával járnak el, az alábbiakban a vádlott védekezése és állításai alapján, részletesebben megvilágítva.

A vád és a hatóság képviselőjében jeles Slovenits Mihály, törvényes helyettes ügyész ünnepélyesen és egyben az általános jogelvek szerint, vádlott kifogásaival egyet nem értve, amelyek sértik a királyság jogrendjét és hagyományait, egyszer

¹⁹² Ld. minderről: Kovachich M. G. *Codex authenticus juris tavernicalis statuarii communis*. Buda. 1803.

¹⁹³ Schwartner alapján (ld. Magyarország statisztikája III. köt. 266. o.) „*Miscellanea physico-medica mathematica*” és „*Nachrichten von etc. etc.*”, Büchner-től. Erfurt 1728. júliusi füzet.

és mindenkorra fenntartva a jogban szokásos lehetőségeket és feltételeket, jelen ítélszék színe előtt megjelenve, adta elő a vádindítványát a következőknek megfélelően. Nem ismeretes, hogy nevezett vádlott milyen indítékkal, és a rosszindulatú, átkozott démoni szellem milyen ösztönzésétől vezérelve, az időben visszafelé haladva, immár régebben, mintegy 50 év óta csecsemők elleni cselekményeket, vagy például a nemi vágy legelvetemültebb bűnét gyakorolva, kötött az ördöggel örök szövetséget. Tette mindezt az isteni és emberi törvényekkel szembeni tiszteletet gonosz módon elutasítva, utálattal megtagadva a mindenható Istent, mennynek és földnek teremtetőjét, az összes szent angyalokat, Isten kiválasztottjait, a szent keresztség vizét és végül Istennek minden szentségét. Így ezen alávetettségből megváltónk, Krisztus urunk hitéhez vissza már soha sem térhet. Önmagát ugyanezen démonnak elkötelezve, ezen átkozott démon zászlóvivő kapitányaként, saját maga hadseregét vezényelte. Kártékony élete során nemcsak a hozzá közel álló saját emberi nemének, de a marháknak is mérhetetlen károkat okozott, ráadásul valójában az Isten jótéteményeként megtermelt és termelendő terményekben is hallatlan károkat idézett elő. Ördögi módon csodás képességei révén, kezének kinyújtásával, bármely haldokló keresztény hívőt képes volt elváltoztatni, hogy örökébe lépjen a saját végzetének beteljesedése után. Attól sem riadt vissza, hogy a város körül elterülő határnak nedvét és termékenységét, vagyis az esőt és harmatot hét évre, évenként másfél mérő pénzért eladja, a halkat a folyókban pedig szelekért adja el a boszorkányoknak Törökországban. Az isteni és emberi törvények egyaránt és minden tekintetben nemcsak tiltják az emberi nem minden bűnét felülmúló varázslás büntetést, de büntetlenül maradni sem hagyják. Fentiekben nevezett vádló azt követelte, hogy az eljárást mind a haza, mind pedig más külföldi népek törvényeinek megfelelően folytassák le. Ezek közé tartozik tételesen Szent István II. törvénykönyvének 32. fejezete, nemkevésbé a 60. szakasz Kitionich János perjogi gyakorlatról írott munkájából, és értekezésének 6. fejezetéből a 8. kérdés, és ugyanezen, mindkét jog doktora vélekedésének I. részéből a 172. és 173. oldal a dekrétumok előbeszédének végéről. Történetük mindez a vallomás végső igazságtartalmának kiderítése, valamint a vádlott bűntársainak megnevezése végett, amiért is nevezett gonosztevőt a saját szájából elhangzó vallomás érdekében, először is kínvallatás alá kell vetni. Végül a valóban elkövetett bűncselekmények miatt – Benedikt Karpzov jogi tanácsainak I. részében a 49. kérdés 34. és 5. tétele, valamint a Szentírásban Mózes III. könyve, 20. fejelet 27. verse értelmében „és akár férfi, akár asszony, hogyha ígéző vagy jóvendőmondó lesz, halállal lakoljanak”, nemkevésbé Mózes II. könyve 32. fejelet 18. verse, és Jeremiás könyvének 15. fejelet 9. verse szerint –, másoknak elrettentő példaként, elevenen égessék el.

Az ítélet szövege:

Szeged helyhatóságának ítélete Rózsa, a boszorkányok fejedelme ellen, 1728-ban.

Miután a 82 éves Rózsa Dániel, a boszorkányok mestere, az isteni és emberi törvényeket lábban tiporta, nem tartva a büntető törvényektől – azokat a dolgokat, amelyeket követnie kellett volna, a szent keresztséget és a katolikus hitet, Krisztus urunkat és az igaz hitet megtagadta, a pokoli Sátán szolgálatába szegődött, és fo-

gadalmat tett a hozzá való örökös és állandó ragaszkodásra. Éjnek idején mindig ördögi tanácskozásokban, táncolásban és játékokban vett részt, az ördöggel cimborált és italozott, és arra kötelezte magát, hogy neki mindenben engedelmeskedik, Isten helyett tiszteli és imádja. Ötven éven át szolgált így, mint a démon fővezére, vénségében mágikus mesterkedésével sok ártatlan embert tett semmivé, sőt halálba is kergette őket. Visszatartotta az esőt is, a föld terményeit elvette, és eladta Törökországnak, és képes volt arra is, hogy mindenféle igékkel, gondolatai révén beavatkozzon a szegény emberek életébe. Ilyen károkat okozott, midőn azokat a társaival együtt véghezvitte. Mindezek alapján hazánk és az emberi nem törvényei szerint, a büntetőjogi eljárás 60. szakasza értelmében elevenen való elégetésre ítéltessék.

Olvassunk egy másik ítéletet, kivonatossan ugyanabból az évből.

— — — Miután a bűnöző és varázsló Katona Ferenc, 60 éves lakos Martonosból, aki a Teremtőt és az összes szentet megtagadva, 42 éven át a Sátánt testtel, lélekkel, imádattal és tisztelettel szolgálta, sokakat elvarázsolta, és sok embert az életétől is megfosztott, javaikban károkat okozott, és más istentelen dolgokat is művelt, áldozásnál Krisztus szent testét és vérének kiköpte, és lábbal taposta, a hazai törvények alapján tűzhalálra ítélték.

Hasonlóképpen a 65 éves, Ölvédből való Nagy Anna boszorkányt, Gilicsó János feleségét, aki a Földnek teremtményét és a szenteket megtagadta, 26 éven át állt szövetségben a Sátánnal, és magát testesül-lelkestül feláldozva az ördögöt szolgálta, sok embert elvarázsolta, sokaknak az életét vette el, és javaikban kárt okozott, a törvények szerint máglyahalálra ítélték.

Továbbá az 50 éves, Kúttelekről való, az ördöggel üzekedő Banda Katalin, Jancsó Pál felesége, 30 éven át szövetkezett a Sátánnal, akit Isten helyett imádott, sok ártatlan embert térített le az igaz útról, és javaikon élösködött, tűz általi halálra ítélték.

Ugyanígy a 70 éves Tóth Erzsébetet, özvegy Daninét is tűzhalálra ítélték, mert 20 éven át az ördöggel szövetkezett az istenkáromlásban és a szentségek megtagadásában, éjjel az ördöggel táncolt, és sok ártatlan embert fenyegetett az életében és vagyonában.

Így járt a 65 éves, Árokszállásról való Dantsóné, Hiszen Barbara, aki 26 éven át tagadta a mindenható Istent, és az összes szenteket, az ördöggel életre szóló szövetséget kötött, akinek parancsait végrehajtotta, vele fajtalankodott, és végezetül sok ártatlan embert vitt kísértésbe, így okozva a romlásukat.

Ugyancsak tűzhalálra ítélték az 55 éves özvegy Dogonyicsné Barak Margitot, mert Isten és a szentek tagadásával beállt az ördög zászlaja alá, testesül-lelkestül neki áldozta magát, és 18 éven át volt a szolgálatában, vele fajtalankodott, és másokat sokszorosan megkárosított.

Olyan, az ördöggel cimboráló személyek, mint a 60 éves helyi lakos, Szántó Mihály 14 éven át tagadta a mindenható Istent és az összes szenteket, továbbá a 62 éves Kovács Pál 11 éven át, az 56 éves Kecskemétriől való Borbola Sándor 6 éven át, a 70 éves Ipolyságról való Dantsó János 6 éven át, valamint az 50 éves Szél

Zsuzsanna 4 éven át tette ugyanezt. Megtagadták a szent keresztséget, életfogytiglan a pokoli Pluto szolgálatába szegődtek, Isten helyett az ördögöt imádták, éjszakai táncokra, orgiákra, és varázslási praktikákra gyűltek össze, fajtalankodtak az ördöggel, sok ártatlan ember testét megrontva tették őket nyomorékká, és az életüket is elrabolták, a föld terményeit magukhoz ragadták és elfecsérelték, egyszóval minden elképzelhető borzalmas bűnököt és istentelen tetteket hajtottak végre az ördög által. Ezért őket kivétel nélkül, a megérdemelt tűzhalálra ítélték.

Újabban a 40 éves Malmos Katalin, Légrádi János özvegye, az isteni és világi törvényeket egyaránt semmibe vette, 2 éven át sokan másokkal együtt bizonyítottan boszorkányos éjszakai összejöveteleken és táncoláson vett részt, ahol együtt ettek és italoztak, jelen volt a föld terményeinek elrablásában és azokból részese-dett is. A fentiekben megevezett törvények alapján, miután ezeken túlmenően a terem-tő Istent nem tagadta és az ördöggel sem szövetekezett, először pallos általi halálra, majd testének csak ezután való elégetésére ítélték.

Ilyen és ehhez hasonló rémségek híre szükségszerűen eljutott a király trón-székéig, és ezekre is tekintettel eredményezte VI. Károly császár legszentsége-sebb leíratát.

„Minékünk, VI. Károlynak, midenkor felséges római császárnak, Németor-szág, Hispánia, Magyarország, Csehország királyának, stb. Bölcs és tekintetes, Nekünk hűséges szeretteink, a Magyar Királyi Udvari Kancelláriánk közvetítésé-vel színünk elé terjesztették azt a jelentést, amelyet az imént eltelt hónap 23. nap-ján küldtetek azokról a boszorkányokról, akik részben már halálbüntetéssel lakol-tak, részben pedig jelenleg börtönökben ülnek. A jelentésből kitűnik, hogy az ügyükben milyen nyomozás történt, kiket vontak eljárás alá, részben szokásos val-latással, részben kínvallatással. Azonban nincs részletezve, hogy ezek közül egye-sek milyen stigmákat viseltek, illetve milyenekkel voltak megbélyegezve, továbbá a testük szemlélésével a valóban és ténylegesen létező stigmákat hogyan állapítot-ták meg? Továbbá, amikor az említett boszorkányok másokat az egészségükben károsítottak, utána egyesek egészségét helyrehozták, másokat viszont meghalni hagytak, erre a vizsgálat és a feltárás hogyan történt? Vagy pedig, akik az egészsé-gükben károsodtak, az hogyan történt, és végül ezek a vallatások hogyan igazolták egyesek halálát vagy egészségük visszanyerését. Végül minden megtörtént-e an-nak érdekében, hogy a bűncselekmény természetét megállapítsák, és mindezek-en túl, a vallomások elegendőek voltak-e a vádlottak teljes és szabályos elítéléséhez. Miután a halálos ítéleteket már végrehajtották, hanyagságok miatt és hogyan tör-téntek volna. Mindezekről királyi kancelláriánk révén mielőbb jelentést kérünk. Mivel ez idő szerint hasonló bűnök miatt három személy van fogságban, és a fent említett testi szemlélés eddig nem történt meg, gondoskodjatok ezek elvégzéséről és a jelentés elkészítéséről. Különösen ezeknek a boszorkányoknak a cselekedei-ben és tetteiben valóban előfordult-e a betegek gyógyítása, vagy okoztak-e károkat az embereknek és az igavonó állatoknak? Továbbá, midőn Bogadus özvegye a 12. pontban azt vallotta, hogy szentségtörő módon a szájából kétszer is kivette a szen-telt ostyát, majd el nem zárt vászon zacskóban tartotta, ezt a zacskót valóban meg-találták? Végül, a vele szemben meghozott vagy meghozandó halálbüntetést el-

rendelő ítélet maradjon függőben, és mindenről pontos és körülményes jelentést kérünk. Ezen alkalommal Beda Szabina, Mihalovits György feleségének másolatban ide csatolt, és Nekünk bemutatott levelét avégből és azzal a kegyes rendelkezéssel küldjük részetekre, hogy annak tartalmáról a jelentések nem tesz említést, de kérdés, hogy mindez vajon úgy történt-e, ahogyan azt a levél tartalmazza. Tehát, hogyan történt a vízpróba és a mérlegelés (amint azt a közbeszéd mondja), a már elhaltak sírból való kihantolása és elégetése, a perbe hívtak rettegésből való távozása ebből az életből, milyen újabban kigondolt kínvallatási módok jelentek meg, és kezeség által hogyan történt a fenti folyamodvány írójának a fogásból való kiengedése. Hogyan és milyen indítatásból történtek egy és más dolgok, és ezekről miért nem található említés a megküldött periratokban? Ezeket tehát pontosan és a körülmények leírásával haladéktalanul rögzítsétek a Mi részünkre. A továbbiakban császári-királyi kegyességünkben maradjon jóindulattal irántatok. Kelt Bécsben, a Mi városunkban, Ausztriában az Úr 1728. esztendejében, október hónap 25. napján. Károly s.k. – Acsády Ádám veszprémi püspök. Wanyechy Éliás.

A fenti a királyi leiratban említett folyamodvány tartalma a következő.

„Legszentségesebb császári királyi Felség! Valóban legjámborabb urunk! Felségtek Leszentségesebb lábai elé a legalázatosabban arcra borulva, könyörögve terjesztem elő, hogy Szeged, szabad királyi város magisztrátusa ennek az 1728. évnek imént eltelt június hónapjában hogyan gyanúsított meg varázslat gyakorlásával tizenhat személyt, a város egyik polgárának feljelentésére, amelyet a más okból már felmentett koldusbíró szóbeszédére alapozott. Ezek meglehetősen vegyes férfiak voltak és a városban tartózkodó, részben jelentősebb nőszemélyek, továbbá a városi tanács egyik taga, aki korábban főbírája volt ennek a városnak. Nevezett férfiakat és nőket közvetlenül a feljelentést követő napokban, minden előzetes kihallgatás nélkül, mintegy az eljárás kezdeteként, a magisztrátus által elrendelve, a hóhér megkötözte, és a vélelmezett varázslat kényszerrel való azonosítása érdekében, a Tisza folyóban nyilvánosan vízpróba alá vetette. A vízpróba után három megkötözött, életkora miatt legyengült nőszemély (feltehetően) a rettenet miatt, egymás után távozott ebből a világból. Közülük az elsőt, a rendelkezések szerint először eltemették, majd kihantolták és elégették. A másik két elhunytat egy negyedik nőszeméllyel együtt ugyanígy elégették. Az utóbbit, akit mintegy másfél évvel korábban rendes szertartással temettek el a ferences atyák temetőjében, indítvány és határozat nélkül hantolták ki, azon okból kifolyólag, hogy az ügy érintettjei „ugyanolyan boszorkányként jelölték meg”. A többieket viszont kihallgatták, és akik nem vallottak, azokat kínvallatás alá vetették, kemény fából faragott tüskékkel kivert székbe ültetve. Őket egyedül a hóhér kényszerítette és ellenőrizte, mialatt a székekben számos gyanúsított több órán szenvedni kényszerült. Az így kierőszakolt vallomásokra alapozva 13 személyt, közöttük 5 férfit és a többi nőt elevenen ítélték tűzhalálra, egy férfit viszont előzetes lefejezéssel, az ítélet keltezése szerint a következő július hónap 23. napján (egy várandós nőt azonban visszatartottak a börtönben). Az így kivégzettek közül az egyik, nevezetesen

Dugonyics özvegyasszony (aki különben előzetesen a tetteit visszavonva, a kivégzésre készülén, egy ferences atya, mint gyóntatója jelenlétében, jó reménységben búcsúztatta el élő lelkét) a magisztrátus színe előtt engem saját magához hasonló-nak nevezett (úgy gondolom, az ellenem irányuló haragja miatt). Ezért engem a magisztrátus, miután idézve, vizsgálva, meghallgatva, még kevésbé elítélve sem voltam, mint a város immár lehetségesen gyanús polgárát, a saját házamban megjelenve, a hóhér szolgálja által megkötözve, és nyilvánosan megszégyenítve, bilincsben vezetettet elő (miközben a többi gyanúsított személyt inkább leplezve, megszégyenítés nélkül, minden más terhelő dologtól mentesen kezelték). Fogságomból csak ezer forint kikötött pénzösszeg ellenében, férjem állhatatossága és családom könyörgése révén bocsátottak el. Még ha nekem valóban kijárna, hogy velem szemben a halállal egyenértékű ilyen megszégyenítést jogosan és igazságosan követeljenek, akkor is rettegnék attól, hogy ilyen felületesen, a megfelelő védekezési lehetőségek megtagadásával vonjanak eljárás alá, így kellő felkészültségű, jogban járatos személyek híján, csupán az általános elvek, és nem a helyi sajátosságok alapján hozzanak ellenem ítéletet. Ebből kifolyólag, ha újra engednem kellene az eljárás kényszerének (amire nem gondolnék), a Hármaskönyv 3. része 1. címének értelmében, a jelzett szakasz szerinti, és engem megillető fellebezés jogát könnyen megtagadhatják, sőt a továbbiakban attól is tartanék, hogy legszentségesebb Felségtekhez felterjesztett legalázatosabb folyamodványomat, nevezett magisztrátus, a pénzösszeg peresítéseként értelmezné, és újra indítványozná előzetes letartóztatásomat. – Legszentségesebb Felségtekhez, mint az elnyomottak legfőbb menedékéhez, ennél fogva legalázatosabban térdre borulva esdeklem, hogy legszentségesebb Felségtek legkegyesebb hatalmával élve, nevezett magisztrátustól megkövetelni méltóztassék, hogy számomra hagyja nyitva az igazságszolgáltatásban lehetséges összes jogorvoslati lehetőséget. Rendelje el és biztosítsa is ehhez az eljáráshoz a jogszerű körülményeket, adjon helyt a szükségeszerűen esedékes fellebezésemnek, és az egyebekben már elfogadott és gyakorlatban életbe lépett kezességet a jogvita végéig érvényben hagyja. Legszentségesebb Felségtek kegyességét és jóindulatát abban az ügyben, amely miatt méltatlanul, de leghőbb könyörgésemmel folyamodtam, a legjobb és leghatalmasabb Isten bőségesen meg fogja jutalmazni. Legszentségesebb Felségteknek legalázatosabb hűbérese, Beda Szabina, Mihalovits Görge felesége.

Azt, hogy a királyi felszólítás ellenére ilyen jogi eljárásokat újra és újra indítottak a boszorkányok ellen, tanúmeghallgatások bizonyítják, például 1731-ben és 1734. június 19-én, továbbá egy boszorkányper is, amely 1744-ben elmarasztaló ítélettel végződött.

A határozat értelmében:

„Miután a magisztrátus ügyésze, részletes vádiratában Dóka Agnéta esetében 12 éves, Lantos Margaréta Baloniana esetében 3 éves boszorkányos gyakorlatot tárt fel, főszabályként a büntetőjogi eljárás 2. részének 60. szakasza értelmében tűz általi halálbüntetést indítványozott, evéggől az ellenőrizendő bizonyítékok miatt maga az ügyész hívta fel a figyelmet a következőkre. Mivel az említett fogvatartottak, nevezett Dóka Agnéta és Lantos Margaréta testén az igazságügyi vizsgáló egyetlen

egy jelet sem talált, amely őket bűnös varázslattal vádolta, és a démonnal való egyezséget, kapcsolatot és annak fenntartását igazolta volna, ebből kifolyólag a helyhatósági vizsgálat csak azt tárta fel, hogy babonás eszközökkel, beszéddel, ismeretlen igékkel, és más babonás mesterkedéssel a többször említett fogvatartottak képesek voltak a betegségek elűzésére. Ennélfogva, az országos büntetőgyakorlat alapján jogosan és méltányosan indítványozom evilági büntetésként a többször említett Dóka Agnéta és Lantos Margaréta fogvatartottak ebből a városból való örökös kitiltását, ami egyben mások megfélemlítésére is példaként fog szolgálni.”

.....
Végre akkor érkezett el az ébredés órája ezekből a rémálmokból, amikor van Swieten udvari orvos egyik előadása nyomán, melyet a mélyen megsértett közönség és a megkárosított humánus védelmében tartott – a nagy császárnő, Mária Terézia, az igazság mély belátásától indítva, hatalmi szóval, minden bűnök csúcsának elkövetését, egyszer és mindenkorra betiltotta.

Vonatkozó – az egész birodalomban hatályos – saját kezű írásának szövege a következő:

Egy ideje rosszállással vettük tudomásul, hogy országunk és tartományaink egyes lakosai hiszékenységükben úgy megtévedtek, hogy mindazt szellemeknek és boszorkányságnak tartják, amit álmukban láttak, maguk elé képzeltek, vagy más csaló emberektől megtévesztve hallottak, sőt az önmagukat megszállottnak kiadó embereket is hitelesnek tartották. Továbbá, hiszékenységükben gyakran az előítéletesség áldozatául eső emberektől erre megerősítést is kaptak. Újabban Morva örgrófságunkban a dolgok úgy elfajultak, hogy halottakat ástak ki a temetőkből, és egyeseket ezek közül még tűzre is vetettek. Ugyanakkor az ezt követően lezajlott vizsgálat semmi mást, mint természetes történéseket igazolt. Tekintettel azonban arra, hogy az ilyesmi mögött többnyire babona és csalás rejtőzik, országainkban a hasonlóan bűnös visszaéléseket a jövőben semmiképpen nincs szándékunk elfogadni. Ezért tehát legkegyesebben megparancsoljuk, hogy a jövőt illetően ezekben a dolgokban a papság semmit ne kezdeményezzen a rendészeti szervekkel való együttműködés nélkül. Ellenben, amikor olyan esetek jelentkeznek, amelyekben szellemek, boszorkányosság, kincskeresés, vagy ördögtől megszállott emberek fordulnának elő, azonnal tegyenek bejelentést az illetékes rendészeti szervnél, amely az esetet, hatósági orvos bevonásával kivizsgálja és megállapítja, hogy annak hátterében milyen csalás rejtőzik, majd minek kell következnie az ilyen csalók felelősségre vonása végett.”¹⁹⁴ stb.¹⁹⁵

(Ifj. Palugyay Imre: *Magyarország történeti, földirati s állami legújabb leírása. II. köt. I. rész Pest. Hackenast Gusztáv sajátja. 190–210. o.*)

¹⁹⁴ Ld. Rotteck *Staats-Lexicon*. VII. köt. 740–751. o.

¹⁹⁵ Ld. ennek a kötetnek az 568. sz. tételét is. – a szerző –

576.

Dögvész Erdélyben.

Járványügy.

1767.

Dögvész Erdélyben, megfigyelve Adam Chenot, Erdély közegészségügyének cs. kir. hatósági orvosa által: *Abhandlung von der Pest aus dem Lateinischen übersetzt*. Drezda 1776 8.

Adam Chenot: *Tractatus de peste*. Bécs 1766. – (Ennek a jeles munkának a német változatát a fenti évben adták ki) (*Paulus Adamus I. rész Valentics 15. o.*)

Megjegyzés: ez az értekezés ennek a műnek a III/I. kötetében 914. sorszám alatt található a 151. oldalon – a szerző –

577.

A Duna áradása; földrengés Nagyszombatban.

Krónika, Időjárás.

1768.

Február 27-én, hajnali 2 óra után itt Bécsben nagyon erős földrengés volt, majd a Duna kiáradt úgy, hogy az elővárosokat mind elöntötte. Ugyanezt a földrengést Nagyszombatban is... észlelték. Thoaldo (*Pilgram I. rész 292. o.*)

578.

Rendelkezések a marhavész megelőzésére: a legelők kijelölése.

Állatvészek. Császári-királyi rendelet.

1768. dec. 7.

Mi, Mária Terézia, stb.

Megparancsoljuk, és ezennel mindenkivel tudatjuk, hogy kötelességünknek éreztük olyan megbízható megoldások kialakítását, amelyekkel az örökös tartományainkban többszörösen visszatérő szarvasmarha járvánnyal szembe fordulhatnánk.

Mint ahogyan előzetesen ismertettük azokat az intézkedéseket, amelyeket akkor kell bevezetni, amikor ez a csapás már kialakult, vizsgálatokat rendeltünk el az okok tekintetében is, amelyekre a járvány eredete vezethető vissza.

Szakértőink egybehangzó véleménye alapján, az egyik ok az állatok romlott mezőkön való legeltetése, a másik pedig az egészséges állatok betegekkal való keveredése. Ugyanakkor saját tartományaink közül egyesekben azt tapasztalták, hogy a művelés alatt nem álló fölterületek javításával, és más gazdálkodási módszerek segítségével az állatok részére egészségesebb és kiadósabb takarmány biztosítható. Ezért elhatároztuk, hogy hűséges alattvalóinkat, akik ezeket az előnyöket nem hasznosíthatják, vagy elmulasztották, erre képessé tesszük, részben pedig törvényi kötelezéssel bírjuk rá őket, hogy a saját legjobb érdekük szerint cselekedjenek. Ezért tehát megparancsoljuk, hogy

Először, minden csehországi és ausztriai örökös tartományunkban a használatban lévő közlegelőkön, akár az alattvalók tulajdonában, vagy a földesúrral közös tulajdonlásban, egy éven belül, amely 1769. januárjától az adott év decemberéig számítandó, földmérést kell végezni, majd az egyes alattvalókat

megillető részt, tehát az általuk birtokolt földterületet illetve ipari területet ennek alapján meghatározni, ide nem számítva az osztatlan tulajdonhoz nem tartozó vagy csak arra nyitott földrészeket.

Másodszor: Ezeket a felméréseket a városokban a magisztrátusok végzik, egyebekben a helyi előljáróságok, belső-ausztriai tartományaikban pedig a törvényszékek, a részes felek bevonásával. Amikor egy adott területen több törvényszék is illetékes, az végzi a munkát, amelyhez a legtöbb alattvaló tartozik. Amennyiben legszebb várakozásaink ellenére ez a felmérés az előírt határidőn belül nem érne véget, azoktól, akik annak elmúltával teljesítés címén utiköltség, napidíj vagy további költségek megtérítése iránti igénnyel jelentkeznek, az illetékes körzeti hivatal vonja meg a kifizetéseket.

Amennyiben egyik vagy másik legelő estében olyan körülmények állnak fenn, amelyek a felosztást semmiképpen nem teszik lehetővé, erről négy hónappal a határidő lejárta előtt jelentést kell tenni az illetékes kerületi hivatalnak, amely haladéktalanul elvégzi a szemlézést, majd a további teendők végett, annak eredményét azonnal továbbítja a saját felettes tartományi hivatalához.

Harmadszor. A fenti földmérés alapján, vagy a legelők már birtokolt részén, a következő két évben a kiadandó eligazítás szerint minden tulajdonos köteles a megfelelő munkálatokkal, különösen a nedvesebb részekben, vagy pedig körbeszántva és megművelve, lépésről-lépésre lóherét vagy szénát termő legelőt kialakítani. Amennyiben ezt nem történne meg a fenti határidőn belül, sőt a munkálatok el sem kezdődnek (amelyek ellenőrzését saját külön biztosaink fogják végezni), az ellenszegülők és hanyagok elveszítik a tulajdonrészüket, és azt természetben vagy értékében számolva, más szorgalmasabb emberek fogják megkapni.

Negyedszer. Azokra, akik a közlegelőkön saját területük átalakítását állatok ráterelésével vagy más módon hátráltatják, első esetben az okozott kár megtérítésével együtt 12 forint bírságot kell kiróni. Ennek felerésze a községi pénztárt, a másik fele a megkárosított gazdát illeti. Második esetben 14 napos *opus dominicale* legyen a büntetés, további ismétlődés esetén pedig három hónapos fegyház vagy azzal egyenértékű testi fenytetés.

Ötödször. Annak érdekében, hogy a marhalegelők átalakítása idején a takarmányból hiány ne keletkezzék, az irányozzuk elő, hogy kellő szorgossággal mindenki saját maga termelje meg a szükséges lóherét, szénát vagy más takarmányt az ugaroltatott földeken, leginkább a saját lakhelyéhez közeli területen. Ehhez az előljáróságok és a gazdatisztek adjanak tájékoztatást az alattvalóknak, akik hiányállapot esetén saját maguk is kérjék az ilyen tanácsadást.

Hatodszor. A száraz és sovány legelők minden további nélkül megmaradhatnak a juhok tartására, tehát a közlegelők felosztásánál erre tekintettel kell lenni, vagyis egy erre alkalmas földterületet minden közösség tartson fenn a juhok tenyésztésére.

Másfelől ezek kizárólagos juhászati használatban legyenek, vagyis kihágások esetén a szokásos pénzbüntetés behajtása mellett senkinek nem engedélyezhető, hogy erre a területre szarvasmarhákat tereljenek.

Hetedszer. Engedélyezzük, hogy a közlegelők, mint olyanok maradjanak

használatban a szarvasmarháknak a hegyvidéken, az ügyvezett hegyi legelőkön vagy magaslatokon, tehát az új állattartási rendeletben foglalt szabályok szerint is eredeti állapotukban és használatukban maradhatnak.

Nyolcadszor. Minden helyi előjáróság, tehát azok a törvényszékek is, amelyeknek kötelessége a felmérés, hat héten belül az erre megállapított első határidő, illetve a javításra adott második határidő lejárta előtt a felettes körzeti hatóságuknak *ex proprio* a kincstárnak fizetendő 100 forint bírság terhe mellett, egy külön erre a célra készített nyomtatott táblázatot tartoznak betérjeszteni, az eljárásuk eredményéről.

Kilencedszer. Hogy ez senkinek gondot ne okozzon, és a feljavított földeket többlet terhek ne sújtsák, ezennel saját nevünkben, és utódaink nevében kijelentjük, hogy a feljavítást követő 10 éven belül semmilyen újabb vagy megemelt adó sem fizetendő a jelenleg is szokásoshoz képest.

Megparancsoljuk tehát mindenkinek, különösen pedig alárendelt tartományi hatóságainknak, a körzeti kapitányoknak, magisztrátusoknak és előjáróságoknak, hogy határozott kézzel irányítsák ezen legkegyesebb rendeletünk végrehajtását, akik pedig érintettek, azokat erőteljesen ösztönözzék, hogy személyes felelősségük és kötelességük okán, ellene ne cselekedjenek. Valójában azon legyenek, hogy az engedetlenek arányos és részrehajlás nélküli büntetést kapjanak, amennyiben kedves számukra, hogy kegyességünket és jóindulatunkat megőrizzék.

Kiadva cs. kir. és tartományi hercegi fővárosunkban, Graz-ban, 1768. december 7-én.

gróf Carl Thomas Breüner, elnök.

Cs. kir. Ófelsége belső-ausztriai kormányzatának tanácsában

Joseph Anton Edler von Luidl

gróf Vincenz von Sauer

kancellár.

Jacob Sigmund Edler von Heillinger.

(Az udvari közegészségügyi bizottság egyesített cs. kir. kancellária irataiból a cs. kir. Belügyminisztériumban, P. F. iratcsomó 54. szám.)

579.

Közegészségügyi, rendészeti, és gazdasági szabályzat Triesztben a lazaretto és porto sporco részére.

Császári-királyi rendelet.

1769. május 1.

Közegészségügyi, rendészeti, és gazdasági szabályzat Triesztben a lazaretto és porto sporco részére

Nyomtatva Franz Mathias Winkowitz, cs. kir. városi nyomdásznál, 1769.

Mi, Mária Terézia, Isten kegyelméből özvegy német-római császárné, Magyarország, Csehország, Dalmácia, Horvátország és Szlavónia stb. királynője; Ausztria főhercege; Burgundia, Brabant, Milánó, Styria, Karinthia, Krajna, Mantova, Párma, Piacenza, Limburg, Luxenburg, Geldern, Württemberg, Felső- és Alsó-Szilézia hercege, Svábföld és Erdély fejedelme, a Római Szent Birodalom, Burgundia, Morvaország, Felső- és Alsó-Lausnitz örgrófnője, Habsburg, Flandria, Tirol, Pfird, Kyburg, Görz, Gradiska és Artois hercegi rangú grófja, Elzász tarto-

mányi grófnője, Namur grófnője, a Szlovénai Krajna, Pordenone, Salzburg, Mechelen úrnője, Lotharingia és Baar hercegnője, Toscana nagyhercegnője, stb. ezen-
nel császári és királyi kegyességünket nyilvánítjuk valamennyi és minden egyes
hűbéresünknek, megtelepedett lakosainknak, és alattvalóinknak, legyenek bármely
rendben, rangban és állapotban, kiváltképpen minden bel- és külföldi kereskedő-
nek és hajósnak, utazónak és egyáltalán mindenkinek, aki járványra gyanús hely-
ről érkezik hajóval és rakománnyal ausztriai tengeri kikötőinkbe, különösen pedig
Triesztbe, az alábbiakat adjuk tudomására.

A pestis a legfélelmetesebb szenvedés, amellyel az isteni oltalom fegyelmez
bennünket, mindazonáltal ez a fegyelmezés is jótéteménnyé válik, ugyanis az ese-
ményeket olyan rendbe állítja, hogy az okos emberek képesek legyenek, sőt kény-
szerüljenek is valamennyi eszköz megragadására, ha azok rendelkezésre állnak, a
pestis által okozott káros következmények megelőzésére, csökkentésére, vagy
akár teljes visszaszorítására.

Az isteni rendelésekhez, mint vezérfonálhoz igazodva, és a legnagyobb biz-
tonságra törekedvén ezzel a láthatatlan és félelmetes ellenséggel szemben, elégte-
lennek tartottuk azt a védelmet, amelyet tartományaink, de különösen a pestissel
fertőzött vagy arra gyanús tartományokkal kereskedő tengeri kikötők legjavát
szolgáló *lazaretto netto*-k nyújtottak Triesztben és Fiumében. Ezért szorgalmaztuk
tehát, a hatékonyabb védelem érdekében, hogy Triesztben egy *lazaretto sporco* és
egy hozzá csatlakozó kikötő is kiépüljön, így előbbiben az áruféleségeket lehet
elhelyezni, utóbbiban pedig a gyanús vagy fertőzött nyílt levéllel érkező hajók
fognak horgonyozni.

Az épületek elhelyezése és belső terének felosztása a tapasztalatok által támo-
gatott mívség mértékadó szabályai szerint történt. Minekutána 1755-ben kihir-
dettük az általános közegészségügyi szabályzatot, a Belső-ausztriai tenger mellé-
ken szolgáló közegészségügyi tisztviselőknek szóló eligazítással együtt, a továb-
biakban csak a trieszti *lazaretto* és *porto sporco* különös közegészségügyi,
rendészeti és gazdasági rendjét kell meghatározni és kihirdetni a jelen legfelső
pátensünkben foglaltak alapján, de egyben arra is gondot fordítunk, hogy a tiszt-
viselőknek, ellenőröknek és rakodómunkásoknak eligazítást adjuk a feladataik el-
látásához. Ennél fogva

1-ször. Elrendeljük és megparancsoljuk a fent említett *lazaretto* és *porto spor-
co* tekintetében a közegészségügyi óvintézkedések és eljárások pontos betartását
az általános közegészségügyi szabályzat 1, 2, 3, 4, 5, 6 és 7. fejezetében foglaltak
szerint, amennyiben azok időközben vagy a jelen különös szabályzat által vissza-
hívásra, javításra vagy változtatásra nem kerültek volna.

2-szor. Akaratunk szerint Mi magunk adományozzuk a *lazaretto sporco* ma-
gas állású hivatalát az igazgatónak és helyettesének, arról is gondoskodva, hogy
a kinevezettek korosabb, bölcs, tapasztalt és hűséges személyek legyenek, akik
között

3-szor, még a legcsekélyebb szerzett rokoni kötelék sem létezhet, illetve a
közegészségügyi magisztrátus tanácsaival a legcsekélyebb mértékű vérrokoni
kapcsolatban sem állhatnak.

4-szer. Triesztben a nevezett tisztségviselők (nem a közegészségügyi törvényekkel szembeni, és legfelsőbb rendeleteink értelmében kiviteles szigorral megtorlandó bűncselekmények miatt, hanem az árucikkek tulajdonosainak biztonságérzete, és a veszteglő intézetben kezelt javak biztonsága érdekében) 2000 illetve 1000 forintot *in natura* jótállási fedezetként vagy zálogként kötelesek elhelyezni. Miután a magisztrátus ennek érvényességét elismerte, jegyzőkönyvbe foglalja, azonban az óvadék bejegyzésének elmulasztása esetén maga a testület köteles vállalni a felelősséget a javak és árucikkek tulajdonosaival szemben, olyan összeghatárig, amelyre utóbbiak a bíróságon jogszerű keresettel élhetnek.

5-ször. Nemcsak üdvös, hanem nagyon is szükséges megelőzni az igazgató vagy a *lazaretto sporco* bármely tisztviselőjének kényszerhelyzetbe szorulását, mivel az ilyesmi gyakorta lehet számos kisebb szabálytalanság indítéka, ezért méltányos javadalmazásukra is gondot fordítottunk. Elrendeljük tehát, hogy nevezett javadalmazás, személy elleni vagy dologra indított kereset elsőbbségére hivatkozva sem tartható vissza, tovább kinyilvánítjuk, hogy a javadalmazás összegéről való önkéntes lemondás is jogellenesnek, érvénytelennek és semmisnek tekintendő.

6-szor. Másfelől az összes igazságügyi szervet arra figyelmeztetjük, hogy amennyiben bejelentés alapján bármely eladósodott járványügyi tisztviselőről tudomást szereznének, azt azonnal jelentsék a kereskedelmi intendatúra elnökének, aki majd gondoskodik arról, hogy legfelső szándékainknak pontosan megfelelő módon elbocsássák az eladósodott tisztviselőket.

7-szer. A *Lazeretto sporco*-ban tisztítás végett vesztegzár alá helyezett összes árucikkről pontos jegyzéket kell vezetni. Mivel jelentős érdekünk fűződik mind a jegyzék pontosságához, mind a szállítmányok tulajdonosainak teljes bizalmához, elhatároztuk és ezennel megparancsoljuk, hogy fent nevezett nyilvántartást az igazgató vezesse, és egy általa célirányosan kirendelt személy a hajók beérkezésekor a kirakodott és a veszteglő intézetben elhelyezendő árucikkeket a nevezett nyilvántartásba bevezesse. Ezt a jegyzéket az igazgató köteles saját kézjegyével ellátni, hitelesíteni, és valóságtartalmáért felelősséget vállalni. Betegsége, távolléte vagy bármely akadályozottsága esetén, ezt a feladatot azonos módon és felelősséggel a helyettese látja el, és a rend fokozása érdekében külön azt is bejegyzi, hogy a feladat ellátását az igazgatótól mely napon vette át majd adta vissza a részére.

8-szor. Fentnevezett nyilvántartás kötelezően tartalmazza a tisztításra és szellőztetésre kijelölt rakodómunkások, továbbá az áruk őrzésére kirendelt ellenőrök nevét és létszámát. Azonos módon kell jeleznie a közegészségügyi magisztrátus által kiszabott vesztegzár időtartamát, és futamidejének kezdőnapját, utóbbi ugyanis a teljes hajórakomány fertőzésre fogékony utolsó bálájának vagy ládájának kiszellőztetésétől számítandó. Az összes áru vesztegzári kezelésre tekintettel, a *prior* a zárlat feloldásakor bálánként és ládánként 1-1 krajcár-t vesz át a tulajdonostól.

9-szer. Azonos módon készítendő jegyzék a veszteglő intézeti eljárásnak önmagukat alávető utazókról és a melléjük rendelt ellenőrökről is. Ez egyértelműen és részletesen tartalmazza a fent nevezettek számát, első és második nevét, társadalmi rangját, honosságát, vallását, és a közegészségügyi magisztrátus által előírt veszteglési időtartamot, a futamidő kezdetével, amely megegyezik a veszteglő in-

tézetbe történt bevonulás napjával. A jegyzék tekintetében akarattunk szerint az utasok a zárlatot feloldó engedély kiadásakor a szolgálatokat elismerve a *prior*-helyettesnek egy-egy 17-krajcárost kötelesek átadni.

10-szer. Értésére adjuk a közegészségügyi magisztrátusnak, hogy a *lazeretto sporco*-ban csak az utasoknak kegyeskedünk engedélyezni a veszteglés megkezdését és befejezését, de egyáltalán nem áll szándékunkban ennek kiterjesztése a hajóskapitányokra, a hajótulajdonosokra és a matrózokra. Utóbbiak a mindenkori veszteglést a saját hajójukon kezdik és fejezik be, rendkívüli esetek kivételével, amelyek fennállását a magisztrátus igazolja.

11-szer. Elrendeljük továbbá, hogy azok az idegenek, akiknek nem áll módjában a kirendelt ellenőr és az ellátás költségeinek megfizetése, veszteglésre nem fogadhatók be az intézetbe, így azt a hajón kötelesek kitölteni. Kivételt a rabszolgaságból kiváltottak képeznek, akiknek összes felmerült költségét a közegészségügyi pénztár állja.

12-szer. Egyes, jóllehet nem ragályozódó árucikkek átvétele, még kevésbé szellőztetése, illetve veszteglésre kötelezett személyek felvétele sem engedélyezhető az intézetben a közegészségügyi kancellária egyértelmű utasítása nélkül. Ezeket az utasításokat különben nem lehet végrehajtani, ha egyértelmű szavakkal jelölve nem nevezik meg az egyes árucikkek mennyiségét és minőségét, az érintett személyek számát, továbbá azt a hajót, amellyel az áruk és személyek érkeztek.

13-szor. Ezennel korlátozni akarjuk az általános közegészségügyi szabályzat 13. fejezetének 14. szakaszát, amely a *prior*-t a *lazeretto netto*-ban felhatalmazza a szabadon közlekedő személyek beléptetésére. Kinyilvánítjuk, hogy a *lazeretto sporco*-ban a beléptetés kizárólag a magisztrátus engedélyével és a közegészségügyi kancellária írásos utasításának felmutatásával lehetséges. Mindkét szervet figyelmeztetjük azonban, hogy szélsőséges szükséghelyzeteket kivéve senkinek ne adjon engedélyt, különösen nem egyes személyeknek ismételt beléptetésre. Egyebekben pedig megerősítjük az általános közegészségügyi szabályzat nevezett szakaszában foglalt elővigyázatossági intézkedéseket. Mindazonáltal hatályban tartjuk a *prior* jogosítványát a kapitányok, matrózok, és a hajókon veszteglő további személyek tekintetében, de megismételve a figyelmeztetésünket, miszerint az intézeti beléptetés csak szélsőséges szükséghelyzetekben lehetséges, és nevezett személyeknek többszörösen nem engedélyezhető. Az igazgató lakásához tartozó személyzet a *prior*-nál és helyettesénél köteles bejelentkezni, akiknek engedélyével szabadon közlekedhetnek, de egyik tisztviselő se éljen vissza ezzel a felhatalmazással.

14-szer. Az ellenőrök és rakodómunkások asszonyai illetve fiai azonban nem részesíthetők ilyen engedélyben, hogy előbbieket fontos hivataluktól távol ne maradjanak, vagy ne érezzenek csábítást a hozzátartozók titkos be- és kijuttatására.

15-ször. Hasonlóképpen a kereskedelmi ügynökök sem élvezhetnek ilyen előnyöket, ugyanis az intézet veszteglésre rendelt zárt hely, és nem tekinthető nyilvános közterületnek.

16-szor. Már az általános közegészségügyi szabályzat 13. fejezetének 34. szakasza is értésül adta, hogy az utasok a közegészségügyi kancellária írásos utasításával együtt sem oldhatók fel a zárlat alól, amíg nem térítik meg azokat a károkat,

amelyeket az ajtókon, ablakokon, padlókon és zárszerkezetekben, stb. okoztak. A továbbiakban azt is elrendeljük, hogy a zárlat végeztével az utasok akkor is visszatarthatók, ha nem ellentételezték a *prior* helyettesének szolgálatait, és vesztegári naponként két 17-krajcárossal nem fizették meg az ellenőr bérét, továbbá a szobát szorgosan nem söpörték vagy söpörtették ki.

17-szer. Az általános közegészségügyi szabályzat 13. fejezetének 5. szakasza elrendeli, hogy a *lazaretto netto* igazgatója havonként tartozik jelentést tenni a közegészségügyi magisztrátusnak az intézet helyzetéről. Tekintettel arra, hogy a *lazaretto sporco* helyzete és munkavégzése lényegesen nagyobb figyelmet kíván a magisztrátus részéről, elrendeljük, hogy az igazgató hetenként adja le a jelentését, és halasztást nem tűrő, nagyon sürgős esetek kivételével nappal, és még kevésbé éjjel se hagyassa el az intézetet a magisztrátus egyértelmű engedélye nélkül. Amennyiben ez mégis bekövetkeznék, helyettesének tartozik átadni a főfelügyeletet, amikor azonban az utóbbi nem tartózkodik az intézetben, az igazgató semmiképpen nem távozhat, kivéve, ha a magisztrátus hívatta volna.

18-szor. Amikor a *prior* vagy a *prior* helyettese megbetegszik, vagy más váratlan esemény miatt nem láthatná el hivatali teendőit, ezt az intézeti tisztviselők azonnal jelentik a közegészségügyi magisztrátusnak, amely a Mi kereskedelmi főigazgatóságunk engedélyével haladéktalanul meghozza a szükséges intézkedéseket. Azokban az esetekben viszont, amelyekben nevezett intézkedések hosszabb időtartamra vonatkoznának, a jelentést legfelső egészségügyi bizottságunk részére kell megküldeni.

19-szer. Zsinórmértékként és tudomásul vétel végett közöljük az áruk tulajdonosaival, a kapitányokkal és az utazókkal, hogy az intézet tisztviselői csakúgy, mint az ellenőrök és a rakodómunkások az alábbiakról nyomatékos figyelmeztetésben részesültek. Következésképpen tudják, hogy a szolgálathból való azonnali elbocsátás, és a jogsértés természetének és körülményeinek mértékében, pénzbüntetés és testi fenyegetés terhe mellett, semmilyen ellen- vagy szívességi szolgáltatást, fizetséget vagy ajándékot – utóbbit az étellemezési árucikkek közül sem – fogadhatnak el, még kevésbé jelezhetik ilyen kívánságukat, és a legkevésbé sem követelőzhetnek.

20-szor. Megerősítjük és megismételjük, a körülményekhez képest a legsúlyosabb, és halálbüntetésig kiterjeszthető büntetéssel fenyegetve, az általános közegészségügyi szabályzat 13. fejezetének 13. szakaszát, amelynek erejénél fogva a *lazaretto sporco* egyetlen egy tisztviselője, de az örök és a rakodómunkások sem kereskedhetnek közvetlenül vagy közvetve, önmaguk vagy mások számára a vesztegzár alatt vagy annak végeztével az intézetben elhelyezett árucikkekkel. Megparancsoljuk továbbá azt is, hogy a *lazaretto* és *porto sporco*-ban veszteglő hajóktól és árucikkekből részesedésre igényt közvetett vagy közvetlen módon sem tarthatnak.

21-szer. Azokat a jogsértéseket, amelyeket az intézet tisztviselői, az örök és a rakodómunkások követnek el az elővigyázatossági és közegészségügyi rendszabályokkal szemben, lankadatlanul és legfelsőbb rendeletünkben foglalt szigorral kell büntetni. Másfelől figyelmeztetjük az utazókat, kapitányokat, és más veszteglő személyeket, hogy velük szemben ugyanilyen szigorral indul eljárás, ha a tisztvi-

selőket, ellenőröket és a rakodómunkásokat megvesztegetik vagy bűnre csábítják, vagy bármely módon ezeket megkísérelnek.

22-szer. Figyelmeztetjük továbbá az utazókat, kapitányokat és általában a veszteglő személyeket, hogy a *lazaretto* és *porto sporco* területén a rendet ne zavarják, tartózkodjanak minden viszálykodástól és civakodástól, ne tartsanak lázító beszédek (a hitbéli viták is így értendők), ne adjanak alkalmat haragkeltésre, és ne részeskedjenek. Azt akarjuk, hogy *lazaretto* és *porto sporco*-t mindenki királyi, és számos okból tiszteletre méltó helyként kezelje, következésképpen a fentiek tekintetében jogot sértőket a közegészségügyi magisztrátus súlyos büntetésben részesíti.

23-szor. Megtiltjuk az utazóknak, ellenőröknek és rakodómunkásoknak, a kártya-, kocka-, vagy labdajáték minden fajtáját, esetenként 20 forint pénzbüntetés kiszabásával. A büntetés fele részét a nyilvános vagy titoktartást kérő bejelentő kapja, a másik felét pedig egyenlő arányban az intézeti tisztviselők között kell kiosztani.

24-szer. Az intézeti szobák kényelméhez vagy használatához az utasok bérleti díj vagy foglaló ürügyén sem kötelesek hozzájárulni. A szobák kiosztása részükre pártatlanul, szám szerinti sorrendben történik, ettől azonban lehetséges az eltérés nemesi származású vagy más okból tekintélyes személyek esetében.

25-szor. Az állomás tisztviselői, az ellenőrök és a rakodómunkások is ahhoz tartsák magukat, hogy naplementekor minden ajtót, rácsot illetve szellőztető helységet bezárjanak, és azokat napkeltéig zárva tartsák. Másfelől az utasok esténként kötelesek a kijelölt órában a szobájukba vonulni. Ámde, nehogy bárki is a tájékoztatás hiányával mentegetőzzék, az intézet a saját harangjával jelzi a kötelező időpontot. A *prior* arra is ügyeljen, hogy esténként mindenki kívülről zárják rá a szobákat, és az ajtók reggel, napfelkeltéig zárva maradjanak.

26-szor. Négylábú állatok és szárnyasok, amennyiben vesztegzár kötelesek, az általános közegészségügyi szabályzat 13. fejezetének 11. szakasza értelmében folyamatosan erős láncra legyenek kötve vagy ketrecbe illetve kalitkába zárva, és hogy elszabadulásuk még inkább akadályokba ütközzék, és a *lazaretto sporco*-ban, egy erre a célra elkülönített, körbezárt területen őrizendők.

27-szer. Parancsaink szerint az intézet tisztviselői, ellenőrei és rakodómunkásai kötelesek egyes eseményeket valósághűen és kellő gondossággal jelenteni, amennyiben azok az általános jólétet vagy az intézetet veszélyeztetnék. Továbbá arra kötelezzük az utasokat és más veszteglő személyeket, hogy azokat az eseményeket, amelyeken sok minden múlhat, a *prior* vagy bármely más tisztviselő tudomására hozzák, hogy a közegészségügyi magisztrátus még idejében bevetesse a megfelelő eszközöket és megelőzhesse a szomorú következményeket, amelyek gyakran együtt járnak az eltitkolással. Súlyos büntetés terhe mellett ugyanilyen őszinte és szorgos bejelentési kötelezettséggel tartoznak a kapitányok azoknak a személyeknek a tekintetében, akik a *porto sporco*-ban veszteglő hajókon bármikor és bármilyen fajtájú betegségbe esnének. Kapitány hiányában a kirendelt ellenőr köteles beszámolni a dolgok állásáról.

28-szor. Avégből, hogy a betegek a kórt ne adják tovább az egészségeseknek, másfelől betegségükben körültekintő gyógyításban részesüljenek, kórház-szerűen

átrendeztük a *lazaretto sporco* egyik lakását, ahová a betegeket át lehet helyezni és ott a legnagyobb körültekintéssel kezelhetők. Ennek érdekében nyomtatásban egy orvosságos szabályzatot is kiadtunk, amely hasznára lehet nem kevésbé a szabad, mint a veszteglő személyeknek.

29-szer. Akaratunk szerint az általános közegészségügyi szabályzat 13. fejezetének 20. szakaszában foglalt, lőfegyverekre és oldalfegyverekre vonatkozó elővigyázatosságok minden különbségtétel nélkül, egyes fenntartásoktól eltekintve, maradéktalanul betartandók. A fegyvereket a *lazaretto sporco*-ban letétbe kell helyezni és megőrzése ott is maradnak a veszteglési időtartam végéig.

30-szor. Elrendeljük továbbá, hogy a *porto sporco*-ban befogadott hajók súlyos büntetés terhe mellett kötelesek az összes lőporos hordót a *lazaretto sporco*-ba áthelyezni, ahonnan megőrzés végett átszállításra kerülnek egy erre a célra rendelt helyre, a közegészségügyi pénztár költségeinek terhére. Amennyiben az érintettek erről átvételi elismervényt követelnek, az igazgató köteles teljesíteni a kérésüket.

31-szer. Tiszta nyílt levéllel érkező hajók fogadásánál kirakodásánál az általános közegészségügyi szabályzatban előírt elővigyázatossági és rendszabályokat kell követni, illetve azokat fokozni és megsokszorozni a nyílt levél tartalma és az árucikkek többé-kevésbé veszélyes természete alapján.

A közegészségügyi magisztrátust arra emlékeztetjük, hogy a főszabályokhoz és az alaprendeletekhez igazodó intézkedéseikben a kereskedelem érdekeit is vegyék figyelembe. Amennyiben az események ezt nem teszik lehetővé, a szigort kell előnyben részesíteni az engedékenységgel szemben.

32-szer. Következésképpen véleményünk és parancsunk szerint a *lazaretto sporco*-ban a rakodómunkások az árukat átömlesztésnél vagy a vesztegzár alatt hanyagul semmiképpen ne kezeljék, sajtolásukon vagy alakjukon ne változtassanak és bennük károkat se okozzanak. Éppen ellenkezőleg, ragályozódó árucikkek tekintetében a ládák és bálák kinyitásánál majd a naponkénti átkeverésnél, átforgatásnál és szellőztetésnél, nem kevésbé a nem-ragályozódó áruk kezelésénél, a lehetséges legnagyobb szorgosságot kell tanúsítani, és azokat a módszereket követni, amelyek betartását a 92, 93, 94, 95, 99, 100, 101, 102 és 104. szakaszokban elrendeltük. Arról is rendelkezünk a továbbiakban, hogy az átkeverést ünnepnapokon is el kell végezni, ugyanis ilyen esetekben a közösség jóléte a legfontosabb érdek, amely felmentést ad a parancsolatokban foglaltak alól.

33-szor. Azért, hogy az átkeverés, átforgatás és szellőztetés a legnagyobb gondossággal történjék, megparancsoljuk a közegészségügyi magisztrátusnak, hogy minden egyes vesztegzári árucikkhez annyi rakodómunkást rendeljen, mint ahányat megkövetel a kellő mértékű és szorgos munkavégzés. Nevezett rakodómunkások viszont nem foglalkozhatnak másféle vesztegzári időtartam alá helyezett árucikkekkel, mivel ezek helyileg és személyileg is elkülönítendők, evégből viszont az egyes raktárakat sorszámmal kell megjelölni.

34-szer. Amikor bizonyos távolságon belül nagy hajók tűnnek fel a kikötő előterében, csónakkal szabadon közlekedő közegészségügyi ellenőrök eveznek eléjük, megtekintés és kikérdezés céljából, nevezetesen honnan, milyen nyílt levéllel,

és rakománnyal érkeznek, és történtek-e rendkívüli események a tengeri átkelés folyamán. Az ellenőrök arról is oktatást kaptak, hogy a fertőzőes vagy gyanús nyílt levéllel érkező hajók kapitányait figyelmeztessék, miszerint ne merészeljenek befutni a *lazaretto sporco*-ba, ellenben a saját csónakjukkal jelentkezzenek a kikötő bejáratához telepített közegészségügyi őrháznál, magukkal hozva nyílt és szállító levelüket, illetve összes további szükséges irományaikat. Időközben az ellenőrök arra is legyen gondja, hogy a közegészségügyi kancelláriának értesítést küldjenek a hajó érkezéséről.

35-ször. A közegészségügyi kancellár a legnagyobb készséggel, személyesen érkezék az őrházhoz, ahol az intézeti igazgató is megjelenik, két ellenőr kíséretében.

36-szor. A kancellár a közegészségügyi őrházból kérdezi ki a hajó kapitányát, aki azonban nem hagyhatja el a saját csónakját, tehát nem léphet ki a partra, és az általános közegészségügyi szabályzatban előírt kérdések után még a következőkről is nyilatkozni köteles: 1) mikor érkezett a rakodási illetve kiindulási kikötőbe, és 2) ott mennyi ideig tartózkodott. Ezen nyilatkozata után kell válaszolnia nyílt levelének fajtájáról és tartalmáról továbbá a szállítólevélről szóló kérdésekre. Folytatólagosan a kapitányt arról is ki kell kérdezni, hogy 1) a kiindulási kikötőben tartózkodva a járválynak számosság és fajta szerint milyen jelei voltak, 2) előfordult-e a hajón tartózkodók között valamilyen új jelenség, vagy mindenki megőrizte jó egészségét, illetve egyesek a hajó személyzetéből vagy az utasok közül milyen tünetekkel és melyik napon lettek betegek, netán meghaltak volna. 3) Ez utóbbi esetben tudakozódni kell arról, hogy a kapitány megsejmelte-e vagy nem a holttesteket, és az előbbi esetben hogyan tette, és a halottakon milyen ragályos jelek mutatkoztak, valamint azt, hogy a holttesteket hogyan és hol vetették a tengerbe. 4) az elhaltak napi gyakorisággal hordott ruháit a hajó mely részében tárolták és azokat kiszellőztette-e a hajó személyzete. Végül 5) a kapitány a betegséget, a halálesetet, és a csupasz holttest megtekintését feljegyezte-e egy külön jegyzékbe vagy a hajónaplóba, hogy a hatóság mindezek kivonatát az iratokhoz, mintegy a *constitutum* igazolásaként hozzácsatolhassa.

Figyelmes meghallgatás és pontos feljegyzések után a kancellár úgy rendelkezik, hogy a hajó tanúsítványait és közegészségügyi nyílt leveleit, nem kevésbé az esetleges utasok ilyen okiratait egy ellenőr nádszál felhasított végébe húzva fogadja, majd azokat bármely érintés és olvasás előtt huzamosabb időn át kénnel kétszeresen megfüstöltesse. Ez után a kancellár a legnagyobb gondossággal vegye szemügyre az iratok tartalmát, keltezését, és az aláírásokat, majd összeveti a kapitány nyilatkozatát az úti okmányok személyekre és dolgokra vonatkozó tartalmával.

Amennyiben az összevetések során a hajóhoz tartozó személyek és dolgok tekintetében némely különbség mutatkoznék, a kancellár visszatartja a kapitányt a különbség és az okok feltárása illetve jogszerű tisztázása érdekében.

37-szer. Ha a hajón ragályos vésszel sújtott akár egyetlen egy személy is tartózkodnék, útközben haláleset történt, illetve ragályos betegség támadásának jelei mutatkoztak, vagy pedig a hajó fertőzőes, illetve nagyon gyanús nyílt levéllel érkezett, a kancellár köteles a kapitánnyal közölni, hogy térjen vissza a hajójára, azt el ne hagyja, és ott várja meg a közegészségügyi magisztrátus tanácskozásának

eredményét. Utóbbi azonban a körülményekhez igazítva tartozik megkettőzni az éberségét és óvintézkedéseit, amelyekről jelen új rendszabályunkban adjuk meg az előírásokat. Mindaddig azonban, amíg nem kerül sor a kötelezően összehívandó tanácskozására, saját csónakját a hajó a tenger vizén nem tarthatja, és a hajó mellé éjjeli-nappali őrzés céljából két kisebb közegészségügyi hajót kell kirendelni.

38-szor. Fertőzött vagy fertőzöttségre nagyon gyanús hajó tartózkodási helyét a *porto sporco* ellen-mólóján kell kijelölni, gondosan elkülönítve a szárazföldről. Érkezésük napjától számítva, három napon át mozdulatlanul horgonyoznak, tartózkodni kötelesek mindenféle ki- és berakodástól, és még kevésbé nyithatják ki az úgynevezett *boccaporto*-kat.

39-szer. A fentiekben jelzett idő elteltével a kancellár a közegészségügyi orvos kíséretében érkezik az ellen-mólóra, aki előtt a hajón tartózkodó valamennyi személy megjelenik, és a szokásos eljárás szerint aláveti magát a szemlézésnek. Nő-személyek és a kapitány kivételt képeznek, akiknek megengedett, hogy csupán a szokványos testrészekben tapintsák meg őket.

40-szer. Amennyiben a szemlézés gyanús jelek észlelése nélkül végződött, két közegészségügyi ellenőrt kell kirendelni és a hajóra telepíteni.

41-szer. Fedélzetre lépésük után a kapitány az egyik ellenőrt saját csónakjába felvéve a veszteglő intézet füstölő házai mentén fekvő partszakaszhoz érkezik, és anélkül hogy lábával a partot érintené, felbontja a leveleket, majd egy felhasított nádszál végére tűzve adja át annak a közegészségügyi ellenőrnek, aki a kétszeres kénes megfüstölést végzi.

42-szer. Amikor a szemle befejeződött, az ellenőrök a hajóra érkeztek, és a levelek átadása is megtörtént, az utasok a hajóról átszállhatnak a kapitány csónakjába, és a közegészségügyi kancellária bárcájával helyezhetők át a veszteglő intézetbe.

43-szor. Figyelmeztetni kell azonban őket arra, hogy csak a naponként rendszeresen használt ruhadarabokat vehetik magukhoz, ellenben az árukat, a *pacotille*-t, még ha nagyon kisméretű is volna, a hajón kötelesek hátrahagyni, a drágakövek és más hasonló értékek kivételével, amelyekről a Mi részünkre külön jelentés küldendő.

44-szer. Amennyiben a hajót illető gyanús körülmények nagyon súlyosak volnának, minden utazó mellé egy-egy ellenőrt kell kirendelni. Ezzel szemben, ha a gyanú csekélyebb volna, elegendő egy ellenőrt adni két utazó mellé. Emlékeztetni kell azonban a közegészségügyi magisztrátust arra, hogy az intézetben szükségtelesen ne szaporítsa a zárlat alá vont személyek számát, másfelől viszont a gyanús utazók esetében kettőzze meg a gondosságát és az óvatosságát.

45-ször. Fenti utazók az ellenőreikkel együtt még csak szóba sem állhatnak a szabadon közlekedő személyekkel, sőt az sem engedélyezhető, hogy a szobájuktól akár egy lépésre is eltávolodjanak a zárlati idő első felének letöltése előtt. Amennyiben időközben a hajón az árukkal vagy az utazókkal kapcsolatban bármely gyanús esemény történnék, kötelesek lesznek a teljes veszteglési időt a saját szobájukban tölteni.

46-szor. Amikor az utasok átvonultak a veszteglő intézetbe, csak akkor lehet a

hajó úgynevezett *boccaporto*-it, továbbá a kapitány és a matrózok utazó ládáit és más csomagjait kinyitni, hogy az utóbbiak szellőztetése megkezdődjék. Ennek során meg kell követelni, hogy az ellenőrök alaposan szemügyre vegyék azokat a ruhadarabokat, amelyek nem a mindennapi használatához tartoznak, és azokról a *prior*-nak jelentést tegyenek, hogy mindegyiket felvegye a hajó részletes jegyzékébe. Nevezett szellőztetést öt, egymást követő napon át kell folytatni.

47-szer. Miután a fenti szellőztetés mindenféle gyanús esemény nélkül végződött, a közegészségügyi kancellária előzetes utasítása révén felhatalmazott *prior* megparancsolja az ellenőröknek, hogy a szellőztetés 15 napos első szakaszához emeljenek ki egy meghatározott árumennyiséget az *Estive* állományából, és azt a hajó fedélzetére, az értékesebb portékákat viszont a hajó hátsó részének kabinjába helyezték. A bálák mindkét végét ki kell nyitni, hogy a levegő minden részüket átjárhassa, de közben a lehetséges mértékben arra is ügyelni kell, hogy az egyik bálát ne rakják rá a másikra. Az ellenőrök jegyezzék fel a szellőztetésre kiemelt áruk darabszámát és fajtáját, és jelentsék az igazgatónak, aki ennek alapján vezeti a vesztegzári napló megfelelő jegyzékét. A napló az igazgatóknak adott előírások szerint egységes alakítás szerint tartalmazza a keltezés, az áruk fajtáját és az ellenőrök megnevezését.

A szellőztetés félideje után a bálákat át kell fordítani, nyílásukon keresztül kézzel behatolni a kellő fellazítás és tisztítás érdekében. Ennek során a *prior* gondosan ügyeljen arra, hogy az említett átforgatást mind az ellenőrök, mind a hajó-személyzet tagjai kellő kíméletességgel végezzék, ugyanis mindketten azonos erőfeszítéssel kötelesek hozzájárulni ezen jelentős feladat végrehajtásához.

48-szor. Amint letelt az első 15 napos szellőztetés, az orvos a fentiekben elrendeltek szerint ismételt szemlét végez, és amennyiben gyanús jelek a hajó személyzetén és az örökön sem mutatkoznak, a kiszellőztetett áruk a hajó saját csónakján szállítva áthelyezhetők a veszteglő intézet előtti rakpartra. Előzetesen azonban be kell szerezni az igazgatónak a közegészségügyi kancellária utasítása alapján kiadott engedélyét, ugyanis a veszteglésre kijelölt rakodómunkások ennek alapján szállítják át a lerakott árut a fedett szellőztető raktárakba.

49-szer. Fenti áruk intézeti elhelyezése után az első alkalomnak pontosan megfelelő elővigyázatossággal újabb árumennyiséget lehet a hajórakományból a fedélzetre vagy a kabinba áthelyezni. Egyedüli különbségként a második szellőztetés csak 10 napig tart, és az orvosi szemle sem feltétlenül szükséges, ha időközben gyanús esemény nem történt volna.

50-szer. Azonos úton és módon, egyenként 10 napos időtartamban kell a harmadik és negyedik szellőztetést is végezni, ha a rakomány tömege azt megkövetelné.

51-szer. A szellőztetések időtartama alatt a legcsekélyebb mennyiségű, akár nem ragályozódó árut vagy árumintát sem lehet a hajó rakományából kiadni, vagy a hajón megírt levelet a szárföldre kivinni. Utóbbi csak akkor lehetséges, ha a levelet előzetesen kénnel megfüstölték.

52-szer. Amennyiben a hajó személyzete élelmiszert vételezne, azt az igazgató pincéjéből kell kiadni a mindenkor érvényes szabályzatnak megfelelő térítés ellenében, és a partra kihelyezni, ahonnan a továbbszállítás a hajó saját csónakjával történik.

53-szor. Amikor a teljes előszellőztetett rakományt elhelyezték a veszteglő intézetben, mindkét ellenőr alapos szemlét tart a hajó minden szegletében, bizonyosságot szerezvén arról, hogy ott a ragályozódó áruk egyetlen egy bálája vagy ládája sem maradt vissza, a kapitány és a matrózok mindennapi viseletét tartalmazó kisebb-nagyobb ládák kivételével. Azonban gondoljanak arra, hogy ha ezek olyan ragályozódó anyagokat tartalmaznának, amely többé-kevésbé kereskedelmi portékának is tekinthetők, azokat is szellőztetni kell a hajón, majd a veszteglő intézetbe kell áthelyezni a megfelelő kezelésre. Mihelyt a fenti szemlézésről a *prior* az ellenőröktől kézhez veszi az esküvel megerősített jelentést, erről szabályos feljegyzést készít, és engedélyezi az árukhoz kirendelt ellenőr bevonulását a veszteglő intézetbe.

54-szer. A ragályozódó áruk intézeti elhelyezése után megkezdődhet a nem ragályozódók lemosása és átadása, de követni kell a vonatkozó előírásokat, melyek értelmében a *porto sporco* tiszta *mandracchio*-ját csak olyan árukhoz lehet használni, amelyek tengervízre igényelnek a tisztításhoz.

55-ször. A hajó személyzete, saját csónakját használva, csak akkor vételezhet vizet a móló kútjából, ha 10 nap már eltelt az áruk intézeti elhelyezése után, és időközben semmilyen gyanús esemény nem történt. Levelek csak az igazgató tudomásával és kénes megfüstölés után hozhatók a szárazföldre.

56-szor. A hajó és az áruk veszteglési idejének végét az illetékes ellenőr hozza a *prior* tudomására, a rákövetkező napon a zárlat feloldása érdekében. A jelentést a *prior* átadja a közegészségügyi kancelláriának, saját egyértelmű, világos beszámolójával együtt az időközi eseményekről és a veszteglés körülményeiről. Ez után rendeli ki a kancellária a közegészségügyi orvost a hajószemélyzet és a hajóra telepített ellenőr, másfelől az intézeti ellenőrök és rakodómunkások, illetve az ott elhelyezett utazók szemlézésére. Miután a szemlézés gyanús jelek észlelése nélkül zárult, a *prior* két ellenőrt küld a hajóra, másik kettőt pedig az intézeti árukhoz, hogy bizonyosságot szerezzen a nevezett helyekre kirendelt ellenőrök jelentéseinek valósághűségéről. Jelentésüket az orvosi szemle eredményével egyesítve a *prior* átküldi a kancelláriának. A kancellária ezt követően ad azonnal végrehajtandó utasítást a hajó, a személyzet, az árucikkek, az utasok, az ellenőrök és a rakodómunkások zárlatának feloldására.

57-szer. Minden szemlézés után a kapitány és az utazók kettő-kettő 17-krajcárossal ismerik el a közegészségügy orvos munkáját.

58-szor. Amikor a hajó személyzetén vagy a rakományban a ragály egyértelmű jelei mutatkoznak, fokozott elővigyázatosság és óvatosság szükségeltetik, és mind a szellőztetés, mind a vesztegzár időtartamát duplájára kell emelni. Amennyiben az előírások szerinti intézkedések elégtelennek bizonyulnának a ragályozódás elfojtására, kötelező elrendelni az érintett áruk és javak elégetését, vagy a hajót kell távozásra kényszeríteni, külön kísérettel, a körülményekhez mért legszigorúbb elővigyázatosság mellett.

59-szer. Ha a hajók ugyan tiszta nyílt levéllel érkeztek, de útjuk közben gyanús eseményt észleltek, a szellőztetést és kirakodást a gyanú mértéke szerint kell fokozottabb vagy mérsékelt óvatossággal végezni.

60-szor. Továbbá azt is megparancsoljuk, hogy a jövőben még a tiszta nyílt levéllel érkező hajók is (kivéve azokat, amelyek csak átmeneti felügyelet és nem teljes vesztegzár alá esnek, tehát a révben horgonyozhatnak) a *porto sporco* móló-jához sorakozhatnak, azonban kötelesek nyilatkozatot tenni a nevezett móló közegészségügyi őrházában.

61-szer. A közegészségügyi óvintézkedések és a kereskedelmi érdekek lehetséges mértékű összehangolása érdekében engedélyezzük, hogy ezek a hajók, 5 nappal a ragályozódó és nem ragályozódó áruk kirakódásának befejezése után, a *porto sporco*-ból távozva a révben horgonyozzanak.

62-szer. Kapitányok, matrózok és a veszteglési időt hajón kitöltő más személyek, érkezzenek akár fertőzéses, gyanús vagy akár tiszta nyílt levéllel a *porto sporco*-ba, elháríthatatlan szükséghelyzetet kivéve még egy ellenőr kíséretében se merészeljenek a mólókra lépni, ott tartózkodni, és még kevésbé sétára indulni, ugyanis kell emlékeztetni őket arra, hogy a katonai őrségnek tűzparancsa van az ilyen törvénysértések elhárítása érdekében.

63-szor. A *porto sporco*-ban horgonyzó hajók kapitányai, matrózai és utasai ne kezdjenek el dohányt pöfékelni a *sentina*-ban vagy a *boccaporti*-ban, de hasonlóképpen kátrányt, gyantát, vagy más hasonló tűzveszélyes anyagot sem égethetnek. Az ellenőrök érezzék kötelességüknek a vonatkozó és szükséges óvintézkedések betartatását, a törvénysértőkről pedig küldjenek feljelentést a *prior* részére.

64-szer. A *porto sporco*-ban horgonyzó hajók ugyanolyan saját őrszolgálatot kötelesek teljesíteni, mintha nyílt tengeren volnának, és ennek megszegéséről az ellenőrök azonnali jelentést küldjenek a *prior* részére.

65-ször. Nevezett hajók a veszteglési idő múltával nem maradhatnak a *porto sporco*-ban, hanem azt elhagyni kötelesek, hogy máshol kikötve ne tegyék ki magukat a még veszteglő hajókkal való érintkezésnek, másfelől tágas és kényelmes helyet biztosítsanak az újonnan érkezőknek. A közegészségügyi magisztrátus kényszerintézkedést is foganatosíthat az ellenszegülőkkel szemben.

66-szor. Minden tiszta nyílt levél gyanúsnak tekintendő, ha az annak birtokában lévő hajó 21 nappal a kiállítása előtt futott ki az érkezése előtti utolsó kikötőből, vagy azonos ideje ellenjegyezték olyan helyen, amelyet csak érintett. Gondoskodjanak tehát a kapitányok és az utasok is arról, hogy kellő időben megújítsák a nyílt leveleket vagy bizonyítványokat, amennyiben azok kiállítása után a fenti időhatárt túllépték volna.

67-szer. Az általános közegészségügyi szabályzat első fejezetében úgy rendelkezünk, hogy tiszta nyílt levéllel érkező és vesztegzár alá helyezendő hajókra egy vagy két ellenőrt kell kirendelni. Ezennel viszont megparancsoljuk és elrendeljük, hogy minden veszteglésre kötelezett hajóra, különbségtétel nélkül két ellenőrt kell telepíteni, akik közül az egyik a nem ragályozódó árukat kíséri a veszteglő intézetbe és jelen is lesz azok tisztításánál és várakoztatásánál, míg a másik a hajón marad a veszteglés végéig, és magát a hajót illetve annak személyzetét is szorgosan ellenőrzi.

68-szor. Egyik hajó személyzete a másikkal semmilyen kapcsolatot nem vehet fel és nem érintkezhet, akkor sem, ha veszteglési idejük kezdete és tartama is azonos volna.

69-szer. A *porto sporco*-ban veszteglő hajók azon a helyen kötelesek horgonyt vetni, amelyet a révkapitány jelölt ki részükre, más hajóktól való szabályszerű távolságban.

70-szer. Ezennel korlátozni akarjuk az általános közegészségügyi szabályzat első fejezetében foglalt óvintézkedéseket, tehát megparancsoljuk, hogy a trieszti *lazaretto netto* ragályozódó áruk tisztítására kizárólag akkor használható, ha azok olyan hajókon érkeztek, amelyek csupán átmeneti felügyeletet igényelnek.

71-szer. Nem ragályozódó árucikkek, amelyek csak átmeneti felügyeletet igénylő hajókon érkeztek, szabályszerűen elvégzett tisztítás után, és az előírt óvintézkedések mellett, a *lazaretto netto*-ban vagy a közegészségügyi őrházban is átadhatók, de a hajóról közvetlenül az úgynevezett *peatta*-ra is áthelyezhetők.

72-szer. Nem ragályozódó árukat, ha teljes időtartamú vesztegzárra kötelezett hajón érkeztek, akkor is, ha a hajónak tiszta nyílt levele volna, a *lazaretto sporco*-ba kell átszállítani, majd az ott elvégzett tisztítás után lehet kiadni a nevezett intézethez tartozó tisztviselő jelenlétében.

73-szor. Avégből, hogy a közegészségügyi előírások a lehetséges mértékben egyaránt szolgálják mind a kereskedők, mind a tengeri szállítványozók érdekeit, megparancsoljuk, hogy azok az árucikkek, amelyek vízzel tisztíthatók (miután a tisztítást egy veszteglő intézeti tisztviselő jelenlétében a *porto sporco contra-molo*-jának legvégső pontján elkülönített, egyébként *mandracchio*-nak nevezett víztározó medencében befejezték), a zárlat alól közvetlenül feloldva a városba szállíthatók.

74-szer. Azok az árucikkek, amelyeket nem kell vízzel tisztítani, az említett *mandracchio moletto*-jára öntve adhatók át, azonban ügyelni kell arra, hogy az átömlesztés, továbbá a ragályozódó kötőanyagok kibontása és tisztítása egy veszteglő intézeti tisztviselő jelenlétében történjék. Mindezek végeztével nevezett árukat a *mandracchio*-tól közvetlenül a városba lehet szállítani.

75-ször. A 73. és 74. szakasz enyhítései kizárólag azokra a nem ragályozódó árucikkekre vonatkoznak, amelyek tiszta nyílt levelet felmutató hajókon érkeztek. Ellenben gyanús vagy nem tiszta nyílt levéllel történt szállítás esetén ezeket az árukat a *lazeretto sporco*-ban kell kirakodni és átadni.

76-szor. Általánosságban az árukat nem lehet átszállítani, tisztítani és kiadni az igazgató előzetes értesítése és kifejezett engedélye nélkül. Másfelől az igazgató a közegészségügyi magisztrátus egyértelmű utasításának hiányában semmilyen átszállítást, tisztítást és kiadást sem hagyhat jóvá, ellenben gondja legyen arra, hogy a tulajdonostól a vonatkozó számlákat megkövetelje.

77-szer. Továbbiakban megerősítjük az általános közegészségügyi szabályzat fentiekben hivatkozott fejezetében rögzített óvintézkedéseket, és megparancsoljuk, hogy mind a ragályozódó mind a nem ragályozódó árucikkek rakodása és átszállítása a veszteglő intézet előtti *scalo*-hoz bárkákkal és a hajó személyzete által, majd az újabb szállítás a *scalo*-tól a szellőztető raktárakba a rakodómunkások által történjék, ugyanúgy, ahogyan azt a fentiekben fertőzött és gyanús nyílt levéllel érkező hajók esetében elrendeltük.

78-szor. Tekintettel arra, hogy korlátozni akarjuk az általános közegészségügyi szabályzat 13. fejezete 24. szakaszában foglaltakat, megparancsoljuk, hogy a

lazaretto sporco prior-ja a tulajdonos engedélyétől és a közegészségügyi magisztrátus kifejezett parancsától függetlenül, vesztegzári időszakban az áruféleségek megtekintését csak akkor engedélyezze, ha rendre 5, 10, illetve 15 nap már eltelt a szabad, a gyanús, illetve a fertőzött nyílt levéllel szállított áruk utolsó tételének szellőztetésétől. Az így kiszabott időtartam azonban adott körülmények között kiterjeszthető, sőt kiadni sem lehet a megtekintési engedélyeket, ha az áruk folyamatosan gyanús jeleket mutatnának.

79-szer. A veszteglő intézet *prior*-jának az a kötelessége, hogy naponta többször is bejárja az intézet minden részét, a tereket tisztán tartassa, vigyázó szemét mind az utazók, mind a rakodómunkások tekintetében a közegészségügyi szabályok követésének ellenőrzésén tartsa, továbbá szorgosan tájékozódjék az intézet személyi állományáról és épületeinek állagáról. Ezeken túl arra is komolyan és nyomatékosan figyelmeztetjük, hogy személyek és áruk tekintetében is naponta látogassa az intézetben belül elkülönített veszteglő egységeket, de ha ebben korlátozva volna, a helyettes *prior*-ral végeztesse a szemlét, és szerezzon megbízható értesüléseket az esetlegesen bekövetkezett váratlan eseményekről. Hasonlóképpen éjjel, a helyettesével felváltva, egy ellenőr kíséretében előre nem közölt időpontokban járja körbe az intézetet, és minden alkalommal győződjék meg arról, hogy a kijelölt helyeken tartózkodik-e a katonai őrség.

80-szor. A megbetegedett ellenőröket vagy rakodómunkásokat az igazgató áthelyezi az utasoknak fenntartott kórházba, és gondoskodik arról, hogy megkapjanak minden segítséget. Ezt követően a közegészségügyi magisztrátus előzetes értesítése majd parancsa alapján a megüresedett állást egy másik ellenőrrel vagy rakodómunkással köteles betölteni.

81-szer. Nyomatékosan figyelmeztetjük az ellenőröket és a rakodómunkásokat, hogy egymás között, és az utasokkal szemben is szerényen és illendően viselkedjenek, és minden lehetséges módon őrizték meg és szorgalmazzák is a nyugodt magatartást és a kölcsönös megértést. Különösen tartózkodjanak a bor mértéktelen élvezetétől, evégből tehát elrendeljük, hogy a vétkesek, a vesztegzári idő végétől függetlenül, hivatalvesztésben és testi fenytésben is részesüljenek.

82-szer. Végrendekezési ügyekben, amelyek ez után fordulnak elő mindkét trieszti intézetben, a helyszínre való tekintettel megparancsoljuk minden korábbi rendelkezésünk visszavonását, miszerint a tanúkkal való bizonyítás elegendő volna, és ennek rendelkezésre állása tökéletesen érvényesítené mind a veszteglők, mind az intézetben dolgozók végrendeletét. Amennyiben bárki is írásba akarná foglaltatni a végrendeletét, megengedett a *prior notarius*-ként való közreműködése. Mivel illendő, hogy a *prior*-t a fáradozásáért legalább is azok az utazók megfélelően díjazzák, akik némi vagyont hagynak hátra, akarunk szerint ezért részére annak a díjnak a felét kell fizetni, amely ilyen esetben a közjegyzőt illette volna.

83-szor. Az általános közegészségügyi szabályzat fentiekben hivatkozott 13. fejezetének 32. szakasza tartalmazza azokat az óvintézkedéseket, amelyeket a veszteglő intézetben elhunytak holttestének temetésénél kell figyelembe venni. Ezeket hatályban tartjuk, és azt is közhírré tesszük, hogy a *lazaretto sproco*-ban már megtörtént az ehhez szükséges sírkert kijelölése.

84-szer. A *lazaretto sporco*-ban egy káplánt is szolgálatba állítottunk, aki minden ünnepnapon délelőtt tíz órakor tart szentmisét a kápolnában (amely olyan helyen épült, hogy arra a *porto sporco*-ban horgonyzó hajó személyzete és a veszteglő intézeti lakásokban tartózkodók is ráláthassanak). A *prior* és a káplán közösen gondoskodik arról, hogy minden veszteglő személynek jól hallható módon, az intézet harangja adja meg a jelet a szentmisére.

85-szor. Az általános közegészségügyi szabályzat 13. fejezetének 35. szakaszát annyiban módosítjuk, hogy csak azoknak a kapitányoknak, tulajdonosoknak, írnokoknak és utazóknak lehetséges és egyben kötelező öt napot elengedni veszteglés idejéből, akik tiszta nyílt levéllel közlekedő hajón érkeztek, és átöltöznek a veszteglő intézetben. Fenti személyek, amennyiben fertőzött vagy arra gyanús nyílt levéllel érkeztek, semmiképpen nem részesülnek ebben a kedvezményben. Elrendeljük továbbá azt is, hogy nevezett kedvezményt a kapitány, a tulajdonos, és az írnok együttesen és szabad nyílt levéllel sem élvezhetik, nehogy a hajó felügyeletét átengedjék az alsóbbrendű személyzetnek.

86-szor. Az általános közegészségügyi szabályzat 13. fejezetének 36. szakaszát aképpen módosítjuk, hogy a *Lazaretto sporco*-ban csak a tekintélyesebb veszteglő utasoknak engedélyezzük, elhatározásuk szerint, az élelmiszerek városból való beszerzését, a fenti szakaszban foglalt közegészségügyi szabályok betartásával. Tekintettel arra, hogy szándékunkban áll megelőzni az élelmiszerek külső beszállításából és átvételéből származó rendszertelenséget és veszélyes következményeket, akarunk és nyomatékos parancsunk szerint nemcsak a közrendű utazókat, hanem a rakodómunkásokat és ellenőröket is az igazgató pincéjéből kell élelmezni. Másfelől az igazgató, azonnali állásvesztés terhe mellett gondoskodik arról, hogy pincéjében elegendő mennyiségű és jó fajtájú élelmiszert tároljon, és ne merészelje túllépni a közegészségügyi magisztrátus által szabott tarifákat, továbbá a súlyokat és a mérőedényeket se csalárd módon alkalmazza. Minekutána nagyon is érdekünkben áll, hogy a veszteglő személyeket a felárak ne terheljék, megparancsoljuk a közegészségügyi magisztrátusnak, hogy az árakat a díjtáblázatban, amelyet különben a pince kupujára kell kiszögezni, minden lehetséges módon mérsékelni igyekezzék, és időnként egy *provisor*-t is küldjön a *lazaretto sporco*-ba, annak kivizsgálására, hogy a *prior* vonatkozó lefelsőbb parancsainkat milyen következetességgel teljesíti.

87-szer. A *porto sporco* bejáratát éjjel-nappal láncsal kell lezárni, és ennek a kezelésére kirendelt ellenőr a bejáratot csakis akkor nyithatja ki, ha azt a *prior* engedélyezte a magisztrátus előzetes jóváhagyása alapján.

88-szor. Megtiltjuk a *porto sporco*-ban veszteglő hajóknak, hogy nyílt fényforrást használjanak, vagy különösen éjjel tüzet gyújtsanak a konyhai tűzhely kivételével. Ennek az elengedhetetlenül szükséges óvintézkedésnek a betartását a kikötő bejáratához állított ellenőr és a katonai őrség is folyamatosan figyelje. A tiltásnak ellenszegülők, akik ráadásul az ellenőrnek illetve a katonai őrségnek is ellenállni merésznének, gondatlanságuk vagy szándékos cselekményük miatt súlyos büntetésben részesülnek.

89-szer. Saját szobájukban az utazóknak, ellenőröknek és rakodómunkások-

nak is engedélyezzük a dohány pőfékelését, ellenben a fenti szakaszban a hajó személyzetével szemben kilátásba helyezett büntetés terhe mellett megtiltjuk, hogy ezt az intézet nyílt területén tegyék, különösen pedig a szellőztető raktárak közelében.

90-szer. A *lazaretto sporco* terein vagy bármely más nyílt helyén tilos fát ültetni vagy zöldséget termelni, viszont a föld felszínét annak természetes állapotában kell megőrizni. Elkerülendő azonban a füvesedő területek kialakulását, havonta egyszer kaszálást kell végeztetni az igazgató legjobb szándékával és költségeinek terhére, hogy minden hely tiszta maradjon, és ott semmilyen ragályozódó anyag ne rejtőzködhessék.

91-szer. A továbbítandó leveleket és irományokat, kénes megfüstölés után hivatalos pecséttel és spanyolviasszal lezárva, személyesen az igazgató adja át a közegészségügyi kancelláriának, amely gondoskodik azok pontos kézbesítéséről. A levélsomagokat a *prior* csakis annak adhatja ki, akihez a hajót irányították, vagy aki átveszi annak rakományát, feltéve, hogy evégből bejelentette magát a veszteglő intézetben. Ennek kapcsán mindig ügyelni kell arra, hogy bármely levelet vagy irományt csak akkor lehet átadni, ha a tartományi kormányzatnak vagy a magisztrátusnak címzett levélsomagok kézbesítése már megtörtént. A magánleveleket kézbesítő ellenőrnek levelenként két *soldo*-t lehet ajándékozni.

92-szer. Ragályozódó áruk intézeti tisztítása, szellőztetése, átforgatása tekintetében megerősítjük az általános közegészségügyi szabályzat 4. fejezetében előírt eljárásokat, és a továbbiakban azt akarjuk, hogy

93-szor. A ragályozódó áruk közül elsősorban azokat kell alaposabb szellőztetésnek kitenni, amelyek a ragályt fokozott mértékben vonják magukra és egyben tárolják is: ilyenek például a gyapjú és a gyapot, és más hasonló, amennyiben fertőzőes nyílt levéllel befutó hajókon érkeztek, különösen akkor, ha időközben betegséget vagy halált is okoztak volna. Ezekről az árukról minden külső borítást, továbbá külső és belső kötözést is el kell távolítani, majd darabonként gondosan elkülöníteni, fellazítani és gyakran átforgatni. Rövidre fogva: ilyen esetekben senki nem lehet tekintettel az eredeti hajtogatásra, vagy arra, hogy az árukban vagy a bálákban akár a legcsekélyebb sérülés se keletkezzék.

94-szer. Elrendeljük és megparancsoljuk, hogy a szellőztetésnél a tulajdonos vagy bárki más, így az áru címzettje vagy annak megbízottja sem jelenhet meg, hogy a rakodómunkásokat ne akadályozza, ellenben a szellőztetés az előírás szerinti szorgossággal történjék.

95-ször. Másfelől az árucikkek tulajdonosainak és megrendelőinek bizalmát erősítendő, és egyben a megnyugtatójukra is, hozzájárulunk ahhoz, hogy áruikat a vesztegzári időszak alatt kellő távolságból és három alkalommal megtekinthessék, először az intézetben való kirakodás és szellőztetés kapcsán, másodszor a vesztegzár félidejében, harmadszor pedig néhány nappal annak befejezése előtt.

96-szor. Amennyiben a tulajdonos vagy az áruk címzettje egyik vagy másik megtekintésnél alapos okkal gyanakodnék a bálák számának fogyatkozására vagy egyes árucikkek súlycsökkenésére, kívánságának eleget téve engedélyezzük a névleges és valós súlyértékek összehasonlítását a közegészségügyi magisztrátus

hatósági mérlegének igénybevételével. Egyebekben ez utóbbi mérleget kötelező használni a ragályozódó áruk átadásánál illetve átvételénél, szintúgy a zárlatuk feloldása kapcsán.

97-szer. Hasonlóképpen azt is elrendeljük a kereskedők fokozottabb bizalmának elnyerésére, hogy egyes csomagokat, lezárt tasakokat, és kulccsal zárható ládikákat, amelyek pénzt, drágakövet és más értékeket tartalmaznak, még az igazgató sem nyithatja ki a tulajdonos jelenléte nélkül. Feltéve, hogy ez utóbbi megjelenése akadályokba ütköznék, úgy kell intézkedni, hogy a kapitány a saját pecsétjével zárja le a ládikának azt a részét, amely a szabályszerű megőrzést egyértelműen bizonyíthatja. Ezt követően a ládikákat külön erre a célra rendszeresített szekrénybe kell helyezni, amelyeknek a kulcsát a *prior* senki másra nem bízhatja, és az őrzést addig kell folytatni, amíg a tulajdonos vagy meghatalmazottjának jelenlétében sor kerülhet azok felnyitására.

98-szor. Zárt állapotban kirakodott utazó láda és a kézipoggyász kiinyitása ugyancsak tilos az intézetben a tulajdonos engedélye nélkül, az esetlegesen mellékelt kulcsokat pedig az igazgató őrzi a felnyitás jogszerű időpontjáig.

99-szer. Szándékaink szerint a veszteglő intézetben minden lehetséges elővigyázatosságnak meg kell történnie, hogy a tulajdonosok az ott elhelyezett áruikat kellő biztonságban érezzék. Ezért megparancsoljuk, hogy a különösen értékes portékák, mint a selyemféleségek vagy a muszlin kelmék és más hasonló, elkülönített raktárban kerüljenek elhelyezésre, és a fachino-k a tisztítást is ott végezzék a legmegbízhatóbb ellenőrök felügyelete mellett, amiért is utóbbiak naponta három 17-krajcárost kapjanak fizetségül.

100-szor. Engedélyezzük azonban azt is, hogy a nagyértékű és drága darabok tisztítását, amennyiben túlságosan nagy helyet nem igényelnek, különbségtétel nélkül az utazók a szobájukban végezzék a melljük rendelt ellenőr jelenlétében, vagy azt általa végeztessék. A *prior* azonban mindenképpen vigyázó szemmel kövesse annak szorgos kivitelezését.

101-szer. Az utasok minden holmiját, amelyekre nincs szükség a mindennapi személyes használatban, a raktárak szellőztető terében kell vesztegzár alá helyezni, ahol azokat a rakodómunkások fogják átkeverni és szellőztetni. Ezekre a holmikra az intézetben veszteglő utasok tekintetében ugyanolyan szabályok érvényesek, mint a tulajdonosok kereskedelmi árucikkeire.

102-szer. Az utazók szokványos használatához tartozó holmikat a kézi és utazó ládákból és iszákokból, illetve más hasonló alkalmatosságból vagy csomagolásból kiemelve, a szabad levegőn kifeszített zsinegekre akasztva folyamatos szellőzésnek kell kitenni. A szellőztetéssel megbízott ellenőrök súlyos felelősséggel tartoznak a feladatuk pontos elvégzéséért.

103-szor. Elzálogosított ragályozódó vagy nem ragályozódó áruk intézeti elhelyezése esetén, amennyiben a zálogjogot a rakodási bárcán a beszállító kapitány aláírása egyértelműen tanúsítja, az igazgató gondoskodjék arról, hogy a hajóról felvett leltárban a zálogjogot megjelölje, és az így terhelt árukat ne adja ki a zálog birtokosának engedélye nélkül.

104-szer. Valamennyi nem ragályozódó árucikket az általános közegészség-

ügyi szabályzat harmadik fejezetében foglalt óvintézkedések szerint kell megtisztítani és átadni a veszteglő intézetnek. Továbbiakban azonban úgy rendelkezünk, hogy a tiszta nyílt levéllel érkező hajók által szállított nem ragályozódó áruk csak 5 nappal a teljes kirakodás és szellőztetés után tisztíthatók és oldhatók fel a zárlat alól, ellenben, ha fertőzőes vagy gyanús nyílt levéllel érkeztek, mindez csak 8 nap múltán lehetséges.

105-ször. Amikor az utazók kitöltötték a vesztegzár idejét (súlyos betegség kivételével), semmilyen szín alatt nem maradhatnak az intézetben, és akkor is távozni kötelesek, ha az áruik még ott várnának az elszállításra.

106-szor. Egyébként nevezett portékák sem maradhatnak a vesztegzár múltával az intézetben, hanem azokat a legrövidebb időn belül a városba kell átszállítani. Mivel azonban gondot fordítunk arra, hogy az intézet kiegészítő szolgáltatásait összhangba hozzuk a kereskedők és hajósok érdekeivel, megparancsoljuk a közegészségügyi magisztrátusnak, hogy különösen a külhoni tulajdonosokat nagy tapintattal kezelje. A vesztegzári idő végét követő 10 napon belül az intézet szellőztető tereiben és raktáraiban a már felszabadított portékák tárolását minden egyes bálára, ládára, vagy göngyölegre számított 1-1 krajcár ellenében egészen addig engedélyezze, amíg az elszállítás feltétlenül szükségessé válnék, újabb és vesztegzár alá helyezendő áruk helyének biztosítása érdekében. Ekkor azonban a tulajdonos a legnagyobb igyekezettel gondoskodjék az áruk elszállításáról. Érdektelenség esetén a *prior* rendeli meg a szállítást, a tulajdonos költségeinek terhére. Ennek során azonban az árukból olyan mennyiséget tartson vissza, amely fedezi a felmerült költségeket, és az így zárolt árukészletet csak a fenti összeg megfizetése után engedi át a tulajdonosnak.

107-szer. Azonos módon és közvetlenül a tisztítás után kell a nem ragályozódó árukat elszállítani. Feltéve, hogy az elrendelt vesztegzári idő felén túl maradnának az intézetben, utánuk nem csak a tisztítási, hanem a vesztegzári illetéket is kötelező megfizetni.

108-szor. Azok az áruk és javak, amelyek 6 hónappal a zárlat feloldása után is az intézetben maradnak, és tulajdonosuk a közegészségügyi magisztrátusnál nem jelentkezett, vagy a személye a testület előtt ismeretlen maradt volna, nyilvánosan kiárusíthatók. Pontosan fel kell jegyezni azonban minden adatot a darabszámokról, fajtákról, súlyokról, űrméretekről, és más ismertető jegyekről, továbbá minden olyan körülményt, amelyek egy későbbi jogvitában az eljárás jogosultságát igazolnák. Az árbevételt a jogos visszakövetelésre kitűzött tizenkét éves határidő lejártáig a közegészségügyi magisztrátus pénztára őrzi. Ezt követően az összeg jogos tulajdonosa a nevezett pénztár lesz, amely egyben a veszteglő intézet költségeinek is teherviselője. Amennyiben a gazdátlaná vált áruk fajtájuk és értékük tekintetében romlandóságnak, ár- illetve súlycsökkenésnek vagy bármely más károsodásnak volnának kitéve, a kiárusítás közvetlenül a vesztegzári idő letöltése után megkezdhető, a tulajdonos veszteségeinek csökkentése érdekében. Utóbbi esetben azonban a kiárusítás előtt értébecslést kell végeztetni, majd a becsült érték alatt és 6 hónapon belül az áruk elidegenítése semmiképpen nem engedélyezhető.

109-szer. Az a kút, amelynek létesítését a vesztegzári kikötő mólóján rendel-

tük el, elegendő és jóminőségű vízzel látja el azokat a hajókat, amelyek ott horgonyoznak, részükre tehát nem engedélyezhető, hogy a veszteglő intézet kútjait használják.

110. Amennyiben bármely hajó vagy utazó, amely illetve aki a kikötőben vesztegel, szabad forgalmazású árukat kívánna rakodni illetve felvenni, azokat egy ellenőr felügyelete alatt, szabadon közlekedő emberek rakják le az intézet előtti *scalo*-ra, ahonnan a veszteglő hajó matrózai a saját csónakjukon fogják elszállítani. Mindez azonban csak az igazgató előzetes értesítésével és tudomásával történhet, amennyiben erre őt magát a közegészségügyi magisztrátus is felhatalmazta.

111-szer. Feltéve, hogy egy veszteglő hajó a kiszabott idő előtt hagyná el a kikötőt, kirendelt ellenőre az intézetben köteles jelentkezni a hátralévő idő kitöltésére, következésképpen a hajó köteles az ellenőr teljes bérét, naponként kettő 17-krajcárast számítva megfizetni, annak megfelelően, mint a vesztegzár teljes idejét a hajón töltötte volna. Nevezett teljes fizetség a jogos örökösöket is megilleti, ha az ellenőr szolgálatának teljesítése közben elhalálozott volna.

112-szer. Ezennel eltérünk az általános közegészségügyi szabályzat 13. fejezetének 11. szakaszától, és megparancsoljuk, hogy a *lazaretto sporco* tisztviselői és ellenőrei kutyákat vagy macskákat láncra kötve vagy bezárva sem tarthatnak. Engedélyezzük azonban a házi használatra szánt elegendő számú szárnyasok tartását, de csak visszavágott szárnyakkal, és gondosan ügyelve arra, hogy ne kószáljanak vagy röpködjenek át az intézet zárt részére.

113-szor. Továbbá azt is elrendeljük, hogy a vesztegzár alá helyezett áruk és javak visszatartását a tulajdonos személye szerint illetékes hatóságnál kell kérvényezni, és engedélyeztetni. Ennek ügyintézése az illetékes törvényhatóság és a közegészségügyi magisztrátus hivatalközi levélváltásával történik.

114-szer. Azok a zárlaton kívüli ellenőrök, akik egyes árucikkek vagy személyek őrzésére a bejáratnál vagy a kijáratnál, vagy utóbbiaknak a zárlatban való tartózkodása idejére kíséretként voltak kirendelve, az őrzött személytől vagy az őrzött áruk tulajdonosától fél lírát kapnak szolgálatuk elismeréseként, ha az őrzés időtartama nem haladja meg az egy órát, ellenben fél napra 1 líra lesz a fizetség. Teljes napi elfoglaltság esetén az összeg másfél líra, azonban nyomtatékosan figyelmeztetjük az ellenőröket, hogy nagyobb fizetséget nem kérhetnek, még kevésbé követelhetnek.

115-ször. A *lazaretto sporco* bejáratához és a belső területek fontosabb részeihez fegyveres, és szabad mozgást élvező védőőrizet állítandó, hogy nevezett helyeket az őrk minden lehetséges eszközzel megvédjék egyes személyek titkos ki- és bejárása, és dolgok be- és kiszállítása ellen. A katonai őrségnek az utazók, az ellenőrök és rakodómunkások, a körülményekhez igazított fokozott vagy mérsékelhető testi fenytés terhe mellett, feltétlen engedelmességgel tartoznak. Az őrség felhatalmazása egyébként arra is kiterjed, hogy tüzet nyissanak az erőszakoskodókra és önkényeskedőkre, másfelől az önfejű és hatalmukkal visszaélő őrök miatt sérelmet szenvedők jogosan menekülhetnek a *prior* oltalmába, és az elkövetők határozott és súlyos büntetésben fognak részesülni.

116-szor. Amennyiben tisztviselők, utazók, kapitányok, matrózok, rakodó-

munkások vagy szabadon közlekedő személyek az intézetben vagy a *porto sporco* területén közegészségügyi törvényekbe ütköző bűncselekményeket követnének, elrendeljük és megparancsoljuk, hogy előjogokra, joghatósági illetékességre vagy ellentétes törvényeinkre való tekintet nélkül a közegészségügyi magisztrátus egy kellő körültekintéssel eljáró bíró bevonásával rövidített eljárás folytasson, majd ítélezzék, és a magisztrátus elnökének és ülnökeinek egyhangú döntése esetén, az ítéletet nevezett veszteglő intézetben azonnal végre kell hajtani, mások elrettentésére és egyben példát is statuálva. Amennyiben nem egyhangú a szavazás eredménye, az eljárást a magisztrátus szavazati megoszlásának közlésével Bécsbe, legfelső egészségügyi bizottságunkhoz kell áthelyezni, majd annak állásfoglalását kell érvényesíteni. Vezérfonálként minden eljárásban és ítélezésben az 1766. évben, augusztus 25-én Bécsben kiadott rendeletünkhöz kell igazodni.

117-szer. Azon cselekmények esetében, amelyek nem a közegészségügyi törvények hatálya alá tartoznak, akkor is ha azokat közegészségügyi hatósági szolgálatban álló személyek követték el, a közegészségügyi magisztrátus a jogszerinti illetékes hatóságnál tesz feljelentést, amely a szokásos eljárási szabályok szerint fogja az ügyet kivizsgálni, és az elkövetőket megbüntetni.

118-szor. Szülés levezetésénél, betegségek és más sürgősségek esetén, amennyiben a veszteglés alatt álló személyek azt kérik, hogy a megfelelő segítségnyújtáshoz bábák, szoptatók dajkák, orvosok, sebészmesterek és más szabad személyek hozzájuk bejárhassanak, a vonatkozó engedélyt a közegészségügyi magisztrátus köteles kiadni. Ellenben magától értetődően a felkért személyeket azok kötelesek megfizetni vagy díjazni, akik a fenti kedvezményekben részesültek.

119-szer. Amennyiben a számos óvintézkedés ellenére, amelyeket tűzvész kitörésének megelőzésére írtunk elő az intézetben és a *porto sporco* területén, mégis tűz keletkezne, az méretét tekintve olyan is lehet, hogy azt néhány személy egyszerűen elolthatja. Ilyen esetben a feladatot a kikötőben az érintett hajók személyzete oldja meg, a veszteglő intézetben pedig azok a rakodómunkások, ellenőrök és maguk az utazók is, akik az adott veszteglő részleghez tartoznak, így nincs szükség más, különböző veszteglési osztályokhoz tartozó hajószemélyzet, illetve rakodómunkások és örök bevonására, tehát elkerülhető a nevezettek keveredése. Egy túlságosan heves tűz azonban a kikötőben más hajókat és az intézetben más veszteglési részleget is veszélyeztetne, következésképpen a tűz egyesült erővel való oltása során a szomszédos hajók személyzete vagy a szomszédos vesztegzári részlegben lévő személyek is érintkezésbe kerülnének egymással. Első esetben az árukban keletkezett tűzkárok a tulajdonost terhelik, aki semmilyen kárpótlást nem követelhet az intézetben vesztegzár alá helyezett más árukészletekből. Második esetben a keveredett személyek és áruféleségek, különbségtétel nélkül a leghosszabb vesztegzári időszakot töltik ki, és a tűzkár tekintetében az úgynevezett *avaria* szabályt kell alkalmazni, amelynek erejénél fogva mind a megmentett, mind a tüzet fogott és károsodott árukat értékük arányában kell bevonni a felmerült költségek és az elszenvedett károk megtérítésébe. A vonatkozó kármegosztást, röviden összefoglalt bírói végzéssel az elsőfokú váltóbíróság írja elő és rendeli el, azonban itt is fennáll, mint minden más kereskedelmi eljárásban, a fellebbezés joga felül-

vizsgálat kezdeményezése érdekében. Nyomatékos parancsunk értelmében azonban, ha bárki is a tűz kitöréséhez szándékosan vagy büntethető gondatlanságból járult volna hozzá, a polgári vagy büntetőügyet az illetékes bírák a vonatkozó törvényi előírások szerint fogják tárgyalni.

120-szor. Elrendeljük és azt akarjuk, hogy a következő szakaszban részletezett vesztegzári illetéket, amelyet tételesen Mi magunk határozzunk meg, a trieszti *lazaretto sproco*-ban és *netto*-ban, ugyanúgy kell leróni, mint a fiumei *lazaretto netto*-ban.

121-szer. Ezennel megerősítjük azokat az illeték fajtákat, amelyeknek közegészségügyi illeték a közös elnevezése, és amelyek behajtását mindez ideig Triesztben és Fiumében is a veszteglő és a szabadon közlekedő hajók részéről a közegészségügyi őrház vagy a királyi közegészségügyi kancellária végezte. Egyben a jelen rendeletünkben foglaltak szerint megerősítjük a *prior*-nak és helyettesének, a vesztegzári időt töltő, és szabadon közlekedő ellenőröknek illetve rakodómunkásoknak megállapított és odaítélt fizetéseket és más javadalmazásokat. A továbbiakban azt is elrendeljük, hogy ragályozó áruk után, amelyeket a trieszti intézetek szellőztető helyein és raktáraiban, Fiumében pedig a *lazaretto netto*-ban helyeztek el, jelen közegészségügyi szabályzathoz csatolt nyomtatott díjtáblázat alapján, kereskedelmi lerakati díjat is kell fizetni.

A továbbiakban tehát elrendeljük, hogy

1. azokra az árukra, amelyek a veszteglő intézetben csak 7 napig, és azokra is, amelyek a teljes 40 napos, illetve a kétszer vagy háromszor 40 napos veszteglési ideig maradnak, különbségtétel nélkül, ugyanazon fenti lerakati díjat kell kivetni.
2. amennyiben a bálák vagy a ládák a szokásosnál nagyobb méretűek volnának, a tarifa kétszerese követelhető, ellenben a szokásosnál kisebb ládákra és bálákra az esedékes összegnek csak a felét kell levonni.

Nem ragályozódó áruk után, amelyeket átömlesztés vagy tisztítás után adnak ki mindkét trieszti intézetben, vagy a fiumei *lazaretto netto*-ban, átömlesztés vagy tisztítás címén minden 1000 forintnyi áru egységre számítva egy *gulden*-t kell levonni. Annak érdekében, hogy a kereskedők ne panaszkodjanak az értékbecslés ellen, másfelől egyes esetekben a már megállapított tarifák felülvizsgálata miatt is, megparancsoljuk, hogy Triesztben a közegészségügyi magisztrátus az árutőzsde igazgatójának és két alkusznak a meghallgatása után minden hónapban újabb értékbecslést végezzen, és legyen tekintettel arra, hogy kíméletlenség helyett a mérteletességet részesítse előnyben.

Egyébként az előírásoknak megfelelő lerakati és áttöltési illetéket különbségtétel nélkül kell behajtani, mind a sértetlen, mind a bármilyen formában károsodott áruféleségek esetében. Mindazonáltal Triesztben a közegészségügyi magisztrátus teljhatalommal rendelkezik a mérséklésre nézve, sőt az elszenvedett kisebb vagy nagyobb károkra tekintettel a jövedék beszédésétől is eltekinthet.

122-szer. Abban az esetben, ha egy vesztegzár alatt álló hajón betegség törne ki, vagy pedig egyes árucikkek megromlása, illetve megromlott ételek és italok fogyasztása miatt halálesetek is előfordulnának, a közegészségügyi magisztrátus

olyan intézkedéseket köteles tenni, amelyek a legalkalmasabbak arra, hogy egyrészt a hajót minden rosszindulatú kigőzölgéstől megtisztítsák, másrészt távol tartásuk és elfojtsák a veszélyes hatásokat és következményeket.

123-szor. Amennyiben a vesztéglő személyek közül bárki is olyan súlyosan megbetegednék, hogy szüksége lesz a szentségek kiszolgáltatására, annak elővigyázatossági szabályait a közegészségügyi magisztrátus hatáskörébe utaljuk, amely azoknak megfelelően dönt a szükséges óvintézkedésekről.

124-szer. Hadihajók érkezésével kapcsolatban megerősítjük az 1755. évi általános közegészségügyi szabályzat 1. fejezetében foglaltakat, mindenesetre az illetékes magisztrátus mérlegelésére bízunk, hogy saját hatáskörében egyedül, vagy jelentősebb esetekben a trieszti kereskedelmi igazgatóság beleegyezésével, a közjó érdekeit szem előtt tartva cselekedjék. Olyan körülmények között azonban, amelyek a közbiztonságot is érintik, követendő magatartás tekintetében legfelső egészségügyi bizottságunk utasítására kell várakozni.

125-ször. Azok a hajók, amelyek célzottan a kereskedők és árukészleteik elleni kalóztámadás kivédését szolgálják, nem kevésbé azok, amelyeket hadizsákmányolás ellen szereltek fel, de szabad nyílt levéllel nem rendelkeznek, kötelesek az összes törvényt, közegészségügyi szabályt, illetéket és díjazást ugyanúgy figyelembe venni és leróni, ahogyan azok a kereskedelmi hajókra vonatkoznak.

A fentieket tesszük tehát közhírré mindenki tudomására és eligazítására, ha kikötőinkbe hajóznak és azokat használni is akarják.

Kiadva a Bécsben a Mi Székes-Városunkban és Birodalmunkban az 1769. év májusának 1. napján, uralkodásunk 29. évében.

Mária Theresia (P. H.)

Rudolph Graf von Chotek

Leopold Graf von Kollowrath

Ő Szentséges Császári és Királyi Apostoli Felseje saját parancsára
Franz Anton Edler von Raab

580.

Egészségügyi főszabályzat¹⁹⁶

Császári-király rendelet.

1770. január 2.

Mi, Mária Terézia, Isten kegyelméből özvegy római császárné, Magyarország, Csehország, Dalmátia, Horvátország és Szlavonia stb. királynője; Ausztria főhercege; Burgundia, Styria, Karinthia, Krajna hercege, Erdély fejedelme, Morvaország örgrófja, Brabant, Limburg, Luxenburg, Geldern, Felső- és Alsó-Szilézia, Milano, Mantua, Parma, Placentia és Guastalla hercege, Svábföld fejedelme, Habsburg, Flandria, Tirol, Hennegau, Kyburg, Görz és Gradiska hercegi rangú grófja, a Római Szent Birodalom, Burgau, Felső- és Alsó- Uzcza örgrófja, Namur

¹⁹⁶ Az Ausztriai monarchiának ezt az egészségügyi főszabályzatát – a Magyar Korona országainak tekintetében – az 1770. szeptember 17-én kiadott királyi rendeletet követően a Magyar Királyi Helytartótanács 4689. sz. alatt 1770. október 4-án hirdette ki. (Lásd II. kötet, 641. sorszám alatt, 535. o.) – a szerző –

grófja, a szláv örgrófság, Mecheln, stb. úrnője, Lotharingia és Barri megözvegyült hercege, Toscana nagyhercege, stb.

Császári-királyi és fejedelmi kegyességünkkel és összes jókívánságunkkal köszöntjük valamennyi hűbéresünket, országaink lakóit, és alattvalóinkat, minden örökös királyságunkban, fejedelmeségünkben, hercegségünkben, és tartományunkban, legyenek bármilyen méltóságban, rendben, hivatalban vagy tevékenységben: országaink legfőbb java felett őrködő, uralkodói-anyai gondoskodásaink közül különös figyelemre méltó az, amely az egészségi állapotokra irányul, és ezen a téren uralkodói-anyai szeretetünk meggyőző bizonyítékaul szolgáltak az összes országban és tartományban már korábban felállított illetékes hatóságok és azok tisztviselői, sikeresen munkálkodván a vonatkozó ügyekben, továbbá azok a kiadások, amelyeket minden fenntartás nélkül a köz javát szolgálták.

Mindazon munkálkodás, amelynek végzése széleskörű felügyeletet igényel, csak akkor válhat tökéletessé, ha annak irányítása egységes rendszabályok szerint, és mindenütt egységes igyekezettel történik, és e szemlélet jegyében tettük megfontolás tárgyává azokat a szabályzatokat és rendeleteket, amelyek mind a tartományaink egészségének ügyével foglalkoznak, majd összefoglaló jelentésre köteleztük leghűségesebb Udvari Egészségügyi Bizottságunkat, és meghoztuk legkegyesebb döntésünket az alábbi, az egyes területek sajátosságait tekintetbe vevő Egészségügyi Szabályzat és egységes utasítások kihirdetésére, amelyekre ezennel nyomatékosan felhívjuk mindazok figyelmét, akik részesei lehetnek az ilyen ügyek intézésének.

Belső Ausztriai Tenger mellékünk egészségi ügyeire vonatkozóan az alapvető előírások már nyomtatásban is megjelentek, nevezetesen az 1755. évi Alaptörvény az Egészségügyről, majd az 1757. évi december 15.-i törvény, amelyek mind a *Litorali* területén illetékes Trieszti Magisztrátusnak, mind a Fiumei, Zenggi és Karlobagi Egészségügyi Bizottságoknak előírják az érdemi és az eljárási szabályokat, az 1764. évi március 18.-i pátens a kisebb tengeri kikötőket és az egész Tenger melléket szabályozta, az 1764. évi október 17.-i pátens külön előírásokat tartalmazott *Friaul Porto*-ira és a tartomány tengerparti részére, és végül az 1766. évi augusztus 25.-i pátens, amely a kiszabható büntetéseket sorolja fel azokkal szemben, akik ezekben a nagy körültekintést igénylő, és valamennyi tartomány megóvását szolgáló tevékenységekben bármilyen vétséget elkövetnének, ezennel tehát a fenti törvényes rendelkezéseket minden részletében megerősítve, jelen szabályozás csakis azokkal az egészségügyi óvintézkedésekkel foglalkozik, amelyek törvényhozói szándékunk alapján a belső szárazföldi területekre vonatkoznak.

Ezek két fő részre tagolódnak.

Először a tartományok belső területeinek egészségügyi követelményeire, amelyek teljesítésére csaknem valamennyi örökös tartományunkban Egészségügyi Bizottságok jöttek létre a tartományi kormányzat alárendeltségében, és

Másodszor azokra a követelményekre, amelyek a Török Birodalommal közös határokon jelentkeznek, ahol minden időben nagyobb veszélyekkel kell számolni, következésképpen minden időben fokozott éberséget igényelnek.

Első rész

azokról az óvintézkedésekről, amelyek
a tartományok belső részének egészségügyi ellátását érintik

Kétféle jelenség keltheti fel a hatóságok figyelmét.

Először, ha a szomszédos tartományokkal közös határon ragályos betegség kerül észlelésre;

Másodszor, az emberi tevékenységek hétköznapi rendjében, a polgári lakosság sorai között.

Az első pont tekintetében a hatóságok jelen Egészségügyi Szabályzat 2. részét vegyék figyelembe, ahol részben a szó szerinti előírások találhatók, illetve azok, amelyek az előre nem látható eseményekre való felkészülést segítik.

Ezzel szemben a második pontra vonatkoztatva, az idevágó törvényes előírásokat a Szabályzat első része taglalja, az egyes utasításoknak megfelelő szakaszolásban.

Egészségügyi-bizottságok az örökös tartományokban

1.§ Jelen előírások és utasítások mind eredménytelenek maradnának, ha az örökös tartományokban nem alakultak volna meg azok az illetékes eljárások, amelyeknek állandó feladata a végrehajtás ellenőrzése.

Ennek érdekében már korábban elrendeltük, hogy minden örökös tartományban a tartományi kormányzat hozza létre a saját Egészségügyi Bizottságát, amely egy és más cs. kir. tanácsosokból álljon össze, akik közül a legkiválóbb lássa az elnöklés, vagyis a *Praesidium* teendőit; ennek a Bizottságnak állandóan egy felkészült orvos álljon a rendelkezésére, illetve több orvost is meg kell hívni, ha az események alakulása ezt szükségessé tenné, hogy a Bizottságok a jelen előírásokat követve, az egészség ügyét a legjobb képességük és lelkiismeretük szerint intézhessék, szabályszerű függőségben a tartományi kormányzattól, és a Bécsben működő Udvari Egészségügyi Főbizottságunktól.

Egészségügyi Bizottságok a katonai határőrvidéken

2.§ Azokban az országokban és tartományokban, amelyek katonai igazgatás alatt állnak, cs. kir. tanácsnokaink helyét a parancsnokló és egyben elnöklő tábornok utasítása alapján, azonos számú törzskari, illetve más tisztek foglalják el, továbbá azokon a területeken, ahol a katonaság is képviselteti magát a kormányzásban, az Egészségügyi Bizottságba egy állandó katonai ülnök is meghívandó annak érdekében, hogy a Bizottság igen jelentős tevékenysége mindenkor egyetértésben, és mindenütt kölcsönösen egyeztetett igyekezettel irányíttassék.

Vidéken az egészség ügyét a kerületi hivatalok irányítják

3.§ A tartományi székhelyeken felállított Egészségügyi Bizottságok közvetlenül nem képesek minden ügyet figyelemmel követni, amelyek egy nagy kiterjedésű tartományban bárhol előfordulhatnak, erre való tekintettel tehát úgy rendelkezünk, hogy a körzeti kapitány vagy előljáró, minden körzetben és kerületben, csakúgy mint a katonai parancsnokok ezredeik kijelölt körzeteiben, amennyiben

az érintett tartományok és országok rendészeti ügyeit is a katonaság intézi, valamennyien ugyanazzal a hatalommal és kötelezettséggel rendelkezzenek, amellyel a fentiekben említett Egészségügyi Bizottságainkat felruháztuk, kiegészítve azzal, hogy a fent nevezett vezetők a körzeti fizikus-doktor vagy sebész-mester, továbbá egy, a helyi közigazgatás által megbízott személy mindenkor bevonása mellett, adott esetben mindenről gondoskodjanak, sőt kötelező érvényű határozatokat is hozhassanak, csakúgy amint erre a tartományi székhelyeken felállított Egészségügyi Bizottságaink illetékesek és kötelezettek, mindazonáltal szabályos függőségben ezen Főbizottságoktól, amelyek részére, a mindenkor bejelentendő halaszthatatlan óvintézkedések kivételével, minden más esetben szabályos előzetes jelentést tesznek, és kötelesek várakozni a visszaérkező utasításokra.

Nevezett Egészségügyi Bizottságok hivatali kötelességei és teendői

6.§ Tevékenység, hatalom, és kötelezettség dolgában, a Mi általunk teljhatalommal felruházott Egészségügyi Bizottságok, amelyek legalább 8 naponként, de az események természete folytán, a szükség által megkövetelt gyakorisággal ülnek össze, határozott akaratnyilvánításunk alapján fáradhatatlanul szorgalmazzák az egészségügyi állapotok terén elért színvonal megőrzését; gondoskodjanak tehát arról, hogy az emberek és állatok ragályos betegségeivel szemben már a legelső észlelésnél kezdjék adni a megfelelő szereket, és meggátolandó a baj terjedését, azonnal vezessék be a szükséges óvintézkedéseket.

További feladatként, nevezett Egészségügyi Bizottságaink részben saját kezdeményezésükre, részben a körzetekben és a városokban szolgálatot teljesítő fizikus-doktorok útján, szerezzenek a valóságnak megfelelő híreket, és arról is gondoskodjanak, hogy megfelelő intézkedéssel a felfedett szűkösségek és hiányosságok ne csak enyhíthessenek, hanem teljes felszámolásuk is megtörténjék.

Ebből kifolyólag további nyomatékos parancsunk arra irányul, hogy az örökös tartományainkban kinevezett valamennyi kerületi és városi fizikus-doktor, vagy mások, akik a gyógyításban munkálkodnak, tehát minden sebész-mester, patikus, és seborvos, borbély és fürdős, szemgyógyász, operatőr és bába, hivatala és szakmája tekintetében közvetlenül a hivatkozott Egészségügyi Bizottságoktól függjön, fogadja el a Bizottságtól közvetlenül, vagy más hatóságoktól érkező utasításokat, és azoknak illendően engedelmeskedjék, a súlyos büntetések elkerülése érdekében.

Ezennel tehát felhatalmazzuk említett Egészségügyi Bizottságainkat, hogy hatásos büntetéseket alkalmazzanak az ellenszegülőkkel szemben. Mindazonáltal sajnos közismert, hogy számos törvény a legjobbak közül sem talál követőkre, és éppen azok mulasztanak minden szégyenkezés nélkül, akiknek a teljesítés lenne a kötelezettsége, ezennel a nevezett Egészségügyi Bizottságok hatalmat és kifejezett parancsot kapnak, hogy mindazon személyekkel szemben, akik a jelen szabályzat és utasítások ellenében cselekednének, azokat szándékosan áthágják, vagy figyelmen kívül hagyják, első alkalommal alkalmazzanak nyomatékos figyelmeztetést a vétkekre történő hivatkozással, második alkalommal a körülményeknek megfelelő pénzbírságot szabjanak ki, harmadik alkalommal azonban, vagyis újabb vétés esetén, minden további és korábbi szempontra való tekintet nélkül, a vétkese-

ket távolítsák el a hivatalunkból, és azt akarjuk, hogy az Egészségügyi Bizottságok esküjükhöz és kötelességeikhez híven az ilyen esetekben előírt szigorú mértékben alkalmazzák, hogy ne engedjenek semmilyen kivételezésnek, könyörületnek, belátásnak, de túlzásnak sem anélkül, hogy annak nyomatékos okait ne jelentenék Udvari Egészségügyi Bizottságunknak, következésképpen személyesen a Mi részünkre, ellenkező esetben ugyanis maga a nem így cselekvő Egészségügyi Bizottság is a legnagyobb szigorral folytatott eljárással kénytelen szembenézni.

Olyan személyek, akik nem viselnek hivatalt, azonos eljárásban részesüljenek, de a hivatalból történő elmozdítás lehetőségének hiányában, végső soron a testi fenytést kell alkalmazni.

Minthogy minden esemény, amely a jelen törvény hatálya alá esik, lényegében Egészségügyi Bizottságaink ügykörében fordul elő, amely Bizottságok megkülönböztetett figyelemmel tartoznak követni a jelen szabályzatban foglalt előírásokat, ezért a Bizottságok jegyezzék fel ezeket az eseményeket, vonják felelősségre a szabályok megsértőit, és büntessék őket a megérdemelt és előírások szerinti büntetéssel, és a mindenkor befolyó pénzbírságokat, a bejelentőt megillető egyharmad levonása után, fizessék be az Allamkincstár javára: a fentiekből kifolyólag megparancsoljuk, hogy örökös tartományaink összes hivatali szervei, felső- és alsóbb szintű bíróságai, és magisztrátusai, *sub poena nullitatis* tartsák távol magukat azoktól a személyektől, akik Egészségügyi Bizottságaink alárendeltségébe tartoznak, és minden más egyébtől is, amire jelen Egészségügyi Szabályzatunk előírásai vonatkoznak, másrésről ezennel elrendeljük a többszörösen hivatkozott Egészségügyi Bizottságainknak, hogy az orvosok, sebész-mesterek, fürdősök és bábák részére előírt, és alábbiakban következő utasításokat az érintetteknek kiosztva ismertessék, valamint azok teljesítését minden igyekezetükkel ellenőrizzék.

Utasítás, amelyet az örökös tartományokban gyakorlatot folytató orvosok tiszteletben tartani kötelesek

Minden orvosnak, aki szakmájának művészetét az örökös tartományokban akarja gyakorolni, belföldi egyetemen szerzett *gradus doctoratus*-sal kell rendelkeznie.

I.§ Mindenki számára ismeretes, hogy a tapasztalatlan orvosok gyakran minő szerencsétlenséget zúdíthatnak embertársaikra, amiért is már sok-sok évvel ezelőtt törvény rendelkezett arról, hogy mindenki, aki császári és királyi örökös tartományaikban szándékozik gyakorolni ezt a foglalkozást, *gradus doctoratus*-t köteles szerezni olyan belföldi egyetemen, amelyen orvosi kar is működik, és mindez a jövőt illetően is alkalmazandó oly módon, hogy enélkül senki nem kaphat hatósági engedélyt, illetve a már működő praxisát sem tarthatja meg, csakis akkor, ha az előírt vizsga alapján bizonyította az alkalmasságát. *Gradus doctoratus*-t viszont csak elismert tudással rendelkező személyek kaphatnak, amennyiben azonban az eljáró karon a doktori címre való alkalmasság tekintetében megoszlanának a vélemények, az eset eldöntést az igazgató és az esetet vizsgálók súlyos felelősségre vonás terhe mellett kötelesek átengedni az uralkodói székhelyünkön, Bécsben működő Egyetem nagyérdemű orvosi karára, és annak döntése előtt a *gradus doctoratus*-t semmiképpen nem adományozhatják.

Az orvosok kötelességei általában, a területi egészségügyi állapotok megőrzése érdekében

II.§ A szabályos rendben befogadott és állásukban megerősített orvosok kiemelten figyeljenek a közösségi egészségügyi állapotokra, általánosságban is, de különösen a kinevezésük szerinti körzetekben, és a legnagyobb szorgossággal, jó akarattal és gondossággal segédkezzenek azoknak a hatóságoknak, amelyek a jelen Egészségügyi Szabályzatot foganatosítják, valamint haladéktalanul teljesítsék a tőlük kapott rendelkezéseket, és amennyire ez lehetséges, minden vészt elhárítsanak, továbbá az emberek vagy állatok között kitörő járványok esetén maguk is lépjenek közbe, de a hatóságoknak is biztosítsák a szükséges ellenszereket, segítsenek megszüntetni a lelepleződött visszaéléseket és hiányosságokat, és szorgalmazzák, hogy a kerületükben alkalmazott sebészmesterek, fürdősök, patikusok, és bábák a kötelező és előírt feladataikat maradéktalanul teljesítsék, főként azonban arra ügyeljenek, hogy a fentnevezett személyek közül senki ne juthasson működési engedélyhez, illetve hallgatólagosan se működhessék, ha előzetesen nem tette le az előírások szerinti vizsgát, és nem nyert megerősítést a hatóság által.

Kötelezettségek a holttestek megnyitásakor

III.§ Holttestek megnyitásakor legyen az orvos lelkiismerete szerint mindenre tekintettel, és az illetékes eljáróságoknak, amennyiben ez szükségessé válik, mindenről alapos jelentést készítsen.

Kezelőorvosok kötelessége a patikusok tekintetében

V.§ Az orvosok gondoskodjanak arról, hogy a patikákban az orvosságos készletek mindig a szükséges mennyiségben és minőségben álljanak rendelkezésre, így a patikákat a szokványos ellenőrzéseken kívül, saját kezdeményezésükre is látogassák, és szolgálati helyük szerint adjanak hasznos tanácsokat, és ha kell, oktatást is a patikusoknak és a segédeknek, ha azonban hiányosságokat észlelnek, azokat személyesen, vagy hatósági közreműködéssel rendezzék; annak érdekében, hogy az orvosságos készletek megfelelően rendszerezve mindig kéznél legyenek, Bécsben a Mi orvosi karunk a legrövidebb időn belül gondoskodik egy *Codex pharmacopoeus* kiadásáról, amelyet az örökös tartományokban minden patikus köteles lesz pontosan követni, az orvosok pedig minden igyekezetükkel a végrehajtást fogják ellenőrizni.

A tartományi székhelyeken a *proto-medicus* két másik, az Egészségügyi Bizottság által megnevezett orvossal, vidéken a területi, illetve városi fizikus-doktor, egy rendőri, körzeti, vagy magisztrátusi hivatalos személy bevonásával évenként egyszer váratlanul általános ellenőrzést tart minden egyes, az illetékességi területén található patikákban, mégpedig külön térítés nélkül, az alábbiakban rögzített összegektől eltekintve, amely ellenőrzések során a legcsekélyebb hiányosságot sem hagyhatja figyelmen kívül, akár barátságból, akár más indítékból kifolyólag, hanem végezze a munkáját lelkiismerete, és a jelen Szabályzat előírásai alapján, majd az így befejezett vizsgálat után arról, amit észlelt, tegyen részletes és pártatlan jelentést a felettes Egészségügyi Bizottságnak, vagy a körzeti előljárónak, aki

az utóbbi esetben azt szükség szerint fölterjeszti az illetékes tartományi hatóság részére.

Mivelhogy méltányos dolog az orvosokat minden külön fáradozásért illendő díjazásban részesíteni, uralkodói székhelyünkön, Bécsben minden patikus már korábban is 6 aranydukátot, vidéken pedig a patikus 3 aranydukátot fizetett az évenkénti ellenőrzést végző orvosnak, de ha vidéken az orvosok ezt a munkát hivatali székhelyükön kívül végzik, részükre nemcsak az utazáshoz társuló többletköltségek térítendőek, hanem a fuvardíjak is, a napok száma szerinti helyben szokásos mértékben, ennek intézésére az orvos jelentkezik a körzete szerinti hivatalban, vagy a katonailag igazgatott tartományban az ezredkörzet előljárójánál, ahol a hivatalos ár alapján kellő gondossággal megállapítják a térítést, és jelentésben továbbítják a tartományi előjáróságnak, majd ez utóbbi, a tartomány javáért végzett rendészeti munka ellenértékeként, utasítja a tartományi pénztárt az összeg kifizetésére: viszont annak érdekében, hogy az orvosoknak ne legyen módja a költség-térítések mértéktelen fokozására, a fentiekben említett körzeti hivatalok, illetve katonai előjárók előzetesen megszabják azon napok számát, amelyeken túl ellenőrzés címén nem indokolhatják a távollétüket.

Kötelező kiállítás veszélyes körülmények között és általánosságban

Városi és vidéki fizikus-doktorok az állomáshelyüket nem hagyhatják el a tartományi vagy körzeti előjáróság engedélye nélkül, ragályos vagy egyéb aggodalmat keltő betegség betörésekor a városi fizikus-doktor a város illetékességi területén belül, a vidéki fizikus-doktor a szükséghelyzet által érintett környéken köteles tartózkodni, mindazon esetekben viszont, amikor ők maguk betegszenek meg, vagy egyéb akadályoztatás merül fel, az Egészségügyi Bizottságnak tett jelentés, és annak visszaigazolása után gondoskodjanak a helyettesítésükről egy másik, kellően járatos orvos által. Ha egy vidéki orvost előjárósági utasításra küldenek el az állomáshelyéről, készségesen engedelmeskedjék a megbízatásnak, a szokásos utazási és szállítási költségek méltányos megtérítése ellenében, és amennyiben az előjáróságok vagy maguk az alattvalók, emberek vagy állatok között veszélyes ragályos betegséget észlelnek, az orvosok kötelesek azt haladéktalanul jelenteni a körzeti előjárónak, illetve a helybéli vezetőnek, a tartományi székhelyeken pedig az Egészségügyi Bizottságnak, hogy azok a szükséges óvintézkedéseket bevezethessék, ők maguk pedig tegyenek meg minden emberileg lehetséges lépést annak érdekében, hogy a vészt gátak közé szorítsák, és megelőzzék a terjedését.

Kötelességek a sarlatánok ellenőrzésében

VI.§ Az orvos köteles figyelni az orvosságok tiltott árusítását, és azokat az esetleges kúrákat is, amelyekre kuruzslók, csavargók, vagy más illetéktelen személyek vetemednek, és ezeket a rendbontás felszámolása érdekében azonnal jelenteniük kell az illetékes Egészségügyi Bizottságnak: elvárható továbbá a kezelő-orvosok ébersége alapján, hogy gondoskodjanak a patikákban mind az emberek, mind az állatok betegségeire késedelem nélkül kapható jó minőségű és megfelelő orvosságokról, és midőn tudomást szereznek valamilyen hatásos új szerről, hoz-

zák azt az uraságok és az alattvalók tudomására, hogy azok közvetlenül mindenki hasznát szolgálhassák.

Kötelességek a betegek iránt

VII.§ Az orvosok törekedjenek a keresztényi életvitelre, álljanak gondossággal és szeretettel betegeik rendelkezésére, gyógyításuk érdekében használják fel a szakma minden lehetőségét, másként ugyanis nem mentesülhetnek a szigorú számonkéréstől; legyenek titoktartók, figyelmesek, és békések egymás között, és ha közös tanácskozással kell szolgálniuk a beteg érdekeit, tegyék azt egyhangúlag és egyetértésben, ennél fogva összes tevékenységükben semmi más szándék ne vezérelje őket, mint azon embertársaik megmentése, akik a kezükbe tették le az életüket. Éjszaka nyomós ok nélkül ne hagyják el állandó állásuk területét, de távollétük idejére ismertessék a helyet, ahol megtalálhatók. Szolgáltatukat gazdagok és szegények esetében is azonos igyekezettel végezzék, szeretettel forduljanak a betegekhez, különös gondjuk legyen azok lelki üdvösségére is, így a közelgő vég esetén rendeljék el a szentségek felvételét, és figyelmeztessék őket végakarataik kinyilvánítására is.

Ezzel szemben szükségtelenül ne tüntessék fel a betegségeket súlyosabbnak, mint amilyenek a valóságban, ne ígérjenek alá a szokásos sikerdíjnak, de rendkívül magas orvosi díjról se egyezkedjenek, hanem elégedjenek meg az egyes tartományokban szokásos, méltányos díjazással.

Amennyiben egyes betegségekből, vagy az alkalmazott ellenszerek hatásában különös megfigyeléseket tennének, azt a fizikus-doktorok jelentsék az illetékes Egészségügyi Bizottságnak, ugyanis igen érdemdús tevékenységnek számít, ha olyan kutatások megindításán szorgoskodnak, amelyek az emberiség számára oly hasznos orvosi szaktudás gyarapításának szolgálatában állnak.

Orvosok rendes esetben ne végezzenek sebészi gyógykezelést, és gyógyszerekkel se kereskedjenek

VIII.§ Miként a seborvosoknak és a patikusoknak tilos belső kezelést végezni, úgy az orvosok is tartózkodjanak a külső beavatkozásokkal járó sebészi kezeléstől, és orvosságokkal se kereskedjenek olyan helyen, ahol patikák működnek, és úgy rendelkezünk, hogy hivataluk gyakorlása során tartsák távol magukat minden családságtól, csalástól, és haszonleséstől, és megbízatásukat minden esetben a kötelességtudat és a tisztesség jegyében teljesítsék.

Kötelességek állatvész esetén

IX.§ Az orvosok nem kevésbé az állatvésszek idején is szorgoskodjanak annak érdekében, hogy a vész okát kutassák, gondoskodjanak a védekezéshez szükséges szerekről, és örködjének azon, hogy általánosan betartandó előírásainkat, és hivatali esküjükben foglalt kötelezettségeiket, amelyeket állásuk elfoglalása alkalmával tettek, hűséggel teljesítsék.

Orvosi eskümintá azok részére, akik tartományi fizikus-doktori megbízatást teljesítenek

Én, N. N. fogadom, és esküszöm a mindenható Istenre, hogy a legkegyesebb rendelkezésből eredő egészségügyi rendszabályokat és törvényeket, és az orvosoknak előírt utasításokat hűségesen betartom, a bizalommal hozzám forduló betegeket a szakma minden lehetséges eszközével gyógyítani, és érdekeiket képviselni törekszem, a legnagyobb gondosságot tanúsítom annak érdekében, hogy a közösség egészségének állapota, legjobb képességeim szerint megőriztessék.

Fogadom, hogy a szegényeket és gazdagokat képességeim legjavával, és alázatos keresztény szeretettel képviselem, gyógyulásukat előmozdítom, és híven teljesíteni fogom minden kötelességemet, amint az egy köztisztelőben álló keresztény orvoshoz illik, és a legcsekélyebb mértékben sem hagyom magam elántorítani ezen kötelességeimtől, sem ajándékok, sem baráti vagy ellenséges érzelmek által.

Fogadom továbbá, hogy hallgatók a hivatali munkámról, és senki másnak nem fedem fel a reám bízott titkokat.

Nem kevésbé tartozom teljesíteni a kötelezettségemet a patikák szorgos felügyeletében, hogy azok ne romlott, hanem friss és hatásos szereket tartsanak, becsületesen és az előírtas rendben elkészítve, és ezeket késedelem és drágítás nélkül, méltányos áron bocsássák a betegek rendelkezésére; patikusokkal vagy sebészekkel tiltott kapcsolatba nem lépek, és üzleti bevételeikből sem akarok részesedni. Orvosi tanácskozás során, a szakmailag kétes esetekben, mások bizalmára méltóan, harag, irigység, csalárdság, és önteltség nélkül viselkedem, mindent, ami a beteg javát és épülését szolgálja, készséggel feltárok, hogy a beteg ne szenvedjen késedelmet, más kezelőorvosokkal illendően viselkedem a vészhelyzetekben, és ellenállva minden más késztetésnek, csakis a beteg elsőrendű érdekeit veszem figyelembe. Ha járványos betegség jelentkezik, nem titkolom el annak felismerését, hanem hasonlóan a köz- és magánérdeket sújtó minden más csapáshoz, kárhoz, és veszélyhez, haladéktalanul jelentést teszek az illetékes hatóságnak, híven teljesítve mindazt, amit meg kell tennie egy köztisztelőben, és hivatali kötelemek alatt álló orvosnak: Isten engem úgy segéljen, a malaszttal teljes, eredendő bűntől mentes Szűz Máriával, Istennek szent anyjával és minden szentekkel együtt.

II. Utasítások seborvosok és fürdősök részére

Seborvosok vizsgáztatása

Mindenki, aki örökös tartományainkban seborvosi vagy fürdősök állás betöltésére törekszik, vizsgáztatásnak köteles magát alávetni az örökös tartományok valamelyik egyetemén, amelyben orvosi kar is működik, és csak abban az esetben kaphat engedélyt szakmájának gyakorlására, illetve köthet szerződést vidéken vagy a városokban, ha nevezett egyetemek alkalmasságot bizonyító oklevelet állítottak ki részére.

Seborvosi kötelezettségek

II. § Seborvosok és fürdősök is törekedjenek arra, hogy mértékletes, tiszteletre méltó, és istenfélő életmódot folytassanak, munkálkodásuk során a lehető legnagyobb mértékű szorgosságot és odafigyelést tanúsítsák, legyenek fáradhatatlanok éjjel-nappal egyaránt, és készségesen álljanak mindenkinek rendelkezésre, ha pedig pestis pusztít sok halálos áldozattal (amit a Mindenható elhárítani kegyeskedjék), önként jelentkezzenek munkára a járványkórházakban.

Mindezen fáradozásukért azonban részükre méltányos díjazás állapíttassék meg, amely igazodik a körülményekhez, és szokásos jövedelmük csökkenéséhez, ugyanis ez utóbbit járványkórházi alkalmaztatásuk okán szükségszerűen elviselni kényszerülnek.

Kötelezettségek szándékosan okozott sérülések esetén

III.§ Veszélyes vagy halálos sérülések esetén a seborvos közvetlenül a kötés felhelyezése után tegyen jelentést a helyi előjáráságnál a sérülés természetéről, a sérült nevével és lakóhelyével együtt, mindezt annak érdekében, hogy a hatóság a tettel szemben azonnal kezébe vehesse a jog szigorának érvényesítését.

Kötelesek tartani magukat az orvos irányításához

IV.§ Minden bonyolult kezelésnél, ha annak átfogó irányítására képességük vagy felszereltségük elégtelen lenne, munkájukhoz szerezzék meg egy vagy több felkészült orvos támogatását, és tanácsaik kikérése nélkül tartózkodjanak a belsőleg ható orvosságok rendelésétől és alkalmazásától, mindazonáltal orvosi közreműködés esetén a sérülést és annak mindenkori állapotát kellő gondossággal mutassák be, véleményüket egyértelműen közölgék, és a kezelési módot, amelyben többnyire egyetértőleg megállapodtak, a legnagyobb pontossággal kövessék. A sebészek a bíróság által elrendelt boncolásnál, vagy bármely hasonló alkalomból kifolyólag, az illetékes orvos mindenkori kezdeményezésére készséggel jelentkezzenek, munkájukat szakszerű anatómiai fogásokkal és kellő elővigyázattal végezzék, kifogástalanul vegyék figyelembe a fizikus-doktor, vagy a kezelőorvos kórtörténeti közléseit, és mindent rendben jegyezzenek meg, hogy világos tartalommal és közösen állítsák össze, majd rendben adják át a boncolási jegyzőkönyvet. Sebészek és fürdősök belső kezelést nem végezhetnek

V.§ Sebészek minden tekintetben tartózkodjanak a belső kezelésektől, és ne készítsenek orvosságokat olyan helyeken, ahol patikák is találhatók.

Hasonlóan tiltott számukra nem kellő időben, és főként külön megfontolást igénylő heveny és magas lázzal járó állapotokban eret vágni, orvosi javallat nélkül, ha egyáltalán van elérhető orvos, aki ezt tanácsolná; ezzel szemben olyan sebészek ellen, akik kisvárosban vagy más helyen élnek, ahol nincs orvosi ellátás, nem kell eljárást kezdeményezni, ha károkozásra alkalmatlan szereket adnak, vagy írnak fel a betegeknek.

Katonai ezredek sebészei mennyiben jogosultak rendelőt folytatni

VI.§ Jóllehet nem tilos a katonai ezredek sebészeinek, hogy a mindenkori állomáshelyüknek megfelelő településen a polgári lakosságot is kezeljék, így azonban nem szereznek jogosultságot a letelepülésre, mivel továbbra is az ezred függelmi kötelékébe tartoznak, és egységük bármikor távozhat az adott helyről egy másik területre.

A sebészi szerszámok gondos kezelése

§VII. A sebészeti szerszámokat a lehetőségek szerinti legjobb állapotban kell tartani, és a városi, illetve vidéki *physicusok* fordítsanak különös gondot arra, hogy minden sebész rendelkezze a legszükségesebb felszereléssel.

Szerződés-kötés esetén a sebészek és fürdősök a kötelességekről, amelyek teljesítését vállalják, az alábbi formula szerinti esküt teszik.

Eskümintá seborvosok és fürdősök részére, akik városokban
vagy vidéken állnak közösségi alkalmazásban

Én, N. N. fogadom, és esküszöm a mindenható Istenre, hogy a legkegyelmesebb rendelkezéssel meghozott egészségügyi rendszabályokat és törvényeket, és a sebészeknek előírt utasításokat hűségesen betartom, a bizalommal hozzám forduló betegeket a szakma minden lehetséges eszközével gyógyítani, és érdekeiket képviselni törekszem, és a legnagyobb gondosságot tanúsítom annak érdekében, hogy a közegészség ügye a tőlem telhető legnagyobb mértékben megőriztessék, aminek érdekében egyetlen indokolt esetben sem mulasztom el, hogy kellő időben megtegyem a szükséges bejelentéseket a hatóság részére.

Fogadom, hogy a szegényeket és gazdagokat alázatos keresztényi szeretettel és minden lehetséges erőmmel segítem, előmozdítani igyekszem a gyógyulásukat, és híven teljesítem minden kötelememet, amint az egy becsületes keresztény sebészhez illik, és ettől a legcsekélyebb mértékben sem hagyom magam eltántorítani ajándékok, baráti vagy ellenséges érzelmek által.

Hallgatást fogadok a hivatalos munkámban, és senki másnak nem fedem fel a reám bízott titkokat; ha nincs orvos az alkalmaztatásom szerinti településen, vagy rövid úton nem lenne elérhető, vagyis reám hárul a betegek ellátása, fogadom, hogy legjobb tudásom és legtisztább lelkiismeretem szerinti tanácsokkal látom el őket, megfelelő, hatásos, és biztonságos orvosságokat alkalmazok, azonban mindazon súlyos és veszélyes betegségekből, amelyek ellátása erőimet meghaladja, lehetőség szerint tanácsot kérek az ezekben járatos orvosoktól, Isten engem úgy segéljen, a malasztal teljes, eredendő büntől mentes Szűz Máriával, Istennek szent anyjával, és minden szentekkel együtt, Ámen.

III. Utasítások patikusok számára

Patikusok működésének engedélyezése

I.§ Mivel a szakma lényege az orvosságok elkészítése, patika vezetésére csak az kaphat engedélyt, aki valamelyik örökös tartomány orvosi karral rendelkező

egyetemen vizsgának vetette alá magát, és bizonyítványt kapott képességeinek elismeréséről. Ilyen vizsgára bármely patikus segéd jelentkezhet, aki az általában szokásos tanulóéveit letöltötte, vagy kiállta a mesterpróbát.

Kötelesek követni a gyógyszerkészítési és kiadási szabályokat

II.§ A fentiek alapján letelepedett patikusok állandóan ügyeljenek arra, hogy Istenek tetsző életmódot folytassanak, ismerjék el függőségüket és alárendeltségüket az Egészségügyi Bizottsággal szemben, és kövessék a gyógyszerkészítés és kiadás előírt rendelkezéseit, illetve az árszabályzatokat, a jövőben azonban a rövidesen kiadásra kerülő Gyógyszerkönyv előírásaihoz igazodjanak.

A patikusok kötelesek engedelmeskedni ezeknek a rendelkezéseknek, és azokat a legcsekélyebb mértékben sem szeghetik meg, amennyiben ez mégis bekövetkeznék, a tartományi kormányzatok és az Egészségügyi Bizottságok utasítást kaptak arra, hogy a szabályokat megsértőkkel szemben, legyenek azok maguk a patikusok vagy az általuk alkalmazottak, érezhető vagyoni hátrányt jelentő pénzbüntetéseket, vagy mérlegelésük szerint testi fenytést szabjanak ki.

Tartózkodás minden gyógykezeléstől

III.§ A legsürgősebb szükség esetén kívül, amikor orvos nem hívható segítségül, patikusoknak a legszigorúbb büntetés terhe mellett tilos bármilyen külső vagy belső kezelést folytatni, vagy önhatalmúlag orvosságot készíteni és kiadni a betegeknek; az orvosságokat kellő mennyiségben és minőségben a már hivatkozott előírások szerint tartsák készenlétben, ugyanis az évente megtartandó, előzetes bejelentés nélküli ellenőrzések is erre irányulnak.

Patikusok kötelességei az orvosságok kiadásánál és a segédek oktatásában

IV.§ Ápoljanak jó viszonyt az Egészségügyi Bizottságok alárendeltjeivel szemben, a betegek küldönceinek kielégítő felvilágosítást és tájékoztatást adjanak az orvosságok használatáról, viselkedjenek szerényen velük szemben, és a lehető leggyorsabban végezzék el a kiszolgálást; továbbá tartsanak rendet a segédjeik, az inasok és a legényeik között, és mesterlevelüket tekintettel arra, hogy különösen a kémiai gyógyanyagok kezelése igen gyakran nagy szaktudást igényel, a patikusok ezeknél és minden további összetevőnél a hivatalos gyógyszerkönyv előírásait kövessék, és tanúsítsák a legnagyobb elővigyázatosságot, amennyiben azonban egyik vagy másik szakmabeli fogásban teljesen bizonyosak nem lennének, kérjenek tanácsot a vidéki *physicosoktól*, vagy más jártassággal rendelkező orvostól, továbbá az orvosságok készítésénél semmi esetre se bízzák rá magukat a segédekre, hanem a receptek szerinti összeállítás és feldolgozás közben minden igyekezetükkel azt ellenőrizték, hogy a készítés az előírások szerint történjék, semmit ne hagyjanak figyelmen kívül, és nem odavaló anyagot nem keverjenek a készítménybe.

Súlyos büntetés terhe mellett különös gondot kell arra fordítani, hogy az edények, téglék, mozsarak és más eszközök, amelyekben az orvosságok készülnek, állandóan tiszták legyenek, elkerülve azokat az ártalmakat, amelyek különben a visszamaradó ártalmas anyagokból keletkeznének, és az újabb orvosságokhoz keveredve súlyos következményekkel járnának.

Amennyiben a felírt orvosság egyik vagy másik összetevője nincs a patikában, azt jelenten kell a felíró orvosnak, hogy helyette egy másik azonos hatású szert rendelhessen, továbbá a recepteket, ha azok erős hatású összetevőket is tartalmaznak, a legkevésbé sem szabad továbbadni az inasoknak az orvosság elkészítésére, mivel így elővigyázatlanságból vagy más hibából, a betegek károkat szenvedhetnek.

Elővigyázatosság veszélyes szerek esetében, mint mérgek vagy hasonló anyagok

VI.§ Patikusok, hasonlóképpen a fűszer és vegyiáru kereskedőkhöz, kellő elővigyázattal járjanak el az *opium*, a *mercurium sublimatum* és más maró hatású anyagok, illetve minden mérgező, továbbá erős hánytató szerek esetében, és ezekből, illetve hasonlóan erős hatású és ártalmas szerekből sem tisztán sem összetett orvosságok részeként senkinek ne adjanak ki és ne árusítsanak, orvosi előírás vagy felügyelet nélkül. Szabadon dönthetnek azonban az enyhe hatású hashajtók-ok, és nyugtatók, mint a *mana*, a *cassia*, a tamarindfa-kivonat, a szenna-levelek, vagy ezek szirupos oldatainak, és más hasonló szereknek mérsékelt mennyiségű kiszolgáltatásáról.

Ha az említett erős, különösen magzatelhajtó, vagy mérgező orvosságokat ismeretlen emberek, vagy gyanút keltő nőszemélyek akarják vásárolni, a patikusok és más ilyen árut tartó kereskedők ezt jelentsék a hatóságnak, és senkit ne szolgáltassanak ki orvosi jóváhagyás nélkül, továbbá a mérgeket csakis jóhírű és jó nevű személyeknek adják ki, azok saját kezű átvételi elismervénye ellenében. Magzatelhajtó szereket még a bábáknak sem szabad kiadni orvosi hozzájárulás nélkül, és az ilyen esetekben tanácsos az állandó szolgálatkészséget párosítani az éberséggel.

Arsenicum árusítása

VII.§ Mivel az arzénos szerek árusítása számos veszéllyel járhat, a patikusok ezennel a legszigorúbb parancsot kapják, hogy ebből a mérgező anyagból a műhelyekben szükséges készletet állandóan elzárva tartsák, és ne árusítsanak belőle, mivel az ennek során használandó edényekből és eszközökből is káros következmények származhatnak: tekintettel azonban arra, hogy emberi használatra bizonyos eljárásokhoz és készítményekhez mégis nélkülözhetetlen, ezért senki másnak nem engedélyezhető az árusítása, csakis annak az egyetlen személynek, és neki is csak a város egyetlen üzletében, akit erre alkalmas férfiúként a helybeli magisztrátus kiválasztott, a szolgálatkészsége és megbízhatósága alapján. Ezennel az ő számára is törvényi zsinórmértékké foglaltatik, hogy külön könyvet fektessen fel, amelybe jegyezzen fel mindenkit, aki arzénos szert vásárol, azt átveszi, írja fel a kiadott mennyiséget, a naptári napot, és a vevő nevét is, és mind ezek mellett azt is vegye figyelembe, hogy ilyen mérgező anyagot senki másnak, csakis közismert és megbízható személynek adhat; amennyiben azonban olyan valaki tér be vásárolni, akit az eladó kellőképpen nem ismer, azt nem szolgálhatja ki, hacsak nem általa is jól ismert két másik személyt hoz magával, akik a fentiekben jelzett könyvbe a nevüket a vevővel együtt bejegyzik, és egybehangzóan állítják, hogy az illető férfi vagy nő, aki arzénos szert akar vásárolni, megfelel a biztonsági feltételeknek.

Ahol nincsenek patikusok, ott az orvos gondoskodják a szükséges orvosságok elkészítéséről

VIII.§ Kisebb vidéki városokban, ha patika nem működne, az orvosok előre gondoskodjanak arról, hogy a legszükségesebb szerek beszerzésre kerüljenek, és kéznél legyenek a felhasználásra.

Orvosságok forgalmazása

IX.§ Betegségek fenyegető betörése idején, éjjel és nappal, ahol ez lehetséges, egy gyakorlott patikus segéd, vagy egy alkalmas inas tartózkodják a patikában, aki a szükséglet szenvedőknek az orvosságot a lehető leggyorsabban kiszolgálja, nehogy a beteg hosszabb jelenléte miatt ő maga is életveszélybe kerüljön. Nagy patikákban, ahol egynél több segéd dolgozik, egy segéd mindig heti készenlétben marad, amelynek során a patikát vagy a házat nem hagyhatja el, és éjjel nappal köteles rendelkezésre állni. Egyszóval, a patikus egyik legfontosabb kötelessége abban áll, hogy az orvosságok rendszeres forgalmazása során ne kövessen el semmi terhelő dolgot önmagára nézve.

Orvosságok tiltott árusítása a patikákon kívül

X.§ Ami a vegyiáru kerekedőket, a fűszerárusokat, a lefőzőket, az égetett szesz készítőket, a gyökérárusokat és más hasonlókat illeti, ők nem készíthetnek, és nem árusíthatnak kéz alatt olyan szereket, amelyeket csakis a patikák jogosultak forgalmazni, de még kevésbé merészkedjenek gyógykezelést folytatni, viszont mind ezekkel szemben tartsák magukat a saját iparűzésükhöz, ugyanis ellenkező esetben tudomásul kell venniük, hogy a fentiek szerint vétkezők az orvosságos készletük elkobzása mellett még súlyos pénzbüntetést is fizetnek, sőt visszaeső elkövetés esetén jelentősebb testi fenytéssel is kénytelenek szembenézni.

A fentiek szerint tehát minden piaci csodadoktornak, gyökérárusnak, seb- és szemgyógyítónak egyértelműen tilos nyilvános helyeken, és magánházakban orvosságokkal üzletelni, és ez a tilalom kiterjed a vándorló gyógyvíz árusokra és olejkárookra is, akik csakis az örökös tartományokban hatályos általános kereskedelmi szabályzat szerinti gyógyvizekkel és olajokkal kereskedhetnek, főszabályként figyelembe véve, hogy minden általuk felkínált árú az egyszerűen kinyerhető hatóanyagok közé tartozzék.

Patikusok eskümintája

Én, N. N., a mindenható Istenre esküdve ezennel megfogadom, hogy a legkegyelmesebben előírt egészségügyi rendszabályokat, és a patikusoknak kiadott utasításokat híven betartom, az általam birtokolt szaktudást és tisztségemet, illetve az ezekből származó kötelezettségeimet mindenkor hűséggel és szorgossággal kezelem, az előírt recepteket betű, mérték, és súly, illetve minden más lehetséges szempont szerint, önhatalmú változtatás nélkül készítem, vagy készíttetem el, a megrendelések sorrendjét nem változtatom meg, az orvos előzetes tudomása nélkül nem árusítok veszélyes, erős, és összetett orvosságokat, nem folytatok kúra-szerű kezeléseket, nem látogatom meg a beteget, hacsak a szükség ezt nem

így kívánja, még kevésbé adok el mérgeket ismeretlen személyeknek, ezt csak kellő biztosíték mellett teszem, a vonatkozó utasításokat követve, végezetül pedig úgy viselkedem, amint az egy becsületes és tisztességes patikustól természetes és megkövetelhető, és mindezen viselkedési szabályokat, ugyanilyen mértékben, a patikámban szolgálatot teljesítőkkel is betartatom: Isten engem úgy segéljen, a malasztal teljes, eredendő büntől mentes szeplőtelen Szűz Máriával, Istennek szent anyjával, és minden szentekkel együtt, Ámen.

IV. Utasítások bábák részére

Bábák működésének engedélyezése

I.§ A bábák tapasztalatlanságát a múltban az állam gyakran és többszörösen megszenvedte polgárainak elvesztése által; ezt a hivatalt tehát olyan személy nem töltheti be, aki nem rendelkezik a szükséges ismeretekkel és tapasztalatokkal, amelyekből vizsgát tett az egyes tartományokban működő szülész-mestereknél, illetve azok hiányában a vidéki vagy a városi *physicus*-nál, majd azt a vidéki körzeti hivatalok, vagy a tartományi fővárosok Egészségügyi Bizottságai hitelesítették, és a bábákat feleskették.

A fenti szabályok nemcsak a jövőbeli esetekre alkalmazandók, hanem azokra a személyekre is kiterjesztendő, akik ezt a hivatalt ténylegesen ellátják, de még nem vizsgáztak, és hivatali esküt sem tettek.

Gondoskodás a bábák elegendő számáról.

II.§ Az egészségügyet intéző felsőbb szervek gondoskodjanak arról, hogy területükön elegendő számú, és szakmájában járatos bába álljon rendelkezésre, és ha nem is minden egyes faluban, legalább kettő vagy három szomszédos községben egy bábát mindenképpen alkalmazzanak.

A bábák kötelezettsége a józan életre

III.§ Az előjáróság működési engedélyével rendelkező bábák, törekedjenek a tiszteletreméltó és keresztényi, de különösen a józan életre, mivel hogy az éj és a nappal minden órájában készen kell állniuk a segítség nyújtására, és a gyermekágyas anyáknál ne iganak mértéktelenül sok bort vagy tömény italokat, mivel hivataluk kötelezettségei alapján, illetve azok ellátásánál több szempontból két ember életét és egészségét kockáztatják, sőt ilyen természetű hanyagságukkal a saját lelkiismeretüket is a legsúlyosabb felelősséggel terhelik.

További hivatali kötelezettségek

IV.§ Elsősorban a hallgatás parancsát tartsák be, társaik iránt jó magatartással és bizalommal viseltessenek, ne irigykedjenek, hanem az előforduló súlyos esetekben szóval és tettel támogassák egymást, lássák el a hozzájuk fordulókat, és embertársaik szolgálata alól ne vonják ki magukat, hacsak nem maguk is betegek, vagy valamilyen akadályoztatás alatt állnak. Kinevezett hivatalukban állandóan ügyeljenek esküvel fogadott súlyos kötelezettségeikre, ilyen minőségükben ne alkalmazzanak babonás ráolvasásokat, mozdulatokat, vagy szereket, hanem a leg-

nagyobb kímélettel és szerénységgel forduljanak a segítségre szoruló asszonyokhoz, és mesterségük gyakorlását a követelmények szerinti gondossággal végezzék, és szükséghelyzetben vagy veszélyes körülmények fennállása esetén időben vegyék igénybe az orvos segítségét, ugyanis mind ezek mellőzése a legsúlyosabb büntetést, elsősorban azonban hivataluk megszüntetését vonja maga után.

Gondoskodás a gyermek megkereszteléséről

V.§ A vajúdo asszonyok egyik legnagyobb gondja, hogy a fenyegető körülmények között zajló szülésnél, amelyben bizonytalan a gyermek életben maradása, a keresztség rendkívüli kiszolgálása mihelyt lehetséges, és az Anyaszentegyház szertartásrendje szerint megtörténjék, így a bábák ezen szent szolgálat elvégzésének természetét és módját illetően azokhoz a nyomtatott előírásokhoz tartásuk magukat, amelyeket hivatali beiktatásuk alkalmával vettek kézhez, de ha bizonyos kétségek mégis felmerülnének, tanácsért és oktatásért forduljanak az egyházi előjárásokhoz, és a plébánosokhoz, és a tőlük kapott iránymutatást is híven kövessék, és mindig gondoljanak fogadalmuk súlyára és jelentőségére, amely nemcsak vallási tekintetben, hanem az újszülött javának legteljesebb szolgálatára is kötelezi őket.

A szülő nő védelmezése

VI.§ A fentiekhez hasonló kötelesség az anya életének védelmezése is, és a bábák erejük, előrelátásuk, és szerénységük legjavát adva, a szülés előtt, alatt és utána is mindent kövessenek el, amit csak fogadalmuk szerint megtehetnek, hogy megfeleljenek hivataluknak és mesterségüknek, azonban szülés előtt és után is tartózkodjanak mindenféle orvosság alkalmazásától.

A bábák súlyos büntetés terhe mellett tartózkodjanak a magzatelhajtó vagy veszélyes szerek adásától, illetve használatuk tanácsolásától

VII.§ A tapasztalat többszörösen igazolta, hogy egyik vagy másik bába, aki megfeledezett hivatali és Isten előtti kötelezettségéről, magzatelhajtásban működtek közre, pénz által elvakítva, vagy nagy nyereség reményében, ezennel tehát a legszigorúbb figyelmeztetésben részesülnek, hogy becsületük és hivataluk elvesztése, a bűncselekmény súlyához mért szigorú, büntető jogilag kiszabható testi fenytetés sőt halálos ítélet terhe mellett, ne vetemedjenek arra, hogy bármely személynek, legyen az hajadon vagy házasság, olyan orvosságot, italt, port, vagy bármilyen más szert, amelynek hatására a méhben lévő magzat közvetlenül vagy késleltetve, élve vagy halva vetélésre kerül, ők maguk készítsenek, vagy készíttessenek, azt beadják, vagy használatához tanácsot adjanak, amennyiben azonban ilyen kéréssel fordulnak hozzájuk, ajándékkal, és nagyobb pénzüsszeggel, vagy kényszerrel, illetve fenyegetéssel nyomatékosítva, azt haladéktalanul kötelesek jelenteni az előjárásnak.

Ha nem szándékosan kinyilvánított, de ilyen gondolatokra utaló esettel találkoznak, az illető személyeket, hivatkozzanak bármilyen betegségre, vagy más indítékra, a bába köteles az orvoshoz irányítani, aki a továbbiakban jól ismeri az

eljárási rendet, a patikusok pedig már az előzőekben utasítást kaptak, hogy a bábáknak, tekintettel a súlyos következményekre, szabályos működési engedéllyel rendelkező orvos előzetes tudomása nélkül, semmit ne készítsenek és árusítsanak az aggodalmakra okot adó szerekből.

A bábák tartózkodjanak a gyógykezelésektől

VII.§ Ezennel a bábák nyomatékos parancsot kapnak arra, hogy tartózkodjanak általában a nőszemélyek, a szülést követő hat hétben a nők, általában a gyermekek, és bármilyen más személyek gyógykezelésétől, amennyiben azonban gyermekágyas nőknél vagy újszülötteknél egyébként elháríthatatlan szükséghelyzet keletkeznék, és helyben egyáltalán nincs orvos, vagy ha van, azonnal nem lehet elérni, engedélyezhető, hogy kellő önmérséklettel és lelkiismeretességgel, gyógykezelést is végezhesenek.

Kötelességek hatósági utasításra végzett vizsgálatnál

IX.§ Ha a hatóság szólítja fel a bábákat egyes személyek vizsgálatára, azt pontosan és részrehajlás nélkül végezzék, a körülményeket gondosan mérlegeljék, legjobb tudásuk és lelkiismeretük szerint járjanak el, és ennek ellenkezőjét ne tegyék, sem erőszak, vagy fenyegetés, sem könyörgés, ajándék vagy pénz ellenében, hanem a valósághoz híven jelentsenek az őket kiküldő hatóságnak, de az Egészségügyi Bizottságnak is, ha a kirendelés onnan származott, más helyre azonban semmiféle jelentést nem tehetnek. Mindazon esetekben, amikor a feladat ellátásához tudományuk hiányos lenne, keressenek fel egy tapasztalt orvost előzetes oktatás céljából.

Egyebekben a városi bábák, vagy azok akik nagyobb községekben működnek, lakásuk jobb felismerhetősége érdekében egy hirdetőtáblát kötelesek kifüggeszteni.

Mind ezek után minden bába, városban és vidéken egyaránt, kötelezően tartsa tiszteltben a fenti előírásokat, továbbá hivatali kötelezettségei miatt az alábbi esküt kell tennie.

Bábák eskümintája

Én, N.N. esküszöm a mindenható Istenre, hogy kötelezettségeimet és tenni-valóimat a reám szülészeti szolgálatban, lelkiismeretes keresztényhez méltó módon látom el, minden körülmények között a legnagyobb hűséggel és gondossággal, cselekedeteimben hátsó szándékok nem fognak vezetni, akarattal senkit nem hozok hátrányos helyzetbe, sőt fogadom, hogy minden lehetséges segítséget megadok a szülő nőknek, a részemre előírt utasításokat legjobb tudásom és lelkiismeretem szerint teljesítem, szegényeknek és gazdagoknak egyazon készséggel nyújtok segítséget, senkit nem hagyok magára, és semmit nem hagyok figyelmen kívül. Isten engem úgy segéljen, Istennek szent anyjával, a malasztal teljes, eredendő büntől mentes Szűz Máriával, és minden szentekkel együtt.

Második rész

Elővigyázatossági szabályok a közegészség védelmére az idegen országokkal szemben húzódó határokon

Vesztegin-tézetek leírása, amelyek a török határokon kerültek felállításra

I.§ Annak alapján, ahogyan az előjáróságok a társadalom rendjének hétköznapi eseményeiben gondoskodnak az egészség fenntartásának ügyéről; úgy döntöttünk, hogy az egészség érdekében ott és akkor kétszeres erőfeszítéseket tegyennek, ahol és amikor külső határaink mentén fenyegető járványos betegségeket kell feltartóztatni, vagy ha az elharapódzó ragály már országainkat pusztítja, azt felszámolhassák az Isteni gondviselés segédelmével.

Ami az első változatot illeti, a határokon, ahol a jelenlegi helyzet szerint a veszély soha sem szünetel, sok-sok évvel ezelőtt, részben már dicsőséges uralkodói elődeink alatt vesztegin-tézetek létesültek, amelyek szüntelen készenlétben állnak, hogy örökös tartományaink a szigorú elővigyázatossági rendszabályok révén mentesüljenek a ragályos betegségek betörésétől; ezek az állomások minden szükséges hivatali hatalommal rendelkeznek, és a tartományi kormányzatok felügyelete alá tartozó külön Egészségügyi Bizottságok irányítása alatt állnak.

A Magyar Királyság a Pozsonyban székelő Királyi Helytartótanács alárendeltségében Máramaros vármegye Borsa nevű helységében tart fenn vesztegin-tézetet.

A Szlavón Királyságban, az ottani vezénylő tábornok elnökletével, Eszéken alakult meg az Egészségügyi Bizottság, amelynek alárendeltségében működnek *Panovce, Semlin, Mitrovica, Brod és Gradiska* vesztegin-tézetei.

A Károlyvárosi parancsnokság területén, az ottani vezénylő tábornok alá rendelt Egészségügyi Bizottság hatáskörében működnek *Szluin és Radonovác* vesztegin-tézetek, a Horvát Királyság további területei a horvát bán által elnökölt Egészségügyi Bizottsághoz tartoznak, a Kostajnica-i állomás pedig a Zágrábi Királyi Tanács elnökének van alárendelve.

Erdélyben, az ott vezénylő tábornok elnöklete alatti Egészségügyi Bizottsághoz tartoznak a Havasalfölddel szembeni határvonalon Vöröstorony, Tömös, Töröcsvár, Buzán, és a Vulkán-hágó, hasonlóképpen a Moldáviával szembeni határon Radna, és még további három vesztegin-tézet, Ojtoz-telepen, Csík-Gyimesen és Bereczken.

Végezetül, a Temesi Bánságot a tartományi közigazgatás alatt álló vesztegin-tézetek védik, Mehádia, Zsuppány, és Pancsova helységeiben; attól függően, hogy egyik vagy másik felsorolt helyen a járványok betörésének veszélye, vagy áttérjedése a határos tartományok felől kellően megalapozottnak tűnik, fenntartjuk Magunknak azt a jogot, hogy a járványok előtt vagy megjelenésük után, illetve minden további nyomás okból kifolyólag, egyes vesztegin-tézeteket a kölcsönös kereskedelmi forgalom érdekében időszakosan, vagy akár állandóan mégis nyitva tartsunk, másokat viszont bezárjunk, illetve szükség esetén a megelőzés céljából végzett tisztító eljárásokat, a körülményekhez képest egyes helyeken kétszeresére szigorítsuk.

Amennyiben a működő vesztegin-tézeteken kívül, a járványos betörések újabb

és veszélyes pontokon is megjelenének, azt haladéktalanul jelezzék a megelőzésért felelős eljáróságok, és egyben tegyenek meg minden szükséges intézkedést a veszélyek elhárítására.

A Török Birodalomból származó árukat, személyeket, nem kevésbé a lábon hajtott állatokat külön-külön és minden időben alá kell vetni az egészségügyi előírásoknak, függetlenül attól, hogy török területeken köztudottan járványos betegségek pusztítanak-e vagy sem, egyetlen különbség a veszteg zár időtartamában áll fenn, az alábbi rendszabályok alapján.

A veszteg zár időtartamának meghatározása egészséges, vagyis nem veszélyeztető körülmények között

II.§ Az Egészségügyi Bizottságok és a tartományi eljáróságok folyamatosan törekedjenek arra, hogy pontos értesüléseik legyenek a török, a velencei, vagy más, aggodalomra okot adó határmenti területek egészségügyi állapotáról, és evégből a török határokon nemcsak gyanú esetén, hanem betegségmentes időkben is az állandóan szükséges éberséget tanúsítsák, lankadatlan figyelemmel és a költségeket nem kímélve, amelyek fedezetét az államkincstár késedelem nélkül biztosítsa, hogy egy ilyen fontos területen folyamatosan megbízható értesülések álljanak rendelkezésre. Amennyiben tartósan arról szólnak az érkező hírek, hogy nincsenek megbetegedések a határ túloldalán, a Török Birodalomból belépő személyekre, élőállatra és áruféleségekre akkor is a 21 napos veszteg zárat kell alkalmazni.

Ezt az elővigyázatossági intézkedést, a belépés indokától függetlenül, kivétel nélkül mindenki vel szemben azonos szigorral kell alkalmazni, amennyiben viszont egyes személyek nem maradnak a veszteg intézetben, hanem visszafordulnak, mivel csak levélbeli okiratokat adtak át, ez minden további nélkül engedélyezhető, de az iratokat az alábbiakban részletezett füstölésnek kell alávetni, amely nélkül a felhasználásuk nem lehetséges.

Veszteg zár időtartamok veszélyes és kétes esetekben

III.§ Amennyiben veszélyről szóló, vagy bizonytalan hírek érkeznek, dönteni kell a veszélyesség fokáról és a kísérő jelenségekről, majd a veszteg zár időtartamát 28 napra kell emelni.

Veszteg zár időtartamok a Török Birodalomban igazoltan pusztító pestisről szóló hírek esetében

IV.§ Mindaddig, amíg csak gyanút keltő vagy veszélyeztető egészségügyi helyzet képezi a veszteg zár időtartamának alapját, következképpen a 21 vagy 28 napos rendelkezés érvényes, a felállított veszteg intézetek mind nyitva vannak.

Mindazon esetekben azonban, amelyekben a befutó hírek megerősítik a határ túloldalán lévő szomszédos területeken a pestis fennállását, érthető módon fenn tartjuk Magunknak azt a jogot, hogy egyfelől döntsük egyik vagy másik intézet bezárásáról, hogy korlátozzuk az összes belépések számát, másfelől ilyen körülmények között 28 napról 42 napra emelhetjük a tisztító eljárások időtartamát,

amelyen belül az egyes személyek, akiknél a betegség az első 20 nap elteltével minden kétséget kizáróan jelentkezne, a szabályosan elvégzett tisztítás után kibocsáthatók, tekintetbe véve azt, hogy az árukészletet a kiszellőztetés hatása érdekében, és a vesztegintézeti kezelés eredményességének fokozottabb biztosítása miatt, még további 14 napon keresztül kezelve az intézetben kell tartani, és magától értetődő módon, 42 nap után csak azokat a személyeket, vagy a tisztítószemélyzet azon tagjait lehet kibocsátani, akik a vesztegzár ideje alatt az árukkal nem kerültek érintkezésbe, azok azonban, akik a saját árukészletükkel érintkezésbe kerültek, addig kötelesek az intézetben maradni, amíg a hatóságok az árut kezelni rendelik. A továbbiakat illetően fenntartjuk Magunknak a jogot arra, hogy bizonyos esetekben (amelyek Isten kegyelméből felőlünk elháruljanak) a körülmények természete és súlyossága, illetve az általuk támasztott követelmények alapján újabb rendkívüli szabályokat írjunk elő.

Jóllehet, az illetékes Egészségügyi Bizottságok és tartományi eljáróságok rendelkezhetnek arról, hogy a vesztegzár időtartam fokozatát a beszerzett megbízható hírek alapján kellő bölcsességgel a körülményekhez igazítsák, amelyek gyakran sürgetőek, és a felsőbb szervek megkeresését vagy az intézkedések halasztását nem teszik lehetővé, mindazonáltal nyomatékos figyelmeztetésben részesülnek, hogy ezen eljárásukat bölcsességgel folytassák, és a kölcsönös kereskedelmi kapcsolatok kedvező állapotát, illetve a baráti szomszédsági viszonyokat alapos ok nélkül túlzott szigorral ne terheljék, de a magasabb fokozatok bevezetésének eredményét az összes kísérő körülménnyel együtt egyenesen az Udvari Egészségügyi Bizottságnak jelentsék, az egyszer meghosszabbított időtartamot azonban nem mérsékelhetik, csakis abban az esetben, ha a fenti Bizottsághoz a csökkenthetőség okait felterjesztették, és onnan parancsot kaptak a további cselekvéshez.

Mindezeknek megfelelően, nevezett Egészségügyi Bizottságok ezekben a kényes ügyekben, miként általában a hivatali teendőik ellátása során a legnagyobb figyelmet és bölcsességet tanúsítsák, és elsődlegesen mindenkor arra ügyeljenek, hogy az alábbiakban következő utasításokat ők maguk, elsősorban azonban az alárendelt személyek és hivatalok is, szüntelenül és maradéktalanul teljesítsék.

I. Utasítások a mindenkori egészségügyi záróvonalak létesítésére

Az egészségügyi záróvonal meghatározása

I.§ Az elővigyázatosság fokozása érdekében a Török Birodalommal határos területeken állandó záróvonalat kell fenntartani, amely a körülmények által megkövetelt módon még tovább is erősíthető, ha a veszélyeztetés fokozódik, hogy részben a helyi lakosság állandó figyelő szolgálata, részben katonai alakulataink őrszolgálatára megakadályozhassa az előzetes tisztító eljárást megkerülő határátlépést, és ez által ellenálljon a vész betörésének.

Mikor és hogyan kell a záróvonalat megerősíteni

II.§ Amennyiben a pestisvész valójában kitör a határmenti területeken, (de az örökös tartományokban is azonos intézkedéseket kell tenni, bár Isten kegyelme óvjon meg bennünket ettől, ha egy járványmentes tartomány vagy település véde-

kezik a már fertőzöttel szemben) a pestis záróvonalat a település helyi sajátosságai, és az összes kísérő körülmény figyelembe vételével kell szorosabbra húzni, olyanképpen, hogy a kihelyezett őrszemek egymásra rálátással lehessenek, sőt amennyiben a szükség úgy kívánja, és az idő is sürget, a külső záróvonal mögé még egy második, belső kordon is létesíthető, hogy ilyen módon a veszélyeztetett terület felől érkező minden forgalom kivétel nélkül megfigyelhetővé váljék.

Titokban mindkét irányban tilos a vonalat átlépni

III.§ A záróvonalak legénysége a legnagyobb éberséggel figyeljen arra, hogy a különböző fokozatú vesztegintézkedéseknek alávetett határszakaszokon a túloldalról semmit és semmilyen ürüggyel ne csempésszenek át a határon, de a Mi alattvalóink se lopakodjanak át a túloldalra, ha mégis megtették ezt, csak akkor térhetnek vissza, ha a fentiekben részletezett tisztítási fokozatoknak megfelelő időszakot a vesztegintézetben letöltötték, mert hasonlóan ahhoz, ahogyan a ragályos vész a fertőződésre alkalmas testek pusztá érintésével is átvihető, önmagában az egyik országból a másikba való átlépés is azzal a veszéllyel járhat, hogy sor kerül egy ilyen érintkezésre, és mivel hasonló gyanútlan mozgulattól a múltban már egész tartományok megfertőződhetek, és a halál annak nyomán sok-sok ezer embert ragadott magával, nagy bölcsesség szükségeltetik ahhoz, hogy az ilyen átvitellel szemben a legszigorúbb óvintézkedések kerüljenek alkalmazásra.

Tehát, a záróvonal őrszemei kötelesek az érintett település határára érkező személyeket visszafordítani, vagy a működő vesztegintézetbe irányítani, azok viszont, akik a felszólítás ellenére sem engedelmeskednek, és a zárt területre erőszakkal akarnak behatolni, számítsanak arra, hogy cselekményükben az 1766. augusztus 25-én megalkotott, és általánosan kihirdetett büntetőtörvény értelmében halálos lövéssel megakadályozhatók, egyébként pedig főszabályként minden érintett személy azt vegye tudomásul, hogy török területekről a belépés örökös tartományainkba egyszer és mindenkorra semmilyen más úton nem lehetséges, csakis a vesztegintézeteken keresztül, az ott előírt eljárások betartása révén.

A fentiekben részletesen leírt Egészségügyi Bizottságok, amennyiben munkájuk során azt észlelik, hogy a felállított vesztegintézetek, záróvonalak, és az összes óvintézkedés, elégtelenek lennének a vész feltartóztatására, és arról értesülnek, hogy egyes helyeken újabb járványos betörések nyomai jelentkeztek, időben és felelősségük teljes tudata mellett gondoskodjanak arról, hogy torlaszok emelésével, a szükséges számú ellenőrzőpont felállításával, vagy más úton, kezükben tartásuk a folyamatok irányítását, és ennek érdekében az ilyen eseményekről kellő időben és a szükséges mértékben értesíteni kell az Udvari Egészségügyi Bizottságot.

Kutyák is terjeszthetik a vést

IV.§ A záróvonalak legénységének a legszigorúbban tiltott eltávolodni a védelmi vonaltól, és kutyát vagy más állat bevinni az őrhelyre, ez utóbbiak ugyanis a helyszínen lelővendők, hogy ne kóboroljanak át a határon túli területre, mivel ott esetleg fertőződnének és visszatérve magukkal hozhatnák a betegséget, hasonló megfontolásból egyébként, azok az alattvalók, akik a záróvonal mentén laknak, a

házi ebeket és a házörző kutyákat kötelesek állandóan láncra kötve tartani az egészségügyileg veszélyes időszakokban.

Záróvonal rendszabályok arra az esetre, ha eltitkolt érintkezés kerül nyilvánosságra

V.§ A záróvonal személyzete a vonal mentén éjjel-nappal folyamatosan járőröz, és különösen a korareggeli órákban köteles részletesen ellenőrizni, hogy találhatók-e nyomok, amelyek tiltott belépésre utalnának, továbbá a határon található-e ruhadarabok, vagy más tárgyak, ezek közelében ugyanis az odavetődött állatok a helyszínen lelövendők, és az összes ott előforduló tárggyal együtt, ha ezek az alábbiakban következő felsorolások szerint fertőzést vihetnek át, és az előírt tisztítás céljából veszélytelenül nem szállíthatók egy szabályszerűen működő vesztegintézetbe, akkor érintés nélkül egy másik helyről hozott tűzcsóvával a helyszínen elégetendők, és ez a megsemmisítési mód alkalmazandó a záróvonal mentén lelőttek holttesteire, illetve minden más fellelt veszélyes eszközre és tárgyra, mind ezekre pedig a záróvonal parancsnoka különös szigorúsággal ügyeljen. Ha elhagyott árukészletet fedeznek fel, amelynek darabjai nem viszik át a fertőzést, és részben megmenthetők, arról abban a vesztegintézetben, amelybe a fertőzés átvitelét megakadályozandó, a legszigorúbb elővigyázatossággal beszállították, először a köteleket és a csomagolást kell eltávolítani és elégetni, és amennyiben felmerülne annak gyanúja, hogy bárki a túloldali alattvalókkal a határ bármely oldalán titkos tárgyalást folytatott, vagy valamilyen más módon érintkezésbe került a fertőzéssel, az ilyen személy, sőt a dolgok állása szerint akár egész háztartását a legszigorúbb őrizet alá kell helyezni, és a kordon odarendelt őrsége zárjon el minden külső érintkezési lehetőséget, az élelmiszerek kölcsönösen érintés- és közvetlen kapcsolatmentes odaszállításán kívül, továbbá értesíteni kell a legközelebbi vesztegintézetet, amely köteles felvenni a megerősített őrzéssel beszállított fertőzésgyanús személyeket, amennyiben nem kerültek újabb érintkezésbe a fertőzéssel, azonban maga a kíséret is ügyeljen arra, hogy ne kerüljön fertőző érintkezésbe az őrizeteseikkel.

Mind ezek érdekében az ilyen személyeket kísérő tisztek, altisztek, és közlegények, illetve az őrszemélyzet is a legnyomatékosabban emlékezzenek esküvel fogadott kötelességükre és a fentiekben említett büntetőtörvényre, amelynek értelmében kímélet nélküli eljárásra számítsanak, ha kiderül, hogy eltitkolták önhatalmú érintkezésüket az őrzött személyekkel, illetve azok háztartásával, és fogalmi zsinórmértékként ezennel vegyék tudomásul, hogy az érintkezés mint meghatározás egyet jelent egy gyanús test, egy ruhadarab, vagy bármilyen fertőzőképes áruféleség megérintésével, tehát viselkedjenek óvatosan a szükségessé vált kísérő őrizet ellátása során, és az őrizetükre bízott személyektől, állatoktól és árukészletektől mindig kellő távolságot tartsanak, de ha valamilyen vétlen érintkezés mégis bekövetkeznék, azt kivételezés nélkül jelenteni kell a vesztegintézetnek, hogy a kíséretnek ez a tagja a többi vesztegintézeti tisztításra kötelezett személlyel együtt megszabaduljon a gyanú véletlenül rávetődött árnyékától, de ha egy ilyen baleset kapcsán további bizonytalanságok merülnének fel, sőt akár több háztartás is a fertőződés gyanúja alá esnék, akkor a fentiekben leírt őrizet kialakítása után, tehát

minden újabb érintkezés veszélyének megakadályozását követően, a legközelebbi vesztegintézet igazgatója tisztázza a tényállást, szabályos jelentésben közvetlenül és haladéktalanul értesítse az illetékes Egészségügyi Bizottságot, amely a körülményeknek megfelelően gondoskodik a gyanússá vált személyek és házak mentesítéséről, de amennyiben az eset súlyossága indokolja, jelentést tesz Udvari Egészségügyi Bizottságunknak, hogy onnan megkapja a további eljárásra vonatkozó parancsokat, a fenyegető veszedelem legnagyobb gondossággal történő elhárítására, továbbá azok kezelésében, akik bűnt követtek el az egészségügyi szabályok megszegésével, példamutató büntetést alkalmazzon, mértéknek tekintve a többször hivatkozott 1766. évi augusztus 25.-ei törvényt, illetve az azt követően kiadott utasításainkat.

Ez a törvény minden alkalommal felolvasandó a záróvonal személyzetének cseréjénél

VI.§ Annak érdekében, hogy az idevágó rendelkezéseket a személyzet biztosan kövesse, és akit illet, emlékezzék kötelességének súlyára, a többször hivatkozott 1766. évi augusztus 25.-i törvényt, és jelen törvénycikket is, a jobb megértés érdekében az adott tartományban beszélt nyelven a záróvonal személyzetének minden egyes leváltásánál fel kell olvasni.

Senkit sem lehet elszállásolni, aki a vesztegintézetek körzetéhez tartozó helységekből érkezik, ha a teljes mentesítést a megfelelő okirattal nem tudja igazolni

VII.§ Ennek kapcsán végezetül különös elővigyázatossággal kell megismételni, hogy kivétel nélkül senki sem adhat szállást a szomszédos határvidékről érkező személyeknek, ha az nem mutatja fel a tanúsítványt és oklevelet valamelyik hivatalos vesztegintézetben elvégzett előírással mentesítéséről, ugyanis az ilyen elővigyázatlan vendéglátókkal szemben a legszigorúbb büntetések végrehajtását rendeljük el, amelyek veszély esetén még tovább szigoríthatók, és a büntetés a határ túloldalán pusztító pestis esetén, a dolgok megfelelő állása szerint, egészen a halálos ítéletig terjedhet.

II. Utasítások a vesztegintézetek igazgatóinak, legfőbb kötelezettségeikkel együtt

Gondoskodás a vesztegintézet épületéről

I.§ A vesztegintézet igazgatójának elsődleges kötelessége, hogy állandóan gondoskodjék az intézeti épület állagának karbantartásáról és megőrzéséről, és miután ezen egészségügyi intézményeknek az a legfőbb rendeltetése, hogy a gyanússá vált emberek, állatok és árukészletek elkülönítésével a járványos betegségek betörését megelőzzék, a legfőbb gondot az épületek berendezésére és állagmegőrzésére kell fordítani, hogy megfeleljenek a szükséges követelményeknek, amelyek révén biztonságosan, folyamatosan, és minden kétséget kizáróan nem csak a gyanús személyek, állatok és áruk különíthetők el a kétségtelen egészségesnek örvendő helybeliektől, de mindez a vesztegintézetben belül is elvégezhető legyen, mert ha bármely személy a később érkezők közül azokkal érintkezik, akik már

korábban érkeztek az intézetbe, az ilyen bent lévő személy elveszíti az előírásoknak megfelelően letöltött mentesítési részidejét és újra gyanússá válik, következésképpen az újonnan érkezőkkel együtt köteles az egész folyamatot kezdetől megismételni.

Ennek megfelelően tehát úgy kell az épületeket kialakítani, hogy a legszigorúbb és áttörhetetlen zárberendezések általi biztonságos elkülönítésen túl azok a kényelmi szolgáltatások is rendelkezésre álljanak, amelyek nélkülözhetetlenek az éjjel-nappali tisztességes ellátáshoz.

Jóllehet minden településen, ahol vesztegintézetek állnak, remélhetően minden megtörtént a fenti szabályok betartása érdekében, az igazgatók úgy tekintsek a fentieket, mint hivatali tevékenységük legfőbb tartópillérét, és a látókörükbe került jogsértéseket haladéktalanul jelentsék a felettes Egészségügyi Bizottságnak, hogy annak közvetlen segítségével minden további nélkül alkalmazhassák a szükséges intézkedéseket, illetve annak révén a fontosabb eseményekről az Udvari Egészségügyi Bizottság is értesülhessen.

A követelményeknek megfelelően a következő szabályok irányadók az épületre nézve.

1. Kiváltképpen figyelemmel kell lenni arra, hogy a vesztegintézetbe lépő új személyek, a megfelelő zárlati berendezések alkalmazásával, elkülönüljenek a már ott tartózkodóktól, következésképpen az előbbiekkal közvetlenül csak a vesztegintézet hivatali személyzete foglalkozhat, akik velük együtt töltik le a vesztegzár egymást követő eljárási eseményeit, annak teljes időtartamával együtt.

Általános szabály szerint ebbe a személyzetbe a tisztítást végző szolgák tartoznak, akiket kötelező bezárni a vesztegzár-épületekbe, ahol ők is letöltik a mentesítés idejét, és nem kaphatnak engedélyt arra, hogy az elzárt területről ezen idő alatt kiléphessenek.

2. Káplánok, sebészek, lovas futárok, felügyelők, stb., sőt maga az igazgató sem érintkezhet a mentesítendő személyekkel, következésképpen a saját, illetve az előbbieik kötelességeit úgy kell ellátni, hogy egyetlen vesztegzár alatti személlyel, állattal, vagy áruval se érintkezzenek, különben az érintés által ők maguk is vesztegzár alá kerülnek, vagyis azokkal szemben, akik nincsenek intézkedés alatt az adott vesztegzár időszakban, hivatali kötelezettségeik tekintetében állományon kívül helyeztetnek.

3. Ezen rendellenesség elkerülése érdekében nevezett személyek teendőiket kellő figyelemmel lássák el, különös tekintettel azonban arra kell ügyelni, hogy

4. A részükre rendelkezésre álló lakhelyek olyan szabályok szerint legyenek kialakítva és hasznosítva, hogy a fenti szabályozás betartása mellett rendellenesség ne történjék. Ilyen megfontolások alapján,

5. A mentesítés alatt állók lakóhelyiségébe kívülről megközelíthető, rácsos pestis-rekeszt kell beépíteni, amelyből az orvos vagy a sebész biztonságosan szemlélheti a bentieket, akikkel az igazgató és beosztottjai is a szükséges óvatosságot betartva beszélhetnek, vizsgálatot folytathatnak, és a részükre szükséges ételeket minden külső érintkezés nélkül behozathatják.

6. A mentesítés alatt állók körülményeit úgy kell kialakítani, hogy a körítőfa-

lak, illetve palánkok olyan magasak és biztonságosak legyenek, hogy eleve megelőzzenek minden érintkezést vagy kapcsolatfelvételt a külső személyekkel. Ugyanilyen megfontolásból,

7. Az áruk állványait illetve raktárait is így kell körülkeríteni.

8. Hasonló megfontolásból a külön egészségügyi szemlélő helyiséget is úgy kell kialakítani a mentesítés alatt álló személyek részére, hogy a vesztegintézkedés alatt nem álló orvos vagy sebész a bent tartózkodóktól biztonságosan elkülönítve, kellő távolságról vehesse szemügyre a vesztegzár alatt állók testét, és egészségi állapotukat ennek alapján vizsgálhassa és tanulmányozhassa.

9. Amennyiben a betegeknek, vagy a bizonyosan fertőzötteknek külön járványkórházak felállítása nem szükséges, a betegeket nem kell különleges módon elkülöníteni, és mivel a fertőzöttek az egyik épületből a vesztegintézeten kívüli másikba szállítása veszélyes lehetne, sokkal célszerűbb arra gondolni, hogy azt a részleget, ahol a betegség kitörését észlelték, kétszeres, sőt háromszoros elővigyázatossággal elhatárolják a szomszédos, de még inkább a teljesen fertőzésmentes területektől. Következésképpen evégből az elkülönítés sokkal biztonságosabb a kellő számú őrszeméllyel, a körítőfalak vagy palánkok megemelésével, a betegeket pedig, amennyire lehetséges, a szobáikban kell elkülöníteni. Ezen alapelvek szerint kell eljárni a jövőben létesítendő új vesztegintézetekben, vagy a jelenlegiek felújításánál, amennyiben azok még nem lennének ellátva a fentiek szerinti megelőző berendezésekkel.

Az épületek karbantartása

II.§ Miképpen a vesztegintézetek épületeit, elsősorban a raktárakat, a pajtákat, a kocsiszíneket, stb., úgy a tisztviselők lakásait is építési állaguknak, és rendeltetésüknek megfelelő állapotban kell fenntartani, gondoskodni kell tehát arról, hogy a kellő odafigyelés akár csekély elhanyagolása következtében ne emelkedjenek az Államkincstárt terhelő javítási kiadások, kiváltképpen azonban a raktárak beázása ellen kell intézkedni, amelynek következtében időnként a mentesítés alatt álló áru-féleségekben tetemes károk keletkeznek, márpedig az áruk gondos megőrzése elsősorban az igazgató kötelessége.

Annak érdekében, hogy a fenti teendők ellátása mindenkor a kellő rendben és mértékkel történjék, a jelen törvény erejénél fogva, a szükségessé vált javításokat 20 forintos összeg alatt, saját felelősségére, maga a vesztegintézet igazgatója köteles elvégeztetni, különösképpen akkor, ha az időpont és a munka elvégzése nem tűr halasztást a nagyobb károk megelőzése érdekében, amennyiben azonban nincs szükség azonnali intézkedésre, az előállt szükséglet az illetékes Egészségügyi Bizottságnak jelentendő, a tervek és költségigények csatolásával együtt, és ezek elkészítéséhez, ha van elérhető Államkincstári tisztviselő a környéken, nemcsak tanácsot kell kérni tőle, hanem a jelentés készítésébe is be kell vonni; az Egészségügyi Bizottság ezután megtárgyalja a javaslatot, és amennyiben a javítások költsége nem haladja meg a 100 forintot, vagy halaszthatatlan intézkedés nem szükséges, elrendeli a kérelemben foglaltak teljesítését, és a történeteket jegyzőkönyvileg rögzíti.

Végül is, ha a ráfordítási igény a 100 forintot meghaladja, vagy egy fontosabb új létesítményről kell döntést hozni, a kérvény késedelem nélkül továbbítandó az Udvari Egészségügyi Bizottsághoz, a szakértői rajzokkal és költségelőiránnyal együtt, így a további parancsokat ez a Bizottság fogja kiadni.

A vesztegintézeti igazgató által aláírt és jóváhagyott számlákat, amennyiben azokon az előljáró Egészségügyi Bizottság elnökének igazolása is szerepel, a legközelebbi császári-királyi Kincstári Vámhivatal fizeti ki, és azokat saját hivatali elszámolásában szabályszerű kiadásként könyveli el.

Az intézetek évente egyszer ellenőrizendők

III.§ Annak érdekében, hogy minden egészségügyi épület állaga a szükséges mértékben megtartassék, továbbá a vesztegintézeti tisztviselők a kiszabott korlátok között teljesítsék kötelezettségeiket, a tartományok élére állított Egészségügyi Bizottságok egy megbízható és felelősségteljes személy, és kiváltképpen, a lehetőségek szerint közegészségügyi orvosok kiküldésével, évente legalább egyszer, de csendben előkészítve, és teljesen váratlanul, vizsgálatot tartanak az alárendelt vesztegintézetekben, és a szemlélők tartsák kötelezettségüknek, hogy az észlelt hiányosságokat, a legsúlyosabb felelősségre vonás terhe mellett, maradéktalanul és azonnal jelentsék a Bizottságnak.

A vesztegintézet igazgatójának feladatai

IV.§ Minden szolgálatban álló vesztegintézeti igazgató istenfélő, szerény, és mindenféle iszákosságtól mentes ember legyen, aki a vezetése alá rendelt fontos ügyeket mindenkor azonos figyelemmel és szüntelen szorgalommal intézze, különösen és folyamatosan tartsa szem előtt a jelen törvényt, illetve az 1766. évi augusztus 25.-i törvény előírásait, legyen tisztában azokkal a súlyos következményekkel, amelyek mulasztásai révén keletkeznének, hivatali alárendeltjeitől a legnagyobb szigorral követelje meg a kötelezések teljesítését és az előírt utasítások betartását, továbbá kiváltképpen személyes példát is mutasson az éberségével. Hivatali teendőinek a becsület legyen az egyedüli mozgatórugója, következésképpen szabadságvesztés és halálbüntetés terhe alatt ne hagyja magát elvakítani, ajándék, kedvezmény, barátok vagy ellenfelek által.

A vesztegzár alá vonandó személyeket szeretettel és gondossággal kezelje, és folyamatosan ugyanezt követelje meg az összes többi tisztviselőtől.

Amennyiben bármely vesztegzár alatt álló személy felelőtlenül viselkednék, figyelmeztesse, hogy álljon el helytelen magatartásától, és kellő szerénységgel rendelje el a korlátozását, súlyosabb esetben azonban, ha a figyelmeztetés eredménytelen maradna, vesse be hivatali szigorúságát, és azonnali jelentést küldjön az illetékes Egészségügyi Bizottságnak.

Az igazgató feladata új utasok érkezése esetén

V.§ Midőn bármilyen szállítmány, vagy személyek árukkal, értékekkel, állatokkal vagy anélkül, érkeznek a vesztegintézetbe olyan területekről, amelyek állandóan vagy csak az adott időszakban vesztegintézeti kezelés hatálya alá esnek,

nappali időszakban (sötét éjszakában ugyanis semmilyen egészségügyi intézkedés nem végezhető), a szemlézést és különösképpen a kikérdezést személyesen az igazgató, vagy annak súlyos akadályozottsága esetén az illetékes Egészségügyi Bizottság jóváhagyásával, a helyettesítést végző tisztviselő intézze, az alábbiak szerint,

1. Kik az érintett személyek, mi a nevük, és útközben milyen helyeken tartózkodtak?

2. Milyen egészségügyi, illetve állategészségügyi állapotok uralkodnak ezen a vidékeken?

3. Ha török alattvalók, rendelkeznek-e a Bécsi és a Konstantinápolyi Udvar által kötött kölcsönös megállapodás alapján kibocsátott rendelkezéseknek megfelelő engedélyokmányokkal?

4. Hová kívánnak utazni?

5. Milyen árukat hoztak magukkal, azok honnan származnak, és képesek-e a fertőződésre, vagy sem?

6. Adnak-e olyan megbízást, hogy az árukat a személyekre kiszabott vesztégzár idejének lejárta előtt tovább szállítsák?

7. Milyen iratokat hoztak magukkal a vesztégzár alá vonandó személyek, és kívánják-e azok eljuttatását valamely helységbe vagy rendeltetési helyre, a vesztégzár idejének letöltése előtt?

8. Végezetül, az utazók valamennyien jó egészségi állapotnak örvendenek-e vagy sem? Mindez ugyanis rövidesen jegyzőkönyvben kerül rögzítésre, a megkezdett vesztégzár napjának és órájának megjelölésével, a személyek, állatok, és az áruk elhelyezése megtörténik az elkülönített házakban, illetve istállókban, és mentesítő raktárakban, mindenkinek kihirdetik az elrendelt vesztégzári időszak időtartamát és körülményeit, és mindenki szemlére jelentkezik vesztégintézet orvososa vagy sebésze előtt.

Mikor és hogyan történjék az orvosi vagy a sebészi szemlézés?

VI.§ Ennek kapcsán azt kell figyelembe venni, hogy amíg jó egészségügyi állapotok uralkodnak, következésképpen a vesztégzár időtartama 21 napra korlátozódik, az emberek szemlézése különös indok hiányában nem szükséges, tehát mellőzhető: amennyiben viszont megszorodnak a veszélyeztető jelek, vagy indokolt a gyanakvás fokozása, vagy a szomszédos területeken ténylegesen kitört a pestis, az időtartam meghosszabbítása szükséges, akkor a szemlézést minden egyéb körülményre való tekintet nélkül el kell végezni, természetesen kellő távolságból, hogy az orvos vagy a sebész ne fertőződjék: ennek megfelelően az intézkedés alá vont személyek kötelesek ruháikat levenni és alávetik magukat a kellő távolságból végzett szakértői vizsgálatnak. Az igazgató kötelessége a vesztégzár időtartama alatt arról gondoskodni, hogy az orvos vagy a sebész az óvintézkedések betartásával naponta vizsgálja az érintett személyeket, hogy az időközben bármikor megjelenő ragályos betegség esetén az alábbiak szerint előírt intézkedéseket bevezethesse.

Akiknél pestisre utaló tünetek jelentkeznek a szemlézésnél, azokat vissza kell irányítani

VII.§ Midőn a vesztegintézetbe érkező személyek kellő távolságból történő kikérdezése megtörtént, és a vesztegintézeti orvos vagy sebész a szemlézést értelemszerűen elvégezte, kötelezettségei alapján valóságghű jelentést tesz az igazgatónak, és amennyiben egy vagy több személynél pestisre utaló kétségtelen tüneteket észlelt, a vesztegintézeti felvételre jelentkező valamennyi személy azonnal elutasítandó, és eltávolításukról gondoskodni kell, akár erőszak árán is, ha vonakodnának ezt megtenni, tehát állataikkal és úticsomagjaikkal együtt forduljanak vissza, és amennyiben erőszakot alkalmaznának a hatósággal szemben, ezeket a személyeket, ha a fertőzés terjedését más úton nem lehet megakadályozni, a helyszínen golyó által kivégezendők, holttestüket, állataikat, és áruikat pedig az előírások szerint kell megsemmisíteni, ennek kapcsán pedig az igazgatók, az orvosok, a sebészek, az alkalmazott szolgák, és az örök vegyék tudomásul, hogy ilyen esetekben a tények elhallgatása, elkendőzése, a részvét, illetve bármilyen más ráutaló magatartás vagy vétség, ami ellentétes a kötelességeik teljesítésével, kivétel nélküli halálbüntetést von maga után, ugyanis kötelességeik pontos teljesítésétől függhet egész tartományok jóléte vagy pusztává változása.

Hogyan kell azokat a személyeket felvenni, akik gyanús tüneteket nem mutatnak?

VIII.§ Amennyiben a szemlézés során semmilyen járványos betegségre utaló jel nem észlelhető, a tényleges tisztulás érdekében az alábbi rendszabályokat kell az előírásoknak megfelelő időtartam alatt alkalmazni.

Az ilyen személyeket elkülönített szálláshelyre kell irányítani, és ezután gondoskodni kell a biztonságos elzárás, vagy a körülményekhez mérten megfelelő számú őrszemélyzet kirendelésével arról, hogy az intézkedés alá vontak és az egészséges emberek között semmilyen érintkezés ne jöhessen létre, továbbá a különböző társadalmi osztályokhoz tartozók se keveredjenek egymással, ugyanis a legcsekélyebb mértékű ilyen érintkezés következtében nemcsak az egészséges, illetve addig minden gyanú felett álló személyek kötelesek vesztegzárba vonulni, hanem a már megkezdett vesztegzári tartózkodás is, a már részletezett módon, újra előlről kezdődik.

Élelmiszer ellátás

IX.§ A vesztegintézkedés alá vont személyeket az intézet igazgatója köteles a mérsékelt áron beszerezhető szükséges élelmiszerekkel ellátni, és ennek érdekében a legnagyobb figyelemmel kísérje a vendéglők működését, és amennyiben ilyenek nem működnének, az igazgató köteles konyhai háttérrel biztosítani annak érdekében, hogy soha ne forduljanak elő hiányállapotok vagy panaszos megjegyzések.

A vesztegintézkedés alatt álló személyeknek az ételeket a legszigorúbb elővigyázatossággal kell átadni a ragályozódás elkerülése végett, tehát zárt helyeiket nem hagyhatják el az ételek átvétele céljából, hanem azokat csak a fertőzésnek nem kitett szolgálóktól vehetik át, oly módon, hogy közben közvetlen érintkezés vagy keveredés nem történhet.

Ragályt nem terjesztő tartályokat nem kell vesztegintézkedés alá vonni

X.§ A vesztegzár kezdetén a ragályt nem terjesztő tartályokat nem kell intézkedés alá vonni, feltéve, hogy nem voltak vászonnal, hálóval vagy más ragályozó anyaggal összekötöttesben, emberek, állatok és áruk esetében azonban a legnagyobb szigorral kell eljárni annak érdekében, hogy azok közösségbe, vagy általános forgalomba ne kerüljenek mielőtt lejárna a vesztegzár ideje, és ezen törvény előírásai szerinti tisztítás befejeződött volna, amely előírásokkal szemben nincs helye semmilyen elnézésnek vagy kivételezésnek.

Pénzek, levelek, alsó és felső ruházat kezelése

XI.§ Ha a vesztegzár alá vont személyek pénzt és leveleket tartanak maguknál, az igazgató azonnal intézkedjék, és a pénzt a tisztítást végző szolgaszemélyzet meleg vízben, fokozott gyanú esetén ecetes meleg vízben mossa át, és ne adja vissza a vesztegидő végéig.

A levelek az igazgató döntése alapján a megnevezett helyekre elküldhetők, amennyiben járványmentes időszakban a pestis elleni szokásos füstölést elvégezték, járványveszély, vagyis meghosszabbított vesztegzár esetén azonban meleg ecettel kezelendők, és csak ezután adhatók át a hatóságoknak, feltéve, hogy fertőző egyéb anyagot nem tartalmaznak, amelyeket feltétlenül el kell távolítani a levelekből, és más személyes használatú tárgyakkal együtt kell leadni tisztításra, végül kiemelt figyelmet kell fordítani arra, hogy a vesztegzár alá vont személyek alsóruházatát a szolgaszemélyzet igen gondosan átmossa, a többi ruházatot viszont folyamatosan szellőztetni szükséges.

Állatok elhelyezése

XII.§ Mihelyt az emberek elhelyezése megtörtént, az állatokat az előkészített és elkülönített istállóba kell vezetni, ott kikötni, majd a kaput rájuk zárni, és gondoskodni kell a megfelelő takarmányról, azoknak az érintkezéseknek az elkerülésével, amelyek emberekre és állatokra egyaránt veszélyesek lehetnek, ennek megfelelően az egészségügyi őrszemélyzet és a szolgálók, akiket a megfigyelendő személyek mellé osztottak be, e tekintetben is éberséget mutassanak.

Az emberek és az állatok elhelyezésével egyidejűleg gondoskodni kell a kocsik és az áruk elhelyezéséről is

XIII.§ Miközben az emberek és az állatok elkülönített elhelyezése megtörtént, a legnagyobb gonddal kell intézkedni az együtt érkezett árukról és személyes használatú tárgyairól is, mivel a vész elkerülése érdekében tett lépések nem járhatnak együtt az elkerülhető károkozással.

Tehát az emberek és állatok elhelyezésével egyidőben a vesztegintézet igazgatója gondoskodjék arról, hogy a kocsik és az áruk soha ne maradjanak őrizetlenül, és az őrzést esküvel beiktatott személyzet végezze, akik mielőtt az alábbiakban részletezendő árukezelés elkezdődne, soha ne tévesszék szem elől, hogy senki ne vegyen el az árukból, ne vigye át más helyre, és ne rejtse el a készlet egy részét, vagy ne kísérelje meg kivonni a tisztítási eljárásból.

Az áruk tisztításánál követendő eljárások

XIV.§ Az igazgató elsőrendű feladata az áruk elhelyezése és kezelése a vesztegetintézeti raktárakban, továbbá azok hatékony tisztítása az alábbi leírások alapján.

Következésképpen az árukat a kirendelt tisztító személyzet irányítása alatt, az árukhoz tartozó kocsiakkal a legnagyobb elővigyázatosság mellett beszállíttatja a vesztegetintézeti raktárakba, hogy az eső vagy a havazástól azokat ne érhesse és ne károsíthassa, ugyanis ennek kivédése az igazgató gondjaira van bízva; az árukat a megfelelő tisztító raktárakban, csűrökben vagy pajtákban kell kiszellőztetni, fölakasztani, és tisztítani, az alábbiakban leírt módon és mértékben.

Miután az árukat beszállították a raktárakba, az utazószemélyzethez adott, és a vesztegzár idejét velük együtt töltő szolgálkakkal először a legveszélyesebb árukat tartalmazó utazó- és szállítóládákat kell kicsomagolni majd kinyitni, és tartalmukat naponként átforgatni, és hogy a levegő minden árut átjárhasson, ha azok között bálázott vagy ládában szállított gyapjú található, az ki kell emelni, és a levegőn kitergetni, hogy állandóan szellőzzék, a szolgálk pedig naponta forgassák át és keverjék össze, előfordulhat azonban, hogy az árut így nem lehet kicsomagolni, például a bálázott gyapot esetében, így a szolgálknak arról kell gondoskodniuk, hogy azt naponként megnyissák, meztelen karral a belső részét is megforgassák, és még további eljárásokat is kell követni, az alábbiakban részletezettek alapján.

Gondoskodni kell arról, hogy miként a különböző társadalmi csoportokhoz tartozó személyek nem érintkezhetnek egymással, egymással a különböző árukat sem lehet összekeverni.

Előírások az árú- és más jegyzőkönyvekről, illetve táblázatokról, amelyek vezetése az igazgató kötelessége

XV.§ A vesztegetintézetbe érkező áruk fajtáiról és jegyeiről, valamint a tulajdonos nevére az igazgató köteles pontos feljegyzést készíteni, és azt külön eljárással jegyzőkönyvbe venni, ami kettős előnnyel jár a későbbiekre nézve.

Először: ezek alapján könnyedén készíthető el azok a vesztegzári árú táblázatok, amelyeket időszaki jelentés formájában a felettes Egészségügyi Bizottságnak köteles megküldeni.

Másodszor: az így vezetett könyvek a nyilvánosság felé alkalmasak arra, hogy a vesztegzárból távozó ügyfelek nem többet és nem kevesebbet visznek el, mint amennyit tisztításra hoztak, evégből mindkét félnek rendelkeznie kell egy jegyzőkönyvi kivonattal, amelyet a tisztítást végző szolgálk személyzet a munka kezdetén aláírásra átnyújt az ügyfélnek, majd ennek megtörténte után az iratot, a levelekre nézve kötelező tisztítás után, visszaküldi az igazgatónak, aki azt megőrzi, és a vesztegzár lejártával az átadást ennek alapján végzi.

Ez tehát a második, illetve az érkező ügyfelek szempontjából az első jegyzőkönyvi feljegyzés, amelyeken túl az igazgató még egy harmadik feljegyzést is vezet, nevezetesen a beérkező utasításokról és a hivatali levelezésről, és mindezen túl még minden különösebben figyelmet felkeltő eseményről, hogy hivatalát rendben és rendszerességgel vezethesse.

Visszalépés engedélyezése a befejezett tisztítás előtt

XVI.§ Csak abban az esetben engedélyezhető, ha az érintett személy fertőzésre gyanús vagy vesztegintézkedésekkel sújtott külföldre akar távozni, ha erre különösebb oka van, vagy ez előnyösebb a számára, vagy az ügyfél csak azért érkezett, hogy az áruját belföldi kereskedőnek adja át, vagy bizományosként harmadik személyre bízta, és így a vesztegzár idejének lejártától függetlenül visszamehet a hazájába, illetve oda, ahonnan érkezett, tehát mindezt nem lehet megtiltani, azonban mindenkor ügyelni kell arra, hogy tiltott érintkezés ne történjék, és az őrszemélyzet, illetve az egészségügyi szolgálat ilyen esetekben is köteles kitölteni a vesztegzár teljes időtartamát.

Az ilyen árukészletet a továbbiakban egyben kell tartani, és a vesztegintézeti személyzetten kívül azzal senki más nem érintkezhet.

Az egész eljárás során, hasonlóképpen az állomáson történő minden más kiemelt eseményhez, az intézet igazgatója köteles a folyamatoknál megfelelő távolságról jelen lenni és kellő éberséget tanúsítani, hogy amint azt ezen a helyen is nyomatékosan hangsúlyozzuk, az ilyen eljárásban érintett összes kétkézi munkás, őrszemélyzet, és bármilyen hivatalnok vagy más személy kivétel nélkül az egyes esetekben esedékes vesztegintézeti eljárás alá vonandó, ha akárcsak egy pillanatra is érintkezésbe került a vesztegzárban lévő személyekkel, állatokkal, vagy árukkal, és ez alól akkor sem lehet kivételt tenni, ha a rendelkezés az orvost, a sebészment, vagy az igazgatót érinti, akik a vonatkozó előírásokat ugyancsak megsértették.

Óvatosság az egészségügyi személyzet és az örök kirendelésénél

XVII.§ Az áruk és más értéktárgyak mellé a vesztegzár raktárakban a körülményeknek és követelményeknek megfelelően egy vagy több egészségügyi segédet, illetve felesketett őrt kell állítani, hogy ilyen biztosítás, illetve az igazgató, a sebészment, és a tisztítószemélyzet mindennapi gondos munkája mellett megelőzhető legyen bármilyen ragályos betegség terjedése. A szolgaszemélyzet addig tartózkodik az ügyfelek mellett, amíg a vesztegzár időtartama befejeződik, és ezen időre ugyanúgy elzárás alatt maradnak, mint maguk az érintett ügyfelek, és ez még fokozottabb mértékben érvényes azokra, akik a körülményeknek megfelelően mint szolgálok, örök, vagy testörök, közvetlen személyi beosztást kaptak, azzal a megbízatással, hogy minden érintkezést akadályozzanak meg, állandóan figyeljék az öröttek egészségi állapotát, és minden gyanús jelről az igazgatónak a megfelelő elővigyázatossági szabályok betartása mellett azonnal jelentést tegyenek.

Melyek a fertőződő és a nem fertőződő áruk, és ezeknek milyen jellegzetességeit kell megfigyelni?

XVIII.§ A tisztítás alá vont áruk közül először is meg kell különböztetni azokat, amelyek fertőződnak, és azokat, amelyek nem fertőződnak, és értelemszerűen az első csoportra kell a nagyobb figyelmet fordítani; fogalmilag azok tartoznak a fertőződő áruk közé, amelyekről tudjuk, hogy képesek magukra vonni a ragály kiáramlását, ezzel szemben nem fertőződő áruknak azokat tekintjük, amelyek nem alkalmasak az ilyen ragályozódásra.

A tapasztalat, ami a legjobb tanítómester, az idevágó ismereteket nagyobb-részt már többszörösen visszaigazolta, és mivel ezeket Európa legtöbb vesztegintézetében mértékadónak tekintik, a tengerparti területekre és a járványkórházakra máris előírt rendelkezéseket a belső szárazföldi területeken is bevezetjük.

Milyen eljárás követendő a gabonaféleségekkel, a vegyesárúkkal és a gubacsokkal?

XIX.§ A gabona, a rizs és más hasonló vegyesárú, valamint a valódia avagy a gubacs, amint az általánosan ismeretes, nem fertőződő áruk, tehát abban az esetben is továbbíthatók, ha a szomszédságban pestis pusztít, és a legmagasabb fokú vesztegzár intézkedések vannak érvényben, ezek az áruk, amennyiben a tulajdonos nem óhajtja a vesztegintézeti raktárban elhelyezni, hanem tovább küldeni szándékozik, az intézetigazgató jelenlétében, egy szokásosan megtisztított, fából készült vályú segítségével tiszta hordókba vagy zsákokba áttölthetők, ugyanis az átszellőztetés megtörténik akkor, amikor a munkások az árut a vályúba öntik, jól-lehet figyelmet kell fordítani arra, hogy a vesztegzár alá nem vont személyek részéről vagy fertőződő tárgyakkal, ezen munkafolyamat során semmilyen érintkezés ne történjék.

Fa, réz, és fémek

XX.§ Fa, réz, és fémek, illetve más hasonló darabárú, amelyek nem keveredhetnek el fertőződő árukkal, minden időben és minden további megfontolás nélkül szabadon továbbíthatók, miután a tisztítószemélyzet az igazgató jelenlétében azokat vízzel leöntötte és lemosta.

A viasz és a fürdőszivacsok kellő elővigyázatosság mellett kiadhatók, és azokat nem szükséges vesztegzár raktárban elhelyezni

XXI.§ A viasz és a fürdőszivacsok az igazgató jelenlétében közvetlenül azután átadhatók, hogy az árufelügyelők azokat minden csomagoló anyagtól megszabadították, és 48 órán keresztül, lehetőség szerint folyó vízben álltak.

Mire kell ügyelni a többi, nem fertőződő árunál?

XXII.§ Minden egyéb áruféleség, függetlenül attól, hogy ki volt-e téve a fertőzésnek vagy sem, vesztegzár raktárakba helyezendő, és ott közülük azokat, amelyek nem fertőződnek, a legnagyobb gondossággal, az igazgató jelenlétében kell megtisztítani, aki azonban állandóan ügyeljen arra, hogy kellő távolságban maradjon, így ugyanis nem kerül a fertőzéssel érintkezésbe, mert ellenkező esetben minden feladat teljesítéséből kizárná magát, amely kívül esik a szigorú vesztegzár területén (viszont azok feltétlenül igényelnék a jelenlétét).

Ezen eljárás során először eltávolítják a fertőző csomagoló anyagokat vagy göngyöleget, például papírt, gyapot- vagy lenvászt, kendőket, zsinórokat és más hasonló anyagokat, majd a faládákat, fémedényeket, szekrényeket, vagy hordókat, amelyekben a nem fertőződő anyag volt, vízzel leöntik, lemossák, majd ezután a tiszta áruval együtt hosszabb visszatartás nélkül, közvetlenül kiszolgáltatják.

Mazsola és hamu

XXIII.§ A mazsola és hamu ugyancsak haladéktalanul kiadható a vesztegintézetből, azonban a zsákot vagy a csomagot, amelyben szállítják, a sarkain be kell metszeni, és a metszés helyét kátránnyal kell bekenni, a ládákat és hordókat, ha más egyéb csomagoló anyaggal azokat nem burkolták, a fentiek szerint csak vízzel kell leönteni, és lemosni.

A nem fertőződő áruk felsorolása

XXIV.§ Az alábbiakban azoknak az áruknak a felsorolása következik, amelyek nem minősülnek fertőződőnek, következésképpen minden fertőződő csomagoló anyagtól megszabadítva, vesztegidő előírása nélkül, további kereskedelmi és forgalmazási célból kiadhatók a vesztegintézetből, természetesen a szigorú érintkezési tilalmak betartása mellett:

Timsó, aloé, affione, ámbra, antimón, angyalgöyökér, arzén, búzaszat-mézga, archil-levelek, ánizs, közönséges és spanyol hamu, fűszersáfrány, osztriga, bádoglemez, vaj, puszpáng, ólomfehér, bab, hánytatódíó, bene-magvak, kínai datolya, kelvirág-magvak, tisztított bórax, pézsma, berzsenyfa és más ehhez hasonlók,

Kálmosgyöyökér, csokoládé, kakaó, kávé, curcussu, kardamomum, korállók, kubéba-bors, indiai kókusz, kalpa, pápafű, kapribogyó, borkősavas kálium, fahéj egészben, datolya, gyémántok és más drágakövek.

Fémhuzalok, tölgyemakk, étkezési áruk, elefántagyar, zöldbab, friss és szárított füge, sózott és füstölt hús, indiai szenna, halcsont, halolaj, kaviár, friss és sózott hal, illetve rákok, teknősbékák és más hasonlók, halenyv, lakkfesték, kékfesték és más festékek.

Gabona, süttött áruk, angyalgöyökér, fűszerek, öblösüveg üresen, például palacok és más hasonlók, jujuba, gumi, szegfűszeg, rézrozsa, fa, hüvelyesek, méz, és gyömbér.

Makk-gubacs, fenyőkorom, kámfor, kömény, sajtok, citrusfélék, hólyagmedúza, lazúrkő, lámpatölcsér szaruból, és más egyebek.

Mandula, magozott pisztácia, márvány, fémek, sárgaréz, masztix, pézsma, szerecsendíó, és más gyógyáruféleségek; liszt, olaj, királysárga festék, és ópium.

Porcellán, igazgyöngyök, tárkonygyöyökér, növényféleségek, pomádé, kátrány, kátrányozott kötéláru, szilva, bors, fenyőmandula, higany.

Rebarbara, rizs, vörös-föld.

Sáfrány, só, strucctojás, csiszolószer, szappan, sörbet, keményítő, sztórax-gyanta, repülősó, salétrom, jalapagyöyökér, selyemhernyógubó, csirág, kosarak és más termékek spanyol-szalmából, amit *sparto*-nak neveznek, szublimát, sottemachio, lakk-tábla, mária-üveg, hajók, miután azok teljes kötélzetét eltávolították, ha fertőzés-gyanús területről érkeztek, és a köteleket egy tisztító szolga 48 órán át, naponta vízzel átmosta. A szolga ezután természetesen kénytelen az előírt vesztegzári időt letölteni.

Tamarindfa, tőzeg, cinkoxid, árnyékoló festék, terra ariana.

Gállickő, madárfogó lép.

Repceindigó, bor, mazsola, törmén, viasz.

Cukor, cibet, spanyol mazsola, citvorgyökér, gyömbér, fahéj, horgany.

Ezeket a minden kétséget kizáróan nem fertőződő áruk a fentiekben rögzített elővigyázatosság mellett, kiadhatók a vesztegintézeti raktárakból, abban az esetben is, ha a többi együtt hozott fertőződő áru, és állatok, illetve az érintett személyek még nem töltötték le a vesztegzár idejét.

A festék -gubacsok, kokcsinella, és a szenna-levelek semmi esetre sem sorolhatók a nem fertőződőők közé.

XXV.§ Ahogyan a csersav-gubacsokat nem tartják fertőződőőnek, sokaknak az a véleménye, hogy a festék-gubacs mint hasonló növényi termés szintén oda tartozik; és a repceindigót és más festékanyagokat is oda sorolják, és többek szándéka szerint nem szükséges a kokcsinellát és a szenna-leveleket sem fertőződőőnek tartani, azonban az általános szokás szerint mind a festék-gubacs, mind a kokcsinella és a szenna-levelek is vesztegzár alá vonandók; ezért ragaszkodunk ahhoz, hogy ez a Mi vesztegintézeteinkben is így történjék.

A fűszer nem tisztítja meg a szállítására használt göngyöleget

XXVI. Számos helyen az a vélemény alakult ki, hogy a fűszereknek olyan ereje van, amely megtisztítja azt az anyagok, amelybe közvetlenül becsomagolták, következésképpen ezt nem szükséges eltávolítani. Mások viszont úgy vélik, hogy a kereskedelem élénkítése érdekében az élelmiszerekről általában nem kellene eltávolítani ez első csomagoló réteget. Hasonlóan lehetne fémeket, huzalokat, hordóban szállított sózott halat és egyebeket tisztítás, és az előírt lemosás nélkül kiadni, mind ezek ellenére azonban Mi úgy rendelkezünk, hogy a nagyobb biztonság érdekében a fentiekben részletezett előírásokat soha nem lehet figyelmen kívül hagyni, tehát a csomagoló anyagot, a kötöző anyagokat, stb. mindig el kell távolítani.

Kezelési előírások fertőződőő áruk esetében

XXVII.§ Miután azokat az árukat, amelyeket a vesztegzár teljes időtartama alatt kell megtisztítani, minden érintkezéstől gondosan távol tartva, kellő elővigyázatossággal behozták a vesztegintézeti raktárakba, következik azok felnyitása átcsoportosítása, átkeverése, és átrakodása, a következők alapján:

Selyem és kecskeszőr bálák esetében először a külső csomagolást kell eltávolítani, majd a belső bálázásokon a sarkoknak megfelelően keresztirányú metszés ejtendő, és ez után a bálákat minden nap meg kell forgatni, hogy azokat a levegő minden oldalról átjárhassa.

Gyapjú- vászon- és gyapotbálák, illetve hasonló bálák esetében a csomagolást a tetején kell megbontani, így kiemelhető maga az áru, oly módon, hogy azt ismét vissza lehet csúsztatni, az újabb csomagolás elkerülése érdekében. A bála közepén olyan nyílást kell készíteni, amelyen keresztül kézzel be lehet nyúlni, és azt olyan helyre kell helyezni, ahol a kellő légmozgás folyamatosan biztosított. A tisztító személyzet egy tagja a nyíláson minden nap benyújtja a karját a bála közepébe, azokat naponként átrakodják, de négy láb magasság fölött ne rakják egymás tetejébe, mivel éjjel gyakran azokon fekvé alszanak.

A fonott gyapot, teve- és hódyszőr, és hasonló bálákról és csomagokról minden kötöző zsinórt el kell távolítani, a középső összetartó kötés kivételével, hogy a kötegelés változatlan maradjon, a bálazsákot egyik oldalán teljesen fel kell nyitni, majd az átszellőztetés érdekében minden nap kézzel benyúlni a bála közepéig. A vesztegzár félidején túl ezt a nyílást be kell varrni, a bálát megfordítani, a másik felén hasonlóképpen megnyitni, és a továbbiakban ugyanúgy kell eljárni, mint az első félidőben.

Kendők, paszományok, bármilyen pamutszövet, további minden selyem-, gyapjú-, és vászonszöttes, illetve gyári szövet esetében a végeket ki kell venni a csomagolásból, zsákokból, vagy ládákban, darabonként átszámlálni, majd egymásra helyezni. Ezeket naponként és darabonként át kell forgatni, és amennyiben ez lehetséges, kézzel benyúlni a közepébe, kellő gondot fordítva arra, hogy az áruban sérülés ne keletkezzék, és főként a hajtogatása ne változzék. Ha az áru zsákokban van, a kötöző anyag mind eltávolítandó, és külön kezelendő.

A madártoll kötegeket ki kell bontani, és a kötöző anyag külön kezelendő. A kisebb kötegeket egymásra kell helyezni, a vesztegzár egész ideje alatt naponként szorgalmasan átrakni, és megforgatni, ügyelve arra, hogy a tollak ne sérüljenek és a formájuk se változzék.

A nyers, nedves, nyüzött bőroket ötvenes vagy százas halmokban a kórház udvarában kell elhelyezni, és a vesztegzár félidején túl darabonként átforgatni, és hasonló halmokba helyezni.

A kikészített ökor- vagy más bőroket, kiterítve vagy felcsavarva, darabonként kell egymásra helyezni, naponként átrakni, minden egyes darabot külön kézbe véve, nem pedig a korábban szokásos megoldások vagy kiadott utasítások szerint kell eljárni, tehát bármilyen fajtájú bőrről is legyen szó, a vesztegentézetben átvett bőroket a fentiekben részletesen leírt levegőztetéssel, kellő gondossággal, és a körülményekre való tekintettel kell megtisztítani, , elővigyázatosságból azonban a nyers, feldolgozás előtti állapotban lévő bárány-, birka-, és kecskebőrök esetében, amelyek a nyári időszakban elviselhetetlen bűzt árasztanak, tekintettel a körülményekre, a vesztegentézet igazgatója éljen a visszautasítás lehetőségével, sőt kötelezettségével.

A dohányleveleket tartalmazó bálákat a vesztegentézeti raktárakban 4-6 láb magasságban lehet egymásra helyezni, és a bálazsákot nem kell megnyitni, ha az lószőrből vagy lenvászonból készült, azonban minden más anyag esetében a zsák megnyitandó a kötöző anyag eltávolításával, de a leveleket összekötő zsinórokat érintetlenül kell hagyni, hogy az áru az eredeti formájában maradjon. Amennyiben az áru tulajdonosa saját elhatározásából minden csomagolást és kötöző anyagot el akar távolítani, azt is, amely a leveleket összetartja, ennek semmi akadálya, és minden köteget kinyithat, majd az így szétszedett leveleket 7 napon keresztül állandóan átforgatja, a dohánylevél mentesíthető a vesztegzár teljes időtartama alól, és közvetlenül a fenti 7 napos kezelés után kiszolgáltatható, a göngyöleg azonban az összes kötöző anyaggal együtt ez esetben elégetendő, vagy addig visszatartandó, amíg a vesztegzár teljes ideje letelik.

Minden egyéb fertőző árut, amely a fenti tételes felsorolásban nem szere-

pel, azonos szorgalommal, elővigyázatossággal és rendszerességgel kell megtisztítani, állagának megőrzésével, tekintettel arra, hogy az egészségügyi előírások alkalmazása következtében a lehetséges legkisebb károsodás keletkezzék.

Amennyiben a fentiekben említett összes áruféleség a veszélyeztető körülményekre tekintettel 42 napos vesztegzár kötelezettség alá esik, különös szorgalommal, egyszersmind kétszeres óvatossággal kell eljárni a szállítmányok megnyitásánál, kibontásánál, szellőztetésénél, és általában a vesztegintézeti munka minden szakaszában, az előírások legszigorúbb betartása mellett, abban az esetben is, ha az egyes darabáruk vagy bálázott szállítmányok egyébként elkerülhetetlen károsodást szenvednének.

Végezetül nem tekinthetünk el annak kinyilvánításától, hogy bizonyos túlkapások miatt korábban tévedések történtek, mintha például csupán az eljárás nehezebb kivitelezhetősége miatt a gyapjút hosszabb ideig kellene tisztítani mint a bőr-árukat; ezért ezennel elrendeljük, hogy a jövőben az egyes áruféleségek között csakis azon az alapon lehet különbséget tenni, hogy fertőződhetnek-e vagy sem, következésképpen a fertőződő áruk időtartamban az emberekkel azonos vesztegzár alá esnek, magát az időtartamot viszont a járványveszély fokozata határozza meg, így a gyapjú vagy más anyag kezelésénél nem a nagyobb kímélet időigénye, hanem az előírt kezelési normák teljesítése a mértékadó.

Egyebekben minden közegészségügyi eljárásnál és előírt foglalatosságnál azt kell figyelembe venni, hogy a szükségállapot legmagasabb fokozatában a folyamatos munkarend igénye miatt a vásárnapok és az ünnepnapok sem mentesek a munkavégzés alól.

Hogyan kell kiszámítani a vesztegzári időtartamokat ?

XXVIII. §. Személyek és állatok esetében a vesztegzár kezdő napjának az tekintendő, amelyen a szükséges előírások betartásával az intézetbe a felvétel megtörtént, ezzel szemben a szállítmányok kezdő napja arra az időpontra esik, amelyben az utolsó bálát, dobozt vagy ládát kinyitották, és a szellőztetést elindították: így a vesztegintézet igazgatója a vonatkozó jegyzőkönyvekben köteles minden időpontot a valóságnak megfelelően rögzíteni.

Mi a teendő, ha egy vesztegintézeti alkalmazott megbetegszik ?

XXIX. §. Amennyiben a hivatali személyzetben, a kisegítő vesztegintézeti szolgák között, vagy az őrszemélyzet körében megbetegedés lép fel, a vesztegintézeti sebész, vagy az orvos az előírásoknak megfelelő elővigyázatossággal haladéktalanul elvégzi a vizsgálatot, amelynek során kiderül, hogy az ágyhoz kötött beteget valamilyen általános kór támadta meg, vagy ténylegesen a pestis tünetei léptek fel: az első esetben az orvos vagy a sebész minden kényszer látszatának kerülésével megkezdji a kezelést, amennyiben viszont a hely és a körülmények ezt lehetővé teszik, a beteg kívánságára harmadik személyként egy külső orvos is bevonható, de ha ez az orvos az engedélyt megkapja, köteles a vesztegzár idejét együtt tölteni a beteggel, és naponként jelentés ad a vesztegintézet igazgatójának. Ha a beteg egyértelműen a pestis tüneteit mutatja, haladéktalanul jelentést kell ten-

ni az illetékes Egészségügyi Bizottságnak, majd ezt követően a Bizottság és a vesztegintézet igazgatója a legnagyobb felelősség terhe mellett köteles az alábbi rendszabályok szerint eljárni, megjegyezve, hogy ezek a szabályok minden esetben alkalmazandók, amelyek a járvány kitörésének kezdetét jelzik.

Elővigyázatossági szabályok kezdődő járvány esetén

XXX.§. Ilyen szerencsétlen esetben a legfőbb zsinórmértéknek azt kell tekinteni, hogy a 42 napos vesztegzár időszak a járvány kitörésének napjától kezdődik, függetlenül attól, hogy egy alacsonyabb fokozatú vesztegzár időszak már folyamatban volt-e vagy sem.

Másodszor: ugyanazon vesztegzár csoporton belül is a legszigorúbban elkülönítendő a megbetegedett személyek a még egészségesektől, és közöttük minden érintkezést meg kell szakítani.

Harmadszor: a tisztítást végző szolgazemélyzet és az örök számát is emelni kell, hogy az éberség minden területre kiterjedjen.

Negyedszer: minden személyt, akik a vesztegintézetben már a vesztegzár idejét töltik, újabb, 42 napos zárlatnak kell alávetni, azon esetben is, ha időközben megtörtént a betegektől az elkülönítésük, függetlenül attól, hogy az intézetben belül eleve külön részlegekben tartózkodtak-e vagy sem, és az áruk tisztítása tekintetében is minden igényüket elveszítik a teljesített napokat illetően, ugyanis a tisztítási folyamatot ismételtelen előről kell kezdeni.

Ötödször: amennyiben a vesztegintézetet, ahol a járvány kitört, záró őrizettel kell körülvenni, az illetéktelenek távoltartása érdekében, a vesztegintézet igazgatója pedig a legszigorúbban ügyeljen elővigyázatossági szabályok betartására, köteles azonban gondoskodni arról, hogy a szerencsétlen betegek ne szenvedjenek hiányt táplálékban, gyógyszerekben és lelki segélyszolgálatban.

Hatodszor: a rendkívüli eseményt futárszolgálattal vagy más úton, de a leggyorsabban az illetékes előljáró Egészségügyi Bizottság tudomására kell hozni, majd a Bizottság haladéktalanul megteszi a körülményekhez mérten szükséges intézkedéseket, és jelentést tesz az Udvari Egészségügyi Bizottságnak, hogy az ennek alapján szorgalmazhassa egy vagy akár több pestis-orvos kiküldését, és a lakosság lelki gondozását a baj további terjedésének megakadályozása, majd elfojtása érdekében, továbbá biztosítsa a megbetegedett személyek ellátását élelemmel és más eszközökkel, annak érdekében, hogy a szerencsétlen betegek a fenti gyámolítások révén semmiben ne szenvedjenek hiányt, azonban azok a személyek, akik ezeket a szolgálatokat végzik, kötelesek a vesztegintézeti szabályokat ugyanúgy betartani, és testi fenytés, illetve halálbüntetés terhe mellett kötelesek kerülni minden érintkezést a külső személyekkel.

Hetedszer: ha a fertőzöttek meggyógyulnak, kapjanak tiszta ruházatot, egész testüket ecetes vízzel kell lemosni, és tiszta szobába kell áthelyezni őket, de folyamatosan vesztegzár alatt maradnak, amíg a 42 napos időszak véget ér, majd ekkor az orvosok és a sebészek által végzett ismételt vizsgálat után kerülnek kibocsátásra.

Nyolcadszor: pestis járvány esetén az előljáró Egészségügyi Bizottságnak tételes jegyzéket kell küldeni a vesztegintézetben elfekvő, és a fertőzöttek tulajdo-

nában lévő árukészletekről, az előírással sorrend alapján: rögzítendő, hogy mely áruk használhatók fel a megkettőzött elővigyázatossággal végzett 42 napos tisztítás után, illetve mely áruk esetében lenne célszerű a készletet elégetni; e tekintetben azonban az Egészségügyi Bizottság megvárja azokat az utasításokat, amelyeket az Udvari Egészségügyi Bizottságtól kap az általa készített szakértői jelentés alapján, majd a vesztegintézet igazgatója köteles gondoskodni arról, hogy a tisztítási eljárás során az elégetendő készletek és értékek hiánytalanul megsemmisítésre kerüljenek, mindenféle kivételezés nélkül.

Kilencdszer: azokat a szobákat és raktárakat, amelyekben bizonyítottan fertőzött személyek tartózkodtak, vagy ilyen árukat kezeltek, a vesztegzár letöltése után, függetlenül a gyógyulástól vagy halálesettől, pestis elleni füstöléssel kell megtisztítani, a padlót a vesztegintézet szolgaszemélyzete lúggal többször súrolja fel, a falakat le kell mosni és átmeszelni, az ajtókat és ablakokat 42 napon át nyitva kell hagyni, mielőtt újabb személyek és áruk felvételére sor kerülhetne.

Tizedszer: az elhaltak testét, ruházat nélkül egy legalább két ölnyi mélységű sírba kell helyezni, mésszel leönteni, és földdel betakarni, és a továbbiakban gondoskodni kell arról, hogy a vesztegintézet zárt területén lévő temetőbe illetéktelen személyek ne léphessenek be.

Halálbüntetés azoknak, akik tudatosan elhallgatják a járvány kitörését, továbbá intézkedések a tartományi előljáróságok által járvány esetén követendő intézkedéseiről

XXXI. §. Az összes előírás mellett, amelyek arról intézkednek, ha a pestis a vesztegintézetekből kitörne, és tovább terjedne, a tartományokban, városokban, vásárokon, falvakban, és várkastélyokban vagy egyes házakban a pestis tényleges jelei jelentkeznének (amelytől a végtelenül jószágos Isten óvjon mindenkit), ezenel megerősítjük a Mi dicsőséges atyánknak, és trónon elődünknek, Őfelségének VI. Károly császárnak 1738. november 3-án kiadott törvényét, amely halálbüntetést rendel el arra az esetre, ha bárki is a saját házában vagy szomszédságában kitört járványos betegséget eltitkolná, elhanyagolná, vagy elmulasztaná a hatóságnak történő jelentését, ugyanis ez esetben nem lehet azonnal a szükséges intézkedéseket megtenni, és a bajt csírájában elfojtani, így sokezer embertársa teljesen ártatlanul az életével fizetne az ilyen mulasztás, illetve ennek következtében a késve meghozott intézkedések miatt.

Következésképpen, ha városokban, vásárokon, falvakban, és várkastélyokban vagy egyes házakban a pestis kitörését igazolják, azonnal ülésre kell összehívni az Egészségügyi Bizottságot és a tartományi előljáróságot, megtárgyalandó, hogy teljes községek vagy egyes háztartások az ott tartózkodó személyekkel, állatokkal és eszközökkel együtt a körülményeknek megfelelő zárlat alá kerüljenek, hatósági záróőrizzettel és elkerítéssel a vész terjedésének megelőzésére, majd ezután minden érintkezést a környezettel meg kell szüntetni, a kutyák, macskák és házi szárnyasok leölendőek, és általában a fentiekben a vesztegintézetek kapcsán részletesen leírt összes intézkedés mintájára, kellő mértékkel, ténykedéssel és szakszerűséggel kell cselekedni.

Olyan körülmények ezek, amelyek között egyszerűbb, ha a részletekbe menő törvényi szabályozás helyett az előjáróságok az előrelátás és bölcsesség birtokában minden szükséges segítséget megadnak a rászorulóknak.

Az Egészségügyi Bizottságoknak és a tartományi előjáróságoknak elsőrangú kötelezettsége, hogy alárendeltjeik, de különösen a városi és a tartományi tisztiorvosok révén a járvány legcsekélyebb jeleire is felfigyeljenek, akiknek jelentési kötelezettsége minden más személlyel azonos, tehát a fentiekben említett halálbüntetést ilyen esetekben is alkalmazni kell, tekintet nélkül arra, hogy annak elmulasztását hanyagság, veszélyeztető kivárás, vagy bármilyen más okból tanúsított szándékos magatartás okozta.

Amennyiben a járványban megbetegedett személyek meggyógyulnak, és az összes árut a szigorú előírásoknak megfelelően megtisztították, vagy az elrendelt vesztegzár alatt mindenki egészséges maradt, és semmilyen rendzavarás nem történt, az embereknek és áruknak az alábbiak szerint lehet szabad mozgást engedélyezni.

Eljárási szabályok a vesztegzár utáni szabad mozgás engedélyezésére

XXXII.§. Különös gonddal kell megvizsgálni a vesztegzár idejét a kötelezetekkel együtt kitöltő egészségügyi segédszemélyzetet és az öröket, majd a közegészségügyi orvos, illetve sebész az előírásoknak megfelelően ismételt megvizsgálja a kötelezetteket, és amennyiben semmilyen tekintetben nem merülnek fel aggályok, az embereket, az állatokat, és az árukat még egyszer számba kell venni, majd a szabad mozgást csak ezután lehet engedélyezni, azonban ha gyanús körülmények merülnek fel, ha nem egyezik a személyek, állatok és áruk száma, illetve mennyisége a felvételi adatokkal, alapos vizsgálatot kell elrendelni, és ha ennek során a veszélyeket vagy kockázatokat nem sikerül teljesen tisztázni, a vesztegzár intézkedés alá vontakat tilos elbocsátani, és a felmerült kétségeket jelezni kell az előjáró Egészségügyi Bizottságnak, amely dönteni fog a további érdemi eljárás tekintetében.

Vesztegintézeti igazolás kiadása

XXXIII.§. A szabályoknak megfelelően letöltött vesztegzár után az igazgató illetékmentes bizonyítványt állít ki az érintetteknek, amelyben rögzíteni kell a személyek nevét, életkorát, testi alkatát, továbbá rövid leírást kell adni az állatokról és az árukészletekről is, megfelelően az 1769. január 31-én kelt utasításban foglaltaknak, majd ezt követően a vesztegintézeti kezelési díjak megfizetése után a személyek, állatok és áruk kibocsáthatók, illetve kiadhatók, azonban az előírásoknak megfelelő mértéken túli pénzátadás vagy ajándékok, illetve bárminemű ürüggyel adott juttatás követelése, illetve ráutaló magatartás tanúsítása miatt az elkövető hivatalvesztéssel sújtandó.

Gondosság a megtisztított áruk visszaszolgáltatásánál

XXXIV.§. Különös gondot kell fordítani arra, hogy a vesztegzár idejének letöltése után kibocsátottak, amennyiben erről közvetlenül nem maguk intézkednek,

méltányos áron juthassanak hozzá az útjuk folytatásához, illetve áruk fuvarozásához szükséges szállító eszközökhöz, áruikat az eredeti bálázott formában kapják vissza, és az igazgató által elvégzett felülvizsgálat után minden vagyontárgyukat visszakapják.

Utasítások a vesztegintézeti katonai őrség számára

XXXV.§. Minden vesztegintézetnek rendelkeznie kell a megfelelő katonai erővel, amely az előírásait és a mindenkori parancsait a saját feletteseitől kapja, egészségügyi tekintetben azonban alkalmazkodniuk kell a vesztegintézeti igazgató eljárási rendjéhez, és mind az intézet területén, mind azon kívül, amikor fedezetet és kíséretet biztosítanak az eljárás alá vonandó személyeknek, a legnagyobb gondossággal tartózkodniuk kell a közvetlen érintkezéstől, amennyiben azonban ez mégis bekövetkeznék, a katonai személyzetet minden időben és minden tekintetben, kivételezés nélkül ugyanúgy vesztegzár alá kell helyezni, mint bármely más polgári személyeket.

Alárendeltségi viszonyok a vesztegintézeti igazgató és a személyzet között

XXXVI.§. Minden érintettnek tudomásul kell vennie, hogy az intézet összes alkalmazottja, vagyis az orvosok, sebészek, káplánok, felügyelők, tolmácsok, lovas futárok, tisztító szolgák, és örök, függetlenül attól, hogy milyen számban és módon kerülnek alkalmazásra, közegészségügyi intézkedések terén a vesztegintézet igazgatójának kötelesek engedelmeskedni.

Következésképpen az igazgató köteles arról gondoskodni, hogy a székhelyén és azon kívül is, mindenki a legteljesebb mértékben tegye a kötelességét.

Hogyan kerülnek a hivatalok betöltésre

XXXVII.§. Közvetlenül Mi nevezzük ki az orvosokat, sebészeket, tolmácsokat, és káplánokat, valamint intézetigazgatókat, az Udvari Közegészségügyi Bizottság útján, azon személyek közül, akik előzetes szakértői vizsgálaton estek át a területi Közegészségügyi Bizottságoknál; ezzel szemben a személyzet további tagjait, akik a vesztegintézetek munkájához szükségeltetnek, tehát a felügyelőket, öröket, lovas futárokat, tisztító és más szolgákat, illetve minden további munkást a vesztegintézeti igazgató terjeszt a területileg illetékes Közegészségügyi Bizottság elé, amely a felettük a kinevezési és munkáltatási jogot gyakorolja, jegyzőkönyvileg rögzített eljárás alapján.

A vesztegintézet igazgatója bizonyos körülmények között átmeneti rendelkezéseket foganatosíthat

XXXVIII.§. Az igazgatónak kötelessége szorgalmazni, hogy az intézet hivatalnokai, szolgál és őrszemélyzete körében, továbbá a vesztegzár alá helyezett személyek között a szükséges rend, nyugalom, és egyetértés uralkodjék, tehát kötelessége minden viszálykodást vagy egyet nem értést megelőznie, illetve elnyomni, és hasonlóan a hivatalának ellátásához kapott tételes felhatalmazásokhoz, az előre nem látható esetekben és körülmények között is élhet hivatali hatalmával,

amennyiben a késedelem közveszélyt hozna magával, tehát kellő körültekintéssel és mértéktartással saját maga is hozhat átmeneti eseti intézkedéseket, köteles azonban haladéktalanul értesíteni az illetékes Közegészségügyi Bizottságot, és megvárni annak további utasításait.

Az igazgató havonta jelentés köteles tenni

XXXIX.§. Az igazgató köteles a készenléti személyzettel együtt mindenkor az állomás területén, a számára biztosított lakásban tartózkodni, engedély nélkül nem távozhatsz el, amennyiben azonban hivatali teendői elszólítják állomáshelyéről, távolléte idejére a vezetést egy a bizalmát élvező hivatalnoknak kell átadnia, aki visszatérésekor részletes jelentést köteles tenni az időközben történetekről, amelyekről az igazgató az illetékes Közegészségügyi Bizottságnak beszámol az egyébként is esedékes havi jelentéseiben, feltéve, hogy a gyakoribb jelentéstételt semmilyen rendkívüli esemény nem tette szükségessé.

Az igazgató maga nem folytathat kereskedelmi tevékenységet

XL.§. Az igazgató fő foglalatossága a hivatali kötelezettségek teljesítése, közvetve képpen tartózkodnia kell minden más tevékenységtől, például nem kereskedhet a vesztegintézeti árukkal, élelmiszerekkel, nem folytathat iparüzést, nem töltheti az idejét szórakozással és egyéb kapcsolódással, ugyanis ezek mind elterelnék a figyelmét a számára egyedül fontos hivatali kötelezettségek teljesítésétől; a vesztegintézet kulcsait senki másra nem bízhatja, és minden nyitáskor és záráskor köteles személyesen jelen lenni.

Tilos a kutyák macskák és más állatok tartása

XLI.§. A vesztegintézetben sem az igazgató, sem bárki más nem tarthat kutyát, macskát, madarakat, vagy más hasonló állatokat, amelyek az intézeti kórodban futkároznának, vagy röpködnének, a láncon vagy kalitkában tartás azonban engedélyezhető.

A személyzetnek tilos kereskednie a vesztegzár alá vont árukkal

XLII.§. Minden hivatalnoknak tilos a vesztegintézetben lévő árukkal kereskedni, vagy azokat használatba venni, függetlenül attól, hogy mindez a vesztegzár alatt, vagy utána történék.

Lőfegyvereket és minden más egyéb fegyvert be kell vonni a vesztegzár alá vont személyektől

XLIII.§. A vesztegzár alá vont személyeket fel kell szólítani a lőfegyverek, a lőszer, és minden más fegyver átadására, azokról a fertőző csomagolást, amennyiben így kerülnek átadásra, el kell távolítani, a fegyvereket a vesztegzár végéig külön kell őrizni, majd utána visszaszolgáltatni, és amennyiben a tulajdosok ezt kéri, az átvételről tételes elismervényt kell kiállítani.

Lelkigondozás

XLIV.§. Az intézkedés alá vont személyekkel tisztelettel, szeretettel, és mértéktartással kell bánni, ugyanis a közegészségügyi előírások által megengedett keretek között testi és lelki épségükről is gondoskodni szükséges: következésképpen a körülményeknek megfelelően lehetővé kell tenni számukra, hogy a szentmise áldozat vigaszában az elkerülhetetlen korlátok között és a fertőződő érintkezés elkerülésével olyan gyakran részesüljenek, ahogyan ez egyáltalán lehetséges, és a szentségek kiszolgáltatása hasonló rendszabályok mellett a betegek részére is megtörténhessék, tehát a kápolnát olyan helyen kell működtetni, ahol az elzárt helyeken tartózkodó személyek rálátnak a szentmise történéseire, és azon így részt vehetnek.

Végrendeletek

XLV.§. Amennyiben a vesztegintézkedés alá vont személy végrendelkezni óhajtana, ezt számára engedélyezni szükséges, *testamentum privilegiatum* formájában, amelyben minden ünnepélyesség mellőzésével csak a *probatio naturalis* szükségeltetik, az igazgató, az orvos, a sebész, a káplán, a tolmács, a felügyelő, a szolgák, illetve a vesztegintézet bármilyen minőségű alkalmazottja, ilyen végrendeletben örökösként nem nevezhetők meg, a hagyatékából sem részesülhetnek, és a végrendelet végrehajtói sem lehetnek, tehát minden ilyen felhatalmazás vagy bármilyen megbízás érvénytelennek tekintendő, azon eset kivételével, amelyben az elhunyt ezt saját kézírásával foglalja be a végrendeletbe, a kedvezményezett rokon kötelékben áll, vagy az írástudatlan örökhagyó tanúk előtt egyértelműen úgy nyilatkozott, hogy végakarata szabad elhatározásból, minden kényszerszertől mentesen született.

A vesztegzár ideje alatt bekövetkezett elhalálozás esetén az igazgató két tanú jelenlétében a hagyatéki értéktárgyakról, árukészletekről, pénzről, ingóságokról, és az elhunyt mindennemű tárgyáról leltárt köteles felvenni, majd megküldeni a Közegészségügyi Bizottságnak, amely azt továbbítja az illetékes igazságügyi hatóságnak, és az igazgató felé is intézkedik a hagyaték átadásához szükséges teendőkről.

Temetés

XLVI.§. Az igazgató minden halálesetről köteles jelentés küldeni a Közegészségügyi Bizottságnak, amely a vesztegzár alá vont személyek, az örök, a szolgák vagy más, hatáskörébe tartozó személyek körében történt, és senkinek nem adhat engedélyt a halott megérintésére, elmozdítására, vagy áthelyezésére, amíg a vesztegintézeti orvos vagy sebész az előírásoknak megfelelő óvintézkedések betartásával a szemlélt el nem végzi. Amennyiben a szemle során semmilyen veszélyeztető jelet nem tapasztalnak, az elhunytat a szolgák és más személyek kellő elővigyázatossággal, minden fertőződéstől tartózkodva, felemelhetik, és elvihetik a vesztegintézet halottjainak fenntartott temetőbe, ahol a temetés egy legalább két rőfnyi mélységű sírban, ruházat nélkül, a szokásos közegészségügyi előírások betartása mellett történik. Amennyiben azonban a holttesten járványos jelek tűnnek fel, az igazgató gondoskodjék arról, hogy a tetemre oltatlan égetett meszet helyezzenek, és a sírgödör földdel történő betakarása igen alaposan történjék.

A szabad közlekedés engedélyezése

XLVII.§. Miután az igazgató saját szemével meggyőződött arról, hogy az elbocsátásnál minden rendben megtörtént, és nincs számszerű eltérés a személyek, állatok és áruk tekintetében, részletesen meg kell vizsgálnia, hogy az ajtókon, ablakokon, padozaton és zárokon, továbbá egyéb tárgyakon észlelhető-e bármilyen károsodás, ugyanis azokat becsléssel értékelni kell, és rá kell terhelni a távozó személyekre. Utóbbiak vonakodó magatartása esetén a szabad mozgás nem engedélyezhető, és erről értesíteni kell a Közegészségügyi Bizottságot.

Az igazgató kötelessége az alkalmazott közegészségügyi felügyelők munkájának kijelölése, és a kapcsolódó rendészeti feladatok ellátása.

XLVIII.§. Ahol felügyelőket alkalmaznak, hogy segítsék az igazgatót kötelességei teljesítésében, azokat az igazgató rendeltetésszerűen állítsa munkába, és saját felelőssége gondoskoni arról, hogy saját kötelezettségeiket a mindenkori rendelkezéseknek megfelelően végezzék; gondoskodják az igazgató arról is, hogy az áruk mentesítését végző épületben, és általában mindenhol a legnagyobb tisztaság uralkodjék, a rendészeti szabályok betartása mellett, és személy szerint őt, tehát nem valaki mást kell kihallgatásra rendelni, ha valamilyen gondatlanság történik, ugyanis az igazgató személyes felelőssége a szükséges eszközök biztosítása, bevetése, és hatékony alkalmazása, és a vonakodók engedelmességre kényszerítése, és amennyiben minden figyelmeztetése hatástalan maradna, a kötelességüket nem teljesítőket az előírásoknak megfelelően el kell távolítani a hivatalukból.

Megelőző intézkedések a járványos állatbetegségek esetén, amelyekről rövidesen további törvényi szabályozás fog megjelenni.

XLIX.§. Mind a vesztegintézetekben, mind a tartományok Közegészségügyi Bizottságainak fáradhatatlanul gondos munkálkodása révén arra is legalább a fentiekhez hasonló figyelmet kell fordítani, nehogy az állatok között behurcolt dögvész keletkezzék, és ezen célból veszélyeztető állategészségügyi helyzetben a környező területeken a szükséges útelzárásokat és őrségeket fel kell állítani, azon előírásoknak megfelelően, amelyek máris rendelkezésre állnak, illetve további részletek figyelembe vételével csak ezután kerülnek előírásra és kiadásra.

Egyebekben a Török Birodalomból behozott állatokat minden időben fokozott éberséggel kell szemrevételezni, és azon időszakokban, amelyekben ott mind emberek, mind állatok tekintetében a szokásos közegészségügyi viszonyok uralkodnak, tehát a vesztegzár ideje 21 nap, minden nem gypjas szőrzetű állatot folyóvízbe történő behajtással kell alkalmassá tenni a tartományainkba történő áthajtásra.

Ennek során az alábbi előírásokat kell betartani:

Először: a behajtás áramlással szemben történjék.

Másodszor: ne átkelőhelyek közelében végezzék, ahol emberek nagyobb csoportjai gyűlhetnek össze, hanem más helyen, ahol nem áll fenn a közvetlen fertőződés veszélye.

Harmadszor: a behajtás szokványosan az igazgató és egy vezető tisztviselő jelenlétében történjék, vagy egy általa kiküldött, ugyancsak felelős bizalmi

személy jelenlétében, amennyiben ő maga akadályoztatva lenne ezen kötelezettségének teljesítésében.

Negyedszer: a pénzek átadása és átvétele esetén az elővigyázatossági szabályokat be kell tartani, és gondot kell fordítani arra, hogy semmilyen fertőződésre alkalmas érintkezés ne történjék, tehát a vonatkozó tárgyalásokat is a másik féltől kellő távolság betartásával kell végezni.

A fentiekől eltérő minden más esetben az állatokra és az emberekre is a szigorúan előírt vesztegzári utasításokat kell alkalmazni.

Eskümint a vesztegintézeti igazgatók számára

Én N.N. ezennel fogadom, és esküszöm a mindenható Istenre, hogy a legkegyelmesebb előírásoknak megfelelő közegészségügyi szabályokat, és azokon belül különösen a hivatalomra vonatkozó utasításokat minden részletében hűségesen követem, a vesztegintézetekre és a vesztegzár alá vont személyekre a parancsoknak megfelelő figyelmet fordítom, és minden tőlem telhető gondossággal és erővel megakadályozom a járványok terjedését, ennek érdekében az alárendeltjeimet is minden tekintetben mozgósítom, és mindent elsőrendű feladatommak tekintek, ami egy becsületes, figyelmes, és kötelességeit teljesítő vesztegintézeti igazgatónak a hivatali kötelezettsége, és nem hagyom magamat félrevezetni ajándékokkal, baráti vagy ellenségtől jövő ajánlatokkal, vagy bármilyen hátsó szándékokkal. Isten, és a malasztal teljes szeplőtlenül fogant Szűzanya, Mária Istennek szent anyja, és a szentek egyetemessége engem úgy segíljen, Amen.

III. Utasítások a közegészségügyi orvosok és sebészek számára, akik a vesztegintézetekben állnak alkalmazásban

Kötelezettségek

I.§. A Közegészségügyi Bizottságok feladata, hogy a vesztegintézeti igazgató mellé, amennyiben maga az igazgató nem sebész, és a körülményeknek megfelelően a kisebb vesztegintézetekben, ahol kevesebb munka adódik, mindkét feladatot képes lenne ellátni, mindenhol megfelelő orvosok és sebészek álljanak a rendelkezésére. Ennek megfelelően a feladatuk nemcsak abban áll, hogy a vesztegzár alá vont személyek egészségi állapotát ellenőrizzék, hanem általában a betegségek terjedése ellen, közös éberséggel, minden segítséggel rendelkezésre álljanak.

A vesztegintézeti igazgató minden utasítását engedelmesen kell teljesíteni, ez ugyanis olyan kötelesség, amely minden intézeti alkalmazottra kiterjed, és a szerénység, az istenfélő magatartás, a becsületesség, az ellenállás minden csábításnak, és a józan életmód, mind olyan feltételek, amelyeket minden intézeti állásra jelentkező orvosnak és sebésznek figyelembe kell vennie, és a fentiek ellen történő bármilyen vétkezés azonnali egyoldalú hivatalvesztéssel jár, sőt még további büntetéseket is számításba kell venni, amennyiben ezt a körülmények indokolják.

Ezen hivatal elsőrendű kötelezettsége abban áll, hogy gondosan ügyelni kell a beérkező, a vesztegzár alá vont, és az elbocsátott személyek egészségi állapotára, ennek megfelelően az első és a harmadik esetben a kellő távolság betartásával a legnagyobb gondossággal kell a vizsgálatot elvégezni a felvételre kerülő és a vesz-

tegzárát teljesített személyeknél, ugyanis amennyiben járványra utaló tünetek állapíthatók meg, az igazgató haladéktalanul értesítendő, és ez esetben mind az igazgató, mind az orvos vagy a sebész a legnagyobb gondossággal köteles mindent végrehajtani, amit a jelen előírások kötelezővé tesznek a járványos betegségek észlelésénél.

A szemlézés értelemszerűen megfelelő távolságból történik, amennyiben azonban közvetlen érintkezést igényel, mivel azt a körülmények, a veszély természete, vagy az eset bizonytalansága azt szükségessé teszik, a sebészt fertőződöttnek kell tekinteni, és szabadságát korlátozni kell, pontosabban a vesztegár alá vont személyekkel együtt kell a teljes időt eltöltenie.

Tartózkodás a hivatali helyen

II.§. A hivatalába beiktatott orvos vagy sebész tevékenységének helyét nem hagyhatja el az illetékes Közegészségügyi Bizottság engedélye nélkül, és folyamatosan rendelkezésre kell állnia általában és részleteiben is az egészségi állapotok ellenőrzése érdekében.

Térítésmentes gyógykezelés az intézeten belül

III.§. Az orvosok és a sebészek kötelesek térítésmentesen kezelni a személyi állományt és az intézkedés alá vont személyeket, díjazást nem kérhetnek a hivatali kötelezettségeik teljesítéséért, és az alkalmazott orvosságokért is csak igen méltányos árat kérhetnek.

Az igazgató tartson fenn jó személyi kapcsolatokat az orvosokkal és sebészekkel, és minden beérkező egészségügyi vonatkozású döntésről illetve utasításról azonnal közölje az őket érintő részleteket, annak érdekében, hogy ezen a kiemelkedően fontos szakmai területen együttes szorgalommal és ügybuzgalommal végezhesék közös munkájukat.

Levelezés a Közegészségügyi Bizottság tisztiorvosával

IV.§. A vesztegintézek ügyében illetékes tisztiorvossal, aki egy sebésszel dolgozik együtt, folyamatos levelezési kapcsolatot kell fenntartani, és időszakos jelentés kell tenni az egészségügyi állapotokról.

Mindenben támogatni kell az igazgatót

V.§. A sebész vagy az orvos az igazgatóval együttesen írja alá a vesztegár idejének kitöltéséről szóló bizonyítványt.

A körülményeknek megfelelően, a kisebb személyzettel dolgozó intézetekben a sebész segít az igazgatónak a hivatali teendők ellátásában, és együttesen munkálkodnak a közös érdekében.

Naponta kell jelentést tenni az igazgatónak az intézkedések alá vontak egészségügyi állapotáról

VI.§. A sebész naponta érdeklődjék a vesztegár alá vont személyek állapotáról, erről tegyen jelentést az igazgatónak, és minden pontosan teljesítsen, amiről az

utasítások rendelkeznek, illetve ami közvetlenül vagy közvetve hivatali illetékeségi körébe tartozik, és ennek érdekében az igazgatóval együtt minden nap emlékezzék a hivatali esküjére, természetesen annak pontos betartásával együtt.

Vesztegintézeti orvosok és sebészek eskümintája

Én N. ezennel fogadom, és esküszöm a mindenható Istenre, hogy a legkegyelmesebb előírásoknak megfelelő közegészségügyi szabályokat, és azokon belül különösen a hivatalomra vonatkozó utasításokat minden részletében hűségesen követem, minden figyelmemet a vesztegzár alá vont személyekre egészségi állapotának megfigyelésére fordítom, legjobb tudásommal állok a rendelkezésükre, és minden erőmmel biztosítom a szükséges segítséget, a veszélyes körülményeket nem hallgatom el, és mindenkor olyan magatartást tanúsítok, amely méltó egy közegészségügyi alkalmazásban álló sebészhez, és nem hagyom magamat félrevezetni ajándékokkal, baráti vagy ellenségtől jövő ajánlatokkal, vagy bármilyen hátsó szándékokkal. Isten, és a malasztal teljes szeplőtlenül fogant Szűzanya, Mária Istennek szent anyja, és a szentek egyetemessége engem úgy segítjen, Ámen.

IV. Utasítások az egészségügyi segédszemélyzetnek, vagy öröknek, akiket más helyen és névvel Guardiano-nak is neveznek

Kötelességek

I.§. Annak érdekében, hogy a vesztegintézetekben a szükséges felügyelet, árutisztítás, rakodás és más ezekhez hasonló tevékenység elvégezhető legyen, erős, egészséges, szerény, ügyes, és józan életű keresztény hitű emberekre van szükség, akik a fentiekben az igazgatóknak előírt kötelezettségeket a gyakorlatban teljesítik, de természetesen nem azt a hivatali munkát végzik, ami az igazgatónak vagy a beosztott tisztviselőknek a kötelezettsége.

Utóbbiak tehát ebben a vonatkozásban is emlékezzenek hivatali esküjükre, amelynek megszegése súlyos büntetéssel, sőt halálbüntetéssel is járhat, amennyiben ezt a körülmények indokolják.

Gondosság a fertőződés elkerülésére

II.§. Ügyeljenek arra, hogy a vesztegintézetben belüli, különböző osztályokban elhelyezett személyek és használati tárgyaik ne kerüljenek érintkezésbe egymással, és ez még kevésbé történhessen meg az intézetben kívüli személyek és tárgyak tekintetében; amennyiben ilyen esemény szándékosan vagy gondatlanul mégis előfordulna, azt az igazgatónak testi fenyítés és halálbüntetés terhe mellett jelenteni kell, ugyanis elhallgatás esetén a szükséges intézkedéseket nem lehet megtenni. Minden más körülményről, az egészséget, a rendészetet, a békességet és a nyugalmat illetően, amennyiben ezt a jelentőségük indokolja, ha a vesztegintézeti tartózkodás idejében, vagy egyébként bárhol történnek, azokról az igazgató felé azonos következmények terhe mellett kell jelentést tenni.

További kötelezettségek

A vesztegzár alatt álló személyekkel barátságos és udvarias magatartást kell tanúsítani, az igazgató utasításainak készségesen tegyenek eleget, kötelezettségeiktől ne térjenek el ajándékok, fenyegetések, baráti vagy ellenséges szándékok hatására, következésképpen elégedjenek meg az előjáróik által biztosított javadalmazással és juttatásokkal, a gondjaikra bízott tisztítandó árukat kellő figyelemmel kezeljék, óvják meg azok állagát, és minden más egyéb vonatkozásban engedelmesen teljesítsék az igazgató utasításait.

Munkamegosztás az elvégzendő feladatokban

IV.§. A személyzet ezen tagjai között, ha nagyobb számban dolgoznak az intézetben, megfelelő munkamegosztást kell bevezetni, hogy a kötelezettségek és a munka terhek elosztása egyenletesen történjék, és az igazgató e tekintetben senkinek a pártját ne foghassa, és minden a pontos beosztás szerint történjék.

Munkavégzési előírások

V.§. Azok a betartandó eljárások, amelyek során a munkások a fertőződő csomagolás eltávolítását végzik, a fertőződő bálákat megnyitják, kézzel átfűrik, átkeverik és kiszellőztetik, az árúk értékének megőrzése érdekében az igazgató részére adott utasításokban részletesen szerepelnek, tehát az igazgató a munkásoknak ezeket a kötelezettségeket szóban pontosan magyarázza el, sőt a vesztegintézkedés alá nem vont árukon személyesen is mutassa be, ugyanis egy ilyen oktatás lényegesen hatásosabb, mint egy írásos anyag elismétlése.

A munkások kötelesek az igazgatónak akkor is engedelmeskedni, ha gyanús esetben többszöri ismételt vizsgálatnak veti alá ugyanazt az árut, éjszaka pihenhetnek a gyapottbálákon, vagy más hasonló szállítmányokon, ugyanis a közjó érdekében folytatott tevékenységet végeznek.

Az igazgató a munkásoknak az utasításokat minden esetben a helyileg szokásos nyelven magyarázza el, és olvassa fel, de ne csak akkor, amikor munkába állításuk történik, hanem évente két alkalommal is szorgalmazza, egy-egy meghatározott napon, és ekkor arra is hívja fel a figyelmüket, hogy milyen kötelezettség és felelősség terheli őket.

A betegségek minden nyomát fel kell fedezni

VI.§. Amennyiben betegség lép fel a vesztegzár alá helyezett személyek között, azt haladéktalanul jelenteni kell az igazgatónak, testi fenytés és halálbüntetés terhe mellett semmilyen nyomot sem lehet eltüntetni, ha egy valódi járványos betegség tünetei jelentkeznének.

Levelek, pénz, és élelmiszerekre vonatkozó elővigyázatossági szabályok

VII.§. Élelmiszerek, levelek, és pénz átadásánál a legszigorúbban kell ügyelni arra, hogy érintkezés ne keletkezzék, és erre vonatkozóan a munkások és az örök kapjanak meg minden gyakorlati tanácsot az igazgatótól.

Engedély nélkül senki sem engedhető be a vesztegintézeti házakba

VIII. Az igazgató előzetes tudomása nélkül senki sem léphet be a vesztegzári házakba, azokat ugyanis állandóan zárva kell tartani, hogy az intézet területén közlekedő bármely felelőtlen személyek, vagy a tisztítómunkások asszonyai és gyermekei oda be ne tévedhessenek, következésképpen senki másnak nincs engedélye, csak azoknak, akik az intézetben kezelt árukat ellenőrzik, a munkát végzik, és más közegészségügyi feladatot teljesítenek. Az a személy, aki az igazgató engedélyét megszerzi, annak jelenlétében csak a zárórácson keresztül, és a szükséges távolság betartásával tekintheti meg a vesztegzár alá vont személyeket, és megbeszélést is csak így folytathat velük, és az ilyen személyt soha nem szabad szem elől téveszteni.

Vagyontárgyakból sem szabad elvenni

IX.§. A vesztegintézetbe kerülő árukból a tulajdonos és az igazgató engedélye nélkül semmit nem lehet elvenni, függetlenül attól, hogy azok fertőződésre képesek-e vagy sem, illetve az eltulajdonítás a tisztás előtt, közben vagy utána történék.

Tisztasági előírások

X.§. A vesztegintézetben, különösen az udvarokon és az átjárókban folyamatosan a legnagyobb tisztaságot kell fenntartani, és az igazgató által elrendelt heti váltásoknak megfelelően a belső munkát végző szolgák a belső tereket, a külső munkások a külső tereket szorgalmasan söpörjék fel, és a földre került fertőzőképes hulladékot a legnagyobb gondossággal gyűjtsék össze, és alaposan égessék el.

Alsó és felső ruházat

XI.§. A vesztegzár idejét töltő személyek felső ruházatát, és a kimosott alsó ruházatát szárító kötélén a szabad levegőn kell kifüggeszteni, és azt az örök kötelesek folyamatosan ellenőrzés alatt tartani.

Fogdamesteri szolgálat

XII.§. A tisztítómunkások közül az igazgató által legügyesebbnek tartott személy látja el a fogdamesteri feladatokat, akinek az a feladata, hogy gondosan ügyeljen minden *praevaricatio*-ra, azaz az előírások minden nemű megsértésére, a vesztegzár alá helyezett személyektől minden eszközt, fegyvereket és más egyebet begyűjtsön, amivel önmagukban vagy másoknak kárt okozhatnak, továbbá gondoskodjanak arról, hogy semmiféle olyan tárgy ne maradjon náluk, amivel a vesztegintézetből való esetleges szökésüket előkészíthetnék. Köteles azoknak a személyeknek, akiket fogdába kell zárni a nagyobb biztonság érdekében, élelmezési ellátást biztosítani, kerülve a fertőződés lehetőségét, ha ő maga nem akar a vesztegzár hatálya alá kerülni, rendszeres beszélgetést folytasson velük az elővigyázatossági szabályok betartása mellett, vegye igénybe a vesztegzáron belüli munkások segítségét annak kiderítésére, hogy a kötelezettek között folyik-e valamilyen előkészület a szökésre bármelyik vesztegzári épületben, és végül az is feladata, hogy a kötelezett személyek biztonságban és állandó elzárás alatt legyenek.

A futárok kötelezettségei

XIII.§. Futárok, amennyiben alkalmazásra kerülnek, eskü alatti kötelességük legyen, hogy titokban a határt se emberek, se szállítmányok ne léphessék át, ugyanis mindenki, aki a török oldalról jön, köteles jelentkezni a vesztegintézetben, továbbá gondoskodjanak arról, hogy az árúk behozatalánál és az állatok folyóvízzel történő tisztításánál a felügyelet biztosítva legyen, hogy csak a marhalevélben feltüntetett számú állatot, tehát nem többet és nem kevesebbet hozhassanak be a kereskedők az országba a fertőződés elkerüléséhez szükséges rendszabályok betartása mellett, mindezeken túl pedig azt is biztosítsák, hogy az előírásoknak megfelelő illetéket az utazók pontosan és szabályszerűen befizessék. A futárok semmit sem titkolhatnak el a közegészségügyi körülményekről, a tudomásukra jutott szándékokról, a fertőződő érintkezésekről, vagy betegeségi tünetekről, hanem mindent jelenteni kötelesek az igazgatónak, annak tudatában, hogy hivatali eskü hatálya alatt állnak, amelyet csakúgy mint a tisztítómunkások, közvetlenül munkába lépésük előtt tettek.

Eskümintá felügyelőknek, futásoknak és tisztítómunkásoknak

Én N. ezennel fogadom, és esküszöm a mindenható Istenre, hogy a legkegyelmesebb előírásoknak megfelelő közegészségügyi szabályokat, és azokon belül különösen a hivatalomra vonatkozó utasításokat minden részletében hűségesen követem, a vesztegintézet igazgatójának mint hivatali előjárómnak engedelmeskedem, minden emberileg lehetséges módon követem figyelemmel a környezetemben zajló eseményeket, és különösen a járványos betegségek terjedése ellenmegkülönböztetett elővigyázatosságot tanúsítok, és minden említésre méltó eseményről kelő időben jelentést teszek az igazgatónak, és általában mindent elsődleges kötelességemnek tekintek, erkölcsileg és tevőlegesen is, ami egyáltalán feladatát képezheti egy felügyelőnek, tisztítómunkásnak vagy lovas ellenőrnek, és nem hagyom magamat félrevezetni ajándékokkal, baráti vagy ellenségtől jövő ajánlatokkal, vagy bármilyen hátsó szándékokkal. Isten, és az áldottan, szeplőtelenül fogant Szűzanya, Mária Istennek szent anyja, és a szentek egyetemessége engem úgy segítjen, Ámen.

A tisztítási illetékekről

XIV.§. Tekintettel arra, hogy mindez ideig a vesztegintézetekben a legkülönbözőbb illetékekkel számoltak, például azok esetében, amelyek nem fertőződnek, vagy kisebb terjedelműek, tehát kevesebb helyet foglalnak el, vagy amelyeknek nagyobb a munkaigénye a tisztítás során, a többiekhez képest nagyobb mértékben terheltek fizetési kötelezettséggel, a kereskedelem és a közlekedés könnyítése érdekében úgy döntöttünk, hogy az illetékeket pontos és egységes alapokra helyezzük, az alábbiakat írjuk elő:

Tisztítási illetékszabályzat,
amelyet minden működő vagy a jövőben létesítendő vesztegintézet
betartani köteles, és az intézkedés alá vont személyeket
ezen túlmenően semmilyen más indokkal nem terhelheti

Először: Mindazon árukért, amelyek a fentiekben rögzített szabályok szerint nem fertőződnek, tehát mentesítést sem igényelnek, csak abban az esetben illeték-kötelesek, ha azokról fertőződő csomagoló anyagot és kötözést kell eltávolítani, utóbbi esetben ugyanis mázsánként, illetve bálánként, 100 font súlyhatár alatt 7½ korona fizetendő.

NB. Olyan áruk esetében, amelyek általában nem ömlesztve, illetve bálában kerülnek szállításra, súlyegységre számítandók át, és a fenti mérsékelt illeték alá esnek.

Ezzel szemben a gabonaféleségek, bármely határvidéken történő behozatal esetén mentesülnek az illeték alól.

Másodszor: ha a bejelentett áruk mázsa- vagy bálásúlya a fenti mértéket nem éri el, 50 font súlyhatárig lefelé 4 korona, ez alatt csak 2 korona fizetendő.

Harmadszor: amennyiben a bejelentett áru átvételt, fertőződő csomagolás, kötőzőanyag hiányában mentesítést nem igényel, mivel mindezek nélkül érkezett, minden további nélkül a tulajdonos rendelkezésére bocsátható, minden egyes mázsa málháért 3 koronát, illetve súlyhatár alatt 1½ koronát kell fizetni.

NB.: A súlyt bruttó-ban, tehát nem nettó-ban kell számítani, ezeken túlmenően semmilyen mentesítésre való hivatkozással nem lehet pénzt követelni.

Negyedszer: a fertőződő áruk illetéktáblázata

1. Gyapot és gyapotból készült termékek	
100 font nyers vagy fonott gyapotért, megfestve vagy anélkül	15 kr.
gyapotból készült cájg-anyag, kelme, stb. darabonként	¼ kr.
2. Élelmiszerek és más hasonló fogyasztási cikkek, amelyek	
vesztegintézkedés alá esnek, málhánként számolva	10 kr.
3. Vászón és kender	
100 font kenderért	16 kr.
egy vég vászónért	½ kr.
100 borbély kendőért, ingért, vagy más hasonló vászónáruért	10 kr.
100 font kötélért	16 kr.
4. Szörme és állati bőrok	
ökör- vagy tehénbőrért, kikészítve vagy anélkül	½ kr.
hasonló lóbőrért	½ kr.
medvebőrért	1 kr.
szarvasbőr takaróért	½ kr.
kőszáli kecskebőrért	¼ kr.
farkasbőrért	½ kr.
100 db. birka-, vagy báránybőrért, kikészítve vagy anélkül	15 kr.

100 db. nyúl, vadmacska, hermelin, mókus, vagy nyest bőr, illetve ezekhez hasonló nyúzott bőrök	10 kr.
hiúzbőr	¼ kr.
rókabőr	¼ kr.
rókafarok, nyersen bálázva	30 kr.
NB.: ha más bőrök fordulnának elő, az illetéket annak alapján kell megállapítani, hogy a fentiek közül leginkább melyikhez hasonlítanak.	¼ kr.
kikészített szőrme vagy bélésanyag, függetlenül az állat eredeti fajtájától, darabonként	¼ kr.
kordóbai, szattyán- és muzsmai bőrök egy darabban vagy eredeti nagyságban	1/8 kr.
kecskebőr tömlő	¼ kr.
egy pár magasszárú török lábbeli	¼ kr.
egy pár csizma	30 kr.
egy pár török papucs	15 kr.
egy bálára való nagyobb méretű szíjjak	
ugyanaz kisebb méretben	
5. Növényi magvak mázsánként, ha tisztításra kötelezett	7 ½ kr.
6. Gyapjú és gyapjúárúk	
100 font birkagyapjú	15 kr.
egy vég kelme	1 kr.
egy török szőnyeg	½ kr.
egy lópokróc	½ kr.
etetőzsák lovaknak	½ kr.
100 db. gyapjúöv	10 kr.
egy kabát, felsőruha, vagy ehhez hasonló, darabonként	½ kr.
7. Selyem és selyemárúk	
egy mázsa selyemfonál	25 kr.
egy mázsa selyemáru	25 kr.
8. Dohány, 100 font súlyban	7 ½ kr.
9. Állatok	
egy ökör vagy tehén, fajtabéli megkülönböztetés nélkül	3 kr.
egy borjú	1 ½ kr.
egy ló	3. kr.
egy birka	1 kr.
egy bárány	½ kr.
egy disznó	2 kr.
egy kecskebak illetve kecske	1 ½ kr.
minden egyéb beérkező állat, szárnyas, vagy bármilyen más	1 kr.

A Horvátországban járványveszély mentes időkben alkalmazható határkerítésekről, amelyek a határon folyó, feltétlenül szükséges kétoldalú kereskedelmet mozdítják elő

XV.§. Annak érdekében, hogy a katonai határörvidéken és azok szomszédságában könnyítéseket vezessünk be a mindennapi élet folytatásához nélkülözhetetlen kereskedéshez, már 1768-ban legkegyelmesebb hozzájárulásunkat adtuk ahhoz, hogy a feltételeknek megfelelő településeken közvetítő határkerítéseket állítsanak fel, és azokat a már említett kereskedés céljaira használják. Ezennel tehát megerősítjük az említett rendeletünkben foglalt szabályoknak megfelelő gyakorlatot, és jelen rendeletünkben is közzétesszük a vonatkozó szabályokat, hogy mindenki azokhoz tarthassa magát, és teljesen nyilvánvaló legyen, hogy ezt az eljárási módot a kereskedelem és a forgalom tekintetében különös megfontolásból csak a nem fertőződő anyagokra engedélyezzük a vesztegintézetek megkerülésével, és csakis abban az esetben, ha az általánosan jó közegészségügyi állapotok ezt lehetővé teszik, azonban a kölcsönös élelmezési helyzetre tekintettel bevezetett gondoskodás sem nélkülözheti a határozott rendszabályokat, amelyek mindenkor azt a célt szolgálják, hogy teljesítsék azokat a célkitűzéseket, amelyek a főszabályok mentén a járványos betegségek határokon történő feltartóztatását szolgálják.

Azok a szabályok, amelyek szerint a fennálló, vagy a jövőben bárhol és bármikor felállítandó közvetítő határkerítések működtethetők és létesíthetők, az alábbiak szerint engedélyezzük:

Először: A Törökországgal határos határör ezredek területén, amelyeken át fő közlekedési utak vezetnek a határ túloldalára, tehát a fő kordon őrhelyek mellett, vagyis a likkai ezred területén Kuk-nál, az ottocsányi ezred területén Tichevo-nál vagy Radanovác-nál, az ogulini ezred területén Ragivoca-nál, a szluini ezred területén Nro-nál vagy Gnoiniza-nál lehet ilyen közvetítő kerítéseket felállítani, amelyeket a kész tervek alapján kell telepíteni a közvetlen érintkezés megakadályozására, az őrség állomáshelye mellett a török határ mentén, egy-egy öt láb magas kettős kerítés formájában, hozzáépítve a már fennálló egészségügyi záróvonalhoz, egymástól 1 ölnyi távolságban, közöttük több vályúval a gabona és a só átöntéséhez, kisebb rakodóhellyel az áruk elhelyezéséhez, és egy őrszobával az ügyeletes tiszt részére.

Az így telepített biztonsági átadóhelyen ezután

Másodszor: ezeken a helyeken csak olyan árukat lehet forgalmazni, amelyek az alábbi 5. pontban felsorolt nem fertőződő élelmiszerek közé tartoznak, ezzel szemben

Harmadszor: minden kereskedelmi forgalmazású vagy fertőződő árut, amely mentesítésre kötelezett, a tulajdonossal együtt vissza kell küldeni a határról, vagy saját kérésére kíséret mellett át kell adni a vesztegintézetnek, továbbá

Negyedszer: ez a határmenti kereskedés hetenként egyszer, csütörtökön folytatható, nyári időszakban reggel 5 órától este 5 óráig, télen reggel 8 órától vagy a nappali világosság kezdetétől este 4 óráig, ezeken az órákon és napokon kívül minden tevékenység tilos.

Az engedélyezett áruk a következők:

Ötödször: a határ innenső oldalán szolgálatot teljesítő személy jelenlétében az a tengeri só, amely Buccari, Zengg és Karlobag császári és királyi raktáraiból származik, a határ túloldaláról búza, kukorica, köles, zab, árpa, zöldbab és szárazbab, ami a határőr személyzet élelmezéséhez szükséges, továbbá nyers vas, malomkövek és más egyebek, illetve igavonó állatok, mint például lovak és szarvasmarhák, és ugyancsak az ellátáshoz szükséges különböző sertésfajták, ez utóbbiak azonban csak abban az esetben, ha a folyókba fürdetésre betemelhetők, és nem érkeznek hírek a környező vidékről az állatok esetleg előforduló elhullásáról, továbbá rendelkezésre áll az illetékes Közegészségügyi Bizottság betartandó intézkedések mellett adott engedélye, az állatokkal való kereskedést azonban az egyéb termékekkel szemben nem hetenként, hanem csak havonta egyszer lehet lebonyolítani, hogy ez a megjelenni köteles vesztegintézeti tisztviselők ne akadályoztassanak egyébirányú szolgálati kötelezettségeinek teljesítésében, ez a nap különben egybeesik a többi termék értékesítésének napjával, azonban Kuk-ban a mindenkor hónap első csütörtöki napja, Tichevo-ban vagy Radanovac-ban a második, Rakivicá-ban a harmadik, Gnoinizában pedig a negyedik.

Hatodszor: a termékek átjuttatása, vagy átömlesztése során a következő szabályokat kell betartani: a gabonaféleségeket és a sót az erre a célra kialakított vályúkon kell átönteni az egyik oldalról a másikra, és a határ innenső oldalán a vályú végénél egy üres tartályt vagy tálat kell elhelyezni, amiben az átömlő termék felfogható, fölötte azonban egy rácsot kell elhelyezni, hogy az a gabonával együtt esetleg átömlő, fertőzőképes zsákdarabokat kiszűrhesse.

A nyersvasat és a malomköveket minden csomagolóanyag eltávolítása után a két kerítés közötti térből az innenső oldalra átnyúló pallókra kell helyezni, és amennyiben a határ innenső oldalán lakó alattvalók pénzt vesznek át a török alattvalóktól, azt mentesítés céljából minden további felhasználás előtt meleg ecettel teli edénybe kell dobni.

Állatokkal folytatott kereskedelemben mindenféle szerszámozást le kell venni, és a már említettek szerint kell eljárni.

Hetedszer: az összes fentiekben leírt szigorú előírás betartásának ellenőrzése a záróvonalnál szolgálatot teljesítő tiszt feladata, aki az áruátadásra kijelölt napon a mellé adott legénységgel együtt a kerítésnél foglal helyet, kerülve minden fertőződésre alkalmas érintkezést, is figyelemmel követi a termékek átadását, hogy az engedélyezettekén kívül semmi más ne kerüljön át a túloldalról, és személyes kötelessége, hogy a közvetítő helyek közvetlen közelében mindkét oldalon éberen őrködjék az őrség, hogy a kerítések természetes elhasználódása miatt lehetséges szabálytalanságokat is azonnal megelőzhessék, így minden szabályellenes érintkezés, vagy fertőződő árú behozatala kellő időben elháríthatóvá váljék.

A fentiekből következően aggodalomra legkevesébb okot adó körülmények között, a részletesen leírt közegészségügyi előírások betartása mellett, csakis a saját alapítású vesztegintézetek, és azokon kívül senki más nem jogosult vesztegzárat létesíteni, és az előírások szerinti mentesítést elvégezni, következésképpen a korábbi időkben szokásos, szabad ég alatt végzett vesztegzár intézkedésektől még a

legtávolabbi környékeken és erdőségekben felállított katonai őrségeket és felügyeletet is eltiltjuk, ugyanis azok egyáltalán nem képesek a biztonságnak azt a magas fokát nyújtani, amelyre komoly elhatározásunk irányul, hogy ezen törvény előírásai révén országaink javát szerető gondoskodással biztosíthassuk.

Ezek tehát mindazon rendelkezések, amelyeket az egészség megőrzése és a beszivárgó járványok megakadályozására hoztunk, és isteni segedelem alatt állva bizvást remélhetjük, hogy megvédhetjük alattvalóinkat ezektől a csapásoktól, ha a törvény végrehajtásában nemcsak a közvetlen munkát végző tisztviselők, hanem a felettes hatóságok is közreműködnek, akiket ezennel nyomatékosan utasítunk arra, hogy csakis a jelen rendelkezések alapján járjanak el, ellentétes értelemben ne cselekedjenek, és ezt másoknak se engedjék meg, hogy uralkodói kegyességünk elvesztését elkerülhessék. Így történjék tehát minden, legkegyelmesebb akaratunk és szándékunk szerint. Kibocsátva székhelyünkön és fővárosunkban, Bécsben, január havának második napján, ezerhétszáz hetvenben, uralkodásunk harmincadik évében.

Mária Terézia (p.h.)

gróf Chotek Rudolf

A Cseh királyság főkancellárja és Felső-Ausztria kancellárja

gróf Leopold von Kollowrat

Császári-királyi Apostoli Őfelsége rendelete alapján

Florian v. Pergenstein

581.

Áradások Felső-Magyarországon

Krónika.

1770.

Felső-Magyarországon a jelentős esőzések miatt (úgy hiszem tavasszal) sok folyó kilépett a medréből, és nagy áradásokat okozott. Miután a mezőkön álló víz végre eltűnt, a terület gyapjúszerű anyaggal volt borítva, amelyből papírt, kalapokat és pokrócokat készítettek.

(*Pilgram, I. rész 156. o.*)

582.

Emlékeztető az erdélyi dögvészről.

Járványügy.

1770.

A dögvészt Erdélyben, alighogy kitört a szomszédos Moldáviában és Havasalföldön, jelentős erővel megfékezték. Az 1600 fertőzöttből 1200-an haltak meg – feljegyzés közügyekről.

(*Paulus Adamus I. rész. Valentics 12. o.*)

583.

**Irodalmi mű az Ausztriában és Magyarországon terjedő
febris bilioso-putrida-ról**

Kórleírás.

1771. 1772.

Redves láz Csehországban, Ausztriában, Magyarországon, stb. (Közegészségi ügyek)

Gerardus L. B. van Swieten: *Commentarium in Hermannii Boerhaavi Aphorismos*, V. köt. Lugduni. Batav. 1772.

(Járványos betegségek a 153-200. oldalon, a többi között a dögvészről)
Paulus Adamus I. rész Valentics 8. o.)

584.

Sáskák Veszprém és Vas vármegyében

Állatvilág.

1774.

A Pápai államban olyan tömegesen fordultak elő a sáskák, hogy 25 hektoliternyi űrtartalmat megtöltöttek volna, zsákokba gyűjtötték őket, majd elégették. Ez a csapás Magyarországra is áterjedt, Veszprém és Vas vármegyébe, és minden termést elpusztítottak. Bildersaal.

(Pilgram, I. rész 314. o.)

585.

Írásos anyag az abaúvjári járvány természetéről.

Kórleírás.

1774.

Ennek a járványnak a természetét, amely ebben az évben pusztított, Fuker mutatta be (az 1777. évi fogalmazványához mellékelve)

(Paulus Adamus II. rész. Valentics 7. o.)

586.

Buda városának elárasztása.

Krónika.

1775.

Az elszabadult jégtorlasz Budán magas vízállást okozott, áradásban végződött, és amikor 1781-ben érzékeltetni akarták a magas vízállást, azt írták, hogy annál az 1775. évi csak 3 ½ lábbal volt alacsonyabb.

(Pilgram. I. rész, 157. o.)

587.

**Írásmű Magyarország járványairól és a népi használatú
orvosságokról.**

Kórleírás.

1775.

Baty J. *Descriptio quorundam Morborum Hungaris endemiorum et Remediorum iisdem familiarium et quasi domesticorum*. (Itt jelenik meg először feldolgozás a *febris hungarica*-ról, avagy a tábori lázról) Trajecti ad Rhenum 1775.

(Paulus Adamus I. rész Valentics 7. o.)

588.

Viharok és földrengés Horvátországban.

Időjárás.

1775.

Október 13-16. között Varasdon, Horvátországban heves viharokkal kísért földrengés volt, több mint 50 feletti lökést számláltak, amelyek néhány házat összedöntöttek. Bildersaal.

(*Pilgram, I. rész, 190, 293. o.*)

589.

Égzigés, jégverés és viharok Magyarországon és Horvátországban.

Időjárás.

1776.

Ebben az évben a vihar emlékezetes marad Kismartonban, ahol 118 ház égett le. – Június 10-én a szőlőszem nagyságú jégdarabok Budán fákat és szőlőskerteket pusztítottak el. – Július 25-én Varasdon borzalmas ítéletidő volt, hatalmas széllekeésekkel. Bildersaal.

(*Pilgram, I. rész 190-210. o.*)

590.

Földrengés Komáromban.

Időjárás.

1777.

Július 28-án Komáromban dörrenést lehetett hallani, amely ágyúlövéshez hasonlított, és amelyet erős földrengés hullámok kísérték. Bildersaal.

(*Pilgram, I. rész 293. o.*)

591.

Írásmű Magyarország járványos betegségeiről.

Körleírás.

1777.

Fuker Frider. Jac. (magyar orvos) *Schediasma de salubritate et Morbis Hungariae*; (különösen a II. fejezet értekezik a magyarországi járványokról, elsősorban a tábori vagy úgynevezett magyar lázról) Lipcse 1777. in 8.

(*Paulus Adamus I. rész Valentics 7. o.*)

592.

Földrengés szerte Magyarországon.

Időjárás.

1778.

Ebben az évben sok földrengés volt. Május 17-én Komáromban, december 10-28. között Homonna hegyeiben és völgyeiben, 18 magyar mérföldnyi körben, de említést érdemlő károkat nem jelentettek. November 20-án Zala vármegyében néhány épület összedőlt, és több templom is károkat szenvedett. Bildersaal.

(*Pilgram, I. rész. 293. o.*)

593.

Sáskák Erdélyben.

Állatvilág.

1778.

Ennek az évnek a közepén Erdélyre sűrű felhőként csaptak le a sáskák, néhány nap alatt minden elpusztítottak, majd tovább vonultak. Bildersaal.

(*Pilgram, I. rész, 314-315. o.*)

Megjegyzés: erre utal vissza a jelen mű II. kötetében a 750. és 754. tételszám – a szerző –)

594.

Havazás, esőzés és áradások Magyarországon és Erdélyben.

Időjárás.

1778–79.

Október vége táján a Duna kilépett medréből. Bildersaal. Ezen a télen hatalmas mennyiségű hó hullott Ázsiában és Trákiában. Thoaldo. Bécsben is bőséges havazás volt. – Erdélyben a nyáron bizonyosan hatalmas esőzések voltak, mivel augusztus 24-én a megáradt vizek házakat mostak el, egészen az alapozásuk mélységéig.

(*Pilgram, I. rész, 157. o.*)

595.

Jégverés, földrengés és áradásokat okozó esőzések.

Időjárás.

1781.

1) Június 28-án Bártfán, Magyarországon egész házakat sodort el az áradás.

2) Jégverés... július 6-án Rozsnyón, Magyarországon tyúktojás nagyságú darabok hullottak, és sok juhot agyonvertek;... villámlások miatt tüzek keletkeztek, és amikor ez augusztus 4-én Hont vármegyében bekövetkezett, 7 falu is leégett. – Nagy égháború október 15-én Erdélyben.

3) Október 4-én Győrben mérsékelt földrengés volt.

(*Pilgram, I. rész, 158, 210, 294. o.*)

596.

Sáskák Erdélyben és Magyarországon.

Állatvilág.

1781-82.

Havasalföld éhes vendégeit, a sáskákat Erdélybe küldte. A Szerémségben is gyakoriak voltak, ahol kiirtásuk még 1782-ben sem járt sikerrel. Augusztusban a sáskák Magyarországot is felkeresték.

(*Pilgram, I. rész, 315. o.*)

597.

Igen nagy hőség Magyarországon; bőséges termés.

Időjárás, krónika.

1781-82.

Magyarországon szokatlan hőség perzselte fel a földeket, a vizet elpárologtatva. A következő évben ismét rossz termés volt Ausztriában. Ellenben Magyarországon, a Szerémségben és a Bánságban, a zab kivételével, nagyon bőséges termés volt.

(*Pilgram, I. rész, 159. o.*)

598.

Májusban a jelentős havazás és az esőzések áradást okoztak; a legrosszabb szőlőtermés Tokajban.

Időjárás.

1782.

A február igen nedves volt, részben havazás, részben esőzés miatt. Utóbbiból Spanyolországban olyan mennyiség esett, hogy az utakon nem lehetett közlekedni. ... A május Fiumében és a horvátországi Károlyvárosban erős havazással köszöntött be... Magyarországon május 15-én egy felhőszakadás Trencsény vármegyében 53 házat sodort el, emberekkel és állatokkal együtt. Május 20-án Lőcsén egy hasonló felhőszakadásban és áradásban 500 birka pusztult el. A május hónap a világ más tájain is nagyon csapadékos volt. Május 24-én a magyarországi Lapin-csolasziban három felhőszakadás miatt 200 ház semmisült meg, és a mezők is elpusztultak... Augusztusban is gyakori esőzések voltak. A november és december is nagyon csapadékos volt. November 9-én, ebben az időszakban soha nem látott mennyiségű hó esett Pozsonyban, és november végén, illetve decemberben is gyakran havazott.

Ausztriában és Tokajban is gyenge volt a szüret.
(*Pilgram , I. rész, 158, 210, 254. o.)*)

599.

Viharok, jégverés, áradások, földrengés és bőséges szüret.

Időjárás. krónika.

1781.

1) A csapások, amelyek egész nyáron át és szerte Európában mindennapiak voltak, a csapadékos évekre estek... Januárban a gyakori havazás hirtelen elolvadt, és az ismétlődő esőzések ebben az évben is számos helyen áradásokat okoztak. Így történt ez május 13-án Magyarországon is, Trencsényben és *Räzelsdorf*-ban, ahol a szőlőskertek ezt nagyon megszenvedték; Budán is kilépett a Duna a medréből, majd december végén Erdélyben voltak áradások.

2) A legsúlyosabb időjárású év; (január) 19-én égzengés és jégverés Szlavóniában; ... február 14-én Keresztúron (de melyiken?) heves égiháború volt. – Júliusban és augusztusban minden országból szomorú beszámolók érkeztek égzengésről és jégverésről. Magyarországon és Horvátországban soha sem voltak ilyen gyakoriak; augusztus 25-én azonban egy több mint 40 mérföldes körzetet pusztítottak el. – November 20. után Szegeden nagy égiháború volt.

3) A bécsi kalendárium szerint ebben az évben nagyon bőséges volt a szüret Ausztriában és Magyarországon.

4) Magyarországon, a Duna mentén fekvő összes településen erőteljesebb földlökések voltak, amelyek Komáromban sok falat, és néhány házat döntöttek le. (Július) 7-én Fiumében is.

(*Pilgram, I. rész, 158, 211, 254, 294. o.)*)

600.

A galambgombák mérgező tulajdonsága.

Egészségrendészet.

1783. október 6.

(a bécsi orvosi kar nyilatkozata)

Az orvosi kar értesítése arról, hogy mindenki óvakodjék
az úgynevezett galambgombáktól.

Alsó-Ausztria cs. kir. kormányzata ezennel mindenki tudomására hozza, miszerint az orvosi kar az általa kiadott szakvéleményben tette közzé, hogy nemcsak azok a gombák, amelyeket közönségesen hamis galambgombának neveznek, hanem általában az összes galambgomba veszélyes, mert nagyon hasonlítanak egymásra, és amelyek valóban mérgesek, a jó fajtáktól nehezen elkülöníthetők, és egyedül az erős ízük alapján azonosíthatók.

Mindezek alapján mindenki tudni fogja, hogy miként védheti meg saját magát attól, hogy önmagának kárt okozzon.

Bécs, k.m.f.

601.

Sáskák Magyarországon.

Állatvilág.

1783-84.

Mivel a sáskák tenyésztését kiirtani nem sikerült, Magyarországon júliusban ismételten elszaporodtak. Szegeden mindenki panaszkodott a hatalmas sokaságuk miatt. Már 1784 májusában Szegeden ismét tömegesen jelentkeztek... az emberek azonban megfigyelték, hogy a seregélyek az irtásukban nagyon hasznos szolgálatot tettek, ezért ezután a legszigorúbban megtiltották a seregélyek bármely módon való elpusztítását.

(*Pilgram, I. rész. 315. o.*)

602.

**Bőséges havazásokat és a farkasok sokaságát esőzések követték,
amelyek áradásokkal jártak: viharok, jégverés, égzengés.**

Időjárás.

1784.

1) Az előző év végén ismételten lehullott hómenyység egyes helyeken hirtelen elolvadt a rákövetkezővel együtt, ezért nagy áradások keletkeztek, mint Aradon január 1-én... Mivel január végéig vastag hótakaró maradt meg, ennek következtében Magyarországon sok farkast láttak. ... Erdélyben, áprilisban tartós eső volt; 13-án Szegedet és a Bánságot árvíz öntötte el. A Dráva is kiáradt... Horvátországban október végén egy áradás sok kárt okozott.

2) Januárban tíz napon át nagy viharok voltak Horvátországban és Dalmáciában, és sok hajót tönkretettek;... Február 1-én Torna vármegyében olyan nagy vihar volt, hogy senki sem volt biztonságban; augusztus 15-én Pécs falak omlottak le és a vihar tetőket emelt a magasba.

3) Jégverés és égháború... április 16-án Pesten, júniusban Erdélyben; és a

Felvidéken egyes helyeken jégverés volt;... Augusztusban Magyarországon néhány jégverés és égháború fordult elő, amelyek a mezőket illetve szőlőskerteket jelentősen károsították; 23-án Kolozsvárott is ilyen fordult elő.

(Pilgram, I. rész, 159, 192, 211. o.)

603.

Viharok, esőzések, áradások, havazás, jégverés, termékenység.
Időjárás. 1785.

1) Gyakran esett a hó januárban és februárban... április 22-én kiáradt a Duna; május 18-án is sok áradás volt a Duna mentén; május 24-én Erdélyre felhőszakadás csapott le.

2) Ebben az évben sok országban ellentétesen alakult a termékenység és a terméketlenség, ...rossz volt az aratás, Magyarországon viszont jó volt.

3) Égháború... júniusban több jégverés volt Erdélyben.

4) Április 28-án Munkácson heves vihar volt, és tövestül tépte ki a fákat.

(Pilgram, I. rész 159–211–192. o.)

604.

**Magyarország orvosi emlékei, Wessprémi István orvosdoktor
gyűjtésében, majd az utókor által megőrizve.**

Orvosi ügyek. 1787.

Valóban e munka teljességét végig olvasva nyomon követhetjük azokat a fáradozásokat és próbálkozásokat, amelyeket Magyarország jeles orvosai tettek a közegészség javítására és az orvoslás tudományának gyarapítására!

Nehogy bárki is éles elméjére támaszkodva kétségbe vonja az állításomat, miszerint „aligha múlja felül Európában bármely királyság Pannóniát, ha minden lehetséges módon kutatom a haza természeti jelenségeit és az orvostudományt, amelyben ősi századok óta Aszklépiosz számtalan fia fáradozott.” Mindezek előre bocsátása után ezen a helyen elegendő egy művet megemlíteni, amelynek címe a következő:

**„Succinta medicorum Hungariae et Transylvaniae biographia”
Wessprémi István orvosdoktor, Debrecen szabad királyi város rendes
physicusa, a lipcsei Jablonowski Tudós Társaság tagja.**

Ez – a ma már igen ritka mű – négy százra osztva jelent meg. Ezek közül az Első száz („*Genio litterarum et patriae S*” ajánlással) Lipcsében, a Sommer nyomdában, 1774-ben 8-adrét méretben, Bél Károly András olvasói köszöntésével – 208 oldal.

Második száz (méltóságos Störk Antal báró úrnak ajánlva) amelynek az

Első része Bécsben jelent meg, nemes Trattner János Tamás cs. és kir. nyomdász és könyvárus nyomdájában, 1778-ban 8-adrét méretben. – 221 oldal.

Második részét ugyancsak Bécsben készítette a fent nevezett nyomda, 1781-ben 8-adrét méretben, 471 oldalon.

Harmadik száz:

I. és II. tized, hasonlóan Bécsben készült, ugyanabban a nyomdában, 1787-ben, 8-adrét méretben, 830 oldalon.

Mondjuk ki, ennek az embernek, Weszprémi Istvánnak, aki halhatatlanná vált ennek a hazának közösségi orvoslásában, a hálás emlékezet így állítson kegyes emlékművet! – a szerző –

605.

Vidéki sebészmesterek grémiumainak létesítése Ausztriában, itt Magyarországon is ugyanígy bevezetve.

Közegészségügyi-orvosi rendészet.

1790. aug. 20.

Vidéki seborvosok rendtartása

Őfelsége a gondoskodását, minden rendbéli hűséges alattvalójának általános jólétére tekintettel, a megbetegedett vidéki lakosság megtartását is honatyai figyelmességének tárgyává tette. Miután ezeknek a betegeknek az ellátása főként a vidéki seborvosokra hárul: Őfelsége felismerte annak szükségességét, hogy az állam folyamatos felügyeletének alárendelve, nemcsak a szakmájuk gyakorlásához tartozó képességeket kötelesek birtokolni, hanem célszerűen a szakmán belüli rendhez is tartaniuk kell magukat.

A sok évvel ezelőtt kiadott jogszabályok révén minden rendelkezésre áll, ami a kuruzslók eltávolítását szolgálja, és akik az orvoslás vidéken való nyilvános gyakorlása mellett döntöttek, és szabályszerűen letelepülni szándékoznak, azoknak minden a rendelkezésére álljon, hogy mind a belszervi, mind a külső betegségek gyógyításához szükséges ismereteket megszerezhessék.

Jelenleg tehát nem maradt más hátra, minthogy a sebészi grémiumok célszerű létrehozásával, az érintettek készek legyenek az állam üdvös szándékainak előmozdítására, így a seborvoslás gyakorlása vidéken is állandó rend és felügyelet alatt álljon, és az oktatás lehetőségei is folyamatosan bővüljenek.

Ezért tehát Őfelsége elrendelni méltóztatott, hogy:

1.§. a sebészi grémiumok az eddigieknek megfelelően kipróbált, műhellyel rendelkező vidéki seborvosokból álljanak össze. Mindeki, aki a mesterségét szabadon akarja gyakorolni, tagságot kell, hogy szerezzen a körzete szerint illetékes grémiumban. Akik ez idő szerint ilyen tagsággal még nem rendelkeznek, jelentkezzenek a körzeti előjáróság hivatalában, ahol a legközelebbi grémiumhoz irányítják őket.

2.§. Minden egyes grémium ezért szabályos jegyzékkel rendelkezzen a saját illetékességének területén letelepült seborvosokról, letelepülésük helyéről, műhelyük tulajdonlásának kezdetéről, annak megjegyzésével, hogy sebészetből és szülészetből is megfelelően vizsgáztak-e, és a nevezett jegyzék folyamatosan és pontosan legyen vezetve.

3.§. A jövőben, ha egy sebészeti műhely a tulajdonos kilépésével gazdátlaná válnék, a grémium köteles gondoskodni arról, hogy ahhoz csak arra alkalmas segéd juthasson hozzá. Amennyiben az elhalálozott tulajdonos özvegyet hagyott hátra, a grémium provizorként köteles egy kellően vizsgázott segédet javasolni. A he-

lyi előjáráságot ezért utasítani kell, hogy az ilyen üresedések esetén azt a grémiumot, amelyhez a műhely tartozik, azonnal értesítse, hogy megfelelően vizsgázott segédet hozhasson javaslatba.

4.§. Annak érdekében, hogy alkalmas segédekben hiány ne keletkezzék, egyetlen fiatal sem kezdheti el addig a sebészi szakmát megtanulni, amíg a grémium előtt be nem mutatták volna, és a grémium nem végezte el azoknak a nélkülözhetetlen képességeknek az ellenőrzését, amelyek előírása az 1783. évi október 21-én kiadott szabályzatban található. Ezek után mindenki, miután a tanulóéveit befejezte, a segéddé válás érdekében magát alávetni köteles a grémium előtti megvizsgálásnak, és segéddé csak akkor nyilvánítható, ha a grémiumtól az alkalmaságáról szóló bizonyítványt megszerezte.

5.§. Minden vidéki seborvos, amikor sebészeti műtéthez kezd, amelyhez különösebb műszerekre van szüksége, és amelyekkel nem rendelkezik, vagy ilyen műszereket a segédeknek és inasainak oktatásához igényelne, jogosult arra, hogy azokat átvételi elismervény és visszaszolgáltatási kötelezettség ellenében a grémiumtól kölcsönözze, amely viszont köteles arról gondoskodni, hogy minden sebészi műszert rendre beszerezzen, azokat jó állapotban tartsa, és mindegyikről külön jegyzéket vezessen.

6.§. Amennyiben a grémiumok rendelkeznek a szükséges műszerekkel, az orvosi kar értesíti őket azokról a könyvekről és szakirodalmi folyóiratokról, amelyek a vidéki seborvosok továbbképzését szolgálják, és ezeket a grémium majd folyamatosan beszerzi. Az irodalmat a tagság rendelkezésére kell bocsátani, hogy ismereteik legyenek a fejlesztésekről és az új felfedezésekről.

7.§. Az egyes grémiumok felügyeletét a legközelebb lakó körzeti physicus látja el, vezetését pedig a grémium előljárója gyakorolja. Utóbbi a grémiumot képviseli a szokásos ügyekben, és a közösségi ügyeket is intézi. Egyebekben minden évben a grémiumi tagság rendes összejövetelt rendez, amelynek kötelező meghívottja a körzeti előjáróság biztosaként az adott kör physicusa. Ezen a gyűlésen tárgyalják meg a grémium ügyeit, az előjáró beterjeszti a pénztári beszámolót a tételek ismertetésével, és amennyiben pénztári maradvány volna, megállapítják, hogy milyen műszereket, könyveket és egyebeket szereznek be a grémium szükségleteinek megfelelően.

8.§. Minden gyűlés után a grémium előljárója részletesen rendezi a számlákat, és mind a grémium helyzetéről általában, mind a pénztár helyzetéről, a műszer készletről és a könyvekről a mellékelt A. B. C. formanyomtatványok alapján pontos kimutatást készít, majd azt átadja a grémiumot felügyelő körzeti physicusnak, aki azt összerendezi, és átadja a körzeti hivatalnak, hogy utóbbi a tartományi központnak továbbítsa.

9.§. Ennek az üdvös rendnek a fenntartására és a grémium valamennyi tagja számára hasznos kiadások fedezetére minden egyes seborvos, évenként, csakúgy, mint korábban, a testületnek egy meghatározott pénzösszeget köteles befizetni. A testület előljárója gondoskodik arról, hogy ezek az összegek hiánytalanul beérkezzenek, azokkal szemben viszont, akik hátralékosok, és vonakodnak a pénzt befizetni, a körzeti hivatal segítségét kéri, amely köteles részére támogatást adni.

Kelt Bécsben, 1790. augusztus 20-án.

Sebészeti grémium székhelye				
Nr. 1. Helyi és személyi adatok				
A grémiumi körzet helye	A letelepedett seborvosok teljes neve	Rendelkezik-e sebészeti vizsgával	Rendelkezik-e szülészeti vizsgával	Mióta gyakorolja a szakmát
pl. Mistelbach	Mayer Joseph	1781. aug. 12	1787. szept. 1.	1780. máj. 8.-tól
Hollabrunn	Rausch Philipp	nincs vizsgája	nincs vizsgája	1752. szept. 1.-től
Stockerau	Engelhart Tobias	nincs vizsgája	1783. márc. 1.	1784. jan. 1.

Sebészeti grémium székhelye			
Nr. 2. Pénztári állomány			
		Fl.	kr.
1.	1790. december 31-én a pénzmaradvány	205	30
2.	Új bevételek ebben az évben:		
	inasok felvétele	5	30
	legények felszabadítása	7	—
	grémiumi hozzájárulások	2	—
	hátralékok behajtása stb.	1	15
	összesen	16	15
3.	Kiadások tételenként		
	új eszközbeszerzések az a) melléklet szerint	15	15
	új könyvek a b) melléklet szerint	7	35
	kiadások felszabadítás kapcsán a c) melléklet szerint	8	15
	összesen	31	15
	A fenti kiadások levonása után a maradvány az 1791-es évre	190	40
	hátralékok		
	 szerint	2	30
	 szerint stb.	1	15
	összesen	3	45
	Kelt 1791. december 31.		
	N. N. előljáró		
	N. N. biztos		

C

Sebészeti grémium székhelye			
Nr. 3. Korábban és újabban beszerzett eszközök és könyvek			
		Fl.	kr.
1.	Rendelkezésre álló eszközök 1. 2. 3. 4. stb.		
2.	Rendelkezésre álló könyvek 1. 2. stb.		
3.	Új eszközbeszerzések 1. Itt meg kell nevezni az eszközt, annak 2. használatát, valamint az árát is. 3. összesen	2 1 12 15	15 – – 15
	Újonnan beszerzett könyvek 1. 2. 3. összesen	1 – 6 7	– 35 – 35
	Kelt 1791. N. N. előljáró N. N. biztos		

IDŐRENDI TARTALOMJEGYZÉK

1. Esztergomban a szegények legrégebbi társasága: Szent Lázár szegényház – 1000	29
2. Földrengések szerte Európában – 1000	30
3. A legpusztítóbb járvány és éhínség az egész világon – 1006	30
4. Ispotályok alapítása: Rómában, Jeruzsálemben és Konstantinápolyban a magyar zarándokoknak, továbbá Szent Benedek monostor alapítása Pécsváradon – 1007	31
5. Éhezés az egész világon és a legpusztítóbb dögvész – 1010	32
6. István király templomot épít Jeruzsálemben, Eger városát ékesíti és bőkezű alamizsnát osztott – 1010–1011	32
7. A Duna áradása – 1012	32
8. Adomány Pécsváradon a Szent Benedek monostornak: betegápolókkal és fürdősökkel – 1015	32
9. Az előző év szárazságát követően éhínség és a legsúlyosabb dögvész következett – 1015	35
10. István király elrendelte a betegek gyógyítását – 1017	35
11. István király helyreállította Jeruzsálemben a zarándokházat és bőkezűen alamizsnát osztott – 1031	36
12. Imre halála – 1031	36
13. I. István király dekrétumainak II. könyve – 1036	36
14. A Rómába zarándokló magyarok használatára Szt. Péter monostor alapítása Ravennában – 1037	37
15. Betegség, amelyben a szent király elhalálozott: arthritis avagy podagra – 1037	38
16. A király arthritis miatt halt meg – 1059–1061	39
17. Éhínség és dögvész az egész világon – 1062	39
18. A király zúzódások miatt halt meg – 1063	40
19. Temetési jog szabadságának engedélyezése Lorch faluban – 1071	40
20. Tüzes dögvész – 1071	
21. A Szent Benedek apátságnak a Garam mentén: savanyúvizes forrás, Sároczka és Gáj patak, Fizegy vize, Botnandum és Dizidum kútja, ősök temetője a domboldalon – 1075	41
22. Veszprém területén: leprások kútja és fürdőházi fűtők Scerente majorságban – 1082	42
23. Szent István kanonizációja, gyógyulások révén: vakok, bénák, sánták és leprások példájával – 1083	43
24. A legforrób nyár elpusztította a halakat – Dysenteria – 1083	43
25. Sáskák – 1084	43

26. Dögvész a halak között – 1087	44
27. Megszámlálhatatlanul sok légy több tartományban – 1091	45
28. I. László dekrétumainak II. könyve – 1092	45
29. A lehevesebb esőzések és égzengések Magyarországon – 1092	45
30. Földrengések pusztították Magyarországot – 1092	45
31. Szt. László király halála: dögvész? – 1095	46
32. Kálmán király dekrétumainak I. könyve – 1095	46
33. Palesztinából behozott dögvész a német-francia „keresztesek” hadseregében – 1096–98	47
34. A varázsló szolga (medicus) Bélát megfosztja a szemeitől – 1099	48
35. Dögvész és éhezés a szent seregben – 1100	48
36. Túláradó termékenység – 1111	49
37. A király testalkata és csúf halála – 1114	49
38. Fagyok, éhínség, dögvész és járványos betegség – 1117	49
39. Fagyok, éhínség, dögvész és marhavész – 1119	49
40. Áradások, a nagyon hideg tél madárpusztulást, éhezést és dögvészt okozott – 1126	50
41. A király dysenteria miatt halt meg – 1131	50
42. A király vízi betegségben halt meg – 1141	51
43. Az előző évi üstököst élelmiszerhiány, marhavész és dögvész követte az egész világon – 1147	51
44. Gratianus dekrétuma – 1151	52
45. Szent Hyppolitum magyar lakói mentesülnek a tűz- és vízpróba alkalmazása alól – 1159	55
46. Keresztes ispotályosok Csurgón és Szentén – 1163	55
47. A király azon fáradozik, hogy gondoskodjon a szegényekről, árvákról és özvegyekről – 1169	56
48. A király megerősíti a Szent Jog monostor jogait: jóváhagyta a ruhamosók két házát – 1169	56
49. István király halála, betegség (?) miatt – 1173	56
50. IV. István király a halála előtt elméjében megháborodott ? – 1173	57
51. Alamizsna gyűjtése a jeruzsálemi ispotály betegeinek javára: Alba Regia ispotályosai – 1179	57
52. Éhínség, marhavész és dögvész az egész világon – 1187	57
53. A folyamatos esőzések elpusztították a terményeket és a szőlőtőkét, éhínséget és a Duna áradását okozták, következményes dögvésszel együtt – 1193	58
54. Éhínség, jégverés, villámlás, varjak. – 1194	58
55. Nagyon súlyos éhínség, heveny láz, farkasok sokasága – 1196	59
56. Szent forrás a Bothian birtokon – 1198	59
57. Felmentve a Szentszék előtti megjelenéstől: gyengélkedők, öregek és betegek – 1198	59
58. A Szt. István monostor átadása Kew-ben a Szt. Benedekrendi atyáknak, felújítva menedék- és szegényházi használatra – 1198	60
59. A legsúlyosabb halálozás az emberek között – 1202	60
60. A szerzetesek temetői Boszniában az imaház mellett legyenek – 1203	60

61. A Dunajec menti németek jogosultak a büntető bíraskodásra, fővesztés és végtagcsonkolás kivételével – 1204	60
62. Liben-ben vámentesség a szerzeteseknek azokra az élelmiszerekre, amelyeket a szegényeknek adnak – 1208	61
63. Bőséges havazás, fagy, a Duna áradása és holdfogyatkozás – 1210–11	61
64. Keresztesek ispotályának alapítása Borsa-ban – 1211	62
65. A tüzesvas-próba szertartásának példája az igazság kiderítésére – 1211	62
66. Az (ó)budai egyházközség határa a melegvizes forrásoknál (ma Budán a Császárfürdő) – 1212	63
67. Éhínség Magyarországon – 1217	63
68. A jeruzsálemi ispotályosok dicsérő magasztalása: a betegek gondozásáról – 1217	63
69. Nádasdon a temetőt előbb a püspök adja át felszentelve, mivel másként ugyanott érvényes temetés nem végezhető – 1218	64
70. Lipót ausztriai herceg, büntető törvénykönyvét Magyarország rövidesen befogadja és használatba veszi: a sebzések fajtái – 1221	64
71. Beteg barátok szolgálja a Pannonhegyi Szent Márton monostorban – 1221	72
72. András király szent seregét éhínség sújtja – 1222	72
73. Dögvész és marhavész a Béccsel szomszédos területeken, végül az egész világon – 1224–1227	72
74. Adományozás a „hegyi Szűz Mária” monostornak: Strebs (másképpen Krebs) vidéke, melegvizes forrással – 1229 körül	73
75. A Szent Erzsébetről elnevezett betegápoló rend eredete – 1230	73
76. IX. Gergely pápa dekrétumai – 1230	74
77. Betegek, akik meggyógyultak Szt. Erzsébet sírjánál – 1231	77
78. Vizsgálat a Szt. Erzsébet sírjánál csodálatosan meggyógyultak ügyében – 1232	77
79. Tilos a kiközösítettek egyházi temetése – 1232	78
80. Bács-ban a betegek ispotályát átadják a Ciszterci szerzetesrendnek – 1243	79
81. Mindennél keményebb tél; a csapadékos nyár a termés rothadását okozta – 1236	79
82. Alba keresztes ispotályosainak fürdő adományozása Győrben és Esztergomban – 1238	80
83. Az ispotályosok az egész királyságban felmentést kapnak a szőlőskertjeikből adózandó tized alól – 1238	80
84. Melegvizes forrás területén épüljön az érseki város – 1239	80
85. Dögvész egész Európában – 1239	81
86. Egerben az ispotály visszaállítása a betegek használatára – 1240	81
87. Szt. Katalin beteg apácái Veszprémben ellátásban részesülnek – 1240	81
88. Napfogyatkozás, éhínség, sáskák és farkasok – 1241	82
89. A tatárok kinézete – 1242	82
90. Sebesülések meghatározása: a kezelő orvost meg kell fizetni – 1242	93
91. Éhínség, dögvész és farkasok a tatárjárás után – 1242	83
92. Magyarországot elpusztítják a sáskák – 1243	84
93. Buda városának törvénykönyve – 1244–1421 (<i>Blazovich László, Katona Tünde</i>)	84
94. A Clarissa nővérek betegeinek étrendi szabályzata – 1246	100

95. Szent Ferenc rendjének monostor alapítása Szemenyében:	
beteg testvérek gondozása – 1248	101
96. Az erőszaktevések fajtái – 1248	102
97. Zsidókra vonatkozó egészségrendészeti és törvényszéki orvosi rendelkezések – 1251	102
98. Halált okozó és halált nem okozó sérülések elkülönítése – 1252	103
99. Terméketlenség és éhínség – 1252	103
100. Terméketlenség és éhínség – 1252–1254	103
101. Túláradó termékenység – 1256	103
102. Napfogyatkozás, a szárazságot bőséges eső követte – 1258	104
103. A Karthausi szerzetesek ispotálya Zerewalde-ben, gyengélkedők és betegek vigasztalására – 1259	104
104. Mindenhol éhínség, Magyarországon bőség – 1259	104
105. Annak a betegségnek az emlékezete, amely sokakat érintett – 1260	105
106. Esztergomban az ispotályos ház elismerése – 1262	105
107. A temetkezés szabaddá tétele az Ágoston-rendieknek – 1262	106
108. Kétszeres holdfogyatkozás – 1262	106
109. A Pálosok böjtjének rögzítése: betegek kivételével – 1263	106
110. Éhínség Magyarországon – 1263	107
111. Üstökös és nagy éhínség Magyarországon – 1264	107
112. Fűzitő telepeseinek adatik Szár vidéke, hévizes vízfolyással – 1269	107
113. Béla király halála, erőfogyatkozás vagyis marasmus – 1270	108
114. A fürdőházak mentesülnek az összeírás alól – 1270	108
115. Sebek meghatározása és mérete – 1270	108
116. Dögvész és éhínség – 1270	109
117. Sebesülések meghatározása: egyszerű sebek, sebek csonkolással és csontrepedéssel – 1271	109
118. Az éhínségtől üzött bajorok ismét a termékeny Magyarországra kéredztek – 1271	109
119. Dögvész Magyarországon – 1271	110
120. A jeruzsálemi keresztteseknek engedélyezett a temető létesítésének joga az ispotályok mellett – 1272	110
121. Áradások – 1272	110
122. Túláradó termékenység – 1273	111
123. Az alchimia művelése. – Rendházak építéséhez a helyszín egészséges legyen – 1273	111
124. Halálos sebek fáradtságos gyógyítása tapasztalt orvosok által – 1274	111
125. A legrosszabb időjárás: hatalmas havazás, áradások, borok savanyodása, a termények és a takarmány rothadása, holdfogyatkozás – 1275	112
126. A Szűz Mária monostornak a nyulak szigetén szabad temetés engedélyezése – 1276	112
127. Halálos sebesülés, Bad vize – 1276	113
128. A túsul vett magyar gyermekek megbetegedtek, orvost és orvosságot kell biztosítani – 1278	113
129. Ispotály építésének alapítványa a királyság határain belül, a szegények és betegek használatára – 1280	114
130. Magyarország: a Duna áradása, jégverés, esőzések, égzengés – 1280	114

131. A leghidegebb tél – 1281	114
132. Beteg ciszterci szerzetesek felmentést kapnak a főkáptalani megjelenés alól – 1281	115
133. Dögvész és marhajárványok – 1282	115
134. Esőzések és áradások Magyarországon – 1285	115
135. Szárnyasvész Ausztriában és szomszédos területeken: és Magyarországon is? – 1286	116
136. A legenyhébb téli időszak – 1289	116
137. A sóaknát kapják a közvetlen életveszélyt nem okozó halálos sebesültek – 1291	116
138. Temetési jog megadása – 1291	117
139. Húspiacok és fürdők létesítése Podolin városában – 1292	117
140. Ispotály Nagyszebenben, szegényeknek, fogyatékosoknak és sántáknak – 1292	117
141. Alkalmatlan helyekre tilos a húspiacok áthelyezése – 1294	118
142. Halálos sérülések – 1296	119
143. Az üstökös megjelenését élelemhiány, dögvész és marhavész követte – 1301	119
144. A legrosszabb bor előállítás – 1302	119
145. Besztercebányán ispotály a betegeknek és jog a szabad temetésre – 1303	119
146. Nagy nyári szárazság, a Duna apadása – 1304	120
147. Dögvész az egész világon – 1305	120
148. A kiátkozás szigora megtiltotta a szertartásos temetéseket, és így maga után vonta a holttestek feltorlódását – 1304–1308	120
149. Az Angliában támadt dögvész kiterjedt az egész világra – 1307	120
150. Ispotály Pozsonyban, fürdőhelyiséggel – 1309	121
151. Ítélet tüzes vassal és forró, továbbá mérgezett vízzel – 1309	122
152. Férges és bogarak áradata, továbbá a bőséges esőzések élelemhiányt okoztak – 1310–11	123
153. A legrosszabb bor Magyarországon – 1311	124
154. Dögvész az egész világon – 1311	124
155. A hatalmas havazás Magyarországon a Duna áradását okozta, következményes dögvésszel – 1316–17	125
156. Kolozsvár városának bírása a súlyosabb sebesüléseket – bőj sebeket – elbírálni jogosult – 1316	125
157. A széna megtisztítása a kökénytől és sulyomtól, víztározók – 1318	125
158. A legtermékenyebb Magyarország menedéke lett az éhínségtől üzötteknek – 1320	126
159. Napfogyatkozás, a legrosszabb bor Magyarországon – 1321	126
160. A Szt. György vitézek rendjének szabályai: hamuval kevert kenyérfalat fogyasztása – 1326	126
161. Sebesülések elkülönítése – 1329	127
162. Hay-Szentlőrinc prépostja, aki physicus (medicus) – 1331	127
163. Sebesülések törvényszéki szemléjének elrendelése – 1330	127
164. Jakab, pozsonyi prépost és a király főorvosa, Csanádi püspöknek jelölve – 1332	128
165. Círolicus (chirurgus) mester, vagy orvos – 1332	128

166. A rendeletek hatodik könyve: IX. Gergely, VIII. Bonifác, V. Kelemen és XXII. János pápa – 1334	129
167. A bőséges havazás termékenységet hozott – 1334	132
168. Hatalmas sáskajárás – 1335, 1337–38	132
169. Üstökös. Dögvész és marhavész az egész világon – 1337	132
170. Hatalmas sáskajárás Magyarországon – 1339	133
171. Szörnyű fagyok és földrengés – 1341	133
172. Lajos művelt és bölcs királyként tudósa volt az asztronómiának – 1342	133
173. Éhínség és dögvész az egész világon – 1342–43	133
174. A dögvész szétterjedése – 1345	134
175. A levegőég legrosszabb állapota: éhínség Európában, amelyből a legsúlyosabb dögvész támadt Magyarországon, amely halálos volt, tályogokkal és vérköpéssel – 1347	134
176. Szélsőségesen pusztító, tűzelhalásos dögvész – 1348	134
177. Földrengés Magyarországon és a szomszédos területeken – 1348	138
178. Tovább tartott a tűzelhalásos dögvész és csatlakozott hozzá annak lágyéki változata – 1349	139
179. Rovarok hatalmas tömege járványokat és marhavészt okozott – 1349	140
180. A dögvész, miután számos helyen eltűnt, újra megjelent – 1350	140
181. Végre valahára eltűnt a dögvész – 1351	140
182. I. Lajos király egyetlen dekrétuma – 1351	140
183. Havazás és fagyok Pünkösöd ünnepére – 1353	140
184. Nagy kiterjedésű dögvész – 1359	141
185. Északi fény, erőteljes fagyok, nyáron égzengés és jégverés – 1360–61	141
186. Sáskák, szokatlan tömegben – 1363	141
187. Dögvész, élelemhiánnyal együtt – 1365	141
188. Sáskák elrettentése harangzúgással – 1366	141
189. A szászok jogrendje a Szepességben – 1370 (<i>Katona Tünde</i>)	142
190. Visszatért a korábbi dögvész – 1370–1371	144
191. Különös betegség: Szt. János-tánc Európában – 1374–75	144
192. Fürdőépítési engedély Nagy- és Felsőbánya polgárainak – 1376	145
193. Pozsony városának rendszabálya henteseknek-mészárosoknak, pékeknek és cipészeknek – 1376 (<i>Katona Tünde</i>)	145
194. A legsavanyúbb borok – 1378	146
195. Nagy halálozás – 1381	146
196. Az üstököst dögvész követte – 1382	147
197. Őrség állítása a hegyekben, Havasalföld és Erdély között – 1383	147
198. Kis Károly halála, végzetes fejsérülés miatt – 1386	148
199. Károly király halálosan megsérült, börtönbe zárták, méreggel meggyilkolták – a holtteste temetetlen maradt – 1386	149
200. Nagyszebenben a Szentlélek ispotály jó helyzetben van – 1386	149
201. Bűbájosok és boszorkányok ítéletei, kínozóeszközök – 1387	150
202. Óbudai akadémia – 1388	150
203. Az üstököst halálos betegségek követték – 1390	150
204. Szepességi ispotály a Boldog Márton templom mellett – 1391	150
205. Pécsváradon a Szt. Benedekrendi ispotály, avagy monostor változatlan szolgálatának elrendelése – 1391	151

206. Kassán a Szentlélek ispotály alapítása – 1392	151
207. Maroson a fürdő bérbeadása Miklós fürdőmesternek – 1392	151
208. Kőrmöcön a szegények ispotályának bővítése – 1393	152
209. Szt. Erzsébet szegényház Pécs városában – 1393	152
210. Szt. Erzsébet ispotály alapítása Újbánya városában – 1393	152
211. Hedvig, Lajos leánya, Lengyelország királynője, elhúzódó szülés után támadt betegségben (gyermekági lázban) halt meg – 1399	153
212. Ha a hátrahagyott várandós házastárs fiú utódot szülne, annak új adományozással minden visszadatik – 1399	153
213. Ingyenes temetés engedélyezése Magyarországon a Kisebbségek rendjének; – halálra ítélték temetése; – pénzbeli fizetség a plébánia templomok megszentelt földjéért (temetőjéért) – 1399	153
214. Az üstököst addig ismeretlen betegség követte, Calabriában keletkezett, de Franciaországban terjedt el, ahonnan az elnevezése származik – 1400	154
215. A Duna áradása Magyarországon – 1402	155
216. Zsigmond császár és király II. dekrétuma – 1405	156
217. Dögvész és földrengés Bécsben – 1410–11	156
218. Morbus gallicus – 1418	156
219. Dögvész Bécsben – 1425	157
220. Marhavész – 1433	157
221. Zsigmond császár és király V. dekrétuma – 1435	157
222. Bécsben iskolákat zártak be dögvész miatt – 1435–36	158
223. Zsigmond király öregségében elhalálozott – 1437	158
224. Az összes élelemre kiterjedő termékenységet háromnapos alvással járó halálos betegség kísérte – 1438–39	158
225. Albertet és a hadsereget is dysenteria támadta meg – 1439	159
226. Havazás szünet idején – 1442	159
227. A májusig terjedő téli fagyot a leghevesebb földrengés követte Magyarországon – 1443	159
228. Dögvész Bécsben és Csehországban (Magyarországon?) – 1444	160
229. Két fagyos év áradásokkal, szőlőskertek pusztulása Magyarországon – 1445–1446	160
230. Harmadik napon halálos dögvész – 1448, 1449	160
231. Nagyon rossz évszám borból a tartós hideg miatt – 1453	161
232. Utószülött László király II. dekrétuma – 1454	161
233. Dögvész az egész világon – 1454	161
234. Magyarországon, Budán és Erdélyben borzalmas dögvész terjedt, Kapisztrán János halálát a dögvész, – Hunyadi Jánosét a dögvész vagy a sebesülése okozta – Utószülött Lászlót pedig megmérgezték (–? –) – 1456–1457 (<i>Katona Tünde</i>)	162
235. A legerősebb férfiakat elpusztító betegség – 1460	164
236. Erős fagy pusztította a szőlővesszőket – 1460	164
237. A Duna áradása – 1471	164
238. Szörnyű dögvész a nyarat követően, sáskák és viharok – 1471	165
239. I. Corvin Mátyás király III. dekrétuma – 1471	165
240. Üstökös és szörnyű dögvész – 1472	165
241. Sáskák és a legnagyobb forrás Magyarországon és Erdélyben – 1473	166

242. Földrengés Erdélyben – 1473	166
243. Viharok – 1474	166
244. Sáskák Magyarországon – 1475	167
245. Dögvész a legforróbb nyárból eredően – 1477	167
246. A Duna áradását dögvész követte – 1480	167
247. Különös dögvész az egész világon – 1482, 1483, 1484	167
248. Napfogyatkozás – Angol izzadás – 1484, 1486	168
249. Mészárosok (hentesek) nem vághatnak tisztátalan és beteg marhákat – 1488	168
250. Orvosi tudományok intézményei, diploma kiadásának jogával a Királyságban, keletkezési és megszűnési helyük szerint, az alábbiakban – 1490(?)	169
251. Milius Gyula, Mátyás király orvosa, egyben örökbecsű költője – 1490(?)	172
252. A köszvény által kinzott Corvin Mátyás szélütésben halt meg; halálát a Duna áradása és a budai vadaskertben tartott oroszlánok pusztulása követte – 1490	172
253. Éhínség, dögvész, és veszedelmes lázas állapotok – 1491	173
254. Járványok házi- és vadállatok között – 1494	173
255. Lágycíki kór (syphilis) Magyarországon és Ausztriában – 1493–95	173
256. Pozsonyban a szent ünnepek alatt így engedélyezett a bor kimerése, vajúdók és betegek használatára. – 1497	174
257. Igen bőséges szüret – 1499	175
258. Áradások és dögvész az egész világon – 1500	175
259. A Duna áradása – 1501	175
260. A legforróbb nyár; dögvész – 1501–04	175
261. Zivatarok, földrengés, dögvész – 1506–07	175
262. Áradás a Dunán; esős nyár – 1508	176
263. Dögvész Pápán, Veszprémben és Győrben – 1508	176
264. A legerősebb földrengés – 1509	177
265. Betegség fejfájással és parotitisszel (carbunculussal) – 1510–11	177
266. Zakariás, zsidó orvos felmentve a csuklyások elűzése alól – 1511	177
267. Nagyon nagy fagy; viharos időjárás – 1513	178
268. II. Ulászló király VII. dekrétuma – 1514. nov. 19	178
269. Werbőczy Hármaskönyve: „Magyarország szokásjoga” – 1514	179
270. Az ónműveseknek milyen mértékben engedélyezett az ólmot ónnal ötvözni – 1516 (<i>Katona Tünde</i>)	183
271. Az itáliai orvosdoktor, Joannes Monardo, II. Ulászló király főorvosa – 1516 (?)	183
272. Ulászló király ízületi gyulladásban halt meg – 1516	184
273. Napfogyatkozás – 1518	185
274. Áradásokat okozó esőzések, kettős fénygyűrű a Nap körül – 1520	185
275. Fénygyűrűk és több nap az égen. Dögvész Stájerországban. – Az első vesztglő intézetek; emberek elkülönítése; tűz használata a ragály megelőzésére; dögvész Ausztriában, Csehországban, Morvaországban, és Erdélyben – 1521	185
276. II. Lajos király V. dekrétuma – 1534. ápr. 24.	190

277. Dögvész Bécsben – 1526	190
278. Lajos király, víz alá merülve halt meg – 1526	190
279. Katonai ispotály Budán – 1527	191
280. Dysenteria Budán és Magyarországon – 1527	191
281. Törökország felől berepülő sáskák – 1527	191
282. Dögvész Magyarországon – Angol izzadás Ausztriában – 1529	191
283. Rendkívüli hőség egész Európában; súlyos éhínség Magyarországon – 1534	192
284. Zápolya János király orvosi kezelés közben halt meg: Szélütés (Encephalitis napszúrás miatt?) – 1540	192
285. Sáskák, hernyók és pillangók Magyarországon – 1540–41	193
286. Dögvész; Budát elfoglalják a törökök – 1541–42	193
287. I. Ferdinánd császár és király V. dekrétuma – 1542. márc. 3.	194
288. Égzés és villámlás Budán – 1542. jún. 14.	194
289. Tartós sáskajárás Magyarországon – 1542	194
290. I. Ferdinánd császár és király VI. dekrétuma – 1542. nov. 23.	194
291. Orvosság dögvész ellen, Dr. Paulus Ritius-tól, magyar királyi Őfelsége főorvosától: liktárium tojás sárgájából dysenteria ellen – 1542	195
292. I. Ferdinánd császár és király VII. dekrétuma – 1545	197
293. Anna királynő visszamaradt méhlepény miatt halt meg – 1547	197
294. Bóczán aranybányát fedeztek fel – 1550	198
295. Írásművek: Rendszabályok a dögvészről – 1550	198
296. Werhner György műve: feljegyzés Magyarország csodálatos ásványvizeiről – 1550	198
297. Az igazság feltárásának szertartása, avagy tüzesvas próba (és vízpróba), amellyel egykor a magyar nemzet élt a viták megoldásában. – 1550	198
298. A zsidók viseljenek megkülönböztető jeleket – 1551	204
299. Dögvész és fertőzés rendelet – 1551	205
300. Dögvész Magyarországon – 1552	205
301. Rendészeti szabályzat – 1552	205
302. I. Ferdinánd császár és király XIV. dekrétuma – 1553. máj. 19.	218
303. A bécsi orvosi kar által ajánlott megelőző és gyógyító szerek, a császár parancsára – 1553. nov. 18.	219
304. Dögvész Magyarországon és Erdélyben: a betegek ömagukba és másokba is beleharapnak – 1554	220
305. Üstökös – 1556	220
306. A legforróbb időjárás ebben az évben, villámcsapások Karácsonykor Erdélyben – 1556	220
307. Rendelkezések a halászhalkról: Magyarországból Bécsbe szállított halak árusítása – 1557	221
308. Túry György a lábán köszvénytől szenved – 1558	225
309. Gabonafélék és borok drágulása; dögvész Pozsonyban és Bécsben; az 1551. évi járványrendelet utánnyomása – 1558	225
310. Földrengés – 1560	225
311. Tartós dögvész Pozsonyban – 1562	226
312. Dögvész rendelet – 1562	226

313. A tartós dögvész Eperjesen, Kassán továbbá Egerben, Budán, Esztergomban, Tolnában súlyos pusztítást végzett – 1563	239
314. Ferdinánd király súlyosbodó láztól kínozva halt meg – 1564	239
315. A leghidegebb tél – 1564	240
316. Fénygyűrű – 1565	240
317. Fokozódik a dögvész súlyossága – 1565	240
318. Komáromban magyar tábori láz tört ki – 1566	240
319. I. Miksa császár és király I. dekrétuma. – 1566	241
320. Négy forint havi fizetség a dajkának – 1566	241
321. A Duna áradása – 1567	241
322. Zárd várának kapujához nyáron is jeget visznek – 1567	241
323. A tartós morbus gallicus nyomai Magyarországon – 1568	242
324. Éhínség Ausztriában és Karintiában – 1569	242
325. A Duna áradása. Hideg tél; bőséges havazás – 1570	242
326. Dögvész Bécsben; iskolák bezárása – 1571	242
327. Dögvész Körmöcben: ártalmas szájpénész, amely <i>Glossanthrax</i> -ban végződik – 1571	242
328. Elhúzódó dögvész Magyarországon – 1572	243
329. A Duna áradása – 1572–73	243
331. Éhínség – 1573	243
331. Magyarország bányarendelete – 1573	243
332. A harmadfeles láz járványosan terjed Magyarországon – 1574	249
333. Könyvecske a <i>febris hungarica</i> -ról, <i>variola</i> -ról és <i>dysenteria</i> -ról – 1557	249
334. Mindenfelől pusztító dögvész – 1576	250
335. Orvosoknak és sebész mestereknek sem engedélyezhető a szakma gyakorlása – sikeres vizsga és bármely egyetemen szerzett diploma nélkül. Mindenki, aki máshol szerzett fokozatot, de a Bécsi Kollégium jogosítványait akarja élvezni, itt újabb sikeres vita, és a Kollégium minden egyes tagjának illetve titkárnak bAefizetett két magyar forint, mint tisztességes adomány, lerovása után vehető fel a testületbe. – Nevezett orvosi kar doktorainak saját döntésük szerint engedélyezett a patikák ellenőrzése, ezen túl pedig a szegényeknek önként felajánlott díjmentes orvosi ellátást kötelesek adni, ispotályon belül és kívül egyaránt. – 1576	250
336. A király járatos az asztronómiában és a kémiában – 1576	253
337. Hatalmas üstökös – 1577–78	253
338. Éhínség és elnéptelenedés Magyarországon – 1578	253
339. A leghidegebb tél; a meleg-nedves déli szelet északi követte; egerek elszaporodása; asztmás köhögés – 1580–81	253
340. Járványrendelet – 1582	254
341. Dögvész (?): járványos tüdőbetegség és dysenteria, rendkívüli forróság – 1583	258
342. Napfogyatkozás és földrengés Budán és Pesten – 1584	259
343. Járványrendelet – 1585	259
344. Dögvész Bécsben és Magyarországon – 1586	259
345. Nagy havazás és erős lehülés – 1590	259
346. A legerzselőbb forróság. Heves földrengés. Fekete sáskák – 1590	259

347. Fővesztés ítélete tehes asszony felett, azonban a közeli szülés miatt elhalasztva – 1592	260
348. A Duna áradása – 1595	260
349. Rudolf császár és király VI. dekrétuma – 1595. márc. 14.	261
350. Rudolf császár és király VIII. dekrétuma – 1597. máj. 6.	261
351. Rudolf császár és király IX. dekrétuma – 1598. márc. 7.	261
352. Írásművek a <i>febris hungarica</i> -ról – 1600	262
353. Rudolf császár és király XII. dekrétuma – 1601. ápr. 15.	262
354. Tél, erős fagyokkal – 1601	262
355. Járványrendeletek – 1601	262
356. Dögvész. Irodalmi munkák a <i>febris castrensis hungara</i> -ról – 1606	263
357. Szeszégetés és szeszhasználat – gabonából, bodzából, gyümölcsökből és fűvekből – tilos a fertőzés idején – 1616. aug. 12.	263
358. Céhek alapítása oly módon, hogy az engedélyezés uralkodói egyetértéssel történjék – 1616. jan. 23.	263
359. Dögvész, avagy járványrendeletek – 1617	264
360. Üstökös – 1618	264
361. Irodalmi munka a <i>febris hungarica</i> -ról – 1618	264
362. Éhínség és dögvész Magyarországon – 1622	265
363. II. Ferdinánd császár és király II. dekrétuma – 1622. aug. 18.	265
364. Irodalmi munka a <i>febris hungarica</i> -ról – 1624	265
365. Villámcsapás Zágrábban – 1624	265
366. Szeszégetés kisajtott szőlőből Magyarországon – 1624. szept. 8.	266
367. Dögvész Bécsben, III. Ferdinánd koronázása – 1625	267
368. Fertőzés – 1625. aug. 22.	267
369. II. Ferdinánd császár és király II. dekrétuma – 1625. dec. 20.	278
370. Rendelkezések a Stájerországban és Magyarországon pusztító dögvészről – 1626	278
371. Orvosi gyakorlat – 1626. jún. 13.	278
372. Járványrendeletek Stájerországban – Irodalmi mű a <i>morbus hungaricus</i> -ról – 1627	279
373. Ízületi gyulladás, tüzes vassal kezelve – 1629	279
374. Dögvész és fertőzés rendeletek – 1630	280
375. Dögvész, avagy <i>morbus hungaricus</i> Velencében – 1631	289
376. Dögvész Bécsben, Sziléziában és Erdélyben – 1633	290
377. II. Ferdinánd császár és király IV. dekrétuma – 1635. febr. 19.	290
378. Kovácsok, a fürdők és szülő nők mentesülnek a hadiségely teljesítése alól – 1635. márc. 20.	290
379. A dögvész mindenhol terjed – 1655	290
380. A sáskák és férgek éhínséget okoztak – 1636–38	290
381. Üstökös a pozsonyi országgyűlés idején – 1637	291
382. Rendkívüli hőség és éhínség Magyarországon – 1638	291
383. Füstelvezető kürtök adóztatása, a dögvész miatt keletkezett költségek kiváltására, kórházak és koldusok menedékeinek kivételével – 1642. júl. 31.	291
384. Magyarországon a fagy elpusztította a terményeket és a szőlőket – 1642	292
385. Tilos játékokat üzni járvány idején – 1642. nov. 20.	292

386. Dögvész Bécsben és Magyarországon – 1644	292
387. Bécsi patikusok rendtartása – 1644. máj. 8.	292
388. Járványrendeletek – 1645–46	303
389. III. Ferdinánd császár és király II. dekrétuma – 1647. júl. 17.	303
390. A Duna áradása – 1647	304
391. A közegészségügyi pénzalap helyzetének ehyhítésére, adó kivetése a polgári házakra – 1648. máj. 28.	304
392. Sáskák Magyarországon – 1648	305
393. Járványrendelet – 1649. okt. 23.	305
394. Viharok – 1649	306
395. A Duna áradása – 1650	306
396. Dögvész Lengyelországban (nemdebár Magyarországon is?) – 1652	306
397. Járványrendeletek – 1652	306
398. Éhínség és dögvész Lengyelországban – 1653	306
399. III. Ferdinánd király fiúgyermeké variola miatt halt meg – 1654	307
400. Járványrendelet – 1654. okt. 30.	307
401. Dögvész – 1655	309
402. Égzigés Pozsonyban – 1655	309
403. III. Ferdinánd császár és király IV. dekrétuma – 1655	309
404. Bőséges szüretelés Magyarországon – 1655	309
405. A bőséges havazás március hónapban áradásokat okozott – 1655–56	310
406. Járványrendeletek – 1656	310
407. III. Ferdinánd császár és király büntetőjogi dekrétuma (büntető joggyakorlat) – 1656. dec. 30.	310
408. Járványrendelet – 1659. ápr. 16.	314
409. Rozsnyó lakosai dögvész hírért keltik a városukban – 1659	315
410. I. Lipót császár és király I. dekrétuma – 1659	316
411. Veszteglő ház létesítése – 1660. ápr. 12.	317
412. Dekrétumok hetedik könyve – 1660	317
413. Üstökös – 1661	319
414. A Duna kiáradása – 1661	319
415. Irodalmi munka a <i>febris hungarica</i> -ról – 1661	319
416. Rendkívüli adó kivetése a kéményekre a járványügyi kiadások fedezésére – 1662. febr. 27.	320
417. Húsvét idején a fagyok tönkretették a szőlőtermést Magyarországon. Áradások – 1662	322
418. Dögvész Lengyelországban – 1662	322
419. I. Lipót császár és király II. dekrétuma – 1662. szept. 19.	322
420. Kémények adóztatása a közegészségügyi hatósági költségek és a szükségét szenvedő sebészmesterek támogatására – 1662	322
421. Irodalmi mű a <i>morbis hungaricus</i> -ról – 1665	324
422. A rendkívüli hőség a folyók kiszáradását okozta Magyarországon. Heves széljárás – 1666	324
423. Áradások Magyarországon – 1668	324
424. Emelkedett a Duna árja – 1670	325
425. Jégeső Magyarországon – 1673	325
426. Nagyon kevés bor Magyarországon – 1675	325

427. A borbélyüzletek az Úr napján és ünnepnapokon zárva legyenek – 1667. márc. 27.	325
428. Nem-katolikus patikus inasok és segédek – 1678. jún. 10.	325
429. Dögvész Magyarországon és Erdélyben – 1678	326
430. A dögvész Magyarországról <i>febris ardens</i> -ként terjedt át Bécsbe – 1678–79	326
431. Járványrendelet. – 1679. jan. 9.	326
432. Járványrendelet: Bécs városi magisztrátusának teljes végrehajtó hatalom adatik – 1679. febr. 9.	345
433. I. Lipót császár és király a dögvész miatt Bécsből Prágába távozott – 1679	347
434. Járványrendelet – 1679. szept. 9.	347
435. Irodalmi művek a bécsi és pozsonyi dögvészről – 1679	349
436. Védőszerek a dögvész ellen – 1679	350
437. A ragály nyomorúságának arculata. – 1679	350
438. Johannes Guilielmus Magnetta: Értekezés a dögvészről – 1679	353
439. Források a járvány miatt keletkezett kiadások fedezetére: pénzbüntetések – 1680. máj. 20.	357
440. Sörfőzdekre kive tett adó a vesztéglő házak költségei miatt – 1680. jún. 28.	359
441. Járványrendelet – 1680. okt. 1.	359
442. Üstökös – 1680	378
443. Dögvész Bécsben és Magyarországon – Járványrendeletek – Irodalmi művek a pestisről – 1680	378
444. Tilos a fertőzöttek ágyneműjének és ruházatának adásvétele. Bécs körül a falvakban tovább tart a dögvész. Bőséges szőlőszüret. Üstökös – 1680	379
445. A tavaszi nagy hőség elszaporította a rovarokat – 1681	380
446. I. Lipót császár és király III. dekrétuma – 1681. dec. 30.	380
447. A Duna áradása – 1682	381
448. Gróf Kolonics püspök a katonai táborokban fekvő sebesültekről és a szüleiktől megfosztott gyermekekről a legnagyobb emberbarátsággal gondoskodik. – a legyek förtelmes elszaporodása – 1683	381
449. Irodalmi mű a Pozsonyban uralkodó <i>febris petechialis</i> -ról – 1683	382
450. Irodalmi mű a <i>petechia hungarica</i> -ról – 1684	382
451. Gróf Kolonics püspök alamizsnát gyűjt a háborúban sebesült katonák megsegítésére – 1686	382
452. A Buda visszafoglalására küldött hadsereget <i>dyssentaria</i> kínozza – 1685	383
453. Buda visszafoglalása a törököktől, akik dögvésztől szenvednek – 1686	383
454. A budai katonai ispotály (kórház) áthelyezése Pestre – 1688	383
455. Viharok és esőzések éve – 1688	383
456. Irodalmi munka az <i>epidemia hungarica</i> -ról – 1688	384
457. Orvosságok díjszabása – 1689. jún. 21.	384
458. Fürdősök gyermekeinek megengedhető a szakma megtanulása – 1689. dec. 9.	384
459. Sáskák Magyarországon és Erdélyben – 1690	384
460. Ragály Magyarországon és Horvátországban – 1690. okt. 14.	385
461. Erős földrengés – 1690	386

462. Óvintézkedések dögvész ügyében – 1691. okt. 28.	386
463. Dögvész elleni részletesebb védőintézkedések – 1691. nov. 26.	388
464. Gróf Kollonics bíboros dögvész rendelete – 1692	391
465. Magyarország határainak lezárása a Pesten, Budán és szomszédságukban pusztító dögvész miatt – 1692. febr. 3.	420
466. Irodalmi munka a dögvészről és a <i>morbus hungaricus</i> -ról – 1695	427
467. Bejelentés a terjedésre képes betegségekről – 1695. febr. 12.	428
468. Katonai szabályzat – 1695. dec. 18.	428
469. Szerencsejáték – katonai kórház létesítésének céljából a magyar háború sérültjeinek ellátására – 1696. ápr. 2.	429
470. Katonai szabályzat: sebészmesterek, kovácsok, tábori kórház – 1697. dec. 3.	429
471. Irodalmi munkák a magyarországi dögvészről és járványokról – 1697–98–99	430
472. Földrengés – 1698	431
473. Katonai szabályzat – 1699. jan. 31.	431
474. Dögvész Lengyelországban – 1702–(1704)	431
475. Budai sebészmesterek központi egyesületének céhes szabályai –	431
476. Óvári juhászok egyesületének céhes szabályai – 1703. jún. 23.	435
477. Mészárosok egyesületének céhes szabályai – 1703	437
478. Élelemhiány Kassán – 1706	439
479. A magyarság „szegényeinek atyja” gróf Kollonics Lipót, az ország főpásztora és bíborosa elhalálozott – 1707	439
480. Dögvész a lengyelországi Krakkóban és Szegeden, Magyarországon. – Ennek a betegségnek az elsődleges tünetei: hányás, izzadás, a dögvészes daganatok (bubók) kifehélyesedése – 1708–9	439
481. Nagyon hideg tél – Dögvész Budán – 1709	440
482. Égzigengés Komáromban, február havában – 1709	440
483. A Duna és a Rába áradása – 1709	440
484. A dögvésszel fertőzött Magyarország lezárása, amelyet Alsó-Ausztria kormányzata rendelt el, és a Magyar Királyi Udvari Kancellária is közzétette, majd a királyság minden vármegyéjét értesítette – 1709. nov. 20.	441
485. Rendeletek a Magyarországot átfertőző dögvész ügyében – 1709. dec. 27.	446
486. Megelőző és gyógyító szerek a Magyarországon ragályosan terjedő betegségek ellen. A bécsi közegészségügyi tanács joghatósága alapján – 1710	448
487. Dögvész Magyarországon és Erdélyben, különösen pedig Komáromban, Budán, Trencsénben és Szakolcán, továbbá marhavész és sáskák. – gróf Szécsényi Pál érsek halála – 1710	452
488. Járványrendelet a Magyarországon uralkodó dögvészről – 1710. aug. 14.	453
489. A dövégsztől való félelem miatt a közvígasságok megtiltása – 1710	459
490. I. József himlőtől megtámadván elhalálozott – 1711	460
491. VI. Károly közegészségügyi óvintézkedései, tekintettel a fenyegető dögvészre és a bejelentett pozsonyi országgyűlésre – 1712. febr. 25.	460
492. VI. Károly járványrendelete: Pozsony megfertőződött – 1712. nov. 25.	464

493. Árvizek, felhőszakadások; sáskák és dögvész Erdélyben; majd ezt követően Szatmár vármegyében – 1712	471
494. Óvintézkedések dögvész tekintetében – 1712	472
495. Esőzések és viharok Egerben – 1713	472
496. Rendelkezések a Magyarországról Bécsbe áterjedő dögvész kezelésére – 1713	472
497. A Bécsben pusztító, Magyarországról áterjedt dögvész nyomorúságainak bemutatása, továbbá azok enyhítésére elrendelt intézkedések – 1713	479
498. Dögvész rendeletek – 1713. szept. 11.	595
499. Útlevelek a dögvész idején Magyarországon – 1713	602
500. Rendeletek nyomatékos ismétlése, fertőzött emberekkel vagy ruhákkal való óvatlan érintkezés elkerülésére – 1713. nov. 24.	603
501. Dögvész ügyében hozott óvintézkedések összefoglalása – 1713	607
502. A dögvész enyhülése Bécsben és Ausztriában – 1714	612
503. Magyar katonai szabályzat – 1714. febr. 15.	612
504. Pusztító forgószelek Magyarországon – 1714. febr. 27.	613
505. Hernyók elszaporodása Erdélyben – 1714	613
506. Magyar katonai szabályzat – 1715. jan. 15.	614
507. VI. Károly császár és király I. dekrétuma – 1715. jún. 10.	614
508. Égzengés Eperjesen – 1715	618
509. Magyar katonai szabályzat – 1716. jan. 1.	618
510. A Duna áradása – 1716	620
511. Magyar katonai szabályzat – 1716. nov. 9.	620
512. Marhavész és dögvész Erdélyben – 1717	620
513. Nagy nyári hőség apasztja el a korábban buzgó forrásokat és patakokat Brassó vármegyében <i>epidemia, pestis (?)</i> tört ki – 1716–19	620
514. Adriai tengerparti vesztegzárak létesítése: Fiume és Trieszt – 1719. márc. 18.	622
515. Magyar katonai szabályzat – 1720. jan. 2.	623
516. Az egerek és hörcsögök Erdélyben elpusztították a termést – 1720	623
517. Fagyok pusztították a gyümölcsfákat, szőlőskerteket és szántóföldeket Magyarországon és Erdélyben – 1720	623
518. Zivatarok és földrengés – 1720	623
519. Skorbut pusztít a katonák között Temes vármegyében, amely lassan alakult ki a váltólázból – 1720.	623
520. Zivatarok és égzengés január havában – 1721. jan. 15.	633
521. VI. Károly császár és király II. dekrétuma – 1723. jún. 19.	633
522. Magyar katonai szabályzat – 1723. aug. 2.	638

TOLDALÉK

523. Tüzes meteor Erdélyben – 1724. aug. 23.	639
524. Alapos vizsgálat a dögvész természetéről – 1725.	640
525. Trieszt és Fiume szabad kikötők, vesztegzári intézettel és közegészségügyi bizottsággal – 1725. dec. 19.	640

526. A leghidegebb tél az utána következő legforróbb tavasszal és nyárral; a vetések és a vizek kiszáradása; bőséges szőlőtermés; marhavész – 1725–26	642
527. Nagyon nagy havazás, élelemhiány – 1726	642
528. Magyarország járványtörténete: különös tekintettel a mostani soproni járványra – 1726	642
529. Járványtan – 1727	642
530. Ispotály létesítése Érsekújváron, hadirokkantak háza Pesten – 1728	643
531. <i>Febris catharralis</i> járvány szerte Európában – 1729	643
532. Súlyos fagy, nagyon bőséges havazás, majd áradások; farkasok nagy tömegben; ézengés kora tavasszal – 1729	643
533. Járványhelyzet: <i>febris petechialis</i> Ausztriában és Magyarországon, Pozsonyra különös tekintettel – 1730	644
534. Állandó közegészségügyi bizottság, vesztegzári rendtartás és vesztegzári állomás Triesztben – 1730. nov. 2?11.	644
535. Marhavész rendelet – 1730 (<i>Gerics Balázs</i>)	646
536. Zivatarok és a Duna áradása Magyarországon – 1730–31	665
537. Ispotályokban és szegényházakban betartandó szabályok és házirendek – 1731. szept. 22.	666
538. Utasítás az áruk, levelek és személyek vesztegzári tisztítására – 1731. okt. 3.	669
539. Eligazítás igazgatóknak az ispotályokban, árvaházakban és a szegényházakban – 1731. nov. 14.	669
540. Katonai szabályat – 1732. jan. 2.	674
541. Kézművesek, avagy mesteremberek szabályzata: dögvész, sebészmesterek, állat-járványok, udvari szabadságosok – 1732. ápr. 19.	674
542. Hurutos járvány – 1732–33	676
543. Rendelkezések a járványos betegségeket okozó halakkal való kereskedés ügyében – 1737	676
544. A köznép eligazítása a terjedő járványos betegségek tekintetében: morbilli és variola – 1737	677
545. Tisztítási szabályok fertőzött házakban és járványkórházakban – 1738. máj. 10.	682
546. Járványügyi védőintézkedések Erdélyben és a Bánságban pusztító dögvész ellen – 1738. aug. 12.	687
547. Rendeletök dögvész ügyben – 1738. aug. 26.	692
548. Dögvész Magyarországon és Erdélyben: gyógyító szerek – 1738. nov. 3.	692
549. Rendeletök a téli dögvészes időszakban – 1738. nov. 10.	707
550. Óvintézkedések a Magyarországon terjedő dögvész tekintetében, Csehországban, Morvaországban és Sziléziában való használatra – 1739. jan. 5.	708
551. Kereskedelmi rendeletek: vízi szállítás az erődítményekhez – 1739. ápr. 18.	711
552. Rendelkezések a Magyarországon felállítandó vesztegzári intézetekről – 1739. júl. 8.	712
553. Rendeletök a járványügyi záróvonalak és a vesztegzár tekintetében – 1739. júl. 15.	714

554. Bécsben fogatosítandó vesztegzári óvintézkedések a Magyarországon pusztító dögvész miatt – 1739. júl. 28.	715
555. Rendelet a dögvészről a Stájer fejedelemségben – 1739. szept. 5.	717
556. Vesztegzár és útiokmány a Magyarországból Ausztriába utazóknak – 1740. ápr. 16.	717
557. Halálbüntetés a járványügyi záróvonalakon áthatolóknak. – 1740. jún. 16. ..	723
558. Salétrom termelése és eladása – 1742. máj. 5.	723
559. Bőséges havazás; a Duna áradása – 1744	723
560. Földrengés Erdélyben – 1747	723
561. Sáskák Erdélyben – 1747–48	724
562. Királyi leírát, kiküldve a Morva törvényszéknek és a Magyar Királyi Udvari Kancelláriának a sáskák irtásáról – 1749. ápr. 25.	724
563. Koldusok és csavargók rendszabályozása; – külön udvari bizottság felállítása a közbiztonság ügyének tekintetében – 1749. szept. 20.	728
564. Földrengés Fiumében – 1750	731
565. Általános óvintézkedések a marhavész ellen – 1753. jan. 21.	731
566. Hivatali szabályzat a közegészségügyi hatóság részére az Ausztriai Tengermelléken – 1755.	734
567. Oltás pestis ellen – 1755	768
568. A vámpírokról szóló babonák felszámolása – 1755. márc. 17.	768
569. Vesztegzári szabályzat Zengg és Karlobag városok közegészségügyi hivatalai részére – 1757. dec. 15.	789
570. Hurutos láz és <i>dysenteria</i> járvány Magyarországon – 1761–63	818
571. Járványrendelet – 1762–63	819
572. Földrengés Magyarországon; kénes forrásvíz feltörése Komáromban – 1763	819
573. Szabályzat és utasítások az Ausztriai tengermellék közegészségügyi hivatalainak – 1764. márc. 18.	819
574. Kötél általi halál a vesztegzári rend ellen vétőknek – 1766. aug. 25.	830
575. Császári-királyi törvény a babonáság kiirtására, illetve ésszerű büntetőjogi ítéletekre a varázslatról és jövendölésről – 1766. nov. 5.	835
576. Dögvész Erdélyben – 1767	856
577. A Duna áradása, földrengés Nagyszombatban – 1768	856
578. Rendelkezések a marhavész megelőzésére: a legelők kijelölése – 1768. dec. 7.	856
579. Közegészségügyi, rendészeti, és gazdasági szabályzat Triesztben a <i>lazaretto</i> és <i>porto sporco</i> részére – 1769. máj. 1.	858
580. Egészségügyi főszabályzat – 1770. jan. 2.	879
581. Áradások Felső-Magyarországon – 1770	932
582. Emlékeztető az erdélyi dögvészről – 1770	932
583. Irodalmi mű az Ausztriában és Magyarországon terjedő febris <i>bilioso-putrida</i> -ról – 1771–1772	933
584. Sáskák Veszprém és Vas vármegyében – 1774.	933
585. Írásos anyag az abaújházi járvány természetéről – 1774	933
586. Buda városának elárasztása – 1775	933
587. Írásmű Magyarország járványairól és a népi használatú orvosságokról – 1775	933

588. Viharok és földrengés Horvátországban – 1775	934
589. Égzenés, jégverés és viharok Magyarországon és Horvátországban – 1776	934
590. Földrengés Komáromban – 1777	934
591. Írásmű Magyarország járványos betegségeiről – 1777	934
592. Földrengés szerte Magyarországon – 1778	934
593. Sáskák Erdélyben – 1778	935
594. Havazás, esőzés és áradások Magyarországon és Erdélyben – 1778–79	935
595. Jégverés, földrengés és áradásokat okozó esőzések – 1781	935
596. Sáskák Erdélyben és Magyarországon – 1781–82	935
597. Igen nagy hőség Magyarországon; bőséges termés – 1781–82	935
598. Májusban a jelentős havazás és az esőzések áradást okoztak; a legrosszabb szőlőtermés Tokajban – 1782	936
599. Viharok, jégverés, áradások, földrengés és bőséges szüret – 1781	936
600. A galambgombák mérgező természete – 1783. okt. 6.	937
601. Sáskák Magyarországon – 1783–84	937
602. Bőséges havazásokat és a farkasok sokaságát esőzések követték, amelyek áradásokat okoztak; viharok, jégverés, égzenés – 1784	937
603. Viharok, esőzések, áradások, havazás, jégverés, termékenység – 1785	938
604. Magyarország orvosi emlékei, Wessprémi István orvosdoktor gyűjtésében majd az utókor által megőrizve – 1787	938
605. Sebészmeisteri grémiumok létesítése vidéken, Ausztriában itt Magyarországon is ugyanígy bevezetve – 1790. aug. 20.	939